D. ALBERTI MAGNI,

RATISBONENSIS EPISCOPI, ORDINIS PRÆDICATORUM,

COMMENTARII

IN OPERA B. DIONYSII AREOPAGITÆ.

In hoc volumine continentur Commentarii in Opera B. Dionysii Areopagitæ, Galliarum episcopi.

De Cœlesti Hierarchia.

De Ecclesiastica Hierarchia.

De Mystica Theologia.

XI Epistolæ.

B. ALBERTI MAGNI

RATISBONENSIS EPISCOPI, ORDINIS PRÆDICATORUM,

OPERA OMNIA,

EX EDITIONE LUGDUNENSI RELIGIOSE CASTIGATA, ET PRO AUCTORITATIBUS
AD FIDEM VULGATÆ VERSIONIS ACCURATIORUMQUE
PATROLOGIÆ TEXTUUM REVOCATA, AUCTAQUE B. ALBERTI VITA AC BIBLIOGRAPHIA SUORUM
OPERUM A PP. QUÉTIF ET ECHARD EXARATIS, ETIAM REVISA ET LOCUPLETATA

CURA AC LABORE

AUGUSTI BORGNET,

Sacerdotis diœcesis Remensis.

ANNUENTE FAVENTEQUE PONT. MAX. LEONE XIII.

VOLUMEN DECIMUM QUARTUM

COMMENTARII IN OPP. B. DIONYSII AREOPAGITÆ.

PARISIIS
APUD LUDOVICUM VIVÈS, BIBLIOPOLAM EDITOREM
13, VIA VULGO DICTA DELAMBRE, 13

MDCCCXCII

D. ALBERTI MAGNI,

RATISBONENSIS EPISCOPI, ORDINIS PRÆDICATORUM,

COMMENTARII

IN LIBRUM B. DIONYSII AREOPAGITÆ

EPISCOPI ATHENARUM,

AD TIMOTHEUM EPISCOPUM,

DE CŒLESTI HIERARCHIA.

PROLOGUS.

Ad locum, unde exeunt flumina, revertuntur ut iterum fluant[1]. Quatuor notantur in verbis istis, de quibus habetur materia et modus cœlestis hierarchiæ, scilicet locus, ortus theophaniarum, reditus earum, et refluxus earumdem.

Omnis enim hierarchia (ut infra dicetur, cap. III) deiforme similat, et in Deum proportionaliter ascendit. Locus autem est Deus, secundum quod ipse est lux inaccessibilis : *qui lucem inhabitat inaccessibilem*[2]. Dicitur autem locus propter tria, propter immobilitatem, et continentiam, et quia est motus ad ipsum. De quo dicit Boetius in libro de *Consolatione* :

Stabilisque manens das cuncta moveri.

Ecce, inquit, est locus apud me, et stabis supra petram[3]. Et sic est principium theophaniarum, quia principium primum est immotum in omni genere motus. Continet autem ut locus : *Quia in ipso vivimus, et movemur, et sumus*[4]. Et ideo

[1] Eccle. I, 7.
[2] I ad Timoth. VI, 16.
[3] Exod. XXXIII, 21.
[4] Act. XVII, 28.

dicit Gregorius, quod « locus Angelorum Deus est, intra quem currunt quo- « cumque mittantur ». Et Augustinus in lib. X *Confessionum* : « Non invenio « tutum locum animæ extra te, in quo colliguntur omnia sparsa mea. » Ad ipsum etiam movetur omnis intellectus et desiderium : quia, ut dicit Dionysius in cap. III de *Divinibus nominibus*, « Omnia appetunt bonum, et propter illud « agunt quæcumque agunt. » Oportet enim unum primum esse movens appetitum, gratia cujus movet omne secundum movens. Et sic primum bonum exemplariter appetitur in quolibet bono, licet error quandoque fiat in suppositis. Unde Augustinus in lib. I *Confessionum* dicit : « Fecisti nos Domine ad te, et « inquietum est cor nostrum donec perveniat ad te. » Et in Psal. LXXII, 25 : *Quid enim mihi est in cælo ? et a te quid volui super terram ?* Ortus autem fluminum est ab hoc loco. Fluminum autem, inquam, naturalium, et gratiarum, et gloriarum, sive gaudiorum. Naturalia autem fluunt quadruplici rivo, scilicet existentium, viventium, sensibilium, et intellectualium sive rationalium. Et iste est fluvius, qui in ortu mundi fluxit de loco voluptatis, et dividitur in quatuor capita, ita quod entia in minus, entia autem et sententia in plus, etc., secundum quod fluvius magis et magis dilatatur, secundum quod distat a fonte. Et ideo ultima creaturarum fuit homo, conveniens cum Deo et Angelis in omnibus quatuor dictis. *Ego quasi trames aquæ immensæ de fluvio*[1]. Flumina autem gratiarum sunt etiam quadruplicia, virtutum, donorum, beatitudinum, et fructuum ; quia sacramenta peccatum induxit, et ideo Angelis non conveniunt. De istis dicitur : *Ego quasi fluvius dioryx, et sicut aquæductus exivi de paradiso*[2]. Dioryx enim *generans medicamentum* interpretatur. Joan, VII, 38 : *Qui credit in me, sicut dixit Scriptura, flumina de ventre ejus fluent aquæ vivæ* [3]. IV Reg. V, 10 : *Vade, et lavare septies in Jordane*, etc. De fluminibus gaudiorum dicit Esther, X, 6 : *Parvus fons qui crevit in fluvium, et in aquas plurimas redundavit.* Psal. XLV, 5 : *Fluminis impetus lætificat civitatem Dei.* Ezech. XLVII, 1, et Apoc. XXII, 1, dicitur, quod « aquæ egrediebantur de templo [4]. »

Oriuntur autem ista flumina per processus divinæ bonitatis in nos et in Angelos, sicut dicitur, Isa. XXVI, 21 : *Egredietur Dominus de loco suo.* Et Ezech. III, 12 : *Benedicta gloria Domini de loco suo.* Revertuntur autem per ascensum illuminatorum et irrigatorum in Deum. Unde Jac. I, 17 : *Omne datum optimum, et omne donum perfectum desursum est, descendens a Patre luminum.* Et addit Dionysius, quod « iterum, ut unifica virtus convertit nos et restituit in suum sim

[1] Eccli. XXIV, 41.
[2] Ibid.
[3] Cf. Isa. XLIV, 3 et LVIII, 11 ; Joel. II, 28 ; Act. II, 17.
[4] *Et ecce aquæ egrediebantur subter limen domus ad orientem* (Ezech. XLVII, 1). *Et ostendit mihi fluvium aquæ vitæ splendidum tamquam crystallum, procedentem de sede Dei et Agni* (Apoc. XXII, 1).

« plum radium, et convertit ad congregantis Patris unitatem[1]. » Sic enim competit illud Apoc. XXII, 13 : *Ego sum Alpha et Omega : primus et novissimus, principium et finis.* Eccle. I, 7 : *Omnia flumina intrant in mare*, id est, in immensitatem divinæ sapientiæ et bonitatis, *et mare non redundat :* quia sicut emanando non deficit, ita nec in recursu superabundat : quia dicit Augustinus, quod « non « habet quo crescat illa perfectio. » *Ut iterum fluant,* quia sic per gratiarum actionem alveus fortiori quam prius fluxu redundare videtur in subdita. Hæc enim est lex divinitatis, ut per prima media, et ultima per media reducantur. Sic etiam lustrans universa per circuitum pergit spiritus, et in circulos suos revertitur. Sic etiam : *Stellæ manentes in ordine et cursu suo, adversus Sisaram pugnaverunt*[2].

Hoc autem est totum quod est in hierarchia, scilicet illuminationis receptio, illuminati in Deum ascensio, et ascendentis ad inferiora respectus, ut iterum in Deum ascendat.

[1] Cf. Dionys. De cœl. hier. cap. I. n. 1 et 2.
[2] Jud. V, 20.

SYMPRESBYTERO

TIMOTHEO DIONYSIUS PRESBYTER.

CAPUT I

TRANSLATIO ANTIQUA.

Quoniam omnis divina illuminatio secundum bonitatem varie in prævisa proveniens, manet simpla, et non hoc solum, sed et vivificat illuminata.

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Divinam omnem illuminationem, secundum bonitatem diversimode ad ea quæ providentia reguntur emanantem, manere simplicem : neque hoc solum, verum etiam unificare ea quæ illustrantur.

SYNOPSIS CAPITIS.

I. Docet, omnem lucem ac gratiam spiritalem a Deo Patre ad nos derivari, et nos cum Deo conjungere.

II. Invocato Christo, proponit cœlestes hierarchias ex Scripturis interpretari : quæ licet multiplicem sensum figuratum admittant, simplicem tamen semper habent sensum litteralem.

III. Ostendit, res cœlestes ac spiritales, ad captum nostrum, in Scriptura materialibus figuris describi, et methodum ac rationem suggerit, quomodo ex illis ad cœlestes contemplationes assurgere mens nostra possit.

1

TRANSLATIO ANTIQUA.

Omne datum optimum, et omne donum perfectum, desursum est, descendens

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Omne datum bonum, et omne donum perfectum, desursum est, descendens a 1

a Patre luminum [1]. Sed et omni s Patre moto, manifestationis luminum processio in nos optime ac large proveniens, iterum ut unifica virtus restituens nos replet et convertit ad congregantis Patris unitatem et deificam simplicitatem. Etenim *ex ipso omnia et in ipsum*, ut divinum ait verbum [2].

Ergo Jesum invocantes paternum lumen quod est quod verum, quod *illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum* [3], per quem ad principale lumen Patrem accessum habuimus, in sacratissimorum eloquiorum Patre traditas illuminationes (quantum possibile est) respiciemus. Et ab ipsis symbolice nobis et anagogice manifestatas cœlestium animorum hierarchias, quantum potentes sumus, considerabimus. Et principalem et superprincipalem divini Patris claritatem, quæ Angelorum nobis in figuratis symbolis manifestat beatissimas hierarchias immaterialibus et non trementibus mentis oculis respicientes, iterum ex ipsa in simplum suum restituimur radium.

Patre luminum : quin et omnis a Patre motæ illustrationis emanatio, in nos benefice exundans, denuo ceu unifica vis, ad supera nos revocando simplificat, et convertit ad congregantis Patris unitatem, et ad deificam simplicitatem. Quoniam *ex ipso et in ipsum sunt omnia*, ut sermo sacer ait 11

Quamobrem Jesum invocantes, qui paterna *lux* est *vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum*, per quem ad originem lucis Patrem accessum obtinuimus, ad sacratissimorum a Patribus traditas eloquiorum illustrationes pro viribus suspiciamus ; nec non ab ipsis symbolice nobis et anagogice patefactas cœlestium mentium hierarchias, prout possumus, intueamur ; atque principialem et superprincipialem Patris, qui principium Divinitatis est, illustrationem (quæ nobis angelorum in figuratis signis beatissimas elucidat hierarchias) immaterialibus et intremulis mentis oculis intromittentes, ex eadem rursus in simplicem ejus radium intendamus :

DUBIA.

A. *Omne datum optimum et omne donum perfectum*, etc.

Ad evidentiam totius operis et divisionem ejus habendam, oportet quædam præinquirere quæ in principiis librorum inquiri solent, scilicet quæ causa efficiens, quæ materialis sive subjectum, quis modus agendi, quis finis, quis habitus quo regitur in acquisitione finis. Indiget enim omnis artifex aliquo habitu, ne erret in deveniendo ad finem.

1. *Causa* igitur *efficiens* principalis in hoc libro, sicut in omnibus libris theologicis, Spiritus sanctus, quo inspirante locuti sunt sancti Dei homines, ut dicitur II Pet. I, 21 [4]. Efficiens ergo causa hujus libri non est ad hominem referenda,

[1] Jac. I, 17.
[2] *Ex ipso, et per ipsum, et in ipso sunt omnia* (Ad Rom. XI, 36).
[3] *Erat lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum* (Joan. I, 9).
[4] *Spiritu sancto inspirati, locuti sunt sancti Dei homines* (II Pet. I, 21).

sed ad Spiritum sanctum. Instrumentalis tamen causa ejus est beatus Dionysius. Dicitur enim in Psal. XLIV, 2, in persona ejus et omnium scribentium secundum fidem de divinis : *Lingua mea, calamus scribæ*, etc. *Scriba* autem, ut dicit beatus Hieronymus, est in lege doctissimus. Spiritus autem sanctus in lege doctissimus est. Ipse enim infinitos sensus in lege condidit, quos unusquisque attingit secundum suam capacitatem. Sic igitur beatus Dionysius in traditione sui operis instrumentum fuit Spiritus sancti : quod ex libri titulo patet, qui talis est : « Incipit liber beati Dionysii Areopagitæ « Episcopi Athenarum ad Timotheum « Episcopum, de cœlesti hierarchia. » In hoc enim quod dicitur *beati*, tangitur ejus meritum. *Dionysius* vero ejus nomen proprium fuit, in quo designatur ejus persona. Sed ejus dignitas ante conversionem tangitur in hoc quod dicitur *Areopagitæ*. Ἄρης enim Græce dicitur *bellum*, πάγος vero dicitur *vicus*. Unde Areopagus quidam vicus erat Athenis, in quo colebatur Mars Deus belli, ut dicit quædam Glossa in Actibus. Unde dictus est Areopagita, quia prædictum vicum regebat aut per commissionem reipublicæ, aut per propriam dignitatem. In hoc vero quod sequitur, *Episcopi Athenarum*, tangitur cujus dignitatis fuerit in Christi Ecclesia. Per id vero quod sequitur, *ad Timotheum*, tangitur modus tradendi : quia per modum epistolæ scripsit.

ubium 1. II. Sed circa *subjectum* hujus operis est dubitatio. Dicitur enim a quibusdam, quod Angelus est hic subjectum.

Sed contra :

1. In nulla scientia debent prætermitti primæ differentiæ subjecti, quia parvus error in eis, facit magnum errorem in sequentibus, ut dicitur primo *Cœli et Mundi* : sed prima accidentia Angelorum naturalia eorum sunt quatuor, scilicet simplicitas essentiæ, perspicacitas intelligentiæ, personalis discretio, et liberum arbitrium, quæ tangunt secundum quod dicitur materiam, de quibus nulla fit mentio hic : ergo esset valde insufficienter traditum.

2. Præterea, In scientiis communibus et primis si sit dubitatio de subjecto, oportet quod subjectum suum probent esse : non enim habent aliquam priorem et communiorem, a qua supponatur illud sicut particulares scientiæ : sed in hac scientia communi et prima non traditur notitia de substantiis separatis a materia secundum esse et diffinitionem, non enim probantur hic Angeli esse : ergo Angelus non est hic subjectum. Nec potest dici, quod hæc non sint de consideratione Theologi, cum hæc determinentur ab Augustino et aliis Theologis.

3. Si dicatur, quod gratiæ Angelorum sunt hic subjectum. Contra : Oppositorum eadem est disciplina : sed vitia dæmonum gratiis Angelorum opponuntur : ergo de illis hic debet determinari : cum ergo hoc non fiat, patet quod gratiæ non sunt subjectum. Præterea, multæ sunt quæstiones dubiæ de gratiis Angelorum, de quibus hic nulla fit mentio, ut utrum Angeli sint creati in gratuitis et naturalibus, et similia : ergo hæc doctrina esset valde insufficiens.

Solutio. Concedimus, quod neque Angeli, neque gratiæ Angelorum sunt hic subjectum : quia, ut probant objectiones, esset valde insufficiens : sed dispositio Angelorum in principatu et ordine est subjectum hujus libri : et hæc sufficienter in eo traditur, sicut patebit per divisionem libri. Unde etiam in titulo dicitur, *de cœlesti hierarchia*, quasi de dispositione cœlestium essentiarum in sacro principatu. Dicitur enim hierarchia a ἱερὸς quod est *sacer*, et ἄρχω quod est *principari*, quasi sacer, vel sacrorum principatus : quia in sacris officiis principantur, et per sacras emanationes donorum.

III. *Modus agendi* reductorius est, ut dicit Commentator. Unumquodque enim Dubium. 2

tradi debet secundum illud quod est optimum in ipso : optimum autem emanationis donorum spiritualium in sacris principatibus non est in egressione eorum a primo, debilitatur enim radius spiritualis illuminationis exiens in receptione ignobilioris naturæ : sed optimum hujus emanationis consistit in reductione recipientis ad primum, quantum possibile est, in quo consistit resolutio a compositione principiatorum in suum principium, quod est simplicissimum : et ideo hanc doctrinam resolutorius modus docet.

IV. *Finis* autem cujuslibet recte tra-
[illegible] dentis duplex est. Unus in se, et alius in altero. Finis in se hujus est contemplatio intellectualium substantiarum, quod est pars felicitatis humanæ monasticæ secundum Philosophum. Proprium enim est hominis in quantum homo, id est, secundum partem intellectivam, contemplatio hujusmodi substantiarum, et erit tota felicitas si ei adjungatur delectatio, quæ aliis delectationibus præponatur. Finis autem in altero est instruere nos in cognitione hujusmodi substantiarum ut eas contemplemur.

[illegible] V. Sed dubitatio est de *habitu regente* in hac scientia.

1. Videtur enim, quod sit habitus rationis. Dicit enim Augustinus in lib. LXXXIII *Quæstionum* : « Quod in-« telligimus, rationis est : sed cognitio « de Angelis per intellectum est : ergo « ad rationem pertinet : sed intellectus « non potest in intellectualia sine aliquo « lumine rationis, sicut nec visus in visi-« bilia sine lumine visibili : ergo oportet « illuminari rationem nostram rationali « habitu in hac doctrina. » Sed hoc falsum videtur : quoniam non potest inveniri aliquis habitus rationis, quo dirigatur scientia in suum finem nisi prima philosophia, quantum ad illam partem quæ est de substantiis separatis, sicut tradit eam Philosophus in XI *primæ philosophiæ* : illa autem determinatio non convenit isti quæ considerat qualiter in spiritualibus ministeriis Angeli obsequuntur Deo : nihil autem ibi traditur, sed distinguuntur intellectuales substantiæ secundum motus orbium : ergo videtur, quod nullo habitu rationis dirigatur hæc scientia ad suum finem.

2. Item, Videtur quod nec per habitum fidei. Ea enim quæ traduntur in hoc opere, non reducuntur ad aliquem articulum : articulo enim semper subjicitur res divina : hic autem agitur de creatis spiritibus : ergo nec regitur habitu fidei.

Solutio. Dicimus, quod universalis habitus regens in omnibus Theologicis est fides : quoniam in ea non possumus per principia rationis, sed per ea quæ sunt supra rationem et naturam. Sed notandum, quod *fides* hic large sumitur, prout complectitur articulos qui sunt de essentia fidei, et antecedentia et consequentia fidem. Antecedens autem fidem dicitur, sicut credere divinam Scripturam veram esse : hoc enim non supposito, non remanet fides articulorum qui per Scripturam traduntur sine principiis rationis. Hoc autem credendo, non habetur distincte fides, sed sub quadam communitate et confuse : distinguitur autem per articulos : et ideo *antecedens* dicitur. *Consequens* vero articulos dicitur, sicut fornicationem esse peccatum mortale, et hujusmodi quæ habentur suppositis articulis ratione sequentis fidem, quia consonans rationi. Habitus autem regens in universali scientia secundum aliquid speciale est regens in parte scientiæ : unde in hac doctrina quæ pars Theologiæ est, fides est habitus regens, fides, dico, indistincta, quæ est in credendo veritatem sacræ Scripturæ, quantum ad ea quæ in plerisque sacræ Scripturæ locis de Angelis sub corporalibus similitudinibus traduntur conformiter nobis. Unde etiam in tradendo hanc doctrinam, habitu Scripturarum regitur, ordinando cœlestes essentias in hierarchia et ordine secundum convenientiam similitudinum in Scripturis positarum.

Ad primum ergo dicimus, quod rationis esse dicitur, quod intelligimus, ita quod per principia rationis illud attingamus. Sic autem non dicuntur ea quæ de Angelis hic traduntur, intelligi, sed secundum quod intellectus dividitur contra intelligentiam, quæ est de rebus divinis, intellectus vero de creatis spiritibus.

Ad aliud dicendum, quod in ratione illa fides stricte sumitur, prout complectitur tantum articulos.

DIVISIO TEXTUS.

His habitis, secundum assignatum subjectum divisionem libri prosequamur.

Dividitur autem in tres partes. Dispositio enim Angelorum potest tradi In hierarchia et ordine dupliciter, aut per communia, aut per propria. Et per propria, aut in se, aut in comparatione ad nos.

In prima ergo parte determinat de hierarchia per communia, usque ad caput VI, ibi, *Quanti quidem et quales*. In secunda determinat propria eorum in se usque ad caput XV, ibi, *Fer age quod restat*. In tertia propria eorum comparatione ad nos.

Prima in duas. In prima determinat communia hierarchiæ quantum ad principia earum. In secunda quantum ad ea quæ sunt de essentia hierarchiæ, et incipit capite III, ibi, *Est quidem hierarchia*.

Prima in tres. In prima determinat principium a quo est emanatio donorum quibus perficitur hierarchia. In secunda tradit modum manifestationis ejus, et incipit in secundo capite, ibi, *Oportet ergo*, (*ut æstimo*).

Primum capitulum dividitur in duas partes. In prima proponit in quadam auctoritate principium emanationis donorum spiritualium et omnium aliorum. In secunda probat propositum, ibi (n. 2), *Etenim neque ipse usquam*.

Prima in tres. In prima proponit auctoritatem sumptam de Canonica Jacobi, I, 17. In secunda manifestat eam, ibi, *Sed et omnis Patre moto*. In tertia concludit recurrendum esse ad Christum in prosecutione hujus operis, ibi, *Ergo Jesum invocantes*.

B. DUBIA.

Ad evidentiam autem primæ partis quæramus, Cum locus ab auctoritate sit infirmissimus, ut dicit Boetius, quare ab auctoritate incipit ? Dubium 1.

Item, Quare potius ab hac quam ab alia ? Dubium 2.

Item, In quo differt *donum* et *datum* ? Et videtur, quod *datum* non possit referri ad naturalia, ut dicit Glossa super locum istum in Canonica Jacobi. *Datum* enim superadditur alicui præexistenti : sed naturalibus nihil præexistit : ergo, etc. Dubium 3.

Item, Quare dicitur *datum optimum* et *donum perfectum* ? *Optimum* enim est quo nihil melius : quod non est verum de datis naturalibus, cum gratuita eis meliora sint, tamquam eorum perfectiva. Dubium 4.

Item, Perficiens non est perfectum, sicut nec finiens finitum : et ita gratuita ad quæ refertur donum, non debent dici *perfecta*, cum sint perfectiones mentium. Dubium 5.

Item, Quid est *donum desursum esse* ? Dubium 6.

Item, Quid est ejus *descendere* ? Dubium 7.

Item, Quæritur utrum hoc nomen, *Patre*, teneatur personaliter, vel essentialiter ? Et videtur, quod non personaliter, quoniam indivisa sunt opera Trinitatis : et ita effundere dona non est tantum personæ Patris, sed communiter trium personarum : ergo hoc nomen, *Patre*, tenebitur essentialiter. Contra : In eadem Dubium 8.

serie locutionis ipse dicit. *Jesum paternum lumen*, id est a Patre : quod oportet personaliter sumi : et ita hic etiam personaliter sumetur, cum non sumetur æquivoce in conclusione et præmissis.

SOLUTIO. 1. Ad primum dicendum, quod in aliis scientiis auctoritas innititur rationi humanæ, quæ infirma est : in Theologicis vero veritati divinæ, quæ firmissima est. Est enim locus non tantum ab auctoritate, sed ab inspiratione divina : et ideo ab auctoritate incepit, ut quasi supra firmum fundamentum opus suum stabiliret.

2. Ad secundum dicendum, quod tota dispositio hierarchiarum et ordinum ex donis luminosis perficitur, quorum processio in hac auctoritate proponitur : et ideo ab ea incipit.

3. Ad tertium dicendum, quod sicut dicit Glossa, *datum* refertur ad naturalia, *donum* ad gratuita. Dicuntur autem dona : quia, ut dicit Philosophus, « donum est datio irreddibilis, » et hæc propter sui excellentiam retributione carent. Ad id quod objicitur contra, dicendum quod communicare est duplex. Per necessitatem naturæ, sicut ignis communicat lumen et calorem : et quod sic communicatur, non dicitur dari. Est etiam communicare per libertatem voluntatis, quomodo Deus communicat creaturæ et esse et posse et agere, et gratias superadditas : et ideo omnia data dicuntur, non quod naturalia superaddantur aliis præexistentibus in rerum natura, sed in Dei providentia.

4. Ad aliud dicendum, quod naturalia possunt considerari tripliciter, aut secundum egressionem, aut secundum participationem, aut secundum reductionem. Et licet secundum egressionem non sint optima, quia jam distare incipiunt a summa bonitate, nec secundum participationem, secundum reductionem tamen optima sunt : quia reducta non distant a principali bonitate. Et secundum hoc gratuita non sunt meliora, sed habent eamdem rationem bonitatis reducta ad idem principium.

5. Ad aliud dicendum, quod sicut dicit Beatus Gregorius, propter defectum humani sermonis in rebus divinis utimur verbis quandoque improprie, sicut dicitur perfecta Filii generatio quæ non terminatur. Et ita dicuntur hic gratuita perfecta : quia sunt perfectiva mentium, licet improprie.

6. Ad aliud dicendum, quod quia hujusmodi data et dona procedunt a principio quod omnibus supereminet, ut similitudines aliqualiter repræsentantes ipsum, dicuntur esse desursum : quia supernæ naturæ.

7. Ad aliud dicendum, quod natura ignobilior non recipit aliquid a natura nobiliori in ea virtute qua est in ipso : et ideo data et dona dicuntur quasi ignobilitata : recipiuntur enim secundum capacitatem recipientium.

8. Ad aliud dicendum, quod a Patre est essentialiter personaliter sumptum : nomen enim quod signat essentiam, connotat personam propter modum significandi, scilicet a quo alius per generationem, qui convenit Patri : aut qui est principium non a principio, cui attribuitur effusio donorum, licet sit communiter trium : et sic omnia dona dicuntur esse a Patre, ratione ejus quod essentiam significat. Et Jesus dicitur lumen a Patre propter attributum personæ filii : quia lumen significat ut ab alio, scilicet a lucente : et Filius est persona quæ ab alio, quæ attributum habet sapientiæ quæ in spiritualibus dicitur lumen.

EXPOSITIO TEXTUS.

1. *Littera* sic legatur : *Omne datum optimum*, id est, naturalia optima reducta ad primum principium, *et omne donum*

perfectum, id est, omnia gratuita perficientia mentes, *desursum est*, id est, a superiori natura, *descendens*, non inæquali nobilitate susceptum, *a Patre luminum* id est, datore luminosorum donorum.

Sed et omnis. Hic quod dixerat de omnibus donis, manifestat in intellectualibus : quia in his magis videtur egressio eorum a primo, et reductio in ipsum. Dicit ergo : Dictum est donum et datum procederet a Patre luminum, *sed et omnis processio manifestationis luminum*, id est, luminosorum donorum, quibus fit intellectualis manifestatio, *Patre moto*, id est, a Patre sic moto : et est una dictio. Oportuit enim propter elegantiam sermonis Græci et inopiam Latini sermonis fieri inusitatas compositiones in transferendo. Ipse dicit *moto*. Contra : Boetius in libro de *Consolatione philosophiæ*, dicit, « Stabilisque manens, etc. » Dicendum, quod non dicitur motus variatione, sed repræsentatione, sicut dicitur exemplar moveri in exemplata. Unde ipsam rem motam esse, est primam ideam processisse in ideatorum formationem se repræsentantium. *Proveniens in nos optime*, quoad reductionem in ipsum, *ac large*, quantum ad egressionem ab ipso : licet enim nos stricte pro nostra capacitate recipiamus, ipse tamen largissime effundit. Ista dico processio sicut proveniens, *iterum replet nos restituens ut unifica virtus* : non enim sufficit quod proveniat in nos, nisi proveniens repararet nos, faciens participes divinæ bonitatis, et reparatos consummaret, ut participes divinæ potestatis effecti alios reducamus. Et dicitur *virtus unifica*, quasi unum faciens : quia participatione spiritualis emanationis magis summo uni appropinquantes, in majorem unitatem redigimur. Unde dicitur in libro de *Causis*, quod quanto intelligentia plures bonitates participat, non tamen magis plures, sed magis una efficitur. Et dicta processio *convertit* nos *ad unitatem et deificam simplicitatem congregantis Patris*, reducens in ipsum ut in finem et exemplar. Et dicitur *congregantis Patris* : quia in ipso congregamur secundum intellectum et affectum : recedendo enim ab ipso, dispergimur : et quia per spiritualia dona quibus in divinam simplicitatem, prout possibile est, reducimur, dii et participes deorum efficimur, ut idem postmodum dicet.

Deinde probat utrumque per auctoritatem. *Etenim, ut ait divinum verbum*, ad Rom. XI, 36 [1] : *ex ipso*, scilicet Patre luminum, *omnia* egrediuntur, *et in ipsum* omnia reducuntur.

Postea concludit recurrendum esse ad Christum in prosecutione hujus operis, dicens : *Ergo*, ex quo processio manifestationis venit in nos a Patre luminum, nos *invocantes Jesum paternum lumen*, id est, a Patre. Joan. I, 9 : *Erat lux vera quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum.*

Quod est quod verum est. Et hoc dicitur propter immobilem ipsius veritatem. II ad Corinth. I, 19 : *Non fuit* in illo *Est et Non, sed Est in illo fuit.* Vel potest referri ad diversa, ut per ly *quod est in illo*, manifestetur in propria natura. Exod. III, 14 : *Qui est, misit me*, etc. per quod verum, in comparatione ad nos. Ex hoc est quod sequitur, *quod illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum* (Joan. I, 9), quantum ad effectum quem operatur in nobis. Et hoc potest intelligi universaliter de illuminatione naturali, vel particulariter de illuminatione per gratiam : et tunc secundum expositionem Augustini est accommoda distributio, ut sit sensus, omnem hominem qui illuminatur. Jesum dico, *per quem accessum habuimus ad Pa-*

[1] *Ex ipso, et per ipsum, et in ipso sunt omnia.*

trem (ad Rom. v, 2). Patrem dico *principale lumen*, id est, qui est principale lumen. Sed si Pater est principale lumen, tunc Filius est secundarium, quod est Arianæ perfidiæ. Et dicendum, quod sicut Pater dicitur major principali auctoritate, nec tamen Filius dicitur minor, cui ab eo esse donatur : sic Pater dicitur principale lumen, nec tamen filius secundarium. Non enim distinguitur Pater a Filio nisi in relationibus originis, quæ superpositionem in naturalibus non admittunt. Non enim in humanis dicitur filius secundarius homo, et tamen totam naturam humanam a Patre, ut in ipso est, participat. Nos dico invocantes Jesum, *respiciemus*, (*quantum possibile est nobis*), *in illuminationes*, id est, revelationes, *sacratissimorum eloquiorum*, id est, quæ in sacris Scripturis continentur. Illuminationes dico *Patre traditus*, id est immissas a Deo Patre per Prophetas, vel a Patribus Prophetis, id est, Theologis, qui genuerunt nos in hac scientia. Et ponitur singulare pro plurali. *Et considerabimus, quantum patentes sumus, hierarchias*, id est, principatus, *cœlestium animorum*, id est, spirituum, Angelorum scilicet. Hierarchias dico *manifestatas nobis ab ipsis*, scilicet eloquiis, vel Patribus, *symbolice*, id est, similitudinibus corporalibus. Symbolum enim dicitur hic similitudo corporalis spiritualia repræsentans, licet quælibet similitudo symbolum possit dici. Et hoc refertur ad acceptionem illuminationis. *Et anagogice*, id est, sursum ductive, id est, ducendo nos in superiora per symbola. Et hoc refertur ad reductionem luminis. 'Ανα enim Græce dicitur *sursum*, ἄγω, *duco*. Et nos invocantes Jesum, *respicientes immaterialibus et non trementibus oculis mentis*. Sicut enim quorumdam visus corporalis omnino obtunditur lumine solis, ut vespertilionis, et quorumdam visus erigitur aliqualiter ad inspiciendum solem, sed propter debilitatem tremunt oculi, ut visus hominis, quorumdam vero visus confortatur ut videat solem in rota, ut visus herodii : ita etiam visus mentis materialis eorum qui terrenis affectibus et corporeis imaginibus detinentur, omnino retunditur a divina claritate, sed ab his recedens, in intellectualem speculationem immaterialis efficitur, sed adhuc tremens, quia rationis principiis velut de longinquo divina conspicit, sed non tremens efficitur lumine fidei confortatus. Dicit ergo *immaterialibus* quantum ad intellectum, *non trementibus* autem quantum ad confortationem intellectus per fidem. Respicientes dico in ipsis hierarchis *claritatem divini Patris principalem* : quia principium omnis hierarchiæ, prout participata in ipsis consideratur : *et super principalem*, prout in se consideratur propter sui eminentiam, *quæ* claritas *manifestat nobis beatissimas hierarchias in symbolis figuratis*, id est figuris corporalibus expressis. Nos dico respicientes *iterum ex ipsa*, scilicet claritate, id est, per ipsam *restituimur in simplum*, id est, simplicem *suum radium*, ut prius expositum est.

2

ANTIQUA TRANSLATIO.

Etenim neque ipse usquam umquam radius propria singulari unitate deseritur. Ad anagogicam vero et unificam eorum quæ provisa sunt contemperantiam, optime et pulchre multiplicatur et provenit, et manet intra se munite in incommutabili similitudine uniformiter fixus, et in se (quantum fas est) respicientes, proportionaliter se eis extendit, et unificat secundum simplicem sui unitatem.

Etenim neque possibile est aliter lucere nobis divinum radium, nisi varietate sacrorum velaminum anagogice circumvelatum, et his quæ secundum nos sunt providentia paterna connaturaliter et proprie præparatum.

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Quamquam neque ipsamet umquam intima sua unitate destituitur, sed ad sublimantem et unificantem eorum qui providentia gubernantur contemperationem, dum, uti decet, benigne multiplicatur atque emanat, etiam intus in semetipsa stabiliter manet, immobili identitate unimode firmata, et ad se ut fas est attendentes, pro cujusque capacitate, simplificativa sua unione subrigit, unificatque. Neque enim potest aliter divino-principalis ille radius nobis illucescere, nisi sacrorum varietate operimentorum anagogice obvelatus, nobis quoque paterna providentia connaturaliter ac proprie sit accomodatus.

Propter quod et sanctissimam nostram hierarchiam, perfectissima sacrorum dispositio cœlestium hierarchiarum supermundana imitatione dignam judicans, et dictas immateriales hierarchias materialibus figuris et formalibus compositionibus varificans, tradidit, ut proportionaliter nobis ipsis a sacratissimis formationibus in simplas et non figuratas ascendamus altitudines et similitudines. Quoniam neque est possibile nostro animo ad non materialem illam ascendere cœlestium hierarchiarum imitationem et contemplationem, nisi ea quæ secundum ipsum est materiali manuductione utatur.

Quapropter primitiva illa rituum III
sacrorum institutio, sanctissimam nostram hierarchiam supermundana cœlestium hierarchiarum imitatione diguam censens, prædictas immateriales hierarchias, materialibus figuris et formativis compositionibus variegando transcripsit, ut pro nostra cum illis proportione, a sacratissimis fictionibus ad simplices figurarum expertes anagogas et similitudines evehamur : quandoquidem fieri non possit, ut mens nostra ad immaterialem illam cœlestium hierarchiarum imitationem ac contemplationem intendatur, nisi e propinquo, materiali usa fuerit manuductione :

DIVISIO TEXTUS.

Etenim neque ipse usquam, etc.

Dixerat in præcedentibus, quod radius procedens nos reducit in simplicem unitatem a qua progreditur, et quod hoc fit proportionaliter et connaturaliter nobis. Quæ duo manifestat in parte ista. Unde dividitur in partes duas.

In prima manifestat primum. In secunda secundum. Secunda, ibi, *Etenim neque possibile*.

Prima in tres. In prima dicit, quod radius procedens in sua simplicitate in se permanet. Secundo, quod in recipientibus multiplicatur, ibi, *Ad anagogicam vero*. Tertio, quod recipientia in unitatem, quantum possibile est, reducit, ibi, *Et in se quantum fas est*.

DUBIA.

HIC QUINQUE quæruntur. Primo de veritate eorum quæ in littera dicuntur. Secundo, utrum radius de quo loquitur, propria unitate deseratur. Tertio, utrum in recipientibus multiplicari possit. Quarto, qualiter radius iste percipiatur a rebus. Quinto,de contemperantia quam radius facere dicitur in *Littera*.

Dubium 1. CIRCA primum sic proceditur. Videtur enim,

1. Quod in *Littera* falsum dicat : quod enim numquam et nusquam deseritur propria unitate, nullo modo multiplicatur : sed ipse dicit eumdem radium multiplicari, et tamen non deseri propria unitate : ergo dicit duo contraria et incompossibilia.

2. Præterea, Aut hoc intelligit de radio creato, aut increato. Non increato : quia ille nullo modo multiplicatur, nec in se, nec in aliis. Nec iterum de creato : nullum enim creatum in se manens unum, in omnibus aut pluribus esse potest. Ergo nullo modo est verum quod dicit.

3. Si dicatur, quod radius divinus licet sit unus, tamen multiplicatur prout in diversa procedit, sicut radius solis multiplicatur in diversis recipientibus, quod est exemplum Avicennæ. Contra : Quidquid manat ab essentia divina aliquando ens de essentia ejus, semper est de essentia ejus, secundum quod manat ab ipsa, sicut radius a sole, cum radius in puncto quo attingit solem, sit unum cum sole, sequitur quod essentia solis est de essentia divinæ naturæ. Si igitur radius emanans a primo quo unumquodque in sua virtute perficitur formaliter, ita quod sit ejusdem formæ, manat ab ipso ut lumen a sole, tunc omnia formaliter sunt essentia divina : quod est error absurdus.

4. Præterea, Quæcumque uni et eidem sunt eadem, ipsa inter se sunt eadem : ergo si eidem formaliter sunt eadem, ipsa inter se formaliter sunt eadem. Si ergo omnia primo formaliter essent, eadem omnia sibi essent : et ita sequeretur, quod homo esset asinus secundum formam, et e converso.

SOLUTIO. Dicimus quod unitas istius radii est unitas analogiæ. Quæ autem sic unum sunt, perfecta ratio invenitur in uno, in aliis autem invenitur aliquid rationis ad illud tertium secundum comparationem ad aliquem actum vel finem, sicut in medico est perfecta ratio medicinæ, in instrumentis autem et vetula est aliquid rationis, secundum quod ordinantur ad actum medici. Similiter dicimus, quod radius iste est idea divina repræsentans se in ideatis. Unde ideata simpliciter quidem plura sunt re, sed

uniuntur in quadam ratione analogiæ ad ideam quæ simpliciter una est subjecto et re, licet sit ibi aliqua pluralitas rationis respectu diversorum ideatorum, quorum quodlibet habet rationem illi propriam, quæ tamen non simpliciter pluralitas est in idea prima.

Ad primum ergo dicendum, quod aliquod unum multiplicari simpliciter secundum rem, et permanere in unitate rationis analogiæ non sunt contraria : essent tamen contraria si utrumque realiter acciperetur.

Ad secundum, quod radius ille est increata idea exerens se in ideata, habens quidem simpliciter multitudinem in ideatis, sed secundum quid unitatem, manente simplici unitate in idea.

Ad tertium dicendum, quod non dicitur aliquid manare a Deo formaliter ut ens de essentia ejus, sed tantum exemplariter. Unde exemplum de lumine solis non est simile quoad hoc : eo quod lux diffusa formaliter exit ab ipso sole : quod non est hic. Quantum autem ad hoc est simile, quod sicut ibi fit multiplicatio, et hic. Alii tamen dicunt, quod lux manat de essentia solis, incipiens distare ab essentia secundum quod exit ab ipso.

Ad quartum dicendum, quod ea quæ sunt a Deo, non sunt unum cum ipso secundum formam dantem esse, sed sunt unum sicut exemplar cum exemplato : exemplar autem, licet sit unum in substantia, est tamen plurium exemplar secundum rationes plures.

bium 2. Circa secundum sic proceditur. Videtur enim,

1. Quod radius iste non sit unus : unum enim dicitur tripliciter, genere, specie, numero : sed ea quæ sunt in modo, quorum esse isto radio constituitur, nullo istorum modorum sunt unum : ergo nec radius est unus.

2. Præterea, Philosophus reducens causata in sua principia, non reducit in unum aliquid, sed in quatuor causas : ergo videtur, quod nec etiam respectu principii unius quod sit causa, radius uniatur.

3. Præterea, Non potest dici, quod uniatur in primo efficiente : quæ enim non exeunt ab efficiente secundum formam propriam, non uniuntur in ipso, sicut ædificium et sanitas non uniuntur in musico, a quo non exeunt secundum formam musicæ, sed reducuntur in diversa principia efficientia : a primo efficiente non exeunt creaturæ secundum formam propriam, quæ est deitas : ergo, etc.

4. Præterea, Non potest dici, quod uniuntur in idea : quia secundum Augustinum in lib. LXXXIII *Quæstionum*, singula creata sunt in propriis rationibus, et non una omnia : ergo radius nullo modo est unus.

Solutio. Per ea quæ dicta sunt, patet quomodo radius sit unus. Unde

Ad primum dicendum, quod ea quæ sunt in mundo, nullo illorum trium modorum sunt unum, sed sunt unum proportione ad unum principium quod diversimode ab eis participatur.

Ad secundum dicendum, quod Philosophus non intendit resolvere in principia essendi proportionata rebus : reducuntur tamen omnia in unum principium non proportionatum, scilicet primum principium.

Ad tertium dicendum, quod licet creaturæ non procedant a primo secundum formam quæ est quo est res id quod est, sicut ignis ab igne, et sicut est processio Filii et Spiritus sancti naturaliter procedentium a Patre, exeunt tamen ab ipso secundum unam formam idealem.

Ad quartum dicendum, quod licet in primo sint propriæ rationes rerum distinctæ secundum rationem, hoc tamen non facit multitudinem simpliciter, sed quamdam pluralitatem rationis ex respectu ad diversa ideata : substantialiter autem idea manet simpliciter una.

Dubium 3. Circa tertium sic proceditur. Videtur enim

1. Quod radius nullo modo possit multiplicari in diversas res : sicut enim vult Philosophus, ab uno in quantum hujusmodi non est nisi unum : sed primum a quo est exitus radii, est unum simpliciter : ergo radius nullo modo potest multiplicari, nec potest esse aliqua multitudo in creaturis.

2. Præterea, Ante creaturam non sunt nisi duo : alterum ratione tantum, scilicet non esse : alterum re et ratione, scilicet Deus : sed ex non esse cum nihil sit nisi ratione, non potest provenire realis pluralitas, quia non ens nullius est causa : nec iterum a Deo, quia simpliciter unum est : nec ex comparatione unius ad alterum, quia alterum in re nihil est : ergo nullo modo erit multiplex radius, nec pluralitas erit aliquo modo in rebus.

3. Ad idem. Forma non multiplicatur nisi numero per materiam, et specie per differentiam : sed in Deo non est materia, nec iterum differentiæ oppositæ per quas diversificentur formæ : ergo in eo non est diversitas formatum : et ita nec radius ab ipso procedens multiplicari potest.

Solutio. De hac multiplicatione male sentiebat Aristoteles et sequaces ejus : dixit enim, quod a primo propter simplicem sui unitatem non procedit nisi unum, quod est intelligentia prima : et in illa incidit compositio aliqua per recessum a primo uno : et ex illa et primo causantur duo, unum formaliter, scilicet intelligentia inferior, et alterum secundum id quod habet de potentia, scilicet cœlum quod movetur ab ipsa, et sic donec deveniatur ad ultimam intelligentiam et ultimum orbem : et sic causant varietatem generabilium et corruptibilium ex diverso situ orbium. Sed hoc infidele est. Unde et Rabi Moyses hanc viam reprobat, eo quod non est necessarium unum ab uno esse, nisi exeat per necessitatem naturæ ab ipso. Res autem exeunt a primo non per necessitatem naturæ, sed libertate voluntatis. Unde sicut artifex producit diversa in forma propter diversas rationes figurarum quas habet apud se : ita etiam cum apud Deum sint diversæ species rerum, producuntur ab ipso ex ordine sapientiæ diversa in forma : et non solum producit formam sicut artifex, sed totam rem. Unde ipsum immediate est agens multitudinem in materia et forma ex ordine suæ sapientiæ.

Ad primum ergo est dicendum, quod ab uno non est nisi unum, secundum necessitatem naturæ.

Ad secundum dicendum, quod non ens non est causa pluralitatis, sed Deus per ordinem suæ sapientiæ.

Ad tertium dicendum, quod formæ multiplicantur materia et differentiis existentes multa in actu : sed in Deo non est multitudo formarum in proprio actu existentium, sic enim esset multitudo essentialis in Deo : sed sunt in ipso in potentia non materiali, sed efficientis.

Circa quartum sic proceditur. Videtur enim Dubium 4.

1. Quod radius divinus percipitur nullo alio agente, scilicet natura vel proposito : facere enim per seipsum perfectionis est : cum igitur omnis perfectio in Deo sit, non producet res aliquo alio medio agente, sed per seipsum.

2. Ad idem, Agere per alterum indigentiæ est, quæ in Deum cadere non potest.

3. Præterea, Illud alterum agens, aut agit causando, aut disponendo. Non causando : quia sic duæ causæ essent ejusdem in eodem genere causalitatis, quod est contra Philosophum et rationem. Nec disponendo agere potest : nihil enim disponit, ad infinite distans : et ita non potest disponere ad participationem divinæ bonitatis, quæ infinite distat a rebus. Agit ergo nullo alio agente emittendo radium naturalium vel gratuitorum donorum.

Ad oppositum. Per emissionem istius radii acquiruntur perfectiones naturales et superadditæ rebus. Si igitur participaretur a Deo nullo alio agente, cessaret omnis actio naturæ et propositi : quod est falsum, cum videamus unamquamque rem propriam perfectionem determinata actione et virtute propriæ naturæ acquirere.

Solutio. Dicimus, quod sicut habetur ex prima propositione libri de *Causis*, causæ primæ operantur cum secundis. Sic itaque eorum est operatio una : alioquin non terminarentur ad effectum unum, ita tamen quod causa prima dat esse et operari, et principalius operatur in causatum quam causa secunda. Sic ergo concedimus, quod prædictus radius participatur agentibus causis secundis, scilicet natura et proposito, in quibus Deus agit eamdem actionem quam agunt natura et propositum.

Ad primum ergo dicendum, quod licet de perfectione Dei sit posse agere non agente alio, tamen de perfectione causati est ut propria virtute et actione non destituatur : ipse autem nulli negat perfectionem cujus est capax.

Ad secundum dicendum, quod agere per alium, ita quod ejus vicem exerceat ipso non operante, indigentiæ est : sed operari in alio operante immediatius et sufficientius dando illi esse et operari, perfectionis est.

Ad tertium dicendum, quod quædam agunt causando, et quædam disponendo, et hoc est secundum diversitatem formæ qua producuntur : forma enim quæ ordinatur ad actum naturæ, potest produci virtute naturæ causantis, sicut sunt formæ naturales. Et eadem ratio est de formis artificialibus. Sed forma quæ ordinatur ad aliquid infinitum, sicut gratia gratum faciens quæ promeretur ipsum Deum, non potest causari aliqua virtute creata, sed per seipsum Deus eam infundit, altero non causante disponente : in talibus enim sola præparatio in nobis est.

Et quod objicitur, quod duæ causæ non sunt ejusdem, verum est in eodem ordine, scilicet quarum utraque essentialis in una ratione causalitatis : nihil tamen prohibet sæpe esse plures, ut dictum est.

Et quod iterum objicit, quod nihil disponit ad infinitum, verum est ut adæquetur ei : disponere tamen potest ut appropinquet secundum quod potest.

Quinto quæritur, utrum omnia contemperantiam habeant ad invicem, sicut dicit in *Littera*? Et videtur, quod non. Dubium 5.

1. Quæcumque enim sunt diversi ordinis, non contemperantur : sed res sunt diversi ordinis : quædam enim loco, quædam tempore, quædam aliis modis ordinantur : ergo omnia contemperantur ad invicem.

2. Præterea, Contraria ad invicem non contemperantur : cum igitur in causatis multæ sint contrarietates, videtur idem quod prius.

3. Ad idem, Temperantia in rebus transsumitur a temperantia in sonis : non autem omnes soni contemperantur : ergo nec inter omnia causata est contemperantia.

Solutio. Dicimus, quod ista contemperantia est in ordinatione universi, quam comparat Philosophus in XI *primæ philosophiæ* ordini exercitus ; sicut enim totus exercitus ordinatur ad bonum ducis, quod est victoria, existente quodam ordine in partibus exercitus, quo quidem subserviendo aliis, consequuntur communem finem proportionaliter sibi : ita etiam in universo omnia communiter sunt ordinata ad communicandam divinam bonitatam, proportionaliter tamen : quædam enim immediate consequuntur divinum esse, scilicet perpetuitatem sine motu, ut Angeli : quædam vero cum motu ut corpora superiora : quia totum quod debetur de esse, actu simul habere non possunt : unde adipiscuntur quamdam perpetuitatem ex conditione suæ naturæ, renovando se in diversis situa-

tionibus per motum, quas simul habere non possunt : quædam vero una, et quædam pluribus operationibus vel motibus, secundum quod sunt remota vel propinqua fini : quædam vero, ut generabilia et corruptibilia, quia non possunt manere perpetuo eadem numero, nituntur per nationem vel generationem, saltem in specie perpetuum esse participare, licet in potestate Dei sit imponere finem quando vult. Talis igitur ordinatio earum ad unum finem et ad invicem, secundum quod juvant se in consequendo finem, dicitur hic contemperantia.

Ad primum ergo dicendum, quod licet sint res in diversis ordinibus specialibus, proportionaliter tamen sibi conveniunt in ordine ad unum finem.

Ad secundum dicendum, quod licet contraria non contemperentur sibi speciali contemperantia, juvant tamen se in adipiscendo communem finem, cum contrarium non possit speciem conservare, nisi agendo in alterum contrarium : et ita contemperantur.

Ad tertium dicendum, quod quilibet sonus contemperatur alicui de universitate sonorum, licet alicui sonorum non contemperetur : et ita in universi partibus est, adeo etiam quod nec malum incontemperatum omnino remanet.

EXPOSITIO TEXTUS.

Littera sic legatur. Diximus, quod ex divina revelatione restituimur in suum simplum radium. *Etenim*, id est, quia, *neque ipse radius*, id est, divina idea exerens se in ideata *usquam*, id est, in ulla creatura, *umquam*, id est, in ullo tempore, *deseritur propria singulari unitate*, id est, per excellentiam sibi soli convenientem, manente simplici unitate in idea, proportionis vero unitate in ideatis, quæ est propria unitas radii : *et multiplicatur* quantum ad eductionem ideatorum, *et provenit* respectu egressionis a principio, *optime*, id est, ordine ad finem, *et pulchre* per assimilationem ad ideam. Multiplicatur dico *ad contemperantiam*, id est, ordinem rerum ad unum finem constituendum, *eorum quæ provisa sunt*, id est, rerum omnium quæ divina cura providentur et reguntur. Contemperantiam dico *anagogicam*, quia per eam res referuntur in primum principium ut in ultimum finem, et *unificam*, quia in ea uniuntur res proportionis unitate : *et manet fixus uniformiter*, id est, incommutabiliter. Fixus dico *in incommutabili similitudine* : quia incommutabiliter unitur in assimilando ideam, *munite intra se*, id est, munitus : quia rerum multitudo ejus unitatem non propellit : et ipse radius *extendit et unificat proportionaliter eis*, id est, in superna tendere facit, dans unitatem secundum eorum capacitatem. Unificat dico *res in se*, id est, in radium, scilicet in quos provenit, *quantum fas est*, id est, possibile, *respicientes*. Unificat dico *secundum simplicem sui unitatem*, quam servat : alioquin unificare non posset[1].

[1] Deest in mss. et in editione Lugdunensi expositio textus et dubia super secunda parte, ibi, *Etenim neque possibile est*.

3

ANTIQUA TRANSLATIO.

Visibiles quidem formas invisibilis pulchritudinis imagines arbitrans, et sensibiles suavitates figuras invisibilis distributionis, et immaterialis luculentiæ imaginem materialia lumina, et secundum intellectum contemplativæ plenitudinis discursas sacras disciplinas, et adunati ad divina et ordinati habitus earum quæ hic sunt dispositionum ordines, et Jesu participationis ipsam divinissimæ Eucharistiæ assumptionem, et quæcumque alia cœlestibus quidem essentiis supermundane, nobis vero symbolice tradita sunt. Propter hanc ergo nostram conrationabilem theosim misericors perfectionis principium, et cœlestes hierarchias nobis manifestans, et comministram earum perficiens nostram hierarchiam ad virtutem nostram, similitudine deiformis earum sanctificationis, sensibilibus imaginibus supercœlestes descripsit intellectus in sacro scriptis eloquiorum compositionibus, ut nos perduceret per sensibilia in intellectualia, et ex sacris figuratis symbolis in simplas cœlestium hierarchiarum summitates.

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Cogitando scilicet, apparentes has pulchritudines, arcanorum esse decorum effigies ; ac sensiles odorum suavitates, expressas esse figuras spiritalis dispensationis, et immaterialis illustrationis speciem præ se ferre lumina materiata : uti et contemplativæ secundum mentem saturitatis sacras illas diffusas disciplinas ; et divinis consonæ atque ordinatæ affectionis, eorum qui hic sunt ordinum gradus : ac Jesu participationis, divinissimæ eucharistiæ communionem : et quæcumque alia cœlestibus quidem naturis supermundialiter, nobis vero symbolice tradita sunt. Hujus igitur nobis proportionatæ deificationis ergo, benigna initiatio primitiva, cum cœlestes hierarchias nobis exhibendo, tum nostram hierarchiam ad captum nostrum, deiformis illarum sacerdotii assimilatione, coadjutricem earumdem initiando, super cœlestes illas mentes sensilibus imaginibus, in sacroscripturisticis eloquiorum compositionibus descripsit, ut nos per sensibilia ad spiritualia adduceret, nec non ex effictis sancte symbolis ad simplices cœlestium apices hierarchiarum.

DUBIA.

Visibiles quidem, etc.

Hic manifestat quod dixerat in sacramentis, et ponit exemplum in cultu et sacramentis. De pertinentibus ad cultum quatuor ponit exempla, scilicet de imaginibus, de thurificatione, de luminaribus, de lectionibus quæ leguntur in Ecclesia. In duobus autem sacramentis ponit exempla, scilicet in Ordine et Eucharistia.

Sed quæritur, quare non ponit exemplum in aliis pertinentibus ad cultum, scilicet in genuflexione, et prostratione, et in aliis sacramentis? Item quæritur de numero eorum quæ hic ponuntur.

Dicendum, quod prostratio repræsentat defectum nostrum, ex eo quod ex nihilo sumus : unde ex toto prosternimur, et surgendo ostendimus nos ab alio ad esse erectos : unde debetur Creatori secundum Damascenum. Genuflexio autem repræsentat defectum peccati : unde non ex toto prosternimur, quia per peccatum non cecidimus a naturalibus, sed a gratuitis : unde debetur Redemptori. Similiter omnia alia sacramenta præter hæc duo sunt principia bene ordinantia contra defectum ex peccato. Hæc autem est intentio de repræsentantibus participationem beatitudinis : et ideo numerus eorum potest sic accipi. Aut enim manifestantur cœlestia instructione, et sic manifestantur per lectiones : aut repræsentatione, et hoc dupliciter, quia vel repræsentatur nobis spiritualis suavitas, et hoc per thurificationem : vel ipsa dona spiritualia ex quibus est illa suavitas, et hoc dupliciter, vel prout participata, et sic in imaginibus, ut aurum significat splendorem sapientiæ, et sic de aliis quæ ponuntur in templo : vel secundum emanationem luminosam horum donorum, et sic per luminaria : et sic habes quatuor in cultu. Sacramenta autem aut repræsentant participationem beatitudinis, et sic Eucharistia : vel dispositionem participantium, et sic est Ordo.

EXPOSITIO TEXTUS.

Redeamus ad *Litteram*. Perfectissima dispositio tradidit, dico, *arbitrans visibiles formas*, id est, figuras positas in templis, *imagines*, id est, repræsentationes *invisibilis pulchritudinis:* et arbitrans *sensibiles suavitates* per odorem in thurificatione, *figuras*, id est, similitudines, *invisibilis distributionis*, id est, suavitatis in distributione invisibilium donorum. Et arbitrans *materialia lumina imaginem*, id est, similitudinem, *immaterialis luculentiæ*, id est, illuminationis : et arbitrans *sacras decursas disciplinas*, id est, lectiones quæ leguntur, quibus sacras discimus similitudines, *contemplativæ plenitudinis secundum intellectum*, id est, contemplativæ sapientiæ, qua intellectus Angelorum repletur a Deo. Et dicuntur

omnes disciplinæ decursæ sive discursæ generaliter, propter discursum principiorum in conclusiones. Specialiter autem Theologia, quia discurrit per multa exempla imperfecte divina repræsentantia, et quia discurrit ab exterioribus dispositionibus comparando eas interioribus, sicut dicitur fuisse frigus ad repræsentandum frigus in corde Petri. Et arbitrans *ordines earum dispositionum quæ sunt hic*, id est, in Ecclesia, quia alii super alios disponuntur, similitudines, *habitus*, id est, habitudines spiritualium, *ordinati et adunati ad divina*, id est, quo ordinantur ad invicem, et uniuntur in ordinatione ad Deum. Et arbitrans *assumptionem divinissimæ Eucharistiæ*, similitudinem *participationis Jesu*, qua participatur in patria, *et quæcumque alia sunt tradita cœlestibus essentiis supermundane*, id est, modo qui supra nos est, *vero*, id est, sed, *nobis sunt tradita symbolice*, id est, corporalibus figuris.

Ergo misericors, Deus, *principium omnis perfectionis propter hanc theosim*, id est, propositionem nostram, *corrationalem*, id est, propter hanc dispositionem manifestandi spiritualia corrationabiliter nobis. Misericors, dico, *descripsit in sacroscriptis eloquiorum compositionibus*, id est, compositionibus corporalibus scriptis in sacra Scriptura, *cœlestes intellectus*, id est, Angelos. Descripsit, dico, *ad virtutem nostram*, id est, proportionaliter nobis, *similitudinem sanctificationis eorum deiformis*, scilicet sensibilibus imaginibus, id est, descripsit Angelos figuris sensibilibus, quæ sunt similitudo Angelorum deiformium, hoc est, Deo similium sanctificatorum a Deo. Descripsit, dico, *et manifestans nobis cœlestes*, id est, angelicas, *hierarchias, et perficiens*, hac manifestatione, *nostram hierarchiam*, id est, ecclesiasticam, *comministram earum*, scilicet cœlestium hierarchiarum. Et dicitur *comministra*, non quod occupetur circa eadem ministeria numero, sed propter ordinem ad eumdem finem, cui tamen quia illa propinquius inhæret, ideo nostra dicitur comministrare sibi. Descripsit, dico, *quatenus reduceret nos in intellectualia per sensibilia et ex symbolis* id est, similitudinibus, *sacris figuratis*, id est, sacrorum figuris expressis, *in simplas*, id est, simplices *summitates cœlestium hierarchiarum*. Summitas est id quod excellit in re : unde *summitates* hic dicit superiores Angelos in quolibet ordine, et superiorem ordinem in una hierarchia, et superiorem hierarchiam inter omnes. Et ad ultimum ipsum principium omnium hierarchiarum.

CAPUT II.

ANTIQUA TRANSLATIO.

Quoniam pulchre divina et cœlestia etiam per dissimilia symbola manifestantur.

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Quod apte res divinæ atque cœlestes dissimilibus etiam signis explicentur.

SYNOPSIS CAPITIS.

I. Facit operis hujus distributionem.

II. Monet, figuras illas, quibus res cœlestes ac spiritales describuntur, rebus ipsis esse dissimiles : et simul objectioni occurrit, ac rationem reddit, cur magis expediebat res istas cœlestes rerum ignobiliorum formis delineari, quam nobiliorum.

III. Ostendit duplicem esse sacræ descriptionia modum, unum scilicet, per similes; alterum, per dissimiles figuras : uti etiam de Deo quædam per affirmationes, et quædam per negationes prædicari : et negationes ait affirmationibus præstare, et absonas similitudines ad mentem nostram erigendam esse aptiores.

IV. Tradit, ex rebus omnibus aliquid boni colligi posse, et simul explicat, quomodo passiones iræ, concupiscentiæ, et res similes intelligendæ sint, quando Angelis attribuuntur.

V. Ostendit quomodo etiam ipsemet Deus in Scripturis aliquando a summis, aliquando a mediis, aliquando etiam a rebus intimis denominetur.

ANTIQUA TRANSLATIO.

Oportet ergo (ut æstimo) primum exponere quam quidem esse speculationem omnis hierarchiæ æstimemus, et quid ipsius unaquæque divinis pro-

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Mea utique sententia, primum quidem exponendum, quem omnis hierar- I
chiæ scopum esse censeamus, quidque suis quælibet divinis contemplatoribus

fuit laudatoribus. Deinde cœlestes hierarchias laudare secundum ipsarum in eloquiis manifestationem. Consequentibusque his dicere qualibus divinis formationibus cœlestes figurant ordines eloquiorum sacræ descriptiones, et ad qualem oportet ascendere per formas veritatem.

prosit : deinde vero cœlestes hierarchiæ celebrandæ, secundum earumdem mysticam in Oraculis explanationem : postea denique dicendum, quibus formis sacris cœlestes istos ordines eloquiorum sacræ delineent descriptiones, nec non ad qualem adduci deceat per formas istas simplicitatem.

DIVISIO ET EXPOSITIO TEXTUS.

Oportet ergo, ut æstimo, etc.

In præcedenti capitulo determinavit de principio a quo est hierarchia, in isto vero determinat de principio quo nobis traditur, scilicet sacra Scriptura, ostendens qualiter ipsam congrue manifestet, scilicet corporalibus figuris ducentibus in spiritualia : et hoc patet per titulum, qui talis est : *Quoniam pulchre*, id est, decenter, *nobis divina et cælestia etiam per symbola* corporalia dissimilia eis *manifestantur*.

Dividitur autem hoc capitulum in tres partes. In prima ponit divisionem totius operis, ut ostendat quid de hierarchia determinandum sit. In secunda ostendit qualiter Scriptura describens hierarchiam per corporalia ducat in spiritualia, ibi, *Ut non et nos*. In tertia epilogat, ibi, *Tanta quidem a nobis*.

Littera sic legatur : *Ergo* ex quo cœlestes hierarchiæ manifestantur nobis per symbola in Scripturis ad nostram perfectionem, *oportet, ut æstimo*, id est, sicut certe scio. Et est modus loquendi sacræ Scripturæ, ut ad Rom. VIII, 18 : *Existimo quod non sunt condignæ*, etc. Oportet, dico, *primum exponere quam æstimemus*, id est, sciamus esse *speculationem*, id est, diffinitionem, *omnis hierarchiæ*, id est, communem omni hierarchiæ, angelicæ et humanæ. Et dicit diffinitionem *speculationem*, quia complectitur terminos rei per quos necesse est rem speculari : et hoc in tertio, quarto et quinto capitulis. Et est illa pars in qua agit de communibus hierarchiæ, et quæ sunt in ejus essentia. Et oportet exponere *quid ipsius*, id est, de numero earum, *unaquæque profuit divinis laudatoribus*, id est, illuminationibus hierarchicis Deum laudantibus, id est, quam utilitatem consequatur quis ex eo quod est in quocumque ordine hierarchiæ. *Et deinde oportet laudare*, id est, laudando exponere. Finis enim hujus operis est non solum ut sciamus, sed etiam devote contemplemur : et ideo cum laude divina debent exponi et admiratione. Laudare, dico, *cælestes hierarchias*, id est, angelicas per propria earum, secundum manifestationes earum in eloquiis, id est, sicut manifestantur in sacra Scriptura : et hoc a sexto capitulo usque ad decimum quintum : et est illa pars in qua traduntur propria earum in se, *que*, id est, et oportet *dicere consequentibus his*, id est, in parte libri quæ consequitur dictas, scilicet in decimo quinto capitulo, ubi determinantur pro-

pria earum in comparatione ad nos, *qualibus divinis formationibus*, id est, figuris divinitus traditis, *sacræ descriptiones eloquiorum*, id est, sacræ Scripturæ, *figurant cœlestes ordines*, scilicet Angelorum, id est, in figuris tradunt. Et oportet dicere *ad qualem veritatem oportet ascendere per formas*, id est, figuras traditas : non enim traduntur ut in eis sistamus, sicut consequenter ostenditur, sed ut per hæc in spiritualia proportionaliter nobis manuducamur.

2

ANTIQUA TRANSLATIO.

Ut non et nos eodem modo multis immunde æstimemus cœlestes et deiformes animos, multipedes esse quosdam, et multorum vultuum, et ad boum pecudalitatem [1], aut leonum bestialem imaginationem formatos, et ad aquilarum curvo rostro speciem, aut ad volatilium tripartitam alarum commotionem effiguratos [2], et rotas quasdam igneas super cœlum imaginemur, et thronos materiales divinitati ad recubitum necessarios [3], et equos quosdam multicolores, et armiferos archistrategos [4], et quæcumque alia ex eloquiis nobis sacre et formabiliter in varietate manifestativorum symbolorum tradita sunt [5]. Etenim valde artificiali-

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Ne et nos, more vulgi, sacrilege opinemur, cœlestes illas ac deiformes intelligentias, multipedes quasdam esse ac multiformes, nec non ad boum pecuinam, ferinamve leonum naturam efformatas, et ad aquilarum curvi rostri speciem, vel ad volucrum hirsutam plumescentiam effictas, rotasque aliquas ignitas supra cœlum imaginemur, ac sedes materiatas, Deo deorum ad discumbendum accomodatas, et quosdam equos multicolores, hastatosque duces exercitus, et quæcumque alia nobis ab eloquiis fictione quadam sacra, explanatoriorum varietate signorum sunt transcripta. Enimvero palam theologia poeticis sancte fictionibus, in ca-

[1] Alias *pecuinitatem*.
[2] Cf. Ezech. I, 7 et seq.
[3] Dan. VII, 9.
[4] Zach. I, 8.
[5] II Mach. III, 25; Josue V, 13 et 14.

ter Theologia sacris poeticis formationibus in non figuratis intellectibus usa est, nostrum (ut dictum est) animum revelans, et ipsi propria et connaturali reductione providens, et ad ipsum reformans anagogicas sanctas Scripturas.

rentibus figura mentibus usa est, ad nostrum, uti dictum est, intellectum attendendo, nec non propriam ipsi et connaturalem ad superna transitum providendo, et ad eumdem accomodate sacras Scripturas anagogicas effigiando.

DIVISIO ET EXPOSITIO TEXTUS.

Ut non et nos, etc.

Hic incipit ostendere modum quo sacra Scriptura utitur in traditione cœlestium hierarchiarum. In prima dicit, quod sacra Scriptura utitur in descriptione cœlestium hierarchiarum symbolis, non ut in eis sistamus. In secunda ponit objectiones quorumdam in contrarium, ibi, *Si cui*. In tertia determinat, ibi, *Sed veritatis*.

Littera sic legatur : Diximus, quod dicendum est ad qualem veritatem oportet nos ascendere per formas : et hoc ideo, *ut non et nos eodem modo immunde*, id est, erronee : sumitur enim hic pro inmunditia intellectus, scilicet erroribus et ignorantiis, scilicet quando se vilioribus occupat quam sinit sua perfectio. Eodem modo dico *multis*, id est, sicut multi errant, ut hæretici et Philosophi, sicut Platonici, qui ponebant calodæmones et cacodæmones esse animalia aerea. Et inde Apuleius dixit : « Angeli sive dæmones « sunt natura animalia, corpore aerea, « loco cœlestia, tempore perpetua. » *Æstimemus cœlestes et deiformes animos*, id est, intellectus Deo similes, scilicet Angelos. Et dicuntur Angeli animi sive intellectus : quia intellectus est eorum essentia. Æstimemus dico *quosdam eorum esse multipedes et multorum vultuum* : quod oporteret si per figuras traditas in spiritualem intelligentiam non ascenderemus, cum in Scripturis Angeli sic describantur. Ezech. I, 6, dicitur : *Quatuor facies uni, et quatuor pennæ uni*. Et ne æstimemus eos formatos *ad pecudalitatem boum*, sicut dicitur Ezechiel. I, 6 et X, 7 et seq., quod similitudo quarti, scilicet bovis est similitudo Cherub. *Et ad bestialem imaginationem*, id est, similitudinem *leonum, et ad speciem aquilarum curvo rostro*. Et ponit hujusmodi descriptiones, ut derisibilior videatur error sic ponentium. Aut ne æstimemus *effiguratos ad tripartitam commotionem alarum volatilium*, sicut Isa. VI, 2, dicitur : *Seraphim stabant*, etc. Et ne *imaginemur quasdam rotas igneas super cœlum* : Daniel VII, 9 : *Rotæ ejus ignis accensus*. Et ne imaginemur *thronos materiales*, id est, ligneos vel similes, *necessarios divinitati ad recubitum* : Dan. VII, 9 : *Throni positi sunt*, etc. Et ne imaginemur *quosdam equos multicolores*, id est, multorum colorum : Zacha. I, 8 : *Ecce vir ascendens equum rufum... et post eum equi varii et albi*. Et ne imaginemur Angelos esse *archistrategos*, id est, principes equitum, *armigeros*, id est, arma portantes : Josue, V, 13 et 14 : *Vidit vi-*

rum stantem contra se, evaginatum tenentem gladium, perrexitque ad eum, et ait : Noster es, an adversariorum? Qui respondit : Nequaquam : sed sum respondit princeps exercitus Domini[1]. Et ne accipiamus *quæcumque alia tradita sunt nobis ex eloquiis*, id est, sacra Scriptura, *sacre et formabiliter*, id est, figuris, *in varietate*, id est, diversitate, *symbolorum manifestativorum*, id est, manifestantium spiritualia.

Etenim valde. Ostenso, quod inconveniens esset sistere in symbolis sacræ Scripturæ, ostendit quod Scriptura utitur eis conformando se nobis : et sic potest dividi contra primam. Construe : Non est imaginandum sic esse ut Scriptura figuris describit. *Etenim*, id est, quia *Theologia*, id est, sermo de divinis, id est, sacra Scriptura *valde artificialiter* id est, congrue *usa est in intellectualibus non figuratis*, id est, Angelis carentibus figuris, *sacris formationibus*, id est, figurationibus *poeticis*. Poeta enim, ut dicit Alpharabius in *Divisione scientiarum*, prævenit intellectum et rationem quibusdam figmentis. Sed talibus utitur sacra Scriptura, *sacre*, id est, ut per hæc in sacra deducat. Usa est dico *revelans nostrum animum*, id est, aperiens velamen auferendo nostro intellectui *reductione* in spiritualia quæ est per sensibilia, *propria*, ipsi respectu Angeli, *et connaturali et reformans ad ipsum*, id est, capacitati suæ, *sanctas Scripturas anagogicas*, id est, sursum ductivas ex sensibilibus formis.

DUBIA.

Circa partem istam occurrunt tria dubia. Primo, utrum sit necessarium nobis describi spiritualia per sensibilia. Secundo, utrum sint describenda per corporalia nobiliora vel ignobiliora. Tertio, utrum cognitio spiritualium per corporalia valde optime et artificialiter fiat.

Circa primum sic proceditur. Dubium

1. Videtur enim, quod non oporteat nos duci in cognitionem Angelorum per corporalem similitudinem. Intellectus enim noster intelligit abstrahendo : quæ igitur abstracta sunt, secundum se possunt optime intelligi : Angeli sunt tales : ergo ad eos intelligendos non indigemus corporalibus figuris.

2. Ad idem, Omnis cognitio fit per assimilationem cognoscentis ad cognitum : intellectus autem noster magis assimilatur spiritualibus essentiis quam corporalibus, cum sit spiritualis et intellectualis : ergo magis ea cognoscit per se quam per corporalia.

3. Ad idem, Lumen corporale alteri potest uniri sine medio : lumen autem spirituale fortius est : cum igitur intelle-

[1] Cf. II Machab. x, 29 et 30 : *Sed, cum vehementi pugna esset, apparuerunt adversariis de cœlo viri quinque in equis, frenis aureis decori, ducatum Judæis præstantes. Ex quibus duo Machabæum medium habentes, armis suis circumseptum incolumem conservabant : in adversarios autem tela et fulmina jaciebant, ex quo et cæcitate confusi et repleti perturbatione cadebant.* Cf. etiam II Machab. III, 25.

ctus noster et Angeli sint quædam spiritualia lumina, possunt conjungi sine medio.

Contra :

1. Secundum Philosophum intellectus noster nihil est habens eorum quæ intelligit ante intelligere : sed non potest species eorum quæ intelligit accipere nisi a phantasmate : ergo oportet quod per phantasma quod est rerum corporalium, ducatur in intellectum quorumcumque.

2. Ad idem, Secundum Philosophum in libro *Posteriorum*, omnis nostra cognitio ortum habet a sensibili : ergo de Angelis cognitionem accipere non poterimus nisi per sensibilia.

Solutio. Dicimus, quod ad hoc quod intellectus noster intelligat, oportet quod informetur specie rei quæ debet intelligi. Unde et apud Philosophos dicitur informatio intellectus in cognoscendo incomplexa. A substantiis autem spiritualibus non potest accipere aliquam speciem qua informetur, quæ faciat phantasiam substantiæ ejus. Unde cum non possit sine phantasmate secundum conditionem hujus vitæ intelligere nisi ea quæ sunt per essentiam in ipso, ut Deum, et se, oportet in ejus cognitionem devenire per effectum, ut per motum, et per symbola quæ sibi faciant phantasiam : et concedimus rationes ad hoc.

Ad primum autem dicendum, quod est quædam abstractio secundum distinctivam rationem, secundum quod mathematica sunt abstracta ratione tantum, spirituales autem substantiæ secundum esse et rationem. Et est alia abstractio qua indiget intellectus in conditione cujuscumque, et hæc est universalis a particulari, abstrahit enim universalem lineam ab hac linea, et angulum ab hoc angulo.

Ad secundum dicendum est, quod cognitio non fit per assimilationem quæ est in participando easdem qualitates, qualis est inter intellectum nostrum et Angelos, sed per illam quæ consistit in informatione per speciem acceptam a re.

Ad tertium dicendum, quod licet lumen spirituale corporali simpliciter sit potentius, lumen tamen corporale simpliciter activum est, et ideo potest se multiplicare usque ad aliud lumen. Intellectus autem noster, quo distinctam cognitionem de re accipimus, receptivus tantum est, et ideo indiget recipere per aliquas species : et sic patet solutio.

Circa secundum sic proceditur. Dubium 2.

1. Videtur enim, quod per nobiliora, sive spiritualia, sive corporalia, melius cognoscuntur, ex quo sine medio non possunt cognosci. Omnis enim res magis cognoscitur per id quod ipsam magis repræsentat. Cum igitur nobiliora magis repræsentent ipsum Angelum, magis per illa cognoscetur.

2. Item, Sicut dicit Avicenna, « intelligentiam esse in nobis est impressionem ejus esse in nobis. » Et Augustinus idem dicit, quod « miris modis operantur in intellectu nostro. » Impressiones autem illæ spirituales sunt. Cum igitur intelligentiam esse in nobis, sit ipsam cognosci a nobis, videtur quod per nobiliora et spiritualiora magis cognoscatur.

3. Ad idem, Unumquodque melius cognoscitur per effectum proprium quam per alienum. Cum igitur effectus Angeli in nobis sit spiritualis, videtur quod per spiritualia optime cognoscatur.

Ad oppositum :

Intellectus noster nihil intelligit sine continuo et tempore, ut dicit Philosophus. Unde si simplicitatem alicujus spiritualis substantiæ debeat accipere, assimilat puncto quod in continuo accipit, cum tamen simplicitas spiritualis substantiæ non sit simplicitas puncti. Hujusmodi autem sunt corporalia. Ergo per ea optime intelligit.

Solutio. Dicimus, quod Angeli secundum suam substantiam magis repræsentantur et melius cognoscuntur in re nobiliori, quam in re ignobiliori : quantum vero ad eorum officia, qualiter maxime traditur eorum cognitio in sacra Scriptura, melius cognoscitur per viliora materialia secundum proportionem ad actus

proprios. Vel dicendum, quod licet secundum repræsentationem melius cognoscantur per nobiliora, tamen secundum utilitatem cognoscentium melius cognoscuntur per ignobiliora, de quibus non possumus æstimare, quod sint Angeli in rei veritate, sicut possemus de nobilioribus : et ideo in hoc occasio errandi tollitur. Prima tamen solutio melior. Per hoc patet solutio ad objecta.

Dubium 3. Circa tertium sic proceditur.

1. Videtur enim, quod non sit congruissima cognitio nobis per sensibilia. Sicut enim dicit Augustinus : « Ea quæ per suam essentiam sunt in anima, optime cognoscuntur a nobis. » Hujusmodi autem non sunt sensibilia. Ergo cognitio per ea non est maxime congrua nobis.

2. Præterea, Cognitio conclusionum certissima nobis est, quarum tamen acceptio non est per sensum : ergo hujusmodi cognitio non est nobis maxime congrua.

3. Ad idem, Philosophus in principio de *Anima* dicit, quod « scientia de anima, quia est certior et melior, debet esse ante scientiam de corpore : » anima autem non est sensibilis sicut corpus : ergo cognitio sensibilium non est certissima.

4. Ad idem. Idem non potest esse principium occultationis et manifestationis : dissimilitudo autem principium est occultationis : ergo Angeli non congruissime manifestantur nobis per corporalia dissimilia.

Solutio. Dicimus, quod cognitio potest dici magis congrua aut certa dupliciter, aut secundum conditionem cogniti, vel cognoscentis. Cognitio ergo per intellectualia est magis congrua secundum naturam ipsorum cognoscibilium. Secundum autem nostram naturam, qui sumus cognoscentes, minus : magis enim nobis est cognata cognitio sensibilium. Unde dicit Philosophus, quod « intellectus noster se habet ad manifestissima naturæ, id est, secundum naturam, sicut oculus vespertilionis ad lumen solis. » Si tamen sensibilium perfectam cognitionem habere velimus, oportet accipere per intelligibilia, resolvendo substantias sensibiles in principia prima substantiæ, quæ secundum quod hujusmodi non sensibilia sunt.

Ad primum ergo dicimus, quod ea quæ secundum suam essentiam sunt in anima, optime cognoscuntur per se secundum eorum naturam, sed non secundum quod competit nobis.

Ad secundum dicendum, quod ipse loquitur de cognitione incomplexorum, quæ accipitur per species sensibiles, ex quibus etiam accipiuntur prima principia quæ per terminos cognoscuntur, per quæ etiam conclusiones fiunt notæ.

Ad tertium dicendum est, quod cognitio animæ dicitur certior et prior in quantum est principium corporis talis : unde et ibi subinfertur : « videtur enim esse principium quoddam animalium : » sed tamen ipse intellectus se intelligit sicut et alia, ut dicit Philosophus, id est, per speciem suam quam accipit in speciebus rerum, quæ sunt apud ipsum, participantibus speciem ejus prout intelligibiles factæ sunt. Unde secundum nos ejus cognitio est minus certa sensibilibus licet in se magis.

Ad quartum dicendum, quod in quantum dissimilia sunt, non manifestantur, sed in quantum habent similitudinem proportionaliter ad spiritualia in respectu ad proprios actus. Et ideo Dionysius dicit, quod « cognoscuntur in dissimilitudine simili. »

3

ANTIQUA TRANSLATIO.

Si autem cui videtur sacras quidem recipi compositiones tamquam simplicium in seipsis, ignotorumque nobis et incontemplabilium subsistentium, inconvenientes vero æstimat sanctorum intellectuum in eloquiis sacras descriptiones, et omne sic dicere durum, hoc angelicorum nominum theatrum, et debuisse ait Theologos ad corpoream facturam universaliter incorporabilium venientes propriis ea, et quantum possibile, cognatis et formare et manifestare figurationibus ex apud nos pretiosissimis et immaterialibus quoquo modo et supereminentibus essentiis, et non cœlestibus et deiformibus simplicitatibus terrenas et novissimas circumpositas multiformitates. Hoc quidem et nostrum sublimius futurum esset, et supermundanas manifestationes non deduceret in inconvenientes dissimilitudines. Hoc etiam in divinas simul injuste non injuriam faceret virtutes, et æque nostrum non seduceret animum, in immundas se inserentem compositiones. Et fortassis etiam æstimabuntur supercœlestia leoninis quibusdam et equinis multitudinibus repleri,

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Quod si cui videantur sacræ quidem approbandæ compositiones, quod res simplices seipsis ignotæ, nobis et invisibiles exsistant; dissimiles profecto esse sciat sanctarum mentium in eloquiis delineationes, nec non omnem hanc rudem quamdam esse, ut ita dicam, nominum angelicorum inumbrationem. Sunt et qui dicunt, theologos oportere, dum ad omnino incorporearum rerum corporationem veniunt, propriis illas, et quoad fieri potest, cognatis efformare atque explicare speciebus earum quæ apud nos sunt præstantissimarum, et ex parte immaterialium ac transcendentium substantiarum; et nequaquam cœlestibus ac deiformibus simplicitatibus, terrenas illas infimas circumdare multiformitates. Siquidem id nostræ magis etiam conduxisset sublimationi, neque supermundiales explanationes ad incongruas dissimilitudines coegisset: hoc autem et divinas nefande virtutes elevat, atque nostrum pariter errare facit intellectum, dum immundis istis inhæret compositionibus: et fortassis etiam putabit, supercœlestia leoninis quibusdam et equinis examini- 11

et mugitiva laudum oratione, et volatili Angelorum principatu, et animalibus aliis et materiis ignobilioribus, tamquam ad inconsequens et ignobile et passibile reclusa, dum describuntur per omnia deformes claræ manifestativorum eloquiorum similitudines.

bus referta esse, nec non mugitu reboantibus laudum canticis, et avicularium gregum præfecturis, aliisque animalibus ac vilioribus materiis, quas ad absurditatem et spurcitiam, ac passionem provocando, per omnia dissimiles ejuscemodi elucidantium eloquiorum similitudines describunt.

EXPOSITIO TEXTUS.

Si cui autem videtur sacras, etc.

In parte ista ponit objectiones quorumdam contra determinatum modum sacræ Scripturæ in manifestando spiritualia, et supposito quod spiritualia corporalibus sint describenda. Circa quod etiam primo in quæstione ponit quinque rationes, quod non debent figuris vilium tradi. Et prima est, quia nobiliora similiora sunt eis : eo quod per hujusmodi res melius traditur. Secunda est, quia nobiliora nobiliores proprietates habent : unde si talibus repræsentarentur, etiam nobis esset utilius acquirentibus nobiliorem cognitionem de ipsis. Tertia est, quia videtur esse injuria divinis, similare ea vilibus rebus : et sic incurrimus quamdam blasphemiam. Quarta est, quia per hoc in majorem errorem deducimur, si credamus secundum veritatem esse sicut symbolice dicitur. Quinta est, quia cum intellectui sacræ Scripturæ non subsit falsum, et litteralis sensus est quem verba faciunt, videbitur litteralis sensus sacræ Scripturæ falsus : cum non ita sit ut verba significatur. Et ad hoc ultimum quia beatus Dionysius non solvit, dicendum quod non semper est litteralis sensus quem verba faciunt, sed quem scribens intendit per verba, sive expresse id dicentia, sive per similitudinem.

Littera sic legatur : *Autem*, id est, sed, adversando his quæ dicta sunt, *si*, id est, alicui *videtur*, debere *recipi quidem*, id est, certe, *sacras compositiones*, id est, figurationes quas Scriptura de sacris contingit, *tamquam subsistentium*, id est, in se existentium *simplicium in seipsis*, id est, in sua natura, *quæ*, id est, et ob hoc *ignotorum et incontemplabilium* per seipsa, tamquam causam notat concessionis. Si quis hoc, dico, concedat, *vero*, id est, sed *æstimat sacras descriptiones in eloquiis*, id est, in sacris Scripturis, descriptiones, dico, *sanctorum intellectuum*, id est, Angelorum esse *inconvenientes*, ut dicetur. Nos ita solvemus. Et æstimat dico *durum*, id est, ineptum esse *sic dicere*, id est, omnem talem modum dicendi esse *theatrum angelicorum nominum*, id est, fabulosam inventionem de nominibus quibus Angeli nominantur in sacra Scriptura. Theatrum enim locus erat in quo recitabantur quædam fabulosa gesta quibusdam larvis. *Et ait*, id est, dicit *Theologos venientes*, id est, devenientes *ad corpoream facturam universaliter incorporalium*, id est, ad faciendum corpora Angelis, qui omnino incor-

porei sunt, describendo eos, debuisse, scilicet Theologos, *et formare*, id est, figurare, *et manifestare ea*, scilicet incorporalia figurationibus *propriis*, eis scilicet *et cognatis*, id est, similibus, *quantum possibile est*, scilicet formare *ex essentiis pretiosissimis*, id est, nobilissimis *apud nos*, id est, eorum quæ apud nos, scilicet scibilium, id est, cœlestibus ex corporibus. Et essentiis dico *immaterialibus quoquo modo* : non enim simpliciter immaterialibus, cum omne corpus ex materia et forma compositum sit : sed non habent materiam quæ sit in potentia ad esse, sicut est materia generabilium et corruptibilium, sed tantum ad ubi, vel situm, ut dicit Philosophus. *Et supereminentibus*, scilicet aliis corporibus et in natura et in situ. Ait, dico, sic debuisse facere, *et non* aptare *simplicitatibus cœlestibus et deiformibus*, id est, simplicibus substantiis Deo simillimis, scilicet Angelis, *multiformitates*, id est, figuras multarum formarum, *terrenus novissimus*, id est, viles, *circumpositas*, id est, circumdantes vel circumvelantes sacros spiritus. Et in hoc tacta est prima ratio.

Hoc quidem, scilicet si traderetur per nobiliora corpora, *et esset futurum sublimius nostrum*, id est, ex hoc noster intellectus in sublimiora duceretur propter nobiliores proprietates in eis repertas, *et non deduceret manifestationes supermundanas*, id est, in mundanarum rerum, scilicet Angelorum, qui supra mundum nostrum sunt, *in dissimilitudines*, id est, figuras dissimiles, *inconvenientes*, id est, non congruentes eis : et sic nobis utilius et illis esset decentius. Et in hoc facta est secunda ratio.

Etiam hoc, scilicet per nobiliora figurare, *non faceret injuste*, id est, indecenter, *injuriam in virtutes divinas*, id est, in Angelos, qui dicuntur divinæ virtutes. Videtur autem eis fieri injuria, dum ignobilioribus comparantur. Et hæc est tertia ratio.

Et hoc scilicet per nobiliora figurare, *non seducerent æque animum nostrum*, id est, intellectum, *inserentem se*, id est, præparatum se inserere propter admixtionem phantasiæ, *in immundas compositiones*, id est, erroneas figurationes, credendo esse in rei veritate quæ per similitudinem dicuntur : quanto autem magis eis dissimilia inesse crederet, tanto magis erraret. Hæc est quarta ratio.

Et fortassis, quia sic traduntur, *etiam supercœlestia æstimabuntur repleri quibusdam multitudinibus leoninis et equinis*. Primum Ezech. I, 7 et seq. : secundum IV Regum VI, 17, de multitudine equitum, qui circumstabant Eliseum, et Zachariæ, I, 8, et repleri *mugitica laudum oratione*, ad modum boum, propter hoc quod dicuntur ibi esse boves. Ezech. I, 8, et repleri *volatili Angelorum principatu*. Dan. VII, 15 et VIII, 15 : volavit ad eum Angelus, qui faciebat eum intelligere visionem. Et repleri *aliis animalibus et materiis ignobilioribus*, sicut thronis ligneis. Hæc dico æstimabuntur, *dum similitudines manifestativorum eloquiorum*, id est, similitudines traditæ in sacra Scriptura manifestante supercœlestia, *clare*, id est, aperte, *deformes*, id est, indecentes *per omnia*, id est, ex toto *describuntur*, id est, describunt supercœlestia, *tamquam reclusa*, id est, redacta per circumpositionem formarum *ad inconsequens*, id est, non conveniens eorum naturæ, *et ignobile*, id est, vile, *et passibile*, id est, ad res tales. Hæc autem ideo æstimabuntur, quia Scripturæ sacræ non potest subesse falsum.

4

ANTIQUA TRANSLATIO.

A. Sed veritatis, ut æstimo, inquisitio ostendit eloquiorum sanctissimam sapientiam in animorum cœlestium formationibus utrumque valde providisse, ita ut neque in divinas (si sic forsitan diceret quis) injuriam faceret virtutes, neque nos in viles passibiliter infigeret imaginum humilitates. Quia quidem enim pulchre procuratæ sunt informium formæ et figuræ carentium figuris, non unam causam dicet quis esse nostram analogiam non valentem immediate in invisibiles extendi contemplationes, et desiderantem proprias et connaturales reductiones, quæ possibiles nobis formationes prætendunt informium supernaturaliumque speculationum.

B. Sed quia et hoc mysticis eloquiis est decentissimum per incomprehensibilia divina ænigmata occultare, et inviam multis ponere sacram abditamque supermundanorum intellectuum veritatem. Est enim non omnis sacer, neque omnium, ut eloquia aiunt, scientia[1].

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Veritatis tamen, uti reor, indagatio demonstrat sacratissimam eloquiorum sapientiam, in cœlestium effictionibus intelligentiarum, utrumque luculenter providisse, ut neque virtutes divinæ (ut ita quis dixerit) contumeliosius extenuarentur ; neque nos humi repentibus imaginum vilitatibus tenacius affigeremur. Cæterum, cur merito figura carentibus figuræ, et effigies ineffigiatis rebus obductæ fuerint, non solum causam dixerit quis esse nostram imbecillitatem, quæ nequit immediate spiritalibus intendere contemplationibus, indigetque propriis ac connaturalibus, quibus erigatur, adminiculis seu anagogiis, quæ perceptas a nobis effigies ineffigiatis ac supernaturalibus spectaculis prætendant ; sed quod hoc mysticis etiam oraculis vel maxime conveniat, ut ineffabilibus et sacris ænigmatibus recondant, et inaccessam vulgo constituant sacram illam et arcanam supermundanarum mentium veritatem. Quilibet enim non est sanctus, neque omnium, ut Oracula testantur, scientia est.

[1] I ad Cor. VIII, 7 : *Non in omnibus est scientia.*

DIVISIO ET EXPOSITIO TEXTUS.

A. Sed veritatis, ut æstimo, inquisitio, etc.

Hic incipit solvere positas objectiones. Et dividitur in partes duas. In prima solvit. In secunca solutionem probat, ibi (§ 15), *Hæc mysticos Theologos.*

Prima adhuc in duas. Primo solvit reddendo vel ponendo causam quare sacra Scriptura utitur ignobilioribus figuris in describendo spiritualia. In secunda solvit objectiones, ibi (§ 8 B), *Sed itaque et hoc intelligere.*

Prima pars est de præsenti lectione. Et dividitur in tres. In prima assignat causam ex parte sacræ Scripturæ. In secunda ex parte ipsorum Angelorum, ibi (§ 5), *Si autem deformes.* In tertia ex parte nostri intellectus, ibi (§ 8 A circa medium), *Quia vero et nostrum animum.*

Scrip- figuris iliori- spiri- a re- entet ?

Prima ergo causa : quia sacra Scriptura docet occultare spiritualia propter eos qui capere non possunt, et sic in eis materiam erroris sumerent. Circa hoc autem tria facit. Primo dicit præconclusa inconvenientia non sequi, quæ ad duo reducuntur, scilicet ad injuriam cœlestium, et defectum qui accidit nobis. Secundo quod non est tantum talis descriptionis causa, nostra impotentia, ibi, *Quia quidem enim.* Tertio ponit prædictam causam.

Littera sic legatur : *Sed*, adversando objectionibus supra positis, *inquisitio*, id est, subtilis indagatio *veritatis ostendit*, *ut æstimo*, id est, sicut certe scio, *sacratissimam sapientiam eloquiorum*, id est, sacræ Scripturæ, *valde providisse utrumque in formationibus*, id est, figurationibus *cœlestium animorum*, id est, intellectuum, scilicet Angelorum. Animus enim secundum Anselmum tripliciter dicitur, scilicet animositas, sicut dicitur in III de *Anima*, « In appetitu est desiderium et animus. » Secundo modo ipsa concupiscentia, et ita dicitur etiam ipsa mens, sicut dicitur in Job, XIII 13 : *Loquar quodcumque mihi mens suggesserit.* Tertio dicitur motor animæ, ut cum dicitur, « Facio hoc ex animo. » Motor autem animæ est id quod in ea nobilius est, et hoc est intellectus, qui colligatur cum cœlestibus essentiis : et ideo *animi* dicuntur. Providisse dico utrumque, *ita*, scilicet *ut neque faceret*, scilicet Scriptura, *injuriam in divinas virtutes*, id est, Angelos : quia *forsitan quis*, id est, aliquis *diceret sic*, Scripturam injuriam eis facere, et ita ut *neque infigeret nos*, ibi scilicet relinquens, *in viles humilitates imaginum*, id est, viles et infimas imagines, *passibiliter*, id est, sensibiliter tantum. Passibiliter enim dupliciter dicitur, id est, cum passione animæ, ut cum gaudio et hujusmodi : vel passibiliter, id est, secundum dispositionem partis animæ cujus est proprie pati in accipiendo objectum, et hæc est sensitiva potentia circa ejus objecta, ut probatur VII *Physicorum.*

Quia quidem. Hic dicit, quod non est una causa tantum hujus descriptionis, dicens : Ideo non sequuntur dicta inconvenientia : *enim*, id est, quia *diceret quis*, id est, aliquis, id est, posset sic dicere *nostram analogiam*, id est, nostram virtutem proportionaliter, *non valentem extendi immediate*, id est, sine figuris mediis, *in invisibiles contemplationes*, id est, in contemplationes invisibilium et nostram analogiam, *desiderantem*, id est, exigentem, *reductiones*, in spiritualia,

proprias sibi *et connaturales*, scilicet per corporalia, *quæ* scilicet reductiones prætendunt, id est, extendunt ad nos condescendendo nobis, *in formationes*, id est, figurationes *possibiles nobis*, id est, juxta virtutem nostram. Formationes dico *informium*, id est, quæ sine forma, id est, figura sunt, *que*, id est, et *supernaturalium speculationum*, id est, supernaturalium substantiarum existentium, scilicet Angelorum. Hoc dico, scilicet analogiam, *non esse unam*, id est, unicam et solam *causam : quia quidem*, id est, quod *pulchre*, id est, decenter *sunt procuratæ* a sacra Scriptura *formæ informium*, id est, carentium formis. Forma et figura pro eodem hic in subjecto sumuntur, sed sub diversa ratione. Figura enim dicitur in respectu ad exterius, scilicet prout terminat quantitatem : sed forma in respectu ad interius, scilicet prout dat aliquod esse figurato.

DUBIA.

Hic sunt duo dubia. Primum quid sit extendi intellectum nostrum ad spiritualia, et quare sic dicitur, et non simpliciter ea accipere. Secundum est, cum ad accipiendum spiritualia per istam extensionem intellectus noster sit in potentia, quo agente reducatur in actum. Nulla enim potentia educit in actum : quia cum sibi semper esset præsens, semper educeret in actum. Unde quæritur, utrum sufficiat ad hoc lumen intellectus agentis?

Circa primum sic proceditur.

1. In tertio de *Anima* intellectus extenditur de speculatione in praxim, transeundo de vero in bonum : talis autem transitus non est hic : ergo non debet dici intellectus extendi ad illa. Dubium

2. Præterea, Non potest dici, quod dicatur extensio : in extensione enim intellectus oportet esse duos terminos, ut in extensione quantitatis assignat Euclides, unde hoc transsumitur : sed sicut dicitur in primo de *Anima*, intelligentiarum duo sunt, scilicet practicæ, et ratio speculativæ.

3. Nec iterum potest dici, quod dicatur extensio de corporalibus symbolis ad spiritualia : quia sic semper intellectus extenderetur, cum semper ex phantasmatibus intelligat spiritualia.

Solutio. Dicimus, quod intellectus dicitur simpliciter accipere illud quod accipit in actu ab eo in quo est in potentia, sicut a phantasmate quod est universale in potentia, est universale in actu : et hæc acceptio dicitur a Philosophis *informatio* : fides autem acceptio incomplexorum. Sed aliquando accipit aliquid in aliquo in quo non est in potentia, sed oportet ut illud protendatur, ut possit accipi aliquo modo in illo, sicut in figuris corporeis non sunt potentia spiritualia, ut simplici intuitu in eis possint accipi. Rota enim in quantum est quoddam sensibile, numquam ducet in cognitionem alicujus Angeli sive proprietatis ejus. Sed oportet ut spiritualia ad hæc deducantur et accipiantur per ea per similitudinem proportionis ad actus proprios : et ideo dicitur intellectus se extendi ad illa, per hæc ea cognoscens, et accipere ea simpliciter in istis symbolis.

Ad primum ergo dicendum, quod non sumitur hic extensio pro ea de qua loquitur hic Philosophus, sed de illa quæ dicta est.

Ad secundum dicendum, quod in ista extensione sunt termini, scilicet symbola ipsa, et spiritualia per symbola cognita. Philosophus autem ibi non ponit nisi terminos in quos procedit intellectus simpliciter accipiendo : quia hic est aut spe-

cies rei per se quæ est terminus speculativæ, aut species cum intentione secundum quam movemur ad fugiendum vel sequendum, et sic est terminus practicæ.

Ad tertium dicendum, quod intellectus accipiendo universale in phantasmate, accipit in actu quod est in eo, licet in potentia : si enim non esset universale aliquo modo in ipso, non posset ab eo exire : sic autem non sunt spiritualia symbola : et ideo non est similis ratio.

Circa autem secundum sic proceditur.

um 2. 1. Videtur enim, quod lumen intellectus agentis sufficiat ad hanc extensionem : divinatio enim quæ fit de somniis, fit per lumen intellectus agentis, ut dicit Philosophus, ubi videtur similis acceptio spiritualium per hujusmodi symbola : quia res significata non videtur esse in specie quæ ostenditur in somnio in potentia, ut simplici intuitu possit accipi, sicut quod Piscis significat pluviam : sed eadem virtus est potens in similia : ergo etiam ad dictam extensionem sufficit lumen intellectus agentis.

2. Ad idem, Sicut dicitur in IX *primæ philosophiæ*, omnis potentia completur per aliquem actum, alioquin frustra esset : agens autem intellectus proportionatus actus est respectu potentiæ possibilis intellectus : cum igitur intellectus possibilis sit in potentia ad accipiendum hæc spiritualia per symbola, videtur quod sufficiat intellectus agens ad reducendum illam potentiam in actum.

3. Ad idem, Sicut dicitur in tertio de *Anima*, intellectus agens est quo est omnia facere. Si ergo spiritualia fiant in intellectu possibili, per agentem in eo possunt fieri.

Contra :

1. Intellectus noster non potest nisi in ea quorum principia sive instrumenta habet penes se, cum omnis cognitio fiat ex aliquo primo noto : sed dispositiones spiritualium quæ traduntur in sacra Scriptura per symbola, non possunt reduci in principia quæ habet intellectus noster penes se, sed magis forte in contraria : ergo non potest devenire in illa nisi juvetur per aliquod extrinsecum.

2. Ad idem, Per lumen intellectus agentis non accipiuntur nisi ea per quæ devenire possumus per complexionem syllogisticam probabilem, vel necessariam : sed sic non possumus devenire in acceptionem spiritualium per symbola : ergo lumen intellectus agentis, etc.

Solutio. Dicimus, quod cognitio spiritualium secundum quod traduntur in sacra Scriptura per symbola, non potest reduci in principia rationis : et ideo intellectus agens non potest in illa. Non enim conjungitur primum ultimo nisi per medium : medium autem inter intellectum agentem et id in quod deducit, sunt principia : et ideo non potest in ea quibus sua principia non applicantur : sed oportet advenire lumen divinum et principia fidei, ut in spiritualia hoc modo deveniat, sicut etiam oportet irradiare prophetæ lumen divinum ad cognoscendum futura, in quæ non potest intellectus agens : et concedo rationes ad hoc.

Ad primum ergo dicendum, quod divinatio somniorum secundum quod reducitur in causas, signa, et effectus, habet ordinem ad principia intellectus agentis. In effectus quidem reducitur : in somniis enim apparent species rerum quas vidimus vigilando. Ad signa, sicut quando videmur nobis gustare dulcia, tenui phlegmate decurrente ad linguam : sunt enim hæc somnia, signa dispositionis corporis. Ad causas quidem rectas sive proprias, quando quis non est sollicitus de propriis, magis percipit alienos motus, qui magis percipiuntur de nocte propter quietem animi et corporis, in quem imprimuntur hujusmodi motus ex effectu stellarum causantium aliquid in inferioribus, licet quandoque non eveniat, quia causa immediata aliter disponitur, supervenientibus aliis motibus : et sic aliquo modo reducuntur in principia

rationis, sed non est similiter de acceptione spiritualium per symbola.

Ad secundum dicendum, quod possibilis intellectus non est in potentia ad dictam acceptionem secundum se, sed tantum ad illa quæ sunt in potentia in phantasmatibus, sed extenditur ejus potentia per aliquod lumen superadditum ad ea : sicut terra non est potentia idolum, ad nihil enim est res in potentia, nisi quod potest educi de ea uno motore, ut dicitur in libro *primæ philosophiæ* : erat tamen potentia idolum cum receperat formam cupri : et propter hoc non sequitur, quod intellectus agens debeat educere talem acceptionem.

Ad tertium quod objicitur, quod intellectus agens est quo est omnia facere, et possibilis quo est omnia fieri, intelligendum est de his quæ per principia rationis accipi possunt, et non de omnibus simpliciter.

EXPOSITIO TEXTUS.

B. Sed quia et hoc, etc.

Hic ponit causam quæ accipitur ex parte ipsius Scripturæ sacræ. Et est : quia sacra Scriptura intendit celare spiritualia a rudibus per dissimilia symbola : quia non possunt ea capere : et sic in eis errarent.

Littera sic legatur : Ita potest quis dicere non solum prædictam causam esse talis descriptionis : *sed quia et hoc est decentissimum mysticis eloquiis*, id est, Scripturæ sacræ secreta continenti : μυστὶς enim *secretum* dicitur : *occultare divina*, id est, quæcumque spiritualia quæ participationes divinorum sunt, *per ænigmata*, id est, obscuras figuras. Ænigma enim a Donato dicitur « sententia obscuritate verborum involuta, » ut mater me genuit, eadem mox gignitur ex me. Quandoque dicitur obscura allegoria. I ad Cor. XIII, 12 : *Videmus nunc per speculum in ænigmate*. Hic ergo ponitur pro qualibet obscuritate verborum. Ænigmata dico *incomprehensibilia*, a vulgo, *et decentissimum est ponere veritatem supermundanorum intellectuum*, id est, Angelorum, qui sunt super mundum nostrum, *inviam multis*, id est, rudibus, ut ad considerandam eam viam non habeant, *que*, id est, et *abditam*, id est, absconditam, ne in ea errent. Et hoc probat. *Etenim*, id est, quia *non omnis*, homo est, *sacer*, id est, sanctus cui talia debeant tradi. Matth. VII, 6, dicitur : *Nolite sanctum dare canibus. Neque omnium est scientia*, de spiritualibus, *ut aiunt eloquia*, id est, sacra Scriptura [1].

[1] Cf. I ad Corinth. VIII, 7 : *Non in omnibus est scientia.*

DUBIUM.

Sed hic est dubitatio.

1. Videtur enim contradicere Hieronymus, qui dicit in *prologo Bibliæ*, quod « sacra Scriptura ideo per plana verba « traditur, ut a simplicibus capi possit. » Hic autem dicitur, quod apponuntur ægnimata ad occultandum eis veritatem spiritualium.

2. Præterea, Gregorius dicit, quod « sacra Scriptura est fluvius, in quo « agnus peditat, et elephas natat : » et per agnum intelligit simplicem : ergo non est eis invia, ut hic dicit.

3. Præterea, Si ænigmata sunt incomprehensibilia, nec ipse potuit comprehendere : frustra ergo hic tradidit eorum notitiam.

Solutio. Dicimus, quod Dionysius intendit hic dicere de simplicibus infidelibus, qui non habent fidem, quæ dirigit in cognitionem spiritualium : et ideo non potentes capere derident, sicut Montanus hæreticus dixit Prophetas fuisse arreptitios, quia eorum verba continuare nescivit : et ideo occultatur ab eis. Sed simplices fideles diriguntur per fidem : et ideo per hoc non occultatur ab eis : et de his intelligit Gregorius et Hieronymus. Et sic patet solutio ad primum et secundum.

Ad tertium dicimus, quod non intellexit ea incomprehensibilia habentibus fidem. Vel si volumus facere vim in verbis, dicendum quod non dixit ea intelligibilia, sed incomprehensibilia : quia non possumus attingere spiritualia per terminos quibus eorum essentia concluditur, quod est proprie comprehendi secundum Augustinum, licet intellectualia aliquo modo attingi possint.

ANTIQUA TRANSLATIO.

Si autem deformes imaginum descriptionis causas æstimaverit quis inhonestum, dicens referri sic turpes formationes deiformibus ac sanctissimis dispositionibus, sufficit ad hunc dicere, quomodo duplex est sanctæ manifestationis modus.

Unus quidem quasi consequens propter similes provenientium sacrarum figurarum imagines. Alteri vero propter dissimiles formarum facturas in omnino inconsequens et indecorum formatus.

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Porro si quis absonas effigiationes improbarit, pudendum asserens, tam turpia deiformibus sanctissimisque adornationibus affingere simulacra, satis sit illi reposuisse, duplicem esse sacræ illius mysticæ manifestationis modum.

Unum quidem, qui, ut par est, per III
similes sacrarum figurarum imagines procedit ; alterum vero, qui per dissimiles efformationes ad omnimodam dissimilitudinem et discrepantiam effingitut.

DIVISIO ET EXPOSITIO TEXTUS.

Si autem deformes, etc.

Hic ponit secundam causam ex parte ipsorum spiritualium. Et est talis : Verius dicitur de aliquo quod convenit sibi ut significatur per verba, quam quod per similitudinem sibi convenit : sed ea quæ affirmantur de ipsis Angelis, conveniunt eis per similitudinem, negationes vero ut per verba dicitur : ergo negationes magis vere conveniunt et dicuntur de eis : sed dissimilia magis relinquunt negationes, cum negationes a dissimilitudine causentur : et ita congruentius describuntur per dissimilia.

Circa hoc tria facit. Primo dicit duos esse modos tradendi spiritualia. In secundo adstruit hoc ita esse per hoc quod ita est in divinis, et quis modus verior sit, ibi (§ 6), *Itaque et colendam*, etc. Tertio concludit propositum, ibi (§ 8 A), *Si igitur negationes*.

Circa primum iterum duo facit. Primo resumit inconveniens. Secundo incipit ponere modos, ibi, *Sufficit ad hunc*.

Littera sic legatur : *Autem*, id est, sed adversatur causæ positæ, *si quis*, id est, aliquis *æstimaverit deformes*, id est, indecentes esse *causas* assignatas *descriptionis imaginum*, id est, quare describantur Angeli per imagines corporales, *dicens dehonestum*, id est, inhonestum esse, hoc est, indignum, *referri sic*, id est, taliter ut Scriptura facit, *turpes*, id est, indecentes *formationes dispositionibus deiformibus ac sanctissimis*, id est. Angelis dispositis in divina sanctitate. Si, inquam, sic æstimaverit quis, *sufficit ad hunc dicere*, id est, sufficienter sibi sic respondetur, *quomodo duplex est modus sanctæ manifestationis*, quo manifestantur scilicet Angeli. *Unus quidem quasi consequens*, id est conveniens naturæ eorum, *propter imagines sacrarum figurarum provenientium similes*, non simpliciter, sed secundum proportionalitatem, quæ est similitudo proportionum, et est ad minus in quatuor, vel tribus, uno in ratione duorum accepto. Et talis convenientia est corporalium ad spiritualia, sicut cum dicimus : sicut se habet rota ad motum in omnem partem, sic se habet Angelus ad obediendum Deo in omnibus. Non autem communicant in participando eamdem qualitatem, in quo est similitudo. Consequens etiam quandoque dicitur aliquid. quod inest per prius uni, et per posterius alteri : et sic non accipitur hic, sed dicitur consequens quando describuntur Angeli per figuras provenientes ex rebus in genere corporeo magis eis propinquis. Inconsequens vero quando describuntur per figuras rerum magis ab eis distantium. *Alter vero*, modus magis est formatus a Scriptura, *in omnino inconsequens*, id est. remotum secundum naturam, licet secundum proportionem ad actum conveniant, *et indecorum*, id est, indecens propter ejus vilitatem. Inconsequens dico *propter facturas*, id est. fictiones, *formarum*. id est, figurarum, *dissimiles*, id est secundum naturam a rebus acceptas.

ANTIQUA TRANSLATIO.

Itaque et colendam superessentialis divinitatis beatitudinem, manifestativorum eloquiorum mysticæ traditiones, aliquando quidem ut rationem et intellectum et essentiam laudant[1], divinam rationalitatem et sapientiam ejus declarantes et vere existentem subsistentiam et eorum quæ sunt subsistentiæ causam veram, et quasi lumen[2] eam formant, et vitam vocant tantis mirabilibus formationibus castioribus manentibus, et materiales formationes excellere quoquo modo probatis, deficientibus et sic divina ad veritatem similitudine. Est enim super omnem essentiam et vitam, nullo quidem lumine ipsam characterizante, omnique ratione et intellectu similitudine ipsius incomparabiliter derelictis. Aliquando vero dissimilibus manifestationibus ab ipsis eloquiis supermundane laudatur, eam invisibilem et infinitam et incomprehensam vocantibus[3] : et quæ ex quibus, non quid est, sed quid non est, significatur.

[1] Joan. I, 1 : Psalm. CXXXV, 5.
[2] Joan. I, 5.

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Denique venerandam superessentialis Deitatis beatitudinem, elucidantium eloquiorum mysticæ traditiones aliquando quidem ut Verbum et mentem, et substantiam laudant, convenientem Deo rationalitatem atque sapientiam ejus declarantes ; nec non essentialiter essentem existentiam, et rerum existentiæ causam veram, atque instar lucis ipsam effingunt, et vitam appellant : cujusmodi figmenta sacra ; cum quidem magis congrua sint, materialibusque figuris antecellere quodammodo videantur, attamen velut sic etiam a divinæ similitudinis veritate deficiunt ; siquidem excedit omnem essentiam et vitam, neque ipsam ulla lux exprimit, omnisque ratio ac vita ab ejus similitudine incomparabiliter desciscit. Nonnumquam vero dissimilibus elucidationibus ab iisdem eloquiis supermundialiter celebratur, dum illam invisibilem, et infinitam et incomprehensibilem appellant, et ex quibus non quid est, sed quid non est significatur.

[3] I ad Timoth. VI, 16 ; ad Rom. XI, 33 ; Psalm. CXLIV, 13.

DIVISIO ET EXPOSITIO TEXTUS.

Itaque et colendam, etc.

Hic probat ita esse in Angelis per hoc quod ita est in describendo Deum, de quo minus videtur propter sui dignitatem, quod per inconsequentia describi debeant.

Et circa hoc tria facit. Primo ponit in Deo modum qui est per consequens. Secundo eum qui est per inconsequens, ibi, *Aliquando vero*. Tertio dicit quis sit convenientior, ibi (§ 7), *Hoc enim ut æstimo*. Et vult dicere, quod quando dicuntur de Deo ea quæ magis sibi videntur convenire : non tamen simpliciter sunt concedenda de ipso, sed supereminenter.

Littera sic legatur. Ex quo duplex est modus in spiritualibus, *itaque et mysticæ traditiones manifestativorum eloquiorum*, id est, sacra Scriptura tradita a Deo ad manifestandum divina, abscondendo tamen illud quod supereminet ei, per quod signatur quia reserari non potest. Traditiones dico *laudant*, id est, laudendo describunt *beatitudinem divinitatis superessentialis*, id est, quæ est super omnem essentiam. Laudant dico *quidem*, id est, certe *aliquando ut rationem*, non secundum quod constituit speciem hominis, quia sic per eam Deus non laudatur, sed prout dicitur causa rei, ut cum dicitur, qua ratione factum est hoc, *et ut intellectum et essentiam declarantes*, tamen traditiones, scilicet *rationabilitatem divinam*, id est, quæ propria est ibi, *et sapientiam ejus*, ita quod non alterius docens quod supereminenter ei conveniunt, *et declarantes eam subsistentiam vere existentem*, super alia verius, *et veram causam subsistentiæ eorum quæ sunt*, id est, rerum omnium, *et formant eam*, scilicet beatitudinem, *quasi lumen et vitam vocant eam tantis*, id est, tam altis *mirabilibus formationibus*, id est, figurationibus divinæ beatitudinis, quarum causas semper inquirere debeamus. Mirum enim est, cujus causa ignoratur, et tamen ad eam anhelatur. Formationibus dico *manentibus castioribus*, id est, immaterialioribus corporalibus figuris, id est, formationibus *probatis* per rationis judicium, *excellere materiales formationes*, id est, quæ fiunt per corpora materialia, *quoquo modo* : non enim simpliciter eas excedunt, quia neutra sufficienter repræsentant : propter quod et figuræ dicuntur. Formationibus dico talibus *deficientibus, et sic*, id est, quamvis sic alta sint, *a divina similitudine*, quia non omnino similes sunt, *ad veritatem* ejus sufficienter repræsentandam.

Et hoc probat. *Enim*, id est, quia *est super omnem essentiam et vitam, nullo lumine characterizante*, id est, distinguente, *ipsamque*, id est, et *omni ratione et intellectu incomparabiliter*, quia in infinitum *derelictis* a similitudine ipsius : non enim pertingunt ad significandum ipsum ut est.

Aliquando. Hic ponitur modus qui est per inconsequens, non per corporales figuras, sed per privationes, quæ ab eo distant. Esse enim privatum imperfectum est. *Aliquando*, inquam, sic laudant, ut dictum est, *vero*, id est, sed aliquando beatitudo divina laudatur *supermundane*, id est, eminenter *ab ipsis eloquiis* sacræ Scripturæ *manifestationibus dissimilibus*, id est, per manifestationes dissimiles sibi : quia per privatio-

nes. Eloquiis dico *vocantibus eam invisibilem et infinitam et incomprehensum*, et vocant eam per ea *ex quibus non significatur quid est, sed quid non est*, id est, per privata. Et dico hoc ad differentiam positivorum nominum, quæ dicunt quid est de ipso. Non enim sumitur hic *quid est* pro diffinitione, sed pro substantiali prædicato, secundum quod prædicatum in Deo potest esse : quia propter ejus simplicem unitatem de ipso formari propositio non potest, ut probat Commentator in XI *primæ philosophiæ*. Omnia autem talia nomina substantiam de ipso significant, præter relativa, quæ tamen non secundum accidens dicuntur.

ANTIQUA TRANSLATIO.

Hoc enim, ut æstimo, potentius est in ipsa. Quoniam quidem, ut occulta et sacerdotalis traditio subintroduxit, hoc quidem non esse secundum quid eorum quæ sunt, eam vere dicimus. Ignoramus autem superessentialem ipsius et invisibilem et ineffabilem infinalitatem.

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Atque hoc, ut arbitror, magis ipsi proprium est ; nam, uti arcana illa sacerdotalisque traditio insinuavit, vere dicimus, eam non esse secundum quidquam eorum quæ sunt, licet ejus superessentialem et invisibilem et ineffabilem infinitatem ignoremus.

EXPOSITIO TEXTUS.

Hoc enim, ut æstimo, etc.

Hic ostendit quis modus convenientior sit sibi, quia ille qui est per privationes, propter vicinitatem ad negationes, quæ verissime dicuntur de ipso.

Littera sic legatur : *Enim*, id est, quia *ut æstimo*, id est, certe scio, *hoc*, id est, manifestare ipsum per privationes, *potentius est*, id est, magis proprium *in ipsa*, scilicet beatitudine, *quoniam quidem*, id est, certe, nos *dicimus eam vere non esse* aliquid de numero eorum *quæ sunt*, *non esse secundum quid*, id est, quan-

tum ad rationem impositionis nominum quæ sibi conveniunt, et quantum ad id in quo excellenter se habet, *ut traditio occulta et sacerdotalis subintroduxit*, id est, vere nos negamus de ipsa res, sicut sacra Scriptura occultata figuris, tradita nobis a Deo, qui est summe sacra dans, occulte in nobis induxit. *Autem*, id est, sed nos *ignoramus superessentialem et invisibilem et ineffabilem infinalitatem ipsius*. Quasi diceret : In quantum non finit, excedit omnem essentiam secundum quod non convenit sibi quod de eo dicitur, et remanet nobis ignorantibus quid sit, scientibus tantum quia est.

DUBIA.

Hic sunt tria dubitabilia. Primo de eo quod dicit, quod ea quæ maxime videntur sibi convenire, non sunt vera de Deo. Secundo, utrum per negationes magis certificatur. Tertio, de quibusdam verbis quæ dicuntur in Glossa Maximi.

bium I. Circa primum sic proceditur.

1. Videtur enim, quod dicta nomina, scilicet vita, essentia, sint vera de ipso. Sicut enim dicit Anselmus in *Prosologio*, « Quibuscumque simpliciter et omnino melius est esse quam non esse, ex his nominatur Deus, quia talia perfectionis, et esse perfectissimum est sibi reponendum : » sed dicta nomina sunt hujusmodi, ut per se patet : ergo Deo vere conveniunt.

2. Ad idem. Unumquodque verissime dicitur de eo cui primo inest : sed supra dicta primo insunt Deo quam creaturis : ergo verius dicuntur de Deo quam de illis.

3. Ad idem. Id quod inest alicui soli, propriissime dicitur de eo : sed qui est, solius Dei nomen est : ergo verissime dicitur de eo : et tamen hoc dicitur similiter de essentia ut de aliis.

4. Præterea, Sapientia, vita, et hujusmodi figuris carent : ergo incongrue nominantur formationes divinitatis, cum formatio pro figuratione ponatur.

Solutio. Dicimus, quod in istis nominibus quæ de Deo dicuntur, est duo considerare, scilicet id cui imponuntur, et rationem impositionis, quæ est principium deveniendi in id quod significatur. Quantum igitur ad id quod significatur per nomen, per prius conveniunt Deo, in quo illud primo invenitur. Ratio tamen impositionis familiarior est nobis. Imponentes enim hæc nomina respiciebant ad ea quæ apud nos sunt, sicut paternitas per prius est in Deo quam in inferioribus, modus tamen quo significatur, magis congruit inferioribus : et secundum hoc hujusmodi nomina non sunt vera de Deo, cum non sint in eo per modum quo significat natura, sed eminenter : unde, ut totum dicatur, oportet dici, Deus est essentia, propter id cui nomen imponitur, et non est essentia, propter modum significandi, sed est super omnem essentiam, propter eminentem modum ipsius.

Ad primum ergo dicendum, quod Anselmus intelligit ita dici de Deo quantum ad id quod significatur, et non quantum ad modum significandi.

Et similiter dicendum ad secundum, quod id cui imponitur nomen, per prius est in Deo, et non modus nominis.

Ad tertium dicendum, quod etiam hoc nomen, *Qui est*, quantum ad rationem impositionis non convenit sibi, licet quantum ad id cui imponitur, propriissime sibi soli conveniat.

Ad quartum dicendum, quod hujusmodi nomina dicuntur *formationes* : quia

conveniunt in hoc cum figuris, quod non totam rem exprimunt, sed secundum aliquid et incomplete.

Dubium 2 Circa secundum sic proceditur.

1. Videtur enim, quod Deus per negationes non magis certificetur : quod enim nihil ponit, nihil certificat : negatio est hujusmodi : ergo, etc.

2. Præterea. Sicut dicit Philosophus, « affirmatio præcedit negationem, » unde oportet quod negatio affirmatione certificetur : sed per quod alterum certificatur, certius est illo : ergo oportet aliquam affirmationem præcognitam esse nobis ad certificationem negationis in divinis.

Solutio. Dicimus, quod per rationem significandi, quæ est qualitas nominis, oportet nos devenire in cognitionem significationis. Unde cum ratio talis removeatur a Deo, non restat aliquid per quod deveniamus in significationem rei prout ei convenit : et ita remanet nobis ignotum quid sit, sed scimus quod non est hujusmodi ut significatur : scimus tamen quia est, quod non comprehendimus, sed confuse attingimus, intelligentes quod in infinitum supereminet istis quæ apud nos sunt. Et ideo dicitur in libro de *Causis*, quod causa prima est super intellectum et rationem, propter ejus esse supremum. Et propter hoc dicit Damascenus, quod « qui est, non significat quid « est, sed pelagus substantiæ infinitum : » quia significat de illo supereminenti infinito, quia est, nihil determinans circa ipsum nostro intellectui, sicut nec visus adspicientium mare ad aliquid certum determinatur. Et per hoc patet, quod negationes de Deo certæ sunt nobis, quia simpliciter de ipso verificantur : affirmationes autem incertæ sunt.

Ad primum ergo dicendum, quod negatio quæ est extra genus, nihil certificat : sed negatio in genere certificat : etsi enim non ponat aliquid, relinquit tamen aliquid esse, licet non dicat quid illud sit.

Ad secundum dicendum, quod de re alicujus esse totum comprehenditur, aut quia habet terminos, aut quia est terminus, sicut punctum, quod propter simplicitatem non potest diffiniri nisi negative. Negatio scitur per hoc quod comprehenditur id quod per negationem relinquitur, sicut sive sit unum, ut in simplicibus, sive plura, ut in compositis : sed id quod relinquitur per negationes in Deo, non possumus comprehendere : et ideo negationes in ipso non sunt certæ per aliquam affirmationem. Vel, sicut dicit Rabi Moyses, per negationem acceptam in genere magis ac magis appropinquatur ad cognitionem Dei, separando ipsum ab aliis : unde utimur eis loco differentiarum divisivarum, cum positivas habere non possumus, propter ejus simplicitatem : et ideo dicuntur negationes magis certificare, sed hoc non est ad propositum.

Circa tertium sic proceditur. Dubium 3

1. Videtur enim, quod insufficienter loquatur Maximus in verbis istis : « Infinitus est Deus, quia non succumbit diffinitioni. » Damascenus enim assignat plures modos quare infinitus dicitur : quia non finitur, neque comprehensione, neque diffinitione, neque tempore, neque loco. Ergo insufficienter assignat causam infinitatis solum ex diffinitione.

2. Objicitur etiam de eo quod sequitur: « Diffinitioni vero non succumbit : » eo quod diffinitiones ex affirmatione contexuntur : affirmationes vero de Deo incompactæ sunt, tamquam mentientes : secundum hoc enim videtur, quod possit Deus habere diffinitionem in se, licet non quoad nos, cum affirmationes apud ipsum de ipso veræ sint, licet non sint a nobis comprehensæ.

Ad primum dicendum, quod non finiri diffinitione, est causa quare non finiatur aliis modis : quia enim non habet terminos essentiæ, non habet terminos in tempore, nec in loco : unde per primum intellige consequentia.

Ad secundum dicendum, quod licet

affirmatio simpliciter sit incompacta de ipso quoad nos tantum, complexio tamen diffinitionem quæ exigitur ad diffinitionem, est incompacta simpliciter et quoad nos. Et est duplex causa quare non diffinitur Deus. Una, quia simplex est, et diffinitio exigit plures partes essentiæ : unde simplicia, ut punctum, negatione describuntur. Alia causa est, quia est finis omnium, et finis secundum Philosophum non est finitus : unde non est finitus terminus infra quos ejus essentia concludatur, quod exigitur in diffinitione.

8

ANTIQUA TRANSLATIO.

A. Si igitur negationes in divinis veræ sunt, affirmationes vero incompactæ obscuritati arcanorum magis apta est per dissimiles formationes manifestatio. Et nunc itaque non turpes replent cœlestes ornatus eloquiorum sacræ descriptiones, dissimilibus eos formarum facturis manifestantes, et per has ostendentes materialibus simul omnibus supermundalium excellentias. Quia vero et nostrum animum reducunt magis dissimiles similitudines, non æstimo quemquam bene sapientium contradicere. Per quidem enim pretiosiores sacras formationes consequens est seduci, auriformes quasdam æstimantes cœlestes essentias, et quosdam viros fulgureos, decora indutos vestimenta, candidum et igneum innocue respergentes : et quibuscumque aliis similibus imaginatis formis Theologia

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Cum ergo negationes in divinis veræ, affirmationes vero incongruæ sunt, arcanorum obscuritati magis propria est rerum invisibilium per dissimiles effictiones explanatio : siquidem condecorant, non dedecorant, cœlestes adornationes sacræ hujuscemodi eloquiorum descriptiones, dum dissimilibus eas formarum fictionibus explanant ; his ipsis declarantes, ut rebus omnibus materialibus supermundialiter antecellant. Quod vero absonæ similitudines magis mentem nostram erigant, nemo, ut opinor, cordatus contradicet ; in nobilioribus enim formis effingendis credibile est errare aliquos, qui existiment esse naturas cœlestes specie quadam aurea, viros quosdam micantes, fulgore decoros, vestitu splendido amictos, igneum quiddam innoxie vibrantes, et quæcumque aliæ ejusmodi

cœlestes figuravit intellectus. Quod quidem ne paterentur qui nihil visibilibus bonis altius intelligunt, sanctorum Theologorum restitutiva sapientia, ad indecoras dissimilitudines mirabiliter descendit, non concedens materiale nostrum in turpibus imaginibus remanens quiescere : purgans vero sursum ferens animæ, et suggerens deformitate compositionum, tamquam neque justo, neque vero probante esse, neque valde materialibus, quia sic turpibus similia secundum veritatem sunt supercœlestia et divina spectacula.

B. Sed itaque et hoc intelligere oportet, nihil eorum quæ sunt, esse universaliter boni participatione privatum.

formæ sunt, quibus theologia cœlestes mentes figuravit. Quod quidem ne iis eveniat, qui nihil altius, quam illa pulchra et speciosa quæ apparent, mente complexi sunt, sanctorum theologorum sapientia, quæ sursum ducendi vim habet, ad dissimilitudines absonas sancte se dejicit, non permittens id, quod in nobis materiale est, illis indecoris imaginibus inhærendo acquiescere ; sed ipsa deformitate figurarum excitans et stimulans superiorem animæ portionem, tamquam nefas sit, et ne iis quidem, qui rebus terrenis valde affixi sunt, verisimile videatur, tam absurdis formis similia revera esse illa supracœlestia et divina, quæ in symbolis cum admiratione spectantur. Quin et hoc sciendum, nihil eorum quæ exsistunt penitus esse boni participatione privatum;

EXPOSITIO TEXTUS.

A. *Si igitur negationes*, etc.

Hic concludit propositum in Angelis per ea quæ dicta sunt de Deo.

Littera sic legatur: *Si igitur*, ut ostensum est, *negationes in divinis sunt veræ*, *simpliciter vero*, id est, sed *affirmationes incompactæ*, id est, non simpliciter veræ. Nota, quod *compacte* est verum quod sic est verum ut significant verba, et *incompacte*, quod sic non est verum, sed forte alio modo. Et ideo negationes in Deo dicuntur *compactæ*, affirmationes vero *incompactæ*. *Manifestatio per formationes dissimiles*, his quæ describuntur per eas, *est apta*, id est, congrua *magis*, quia magis relinquunt negationes, *obscuritati arcanorum*, id est, sublimium secretorum, scilicet cœlestium. *Itaque et nunc*, id est, in proposito *sacræ descriptiones eloquiorum*, id est, sacræ Scripturæ, *non replent ornatus cœlestes*, id est, angelicos, *turpes*, idest, turpibus figuris, ex quo turpes efficiantur. Descriptiones dico *manifestantes eos*, scilicet ornatus, *facturis*, id est, fictionibus *formarum*, id est, figurarum dissimilibus eis. Et descriptiones dico *ostendentes* per has *facturas excellentias supermundalium*, id est, Angelorum, *omnibus materialibus simul*, acceptis in hoc enim quod per dissimilia describuntur, certum est eos superponi omni animali.

Quia vero. Hic ponit tertiam causam ex parte animi nostri acceptam, et est talis. Sic aufertur a nobis occasio erroris, quo possemus æstimare Angelos esse nobilia corpora si per ea describerentur.

Littera sic legatur. Posuimus duas causas. *Vero*, idest, sed *non æstimo quemquam bene sapientem contradicere,* hoc scilicet quod *dissimiles similitudines magis reducunt animum nostrum*, id est, intellectum in spiritualia, non sinentes nos stare in ipsis propter maximam dissimilitudinem. Et hoc pro causa subjungit. *Enim*, id est, quia *consequens*, id est, vicinum est, *est quidem*, id est, certe *seduci*, id est, decipi *per sacras formationes*, id est, figuras *pretiosiores*, id est, a nobilioribus sumptas. Seduci dico *æstimantes supercœlestes essentias*, id est, Angelos, *quosdam esse auriformes*, id est, similes auro, quia aurum pretiosum, *et quosdam viros fulgureos*, id est, lucentes, *indutos decora vestimenta*, *et respergentes candidum et igneum innocue*, id est, habentes splendorem ignis sine nocumento adustionis. Hæc enim videntur satis decentia eis apud illos qui non intelligunt nisi corporalia, cum ista sint in genere corporalium. *Quod quidem* scilicet sic seduci, *ne paterentur* rudes *qui nihil intelligunt altius visibilibus boni*, quia talibus occasio esset errandi, *sapientia sanctorum Theologorum*, id est, tradita a sanctis Patribus Theologis, scilicet sacra Scriptura, *restitutiva*, id est, restituens unumquemque intellectum in veritatem, prout possibile est ei, *descendit* ab altitudine spiritualium, *ad dissimilitudines indecoras*, id est, turpes, *mirabiliter*, sic ut ejus causam semper miremur. Sapientia dico *non concedens materiale nostrum*, id est, intellectum nostrum, qui materialis dicitur propter admixtionem phantasmatum, *quiescere remanens in turpibus imaginibus*, id est, ex turpibus rebus sumptis, credendo simpliciter esse vera, nihil ultra quærendo. *Vero*, id est, sed sapientia *purgans* ab erroribus, *sursum ferens animæ*, id est, intellectum qui animam in spiritualia ducit, *et suggerens*, id est, ostendens ei *deformitate* talium *compositionum*, id est, figurarum, *tanquam neque probante*, sapientia, *justo*, id est, digne Angelis, *neque vero* in se, scilicet Angelos *esse* hujusmodi, *neque* probante, sapientia scilicet, id est, approbante, *quia supercœlestia et divina spectacula*, id est, Angeli supercœlestes et Deum spectantes, *secundum veritatem sunt similia valde materialibus sic turpibus*, quibus symbolice comparantur.

Sed videtur, quod magis sit consequens seduci per dissimilia : quia sicut dicit Philosophus, « major est error æstimantis tria esse mille, quam ea esse quatuor : » ergo quanto magis distantia creduntur eadem, tanto magis erratur. Et dicendum, quod Dionysius loquitur supposita identitate, quæ valde dissimilia non sinit dicere eadem : causa enim apparentiæ identitatis est similitudo.

DIVISIO ET EXPOSITIO TEXTUS.

B. *Sed itaque et hoc intelligere oportet*, etc.

Superius posuerat instantiam ad objectiones supra positas, assignans causas propter quas inconvenientia non sequuntur, in parte ista incipit solvere objectiones. Et est solutio sua hæc : quia cum nihil sit expers participatione boni, unumquodque quantumcumque vile videatur, habet nobiles proprietates quibus spiritualia potest repræsentare.

Et dividitur ista pars in tres. In prima ponit dictam solutionem. In secunda manifestat exemplis, ibi (§ 9 circa finem). *Etenim furor*, etc. In tertia redit ad solutionem, concludendo eam ut manifestam ex dictis, ibi (§ 12). *Est itaque*, etc.

In prima parte tria dicit. In prima dicit, quod nihil est privatum universaliter participatione boni. Secundo probat per auctoritatem, ibi (§ 9). *Siquidem eloquia*. In tertia concludit propositum, ibi (§ 11). *Cum vero*.

Littera sic legatur. Posuimus causas propter quas prædicta inconvenientia non sequuntur, *sed* quia restat solvere ad objectiones, *itaque et*, id est, etiam *oportet intelligere hoc*, *nihil* de numero *eorum quæ sunt*, *esse privatum universaliter*, id est, in toto *participatione boni*.

DUBIA.

1. Circa hoc duo sunt dubia. Primo, utrum verum sit quod dicit. Secundo quid sit participative bonum.

Circa primum sic proceditur.

Dubium I. 1. Videtur enim, quod aliquid sit privatum universaliter participatione boni : malum enim concrete accipiendo aliquid est, sed in quantum hujusmodi non participat bonum, cum ex hoc sit malum quod recedit a bono : ergo aliquid universaliter est privatum participatione boni.

2. Ad idem. Quæcumque carent perfectione quæ est ex fine, carent omnino participatione boni. Unde dicit Philosophus, quia « in mathematicis non est bonum, quia non est ibi finis : » sed materia caret omni perfectione quæ est ad finem, alioquin non esset receptiva omnium formarum : ergo omnino caret participatione boni.

3. Ad idem. Quidquid præcedit aliquid, potest intelligi sine illo : sed ens est ante bonum, quia informatur per illud, quia ut dicitur in libro de *Causis*, « ens est per « creationem, bonum vero per informatio- « nem : » ergo potest intelligi in quantum hujusmodi sine bono. Quod etiam patet per Boetium in libro de *Hebdomadibus*, ubi dicit, quod « si per intellectum sepa- « retur paulisper bonum a prima causa, « erunt quidem entia, sed non erunt bo- « na : » ergo ad minus secundum intellectum erit aliquid privatum omnino participatione boni.

4. Ad idem, Bonum (ut dicit Avicenna) est eductivum actus a potentia : potentia igitur sine actu nullo modo participabit bonum : et hoc etiam videtur per Aristotelem in IX *philosophiæ primæ*, ubi dicit, quod « potentia neque est bona, « neque mala : et secundum eam neque « sumus boni, nec mali. »

5. Si dicatur, quod sicut dicit Augustinus, « malum coalescit in bono, » et ita non universaliter privatur boni participatione. Contra : Aut illud bonum in quo coalescit malum, est sibi oppositum, aut non. Si non, ergo non est bonum simpliciter, cum non sit oppositum omni malo. Si est sibi oppositum, tunc non potest salvari in illo : quia oppositum non salvat, sed destruit suum oppositum.

6. Præterea, Sicut beati carent omni malo, ita videtur quod damnati careant omni bono : et ita videtur falsum dicere.

Solutio. Non universaliter privari participatione boni, non solum dicitur quod non caret omnibus particularibus bonis, sed etiam quod non caret omni modo participandi bonum, qui duplex est : quædam enim participant bonum simpliciter, quæ habent perfectionem ex fine, prout quietat motum agentis : quædam vero participant bonum secundum quid,

quæ sunt in potentia ad bonum cum ordine ad aliud. In tali enim potentia est aliquo modo bonum, sicut forma aliquo modo est in materia, et educitur ab ea, cum non sit simpliciter ab extrinseco ab illa, scilicet materia, quæ non est tantum ut recipiens potentiam ad ipsam formam, sed habet ordinem ad illam, et educitur ad actum uno motore. Et similiter differentia est in genere. Et hujusmodi habent vel participant illud bonum secundum quid, ad quod sunt in potentia simpliciter. Nihil autem est quod altero dictorum modorum non participet bonum.

Ad primum ergo dicimus, quod malum etiam secundum quid participat bonum, illud scilicet quod simpliciter privat relinquendo ordinem in subjecto ad illud, et non solvit subjectum, aliter enim non esset malum sibi : sed privaretur eo quod non est natum habere, sicut per malum culpæ privatur bonum gratiæ, relinquitur tamen capacitas gratiæ, quæ est bonum naturæ, quæ licet per quodlibet peccatum minuatur, quia semper est minus habilis ad gratiam, non tamen potest tota tolli, cum sit infinita ex parte subjecti, sicut et quælibet alia potentia passiva, sicut etiam in natura, quantumcumque elongetur materia a forma, auferendo dispositiones etiam in infinitum, manet tamen ordo ad formam. In damnatis etiam non tollitur ordo ad gratiam : quod enim dicuntur non capaces gratiæ, hoc est propter confirmationem in malitia ex immobilitate divinæ sententiæ.

Ad secundum dicendum, quod materia prima etiam participat bonum secundum quid ad quod habet ordinem : unde dicit Augustinus, quod « est bona, quia capax boni. »

Ad tertium dicendum, quod finis prout quietat desiderium agentis, dat omnibus dispositionem causandi, et ideo efficiens agit habens necessario bonum ex respectu finis. Et ideo idicit Augustinus, quod « in quantum Deus bonus est, sumus : et in quantum sumus, boni sumus. » Oportet enim in causato relinqui dispositionem causæ in quantum ejus causa est : et ideo bonum necessario consequitur res. Si autem separetur per intellectum a causa, cum non sit aliquid inducens bonum, separabitur a rebus per intellectum : hoc autem impossibile est ita esse, licet posset intelligi. Dionysius autem loquitur prout res sunt in sua natura, non in intellectu.

Ad quartum dicendum est de potentia ut de materia prædictum est.

Ad quintum dicendum, quod bonum illud in quo coalescit malum, scilicet ordo ad bonum, non opponitur sibi secundum id quod est, sed solum secundum actum, vel finem, id est, si reducatur ad actum, erit sibi contrarium et ordinatum ad contrarium finem : hæc autem oppositio non est secundum rem, sed secundum rationem tantum : unde nihil prohibet in tali opposito aliquid coalescere.

Ad sextum dicendum, quod Deus pronior est ad piis miserendum quam ad malos puniendum : unde semper punit citra condignum, et præmiat ultra condignum : unde non tenet similitudo. Vel dicendum, quod si privarentur omni bono, privarentur etiam sensu et cognitione et ordine ad bonum, et sic non punirentur pœnis nisi privatione boni ad quod essent ordinati : et hoc melius eis esset, sicut dicitur in Evangelio[1] : *Bonum erat ei si natus*, etc., et ideo in hoc misericorditer cum eis agitur et non juste.

Circa secundum sic proceditur. Dubium 2.

1. Philosophus in quarto *Topicorum*

[1] Matth. xxvi, 24.

dicit, quod « participare est participati rationem suscipere, suscipiendo illud ut partem substantiæ suæ : » sic autem non participatur bonum, cum Boetius in libro de *Hebdomadibus*, dividat bonum per participationem contra bonum per substantiam : ergo bonum non participatur ab his quæ non per substantiam sunt bona.

Solutio. Dicimus, quod non dicitur hic participatio boni quia recipiatur in substantia ut pars essentiæ, sed quia habet secundum participationem rationem boni : bonum enim secundum universalem rationem quietat omne desiderium, sive proveniat ex appetitu naturæ, vel sensus, vel rationis, vel intelligentiæ : et sic est solum in Deo in quo est omnis desiderabilis perfectio eminenter. Secundum participationem vero rationem quietat alicujus desiderantis, et hoc dicitur participare bonum.

ANTIQUA TRANSLATIO.

Si quidem, ut eloquiorum veritas ait, omnia bona valde [1]. Est ergo ex omnibus intelligere bonas speculationes, et invisibilibus et intellectualibus ex materialibusque formare dictas dissimiles similitudines, altero modo intellectualibus habentibus, quæ sensibilibus aliter distributa sunt. Etenim furor in irrationabilibus quidem ex passibili motu inest, et omnis irrationabilitatis est repletus furibundus eorum motus.

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Cum, ut ait veritas eloquiorum, *omnia bona valde.*

Est igitur ex omnibus capere bonas contemplationes ; quia et viris intelligentibus ac spiritalibus licet jam dictas dissimilitudines ex rebus materialibus efformare ; cum res spiritales alio ipsas modo habeant, quam rebus sensibilibus attributæ sint. Siquidem affectus iræ creaturis irrationalibus ex impetu passionis ingeneratur, atque omni irrationalitate plenus est irascibilis eorum motus :

[1] Gen. i, 31 : *Vidit Deus cuncta quæ fecerat ; et erat valde bona.*

EXPOSITIO TEXTUS.

Siquidem, etc.

Hic probat per auctoritatem dicens : *Siquidem*, id est, certe, *ut ait veritas eloquiorum*, id est, sacræ Scripturæ (Gen. I, 31) : *Omnia sunt bona valde*. Super quo dicit Augustinus : « *Bona* sunt quæ « condidit Deus etiam singula : simul ve« ro *valde bona*, quia ex eis consistit admi« rabilis pulchritudo universitatis. » Et dicitur hic universitas ordo qui est ad unum in partibus universi, ut in exercitu ad ducem. *Ergo ex omnibus* rebus, sive nobilibus, sive vilibus, *est*, id est, contingit *intelligere speculationes bonas*, id est, nobiles et congruas spiritualibus propter bonum repertum in eis, congruas scilicet *et invisibilibus et intellectualibus*, scilicet Angelis, qui non videntur corporali visu, sed intellectuali, *quæ*, id est, et contingit decenter *ex materialibus*, scilicet corporibus *formare* spiritualibus *similitudines dictas dissimiles*. Dicitur enim similitudo dissimilis quandoque materialiter a dissimili re sumpta, et sic sumpsit supra. Quandoque vero dicitur formaliter, ut hic sumitur, quando scilicet est eadem qualitas : et sic est similitudo : habet tamen dissimilem modum in diversis, ut quando accipitur idem modus in oppositis qualitatibus, ut in Evangelio [1] : *Fili recordare, quia recepisti bona*, etc., quia uterque intense recepit, licet opposita. Et sic se exponit, subdens : Formare dico dissimiles similitudines *intellectualibus habentibus altero modo ea quæ aliter sunt distributa*, id est, attributa *sensibilibus*, quia diversimode habent quod eis attribuitur.

Et hoc manifestat exemplis subdens : *Etenim furor*. Et dividitur in tres secundum tria exempla quæ ponit. Secunda, ibi (§ 10 circa medium), *Eodem modo concupiscentiam*. Tertia, ibi (§ 11 circa medium), *Sed et ipsam*.

Circa primum ubi ponit exemplum de furore, duo facit. Primo ostendit qualiter inest irrationabilibus, unde transsumitur. Secundo, qualiter attribuitur Angelis, ibi (§ 10), *Sed in intellectualibus*.

Littera sic legatur : Dicimus, quod formare similitudines aliter inest utrisque. *Etenim*, id est, quia *furor*, qui secundum Gregorium, est ira accensa, unde est actus irascibilis, *inest irrationabilibus* secundum naturam, licet participent secundum quid rationem, *ex motu*, extra agentis *passibili*, id est, passionem inferente, sive vere, sive secundum æstimationem. Unde dicit Philosophus quod « ira est appetitus contrarii doloris pro« pter apparentem æstimationem. » Et sic tangitur ejus origo. *Et*, id est, etiam *motus eorum furibundus*, scilicet rationabilium. Hic motus dicitur interior irascentis. Et dicitur furibundus quasi impetuose ductus : tales enim potius aguntur, sive ex natura, ut in brutis, sive ex passione illata, ut in hominibus, quam agant, ut dicit Damascenus. Agere enim rationis est, et eorum qui ex ipsa sunt, cum sit libera et domina suorum actuum. Motus dico *repletus omnis irrationabili-*

[1] Luc. XVI, 25.

tatis, id est, in toto privatus ratione, quia non sequitur eam, licet quandoque audiat.

DUBIUM.

1. Sed videtur, quod male diffiniat furorem. Furor enim non solum inest irrationabilibus, sed etiam hominibus : ergo videtur insufficienter loqui diffiniens ipsum prout est in hominibus tantum, maxime cum dicat, *omnis irrationabilitatis repletus*.

2. Ad idem, Consuevit distingui duplex irascibilitas, scilicet brutalis et humana. Humana autem est in ratione ut ratio est. Dictus furor autem actus irascibilis est. Ergo est in rationabilibus in quantum hujusmodi : et sic idem quod prius.

3. Ad idem, Sicut dicit Damascenus, « malum dæmonis est furor irrationabilis : » Dæmon autem substantia intellectualis est : ergo furor non tantum in irrationabilibus est.

4. Ad idem, Virtus cum sit bona qualitas, non est nisi rationis perfectio, sed sicut dicit Philosophus in *Ethicis*, furor quandoque fortitudinis est, inducens illud, « Virtutem immitte furori, furorem « in virtutem erige. » Ergo furor non semper est in irrationabili.

Solutio. Dicimus, quod hujusmodi vires, irascibilis et concupiscibilis, non possunt esse de essentia rationis : quia omnia quæ sic sunt in ratione, sunt separata a materia et organo corporali. Passio autem non est nisi circa materiam, nec alteratio : unde non potest esse in his quæ sunt de essentia rationis, sicut dicitur in VII *Physicorum*, quod « addi« scens non alteratur, sed perficitur. » In diffinitione autem iræ si diffinitur materialiter, accipitur organum, quia dicitur accensio sanguinis circa cor : si formaliter, passio, « Ira est appetitus, etc. » Et ideo non possunt esse partes rationis, sed sunt partes sensitivæ potentiæ quantum ad appetitum. Et hoc dicit Philosophus et Damascenus. Participant tamen aliqualiter rationem ut audientiam ipsam, et propter hoc dicit furorem qui est actus irascibilis, esse irrationabilium. Et eadem ratio est de concupiscibili.

Ad primum ergo dicendum, quod licet sit in hominibus, non tamen in quantum rationem habent, sed secundum vires irrationabiles, secundum essentiam.

Ad secundum dicendum, concedendo quod distinctio illa falsa est : unde et a nullo Auctore invenitur.

Ad tertium dicendum, quod furor non proprie inest dæmonibus, sed secundum similitudinem dissimilem.

Ad quartum dicendum, quod Philosophus non intelligit quod furor sit fortitudo quæ est virtus : sed quia furiosus quandoque propter collectionem spirituum facit actus fortis, scilicet invadere hostes quos primo timebat, non tamen virtuose. Unde Philosophus ibidem ponit quinque modos fortitudinis non veræ.

10

ANTIQUA TRANSLATIO.

Sed in intellectualibus altero modo oportet irascibile intelligere, declarans, ut æstimo, eorum virilem rationabilitatem, et immanem[2] quietem in divinis et immutabilibus fundamentis.

Eodem modo concupiscentiam quidem esse dicimus in irrationabilibus inconsultam quamdam et materialem ex naturali motu aut consuetudine in mutabilibus incontinenter ingenitam passibilitatem, et irrationabilem corporalis voluptatis continuitatem, simul omne animal compellentis in secundum sensum concupiscibile.

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Sed in rebus spiritalibus aliter oportet vim irasciilem considerare, ut videlicet significet masculam earum rationem, immutabilemque statum in deiformibus istis immobilibusque sedibus firmatum.

Similiter concupiscentiam in brutis esse dicimus inconsideratam, et ad aliquid materiale rerum mutabilium, ex insita propensione, vel consuetudine impotenter ingenitam affectionem, et irrationalem corporis appetitus prædominationem, qui totum animal impellit ad id quod sensu concupiscibile exsistit.

[1] Alias *immanentem*, vel *inconsolabilem*, vel *immitem* :

præcipitem, sed regulatam a divina sententia : et sic in utrisque furor significat non quiescentem motum ad vindictam, sed in istis præcipitem, in illis cum ratione.

EXPOSITIO TEXTUS.

Eodem modo. Hic ponit secundum exemplum de concupiscentia. Et primo ostendit qualiter est in irrationabilibus. Secundo qualiter est in Angelis, ibi (§ 11). *Cum vero dissimiles.*

Littera sic legatur : Sicut furor aliter est in utrisque, ut dictum est, *eodem modo quidem*, id est, certe nos *dicimus concupiscentiam in irrationabilibus esse quamdam passibilitatem*, id est, passionem ad quam habiles sumus, *inconsultam*, id est, non sequentem consilium rationis, *et materialem*, et quantum ad objectum et quantum ad subjectum, *ingenitam*, id est, ortam intra nos, *incontinenter*, id est, per incontinentiam. Ingenitam dico ex naturali motu tendentem in venereas delectationes, non regulatam ratione. Aut ingenitam ex mala consuetudine similium actuum. Et declarantes eam esse *continuitatem voluptatis corporalis*, id est, confirmationem quamdam in talibus *irrationabilem*, id est, non sequentem rationem. Voluptatis dico *compellentis*, id est, quadam vehementia trahentis *omne*, id est, totum *animal in concupiscibile secundum sensum* : quia corporalis delectatio est circa sensibilem animam, ut dicit Philosophus : et similiter delectatio non est nisi circa gustum et tactum, ut dicit Avicenna. Unde alia animalia in his solum delectationem quærunt.

Sed in intellectualibus, etc.

Hic ostendit quomodo furor in spiritualibus aliter accipitur, dicens : *Sed oportet intelligere irascibilem*, id est, furorem : sumitur enim hic pro actu, ut respondeat prædictis : *altero modo*, id est, opposito, *in intellectualibus*, id est, Angelis, *declarans*, id est, significans, *ut æstimo*, id est, certe scio, *eorum*, scilicet Angelorum, *rationabilitatem*, non secundum quod est differentia hominis, sed secundum quod dicit potentiam cognoscendi rationabilia, *virilem*, id est, non emollitam. Et declarans *quietem*, id est, constantiam eorum, *immanem*, id est, non manantem ab exsecutione vindictæ, sicut dicitur immanis persecutio. Vel « inconsolabilem, » alia translatio, id est, non exspectantem consolationem, quin vindicet divinas injurias. Vel « immitem, » alia littera, ita tamen quod non privetur virtus mansuetudinis, quæ semper est in eis, secundum quemdam habitum vitiosum quo quis ex quadam mollitie pusillanimitatis cessat a propulsandis injuriis. Quietem dico *in fundamentis divinis et immutabilibus* id est, quiescentes fundati in divinis sententiis immutabilibus. Quasi diceret, quod furor in eis significat quamdam fortitudinem ad vindictam non

DUBIUM.

Sed circa hoc est dubitatio.

1. Sicut concupiscentia est inconsulta, ita et furor, cum omnis malus sit ignorans, sicut dicit Philosophus. Cum igitur de furore non dixerit esse inconsultum, nec de concupiscentia dicere debuit.

2. Præterea, Quod ex natura est, non est vituperabile, sicut dicit Philosophus in *Ethicis* : sed concupiscentia est vituperabilis : ergo non est ex natura.

3. Præterea, Continuitas non exigitur ad concupiscentis incontinentiam : uno enim vel duobus actibus efficitur quis incontinens : ergo male posuit in ejus diffinitione continuitatem : quia incontinens secundum Philosophum melior est luxurioso. Incontinens enim vult quidem continenter agere.

4. Præterea, Hoc non manet in eo quod vult tractus concupiscentia : unde et incontinens dicitur non parens menti. Luxuriosus autem ultro se offert voluptati. Ergo non est universaliter verum quod voluptas compellat totum animal, quia in incontinente ratio et voluntas contradicit.

Solutio. Dicendum ad primum, quod secundum Philosophum, iracundus similatur ei qui audit legem, male autem utitur legibus : ex hoc enim quod injuriam recogitat, dicit sibi ratio, quod vindictam non per se, sed per judicem debet habere et moderate : sed hoc non sequitur, imo ipse per se vindictam quærit et ultra debitum, et ideo non penitus inconsultus est : talis enim audit consilium rationis, sed non sequitur illud. Incontinens vero similis est ei qui non audit legem : ex quo enim afficitur concupiscentia, non cogitat de aliqua lege, cum nulla lex sit ad concupiscendum : et ideo speciali ratione inconsultam eam dixit.

Ad secundum dicendum, quod concupiscentia dicitur esse in nobis ex naturali motu prout natura in nobis est corrupta magis ad delectabile venereum et gulæ quam ad alia : quia conjunguntur his per quæ salvatur natura secundum speciem vel secundum individuum : et ideo natura magis prona est ad ista : hujusmodi enim passiones connascuntur nobis : et oportet nos habere ad ipsas, secundum Philosophum, sicut sapientes plebis ad Helenam, fugiendo scilicet. Quod etiam Apostolus dicit I ad Cor., VI, 18 : *Fugite fornicationem.*

Ad tertium dicendum, quod non sumitur continuitas pro continuitate temporis, sed pro quadam continuitate soliditatis : propter enim facile mobilem dispositionem ad voluptates, non dicitur quis incontinens.

Ad quartum dicendum, quod licet in incontinente et quolibet alio concupiscente sit quandoque aliquid remurmurans, tamen ex quo concupiscentia subintravit, non sinit remurmurare actu : et ideo dicitur a Dionysio, *totum animal impellens.*

ANTIQUA TRANSLATIO.

A. Cum vero dissimiles similitudines intellectualibus circumponentes concupiscentiam eis circumformamus, amorem divinum ipsam intelligere oportet, super rationem et intellectum immaterialitatis, et inflexibile et non indigens desiderium, superessentialiter castæ et impassibilis contemplationis, et ad illam puram et sublimissimam claritatem, et invisibilem et formificam pulchritudinem æternæ, veræ et invisibilis societatis. Et veluti potentiam excipit quidem in sufficientia et in conversibilitate, et a nulla affligitur virtute, per inconfusum et immutabilem divinæ pulchritudinis amorem, et universalem revocationem in id quod vere est appetendum.

B. Sed et ipsam irrationabilitatem et insensualitatem quidem in irrationabilibus animalibus, aut in animatis materiis defectum rationis et sensus proprie vocamus. In immaterialibus autem et intellectualibus essentiis sancte et decenter supereminentias earum, ut supermundalium confitemur nostram transitoriam et corporalem rationem, et materialem, et alienatum in corporalibus animi sensum excellentes.

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Quando itaque dissimiles similitudines rebus spiritalibus attribuentes, concupiscentiam ipsis affingemus, divinus amor intelligendus, qui intellectu ratione que superiorem amet immaterialitatem, stabileque sit ac constans desiderium superessentialiter puræ ac impassibilis contemplationis et communionis veræ sempiternæ ac spiritalis, sublimissimæ purissimæque charitatis, et infallibilis pulchrificæque venustatis. Et impotentiam accipiamus infractam animi contentionem, quæ a nemine valeat conquassari, propter impermistum et immutabilem divinæ pulchritudinis amorem, atque totalem in id quod vere appetendum est, propensionem. Quin et ipsammet irrationalitatem et insensibilitatem in brutis quidem animantibus, vel materiis inanimatis, rationis ac sensus proprie privationem nuncupamus; in immaterialibus vero ac spiritualibus naturis, eminentiam ipsarum (utpote supermundialium) sermonem nostrum transeuntem, ac corporalem, et materialem, ab incorporearum istarum mentium sensu alienum, sacro prorsus modo transcendere profitemur.

EXPOSITIO TEXTUS.

A. *Cum vero dissimiles*, etc.

Hic ostendit qualiter concupiscentia dicitur de Angelis dissimilitudine, dicens : Ita dicitur concupiscentia in irrationabilibus, *vero*, id est, sed, *cum*, id est, quando nos *circumponentes intellectualibus*, scilicet Angelis, *dissimiles similitudines*, id est, dissimiliter acceptas, *circumformamus eis*, scilicet Angelis, *concupiscentiam*, id est, circa eos figurationem ponimus per modum dissimilis similitudinis, oportet ut vere intelligamus nos *intelligere ipsam*, scilicet concupiscentiam, *amorem divinum*, qui est *desiderium super rationem et intellectum*, id est, excedens ea. Desiderium dico *immaterialitatis summæ*, scilicet divinæ, respectu cujus omnia materialia sunt : vel immaterialitatis divinæ, quæ est super rationem rationalium, et intellectum intellectualium, *et inflexibile* ab eo quod desiderat, *et non indigens* propter carentiam ejus quod desiderat, *contemplationis superessentialiter castæ*, id est, superessentialis divina virtute castigante animum ab immundis desideriis, *et impassibilis*, id est, impassibiles reddentis : sicut enim contemplatio divinitatis unit nos, ita et permanentes facit reducendo in unum et immobile : et desiderium tendens *ad illam claritatem*, scilicet divinitatis, *puram*, quia tenebræ in ea non sunt : *et sublimissimam*, quia rationem, naturam, et cognitionem excedit : et ducens ad *pulchritudinem formificam*, id est, formantem se in nobis, *et invisibilem* corporali visu. Pulchritudinem dico *societatis*, id est, unionis ad Deum, *æternæ*, id est, indeficientis : quia æternitatis participes facit : *et vere*, quia in hoc est delectatio et perfectio intellectualis substantiæ. Sed quia hujusmodi, vel quia aliæ pulchritudines non sunt veræ in se, nisi in quantum veritatem sortiuntur, ab ista etiam prædictum desiderium *excipit*, id est, accipit, id est, accipere facit a desiderato, *veluti potentiam quamdam*, id est, virtutem quamdam amoris quæ retineri potest. Unde Chrysostomus : « Magnus amor est sicut « ignis fervens, nec ejus impetum aliquis « sustinere potest. » Excipit dico *in sufficientia et inconversibilitate*, id est, sufficienter sibi et inconversibiliter ab amato : et ista potentia *a nulla virtute affligitur*, id est, perturbatur. Unde Cant. VIII, 7 : *Aquæ multæ non potuerunt exstinguere charitatem*. Excipit dico *per amorem divinæ pulchritudinis inconfusum*, id est, terminatum propria ratione amati, et non mixtum alieno inordinato amori. Confusum enim dicitur non terminatum, vel inordinate mixtum. Et hæc duo faciunt ad magnitudinem et parvitatem amoris : quod enim non sub terminata ratione boni amatur, minus amatur. Et amorem dico immutabilem propter firmam adhæsionem. Et excipit per *universalem revocationem* colligendo sparsim *in id quod vere est appetendum*, scilicet in Deum, ut maxime ametur, nihil præter ipsum amando. Augustinus in libro *Confessionum* : « Minus te amat, « qui aliquid tecum amat. » Est igitur hoc commune utrisque, quod feruntur quodam impetu in amatum : sed in hoc differunt, quod Angeli caste feruntur in divinam pulchritudinem, et firma adhæ-

sione : irrationabilia vero incontinenter in materiales et sensibiles voluptates.

DUBIUM.

Hic dubitatur.

1. Nihil (ut dicit Augustinus) desideratur nisi cognitum : ergo non videtur desiderium esse supra rationem.

2. Præterea, Cum desiderium sit rei non habitæ, per quod differt ab amore, semper est ex indigentia : ergo videtur esse oppositum in adjecto quod dicit, *non indigens desiderium.*

Ad primum dicendum, quod dicitur esse supra rationem et intellectum, non quia non cognoscat desideratum, sed quia non sequitur rationem extendendo se supra id quod rationis est : desiderat enim se divinus amator unire Deo, non attendens reverentiam quam ratio dictat. Unde Bernardus super illud, *Osculetur me*[1], etc., dicit : « Habe reverentiam, o sancta « anima, ad adorandum forsitan, non os- « culandum. » Turpe vero desiderium deficit ab eo quod rationis, vilioribus se subdendo.

Ad secundum dicendum, quod desiderant continuitatem ejus quod habent : non enim totum simul habent : et ideo desiderant quod habeant alio modo quam habent : et hoc est desiderium non anxium, tollens vero fastidium : et ideo dicitur *non indigens.*

EXPOSITIO TEXTUS.

B. *Sed et ipsam irrationabilitatem*, etc.

Hic ponit tertium exemplum de irrationabilitate et insensualitate. Et primo ostendit qualiter est in aliis. Secundo, qualiter in Angelis, ibi, *In immaterialibus autem.*

Littera sic legatur : Dictum est furorem et concupiscentiam diversimode esse in Angelis et animalibus : *Sed et* nos *proprie vocamus insensualitatem et irratiobilitatem quidem*, id est, certe *in irrationabilibus* quantum ad irrationabilia, *et in materiis inanimatis*, quantum ad insensibilia, *defectum rationis*, quoad unum, *et sensus*, quoad alterum.

Autem, id est, sed nos dicendo prædicta, *in essentiis immaterialibus et intellectualibus*, id est, Angelis, *confitemur sancte*, non erronee, *et decenter* eis *supereminentias earum*, id est, essentiarum super rationem et sensum *ut supermundalium*, id est, tamquam super mundum nostrum existentium. Nos dico *excellentes nostram rationem transitoriam*, id est, quæ

[1] Cant. I, 1.

transit de vi rationali non prolato sermone, vel de principiis in conclusionem per inquisitionem, *et corporalem*, supple, spiritum ad se trahentem, ut in aliud per sermonem transeat, *et materialem*, id est, materialibus organis utentem ad formandum se in alium, *et sensum alienatum*, id est, transfusum in alium, *in corporalibus animis*, id est, existentem propter corporalia organa, ut dictum est : vel *sensum* quantum ad insensualia, *materialem*, quia non separatur a materia ut ratio : *alienatum*, id est, distributum *in animis corporalibus*, id est, spiritibus corporeis per quos defertur sensus et motus a corde. Vel animi corporales sunt animæ sensibiles quæ sunt actus corporis, in quibus sunt distributi sensus. Dicuntur ergo materialia irrationabilia et insensibilia, ut deficientes a sensu et ratione, immaterialia autem excedentes utrumque.

DUBIA.

Hic sunt duo dubia. Primo, utrum Angeli sint excedentes rationem et sensum. Secundo de quibusdam verbis in Glossa Maximi.

um 1. Circa primum videtur, quod non sint excedentes rationem et sensum.

1. Sicut dicit Boetius, « Quidquid potest virtus inferior, potest et superior : » cum igitur anima nostra quæ infra Angelum est natura, habeat sensum et rationem, videtur quod Angeli non excedant, sed etiam habeant.

2. Præterea, Gregorius in Homilia de *Epiphania*, vocat Angelum rationale animal : omne autem animal rationale habet rationem et sensum.

3. Præterea, Ratio aut dicit naturam, aut potentiam consequentem naturam. Si naturam, videtur non excedi ab Angelo, cum perfectio naturæ inferioris sit etiam in superiori, licet non sit in ea ut ultimus actus. Propter hoc non potest dici quod excedat, sicut nec nos excedimus bruta. Si vero dicit potentiam, sic iterum dupliciter dicitur, aut secundum quod se habet ad cognoscendum contingentia, et sic non deest Angelo, cum melius nobis habeat contingentium cognitionem : aut prout se habet ad ordinandum principia in conclusiones probabiliter vel necessario, ut dicit Isaac, quod « ratio est faciens decurrere causam in causatum, » sic etiam non deest Angelis, imo melius nobis hujusmodi ordinationes perficere possunt : ergo non debent dici excedere rationem.

Solutio. Dicimus, quod dupliciter potest accipi cognitio fluxibilitatis materiæ, aut ex accommodatis materiæ, aut ex accommodatis ab ipsa, secundum id quod in pluribus invenitur, et nullius est proprium : et sic causatur cognitio probabilis. Item, cum omne per accidens reducatur ad per se, et raro ad frequenter, et frequenter ad semper, non per essentiam, cum unum non possit fieri aliud, sed sicut ad causam : quia ubi deficit semper, incidit frequenter : et ubi deficit frequenter, incidit raro : et ubi deficit per se, incidit per accidens, ut docet Philosophus in sexto *primæ philosophiæ*, si cognoscatur varietas materiæ reducendo ad primum per se necessarium, sicut ad motum cœli, erit cognitio certa et necessaria : quia scietur in quo deficit necessarium, et incidit frequenter et probabile : et ubi iterum deficit frequenter, incidit per accidens sive raro. Et ista cognitio cum sit superior, est in Angelis. Alia vero quæ

est inferior, est in nobis ipsis. Et sic eminentius cognoscentes contingentia quorum est potentia rationis, excedunt rationem prout est potentia in nobis.

Similiter etiam excedunt rationem, prout est natura : secundum enim quod aliqua participant aliquid unum, reducuntur in causam unam, sicut omnes homines habent unam causam in eo quod homines, et animalia in quantum hujusmodi, et ulterius omnia entia, secundum quod hujusmodi : verumtamen a superiori natura eminentius participatur, sicut in vita communicant Angeli, homines, bruta, et plantæ. In Angelis dico est causa vitæ et lux perfecta in intelligente, id est, quidditate simplici : sed intellectus noster non potest in hoc, sed accipit cum continuo et tempore : et sic oritur ratio in umbra intelligentiæ, et sensus in umbra rationis, in quantum retinet cognitionem, sed non abstrahendo ab appenditiis materiæ : et in ejus umbra oritur anima vegetabilis, quæ nullam cognitionem retinet. Et sic Angeli excedunt rationem et sensum.

Ad primum ergo dicendum, quod virtus superior habet quod habet inferior, sed eminenter.

Ad secundum dicendum, quod dicitur Angelus animal, non ut participans naturam animalis, sed prout virtutes ejus sunt in ipso eminenter.

Ad tertium dicendum, quod Angelus habet rationem eminenter, et secundum quod est potentia, et secundum quod est natura. Secundum quidem quod est natura : quia non consistit perfectio ultima naturæ ejus in ratione prout est in nobis in quibus oritur ex defectu ab ipso, et propter hoc excedit naturam rationis, sicut et ratio sensum, licet non excedamus nos participantes eum secundum quod perfecta ratio est, qualiter non habent Angeli. Potentiam etiam excedunt : quia et contingentia sciunt, et primam eorum causam, et deducere possunt causam in causatum, sed sine transitu inquisitionis deveniendo de notis ad ignota.

Circa secundum.

Dubium

1. Videtur, quod modus locutionis Angelorum qui ponitur in Glossa Maximi, sit falsus. Dicit enim sic : « Nos « quod rationabile est repræsentamus per « organum linguæ, et vocis affectum, « verberantes aerem cum eo quod est « discretibile : et sermo transfertur in au- « dientium aures, ex corpore nimirum ad « corpus, quemadmodum et sacer ait Ba- « silius in sermone, qui est de *Attende* « *tibi*. Illic autem, scilicet in Angelis, « non sic, sed in incorporalitate consi- « stentes in alterutros accedentes et disce- « dentes, omni sermone expressis alteru- « trorum sensus speculantes nutu dispu- « tant quodammodo per silentium verbi « communicantes alterutris. Accessus au- « tem et recessus corporum est. » Ergo non videtur Angelis convenire.

2. Præterea, Si dicatur accessus et recessus per appropiationem substantiatio secundum situm, tunc impotentiores erunt nobis, qui distantibus loqui possumus : illi vero non nisi propinquantes.

3. Præterea, Non comprehenditur nisi quod sub comprehendere est. Unus igitur non comprehendit quod est a libero arbitrio alterius, cum non sit sibi cognitum liberum arbitrium illius, sed soli Deo. Ergo non poterit illud cognoscere nisi per aliquod medium deducatur ad ipsum ab eo cujus est conceptus : et sic videtur falsum dicere, quod per silentium sibi communicant.

4. Si dicatur, quod per præsentiam intuetur illud, ut dicere videtur, tunc cum semper sibi sit præsens, semper intuetur illud et cognoscit : et sic prius non cognitum, nec postea cognoscet.

5. Præterea, Si non innotesceret uni conceptus alterius per aliquid emissum ad accipientem, sed intuendo per præsentiam tantum, magis diceretur visio quam locutio : oportet enim transferentes similitudinem servare.

6. Item hoc esset contra Glossam I ad Corinth. xiii, 12, quæ dicit quod « loquun- « tur sibi nutibus et signis. » Et sic non

solum intuendo per præsentiam. Basilius etiam sic dicit, quod « nutibus sibi in« notescunt, licet non nutibus corporis. » Item, Damascenus dicit quod « tradunt « sibi mutuo suas intelligentias nutibus « sine voce prolato sermone. » Ergo non solum per præsentiam ex accessu et recessu.

Solutio. Dicimus, quod ad locutionem in nobis tria concurrant, simplex conceptio, ordo ad proferendum quod concepimus, applicatio ad instrumenta corporis quibus formetur vox, ut deferatur per aures audientis. Auferentes igitur ab Angelis ultimum, quod ignobilitatis est, dabimus eis duo prima. Quamdiu igitur id quod est sub libero arbitrio eorum, manet in simplici conceptione, non percipitur ab alio : sed quando ordinatur ad alterum, tunc incipit esse notum. Sed si quæratur, quomodo devenit ad alterum, cum nihil emittatur de uno in alium? Dicendum secundum Avicennam, quod sicut in intellectu possibili nostro fluunt formæ ab intellectu agente, de quo convertuntur ad ipsum a quo fluunt omnes formæ etiam secundum ipsum, et non habent formas a phantasmatibus. Sed quidquid sit de hoc quantum ad cognitionem viæ, hoc certum est, quod in futuro anima non intelliget accipiendo a phantasmate, sed convertendo se ad Deum, per influxum luminis ejus ad ipsam fient formæ intelligibiles in ea. Et sic est in Angelis modo. Unde lumen divinum irradians omnes, sine quo nullus posset aliquid concipere, est medium in quo unus percipit conceptionem alterius, ordinatam ad ipsum, convertendo se ad prædictum lumen.

Ad primum ergo dicendum, quod ordo conceptionis unius ad alterum, et conversio eorum ad unum lumen, dicitur hic accessus et recessus : nec etiam dicitur situalis propinquitas substantiarum. Per quod patet solutio ad secundum.

Ad tertium dicendum, quod non potest comprehendere quod est sub libero arbitrio alterius, nisi per conversionem ad unum lumen, postquam jam ordinatum est ad ipsum.

Ad quartum dicendum, quod non est sibi sola præsentia, sed ordo et conversio quæ dicta sunt : et in hoc habet similitudinem cum auditu et locutione, et non solum cum visu. Per quod patet solutio ad quintum.

Ad sextum dicendum, quod ordo et conversio quæ diximus, sunt nutus et prolatus sermo : signum vero est species intelligibilis ordinata ad innotescendum alteri.

12

ANTIQUA TRANSLATIO.

Est itaque non dissonas formare cœlestibus formas et ex vilibus materiæ partibus. Quoniam et ipsa ex vere bono subsistentiam possidens, per omnem sui materialem dispositionem imagines quasdam intellectualis pulchritudinis habet : et possibile est per eas reduci ad immateriales primas formas dissimiliter (ut dictum est) similitudinibus acceptis, et eisdem non similiter, compacte autem et pulchre in intellectualibusque et sensibilibus proprietatibus diffinitis.

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Licet itaque non incongruas rebus cœlestibus, etiam ex vilissimis materiæ partibus formas effingere ; cum et ipsa, etiam ab eo qui vere pulcher est exsistens, per omnem sui materialem dispositionem vestigia quædam intellectualis habeat venustatis ; fierique possit, ut per ea ad immateriales formas primitivas adducamur, dissimiliter, ut dictum est, similitudines accipiendo, et easdem non eodem modo sed congrue ac proprie spiritales ac sensibiles proprietates distinguendo.

EXPOSITIO TEXTUS.

Est itaque non dissonas, etc.

Hic concludit solutionem, et manifestat eam per exempla dicens : *Itaque* ex dictis *non est dissonum*, id est, incongruum *formare formas*, id est, figuras, *cœlestibus*, id est, Angelis, *et*, id est, etiam *ex vilibus partibus materiæ*, id est, ex rebus vilibus materiam sortientibus : *quoniam et ipsa*, scilicet materia, *possidens subsistentiam*, id est, esse *ex vere bono*, id est, Deo, *habet quasdam imagines*, id est, figuras *pulchritudinis intellectualis*, scilicet Angelicæ, *per omnem materialem dispositionem sui*, id est, quacumque forma disponа-

tur : *et per eas*, scilicet materiæ figuras, *possibile est reduci ad primas formas immateriales*, scilicet Angelos. Et dicuntur formæ non quasi foris manentes disponendo materiam vel subjectum, sed active, quia animos informant : vel quia multum habent de actu, et parum de potentia, propinquantes ei qui est purus actus sine potentia. Reduci dico *similitudinibus dissimiliter acceptis, ut dictum est*, et in exemplis manifestatum : et reduci dico *eisdem proprietatibus non similiter diffinitis intellectualibus et sensibilibus* : quia non secundum unam rationem diffinitam insunt utrisque. *Autem*, id est, sed *compacte*, id est, ordinate, *et pulchre*, id est decenter diffinitis, scilicet in utrisque.

13

ANTIQUA TRANSLATIO.

Hæc mysticos Theologos inveniemus, non solum cœlestium dispositionum declarationibus mirabiliter circumformantes, sed ipsis aliquando divinis manifestationibus. Et aliquando quidem ipsam ex luminibus pretiosis laudant, ut solem justitiæ [1], ut stellam matutinam, in animum sancte orientem [2], et ut lumen incircumvolute et invisibiliter resplendens ;

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Hæc mysticos theologos non solis cœlestium dispositionum explanationibus, verum etiam ipsismet Dei principalibus elucidationibus rite accommodasse reperiemus. Et aliquando quidem Divinitatem ipsam a luminibus speciosis concelebrant, quasi Solem justitiæ, quasi stellam matutinam menti sacratius orientem, quasi lucem aperte et intelligibiliter radiantem ; V

[1] Malach. IV, 2 : *Et orietur vobis timentibus nomen meum Sol justitiæ.*

[2] Apoc. XXII, 16 : *Ego sum... stella splendida et matutina.*

DIVISIO ET EXPOSITIO TEXTUS.

Hæc mysticos Theologos, etc.

In parte ista probat positam solutionem per locum a majori, per hoc scilicet quod in describendo divinam majestatem Scriptura utitur similitudinibus dissimilibus, quod multo magis hoc potest fieri in Angelis. Et dividitur in tres partes. In prima manifestat, quod talibus similitudinibus utitur Scriptura in descriptione deitatis. In secunda repetit colligendo quod dixerat, ibi (§ 15), *Sic omnes Theosophi*. In tertia concludit propositum, ibi (§ 15 circa medium), *Nihil ergo inconsequens*.

Circa primum tria facit. Primo ostendit, quod describitur Deus ex nobilibus corporibus. Secundo ostendit, quod ex mediis, ibi (§ 14 A), *Aliquando vero ex mediis*. In tertia, quod ex infimis, ibi (§ 14 B), *Aliquando autem ex novissimis*.

Littera sic legatur : Dixit, quod Angelis adaptat Scriptura formas similitudinibus dissimiliter acceptis : nec est mirum, quia etiam nos *invenimus Theologos*, id est, tradentes divina, *mysticos*, id est, veritatem figuris occultantes, esse *circumformantes*, id est, adaptantes figuraliter, *hæc*, scilicet similitudines dissimiles *declarationibus cœlestium dispositionum*, id est, ordinum. Et dicuntur Angeli cœlestes, vel quia cœlestibus præficiuntur a Deo, et secundum Philosophos qui ponunt eos movere orbes, et secundum Augustinum qui dicit, quod « quidam eorum obsequuntur Deo administrando nobis, quidam vero in « movendo nubes et cœli orbes : » vel quia locus ille inter alia corpora magis eis competit. Unde dicit Damascenus, quod « Angeli sunt loco cœlestes. » Et Philosophus dicit in libro de *Cœlo et Mundo*, quod « Philosophi et omnes « qui confitentur Deum et virtutem ejus, « posuerunt cœlum locum spirituum. » Vel etiam quia eorum ministeria in cœlo distinguuntur : licet enim Deus ubique sit, tamen in cœlis magis apparet ejus bonitas, ubi communicat eam per gloriam, hic vero per gratiam. Non solum dico circumformantes Angelis, *sed aliquando et*, id est, etiam *ipsis manifestationibus divinis*, vel *de thearchicis*, id est, de divino principatu. θεός enim *Deus*, ἀρχός *princeps* Græce dicitur, *et quidem*, id est, certe *aliquando Theologi laudant ipsam*, scilicet deitatem, id est, laudando describuntur *ex luminibus pretiosis*, id est, nobilis naturæ, scilicet supercœlestium corporum. Laudant dico *ut solem justitiæ*. Malachiæ, IV, 2 : *Orietur vobis timentibus nomen meum Sol justitiæ*. Et hoc ideo, quia ad amorem justitiæ incalescere facit, et ad ejus vias illuminat. Et aliquando laudant, *ut stellam matutinam orientem in animum sancte*, id est, sanctificando ipsum. Et in hoc tangitur ratio dicti : quia cum aliquis auferre nititur tenebras culpæ, incipit ipsum illuminare inhabitando per gratiam. Apoca. II, 28 : *Dabo illi stellam matutinam*. Et laudant illum aliquando *ut lumen resplendens incircumvolute*, id est, non motu circulari ut sol, sed immobilis manens cuncta lumine suo replet, *et invisibiliter*, scilicet visu corporali, in quo dat intelligi lucem symbolice dici de Deo, licet Augustinus contrarium dicere videatur, dicens quod « non similiter dicitur Deus lux ut lapis, « sed unum proprie, alterum per similitudinem : » æquivoce enim accipit lucem pro spirituali, non corporali. Joan. I, 9 : *Erat lux vera*. Et VIII, 12 : *Ego sum lux mundi*.

14

ANTIQUA TRANSLATIO

A. Aliquando vero exmediis, ut ignem innocue splendentem [1], ut aquam vitalis plenitudinis datricem, et symbolice dicendum, in ventrem subeuntem, fluminaque redundantem immensurabiliter refluentia [2].

B. Aliquando autem ex novissimis, ut unguentum suave [3], ut lapidem angularem [4]. Sed et bestialem formam ipsi circumponunt, et leonis et pantheræ specialitatem coaptant, et pardalineam vestiunt, et ursam sævientem [5]. Addam vero et quod omnium vilius esse et magis singulare visum est, quia et vermis specie [6] ipsam seipsam circumformantem divina sapientes tradiderunt.

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Quandoque vero a rebus mediis, quasi ignem innoxie micantem, quasi aquam vitalis plenitudinis collatricem, et symbolice loquendo, ventrem subintrantem, fluminaque perpetim fluentia scaturientem :

Nonnumquam etiam ab infimis, quasi fragrans unguentum, quasi lapidem angularem. Quin etiam ferina eam forma circumdant, et leonis ac pantheræ proprietatem accommodant, et pardum fore aiunt ursumque orbum catulis ferocientem. Addam etiam quod abjectissimum omnium absurdissimumque videtur : nam et vermis speciem ipsam sibi affinxisse, divinorum periti tradiderunt.

[1] Exod. III, 2 : *Apparuit Moysi Dominus in flamma ignis de medio rubi.*

[2] Joan. VII, 38 : *Qui credit in me, sicut dicit Scriptura, flumina de ventre ejus fluent aquæ vivæ.*

[3] Cant. I, 3 : *Trahe me : post te curremus in odorem unguentorum tuorum.*

[4] Ad Eph. II, 20 : *Superædificati super fundamentum Apostolorum, et prophetarum, ipso summo angulari lapide Christo Jesu.*

[5] Osee, XIII, 7 et 8 : *Ego ero eis quasi leæna, sicut pardus in via Assyriorum. Occurram eis quasi ursa raptis catulis.*

[6] Psal. XXI, 7 : *Ego sum vermis, et non homo.*

EXPOSITIO TEXTUS.

A. *Aliquando vero*, etc.

Hic ostendit, quod significatur Deus ex mediis corporibus, scilicet igne et aqua, quæ recedunt a novissimis participando proprietates cœli, scilicet lucem, quantum ad ignem, et diaphanum quantum ad aquam. Dicitur enim in secundo de *Anima*, quod participant istas proprietates secundum quod est eis quædam natura communis cum superiori corpore : sed ignis magis accedit ad naturam ejus : et ideo habet lumen in actu : est enim species et actus aliorum.

Dicit ergo : Non solum ex prædictis laudant eum : *vero*, id est, sed *aliquando ex mediis*, *ut* dicentes eum *ignem splendentem innocue*. Ad Hebr. XII, 29 : *Deus noster ignis consumens est*. Et laudant aliquando eum *ut aquam datricem vitalis plenitudinis*, id est, plenarie influentem vitam. Alludit ei quod dicitur Jeremiæ, II, 13 : *Me dereliquerunt fontem aquæ vivæ*, id est, vitam dantis. Et laudant ipsum *symbolice dicendum subeuntem in ventrem*, id est, qui symbolice dicitur subire in ventrem, id est, in affectum per amorem, ut spiritualis refectio, *quam*, id est, et *redundantem*, id est, diffundentem *flumina*, id est, gratiarum dona, *refluentia*, id est, prodeuntia in suos actus *immensurabiliter* Joan. VII, 38 : *Qui credit in me,.... flumina de ventre ejus fluent aquæ vivæ.*

DUBIUM.

Sed videtur hoc falsum : quia Joan. III, 34, dicitur de Christo, quod *non ad mensuram dat* sibi *Deus spiritum*, ubi dicit Glossa, quod « cæteris datus est ad « mensuram : » non ergo immensurabiliter refluunt.

Ad quod dicendum, quod actus exeuntes a gratia, quia de talibus loquitur hic, dupliciter possunt considerari, aut secundum substantiam actus, aut secundum formam gratiæ. Secundum substantiam actus in solo Christo infiniti sunt : quia actus ejus non solum est humanitatis, sed personæ divinæ : et ita semper remanet infinitus : quia ab infinita potentia procedens. In aliis vero non possunt esse infiniti secundum substantiam, cum procedant a virtute finita, sed secundum formam gratiæ, infiniti quodammodo dicuntur. Dicitur enim gratia infinita, quia conjungit infinite distantia : et quia meretur infinitum bonum, ipsum scilicet Deum, licet ipse habitus gratiæ in essentia finitus sit, habet enim hoc in quantum est similitudo bonitatis divinæ.

EXPOSITIO TEXTUS.

B. *Aliquando autem*, etc.

Hic ostendit quomodo figuratur Deus ex infimis, scilicet terrestribus corporibus, dicens : *Autem*, id est, sed *aliquando* Theologi laudant Deum *ex novissimis*, id est, vilibus corporibus, laudantes eum *ut unguentum suave*. Cant. I, 1 et 2 : *Meliora sunt ubera tua vino, fragrantia unguentis optimis*. Et laudant eum *ut lapidem angularem*. Isaiæ, XXVIII, 16 : *Ecce ego mittam in fundamentis Sion lapidem : lapidem angularem*, etc., *et*, id est, etiam *circumponentes ei*, scilicet Deo bestialem formam. Osee, XIII, 8 : *Bestia agri scindet eos*. *Et coaptant ei*, scilicet Deo specialitatem, id est, speciem *leonis et pantheræ*. Osee, V, 14 : *Ego quasi leæna Ephraim, et quasi catulus leonis domui Juda*. Et secundum septuaginta translationem qua utuntur Græci, habetur, sicut dicit Hieronymus in Glossa : « Ego quasi panthera Ephraim. » Et iterum, *vestiunt eum*, scilicet Deum *pardalineam et ursam sævientem*, id est, has imagines ei circumponunt. Osee, XIII, 7 et 8 : *Ego ero eis sicut pardus in via Assyriorum. Occurram eis quasi ursa raptis catulis. Addam vero quod visum est esse vilius omnium* id est, omnibus, *et magis singulare, quia sapientes divina tradiderunt ipsam*, scilicet deitatem *circumformantem seipsam specie vermis*. In Psal. XXI, 7 : *Ego sum vermis, et non homo*. Et ideo dicitur singulare : quia inducitur in persona Dei hoc de se dicentis : vel quia singulariter sacra Scriptura tam vilibus eum describit.

15

ANTIQUA TRANSLATIO.

Sic omnes theosophi, et occulta inspiratione prophetæ, sanctis incontaminatis distinguunt sancta sanctorum, et dissimilem sanctam figurationem honorant, ut neque divina immundis recte accepta sint, neque mirabilium imaginum studiosi contemplationis tamquam veris remaneant figuris. Divina itaque honorificant veris negationibus, et ad novissima compactarum imaginationum diversis similitudinibus. Nihil ergo inconsequens si et cœlestes essentias ex inconvenientibus dissimilibus similitudinibus formant secundum dictas causas. Non enim fortassis utique nos in quæstionem quidem ex indigentia in anagogem per diligentem divinorum scrutationem veniremus, nisi deformitas nos extorqueret manifestatoriæ Angelorum formationis, non sinens nostrum animum in dissimilibus remanere formarum facturis, sed luctantem negare materiales passibilitates, et assuescentem pure extendere per visibilia in supermundanas altitudines.

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Sic omnes divina sapientes, et occultæ inspirationis interpretes, a rebus imperfectis profanisque Sancta sanctorum intemerate secernunt, nec non dissimilem illam sacram deprædicant effictionem, ut nec immundis divina sint obvia, neque studiosi divinarum figurarum contemplatores formis istis tamquam veris immorentur; et ut res divinæ cum verissimis negationibus, tum diversis a rebus infimis propriorum vestigiorum similitudinibus celebrentur. Nequaquam igitur absurdum, si naturas illas cœlestes, ob dictas causas, discrepantium dissimilitudinum similitudinibus efforment : nam neque nos fortassis ad indagandum dubitando, ad anagogem (quæ ad cœletia nos ducit) per accuratam rerum sacrarum perscrutationem venissemus, nisi nos deformitas explanatoriæ fictionis angelorum perculisset ; quæ minime sinebat mentem nostram absonis istis efformationibus immorari, sed eam excitabat ad omnes materiales affectiones deserendas, et assuefaciebat sancte ex iis quæ apparent, ad supermundiales anagogias seu ascensus adspirare.

EXPOSITIO TEXTUS.

Sic omnes, etc.

Hic colligit quæ dixerat, dicens : *Sic*, ut dictum est, *Theosophi*, id est, divina sapientes. θεός enim *Deus*, σοφος *sapiens* dicitur Græce, *et Prophetæ occulta inspiratione*, id est, divinitus occulte inspirati. Et sumitur hic large prophetia pro quacumque inspiratione de occultis facta, sive sint præterita, sive præsentia, sive futura. Moyses de præteritis, dicens : *In principio creavit Deus*, etc [1]. Isaias de futuris : *Ecce Virgo concipiet* [2]. De præsenti, ut Ahias, III Reg. XIV, 4, cognovit uxorem Jeroboam, cum esset caligans oculis præ senectute. Et hoc dicit Gregorius in proœmio super Ezechielem. Theosophi dico *distinguunt sancta sanctorum*, id est, a quo est omnis sanctorum sanctitas, *figuris sanctis*, id est, sancta significantibus, *incontaminatis*, quia id quod vile est, ab eis amovetur cum Deo adaptantur : *et honorant* Theosophi *figurationem sanctam* propter figurata, *dissimilem* ei quod significat : et hoc ideo *ut neque divina sint recte accepta immundis*, id est, infidelibus. Hoc, ut divinorum veritatem ab eis occultent figuris, quam lacerare quærunt : unde alia translatio habet « tractabilia. » *Neque studiosi contemplatores mirabilium imaginum*, id est, quærentes pio studio imagines Deo aptatas ad inquisitionem causæ provocantes eos, ne *remaneant in figuris tamquam veris*, æstimantes secundum veritatem dici quod figuraliter dicitur. Unde et in hoc cavetur et impiis, ne sacra dilacerent blasphemiis, et bonis, ne in eis errent : quod posset contingere nisi vilitas figuræ errorem excluderet. Alia littera habet : « Agalmatum loco imaginum : » et dicitur multipliciter in Græco. Aliquando enim dicit expressam imaginem, quæ intuentibus lætitiam efficit : quandoque vero dicitur imago similimma, sive lætitiam inferat, sive non. Itaque Theosophi *honorificant divina negationibus veris*, simpliciter dicentes Deum non esse talia secundum veritatem, *et*, id est, etiam honorificant *similitudinibus diversis*, id est, dissimilibus, ut supra dictum est, *imaginationum*, id est, figurarum *compactarum*, id est, decenter dictarum *ad novissima*, id est, juxta vilia, id est, vilibus rebus accepta. Alia littera loco *imaginationum* habet « apothematum, » id est, absurditatum : quia absurdum esset talia æstimare de Deo secundum veritatem.

Nihil ergo. Hic concludit propositum, scilicet nihil esse inconveniens si Angeli describantur vilibus figuris, cum in Deo etiam non sit indecens. *Ergo* ex quo sic est in divinis, *nihil est inconsequens*, id est inconveniens si Theosophi *formant*, id est, figurant *cœlestes essentias*, id est, Angelos *ex similitudinibus dissimilibus*, id est, dissimiliter acceptis, *inconvenientibus eis* secundum veritatem, *secundum*, id est, propter *dictas causas*. *Enim*, id est, quia *fortassis* nos *non utique*, id est, certe *non veniremus*, duæ negationes lo-

[1] Gen. I, 1.

[2] Isa. VII, 14.

eo unus : vel *æque* secundum aliam litteram *per diligentem scrutationem divinorum*, id est, divinarum Scripturarum, *in anagogen*, id est, in superiora ducti, *ex indigentia ducente nos in quæstionem*. Ipsa enim vilitas figuræ facit nos quærere veritatem, ut sic in superiora ducamur. *Non* veniremus dico *nisi deformitas*, id est, indecentia *formationis*, id est, figurationis, *Angelorum manifestatoriæ*, id est, qua manifestantur, *nos extorqueret*, id est, compelleret nos ad hoc. Deformitas dico *non sinens animum nostrum remanere in dissimilibus facturis*, id est, fictionibus *formarum*, id est, figurarum : *sed* cogens nostrum animum *luctantem*, id est, resistentem talibus figuris, *negare passibilitates materiales*, quæ eis figuraliter attribuuntur, negare ab Angelis. Et cogens eumdem *extendere*, ut supra expositum est, *pure*, id est, non admiscendo spiritualibus materialia, *per visibilia*, quibus scilicet figurantur, *in altitudines supermundanas*, id est, Angelorum supra nostrum mundum existentium. Animum dico *assuescentem* ad hoc.

16

ANTIQUA TRANSLATIO.

Tanta quidem a nobis dicta sunt propter materiales et inconvenientes divinorum eloquiorum angelicas imaginum descriptiones. Deinde autem segregare oportet, quid ipsam quidem esse hierarchiam æstimamus, quidque ab ipsa hierarchia prosunt hierarchiam sortientes. Dux vero sitsermonis Christus (si quidem mihi fas dicere) meus, totius hierarchicæ manifestationis inspiratio. Tu vero, ô puer, secundum sanctam nostræ sacerdotalis traditionis legislationem, ipse sancte et decenter ausculta mirabiliter dictorum divinus divina in doctrina factus, et secreto

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Hæc a nobis dicta sint propter materiales illas ac dissimiles, quæ in sacris eloquis habentur, angelorum delineationes : deinceps vero definiendum, quid ipsammet hierarchiam esse arbitremur, quidque consortes ejus ex ipsa capiant emolumenti. Sit autem dux verbi Christus (si mihi fas sit dicere) meus, qui universam illam hierarchicam inspiret elucidationem. Tu vero, fili, juxta sanctam hierarchicæ nostræ traditionis sanctionem, prout sancta decet, audi quæ sacrosancte proferuntur, ipsemet divinus divina doctrina factus, atque animi secreto

animi quæ sancta sunt circumtegens, ex immunda multitudine tamquam uniformia custodi. Non enim fas, ut eloquia aiunt, in porcos projicere invisibilium margaritarum inconfusum et luciformem beneficumque ornatum[1].

sancta recondens, tamquam uniformia, a profana multitudine conserva ; neque enim fas est, ut Eloquia testantur, porcis projicere spiritalium margaritarum purum illum, ac lucidum pulchrificumque adornatum.

DIVISIO ET EXPOSITIO TEXTUS.

Tanta quidem, etc.

Hic epilogat quæ dixerat in toto capitulo. Et circa hoc quatuor facit. Primo enim epilogat. Secundo continuat se ad sequentia, ibi, *Deinde autem*, etc. Tertio invocat Christum ad exsecutionem operis, ibi, *Dux vero*. Quarto instruit eum cui scribit, et in eo alios qualiter se habere debent in hac doctrina.

Littera sic legatur : *Quidem*, id est, certe *tanta*, id est, tot vel tam magna *dicta sunt a nobis propter descriptiones divinorum eloquiorum*, id est, sacræ Scripturæ, *imaginum angelicas*, quibus eas describunt. Descriptiones dico *materiales*, id est, a materialibus sumptas, *et inconvenientes*, id est, non veras de eis secundum naturam, vel indecentes, ut quidam dicunt.

Autem, id est, sed, *deinde*, id est, in sequentibus operis immediate *oportet segregare*, id est, perfecte diffinire. In diffinitione enim divisim ponitur quod implicite continet diffinitum. Segregare dico *quid æstimamus*, id est, certe scimus *esse hierarchiam, que*, id est, et oportet dicere *quid prosint*, id est, quem profectum capiant, *sortientes hierarchiam*, id est, participantes eam, quocumque modo. Quid dico prosint *ab ipsa hierarchia* quam sortiuntur.

Vero, id est, sed *Christus meus, siquidem* hoc est *fas*, id est, licitum *mihi dicere*. Hoc dicit propter reverentiam : *sit dux sermonis*. Christus dico *inspiratio* active, id est, inspirator *totius manifestationis* hierarchiæ.

Vero, id est, sed *tu puer*, id est, Timothee. Puerum eum vocat propter puritatem vitæ, quod erat consuetum apud eos : vel quia inferior eo erat in scientia, licet prior conversus ad fidem, *ipse ausculta sancte*, id est, non immunde, *et decenter* his quæ dicuntur. Ausculta dico *secundum sanctam legislationem nostræ sacerdotalis traditionis*, id est, quæ a summo sacra dante tradita est. Et dicit *nostræ*, quia ambo Episcopi erant. Quasi diceret : Sicut decet sanctam legem. Tu dico puer *factus divinus*, id est, divinis conformem intellectum habens, *in divina doctrina dictorum mirabiliter*, id est, quæ requirunt inquisitiva causæ, alias non deceret te audire. *Et* tu puer *custodi in secreto tui animi ea quæ sancta sunt*,

[1] Cf. Matth. vii, 6 : *Nolite dare sanctum canibus, neque mittatis margaritas vestras ante porcos.*

id est, de sanctis tibi tradita *circumtegens*, id est, occultans custodi *ab immunda*, id est, infideli *multitudine tamquam uniformia*, id est, in unam formam ducentia, scilicet Deum : quia ergo sancta ab immundis, quia uniformia a multitudine sunt occultanda, quæ non nisi composita capit. Et hoc probat per auctoritatem Evangelii. *Enim*, id est, quia *ut aiunt eloquia*, id est, sacra Scriptura, *non est fas*, id est, licitum *projicere*, id est, conculcanda exponere, *ornatum invisibilium* visu corporali, *margaritarum*, id est, pretiosorum Angelorum, *in porcos*, id est, in infideles brutis immundis similes : ornatum dico *inconfusum*, id est, non mixtum materialibus deturpantibus, *et luciformem*, id est, luci divinæ similem, *que*, id est, et *beneficum*, id est nobis bona facientem.

Sic ergo dixit qualem oportet esse auditorem, quia purum et divinum, et qualiter audire, et qualiter custodire.

CAPUT III.

ANTIQUA TRANSLATIO.

Quid est hierarchia, et quæ per hierarchiam utilitas?

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Quid sit hierarchia, et quænam ejus utilitas?

SYNOPSIS CAPITIS :

I. Definit hierarchiam, eamque trifariam dividit.

II. Exponit quis sit finis sive scopus hierarchiæ, et qualis in ea sit subordinatio : et simul ostendit, perfectionem ejus consistere in Dei imitatione ; ejusque functiones esse, expiare, illuminare, perficere.

III. Explicat, quid incumbat tam iis qui expiantur, illuminantur, perficiuntur, quam illis qui expiant, illuminant atque perficiunt.

1

ANTIQUA TRANSLATIO

Est quidem hierarchia secundum me, ordo divinus et scientia et actio deiforme, quantum possibile, similans, et ad inditas ei divinitus illuminationes proportionaliter in Dei similitudinem ascendens.

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Est hierarchia, meo quidem judicio, I
sacer ordo, et scientia, et actio quæ ad deiformitatem, quantum fas est, accedit, atque insitis sibi divinitus illustrationibus proportione quadam ad Dei subvehitur imitationem. Porro ea quæ

Divina pulchritudo ut simpla, ut optima, ut consummativa. Pura quidem est universaliter omni dissimilitudine, distributiva vero secundum dignitatem uniuscujusque proprii luminis, et perfectiva in sacrificio divinissimo, secundum ad seipsam perfectorum compacte immutabilem formationem.

Deum decet, pulchritudo, ut simplex, ut bona, ut origo perfectionis, nulli omnino est admist ad issimilitudini, sed pro cujusque merito cuilibet lumen suum impertitur, et in sacramento divinissimo, ad immutabilitatis suæ speciem transformando consummat.

DIVISIO TEXTUS.

Est quidem hierarchia, etc.

Determinato in præcedentibus de natura hierarchiæ in communi, quantum ad naturarum principium, sive sit principium a quo est emanatio totius illuminationis in ipso, ut in primo capitulo, sive sit principium quo manifestatur nobis, ut sacra Scriptura, ut in secundo capitulo, hic incipit determinare communia hierarchiæ, quæ sunt de essentia ipsius. Et dividitur in duas partes.

In prima parte diffinit hierarchiam communiter ad angelicam et humanam. In secunda ostendit dispositionem angelicæ, ut ostendatur ejus excellentia ad humanam, et quod de angelica prius est agendum. Secunda incipit in quarto capitulo, § 1, ibi, *Igitur hierarchia quidem*. Præsens autem capitulum dividitur in duas partes. In prima diffinit hierarchiam. In secunda ostendit utilitatem hierarchiæ in ipsam participantibus, ibi (§ 3), *Est enim unicuique*. Et hæc divisio sumitur juxta titulum capituli, qui talis est, *Quid est hierarchia*, quantum ad primam partem. *Et quæ per eam utilitas*, quantum ad secundam.

Prima iterum in duas. In prima diffinitur hierarchia. In secunda probat diffinitionem, investigans partes ejus, ibi, *Divina pulchritudo*, etc.

DUBIUM.

Circa primam partem est dubitatio de diffinitione hierarchiæ.

1. Videtur enim, quod incompetenter assignet eam : pars enim non debet poni in diffinitione totius, sicut homo in diffinitione animalis : sed ordo est pars hierarchiæ, cum quælibet hierarchia habeat tres ordines, ut ipse dicit : ergo non debuit diffiniri per ordinem.

2. Ad idem, Aut ordo sumitur generaliter, aut specialiter. Si specialiter, cum sic dicatur a ratione specialis doni, diffiniret commune per proprium. Si gene-

raliter, tunc dicitur duobus modis. Aut enim dicit rationem ordinis, aut ordinata ipsa. Et quocumque modo invenitur in omnibus entibus : *quæ* enim *sunt a Deo, ordinata sunt*, ut dicit Apostolus [1], et rationem ordinis habent, in quibus tamen non est ordo hierarchiæ : male ergo diffinitur per ordinem generaliter dictum.

3. Ad idem, In diffinitione debent esse explicite solum ea quæ nomen implicite continet, alias non esset idem : in nomine autem hierarchiæ non est ordo, sed principatus : ergo nec in diffinitione esse debuit.

4. Item, Videtur quod male dicatur *divinus* : diffinitio enim debet dari per ea quæ communiter insunt : non autem omnis ordo hierarchiæ est divinus, sed quidam humanus : ergo male dicitur divinus.

5. Ad idem, Ordo divinus aut dicitur qui est a Deo, et sic est in tota universitate rerum, et non solum in hierarchiis : aut dicitur ordo qui est ad Deum, et sic deberet dici angelicus, vel humanus, quia reductio ad reducentem hominem vel Angelum ordinatur : aut dicitur quo divinæ personæ ordinantur, et talis ordo naturæ non est hierarchicus, quia unam habent scientiam et actionem numero : ergo nullo modo potest dici ordo divinus.

6. Ad idem, Hierarchia dicitur sacer principatus, non divinus : unde et alia translatio habet *sacer ordo* : ergo hoc sic debuit dici.

7. Item, Videtur quod non debuit dicere, *et scientia* : inter essentialia enim non debet cadere copulatio propter unitatem diffinitionis, in qua ponitur una pars ut actus alterius : male ergo ponitur conjunctio.

8. Ad idem, Ordo, sicut dicit Isidorus, pars est potestatis, et est verum de quolibet ordine, sicut dicitur ordo regius, vel sacerdotalis : sed habitudo potestatis denotatur per præpositionem *ad* : ergo debuit dicere ordo divinus *ad* scientiam et actionem.

9. Item, Scientia est perfectio specialis ordinis, scilicet Cherubin, quod interpretatur *plenitudo scientiæ* : ergo non debuit poni in diffinitione hierarchiæ.

10. Ad idem, Diffinitio debet dari per optimum : sed scientia non est optimum inter dona hierarchica, imo charitas quæ est perfectio supremi ordinis : ergo per hoc diffiniri debuit hierarchia, si per aliquod speciale diffiniri debuisset.

11. Ad idem, Non omnes hierarchæ, scilicet prælati Ecclesiastici habent scientiam : ergo videtur scientia non esse commune omni hierarchiæ.

12. Item, Videtur quod male dixerit *actio* : actio enim est ministrantium : non autem omnes tales ministrant : ergo male ponitur actio in diffinitione communi.

13. Ad idem, Actio viæ est tantum, contemplatio vero viæ et patriæ est. Cum ergo hic diffiniat hierarchiam prout est communis ad viam et ad patriam, potius debuit ponere contemplationem quam actionem.

14. Ad idem, Contemplatio altior est quam actio : cum ergo diffinitio detur per nobilissimum, dari debuit per contemplationem.

15. Item, Videtur quod male dicatur *deiforme* : purgans enim conformat sibi purgatum : purgans autem est homo vel Angelus, non solum Deus : ergo debuit dicere angeliforme vel hominisforme.

16. Item, Quantumcumque reducens influat illuminationes, recipiens non facit totum quod potest ad suscipiendum : ergo non efficitur deiformis quantum possibile.

17. Item, Similitudo non attingit unitatem : sed per reductionem hierarchi-

[1] Ad Rom. XIII, 1.

eam efficitur quis unum cum Deo, non tantum similis, ut dicitur I ad Corinth. VI, 16 : *Qui adhæret Domino, unus spiritus est :* et in Joan. XVII, 21 : *Ut et ipsi in nobis unum sint.* Ergo potius debuit dicere uniens quam similans.

18. Item, Effectus hierarchiæ non tantum est illuminatio, sed purgatio et perfectio : ergo non debuit dicere *illuminationes* tantum, sed purgationes et perfectiones, aut solum perfectiones, si per optimum in quo statur, diffinire voluit.

19. Item, Quod ascendit, mutat gradum : si igitur ascendunt Angeli per reductionem hierarchicam, tunc qui est in inferiori ordine, fiet in superiori : quod non potest esse, quia esset confusio ordinum.

20. Si dicatur quod superiores et inferiores æqualiter crescant, et sic numquam attingunt eos. Contra : Si inferiores semper ascendant, ascendentibus superioribus, aliquando pervenient ad gradus in quibus nunc sunt superiores : si igitur superiores nunc sunt alterius ordinis quam sint ipsi, et ipsi erunt aliquando in altero ordine quam sint modo.

21. Item, Facere ascendere non est proprie illuminationis : quia, ut dicit Apostolus [1], *scientia inflat*, sed magis charitatis, quæ aliis supereminet : non ergo per illuminationes ascenditur, sed per charitatem.

22. Item, Ad illud ascenditur in quo ultimo stat ascensus spiritualis : sed ascensus spiritualis non ultimo stat in illuminatione, sed in perfectione : ergo debuit dicere ad inditas perfectiones, non illuminationes.

Solutio. Dicimus, quod hierarchia dicit altitudinem quamdam per quam quis sortitur divinum gradum. Et perficitur iste divinus gradus in tribus, scilicet in participatione doni divini, in consortio divinæ potestatis, et similitudine ejusdem effectus. Sicut enim dicimus solem fontem esse corporalis luminis, omnibus quidem ab ipso lumine proveniet, sed inæqualiter : ignis enim efficitur sibi simile, scilicet luminosum per lumen receptum ab ipso ; et habebit potestatem ejus in transfundendo lumen in alterum, et poterit in effectum ejus, faciendo alterum lucere sicut ipse lucere habet a sole : sed in carbunculo ex commixtione et dominio ignis erit quidem lumen in quo similatur soli, et poterit transfundere lumen in alterum, non tamen habebit eumdem effectum in ipso, ut faciat illud simile primo. Aliquid vero recipiet lumen tantum, non potens transfundere in alterum, sicut terrestria corpora. Et sic etiam in receptione spiritualis luminis sunt quidam gradus ex diversitate recipientium. Quidam enim recipiunt donum spirituale a Deo per quod efficiuntur sicut Deus, non per æquiparantiam, sed per imitationem. Participant etiam potestatem divinam, percipientes lumen doni in virtute transfundendi in alterum, et habent similem effectum Deo, reducendo alterum in similitudinem Dei, ut luceat, et possit similiter lumen in alterum transfundere, sicut et hoc Deus in eis operatus est. Sed hoc tertium non est essentiale hierarchiæ : sic enim non esset status in aliquo, sed quodlibet faceret alterum iterum transfusivum luminis in alterum : stat autem transfusio luminis in plebe, superioribus Angelis divinum lumen in inferiores transfundentibus, et inferioribus in nos : sic tamen quod a summis prælatis per medios perveniens usque in plebem, ibi sistat. Ista igitur eminentia graduum qua lumen divinum percipientes, in alterum transfundunt, dicitur hic *hierarchia*. Quod patet etiam ex nomine. Cum enim hierarchia dicatur *sacer principatus*, principes autem dicantur primum capientes, modo illo dicetur hierarchia gradus eo-

[1] I ad Corinth. VIII, 1.

rum qui primo capientes divina dona, in alios transfundunt. Et secundum hoc diffinit eam Dionysius, ponens non solum essentialia ipsius, sed quæcumque faciunt ad cognitionem ejus, sicut docet Philosophus, quod « accidentia per se maximam partem conferunt ad cognoscendum quod quid est. » Per hoc igitur quod dicit, *ordo divinus*, ponit formalia ejus. Per hoc autem quod dicit, *scientia et actio*, ponit materialia, non ex quibus, sed circa quæ. Vel quia cum ordo sit potestatis sive potentiæ, et potentiæ cognoscantur per actus, actus autem per objecta, requirebat ordo ut poneretur, circa quæ esset, cum diversi ordines sint circa diversa, ut regalis et sacerdotalis. Sed secundum hoc cum materia non cadat in diffinitione nisi oblique, videtur quod non debuit ponere scientiam et actionem in recto. Et dicendum, quod hierarchia potest considerari secundum quod est in habitu, et sic est divinus ordo : quia per gradum divinum est habilis ad actum hierarchiæ. Secundum vero quod est in actu, essentia ejus materialiter est scientia et actio : et sic prædicatur de ipsa in recto : scientia enim est quantum ad perfectionem partis speculativæ : actio autem quantum ad perfectionem partis practicæ. Per hoc autem quod dicitur *ascendens*, tangitur proprius actus ejus, quod est ascendere per reductionem. Per hoc autem quod dicitur *in Dei similitudinem*, tangitur ejus finis.

His habitis, dicendum ad primum, quod ordo non dicitur hic a ratione specialis doni, secundum quod est pars hierarchiæ, sed ab eminentia potestatis transfundendi quodcumque divinum donum in alium.

Ad secundum dicendum, quod non dicitur ordo specialiter, ut dictum est, neque ita generaliter, ut ordo universitatis ad unum, sed quadam communitate generalis hierarchiæ, prout scilicet communicant in potestate transfundendi in alterum divina dona spiritualia.

Ad tertium dicendum, quod non semper debet esse in diffinitione illud quod est in compositione vel in etymologia nominis : quia per compositionem relinquitur quandoque quoddam tertium, alterum secundum rationem a componentibus, quod diffinitio debet notificare, sicut quod significatur per hoc nomen, *lapis*, est alterius rationis quam lædens pedem. Unde licet hierarchia interpretetur sacer principatus, debet tamen diffiniri per id quod magis competit ei, quod significatur per nomen : magis autem competit hierarchiæ ordo, cum dicat gradum potestatis in alterum quam principatus, quod dicitur in comparatione ad receptionem tantum, non ad transfusionem : ordo enim dicit communiter utrumque.

Ad quartum dicendum, quod licet sit ordo angelicus et humanus, non tamen potestas transfundendi in alterum est nisi a virtute divina, nec reducit in Angelum, sed in Deum : et ideo debet dici ordo divinus, non angelicus.

Ad quintum dicendum, quod non dicitur ordo divinus quo divinæ personæ ordinantur : non enim in eis est hierarchia, sicut quidam fingunt, dicentes triplicem hierarchiam, supercœlestem in divinis personis, cœlestem in Angelis, subcœlestem in hominibus. Non enim potest dici sine errore Arii, quod unus alterum purget et illuminet, et quod habeant ordinatam scientiam et actionem, cum in omnibus unus alteri æquetur. Unde et illam supercœlestem quam dicunt, nullus Auctor ponit. Dicitur autem divinus ordo propter receptionem spiritualium donorum a Deo, et consortium potestatis ad reducendum in ipsum : et sic neque ordo est universitatis, qui est per exitum donorum naturalium a Deo, non gratuitorum, neque iterum est angelicus, sed divinus, cum reductio per Angelum fiat in Deum, non in ipsum.

Ad sextum dicendum, quod sacer est commune valde : et ideo convenientius fuit dicere divinus quam sacer, ut determinaretur qua sanctitate est sacer.

Ad septimum dicendum, quod essentialia formalia copulari non debent : actio autem et scientia sunt materialia hierarchiæ, non ex quibus, sed circa quæ : et talia non sunt intra essentiam virtutis cujus actum terminant, ut sensibile non est de essentia sensus, et talia nihil prohibet copulari. Quare autem ponantur in diffinitione, cum sint extra essentiam, et quare in recto, cum sint materialia, dictum est.

Ad octavum dicendum, sicut dicit Philosophus in *Ethicis*, quod « quædam « potestates sive ordines habent pro fine « actiones ipsas, sicut cytharizare est « finis cytharistæ. Quorumdam vero fi- « nis est id quod per actionem acquiri- « tur, sicut ædificatoriæ domus id quod « ædificando facit. » Finis autem hierarchiæ non est actio in alterum, ut perfectio vel illuminatio, sed perfectum esse per reductionem ad Deum : et ideo non potuit proprie dici ad scientiam et actionem.

Ad nonum dicendum, quod scientia non dicitur donum quo perficitur specialis ordo, sed lumen quoddam commune perficiens speculativum intellectum, dirigens in qualibet hierarchia actionem cujuslibet specialis ordinis.

Ad decimum dicendum, quod non debuit in communi diffinitione hierarchiæ nobilissimum donum poni, sed magis id quod commune est omnibus.

Ad undecimum dicendum, quod scientia hic accipitur sicut cum dicitur, quod scientia est clavis, quæ est magis auctoritas discernendi inter lepram et lepram, quam cognitio ipsa. Multi enim habent cognitionem discernendi, qui tamen non habent auctoritatem : et ideo non habent clavem. Et hujusmodi scientiam habere est commune cuilibet hierarchæ, licet damnabiliter accipiatur ab his qui scientiam cognitionis non habent.

Ad duodecimum dicendum, quod actio qua agunt in nos, est ministrantium Angelorum : sed non sic accipitur hic, sed pro accedere, qua superiorem inferior reducit, purgando, illuminando, perficiendo, et talis actio convenit omnibus.

Ad decimum tertium dicendum, quod dicta actio non est tantum viæ, sed etiam patriæ, et est essentialis hierarchiæ, cum ad eam ordinetur potestas qua constituuntur in tali gradu : contemplatio autem non sic competit omni hierarchiæ, quia contemplando non reducit quis alterum, sed tantum convertitur in primum. Et per hoc patet solutio ad sequens.

Ad decimum quintum dicendum, quod non potuit dici angeliforme : quia in actione hierarchica non intenditur similitudo ad Angelum, sed ad Deum. In hoc enim gaudent, et ad hoc nituntur hierarchæ superiores. Et similiter debet esse in inferioribus, ut Deus in omnibus splendeat per gratiam, et omnes in ipso.

Ad decimum textum dicendum, quod hoc quod dicit, *quantum possibile*, non est accipiendum secundum potentiam liberi arbitrii simpliciter, sed quasi formaliter secundum proportionem gratiæ receptæ, et virtutem liberi arbitrii : potest enim deficere ab assimilatione quæ possibilis est sibi : aut quia gratia non est tantæ virtutis, quod raro vel numquam contingit : vel quia insufficienter se præparat secundum gratiam quam accepit in vanum secundum quid recipiens gratiam : unde potest timere sibi ut perdat : et secundum hanc proportionem sumendo, semper accipit quantum possibile est.

Ad decimum septimum dicendum, quod unitas simpliciter non est nisi eorum quæ habent substantiam unam. Eorum vero quæ uniuntur secundum quid, hic est similitudo eorum simpliciter : unitas vero secundum quid : et quia hoc modo se habent ad Deum, quæ reducta sunt per hierarchicam actionem, ideo potius dixit similitudinem quam unitatem.

Ad decimum octavum dicendum, quod sicut visio dicitur tota merces ab Augu-

stino, et dicitur *vita æterna* in Evangelio, licet ibi sit comprehensio et fruitio : quia hæc se habent per modum dispositionum, in quantum scilicet visio dicitur habiti et amati, substantia vero beatitudinis est ipsa visio : ita etiam substantialiter reductio hierarchica non est nisi per illuminationem, cum nihil aliud transfundatur ab una in aliam, nisi lumen quoddam : purgatio vero et perfectio sunt consequentia illuminationem, per illuminationem enim purgatio et perfectio : alterum ut a quo incipit secundum rationem, alterum ut in quod tendit.

Ad decimum nonum dicendum, quod Angeli quantum ad naturalia eorum habent infirmitatem incidentem ex eo quod ex nihilo sunt : unde ascensus iste salvatur in eis in susceptione gratuitorum super naturalia, quibus naturalia perficiuntur : non tamen oportet quod suscipiat semper æqualiter transfundenti, sicut Episcopus non semper facit Episcopos, sed diaconos, et confirmat chrismate, neque transfundens semper facit transfusorem : et ideo non oportet quod inferior attingat ordinem superioris. Et per hoc patet solutio ad vigesimum. Concedimus enim quod illa solutio non valet.

Ad vigesimum primum dicendum, quod Angelus non potest causare gratiam vel charitatem in altero, hoc enim solius Dei est, sicut habitum est : sed potest illuminare per modum persuadentis ad charitatem, et per consensum illius disponitur ad percipiendam gratiam a Deo : et sic illuminatio sequente gratia ascendere facit.

Ad vigesimum secundum dicendum, quod licet perfectio sit ultimum ad quod pervenit actio hierarchica, tamen illuminatio est tota substantia hierarchicæ actionis, ut dictum est, et alia duo consequuntur ipsam : et ideo in illuminationes ascensum esse dixit, ut in hoc uno totum comprehenderet.

EXPOSITIO TEXTUS.

Littera sic legatur : *Quidem*, id est, certe *secundum me*, id est, secundum quod sentio, *hierarchia est ordo divinus*, id est, quidam gradus similitudinis divinæ et consortii potestatis ejus. In quo tangitur id quod est formale in ipsa, et secundum quod est in habitu. Et est *scientia*, id est, lumen perficiens speculativam partem, dirigens in propria actione cujuslibet ordinis, et actio quantum ad perfectionem practicæ partis. Et hæc duo sunt materia circa quam exercetur potestas, quæ importatur in ordine, et sunt substantia hierarchiæ secundum quod est in actu. Actio dico *similans*, id est, sigillans in altero, *quantum possibile* est sibi secundum proportionem suscepti et motus liberi arbitrii. Similans dico *deiforme*, id est, deiformitatem, hoc est, Deo similem faciens proficiendo in ipsum. Unde hæc tria possunt referri ad tres personas : ordo propter potestatem quam dicit, referatur ad Patrem cui attribuitur potentia : scientia ad Filium, cui attribuitur sapientia : actio in quantum ducit ad Dei similitudinem, ad Spiritum sanctum, propter attributum bonitatis. Hierarchia dico *ascendens ad illuminationes*, id est, luminosa dona, *inditas ei divinitus*, id est, a Deo, similando sibi alterum in hoc in quo ipse Deo similatur : et per hoc *ascendens*, id est, ascendere faciens, *in similitudinem Dei*, faciendo eum consortem divi-

næ potestatis sicut ipse est. Et in hoc tangitur finis hierarchiæ. *Proportionaliter*, id est, secundum possibilitatem recipientis : non enim oportet ut recipiat donum in potestate ut est in transfundente. Vel aliter, *ascendens in Dei similitudinem ad*, id est, juxta *illuminationes inditas ei*, scilicet reducto *divinitus*, id est, a divino fonte emanentes. Vel eodem ordine servato hoc ultimum referatur ad similitudinem qua ipse Deo similatur, quæ est in susceptione doni : et primum ad consortium potestatis, quo alterum simile facit.

Et quia hæc diffinitio materialis est, et hujusmodi diffinitiones, secundum Philosophum, demonstrabiles sunt : ideo nititur concludere positam diffinitionem per conditiones repertas in Deo, sine quibus ordo hierarchicus ab ipso non procederet : alia enim principia accipere non potest. Sed cum dicta diffinitio duo contineat, scilicet ascensum in Dei similitudinem, et actionem transfusivam doni in alterum, propter consortium divinæ potestatis secundum conditiones divinas, non potest concludi quantum ad partem quæ continet habitudinem ad inferius : et ideo oportet, quod per alia concludatur.

Et ideo hæc pars *divina pulchritudo*, in qua diffinitionem probare nititur, dividitur in tres partes. In prima ponit conditiones divinas, sine quibus non exiret ab eo ordo hierarchicus. In secunda concludit diffinitionem ex his, quantum ad unam partem, ibi (§ 2), *Interpretatio igitur*, etc. In tertia ponit residuam partem et concludendam per alia quædam, ibi (§ 2), *Et suos laudatores*, etc.

Littera sic legatur : *Pulchritudo divina*. In Græco habetur *Deo docibilis*, id est, quæ a Deo docetur communicando eam rebus : unde significat pulchritudinem quæ procedit ab ipso in res manens exemplariter in ipso. Hæc, inquam, pulchritudo est *ut simpla* : aliter enim per eam non esset reductio hierarchiæ in unum. *Et optima*, alias hierarchia non procederet ab ipso, quia bonum est diffusivum sui : *et consummativa*, alias non perficeret hierarchiam in lumine fluente ab ipso : *quidem*, id est, certe divina pulchritudo *est universaliter*, id est, ex toto *pura* ab *omni dissimilitudine*, id est, nihil permiscetur in sua substantia dissimile pulcherrimo quo inquinari possit : alioquin ab ipso nec purum lumen acciperet hierarchia, sed tenebris admixtum. *Vero*, id est, sed divina pulchritudo est *distributiva proprii luminis*, scilicet rebus *secundum dignitatem*, non tantum naturæ, sed ornatus uniuscujusque cui lumen communicat : dividit enim dona secundum capacitatem suscipientium : aliter enim non possent suscipere ab ea : et sic non esset in hierarchia similitudo ex participatione divini doni. Et hæc est quinta conditio, *et* divina pulchritudo est *perfectiva* eorum quibus influit *in sacrificio divinissimo*, id est, sacrificando eos sibi reducendo ad se, *secundum formationem*, id est, conformationem *immutabilem perfectorum ad seipsam*, id est, perficit conformando sibi perfectos immutabiliter, *compacte*, id est, secundum quod congruit eis : quia non omnes in eamdem divinæ similitudinis altitudinem ascendunt : et hoc facit in sacrificio divinissimo, ut supra. In sacrificio enim res offeruntur Deo, ut creatura ad creatorem redeat : et hæc reditio maxime et propinquissime est in tali sacrificio : et ideo divinissimum. Et hæc est sexta conditio, sine qua non consummaretur hierarchia in divina similitudine.

2

ANTIQUA TRANSLATIO.

A. Interpretatio igitur hierarchiæ est ad Deum, quantum possibile, similitudo et unitas, ipsum habens omnis sanctæ scientiæ et actionis ducem, et ad suum divinissimum decorem immutabiliter quidem diffiniens : quantum vero est possibile, reformat.

B. Et suos laudatores agalmata divina perficit, specula clarissima et munda receptiva principalis luminis, et divini radii, et inditæ quidem claritatis sacræ repleta, eamque iterum copiose in ea quæ sequuntur declarantia, secundum divinas leges. Non enim fas est sanctorum perfectoribus aut sancte perfectis operari quidem omnino præter propria hostiarum mysteria [1], aut sacras ordinationes : sed neque subsistere aliter, si divinam ipsius claritatem appetunt, et ad ipsam sacre et decenter respiciunt et reformantur, secundum uniuscujusque sanctorum intellectuum analogiam. Non ergo hierarchiam qui dicit sacram quamdam

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

II Intentio.

Scopus igitur hierachiæ est, Dei, quanta fieri potest, assimilatio conjunctioque: quem cum habeat omnis sacræ et scientiæ et operationis ducem, ad divinissimum ejus decorem constanter intuendo, eumdem quoad potest exprimit, nec non divinos sui consortes sacra quædam perficit simulacra, speculaque clarissima et immaculata quæ primitivæ lucis summæque deitatis radium excipiant : cujus indito splendore sacro plena, denuo eumdem ex divinis legibus, in ea quæ sequuntur, sine invidia transfundant. Neque enim fas est sacris professoribus, vel initiatis, quidquam prorsus operari, quod sacri sui ordinis sacrosanctis constitutionibus repugnet ; imo nec iisdem dissentire, si divinam ejus appetant claritatem, et ad illam sancte, uti decet, adspiciant, ac pro cujusque sacrarum mentium capacitate transformentur. Itaque qui hierarchiam nominat, quamdam omnino sacram designat dispositionem, Dei principalis

[1] Alias *ministeria*.

universaliter declarat dispositionem, imaginem divinæ speciositatis in ordinibus et scientiis hierarchicis propriæ illuminationis sacrificantem mysteria, et ad proprium principium, ut licet, assimilatam?

pulchritudinis imaginem, ordinibus scientiisque sacro-principalibus, illustrationis suæ mysteria celebrantem, atque proprio, quantum fas est, principio conformem.

EXPOSITIO TEXTUS.

A. *Interpretatio igitur*, etc.

Hic ex dictis conditionibus concludit unam partem diffinitionis, dicens: *Igitur* ex quo istæ conditiones in Deo sunt, *interpretatio*, id est, diffinitio: in Græco enim habetur σκοπὸς, quod est intentio, vel intuitus, *hierarchiæ est similitudo et unitas ad Deum*, *quantum possibile est* unicuique. Similitudo refertur ad habitum gloriæ creatæ, qui est lumen resplendens in beato ex conjunctione ad claritatem divinam: et est terminus operationum, non tamen finis ultimus, et est expressa similitudo divinæ bonitatis. Unitas vero refertur ad ipsam beatitudinem increatam, ad quam est unitas, non per substantiam, sed sicut ad subjectum et finem. Similitudo dico *habens*, id est, habere faciens *ipsum ducem omnis sanctæ actionis et scientiæ*, per quæ lumen in alterum transfundit ducatu Dei, tanquam cujus potestatis consortio efficere potest hoc. Et unitas dico *diffiniens*, id est, terminans et adunans *quidem*, id est, certe *immutabiliter ad suum*, Dei scilicet *divinissimum decorem*, participem scilicet ejus faciendo. *vero*, id est, sed unitas sic se habens *reformat* eum, scilicet cui inest, in Dei similitudinem, *quantum possibile erit sibi*.

DUBIUM.

Sed videtur non immutabiliter diffinire, cum sit ibi mutabilitas ex parte liberi arbitrii.

Et dicendum, quod dicitur immobiliter diffinire: quia ad immobilem decorem diffinit. Vel melius dicendum, quod sicut ars dicitur habitus factivus cum ratione certa, qui tamen est contingentium, ut dicitur in sexto *Ethicorum*, propter hoc quod est certitudo ex parte artis, licet incertitudo sit ex parte materiæ quæ potest deficere ab arte: ita hic est immobilitas ex parte ipsius diffinientis, licet liberum arbitrium possit deficere ab ipso.

DIVISIO ET EXPOSITIO TEXTUS.

B. *Et suos laudatores*, etc.

Hic ponit aliam partem diffinitionis quæ ex prædictis conditionibus concludi non potuit. Et dividitur in tres partes. In prima proponit. In secunda probat propositum, ibi, *Non enim fas est*. In tertia concludit probatum, ibi, *Non ergo hierarchiam*.

Littera sic probatur : Probatum est ex conditionibus divinis, quod hierarchia unit et assimilat Deo, et hoc est verum de ipsa : quia *perficit suos laudatores*, id est, se inferiores : in Græco enim habetur θιασώτας id est, subditos, sed tamen *laudatores* transtulit, quia laudant, et placet eis in donis quæ a superioribus recipiunt. Perficit dico *agalmata divina*, id est, expressas Dei imagines per similitudinem ex receptis donis, quibus lætitia eis oritur. Perficit dico *specula clarissima et munda receptiva luminis principalis*, id est, divini, quod est principium omnis luminis. Specula dico *repleta sacræ divini radii et inditæ claritatis*, a Deo, quibus sacra perficiuntur.

Et notandum, quod ponit tres proprietates in spiritualibus speculis, quas oportet esse in materialibus : oportet enim esse clara, ita quod sint plana et polita in superficie, ita ut speciem susceptam ostendant. Oportet etiam esse munda, ne aliqua macula serpat in profundum, sicut contingit in adspectu menstruatæ : et per hoc non pure repræsentent. Oportet etiam esse perlucida usque ad aliquid, ut species in eis aliquo modo profundetur. Sic et perfectæ hierarchiæ sunt specula spiritualia, in quibus divina similitudo repræsentatur. Clara quidem et polita per studium quo a se, quasi poliendo se, omne impedimentum amovent : sed munda per meritum : perlucida sive receptiva per fervens desiderium, quo profundatur in eis divina similitudo.

Similiter distinguendum est inter lumen, radium, claritatem in spiritualibus ad donum corporalium. Est enim radius corporalis linea sive lux procedens in directum a corpore luminoso. Lumen vero dicitur lux diffusa, non in directum : alias enim non viderentur corporalia opposita soli. Claritas vero dicitur divaricatio ipsius radii per reverberationem ad aliquod corpus in superficie splendens : frangitur enim radius in multos radios, ita quod visum obtenebret. Radius igitur in spiritualibus est persona divina procedens ad illuminandum mentem, Filius quidem secundum intellectum, et Spiritus sanctus secundum affectum. Lumen vero sunt dona emanantia ab ipsa in mentem. Claritas vero exit per divisionem donorum ad perficiendum omnia naturalia.

Sic dico ipsi reformati in Dei similitudinem alios faciunt specula divini luminis receptiva, *quæ*, id est, et, faciunt prædicta specula non solum receptiva luminis, sed *declarantia*, id est, cum quadam gloria refluentia, sicut dicit Augustinus, quod « gloria est clara cum laude notitia, » *eam*, scilicet divinam claritatem, *copiose* in eis clarescentem, non tantum ad sufficientiam sibi, sed ut in alterum redundare possit, *iterum*, scilicet declarantia *in ea quæ sequuntur*, id est, in sibi subditos : faciunt enim superiores inferiores non solum similes per receptionem divini luminis, sed etiam per consortium potestatis sicut et ipsi sunt. De-

clarantia dico *secundum divinas leges*, quæ sunt ut per summa media, et per media ima reducantur, sicut ipse postea dicet.

Non enim fas est. Hic probat hanc partem quæ ultimo proposita est, scilicet quod faciunt inferiores sibi similes. Et est probatio talis. Oportet participantes divina dona operari secundum exigentiam donorum; quia operantur per modum virtutis: virtus autem per modum naturæ, ut ait Tullius: natura autem operatur secundum exigentiam formæ, sicut calidum secundum calorem: sed dona quæ recipiunt superiores, faciunt eos Deo similes, ut supra conclusum est: ergo et operatio eorum erit secundum illa dona reducere inferiores in Dei similitudinem.

Littera sic legatur: Dictum est, quod faciunt subditos receptivos divini luminis: *enim*, id est, quia *non est fas*, id est, licitum *perfectoribus sanctorum*, id est, eis qui alios in sanctitate perficiunt, *aut* ipsis *perfectis sancte* ab aliis vel a Deo *omnino operari quid*, id est, aliquid *præter propria mysteria hostiarum*, id est, præter eis concessa dona, quibus fiunt oblationes Deo, non ducti in ipsam, ut supra expositum est. Alia translatio, *thelearchias*, id est, principatus in ritibus consistentes. Thelete enim erat ritus apud Græcos, quo consecrabantur Philosophi, et ponitur hic pro eminentia donorum per quæ competit ritus dictæ oblationis. *Aut præter sacras ordinationes*, ut hoc referatur ad potestatem, cum ordo sit pars potetatis, et primum ad participationem donorum. Non solum non est fas eis operari præter potestatem et dona a Deo accepta, *sed neque* fas est *aliter subsistere* in proprio gradu, nisi sic operando: *si* tamen *appetunt* ipsam *divinam claritatem* consequi operando, *et respiciunt ad ipsam sacre*, id est, sancta intentione, et decenter, id est, ut decet, ut dirigantur secundum ipsam: et sic *reformantur secundum analogiam*, id est, proportionem *uniuscujusque sanctorum intellectuum*, id est, divinorum sanctorum, vel angelicorum, vel humanorum: si enim sic se habent, non possunt operari secundum dona et potestatem receptam, sicut dicit Apostolus, secundum potestatem traditam mihi, etc.

Non ergo hierarchiam, etc. Hic concludit quod prius posuerat, dicens: *Non ergo*, id est, nonne ergo, interrogative legatur usque in finem: *qui dicit hierarchiam*, per hoc *declarat universaliter*, id est, in universali, *quamdam sacram dispositionem*, id est, ordinem, vel gradum. Dispositionem dico *imaginem*, id est, similitudinem *divinæ speciositatis*, id est, pulchritudinis *in ordinibus*, id est, potestatibus, *et scientiis hierarchicis* quibus operantur ad reducendum alios ut ipsi reducti sunt. Dispositionem dico *sacrificantem mysteria*, id est, occulta dona propriæ illuminationis qua illuminantur a Deo, id est, per hoc reducti se offerentes Deo. Et dispositionem dico *assimilatam ad proprium principium*, id est, Deum, *ut licet*, id est, in quantum possibile est sibi.

DUBIA.

Sed hic dubitatur,

1. Quid dicatur hic dispositio?

2. Item, Quare non resumpsit actiones sicut scientias?

3. Item, Videtur quod male dicat mysteria: quia Angeli revelata facie glo-

riam Dei contemplantur, et nihil mystice fit in eorum hierarchia.

4. Item, Deus est commune principium omnium : ergo male dixit assimilatam ad proprium principium.

Ad primum dicendum, quod dispositio hic dicitur hoc quod supra ordinem dixerat.

Ad secundum dicendum, quod per ordinem et scientiam quæ ponit, dat intelligere actionem, quæ est ab ordine ut a potestate producente actionem, et a scientia ut a dirigente in illam.

Ad tertium dicendum, quod licet Deus exhibeat se Angelis sine velamine, non tamen possunt eum capere in infinita virtute ut ipse se capit : et ideo remanet semper aliquid eis occultum, propter quod dicit mysterium.

Ad quartum dicendum, quod respectu principiatorum Deus commune principium est, cum sit omnium principium : sed quantum ad actum principii, Deus est proprium principium : ipse enim solus est primum principium.

3

ANTIQUA TRANSLATIO.

Est enim unicuique hierarchiam sortientium perfectio, hoc est, secundum propriam analogiam in Dei imitationem ascendere, et omnium divinius, ut eloquia aiunt, Dei cooperatorem fieri, et ostendere divinam in seipso actionem, secundum quod possibile est, relucentem. Utpote quoniam ordo hierarchiæ est, quosdam quidem purgari, quosdam vero purgare : et quosdam quidem illuminari, quosdam vero illuminare : et quosdam quidem perfici, quosdam vero perficere : unicuique deiforme adunationi qualicumque modo. Divina beatitudo, quantum in

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Etenim cujuslibet eorum qui sacrum ordinem sortiti sunt, in hoc sita perfectio est, ut ad divinam, pro captu quisque suo, promoveatur imitationem, quodque divinius est somnium, ipsius etiam Dei, ut Eloquia loquuntur, cooperator exsistat, divinamque in semetipso demonstret operationem, quoad potest, elucentem : quippe cum in hoc sit sacræ gubernationis ordo, ut aliqui purgentur, alii purgent ; aliqui illuminentur, alii illuminent ; quidam perficiantur, nonnulli vero perficiant ; modo cuique suo divina congruet imitatio. Divina siquidem beatitudo, ut

hominibus dicendum, pura quidem est ab omni simul dissimilitudine, plena veri luminis æterni, perfecta et non indigens simul omnis perfectionis, purgans et illuminans et perficiens. Magis autem purgatio sancta, illuminatio, et perfectio, super purgationem, super lumen, ante perfecta, per seipsam perfecta, per seipsam perfectionis principium, et omnis quidem hierarchiæ causa, omnisque sacri secundum supereminentem excelsitudinem.

more hominum loquar, expers est omnis dissimilitudinis, ac plena lucis sempiternæ, perfecta, nullius indiga perfectionis, mundans, illuminans, consummans ; quinimo potius ipsamet sacra mundatio, et illuminatio, et consummatio, supra mundationem, supra lucem, præperfecta, per se origo perfectionis, atque omnis quidem sacri ordinis causa, verumtamen ab omni re sacra per excellentiam excepta.

DIVISIO TEXTUS.

Est enim unicuique hierarchiam sortientium, etc.

Ostensum est supra quid sit hierarchia re et diffinitione, hic ostendit quæ sit utilitas ejus. Et dividitur in tres partes. In prima ostendit communiter in omnibus existentibus in hierarchia quam utilitatem ex hoc consequantur. In secunda ostendit specialiter utilitatem hierarchiæ in inferioribus, in quos superiores lumen divinum transfundunt, ibi (§ 4), *Oportet itaque, ut æstimo*. In tertia ostendit in superioribus, ibi (§ 4 circa medium), *Purgatores vero*.

Prima iterum in tres. In prima ponit communem utilitatem, scilicet esse cooperatorem Dei. In secunda distinguit hanc communem cooperationem in tria, scilicet purgationem, illuminationem, et perfectionem, ibi, *Utpote quoniam ordo*. In tertia reducit hæc in Deum ut in primum horum principium, ibi, *Unicuique deiforme*.

DUBIA.

Hic occurrunt septem dubia. Primo, Utrum communis utilitas omnium hierarchiam sortientium sit Dei cooperatorem fieri? Secundo, Quæ sit ista purgatio? Tertio, Quæ sit hæc illuminatio? Quarto, Quæ perfectio? Quinto, De numero earum. Sexto, De ordine. Septimo, Utrum ejusdem sit purgare, illuminare, perficere, an diversorum?

Circa primum sic proceditur.

1. Videtur enim, quod non omnes existentes in hierarchia sint cooperatores Dei. Hæc enim cooperatio consistit in reducendo ad

Deum; ultimi autem existentes in hierarchia non alios reducunt, quia hoc est superiorum respectu inferiorum: ergo non omnium est dicta utilitas.

2. Ad idem, Si quilibet cooperaretur Deo ad reducendum alium, contingeret aut ire in infinitum, aut fieri circulum: quorum primum refugit omnis intellectus, secundum est impossibile: inferiores enim non reducunt superiores per quos sunt reducti: non ergo est communis utilitas cooperatorem fieri.

3. Ad idem, In ordine rerum naturalium non quodlibet motum est movens, sed est stare ad unum motum non movens: ergo in ordine hierarchico erit status ad aliquod reductum non reducens.

Solutio. Dicendum, quod duplex est cooperatio, scilicet gratiæ et ministri. Est enim gratia operans ratione differens: dicitur enim operans prout informat liberum arbitrium, faciendo ipsum inesse gratiæ, ad quod non sibi cooperatur liberum arbitrium. Dicitur vero cooperans prout informat active liberum arbitrium, et ad hoc cooperatur liberum arbitrium ministrando substantiam actus. Cooperatio vero ministri est de qua loquitur Apostolus, I ad Corinth. III, 9: *Dei sumus adjutores,* etc.: hæc cooperatio est ad reductionem alterius: unde non salvatur in omnibus æqualiter, sed in quibusdam active, in quibusdam passive: omnes tamen sunt in tali cooperatione proportionaliter sibi; sed cooperatio est ad reductionem suiipsius, ut in hac cooperatione quilibet est etiam active. Unde argumenta concedimus: non enim oportet quod alium reducat quicumque est in tali cooperatione, sed sufficit si ipse cooperatur ad reductionem suam, vel alius ad reductionem ejus, ita ut sit in cooperatione passive.

Dubium 2. Circa secundum sic proceditur.

1. Videtur enim, quod non in omni hierarchia sit purgatio: omnis enim purgatio est ab aliqua impuritate: in Angelis nulla est impuritas: ergo nulla purgatio.

2. Si dicatur, quod intelligit hoc esse in humana hierarchia. Contra: In hac parte intendit de hierarchia in communi: si igitur ponit ea quæ non conveniunt omni hierarchiæ, insufficienter determinat.

3. Si dicatur, quod etiam in Angelis est purgatio ab ignorantia. Contra: Sicut dicit Augustinus, « ignorantia est nescientia agendorum quæ quis debet scire: » sed hæc est pœna, et contrariatur beatitudini quæ est in Angelis: non igitur in eis est purgatio ab ignorantia.

4. Si dicatur, quod purgantur ab hebetudine intellectus. Contra: Aut illa hebetudo est a peccato, aut a natura. A peccato non, quia in eis peccatum non præcessit: sic enim pœna præcederet culpam, quod injustum esset. Si a natura, aut a principiis naturæ, aut a consequentibus naturam. Si ab aliquo principio naturæ, tunc ab ea non potest purgari: quia naturalia manent in omni statu: et similiter est si est consequens naturam, quia manente natura manet consequens ipsam: ergo nullo modo videtur in eis esse purgatio.

Solutio. Dicimus, quod omnis potentia passiva quantum est de se, conclusionem habet, indeterminate se habens ad multa: et sic intellectus omnis cui aliquid admiscetur de potentia, ex ipsa potentialitate confusionem habet, et motus ejus vagus est quousque determinetur per aliquid unum; et per hunc modum est in eo dubitatio, sicut de hoc quod est triangulum habere tres angulos, antequam demonstratione probetur, intellectus fertur ad utramque partem: sed cum acceperit medium probabile, inclinabitur magis in alteram partem, nec tamen quiescet in illo, sed formidabit oppositum propter debilitatem medii, et sic est in ipso opinio: sed quando habet demonstrationem, confirmabitur in uno, et erit scientia certa. Similiter est in divinis: intellectus enim Angeli ex potentialitate sua habet quamdam confusionem quamdiu remanet in ipso potentia ad al-

terum : semper enim motus ejus est indeterminatus respectu illius dissimilis ei quod sistit in uno : et secundum hoc potest esse in eis discordia, sicut dicit beatus Gregorius super illud Job, xxv, 2 : *Qui facit concordiam in sublimibus suis* : sed per acceptionem alicujus luminis increati inclinatur quasi quadam opinione intellectus eorum in alterum, sine certitudine tamen, sicut legitur in Zacharia [1], quod Angelus clamavit : *Iste jam septuagesimus annus est*, quousque non reducis filios Israel. Acceperat enim ex quibusdam conjecturis, quod liberandi essent, quia tempus advenerat.: sed non certus erat de hoc, quia non acceperat in lumine divino : illi enim adauxerant peccatum in captivitate, propter quod protractum fuit tempus. Sed quando accipiunt aliquid in lumine divino, firmatur jam intellectus in uno, propter firmitatem luminis. Hæc ergo reductio a confusione intellectus ad firmiter persistendum in uno, dicitur purgatio hic.

Ad primum dicendum, quod licet in Angelis non sit impuritas peccati, est tamen impuritas ex consideratione unius oppositi ad alterum non determinate accepti ex potentialitate naturali. Et per hoc patet solutio ad secundum.

Ad tertium dicendum, quod illa solutio non est secundum intentionem Auctoris : si tamen sustineatur, dicendum quod ignorantia illa dicitur nescientia, quæ est in confusione prædicta intellectus.

Ad ultimum dicendum, quod nec illa solutio est ad propositum : responderi tamen potest, quod non est illa hebetudo ex peccato, nec ex grossitie naturæ, sed ex defectu exercitii.

D. 1 um 3. Circa tertium sic proceditur.

1. Videtur enim, quod non in omni hierarchia sit illuminatio qua unus alium illuminat. Sicut enim dicit beatus Augustinus, « Inter mentem nostram et « Deum nihil est medium : » et similiter est de mente Angeli : sed quod transfunderet divinum lumen in ipsum, esset medium inter Deum et ipsum : ergo non est ibi talis illuminatio.

2. Ad idem, Sicut dicitur in I Joannis, III, 2 : *Videbimus eum sicuti est*, id est, sicut ipse se videt : sed sicut nos videbimus tunc, ita Angeli vident modo : ipse autem se videt sine medio : ergo et Angeli eum : sed videndo ipsum, accipiunt lumen ipsius : ergo non est ibi illuminatio per aliquod medium.

3. Ad idem, In Evangelio Matth. XVIII, 10 : *Angeli eorum semper vident faciem Patris*, etc : sed Angeli qui deputantur ad custodiam, sunt inferiores : cum igitur per se videndo faciem Patris, recipiunt lumen ipsius, non illuminantur inferiores per superiores.

Solutio. Dicendum, quod circa hoc contrarie erratum est a non intelligentibus mentem auctoris in parte ista. Quidam enim, ut magister Hugo de sancto Victore, propter rationes istas et similes, ausi sunt præsumptuose damnare librum istum, dicentes nullam esse illuminationem inferiorum per superiores. Quidam e contrario pertinaciter defendentes, dixerunt inferiores Angelos numquam vidisse faciem Patris, tamquam non sustinentes claritatem, sed vident eam prout splendet in superioribus, sicut nos videmus lumen solis in pariete quod in ipso videre non possumus : et hoc est contra Evangelium. Nos autem dicimus, quod Deus offert se beatis immediate quantum pertinet ad objectum beatitudinis : quia nihil potest beatificare nisi ipse, in quo est perfectio bonitatis : et iterum habet unusquisque proportionem ad ipsum et secundum naturam et meritum. Secundum naturam, quia quælibet res capax

[1] Zachar. I, 12.

est ejus secundum aliquid, multo fortius beati. Secundum meritum, quia per inditam gratiam merentur infinitum bonum quod est Deus. Quantum vero pertinet ad revelationem occultorum divinorum quæ sunt in natura ejus, et quæ pertinent ad dispositionem universi et mysteria Ecclesiæ, non vident eum nisi mediante, secundum quod dicit Isidorus, quod « Trinitas sibi soli nota est, et « homini assumpto, quantum ad numerum scitorum, quantum vero ad numerum et ad modum scitorum simul, soli « Deo. » Et Augustinus dicit, quod « Multi Angeli etiam ignoraverunt mysterium Incarnationis, et per Ecclesiam « eis innotuit, sicut dicit Apostolus ad « Ephes. III, 10: *Ut innotescat principatibus « et potestatibus in cœlestibus per Ecclesiam, multiformis sapientia Dei.* » Superiores autem plura de talibus vident in ipso, licet eum omnes videant, sicut in eadem sententia aliter videt doctus, aliter indoctus, et quantum ad talia superiores illuminant inferiores : et hoc dicitur illuminatio hierarchica. Quod sic patet : sicut enim dicitur I ad Cor. XV, 24 : *Cum tradiderit regnum Deo et Patri*, cessabit omnis prælatio. Ergo et illuminatio hierarchica et omnis ordo hierarchiæ : ergo cum visio beatitudinis numquam cesset, non erit quantum ad illuminationem hierarchicam.

Ad primum ergo dicendum, quod quantum ad beatificandum, nihil medium est illuminans inter mentem nostram et Deum, sed quantum ad alias illuminationes videmus esse falsum : quia discipulus illuminatur a magistro. Et similiter dicendum ad secundum, quod intelligitur de visione beatitudinis.

Ad tertium dicendum, quod Dominus ibi loquitur de cura Angelorum, quæ pertinet ad ordinem hierarchicum : unde etiam oportet exponere de visione eorum quæ pertinent ad illuminationem hierarchicam. Et ideo dicendum, quod illuminationes illæ quæ procedunt a superioribus in inferiores, sunt ut persuasiones quæ non cogunt assentire : sed oportet ut persuasus referat illas ad aliquod lumen per quod judicet de eis et præbeat assensum : lumen autem intelligentis insufficiens est ad hoc, nisi adjungatur lumen divinum quod cogat assensum : et ideo perfectio illuminationis est a Deo, sed dispositio ad illuminationem a superiori illuminante, sicut rusticus disponit ad pullulationem apponendo limum, sed perfectio est a virtute formativa quæ est in semine. Et ideo dicitur in Evangelio : *Unus est magister vester* Christus [1]. Et Gregorius : « Frustra « laborat lingua prædicatoris, nisi adsit « interius gratia Redemptoris. » Et nominat gratiam prædictum lumen.

Circa quartum sic proceditur. Dubium 4.

1. Videtur enim, quod non in omni hierarchia sit perfectio qua unus alium perficiat. Fieri enim perfectum congruit viæ in qua est status meriti : perfectio autem termino, qui est status præmii : Angeli ergo omnes cum sint in statu præmii, non habent in se perfici, sed solum perfectum esse.

2. Præterea, Si dicatur, quod merentur usque ad diem judicii, sicut dicit Magister in *Sententiis*, tunc per meritum inferior adipiscetur gradum superioris, cum in Ecclesiastica hierarchia quæ est exemplata ab illa, ita fiat : et sic fiet confusio ordinum.

3. Ad idem, Sicut dicit Augustinus, « Charitas meretur augeri, ut aucta me« reatur, et perfici : et cum perfecta fue« rit, dicit, *Cupio dissolvi, et esse cum « Christo* [2], et non crescit plus. » Similiter ultra perfectionem naturæ nihil ultra ad-

[1] Matth. XXIII, 8.

[2] Ad Philip. I, 23 : *Desiderium habens dissolvi...*

jicitur, sed terminatur motus naturæ ad ipsum : ergo similiter ultra perfectionem gloriæ nihil erit addendum, sed cessabit perficere et perfici : et sic idem quod prius.

Solutio. Dicimus, quod motus reductionis in Deum assimilatur alterationi potius quam motui secundum locum : unde dicit, sicut videmus in illuminatione corporali quando tenebrositas est in aere ex nebula, purgatur illa tenebra per lumen immissum a sole, et quando jam immissum perfectum est lumen, dicitur serenitas : ita etiam videtur Deus quasi in tenebris in speculo creaturæ, confuse ipsum repræsentante, ita quod difficile est distinguere quid sit ex defectu naturæ, et quid ex ordine sapientiæ et ænigmate Scripturæ, quæ dissimilibus similitudinibus eum describit, postmodum videtur in divino lumine, et divinum perficitur in illo, dum per illud lumen trahitur in id a quo lumen progreditur, et in intuitu ejus fit quædam superfloritio gaudii et delectationis, sicut Philosophus in *Ethicis* dicit, quod in speculatione substantiarum abstractarum superfloret natura gaudio, et consurgit quædam delectatio, eo quod delectatio est operatio potentiæ secundum naturam non impeditæ, et hoc est illud quod maxime est proprium nobis in eo quod homines sumus : perfectio enim nostri intellectus est in speculatione talium substantiarum : et ideo talis delectatio cum speculatione præcedente ponitur ab ipso humana felicitas monastica. Talis igitur superfloritio gaudii ex intuitu divinorum per lumen divinum dicitur hic perfectio.

Ad primum dicendum, quod licet in statu præmii sint Angeli, tamen semper novi sunt ad percipiendas novas illuminationes : et in illis nova gaudia, quod dicitur præmium accidentale : et secundum hoc continue perficiuntur, licet in præmio substantiali semper sint perfecti.

Ad secundum dicendum, quod non solum usque in diem judicii, sed in æternum sic perficientur : meritum enim non ordinatur immediate ad hujusmodi perfectiones, sed superadduntur ex divina liberalitate : et in quantum quis meretur beatitudinem, per consequens meretur illuminationes quas Deus superaddit beatis.

Ad tertium dicendum, quod quantum ad præmium substantiale non additur ultra perfectio super perfectionem gloriæ, sed sicut dictum est.

Circa quintum sic proceditur. Dub.

1. Videtur enim, quod debeant esse plura quibus reductio fiat in Deum quam ista tria. Videmus enim, quod apud nos in justificatione impii per quam reductio fit in Deum, requiruntur quatuor, scilicet infusio gratiæ, motus liberi arbitrii in peccatum, et motus in Deum, et dimissio peccati : ergo videtur, quod et ibi requirantur plura quam tria.

2. Ad idem, Inter extrema multum distantia oportet esse plura media, ut inter album et nigrum : sed purgatio et perfectio sunt multum distantia : cum unum incipiat a tenebris, et aliud terminetur in perfecto lumine : non ergo sufficit sola illuminatio pro medio.

3. Præterea, In libro de *Divinis nominibus*, cap. de *pulchro*, ipse dicit, quod « feruntur in divinam pulchritudinem, et « ab ipsa moventur. » Motus autem medium est : cum igitur illa tria in motu dicantur, tria erunt media et non unum solum.

Solutio. Dicimus, quod forma habet duplicem operationem in materia. Unam ex parte subjecti, removendo contrarium. Alteram ex parte ejus ad quod ordinatur perficiendo in illo. Dicendum igitur, quod in operatione hierarchica est per modum formæ acquisitæ ipsa illuminatio, et oportet purgationem concurrere liberando subjectum a confusione dissimilitudinis, et perficiet in divino lumine faciens gaudere intuitu divinorum : et sic patet quod illa tria sufficiunt.

Ad primum dicendum, quod in homi-

nibus propter multitudinem impuritatis et indispositionis oportet plura concurrere ad purgationem ad quam illa quatuor reducuntur, quam in Angelis in quibus est privatio sola perfectionis prædictæ, et nullum impediens.

Ad secundum dicendum, quod oportet multa media esse inter extrema, quando sunt multæ dispositiones contrariæ, quæ pluribus removentur a propinquante ad terminum : et hæc non sunt in Angelis : et ideo sufficit unum medium.

Ad tertium dicendum, quod illa tria reducuntur ad contemplationem, quæ non pertinet ad ordinem hierarchicum, ut supra dictum est.

Dubium 6. Circa sextum sic proceditur.

1. Videtur enim, quod purgatio sit prior: quia prius eam enumerat.

2. Præterea, Boetius dicit, quod « prius « exstirpanda sunt vitia quam inserendæ « virtutes. » Primum autem horum pertinet ad purgationem, secundum ad alia duo. Ergo purgatio prior est.

3. Præterea, Videtur quod illuminatio sit prior, quia facit alia duo, ut dictum est : faciens autem est ante factum.

4. Item, Videtur quod est perfectio, quia est nobilior tanquam finis aliorum : nobilius autem est prius, secundum Philosophum in libro de *Anima* : ergo perfectio.

Solutio. Dicendum, quod ista possunt tripliciter considerari. Aut secundum vicinitatem materiæ, et sic est purgatio prior, quia prius removetur contrarium a materia, et post illuminatio, et post perfectio : quia prius percipitur lumen, et post perficitur in illo : et hic idem ordo dicitur prius tempore vel in fieri : quia isti tres ordines se consequuntur. Si autem considerentur secundum vicinitatem agentis, aut formæ, sic erit primo illuminatio, deinde purgatio, et post perfectio. Agens enim primo infundit lumen, et per illud expellit tenebras, et sic perficit in lumine : et secundum hunc ordinem est simpliciter prius. Si autem consideratur secundum vicinitatem finis, sic est prior perfectio, deinde illuminatio, ultimo purgatio. Et sic patet solutio ad objecta.

Circa septimum sic proceditur. Dubium 7.

1. Videtur enim, quod non sint ejusdem ista tria : Ecclesiastica enim hierarchia est exemplata a cœlesti, ut dicitur Apocalypsis, xxi, 2 : *Vidi sanctam civitatem Jerusalem novam descendentem de cælo*. Sed in ista non est idem illuminans, purgans et perficiens, sed prælatorum est perficere, diaconorum illuminare, exorcistarum purgare. Ergo nec in superiori erunt ejusdem.

2. Præterea, Commentator expresse dicit, quod non sunt ejusdem.

3. Præterea, In natura non reducuntur ista tria ad unum : sed ignis purgat per calorem, illuminat per lumen, perficit per igneitatem : cum ergo ordo repræsentet ordines superiorum sicut procedens ab illis, videtur quod nec illa tria in superioribus sint ejusdem.

4. Ad idem, Ordines superiores distinguuntur secundum dona gratiarum : sed non ad eamdem gratiam reducuntur illa tria, sed gratia sacramentalis quæ ordinatur contra defectum peccati, purgat, gratia vero virtutum illuminat, gratia vero donorum (quæ superior est) perficit : ergo nec in Angelica hierarchia erunt idem.

Solutio. Dicimus, quod ista tria in Angelis sunt ejusdem, cum efficiantur ab una operatione, ut dictum est, licet diversa ratione.

Ad primum ergo dicendum, quod Ecclesiastica hierarchia imitatur cœlestem in quantum potest. Sed propter difficultatem operationis ex multis impedimentis et multitudinem reducendorum distantium secundum loca, oportuit in Ecclesiastica dividi istorum operationes per plures ministros, quæ in Angelis sunt in uno, in quibus non est difficilis operatio, sed complentur ista tria per immissio-

nem luminis : unde in hoc inferior imitatur superiorem, quod habet hæc tria, sed non in eodem : quia esset potius identitas quam similitudo, licet etiam in inferiori superior possit facere omnes tres operationes.

Ad secundum dicendum, quod Commentator exemplificat in Ecclesiastica hierarchia, in qua magis est notum nobis.

Ad tertium dicendum, quod in spirituali natura semper est magis unitum, quod est divisum in corporali : unde quod natura inferior habet in uno subjecto et diversa virtute, superior habet in uno subjecto et una virtute, sed diversa ratione.

Ad quartum dicendum, quod prædictæ gratiæ dantur ad perfectionem Ecclesiasticæ hierarchiæ : et ideo propter multa impedimenta et difficultatem operandi sunt multæ gratiæ in uno subjecto ad illa tria ordinata.

EXPOSITIO TEXTUS.

Littera sic legatur : Dictum est, quod hierarchia declarans dicit dispositionem sacram : *enim*, id est, quia *unicuique* de numero *sortientium hierarchiam*, sive ut reducens, sive ut reductus, *est*, id est, competit ex propria hierarchia talis *perfectio, hoc est*, scilicet ista perfectio *ascendere in Dei imitationem secundum propriam analogiam*, id est, prout possibile est sibi : quædam enim imitantur Deum per consortium potestatis in alterum, quædam in recipiendo divinum donum ex operatione alterius, *et* est perfectio, scilicet, *fieri cooperatorem Dei*, id est, esse in cooperatione Dei active vel passive : *omnium divinius*, id est, magis similatur Deus omnibus quæ secundum analogiam ejus sunt, *ut aiunt eloquia*, I ad Cor. III, 9 : *Dei sumus adjutores. Et* perfectio est *ostendere divinam actionem*, id est, divinum factum, ut sit generale, *relucentem in seipso quantum possibile est*, sibi, in quibusdam enim relucet, ut in agentibus, in quibusdam autem ut per actionem aliorum ipsum divinum actum sive donum suscipientibus.

Utpote, etc. Hic dictam actionem distinguit in tria, dicens : *Utpote*, id est, sicut, *quoniam ordo hierarchiæ est quosdam quidem purgare*, ut superiores : *quosdam vero purgari*, ut inferiores : *et quosdam quidem illuminare, et quosdam illuminari : et quosdam perfici, quosdam vero perficere.*

Unicuique, etc. Hic ostendit, quod illa tria reducuntur in Deum ut in primum principium. Et distinguit hæc in Deo quinque modis, scilicet essentialiter, effective, formaliter, eminenter. Et ponit modum causandi.

Dicit ergo, quoniam, inquam, sic est (littera enim usque huc dependet) *divina beatitudo* quæ est *deiforme unicuique adunationi qualicumque modo*, id est, quæ facit sibi deiformes adunando ad se quantum possibile est unicuique, *quantum est dicendum in hominibus*, id est, ab eis secundum quod capere possunt, *quidem*, id est, certe, *simul*, id est, unica virtute, *est pura ab omni dissimilitudine*, confusionis scilicet : quia in ipsa non est aliqua potentialitas. *Vero*, id est, sed est *plena æterni luminis, et est perfecta et non indigens omnis perfectionis*, id est, nullius : et in hoc perfecta : et secundum hoc descripsit essentialiter Deum per dicta tria : *et est purgans et illuminans et perficiens*, et in hoc per eadem describit eum effective, *autem*, id est, sed *magis* et *purgatio*

qua aliquis purgatur exemplariter et effective *sancta*, id est, sanctificans, *et illuminatio et perfectio*. Et sic describit eum per eadem formaliter: purgatione enim formaliter quis purgatur. Et dicitur *magis* hic propter modum : quia abstracte significat. *Et est super purgationem, super lumen autem perfecta*, id est, eminenter hoc habens : et hoc est quartum. Et est *per seipsam perfecta, et per seipsam perfectionis principium*, id est, non habens ab alio quod perficiat, sicut perfectiva secunda, quæ non sunt perfecta, neque perficientia nisi ab ipso. *Et* est *quidem*, id est, certe *causa omnis hierarchiæ*. *quam*, id est, et, *omnis sacri*. id est, omnis sanctitatis, *secundum supereminentem excelsitudinem*, quia scilicet tamquam primum agens non habet ab alio quod agat, sed omnia ab ipso : et in hoc tangitur modus supereminens causandi.

4

ANTIQUA TRANSLATIO.

Oportet itaque (ut æstimo) purgandos quidem puros perfici omnino, et omni liberari dissimilitudinis confusione. Illuminandos vero repleri divino lumine ad contemplativam habitudinem et virtutem, castissimis mentis oculis reducendos. Et imperfectos restaurandos participes fieri exploratorum sacrorum perfectivæ scientiæ. Purgatores vero magnitudine purgationis aliis tradere propria castitate. Illuminatores autem ut luculentiores animos, et ad participationem luminis et distributionem proprie habentes, et ditissime sancte repleti claritatis, omnino suum superexcellens lumen in eos qui digni sunt lumine supervehere. Per-

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Oportet igitur, ut arbitror, eos qui III
purgantur, puros effici omnino, atque omni dissimilitudinis commistione liberari ; eos vero qui illuminantur divino lumine repleri, ad contemplativum statum atque virtutem castissimis mentis oculis evehendos ; denique eos qui perficiuntur, ab imperfectione translatos, illorum quæ contuiti sunt, sacrorum perfectivæ scientiæ participes exsistere. Expiatores porro decet præstantia mundationis alios participes reddere propriæ puritatis ; illuminatores autem, ut qui sunt mentes perspicaciores cum ad percipiendum tum ad transfundendum rite lumen idoneos, nec non luculenter sacro ful-

fectores vero tamquam præceptores perfectivæ traditionis, perficere perficiendos sacratissima doctrina per inspectorum sacrorum scientiam. Non ergo unusquisque hierarchiæ dispositionis ordo secundum propriam analogiam reducitur ad divinam cooperationem, illa perficiens gratia et Deo data virtute, quæ divinitati naturaliter et supernaturaliter insunt, et ab ea superessentialiter acta, et ad possibilem Deum diligentium animorum imitationem hierarchiæ manifestata?

gore plenos, exundantem undique lucem in ea dignos derivare; denique perfectores, ceu perficientis disciplinæ peritissimos, perficere illos qui perficiendi sunt, sacratissima doctrina scientiæ rerum sacrarum quas inspexerunt. Quilibet igitur hierarchiæ distinctionis ordo, pro modulo quisque suo ad divinam adducitur cooperationem, ea per Dei gratiam virtutemque perficiens, quæ summæ Deitati naturaliter, supraque naturam insunt, et ab eadem superessentialiter acta, nec non ad possibilem Dei amicarum mentium imitationem hierarchiæ sunt declarata.

DIVISIO ET EXPOSITIO TEXTUS.

Oportet itaque, etc.

Hic ostendit utilitatem hierarchiæ specialiter in reducendis. Et dividitur in tria secundum prædicta tria, ut patet per se.

Dicit ergo, ex quo ita est in divina beatitudine, *itaque ut æstimo*, id est, certe scio, colligendo ex dictis *oportet quidem*, id est, certe, *purgandos omnino*, id est, ex toto *perfici puros*, non accipiendo opposita mixtim, *et* oportet *liberari ab omni confusionis dissimilitudine*, id est, vagatione ad multa, quæ inest ex potentialitate intellectus, per quam dissimilis est ei cujus intellectus firmiter stat in uno. *Vero*, id est, sed oportet *illuminandos repleri divino lumine*, id est, ad copiam accipere *ad contemplativam habitudinem*, id est, habitum per quem Deum et divina contemplari possunt, *et virtutem* percipiendam, scilicet *in castissimis oculis mentis*, per quos mens eorum in unum colligitur et firmatur. Et dicuntur casti oculi, liberati a diffusione intellectus ad multa, sicut castitas moralis castigat a fluxibus concupiscentiæ: sed oportet *reducendos et imperfectos restaurandos*, id est, perficiendos per reductionem in Deum *fieri participes perfectivæ scientiæ*: quia ea perficiuntur, *sacrorum*, scilicet divinorum *exploratorum* per lumen divinum susceptum per quamdam superfloritionem gaudii, ut supra expositum est.

Purgatores vero. Hic ostendit utilitatem hierarchiæ specialiter in superioribus reducentibus. Et dividitur in tres, sicut præcedens.

Dicit ergo: Tales oportet esse purgandos, *vero*, id est, sed *purgatores ex magnitudine purgationis suæ* propter hoc quod confirmatum habent intellectum in uno, oportet *tradere* purgationem,

scilicet *aliis* quos purgant, et hoc *propria castitate*, id est, virtute propriæ castitatis, ut supra dictum est *Autem*, id est, sed oportet illuminatores *ut habentes proprie*, id est, congrue sibi *luculentiores animos*, id est, lucidiores intellectus *et ad participationem luminis* divini ab alio quocumque, *et distributionem* suscepti luminis aliis, et ut *repleti ditissime*, id est, copiosissime *claritatis* divinæ *sanctæ*, id est, sanctificantis. Oportet dico, vel *debent supervehere lumen suum omnino superexellens in eos qui digni sunt lumine tali*, id est, eis immittere per modum disponentis. *Vero*, id est, sed *perfectores tamquam præceptores*, id est, magistri *traditionis*, id est, cognitionis cujusdam *perfectivæ* debent *perficere perficiendos per scientiam*, id est, intuitum *inspectorum sacrorum*, id est, divinorum, quorum inspectio oritur in corde gaudium. Perficere dico *doctrina* eorum, vel per revelationem in superioribus, vel instruendo in inferioribus, *sacratissima*, id est, sanctum faciente.

Non ergo. Hic concludit primo propositum, dicens : *Ergo* ex dictis, *non*, interrogative, id est, nonne *unusquisque ordo hierarchiæ dispositionis*, sive superiorum, sive inferiorum, *reducitur ad divinam cooperationem*, ut sit in ea secundum *propriam analogiam*, id est, prout cuique possibile est, sive operando in aliis, sive recipiendo operationem aliorum. Ordo dico *perficiens gratia et virtute Deo*, id est, a Deo data sibi, id est, per dicta recepta a Deo, quæ dicuntur gratia prout gratum faciunt, et virtus prout ponunt in ultimo operationis. Perficiunt dico in aliis illa *quæ insunt divinitati naturaliter*, id est, per propriam naturam, *et supernaturaliter*, id est, eminenter, *et* quæ sunt *ab ea* scilicet deitate *acta*, id est, causata *superessentialiter*, id est, super modum causandi cujuslibet creatæ essentiæ, quæ omnes habent ab alio quod causent, *et* quæ sunt *manifestata hierarchiæ* vel hierarchice, id est, ordine et actione hierarchiæ *ad imitationem animorum diligentium Deum possibilem* eis, id est, ut similentur Deo secundum quod possunt, vel tantum per similitudinem doni, vel etiam per consortium potestatis, et similitudinem effectus.

CAPUT IV.

ANTIQUA TRANSLATIO.	BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.
Quid significat Angelorum cognominatio?	*Quid Angelorum nomen significet?*

SYNOPSIS CAPITIS.

I. Docet, Deum sua bonitate se creaturis suis communicasse, et creaturas omnes Dei participes existere.
II. Angelos tamen cæteris excellentius Deum participare, et simul exponit, unde Angeli nomen acceperint, et quomodo per eos divina nobis revelentur.
III. Declarat, Deum, ut in se est, nulli umquam apparuisse, sed tantum sub creata similitudine quæ θεοφάνεια dicebatur : et simul docet quomodo inferiores per superiores ad Deum adducantur, et quælibet Hierarchia primos, medios et extremos ordines habeat.
IV. Ostendit mysterium Incarnationis ab Angelis primum annuntiatum, et ipsimet Christo in hac vita degenti multa per Angelos revelata fuisse.

ANTIQUA TRANSLATIO.	BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.
Igitur hierarchia quid est, ut æstimo, bene a nobis diffinita, angelica hierarchia deinde laudanda, mirabi-	Cum ipsamet hierarchia quid sit, a nobis recte, ut opinor, definita sit; jam angelica hierarchia superest cele-

lesque ejus in eloquiis formarum facturæ supermundanis oculis intuendæ, ut ascendamus in deiformissimam eorum simplicitatem, per mysticas formationes. Et simul omnis scientiæ hierarchiæ principium laudabimus in divina religiositate et perfectissimis gratiarum actionibus.

Primum simul omnium illud dicere verum, ut bonitate universali superessentialis divinitas eorum quæ sunt, essentias substituens, ad esse adduxit. Est enim hoc omnium causæ, et super omnia bonitatis proprium, ad communionem suam ea quæ sunt vocare, ut unicuique eorum quæ sunt, ex propria diffinitur analogia. Omnia igitur quæ sunt, participant providentiam ex superessentiali et causalissima divinitate manantem.

branda : cujus etiam sacræ in eloquiis efformationes, supermundanis oculis contuendæ, ut ad quam maxime deiformem earum simplicitatem per mysticas effictiones subvehamur ; nec non omnis hierarchicæ scientiæ principium, ea qua Deum decet veneratione, ac sacrosanctis gratiarum actionibus celebremus.

Primum omnium id dictu verum, superessentialem deitatem per bonitatem cunctas rerum essentias subsistere faciendo, in lucem produxisse ; est enim hoc omnium causæ supremæque bonitati proprium, ut ad sui communionem res vocet, prout cujusque captus modusque postulat. Quare res omnes participant providentiam, a Deitate superessentiali omniumque causa promanantem :

DIVISIO ET EXPOSITIO TEXTUS.

Igitur hierarchia quid est (ut æstimo), etc.

In præcedenti capitulo diffinivit hierarchiam in communi, et ejus utilitatem ostendit : in parte ista accedit ad determinandum in communi de angelica hierarchia, de qua est hujus operis intentio. Et dividitur hæc pars in duas. In prima determinat in communi de angelica hierarchia, ostendens ejus eminentiam ex propinquitate ad primum. In secunda ostendit, quare communiter denominatur angelica potius quam ab alio ordine, in cap. V, ibi, *Hæc quidem quantum ad nos*.

Istud autem capitulum dividitur in tres partes. In prima utitur transitu, continuans dicta dicendis. In secunda ostendit, quod angelica hierarchia primo et affluenter recipiens divina dona, defert ea ad nos, ibi, *Primum simul omnium*. In tertia ostendit per scripturam, quod ab ipsa angelica hierarchia in nostram deferuntur divinæ illuminationes, ibi (§ 1 circa medium), *Sic quidem ut Theologia ait*.

Circa primum tria dicit, scilicet quid dictum sit, quid dicendum sit, et ad quam utilitatem.

Littera sic legatur : Posuimus materialia et formalia et actum proprium ipsius hierarchiæ, et utilitatem ejus, et hæc sufficiunt ad diffinitionem ejus. *Igitur diffinita a nobis hierarchia*, in communi, ablativi casus : unde quia sufficienter propter dicta innotescit, *ut æstimo*, id

est, certe scio, ex natura diffinitionis, *deinde*, id est, in sequentibus usque ad ultimum capitulum *laudanda* est specialiter *angelica hierarchia*, id est, cum laude est notitia ejus tradenda per propria et per communia ipsius, *quæ*, id est, et *intuendæ* sunt *supermundanis oculis*, mentis scilicet, id est, divino lumine perfectis, quia ad hoc naturale non sufficit, vel in superna dona tendentibus, non remanendo in figuris, *facturæ formarum in eloquiis*, id est, compositiones in Scriptura sacra traditæ, *ejus* scilicet angelicæ hierarchiæ, *mirabiles* id est, inquisitionem causæ talis formationis exposcentes, et hoc in cap. XV. Hac utilitate dico intuendæ, *ut ascendamus* mente *per formationes*, id est, figuras *mysticas*, id est, aliud in se occultantes, *in simplicitatem eorum*, scilicet Angelorum, *deiformissimam*, id est, Deo inter creaturas simillimam. Et hæc utilitas est quantum ad intellectum, *et simul*, id est, cum hoc ex dicto intuitu, *laudabimus principium omnis scientiæ hierarchiæ*, id est, Deum a quo manifestatur nobis scientia hierarchiæ, *in divina religiositate*, id est, religando intellectum nostrum per principia fidei in obsequium Christi : et laudabimus in *perfectissimis gratiarum actionibus*, de hoc scilicet quod tam mirifica dona Angelis communicat et nobis manifestat. Et dicuntur perfectissimæ, non quantum ad agentem gratias, cum nullus ad hoc sufficiat, sed quantum ad dona : quia de perfectissimis donis aguntur gratiæ : et hæc utilitas est secundum effectum.

Primum simul omnium. Hic ostendit eminentiam angelicæ hierarchiæ in propinquitate ad Deum, et in eo quod ejus dona deferunt nobis. Et est vis suæ rationis hæc. Quæcumque producuntur in esse, producuntur a Dei voluntate, prout participant ipsam : sed quanto plura participant ab ipso, magis appropinquant sibi : cum igitur Angeli plura participent de attributis, magis erunt propinqui inter alia : et sic primo accipiunt, et per eos deferuntur ad alios.

Dividitur autem hæc pars in tres. In prima ostendit, quod omnia quæ sunt, participant divinam bonitatem. In secunda concludit, quod Angeli qui plura participant, propinquiores sunt ei, ibi (§ 3), *Clarumque*. In tertia concludit ulterius, quod primo recipiunt a Deo, et per eos ad nos deferuntur, ibi (§ 3 circa finem), *Ipsæ ergo sunt primo*.

Prima autem dividitur in tres. In prima proponit quod intendit. In secunda probat, ibi, *Est enim*. In tertia manifestat hoc in diversis gradibus entium, ibi (§ 2), *Non enim fortassis*.

Littera sic legatur : *Primum omnium simul*, id est, inter omnia simul quæ docentur, *illud* est primum, *verum dicere*, id est, primo quod *divinitas superessentialis*, id est, ens super omnes essentias, *adduxit ad esse essentias* omnium *eorum quæ sunt substituens*, id est, statuens eas sub aliis bonitatibus inditis eis : quia prima rerum creatarum est esse, ut dicitur in libro de *Causis*. Adduxit dico *ut bonitate universali*, id est, ut sint per bonitatem ejus super omnia se extendentem.

Est enim. Probat propositum per hoc quod communicare se est proprium bonitatis Dei, dicens : Adduxit omnia ad esse sua bonitate : *enim*, id est, quia *hoc est proprium causæ omnium*, scilicet Dei, *et* etiam *bonitatis* divinæ quæ est *super omnia*, ut excedens et providens eis, hoc scilicet *vocare ea quæ sunt*, id est, est causa ut sint : et postquam sunt, *ad communionem suam*, id est, ut se eis communicet, *ut*, id est, sicut *unicuique eorum quæ sunt*, *diffinitur*, id est, determinatur, *ex propria analogia*, id est, possibilitate. *Igitur* si hoc est propriumejus, *manantem ex divinitate superessentiali*, ut supra, *et causalissima*, id est, quæ omnia causat et omnibus causis dat causare.

Et nota, quod hoc quod dicit vocare, alludit Græco vocabulo : apud Græcos

enim Βοάω-ῶ, idem est quod *clamo, as* : et ideo proprium est bonitatis vocare. Et similiter providentia congruit Deo. Θεός enim quod est *Deus*, apud Græcos dicitur a θεωρέω, quod est *video* : quia omnia videt : vel a θεῶ quod est *curo*, quia omnia circuit per curam ; et hæc duo includit providentia, scilicet intuitum et curam.

DUBIA.

Hic sunt quatuor dubia. Primo, Utrum vocare ad se sit proprium bonitatis? Secundo, Utrum sit proprium divinæ bonitatis? Tertio, Utrum omnia producantur a Deo ad communionem suæ bonitatis? Quarto, Quare omnia ex eo quod sunt a Deo, participant ejus bonitatem, et non alia ejus attributa?

m 1. Circa primum sic proceditur.

1. Videtur enim, quod non sit proprium bonitatis vocare res ad esse. In primo enim *Sententiarum*, dist. 25, determinantur tria necessaria ad productionem creaturæ a Deo, scilicet potentia, scientia, et voluntas. Ergo non videtur esse proprium bonitatis.

2. Præterea, Cum bonum secundum intellectum separabile sit a causa prima, ut dicit Boetius, separetur et remaneat causalitas in ipso : posita autem causa ponitur effectus : ergo educeretur creatura etiam non intellecta bonitate causæ : non ergo est ejus proprium.

3. Præterea, Cum bonum sit quod omnia appetunt, sicut dicitur in *Ethicis*, tamquam finem : magis videtur se habere in reductionem rerum in ultimum finem quam ad exitum earum a primo principio.

4. Præterea, Sicut dicit Philosophus in V *primæ philosophiæ* : « Quod simplicius « est, in pluribus invenitur, et ad plura eo « indigetur : » ergo communicare se in multitudine effectuum magis videtur proprium simplicitatis quam bonitatis.

Solutio. Dicimus, quod Dionysius loquitur hic de productione in esse quæ est per creationem, sicut dicitur ad Roman. IV, 17 : *Qui vocat ea quæ non sunt, tamquam ea quæ sunt*. Unde oportet scire quid sit producere res per creationem, et quomodo hoc proprium sit bonitatis. Dicimus ergo, quod natura et ars non producunt totam substantiam rei, sed tantum educunt formam de materia præexistente, licet actio eorum terminetur in compositum : sed primum agens eo quod non præsupponit actum alterius agentis, super cujus effectum fundetur ejus effectus, producit totam substantiam nullo præexistente : et hoc est educere per creationem. Quando autem aliquid producitur non per necessitatem naturæ, sed per liberalitatem voluntatis, non sufficit ad productionem scientia et potentia agentis, sicut etiam dicit Philosophus in IX *primæ philosophiæ* : sed oportet ut appetitus voluntatis inclinetur ad productionem rei : et sic suppositis primis duobus necessario producit effectum, sicut immediatum operi : id autem quo inclinatur voluntas ad agendum, est bonitas primi agentis : et ideo proprium est bonitatis ejus educere res per creationem.

Ad primum dicendum, quod licet sint tria, tamen immediatum est voluntas disposita per bonitatem, et ideo sibi totum attribuitur.

Ad secundum dicendum, quod licet remota bonitate causæ per intellectum remaneat causalitas quæ est per necessitatem naturæ (sed hoc non est ad propositum), non autem potest remanere causalitas quæ est per libertatem voluntatis, de qua hic est mentio : et ideo positio implicat duo opposita.

Ad tertium dicendum, quod bonum dicitur in duplici ratione : aut prout terminat motum et desiderium agentis, et sic competit reductioni in finem : aut prout agentem inclinat ad agendum, et sic competit processui rerum a principio.

Ad quartum dicendum, quod Philosophus loquitur ibi de simplici secundum rationem, quæ est per resolutionem intellectus in intentionem universalem generis, vel speciei : et hæc simplicitas non est simplicitas Dei.

Dubium 2. Circa secundum sic proceditur.

1. Videtur quod sit proprium divinæ bonitatis, quæ est æterna, res vocare ad se quod res sint æternæ : posita enim causa sufficienti necessario ponitur effectus : cum igitur summa bonitas, quæ est æterna, sit causa sufficiens productionis rerum, res fuerunt ab æterno.

2. Ad idem, Agens eodem modo se habens, aut semper agit, aut numquam. Cum ergo Deus semper eodem modo se habeat, et aliquando fecerit res, semper et ab æterno fecit res.

3. Ad idem, Sicut dicit Philosophus in secundo de *Anima*, duplex est mutatio, ex potentia in actum, ut quando ex ignorante fit sciens : et ex habitu in actum, ut quando ex sciente habitu fit actu considerans. Cum igitur nulla mutatio sit in Deo, numquam factus est de non agente agens, sed ab æterno fuerunt res.

4. Præterea, Hoc posito non sequetur aliquod inconveniens : adhuc enim remanent res creatæ, cum sit possibile eas ab æterno fuisse productas a primo secundum totam substantiam, nullo præsupposito, sicut dicit Avicenna, res ab æterno fuisse, et tamen creatas esse : sicut sol si semper fuisset, semper emisisset radium : nec tamen sequeretur, quod radius esset increatus : et ita non sequetur hic res æquari, cum distent nobilitate naturæ, licet careant durationis principio : ergo bene potest poni.

5. Si dicatur ad primum, quod Deus agit per voluntatem, quæ est causa dilatoria. Contra : Nullus sapiens differt facere quod vult, sine causa : et si hoc, poneretur aliquid retardans divinam voluntatem, et quod varietur per diversas conceptiones ad minus unius temporis post aliud : hoc autem est falsum : ergo dicta solutio non potest stare.

Solutio. Dicimus, quod sicut dicit Augustinus : « Deus ab æterno creavit res, « sed res ab æterno non sunt creatæ. » Et si tu objicis, quod activa convertitur in passivam. Dico, quod hoc solum non est verum in illis in quibus patiens non recipit totum actum agentis, sicut sol vivificat illuminata : non tamen lapides vivificantur, cum non habeant proportionem ad suscipiendum vitam, quæ per actum solis infertur. Actus autem divinus infinitus est. Unde nulla res est ei proportionata ad suscipiendum ipsum in toto : sed quæ ipse æterna actione efficit, quædam suscipiunt in ævo, quædam in tempore : et ideo non est necessarium ut quod ipse æterna actione fecit, ab æterno sit factum. Actio enim agentis per voluntatem est duplex, scilicet interior et exterior, sicut excogitatio operis et voluntas est interior actio artificis : exterior autem est secare vel dolare. Cum autem exterior actio semper sit ex defectu interioris, si enim cogitatio et voluntas esset efficax causa operis, numquam artifex moveret manum. In Deo autem est tantum actio interior, exterior autem actio ipsius non est nisi respectus quidam creaturæ ad ipsum : suum enim intelligere et velle efficax est ad causandum rem, intelligit autem et vult ab æterno aliquid in tempore fieri : et in hoc immobiliter stat : unde ipso causante immobiliter ab æterno, res secundum præfinitum tempus ex ordine sapientiæ divinæ exit in esse, mutatione facta circa ipsam tantum.

Ad primum igitur dicendum, quod sicut ponitur causa, ita ponitur ejus effectus : dispensans tamen ex ordine divinæ sapientiæ, non ab æterno, sed in tempore rem futuram : et sub illo ordine sapientiæ ponitur res futura esse in præ-

finito tempore. Si autem velit absolute intelligi, tunc non est verum, nisi in his quæ agunt ex necessitate naturæ : et sic non habet locum in proposito.

Ad secundum dicendum, quod Deus semper agit actione intrinseca, quæ est substantia sua : actio autem exterior tenet se ex parte causati secundum respectum ad causam et non est semper. Similiter dicendum ad tertium.

Ad quartum dicendum, quod secundum naturam nullum sequitur inconveniens positis rebus ab æterno fuisse : quia, sicut dicit Boetius in libro de *Consolatione*, « Etiamsi mundus semper fuerit, adhuc « non erit æternus, sed temporalis : » unde non æquabitur Deo, sed nec increatus remanebit : unde ad principium mundi non potuit mens humana attingere nisi prophetica inspiratione : aliter enim non decepti fuissent in hoc omnes fere Philosophi.

Ad quintum, concedimus quod solutio illa erronea est : ponit enim Deum aliquid velle, et tamen differre illud : et sic esset mutatio in ipso.

...um 3. Circa tertium sic proceditur.

1. Videtur enim, quod non omnia producuntur a Deo ad communicationem suæ bonitatis : dicit enim Augustinus, « Nihil est capax Dei nisi intellectus et « mens : » quod autem communicat Deo, est capax ejus : non igitur omnia ad communionem divinæ bonitatis facta sunt.

2. Ad idem, Communicatum, quod est divina bonitas, perpetuum est : non autem omnia perpetua sunt : non igitur omnia communicant ipsam.

3. Præterea, Dicitur in Genesi, i, 29 et 30, quod animalia et herbæ creata sunt ut sint ad usum hominis : non igitur ad communionem divinæ bonitatis.

4. Præterea, Quædam etiam facta sunt in pœnam peccati, ut spinæ : unde dicitur in Gen. iii, 18 : *Spinas et tribulos germinabit tibi.* Non ergo ad conjunctionem divinæ bonitatis.

Solutio. Dicimus, quod divinæ bonitatis est non solum ducere res in esse, sed participes eas facere suæ divinæ bonitatis, ut possibile est unicuique : sicut enim dicit Philosophus in libro de *Cœlo et Mundo*, quædam maxime propinquando participant bonitatem ejus sine motu, sicut Angeli, habentes simul in actu quod nati sunt habere : quædam vero per unum motum, sicut primus orbis per motum unum efficitur causa rerum, in qua similatur Deo : alii vero orbes participant pluribus motibus : Alia vero per se valde distantia commiscentur aliis, ut remotis contrariis accedentia ad æqualitatem sortiantur formam magis similem cœlo, donec perveniatur ad formam hominis, in qua super alia est similitudo Dei : et omnia hæc agunt ut similentur Deo sicut possunt : et ad hoc creantur principaliter, licet secundario sint ordinata ad alia : quia sic per juvamentum unius ab alio perficitur ordo universi.

Ad primum ergo dicendum, quod Augustinus loquitur de gratuita capacitate beatitudinis : ratione naturali autem omnia capacia sunt ejus secundum proportionem.

Ad secundum dicendum, quod licet quædam res non sint perpetuæ simpliciter, actiones tamen venereorum ordinantur ad perpetuitatem per successionem, licet voluntate divina stet generatio.

Ad tertium dicendum, quod herbæ et hujusmodi secundario sunt ordinata ad usum hominis, sed principaliter ad similitudinem Dei participandam, prout eis est possibile, in perpetuitate : unde etiam defendunt semen in folliculis, quia est in eo virtus propagativa.

Ad quartum dicendum, quod spinæ creatæ fuerunt ante peccatum, licet post peccatum factæ sint nocivæ homini : unde non ordinantur ad pœnam peccati nisi secundario.

Circa quartum sic proceditur. Dubium 4.

1. Videtur enim, quod omnia quæ sunt a Deo, participent omnia attributa ejus, et non solum bonitatem : sicut enim boni est bona adducere, ut dicit

Dionysius, ita optimi est optima adducere : optima autem sunt, ut dicere videtur in *Littera*, quæ innumerabiliter a Deo receperunt de attributis ejus : ergo omnia hoc modo ab ipso recipiunt, cum ipse sit optimus.

2. Præterea, Dato quod non participent omnia attributa ejus, arguam sicut Augustinus de Filio arguit : « Aut enim meliora facere non potuit, et sic impotens : « aut nescivit, et sic ignorans : aut noluit, et sic invidus : hæc autem omnia « remota sunt ab ipso : ergo unumquodque fecit optimum, communicando sibi « omnia attributa. »

3. Si dicatur, quod laudabile est artifici ut quædam meliora aliis faciat. Contra : Magis esset laudabile si omnia optima faceret : cum igitur laudabile Deo conveniat, omnia optima debuit facere.

4. Si dicatur, quod non essent res meliores si omnia æqualia fierent. Contra : Augustinus dicit, quod « melior fuisset « natura hominis si talem fecisset eam « Deus, quod nec peccare nec mori potuisset : » et eodem modo de aliis : ergo melius esset si omnia facta fuissent facta optima.

Solutio. Dicimus, quod res potest dupliciter considerari : aut secundum quod est in sua natura, et sic quidem quia est a bono, bona est, posset tamen melior esse. Si autem consideretur per comparationem ad finem universi, quod est bonum (ut in exercitu) non æqualiter ab omnibus participatum, non potuit melius fieri, sicut sonus dulcis melior est quam gravis, optimam tamen harmoniam faciunt si conjungantur, in qua si unus gravior vel acutior efficeretur, fieret dissonantia. Similiter si res inferior in universo fieret æqualis superiori, licet ipsa in se melior esset, fieret tamen dissonantia in toto universo : et quia, ut dicitur in *Ethicis*, bonum universitatis vel gentis melius est bono unius hominis, ut universum esset optimum secundum mensuram sui finis, fecit Deus res quasdam sub aliis in bonitate. Unde Augustinus : « Bona sunt quæ condidit Deus etiam sin« gula, simul autem universa valde bo« na. »

Ad primum ergo dicendum, quod optimi non est optima facere singula, sed universa simul meliora, cum bonum omnium sit melius quam unius : unumquodque tamen facit bonum ut potest fieri secundum capacitatem materiæ vel potentiæ quæ injacet in opere Dei, licet non præjaceat, sicut dicit Philosophus, optimum coriarium esse qui facit ex quolibet dato corio meliorem calceum qui potest fieri : sed diversa dispositio materiæ est ab ipso ut ab agente omne bonum universi.

Ad secundum dicendum, quod Filius Dei est in eadem essentia cum ipso natus, et habet quidquid est cum ipso : unde si diminuisset sibi aliquid, esset invidiæ : sed non est invidiæ si non dat rebus ea quorum potentia eorum non est capax.

Ad tertium dicendum, quod bonitas artificis est ut faciat unamquamque partem proportionatam valori totius, et non ut faciat unumquodque quanto melius potest.

Ad quartum dicendum, quod Augustinus intellexit meliorem fore naturam hominis in se, non quantum ad finem universi.

2

ANTIQUA TRANSLATIO.

Non enim fortassis esset nisi eorum quæ sunt essentiæ et principii assumptione. Existentia igitur omnia esse ejus participant. Esse enim omnium est super esse divinitatis. Viventia autem eamdem super omnem vitam vivificam virtutem. Rationalia autem et intellectualia, eamdem super omnem et rationem et intellectum per se perfectam et ante sapientiam.

BALTH. CORDERII. S. J. INTERPRETATIO.

Neque enim essent, nisi rerum essentiæ principiique participes exsisterent. Cuncta igitur inanimata ; hoc ipso quod sunt, ipsam participant ; nam esse omnium, est ea quæ illud esse superat Divinitas : verum res viventes, ejusdem supra omnem vitam vivificæ virtutis sunt consortes ; at quæ ratione spirituque pollent, super ejus omnem rationem et intelligentiam per se perfectæ ac præperfectæ sapientiæ compotes exsistunt.

Non enim, etc.

Hic ostendit communionem divinæ bonitatis in diversis gradibus entium vel creaturarum, quæ sunt existentia, viventia, rationalia, intellectualia.

DUBIUM.

SED EST hic dubium ad intellectum *litteræ*, utrum Deus vere dicatur de omnibus tanquam ens de substantia eorum. Et videtur, quod sic.

1. Quodcumque assumit aliquid ut sit, vere prædicatur de illo : sed omnia sunt *assumptione* divinæ *essentiæ*, ut dicit in *littera* : ergo quælibet res est Deus vel essentia divina.

2. Ad idem. Id quod est eidem rei secundum suum esse, vere prædicatur de illo : *esse* autem *divinum*, ut dicit in *lit-*

tera, est esse omnium : ergo vere prædicatur de omnibus.

3. Et hoc idem videtur per verba Commentatoris, quæ talia sunt : « Est igitur « participatio divinæ essentiæ assumptio : « assumptio autem ejus sapientiæ divinæ « fusio est, quæ est omnium substantia « et essentia, et quæcumque in eis natu- « raliter intelliguntur. »

4. Hoc idem videtur per rationem. Omne illud in quo stat resolutio omnium, verissime est de substantia cujuslibet rei : sed in eodem primo, quod est Deus, stat resolutio omnium : ergo verissime est de substantia cujuslibet, et prædicatur de omnibus. *Probatio.* Si id in quo stat resolutio, non est Deus : ergo determinatur aliqua differentia superaddita ei, in qua stat resolutio, et sic non est primum, sed secundum.

5. Ad idem, Aut aliquid vere negatur de Deo, aut nihil. Si nihil : ergo ipse vere est omnia. Si vero aliquid negatur ab ipso, cum omnis negatio fundetur super aliquam differentiam, ut homo non est asinus, quia est rationalis, oportebit quod determinetur aliqua differentia : et sic erit compositum et non primum : cum ergo hoc sit falsum, omnia vere dicentur de ipso.

6. Ad idem, Quæcumque sunt, et nullo modo differunt, sunt eadem : Deus et materia prima sunt, et nullo modo differunt : ergo sunt eadem : et sic Deus erit de substantia cujuslibet rei, sicut prima materia. *Probatio medii.* Quæcumque nulla differentia differunt, non differunt : sed quæ nullam differentiam habent, nulla differentia differunt : cum igitur Deus et materia prima, quæ sunt simplicia, nullam differentiam habeant : et sic videtur, quod non differant, eti ta sunt idem.

Ad oppositum :

1. Sicut dicit Philosophus in III *Physicorum*, tres causæ coincidunt in unam, materia autem non coincidit cum aliis : et intelligit secundum substantiam et non secundum rationem : quia sic nulla coincidit cum alia. Cum igitur Deus sit primum agens, non erit in substantia cum materia : nec etiam est forma rerum, cum in formalibus res differant. Cum igitur nihil sit de substantia rei nisi materia et forma, Deus non erit de substantia rerum.

2. Ad idem, Quidquid causat et regit res præter quam quod commisceatur cum eis, non est de substantia rei : Deus est hujusmodi : ergo non est de sustantia rerum. Media scripta est in libro de *Causis*.

3. Item, Quod miscetur alii, aut est potentia, sicut materia : aut est in potentia, sicut forma quæ educitur de potentia materiæ : sed Deus non est potentia, quia potentia non incidit in idem cum agente : nec etiam est in potentia, quia cum nihil educat se de potentia in actum, ut supra probavimus, oporteret esse aliquod agens prius eo quo educeretur in actum : sed hoc est falsum : ergo nulli rei commiscetur.

4. Ad idem, Movens et motum differunt per essentiam : ergo universaliter movens, et universaliter motum : sed Deus est universaliter movens, quia non movente primo, nihil movebit secundario, ut probat Philosophus : materia autem est universaliter motum, quia omne motum in quantum hujusmodi est in potentia quam participat a materia : ergo Deus et materia differunt per essentiam. Similiter non est forma cujuslibet rei : quia sic omnia essent idem, quod est error Parmenidis reprobatus in I *Physicorum*. Et probatur sic per rationem. Movens in quantum hujusmodi, est in actu : motum in quantum hujusmodi, est in potentia : cum ergo idem non sit in actu et potentia, quia idem esset ens et non ens, movens et motum non erunt idem. Nec potest dici, quod sint diversa solum ratione, quia realiter ibi ponitur actus et potentia.

Solutio. Dicimus, quod « Deus qui- « dem est esse omnium, ut dicit Bernar- « dus, non essentiale, sed causale, ut ef- « ficiens formale. » Hoc autem potest es-

se duobus modis, aut secundum actionem univocam, sicut homo generat hominem : aut sicut efficiens per formam ordinis, sicut domus esse in mente artificis est esse efficiens formale exterioris domus : et hoc modo cum omnia sint in Deo ut unum per formam exemplarem per quam agit, dicitur esse suum esse cujuslibet rei efficienter formale, maxime cum forma rei in ipso sit sua substantia.

Ad primum ergo dicendum, quod res non dicuntur assumere essentiam divinam ut sint secundum substantiam, sed exemplariter : et secundum illum sensum dicitur esse omnia et substantia et essentia omnium. Et hoc patet per hoc quod dicit Commentator, « Assumptio essentiæ fusio divinæ sapientiæ est : » funditur enim sapientia manifestando se in causatis. Et sic patet solutio ad duo sequentia.

Ad quartum dicendum, quod Deus non est illud ens in quo stat resolutio, cum usque ad ipsum non perveniat : propter quod Deus cum dicimus, « Credo in unum Deum, » non est illud unum in quo stat ratio resolvens, sed est unum quod ratio non attingit : aliter enim non esset articulus, cum articulus sit de eo quod fides arguit, et ratio contradicit : illud enim ens in quo stat resolutio generum, est quædam intentio simplex secundum rationem, et devenitur in ipsum resolvendo particulare in intentionem universalem, quæ dicitur de ipso. Deus autem est simplex secundum esse, et devenitur ad ipsum non resolvendo, sed accipiendo entia secundum ordinem propinquitatis et remotionis ab ipso. Quare unum non resolvitur in aliud, nec dicitur de alio : et tunc dicimus, quod determinatum est, non quidem per differentiam additam, sed per seipsum.

Ad quintum dicendum, quod negationes omnium verissimæ sunt in eo, et negatur ab omnibus secundum sua omnia, ut a sapientibus per excessum suæ sapientiæ, et sic de aliis, et non per differentiam facientem compositionem in ipso.

Ad sextum dicendum, quod Deus et materia prima differunt, non per differentiam quam habeant, sed seipsis : hoc enim modo differunt simplicia, sicut homo et asinus rationali et irrationali, et hoc seipsis : aliter enim iretur in infinitum.

EXPOSITIO TEXTUS.

Littera sic legatur : Diximus, quod omnia vocantur ad communionem suæ bonitatis, et hoc patet in quolibet gradu entium : *enim*, id est, quia existentia *fortassis non essent nisi assumptione essentiæ et principii eorum quæ sunt*, id est, nisi assumerent in se ut exemplata ab ipsa divinam essentiam, quæ est principium et causa exemplaris omnium rerum. *Igitur omnia existentia participant esse ejus*, scilicet Dei : *enim*, id est, quia *esse omnium* causale exemplariter et effective *est divinitatis* quæ est *super esse* creatum. Et in hoc apparet, quod non intellexit substantialiter esse Dei fore esse omnium rerum, sed per suum excessum differre ab omnibus. Et potest sic formari ratio. Nihil est nisi participet esse : divinum esse est esse omnium : ergo nihil est nisi participet divinum esse. Et non solum existentia participant esse ejus, *autem*, id est, sed *viventia omnia* participant *eamdem*, scilicet divinitatem, *virtutem vivificam*, id est, in omnibus facibus facientem vitam *super omnem vitam*, id est, habens vitam eminenter, *rationalia*, ut homines, *et intellectualia*, ut Angeli participant, *eamdem*

divinitatem, quæ est *super omnem et rationem et intellectum*, id est, habens illa eminenter : et eamdem dico sapientiam *per se perfectam et ante perfectam*, id est, non ab alio habens perfectionem, sed præbens perfectionem omnibus.

3

ANTIQUA TRANSLATIO.

A. Clarumque quia circa eam illæ essentiarum sunt, quæcumque innumerabiliter ab ea acceperunt.

B. Sanctæ ergo cœlestium essentiarum dispositiones super ea quæ tantum et sunt irrationabiliter viventia, secundumque nos rationalia in hierarchiæ traditionis participatione factæ sunt. Invisibiliter enim in divinam imitationem seipsas conformantes, et ad divinam similitudinem supermundane adspicientes, et formare appetentes intellectualem suam speciem, copiosiores pulchre habent ad eam communiones. Attendentes quidem sunt omnem vitam. Ipsæ ergo sunt primo et multipliciter, et semper ad summum, quantum fas est, in conformatione divini et inflexibilis amoris intentæ, et principales illuminationes immaterialiter et pure recipientes, et ad ipsas ordinatæ, et intellectualem habentes omnes vitam.

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Liquet igitur, naturas istas esse proximas Divinitati, quæ multipliciter illam participarunt.

Quapropter sanctæ cœlestium essentiarum dispositiones, rebus iis quæ solummodo exsistunt, et sine usu rationis vivunt, humanave utuntur ratione, divini principatus munere ac participatione antecellunt. Cum enim se ad imitandum Deum intellectualiter componant, atque Dei principalem similitudinem supermundialiter contemplantes, ad camdem speciem suam cupiant efformare; jure merito uberiore gaudent ejus participatione, quod sint assiduæ, ac semper ad anteriora, quantum fas est, divini numquam fatiscentis amoris contentione extendantur, et primordiales illustrationes immaterialiter liquidoque suscipiant, atque ad eas componantur, vitamque omnem habeant spiritualem.

EXPOSITIO TEXTUS.

A. *Clarumque quia circa*, etc.

Hic concludit, quod Angeli propinquiores sunt Deo qui plus ab eo participant, dicens : Omnia participant divinam bonitatem, *que*, id est, et, hoc est *clarum*, id est manifestum : *quia illæ* de numero *essentiarum sunt circa eum*, scilicet divinitatem, ut propinquæ sibi, *quæcumque acceperunt innumerabiliter*, id est, super numerum aliorum *ab ea*, id est, de attributis ejus.

DUBIUM.

Sed videtur hoc esse falsum : quia quanto est major numerus, plus recedit ab unitate : et ita quanto plura recipiunt dona, tanto magis distant a primo simplici uno.

Et dicendum, quod ista dona unitiva sunt per assimilationem ad Deum : et ideo quanto plura percipit quis, pluribus virtutibus est unitus per similitudinem ad unum primum. Oportet enim, quod pluribus virtutibus similetur primo uni simplici.

EXPOSITIO TEXTUS.

B. *Ergo sanctæ dispositiones*, etc.

Ergo sanctæ dispositiones, id est, ordines *cœlestium essentiarum*, id est, Angelorum, *sunt factæ in participatione traditionis hierarchiæ*, id est, per hoc quod participant dona hierarchica tradita eis a Deo, sunt dico factæ *super ea quæ tantum sunt*, id est, inanimata, nullam nobilem conditionem super esse habentia, ut lapides : *et super viventia irrationabiliter*, sicut plantæ et bruta : *que*, id est, et *super rationalia secundum nos*, id est, super ea quæ habent rationem per modum nostrum : *enim*, id est, quia ipsæ cœlestes essentiæ *formantes*, id est, conformantes *seipsas* : et hoc referatur ad conatum, quia aliter idem esset agens et actum : *in imitationem divinam invisibiliter*, ita quod privetur corporalis, et ponatur visus spiritualis : *et adspicientes supermundane*, id est, super modum quo nos adspicimus in hoc mundo, *ad divinam similitudinem*, sicut ad desideratum, *et*

appetentes formare, id est, illi conformare *suam speciem intellectualem*, id est, speciositatem intellectualis naturæ : non enim potest exponi sicut dicitur, quod intellectus est species intelligibilium, ut a quo habent tale esse, sic intellectus non est species eorum quæ sunt supra virtutem sui luminis, id est, divinorum de quibus hic loquitur. Sic dico appetentes, adspicientes, et formantes *habent pulchre*, id est, decenter sibi *copiosiores*, id est, plures *communiones ad eam*, scilicet divinam similitudinem, id est, plura ab ea communicant. Et ipsæ *quidem* sunt *attendentes*, id est, attingentes *omnem vitam*, quia intellectualem : sicut enim dicit Philosophus, « Plantæ non « habent animam, sed partem partis ani- « mæ deficiendo a rationali, in qua est « perfecta ratio animæ : » eo quod habet operationem naturæ in motu corporis et intellectivam vim ex natura sua, et dominium in regimine naturæ : et ideo in Angelis dicitur tota ratio vitæ : quia aliorum vita est per defectum a sua : et ipsi eminenter habent quæ sunt aliorum, ut supra ostensum est. *Ergo* ex quo super alia sunt, *ipsæ* scilicet cœlestes essentiæ *primo*, quia super alia, *et multipliciter* propter copiam receptorum, *et semper*, propter perfectionem in ipsis, *sunt intentæ*, per adspectum *ad summum*, scilicet Deum, *quantum fas est*, id est, quantum possibile est ipsis. Intentæ dico *in conformatione amoris divini* quantum ad objectum, *et inflexibilis* propter firmam adhæsionem : est enim illa visio amati pascens : et sunt *recipientes illuminationes principales*, id est, divinas in mentem *immaterialiter*, id est, sine materia et conditionibus ejus, ut sensitivæ virtutes accipiunt, *et pure*, id est, sine continuo et tempore ut intellectus noster accipit, et sunt *ordinatæ ad ipsas*, scilicet illuminationes, id est, per ordinem hierarchicum recipientes : *et* sunt *habentes intellectualem omnem vitam*, id est, quæ est tota et perfecta vita.

DUBIUM.

Sed videtur, quod hoc sit falsum :

1. Vita enim est continuus actus animæ in corpus : ergo non convenit Angelis.

2. Præterea, Non habent vitam vegetabilem : ergo non habent omnem vitam.

Et dicendum ad primum, quod hæc est diffinitio vitæ prout est in nobis : in Angelis autem est vita per actum intelligendi, ex virtute ejus quo est ipsorum.

Ad aliud dicendum, ut dictum est, quod vegetabilia non habent perfectam vitam. Unde dicit Gregorius : « Quædam « vivunt non per animam, sed per virorem : » id autem quod participant de vita imperfecte, est in Angelis eminenter.

4

ANTIQUA TRANSLATIO.

A. Ipsæ ergo sunt primo et multipliciter in participatione Dei factæ, et primo et multipliciter manifestatrices divinæ occultationis. Propterea et ultra omnia cognominatione angelica selectim dignæ dictæ sunt : eo quod primo in seipsas edunt divinam illuminationem, et in nos per se deferunt quæ supra nos sunt manifestationes. Sic quidem, ut Theologia ait, per Angelos nobis donatæ sunt[1],

B. Et gloriosos quoque ante legem et post legem patres nostros Angeli ad divinum reducebant, quod agendum introducentes, et ad rectam veritatis viam ex errore et vita immunda reducentes[2], aut ordines sacros mysteriorum supermundalium, aut occultas visiones, aut divinas quasdam anteprædicationes[3] prophetice revelantes[4].

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Hæ igitur sunt, quæ primario et multipliciter Deum participant, et imprimis ac multis modis arcanum Dei manifestant; quamobrem præ cæteris omnibus per excellentiam angelicum cognomen meruerunt, quia ipsæ primum a Deo illuminantur, et per ipsas nobis nostræ revelationes transmittuntur. Sic igitur lex, ut divinus Sermo testatur, per angelos nobis data est : et illos celebres ante legem, et post legem patres nostros, angeli ad Deum adducebant, aut quod agendum erat exponentes, et ab errore et vita profana ad rectam viam veritatis traducentes ; aut manifestantes sacros ordines, aut mysteriorum, quæ supra mundum sunt, abditas visiones, aut divinas quasdam prædictiones, tamquam nuntii et ministri explanantes.

[1] Ad Gal. iii, 19. — Act. vii, 53.
[2] Matth. ii, 13. — Act. xi, 13.
[3] Alias *prædictiones*.
[4] Dan. vii, 10. — Isa. x.

EXPOSITIO TEXTUS.

A. *Ipsæ ergo sunt*, etc.

Hic concludit ulterius, quod cum prius recipiant, nobis manifestant, dicens: *Ergo* ex dictis *ipsæ* cœlestes essentiæ *sunt factæ primo et multipliciter*, ut dictum est, *in participatione Dei*, *et per* hoc etiam sunt *primo et multipliciter manifestatrices divinæ occultationis*, id est, divini occulti, *et propterea sunt factæ dignæ* a Scriptura *selectim*, id est, divisim vel singulariter cognominatione angelica ultra omnia alia: *eo quod edunt*, id est, recipiunt quodam conatu divinam illuminationem in seipsas ut manifestantes, *et per se deferunt in nos manifestationes quæ supra nos sunt*, et quantum ad manifestata, et quantum ad modum accipiendi. Angelus enim nuntius dicitur propter officium nuntiandi nobis.

Sic quidem ut Theologia ait, etc. Ostenso quæ sit angelica hierarchia per ejus eminentiam, ostendit per Scripturam, quod per ipsam in nos deveniunt divinæ illuminationes: quod etiam supra supposuit.

Et dividitur hæc pars in tres partes. In prima ostendit, quod per Angelos ad nos deveniunt illuminationes divinæ. In secunda objicit in contrarium, ibi (§ 5), *Si autem quis dixerit*.

In prima duo facit. In prima dicit propositum suum in generali. In secunda distinguit per quæ specialiter per Angelos illuminamur, ibi, *Et gloriosos quoque, etc.*

Littera sic legatur: *Sic quidem*, ut dictum est, manifestationes quæ sunt supra nos, *donatæ sunt nobis* a Deo ut a primo fonte, *per Angelos*, id est, ministerio eorum, *ut*, id est, sicut *Theologia*, id est, sacra Scriptura quæ est de Deo, *ait*, id est, dicit: et in quibus locis, postea dicet.

DUBIUM.

Hic est dubitatio: Quomodo Angeli illuminent nos?

1. Et videtur, quod nullo modo possint. Sicut enim dicit Philosophus in primo de *Generatione et Corruptione*, ea quorum unum agit in alterum, communionem habent in potentia: sed Angelus et anima nostra non conveniunt in potentia una, cum non sint transmutabilia ad invicem: ergo Angelus non potest illuminare animas nostras.

2. Ad idem, Sicut dicit Philosophus in de XVI *Animalibus*, quod non tangit, non agit: sed si non agit, non sequitur alteratio: sed Angelus non tangit animam tactu metaphorico, sicut dicitur, quod contristans tangit animam, qui videtur magis esse propinquus, quia talis tactus exigit aliquam continuitatem, Angelus autem non habet continuitatem cum anima: neque per se, cum careat quantitate: neque per subjectum, cum Angelus non sit

unitus alicui subjecto : ergo illuminatio cum sit quædam alteratio, videtur quod non possit illuminare animam.

3. Si dicatur, quod illuminat per influentiam. Contra : Aut enim est influentia per emanationem alicujus ab Angelo in animam : et tunc oportet esse aliquam continuitatem per quam deferatur, quia ut dicitur in secundo de *Anima*, si formica esset in cœlo, et medium esset vacuum, non possemus eam videre : et sic redit prima difficultas. Aut est influentia, quia per imperium Angeli fiunt species in anima : et sic essent creatores illarum formarum, quod est contra Damascenum, maledicens omnes qui dicunt Angelos aliquid creare. Ergo videtur, quod nullo modo possint illuminare animas nostras.

4. Si dicatur, quod non illuminant per influentiam specierum intelligibilium, sed per immissionem luminis, tunc omnino eadem difficultas oritur de lumine sicut de speciebus : quia vel oportet continuitatem ponere, vel lumen quod fit in nobis, creari imperio Angeli.

5. Ad idem, Ad hoc quod intellectus intelligat, oportet esse et agens universaliter et aliquid determinans intellectum, scilicet speciem rei determinatæ, sicut ad hoc quod terminetur motus naturæ, non sufficit agens, sed oportet esse speciem qua informetur materia : si igitur Angelus illuminet animam, oportet aliquid respondere illis duobus : et ita effluere ab ipso species, et non solum lumen. Et si dicatur, quod species suscipit a phantasmatibus, quæratur de illis in quibus non sunt aliqua phantasmata, sicut Joannes Baptista fuit illuminatus in utero matris ad cognoscendum Salvatorem quando nondum aliquid acceperat.

Solutio. Dicimus, quod secundum opinionem Philosophorum facile esset respondere huic quæstioni. Ipsi enim ponunt intelligentias motores orbium et applicatos ad motum : unde habent ad animas nostras duplicem continuitatem, scilicet universalis virtutis moventis continuitatem motus : sicut enim in corpore animalis universalis virtus movens est imaginatio, quæ licet habeat determinatum organum in corpore, totum tamen corpus disponitur secundum motum ejus, sicut patet in somnis, quando repræsentatur forma mulieris in imaginatione, totum corpus movetur secundum hoc, et de illo qui imaginando se leprosum, factus est leprosus : ita etiam intelligentia est universalis virtus movens, ad quam reducitur omnis motus naturæ : et ex conceptione ejus sequuntur aliæ res in natura præter ordinem motus cœli etiam, ut ea quorum causæ nos latent, et ex ipsa sequitur impressio in animabus nostris. Et hoc est secundum opinionem Avicennæ, licet alii contradicant. Est etiam alia continuitas per medium : motus enim cœli compositus est ex virtute spirituali, quæ est dirigens ad finem quem sortitur a motore, scilicet intelligentia, et iterum ex virtute corporali quam habet ab ipso mobili, sicut etiam in actione animæ : unde secundum quod motus attingit corpus, quod est instrumentum animæ, anima accipit illuminationem spiritualem ex motu propter virtutem spiritualem quæ est in ipso, cum unumquodque accipiat ex motu secundum suam proportionem. Et hujusmodi dicunt esse influentiam intelligibilem in animas nostras. Tali autem continuitate non possumus nos sic dicere, eo quod non ponimus Angelos conjunctos motui, nec omnes movere orbem. Et ideo oportet aliter dicere, scilicet quod Angeli non illuminant animas nostras nisi missi ad nos : quia sicut dicit Damascenus, « Ibi sunt, ubi operantur, oportet « quod applicent se in instrumento ani« mæ, ita quod illud quod est instrumen« tum animæ, sit locus spiritualis Angeli : » et sic per istam continuitatem agit in anima. Et isti possunt esse mini modi quibus imprimunt in animam secundum Augustinum, et hoc per contrarium : dicit enim ipse, quod « dæmones immi« scent se sanguini et phantasiæ, ut per« turbent intellectum. »

Ad primum ergo dicendum, quod Angelus et animal licet non communicent in potentia materiæ, communicant tamen in potentia generis : et hoc sufficit ad hanc actionem, per quam non accipitur forma quæ sit aliquid simpliciter, sed quæ est ut ens in anima, licet secundum quosdam nihil omnino fiat in anima : in actione autem naturali per quam acquiritur forma quæ est ens simpliciter, oportet esse communionem in materia.

Ad secundum dicendum, quod est ibi tactus metaphoricus : licet enim Angelus non habeat subjectum cui uniatur, habet tamen spiritualem locum per quem potest continuari animæ per subjectum suum.

Ad tertium dicendum, quod ponentibus influentiam, necessarium est ponere modum continuitatis : quia sic posuerunt Philosophi influentiam : unde oportet redire ad id quod dictum est, nisi velint esse contenti nomine influentiæ sine intellectu ejus. Et similiter dicendum ad quartum de lumine.

Ad quintum dicendum, quod illud quod se habet ad modum determinantis in hac illuminatione, sunt species acceptæ a phantasmatibus, quarum diversæ compositiones et divisiones fiunt, et per lumen intellectus agentis : sed ad formandas compositiones et condivisiones ad quas non est proportionatum lumen intellectus agentis, exigitur superius lumen, ut angelicum : et sic lumen ejus se habet in ratione agentis universaliter. Si autem non essent formæ in phantasmatibus, oporteret eas creari a Deo, licet possemus dicere quod Joanni Baptistæ fuit datus motus sine cognitione.

EXPOSITIO TEXTUS.

B. Et gloriosos, etc.,

Hic specificat quod ad manifestanda mittatur Angelus, et ponit quinque dicens. *Et quoque*, id est, etiam Angeli *reducebant ad divinum*, scilicet lumen *gloriosos Patres nostros ante legem*, ut Abraham, et Loth, *et post legem*, ut David et alios Prophetas. Reducebant dico *introducentes*, id est, ostendentes illud *quod* erat *agendum*, sicut dictum est Abrahæ, quod exiret de terra sua (Genes. XII, 5), et Loth, quod exiret de Sodomis (Genes. XIX, 17) : et reducebant *ad rectam viam veritatis ex errore*, quantum ad intellectum, *et vita immunda*, quantum ad affectum, sicut in datione legis (Exodi, XIX), et de Cornelio converso ad fidem (Actuum, X). Aut reducebant dico *revelantes sacros ordines mysteriorum*, id est, occultorum *supermundalium*, id est, super mundum nostrum existentium, scilicet ordines Angelorum, ut Ezechiel, I, et Isaiæ, VI, 2 : *Seraphim stabant : aut* et reducebant revelantes *visiones occultas*, et quia sunt de occultis *quæ non licet homini loqui*, et quia occulte accipiuntur, ut per raptum (II ad Cor. XII, 4). *Aut* etiam revelantes *prophetice quasdam anteprædicationes*, id est, antepræddictiones *divinas*, id est, de di-

vinis, ut Isaiæ, VII, 14 : *Ecce virgo concipiet*, etc. Et potest accipi numerus istorum hoc modo : quia aut revelatio fit de operandis, aut de credendis. Si de operandis, aut extra, et sic introducunt quid agendum est : aut intra, et sic reducunt ex immunda vita. Si est de credendis, aut secundum viam, et sic sunt propheticæ prædicationes : aut secundum patriam, et sic vel dispositiones beatorum, ut ordines sacri : aut beatitudo ipsa, et sic sunt visiones occultæ. Vel aliter, vel est illuminatio de agendis, vel de appetendis, vel de credendis. Si de agendis, vel intus, vel extra, ut supra. Si de appetendis, aut pertinent ad beatitudinem, aut ad dispositionem beatorum, ut supra. Si de credendis, sic est ultima.

5

ANTIQUA TRANSLATIO.

Si autem quis dixerit, et inde immediate fuisse quibusdam sanctorum theophanias, discat et hoc sapienter ex sacratissimis eloquiis, quomodo hoc quidem quod est Dei occultum, nemo vidit neque videbit [1]. Theophaniæ autem sanctis factæ sunt secundum [2] decentes Deum perque quasdam sacras videntibus proportionalium visionum manifestationes [3].

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

III Si quis vero dicat, quibusdam sanctis immediate Deum ex se apparuisse, discat etiam hoc aperte ex Scripturis sacris, ipsum illud, quod Dei est occultum, neminem vidisse, neque visurum esse, sed apparuisse sanctis Deum, ostendentem se, ut eum decebat, per visa quædam sacra, et iis, qui ea videbant, congruentia.

[1] I Joan. IV, 12.
[2] Alias *sed*
[3] Gen. III, 8 et XVIII 1.

DIVISIO ET EXPOSITIO TEXTUS.

Si autem quis dixerit, etc.

Hic objicit in contrarium ei quod dixerat, illuminationes deferri ad nos per Angelos, dicens : *Autem*, id est, sed adversative prædictis, *si quis*, id est, aliquis *dixerit quibusdam* de numero *sanctorum fuisse* factas *theophanias*, id est, divinas apparitiones, *inde*, id est, a Deo et, id est, etiam *immediate* : hic respondebimus, *discat et hoc*.

Hic solvit. Et dividitur in partes duas. In prima solvit. In secunda solutionem probat, ibi (§ 7), *Aut non et sacram*.

In prima tria facit. Primo enim solvit per interemptionem. Secundo manifestat quoddam quod dixerat, ibi (§ 6), *Ipsa igitur sapientissima*. In tertia resumit propositum soluta dubitatione, ibi (§ 6 sub finem), *Has autem divinas*.

Littera sic legatur : Si, inquam, ita quis dixerit, *discat et hoc* quod dicam *ex sacris eloquiis* (I Joan. IV, 12), scilicet *quomodo hoc Dei occultum*, quod est ejus essentia, *nemo quidem*, id est, certe *vidit*, quid est, id est, comprehendendo terminos essentiæ ejus, *neque* sic umquam *videbit*. Hoc ipse addit, et Chrysostomus ulterius, quod nec etiam cœlestes essentiæ. *Autem*, id est, sed *sanctis factæ sunt theophaniæ*, ut supra, *secundum manifestationes Deum decentes* : quia per similitudines dissimiles, *quæ*, id est, et *per quasdam manifestationes sacras* : quia sunt de sacris, visionum proportionalium *videntibus Deum*, quia unusquisque ab eo percipit secundum suam capacitatem.

DUBIUM.

Hic est dubitatio, Utrum aliquibus sanctis sit facta divina illuminatio, non per Angelos ? Et videtur, quod sic.

1. Dicit enim David in Psalmo : LXXXIV, 9 : *Audiam quid loquatur in me Dominus Deus* : ergo percipiebat illuminationem a Deo sine medio.

2. Item, Genes. XXXII, 30, dicit Jacob : *Vidi Deum facie ad faciem*.

3. Item, de Moyse dicitur Exodi, XXXIII, 11, et Numer. XII, 8, quod *loquebatur Dominus ad Moysen facie ad faciem, sicut solet loqui homo ad amicum suum*. Ergo hujusmodi illuminati sunt sine medio.

4. Item, II ad Corinth. XII, 2 et seq., dicit quædam Glossa, quod Paulus vidit sicut illi qui sunt de tertia hierarchia : illi autem vident sine medio Deum : ergo et ipse sic vidit.

5. Præterea, Majus est incarnatio quam illuminatio : sed incarnatus fuit Filius Dei sine Angelis mediis : ergo multo magis illuminat sine medio.

6. Ad idem, Nihil intelligitur sine medio lumine, sicut geometricalia per principia geometriæ, et omnia naturaliter

cognita per lumen intellectus agentis, et ad divina non illuminat nisi lumen divinum : ergo non possunt accipi ab Angelis, sed solum a lumine divino.

7. Præterea, Theophania dicitur divina apparitio, et non angelica : ergo videtur, quod illi quibus sunt factæ, Deum viderunt et non Angelos.

8. Ad oppositum : Sicut dicitur I Joan. iv, 12 : *Deum nemo vidit umquam.* Si igitur aliquis ab ipso fuit illuminatus, non fuit illuminatus immediate, sed mediantibus Angelis.

9. Præterea, Sicut dicit Damascenus, « Cœlestes essentiæ de quibus magis vide« tur, Deum ut est numquam viderunt. » Ergo multo minus homines immediate viderunt.

10. Præterea, Divinum lumen non est proportionatum humano intellectui : omne autem accipiens est proportionatum accepto : ergo non potest immediate divinum lumen accipere, sed oportet hoc fieri mediantibus Angelis.

Solutio. Dicimus, quod de sanctis dupliciter possumus loqui, aut secundum statum viæ, aut secundum statum patriæ. Secundum statum patriæ, cum assumantur homines secundum gradus Angelorum (sicut dicitur in cantico Deuter. secundum aliam translationem, *Statuit terminos Gentium juxta numerum Angelorum Dei*) quidam sunt superiores, quidam medii, quidam inferiores : et superiores quidem recipiunt illuminationes a Deo immediate, medii vero et inferiores (cum lex divinitatis sit per prima media, et per media ultima reducere) recipiunt mediantibus superioribus, licet quantum pertinet ad objectum beatitudinis, omnes videant eum immediate. Secundum vero statum viæ nullus recipit illuminationes a Deo immediate, sed mediantibus Angelis. Unde dicitur Exodi. xxxiii, 20 : *Non videbit me homo, et vivet*, hac scilicet vita. Angeli vero illuminant virtute divini luminis quod a Deo participant : quæcumque enim communicant in una natura generis vel speciei, oportet quod habeant ab eo et virtute ejus in quo est, sicut in fonte, sicut omnia mixta participant calorem altiorem ab igne, et quod calefiunt, est virtute caloris ignis. Similiter in diffinitionibus diffinitum manifestatur per media genera prout continent in se superiora : et si sit dubitatio de mediis, oportet resolvere usque ad ultima. Ita etiam est in demonstrationibus : ultimæ enim conclusiones probantur per primo probata sive demonstrata virtute primorum principiorum per quæ demonstrata sunt : et ut sint certa, oportet ea probari per prima : et in illis est status. Similiter dicimus, quod Deus est fons totius intellectualis luminis : unde si homines qui sunt ultimi in hoc genere, debent illuminari, hoc erit agentibus Angelis, qui sunt medii virtute luminis divini, quo et ipsi illuminati sunt, sine quo nihil intelligi potest.

Ad primum ergo dicendum, quod David illuminatus erat per Angelos, sed propter divinum lumen cujus virtute fit illuminatio, dicit Deum in se loqui. Et propter hoc etiam omnes prophetæ alii dicunt Deum dicere quæ per Angelos eis revelantur.

Ad secundum dicendum, quod ille quem vidit Jacob, Angelus fuit. Unde dicitur Osee, xii, 3 : *Directus est cum Angelo*, etc., sed dicitur vidisse Deum, ratione prædicta.

Ad tertium dicendum, quod ille qui loquebatur ad Moysen, Angelus fuit, per quem etiam lex data fuit, sicut dicitur ad Galat. iii, 19 : *Lex... ordinata per Angelos in manu mediatoris*, etc. Et Actuum. vii, 53, dicit Stephanus : *Accepistis legem in dispositione Angelorum, et non custodistis.* Sed attribuitur Deo : quia virtute luminis illius factum est. Unde Gregorius in Glossa Exodi, iii, 2 : « Angelus qui « Moysi apparuisse describitur, modo « Angelus, modo Dominus memoratur. « Angelus, quia exterius loquens deser« vit. Dominus, quia interius præsidens « loquendi efficaciam tribuit : dum enim « loquens ab interiore regitur et per ob-

« sequium Angelus, et per inspirationem « Dominus memoratur. »

Ad quartum dicendum, quod Paulus quando raptus fuit, erat in statu patriæ, sicut ibidem dicit Glossa : et ideo immediate videre potuit, sicut et illi qui sunt in patria.

Ad quintum dicendum, quod incarnatio est præter ordinem hominis et Angeli : eo quod homo assumptibilis, et non Angelus : et in homine erat necessitas et reparabilitas, et non in Angelo : et ideo prætermisso Angelo assumpsit hominem : sed in illuminationibus sunt ordinati, et ideo non est similis ratio : hoc tamen non faceret necessitatem, sed probabilitatem.

Ad sextum dicendum, quod sine divino lumine non possunt accipi divina : hoc tamen lumen immediate accipit Angelus, et virtute ejus illuminat nos.

Ad septimum dicendum, quod ratione prædicti luminis cujus virtute illuminatio fit, dicitur divina apparitio, et non quia Deus immediate videatur.

Ad octavum dicendum, quod Deus a nullo potest videri quid est, ita quod comprehendantur termini essentiæ ejus, nec ab homine, nec ab Angelo : potest tamen mens nostra et Angeli videre sine medio et velamine, essentiam ejus attingendo, non comprehendendo prout est objectum beatitudinis, licet prout in hac vita sumus, videri immediate a nobis non possit. Et per hoc patet solutio ad nonum.

Ad decimum dicendum, quod licet intellectus noster de se non sit proportionatus ad videndum Deum, tamen per aliquas dispositiones sibi a Deo inditas, ut gloriæ vel gratiæ, efficitur proportionatus ad videndum ipsum, vel per fidem, vel per speciem.

6

ANTIQUA TRANSLATIO.

Ipsa igitur sapientissima Theologia visionem illam quæ in ipsa est descripta, revelavit divinam, quasi in forma informium similitudinem, ex videntium in divinum reductione pulchre vocari theophaniam, quasi per ipsam videntibus divina facta illuminatione :

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Sermo autem divinus, omni plenus sapientia, visum illud quod divinam similitudinem in illo ipso viso figuram tamquam in figura eorum quæ figurari nequeunt, ostendebat, ab intuentium ad Deum adductione, jure merito Theophaniam seu Dei apparitionem

et quidem divinis ipsis sancte perficientibus. Has autem divinas visiones gloriosi patres nostri perfecerunt per medias cœlestes virtutes.

vocat; utpote quæ divinam illuminationem videntibus immittat, et aliquid de divinis eos sacre doceat. His divinis visis præclari illi patres nostri ministerio Angelorum initiabantur.

DIVISIO ET EXPOSITIO TEXTUS.

Ipsa igitur sapientissima, etc.

Hic manifestat quod dixerat, scilicet quid sit theophania, dicens : *Igitur* ex quo theophaniæ factæ sunt patribus per manifestationes proportionales videntibus, *ipsa sapientissima Theologia*, id est, sacra Scriptura a divina sapientia tradita, *revelavit*, id est, aperte ostendit *visionem illam divinam*, id est, divinorum *pulchre*, id est, congrue et decenter *vocari theophaniam, quæ* scilicet visio *est scripta*, id est, scripto tradita, *in ipsa*, scilicet Theologia. Visionem dico *quasi similitudinem*, id est assimilationem ad divina visa *ex reductione videntium in divinum lumen* : et hoc *in forma*, id est, figura *informium*, id est, carentium formis. Theophaniam dico vocari *quasi facta divina illuminatione videntibus* dicta visione : et in hoc reddit rationem nominis : *et quidem* hoc fit *divinis ipsis*, scilicet visis *sancte perficientibus* videntes, sanctitatem eis præbendo. Sic igitur tetigit modum visionis, quia per figuras, et finem, qui est reductio in divinum, et effectum, qui est sancta perfectio, et virtutem efficientem, quia divina illuminatio, ut dictum est : in quo etiam tangitur nominis ratio.

Has autem divinas, etc. Hic repetit propositum quasi manifestum soluta dubitatione, dicens : *Autem*, id est, sed *gloriosi patres nostri*, id est, sancti *perfecerunt has divinas visiones*, id est, perfecti sunt *per* eas, scilicet per cœlestes virtutes *medias*, id est, Angelos, quorum ministerio perfecti fuerunt virtute divini luminis.

DUBIUM.

Hic est dubitatio, quid sit theophania : in quo et videbitur, utrum Deus in patria in theophaniis videatur.

1. Et videtur, quod sit apparitio sensibilis : figuræ enim informium per quas dicit eam fieri, formæ visibiles sunt : ergo theophania est sensibilis visio.

2. Præterea, Cassiodorus dicit : « Apparet illud quod subito sensibus præsto « est : » hujusmodi autem formæ quas dicit, subito sensibus præsto fiunt : ergo theophania est corporalis apparitio.

Ad oppositum :

1. Hujusmodi corporales visiones non omnibus sanctis factæ sunt, quibus tamen factæ sunt theophaniæ : ergo theophania non est corporalis visio.

2. Præterea, Hujusmodi apparitiones multis sunt factæ, quibus non est facta divina illuminatio, ut Balthasar et Pharaoni. Cum igitur dicatur theophania fieri divina illuminatione, non erit visio corporalis.

Solutio. Dicimus, quod theophania quatuor modis dicitur.

Primo modo visio quæ est per corporales formas similitudine dissimili ducentes in Deum, in qua non necessarium est lumen divinum esse, sed tantum est ductio in Deum.

Secundo modo dicitur, quando lumine divino quod non est Deus, videtur aliquid quod non est Deus, sicut Jeremias vidit ollam succensam lumine divino [1], per hoc intelligens destructionem Jerusalem.

Tertio modo ut est in usu loquentium, quando in lumine divino quod non est Deus, videtur objectum quod vere est Deus, non in lumine sicut in medio, sicut videtur res in sua imagine, sed sub lumine confortante intellectum videtur immediate Deus.

Quarto modo, quando in lumine quod est Deus, videtur objectum quod est Deus, sicut dicit Hugo de sancto Victore, sic Deus ipse est in quolibet beato ut lumen quoddam, participatione sui faciens eum sui similitudinem, et in tali similitudine Dei visio dicitur theophania : sic enim idem Deus erit lumen et objectum, sed objectum prout est in se, lumen vero prout est participatus a beatis.

Primis ergo duobus modis non videbitur Deus in patria, et de istis tenet objectio magistri Hugonis : dicit enim, « Quid est « in theophaniis videri, et præter illas « non videri, nisi numquam vere vi- « deri, et verum numquam videri ? » Sed aliis duobus modis erit in patria visio per theophanias, licet Hugo non ponat ibi nisi quartum : quia non attendit tertium, et ideo reprehendit alios aliter ponentes, qui tamen vera dicunt, intelligentes secundum tertium modum. Et per hoc patet solutio ad objecta. Hæc enim accipiuntur secundum duos primos modos.

[1] Jerem. I, 13.

ANTIQUA TRANSLATIO.

Aut non et sacram legislationem eloquiorum traditio velut per se quidem dicit ex Deo Moysi donatam [1], ut etiam vere nos doceat divinos eam esse et sacros characteres? Docet autem sapienter et hoc Theologia per Angelos eam in nos provenire, tamquam divino legali ordine ill udlegaliter ponente, hoc est, per prima secunda in divinum reduci. Etenim non solum et in superpositis et in subjectis animis, sed et in æque potentibus ipsa lex diffinitur ex superessentiali omnium ordinationis principio, hoc est, per unamquamque hierarchiam primas et medias et ultimas esse et ordinationes et virtutes, et minorum esse diviniores doctores et manuductores, in divinam adductionem et illuminationem et communicationem.

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Annon etiam sacram illam legislationem ab ipso Deo fuisse Moysi traditam, divina Scripta tradiderunt? ut vere nos docerent, divinæ eam esse ac legis sacrosanctæ delineationem. Quinimo sapienter etiam theologia docet, eam per angelos ad nos dimanasse, quasi id ordo divinæ legis sanxerit, ut per superiora, ista quæ inferiora sunt, ad divinum Numen adducantur. Etenim non solum superioribus inferioribusque mentibus, verum etiam æqualibus, seu coordinatis, a supersubstantiali rerum omnium primordiali ordine lex ista constituta est, ut per singulas hierarchias primi essent, ac medii novissimique ordines ac virtutes, inferioribusque diviniores mystæ essent, ac manuductores ad divinum accessum, et illustrationem atque communionem.

[1] Num. IX; Act. VII; ad Gal. III.

DIVISIO ET EXPOSITIO TEXTUS.

Aut non et sacram legislationem, etc.

Posita solutione, hic confirmat eam ostendens, quod illuminationes tantum descendunt ad nos per ministerium Angelorum. Et dividitur in tres partes, secundum quod per tria probat. Secunda ibi (§ 7), *Video autem quia et divinum*. Tertia, ibi (§ 7 sub finem), *Aut quia et ipse Jesus*.

Prima ergo probatio sumitur ex veteris legis latione, hoc modo. Magis videtur, quod legislatio quæ describitur ut in persona Dei facta a Scriptura, pervenerit ad nos immediate a Deo sine ministerio Angelorum, quam aliæ illuminationes. Cum igitur illa fuerit tradita ministerio Angelorum, ut alibi Scriptura testatur, multo magis hoc erit verum in aliis illuminationibus.

Littera sic legatur : Diximus, quod divinas illuminationes sancti patres nostri perfecerunt per medias cœlestes virtutes, *An non*, vel *aut non*, id est, nonne, interrogative, non propter dubitationem, sed ut ex dictis ab adversario habeat firmius propositum, *traditio eloquiorum*, id est, sacra Scriptura nobis tradita, *et*, id est, etiam *dicit lationem legis* veteris *sacram*, quia de sacris et a sacris et sanctos facit, *esse donatam Moysi velut per se*, id est, in persona sua : Exod. XIX, 21, ubi dicitur *descendisse Dominus super montem*. Et ibid. XX, 2, ubi dicit : *Ego sum Dominus Deus tuus, qui eduxi te*, etc. Sic dico dicit, *ut etiam doceat nos eam*, scilicet legem *esse divinos*, id est, a Deo datos, *et sacros characteres*, id est, litteras vel scripturam. Character enim dicitur figura. Vel *characteres*, id est, figuras novæ legis, secundum Commentatorem. Quasi diceret, sic : et in hoc excludit objectionem, ponens rationem sic additi, non solum dicit hoc, *autem*, id est, sed *Theologia* : *et*, id est, etiam *docet hoc sapienter*, *eam* scilicet legem *provenire ad nos per Angelos*, ut ministros, *tamquam*, notat causam, *divino ordine*, id est, ordinatione *legali*, id est, ligante sub legibus omnia, *ponente*, id est, disponente ipso *legaliter*, id est, ligando firmiter ad hoc. Ponente dico *illud*, hoc est, *secunda reduci in divinum*, scilicet lumen, *per prima* : et in hoc ponitur ratio doctrinæ talis, ut auctoritati ratio conjungatur ad probationem. Et hoc patet a minori : *enim*, id est, quia *ipsa lex* scilicet reducendi in divinum per aliud non solum sententialiter, *diffinitur ex*, id est, a *principio superessentiali ordinationis omnium* rerum, *in animis*, id est, in spiritibus *superpositis et subjectis* ad invicem secundum diversas hierarchias, ut angelicam et humanam, vel diversas angelicas : *sed et*, id est, etiam diffinitur *in æque potentibus* animis. Hæc est expositio dicti, id est, hæc est lex diffinita in æque potentibus, *esse per unamquanque hierarchiam primas et medias et ultimas ordinationes*, id est, ordines. Unaquæque enim hierarchia distinguitur tribus ordinibus. *Et virtutes*. Non sumitur prout est nomen specialis ordinis, sed secundum quod omnes dicuntur virtutes, propter sublimitatem potentiæ in agendo. *Et* iterum hæc est illa lex, *diviniores*, id est, magis perfectos in divinis inter tres gradus unius hierarchiæ *esse doctores minorum*, id est, inferiorum, quantum ad revelationes, *et manuductores*, quantum ad reductionem. Et hoc dico *in divinam ad-*

ductionem, id est, in Deum quantum ad purgationem, a qua incipit adductio, *et illuminationem et communicationem,* quantum ad perfectionem per quam communicantur divina.

DUBIA.

Hic sunt duo dubia. Primo, Utrum æque potentium unus alium reducat? Secundo, Utrum inter Angelos sint aliqui æquipotentes?

um 1. Circa primum proceditur sic.

1. Videtur enim, quod æquipotentium unus alium non reducat. Æquipotentes enim sunt, qui æqualiter habent de donis divinis : sed æque habentium unus nihil potest accipere ab alio, quia in spiritualibus non potest idem bis fieri in aliquo, sicut nec in corporalibus : ergo unus non potest reducere alium.

2. Ad idem, Si unus æquipotentium reduceret alium, cum de similibus idem sit judicium, eadem ratione posset fieri reductio e converso : et sic esset ibi circulatio et confusio ordinis, quod non potest esse : ergo nec primum.

3. Præterea, Hoc videtur esse contra ordinem naturæ, in quo minus potens reducitur a magis potente semper, sicut quod est in potentia, ab eo quod est in actu : ergo non videtur esse verum.

4. Ad idem, Sicut dicit Magister in *Sententiis,* quæ sunt in eodem ordine, accipiunt unum donum in munere : sed habentium idem munus, unus non accipit ab alio : ergo eorum qui sunt æquipotentes secundum unum ordinem, unus non reducit alium.

5. Præterea, Duo lumina corporalia æquipotentia non illuminant se invicem, sed medium magis : ergo similiter erit in Angelis, qui sunt spiritualia lumina.

6 Præterea, In Ecclesiastica hierarchia æqualis non recipit ab æquali, ut Episcopus ab Episcopo, sed super a superiori : ergo et ita erit in angelica a qua exemplatur.

Solutio. Dicimus, quod possunt intelligi æquipotentes tripliciter, aut secundum gradum ejusdem hierarchiæ, aut secundum participationem ejusdem doni quo collocantur in eodem spirituali ordine, aut iterum participando idem donum æqualiter, id est, in eadem capacitate : et hæc sola æqualitas esset æqualitas simpliciter, si aliqui essent tales. Primæ vero duæ sunt secundum quid, licet etiam secunda magis accedat ad æqualitatem simpliciter quam prima. Hic autem non loquitur de ultima æqualitate, sed de prima, quæ est æqualitas in hierarchia una, sicut patet per *litteram,* et eorum qui sic sunt æquipotentes, unus reducit alium : et similiter in secundo modo, quia in eadem hierarchia quidam sunt primi, qui reducunt medios et ultimos ordines ejusdem : et similiter in eodem ordine, secundum quod unus est majoris capacitatis ad participationem doni quam alter : si autem essent ejusdem capacitatis, hoc non posset esse. Et per hoc patet solutio ad objecta.

Circa secundum sic proceditur. Dubium 2.

1. Videtur enim, quod in Angelis nullus sit æquipotens alterius : ubi enim æqualitas, non salvatur ordo hierarchiæ, qui ponit superpositionem unius ad alterum : sed omnes Angeli sunt in ordine hierarchiæ : ergo nullus est æquipotens alterius.

2. Ad idem, Sicut dicit Magister in *Sententiis,* secundum quod Angeli differunt in naturalibus, sic differunt etiam in

donis gratiarum, cum non possit esse differentia secundum conatum, cum meritum in eis non præcedat præmium : sed nullus est ejusdem naturæ vel speciei cum altero : ergo nullus est æquipotens secundum dona accepta. *Probatio mediæ* : Id enim cujus potentia tota est in ipso, non communicat in potentia cum aliquo quod est extra ipsum : jam enim aliquid extra ipsum esset in potentia ad ipsum, et sic non tota sua potentia esset intra ipsum : sed Angeli potentia tota est intra ipsum : non enim quod est in alio Angelo vel in aliquo corpore, est in potentia ad actum Angeli : quia sic transmutarentur ad invicem : ergo Angelus non communicat in potentia cum alio Angelo : et sic eorum non erit potentia una, cum idem actus non possit esse diversarum potentiarum.

3. Ad idem, Natura non multiplicatur in pluribus individuis quæ sufficienter et perfecte potest salvari in uno, esset enim superfluum : sed natura Angeli perfecte est in uno, cum nihil plus de substantialibus sit in duobus individuis quam in uno, et potest salvari in illo, cum non timeatur defectus naturæ in eis per corruptionem, propter quod multiplicatur natura in corruptibilibus per plura individua : ergo in eis una natura invenitur in pluribus : et sic idem quod prius.

4. Ad idem, Quorumcumque est natura una, est idem quo communicatur natura illa, sicut generativa in equis et hominibus : sed sic non est in Angelis : ergo una natura communis non multiplicatur in pluribus : et sic idem quod prius.

5. Ad idem, Incorruptio in incorruptibilibus facit non esse plura ejusdem naturæ in specie, sicut omnes stellæ differunt, ut dicunt Philosophi, et ut patet ex diversis eorum effectibus : ergo eadem ratione in spiritualibus, cum Angeli sint incorruptibiles, non participabunt plures unam naturam in specie : ergo idem quod prius.

6. Ad idem, Philosophi ponentes intelligentias, non posuerunt plures in ordine uno et natura una, cum pluralitas non possit esse ex parte superiori, cum lumen desuper irradians sit simplex et unum : nec iterum ex parte mobilis, cum sit unum : cum igitur Angeli sint intellectualis naturæ, videtur quod plures non sint ejusdem speciei : et sic nec æquipotentes secundum dona gratiarum.

Ad oppositum,

1. Quorum est perfectio una secundum speciem, sunt unius speciei : sed contemplari Deum per speciem secundum unam rationem speciei est perfectio plurium, imo omnium Angelorum : ergo sunt ejusdem speciei.

2. Ad idem, Quorum simile est unum in specie, et ipsa sunt unum in specie : sed homo est similis Angelo in perceptione beatitudinis, quia eadem est mensura hominis et Angeli (Apoc. xxi, 17) : cum igitur omnes homines sint unius speciei, ita etiam erit in Angelo.

3. Ad idem, Sicut supra dictum est, « Bonitatis proprium est rerum produ- « tio : » cum igitur in Deo sit summa abundantia bonitatis, videtur quod multiplicando eamdem naturam in pluribus producat nobilissimas substantias, scilicet Angelos.

4. Ad idem, Sicut dicit Boetius : « Om- « ne donum in commune deductum ju- « cundius possidetur : » sed quanto communicantium est major inconformitas in natura, major est jucunditas : sed nihil jucunditatis est subtrahendum communioni qua Angeli communicant Deum : ergo sunt plures in eadem natura secundum speciem.

Solutio. Dicimus, quod ex superiori quæstione est expeditum, quod Dionysius intendit hic æquipotentes dicere non simpliciter secundum quod sunt in una hierarchia : aliter enim esset contrarius sibi, cum inferius dicat nullum æquipotentem alterius. Sed de hoc, utrum possint esse ejusdem speciei, multiplex est opinio. Quidam enim dixerunt, quod omnes Angeli et etiam rationales animæ sunt ejusdem speciei : sed hoc ridiculum

est, cum de esse animæ sit, quod sit actus corporis, licet communicat in genere spiritualis naturæ. Quidam vero dicunt Angelos qui sunt in eadem hierarchia, esse unius speciei. Alii vero adhuc probabilius eos qui sunt ejusdem ordinis, esse ejusdem speciei : eos vero qui sunt in eadem hierarchia, esse in eodem genere propinquo : omnes autem esse in uno genere remoto, scilicet spiritualis naturæ. Quidam vero dicunt, quod omnes differunt ad invicem secundum speciem : et hoc est necessarium, si sequimur rationes Philosophorum, cum tamen nullum inconveniens secundum fidem contineat, unde sustinendo hanc, cui etiam Dionysius consentire videtur, et concessis primis, solvendum est ad quatuor ultima.

Ad primum dicendum, quod visio Dei non est perfectio quæ sit de essentia naturæ angelice, sed est consequens speciem : et a tali perfectione non est identitas in specie.

Ad secundum dicendum, quod homo non est similis Angelo in essentialibus naturæ, sed in his quæ consequuntur speciem, ut est gratia et gloria : et propter hoc non sequitur.

Ad tertium dicendum, quod bonitatis divinæ non est producere aliquid præter ordinem sapientiæ, quod esset si produceret unam naturam communem spiritualem multiplicatam in pluribus individuis : esset enim hoc superfluum, cum natura sufficienter et perfecte salvetur in uno.

Ad quartum dicendum, quod conformitas naturæ facit communiorem jucunditatem in donis, quando est periculum salutis speciei, propter corruptionem si esset tantum in uno : unde jucundatur ex hoc quod salvetur in pluribus, sicut etiam in actu propagationis est admixta delectatio propter salutem speciei : in Angelis autem propter incorruptionem sufficienter salvatur in uno : et ideo non diminuitur ex hoc ad jucunditates, maxime cum habeat conformes in genere participes ejusdem gaudii.

Si tamen velimus sustinere, quod omnes ejusdem ordinis sunt ejusdem speciei, tunc dicendum

Ad primum, quod non requirit ordo hierarchicus inæqualitatem in his quæ sunt ejusdem ordinis, sed in diversis ordinibus vel hierarchiis. Sed hoc videtur esse contra Dionysium qui dicit infra, *nullum alteri æqualem esse*. Ad hoc dicunt, quod non est inæqualitas speciei capacitatis : in eadem enim specie potest esse major et minor capacitas essentiæ, perspicacitatis et intelligentiæ, sicut etiam est in animabus : sed quod et ista diversitas non causetur ad corpus diversimode dispositum vel ex diversitate naturæ proveniente ex diversitate essentialis principii, quæ facit diversitatem in specie, difficile vel impossibile est fingere.

Ad secundum dicendum, quod verum est in corporalibus quod quæ non communicant in potentia, non sunt ejusdem speciei, in quibus diversificantur ex diversa dispositione materiæ : sed in spiritualibus est eadem species in pluribus, non propter dispositionem materiæ, sed propter multiplicationem officii : decet enim curiam cœlestem, ut multi Deo serviant in eodem officio.

Ad tertium dicendum, quod non multiplicatur species in Angelis propter conservationem, sed propter multiplicationem officii. Et similiter dicendum ad quartum.

Ad quintum dicendum, quod stellæ non multiplicantur in una specie : quia esset superfluum, cum per diversos situs in propinquitate vel remotione ab alia stella faciat diversam figuram in cœlo : et ex hoc procedant diversi effectus in generabilibus et corruptibilibus, sed decens est ut plures in uno officio obsequantur Deo.

Ad sextum dicendum, quod falso ponebant intelligentias conjunctas motui : et ideo cum per motum unius mobilis unus

motor sufficiat ad plures effectus propter diversos situs, non oportet esse plures motores in uno ordine : sed nos ponimus Angelos non conjunctos motui, sed servire Deo in spiritualibus officiis : et ideo ratione prædicta debent esse plures.

§

ANTIQUA TRANSLATIO.

A. Video autem, quia et divinum Christi humanitatis mysterium Angeli primum docuere, deinde per ipsos in nos scientiæ gratia descendit.

B. Sic igitur divinissimus Gabriel Zachariam quidem summum sacerdotem edocuit mysteria, hoc est, Prophetam fore ex ipso contra spem, gratia divina nasciturum puerum divinitus et salutariter mundo manifestandæ virilis Jesu divinæ operationis [1] : Mariam quoque quomodo in ipsa foret divinum ineffabilis divinæ formationis mysterium [2]. At alius Angelorum Joseph erudiebat, quomodo vere implerentur divinitus promissa progenitori David [3]. Alius vero pastores tamquam multorum reditu et silentio purgatos evangelizavit : et cum eo multitudo exerci-

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Divinum etiam humanitatis Jesu IV
mysterium angelis primum patefactum esse video, per quos deinde ad nos quoque cognitionis ejus gratia pervenit.

Ita divinissimus ille Gabriel Zachariam quidem pontificem docuit, quod puer ex ipso præter spem divina gratia nasciturus, propheta foret humanæ divinæque Jesu dispensationis benigne simul ac salubriter mundo apparituræ : Mariam vero erudivit, quomodo in ipsa divinum illud ineffabilis Deiformationis mysterium consummaretur. Alius quoque angelus Josephum docuit, vere adimpleta esse, quæ progenitori ejus David divinitus promissa fuerant. Alius item pastoribus, quippe jam solitudinis recessu ac tranquillitate purgatis, evangelizavit ; cumque

[1] Luc. I, 11 et seq.
[2] Ibidem.
[3] Matth. I, 20 et seq.

tus cœlestis, illam valde laudabilem tradebant his qui in terra sunt, doxologiam [1]. Respiciamque ad excellentissimas eloquiorum luminis apparitiones. Video enim, quod et ipse Jesus supercœlestium essentiarum superessentialis essentia, ad id quod secundum nos est immutabiliter veniens, non resilit a se ordinata et assumpta humana ordinatione, sed obediens subditur Patris et Dei per Angelos dispositionibus, et per medios ipsos annuntiatur Joseph, a Patre disposita filii ad Ægyptum recessio, et iterum ad Judæam ex Ægypto transductio [2]. Et per Angelos ipsum videmus sub Patris legislationibus ordinatum. Insto enim dicere (ut scienti nostris sacerdotalibus traditionibus expressa) et de Angelo ipsum Jesum confortante [3].

C. Aut quia et ipse Jesus per nostram salutarem, beneficam, et manifestatoriam veniens ordinationem, *Angelus magni consilii* [4] appellatur. Etenim ut ipse Angelus dixit, quæcumque audivit a Patre, annuntiavit nobis [5].

illo cœlestis exercitus multitudo, celeberrimum istum collaudationis hymnum terrigenis tradidit. Quinimo ad sublimissimas illas eloquiorum illustrationes mentis obtutum errigamus : animadverto enim, ipsummet Jesum (qui est naturarum supra cœlestium supra naturam auctor) ubi ad naturam nostram sine sui immutatione descendit, eum quem ordinaverat elegeratque humanitatis ordinem nequaquam refugere, quin potius obedienter se submittere formis a Deo Patre per angelos effectis ; quorum ministerio, a Patre disposita filii in Ægyptum recessio ; necnon ejusdem ex Ægypto in Judæam reductio, Josepho nuntiabatur. Quin et per angelos ipsum cernimus paternis legibus subjectum : omitto enim dicere, utpote scienti, quæ sacrosanctis nostris traditionibus expressa sunt de angelo quoque Jesum confirmante ;

Et ut ipsemet Jesus, pro salutari nostra emendatione, in spirituum manifestatoriorum ordinem redactus, *magni consilii Angelus* fuerit appellatus : etenim, ut ipse pro nuntii munere dicit, quæcumque audivit a Patre, nota fecit nobis.

[1] Luc. I, 9.
[2] Matth. II, 13, 19.
[3] Luc. XXII, 43.
[4] Isa. IX, 6.
[5] Joan XV, 15.

DIVISIO ET EXPOSITIO TEXTUS.

A. *Ideo autem*, etc.

Hic secundo probat, quod per Angelos descendant illuminationes in nos per primordia novæ legis hoc modo. Illuminationes de mysterio Incarnationis quæ sunt nobilissimæ et nobilissimis factæ, factæ sunt ministerio Angelorum : ergo multo magis aliæ.

Et circa hæc duo facit. Primo ponit rationem. Secundo monstrat per sex exempla, ibi (§ 8, B), *Sic ergo divinissimus.*

Littera sic legatur : Diximus lationem veteris legis venisse ad nos ministerio Angelorum : *autem*, id est, sed *video* per Scripturas, quod *Angeli primum docuere*, id est, sunt edocti a Deo : sic etiam est in Græco, ut dicit Commentator : vel imbuti, vel instructi : *et*, id est, etiam *divinum mysterium*, id est, occultum *humanitatis Christi, deinde per ispos*, scilicet Angelos, *gratia* hujus *scientiæ descendit in nos* per ministerium eorum.

DUBIUM.

Hic est dubitatio, Utrum Angeli primo sint edocti de mysterio Incarnationis ? Et videtur, quod non, sed acceperunt ab hominibus.

1. Dicit enim Apostolus ad Ephes. III, 8 : *Mihi* enim *omnium sanctorum minimo* [1]. Et infra, III, 10 : *Ut innotescat principibus et potestatibus in cœlestibus per Ecclesiam.* Et loquitur de sacramento Incarnationis. Non ergo Angeli primo de hoc sunt edocti.

2. Præterea, Glossa Hieronymi super hoc dicit : « Videte quantum est hoc, « quia per hoc aliquid accrevit Angelis, « qui multa secreta in his didicerunt. » Et sic idem quod prius.

3. Præterea, In Psalmo XXIII, 10, dicitur : *Quis est iste Rex gloriæ?* Et est vox Angelorum quærentium de descensu ad inferos, ut dicit Hieronymus. Item, Isaiæ, LXIII, 1, quærunt de ascensu ejus, dicentes : *Quis est iste qui venit de Edom*, etc. Ergo videtur, quod non prius de his fuerunt edocti.

4. Præterea, Major potest illuminare minorem : sed quidam sancti fuerunt majores quibusdam Angelis, ut dicitur I ad Corinth. VI, 3 : *Nescitis quoniam Angelos judicabimus.* Et dicit ibi quædam Glossa, « comparatione. » Ergo videtur,

[1] Cf. I ad Corinth. XV, 9.

quod aliqui sancti potuerunt illuminare Angelos.

Ad oppositum,

1. Est quod dicit Augustinus, super eodem loco, his verbis : « Non « latuit eos mysterium regni cœlorum, « quod opportuno tempore revelatum « est. » Et videtur ibi dicere, quod Filio Dei innotuit ante sæcula, Angelis a sæculis, Ecclesiæ in sæculo. Ergo ipsi primo sunt edocti.

2. Præterea, Intellectus deiformis est lux respectu intellectus inquirentis per imaginem et vestigium : omnes autem Angeli habent intellectum deiformem, quilibet autem homo in hac vita (excepto Christo, qui fuit viator et comprehensor) habet intellectum inquisitivum per vestigium et imaginem : ergo inferior Angelus potest illuminare hominem quantumcumque magnum.

Solutio. Dicimus, quod Angeli a sæculis sunt edocti de mysterio Incarnationis quantum ad substantiam facti, et non quantum ad modum secundum omnes particulares conditiones, et has per accidens sciverunt ab Ecclesia, non tamquam ab ea illuminati, sed Apostolis prædicantibus acceperunt cognitionem eorum sicut cognitionem omnium sensibilium. Et sic etiam differt Propheta ab Evangelista : quia Propheta scit substantiam facti, sicut Passionem et Incarnationem, sed nescit totum modum quo completur : Evangelista utrumque. Unde duo ultima concedo, et per hoc patet solutio ad auctoritatem Apostoli, et Glossam Hieronymi : non enim dicunt, quod ab hominibus sint illuminati, sicut dictum est.

Ad alia duo dicendum, quod non faciebant Angeli illas quæstiones hominibus : sed sicut dicit Dionysius, *quærebant ab invicem*, ut edocerentur a Christo de modo facti, more discipulorum qui a Magistro ob reverentiam non quærunt, sed coram ipso ab invicem. Unde etiam Dominus in persona sua respondit : *Ego qui loquor justitiam*, etc. [1].

Ad ultimum dicendum, quod nullus sanctorum fuit in hac vita major Angelo quantum ad statum, sed forte quantum ad causam, quia tantam gratiam quæ meretur majorem locum quam Angelus aliquis habeat.

EXPOSITIO TEXTUS.

B. *Sic igitur*, etc.

Hic incipit ponere exempla, et primum de annuntiatione Zachariæ facta de filio nascituro.

Littera sic legatur : Diximus, quod Angeli sunt edocti de mysterio Incarnationis, et per eos nos : *sic igitur Gabriel divinissimus*, id est, in divinis perfectissimus, *edocuit quidem*, id est, certe *Zachariam summum sacerdotem mysteria*, id est, secreta (Luc. I, 11 et 21), *hoc est*, id est, ista mysteria, scilicet *puerum fore nasciturum ex ipso*, scilicet Zacharia, *gratia divina*, id est, virtute Dei, *contra spem*, scilicet natura, quia ex utero senis et sterilis. Puerum dico *Prophetam operationis Jesu virilis divinæ*. Una dictio composita : unde et vitiosa est trans-

[1] Isa. LXIII, 1.

latio : et in Græco habetur θεουργίας : et dicitur ob hoc, quod operatio Christi simul ostendit virtutem divinam et humanam : quod enim mundavit leprosum, naturæ divinæ fuit : quod vero tetigit, naturæ humanæ. Operationis dico *manifestandæ mundo divinitus*, id est, a Deo, *et salutariter*, liberando a periculis.

Mariam quoque. Hic ponit secundum exemplum de Annuntiatione beatæ Virginis, dicens : *Quoque*, id est, et Gabriel edocuit *Mariam quomodo foret* futurum *in ipsa divinum myterium*, id est, occultum *divinæ formationis*, qua scilicet Deus formam hominis sibi assumpsit. Formationis dico *ineffabilis* : quia supra rationem nostram (Luc I, 26-39).

Ast alius. Hic ponit tertium exemplum de Joseph, dicens : *Ast*, id est, sed *alius* de numero *Angelorum erudiebat*, id est, docebat Joseph, *quomodo promissa David progenitori suo*, scilicet de fructu ventris tui, etc. *vere complerentur divinitus*, id est, a Deo (Math. I, 20-24).

Alius vero. Hic ponit quartum exemplum de pastoribus, dicens : *Vero*, id est, sed *alius* Angelus *evangelizavit*, id est, evangelizando docuit *pastores tamquam purgatos reditu multorum*, id est, ex multis, *et silentio*, id est, præparatos propter hoc quod erant secreti a societate hominum et tumultu. Et in hoc tangitur eorum idoneitas : *et multitudo cœlestis exercitus*, id est, angelici, *tradebant his qui in terra sunt*, id est, hominibus, *cum eo*, scilicet Angelo, *illam doxologiam*, id est, sermonem de gloria : δόξα enim gloria dicitur, id est, « Gloria in excelsis Deo. » Doxologiam dico valde laudabilem (Luc. II, 9).

Respiciamque. Hic ponit quintum exemplum de itinere Christi in Ægyptum et reditu ejus, dicens : *Que*, id est, et *respiciam ad apparitiones luminis* scilicet divini *eloquiorum*, id est, in sacra Scriptura traditas, *excellentissimas*' quia circa ipsum Christum factas. *Video enim* in Scripturis *quod et*, id est, etiam *ipse Jesus essentia* causaliter, ut supra expositum est, *superessentialis*, id est, super omnem essentiam, et ita non essentialiter essentia *supercœlestium essentiarum*, id est, Angelorum. Ipse dico *veniens ad id quod est secundum nos immutabiliter* : quia quod non erat, assumpsit : et quod erat, permansit. Sic dico *veniens non resilit*, id est, non refugit ordinari *ordinatione humana*, in qua homines ordinantur, *ordinata a se*, id est, instituta et assumpta per assumptionem naturæ. Vel non refugit subire *a se ordinata*, id est, quæ sunt ordinata ab ipso *humana ordinatione*, id est, secundum ordinationem hominis. *Et* hoc dico *assumpta a se*, per assumptionem humanæ naturæ, *sed subditur dispositionibus Dei et Patris*, id est, Dei Patris. Copula enim notat diversitatem rationis, et non suppositi. Subditur dico *obediens factus*, et hoc *usque ad mortem* (ad Philip. II, 8), et hoc *per Angelos*, id est, ministerio eorum, *et*, id est, etiam *recessio filii*, id est, Christi, *ad Ægyptum disposita a Patre annuntiatur Joseph per medios ipsos*, id est, Angelos ministros, *et iterum* similiter annuntiatur *transductio*, id est, reductio ejusdem *ad Judæam ex Ægypto* (Matthæi, II, 13-19). *Et vidimus ipsum*, scilicet Christum *ordinatum per Angelos* ministros *sub lationibus legis paternis*, id est, Dei Patris : quia non *venit solvere legem, sed adimplere* (Matth. V, 17) : vel *paternis*, id est, Joseph et Mariæ : quia *erat subditus illis* (Luc. II, 51).

Insto enim. Hic ponit sextum exemplum de Angelo confortante Dominum, dicens : *Enim*, id est, quia *insto* adhuc exemplis *dicere* tibi *ut scienti* ea quæ sunt *expressa nostris sacerdotalibus traditionibus*, id est, in Scripturis sacris nostro sacerdotio traditis, quia uterque Episcopus erat : *et*, id est, etiam *de Angelo confortante ipsum Jesum* (Luc. XXII, 43).

DUBIA.

Hic sunt duo dubia. Primum, Utrum circa Christum fuerit cura angelica ? Secundum, Utrum receperit illuminationem ab Angelis ?

[Dubium] 1. Circa primum sic proceditur.

1. Majoris est habere curam de minori : ipse autem semper fuit major quolibet Angelo : ergo de ipso non fuit cura angelica.

2. Præterea. Fortior non confortatur a minus forti : Christus autem fortior fuit quolibet Angelo : ergo non fuit confortatus per Angelum.

3. Præterea, Cura habetur de aliquo ab Angelo, ut caveatur sibi a peccato : Christus autem impeccabilis fuit : ergo de ipso non fuit cura angelica.

4. Ad idem, Matth. iv, 6, super illud, *Angelis suis Deus mandavit de te* [1], dicit Glossa, quod « diabolus perverse intellexit de capite quod dictum est de « membris : » ergo videtur quod perversum sit dicere, quod Angeli habeant curam de ipso.

Solutio. Dicimus, quod est cura essentialis et simplex, quam Angelus habet de aliquo, ut caveat sibi a peccato et de periculis : et sic non habuerunt curam Angeli de Christo, sed per accidens tantum, instruendo illos quorum curæ secundum carnem subditus erat. Ipse enim per se nolebat eos instruere, volens in infantili ætate infantilia opera ostendere, ne putaretur phantasma esse, et non verus homo. Angelus autem dicitur confortasse eum : vel quia ad modum confortantis se habuit, vel quia ministerium confortationis ei exhibuit : ministrabant enim ei, licet de ipso curam non haberent, ut dicitur Matth. iv, 11 : *Ecce Angeli accesserunt, et ministrabant ei.* Et per hoc patet solutio ad objecta.

Circa secundum sic proceditur. Dubium 2.

1. Videtur, quod ab Angelis Christus potuit illuminari : quicunque enim potest crescere in scientia, potest illuminari ab alio : Christus potuit crescere in scientia, ut dicitur Luc. ii, 52 : ergo potuit illuminari ab Angelo.

2. Præterea, Dispositiones quibus subdebatur, videntur esse illuminationes.

3. Item, ad Hebræ. ii, 9, dicitur, quod *minoratus* est *ab Angelis*. Ergo potuit ab eis illuminari, cum minor a majori illuminetur.

Solutio. Dicimus, quod Christus nullo modo fuit illuminatus ab Angelis, sed omnes illuminationes immediate recipiens a deitate sibi unita.

Ad primum ergo dicendum, quod Christus non potuit crescere in habitu alicujus scientiæ, sed tantum in scientia experimentali, convertendo se ad quædam scibilia quæ prius non viderat, et ad hujusmodi crementum scientiæ non est illuminatio, cum experimentum sit circa scibilia, ut dicit Philosophus.

Ad secundum dicendum, quod illæ dispositiones non fuerunt factæ per Angelos immediate ad ipsum, sed mediantibus his quorum cura infantia regebatur.

Ad tertium dicendum, quod non est minoratus ab Angelis secundum intellectum, sed secundum passibilitatem assumptam, sicut ibidem dicitur.

[1] Cf. etiam Psal. xc, 11.

EXPOSITIO TEXTUS.

C. *Aut quia et ipse*, etc.

Hic ponit tertiam probationem, quæ talis est : Ex quocumque actu sortitur quis nomen alterius, ille est proprius actus Angelorum.

Littera sic legatur : Patet ex dictis, quod Angeli nos illuminant, *aut* etiam ex hoc, *quia et ipse Jesus veniens* in mundum *per nostram ordinationem*, id est, ordinatus ut homo, *salutarem*, prout per eam a periculis æternæ mortis liberati sumus, *beneficam*, prout per hoc dona gratiarum accepimus, *et manifestatoriam* prout per ipsam manifestata sunt nobis quæ occulta erant in lege et Prophetis : sic dico veniens *appellatur Angelus magni consilii* (Isaiæ, IX, 6), loco cujus nostra littera habet *consiliarius :* et hoc ideo, *etenim*, id est, quia *ut*, id est, sicut *ipse*, scilicet Jesus, *angelicus*, id est, habens nomen Angeli *dixit* (Joan. XV, 15) : *Quæcumque* pertinentia ad salutem *audivi a Patre*, id est, nascendo accepi, *annuntiavi vobis :* aliqua enim, non omnia annuntiavit, ut de die judicii. Actuum, I, 7 : *Non est vestrum nosse tempora*, etc.

CAPUT V.

ANTIQUA TRANSLATIO.

Quare omnes cælestes essentiæ communiter Angeli dicuntur?

BALTH. CODERII, S. J. INTERPRETATIO.

Quare omnes essentiæ cælestes communi nomine Angeli vocentur?

SYNOPSIS CAPITIS :

Docet, nomen angeli, quamvis proprie ultimo ordini cœlestium spirituum conveniat, superioribus tamen ordinibus non incongrue attribui : cum et ipsi inferiorum virtutes obtineant, et eorumdem obire possint functiones, atque adeo inde etiam nominari possint : inferioribus vero uti virtutes, sic nec nomina superiorum convenire.

ANTIQUA TRANSLATIO.

A. Hæc quidem est (quantum ad nos) causa angelicæ in eloquiis cognominationis. Scrutari autem (ut æstimo) oportet, ob quam causam Theologi

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Hæc quidem est, quantum capimus, angelicæ in eloquiis appellationis, causa ; scrutandum modo censeo, cur theologi, omnes pariter essentias

omnes quidem simul cœlestes essentias Angelos vocant [1]. Ad manifestationem autem venientes supermundalium ipsarum dispositionum, ordinem angelicum specialiter nominant, completive terminantem divinas et cœlestes res. Ante ipsum vero superposite archangelicos ordinant ornatus, principesque et potestates et virtutes, et quascumque his superfirmatas essentias eloquiorum cognoscunt manifestatoriæ traditionis. Dicimus autem, quia per omnem sanctam dispositionem, excellentes quidem ordines habent inferiorum dispositionum illuminationes et virtutes, non autem participantes excellentium se sunt ultimi. Igitur sanctissimos excellentissimarum essentiarum ordines Angelos vocant Theologi. Etenim sunt manifestatotes et ipsi divinæ illuminationis. Ordinem vero extremum animorum cœlestium, non habent rationem Archas aut Thronos aut Seraphin nominandi. Neque enim est in participatione excellentissimarum virtutum. Sed sicut ipse nostros divinos summos sacerdotes reducit ad cognitos ei divinitatis fulgores, sic et ante se essentiarum adhuc immundæ [2] virtutes reducunt, et ad divinum sunt consummantis angelicas hierarchias dispositionis. Nisi quidem quis et hoc dixerit communes esse omnes angelicas nominationes, secundum omnium cœlestium virtutum in deiforme, et ex Deo datum lumen subjectionem et supereminentem communicationem.

B. Sed ut magis a nobis ratio dijudicata sit, considerabimus sacre in eloquiis expressas sanctas et decoras proprietates uniuscujusque cœlestis dispositionis.

cœlestes angelos appellent ; ubi autem ad explanationem ventum fuerit supermundialium ipsarum ordinationum, ordinem angelicum proprie vocent eum, qui divinos cœlestesque ordines explendo claudat : isti vero archangelicas anteponant dispositiones, et principatus, ac potestates, virtutesque, et quascumque hisce celsiores spiritus agnoscunt eloquiorum explanatoriæ traditiones. Asserimus igitur, secundum omnem sacram dispositionem, superiores quoque ordines, inferiorum quoque agminum illuminationibus virtutibusque pollere, postremos vero non item superiorum suorum consortes esse. Itaque sanctissima illa supremorum agmina spirituum, angelos quoque theologi appellant, quod et ipsa divinam manifestent illustrationem. Porro cœlestium intelligentiarum ordinem novissimum, vel principatuum, vel thronorum, vel seraphinorum nomine compellandi ratio nulla suppetebat : neque enim præstantissimarum virtutum illarum particeps exsistit, sed sicut ipse divinos nostros sacerdotum principes adducit ad præstitutas sibi divinitatis collustrationes ; ita etiam illæ, quæ hos spiritus præcedunt sacratissimæ virtutes, ad divinum Numen subrigunt distinctionem illam, quæ angelicas adimplet hierarchias. Nisi forte quis communes esse velit angelicas omnes appellationes, juxta cœlestium virtutum omnium in deiformitate, Deique vel remissiori vel eminentiori lumine communicationem.

Verum quo distinctior nobis procedat oratio, sacrosanctas cujusque cœlestis ordinis proprietates, quæ nobis in eloquiis elucidatæ sunt, pura mente contemplemur.

[1] Ps. cii ; Matth. ii, 5.

[2] Alias *omnino sacræ*.

DIVISIO ET EXPOSITIO TEXTUS.

A. *Hæc quidem est quantum ad nos causa,* etc.

In præcedenti capitulo ostendit quæ sit angelica hierarchia, quoniam illa quæ primo recipit illuminationes a Deo, et defert eas ad nos, edisserens per hoc nominis rationem. In isto vero capitulo ostendit, quare hoc nomen, *Angelus*, communiter omnibus attribuatur a Scripturis.

Dividitur autem in tres partes. In prima continuat se ad præcedentia. In secunda ostendit propositum, ibi, *Scrutari autem, ut æstimo*, etc. In tertia prælibat quædam quæ dicenda sunt in sequentibus, ostendens necessitatem sequentis partis, ibi B, *Sed ut magis a nobis ratio*.

Littera sic legatur : Diximus, quod Angeli eo quod primo accipiunt illuminationes a Deo et eas ad nos deferunt, Angeli dicuntur : et propter hoc etiam Jesus est Angelus dictus : *et hæc quidem*, id est, certe, *quantum ad nos*, id est, secundum opinionem nostram, *est causa cognominationis angelicæ in eloquiis*, id est, quare a sacra Scriptura sic vocantur.

Scrutari autem. Hic ostendit propositum. Et dividitur in tres partes. Primo enim ponit quæstionem. Secundo unam solutionem, ibi, *Dicimus autem*. Tertio ponit aliam, ibi, *Nisi quidem quis*, etc.

Littera sic legatur : Hæc est ratio angelici nominis : *autem* id est, sed *ut æstimo*, id est, ex dispositione Scripturæ conjicio, *oportet scrutari ob quam causam Theologi* sacra dicentes *quidem*, id est, certe, *simul*, id est, pariter *omnes cœlestes essentias vocant Angelos*.

Ad manifestationem autem. Incipit ponere rationem dubitationis. Theologi *venientes ad manifestationem ipsarum dispositionum*, id est, ordinationum *supermundalium*, id est, super mundum nostrum existentium, *specialiter nominant ordinem angelicum terminantem completive res*, scilicet hierarchicas, *divinas* quantum ad lumen divinum, *et cœlestes* quantum ad locum congruentem, id est, illum ordinem in quo stant completæ, et ultra inferius non procedunt, scilicet ultimum ordinem et infimum. *Vero*, id est, sed ipsi *ordinant ante* ipsum ordinem angelicum *superposite*, id est, ex parte superiori, *angelicos ornatus*, id est, illos ordines qui secundum dispositionem hierarchicam ornantur nobilioribus donis, vel ornatus *archangelicos*, id est, ordinem Archangelorum qui supra eum immediate ordinatur : *que*, id est, et, *principes*, id est, ordines principatuum, *et potestates et virtutes*, et ordinant *essentias superfirmatas his*, id est, firmiter ordinatas super prædictos ordines, *quascumque*, scilicet, essentias, *traditiones Eloquiorum*, scilicet, sacræ Scripturæ *manifestatoriæ*, id est, manifestantes nobis divina, *cognoscunt*, id est, cognoscere faciunt : et hoc ideo dicit, quia non omnia traduntur in Scripturis pertinentia ad ordines eorum, multa enim etiam ipsos latent soli Deo cognita, nec dum tradente sacra Scriptura. Est ergo ratio dubitationis, cum sit nomen unius ordinis, quare omnes sic dicuntur.

Dicimus autem etc. Hic ponit primam solutionem, dicens : *Autem*, id est, sed adversative prædictis, nos *dicimus*, solvendo, *quia per omnem sanctam dispositionem*, id est, in qualibet sancta ordinatione est hoc quod *ordines excellentes*, id est, superiores *quidem*, id est, certe *habent illuminationes* quantum ad cognitivam, *et virtutes* quantum ad activam, *inferiorum dispositionum*, id est, ordinum : *autem*, id est, sed *ultimi ordines non sunt participantes excellentium se*, id est, eorum qui excedunt eos, et hoc participando dona eorum : *igitur* propter hoc *Theologi sanctissimos ordines excellentissimarum essentiarum*, id est, superiorum, *vocant* Angelos. *Etenim*, id est, quia *etiam ipsi*, scilicet superiores *sunt manifestatores divinæ illuminationis* inferioribus, cum habeant quod est inferiorum : *vero*, id est, sed Theologi *non habent rationem nominandi*, id est, qua nominare deceat *extremum*, id est, infimum *ordinem cœlestium animorum*, id est, intellectuum, *Archas*, id est, principes, *aut Thronos*, *aut Seraphin : neque enim* scilicet extremus ordo *est in participatione excellentissimarum virtutum*, id est, donorum quæ sunt in superioribus : *sed sicut ipse* ordo infimus *reducit ad divinos fulgores*, id est, illuminationes *cognitos ei* ordini *nostros*, id est, nostræ hierarchiæ *summos sacerdotes*, scilicet qui super alios sunt aliis sacra dantes, *divinos*, id est, divina sapientes : *sic et adhuc* procedentes ultra *immundæ*, id est, valde mundæ. In Græco enim πανίεροι, quod est valde sacræ vel omnino, quod translator edidit ἀνίεροι, quod est non sacrum. Unde translatio vitiosa est. *Virtutes essentiarum ante se*, id est, quæ sunt supra ipsum, *reducunt* eum, et illæ superiores virtutes *sunt dispositionis*, id est, ordinis *consummantis*, id est, perficientis *angelicas hierarchicas*, id est, ordinem angelicum *ad divinum* lumen : quia in ipso perficiunt inferiores.

Nisi quidem, etc. Hic ponit secundam solutionem, dicens : Ita quidem solvendum est, *nisi quidem quis*, id est, aliquis *et*, id est, etiam *dixerit et hoc, omnes angelicas nominationes esse communes*, id est, omnibus communiter convenire, *secundum subjectionem et communicationem supereminentem omnium cœlestium virtutum in deiforme*, id est, Deo conformans quantum ad reductionem, *et datum ex Deo lumen*, quasi exemplatum, id est, propter hoc omnes dicuntur Angeli, quia omnes communicant divinum lumen secundum ordinem subjectionis et supereminentiæ ad invicem, ita quod subjectis ab eminentibus nuntiatur.

DUBIA.

Hic sunt duo dubia. Primo, de causa hujus communis nominationis. Secundo, de hoc quod dicit, quod inferiores non participant dona superiorum.

Circa primum sic proceditur. Dub

1. Videtur enim, quod non propter hoc omnes dici debent Angeli : quia cum sint inferiores, superiores habent id quod in eis est : sicut enim dicit Gregorius : « Unusquisque ordo denominatur a dono « quod plenius accepit in munere inter « alios : » sed non omnes possunt plenissime habere unum donum in munere : ergo non omnes possunt dici uno nomine.

2. Præterea, Sicut omnes se habent ad Angelos in habendo donum eorum, propter hoc quod superiores sunt eis : ita etiam ad Archangelos, Principatus, et Virtutes, et omnes superiores eis, et

sic de aliis : ergo eadem ratione deberent vocari nomine omnium inferiorum.

3. Præterea, Quod est in inferioribus, est etiam in superioribus eminenter : si igitur superiores dicuntur Angeli propter donum inferiorum quod habent, deberent magis Angeli proprie dici, cum plenius donum a quo imponitur nomen, possideant.

4. Præterea, Supremi ordines numquam ad exterius mittuntur, ut ipse dicit : cum igitur Angelus dicatur nuntius, nuntius autem semper mittitur ad distans, videtur quod superiores non debent dici Angeli.

5. Præterea, Primi tres ordines accipiuntur ex eo quod est motus in Deum, qui perficitur tribus, *amore*, juxta quod accipiuntur Seraphin : *scientia*, juxta quod accipiuntur Cherubin : et *comprehensione* qua habent in se ipsum Deum, juxta quod sumuntur Throni, secundum quod etiam sumuntur tres dotes animæ. Angelus autem dicit motum ad inferius. Ergo non videtur hoc nomen convenire primis ordinibus.

6. Præterea, Nomina eorum imponuntur secundum immediate a Deo assistere. Seraphin enim dicuntur ab ardore amoris : Cherubin a plenitudine scientiæ : Throni a quiete Dei in ipsis. Quæ omnia dicunt relationem ad Deum, et non ad inferiora. Cum igitur Angelus dicatur secundum relationem ad inferiora, videtur quod non debeant dici Angeli.

7. Præterea, Nomen quod communiter convenit multis, debet dicere naturam in qua uniuntur, vel donum naturæ communis perfectivum : sed Angelus non dicit naturam omnium ordinum in communi, neque perfectionis naturæ : ergo non debent esse nomen omnium.

Solutio. Dicimus, quod istæ causæ quas ponit, sic ordinantur, quod prima dicit rationem convenientiæ tantum, secunda vero dicit propter quid : unde secunda complet primam. Ratio autem convenientiæ est, quod Angelus dicit dispositionem hierarchicam, ut supponit ex præcedenti capitulo : et hæc non tantum est in inferioribus, sed communiter in omnibus : unde si deberent communiter nominari, hoc erit commune eorum nomen, dicens communem perfectionem communis naturæ eorum, quæ est dispositio hierarchica. Imponitur tamen speciali ordini ut proprium nomen, licet dicat donum commune : quia ultimus ordo non addit aliquod donum nobilitatis super communem dispositionem, cum omnes alii addant specialia dona nobilia : et ideo nomen commune retinent sibi propter privationem superiorum donorum, superioribus ordinibus denominatis a nobilioribus donis, sicut diffinitio et proprium, quia conversim prædicantur, utrumque dicitur proprium, quia vero diffinitio super hoc addit converti per essentialia, quod est nobilis conditio, commune nomen factum est alterius proprium, secundum privationem nobilioris conditionis, quia nullam addit, et hoc est sibi proprium.

Ad primum ergo dicendum, quod omnes dicuntur Angeli, non tamquam a dono excellentiori, cum secundum hoc singuli habeant propria nomina, sed tamquam ab eo quod communiter inest : propriæ tamen dicitur de uno ordine cui proprium est super commune nihil addere nobilitatis.

Ad secundum dicendum, quod medii ordines habent specialia dona superaddita communi a quibus denominantur : et ideo non eodem modo se habent superiores ad eos, sicut omnes ad inferiores : quia super commune nihil superaddunt.

Ad tertium dicendum, quod superiores non magis proprie habent dispositionem hierarchicam quam inferiores et communiter omnes, licet superius collocentur in ea per nobilius donum a quo habent nomen.

Ad quartum dicendum, sicut dicit Augustinus in quarto de Trinitate, « Mittitur « nuntius ad eum qui distat : mittitur « autem Filius et Spiritus sanctus ad

« revocandum rationalem creaturam et « sanctificandum, et non solum ad salvandum homines, sed et Angelos. » Sic igitur missio est ad exterius et distans, non tamen per similitudinem culpæ, sed confusionis intellectus ex potentialitate ejus. Alias Filius non mitteretur ad Angelos. Similiter quando mittitur a Deo nuntius in diversitate essentiæ, non oportet, quod exeat exterius per ministerium ad nos, quod negatur de superioribus, sed sufficit ad rationem missionis ad purgandum inferiores a confusionis dissimilitudine, ut in capite III exponitur.

Ad quintum dicendum, quod distinguuntur per ordines penes motum in Deum tamquam ab eo quod nobilius habent. Per hoc tamen non excluditur, quin se habeant in ordine hierarchico ad inferiores. Et similiter dicendum ad sextum.

Ad septimum dicendum, quod hoc nomen, *Angelus*, dicit donum quo perficitur natura in communi secundum dispositionem hierarchicam : et ideo convenit communiter.

Dubium 2.

Circa secundum sic proceditur.

1. Videtur enim, quod inferiores habeant dona quibus nominantur superiores : et ita erit ratio qua poterunt nominari nominibus superiorum. Primus enim ordo, scilicet Seraphin denominatur a charitate quam omnes quidem communiter habet, ut dicit Gregorius, et ipse dixit supra (cap. IV), quod sunt intenti in conformatione divini et inflexibilis amoris : ergo omnes possunt nominari Seraphin.

2. Præterea, Cum nullus nuntiet nisi quæ scit, omnes autem nuntiant inferioribus Angelis, vel hominibus : ergo omnes habent donum scientiæ a quo dicuntur Cherubin.

3. Præterea, Felicitas est per quietem alicujus in Deo et Dei in ipso : cum igitur omnes sint felices, omnes habent hujusmodi quietem, et ab illo dicuntur Throni : omnes ergo dici possunt Throni : et sic inferiores nominibus superiorum nominari possunt.

4. Præterea, Unumquodque denominatur a nobiliori : cum igitur inferiores habeant charitatem et scientiam, quæ sunt dona nobiliora, denominari debent ab illis.

Solutio. Dicimus, quod circa nomina ordinum Angelorum tria sunt attendenda.

Primo, quod quidquid habent inferiores, habent superiores eminenter, sicut est in quilibet ordine tam Ecclesiastico quam naturali, ut patet in potentiis animæ.

Secundo, quod illud quod est in superioribus, est in inferioribus, secundum quamdam obscuram resonantiam, et non participant ea in ea nobilitate secundum quam sunt in superioribus, et propter hoc dicit non habere inferiores, quæ superiorum sunt : et propter hoc etiam non possunt nominari ab eis : sicut aqua, licet participet per calefactionem aliquid de calore ignis, non tamen potest dici ignis, si hoc nomen sit impositum ob excellentiam caloris. Et propter hoc etiam ratio non dicitur simpliciter intellectiva, quia participat lumen intellectualem, obumbratum continuo et tempore.

Tertio, quia nomina ordinum sumuntur secundum gradus donorum, et ideo licet superiores habeant omnia dona inferiorum eminenter, tamen denominantur a primo, et procedunt secundum ordinem in secundo dono, et sic deinceps. Et per hoc patet solutio ad objecta.

EXPOSITIO TEXTUS.

B. Sed ut magis, etc.

Hic prælibat quæ dicenda sunt in sequentibus, ostendens necessitatem sequentis partis, et dicens : Posuimus communia angelicæ hierarchiæ, *sed considerabimus sanctas et decoras*, id est, decentes eos, *proprietates uniusquisque dispositionis*, id est, ordinis *cœlestis: expressas* dico proprietates *sacræ in eloquiis* sacræ Scripturæ, in hoc *ut ratio* cognitionis eorum *magis sit dijudicata*, id est, certificata *a nobis* : quod enim scitur tantum in communi, scitur imperfecte et in potentia : perfecta autem est cognitio Dei, quæ habetur per propria ejus.

CAPUT VI.

ANTIQUA TRANSLATIO.

Quæ prima cœlestium essentiarum dispositio, quæ media, quæ ultima?

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Quænam sit prima cœlestium essentiarum distinctio, quæ media, quæ postrema?

SYNOPSIS CAPITIS:

I. Docet, solum Deum exacte nosse quæ ad omnes ordines angelorum spectant.
II. Tradit, novem ordines angelorum in tres hierarchias esse distributos.

ANTIQUA TRANSLATIO.

Quanti quidem sunt et quales supercœlestium essentiarum ornatus, et quomodo secundum eos hierarchiæ perficiuntur, solam diligenter scire di-

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO

I Quantæ quidem sint, et quales supercœlestium essentiarum dispositiones, et quo pacto earumdem sacri ordines initientur, solum exacte nosse

co contemplativam eorum perfectionis principem. Adhuc et eos ignorare proprias virtutes et illuminationes, et suam sacram et superornatam ordinationem.

censeo divinum illum, a quo consecrantur, principatum, præterquam quod et ipsis virtutes atque illustrationes propriæ sint perspectæ una cum sacra sua supermundialique ordinatione :

DIVISIO ET EXPOSITIO TEXTUS.

Determinatis in superioribus communibus hierarchiæ, incipit hic tradere eorum propria. Et dividitur in partes duas. In prima determinat propria hierarchiæ. In secunda determinat dubia quæ ex determinatis oriri possent, et incipit in cap. XI, ibi, *His autem diffinitis*.

Prima autem pars dividitur in duas. In prima ordinat singulas hierarchias per propria eorum. In secunda ostendit ordinem totius angelicæ synagogæ, simul colligendo quæ dixerat, ibi in cap. X, *Connexa est itaque*, etc.

Prima iterum dividitur in duas. In prima dividit hierarchias. In secunda de unaquaque per se determinat dividendo per ordines secundum propria singulorum, et incipit in cap. VII, ibi, *Hunc nos recepturi*, etc.

Præsens autem caput dividitur in duas partes. In prima ostendit difficultatem materiæ. In secunda dividit hierarchias, ibi (§ 4), *Omnes Theologia cœlestes*.

Circa primum duo facit. Primo ostendens difficultatem materiæ dicit soli Deo omne perfectum esse cognitum. Secundo ostendit ex quibus procedendum est in isto opere, ibi (§ 2), *Impossibile, est*, etc.

Quanti quidem sunt et quales, etc.

Littera sic legatur : Ita determinandæ sunt proprietates cœlestium dispositionum, *quidem*, id est, certe ego *dico solam contemplativam principem perfectionis earum*, scilicet essentiarum, id est, solam divinam contemplationem quæ est principium perfectionis earum, *scire diligenter*, id est, perfecte *quanti sunt et quales ornatus supercœlestium*, scilicet angelicarum *essentiarum*, id est, dona quibus ornantur, *et quomodo hierarchiæ perficiuntur secundum eos ornatus*. Hoc autem quod dicit, *quomodo*, referendum est ad distinctionem hierarchiarum et ordinum per istos ornatus. Quod vero dicit, *et quales*, referendum est ad fulgores gratiæ et gloriæ in ipsis. Et ne videatur per hoc tantum homines exclusisse a certitudine cognitionis eorum, removet etiam Angelos dicens : *Adhuc dico et*, id est, etiam *eos*, scilicet Angelos, *ignorare proprias virtutes* quantum ad actiones, *et illuminationes* quantum ad cognitiones, *et suam ordinationem sacram*, quia circa sacra ministeria, *et superornatam*, scilicet spiritualibus donis præ aliis qui sub eis collocantur, et hoc quantum ad dispositionem hierarchicam.

DUBIUM.

Sed hic est dubitatio.

1. Videtur enim esse falsum quod dicit : sicut enim dicitur in libro de *Causis*, omnis substantia cognoscens essentiam suam, redit supra se reditione completa : hujusmodi autem reditio est secundum perfectam cognitionem : cum igitur cognoscant substantiam suam, videtur quod perfecte cognoscant se.

2. Ad idem, Divinæ magnificentiæ est communicare creaturæ quidquid communicabile est sibi : cognitio Angelorum est de communicabilibus creaturæ, aliter ipsi se non cognoscerent : ergo Angeli perfecte cognoscunt se divina largitate hoc eis communicante ut nobilissimis creaturis.

3. Ad idem, Sicut dicit Augustinus in libro de *Trinitate :* « Scientia est fructus pietatis. » Et loquitur de beatis cognoscentibus suam beatitudinem : quia aliter non essent beati, sicut nec lapis amatus. Angeli autem omnes sunt beati. Ergo cognoscunt se et suum ornatum.

4. Præterea, Videtur relinquere sub dubio, utrum sint plures ordines quam novem, quos nos scimus, si nos nescimus quanti sunt : hoc autem videtur præsumptuosa inductio novitatis.

5. Præterea, Virtus fluit ab essentia. Cum igitur non ignorent essentiam suam, videtur quod sciant etiam virtutem.

6. Præterea, Ipsi omnia cognoscunt per illuminationes. Horum autem per quæ omnia cognoscunt, est cretissima cognitio ut principiorum a nobis. Ergo illuminationes perfecte cognoscunt.

7. Præterea, Quilibet scit se purgare vel purgari, et sic de aliis : hæc autem est causa ordinationis eorum super alios et sub aliis : ergo ordinationem suam omnes sciunt.

Solutio. Dicimus, quod substantia, virtus, illuminatio, et ordinatio Angelorum possunt dupliciter considerari, aut secundum exitum ab altitudine divinæ sapientiæ quæ infinita est in creatione cujuscumque etiam minimi, et sic a solo Deo perfecte sciuntur. Alia vero ut homines vel Angeli, cum non capiant infinitatem ejus, sciunt proportionaliter sibi et non perfecte. Unde dicitur Isa. xl, 13[1], et ad Roman. xi, 34 : *Quis cognovit sensum Domini ?* Possunt etiam considerari prout processus eorum stat in natura determinata eorum, et sic sciuntur ab Angelis ita quod nihil eorum eos latet : pro tanto tamen imperfecte, quia deficiunt in cognitione prima quæ est perfecta, et simpliciter facit nos cognoscere.

Ad primum ergo dicendum, quod completus reditus eorum super se est in cognoscendo seipsos in se, et non secundum quod exeunt a prima causa, et talis cognitio propter infinitatem sapientiæ incommunicabilis est eis. Et per hoc patet solutio ad secundum, et tertium, et quartum : quia sciuntur sine dubitatione quot ordines sunt in se, licet non perfecte secundum exitum a primo.

Ad quintum dicendum, quod virtus quæ fluit ab essentia eorum, est nota eis : sed hic loquitur de virtute quæ est ex dono quod est consequens naturam quam ex illa parte imperfecte sciunt, qua ponit in ultimo quod est infinitum, scilicet Deum. Unde dicitur in Luca, vi, 38 : *Mensuram supereffluentem*, etc.

[1] Isa. xl, 13 : *Quis adjuvit spiritum Domini ? aut quis consiliarius ejus fuit, et ostendit illi ?*

Ad sextum dicendum, quod illuminationes ipsas nobiliori habitu secundum se cognoscunt quam illa quæ per eas cognoscunt, sicut et nos principia, sed secundum reductionem ad lucem primam, virtute cujus illuminant, imperfecte cognoscunt, cum de illa luce dicatur, I ad Timotheum, VI, 16 : *Qui lucem inhabitat inaccessibilem.*

Ad septimum dicendum, quod licet quilibet scit in quo ordine sit, tamen imperfecte sciunt ordinationem, quantum ad principium totius ordinis effectivum.

2

ANTIQUA TRANSLATIO.

Impossibile enim est nos scire supercœlestium animorum mysteria et sanctissimas eorum perfectiones, nisi ibi dixerit quis quæcumque per eos nos tamquam propria bene scientes divinitas mysteria docuit.

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Neque enim intelligere valemus supercœlestium istarum mentium mysteria, et sanctissimas illarum perfectiones, nisi illa forte nos scire quis asserat, quæ illorum, sua scilicet rite callentium, ministerio Divinitas ipsa nos docuit.

EXPOSITIO TEXTUS.

Impossibile enim est, etc.

Hic ne videretur quod nihil deberet scribi de his, cum sint etiam in Angelis non perfecte nota, quod enim non intelligitur, non potest dici neque scribi, ostendit ex quibus cognitionem horum accepit, dicens : Hoc ideo dico : *enim*, id est, quia *impossibile est nos scire mysteria*, id est, occulta *supercœlestium animorum*, id est, intellectuum, scilicet Angelorum, *et perfectiones eorum sanctissimas*, quibus scilicet in divinis perficiuntur, *nisi quis*, id est, aliquis *dixerit ibi*, id est, in hac materia illa *mysteria quæcumque divinitas nos docuit per eos*, scilicet Angelos, quibus mediantibus veniunt illuminationes divinæ in nos *tamquam per scientes bene propria*, id est, proprias dispositiones prout in se considerantur : et in hoc tangitur idoneitas eorum ad docendum.

DUBIUM.

Hic est dubitatio.

1. Videtur enim, quod possibile sit nobis sine revelatione cognoscere dispositiones angelicas. Philosophi enim per principia naturaliter cognita scripserunt de substantiis separatis sine revelatione, tam Plato qui posuit calodæmones et cacodæmones, quam Aristoteles qui in XI *primæ philosophiæ* posuit numerum eorum secundum numerum motuum : ergo videtur, quod sine revelatione possibile sit scire.

2. Præterea, Si alterum eorum ex quibus componitur aliquid, invenitur per se, et reliquum potest per se inveniri, sicut si medo componitur ex aqua et melle, et mel invenitur per se, et aqua similiter : sed corpus ex quo et spirituali substantia homo componitur, invenitur per se, ut in inanimatis : ergo et spiritualis substantia separata invenitur : et sic ad cognitionem Angelorum per rationem devenire poterimus.

3. Præterea, Sicut dicit Philosophus, « intellectus noster est in potentia ad unumquodque intelligibile, dummodo non sit sibi improportionatum propter Infinitatem : » Angelus autem est intelligibile proportionatum nostro intellectui, cum non sit infinitum : ergo poterit per se illud cognoscere : etsi non cognoscat, cum sint multa scibilia quorum scientiam non habemus, ut dicit Philosophus.

Solutio. Dicimus, quod impossibile est nobis sine revelatione venire in cognitionem Angelorum, secundum quod ponimus eos non determinatos ad motum, servientes Deo in spiritualibus obsequiis beatitudinis : omnis enim nostra cognitio ortum habet a sensu secundum Philosophum : unde cognitio nostra non extendit se ultra sensibilia propria, sicut sunt passibiles qualitates, aut communia, sicut motus, numerus, magnitudo, et hujusmodi, aut sensibilia secundum accidens, quæ aliquo modo conjunguntur sensibilibus, cujusmodi sunt formæ substantiales et relationes, et similia.

Ad primum ergo dicendum, quod Plato posuit illos calodæmones corporeos, et in horum etiam cognitionem per philosophiam non venit, sed per dæmones, per necromantiam. Unde etiam ipse dicit, quod « cognitio eorum non potest accipi sine revelatione sacrorum delubrorum. » Aristoteles vero venit in cognitionem eorum per motum, secundum quod determinantur ad motum et conjunguntur sibi, et ita habent aliquem ordinem ad sensibilia : sed ita nos non ponimus Angelos.

Ad secundum dicendum, quod per hoc quod corpus invenitur per se, non necessario venitur nisi in spiritualem substantiam, quæ componibilis est corpori : et hujusmodi non est Angelus : sicut etiam per mel non veniretur in compositionem aquæ nisi aqua esset componibilis melli.

Ad tertium dicendum, quod intellectus noster est in potentia tantum ad ea quæ per sensibilia accipi possunt, sed ad spiritualia proportionaliter per aliquod lumen superadditum naturæ, scilicet gratiæ, vel gloriæ.

3

ANTIQUA TRANSLATIO.

Non ergo nos quidem nihil proprio motu dicimus. Quæcumque autem angelicarum speculationum a sanctis Theologis contemplata sunt, hæc docentes nos, quantum potentes sumus, exponemus.

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Itaque nos quidem nihil motu proprio dicemus ; sed quæ angelica spectacula sanctis theologis visa fuerint, edocti, pro viribus exponimus.

EXPOSITIO TEXTUS.

Non ergo nos, etc.

Hic concludit ex dictis ex quibus procedendum est, dicens : Ex quo nullus potest dicere de Angelis nisi quæ divinitas docuit, *ergo nos quidem*, id est, certe, *non nihil,* abundat altera negatio, id est, nihil, *dicimus* in materia ista *ex proprio motu* rationis : *autem*, id est, sed *nos in quantum potentes sumus*, ex quo perfecte non possumus, *docentes exponemus*. Quasi diceret : Hæc doctrina erit magis expositio aliorum. *Vel docentes*, id est, edocti ab aliis : passive enim habetur in Græco [1]. Exponemus dico *hic quæcumque* de numero *angelicarum speculationum contemplata sum a sanctis Theologis*, qui ea quæ eis revelata sunt de divinis, tradiderunt.

[1] Scilicet ταῦτα μυηθέντες ἡμεῖς.

DUBIUM.

1. Sed videtur falsum dicere : talem enim dispositionem angelicæ hierarchiæ nusquam in sacra Scriptura reperimus : ergo non tradit exponendo solum ea quæ a Theologis dicta sunt.

2. Præterea, Proprio motu videtur dicere quis quod nullus ante eum dixit : sed nullus ante eum talem ordinationem docuit : ergo hoc videtur proprio motu dicere.

Solutio. Dicendum, quod ea quæ hic scripsit de angelica ordinatione, edoctus est ab Apostolo Paulo : et hæc sunt illa arcana quæ vidit raptus ad tertium cœlum, quæ non licet homini, id est, humane viventi loqui [2]. Unde et ipse in cap. II dixit, custodienda hæc fore a multitudine quasi uniformia : seorsum autem discipulos docuit, inter quos Dionysius fuit. Vel etiam edoctus fuit a Ierotheo, quem suum magistrum dicit in libro de *Divinis nominibus*, qui didicit divina patiendo divina : et ideo certius scivit. Sed quia non consuevit vocare Theologos nisi scriptores Scripturæ quæ est in canone, ideo potest aliter dici, quod in sacra Scriptura implicite continentur omnia quæ hic explicite traduntur, dum describuntur per figuras ex quibus ordines eorum et proprietates licet

[2] Cf. II ad Corinth, XII, 4 et seq.

accipere : et ideo expositurum se dicit sacram Scripturam, « cujus veritas, se- « cundum Anselmum, est quidquid se- « cundum fidem ex ea elicitur, imo « quidquid sibi non contradicit. » Et per hoc patet solutio ad objecta.

4

ANTIQUA TRANSLATIO.

Omnes Theologia cœlestes essentias novem vocavit manifestativis cognominationibus.

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Substantias cœlestes omnes theologia novem explanatoriis nominibus appellavit. 11

Hic dividit angelicam hierarchiam. Et primo per novem ordines, Secundo per tres hierarchias, ibi (§ 5). *Has divinus*, etc.

EXPOSITIO TEXTUS.

Omnes Theologia, etc.

Littera sic legatur : *Theologia*, id est, sacra Scriptura ex qua accipimus quod dicimus, *omnes cœlestes essentias novem vocavit ordines* quantum ad novem ordines *cognominationibus manifestativis*, id est, manifestantibus eorum proprietates, secundum quas accipi potest etiam omnis proprietas.

DUBIUM.

Hic est dubitatio de numero ordinum.

1. Videtur enim, quod debeant esse tantum tres. In Deo enim qui est exemplar et principium totius ordinationis, distinguuntur tantum tres personæ : exemplatum autem debet concordare exemplari : ergo et in Angelis debent esse tantum tres ordines.

2. Si dicatur, quod ea quæ sunt in principio ut unum, multiplicius sunt in principiatis. Contra : In corporali creatura, quæ magis distat a prima unitate, non exemplatur Trinitas increata, nisi secundum partes vestigii : ergo nec in Angelis debet relucere nisi in tribus ordinibus.

3. Ad idem, Non est sapientis artificis magis multiplicare quæ minus divisibilia sunt : corporalia autem magis sunt divisibilia spiritualibus, dividuntur enim forma et materia et quantitate : cum igitur corporalium non sint novem ordines, sunt enim corpora incorruptibilia et corruptibilia, simplicia et mixta, inanimata et animata, secundum tres gradus : ergo spiritualium substantiarum non erunt novem ordines.

4. Ad idem, Sicut dicit Gregorius, « Ordines Angelorum distinguuntur se- « cundum dona gratiarum : » sed gratuita dona non extenduntur usque ad novem, sive accipiantur virtutes quæ perficiunt potentias ad agendum quæ non sunt nisi septem, quatuor cardinales, et tres theologicæ. Similiter dona quæ dantur in adjutorium potentiarum in opera excellentia, sunt solum septem. Similiter beatitudines quantum ad præmium sunt septem, quantum ad meritum sunt octo. Ergo videtur, quod non sunt novem ordines.

5. Ad idem, Homines assumuntur ad beatitudinem secundum sortes Angelorum, sicut dicitur in Cantico Deut. XXXII, 8 : *Constituit terminos populorum juxta numerum filiorum Israel*, « Angelorum « Dei, » secundum aliam translationem : sed cum charitas quæ diversificat mansiones in genere, distinguatur per tres gradus, ut dicit Augustinus, scilicet incipiens, perficiens, et perfecta, non assumuntur homines nisi secundum tres gradus : ergo tres tantum sunt ordines.

Sed contra.

6. Videtur, quod plures sint quam novem : Philosophi enim posuerunt ad minus decem ordinibus substantias separatas : hujusmodi autem sunt Angeli : ergo deberent esse decem ad minus, maxime cum numerus novenarius sit imperfectus et denarius perfectus : quod patet, quia solvens decimam retinendo novem, designat se indigere propter suam imperfectionem ab alio perfici, ut dicit Augustinus, et Hugo de sancto Victore.

7. Præterea, Motus cœlestium corporum sunt plures quam novem, et similiter mobilia plura quæ non reducuntur in unum : ergo etiam ex hac parte debent esse ordines plures.

8. Præterea, Si ordines Angelorum distinguuntur secundum spiritualia ministeria, cum inconveniens sit dicere solum novem ministeriis serviri in cœlis, cui etiam in terris multo plura exhibentur obsequia, videtur quod non sint tantum novem ordines Angelorum.

9. Præterea, Illi qui numerantur, videntur distingui per plura, sicut si virtutes obviant legibus naturæ, multum distantis virtutis est indicium in operibus supra leges naturæ, quorum tamen semina sunt in natura, et in his ad quæ nullo

modo extendi potest virtus naturæ, ut in resuscitatione mortui : et similiter potestas qua resistitur malignitati dæmonis, multum distat ab ea qua resistitur malignitati hominis : et similiter de aliis : ergo videtur, quod sint multo plures quam novem.

Solutio. Dicimus, quod sunt tantum novem ordines Angelorum, cum distinguantur tantum per tres hierarchias, quarum quælibet dividitur in tres ordines, ut suo loco de singulis patebit.

Ad primum ergo dicendum, quod propria et appropriata personis circumstant primum artificem in unoquoque opere, cum una sit operatio trium personarum ex potentia, sapientia, et bonitate divina procedens : et ideo illa tria non distinguunt unam creaturam ab alia, sed repræsentatur suo modo in qualibet creatura una. Et per hoc patet solutio ad secundum.

Ad tertium dicendum, quod divisio ordinum non est per divisionem naturæ, sed per distinctionem officiorum quibus serviuntur Deo, quæ quia in generali sunt novem, ideo noven sunt ordines Angelorum.

Ad quartum dicendum, quod dona secundum quæ distinguuntur ordines, sunt quibus constituuntur in divinis officiis, quæ in genere sunt novem : dona autem Spiritus sancti quæ perficiunt in vita activa et contemplativa, propter quod sunt septem, quia si in contemplativa, aut aperit oculos, et sic est intellectus : aut simul cum hoc saporare facit, et sic est sapientia. Si vero in activa, aut quantum ad recessum a malo, et sic est timor : aut quantum ad operationem boni vel in præceptis, et sic ut dirigens est scientia, ut exsequens pietas : aut in consiliis, et sic ut dirigens est consilium, ut exsequens est fortitudo.

Ad quintum dicendum, quod secundum tres gradus charitatis assumentur ad infimos, vel medios, vel supremos : tamen quia charitas distinguit in omnibus virtutibus, distinguuntur in unoquoque gradu in diversis mansionibus etiam secundum alias.

Ad sextum dicendum, quod Philosophi venerunt ad numerum substantiarum separatum per numerum mobilium. Cum enim sint septem orbes planetarum, et unus stellarum fixarum, in quo consideraverunt duos motus, scilicet orbis et stellarum, quorum utrumque reduxerunt ad alterum. Qui vero novem, orbem priorem, scilicet motum orbis ad orbem motus diurni et motus stellarum ad cœlum signorum, posuerunt decem motores, cum unus istorum motuum non reducatur ad alterum. Qui vero noven orbes, posuerunt decimam movere sphæram activorum et passivorum. Alii etiam posuerunt eos secundum numerum stellarum. Alii vero secundum plures motus istorum orbium posuerunt plures etiam motores, ut quadraginta octo, et alii aliter tanquam conjecturis loquentes. Nos autem distinguimus ordines secundum officia quibus obsequuntur Deo : unde si poneremus aliquos Angelos in motu orbium servire Deo, sicut dicit Cancellarius Parisiensis, et sicut dicit Hieronymus super principium Ecclesiastes, omnes essent de inferiori ordine, licet non possimus ponere sicut Philosophi, qui posuerunt eos conjunctos mobilibus ut formas, ex quarum conjunctione sortiuntur animas et virtutes eorum determinatas ad motum, adeo quod si esset majus corpus vel plures stellæ in uno corpore, non possent movere, ut dicit Philosophus in secundo *Cœli et Mundi*. Et per hoc patet solutio ad septimum.

Ad octavum dicendum, quod sunt plura officia in speciali quibus servitur Deo, sed non sunt plura in genere.

Ad nonum dicendum, quod propter illam distantiam virtutis vel potestatis non ponuntur in diversis ordinibus, cum illa virtus vel potestas sit ad unum in genere, sed propter hoc in eodem ordine quidam sunt superiores aliis, et ita illuminant alios, ut supra dictum est.

5

ANTIQUA TRANSLATIO.

Has divinus noster sanctus perfector in tres segregat ternas dispositiones.

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Has divinus noster initiator in tres ternarias distinxit distributiones.

EXPOSITIO TEXTUS.

Has divinus noster sanctus, etc.

Hic distinguit cœlestes essentias per tres hierarchias, et primo distinguit tres hierarchias. Secundo ostendit quid sit unaquæque, ibi (§ 6), *Et primam quidem*, etc.

Littera sic legatur : *Sanctus perfector*, id est, magister noster *divinus*, id est, divina sapiens, scilicet Paulus vel Ierotheus, *segregat*, id est, dividit *has*, scilicet cœlestes essentias, *in tres dispositiones*, id est, hierarchias *ternas*, id est, quarum quælibet distinguitur tribus ordinibus.

DUBIA

Hic dubitantur duo. Primo, cujusmodi sit ista divisio? Secundo, de numero hierarchiarum.

Dubium 1. Circa primum sic proceditur.

1. Cum in omni divisione sit dividendum aliquod commune, quæratur cujusmodi commune hic dividatur. Si dicatur, quod est divisio generis in species, contra est : quia cum in omni tali divisione exeant primo duo membra, non deberet dividi in tres hierarchias.

2. Præterea, Species dividentes genus non habent ordinem in illo : cum igitur istæ hierarchiæ sint acceptæ secundum ordinem, non erit divisio generis in species.

3. Si dicatur, quod est divisio totius in partes integrales. Contra : Nulla pars participat rationem totius : sed de qualibet hierarchia est una diffinitio communis quam supra posuit : ergo non videtur esse divisio totius in partes integrales.

Solutio. Dicimus, quod ista divisio est totius in partes, non totius integralis, sed totius potentialis : et hoc totum quasi medio modo se habet inter totum universale et totum integrale. Totum enim universale est in qualibet parte secundum totam essentiam et perfectam virtutem : essentia vero totius integralis non est in qualibet partium, sed in omnibus simul : sed essentia totius potentialis est in quælibet parte, non tamen secundum virtutem perfectam, sed in una tantum, sicut patet in anima : quoniam virtus ejus perfecta non est nisi in intellectiva, cum tamen essentia ejus sit etiam in sensitiva et nutritiva. Sed videndum qualiter possit hoc esse, cum virtus fluat ab essentia, et aliquid habet totam essentiam quod non habeat totam virtutem. Sciendum est, quod essentia totius potentialis medio se modo habet ad partes respectu totius universalis et integralis : essentia enim universalis est secundum esse essentia particularis, ut probat Philosophus in septimo *primæ philosophiæ* : quidquid enim est in particulari supra essentiam universalis, non est vere essentiale, sed est de individuantibus : essentia vero totius potentialis adest parti sicut subjectum, et causa proprietati, vel ei quæ denominatur a proprietate : pars enim ejus constituitur a potentia, quæ est proprietas causæ superaddita, sicut intellectiva constituitur ab intellectu quæ est proprietas addita animæ : et ideo ratione illius potentiæ superadditæ in uno est virtus imperfecta, et in alio perfecta : in toto vero integrali essentia totius est per congregationem, partis per separationem : unde essentia totius non est essentia partis unius, neque adest uni, sed omnibus : et ideo universale proprie prædicatur de partibus, totum vero integrale impropriissime : sed potentiale medio modo, secundum quod Augustinus dicit, quod « tres potentiæ imaginis sunt « una mens, una anima. » Et per hoc patet solutio ad objecta.

Dubium 2. Circa secundum sic proceditur.

1. Per id quod est commune omnibus, non debet unum separari ab altero ; sed converti in Deum commune est omnibus tam supremis quam infimis, et similiter converti ad alterum in effundendo lumen acceptum a Deo : ergo per hoc non debent distingui hierarchiæ, sicut ipse facere videtur, dicens primam esse circa Deum existentem.

2. Præterea, Per materialia non differunt aliqua secundum speciem : cum igitur in distinctione hierarchiæ utatur materialibus conditionibus, dicens eos oculosos et pennosos, videtur inconvenienter dividere.

3. Si dicatur, quod divisio hierarchiæ sumitur secundum diversam proportionem capacitatis ad lumen divinum. Contra : Diversitas proportionis secundum quantitatem non diversificat speciem, sicut duo ad unum et quatuor ad duo se habent in dupla proportione, quamvis diversa sit quantitas : ergo nec hierarchiæ distinguentur secundum proportionem majoris et minoris capacitatis ad lumen divinum.

4. Præterea, Hierarchiæ distinguuntur secundum officia quibus Angeli serviunt Deo, cum illa sint duo tantum in gene-

re, ut dicitur Danielis, vii, 10 : *Millia millium ministrabant ei*, etc. : non debuit distinguere nisi duas hierarchias.

Solutio. Dicendum, quod tres hierarchiæ distinguuntur ab invicem secundum diversam proportionem capacitatis luminis divini : sed proportio potest sumi diversa, aut secundum speciem, aut secundum quantitatem in eadem specie proportionis, sicut sex ad quatuor se habent in sesquialtera proportione, octo vero ad sex, in sesquitertia, licet æqualiter fiat separatio secundum quantitatem : et hæc est medietas arithmetica, sed octo ad quatuor se habent in dupla proportione, et similiter sedecim ad octo, licet non sit eadem quantitas : et hoc vocatur medietas geometrica.

Similiter etiam invenimus in naturalibus proportionem aliquorum ad unum, diversam secundum quantitatem, non secundum speciem, sicut aliquis est proportionatus ad inveniendum geometricalia per se, quidam vero ad capiendum ea ab altero, quidam etiam ad hoc non possunt nisi difficulter, ut dicit Philosophus in *Ethicis*. In his est major et minor capacitas, sed tamen ab omnibus unius rationis, quia a ratione in omnibus, sed non ab eadem forma secundum speciem. Est enim capax oculus aquilæ luminis solis in fulgore suo, et oculus vespertilionis, ejusdem obtenebrati, et oculus hominis ut medio modo se habet, et non habent diversam speciem proportionis ad capiendum lumen solis.

Similiter quidam Angelorum sunt capaces divini luminis, prout est in suo fulgore : quidam vero non, nisi obtenebretur vicinando immediate ad continuum et tempus, quomodo obumbratum nos recipimus : et ita efficitur proportionatum nobis : quidam vero medio modo se habent, cum inter duo extrema distantia sit medium, et sufficit accipere unum in genere. Et secundum hoc accipiuntur tres hierarchiæ ex diversa proportionis specie in capiendo divinum lumen secundum diversam rationem capacitatis, sed secundum diversam quantitatem capacitatis, quæ est ejusdem rationis, differunt ordines in hierarchia, et diversi in eodem ordine.

Ad primum ergo dicendum, quod illa duo non diversificant hierarchiam, sed consequuntur diversas rationes capacitatis : ex hoc enim quod recipiunt lumen divinum in fulgore suo superiores, convertuntur immediate ad ipsum : et ex hoc quod infimi accipiunt lumen proportionatum capacitati nostræ, convertuntur ad nos.

Ad secundum dicendum, quod materiales illæ conditiones ostendunt proportionem capacitatis divini luminis, sicut pennati alte feruntur in contemplationem divinam, et oculosi clare inspiciunt : et ideo competunt distinctioni hierarchiarum.

Ad tertium patet solutio per prædicta.

Ad quartum dicendum, quod illa officia non distinguunt hierarchias, sed consequuntur hierarchiam in communi.

ANTIQUA TRANSLATIO.

A. Et primam quidem esse dicit circa Deum existentem semper et attente ipsi et ante alias immediate uniri traditam [1]. Sanctissimos enim Thronos, et oculosos et pennosos ordines Cherubin Hebræorum voce et Seraphin nominatos, secundum omnibus superpositam propinquitatem circa Deum immediate collocari, divinorum ait tradere eloquiorum manifestationem. Trinum ergo hunc ornatum quasi unam et æque ordinatam, et vere primam hierarchiam communis noster Magister ait, qua non alia deiformior et per se præoperantibus divinitatis illuminationibus immediate intentior.

B. Secundam vero esse ait ex Potestatibus et Dominationibus et Virtutibus completam. Et ternarum novissime cælestium hierarchiarum, Angelorum, et Archangelorum, et Principatuum dispositionem.

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Ac primam quidem ait esse illam, quæ circa Deum assiduo versatur, illique jugiter inhærere, ac præ cæteris immediatius uniri traditur : sanctissimos enim thronos, et pluribus oculis alisque præditos ordines, cherubim Hebraico vocabulo et seraphim appellatos, immediate juxta Deum ante alios eminenti propinquitate locatos esse, sacrorum asserit eloquiorum explanatione comprobari. Hanc igitur ternariam distributionem, ut unam æqualemque ac primam revera hierarchiam, inclytus præceptor noster memoravit, qua non est altera Deiformior, primoribusve Divinitatis illustrationibus immediata conjunctione propinquior.

Secundam vero designat illam, quæ potestatibus, dominationibus, virtutibusque completur. Tertiam denique, eamque cœlestium hierarchiarum ultimam esse dicit angelorum et archangelorum atque principatuum distributionem.

[1] Ezech. I ; Isa. VI, 2.

EXPOSITIO TEXTUS.

A. *Et primam quidem*, etc.

Hic incipit manifestare tres positas hièrarchias, et primo primam, secundo secundam, ibi, *Secundam vero*, etc. ; tertio tertiam, ibi, *Et ternarum*, etc.

Littera sic legatur : Et sanctus perfector *quidem*, id est, certe *dicit primam*, scilicet hierarchiam, *esse traditam a scriptura existentem semper circa Deum*, non habens ministerium in nos, per se autem *uniri ipsi*, scilicet Deo *attente*, quia tota fertur in ipsum, *et immediate ante alias*, scilicet hierarchias inferiores : *enim*, id est, quia ipse perfector *ait manifestationem divinorum eloquiorum*, id est, sacram Scripturam manifestantem eas, *tradere sanctissimos Thronos, et ordines oculosos et pennosos*, ut describuntur in prima visione Ezechielis et Isaiæ. Ordines dico adspectu, *nominatos voce Hebræorum Cherubin*, quantum ad oculosos, propter limpidum adspectum divinæ claritatis, *et Seraphin* quantum ad pennosos, propter sublimitatem contemplationis. Hos dico, ait *immediate collocari circa Deum secundum propinquitatem superpositam*, id est, per quam superponuntur omnibus, scilicet ordinibus. *Ergo*, id est, ex quo isti tres ordines sunt supremi, *communis Magister noster*, id est, Paulus vel Ierotheus *ait hunc trinum ornatum*, scilicet trium dictorum ordinum esse quasi unam hierarchiam, *et æque ordinatam*, scilicet in summo propinquitatis ad Deum, *et vere primam*, qua scilicet hierarchia prima, *non est alia deiformior*, id est, Dei similior : nec est alia *intentior*, id est, magis intenta *immediate*, id est, sine medio a quo illuminetur. Intentior dico *illuminationibus divinitatis præoperantibus*, id est, ante operantibus, quia nisi ipsa prius illuminet, nihil illuminare potest per se, id est, sine medio operantibus in prima hierarchia.

DUBIA.

Hic sunt duo dubia. Primo, de ordine quo enumerat istos tres ordines. Secundo, de hoc quod dicit æque ordinatam.

Circa primum proceditur sic. Dubium

1. Inter hos enim tres ordines ultimus est Thronorum, quem ipse primo enumerat : ergo male.

2. Præterea, Visus primo dirigitur in aliquid amandum, vel in se recipiendum : cum igitur Cherubin dicatur a dono quo videtur Deus, scilicet scientia, unde et *oculosus* nominatur, debuit primo nominari.

3. Præterea, Seraphin dignior est inter alios : si igitur penes dignitatem ordinare voluit, eum primo debuit numerare.

Solutio. Dicimus, quod enumerat istos tres ordines secundum progressum eorum. In quolibet autem toto potentiali

est progressus ab eo quod est minoris virtutis : et ideo hunc ordinem servat in numerando : quia accipere cognitionem per ea quæ magis vicina nobis sunt, est nobis connatum : sed accepta cognitione eorum, ordinabit eos secundum dignitatem eorum. Et per hoc patet solutio ad objecta.

2. Circa secundum sic proceditur.

1. Videtur enim, quod isti tres ordines non sint æque ordinati : hierarchia enim non compatitur secum æqualitatem, sed unum sub alio requirit in quod exerceat operationes hierarchias : cum igitur isti tres ordines sint in una hierarchia, non videntur esse æque ordinati.

2. Præterea, Ubi est æqua ordinatio, non salvatur diversa proportio, neque secundum quantitatem, neque secundum speciem : his tamen distinguuntur ordines æque ordinati.

3. Præterea, Hoc esset contra naturam totius potestativi, ubi una pars est majoris virtutis quam altera : ejus autem natura salvatur in ordinibus et hierarchia : ergo non sunt æque ordinati.

Solutio. Dicimus, quod non intelligit eos æque ordinari simpliciter, scilicet secundum eamdem quantitatem capacitatis, et secundum eamdem speciem proportionis, sed secundum quid, scilicet secundum æqualitatem eorum quæ sunt in hierarchia una habentium unam rationem capacitatis respectu divini luminis. Et per hoc patet solutio ad objecta.

EXPOSITIO TEXTUS.

B. *Secundam vero*, etc.

Hic ostendit quæ sit secunda hierarchia, dicens : *Vero*, id est, sed Magister *ait secundam* hierarchiam *esse completam ex Potestatibus et Dominationibus et Virtutibus*, id est, ex aliis tribus ordinibus, *et novissime*, id est, ultimo, *trinarum*, id est, inter tres cœlestium hierarchiarum dixit esse *dispositionem*, id est, ordinationem hierarchicam *Angelorum et Archangelorum et Principatuum*.

DUBIA.

Hic sunt duo dubia. Primo, Utrum sit secunda quam ponit secundam ? Secundo de hoc quod ordinat Virtutes in secunda, et Principatus in tertia.

Dubium I. CIRCA primum sic proceditur.

1. Videtur enim, quod illi ordines quos ponit in secunda, sint de prima : altiores enim gradus dicunt Dominationes et Potestates (cum dicant superpositionem) quam Seraphin et Cherubin, quæ dicunt habitus communes, scilicet scientiæ et charitatis. Cum igitur hierarchia sit gradus quidam, ut supra dictum est, videntur de superiori hierarchia esse Dominationes et Potestates quam Seraphin et Cherubin.

2. Præterea, Cum hierarchia sit quoddam totum potentiale, superius ordinari debet in eo quod altiorem gradum potentiæ nominat : Dominationes autem et Potestates nominant summum gradum potentiæ : ergo in prima hierarchia debent ordinari.

3. Præterea, In Ecclesiastica hierarchia quæ exemplatur a cœlesti, superiores sunt habentes potestatem et dominium quam habentes scientiam et charitatem : ergo et in cœlesti ita debet esse.

4. Præterea, Potestates, Dominationes, et Virtutes sumuntur penes attributum Patris, quod est potentia : Seraphin, Cherubin, et Throni penes attributum Spiritus sancti, cujus est dare charitatem, et scientiam quæ est secundum pietatem, ut dicit Dominus in Evangelio, *Ille* (spiritus veritatis) *docebit vos omnem veritatem* [1], et facere etiam Deum esse in nobis, et nos in ipso. Cum igitur Pater sit principium non de principio, Spiritus sanctus autem secundum ordinem naturæ principium ab utroque principio, videtur quod ordines qui sumuntur penes attributa ejus, sint infra illos qui sumuntur penes attributa Patris.

SOLUTIO. Dicendum, quod Seraphin et Cherubin et Throni sunt superiores ordines.

Ad primum dicendum est per interemptionem.

Ad secundum dicendum, quod nulla potentia exercet actum suum nisi perfecta aliquo habitu, vel innato, vel acquisito, vel infuso : unde quia Seraphin et Cherubin dicunt nobilissimos habitus quibus potentiæ perficiuntur, nominant altiores gradus potentiæ quam Dominationes et Potestates.

Ad tertium dicendum, quod hoc contingit Ecclesiasticæ hierarchiæ in quantum deficit a propria dignitate. Illi enim deberent præfici, qui superiores essent in merito, sicut fuit in Apostolis : hoc autem dimittitur, vel ex malitia, vel ex ignorantia, quæ in cœlesti hierarchia esse non potest.

Ad quartum dicendum, quod illa quæ ultima sunt in exitu, collocantur altius conjungendo immediatius fini : et ideo per attributa Spiritus sancti in superiori hierarchia collocantur.

Dubium CIRCA secundum sic proceditur.

1. Videtur enim, quod Principatus sint in media, et Virtutes in ultima :

Per hoc quod Gregorius et Bernardus sic ordinant.

2. Præterea, id quod est circa gentem, majus est quam quod est circa unum tantum, sicut patet per Philosophum in principio *Ethicorum* : sed Principatus constituuntur super unam gentem, operatio autem Virtutum est circa unum tantum, qui sanatur, vel suscitatur : ergo Principatus est supra Virtutem.

3. Præterea, In Ecclesiastica hierarchia principantes sunt super illos qui virtutes operantur, cum tamen neutrum sit gratum faciens, sicut patet per id quod Dominus in Evangelio dicit : *Multi dicent mihi in illa die* [2], etc. : ergo ita etiam debet esse in cœlesti, a qua ista exemplatur.

4. Præterea, Principatus suo nomine dicit eminentiam, Virtutes autem non : ergo sunt inferiores hierarchiæ.

[1] Joan. XVI, 13.

[2] Matth. VII, 22.

Solutio. Dicimus, quod Gregorius et Bernardus consideraverunt ordines secundum conformitatem Ecclesiaticæ hierarchiæ, in qua principes et prælati superiores sunt illis qui virtutes operantur. Dionysius autem melius ordinavit secundum proprietates ipsorum ordinum : quia Virtutes habent potentiam non limitatam, cum supra leges naturæ operantur, eis non adstricti in operando : Principatus autem potentiam limitatam circa unam gentem, et ideo inferiores sunt, cum omnis limitata potentia sit infra non limitatam. Non autem dicimus, ut quidam dicunt, quod Gregorius eosdem nominet Principatus quod iste Virtutes, et e converso, cum pro eodem modo accipiantur apud utrumque, sicut ex dictis eorum patet. Et per hoc patet solutio ad primum.

Ad secundum dicendum, quod licet operatio Virtutis ordinetur circa unum, non tamen limitatur aliquo modo circa ipsum, sicut limitatur potentia principis circa unam gentem.

Ad tertium dicendum, quod secundum viam illam consistit ordinatio Gregorii et Bernadi, quæ tamen non accipitur per proprietates eorum.

Ad quartum dicendum, quod Virtutes dicuntur ab ultimo potentiæ quasi non limitatæ aliquo resistente : et ideo majorem eminentiam dicunt quam Principatus, cujus potentia limitatur.

CAPUT VII.

ANTIQUA TRANSLATIO.

De Seraphin et Cherubin et Thronis, et de prima eorum hierarchia.

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

De Seraphim, Cherubim, et Thronis, deque prima eorum hierarchia.

SYNOPSIS CAPITIS:

I. Docet quid cherubim, seraphim et throni significent.
II. Quanta sit primæ hierarchiæ dignitas, contemplandi vis atque perfectio.
III. Quomodo inferiores a superioribus, et supremi ab ipsomet Deo initientur, et quanta reverentia suas quisque illustrationes excipiat.
IV. Quid supremi illi spiritus agant?

ANTIQUA TRANSLATIO.

A. Hunc ergo nos recepturi sanctarum hierarchiarum ordinem, dicimus quia omnes cœlestium intellectuum co-

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Hunc sanctarum hierarchiarum ordinem approbantes, omnem cœlestium intelligentiarum appellationem, deifor-

gnominationes, declarationem habent uniuscujusque deiformis proprietatis.

B. Et quidem sanctam Seraphin nominationem, quæ Hebræorum sunt scientes, aut incendentes manifestare, aut calefacientes : eam vero Cherubin multitudinem scientiæ, aut fusionem sapientiæ.

mis cuilibet earum insitæ, proprietatis declarationem continere profitemur.

Ac sanctam quidem seraphim appellationem, Hebraice periti aiunt vel *incensores* interpretari vel *calefacientis* ; cherubim vero, *copiam cognitionis* sive *sapientiæ diffusionem*.

DIVISIO ET EXPOSITIO TEXTUS.

A. *Hunc ergo nos recepturi*, etc.

In præcedenti capite divisit cœlestem hierarchiam in tres. In parte vero ista de unaquaque earum per se determinat. Et dividitur in partes tres, secundum quod de tribus hierarchiis determinat. Secunda incipit in cap. VIII, ibi, *Transeundum autem*, etc. Tertia in cap. IX, ibi, *Reliquus nobis in*, etc.

Præsens autem caput, in quo primo de prima hierarchia determinat, dividitur in partes duas. In prima enim determinat de primis tribus ordinibus. In secunda de hierarchia eorum, ibi (§ 7), *Dicendum vero*, etc.

Prima iterum in duas. In prima ponit modum quo accipienda est cognitio istorum ordinum : quia accipitur secundum delarationem nominum quibus in sacra Scriptura denominantur. In secunda secundum hunc modum proprietates eorum accipit, ibi (§ 4), *Mobile* etc.

Circa primum tria facit. Primo ponit modum quo procedendum est in determinatione istorum ordinum : quia per eorum nomina. Secundo ex eorum nominibus concludit eos esse in prima hierarchia ibi (§ 2), *Pulchre igitur*, etc. Tertio ponit eorum nomina per quæ proprietates accipiet, ibi (§ 3), *Calefacientes ergo*.

Littera sic legatur : Diximus, quod nihil proprio motu dicendum esset, sed exponendo quæ in Scripturis sunt tradita : et ideo *nos recepturi hunc ordinem sanctarum hierarchiarum*, id est, angelicarum, id est, hanc dispositionem tractandi, *dicimus quod omnes cognominationes cœlestium intellectuum*, id est, Angelorum, *habent declarationem proprietatis deiformis uniuscujusque* eorum, id est, continent in se unde declarari possint.

Et nota, quod dixit *cognominationes* et non nomina : quia cognominatio sumitur ab eo quod est additum naturæ, sicut etiam in hominibus, unde nomina ista ordinum imponuntur a donis superadditis naturæ, quibus gradum hierarchicum sortiuntur, et non a natura ipsorum : et ideo etiam non dixit, quod declarent proprietates naturales eorum, sed deiformes, quibus scilicet Deo similes in participatione doni et consortio potestatis efficiuntur. Naturales enim proprietates eorum non sunt notæ nobis.

DUBIUM.

Sed videtur hoc esse falsum :

1. Quia Augustinus determinat naturales proprietates eorum, quæ sunt personalis discretio, et simplicitas essentiæ, et similia : ergo et iste ea determinare debuit propriis nominibus.

2. Præterea, Res perfectius cognoscitur per essentialia quam per proprietates : ergo et illa deberent declarari per nomina eorum potius quam proprietates, maxime cum dicat Philosophus in IV *Metaphysicorum* : « Ratio quam significat nomen, est diffinitio. »

Ad primum dicendum, quod proprietates naturales quæ consequuntur naturam eorum, in communi possunt determinari ratione quam significat nomen, sed non illæ quibus separantur ab invicem : hic autem intenditur de eis secundum quod separantur ab invicem in diversis ordinibus : et ideo non potuit fieri per nomina significantia proprietates naturales eorum.

Ad secundum dicendum, quod essentialia eorum propter elongationem ipsorum a nobis sunt ignorata in speciali, et ideo oportet nos eorum qualemcumque cognitionem accipere per proprietates deiformes traditas nobis in Scripturis.

EXPOSITIO TEXTUS.

B. *Et quidem sanctam*, etc.

Hic exemplificat quod dixerat, dicens : *Et quidem*, id est, certe *scientes quæ Hebræorum sunt*, id est, linguam Hebræam, dicunt *sanctam nominationem Seraphin*, id est, illius ordinis *manifestare aut incendentes aut calefacientes*, igne scilicet divini amoris, vel perfecte quantum ad primum, vel communiter quantum ad secundum. *Vero*, id est, sed dicunt *eam*, scilicet nominationem, *Cherubin multitudinem scientiæ* quantum ad acceptionem, *aut fusionem sapientiæ*, quantum ad communicationem.

Et nota, quod Cherub et Seraph significant unam hypostasim illius ordinis. Cherubim et Seraphim per M secundum declinationem Hebraicam sunt pluralis numeri, generis masculini, et significant plures illius ordinis. Per N vero significant totam collectionem illius ordinis, et est neutrius generis, pluralis numeri, ut dicit Hieronymus. Unde hic per N scribi debet.

DUBIA.

Hic sunt duo dubia. Primo, de ordine istorum duorum ordinum, scilicet Cherubin et Seraphin, quis sit superior? Secundo, de verbis quæ dicuntur in *littera*.

m I Circa primum sic proceditur.

1. Videtur enim, quod Cherubin sit superior quam Seraphin : sicut enim dicit Philosophus in *Ethicis*, « Speculatio est « dignior praxi, cum operatio sit propter « indigentiam : » ergo nobilissima speculatio (a qua dicitur Cherubin) est supra nobilissimam operationem a qua dicitur Seraphin : et ita ordo supra ordinem.

2. Præterea, Sicut dicit Dominus, Joan XVII, 3 : *Hæc est vita æterna : Ut cognoscant te*, etc., et Augustinus dicit, quod « visio est tota merces. » Philosophus etiam dicit, quod « contemplatio est opus Deo et homini gratissimum. » Ergo videtur, quod visio (a qua dicitur Cherubin) sit potior in beatitudine, amore a quo dicitur Seraphin : et sic idem quod prius.

3. Ad idem, Habitus qui est perfectivus rei secundum propriam naturam, dignior est eo qui perficit naturam in communi : sed visio Dei per scientiam perficit naturam spiritualem secundum id quod proprium est sibi, scilicet intellectum : amor autem secundum naturam qua convenit cum aliis, cum affectio etiam sit in brutis : ergo scientia dignior est amore : et sic ordo ordine.

3. Præterea, Potentia motiva ignobilior est potentia intellectiva, quæ est proprie nobilioris naturæ : ergo scientia (quæ perficit intellectum) est nobilior amore, qui perficit motivam : et sic ordo ordine.

Ad oppositum.

1. Ad Eph. III, 19, dicitur : *Scire etiam supereminentem scientiæ charitatem Christi.* Ergo eadem ratione cujuslibet charitas supereminet suæ scientiæ : et sic Seraphin (qui accipitur penes charitatem) superior erit Cherubin, qui accipitur penes scientiam.

2. Idem videtur per id quod de charitate dicitur, I ad Corinth. XII, 31 : *Adhuc excellentiorem viam vobis demonstro.*

Solutio. Dicimus, quod amor communis est rationabilibus et irrationabilibus, sicut patet per diffinitionem ejus positam in libro de *Divinis nominibus*. Dilectio vero addit super amorem electionem et discretionem amati : et sic est solum in habentibus intellectum : et sibi nihil est contrarium, sicut nulli habitui qui consequitur partem intellectivam, ut dicit Philosophus. Charitas autem addit supra dilectionem vim amoris qua ponitur amatum sub inæstimabili pretio : unde etiam dicitur res chara quæ multi pretii est. Dicimus igitur, quod scientia dignior est amore communiter sumpto, sed minus digna charitate : et propter hoc ordo Seraphin superior.

Ad primum ergo dicendum, quod licet speculatio dignior sit praxi exteriori quæ habet difficultatem, est tamen minus digna affectione in qua perficitur motus intellectus affectivi, ut in eo quod immediatius conjungit fini.

Ad secundum dicendum, quod cum virtutes (quæ sunt per modum passivarum) non possint agere nisi recipiendo speciem objecti quod est agens, oportet quod visio (quæ dicitur a tali potentia) determinetur secundum rationem objecti : objectum autem visionis (quæ est vita æterna) movet non solum in ratione veri, sed in ratione summi boni, quod

est Deus : et ideo visio illa non est pure speculativa, sed affectiva : et in hoc consummatur beatitudo : et propter hoc etiam dicitur tota merces. Philosophus autem loquitur de contemplatione, quod triangulus habet tres angulos, quæ videtur pure speculativa, cum non inducat delectationem nisi in quantum assumitur ut affectata a voluntate præcedenti : et secundum hoc efficitur secundum ipsum felicitas viæ, propter maximam delectationem, ex eo quod maxime convenit homini secundum id quod proprium est sibi. Delectio enim est operatio secundum naturalem habitum non impedita, et imperturbabilem, propter firmitatem sui et quia caret contrario.

Ad tertium dicendum, quod amor prout communiter sumitur, indignior est scientia, dignior tamen est secundum id quod perficit affectionem intellectivam, in cujus delectatione perficitur felicitas humana, sive viæ, sive patriæ. Et similiter dicendum est ad quartum de potentia affectiva sive motiva.

Dubium 2. Circa secundum sic proceditur.

1. Videtur enim, quod male describat istos duos ordines : hic enim propria eorum tradere debet : calefacere autem et incendere metaphorice dicuntur : ergo non debuit manifestare Seraphin, per hoc quod est calefaciens vel incendens.

2. Præterea, Cum non effundant nisi constituti in gradu sui ordinis per donum receptum a Deo, prius secundum naturam est eis accipere quam effundere : ergo per acceptionem potius quam per effusionem in calefaciendo manifestari debuit Seraphin.

3. Item, Videtur quod peccat etiam in notificatione Cherubin : multitudo enim scientiæ consistit in multitudine scitorum, magnitudo vero in firmitate medii : sed cum iste ordo sit de supremis, intellectus eorum non spargitur ad multa, sed magis colligitur ad unum : ergo non competit eis multitudo scientiæ, sed potius magnitudo.

4. Præterea, Scientia est per propriam causam rei, et in hoc differt a sapientia, quæ est per altissimam causam : hæc autem differentia non videtur esse in cognitione istius ordinis, cum cognitionem rerum accipiant per causam altissimam immediate : ergo inconvenienter utrumque ponitur.

Solutio. Dicimus, quod convenienter nominavit hos ordines per habitus nobiliores, scilicet charitatis, quæ designatur in calore propter unitivam virtutem et attractivam ad amatum quantum ad Seraphin, et scientiæ quantum ad Cherubin.

Ad primum ergo dicendum, quod *proprium* dupliciter dicitur, aut in comparatione ab subjectum, quod convenit omni et soli et semper : et sic propria ordinum non intendit hic ponere : et hoc dividitur contra commune. Dicitur etiam *proprium*, quod convenit alicui secundum quod significatur per verba : et hoc dividitur contra improprium vel metaphoricum, et sic propria intendit ponere, cum oporteat determinare de ipsis secundum figuras quibus traduntur in Scripturis.

Ad secundum dicendum, quod in effundendo notatur copia et perfectio habendi, et non in capiendo : ideo ut hoc exprimeret, per effusionem eos descripsit : vel quia per actum effusionis magis nobis innotescunt, et essentialior est hierarchiæ.

Ad tertium dicendum, quod licet intellectus eorum adunetur in uno, illud tamen unum est ratio certa cognoscendi multa scita, imo omnia : et ideo in quantum per illud unum intellectus eorum accipit multa, dicitur multitudo scientiæ.

Ad quartum dicendum, quod ad perfectionem cognitionis exigitur objectum offerens se ad cognoscendum, et medium firmum quo accipiatur, et perspicacitas intelligentiæ in cognoscente. Hæc autem manifestum est non deesse eis, cum in eis nullum sit impedimentum ex hebetu-

dine : et ideo oportuit quod describerentur quantum ad perfectam cognitionem, et quantum ad efficaciam medii : et sic dicitur *fusio sapientiæ*, quia rerum cognitionem per primam accipiunt causam, quam plene in fulgore suo prospiciunt, ut aliis fundere possint. Ex parte vero objectorum dicitur *multitudo scientiæ*, propter multa scita, quæ se eis aperte offerunt ex intuitu primi luminis, per quod et res cognoscunt et propria eorum principia, et sic habent de eis et sapientiam et scientiam : et hoc non est inconveniens secundum Philosophum.

2

ANTIQUA TRANSLATIO.

Pulchre igitur prima cœlestium hierarchiarum ab excellentissimis essentiis sanctificatur, ordinem habens omnibus altiorem, hoc est, circa Deum immediate collocatur : et primo operantes theophaniæ et perfectiones in eam tamquam proximam principalius deferuntur.

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Merito igitur prima illa cœlestium hierarchiarum a sublimissimis naturis administratur, cum hoc cæteris ordinem nacta sit sublimiorem, quo in eam, immediate Deo assistentem, primæve Dei apparitiones et initiationes, tamquam in proximam, principalius derivantur.

EXPOSITIO TEXTUS.

Pulchre igitur prima, etc.

Hic ex nominibus eorum positis concludit eos esse decenter in prima hierarchia, dicens : *Igitur* ex quo nobilissimas eorum proprietates nomina declarant, *pulchre*, id est, decenter *prima cœlestium hierarchiarum*, id est, inter cœlestes hierarchias *sanctificatur*, id est, sancta ostenditur, vel in sanctitate a Deo constituitur, non ut de non sancta fiat sancta, *ab essentiis excellentissimis* inter alios Angelos. Prima dico *habens ordinem*, id est, gradum *omnibus altiorem*, scilicet hierarchiis, *hoc est*, id est, hic ordo altus est in hoc quod *collocatur immediate circa Deum*, quoad gradum in quo constituuntur : *et theophaniæ*, id est, divinæ illuminationes sub quibus vident, *et perfectiones*, quantum ad objectum visionis quod est Deus, *operantes primo*, id est, quæ sunt principium totius perfectionis et illuminationis, cum in ipso fonte accipiant, *deferuntur principalius*, id est, primo et plenius *in eam*, scilicet primam hierarchiam *tamquam proximam* Deo.

DUBIUM.

Sed hic est dubitatio de hoc quod dicit eos immediate circa Deum collocari : videtur enim hoc esse falsum.

1. Inter immediata enim non est distantia : sed inter Deum et eos qui sunt de prima hierarchia est infinita distantia : ergo non immediate sibi conjunguntur.

2. Præterea Virgo (ut dicit Hieronymus) et cantatur de ipsa, « est exaltata « super choros Angelorum : » ergo ipsa est media inter Deum et primam hierarchiam.

3. Præterea, Infinite distans non potest accipi ab intellectu nisi per medium : cum igitur in infinitum distet ab his qui sunt de prima hierarchia, videtur quod non immediate accipiunt visionem ejus.

4. Item, Videtur quod hoc non sit eis proprium. Sicut enim dicitur in I Joannis, III, 2 : *Videbimus eum sicuti est*. Glosa : « Sine medio. » Ergo non soli ipsi vident sine medio.

5. Præterea, Homo etiam ante peccatum (ut dicit Augustinus) videbat Deum sine medio, qui tamen erat in via : ergo videtur non solum convenire superiori hierarchiæ.

Solutio. Dicimus, quod dicuntur immediate collocari circa Deum, eo quod non sit aliquid primo respiciens a Deo et transfundens in eos : sed habent virtutem ad inspiciendum in suo fulgore lumen divinum. Et si inter eos aliqui sunt

magis capaces et illuminent inferiores ejusdem ordinis vel ejusdem hierarchiæ, per hoc non tollitur ab eis facultas immediate accipiendi in ipso fonte luminis, sicut aliquis discit ab alio, qui tamen per se invenire posset : et etiam recipiunt a superioribus lumen nulla ex parte obtenebratum, sed in simili fulgore in quo superiores accipiunt : et ideo immediate collocantur omnes, licet unus ab alio accipere possit : sed inferior hierarchia recipit a superioribus in minori splendore, sicut etiam dicitur in libro de *Causis,* quod « intelligentiæ inferiores continent formas minus universales quam scilicet superiores : » cum enim formæ omnium (quæ hic producuntur secundum Philosophos) sint apud ipsas sicut formæ artificialium apud artificem, quanto magis appropinquant multitudini generabilium et corruptibilium, quæ reducuntur ad motum cœli, tanto formæ eorum fiunt compositiores et multipliciores, et sic minus universales. Et similiter quanto magis distant a prima luce, tanto recipiunt in minori splendore.

Ad primum ergo dicendum, quod per hoc quod est infinita distantia, non ponitur actu aliquid medium quod est propinquius primo, quia sic numquam esset status, sed secundum possibilem capacitatem majorem istis, tamen infra Deum.

Ad secundum dicendum, quod quantum ad hoc quod beata Virgo est media quoad meritum, non tamen est media quoad effusionem illuminationum, cum per se accipiant : et si etiam ab ipsa accipiant, non tollitur ab eis proprius modus, scilicet per se accipiendi.

Ad tertium dicendum, quod distantia intelligibilis ab intellectu potest esse vel ex defectu intelligibilis, quod non est de se aptum et connaturale intellectui, sicut sunt prima principia, et tunc indigent medio per quod accipiantur : vel etiam ex defectu intelligentis qui propter debilitatem intellectus non pertingit ad conspiciendam tantam claritatem, et ideo indiget medio confortante intellectum sub quo videatur : et talis est distantia intellectus creati ad Deum : et ideo non oportet esse medium in quo videatur, sed sub quo, et hoc est theophania.

Ad quartum dicendum, quod in quantum pertinet ad objectum beatitudinis, immediate videtur ab omnibus, sed non quantum ad illuminationes, quæ sunt de his quæ pertinent ad gubernationem mundi, et Ecclesiæ tam militantis quam triumphantis.

Ad quintum dicendum, quod homo ante peccatum videbat sine medio Deum, quod est velamen peccati, videbat tamen per imaginem et vestigium, licet clarius.

3

ANTIQUA TRANSLATIO.

Calefacientes ergo nominantur, et Throni, et fusio sapientiæ, manifestativo deiformium suarum habitudinum nomine.

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Calefacientes igitur nominantur et throni ; diffusioque sapientiæ per explanatoriam deiformium suarum habitudinum denominationem :

EXPOSITIO TEXTUS.

Calefacientes, etc.

Hic ponit nomina trium ordinum, ex quibus proprietates eorum colligit, cum superius posuerit tantum duorum, dicens : *Ergo*, ut patet ex dictis, tres primi ordines *nominantur calefacientes*, quantum ad Seraphin, *et Throni*, *et fusio*, id est, effusio *sapientiæ*, id est, cognitionis quæ in prima luce accipitur, quantum ad Cherubin. Sic dico nominantur *nomine manifestativo suarum habitudinum*, id est, habituum perficientium ad actus hierarchicos, *deiformium*, id est, ducentium in Dei similitudinem.

DUBIA.

Hic est dubium de quibusdam verbis Commentatoris, quæ sunt hæc : « Non « contingit arbitrari magnum Dionysium « virtutes intelligibiles, id est, spirituales « more accidentium, quemadmodum et « in nobis ipsis fuerint, dixisse, ut aliud « in alio subjecto, et ac si qualitatem « quamdam esse dixerit : accidentis enim « illic esse depressum est : si enim hoc « esset, non utique viveret in semetipsa « harum essentia, neque deificari per « se, quantum foret possibile, valuisset. « Habitudines ergo earum atque virtu- « tes quæ in eis sunt, essentiales sunt « propter immaterialitatem. » Videtur ergo dicere, quod non sint in eis habitus accidentales, sed essentiales. Et ideo primo quæritur de veritate hujus. Secundo, si sint in eis habitus, utrum sint in eis aliquando ut dispositiones ?

m I. Circa primum proceditur sic.

1. Videtur enim, quod verum dicat, sicut dicit Boetius in libro de *Trinitate*, « Substantia simplex nulli potest esse « subjectum : » sed Angeli sunt substantiæ simplices et immateriales : ergo non possunt esse subjectum alicujus accidentis.

2. Præterea, De forma accidentali dicitur in VI de *Principiis*, quod est compositioni contingens. Cum igitur Angeli non sint compositi, non erunt in eis accidentia.

3. Præterea, Sicut dicit Philosophus : « Compositio accidentalis reducitur ad « compositionem subjecti ut ad causam, « sicut etiam unitas et entitas accidentis « causantur a substantia. » Cum igitur in Angelis non sit compositio substantiæ, videtur quod in eis etiam non sit compositio ex accidente et subjecto.

Ad oppositum.

1. Sicut dicit Philosophus in II de *Generatione*, « Idem secundum idem « non facit diversa : » sed Angeli habent diversas operationes : ergo oportet quod reducantur ad multitudinem accidentium, cum substantia uniuscujusque sit una.

2. Ad idem, Sicut dicit Boetius in libro de *Trinitate* : « In omnibus quæ sunt « citra primum, quod vere est unum in « quo nullus est numerus, est hic et « hoc : » ergo cum Angeli sint citra primum, erit in eis aliqua compositio : et sic poterunt subjici accidentibus.

Solutio. Dicimus, quod compositio essentialis est duplex, scilicet ex actu et potentia, id est, ex materia et forma : vel ex potentiali et actuali, in quibus proprie non est materia in qua acquiratur forma per motum : hæc autem quæ est ex potentiali et actuali, est duobus modis, aut ita quod potentiale et actuale sint altera natura, aut ita quod utrumque sit natura una habens potentialitatem, in quantum admiscetur alteri, et actualitatem secundum id quod de ipsa remanet non immixtum, sicut lux corporalis quæ secundum aliquid commiscetur combustivo in igne, et secundum aliquid remanet non immixta : unde etiam actio ejus extenditur ultra actionem combustivi.

Similiter qui dicunt animam esse simplicem, distinguunt hoc modo potentiale in ipsa secundum quod commiscetur corpori, et ex illa parte consequitur eam possibilis intellectus : actuale vero secundum id quod de ipsa remanet non admixtum, et ex hac parte inest ei agens intellectus. In Angelis autem non potest sic dici, cum sint omnino separati,

non conjuncti mobilibus, ut ponunt Philosophi : et ideo oportet dicere, quod id quod est in eis potentiale et actuale, non est natura una : ubicumque enim est vere significare universale et particulare, est aliquid principium communicabilitatis, quod est actuale in ipso, et aliquid principium incommunicabilitatis, per quod individuatur, est potentiale in ipso, sicut dicitur in primo *Cœli et Mundi*, quod cum dico cœlum, dico formam : cum dico *hoc* cœlum, dico materiam : et sic in Angelis est compositio ex potentiali et actuali, cum vere significentur in eis universale et particulare. In accidentibus autem non est aliquod verum individuum, sed individuantur in individuo substantiæ : et fit *hæc* albedo per hoc quia est hujus albedo.

Similiter si anima sit simplex sicut pura forma, erit *hæc* anima non per se, sed quia est hujus : sed Angelus per se est vere *hic* Angelus : et ideo potest per se esse subjectum accidentis. Sed accidens est duplex, scilicet speciei, ut propria passio, et individui, et hoc est duplex, quoddam quod acquiritur per motum et alterationem, et hoc vere est accidens in natura, et tale excluditur ab Angelis propter immaterialitatem, ut dicit Commentator, eo quod ubi non est materia, non est passio neque alteratio : quoddam vero accidens est quod acquirendo non alteratur aliquis, sed perficitur et subito accipit, propter quod sine motu acquiritur, sicut generatio et illuminatio non sunt motus, sed termini motus, quia subito inducitur forma et lumen, et hujusmodi accidentia sunt habitus perficientes animam secundum intellectum, ut dicitur in VII *Physicorum*. Non tamen in Angelis sunt termini motus, licet in nobis sint termini motus ; et hæc accidentia non sunt vere entia, sed sicut ens in anima, et sicut intentiones quædam, et sic non removentur a natura sicut composita, ut est Angelus. Commentor autem intelligit de accidentibus quæ sunt per motum acquisita.

Quod autem dicit, quod sunt habitudines essentiales, intelligendum est ob hoc quod perficiunt ad finem essentiæ, sicut etiam virtutes dicuntur naturales, non quia sint de perficientibus essentiam.

Ad primum ergo dicendum, quod substantia omnino simplex (sicut est Deus) nulli omnino subjectum est : sed ea quæ deficiunt a simplicitate ejus, subjiciuntur accidentibus speciei, sicut etiam unitas subjicitur suis proprietatibus et accidentibus quæ sunt perfectiones sine motu acquisitate.

Ad secundum dicendum, quod forma accidentalis (quæ simpliciter est ens in natura) exigit compositionem formæ et materiæ : sed ei quæ est ut intentio in anima, sufficit compositio ex potentiali et actuali. Et per hoc patet solutio ad tertium. Alia duo concedimus.

Circa secundum sic proceditur. Dubi

1. Videtur enim, quod in Angelis sint habitus aliquando ut dispositiones : habitus enim relinquitur ex dispositionibus : si igitur in Angelis sint aliqui habitus, oportet ut prius fuerint dispositiones.

2. Præterea, Ex una actione non efficitur habitus, sed ex multis, quarum una respectu præcedentium tollit totam difficultatem potentiæ : et ante illam non est habitus, sed dispositio : ergo in Angelis sunt dispositiones.

3. Præterea, Ex potentia pura in actum purum oportet esse viam mediam : sed via inter potentiam et habitum perficientem ipsam est dispositio : ergo videtur quod in Angelis sint dispositiones quibus mediis veniatur de potentia ad habitum.

Ad oppositum.

4. Nihil est medium inter potentiam et actum, nisi motus qui est actus imperfectus, aliquid habens de potentia, et aliquid de actu : sed habitus Angelorum non acquiruntur per motum, ut supra dictum est : ergo non sunt in eis dispositiones mediæ.

Solutio. Dicimus, quod dispositiones non præcedunt habitus innatos et infusos propter perfectionem agentis quod uno actu inducit habitum, sed solum habitus acquisitos præcedunt dispositiones propter difficultatem operationis qua acquiritur virtus, et propter debilitationem medii quo accipitur scientia. In Angelis autem omnes habitus sunt naturales vel infusi : et ideo in eis nullæ sunt dispositiones.

Et per hoc patet solutio ad primum : quoniam non omnes habitus consequuntur dispositiones.

Et similiter etiam dicendum ad secundum, quod verum est de habitibus acquisitis, quod non acquiruntur uno actu, quamvis in his etiam, si agens sit forte, uno actu inducit habitum, sicut per unam demonstrationem propter firmitatem medii acquiritur scientia.

Ad tertium dicendum, quod via dicit continuitatem medii : unde etiam in hominibus non est media via de potentia ad habitum, cum intelligibilia non continuentur, sed sunt ibi vices in accipiendo unum post aliud quousque perficiatur habitus. Si autem esset continuitas medii, oporteret esse motum, cujus continuitate transirentur infinita in potentia quæ essent in medio continuo. In Angelis autem neque sunt vices mediæ, neque via continua, cum uno actu educantur ad habitum.

Et per hoc patet solutio ad ultimum quod falso concludit : quia sic etiam in hominibus non essent dispositiones ad habitus acquisitos sine motu.

4

ANTIQUA TRANSLATIO.

eraphin quid ?

Mobile enim semper eorum circa divina, et incessabile, et calidum, et acutum, et superfervidum intentæ, et forsitan intimæ et inflexibilis semper motionis, et superpositorum reductive, et active exemplativum tamquam recaleficans illa et resuscitans in similem caliditatem, et igneum cœlitus, et holocauste purgativum, et in circumvelatum

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Perennem siquidem atque incessantem eorum circa res divinas motionem ; fervoremque et acumen, et effervescentiam intentæ ad numquam intermissæ, numquamve declinantis motionis ; subditosque ad superna subrigendi, et ad consimilem fervorem reipsa suscitandi inflammandique, nec non coruscanter penitusque confla-

et inexstinguibile, habentemque se sic semper luciformem, et illuminativam proprietatem, omnis tenebrosæ obscurationis persecutricem et manifestatricem, Seraphin nominatio aut manifestatio docet.

granter eos per purgandi facultatem, et abscondi nesciam inexstinctamque, semper eodem modo se habentem, luciformem, et illuminandi proprietatem, omnis tenebricosæ obscuritatis expultricem, et aboletricem, nomen Seraphim luculenter designat.

DIVISIO ET EXPOSISIO TEXTUS.

Mobile enim semper, etc.

Hic ponit proprietates istorum ordinum, quas declarant eorum nomina, et primo proprietates Seraphin. Secundo, Cherubin, ibi (§ 5), *Ipsa vero Cherubin*, etc. Tertio, Thronorum, ibi (§ 6), *Ipsa autem altissimarum*, etc.

Circa primum duo ponit. Primo proprietates Seraphin in accipiendo. Secundo, in effundendo, ibi, *Et superpositorum*, etc.

Littera sic legatur : Ita nominantur, nomine manifestativo deiformis proprietatis. *Etenim*, id est, quia *nominatio aut manifestatio*, id est, expositio nominis *Seraphin docet semper mobile eorum circa divina*, id est, mobilitatem eorum qua semper moventur in Deum, ex eo quod caloris est movere : et docet *incessabile eorum*, id est, incessum quo velociter incedunt in divina, et tunc cum in omni desiderio ut dicit Philosophus, sit quidam circulus, dum desideratum movet desiderantem, et desiderans movetur ut conjungatur desiderato quantum potest, quo mobile refertur ad dispositionem desiderantis ex apprehensione et affectione desiderati ad movendum in ipsum : et incessabile dicit alteram partem qua completur circulus, scilicet motum in amatum ex tali dispositione vel aptitudine, et docet non tantum motum, sed etiam formam moventem, scilicet *calidum* amoris eorum, in quantum movet ad conjungendum amato : et docet *acutum*, quia non sufficit amori conjunctio, sed quærit subintrare amatum et unire se sibi secundum quod potest, etiam si posset effici subjecto uno : et docet etiam *superfervidum* ejus : quia amor non solum movet ad subintrandum amatum, sed facit circuire omnes partes et differentias amando, delectando circa singula, sicut ignis intrat combustibile, et profundat se in partibus ejus : propter quod Pythagoras dixit, quod « erat acutorum angulorum. » Docet dico calidum *motionis intentæ* in Deum quantum ad motum intellectus, qui ex amore totus trahitur ad intendendum Deo, quasi sui oblitus, *et motionis intimæ* quantum ad motum affectus cujus est profundari in amatum. Forsitan hic non dicit dubitationem, sed dicit defectum ex parte affectus qui non sufficit profundari in amorem divinum quantum decet. Et motionis semper *inflexibilis* : numquam enim deflectitur ab amore, propter confirmationem in illo : et quia non habet contrarium talis amoris. Et etiam docet *reductive et active superpo-*

sitorum, id est, quantum ad actionem in inferiores ex immissione luminis et reductione eorum ex virtute primæ lucis per quam convincitur ad consentiendum immisso lumini. Docet dico *exemplativum eorum*, id est, quod agendo efficiunt aliud exemplar sui propter factam reductionem : et hoc *tamquam recalificans illa*, scilicet superposita calore amoris, sicut et ipsum est calidum, et tamquam *resuscitans in caliditatem similem* suæ, et propter perfectam dispositionem in amore, quam statim sequitur fieri exemplum ejus, sicut ignis exemplat per introductionem formæ substantialis, et calificat, dum incipit disponere per calorem ad formam, et suscitat in similem caliditatem, quando habet calorem similem igni : et tunc statim sequitur forma ignis. Et etiam docet, quod immittit quantum ad substantiam doni *igneum cœlitus*, id est, calorem amoris similem calori cœli, qui conservat et movet ad speciem, *et purgativum holocauste*, id est, quod purgat subditos non ab immunditia peccati quod non est in eis, sed a dissimilitudinis confusione, ex toto incendendo per amorem. Ὅλον enim *totum* dicitur, et καῦμα *incendium*. Et hoc quantum ad effectum ignei. Et igneum dico *incircumvelatum* quantum ad lumen ejus quod non obtenebratur continuo et tempore, nec occultatur symbolis. Et igneum dico *inexstinguibile* propter vim caloris, *que*, id est, et docet eum, scilicet Seraphin, esse *habentem se sic semper* propter dispositionem luminis et caloris *proprietatem luciformem*, id est, primæ luci similem, quantum ad acceptionem vel reductionem in ipsam, *et illuminativam*, quantum ad effusionem luminis in subditos. Proprietatem dico *persecutricem* quantum ad expulsionem tenebrarum, et *manifestatricem* quantum ad immissionem luminis, *omnis obscuritatis tenebrosæ*, id est, confusionis quæ est ex intellectus potentialitate et splendore divinæ lucis aperta omnia faciens.

DUBIUM.

Sed videtur, quod non debuit facere mentionem de proprietatibus lucis, quæ magis pertinent ad secundum ordinem propter scientiam.

Et dicendum, quod non tangit hic proprietates sumptas a luce, nisi in quantum exigitur cognitio ad charitatem : quia nihil amatur nisi cognitum. Sunt igitur sedecim proprietates : octo in accipiendo, et octo in communicando.

Si enim considerentur secundum quod accipiuntur a Deo, aut erit proprietas accepta ex parte formæ moventis in Deum, aut ex parte mobilis. Si ex parte formæ moventis, aut secundum quod movet ad amatum ut conjungatur sibi, et sic est calidum : aut secundum quod movet in amatum ut subintret illud, et hoc dupliciter, quia aut simpliciter movet in ipsum, et sic est acutum, aut penetrando partes, et sic est superfervidum. Si ex parte mobilis, aut secundum mota, aut secundum motum ipsum. Si secundum mota ipsa, aut ex parte intellectus, et sic est intentæ : aut ex parte affectus, et sic est intimæ. Amor enim non movet intellectum tantum. Si secundum motum ipsum, aut in aptitudine ad motum, et sic est mobile : aut in motu ipso secundum actum, et hoc aut secundum se, et sic est incessabile, vel secundum continuitatem, et sic est inflexibilis, etc.

Si autem consideretur secundum quod

communicat alteri, aut ex parte essentiæ doni quod datur, aut ex parte effectus quod in eo communicat ex dono consequentis. Si ex parte ipsius doni, aut secundum substantiam, et sic est igneum cœlitus, aut secundum proprietatem doni, et hoc aut ex parte luminis, et sic est incircumvelatum : vel ex parte caloris, et sic est inexstinguibile. Si ex parte effectus doni, aut prout est in complemento, et sic est exemplativum : aut prout est in dispositione ad complementum, et hoc aut secundum lucem, et sic est luciforme : aut secundum calorem, et hoc aut secundum terminum a quo, et sic est holocauste purgativum : aut secundum terminum ad quem, et hoc vel secundum dispositionem simplicem, et sic recalefieans, vel secundum dispositionem ultimatam quæ est necessitans, et sic est resuscitans in similem caliditatem.

5

ANTIQUA TRANSLATIO.

Cherubin quid ?

Ipsa vero Cherubin cognoscibile eorum et deividum, et altissimæ luminum dationis acceptivum, et contemplativum in prima operatrice virtute, divinæ pulchritudinis et sapientificæ traditionis repletum, et communicativum copiosæ ad secunda fusioni donatæ sapientiæ.

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Cherubim vero, eorum vim cognoscendi, Deumque contuendi, et exuberantis capacitatem luminis, atque contemplandi in ipsamet primæva virtute, divinam venustatem, nec non sapientificæ traductionis artificium, quoad inferiora donatam sibi sapientiam sine invidia derivant atque transfundunt.

DUBIA.

Ipsa vero Cherubin, etc.

Positis proprietatibus primi ordinis, scilicet Seraphin, hic ponit proprietates secundi, scilicet Cherubin, quas ejus nomen declarat.

HIC SUNT duo dubia. Primo, quid sit Cherubin ? Secundo, de proprietatibus ejus quas ponit.

um 1. CIRCA primum sic proceditur. Gregorius dicit in Homilia de *Centum ovibus* [1], describens Cherubin : « Cherubin plenitudo scientiæ dicitur. Et sublimiora illa agmina idcirco Cherubin vocata sunt, quia tanto perfectiori scientia pleni sunt, quanto Deum vicinius contemplantur, ut secundum creaturæ modum eo plene omnia sciunt, quo visioni conditoris sui per meritum dignitatis appropinquant. » Sed Seraphin vicinius Deum vident, et plenius omnia sciunt, et sublimiores sunt. Ergo ipsi debent dici Cherubin, et non illi de secundo ordine.

2. Præterea, Cognitio Angeli qua sciunt omnia in Deo, vocatur ab Augustino « cognitio matutina, » quæ est cognitio eorum in verbo : sed hæc communis est omnibus Angelis secundum Augustinum : ergo penes eam non debet sumi ordo specialis.

3. Præterea, Sicut dicit Augustinus, « Visio est tota merces beatitudinis. » Cum igitur omnes Angeli sint beati, omnibus communis erit visio Dei : ergo non debet appropriari alicui ordini.

4. Præterea, Apocalyp. XXI, 16, super illud, *Latera civitatis sunt æqualia* [2], dicit Glossa, quod « fides, spes, et charitas sunt æqualia : » in beatis autem visio tenet locum fidei : cum igitur Seraphin habeant majorem charitatem, habebunt etiam majorem et leniorem visionem quam Cherubin : et sic idem quod prius.

6. Præterea, Videtur quod male denominet eos. Omnis enim denominatio debet fieri a digniori : sapientia autem dignior habitus est quam scientia : ergo uterque sic in eis debuit a sapientia denominari, non a scientia.

7. Præterea, Ut dicit Philosophus, « Sapientia est cognitio per altissimam causam rei : » ipsi autem cognoscunt omnia in Deo qui est prima causa : ergo debent dici plenitudo sapientiæ.

8. Præterea, Scientia est cognitio accepta de rebus per propria principia rei : talis autem acceptio cognitionis non est in patria, sed in causa prima accipiunt cognitionem rerum : ergo non debent dici plenitudo scientiæ.

SOLUTIO. Dicimus, quod hæc tria quibus hic ordo nominatur, scilicet *fusio sapientiæ, multitudo scientiæ* a Dionysio, et *plenitudo scientiæ* a Gregorio, pro eadem re accipiuntur, sed differunt secundum rationem : cum enim cognoscant omnia in prima luce, potest considerari ipsa lux prout in se manens est prima causa rerum, et ex hoc quod per ipsam

[1] S. GREGOR. Homilia XXXIV in Evangelium.

[2] Vulg. *Et longitudo, et altitudo, et latitudo ejus* (civitatis), *sunt æqualia.*

lucem immediate copiose illuminantur, ut possint aliis communicare, dicuntur *fusio sapientiæ* : sed secundum quod lux illa transit super omnia irradians ea, faciens cognoscere res in propria natura, et propria principia earum, sic dicuntur *multitudo scientiæ* : sed secundum efficaciam lucis ad plene innotescendas res dicuntur *plenitudo scientiæ*.

Ad primum dicendum, quod licet Seraphin plenius videant, non tamen ab hoc denominantur, sed a digniori dono quod est charitas, cedentes secundo ordini a denominatione secundi doni, scilicet scientiæ : sed Gregorius loquitur respectu inferiorum.

Ad secundum dicendum, quod est quædam visio pertinens ad substantiam beatitudinis, quæ est visio summi boni amati et habiti, et ab hac non denominatur hic ordo, cum omnes beati ea immediate gaudeant. Est etiam quædam visio rerum in arte divina actu producente res, et hæc dicitur « cognitio matutina » ab Augustino : quia est de rebus in primordio earum, et hæc etiam communis est omnibus, etiam ut quidam dicunt, ante beatitudinem : unde ab ea non sumitur hic ordo. Est tertia visio eorum quæ pertinent ad dispensationem graduum Ecclesiæ tam militantis quam triumphantis, de qua dicitur in Psal. secundum aliam translationem, *Distribuite gradus ejus ut enarretis*, etc. Ab hac dicitur hic ordo : quia post Seraphin immediate accipit, et inferiores ab ipso. Et per hoc patet solutio ad tertium.

Ad quartum dicendum sicut ad primum.

Ad quintum dicendum, quod denominatur etiam a sapientia, quia dicitur *fusio sapientiæ* : et forte in nomine suo scientia magis exprimitur, quia secundum acceptionem et effusionem multorum scitorum magis se habet ad actionem hierarchiæ quam secundum quod accipit a luce prima, et manifestior etiam sit nobis. Et per hoc patet solutio ad sextum.

Ad septimum dicendum, quod Angeli et beati cognoscunt prima principia rerum et habitudinem eorum ad principiata, licet ab eis non incipiat acceptio rerum, sed a prima luce deveniat in cognitionem utrorumque : et ideo salvatur in eis ratio scientiæ.

Circa secundum sic proceditur. Dubium

1. Potentia de se imperfecta est : unde nec bona, nec mala est, secundum Philosophum : sed cognoscibile dicit potentiam : ergo non debuit poni inter proprietates nobilitatis istius ordinis.

2. Præterea, Omnes beati Deum vident : ergo non est proprietas eorum deividum.

3. Præterea, Seraphin est altissimus ordo : ergo ejus proprietas est accipere altissimas luminum dationes, et non istius ordinis.

4. Præterea, Cognoscere in virtute operante actu est cognitio matutina, quæ est communis omnibus, ut dictum est : ergo non est proprietas hujus ordinis contemplari in prima operatrice virtute.

5. Præterea, Pulchritudo divina est respectu idearum quæ sunt in ipsa vita et lux, ut dicit Boetius.

Mundum mente gerens pulchrum pulcherrimus [ipse.

Secundum hoc autem omnes vident eum, ut dictum est. Ergo non est proprium hujus ordinis contemplatio divinæ pulchritudinis.

6. Sapientifica aut est in traditione mundi, aut in traditione Scripturarum : et utraque cognoscitur ab aliis : ergo non est proprium istius esse repletum ea.

7. Ultimo quæritur, penes quid sumantur istæ proprietates ?

Ad primum dicendum, quod quia Angeli recipiunt in munere gratias secundum gradum naturalium, per hoc enim quod dicitur cognoscibile, tangitur naturalis eorum perspicacitas prout ordinantur ad perfectionem gratiæ, et sic dicit

naturalem perfectionem ejus quæ est potentia respectu gratiæ superadditæ.

Ad secundum dicendum, quod non dicitur a visione communi omnibus deividum, sed a cognitione in Deo pertinentium ad dispositionem sacram, ut dictum est.

Ad tertium dicendum, quod ordo altissimus dicitur respectu inferiorum, non respectu superiorum, scilicet Seraphin : quia cedit sibi in hac eminentia dominatus ab eminentia superioris doni.

Ad quartum dicendum, quod operatrix virtus dicitur hic habitualiter, scilicet a qua omnia fluunt : ab hac et in hac accipere immediate pertinentia ad ordines Ecclesiæ, proprium hujus ordinis est.

Ad quintum dicendum, quod sicut pulchritudo naturalis est ex victoria formæ super materiam, propter quod servat ipsam in decenti figura et colore, ita pulchritudo divina dicitur ex eo quod formæ ideali (quæ est in mente ejus) subditur materia ut disponatur secundum quod decet, et talem pulchritudinem accipere in fulgore divinæ lucis (secundum ea quæ pertinent ad ordines) proprium est hujus ordinis.

Ad sextum dicendum, quod dicitur repletum sapientificæ traditionis : eo quod non tantum sciunt res ipsas, sed ordinem ipsarum secundum quod exeunt a primo : et hoc est proprium eis quantum ad ea quæ diximus.

Ad ultimum dicendum, quod proprietates istæ accipiuntur secundum ea quæ faciunt ad plenitudinem scientiæ, et hoc vel in accipiendo, vel in communicando. Si in accipiendo, vel ex parte perspicacitatis naturalis intelligentiæ, prout ordinatur ad gratiam, et sic est cognoscibile : vel ex parte objecti alti, et hoc vel in se, et sic deividum : vel in ordine scitorum, et sic sapientificæ, etc. Vel ex parte medii quod est efficax, et hoc medium est vel sub quo videtur, et sic est altissimæ luminum dationis : vel in quo res videntur, quia in Deo, et sic vel secundum efficientem causam, et sic est contemplativum in prima, etc. Vel secundum formam idealem, et sic divinæ pulchritudinis repletum. Si in communicando, sic est copiose ad secunda. Si autem communicatum, quare tantum unam proprietatem posuerit in communicando, cum de Seraphin posuerit plures ? Dicendum, quod proprietates Seraphin sumuntur penes ignem charitatis, quæ est donum gratum faciens, habens calorem et lucem : et ideo plura considerantur in communicatione ejus quam in communicatione scientiæ quæ est donum gratis datum, habens luminis tantum proprietates.

EXPOSITIO TEXTUS.

Littera sic legatur : Prædictas proprietates docet nominatio Seraphin. *Vero*, id est, sed *ipsa* nominatio *Cherubin* docet *cognoscibile eorum*, id est, perspicacitatem naturalem ad cognoscendum ordinata ad munus gratiæ : et docet eum esse *deividum*, id est limpide videntem Deum per munus gratiæ supperadditum, et hoc quantum ad objectum : et docet ipsum esse *acceptivum altissimæ dationis luminum*, id est, ad copiam accipientem immediate in ipso fonte luminum quo intellectus ejus confortatur ad capienda divina : et docet eum esse *contemplativum* rerum *in propria virtute operatrice*, id est, in Deo cujus est omnia operari : et docet eum esse *repletum divinæ pulchritudinis*, in quantum accipit in fulgore luminis ideas quæ sunt in mente divina, quibus omnino obedit ma-

teriæ, et inde resultat pulchritudo : et docet eum esse repletum *sapientificæ traditionis*, cognoscendo ordinem quem tradit Deus res producendo sapienter : et docet eum esse *communicatum sapientiæ* sibi *donatæ* a Deo *copiosæ fusioni*, id est, effusioni *ad secunda*, id est, ad inferiora. Et dicuntur communicare fusioni per modum quo fons communicat rivo ut crescat lacus : vel possunt omnia legi neutraliter sicut agnoscibile.

6

ANTIQUA TRANSLATIO.

Throni quid ? Ipsa autem altissimarum et compactarum sedium omni diligenter exaltari ignominia subjectionis, et ad summum supermundane sursum ferens, et omni extremitate ineffabiliter in sublimissimum et circa vere excelsum totis virtutibus incommutabiliter et stabiliter collocatum, et divini superadventus in omni impassibilitate et immaterialitate acceptivum, et deiferum, et famulariter in divinas susceptiones apertum.

Hæc quidem nominum ipsorum quantum ad nos declaratio.

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Thronorum porro sublimissimorum et excelsorum nomen denotat id quod ab omni terrena humilitate sine admistione secretum est, quodque ad superiora divino studio fertur nec in infimis ullis rebus habitat, sed totis viribus in eo, qui vere summus est, immobiliter firmiterque hæret, divinumque adventum sine ulla motione atque materia recipit, ac Deum portat, officioseque ad ea, quæ divina sunt, capienda propensum est.

Atque hæc quidem est nominum ipsorum, quantum capere possumus, interpretatio ;

DUBIA.

Ipsa autem altissimarum, etc.

Hic ponit proprietates Thronorum quas ejus nomen declarat. Et hic dubitantur tria. Primo, quis sit proprius actus Thronorum ? Secundo, de proprietatibus eorum quas ponit. Tertio, de numero ordinum primæ hierarchiæ.

I. Circa primum sic proceditur.

1. Videtur enim, quod judicare sit proprius actus eorum. Dicit enim Gregorius in prædicta homilia [1] : « Throni illa agmina sunt vocata, quibus ad exercenda judicia semper Deus omnipotens præsidet. » Quia enim Thronos Latino eloquio *sedes* dicimus, Throni dicti sunt hi qui tanta deitatis gratia replentur, ut in eis Dominus sedeat, et per eos sua judicia decernat. Unde dicitur in Psal. IX, 5 : *Sedisti super thronum qui judicas justitiam*. Sed secundum hoc videtur, quod sint de media hierarchia : quia judicare pertinet ad Dominationes, quæ sunt de media : vel ad Principatus, qui sunt de tertia. Et quod sit Dominationum, videtur per hoc quod ibidem ostendit in quibus effectus Dominationum appareat. « Sunt nonnulli qui « dum sibimetipsis vigilanti cura domi» nantur, dumque se sollicita intentione « discutiunt, divino timori semper inhæ« rentes, hoc in munere virtutis accipiunt « ut judicare recte et alios possint. Quo« rum profecto mentibus cum divina « contemplatio præsto est, in his velut in « throno suo Dominus præsidens, alio« rum facta examinat, et cuncta mirabi« biliter de sua sede dispensat. Et ita ex « eo quod dominantur sibi, se et alios « dijudicant. »

2. Præterea, Cum sedes sit regis, magistri etjudicis, et Throni dicantur sedes, quæratur ab actu cujus sedis dicantur ? Et videtur, quod a sede magistri per hoc quod de his dicit Bernardus, in quodam sermone super Cantica [2] :« In his speciali « quodam stupendæ dignationis munere « residere eligit divina majestas. Quod si « sessio significat magisterium, puto il« lum qui unus nobis est magister in « cœlo et in terra, Dei sapientiam Chri« stum. »

3. Item, Dicit quod ibi discunt Angeli, quod ad magisterium pertinet, subdens : « Cum alias quidem ubique attingat « propter munditiam suam, specialius « tamen istos atque principalius tamquam « propriam sedem sua illustrare præsen« tia, et inde tamquam de solemni audi« torio docere Angelum, docere hominem « scientiam. Inde Angelis divinorum no« titia judiciorum, inde consiliorum dis« cretio Archangelis, inde Virtutes au« diunt quando et ubi et qualia proferunt « signa. Ibi denique universi, sive sunt « Principatus, sive Potestates, sive Domi« nationes, discunt profecto quid ex offi« cio debeant, quid pro dignitate præsu« mant, et (quod præcipue cautum est

[1] S. Gregorius, Homilia XXXIV super Evangelium.

[2] S. Bernardus, Serm. XIX super Cantica.

« omnibus) accepta potestate ad pro-« priam voluntatem vel gloriam non « abuti. »

4. Item, Proprietates eorum quæ hic ponuntur, scilicet exaltari ex ignominia subjectionis, videtur quod præsumantur a sede regali, cui convenit altitudo. Hoc idem videtur per Bernardum in eodem loco : « In Thronis, inquit, sedet Deus. » Et postea : « Etenim si intres hominis re-« gis cujuscumque palatium, nonne cum « plenum sit cellis, scamnis, cathedris-« que regia sedes in eminenti posita cer-« nitur ? Et non est necesse quærere, « ubi rex sedere solitus sit, nimirum mox « occurrit manifesta sedes ejus, cæteris « altior ornatiorque sedilibus. Sic quo-« que omni decoris ornatu cunctis aliis « præeminere spiritibus istos intelli-« ge. »

5. Item, Quod sumatur ab actu sedis judicis, videtur per verba Gregorii prius inducta.

6. Item, Cum cujuslibet sit sedere in sua sede, et Throni sint sedes Dei, quæratur circa hoc, quare dicitur in Psal. LXXIX, 2 : *Qui sedes super Cherubim*, etc. Si dicatur, quod propter hoc quia sint superiores Thronis, tunc debuit dici : *Qui sedes super Seraphim*, qui est ordo supremus.

Solutio. Dicimus, quod actus proprius Thronorum est quiescere in Deo, quasi sedendo in ipso : et propter hoc dicitur Deus sedere in ipsis : sicut enim corpus servatur in loco proprio, et intellectus conservat species, propter quod dicitur a Philosopho « locus specierum », per hunc modum dicitur Deus esse in Thronis, ut continens eos in quiete et unitate, et esse ejus intimius omni spirituali vel corporali, ut continens ipsum sicut anima in corpore. Unde per hoc quod in eis est, dicuntur sedes ejus. Per hoc vero quod ab ipso continentur, dicitur locus eorum, ad quem moventur ex omnibus, et in quo quiescunt, et secundum intellectum, ut in prima luce, quæ est ratio omnium cognoscibilium, et secundum affectum, ut in summo bono terminante omne desiderium : et ideo dicit Augustinus : « Nusquam invenio tutum animæ « meæ locum nisi in te, in quo colligun-« tur omnia sparsa mea. » Et hunc esse actum eorum ponit Bernardus in libro de *Consideratione* [1] : « Thronum, inquit, « dicunt et ex eo quod sedent in Deo, et « ex eo quod sedet in eis Deus. Neque « enim sedere in eis qui non sederent, « posset. Quæris quid illam sentiam « sessionem ? Summam tranquillitatem, « placidissimam serenitatem, pacem quæ « exsuperat omnem intellectum. Talis est « qui sedet in Thronis Dominus Sabaoth, « judicans omnia cum tranquillitate, « placidissimus, serenissimus, pacatissi-« mus. Et tales sibi constituit Thronos « simillimos sibi. » Judicare tamen potest esse actus eorum consequens, in quantum ex quiete eorum in Deo, et Dei in ipsis, divinorum judiciorum consortes efficiuntur. Unde non oportet ut sint de media vel ultima hierarchia, cum non sit principalis actus eorum. Et per hoc patet solutio ad primum.

Ad id quod postea quæritur, dicendum, quod ab actu sedis regalis dicuntur proprie Throni : Thronus enim dicitur sedes regis, cathedra sedes magistri, tribunal sedes judicis : sed sedes regia cum ornatu regalis eminentiæ habet annexam jurisdictionem judicii. Unde etiam consequenter dicuntur ab actu sedis judicis, ut dicit Gregorius. Sed quod dicit Bernardus de magisterio, referendum est ad doctrinam, quæ est ex promulgatione juris, sicut Imperatores docent subditos jura edendo.

Ad aliud quod quæritur, dicendum secundum Gregorium, quod ut significe-

[1] S. Bernardus, Lib. V de Consideratione, cap. 4.

tur Deus sedere in Thronis ut superior eis, dicitur sedere super Cherubin, qui est ordo propinquus Thronis ex superiori parte.

Ad aliud dicendum, quod Deus sedet super Thronos quantum ad jurisdictionem fundendi illuminationes propter regiam et judiciariam potestatem, sed in Cherubin propter facultatem fundendi plenitudinem scientiæ : et quia ex facultate fundendi procedunt illuminationes, et non ex jurisdictione, cum plerumque habentes jurisdictionem ut prælati, non habeant facultatem sicut magistri, magis dicitur sedere super Cherubin quam super Thronos. Seraphin autem ex nomine suo neutrum habet : et ideo non dicitur sedere super eos. Et si dicatur quod dicitur I Joan. II, 27 : *Unctio*, quæ est charitas, *docet vos de omnibus*. Dicendum, quod charitas non docet informando sicut scientia, sed merendo doctrinam.

m 2. Circa secundum sic proceditur.

1. Compactio est in sedibus materialibus ex pluribus colligatis : tales autem non sunt Throni : ergo non debent dici compacti.

2. Præterea, Ignominia subjectionis est in scabello, quod conculcatur ut perveniatur ad solium regis : nihil autem ibi sic conculcatur : ergo non debuit dicere eos exaltari ex ignominia subjectionis.

3. Præterea, Seraphin altius feruntur in Deum : ergo ipsi non feruntur in sublimissimum.

4. Præterea, Ipse locutus est de dispositione Thronorum : ergo non est ineffabile.

5. Præterea, Incommunicabiliter et stabiliter idem significant : ergo nugatorie utrumque ponitur.

6. Præterea, Omnes Angeli recipiunt impassibiliter et immaterialiter : ergo hoc non est proprium horum.

7. Præterea, Cum hic intendat ponere conditiones nobilitatis ipsorum, non debuit ponere famulatum : quia non pertinet ad dignitatem.

8. Ultimo, Quæritur penes quid sumantur istæ proprietates ?

Solutio.

Ad primum dicendum, quod in sedibus materialibus compactio est conjunctio plurium partium per clavos, vel per aliquod ligamen : unde in superioribus per similitudinem significat adunationem illius totius agminis in uno affectu quiescendi in Deo.

Ad secundum dicendum, quod dicuntur exaltari ab ignominia subjectionis, dum prætermissis omnibus quasi quibusdam scabellis quibus adhærendo tamquam inferioribus se deprimerent et subjicerent serviliter usque ad regem ipsum qui sedet in solio, scilicet Deum, perveniunt per desiderium : et se ei subjiciunt sicut et materia quanto magis subditur formæ. Et ideo dicit Gregorius, quod « servire Deo regnare est : » unde exponit Commentator, id est, a progressu tendente ad infirmum.

Ad tertium dicendum, quod dicuntur in sublimissimum ferri respectu inferiorum : quia in hoc ceditur sibi a superioribus omnibus.

Ad quartum dicendum, quod est ineffabile simpliciter : sed ipse secundum quid locutus est de eis, quantum attingere intellectu potuit.

Ad quintum dicendum, quod stabiliter dicitur quantum ad permanentiam in eodem, incommutabiliter quantum ad firmitatem virtutis non mutantis in illo.

Ad sextum dicendum, quod immaterialiter recipere non appropriatur isti ordini simpliciter, sed quantum pertinet ad jurisdictionem judiciorum summi regis in dispensatione ordinum.

Ad septimum dicendum, quod famulatus Dei pertinet ad maximam dignitatem, ut dictum est : et de hoc ipse loquitur.

Ad ultimum dicendum, quod proprietates Thronorum sumuntur aut quoad collocationem, aut quoad usum ipsius.

Si quoad collocationem, aut penes terminum a quo, et sic est exaltari omni ignominia subjectionis : aut penes terminum ad quem, et sic est quod dicit, et omni extremitate, etc. Si quoad usum, aut ad usum susceptionis, aut lationis. Si susceptionis, aut in aptitudine, et sic est famulariter in divinas, etc. : aut in actu, et sic est divini superadventus, etc. Si quoad usum lationis, sic dicitur in Canticis, III, 9, quod *ferculum sibi fecit rex Salomon*, id est, sedem in qua ferebatur. Aut penes dignitatem loci ad quem fertur, et sic est ad summum supermundane, etc. Aut penes dignitatem sedentis, et sic est deiferum.

Dubium 3. CIRCA tertium sic proceditur.

1. Videtur enim, quod ordines primæ hierarchiæ debeant esse plures tribus : primæ enim hierarchiæ ordines debent sumi secundum dona quibus immediate convertuntur in Deum : sed hæc sunt ad minus quatuor, scilicet fides, spes, intellectus, et sapientia : et ita ad minus debent esse quatuor primæ hierarchiæ ordines.

2. Si dicatur quod fides et spes non sunt in Angelis jam beatis. Contra : Licet non remaneant hæc in se, manent tamen in succedentibus sibi : fidei enim succedit visio, et spei comprehensio.

3. Præterea, Duo ordines sumuntur penes attributa Spiritus sancti, Seraphin penes amorem, et Throni penes quietem in Deo : unus autem penes attributum Filii, quod est scientia, scilicet Cherubin : ergo debuit aliquis sumi penes attributum Patris : et ita debuerunt esse plures.

4. Præterea, Licet Deus uno modo se habeat ad res, res tamen uno modo non se habent ad ipsum per reductionem in ipsum : quædam enim reducuntur in ipsum tantum per esse, quædam per sensum, quædam per rationem, quædam per intellectum, et ulterius per gratiam et gloriam : cum igitur primæ hierarchiæ sumantur penes reductionem in Deum, videtur quod plures deberent esse ordines ejus.

5. Præterea, Deus dicitur esse quinque modis in rebus, per essentiam, per præsentiam, et potentiam, gratiam, et unionem : et ita videtur, quod penes hoc quod est recipere Deum, debeant sumi plures ordines in prima hierarchia.

SOLUTIO. Dicimus, quod numerus istorum ordinum potest sumi penes motum in Deum, et tunc penes charitatem (quæ est ut natura movens) accipitur Seraphin. Penes id quod est dirigens in motu, scilicet scientia, sumitur Cherubin. Secundum motum vel terminum motus qui est in suspiciendo Deum, sumitur ordo Thronorum. Vel melius secundum perfectionem intellectualis naturæ a Deo : quia aut sumetur penes modum perficiendi, qui est in quietando et continendo, et sic erit ordo Thronorum : aut penes rationem perficiendi, et sic in quantum perficit intellectum in ratione veri, sumetur ordo Cherubin : vel in quantum perficit affectum in ratione boni, et sic sumitur ordo Seraphin. Vel adhuc melius, ut ostendatur simul et ordo et numerus secundum quod res suscipiunt Deum. In quibusdam enim est per præsentiam, essentiam, et potentiam, in quibusdam vero sic, et etiam per cognitionem : in quibusdam vero per essentiam, cognitionem, et amorem : et id quod habet ultimum, habet duo præcedentia : unde convenit naturæ totius potestativi : sic enim per id quod est simpliciter Deum esse in omnibus, sumetur ordo Thronorum qui est inferior inter eos : secundum vero id quod est habere eum in se per essentiam et per cognitionem et affectionem, sumetur ordo Seraphin : pluribus autem modis non habet res Deum : et ideo non possunt esse plures, et sunt in tali ordine.

Ad primum ergo dicendum, quod secundum fidem sive visionem quæ succedit ei, et sapientiam et intellectum, sumitur tantum unus ordo, scilicet Cherubin, et Throni penes apprehensionem,

quæ succedit spei : et ideo non debent esse nisi tres ordines. Et per hoc patet solutio ad secundum.

Ad tertium dicendum, quod attributum Patris est penes exitum rerum a Deo, scilicet potentiam : et ideo penes ipsum non potuit sumi aliquis ordo in prima hierarchia, quæ accipitur secundum proximam reductionem in Deum : sed attributum Filii competit reductioni prout est forma exemplaris qua conditi sumus, et ad quam reformamur, sicut dicit Augustinus, ut ad primum exemplar : et similiter attributum Spiritus sancti ; amor enim conjungit amato, et quiescere facit in ipso.

Ad quartum dicendum, quod omnes illi modi reducuntur ad tres dictos in genere : quia in existentibus et sentientibus est per essentiam, in rationabilibus et intellectualibus est per cognitionem, ulterius et in habentibus gratiam et gloriam est per affectionem amoris.

Ad quintum dicendum, quod tres illi modi, scilicet per essentiam, præsentiam et potentiam, se consequuntur, et non faciunt gradus in rebus. Est enim per essentiam in rebus omnibus, in quantum nulli deest, per præsentiam in quantum omnia cognoscit, et per potentiam in quantum in omnibus operatur. Et ideo penes ista sumitur unus tantum ordo. Penes autem id quod est esse per unionem, cum sit singulare et totum gratiæ, non debet sumi aliquis ordo.

EXPOSITIO TEXTUS.

Littera sic legatur : Tales proprietates declarat nomen Cherubin. *Autem*, id est, *ipsa denominatio sedium*, id est, Thronorum, *altissimarum*, quantum ad receptum et modum recipiendi, *et compactarum*, id est, unitarum uno affectu subjiciendi se Deo, docet eas *exaltari diligenter*, id est, perfecte, *omni ignominia subjectionis*, id est, quæ facit subjici, id est, a progressu tendente ad infima, secundum Commentatorem, id est, non procedunt per affectum ad res viles ut eis subjiciantur, sed tantum Deo, in quo natura eorum exaltatur. Et docet *sursum ferens* eorum, id est, proprietatem qua Deum in se habentes et quiescentes in ipso, feruntur *ad summum*, scilicet Deum immediate, *supermundane*, id est, super modum corporalis lationis et intellectus nostri qui per imaginem et vestigium venit in Deum. Et docet *collocatum* eorum, id est, collocationem qua collocantur, *ineffabiliter*, quia super rationem nostram est simpliciter ratione ejus in quo collocantur, *in sublimissimum*, quia non resistitur usque ad Deum omnibus sublimiorem. Et collocatum dico *circa vere excelsum*, scilicet circa Deum, ad differentiam aliorum quæ non vere, sed forte apparenter sunt excelsa, et non nisi secundum quid sibi appropinquant. Collocatum dico circa Deum *totis virtutibus* quantum ad congregationem virtutum circa ipsam, *in-*

commutabiliter, in quantum virtutes non mutant, *et stabiliter*, quantum ad permanentiam in ipso. Collocatum dico *omni extremitate*, id est, per recessum ab omni infirmitate : et per hoc superponuntur his quæ habent aliquid nobilitatis, et tamen in infimo gradu : extremitas enim est aliquid rei. Per hoc autem quod dixit ab ignominia, separavit ab his quæ nihil habent dignitatis. Et docet *acceptivum* eorum, id est, proprietatem qua receptivæ sunt, *divini superadventus*, in quo notatur eminentia veniendi in eas respectu inferiorum, et hoc *in omni impassibilitate*, in quantum non est receptio contrarii, sed perfectionis, *et immaterialitate*, in quantum non recipit per motum sicut materia. Et docet *deiferum* eorum, id est, dispositionem qua Deum ferunt, se in ipsum ferendo, qui tamen in eis est. Et docet *apertum* eorum, id est, præparationem eorum per amotionem cujuslibet obstaculi quod posset claudere eorum intellectum vel affectum in susceptiones divinas secundum multitudinem illuminationum : et quia quotidie renovantur in receptionem Dei : et hoc *famulariter*, id est, subjiciendo se sibi, *quidem*, id est, certe *hæc* est *declaratio nominum ipsorum*, id est, trium ordinum, id est, hæc declarant, *quantum ad nos*, id est, secundum æstimationem nostram.

ANTIQUA TRANSLATIO.

A. Dicendum vero quam hierarchiam eorum æstimamus. Omnis enim quidem hierarchiæ speculationem Deum imitanti deiformitate dependentem ineffabiliter esse, et dividi omnem hierarchicam actionem in participationem sacram et traditionem purgationis puræ et divini luminis et perfective scientiæ, sufficienter jam a nobis esse dictum arbitror. Nunc autem dicere digne prosequamur excellentissimos in-

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Quam autem eorum hierarchiam esse putemus, dicendum est. Omnis enim hierarchiæ scopum ex divina deiformitatis imitatione constanter dependere, omnemque functionem hierarchicam, in sacrosanctam purissimæ mundationis et divini luminis, perfectivæque scientiæ participationem atque collationem dividi, satis superque jam a nobis dictum existimo : nunc autem pro supremarum istarum men-

tellectus, quomodo jam secundum eos hierarchia ab eloquiis manifestatur.

B. In primis essentiis, quæ post substantificam earum divinitatem collocatæ sunt, et veluti in vestibulis ipsius ordinatæ, omnem sunt invisibilem et visibilem superexcellentes factam virtutem propriam, æstimandum est esse et omnino æquiformem hierarchiam.

tium dignitate dicere desidero, quanam ratione sacer earum ordo a Scripturis explicetur.

Primis istis essentiis, quæ post substantificum ipsarum deiprincipatum collocatæ, et quasi in vestibulo ejus sitæ, creatam virtutem omnem, tam invisibilem quam visibilem transcendunt, propriam quamdam et uniformem hierarchiam esse existimandum est.

DIVISIO ET EXPOSITIO TEXTUS.

A. *Dicendum vero quam hierarchiam*, etc.

Positis proprietatibus horum trium ordinum, hic determinat de eis communiter quantum ad hierarchiam eorum. Et dividitur in partes duas. In prima ostendit quid competat eis secundum hierarchiam eorum. In secunda manifestat quod dixerat per Scripturas, ibi (§ 11), *Hoc ergo Theogi.*

Prima in duas. In prima dicit de quo est intentio. In secunda exsequitur suum propositum, ibi (§ 7 B), *In primis essentiis.*

Circa primum duo facit. Primo dicit quid dictum est. Secundo quid restat dicendum, ibi, *Nunc autem dicere, etc.*

Littera sic legatur : Diximus proprietates trium ordinum. *Vero*, id est, nunc *dicendum quam æstimamus* esse *hierarchiam eorum*, id est, trium ordinum in Deum, id est, qualiter competat eis actus hierarchicus : et in hoc dicitur quæ est hierarchia eorum, cum hierarchia sit ordo potestatis, quidditas autem potentiæ est in comparatione ad actum. *Quidem*, id est, certe ergo *arbitror sufficienter jam dictum esse a nobis*, in tertio capitulo, *speculationem*, id est, diffinitionem *omnis hierarchiæ* in communi *esse dependentem ineffabiliter*, in quantum humana ratio non sufficit loqui de divinis a *deiformitate*, id est, Dei similitune, *imitanti Deum*, id est, faciente imitari in participatione doni et consortio potestatis circa scientiam et actionem deiformem, et arbitror dictum esse in eodem capitulo *omnem hierarchicam actionem dividi in participationem sacram*, id est, sacrorum donorum a Deo vel ab aliis superioribus, et in *traditionem purgationis puræ*, id est, purum facientis, liberando a dissimilitudinis confusione, et traditione *divini luminis*, sub quo videtur quantum ad illuminationem et traditionem, *scientiæ perfectivæ*, quantum ad objectum perficiens cognitionem, quod est Deus, in quo omnia videntur, et propria eorum principia, et hoc quantum ad perfectionem. *Autem*, id est, sed *nunc prosequamur dicere digne*, id est, recto ordine. Dicere dico specialiter, non contenti communi dictione, in qua scitur res imperfecte et in potentia, *in-*

tellectus angelicos *excellentissimos*, id est, in suprema hierarchia constitutos, dicendo *quomodo hierarchia*, id est, viso qualiter manifestetur in communi, *manifestatur secundum eos*, id est, supremos ordines, id est, secundum quod eis convenit esse in hierarchia et habere operationes hierarchiæ *ab eloquiis*, id est, sacra Scriptura.

esse, *et sunt superexcellentes omnem factam virtutem*, id est, creatam virtutem *invisibilem* quantum ad inferiores spiritus, *et visibilem* quantum ad corporalia, *veluti*, notat causam, *ordinatæ in vestibulis ipsius deitatis*. De vestibulis dicitur Ezech. XL passim. Et sunt loca vicina altari in templo, in quibus reponebantur sacræ vestes, et similiter in istis Deo propinquis reservantur sacris actus donorum.

B. *In primis essentiis*, etc.

Hic ostendit qualiter hierarchia sit in primis ordinibus, quantum ad actiones hierarchicas. Et dividitur in partes tres. In prima ostendit, quod excellenter est in eis. In secunda ostendit qualiter sit in eis purgatio et illuminatio, ibi (§ 8), *Puras igitur eas*, etc. In tertia qualiter in eis sit perfectio, ibi (§ 10), *Perfectas autem*, etc.

Et si quæratur quare simul de purgatione et illuminatione, et per se de perfectione determinat? Dicendum, quod purgatio consequitur semper illuminationem ut effectus ejus, perfectio autem est ultimum ad quod ducit illuminatio, et ideo non ponitur cum aliis.

Littera sic legatur : *Æstimandum est esse hierarchiam propriam*, id est, secundum modum excellentem proprium eis, *et omnino æquiformem*, id est, æqualem ad invicem, *in primis essentiis*, id est, in Angelis trium primorum ordinum, *quæ*, supple, essentiæ *sunt collocatæ*, id est, ordinatæ immediate *post divinitatem substantificam earum*, id est, facientem substantias earum, et subsistentes eas in

DUBIA.

Sed hic primo dubitatur de hoc quod dicit, quod sunt superexcellentes omnem factam virtutem. Videtur enim hoc esse falsum. Dubium

1. Virtus enim eorum etiam facta est, et ita excederent seipsas : quod videtur impossibile.

2. Præterea, Accidens non excedit subjectum : sed ea quibus constituuntur in tali eminentia, accidentia eorum sunt : et ita non excedunt sua subjecta, et ita non omnem factam virtutem.

Solutio. Dici potest, quod est hic accommodata distributio, qua distribuit pro omni virtute facta inferiori ipsis. Vel aliter dicendum, quod ipsi secundum virtutem gratuitorum donorum excedunt semetipsos secundum virtutem naturæ ipsorum, quæ inest eis ex creatione, sicut Socrates senex est alter a seipso puero, cum per dona gratuita ponantur in ultimo et secundum intellectum et secundum affectum, ad quod non attingunt naturalia eorum, scilicet ad videndum

Deum immediate et inhærendum sibi ferventissimo amore, ad quod etiam inferiores ordines secundum eorum gratuita non attingunt.

Ad secundum dicendum, quod accidentia non excedunt subjectum in esse, ita quod possint esse extra ipsum, in hoc tamen possunt excedere, quod producunt altiores actus quam subjectum per se facere potuisset, sicut patet de charitate quæ elicit de se actum meritorium, in quem de se natura non potuisset.

...um 2. DEINDE dubitatur de hoc quod dicit, « Æstimandum est hierarchiam eorum esse æquiformem. »

1. Omnimoda enim æqualitas est contra naturam totius potestativi, quod requirit ordinem in partibus. Cum igitur hierarchia omnis sit totum potestativum, non erit in eis omnino æquiformis.

2. Præterea, Dona quibus collocantur in hierarchia, non sunt æqualia : sed charitas major est scientia : ergo nec hierarchia, omnino æquiformis.

3. Præterea, Hoc videtur contra id quod supra dixit in capitulo IV, quod « in æque potentibus lex ipsa diffinitur, » hoc est, secundum unamquamque hierarchiam esse primas, medias, et ultimas : sic enim non esset omnino æquiformis eorum hierarchia.

SOLUTIO. Dicimus, quod dicitur esse omnino æquiformis, quantum ad modum accipiendi illuminationes : quia æque immediate recipiunt a Deo illuminationes. Et iterum ad ultimum in quo ponuntur : quia ipsi Deo immediate adhærent, in quo nullus est inæqualitatis ordo. Quantum autem ad virtutes tam recipientes, scilicet naturales, quam receptas, scilicet gratuitas, non sunt æquales : et sic salvatur in eis natura totius potestativi et æqualitas donorum : et hoc est quod supra dixit quasdam esse primas, medias et ultimas. Unde patet solutio ad objecta.

8

ANTIQUA TRANSLATIO.

A. Puras igitur eas esse æstimandum, non ut immundis maculis et inquinationibus liberatas, neque ut materialium receptivas phantasiarum,

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Puræ siquidem censendæ, non quasi a maculis (duntaxat) impuris colluvionibusque sint liberæ, vel quod in eas materialia visa non cadant :

B. Sed ut omni diminutione mundas et altiores, et omni superfirmato templo secundum excelsissimam castitatem, omnibus deiformissimis virtutibus supercollocatas, et proprio per se motu, et eodem motu, secundum diligentis Deum inconversibile ordinis ineffabiliter receptas :

C. Et in subjectis contumeliam omnino nescientes, sed incasualem et intransmutabilem habentes propriæ deiformis specialitatis purissimam collocationem.

Sed quod omnino imminutione omni, omnique re sacra sibi subdita celsiores, præ summa puritate, omnibus etiam, vel maxime deiformibus virtutibus, sint antepositæ, ordinisque sui motum proprium æquabilemque per amorem Dei constanter teneant invariatum, neque ullam in deterius agnoscant imminutionem, sed inconcussam semper et immobilem deiformis suæ proprietatis sedem habeant.

DIVISIO ET EXPOSITIO TEXTUS.

A. *Puras igitur eas*, etc.

Hic ostendit qualiter sit in eis purgatio et illuminatio. Et dividitur in tres partes. In prima ostendit qualiter illuminantur et purgantur quantum ad speculationem intellectualem. In secunda quantum ad speculationem symbolicam, ibi (§ 9), *Contemplativasque iterum*. In tertia qualiter recipiunt illuminationes a Domino Jesu Christo secundum humanam naturam, ibi (§ 9 circa medium), *Communicatione autem Jesu*, etc.

Littera sic legatur : Ex quo hierarchi est in eis altissima, *æstimandum est eas*, scilicet primas essentias, *esse puras*, id est, depuratas sive purgatas, *non ut liberatas ab immundis maculis*, scilicet culpæ, a qua non purgantur, quia non est in eis, et non ut liberatas *ab inquinationibus*, quas scilicet contrahit natura spiritualis, vel ex reliquiis culpæ, vel ex unione inferioris naturæ, sicut anima unitur corpori : et hæc non est inquinatio simpliciter, sed sic in quantum aliquid naturalis puritatis spiritualis amittit ex unione corporis, etiamsi non esset peccatum : hæc autem non sunt in Angelis maxime supremis, et hoc quantum ad affectum : *neque* æstimamus eas purgari *ut receptivas materialium phantasiarum*, quantum ad intellectum earum quem oporteat ab his purgari.

DUBIUM.

Sed hic est dubium.

1. Quid intellexit per *phantasias materiales* : si enim intellexit hoc referri ad naturam intellectus eorum qui non accipit a phantasmate sicut noster, tunc superflue poni intelliguntur ea quæ sequuntur naturam.

2. Præterea, Hoc non videtur naturale eis, cum in dæmonibus in quibus naturalia salvantur, sicut dicitur in libro de *Divinis Nominibus*, malum « sit furor irrationabilis, amens concupiscentia, « phantasia proterva. »

Solutio. Potest dici, quod hoc ideo dicit, quia intellectus eorum accipit simplices quidditates rerum, non accipiendo cum continuo et tempore a phantasmatibus : et ad majorem evidentiam explicat quod in eorum natura intelligitur. Vel potest dici, quod per recessum a prima luce qua dirigitur in cognitionem uniuscujusque intellectus creatus obtenebratur, et in componendo cum alio incidit in eum falsitas, quæ est semper circa compositionem, secundum Philosophum : et in hoc habet proprietatem phantasiæ, cujus est decipi per falsas compositiones, sicut dicitur in quarto *philosophiæ primæ*, quod « falsitas non est propria sensui, sed « phantasiæ : » et etiam per proprietatem materiæ quæ semper admiscetur privationi in defectu luminis, et ab hac proprietate dicitur intellectus dæmonum phantasia : et posset dici materialis, non quod hæc sint in ipso per essentiam, et hujusmodi obtenebratio removetur ab Angelis in hoc quod dicitur, *non receptivus materialium phantasiarum*. Et per hoc patet solutio ad objecta.

DIVISIO ET EXPOSITIO TEXTUS.

B. *Sed ut omni*, etc.

Dicto qualiter non est in eis purgatio et illuminatio, hic dicit qualiter est in eis. Et primo in Cherubin. Secundo in Seraphin, ibi, *Et proprio per se motu*. Tertio, qualiter in Thronis, ibi (§ 8, C), *Et in subjectis*.

Littera sic legatur : Prædicto modo non est in eis æstimandum purgationem esse, *sed* est æstimandum purgari eas, scilicet primas essentias, quantum ad Cherubin, *ut mundas*, id est, purgatione mundatas *omni diminutione* luminis, quæ intelligitur in eis ante purgationem ex confusione intellectus propter potentialitatem ejus : aliter enim non reciperent aliquid si nulla in eis esset diminutio : et ut *altiores* seipsis secundum conditiones naturalium factas per illuminationem receptam : et ut *supercollocatas omnibus deiformissimis virtutibus*, id est, eminenter constitutas super omnes virtutes angelicas, quæ sunt inter creatas Deo simillimæ, ita quod sit accommoda distributio pro inferioribus : vel quod sint superiores seipsis, ut primo dictum est : et in

hoc tangitur quibus emineant. Collocatas dico *omni*, id est, toto *templo*, id est, contemplatione, *superfirmato*, id est, in quo superfirmantur, Deum propinquius contemplantes : et in hoc tangitur effectivum collocationis. Supercollocatas dico *secundum castitatem excelsissimam*, id est, secundum virtutem divini luminis, quæ castigat et refrænat intellectum eorum vagantem circa diversa constituens firmiter in uno, sicut virtus castitatis castigat a fluxibus concupiscentiæ, ponens in uno medio virtutis : et hoc in eis excellenter fit : et in hoc tangitur id quo formaliter in alto collocantur. Et æstimandum est eas purgari, quantum ad Seraphin, ut *receptas* in unionem similitudinis Dei *ineffabiliter* : quia exsuperat omnem sensum pax illa in qua recipiunt [1]. Receptas dico *proprio per se motu*, id est, similiter se habente, secundum Commentatorem, et hoc *secundum inconversibile ordinis diligentis Deum*, id est, secundum quod inconvertibiliter ordinatur Deum amando ipsum, ita quod avelli non possunt.

DUBIUM.

Sed videtur esse falsum quod dicit :

1. Quia sicut Philosophus dicit in octavo *Physicorum*, « Nihil movet se : » ergo non recipiuntur per se motu.

2. Præterea, Motus semper dissimiliter se habet, et quod continuo exit de potentia in novum modum actus : ergo non recipiuntur modo eodem sive similiter se habente.

Ad primum dicendum, quod licet nihil possit per se moveri, ita ut idem sit movens et motum, potest tamen ex se moveri, ita ut in ipso sit una natura movens et altera mota, sicut animal quod habet sufficiens principium sui motus in seipso, scilicet animam, et similiter amans movetur in amatum per amorem qui est in ipso ut principium talis motus : unde glossandum est, *per se motu*, id est, ex se. Vel dicendum, quia dicitur per se moveri quod movetur secundum quod exigit sua natura, sicut ignis sursum, licet principium movens sit extra, scilicet generans vel removens prohibens. Et similiter charitas est ut natura inclinans ad amandum.

Ad secundum dicendum, quod motus qui est de potentia ad actum, semper est dissimilis, qui proprie dicitur motus : sed motus iste est de actu in actum, quia de amore in perfectionem amantis per amati unionem : et ideo similiter se habet, quia non efficitur ibi forma aliqua quæ prius non fuerat, sed tantum quod fuit perficitur : sicut etiam motus de præmissis in conclusionem, de actu in actum, non de potentia in actum, cum idem sit quod est postea in actu et in potentia prius, conclusio autem non est eadem principiis.

[1] Cf. ad Philip. IV, 7 : *Pax Dei, quæ exsuperat omnem sensum...*

EXPOSITIO TEXTUS.

C. *Et in subjectis*, etc.

Hic ostendit qualiter fit purgatio quantum ad Thronos, dicens : *Et* æstimandum est eas purgari quantum ad Thronos ut *omnino nescientes*, id est, nullo modo experientes in seipsis *contumeliam*, id est, ignobilitatem quæ est *in subjectis*, id est, quæ facit subjici, quia Deo se subjiciunt, et in hoc magis exaltantur : sed si se subjicerent rebus infimis per amorem, sub seipsis deprimerentur : *sed ut habentes purissimam*, id est, depuratam a dissimilitudinis confusione *collocationem* in seipsis *propriæ deiformis specialitatis*, id est, doni per quod deiformes constituuntur, quod est proprium eis prout sunt in speciali gradu. Collocationem dico *incasualem*, in quantum non cadunt ab ipsa, *et intransmutabilem*, in quantum non nutant in ipsa.

DUBIUM.

Sed videtur, quod male ordinet, cum prius primo posuerit Seraphin, hic Cherubin.

Et dicendum, quod superius ordinavit secundum dignitatem eorum : et ideo primo posuit Seraphin : hic vero ordinat secundum progressum motus in Deum, qui est per purgationem et illuminationem : et ideo quia scientia est ut dirigens in motu, charitas autem ut natura inclinans in id. Thronorum autem est recipere vel habere, et ideo hoc modo ordinavit.

ANTIQUA TRANSLATIO.

Contemplativasque iterum sensibilium symbolorum, aut intellectualium speculativas, neque ut varietate sacre scribentis theoriæ in divinas reductas, sed ut omnis immaterialis scientiæ altiori lumine repletas, et formificæ et principalis pulchritudinis, et superessentialis, et ter lucentis contemplatione, quantum fas est, refertas.

Communicatione autem Jesu similiter digne factas, non in imaginibus sacre fictis formative figurant deificam similitudinem, sed ut vere ipsi approximantes in prima participatione scientiæ, deificum ejus lumen. Et quia Deo simile, ipsis substantialiter donatum est, communicant hujusmodi, ut possibile est, in præoperatrice virtute deificis ipsius et humanis virtutibus.

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Contemplatrices item, non quasi symbolorum, quæ vel sensu vel mente percipiantur spectatrices, neque varietate contemplationis sacrarum Scripturarum ad Deum elevatæ, sed tamquam omni cognitione simplici altioris luminis expletæ, et contemplatione illius pulchritudinis, quæ est effectrix et origo pulchritudinis, et quæ supra substantiam est, et in tribus splendet, quatenus fas est, refertæ : communionis vero Jesu similiter participes factæ, non quasi in imaginibus sancte informatis, quæ veluti formæ in eis deificam similitudinem exprimant, sed tamquam vero ad eum appropinquantes in ipsa prima participatione cogitationis luminum ejus deificorum ; nec non quod Deum imitandi ratio, sublimissimo ipsis modo sit indulta, et in primæva, quantum iis fas est, potentia divinis ejus humanisque virtutibus communicent.

DUBIUM.

Contemplativasque iterum, etc.

Hic ostendit quomodo purgantur et illuminantur quantum ad contemplationem symbolorum in quibus apparent, cum non eos ignorare possint. Et ad intelligentiam eorum quæ dicuntur in *littera*, quæritur hic quæstio difficilis, quomodo Angeli cognoscant sensibilia symbola? Et videtur, quod non possunt cognoscere.

1. Unumquodque enim reducitur in Deum propria actione : sed reductio quæ est per symbola, est propria intellectus accipientis per sensibilia : talis autem non est intellectus Angeli : ergo non reducitur per symbola.

2. Præterea, unumquodque cognoscitur per speciem suam, quæ est apud cognoscentem : sed species singularis sensibilium non potest esse in Angelo : ergo non cognoscunt hujusmodi sensibilia. *Probatio mediæ*. Si forma singularis sit in eis, aut illud singulare ordinatur ad causam necessariam, aut ad causam contingentem. Si ad causam necessariam : ergo necessarium est ipsum generari, quod est contra Philosophum in sexto *primæ philosophiæ*, et in primo *Cœli et Mundi*, ubi dicit, quod « non generatur « necessario, sed corrumpitur necessa- « rio. » Si ad causam contingentem : ergo possibile fuit ipsum non esse. Species igitur non semper fuit in Angelo. Nec iterum accipere potuit eam a sensibilibus, cum non habeat organa quibus talis perficitur. Ergo videtur, quod nullo modo potest esse apud ipsum.

Solutio. Quidam dixerunt, quod Angelus cognoscit ista singularia sub speciebus totius ordinis universi, quas habet apud se creatione : et hujusmodi species dicuntur esse causæ universi, quæ habent ordinem per reductionem inferiorum in superiores, sicut causæ particulares mixtorum reducuntur in simplicia, et causæ horum omnium iterum in motum cœli, et sic usque in primam causam : et hanc connexionem causarum dicunt Græci εἱμαρμένην [1]. Dicunt igitur species omnium causarum universi sic ordinatarum esse in Angelis, ut formas componentes, sicut est forma artificiati apud artificem ordinata ad compositionem materiæ, et non sicut formæ abstractionis apud eum : quia abstrahens species a rebus, ordinat eas tantum ad accipiendum cognitionem de re : unde cum hujusmodi formæ sint activæ, cognoscunt per eas Angeli, et id in quod determinatur operatio naturæ per se, scilicet singulare, et id quod est per consequens, sicut est universale in quo natura occulte operatur, et id quod est operatum per accidens, sicut sunt accidentia. Sed hoc non videtur sufficere, cum nihil cognoscatur in aliquo nisi prout est in illo : singularia autem non sunt in natura propria in causis illis, sed in potentia sicut in causis universalibus et particularibus : et ita non cognoscerent Angeli singularia in propria natura, sed valde deficienter.

[1] *Fatum*, le destin.

Propter hoc alii dixerunt, quod ad hoc quod Angeli habeant propriam cognitionem de singularibus, oportet quod recipiant aliquid ab eis : recipiunt autem per præsentiam sensibilium, sicut intellectus noster accipit species a phantasmatibus sibi præsentibus. Sed non potest esse verum : quia oportet receptivum esse proportionatum agenti, sicut dicit Philosophus : quia actus activorum sunt in patiente prædisposito : intellectus autem angelicus non est proportionatus speciebus sensibilium, cum non habeat organa quibus hujusmodi species abstrahantur : nec iterum habet determinationem aliquam ad materiam, cum tamen dicit Philosophus in primo *Cœli et Mundi*, quod « omne sensibile est per materiam : » unde non potest recipere species sensibilium. Et ideo Avicenna in XI suæ *Metaphysicæ*, invenit alium modum : dixit enim, quod intelligentiæ quas ponit motrices orbium, habent in se cognitionem orbis quem movent, et motus est ut immediate effectus ejus, sicut est cognitio artificiati in artifice per formam artis, et cognoscit quidquid efficitur per motum cœli, ut procedens a forma quam habet in se : et sic cognoscit omnia singularia, cum omnia quæ sunt hic, reducantur ad motum cœli sicut ad causam. Sed hanc viam impugnat Commentator super octavo *Physicorum* insolubili ratione : dicit enim, quod si aliquid cognoscatur per causas universales, non habetur propria cognitio rei illius nisi per aliquid acceptum ab ipsa, cum de necessitate addat aliquid supra universale per quod sit proprium quod non est in universali nisi in potentia : sicut si cognoscerem totam dispositionem motus cœli, scirem eclipses quæ possent esse in illo anno in universali, et dispositiones earum, non tamen eclipsim quæ nunc est, nisi acciperem aliquid ab ipsa.

Similiter virtus intelligentiæ est quasi quædam communis causa omnium quæ producuntur per motum cœli, similiter diffundens se super diversa : sed distinguitur in eas per proprias dispositiones recipientium quæ non causantur a virtute illa : unde intelligentia non poterit ea cognoscere secundum illa propria, sed tantum secundum illam communem virtutem, sicut si sol esset intelligens, non cognosceret diversitates colorum, quæ sunt ex diversa dispositione recipientium quibus diversificatur lux quam similiter emittit in omnibus coloribus, sed cognosceret colores tantum ut communicant in luce sua. Et ideo opinio sua est, quod nec cognitio intelligentiarum neque cognitio Dei provenit usque ad singularia, sed stat in universalibus, id est in causis communibus. Rabbi Moyses etiam dicit, quod Deus et Angeli non cognoscunt alia singularia nisi homines, et hoc propter conformitatem quam habent ad animam rationalem, quæ continuatur eis per lumen intellectuale receptum ab eis.

Sed quia hæ opiniones sunt hæreticæ et valde insufficientes, oportet aliter dicere. Dicimus igitur, quod Angeli recipiunt cognitionem propriam de singularibus a prima idea. Cum enim Deus producat in esse non solum formam, sed et materiam, et quidquid est proprium vel commune, oportet quod apud ipsum sint rationes propriæ et communes omnium rerum, cum nihil agat sine ratione operis. Hujusmodi autem rationes producuntur ab ipso et in natura et in intelligentia, sed in natura secundum quod sunt in potentia operativa ut quibus constituuntur res in esse : in intelligentia autem vel Angelo secundum quod sunt rationes cognoscendi in virtute cognoscitiva. Unde sicut si tota natura esset unum ens continuum, et intelligeret illud, cognosceret omnia particularia, propter hoc quod omnia habet apud se : et ita cum Angelus recipiat rationes rerum a primo, prout sunt rationes cognoscendi, cognoscere poterit per eas omnia singularia.

Si autem quæratur, quid excitat eum ad sciendum rem illam nunc simpliciter, cujus propriam rationem semper habuit

apud se? Dicimus, quod Deus operatur unica actione in qualibet operatione naturæ principalius et immediatius quam natura : et ideo sicut nos cognoscimus aliquid nunc fieri per id quod accipimus a natura propria rei, ita etiam Angeli secundum quod suscipiunt divinum lumen, quod est etiam proprium operativum rei, cognoscunt nunc rem fieri. Et ideo dicitur in *littera*, quod *cognoscunt altiori lumine* : et in libro de *Divinis nominibus*, quod « cognoscunt singularia deiformiter, » id est, per similes ideas quibus Deus cognoscit.

Ad primum ergo dicendum, quod non reducuntur in Deum per symbola, sed reducti in Deum, de ipso veniunt in cognitionem symbolorum, sicut nos de symbolis in cognitionem Dei, resolvendo rem in proprietates, et accipiendo proprietates ipsius ad proprietatem rei spiritualis.

Ad aliud patet solutio per ea quæ dicta sunt : quoniam habent species singularium non recipiendo a singularibus, sed a prima idea.

EXPOSITIO TEXTUS.

Littera sic legatur : *Quæ*, id est, et *iterum* æstimandum est eas, scilicet primas essentias *contemplativas symbolorum*, id est, signorum sensibilium quibus nobis manifestantur, cum non ignorent nobis sic manifestari, *aut speculativas intellectualium* rerum æstimandum est eas esse, *neque*, id est, et non *ut reductas in divinum*, id est, in divinitatem *varietate theoriæ*, id est, considerationis *scribentis sacre*, id est, de sacris, id est, non reducuntur in Deum per symbola varia quibus Scriptura sacra describit divina, ut propter hoc contemplentur symbola : *sed* æstimandum est eas contemplativas symbolorum intellectualium, *ut repletas omnis*, id est, totius vel perfectæ *scientiæ immaterialis* per separationem a conditionibus materiæ cognoscendo simplices quidditates rerum : et hoc *altiori lumine*, id est, per lumen divinum, quod est altius lumine Scripturæ, quia non obumbratum symbolis, *et ut refertas*, id est, plenas, *quantum fas*, id est, secundum quod possibile est eis, *contemplatione* divinæ *pulchritudinis formificæ*, id est, quæ figuras facit quibus innotescat, vel quæ facit formas in intellectu angelico, *et pulchritudinis principalis*, id est, ipsius divinæ essentiæ immediate in suo fonte, *et superessentialis*, id est, quæ est super omnem essentiam creatam, *et lucentis ter*, propter trinitatem personarum, vel propter triplex lumen, videlicet obumbratum, ut est in hominibus, et ut est in ipso fonte luminis, et ut est medio modo in Angelis.

Autem, id est, sed, *similiter* æstimandum est primas essentias esse *factas digne*, id est, digno modo, id est, dignas *communicatione Jesu* in recipiendo illuminationes ab ipso, ita quod *non figurant similitudinem deificam ipsius formative*, id est, symbolice *imaginibus sacre fictis*, id est, ad sacrorum repræsentationem, id est, non accipiunt speciem ejus quæ Dei participes facit symbolis, *sed* accipiunt *ut vere approximantes ipsi*, scilicet Jesu, *in prima participatione scientiæ*, id est, quæ est immediate a Deo, licet inferiori capacitate, *et lumen ejus*, scilicet Jesu, *deificum*, quia divinos participatione facit, et quia est Deo simile, secundum humanitatem etiam in majori fulgore recipiat divinum lumen supra omnes creaturas. Hoc dico, *donatum est ipsis*, scilicet primis essentiis substantialiter immediate ab ejus substan-

tia, et etiam *hujusmodi*, scilicet primæ essentiæ *communicant virtutibus ejus*, scilicet Jesu, *deificis et humanis*, id est, secundum utramque naturam, *in præoperatrice virtute*, id est, in ipso Deo qui est primum operans et proprium cujuslibet, *ut possibile est* eis.

10

ANTIQUA TRANSLATIO.

Perfectas autem similiter, non ut sacra varietate analyticam scientiam illuminatas, sed ut prima et supereminenti deificatione repletas, secundum excelsissimam (quantum in Angelis) divinorum operum scientiam. Non enim per alias sanctas essentias, sed ab ipsa divinitate sanctificatæ, in ipsam immediate extenduntur omnibus supereminenti virtute et ordine, et ad castissimam omnino fortitudinem collocantur, et ad immaterialem et invisibilem pulchritudinem, quantum fas, in contemplationem adducuntur, et divinorum operum scibiles rationes, ut primæ et circa Deum essentiæ flectuntur, et ab ipso perfectionis principe excelsissime [1] sanctificatæ sunt.

BALTH. CORDERII, S. J. INTERRRETATIO.

Similiter perfectæ sunt, non quasi varietates istas sacras resolvendi scientia sint illustratæ ; sed quod prima et præcellente Dei unione satientur, juxta supremam illam (cujus capaces sunt angeli) divinorum operum disciplinam : siquidem non ab aliis quibusdam sanctis spiritibus, sed ab ipsamet Divinitate sacris initiantur, dum ad Deum immediate per virtutem ordinemque rebus omnibus superiorem subriguntur, nec non in eo summa puritate summaque constantia stabiliuntur ; et pro immateriali ac spiritali decore suo, quantum fas est, ad contemplationem promoventur, atque scientificis divinorum operum rationibus, tamquam primæ Deoque proximæ, erudiuntur ab ipsomet initiandi principio, eminenti modo consecratæ.

[1] Alias *excellentissime*.

EXPOSITIO TEXTUS.

Perfectas autem, etc.

Hic ostendit qualiter sit in eis perfectio, dicens : *Autem*, id est, sed *similiter* est æstimandum primas essentias esse *perfectas, non ut illuminatas scientiam analyticam*, id est, resolutoriam, hoc est, secundum ipsam *sacra varietate*, id est, ex variis rebus ducentibus in sacra, *sed* æstimandum est eas esse perfectas *ut repletas deificatione*, id est, dispositione qua in Deum perfecte reductæ sunt, *prima*, quia in ipso fonte accepta *et supereminenti*, quia super alios recipiunt, et hoc *secundum scientiam divinorum operum*, quo operatur in illuminationibus. Hanc dico *excelsissimam*, quia plenissime sciunt, *quantum in Angelis* est possibile : neque enim ipsi attingunt ad modum quo de omnibus eminenter Deus scit. *Enim*, id est, quia *non extenduntur*, id est, reducuntur *in ipsam*, id est, scientiam *sanctificatæ*, id est, per dona sanctitatis accepta, *per alias essentias* prius sanctas : *sed collocantur*, id est, in suo gradu statuuntur, *virtute* quantum ad donum quod suscipiunt, *et ordine* quantum ad potestatem, *supereminenti omnibus* Angelis, et collocantur *ad fortitudinem*, id est, immutabilem virtutem *omnino castissimam*, id est, maxime castigantem in unum, *et adducuntur* in contemplationem ad divinam pulchritudinem contemplandam et imitandam, *immaterialem*, quia non admiscetur sibi aliquid privationis vel potentiæ deturpantis, *et invisibilem*, quia non corporalem, sed spiritualem visum delectat, *quantum fas*, id est, possibile est sibi : et adducuntur *ad rationes divinorum operum scibiles*, id est, prout sunt principia cognoscendi, *et flectuntur circa Deum* per continuum motum in ipsum, *ut primæ essentiæ*, et circa ipsum existentes immediate, *et sunt sanctificatæ*, id est, sacris donis repletæ, *excelsissime* inter omnes, *immediate ab ipso principe*, id est, primo principio omnis *perfectionis*, scilicet Deo.

DUBIUM.

Sed videtur esse falsum quod dicit, quod non illuminantur per analyticam scientiam.

1. Resolutio enim est posterioris in prius, sive compositi in simplex, vel particularis in universale, vel causati in causam : sed scientia eorum prior est divina : ergo in illam potest resolvi : et sic habent analyticam scientiam.

2. Præterea, Si dicuntur non habere eam, quia habent simplices intellectus non accipientes in continuo et tempore, hoc convenit omnibus : et sic non debet istis ut proprium assignari.

Solutio. Dicimus, quod lumen intellectuale quanto magis recedit a fonte lu-

minis, semper est resolubile in præcedens ut in causam, et cujus virtute agit : sed quando pervenerit ad ultimum, jam non est ultra resolvere : et quia superiores Angeli accipiunt in ipso fonte luminis, non est resolutoria eorum scientia. Ultimum autem in quo ponuntur inferiores est sub hoc : et ideo resolutoria est eorum scientia in prima. Et per hoc patet solutio ad objecta, non enim propter illam causam quam tangit objectio, dicitur non resolutoria.

ANTIQUA TRANSLATIO.

A. Hoc ergo Theologi aperte declarant superpositas quidem cœlestium essentiarum dispositiones superfirmatis ornate erudiri deificas scientias : omnium vero altiores ab ipsa divinitate, quantum fas, doctrina illuminari.

B. Quasdam enim illarum introducunt a prioribus sacre eruditas, Dominum esse cœlestium virtutum et regem gloriæ in cœlos humanitus receptum. Quasdam vero apud ipsum Jesum quærentes, et pro nobis suæ divinæ actionis scientiam discentes, et eas ipsum Jesum immediate docentem, et prælargiens eis manifestantem suam humanam benignitatem. *Ego enim* (inquit) *loquor justitiam et judicium salutaris*[1]. Miror autem quia et cœle-

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Hoc igitur theologi perspicue declarant, ut inferiores quidem cœlestium essentiarum ordines, a superioribus divinorum operum scientiam convenienti modo percipiant ; ii vero qui omnibus antecellunt, ab ipsamet deitate summa, uti fas est, sacris disciplinis illustrantur. Quosdam enim eorum introducunt, a superioribus sacrosancte eruditos, illum esse Dominum cœlestium virtutum Regemque gloriæ, qui humana specie assumptus est in cœlum nonnullos item circa ipsummet Jesum hæsitantes, divinique ejus pro nobis suscepti operis scientiam discentes, ipsumque Jesum eos per se docentem, ac primum ejus summam in homines benignitatem explicantem. *Ego enim,* inquit, *loquor justitiam et*

[1] Isa. LXIII, 1.

stium essentiarum primæ, et tantum simul omnes supereminentes divinis illuminationibus, ut mediatæ quæstiones reverenter appetunt. Etenim non inde interrogant, quare [1] tui rubra vestimenta [2] ? Apud seipsas vero deliberant ante interrogare, ostendentes quidem quia discunt, et deificam scientiam appetunt. Non autem præsilientes per divinam processionem inditam illuminationem.

judicium salutaris. Miror autem, primas etiam cœlestium essentiarum, tantumque cæteris præstantes, non secus ac medias, divinarum quoque illustrationum desiderio timide affici ; neque enim illæ per se quærunt, *Cur rubra sunt vestimenta tua?* sed prius secum hæsitant attonitæ, declarantes quidem se discendi avidas divinæ operationis appetere cognitionem, verum hanc, ante divinam indultæ sibi illustrationis processionem, minime prævenire.

DIVISIO ET EXPOSITIO TEXTUS.

A. *Hoc ergo Theologi aperte declarant*, etc.

Hic intendit probare per auctoritatem sacræ Scripturæ duo quæ prædixit, scilicet superiores ordines immediate accipere a Deo, et immediate collocari circa ipsum. Et dividitur in partes duas. In prima probat primum. In secunda secundum, ibi (§ 13) *Ipsa ergo est quantum ad nostram*, etc.

Prima autem dividitur in tres. In prima proponit quod intendit probare. In secunda probat, ibi (§ 11, B) *Quasdam enim*, etc. In tertia concludit propositum, ibi (§ 12), *Non ergo*, etc.

Littera sic legatur : Diximus, quod primæ essentiæ immediate ab ipso perfectionis principe sunt sanctificatæ : *ergo Theologi*, id est, divina docentes, *aperte declarant* hoc in Scripturis, scilicet *superpositas*, id est, inferiores *dispositiones*, id est, ordines *essentiarum cœlestium*, id est, Angelorum *quidem*, id est, certe *erudiri scientias*, id est, illuminari in eis *deificas*, quia divinos per reductionem facientes, *ornate*, id est, in quantum per eas ornatum specialem consequuntur, *a superfirmatis*, id est, ab illis quæ super eas firmiter dispositæ sunt. *Vero*, id est, sed declarant dispositiones *altiores*, id est, primas *illuminari doctrina*, id est, doctrina omnium *ab ipsa divinitate* immediate, *quantum fas*, id est, possibile est eis.

[1] Alias *tibi*.

[2] Isa. LXIII, 2.

B. Quasdam enim, etc.

Hic probat propositum. Et circa hoc tria facit. Primo probat per auctoritatem, quod inferiores illuminantur a primis quod primo dixit. Secundo quod primæ immediate a Deo, ibi, *Quasdam vero.* Tertio ponit quoddam mirabile quod videtur repugnare prædictis, et ejus rationem ponit, ibi, *Miror autem.*

Littera sic legatur : Hoc quod nunc diximus, per Scripturam Theologi sic declarant : *Enim*, id est, quia *introducunt* in Scripturis *quasdam illarum*, scilicet cœlestium essentiarum *esse eruditas sacre*, id est, accipiendo sacrum lumen *a prioribus*, id est, a superioribus essentiis *receptum humanitus in cœlos*, id est, Christum qui secundum naturam humanam ascendit in cœlos. Naturæ enim humanæ est, quod descendit, carnem assumendo, et quod ascendit, carnem sursum ferendo qui secundum divinitatis naturam semper est apud Patrem. *Hunc* dico *esse Dominum cœlestium virtutum*, id est, Angelorum, *et regem* datorem *gloriæ*. Introducuntur enim in Psalmo [1] : quidam quærentes : *Quis est iste rex gloriæ ?* Et alii respondentes : *Dominus virtutum ipse est rex gloriæ. Vero*, id est, sed introducunt *quasdam* earum quæ sunt superiores essentiæ *quærentes apud ipsum Jesum*, non tamquam per medium erudiri volentes, et introducunt *eas discentes*, id est, discere volentes ab ipso *scientiam suæ divinæ actionis*, id est, redemptionis quam divina virtute pro nostra salute complevit : et cum sit passio, dicitur actio : et quia volens passus est : et quia per hoc mortem et diabolum vicit. Et introducunt *ipsum Jesum immediate docentem eas*, scilicet cœlestes essentias. *Etenim*, id est, quia ipse Jesus *prælargiens*, id est, antequam ab ipso quæratur, dans eis scientiam *manifestantem suam humanam benignitatem*, id est, beneficium quod in humana natura complevit, *inquit* eis : *Ego disputo justitiam*, id est, doceo justitiam fidei, certando cum adversariis veritatis, et disputo *judicium salutaris*, quod est judicium pro mundo ut salvetur contra diabolum, sicut dicit Joan. XII, 31 : *Nunc judicium est mundi*, etc. Hæc autem auctoritas secundum septuaginta est Isaiæ, LXIII, 1, ubi nos habemus : *Ego qui loquor justitiam*, etc. *Autem*, id est, sed *miror*, id est, mirandum est, *quia et*, id est, etiam *primæ essentiarum cœlestium*, id est, primæ inter eas, *et tantum*, sicut dictum est, *supereminentes*, id est, excedentes omnes alias simul acceptas in *divinis illuminationibus* quas immediate a Deo accipiunt, *appetunt quæstiones*, id est, movent appetentes solutionem, *reverenter*, propter reverentiam ejus a quo addiscere volunt, *ut mediatæ*, id est, per modum mediæ non immediate illuminantur, sed per primas. In Græco enim habetur μεσοπετεῖς, quod est *medie volantes*, scilicet in divinam contemplationem. Primo enim quærunt ab aliis : *Quis est iste qui venit de Edom* [2], non immediate a Christo. *Etenim*, id est, quia *non inde*, id est, a principio *interrogant quare vestimenta tui*, id est, tua *sunt rubra ?* quamvis postea quæsiverunt,

[1] Psal. XXIII, 8 et 10.

[2] Isa. LXIII, 1 et 2.

audaciam sumentes ex responsione: *vero*, id est, sed *deliberant*, id est, ad modum deliberantium se habent *ante interrogare apud seipsas*, id est, ab invicem quam quærant a Christo: *quidem*, id est, certe *ostendentes* per hoc quod ab invicem quærunt coram Magistro, *quia discunt*, id est, discere volunt, et quia *appetunt scientiam deificam*, id est, ab ipso Deo. *Autem*, id est, sed *non sunt præsilientes*, id est, præinfluentes aliis ante Christum solvendæ *illuminationem* quæstionis quæsitæ *inditam* primo de eis, *per divinam processionem*, id est, immediate a Christo. Quod ergo primo ab invicem quærunt, reverentiæ est: quod vero responsionem Christi exspectant, ostendunt se immediate ab ipso illuminari.

12

ANTIQUA TRANSLATIO.

Non ergo prima cœlestium intellectuum hierarchia ab ipso perfectionis principe sanctificata, quo in eam immediate extenditur, sanctissima purgatione, multo lumine, ante perfecta consummatione, proportionaliter eam implens, purgatur, et illuminatur, et perficitur. Omnique minoratione pura, primi vero luminis plena, et primo data cognitione et scientia participans perfecta. Comprehendens autem et hoc dixerim fortassis non immerito: quia et purgatio est et illuminatio, et perfectio, divinæ scientiæ assumptio. Ignorantiam quidem utpote purgans secundum ordinem indita scientia perfectiorum doctrinarum. Illuminans autem ipsa divina cognitione, per quam

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Prima igitur cœlestium intelligentiarum hierarchia ab ipsomet initiandi principatu consecrata, per eam qua in ipsum immediate subrigitur, sanctissimam purgationem, pro captu suo referta copioso lumine perfectissimæ sanctificationis, purgatur, et illuminatur atque perficitur: omnis quidem vilitatis expers, primæ vero lucis plena, primævæ cognitionis atque scientiæ participatione perfecta. Compendio denique non abs re dixerim, divinæ scientiæ participationem esse purgationem et illuminationem, atque perfectionem: dum quidem ignorationem quodammodo expiat per perfectorum mysteriorum scientiam, quæ pro sua cuique dignitate conceditur; per divinam vero

et purgat, non prius contemplantem, quam manifestat per altiorem illuminationem. Et perficiens iterum ipso lumine secundum habitum scientia lucidissimarum doctrinarum.

cognitionem illuminat, qua etiam purgat mentem illam, quæ antea non viderat ea, quæ modo illi per sublimiorem illustrationem elucidantur, rursumque perficit eodem ipso lumine, per stabilem scientiam clarissimarum eruditionum.

DIVISIO ET EXPOSITIO TEXTUS.

Non ergo prima, etc.

Hic concludit propositum. Et circa hoc tria facit. Primo concludit, quod immediate a Deo purgantur, illuminantur, et perficiuntur. Secundo compendiose manifestat quodlibet eorum per se, ibi, *Omnique* etc. Tertio reducit ea in unum, ibi, *Comprehendens autem*.

Littera sic legatur : *Ergo non*, id est, nonne *prima hierarchia cœlestium intellectuum*, id est, Angelorum, *purgatur et illuminatur et perficitur sanctificata*, id est, sacris donis repleta *ab ipso principe perfectionis*, scilicet Deo sine medio, *quo*, id est, in quantum princeps perfectionis *extenditur in eam*, scilicet hierarchiam, porrigens ei, *immediate implens eam sanctissima purgatione et multo lumine*, sub quo vident quantum ad illuminationem, *et consummatione*, id est, perfectione quantum ad objectum scientiæ *ante perfecta* : quia a primo ipsi perficiuntur, et postea perficiunt alios, et hoc *proportionaliter*.

Sic dico prima hierarchia purgatur, etc. : *quidem*, id est, certe *pura*, id est, depurata *ab omni minoratione*, id est, defectu luminis, ita quod nulla hierarchia minus habet. Et in hoc manifestat purgationem eorum. *Vero*, id est, sed *plena*, id est, repleta *primi luminis* : itaque immediate in ipso fonte accipit. Et in hoc manifestat illuminationem. *Et perficitur participans*, id est, participando *cognitione primo data* : quia immediate a Deo, et postmodum datur per eam aliis : et hoc quantum ad medium cognoscendi : et participans *perfecta scientia*, id est, perficiente per acceptionem scitorum in quibus superfloret natura delectatione : et in hoc manifestat perfectionem.

Autem, id est, sed ego *comprehendens* hæc tria in unum, *et*, id est, etiam *dixerim hoc non immerito*, id est, sine ratione *fortassis* propter defectum humanæ rationis in talibus : quia *et*, id est, etiam *purgatio est assumptio divinæ scientiæ* in se quæ est a Deo et in Deum reducens, et similiter *illuminatio et perfectio*, est divinæ scientiæ assumptio. *Utpote*, id est, sicut *purgans* formaliter *ignorantiam*, id est, nescientiam *scientia indita*, id est, per scientiam a Deo intus datam, et hoc *secundum ordinem perfectiorum doctrinarum*, id est, illuminationum respectu inferiorum.

Autem, id est, sed illuminatio est hujusmodi *illuminans ipsa divina cognitione*, id est, per ipsam per quam et purgatio *purgat*. Illuminationem dico non *contemplantem prius* divina *quam* illumina-

tio *manifestat per illuminationem* divinam *altiorem* virtute naturæ, quæ non est potens inspicere divinam claritatem antequam altiori lumine confortetur : et perfectio est assumptio divinæ scientiæ, *perficiens iterum*, non solum purgans et illuminans, *ipso lumine*, id est, per ipsum sub quo videtur in *scientia doctrinarum lucidissimarum*, id est, acceptarum in ipso fulgore divini luminis. Scientia dico *secundum habitum*, id est, difficile mobilem, et producentem actum ad nutum.

DUBIUM.

Sed hic est dubitatio de hoc quod ponit hæc tria esse unum.

1. Supra enim dixerat hierarchiam perfici triplici actione, et non una sola : ergo videtur sibi contradicere.

2. Præterea, « Finis motus non est motus, » ut probat Philosophus in VI *Physicorum* : sed perfectio est terminus motus illuminationis : ergo non est unum cum ipso.

3. Præterea, Cum natura spiritualis non perficiatur ultimo lumine, sed perfectione gratiæ vel gloriæ, videtur illuminatio imperfecta esse : perfectum autem et imperfectum non sunt unum : ergo nec perfectio et illuminatio.

4. Præterea, Non videtur, quod per illuminationem purgatio sit in Angelis : ut enim dicit Augustinus, « Ignorantia « cum sit perfecta privatio, est nescentia « ejus quod debitum est sciri : » hæc autem culpa est et non pœna, quæ non sunt in Angelis : ergo non est purgatio ab ignorantia.

5. Præterea, Gregorius dicit in *Dialogo* [1] : « Quid est quod non videant, qui « videntem omnia vident ? » Angeli vero cum sint beati vident Deum videntem omnia : ergo omnia vident : et ita non est in his ignorantia a qua purgentur.

6. Præterea, Augustinus dicit, quod « beatus est, qui habet quod vult, et ni- « hil male vult. » Cum igitur Angeli sint beati, et velint percipere scientiam illuminationum, ut hic dicitur, videtur quod habeant : et sic idem quod prius.

7. Præterea, Sicit dicit Bernardus in libro de *Consideratione* : « Ubi est feli- « citas, miseria esse non potest. » Cum igitur ignorantia sit miseria, quia est pœna, non potest esse in Angelis, cum sint felices : et sic ab ea non purgantur per assumptionem scientiæ.

Solutio. Ista tria possunt dupliciter considerari, aut secundum effectum, et sic tria et non unum sunt : aut secundum formam et agentem, et ex parte hujus dicuntur unum, quia per lumen immissum et est purgatio ex parte subjecti, et illuminatio per assimilationem ad agens, et perfectio per reductionem in finem.

Ad primum ergo dicendum, quod supra dixit ea esse tria : quia tres effectus sunt, et non ex parte formæ agentis.

Ad secundum dicendum, quod motus qui est de potentia in actum, non est unum cum suo termino, sicut non est idem esse in actu et esse in potentia, et illuminatio est motus de actu in perfectionem ejusdem actus : unde non proprie est motus : et sic est aliquo modo unum cum suo termino.

[1] S. Gregorius, Lib. IV Dialog. cap. 33 in fine ; et lib. II Moral. cap. 3.

Ad tertium dicendum, quod lumen simpliciter non est perfectivum spiritualis naturæ, sed prout determinatur ad naturam spiritualem, scilicet prout lumen divinum, sicut et verum prout est determinatum ad bonum.

Ad quartum dicendum, quod ignorantia non dicitur hic privatio, sed nescientia simplex, quæ est dissimilitudinis confusio, ut supra dictum est.

Ad quintum dicendum, quod videndo Deum omnia vident quæ pertinent ad beatitudinem. De his vero quæ pertinent ad gradus Ecclesiæ, possunt illuminari prius nescientes.

Ad sextum dicendum, quod beatus habet omnia quæ vult pertinentia ad beatitudinem : sic enim etiam Anselmus dicit, quod « voluntas beati impletur de « his quæ ad commodum ejus perti- « nent : » et hæc sunt ea per quæ fit beatus. Vel dicendum, quod hoc intelligitur de voluntate prout est regulata justitia divina, qua scilicet volunt quod Deus vult eos habere : et talis voluntas eorum qua solum simpliciter aliquid volunt, semper est de eo quod habent, licet dicantur aliquid velle secundum progressum naturæ ad perfectionem suam, quod non habent nisi postquam ab alio accipiunt.

Ad septimum dicendum, quod cum pœna semper infligatur pro culpa, talis nescientia non est pœna in Angelis, cum nulla præcesserit culpa : nec etiam culpa, sed defectus naturam consequens, ex eo quod habet potentiam admixtam cum actu.

13

ANTIQUA TRANSLATIO.

Ipsa ergo est quantum ad nostram scientiam, prima cœlestium essentiarum dispositio, in circuitu Dei et circa Deum immediate stans, et simpliciter et incessanter circumiens æternam ejus scientiam secundum excelsissimam (quantum in Angelis) semper mobilem collocationem.

Multas quidem et beatas videns pure

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Atque hic quidem, quantum capio, IV
primus est cœlestium essentiarum ordo, qui in circuitu Dei circaque Deum immediate consistit, simpliciterque et jugiter æternam ejus ambit cognitionem, juxta sublimissimam quæ in angelis inest semper, mobilem constitutionem ; ita ut et multis beatisque perfruatur contemplationibus, simplici-

contemplationes, simplosque et immediate fulgores, illuminata, et divino alimento repleta. Multa quidem primo data fusione, solaque domestica et unifica divinæ refectionis unitate. Multaque communione Dei et cooperatione digna effecta, ad eam, ut possibile, similitudine bonarum habitudinem et actionum, multaque divinorum superposite cognoscens, et divinæ scientiæ et cognitionis in participatione, secundum quod fas est, facta.

busque et immediatis collustrationibus illuminetur divinoque cibo saturetur; atque illo quidem primæva diffusione copioso, unico tamen et invariato unificoque, propter divinæ refectionis unitatem. Quin et multa quoque Dei consuetudine operumque communicatione dignus est habitus, propter ejus cum illo, quanta potest existere, habitudinum actionumque similitudinem probatissimarum : plurimas quoque res divinas eminenti quadam ratione cognoscit, divinæ scientiæ cognitionisque, quantum fas est, particeps effectus ;

DIVISIO TEXTUS.

Ipsa ergo, etc.

Hic probat secundum, quod primi ordines immediate collocantur circa Deum. Et primo proponit. Secundo inducit auctoritates, ibi (§ 14), *Propterea et laudes*.

Circa primum duo facit. Primo dicit, quod immediate collocantur circa Deum. Secundo in quibus circa ipsum collocantur, ibi, *Multas quidem* etc.

DUBIA.

Hic sunt quatuor dubia.

Primo, Utrum moveantur circa Deum?

Secundo, Quid sit eorum circulariter moveri?

Tertio, Utrum talis circuitus possit esse circa aliud quam circa Deum?

Quarto, Utrum omnia communicent in illo circuitu?

Circa primum sic proceditur. Dubium 1.

1. Videtur enim, quod non moventur circa Deum : nihil enim naturaliter movetur in loco suo naturali, cum motus ad locum sit motus ad formam : et quando consequitur res perfectionem naturæ ex toto, non recipit ultra actionem generantis, quod est movens secundum locum : et de motu cœli non est instantia, quod secundum Philosophorum movetur ab

anima : ergo et similiter nihil movetur in loco suo spirituali : Angeli sunt in loco suo spirituali, aliter essent imperfecti, sicut omne quod est extra suum locum : ergo non moventur circa Deum.

2. Præterea, Sicut dicit Philosophus in *Ethicis*, « Omnis transmutatio est propter malitiam, vel propter indigentiam. » Quod etiam est verum in motu cœli, quod per motum acquirit aliquid quod sine illo non haberet, scilicet assimilari primo. Sed in Angelis non est malitia : ergo non moventur circa Deum.

3. Præterea, Omnis motus aut est per tempus, aut per vices : sed in contemplatione Dei non sunt vices, quia non est in Deo *vicissitudinis obumbratio*, ut dicitur Jacobi, I, 17 : nec iterum est ibi tempus : ergo non moventur per hoc circa Deum.

4. Præterea, Circulus est peccatum in motu intellectus, ut vult Philosophus : cum enim sumat idem ut magis et minus notum, est intellectus nescientis quo vadat : hoc autem non est in intellectu angelico : ergo non moventur circa Deum.

Solutio. Dicimus, quod motus non proprie dicitur Angelorum circa Deum, sed operatio, et forte est vitium translationis : ut enim docet Philosophus in *Ethicis*, « Omnis operatio sive naturalis sive acquisiti, sive ægritudinalis habitus, delectabilis est, quantum est de se, cum sit in quo ultimo perficitur res propria perfectione, sicut ultima perfectio intellectus non est esse scientem habitu, sed considerare actu, cum per operationem non intendatur aliquod operatum : incidit tamen pœna in operatione propter motum sine quo exerceri non potest, quia facit dissolutionem in principiis naturæ, sicut motus phantasmatum et spirituum qui subtiliantur in capite, pœnam in operatione contemplativa, quamvis etiam post fatigationem maneat operatio ipsa delectabilis. » Unde cum in Angelis non sit aliquid pœnosum, præcipue penes hoc quod convertuntur in Deum, non est operatio cum motu : sed hoc quod proprie eorum perfectionem intendunt, moveri eorum dicitur.

Ad primum ergo dicendum, quod licet res in proprio loco non moveatur de potentia ad actum, cum sit in ultimo actu suo, non tamen deest propria actio qua suæ perfectioni innititur.

Ad secundum dicendum, quod licet motus sit propter malitiam ratione privationis permixtæ potentiæ de qua movetur in actum, operatio tamen non dicit defectum, sed conversionem in suam perfectionem.

Ad tertium dicendum, quod operatio intellectus quæ est in discursu a primis ad ultimum, est per vices propter multitudinem intelligibilium quibus devenit ad ultima : sed quando jam stat in ultimo, non est ultra vicissitudo, sed firmiter stat in illo.

Ad quartum dicendum, quod in cursu de præmissis ad conclusionem peccatum est circulus, sed in persistendo inseparabiliter circa suum ultimum perficiens, est circulus quidam sine peccato.

Circa secundum sic proceditur. Dub

1. Sicut dicit Dionysius in libro de *Divinis nominibus* : « Circulariter moveri mentium est, unite, et sine principio, et interminabilibus illuminationibus pulchri et boni illuminari. » Sed per nihil eorum quæ dicit, tangitur ratio motus circularis. Ergo videtur, quod in Angelis non sit circulariter moveri circa Deum.

2. Præterea, In omni circulatione est aliquid a quo incipit motus, et aliquid per quod est regyratio : hæc autem non est assignare in motu Angelorum circa Deum : ergo non est ibi circulatio.

3. Præterea, Sicut dicit Philosophus in VII *Physicorum*, « in motu circulari manet quod movetur secundum substantiam, sed quod movetur per diversas formas facit circulationem : » Angeli autem contemplantur Deum, convertuntur tamen super unam formam simpli-

cem, quæ Deus est : ergo non est ibi circulatio.

Solutio. Dicimus, quod in contemplatione Angelorum salvatur ratio circulationis in hoc prout convertunt se in ipsum prout est principium illuminationum et ratio cognoscendi seipsum et alia sine medio, et in idem ultimum per illuminationem reducuntur æque distantia a centro, id est, a divina substantia indivisibili, quæ æqualiter se habet ad illas tres rationes, scilicet principii, medii, et finis.

Ad primum ergo dicendum, quod Dionysius perfecte dicit rationem hujus circulationis. Per hoc enim quod dicit, *unite*, tangitur unitas centri. Per hoc vero quod dicit, *sine principio et interminabilibus illuminationibus*, tangitur ratio circumferentiæ quæ non habet principium et finem in actu, sicut linea recta. Per hoc vero quod dicit, *pulchri*, tangitur processus illuminationum a primo in id quod movetur et consummatio illius per reductionem in ultimum, et in hoc quod dicit, *boni*.

Ad secundum dicendum, quod Deus secundum rationem principii est loco ejus a quo incipit motus, et prout est medium cognoscendi est id per quod fit regyratio, et in quantum est ultimum complens, est id in quo stat circulatio completa.

Ad tertium dicendum, quod diversitas formarum est loco diversarum formarum circulationis in motu circulari, et secundum quod per eas quodam modo discernunt, semper manet in divina substantia contemplatio, sicut ibi circulariter motum manet in eodem loco secundum substantiam.

n 3. Circa tertium sic proceditur.

1. Videtur enim, quod circa alia quam circa Deum potest esse hujusmodi circulatio : ejusdem enim rei plures considerationes sunt : ergo per illas potest circuire rem considerando, sicut dictum est in Deo.

2. Præterea, Pulchrum et bonum per quod diffinit Dionysius *circulariter moveri mentium*, est omnis rei : ergo videtur, quod circa quamlibet rem possit esse circuitus intellectus.

Solutio. Dicimus, quod talis circulatio non potest esse nisi circa Deum. Cum enim omnis circulationis sit centrum unum indivisibile, in Deo est substantia indivisibilis quam circumstant rationes principii, medii, et finis loco centri : in aliis vero rebus incidit compositio, et pluralitas in substantia per recessum ab uno simplici : unde diversæ rationes et considerationes ejus reducuntur ad diversa in substantia ejus, sicut non est idem in ipsa bonum et pulchrum : sed pulchrum prout recipit formam concordem ideæ, bonum secundum quod perficitur in finem : unde non est ibi ratio circulationis. Et per hoc patet solutio ad objecta.

Circa quartum sic proceditur. Dubium 4.

1 Videtur enim quod omnia participent istam circulationem, per hoc quod dicit Commentator : « Etenim unumquodque « eorum quæ sunt circa Deum, choros « ducit. »

2. Præterea, Cum Angeli moventur circulariter in Deum in quantum tendunt in ipsum ut suam perfectionem (ut dicit Philosophus) bonum appetunt, videtur quod in omnibus sit iste circulus.

Ad oppositum.

1. Motus iste circulationis Angelorum est per cognitionem intellectivam. Cum ergo non omnia cognitionem participent, videtur quod iste circulus non sit in omnibus.

2. Præterea, Motum cœli non attingunt inferiora, qui magis propinquus est et cognatus eis : ergo multo minus attingere possunt ad circuitum spiritualium substantiarum.

Solutio. Dicimus, quod sicut omnia inferiora, ut dicit Alpetragius, participant motum cœli secundum quod possunt, qui est ut vita quædam natura existentibus omnibus, secundum Philoso-

plum, non tamen complete habent circulationem cœli, sed extendunt se in illam quantum possunt, quædam secundum se in circulum, sicut aqua et aer et ignis, quæ moventur secundum naturam motu recto, tamen habent aliquid regyrationis ex motu cœli, sicut patet in refluxu maris : terra vero non per se movetur, sed commiscetur aliis, ut assimilet se per formam similem formæ cœli, secundum quod potest, et participet aliquo modo motus ejus in generatione et corruptione mixtorum : ita etiam circuitum Angelorum circa Deum participant omnia, secundum quod quælibet extendunt se in suam perfectionem per quam assimilantur Deo, secundum quod Angeli circuire Deum dicuntur. In primis tamen substantiis est talis circuitus completus secundum perfectam conversionem in ipsum, in aliis vero deficienter, secundum quod in gradibus entium elongantur a primo : quædam enim habent tantum esse, quædam etiam vitam. Et sic patet solutio ad objecta.

EXPOSITIO TEXTUS.

Ipsa ergo est quantum, etc.

In parte ista duo facit. Primo concludit ex dictis hierarchiam trium ordinum esse primam. Secundo adjungit propositum, ibi, *In circuitu Dei*, etc.

Littera sic legatur : Ex quo immediate recipit a Deo ipsa scilicet hierarchia trium ordinum, *est prima dispositio*, id est, gradus primus *cœlestium essentiarum*, id est, Angelorum, *quantum ad nostram scientiam*, id est, secundum quod de talibus tenuiter comprehendere possumus. Ipsa dico *stans* in quantum inflexibiliter manet in substantia Dei, *in circuitu Dei*, in quantum convertitur in ipsum, secundum quod est principium, medium, et terminus, *et immediate circa Deum*, in quantum habet circuitum, perfectius aliis et prima habet, et ipsa dico *circuiens æternam scientiam ejus*, scilicet Dei, in qua non est vicissitudo : et hoc exponit dictum circuitum, *simpliciter*, in quantum simplificatur per conversionem in unum simplex, et hoc refertur ad unitatem centri, *et incessanter*, quantum ad hoc quod dixit stans. Et hoc dico *secundum excellentissimam collocationem*, id est, ordinationem circa Deum.

Et ponit octo, quorum numerus sic sumi potest. Cum enim collocentur circa Deum secundum quod perficiuntur ab ipso, aut erit penes perfectionem in actu et sic est sextum : vel in habitu. Si in habitu, aut secundum intellectum, aut secundum affectum. Si secundum intellectum, aut quantum ad substantiam perfestionis, aut quantum ad modum. Si quantum ad substantiam, aut quantum ad scita, et sic est primum : aut quantum ad modum cognoscendi, et sic est secundum. Si quantum ad modum, aut secundum operationem ad inferius, et sic est septimum : vel superius, et sic est octavum. Si secundum affectum, aut quantum ad naturam delectantis, sic tertium : aut quantum ad modum, vel prioritatis, sic est quartum : vel singularitatis, et sic est quintum.

Littera sic legatur : Ipsa dico est prima *quidem*, id est, certe *videns pure* sine continuo et tempore in Deo *multas contemplationes*, quantum ad numerum scitorum, *et beatas* quantum ad statum viden-

tis : et hoc est primum quantum ad scita, *que*, id est, et *illuminata*, a Deo *fulgores simplos et immediate* per divinum lumen sub quod videtur receptum in suo fulgore et simplicitate immediate a Deo : et hoc est quantum ad medium sciendi. Et ipsa dico *repleta divino alimento*, non in quo sit necessaria separatio puri ab impuro, sed secundum ultimam assimilationem qua firmatur in Deo : et hoc est tertium secundum perfectionem affectus quantum ad naturam delectantis. Repleta dico *quidem*, id est, certe *multa fusione primo data* sibi a Deo, et hoc quantum ad modum prioritatis, *que*, id est, et repleta *sola unitate divinæ refectionis :* quia non reficitur aliquo ab aliis quam a Deo accepto. Et unitate dico *domestica :* quia Deus eam ipsis sine medio offert sicut et sibi, aliis autem per medium, sicut domestici homines reficiuntur eodem quo ipse : *et unifica*, in quantum per ipsam reducuntur in unum, et hoc est quantum ad modum singularitatis, *que*, id est, et ipsa *effecta digna multa communione Dei*, quantum ad multa dona, quæ ab ipso participant plene, *et cooperatione*, secundum quod in multis efficiuntur consortes potestatis ejus etiam reductione inferiorum. Et hoc dico *similitudine*, id est, per assimilationem *ad eam*, scilicet Dei operationem, *bonarum habitudinum*, id est, secundum dona quibus collocantur in suo gradu perficientia eos, in fine, et hoc quantum ad communionem, *et actionum* quibus reducunt alios, quantum ad cooperationem, et hoc est sextum quantum ad perfectionem secundum actum intellectus et affectus, *que*, id est, et ipsa *cognoscens multa divinorum*, id est, de divinis : eo quod non plene cognoscit ut Deus, nec omnia, *superposite*, id est, eminentius inferioribus : et hoc est septimum quantum ad modum perfectionis intellectus respectu inferiorum : *et facta in participatione*, id est, participans divinæ scientiæ, quantum ad scita, *et cognitionis*, quantum ad lumen sub quo videt, *secundum quod fas est*, id est, possibile sibi : et hoc est octavum quantum ad modum respectu superioris quem secundum proportionem suam ab eo recipit.

14

ANTIQUA TRANSLATIO.

Propterea et laudes ipsius Theologia his qui in terra sunt, tradidit, in quibus mirabiliter manifestatur excel-

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Quamobrem etiam terrigenis laudes ejus theologia tradidit, quibus sublissimæ illius illustrationis eminentia sa-

sissimæ ipsius illuminationis eminentia. Alii quidem enim eam sensibiliter dicendo tamquam vox aquarum reboant, *Benedicta gloria Domini de loco suo*[1]. Alii vero illam valde laudabilem et piissimam relamant Theologiam, *Sanctus, sanctus, sanctus Dominus Deus exercituum, plena omnis terra gloria ejus*[2].

Has autem excelsissimas cœlestium animorum hymnologias, jam quidem in his quæ sunt de divinis laudibus, quantum possibile, aperuimus, et dictum est de his in illis, quantum ad nos, sufficienter, ex quibus in recordationem sufficit dicere tantum secundum præsens tempus, quia Theologicam scientiam ipsa prima dispositio, quantum fas, illuminata est a divina bonitate, per quam tamquam deiformem hierarchiam, et aliis seipsam deinde tradidit, illud per brevitatem dicendo subintroducens, ipsam piissimam et summe benedictam, et omnino benedictam divinitatem fas est benedictam esse ex Deum recipientibus quantum possibile cognosci et laudari intellectibus. Ipsi enim sunt tamquam deiformes divini loci, divinæ (ut eloquia aiunt) quietis. Et quia monas est et unitas tres substantialiter et supercœlestibus essentiis usque ad novissima terræ extendens bonitatem suam in omnia quæ sunt, providentiam, tamquam omnis essentiæ superprincipale principium, et causa, et omnium superessentialiter immensurabili continentia circumligans.

crosante declaratur. Nonnulli siquidem ex illo ordine, ad sensum accommodate loquendo, quasi vox et fremitus aquarum multarum clamant : *Benedicta gloria Domini de loco suo* : alii vero celeberrimum illud et veneratione plenissimum divinæ laudis canticum exclamant : *Sanctus, sanctus, sanctus Dominus Sabaoth, plena est omnis terra gloria tua.*

Has autem sublimissimas cœlestium intelligentiarum hymnologias, sive laudum celebrationes, jam pridem in iis, quæ de divinis hymnis conscripsimus, pro facultate nostra explanavimus, ibidemque de illis satis superque pro modulo nostro dictum est : ex quibus id, memoriæ causa impræsentiarum repetere sufficiat, ut primus ille ordo a divina bonitate, quantum par est, theologica illustratus scientia, eamdem deinde, ceu benefica hierarchia, sequentibus transcripserit, illud, ut compendio dicam, docens, quemadmodum veneranda, et superbenedicta, omnique laude digna Divinitas, a deicapacibus intelligentiis, quantum ab iis cognosci ac celebrari potest, jure debeat deprædicari, cum sint quasi deiformes, divini quidam loci, ut eloquia testantur, divinæ requietis : nec non ut monas unitasque, quæ tribus inest Personis, a supercœlestibus naturis ad infima usque terræ per suam benignissimam res omnes penetret providentiam, tamquam quæ omnis sit essentiæ superprincipiale principium et causa, nec non superessentialiter universa incomprehensibili suo complexu comprehendat.

[1] Ezech. III, 12.

[2] Isa. VI, 3.

EXPOSITIO TEXTUS.

Propterea et laudes, etc.

Hic inducit auctoritates ad propositum. Et primo inducit. Secundo adaptat, ibi, *Has autem excelsissimas*, etc.

Littera sic legatur : Diximus, quod immediate collocantur circa Deum, *propterea et*, id est, etiam *Theologia*, id est, sacra Scriptura *tradidit his qui in terra sunt*, id est, hominibus, *laudes ipsius*, scilicet primæ hierarchiæ, quibus laudat Deum, *in quibus*, scilicet laudibus *mirabiliter manifestatur*, id est, excitando ad inquisitionem causæ *eminentia excelsissimæ* respectu inferiorum *illuminationis ipsius*, scilicet supremæ hierarchiæ, qua illuminatur a Deo. *Enim*, id est, quia *quidem*, id est, certe *alii*, scilicet Angeli, *reboant eam*, scilicet divinam laudem, *tamquam vox aquarum multarum*, propter manifestam cognitionem de Deo dicendo *sensibiliter*, id est, sensibilibus figuris sibi adaptatis, hoc scilicet, *Benedicta gloria Domini de loco suo* (Ezech. III, 12). *Vero*, id est, sed *alii* Angeli primæ hierarchiæ *reclamant*, id est, alter ad alterum clamant, *illam Theologiam*, id est, sermonem laudis de Deo, *valde laudabilem*, propter eminentiam, *et piissimam* per convenientiam fidei, hanc scilicet, *Sanctus, sanctus, sanctus, Dominus Deus sabaoth, plena est omnis terra gloria ejus* (Isaiæ, VI, 3).

Has autem. Hic adaptat dictas laudes ad propositum. Et circa hoc duo facit. Primo dicit, quod has laudes alibi exposuit, et inde hic accipit quantum pertinet proposito. Secundo adaptat, ibi, *Quia theologicam*, etc.

Littera sic legatur : Tales laudes clamant. *Autem*, id est, sed *jam quidem*, id est, certe *aperuimus*, per expositionem, *quantum possibile* nobis fuit, *in his quæ sunt de divinis laudibus*, in libro quem de hoc fecit, qui non est apud nos, *has excelsissimas hymnologias*, id est, sermones laudum, (hymnus enim laus dicitur), *cœlestium animorum*, id est, intellectuum, scilicet Angelorum, *et in illis*, scilicet tractatibus, *dictum est de his*, scilicet laudibus *sufficienter quantum ad nos*, id est, ex parte nostra, licet non ex parte rei, *ex quibus*, scilicet ibi determinatis, *sufficit tantum dicere* ad propositum *secundum præsens tempus in recordationem* prædictorum, hoc scilicet *quia ipsa prima dispositio*, id est, hierarchia, *est illuminata a divina bonitate* immediate *scientiam theologicam*, id est, de divinis *quantum fas*, id est, possibile est sibi, *per quam*, scilicet primam dispositionem, *tamquam per hierarchiam deiformem*, id est, Deo propinquam divina bonitas *quidem*, id est, certe *tradidit seipsam*, id est, eamdem scientiam, *et*, id est, etiam *aliis*, scilicet inferioribus, *deinde*, id est, post primos per ordinem. Prima dico dispositio *subintroducens*, id est, occulte introducens de Deo, *dicendo illud per brevitatem*, scilicet *quod fas*, id est, dignum est *ipsam divinitatem piissimam*, quantum ad communionem bonorum suorum, *et summe benedictam*, quantum ad eminentiam bonitatis, *et omnino benedictam*, quantum ad universalitatem bonitatis ejus respectu omnium rerum. Hanc dico fas est benedictam esse *ex intellectibus Deum recipientibus*, scilicet primæ hierarchiæ, *quantum est possibile ab eis cognosci* divinam

bonitatem, *et laudari* : non enim ad plenum possunt. *Ipsi enim*, scilicet intellectus, *sunt divini loci divinæ quietis*, id est, in quibus Deus spiritualiter quiescit, et ipsi in Deo non continentes, sed contenti *tamquam deiformes*, id est, simillimi, *ut*, id est, sicut *aiunt*, id est, dicunt *eloquia*, id est, sacra Scriptura. Ezechiel, XLIII, 7 : *Locus solii mei, et locus vestigiorum pedum meorum*. Psal. LXVII, 6 : *Deus in loco sancto suo*. Et in hoc exposuit positam laudem, et probavit, quod benedicitur ex eis gloria Domini tamquam ex loco suo : quia immediate circa ipsum collocantur : *et quia*, fas est dicere divina bonitas *est monas*, id est, una secundum essentiam, *et* quod est *unitas tres substantialiter*, id est, personaliter : quia Græci dicunt tres hypostases, sicut nos dicimus tres personas : et per hoc quod dicunt, sanctus ter, et semel Dominus, et quod est *extendens bonitatem suam*, *providentiam* quam habet de rebus, id est, cognitionem cum cura, *in omnia quæ sunt, a supercœlestibus essentiis* incipiendo *usque ad novissima terræ*, id est, usque ad infima quæ generantur ex terra, per hoc quod dicit, *plena est omnis terra*. Extendens dico *tamquam principium* efficiens *omnis essentiæ* creatæ *superprincipale*, id est, super omnia principia dans eis esse et principiare, *et* tamquam *causa* finalis, quæ antonomastice dicitur causa, *et* tamquam *circumligans* res ad invicem per sapientiam, ut est forma idealis eorum *immensurabili continentia superessentialiter* circumligans unamquamque rem quantum ad continentem, non quantum ad contenta.

CAPUT VIII.

ANTIQUA TRANSLATIO.

De Dominationibus et Virtutibus et Potestatibus, et de media eorum hierarchia.

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

De dominationibus, virtutibus et potestatibus, et de media eorum hierarchia.

SYNOPSIS CAPITIS :

I. Explicat quid significent dominationes, virtutes sc potestates ; et quanam ratione media ista hierarchia initietur seu illustretur.

II. Exemplo declarat, quomodo illustratio a superioribus spiritibus ad inferiores derivetur.

1

ANTIQUA TRANSLATIO.

A. Transeundum autem nunc nobis in mediam cœlestium intellectuum dispositionem, Dominationes illas supermundanis oculis, quantum possibile explorantibus, et vere potentia spe-

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

I

Dominationes quid

Modo nobis transeundum est ad mediam cœlestium spirituum distinctionem, dominationes istas supermundanis oculis, prout possumus, contemplando, una cum potentibus reve-

culamina divinarum Potestatum et Virtutum.

B. Etenim unaquæque super nos essentiarum cognominatio, Dei imitatorias earum signat deiformes proprietates.

C. Igitur sanctarum Dominationum manifestativam nominationem æstimo declarare absolutam quamdam et omni pedestri minoratione liberam anagogen, nullaque tyrannicarum dissimilitudinum ullo modo causa universaliter inclinatam, liberaliter severam Dominationem, omni minutivæ servituti superpositam, superiorem subjectione omni, et remotam ab universa dissimilitudine, et dominationis incessanter appetentem, et ad illius ipsius naturaliter subsistentis virtutis similitudinem, quantum possibile, et seipsam et quæ post eam sunt, optime et speciose conformantem, ad nullum vane videntium, sed ad proprie ὂν universale conversam, et Dominicæ semper deiformitatis in participatione, secundum quod possibile est, ipsi factam.

ra spectaculis divinarum potestatum atque virtutum : quælibet enim naturarum appellatio supernarum, Divinitatis imitatrices earumdem deiformes denotat proprietates. Nomen itaque quod sanctas designat dominationes, existimo declarare absolutum aliquem et ab omni terrena utilitate liberum ad superna transitum, nullaque penitus tyrranica dissimilitudine ullo modo inclinatam, sed liberaliter severam dominationem, quæ omni abjecta servitute celsior, omni dejectione superior, et ab omni dissimilitudine remota, verique dominatus, necnon principii dominationis jugiter avida, cum ipsa se, tum sibi subdita ad genuinam ejus similitudinem, quoad potest, benefice transformat; et ad nihil eorum quæ inaniter apparent sed ad id quod vere est totaliter conversa, Dominicæ semper deiformitatis particeps exsistit.

potentia, id est, ordinem Potestatum et Virtutum, quæ sunt quasi specula in quibus relucet divina potestas et virtus. Et dicuntur vere potentia propter efficaciam eorum in suis actionibus.

DIVISIO ET EXPOSITIO TEXTUS.

A. *Transeundum autem nunc nobis in mediam*, etc.

In hoc capitulo determinat de tribus mediis ordinibus. Et dividitur in partes duas. In prima ponit proprietates eorum. In secunda determinat hierarchiam eorum in communi, ibi (§ 4), *Has habent deiformes*, etc.

Prima in duas. In prima continuat se ad præcedentia, prælibans de quo agendum sit. In secunda exsequitur propositum, ibi (§ 1, C), *Igitur sanctarum Dominationum*, etc.

Circa primum duo facit. Primo dicit de quo est agendum. Secundo, quomodo eorum accipienda sunt propria, ibi (§ 1, B), *Etenim unaquæque*.

Littera sic legatur : Determinavimus de primis tribus ordinibus et hierarchia eorum. *Autem*, id est, sed *transeundum nunc est nobis in medium dispositionem*, id est, hierarchiam *cœlestium intellectuum*, id est, Angelorum. Nobis dico *explorantibus*, id est, inquirentibus, *quantum possibile* est nobis *oculis supermundanis*, id est, præditis supermundano lumine : quia nihil proprio motu dicet, ut supra dictum est. *illas Dominationes*, scilicet cœlestes, *speculamina divinarum Potestatum et Virtutum vere*

DUBIUM.

Sed videtur, quod male ordinet.

1. Virtutes enim sunt ante Potestates : unde et de eis primo exsequitur : unde inconvenienter præposuit eas Potestatibus.

2. Præterea. Sicut dicit Philosophus in I *Cœli et Mundi*, « Virtus est ultimum potentiæ. » Cum igitur hierarchia sit totum potentiale, cujus partes ordinem habent secundum ordinem potentiæ, videtur quod Virtutes præmittere debuerit.

3. Præterea. Majus est occurrere legibus naturæ, quod est Virtutum, quam coercere malitiam, sive spiritualium, sive corporalium, quod est Potestatum : ergo Virtutes sunt supra Potestates.

Solutio. Dicimus, quod simpliciter Virtutes sunt supra Potestates secundum accessum ad Dominationes, quæ sunt supremæ in hac hierarchia, cum Potestates dicant jurisdictionem sicut et Dominationes. Virtutes autem non : ergo quodam modo Potestates sunt supra Virtutes : et propter hoc etiam secundum conformitatem Ecclesiasticæ hierarchiæ in qua potentia ex jurisdictione principalior est. Gregorius posuit Virtutes in ultima hierarchia, quæ jurisdictionem

non dicunt. Et per hoc patet solutio ad objecta.

EXPOSITIO TEXTUS.

B. Etenim unaquæque, etc.

Etenim. Ponit modum quo propria eorum sunt accipienda, quia secundum quod manifestantur per nomina ipsorum, dicens : *Explorantibus* dico nobis, etc., et hoc poterimus facere. *Etenim*, id est, quia *unaquæque cognominatio essentiarum*, quæ sunt *super nos*, scilicet Angelorum, *significat proprietates earum deiformes*, id est, Deo similes, *Dei imitatorias*, id est, per quas Deum imitantur habentes eas.

Igitur sanctarum. Hic ponit propria eorum. Et primo Dominationum. Secundo Virtutum, ibi (§ 2), *Ipsa vero sanctarum Virtutum.* Tertio Potestatum, ibi (§ 3), *Ipsa vero sanctarum Potestatum.*

DUBIA.

Circa primum sunt tria dubia.

Primo, Quid sint Dominationes, et quis earum actus ?

Secundo, Utrum mittantur ad nos ?

Tertio, de proprietatibus earum.

Circa primum sic proceditur. Dubium

1. Dionysius ipse in libro de *Divinis nominibus* ponit talem diffinitionem dominii : « Dominium est non pejorum ex« cessus tantum, sed bonorum et pul« chrorum omnimoda possessio, et non « cadere valens fortitudo : » sed excedere inferiora ista quæ sunt pejor eis, convenit omnibus Angelis : ergo non est proprium unius ordinis.

2. Si dicatur, quod excessus pejorem dicitur superpositio inferiorum ordinum, tunc videtur convenire solis illis de prima hierarchia, qui excedunt omnes alios, et non esse alicujus ordinum de secunda aut tertia hierarchia.

3. Præterea, Sicut dicit idem Dionysius, « Soli thearchiæ convenit habere « omnimodam possessionem bonorum et « pulchrorum : » ergo cum ab hoc dicatur dominium, non debet dici iste ordo Dominationum.

4. Præterea, Superiores ordines magis possident pulchra et bona : ergo potius debent dici Dominationes.

5. Præterea, Sola fortitudo divina cadere non valet, cum omnis creaturæ fortitudo defectui possibile sit subjacere,

ex eo quod est ex nihilo : et ita etiam videtur, quod istis non conveniat ratio dominii quam Dionysius ponit.

6. Præterea, Objicitur de ratione quam ponit Gregorius in homilia prius inducta[1] : « Ea, inquit, Angelorum agmina « quæ mira potentia præeminent, pro eo « quod eis ad obediendum cætera sub- « jecta sunt, Dominationes nominan- « tur. » Cum autem Archangelis subjiciantur Angeli, videtur quod etiam ipsi dici debeant Dominationes, et similiter alii inferiores Dominationibus, cum nomina inferiorum conveniant superioribus, ut in capitulo quinto dictum est[2].

7. Præterea, Homines qui sunt similes Dominationibus, dicuntur dii. Sic enim dicit Gregorius : « Sunt nonnulli « qui sic in seipsis cunctis vitiis omni- « busque desideriis dominantur, ut ipso « jure munditiæ dii inter homines vo- « centur. » Unde et ad Moysen dictum est, Exod. VII, 1 : *Ecce constitui te Deum Pharaonis*. Quo ergo isti nisi inter Dominationes currunt ? Ergo videtur, quod etiam illi qui sunt in hoc ordine, dii dicendi sint potius quam Domini.

8. Præterea, Objicitur de hoc quod Bernardus dicit, quod « Dominationes « dicuntur propter hoc quod sunt intuen- « tes Dominum Sabaoth omnia cum tran- « quillitate judicantem : » sed intuitus magis pertinet ad Cherubin, judicium magis ad Thronos : ergo inconvenienter ponit rationem eorum.

SOLUTIO. Dicendum, quod Gregorius et Bernardus ponunt ea quæ consequuntur Dominationes, propter hoc quod magis sunt nota. Dionysius autem ponit perfectam rationem dominii : quia ponit superpositionem subditorum, quæ est excessus dominii per hoc quod dicit, *excessus pejorum* : et ponit duas causas superpositionis, scilicet firmitatem naturalem quæ nec ab altero subjugari potest, sicut subjugatur virtus hominis ab alio potentiori, et quæ potest se in alto continere, ne se deprimentibus subdat, sicut depressa est virtus hominis et dæmonis per peccatum : et hoc tangit per hoc quod dicit, *non cadere valens fortitudo*. Alia causa superpositionis est abundantia eorum quæ sunt per modum exteriorum bonorum, quæ omnino habent ad nutum : et hoc tangit per hoc quod dicit, *pulchrorum et bonorum omnimoda possessio*. Talis autem superpositio eminenter et plene soli Deo convenit, qui omnia ad nutum habet sibi subjecta, et regit ea, operando circa unumquodque, non tamen ita quod per operationem rebus immixtus deprimatur, sed semper in alto se continet. Similiter et Angeli istius ordinis per appetitum divinæ Dominationis conformant se sibi ex dono gratiæ ejus dato, non admiscentes se per operationem subditis, sed semper se in altum efferentes, ad nutum disponunt et dirigunt sibi subditos in operibus circa subditos : et ideo Dominationes dicuntur.

Ad primum ergo dicendum, quod omnes Angeli excedunt ista inferiora dignitate et natura, tamen inferiores, ut Virtutes et Angeli, immiscent se per operationem ejus, et quodam modo sic eis æquantur : et ideo non convenit eis excessus dominii.

Ad secundum dicendum, quod primi ordines quamvis plenius habeant rationem dominii quam iste ordo, tamen cedunt sibi in hac denominatione, denominati a nobilioribus donis dicentibus tantum conversionem in Deum.

Ad tertium dicendum, quod soli Deo convenit talis possessio per essentiam, istis tamen convenit per participationem.

Ad quartum dicendum sicut ad primum.

[1] S. GREGORIUS, Homilia XXXIV in Evangelium.

[2] Cf. superius cap. V.

Ad quintum dicendum, quod licet per naturam fortitudo eorum cadere valeat, confirmantur tamen per gratiam ut cadere non valeant : et etiam naturam habent omnibus aliis robustiorem ad non cadendum.

Ad sextum dicendum, quod istis subjiciuntur inferiores ad obediendum, ita quod ipsi non se immiscent inferioribus per operationem, sed regulant sibi subditos in operatione circa inferiora, et ad eorum nutum operantur : sic autem non obediunt Angeli Archangelis, cum ipsi circa nos operentur, sed tamquam in officio constituti a divinis et non divinis.

Ad septimum dicendum, quod Deus dicit providentiam et curam circa subditos, quæ est in operando circa eos. Dicitur enim Deus per omnia currens : et ideo potius in Græco dicuntur isti Domini quam dii.

Ad octavum dicendum, quod non dicuntur Domini contemplatione simpliciter, quia hoc est Cherubin, sed ad contemplationem beatitudinis, quæ quia non est per similitudinem rei, sed per rem ipsam, trahit in videntem id quod videtur secundum substantiam. Sic et nos videndo trahimus in nos rei similitudinem : unde hoc est contemplantes Deum in quantum Dominus, fiunt et ipsi Domini : nec etiam attribuitur eis judicium ut in quibus Deus sedens judicet, quia hoc est Thronorum, sed tamquam per quos judicat subditos ut jurisdictionem ab ipso habentes.

Dubium 2. CIRCA secundum sic proceditur.

1. Videtur enim, quod Dominationes mittantur ad nos, per hoc quod dicitur ad Hebræos, I, 14 : *Nonne omnes sunt administratorii spiritus*, etc. : ergo videtur quod isti mittantur in ministerium nostrum.

2. Præterea, Omnis hierarchia est æquiformis in genere uno : sed Virtutes et Potestates (quæ sunt cum eis in eadem hierarchia) mittuntur ad nos : ergo videtur quod Dominationes mittantur ad nos.

3. Præterea, Liberalis severitas quam ponit proprietatem hujus ordinis non est nisi in coercendo subditos : hoc autem fit operando circa nos : ergo videtur quod ipsi circa nos operantur.

4. Præterea, Filius et Spirius sanctus dicuntur mitti ad nos : ergo multo magis non est indignum Dominationibus si mittantur ad nos.

5. Præterea, Seraphin (qui est superior Dominationibus) legitur missus ad purgandum labia Prophetæ Isaiæ (Isaiæ, VI, 6 et 7) : ergo et isti mittuntur.

6. Præterea, Tantum primi ordinis sunt de virtute assistrice : quia prima hierarchia dicitur assistens circa Deum, ut supra dictum est : ergo isti cum omnibus inferioribus sunt de virtute ministrativa : ergo mittuntur in ministerium nostrum.

SOLUTIO. Dicimus, quod illud quod inest alicui per se, non relinquitur re manente, sicut album semper disgregat quamdiu manet in corpore : dominii autem per se semper est efferri, et aliis non misceri per operationem suam circa subditos, sed habere alios sub se ad nutum suum operantes ut non perturbetur quies sua : et ideo Angeli quæ sunt in hoc ordine, nisi Dominationes esse desisterent, non possunt mitti, cum per missionem æquales nobis fierent quodam modo operando circa nos, cum ibi sint ubi operantur, secundum Damascenum, et ita non se in alto continerent, quod est proprium dominii.

Ad primum ergo dicendum, quod dicuntur omnes mitti in ministerium, non ut operentur omnes extra domum gloriæ hic circa nos sicut Virtutes et Potestates, sed quia superiores inferiores illuminant de operatione per eos hic circa nos exercenda.

Ad secundum dicendum, quod mitti non convenit Virtutibus et Potestatibus ratione hierarchiæ : quia sic non conveniret infimæ hierarchiæ, cum una divi-

datur ex opposito contra aliam, sed convenit eis ratione ordinis : et ideo neque oportet quod conveniat Dominationibus.

Ad tertium dicendum, quod Dominus non habet respectum ad subditos, ut circa eorum operationem se immisceat, sed gubernans eos per ministerium sibi subditorum qui sunt tamquam officiales sui operantes quod eis decernunt. Et similiter dicendum de coercitione subditorum.

Ad quartum dicendum, quod æquivoce dicitur mitti Filius, vel Spiritus sanctus, et Angeli. Mitti enim Filium est cognosci quod ab alio, ut dicit Augustinus, in quantum datur donum quod repræsentat processum ejus ab alio. Non autem mittitur ubi prius non fuit, et ut distans a mittente, ut per operationem æquet se inferioribus, sicut Angeli mittuntur. Hoc enim esset error Nestorii, qui posuit Spiritum sanctum ministrum Patris et Filii, propter hoc quod legitur *missus*. Et propter hoc ratio non sequitur.

Ad quintum dicendum, quod sicut dicit Dionysius : Ille Angelus qui missus est ad Isaiam, non est dictus Seraphin propter ordinem, sed secundum participationem doni Seraphin per illuminationem ab ipso procedentem : sic enim inferiores nominibus superiorum nominantur quorum dona ab ipsis participant, et secundum hoc omnes possunt dici mitti, in quantum inferiores qui mittuntur, participant dona superiorum. Et ideo potest alio modo solvi primum quam supra dictum est.

Ad sextum dicendum, quod licet quidam dicant Dominationes esse de virtute assistrice, non tamen credimus esse verum, cum non dicant suo nomine conversionem in Deum, sed in inferiora : unde sunt de ministrativa virtute, non tamen per operationem mixtam inferioribus circa quæ operatur, sed habens sub se omnes ministrantes, regulans eos in suis ministeriis, sicut architector est artifex non ita quod operetur circa materiam, sed ut dans manu artificibus regulas operandi.

Circa tertium sic proceditur. Dubium 3.

1. Absolutum et liberum idem dicunt : ergo videtur esse nugatio, cum ponat utrumque ad determinandam anagogen.

2. Præterea, Cum omnes Angeli sint substantiæ separatæ, sunt ex natura liberi ex subjectione quæ est per materiam, et sunt etiam absoluti a culpa et a pœna : ergo videtur, quod non debeat poni proprietas hujus ordinis ab hoc liberum esse.

3. Præterea, Pedestris ignominia est quæ facit pedibus conculcabilem : hoc autem aperte non est in aliquo Angelo : ergo non est proprium hujus ordinis ab hoc liberum esse.

4. Item, Sicut dicit Philosophus in *Ethicis*, respublica tribus modis regitur. Regno, ubi unus perficitur plena potestate : et hoc regnum corrumpitur per tyrannidem. Regitur etiam quandoque aristocratia, quando plures ad regnum eliguntur propter virtutem ipsorum, sicut fuit olim in Romana republica : et hoc regnum corrumpitur democratia, quando rectores dant se vitiis. Tertium regnum est timocratia, quando plebeii propter divitias perficiuntur, quod est vilissimum genus regiminis. Cum autem in hoc ordine non sit hic unus, sed plures regentes propter meritum virtutis, videtur regnum eorum potius esse aristocratia quam regnum : et ita non debuit removeri ab eis quæ corrumpit regnum, scilicet democratia.

5. Præterea, Sicut vult Philosophus, Basilius et Boetius, « Tyranni est condere leges ad nocumentum plebis, utilitatem vero sui : cujus contrarium est boni regis. » Nullus autem Angelus condit leges ad nocumentum inferiorum. Ergo Tyrannis non debuit proprie removeri ab hoc ordine.

6. Item, Liberalitas est virtus media inter prodigalitatem et avaritiam, et non

est conditio severitatis : ergo inconvenienter dixit, *severam liberaliter*.

7. Præterea, Sicut dicit Tullius, « Clementia qua quandoque dissimulantur « peccata subditorum, est ad decorem re« gni vel dominii : » ergo semper tenere severitatem in coercendo subditos secundum rigorem justitiæ videtur esse vituperabilis conditio dominii : et ita non deberet eam ponere.

8. Præterea, Liberari a minoratione pedestri, et superponi minutivæ servituti, et superiorem esse omni subjectione, et remotam ab omni dissimilitudine dominii, videtur esse idem : ergo nugatio est ista quatuor repetere.

9. Præterea, Sicut dicit Commentator, « Vitium dæmonis fuit appetere divinam « dominationem : » ergo videtur, quod non sit proprietas istius ordinis.

10. Præterea, In Ecclesiastica hierarchia quæ exemplatur a cœlesti, prohibetur appetitio dominii a domino. Luc. XXII, 25, ubi dicit : *Reges gentium dominantur eorum : et qui potestatem habent super*, etc., et etiam a beato Bernardo ad Eugenium Papam. Ergo videtur, quod in Angelis non sit conditio laudabilis.

11. Item, Habere similitudinem divinæ virtutis pertinet ad ordinem virtutum : ergo non debet poni proprium hujus ordinis.

12. Item, Quæritur penes quid sumantur istæ proprietates ?

Solutio. Dicendum ad primum, quod est quædam libertas naturæ et dignitatis angelicæ a materia et culpa et pœna, et hæc est in omnibus Angelis. Est etiam quædam libertas officii, per quam non immiscent operationem suam ad infimam, et hæc propria est ejus ordinis, cum alii inferiores habeant quamdam minorationem, eo quod operantur circa infima : et ideo propter has duas libertates quæ sunt hujus ordinis, posuit absolutam et liberam. Et per hoc patet solutio ad secundum et tertium.

Ad quartum dicendum, quod licet in isto ordine sint multi, non tamen ponuntur in regimine propter diversas et proprias cujuslibet virtutes, sed secundum quod participant unum donum, scilicet dominium : et ideo potius convenit eis regnum quam aristocratia, in qua secundum diversas virtutes diversis officiis perficiuntur, ut quidam consules, quidam senatores.

Ad quintum dicendum, quod licet ab omnibus removeatur secundum actum, quia nullus tyrannidem exercet, tamen proprie removeri debet secundum officium ab his quorum est dominari.

Ad sextum dicendum, quod vitium est in translatione nostra : unde alia translatio habet, *decenter loco ejus ubi nos habemus liberaliter*. Vel dicendum, quod non dicitur hic *liberaliter* a virtute liberalitatis, sed a libertate qua quis sui causa dicitur : unde dicimus liberum esse correptorem, qui propter correctionem solum corripit, et non propter odium vel ostentationem potentiæ : et sic dicitur hic libera severitas quæ propter se tantum est.

Ad septimum dicendum, quod sequi severitatem in infirma familia in qua ex necessitate peccatum accidit, vitiosum est, sed in firma familia, qualis cœlestis est, perversæ voluntatis esset relinquere severitatem.

Ad octavum dicendum, quod est subjectio ex conditione, in quam non incidit creatura spiritualis, nisi propria voluntate, sicut est in dæmonibus : et hæc removetur per hoc quod dicit, *absque omni pedestri minoratione :* quia talis minoratio ex peccato conculcabilem facit, et ideo *pedestris* dicitur. Quædam vero est ex materia, et hoc est propter materiam, sicut lapis fertur deorsum. Et quædam ex obligatione ad materiam, sicut phantasia quæ est colligata materiali organo. Et quædam per inclinationem ad materiam, sicut intellectus noster qui accipit a materia. Et hæc tria removentur per illa tria quæ sequuntur, ut patebit in expositione *litteræ*.

Ad nonum dicendum, quod isti appe-

tunt dominationem sicut debent, et quando debent, quia secundum quod Deus eos vult habere : et ideo non est eis hoc vitium, cum sit perfectio naturæ eorum, quia appetere debito modo numquam est vitiosum. Dæmones autem non appetierunt ut debuerunt. Unde dicit Anselmus, quod « nihil appetierunt quod non « habuissent si semper stetissent : » sed quia non debito modo appetierunt, fuit eis peccatum.

Ad decimum dicendum, quod appetitus dominationis non prohibetur in Ecclesia nisi propter ambitionem annexam, quæ non est in Angelis.

Ad undecimum dicendum, quod virtus non dicitur hic qua occurritur legibus naturæ, quæ est ordinis virtutum, sed per quam quis continet se in alto dominii, quam Dionysius dicit in diffinitione, « fortitudinem cadere non valentem. »

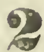
Ad ultimum dicendum, quod proprietates istæ sunt decem, et sumuntur penes rationem dominii, quæ ex nomine declaratur. Cum enim dominium per essentiam sit superpositio, aut accipietur penes superpositionem ipsam, aut penes causam superpositionis. Si penes superpositionem, aut secundum ea quibus superponitur, aut secundum actum superpositi. Si penes ea quibus superponitur, aut erunt inferiores ex conditione voluntatis, et sic est prima : aut ex materia, et sic est quarta : aut ex obligatione materiæ, et sic est quinta : aut ex inclinatione ad materiam, et sic est sexta. Sed si secundum actum suppositi qui est regere subditos, aut secundum exclusionem dissolutionis, et sic est tertia : aut secundum exclusionem tyrannidis, et sic est secunda. Si secundum causam superpositionis, sumuntur quatuor ultimæ secundum ordinem per oppositum quatuor deprimentibus.

EXPOSITIO TEXTUS.

C. Igitur sanctarum Dominationum, etc

Littera sic legatur : Igitur ex quo uniuscujusque nominatio declarat ejus proprietatem, *æstimo*, id est, certe scio, vel hoc dicit propter insufficientiam scientis respectu sciti, *nominationem manifestativam sanctarum Dominationum declarare anagogen*, id est, sursum ductionem qua se superefffert aliis, *absolutam* quantum ad naturam, *et liberam* quantum ad operationem, *ab omni operatione pedestri*, id est, quæ facit conculcabilem : et hæc minoratio est ex conditione voluntatis, et hæc est prima proprietas. *Que* id est, et declarat *eam* scilicet anagogen *universaliter non esse inclinatam ullo modo* ullam de numero *dissimilitudinum tyrannicarum*, id est, tyrannidum per quas dissimilis et Deo et suæ dignitati efficeretur, sicut omne peccatum facit dissimilem a Deo et a seipso, in quantum inclinatur in contrarium perfectionis suæ naturæ. *Et* declarat *dominationem severam*, id est, sequentem veritatem, ut omnem insolentiam coerceat et dissolutionem, *liberaliter*, id est, decenter : vel *liberaliter*, quia sui causa : et hæc est tertia. Dominationem dico superpositam in invicem *minutivæ servituti*, quæ est ex materia. Unde Commentator dicit : « Sen-

« sibilia et corporalia servituti convenien- « tia dicit : nam non permittunt ea quæ ve- « re sunt intelligere : » et hæc est quarta. Dominationem etiam dico *superiorem subjectione omni*, quæ est ex obligatione materiæ, sicut imaginatio quæ subjicitur transmutationi materiæ, propter obligationem organi : et hæc est quinta. Et dominationem dico *remotam ab universa dissimilitudine*, sicut est dissimilitudo in intellectu, qui cum sit immaterialis, accipit tamen sub continuo et tempore, quæ sunt conditiones materiæ : et hæc est sexta. Et dominationem dico *appetentem*, id est, appetitivam dominationis *incessanter*, id est, inflexibiliter. Est etiam causa superpositionis contraria subjectioni ex conditione voluntatis : quia enim supereſferri secundum dominium divinum appetunt, non se deprimunt per aliquod peccatum : et hæc est septima. Et dominationem dico *optime* secundum perfectionem in fine, *et speciose* per assimilationem ad exemplar *conformantem et seipsam et quæ post eam sunt*, quibus scilicet præest, *quantum possibile* est sibi *ad similitudinem illius ipsius virtutis subsistentis naturaliter*, id est, per naturam ipsius, scilicet divinæ, quæ non ab alio sustinetur : et in hoc quod eis se conformat, contrariatur his quorum esse et virtus est fixum in materia, non subsistens per se : et hæc est octava. Et dominationem dico *conversam* per assimilationem *ad nullum videntium vana*, id est, non conformat se alicui diligenti vanitatem in dominio. Dicitur enim hic visio qua trahitur amans in amatum, et est vanitas dominii per quam non efſertur aliquid in altum suæ perfectionis, qui est finis dominii, immergens se per appetitum deprimentibus, sicut est peccatum. Vanum est secundum Philosophum ad finem quem non includit. *Sed conversam ad* ὄν, id est, ens universale *proprie sibi*, id est, ad hoc quod est dominii in quantum hujusmodi : et hæc est nona, per oppositum depressivum ex inclinatione ad materiam qua aliquid convertitur in id quod est extraneum ab eo secundum suam naturam, scilicet spirituale ad materiales conditiones. Et dominationem dico *factum in participatione*, id est, participem constitutam *deiformitatis Dominicæ semper*, id est, firmitatis divinæ, qua semper se in alto dominii continent. Et hoc dico *secundum quod possibile est ipsi*, scilicet participanti : et hæc est decima, per oppositionem obligationis materiæ qua aliquid non in se firmiter continetur, sed materiæ colligatur.

ANTIQUA TRANSLATIO.

Ipsam vero sanctarum virtutum fortem quamdam et incommutabilem virilitatem, in omnes secundum earum deiformitatem operationes, ad nullam susceptionem inditarum ei divinarum illuminationum, imbecilliter infirmatam, potenter in imitationem Dei reductam, non relinquentem suimet imbecillitate deiformem motum, sed firmiter ferentem in superessentialem et potentificam virtutem, et ipsius imaginem virtuti similem, juxta quod licet, factam, et ad ipsam quidem ut principalem virtutem potenter conversam, ad secunda vero virtutem dans [1], et deiformiter provenientem.

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO

Sanctarum autem appellatio virtutum, fortem quamdam et inconcussam denotat virilitatem, in omnes deiformes earum actiones redundantem, ne quidquam admittant, quo ipsis insitæ divinitus illustrationes imminutæ deficiant ; quæ magnis viribus ad Dei nititur imitationem, neque motui divino ignavia sua deest, sed constanter ad superessentialem ac potentificam virtutem intuens, nec non ipsiusmet virtutis, quantum fas est, effecta simulacrum, ad eamdem quidem ceu virtutem principalem, valide convertitur, ad ea vero quæ posteriora sunt, virtutem iis suppeditando, deiformiter dimanat.

[1] Alias *dando*.

Secundo, propter quid dicantur Virtutes?

Tertio, propter quid dicatur in Evangelio[1]: *Virtutes cœlorum movebuntur*, potius quam de aliis ordinibus?

Quarto, de differentia proprietatum quæ assignantur huic ordini a diversis sanctis.

DIVISIO TEXTUS.

Ipsum vero sanctarum Virtutum, etc.

Hic ponit proprietates Virtutum. Et primo ponit proprietates septem in accipiendo, secundum quas subdivitur iterum hæc prima pars. Secundo ponit duas in communicando, ibi (§ 2, in fine), *Ad secunda vero virtutem dans*, etc.

DUBIA.

Hic sunt quatuor dubia.

Primo, Utrum sit aliquis specialis ordo Virtutum?

Circa primum sic proceditur.

1. Videtur enim, quod non sit aliquis specialis ordo Virtutum, cum ipse dicat infra capite undecimo, « omnes cœlestes « essentias vocari Virtutes. »

2. Præterea, Omnis actio præexigit virtutem a qua egrediatur: sed omnis hierarchia est actio, ut ex diffinitione supra posita patet: ergo Virtus non est speciale ordinis, sed commune nomen hierarchiæ.

3. Ad idem, Virtus consequitur essentiam: sed virtus angelica consequitur essentiam angelicam in communi: ergo penes eam non debet sumi ordo specialis.

4. Præterea, A virtute generaliter dicta, quæ est virtus naturalis, non potest sumi ordo: nec iterum a virtute specialidicta, quæ est virtus moralis ponens in medio: quia tunc vel diceretur prudentia, vel justitia, vel aliqua alia, quod non dicitur: ergo non videtur esse aliquis ordo specialis Virtutum.

5. Præterea, Ordines sumuntur secundum dona Spiritus sancti: virtus autem naturalis non est hujusmodi: ergo penes eam non potest sumi aliquis ordo. Nec iterum penes moralem, ut probatum est: ergo non potest esse aliquis ordo Virtutum.

1. Ad oppositum sunt auctoritates Dionysii, Gregorii, Bernardi.

2. Præterea, Hoc etiam probatur per rationem sic: Ordo gradus quidam potestatis est: sed virtus pertinet ad perfectionem potentiæ, cum sit ultimum ejus:

[1] Matth. xxiv, 29, et Marc. xiii, 25.

ergo penes virtutem debet sumi aliquis ordo.

Solutio. Dicimus, quod virtus communiter dicta quæ est quælibet vis a qua egreditur operatio, non constituit aliquem ordinem, sed secundum quod specialiter dicitur robur quoddam naturæ per perfectum donum gratiæ ponens in ultimo ministeriorum divinorum, pertinet specialiter ad hunc ordinem : et ad hoc ultimum inferiores non attingunt, superiores vero denominati a nobilioribus donis cedunt huic ordini in hac denominatione : et ideo secundum hoc non convenit omnibus nec consequitur essentiam eorum in communi, nec præexigitur ad quamlibet actionem, sed primo modo. Et per hoc patet solutio ad tria prima.

Ad quartum dicendum, quod Virtus non dicitur hic a virtute naturali in communi, sed secundum quod dicitur virtus ponens in tali ultimo : nec tamen dicitur a virtute morali, licet etiam illa ponat in ultimo in quantum est optimum, quamvis ponat in medio secundum materiam.

Ad quintum dicendum, quod Virtus non dicitur a virtute naturali simpliciter, sed a dono quod perficit eam, ponens eam in ultimo.

a 2. Circa secundum sic proceditur.

1. Dionysius in libro de *Divinis nominibus*, cap. VIII, dicit « divinam virtutem omnia supergredientem, quæ omnia continet et implet. » Et videtur, quod secundum hoc dicatur iste ordo Virtutum, cum dictum sit supra in diffinitione hierarchiæ, quod est deiforme, quantum possibile est, similans.

2. Sed contra : Virtus istius ordinis est sub virtute superiorum ordinum : ergo non supergreditur omnia : et sic non convenit ei ratio illa.

3. Præterea, Virtus divina continet et confirmat omnia per hoc quod est in quolibet per essentiam, et per hoc quod dat gratiam : et hæc duo non conveniunt Angelis istius ordinis, nec etiam aliis : ergo videtur quod non debent dici Virtutes secundum supra dictam rationem.

4. Item, Gregorius dicit, quod « Virtutes dicuntur illa agmina per quæ miracula sæpius fiunt. » Sed contra : Ultimum Angeli est supra ultimum hominis, cum dicatur Matth. xi, 11, de Joanne Baptista : *Qui minor est in regno cœlorum, major est illo*. Sed facere miracula est ultimum ad quod pervenit humana virtus : unde et Virtutes sunt de donis gratis datis hominibus, ut dicitur I ad Cor. xii, 28 : ergo ultimum Angelorum erit ultra hoc : non igitur propter hoc Virtutes dicentur, cum virtus dicat ultimum.

5. Præterea, Ab omnibus aliis donis gratis datis quæ enumerat Apostolus, I ad Cor. xii, 28 et seq., non sumuntur ordines : ergo nec penes hoc quod est signa facere, debet sumi aliquis ordo.

6. Præterea Angeli sunt supra naturam : sed ultimum naturæ est miraculum : ergo non est ultimum Angeli, sed aliquid supra hoc.

7. Præterea, Cum virtus dicatur ex hoc quod ponit in ultimo, ut dicitur in primo *Cæli et Mundi*, et ideo cum iste ordo non ponatur in ultimo simpliciter, quia hoc solius Dei est, dicentur Virtutes ex hoc quod ponantur in ultimo speciei : sed sic competit poni in ultimo omnibus ordinibus : ergo non debet iste ordo specialiter dici Virtutes.

8. Præterea, Virtutes sive miracula non fiunt in cælo, sed hic circa homines *in signum infidelibus*, ut dicit Apostolus de locutione linguarum [1] : sed illuminare circa humana est inferioris hierarchiæ : ergo si ab hoc dicerentur Virtutes, non essent de media hierarchia, ut dicit Dionysius hic.

[1] I ad Corinth. xiv, 22.

9. Præterea, Dionysius hic non accipit aliquam proprietatem eorum ab hoc quod est signa facere : ergo non est propria ratio eorum quare Virtutes dicuntur.

Solutio. Dicimus, quod Dionysius ponit perfectam rationem virtutis, ponens superexcessum quo ponitur res in ultimo vel simpliciter vel secundum genus aliquod, aut speciem : et iterum officium quod habet in inferiora participans eis secundum firmitatem : unde concedimus primum, quod secundum illam rationem dicatur ordo iste Virtutes.

Ad secundum dicendum, quod supergredi omnia simpliciter, non est virtutis in quantum virtus, sed in quantum est virtus divina, quæ ponit in ultimo simpliciter : sed Virtutum in quantum est virtus, est superexcedere omnia quæ participant unum actum, secundum quod ponit in ultimo illius ut in ultimo divini ministerii.

Ad tertium dicendum, quod licet non confirment effective ut immittentes gratiam, confirmant tamen per modum persuasionis, illuminationes immittendo, sic confortans *confirmans* dicitur.

Ad quartum dicitur, quod facere signa non est ultimum hominis, ut efficiat actione procedente a corpore vel anima, sicut est Angeli, sed per modum intercessionis.

Ad quintum dicendum, quod omnes illuminationes humanæ reducuntur ad angelicas, et omnia dona illa reducuntur ad dona ordinum, sicut prophetia ad Cherubin, et sic de aliis, licet non ab omnibus denominentur ordines, cum sint in eis nobiliora a quibus denominentur.

Ad sextum dicendum, quod miraculum non est ultimum potentiæ activæ naturæ, cum non possit efficere, sed est ultimum potentiæ passivæ, et circa quod fit. et e contrario modo se habet ultimum in activo et passivo. quoniam in activo ab ultimo inferuntur omnia alia, sicut qui potest ferre centum, potest ferre quinquaginta et sexaginta, et non convertitur : sed in passivo ultimum infertur ab aliis, ut qui potest vinci a decem, potest vinci a quinquaginta, et, a centum et non e converso : et ideo non eodem modo est ultimum Angeli et naturæ.

Ad septimum dicendum, quod non dicuntur Virtutes, eo quod ponant in ultimo simpliciter : sed quia ponunt in ultimo omnium ministrantium, et non solum in ultimo unius speciei : et sic non est commune omnibus ordinibus.

Ad octavum dicendum, quod inferioris hierarchiæ est illuminare circa officia humana ostendendo quid boni agendum sit : vel alicui singulariter, quantum ad Angelos, vel in quantum præficitur communitati, quantum ad principes : vel dirigendo in utroque, quantum ad Archangelos : Virtutes autem non illuminant de humanis officiis, cum non operentur signa, ut alii ea effective faciant : sed circa res humanas operentur.

Ad nonum dicendum, quod Gregorius posuit Virtutis rationem materialiter, quantum ad id quod est ultimum in ministeriis divinis manifestum nobis, quod est signa facere : sed quia aliqua in officiis divinis sunt majoris virtutis quam signa facere, licet non appareant nobis, Dionysius posuit propria eorum formaliter, secundum quod ponuntur in ultimo, quidquid sit illud.

Circa tertium sic proceditur. Dubi

1. Videtur enim, quod non debeat dici specialiter de Virtutibus, quod commovebuntur in die judicii : tunc enim cessabit omnis prælatio, ut dicit Glossa (I ad Corinth. xv) : sed omnes ordines sunt in aliqua prælatione : ergo omnes commovebuntur.

2. Præterea, Commutatis hominibus, maxime deberent commutari illi qui præponuntur hominibus ad curam : tales autem sunt Angeli : ergo de illis potius deberet dici.

3. Præterea, Hic in *littera* ponitur eorum proprietas *incommutabilitas* : er-

go non videtur verum, quod commoveantur.

Solutio. Dicimus, quod quia Virtutibus competit signa facere : in die autem judicii magna et frequentia signa fient, sicut renovatione mundi in statum incorruptionis, et resurrectione mortuorum, et reparatione corporis in dispositionem gloriæ, ideo dicuntur tunc specialiter commoveri : quia tunc potissime discurrent ad exercendas operationes pertinentes ad suum officum. Hic autem dicuntur *incommutabiles* a virtute resistente, quæ deijiciat eos ab alto suæ potentiæ : sed quod prælatio cessabit in omnibus ordinibus, hoc erit sine motu eorum. Et per hoc patet solutio ad objecta.

m 4. Circa quartum quæritur de differentia proprietatum quæ assignantur huic ordini a diversis sanctis.

1. Gregorius enim dicit, quod « eorum proprium est signa facere. » Bernardus vero addit super hoc, quod « proprium eorum est rationes divinas contemplari. » Dionysius vero ponit quasdam alias ab istis.

2. Item. Quæritur de numero proprietarum quæ hic ponuntur a Dionysio, penes quid sumantur ?

Solutio. Dicendum, quod Dionysius assignat propria Virtutum secundum propriam rationem virtutis ultimum potentiæ, quidquid sit illud in ministeriis divinis. Gregorius vero et Bernardus secundum hoc quod est signa facere, quod est ultimum apparens nobis : sed cum omnium causales rationes sint in Deo, quasdam indidit in tota contextione naturæ, secundum quas alterum ab altero producitur actione naturæ, quæ dicuntur *rationes seminales* : quasdam vero apud se retinuit, quibus operatur prout vult, supra naturam faciendo miracula. Et ideo Bernardus duo posuit propria istius ordinis, unum in considerando has rationes, quibus diriguntur quid et quomodo sit agendum : alterum quantum ad exsecutionem ejus quod vident agendum per eas. Gregorius vero posuit unum quoad exsecutionem tantum, in quo terminatur tota eorum operatio.

Ad secundum dicendum, quod proprietates istæ sunt septem in accipiendo, et duæ in communicando. Si enim sunt in accipiendo, hoc erit secundum quod ponuntur in ultimo : quia hoc declarat eorum nomen. Ultimum autem vel est in agendo, vel in reducendo : quia his duobus modis perficitur hierarchia. Si in agendo, aut quantum ad substantiam actionis, aut quantum ad modum. Si quantum ad actionem ipsam, aut quantum ad multitudinem actuum, sic est prima : vel quantum ad magnitudinem objecti, sic est secunda : vel quantum ad difficultatem actus, sic est quarta : quantum vero ad modum, tertia. Si in reducendo, aut secundum viam reductionis, et sic est quinta : vel secundum terminum, et hoc aut est intra, et sic est sexta : vel extra, et sic est sepitima. Si in communicando, aut in quantum agit in alterum, et sic est prima : aut in quantum agendo reducit, et sic est secunda.

EXPOSITIO TEXTUS.

Littera sic legatur. Tales proprietates æstimo declarare nominationem Dominationum. *Vero*, id est, scilicet *ipsam* denominationem *sanctarum Virtutum* æstimo declarare *quamdam virilitatem*, id est, robur ex dono gratiæ, *fortem*, in quantum non dejicitur per resistens a suo ultimo, *et incommutabilem*, in quantum

non mutat in illo. Virilitatem dico *in omnes operationes*, non unam tantum qua lassetur, *secundum deiformitatem eorum*, id est, secundum donum earum in quo Deo conformantur, et hæc est prima quantum ad ultimum in agendo secundum utilitatem operationum. Virilitatem dico *non infirmatam imbecilliter*, id est, ad modum imbecillis, *ad ullam susceptionem* quantumcumque virtuosam vel difficilem *divinarum illuminationum inditarum*, id est, intus missarum sibi a Deo, et sic est in ultimo, quantum ad magnitudinem objecti, et est secunda. Virilitatem iterum dico *reductam in imitationem Dei*, operando divina opera, *potenter*, ut Deus operatur sine tempore et resistentia, et sic est ultimum quoad modum agendi, et sic est tertia. Virilitatem iterum dico *non relinquentem aliquem motum*, id est, actum *deiformem*, id est, in quo reluceat virtus divina *imbecillitate suimet*, tamquam non possit illum exercere, et sic est in ultimo quantum ad actus difficultatem, et sic est quarta. Sed virilitatem dico *firmiter ferentem* se et suum actum *in virtutem superessentialem* in se, *et potentificam* in effectum potenter faciendo, scilicet divina, scilicet per reductionem in ipsum, et sic est ultimum in via reductionis. Et virilitatem dico *factam imaginem ipsius*, scilicet divinæ virtutis, prout est exemplata ab ipso, *similem virtuti*, scilicet divinæ in robore agendi, *juxta quod licet*, id est, secundum proportionem suam et hæc est sexta, penes ultimum reductionis intra, in quantum fit imago divinæ virtutis. Et virilitatem dico *conversam quidem*, id est certe, *ad ipsam virtutem*, scilicet divinam, *ut principalem*, id est,a qua fluit omnis virtus ut a principio : et hoc *potenter*, id est, secundum proprietatem sui ordinis, quæ est in ultimo potentiæ, et hæc est septima, quantum ad terminum extra ad quem convertitur. *Vero*, id est, sed declarat *ad secunda*, id est, secundum communicationem ad inferiora quod est *dans virtutem* eis participando donum proprium, et hæc est prima in communicando, quantum ad actionem ipsam et virtutem *provenientem in secunda deiformiter*, id est, assimilando Deo : ad hoc enim agit : et sic est secunda.

3

ANTIQUA TRANSLATIO.

Ipsam autem sanctarum Potestatum æquipotentem divinarum Dominationum et Virtutum bene ornatam et inconfusam circa divinas susceptiones ordinationem, et ordinatum supermundanæ et intellectualis potestatis, non tyrannice in ea quæ inferiora sunt potestativis virtutibus præcipitatæ, sed potenter in divina post bene ordinatas reductæ, et post eam deiformiter reducentis, et ad potentificam causalem potentiam, quantum fas est, assimilatæ, et eam ut possibile Angelis revelantis in bene ordinatis per ipsam ordinibus potestativa virtute.

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Porro sanctarum nomen potestatum, coæqualem divinis dominationibus virtutibusque distributionem signat, et inconfusum divinis rebus excipiendis ordinem, nec non intellectualis ac supermundialis potestatis dispositionem, quæ nequaquam tyrannice in pejus potentiæ suæ viribus abutatur, sed et ipsamet animo invicto apte ad divina dirigatur, atque se sequentia benignissime promoveat, et ad potentificæ potestatis principatum, quantum fas est, accedat, eumdemque, prout valent angeli, præclarissimis potestativæ virtutis suæ functionibus illustret.

DUBIA.

Ipsam vero sanctarum Potestatum, etc.

Hic ponit tertio proprietates Potestatum. Hic sunt quinque dubia.

Primo, quid sint Potestates, et de actu ipsarum.

Secundo, de ordine earum ad Virtutes.

Tertio, in qua hierarchia esse debeant?

Quarto, de proprietatibus ipsarum.

Quinto, de numero ordinum mediæ hierarchiæ.

Dubium I. Circa primum sic proceditur.

1. Gregorius ponens actum earum, sic dicit : « Potestates vocantur hi Angeli, « qui hoc potentius cæteris in suo ordi- « ne perceperunt, ut eorum ditioni virtu- « tes adversæ subjectæ sint, quorum po- « testate refrænantur, ne corda hominum « tantum tentare prævaleant, quantum « volunt. » Et idem dicit Bernardus. Sed si Angeli non peccassent, non haberent hunc actum. Ergo videtur, quod peccatum Angeli fuit causa istius ordinis.

2. Præterea, Per hoc quod dicit *potentius cæteris in suo ordine,* videtur quod communicat tantum aliquibus istius ordinis : deberet autem assignare rationem et actum communem omnibus qui sunt in ordine uno : ergo incompetenter loquitur.

3. Præterea, Destructio non est finis alicujus per se, cum in quantum hujusmodi non habeat rationem boni quæ in termino consequitur finem : sed coercere adversas potestates est quædam destructio : ergo non est actus et finis istius ordinis.

4. Præterea, Potestas determinatur secundum subditos : mali autem Angeli non sunt subditi bonis : ergo per actum quem habent in eos, non debet determinari eorum potestas.

5. Præterea, « Nihil movetur propter « vilius se, » ut dicunt Philosophi : ergo similiter nihil agit propter vilius se vel operatur : sed coercere dæmones est vilius quam dignitas angelica : ergo propter hoc operandum non dicitur eorum potestas.

6. Præterea, « Potentia divina quan- « tum ad ea quæ pertinent ad guberna- « tionem, communicatur Angelis, » sicut dicit Dionysius in libro de *Divinis nominibus,* cap. X : divina omnipotentia dicitur ex hoc quod ipsa est omnia continens et circumiens et collocans et fundans et constringens : ergo et potentia Angeli dicitur ex hoc quod aliqua firmat, licet non omnia, et non coercitione eorum.

7. Præterea, Dionysius hic nullam eorum proprietatem ponit secundum hoc quod est coercere dæmones : ergo non videtur esse actus eorum.

8. Præterea, Apostolus ad Roman. XIII, 1 et seq., quatuor dicit de potestate, scilicet quod est *a Deo* sicut ab efficiente exemplari causa, et quod est *ordinata,* et quod est *ad vindictam malefactorum,* et quod est *ad laudem bonorum*[1]. Ipse

[1] Ad Rom. XIII, 1 et seq. : *Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit : Non est enim potestas nisi a Deo : quæ autem sunt a Deo, ordinata sunt. Itaque qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit. Qui autem resistunt, ipsi sibi damnationem acquirunt .... Vis autem non timere potestatem ? Bonum fac et habebis laudem ex illa.*

autem non facit mentionem nisi de tertio quod minus videtur esse de intentione potestatis. Ergo inconvenienter assignat Gregorius rationem et actum potestatis.

Solutio. Dicimus, quod actus proprius potestatis est gubernare subditos in tranquillitate, continere eos in jure divino, sicut etiam in civilibus potestas constituitur ad hoc ut contineat rempublicam quiete in jure secundum statuta civitatis : sed quia hoc non potest fieri nisi resistatur perturbantibus potestatem reipublicæ, qua quilibet gaudet jure suo, ideo per consequens actus potestatis est coercere nequitiam adversarum virtutum, sive dæmonum sive malignorum hominum. Et hoc patet per Bernardum super Cantica [1] : « Illi, inquit, spiritus qui « *potestates* nominantur, dum crucifixi « nostri divinam omnipotentiam ubique « attingentem intueri ac magnificare de« lectantur, exturbare hominum dæmo« numque contrarias potestates pro his « quæ hæreditatem capiunt salutis, acci« piunt potestatem, id est, pro conser« vanda eorum quiete in jure divino. » Unde etiam Esther, xiii, 7, propter pacem populo reddendam, Assuerus se dicit Judæorum necem imperare, *ut nefarii*, inquit, *homines uno die ad inferos descendentes, reddant imperio nostro pacem, quam turbaverant*. Sic gubernare in pace populum est intentum a potestate, coercere vero malos propter illud. Gregorius tamen ponit hunc esse actum potestatis : quia magis manifestus fit nobis. Unde si apud nos mali non essent quos coerceri oporteret, non præponerentur populo potestates humanæ, licet oporteret divina potestate quæ est communicata Angelis, quod in tranquillitate custodirentur.

Ad primum ergo dicendum, quod coercere malignos non est per se actus hujus ordinis : et etiam si esset, adhuc malis non existentibus, haberent tunc actum secundum habitum quod possent coercere malos si insurgerent, licet non actu exercerent, sicut etiam non oportet latrones esse actu quando datur judici officium condemnandi.

Ad secundum dicendum, quod hoc quod dicit in suo ordine, est exponendum secundum proprium donum sui ordinis, et sic ratio non sequitur.

Ad tertium dicendum, quod licet destructio non sit finis agentis per se terminans intentionem ejus, est tamen terminus actionis qui consequitur ad id quod intendit.

Ad quartum dicendum, quod mali Angeli non subduntur bonis, ut stantes in ordine juris sub ipsis, sed sicut cadentes in jus per pœnam, sicut latro subditur judici per pœnam, qui non fuit subditus sibi in rectitudine juris.

Ad quintum dicendum, quod licet nihil moveatur propter vilius se ut propter terminum intentionis, terminus tamen actionem consequens potest esse vilius, in quo nobilius intentum acquiritur, sicut cœlum per generationem inferiorum ad quam terminatur motus ejus ut ad effectum qui est vilior ipso, consequitur similitudinem quamdam primi in causalitate rerum quod est nobilius ipso. Similiter continentia subditorum in jure divino est nobilius ipsis Angelis, licet coercere dæmones sit minus nobile.

Sextum concedimus.

Ad septimum dicentum, quod Dionysius ponit proprietates quæ sequuntur eos quantum ad actum principalem : et ideo de hoc non fecit mentionem.

Ad octavum dicendum, quod Apostolus perfecte dicit quidquid est potestatis : tangit enim ipsum donum potestatis per hoc quod est *a Deo* ut exemplatum ab ejus potestate. Tangit etiam curam ejus quæ

[1] S. Bernadus. Super Cantica, Serm. xix.

consistit in ordinatione juris sibi præfixi a Deo, per hoc quod dicit eam *ordinatam*. Tangit etiam finem ipsius vel actum et secundum terminum operis, qui est *vindicta malefactorum*, et secundum terminum intentionis, qui est *laus bonorum*. Gregorius tamen tangit solum actum nobis magis manifestum, ut quilibet cognoscere possit ad quem ordinem ex merito vitæ pertineat.

Dubium 2. Circa secundum sic proceditur.

1. Videtur enim, quod Potestates sint supra Virtutes : potentia enim stans ut perfecta per jurisdictionem, quæ est potentia potestatis, est supra potentiam simpliciter : virtus autem est ultimum potentiæ simpliciter : ergo est sub potestate.

2. Præterea, In Ecclesiastica hierarchia (quæ est exemplata a cœlesti) habentes gratiam virtutum, subsunt prælatis qui sunt in potestate constituti, nec absolvuntur ab eorum obedientia : ergo et similiter debet esse in cœlesti.

3. Ad idem. Quanto aliquid summo vicinius est, tanto superius est : sed Potestates sunt propinquiores Dominationibus, quæ dicunt summam potentiam in hac hierarchia, propter jurisdictionem utriusque communem, quam Virtutes non dicunt. Unde et una communis proprietas ponitur Dominationum et Potestatum, non tyrannizare in subditos. Ergo Potestates sunt supra Virtutes.

4. Præterea, In civilibus potestates immediatum actum habent post dominos, exsequentes gubernationem in subditos, secundum quod eis a dominis dispensatur, et sunt etiam super illos qui sunt virtuosi in peragendis quibuscumque difficultatibus ad dominium pertinentibus : ergo cum rectitudo civitatis sit exemplata a cœlesti, videtur esse, quod in Angelis Potestates sint supra Virtutes.

5. Præterea, In ordine etiam naturæ potentiæ quæ ponunt in ultimo propter suum robur, ponuntur in membris extremis, sicut manibus, vel ungulis, vel aliis, secundum quod unicuique animali competit : potentia autem (quæ est per modum potestatis regentis alias) ponitur in superiori parte, scilicet in capite, ut imaginitatio, et ratio : ergo et in ordinatione Angelorum Virtutes deberent esse sub Potestatibus.

Solutio. Dicimus, quod optime ordinantur Virtutes supra Potestates in Angelis : secundum enim quod magis potentiam habent naturalem, secundum hoc potiora dona gratiarum suscipiunt, quibus supra alios constituuntur, et possunt quidquid inferiores, et adhuc amplius : et ideo quia virtus dicit ultimum potentiæ naturalis, consequitur ut plus recipiant etiam de donis in dignitate potioribus quam Potestates, quæ potentiam naturalem non in ultimum dicunt, licet ordinatam jurisdictionem, quæ etiam in virtutibus potior est : unde et potentia Virtutum est supra potentiam naturæ, occurens sine resistentia legibus ejus : Potestatum autem potentia est per modum jurisdictionis civilis, quæ longe deficit a virtute naturæ.

Ad primum ergo dicendum, quod licet Virtutes non dicant jurisdictionem in nomine, tamen propter ultimum potentiæ naturalis (quod dicunt in nomine) datur intelligi, quod jurisdictionem habeant et alia etiam potiora.

Ad secundum dicendum, quod ex infirmitate in civitate et in Ecclesia vel peccati vel pœnæ contingit eos qui sunt maximi in virtute, in ultimo gradu constitui, dum vel ignorantia vel aliqua voluntatis perversitas intercidit : deberet enim esse e converso : et secundum hoc exemplatur a cœlesti, quod debet esse, non secundum id quod est.

Ad tertium dicendum, quod Potestates magis conveniunt cum dominio quantum ad relationem superpositionis solum, quam dicunt : in nomine Virtutis autem magis conveniunt quantum ad causam superpositionis, quæ est non cadere valens fortitudo : et ad causam semper sequitur effectus in Angelis : quia

nullus eis admiscetur defectus ignorantiæ vel peccati.

Ad quartum dicendum, sicut ad secundum.

Ad quintum dicendum, quod Virtutes quæ ponuntur in extremis membris, ponuntur in ultimo quantum ad juvamentum corporis : sed Virtutes quæ ponuntur in capite, ponuntur in ultimo quantum ad dignitatem naturæ, sive imaginatio in brutis, sive ratio in homine, quamvis non sit virtus corporalis ullius secundum Philosophum, nisi per accidens, scilicet propter virtutes a quibus immediate accipit.

bium 3. CIRCA tertium sic proceditur. Videtur enim, quod Virtutes et Potestates sint de infima hierarchia.

1. Dicitur enim a Magistris, quod prima hierarchia sumitur penes conversionem in Deum, media penes conversionem in Angelum, ultima penes conversionem in hominem : sed Virtutes in operando convertuntur ad homines, vel retundendo malitiam dæmonum ab eis, vel operando signa circa eos : ergo sunt de infima hierarchia.

2. Ad idem, Infimæ hierarchiæ est transfundere illuminationes in homines, cum non habeant aliam angelicam hierarchiam sub se : sed Virtutes et Potestates transfundunt potestates in homines cum non dicant aliquem actum qui exerceatur in cœlis, ubi nec coercetur malitia, nec fiunt miracula : ergo sunt de ultima hierarchia.

3. Præterea, In civilibus et in Ecclesiastica hierarchia principes ut prælati et duces sunt supra potestates, cum etiam eos sub se habeant per quos subditos continent, suam operationem circa eos non immiscentes : ergo et ita debet esse in cœlesti : sed principes sunt in ultima hierarchia : ergo et Potestates debent esse in ipsa.

SOLUTIO. Dicendum, quod Virtutes et Potestates sunt de media hierarchia. Si enim quæratur, secundum quid ordinetur in diversis hierarchiis? Dicendum est, quod secundum analogiam diversam recipientium et secundum ordinem receptorum. Secundum analogiam quidem recipientium : quia quorumdam intellectus est proportionatus ad inspiciendum divinum lumen in suo fulgore, et sic ponuntur in prima hierarchia : quorumdam vero intellectus est capax ejusdem luminis secundum quod propinquat tenebrositati, quæ est ex continuo tempore, et secundum hoc ponuntur in ultima hierarchia : sed quia de uno extremo venitur in alterum per medium, quidam medio modo recipere sunt proportionati divinum lumen, et secundum hoc ponuntur in media. Secundum vero ordinem receptorum diversificantur hierarchiæ : quia aut recipitur similitudo in donis quibus convertuntur in Deum, et secundum hoc ordinantur in prima hierarchia : aut consortio potestatis, et sic ponuntur in media : aut recipiunt in ut alios transfundant, imitantes Dei liberalitatem, et in hoc perficitur tertia : primum enim est causa secundi, secundum causa tertii. Cum igitur Virtutes et Potestates dicant perfectionem potestatis, cum dicant etiam potentiam limitatam, oportet eos ordinari in media hierarchia.

Ad primum ergo dicendum, quod converti in Angelum, vel in hominem, vel in Deum, non distinguit hierarchiam, licet consequatur hierarchias jam distinctas : convertit enim in Angelum invenitur etiam in ultima, sed secundum perfectionem in consortio potestatis vel assimilationis donorum, vel imitatione liberalitatis in effundendo possunt convenienter distingui hierarchiæ, cum perfectio superioris, non sit inferioris, sed e converso, licet simpliciter omnes sunt consortes potestatis.

Ad secundum dicendum, quod infimæ hierarchiæ est transfundere illuminationes id homines, quantum ad officia et actus eorum : sed de talibus virtutes et potestates non per se illuminant, sed de aliis quæ sunt supra operationes humanas : et licet in cœlis non operentur signa,

nec coerceant malitiam, habent tamen proprios actus ad quos ista consequuntur, scilicet attingere ultimum in ministeriis divinis, et in tranquillitate continere.

Ad tertium dicendum, quod in humanis omnes potestates limitatæ sunt : ideo sunt in eadem ordinatione cum principibus, quorum est limitata potentia, ut etiam sub ipsis : sed Principes in Angelis habent limitatam potentiam vel jurisdictionem circa unam gentem et regnum, Potestates vero non : et ideo cum hoc sit perfectio Potestatis, ponuntur in media hierarchia.

Dubium 4. CIRCA quartum quæritur de numero proprietatum quas ponit, et penes quid sumantur.

Et dicendum, quod sunt septem : quoniam aut sumuntur in accipiendo, aut in communicando. Si in accipiendo, aut quantum ad modum, et sic est prima : aut quantum ad substantiam recepti, et sic est secunda. Si in communicando, aut quantum ad modum, aut quantum ad finem perficientem. Si quantum ad modum, aut est modus communicantis, et sic est tertia : aut modus communicati, et sic est quinta : aut modus eorum quibus communicatur, et sic est septima. Si quantum ad finem, aut in genere, et sic est quarta : aut in specie, et sic est sexta.

Dubium 5. CIRCA quintum sic proceditur. Videtur enim, quod sint plures quam tres ordines mediæ hierarchiæ.

1. Dionysius enim in libro de *divinis nominibus* [1] ponit tria quæ secundum ordinem participantur ad potestatem pertinentia, scilicet dominium, regnum, et sanctitas, a quibus videntur debere sumi tres ordines. Cum igitur duo alii hic ponantur, erunt quinque ordines hierarchiæ hujus.

2. Præterea, In humanis, vel in civilibus, vel in Ecclesia sunt multi gradus medii inter dominos et eos qui potestates exercent regendo familiam, sicut duces, comites, archiepiscopi, primates : ergo videtur, quod etiam plures debeant esse ordines inter Dominationes et Potestates, et non solum Virtutes : et sic sunt plures quam tres.

SOLUTIO. Dicimus, quod non debent esse nisi tres ordines hujus hierarchiæ : sumitur enim hæc hierarchia secundum perfectionem potestatis in continentia subditorum : contineri enim non possunt nisi reducantur in unum ordinans omnia, ne fiat divisio, et ut sint exsequentes ordinationem illius. Sed exsequi potest dupliciter, aut ponendo in ultimo, quantum ad actum simpliciter ex parte objecti : aut secundum ordinationem juris. Dominationes igitur sunt per modum ordinantis alios, Virtutes vero ordinationem exsequuntur secundum ultimum actus ex parte objecti, quod est arduissimum. Potestates vero sunt ultra ex ordinatione juris.

Ad primum ergo dicendum, quod regnum est potestas unius : et ideo non est communicabilis multis nisi per modum dominii. Unde non facit ordinem separatum : sanctitas vero non constituit in aliquo gradu dignitatis super alios, et hoc est proprium hierarchiæ.

Ad secundum dicendum, quod omnes illæ dignitates vel se habent per modum principum, et sic sunt inferiores Potestatibus, vel reducuntur in principatus vel Virtutes.

[1] S. DIONYSIUS, De Divinis nominibus, cap. 12.

EXPOSITIO TEXTUS.

Littera sic legatur : Prædictas proprietates declarat nomen Virtutum. *Autem,* id est, sed *ipsam* nominationem *sanctarum Potestatum* æstimo declarare *ordinationem*, id est, gradum quemdam dignitatis *æquipotentem divinarum Dominationum et Virtutum*, non simpliciter, sed in actu hierarchico unam: quia omnia dicunt perfectionem potentiæ. Ordinationem dico *bene ornatam*, quantum ad pulchritudinem doni, *et inconfusam*, quantum ad ordinem juris quo regulatur : et hoc *circa divinas susceptiones*, quantum ad causam a qua recipiunt, et sic ponitur triplex modus, unde est prima, æstimo declarare *et ordinum potestatis supermundanæ*, in quantum non miscetur aliqua infirmitas culpæ vel pœnæ, sicut mundanis potentibus, *et intellectualis*, ad differentiam sensibilis, ut quæ gladio vindictam exercet : et sic tangitur substantia recepti, quæ est potestas ; unde est secunda. Potestatis dico *non præcipitatæ*, quasi sine fræno juris *tyrannice*, sed tranquille *in ea qua inferiora sunt*, super quæ scilicet est potestas, et hoc *potestativis virtutibus*, id est, per virtutem potestatis quam accipit et sic est tertia, quantum ad modum communicationis, quia tranquille. *Sed* potestatis dico *reductæ in divina potenter*, id est, per modum proprium sui ordinis *post* superiores ordines, *bene ordinatas*, quia non æqualiter eis convenit, et sic tangitur perficiens in genere, scilicet divina potentia in qua perficitur reductio cujuslibet ordinis per propria sibi, et sic est quarta. Et potestatis dico *reducentis* quæ sunt *post eam deiformiter*, id est, secundum deiformia dona : et hic est modus ex parte communicatorum, et est quinta. Et potestatis dico *assimilatæ ad potentiam divinam, potentificam et causalem*, id est, quæ est faciens omnium potentiam, et causa ejus, et sicut exemplar, et sicut finis, et hoc est proprium perficiens istius ordinis, et est sexta. Et potestatis dico *revelantis eam*, sed causalem, potentiam assimilando ad ipsum, sicut pater revelatur in filio, *in ordinibus*, supple, inferioribus, *bene ordinatis per ipsam*, scilicet potestatem causalem acceptam quantum ad pulchritudinem donorum, et hoc *potestativa virtute* quasi cujusdam jurisdictionis, et hoc *ut possibile* est *Angelis*, scilicet inferioribus, et hic est modus ex parte eorum quibus communicatur, et est septima proprietas.

4

ANTIQUA TRANSLATIO.

Has habens deiformes proprietates media cœlestium animorum dispositio, purgatur quidem, et illuminatur, et perficitur, quemadmodum dictum est, a divinis illuminationibus inditis sibi secundo per primam hierarchicam dispositionem, et per mediam illam secunda manifestatione delatis.

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Deiformibus hisce freta proprietatibus, media illa cœlestium intelligentiarum dispositio purgatur, et illuminatur atque perficitur, eo modo quo dictum est, divinis illustrationibus, per primum ordinem hierarchicum secundo sibi loco inditis, perque ipsum medium, secunda manifestatione diffusis.

DIVISIO ET EXPOSITIO TEXTUS.

Has habens deiformes proprietates, etc.

Positis proprietatibus trium ordinum, determinat de hierarchia eorum.

Et dividitur in partes duas. In prima ostendit qualiter participent actus hierarchicos, quia mediante prima hierarchia. In secunda probat per auctoritatem sacræ Scripturæ, ibi (§ 6), *Invenies autem*, etc.

Prima in duas. In prima manifestat qualiter participent actus hierarchicos. In secunda ostendit hoc concordare traditioni sapientium, ibi (§ 5, B), *Hoc enim est omnino*, etc.

Circa primum duo facit. Primo dicit, quod participant actus hierarchicos mediantibus primis. Secundo manifestat hoc per similitutinem locationis, ibi (§ 5, A), *Itaque per alium* etc.

Littera sic legatur : *Media dispositio*, id est, hierarchia *cœlestium animorum*, id est, intellectuum, scilicet Angelorum, *habens has* quas docuimus secundum quemlibet ordinem *proprietates deiformes*, id est, quibus Deo similatur, *quidem*, id est certe *purgatur*, *illuminatur*, *perficitur a divinis illuminationibus sibi inditis* a Deo immediate, *quemadmodum dictum est*, id est, secundum proprium modum recipiendi quem assignavimus ponendo proprietates cujuslibet ordinis : et hic est unus modus purgantur, illuminantur, et perficiuntur : vel etiam participant dona tria *secundo*, id est, secunda acceptione, et hoc *per primam dispositionem hierarchicam*, id est, per Angelos primæ hierarchiæ a Deo, et hic est secundus modus, quo purgantur mediantibus primis.

DUBIUM.

Sed hic est dubium de hoc quod in *littera* dicitur.

1. Quod enim pluribus modis perficitur, magis est perfectum : prima autem hierarchia tantum uno modo perficitur, sed immediate a Deo, et media per primam, erit secundum hoc media perfectior prima, quod est inconveniens. Nec potest dici, ut videtur, quod modus ille unus sit potior istis duobus, cum ille unus est alter istorum duorum.

2. Præterea, Sicut dicitur in libro de *Motu cordis*, « Anima est substantia intellectualis illuminationum quæ sunt a « primo, secunda relatione receptiva : » ergo non videtur secundo recipere esse modus perfectionis angelicæ, sed humanæ.

3. Item, Non videtur quod prima possit illuminare mediam : sicut enim dicit Philosophus in libro de *Somno et Vigilia*, « Substantia spiritualis quando est « in actu unius potentiæ, abstrahitur ab « actu alterius : et hoc quia potentiæ radicantur in eadem essentia : » sed Angeli primæ hierarchiæ nunquam abstra-

huntur a conversione in Deum qua illuminantur ab ipso, sed maxime in hoc actu intenduntur : ergo omnino abstrahuntur ab illuminatione aliorum.

4. Ad idem, Unum indivisibile non potest simul esse circa diversa, cum nihil ejus possit esse extra illud circa quod fit : Angelus vero est substantia indivisibilis : cum igitur semper insistat circa conversionem in Deum, non poterit illuminare circa aliorum illuminationem.

5. Ad idem, Utrumque istorum, scilicet converti in Deum et illuminare alium exigit intellectum esse actu : sed, sicut dicit Philosophus, « Non contingit simul « plura intelligere secundum actum : » ergo prima hierarchia, cum sit semper in uno actu, numquam potest esse in alio.

6. Præterea, Una potentia non potest simul esse in duplici actu : sed utrumque istorum, scilicet converti in Deum, et illuminare alios, fit secundum unam potentiam, scilicet intellectum : ergo videtur quod utrumque simul facere non possit.

Solutio. Quidam hic dicunt, quod intellectus in patria possit simul esse in duobus actibus, licet hic non possit. Quidam etiam alii dicunt, quod etiam in præsenti vita intellectus noster simul potest duo vel plura intelligere. Sed neutrum videtur esse verum : quia per experientiam videtur contrarium, et rationi etiam repugnat simul plura posse intelligi, in quantum plura, et non secundum quod ordinantur in ordine uno, sicut nec linea una ex parte eadem terminatur ad duo puncta. Dicimus tamen, quod Angeli simul illuminantur a Deo conversi in ipsum, et illuminant alios : sed hoc non est actu proprio, sed virtute divini luminis recepti, sicut etiam luna dum illuminatur a sole, virtute luminis recepti (quod est diffusivæ virtutis) illuminat terram, non tamquam propria actione : et sic est etiam de illuminatione spirituali.

Ad primum ergo dicendum, quod ille unus modus quo perficitur hierarchia, prævalet duobus quibus perficitur media : quamvis enim sit unus cum altero illorum ex parte dantis, quod quantum est in se, similiter influit lumen suum utrique, prævalet tamen ex majori capacitate primorum qui possunt divinum lumen in fulgore recipere, qualiter non possunt medii.

Ad secundum dicendum, quod animæ est recipere divinum lumen secunda relatione ex parte recepti, accipiendo scilicet ipsum in speculo et ænigmate : et sic omnes Angeli recipiunt prima relatione, id est, sine similitudinibus : recipiunt tamen secunda relatione quantum est ad statum et modum recipientis semper secundi respectu primorum per diversam analogiam recipientium.

Ad tertium dicendum, quod licet quando intenditur in uno actu, abstrahatur ab alio quantum ad propriam virtutem, tamen virtus alicujus sibi additi potest esse ad alterum actum simul ad exercendum.

Ad quartum dicendum, quod non est inconveniens, quod indivisibile sit circa unum, et secundum aliquid sibi additum circa alterum.

Ad quintum dicendum, quod intellectus Angelorum primorum secundum actum qui est operatio eorum convertitur in Deum, sed illuminat alios nihil operans virtute propria circa illa, sed virtute actus quæ est sua perfectio, scilicet luminis divini splendentis in ipso : et per hoc patet solutio ad sextum.

3

ANTIQUA TRANSLATIO.

A. Itaque per alium dictum venientem in alium Angelum auditum, symbolum faciemus a longe superperfecte et per processionem occultæ in sequentia perfectionis. Nam sapientes circa sacras nostras immolationes aiunt per seipsas lucentes divinorum plenitudines, per alias contemplativarum participationum perfectiores esse. Sic æstimo et angelicorum ordinum immediatam participationem primo in Deum extentorum perfectionem esse per mediatatem perfectorum. Propter quod et a nostra sacerdotali traditione perfectivæ et lucificæ et purgativæ virtutes primi intellectus nominantur, inferiorum tamquam per se in omnium superessentiale principium reductorum, et mysticarum purgationum et illuminationum et perfectionum in participatione, secundum quoad eis fas, factorum.

B. Hoc enim est omnino divina ordinatione divinitus promulgatum, per prima secunda divinis participare illuminationibus.

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Dictam itaque notitiam, quæ ab uno angelo in alterum derivatur, indicium faciamus perfectionis ejus quæ eminus procurata, progressu ac profusione subobscure ad inferiores pervenit. Quemadmodum enim sacrorum nostrorum mysteriorum periti, seipsis apparentes divinorum luminum expletiones præstare censent iis, quarum aliqui aliorum interjectu participes existunt : similiter existimo, angelicorum ordinum, qui primi in Deum extenduntur, immediatam illustrationem perspicaciorem esse participatione illorum qui per medium perficiuntur. Hanc ob causam quoque primæ intelligentiæ in sacerdotali nostra traditione, perfectivæ ac lucificæ, expiatoriæque virtutes nominantur earum quæ inferioris ordinis existunt ; quæ per illas ad superessentiale omnium principium subvehantur, atque mysticarum expiationum, et illuminationum, perfectionumque, quoad iis fas est, participes reddantur. Hoc enim universim divina ordinatione divinitus statutum, ut quæ secunda sunt, per prima divinas participent illuminationes.

EXPOSITIO TEXTUS.

A. *Itaque per alium*, etc.

Hic manifestat quod dixerat per similitudinem locutionis, dicens : *Itaque*, ex quo media perficitur mediante prima, nos adaptantes huic aliquam similitudinem, *faciemus*, id est, dicemus *symbolum*, id est, « paradigma » secundum Commentatorem, id est, exemplarem formam, *dictum* per unum quantum ad irradiationem luminis recepti a Deo in alterum, *auditum* ab alio quod suscipit illam irradiationem, *venire a longe*, scilicet ab ipsa divina altitudine, *in alium Angelum*, qui est de media hierarchia, *per alium*, id est, mediante alio qui est de prima, ad similitudinem clamantis de longinquo. Symbolum dico *perfectionis* divinæ *superperfectæ*, quia est super omnem perfectionem, *et occultæ per processionem* ejus *in sequentia* mediantibus primis : non quia deficiat ejus claritas tamquam propter suam fatigationem, sed quia ab inferioribus in minore fulgore recipitur. Dicitur enim symbolum ejus in quantum est ipsa exemplata in primis, et deinde per eos in mediis.

Nam sapientes. Hic ostendit quod dictum est, concordare dictis sapientium in divinis, a quibus accepit, dicens : Hoc ita est sicut diximus. *Nam*, id est, quia *sapientes circa nostras sacras immolationes*, id est, sacros ordines Ecclesiasticos quibus immolamur et consecramur Deo. Alia translatio, *acres*, id est, subtiles circa talia. *Aiunt*, id est, dicunt *plenitudines divinorum*, id est, Angelos ad copiam repletos divinis donis, *lucentes* divino lumine *per seipsas*, non quin a Deo habeant, sed quia non mediantibus aliis substantiis. Has dico *esse perfectiores participationum contemplativarum*, id est, participationibus contemplativis, more Græco, id est, Angelis participantibus divinam contemplationem, *per alias*, id est, superiores substantias. *Sic*, id est, conformiter eis ego æstimo, *et*, id est, etiam *immediatam participationem angelicorum ordinum primo extentorum*, et convertentium se *in Deum*, scilicet primæ hierarchiæ *esse perfectiorem* participatione *perfectorum per medietatem*, id est, mediantibus aliis, id est, illis de media. *Propter quod*, scilicet quia minus perfecti sunt qui sunt perfecti per medium, *et*, id est, etiam *a traditione nostra sacerdotali*, id est, doctrina nobis per sacerdotes tradita, ut Ezechielem, et Zachariam, et alios qui visiones habuerunt, *primi intellectus*, id est, Angeli primæ hierarchiæ cum sint cæteris perfectiores, *nominantur virtutes perfectivæ et lucificæ*, quantum ad illuminationem, *et purgativæ inferiorum* ordinum. Primi dico intellectus tamquam de numero *reductorum*, per se non mediantibus aliis, *in superessentiale principium omnium*, scilicet Deum, et tamquam de numero *factorum in participatione mysticorum*, et divinarum quæ occultantur ab inferioribus, *purgationum et illuminationum et perfectionum*, *secundum quod eis fas* est, id est, possibile.

DUBIUM.

Sed hic est dubium de hoc quod dicit quosdam esse perfectos per medium.

1. Quod enim per medium cognoscit Deum, symbolo et simili cognoscit Deum : si enim non cognoscit per se, cum non possit cognoscere per causam vel perfectam rationem, non relinquitur cognoscendi modus nisi per similia : si igitur per medietatem Angeli perficiuntur a Deo, ut hic dicitur, videtur quod cognoscunt per symbola, quod est contra sanctos.

2. Præterea, Sicut dicit Philosophus, « de extremo non pervenitur in ultimum « nisi per medium quod non est alterum « extremorum. » Si igitur Angeli mediæ hierarchiæ veniant de imperfectione quam habent ex natura in contemplationem Dei : ergo oportet,quod per aliquod medium quod non est Deus : et hoc est symbolum : ergo cognoscunt per symbola.

3. Præterea, Duæ sunt visiones Dei, scilicet per speciem, quæ est facie ad faciem, et per speculum, quæ est per symbola. Et primam non habent illi de media hierarchia, quia non immediate ab eo recipiunt : videtur, quod habeant alteram, quæ est per symbola.

4. Præterea, Duplex est intelligibile in nobis, scilicet simplex quo res per se videtur, et quod accipitur a phantasmate : cum igitur dicti Angeli non videant Deum per modum primi intelligibilis, quia mediantibus aliis et non per se vident, videtur quod videant sub phantasmate, et ita per symbola.

Solutio. Dicimus, quod sicut sæpe dictum est, quantum ad ea quæ pertinent ad beatitudinem, Deus immediate ab omnibus videtur ; superiores tamen quia sunt magis capaces et propter naturalem perspicacitatem et propter nobilius donum, capiunt ipsa beata visione quasdam illuminationes de pertinentibus ad gubernationem mundi et utriusque Ecclesiæ, quas inferiores per se capere non possunt, nisi in quantum illuminantur per lumen receptum in superioribus effulgens in ipsis, et non cognoscunt per symbola.

Ad primum ergo dicendum, quod est duplex simile, scilicet assimilans, sicut lumen assimilat oculum naturæ coloris, quæ causatur ex lumine ut possit color relucere in ipso : et tale simile recipiunt Angeli ab his quibus mediantibus perficiuntur, recipientes ab ipsis lumen quo confortantur ad contemplanda divina. Est etiam simile in quo manifestatur objectum, sicut similitudo coloris recepta in oculo : tale autem simile non recipiunt per primos quo divina inspiciant : et ideo non cognoscunt symbolis, cum solum tale simile symbolum dicatur.

Ad secundum dicendum, quod verum est quando est discursus intelligibilium acceptorum sub diversis rationibus ad conclusionem unam, quia tunc oportet esse cognitionem per medium quod non est ultimum : sed in contemplatione angelica est status in uno intelligibili, scilicet Deo sicut in fine : et ideo non cognoscunt per medium quod non sit ipse.

Ad tertium dicendum, quod licet recipiant per alios lumen quo intellectus eorum confortatur in contemplatione Dei, non tamen recipiunt per eos aliquod simile in quo manifestetur Deus, sed ipse per se eis objicitur : et ideo habent cognitionem quæ est per speciem, et non quæ est per speculum. Et simile dicendum ad quartum, quod omnes vident per modum intelligibilis simplicis.

EXPOSITIO TEXTUS.

B. *Hoc enim est omnino*, etc.

Hic ostendit, quod media hierarchia perficitur per primam ex lege divina, dicens : Diximus, quod primi intellectus sunt Virtutes, etc. *Etenim*, id est, quia *hoc est promulgatum*, id est, per modum legis sancitum, *divinitus*, id est, a Deo, *divina ordinatione*, id est, immobili et perpetua, *omnino*, id est, totaliter, scilicet verum, scilicet *secunda participare divinis illuminationibus per prima*, id est, mediantibus eis.

DUBIUM.

Sed videtur contradicere sibi.

1. Supra enim dixit, quod media non illuminatur tantum a prima, sed etiam immediate a Deo : ergo non videtur promulgatum divinitus omnino media per prima illuminari.

2. Præterea. Ultima hierarchia potest illuminari a Deo non per mediam : ergo eadem ratione media potest illuminari a Deo non mediante prima.

Solutio. Dicimus, quod media hierarchia potest illuminari a Deo immediate, nihilominus tamen recipiet secunda receptione et non in fulgore quo prima recipit ab ipso : quoniam secundum quod descenditur in ordinem recipientium, sic et illuminatio divina recipitur in minore fulgore et simplicitate, sicut sol quamvis illuminet terram immediate sicut lunam, terra tamen secundo illuminatur : quia non æqualem recipit fulgorem solis ut luna : unde semper est in ordine ut illuminetur per ipsam. Et per hoc patet solutio ad objecta.

6

ANTIQUA TRANSLATIO.

Invenies autem et hoc multoties a Theologis expressum. Quando enim divina et paterna humanitas Israel nutritive pro sacra ejus salute corripiens, et ulciscentibus et immanibus nationibus in correctionem tradens, omnigena provisorum in melius transductione, et captivitatem dimisit, et ad priorem clementer reduxit beneficentiam: videt Theologorum unus, Zacharias [1], unum primorum (ut æstimo) circa Deum Angelorum (communis enim, ut dixi, est omnibus hæc angelica cognominatio) ab ipso Deo discentem de hoc *consolatoria* (ut dictum est) *verba :* alterum vero subjectorum Angelorum in occursum primi provenientem tamquam ad illuminationis susceptionem et perceptionem : deinde ab ipso divinum consilium tamquam a summo sacerdote eruditum, et hoc docere Theologum conversum, quoniam fructuose habitabitur Jerusalem a multitudine hominum [2].

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Quod utique multoties a theologis expressum reperias : nam, cum divina paternaque clementia populum Israeliticum, conversionis ejus ac salutis ergo, corripuisset, ultricibusque ac crudelibus nationibus corrigendum tradidisset; ut quos provide gubernabat, omni modo ad meliorem frugem adduceret, a captivitate quoque liberos ad pristinam fortunam benigne revocavit. Theologus quidam nomine Zacharias visu percepit, primorum quemdam, ut opinor, ex iis qui Deo proximi sunt angelorum (communis enim, uti dixi, omnibus angelica cognominatio est) ab ipso, sicut dictum est, Deo hac ipsa de re verba consolationis percepisse : alterum autem ordinis inferioris angelum, obviam priori, lucis capiendæ ac participandæ causa, præcedentem, cum ab eodem deinde divinum consilium, tamquam a sacerdote summo, percepisset, illud ipsum ex imposito munere theologum docuisse, fore ut Jerusalem frugifere a magna hominum multitudine incoleretur.

[1] Zachar. I, 13 : *Et respondit Dominus Angelo, qui loquebatur in me verba bona, verba consolatoria.* Cf. etiam sequentia.

[2] Cf. Zachar. XIII, 4.

DIVISIO ET EXPOSITIO TEXTUS.

Invenies autem et hoc multoties, etc.

In ista parte intendit probare per auctoritates, quæ supra dixerat, scilicet secundam hierarchiam recipere illuminationes per primam.

Et dividitur in partes tres. In prima probat per auctoritatem Zachariæ. In secunda probat per auctoritatem Ezechielis, ibi (§ 7), *Alter autem Theologorum*, etc. In tertia per auctoritatem Danielis, immiscens etiam auctoritatem Ezechielis, ibi (§ 7 circa medium), *Quid fortassis quis dixerit*, etc.

Littera sic legatur : Diximus, quod prima hierarchia mediante reducitur media. *Autem*, id est, sed *invenies hoc multoties*, id est, in multis locis *expressum*, id est, manifeste ostensum, *et*, id est, etiam *a Theologis*, id est, a tradentibus sacram Scripturam, non solum per sapientes, sed et per legem divinam. *Enim*, id est, quia *quando humanitas*, id est, mansuetudo, quia homo est animal mansuetum natura, *divina*, quæ omnia potest, et *paterna*, propter misericordiæ affectum, *corripiens* populum *Israel nutritive*, id est, per modum nutrientis ut solidet in bono, et hoc *pro sacra salute ejus*, scilicet Israel, *et tradens eum nationibus*, scilicet Chaldæis, ut legitur in fine Regum [1], *ulciscentibus* in eos pro peccatis eorum, *et immanibus*, id est, immansuetis, et hoc *in correctionem*, id est, ut emendaretur, *omnigena traductione provisorum in melius*, id est, omnimodo dirigendo provisam eis correptionem in bonum eorum, quod intenditur. Sic dico erudiens, et tradens : sed postquam hæc completa sunt, *et captivitatem dimisit*, id est, remisit, et etiam *reduxit* eos *clementer ad priorem beneficentiam*, reducendo eos in terram quam patribus eorum promiserat benigne, et dederat, ut habetur in principio Esdræ [2], quando quidem sic erat, *unus* de numero *Theologorum*, id est, divina tradentium, scilicet *Zacharias* Propheta, *vidit unum* de numero *Angelorum primorum*, id est, supremorum, *ut æstimo*, ex circumstantia Scripturæ, et eorum qui sunt immediate *circa Deum*, quod est proprium primæ hierarchiæ, ut dictum est. Videt dico eum *discentem*, id est, audientem *ab ipso Deo* immediate *consolatoria verba de hoc*, id est, de dicta reductione, ut dictum est, id est, sicut scriptum est Zach. I, 11 et seq., ubi dicitur, quod vidit vitum stantem inter myrteta, qui clamavit ad Deum : *Domine exercituum, usquequo tu non misereberis Jerusalem*, etc. *Et respondit Dominus* Angelo... *verba bona et consolatoria*. Vel ut dictum est a nobis in præcedenti capitulo ubi diximus, quod « primi immediate accipiunt a Deo. » Et quia dixerat Angelos primos et circa Deum, cum ultimus ordo sit Angelorum, respondens tacitæ objectioni, interponit parenthesim : *enim*, id est, quia *hæc cognominatio est communis omnibus* ordinibus, ut diximus supra, cap. V. *Vero*, id est, sed Zacharias, videt, ut ibidem legitur, *alterum* de numero *sub-*

[1] Cf. V Reg. cap. XXIV et XXV.

[2] Cf. I. Esd. I et seq.

jectorum, id est, inferiorum *Angelorum provenientem in occursum primi*, qui audivit verba a Deo, *tanquam ad susceptionem illuminationis* ab eo de hoc facto, prout est in recipiendo, *et perceptionem* prout jam recepta est : *deinde* videt inferiorem Angelum *eruditum divinum consilium*, id est, de divino consilio, quantum ad prædictum factum, *ab ipso* scilicet primo, *tamquam a summo sacerdote*, cujus est primo subditis illuminationes immittere. Hunc dico videt *docere, et*, id est, etiam *Theologum*, scilicet Zachariam, *conversum* ad se, *hoc*, scilicet *quoniam Jerusalem habitabitur fructuose*, id est, affluentia bonorum *a multitudine hominum*.

DUBIA.

Hic sunt duo dubia.

Pimo, de hoc quod dixit, quod Deus tradidit Israel nationibus in correptionem, omnino tamen melius providens.

Secundo, de hoc quod dixit Zachariam vidisse unum primorum Angelorum, et qui sunt circa Deum.

ium 1. Circa primum sic proceditur. Sicut dicit Magister in IV *Sententiarum* : « Quinque modis flagella contingunt, vel « ad augmentum meriti, sicut Job : vel ad « custodiam virtutum, sicut Paulo : vel « ad gloriam Dei, sicut cæco nato : vel ad « correctionem, sicut Mariæ lepra : vel « ad initium pœnæ æternæ, sicut He- « rodi. » Non ergo tantum propter correctionem, ut hic dicitur.

2. Præterea, Patris non est corrigere, tradendo filium in manus hostium, sed forte in manus famulorum : ergo incongrue dixit, *paterna humanitas*.

3. Præerea, Patris non est tradere in manus eorum qui avertant filium ab obedientia patris : sed nationes pertrahendo Israel ad idololatriam, avertebant eum ab obedientia Dei : ergo non fuit paternæ bonitatis tradere in manus eorum.

Solutio. Dicimus, quod quantum ad intentionem Dei semper flagella sunt vel in bonum simpliciter, vel in bonum secundum quid, quod est minus malum, sicut de Antiocho dicitur in secundo Machabæorum [1], quod percussus est a Domino gravi infirmitate, qua et mortuus est, non receptus ad pœnitentiam, ne posset explere quod proposuerat de destructione Jerusalem, et sic minorem pœnam mereretur. Sed secundum dispositionem recipientium quorum quidam emendantur, quidam deteriores sunt, distinguuntur illi quinque modi. Ex per hoc patet solutio ad primum.

Ad secundum dicendum, quod in quantum hostes ipsos Deus coercet ut non possint desævire nisi secundum quod exigit divinum judicium, efficiuntur ministri Dei, et ut instrumentum vindictæ. Unde dicitur Isaiæ, x, 5 : *Assur, virga furoris mei.*

Ad tertium dicendum, quod Deus vel cohibebat hostes ne valerent trahere ad idololatriam, sicut patet de Nabuchodonosor [2], qui etiam, sicut dicitur in IV Reg. xvii, eis quos posuerat ad habitandum terram Samariæ, dedit sacerdotes

[1] II Mach. ix integrum.

[2] Vel melius, hic agitur (IV Reg. xvii et xviii) de Salmanasar, Assyriorum rege, qui Samariam expugnavit in diebus Osee, filii Ela, regis Israel.

qui eos docerent *legitima Dei terræ* : vel si vellent, ad idololatriam pertraherent, sicut Antiochus, confortavit eos ut resistere possent, ut patet in primo Machabæorum et secundo.

Dubium 2. Circa secundum sic proceditur.

1. Videtur enim, quod Zacharias non viderit aliquem de primis Angelis : superiores enim officium exterioris ministerii numquam habent : sed tales non possunt videre exterius : ergo Zacharias nullum talium vidit.

2. Ad idem, Ipse non vidit nisi Angelos operantes ad liberationem Israel : sed tales sunt inferiores : non ergo vidit aliquem superiorum.

Solutio. Dicimus, quod sicut dicit Glossa Bedæ super illud Tobiæ, xii, 15 : *Ego sum Raphael Angelus, unus ex septem,qui adstamus ante Dominum*, « Parati ire quocumque mittantur : quia « Deus ubique est, unde quocumque « pergant, ab intimo divinæ contempla« tionis numquam recedunt : superiores « quidem quoad duo, scilicet quantum « ad objectum beatitudinis, et quantum « ad illuminationes quas habent imme« diate a Deo : inferiores vero quantum « ad objectum pertinet beatitudinis, num« quam ab ejus contemplatione recedunt : « superiores igitur videri possunt ab eo « qui exterius est, cum et ipse Dei filius « visibilis mundo apparuit, non tamen « videri potest ut exterius existens, sed « ut immediate ad eo recipiens. » Et per hoc patet solutio ad primum.

Ad secundum dicendum, quod superiores licet non sint operantes ad liberationem et exsequentes eam, operantur tamen illuminantes super hoc alios de quo ipsi a Deo immediate illuminati sunt : et secundum hoc officium ostenduntur prophetæ.

ANTIQUA TRANSLATIO.

Alter autem Theologorum Ezechiel[1] : et ab ipsa, inquit, hoc sacratissime promulgatum est Cherubin su-

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Quidam alius item theologus Ezechiel, hoc a Deitate ipsa supergloriosa, quæ Cherubim transcendit,sacrosancte

[1] Cf. Ezech. ix, x et xii.

perfirmata gloriosissima divinitate. Ipsum enim Israel (ut dictum est) dux exercitus humanitas per disciplinas in melius traducens, justitia divina corrigentibus respondetur, correctos justificavit. Hoc docetur primus post Cherubin lumbos præcinctus sapphiro, qui poderam juxta symbolum hierarchicum induebatur. Reliquos autem Angelos qui secures habebant, divina ordinatio imperat a priore doceri de hoc divinum judicium. Et quidem enim dixit mediam pertransire Jerusalem, et dare signum in frontibus correctorum virorum. Aliis : *Exite in civitatem post eum, et percutite et nolite parcere oculis vestris ; ad omnes autem super quos est signum; ne appropinquetis* [1].

Quid fortassis quis dixerit de dicente Angelo ad Danielem : *Exivit sermo* [2]. Aut de ipso primo ignem ex medio Cherubin recipiente ? Aut illud ejusdem abundantius in ordinis angelici ostensionem, quoniam et Cherubin immittit ignem in manus sanctam stolam induti ? Aut de vocante divinissimum Gabrielem et dicente ei : *Fac intelligere istum visionem* [3] ? Aut quæcumque alia a sacris Theologis dicta sunt de cœlestium hierarchiarum deiformi ornatu, ad quem nostræ hierarchiæ ordinatio, secundum quod possibile est, assimilata, angelicam pulchritudinem quantum in characteribus habebit formata per eam, et reducta ad superessentialem omnis simul hierarchiæ.

sancitum asserit : Israeliticum enim populum cum, ut dictum est, clementia paterna per disciplinam ad frugem traduceret meliorem, æquitate Deo digna reos ab insontibus secernendos censuit. Hoc primus secundum Cherubim docetur ille, cujus renes sapphiro præcincti erant, quique talari veste, pontificatus insigni, amiciebatur. Cæteros exinde angelos securibus armatos, a priori ille divina jubet ordinatio divinum hac de re judicium edoceri : huic sequidem præcepit, ut per mediam Jerusalem transiret, atque signum insontium virorum frontibus imprimeret ; aliis autem ait : *Exite in civitatem post eum, et percutite, et nolite parcere oculis vestris ; ad omnes autem super quos est signum, ne appropinquetis.*

Quid autem de illo dicat quis angelo, qui Danieli ait : *Egressus est sermo?* aut de primo illo, qui ignem de medio Cherubim accepit ? vel, quod angelicam luculentius confirmat distinctionem, de Cherubim ignem ingerente in manus ejus qui stolam sanctam indutus erat ? aut de illo qui Gabrieli divinissimo, cum eum accersisset, dixit : *Fac illum intelligere visionem* ? aut de omnibus aliis, quæ de cœlestium ordine hierarchiarum prorsus deiformi a sacris sunt theologis commemorata ? ad cujus utique imaginem si sacer hic ordo noster se componat, eique, quantum potest, assimiletur, angelicum profecto decorem illum velut in figuris exprimet, formam inde capiens ; ac per eum ad superessentialem omnis sacri ordinis originem attolletur.

[1] Ezech. IX, 5.
[2] Dan. IX, 23.
[3] Dan. VIII, 16.

EXPOSITIO TEXTUS.

Alter autem Theologorum, etc.

Hic probat idem per auctoritatem Ezechielis, cap. IX, dicens : Hæc vidit Zacharias. *Autem*, id est, sed *alter* de numero *Theologorum*, scilicet Ezechiel, *inquit*, id est, dicit, *ab ipsa gloriosissima divinitate superfirmata*, id est, immutabiliter illis præeminente, *est promulgatum*, id est revelatum, *sacratissime*, id est, sacro lumine ipsi *Cherubin*, hoc scilicet superiores illuminare inferiores : vel *superfirmata ipsi Cherubin*, quia legitur Ezech. IX, 3 : *Gloria Domini Israel assumpta est de Cherub, quæ erat super eum. Enim*, id est, quia *humanitas*, id est, benignitas divina *dux exercitus*, secundum quod Deus dicitur *Dominus exercituum*. Alia littera, « *exercitativa*, » id est, exercens patientiam per flagella. Hoc dico *traducens*, id est, promovens *ipsum Israel in melius per disciplinas*, id est, correctiones, *ut dictum est* supra. Hoc dico *respondetur* Angelis *corripientibus* malos *divina justitia*, id est, pœna. Et hoc dico *justificavit*, id est, ut justos non puniri dixit *correctos*, id est, gementes et flentes super malis aliorum, ut ibi dicitur. Alia littera, et est planior. Hoc dico, condemnat, id est, puniri præcipit justitia divina, ut supra, obnoxios pœnæ : et eadem justitia innoxios, id est, bonos. *Hoc*, scilicet condemnatio malorum et absolutio bonorum, *docetur primus post Cherubin*, cum dixit promulgatum. Docetur dico *præcinctus lumbos*, id est, habens præcinctos lumbos *sapphiro*, id est, sapphirina zona, quæ signat cœlestem vitam, *qui induebatur poderam*, id est, lineum vestitum usque ad talos *juxta symbolum hierarchicum*, id est, in similitudinem hierarchicam. In hoc enim significatur munditia, quæ decet hierarchias. *Autem*, id est, sed *divina ordinatio imperat reliquos Angelos qui habebant secures* quasi ad exercendum vindictam. Hoc dico *doceri a priori*, scilicet præcincto sapphiro, *divinum judicium de hoc*, id est, de ultione divina per eos exsequenda. *Enim*, id est, quia divina ordinatio dixit *quidem*, id est, certe ei, scilicet induto poderam, *transire per mediam Jerusalem, et dare signum*, scilicet thau, *in frontes virorum correctorum*, id est, in quibus non est aliquid corrigendum. Alia littera habet, « virorum gementium et dolentium. » Sed *aliis*, scilicet qui habebant secures, dixit : *Exite in civitatem post eum*, quasi ejus illuminationem sequendo, *et percutite et nolite parcere oculis vestris, autem*, id est, sed *ne appropinquetis ad omnes super quos est signum* thau. Per hoc ergo quod statuitur illis percutere secundum distinctionem illius per signum, patet quod aliquid iriguntur in exsecutionem divinæ voluntatis ab aliis qui immediate recipiunt a Deo.

Quid fortassis quis dixerit, etc. Hic probat per auctoritatem Danielis, et immiscet aliqua de Ezechiele, dicens : *Quid fortassis quis dixerit*, id est, quid poterit respondere aliquis negans illuminari medios a primis, ad hoc quod scriptum est Danielis, IX, 23, sic *de Angelo dicente ad Danielem*, hoc scilicet, *Exivit sermo ?* Nostra littera habet, « *Ab exordio precum tuarum egressus est sermo... Ego autem veni ut indicarem tibi.* » In quo datur intelligi sermonem revelationis illius ab aliis in ipsum exisse.

Aut quid diceret *de ipso primo Angelo*, scilicet præcincto sapphiro, *recipiente ignem ex medio Cherubin?* Ezech. x, 2, sic dicitur : *Dixit ad virum, qui indutus erat lineis, et ait... Imple manum tuam prunis ignis, quæ sunt inter Cherubim, et effunde super civitatem*. In quo datur intelligi eum de consumptione civitatis per Cherubin erudiri. *Aut* quomodo solvet *illud ejusdem*, scilicet Ezechielis in eodem capite, v, 7, quod est *abundantius* et efficacius *in ostensionem ordinis angelici*, id est, ad ostendendum quod unus accipit ab alio. Illud dico, *quoniam et*, id est, etiam *Cherubin immittit ignem in manus induti sanctam stolam*, scilicet poderam, de quo supra : sic enim ibi dicitur : *Extendit Cherub manum suam de medio Cherubim*, etc. In quo idem significatur, sed expressius quam primo.

Aut quid dicet *de* Angelo *vocante Gabrielem divinissimum*, propter divina altissima quæ revelavit, *et dicente ei : Fac intelligere istum*, scilicet Danielem, *visionem* (Dan. viii, 16), in quo ostendit Daniel unum Angelum ab alio illuminari, ut Prophetam illuminet.

Aut quid dicet ad alia *quæcumque dicta sunt a sacris Theologis*, id est, divinæ Scripturæ traditoribus, *de ornatu deiformi*, id est, Deo similem facienti, *cœlestium hierarchiarum, ad quem*, scilicet ornatum, *ordinatio*, id est, dispositio *nostræ hierarchiæ*, scilicet Ecclesiasticæ, est *assimilata, secundum quod possibile* est sibi, *habebit* in cognitione *angelicam pulchritudinem, quantum* est possibile *in characteribus*, id est, per figuras haberi. Ipsa dico ordinatio *formata* illuminationibus *per eum*, scilicet ornatum, *et reducta* per eum *ad superessentialem* causam *omnis hierarchiæ simul* acceptæ tam angelicæ quam humanæ, scilicet Deum. Usque adhuc pendet interrogatio. Quasi diceret : Nihil aliud ad hoc poterit dicere, nisi quod a nobis dictum est.

CAPUT IX.

ANTIQUA TRANSLATIO.

De Principibus, et Archangelis, et Angelis, et ultima eorum hierarchia.

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

De principatibus, archangelis et ange lis, deque ultima eorumdem hierar chia.

SYNOPSIS CAPITIS :

I. Exponit quid significant principatus.
II. Quid archangeli et ageli ; et quodnam sit horum officium.
III. Ostendit non angelis imputandum esse, quod aliqui sub illorum directione non profi ciant : illos enim et Deum ex parte sua nemini deesse, exemplis probat.
IV. Declarat divinam erga omnes providentiam ; et quo sensu Israel peculiariter pars Do mini dictus sit.

I

ANTIQUA TRANSLATIO.

A. Reliquus est nobis in contemplationem ornatus angelicas concludens hierarchias a deiformibus Principibus,

BALTH. CORDERII. S. J. INTERPRETATIO.

Reliqua nobis ad contemplandum 1
superest sacra illa distinctio, quæ an gelicas concludit hierarchias deiformi-

rchangelis, et Angelis dispositus. Et rimas quidem dicere necessarium æsimo (secundum quod mihi possibile) anctarum earum cognominationum nanifestationes.

B. Manifestat enim ipsa quidem cœlestium Principum illud deiformiter prinipale eductivum cum ordine sacro et rincipalibus decentissimis virtutibus, t ad superprincipale principium eas iniversaliter converti, et alias hierarhice ducere ad illud ipsum, quantum ossibile, reformari principificum prinipium, manifestareque superessentiaem ejus ordinationem ornatumque rincipalium virtutum.

bus principatibus, archangelis et angelis adornata. Ac primum quidem pro virili necessario mihi explicandas censeo sacrorum eorum nominum significationes : nomen siquidem cœlestium principatuum significat eorum, cum sacro quodam principalibusque virtutibus convenientissimo ordine, deiformiter principandi atque gubernandi potestatem, nec non ad superprincipalem principatum totaliter se convertendi, et ad ipsum alios quoque principaliter ducendi, ipsiusque principificis formam principatus in semetipsis, quantum fas est, exprimendi, ejusdemque superessentialem ordinandi principatum, in principalium virtutum dispositione declarandi facultatem.

DIVISIO ET EXPOSITIO TEXTUS.

A. *Reliquus est nobis in contemplationem ornatus*, etc.

In hoc capitulo intendit determinare le ordinibus ultimæ hierarchiæ.

Et dividitur in partes duas. In prima leterminat de infima hierarchia et ultina. In secunda movet quamdam quæionem ex prædeterminatis, et solvit eam, bi (§ 4), *Si autem quis dixerit quomodo*, etc.

Prima dividitur in duas. In prima deerminat de tribus ordinibus ultimæ hie-archiæ. In secunda comparat hierarhias eorum superioribus hierarchiis : t hoc est determinare eorum hierarchiam, bi (§ 3), *Ipsi enim Angeli sicut prædiximus*, etc.

Prima dividitur in duas. In prima coninuat se ad præcedentia, dicens quid reiquum sit sibi determinandum post prædicta. In secunda determinat de tribus ordinibus, ibi (§ 1, B), *Manifestat et ipsa quidem*, etc.

Circa primum duo facit. Primo enim dicit de quo agendum est. In secunda determinat modum agendi, ibi, *Et primas quidem*.

Littera sic legatur : Determinavimus de prima et media hierarchia : sed nunc *reliquus*, id est, relictus *est nobis in contemplationem*, id est, ad contemplandum, *ornatus*, id est, dispositio vel gradus qui est ex diversis ordinibus, *concludens*, id est finiens tamquam ultimus *angelicas hierarchias*. Ornatus dico *dispositus*, id est, ordinate compositus, *a principibus deiformibus* id est, similem principatum Deo habentibus, et *Archangelis et Angelis*, id est, ex his tribus ordinibus constans. *Et quidem*, id est, certe ego *æstimo necessarium* esse me dicere nunc, *secundum quod possibile* est *mihi*, *primas*, id est, primo in hac determinatione, *manifestationes sanctarum cognominationum earum*, scilicet essentiarum in his tribus ordinibus, id est, quid manifestent eorum nomina. Et dicuntur cognomina-

tiones prout imponuntur a donis supervenientibus naturæ sanctæ, propter sanctitatem donorum a quibus imponuntur.

B. *Manifestat enim ipsa quidem cœlestium principum illud deiformiter principale eductivum cum ordine sacro et principalibus decentissimis virtutibus*, etc. Hic determinat de tribus prædictis ordinibus secundum prædeterminatum modum.

Et dividitur in duas. In prima determinat de Principibus, ponendo proprietates quæ declarantur per nomen. In secunda de Archangelis et de Angelis simul, ibi (§ 2. A), *Ipsa autem sanctorum Archangelorum æquipotens quidem est cœlestibus Principatibus.*

DUBIA.

Circa primum sunt quinque dubia.

Primo, Utrum iste ordo Principatuum sit necessarius vel superfluus ?

Secundo, Quid sit proprius actus ejus ?

Tertio, Utrum sit unus vel plures ordines Principatuum ?

Quarto, Utrum iste ordo sit supra Potestates, vel infra ?

Quinto, de Proprietatibus eorum quas ponit in *littera*.

Circa primum sic proceditur. Dubium

1. Videtur enim, quod iste ordo superfluat : in operibus officiorum enim alicujus naturæ debet esse prelatus aliquis ejusdem naturæ, sicut in operibus apum præficiuntur apes : ergo et officiis hominum non debent præferri nisi homines : cum ergo iste ordo sit constituendus in prælatione humanorum officiorum, dicit enim Sanctus Bernardus in libro de *Consideratione* [1] ad Eugenium Papam : « Putamus Principatus his quoque prælatos « esse, quorum moderamine et sapientia « omnis in terris principatus constuitui« tur, regitur, limitatur, transfertur, mu« tilatur, et mutatur : » videtur, quod ordo iste superfluat.

2. Ad idem, Sanctus Gregorius, in homilia de *Centum Ovibus*, dicit : « Prin« cipatus vocantur, qui ipsis quoque bo« nis spiritibus præsunt, qui subjectis aliis « ad quæque agenda disponunt, eisque « ad explenda divina ministeria princi« pantur : » præesse autem est ordinis Dominationum, sicut per eumdem supra patuit : ergo cum duo ordines non debeant esse circa idem, videtur quod iste ordo superfluat.

3. Præterea, In Ecclesiastica hierarchia quæ tota exemplatur a cœlesti, idem sunt domini et principes : ergo videtur, quod nec in cœlesti debeat esse separatus ordo Principum a Dominationibus.

4. Præterea, Sicut patebit in *Littera*, « Proprium est hujus ordinis esse ducti« vum multitudinis ad actum juris con« servandi : » ducere autem ad actum non potest nisi aut secundum præesse, quod pertinet ad Dominationes, aut secundum agere, et hoc vel secundum ea quæ subjiciuntur potentiæ ejus, quod est Virtutum : aut compescendo adversarios, quod est Potestatum. Cum igitur hæc sufficienter compleantur per alios ordines, videtur quod iste ordo superfluat : et sic sequitur, quod non sit aliquis ordo

[1] S. Bernardus, Lib. V de Consideratione, cap. 4.

Principatuum, cum in cœlesti hierarchia non sit aliquid superfluum.

Solutio. Dicimus, quod cum humana hierarchia reducatur ad cœlestem tamquam ad moventem, sicut habitum est in quarto capitulo, in Ecclesiastica autem hierarchia est potissimum ordinatio quorumdam in regimine aliorum, secundum quamcumque dignitatem, et transmutatio eorum de gente in gentem, et de persona in personam, necessarium est in cœlesti hierarchia esse aliquem ad quem pertinet horum dispositio : et hic est ordo Principatuum.

Ad primum ergo dicendum, quod sicut in naturalibus non statur in agente univoco, sed fit ulterius reductio usque in primum motorem : ita etiam in prælatione Principatuum, sunt principes in humanis officiis homines, nihilominus tamen reducentur ad primum principem, qui est Deus, qui principatum suum circa infima communicat mediis secundum immutabilem legem suam.

Ad secundum ergo dicendum, quod aliter convenit præesse Dominationibus et Principatibus : domini enim præsunt ut non immiscentes se in operationibus circa subditos, sed dantes formam agendi aliis : principes vero præsunt ut egredientes cum multitudine primam partem capientes in aliqua multitudine, facti exemplar operandi aliis, dum ipso primo operantur.

Ad tertium dicendum, quod in Ecclesiastica hierarchia non est perfectum dominium : propter enim defectum in ipsa incidentem oportet dominos non omnino absolutos esse in opere, ne alii tepescant in operando : sed oportet cum eis egredi, et sic eosdem esse dominos et principes, licet non eadem ratione : in cœlesti autem hierarchia non est talis defectus : et ibi cum sit perfecte dominium, non sunt separata dominium et principatus solum secundum rationes, sed etiam secundum personas.

Ad quartum dicendum, quod iste ordo differt ab illis tribus ordinibus : neque enim tantum præsunt non immiscentes se multitudini non operando, sicut Dominationes, neque agunt indifferenter explentes omnem voluntatem divinam non prohibentibus etiam legibus naturæ, sicut Virtutes, vel secundum jurisdictionem continendi quoscumque subditos in tranquilitate, non limitatam, sicut Potestates : sed eorum potestas limitatur circa unum regnum vel gentem.

Circa secundum sic proceditur. Dubium 2.

1. Videtur enim, quod præesse aliis ad explenda divina ministeria sit actus eorum, per auctoritatem Gregorii primo inductam.

Sed contra : Diversorum ordinum et maxime in diversa hierarchia collocatorum diversi sunt actus secundum speciem: præesse autem ad hoc quod dictum est, est actus Dominationum, qui sunt in alia hierarchia a Principatibus, ut ex præhabitis patet : ergo non est actus Principatuum.

2. Præterea, Gregorius in eadem homilia [1], assignans qualiter actus hujus ordinis sit in hominibus, sic dicit : « Sunt « nonnulli qui acceptis virtutibus etiam « electorum hominum merita transcen- « dunt : cumque bonis meliores sunt, « electis quoque fratribus principantur. » Quo ergo isti sortem suam nisi inter Principatuum numeros accipiunt ? sed hoc idem etiam assignavit in hominibus esse actum Dominationum, ut patet ex auctoritatibus ejus prius positis : ergo videtur, quod hic ordo non habeat separatum actum a Dominationibus.

3. Præterea, Bernardus super Cantica [2], ponens actum Principatuum, sic dicit : « Sunt Principatus, qui Deum altius

[1] S. Gregorius, Homil. XXXIV super Evangelium.

[2] S. Bernardus, Sermo XIX super Cantica.

« speculantes, et liquido prævidentes universitatis principium esse, et primogenitum omnis creaturæ, et tanta providentia, quanta principatus dignitate donantur. » Et infra : « A Principatibus « Deus diligitur ob æternam illam et originalem virtutem, quæ dat esse et essendi principium omni creaturæ. » Sed videtur hoc non esse actus eorum : superiores enim ordines occultiora de Deo cognoscunt et limpidius vident : ergo non convenit eis altius speculari et liquidius prævidere.

4. Præterea, Speculari Deum secundum diversas conditiones ipsius attribuitur diversis ordinibus secundum quod per hoc sortiuntur in contemplatione Dei donum quo collocantur in tali ordine : sed esse et essendi principium est commune omni creaturæ, et non dicit aliquid officii divini : ergo videtur, quod penes hanc speculationem non sumatur actus proprius alicujus ordinis.

Solutio. Dicimus, quod proprius actus hujus ordinis est qui ponitur in *Littera* pro secunda proprietate, scilicet esse « ductivum cum « ordine sacro: » est enim ejus educere multitudinem terrestrem militantem, exiens in capite multitudinis ad actum quo conservantur in jure divino et libertate propria, et propulsantur infringere libertatem volentes, et statuuntur quicumque in dignitate prælationis super gentem aliquam, et permutantur dignitates juxta Dei ordinationem, secundum quod hoc quodam certamine perficitur. Unde dicit Bernardus super Cantica [1] : « Tanta siquidem Principatus dignitate « donantur, ut ubique terrarum habeant « potestatem, quasi de summo quodam « rerum cardine regna et principatus « quoslibet pro arbitrio mutare et ordinare dignitates, pro quorumque meritis « facere primos novissimos, et novissimos « primos : deponere potentes de sede, et « exaltare humiles. »

Ad primum ergo dicendum, quod per hoc quod subdit, Principatum distinguit per præesse principum a præeminentia dominorum, qui non principantur, id est, non primam partem capiunt in multitudine educentes eam ad actum. Et similiter dicendum ad secundum argumentum.

Ad tertium et quartum dicendum, quod Deus est principium essendi ut dans esse, et ut continens in esse et in dignitate et libertate debita, quantum ad humana officia : isti autem Angeli ex hoc quod contemplantur ipsum ut principium, non consequuntur similitudinem, ut dent esse, sed secundum quod est principium, id est, primo capiunt in dispensando humanas dignitates : et secundum hoc sumitur contemplatio principii.

Circa tertium sic proceditur. Dubiu[m]

1. Videtur enim, quod non sit unus ordo Principatuum : in Ecclesiastica enim hierarchia sunt diversi principatus non reducibiles in unam personam, scilicet ecclesiasticus et sæcularis : unde dictum est ad David per Prophetam Nathan in I *Paralipomenon*, in multis locis, quod non ædificaret domum Domini : quia sanguinem multum fudit, exercendo sæcularem principatum [2]. Cum igitur Principes cœlestes præficiantur terrenis principibus, videtur quod principes non possint reduci in unum ordinem in cœlestibus.

2. Præterea, Omnes qui sunt in uno, ad unum reducuntur primum in illo ordine quo diriguntur in illuminationibus hierarchicis, cum non sint duo æquales in illo ordine : sed inter ea quæ reducuntur ad unum dirigens, non est contradictio, vel discordia : cum ergo inter Principes cœlestes sit contradictio, sicut

[1] S. Bernardus, Sermo XIX super Cantica.

[2] I Paralipom. Cf. præcipue cap. xvii.

dicitur Danielis, x, 13 : *Princeps regni Persarum restitit mihi viginti et uno diebus : et ecce Michael unus de Principibus primis venit in adjutorium meum.* Ergo videtur, quod non sit unus ordo principum cœlestium.

Solutio. Dicimus, quod omnes angelici Principes sunt in uno ordine : quia conveniunt in uno actu secundum speciem.

Ad primum ergo dicendum, quod sicut dicit Bernardus in libro de *Consideratione*[1] : « Duo gladii de quibus dicitur « Luc. xxii, 38, per quos significatur po- « testas spiritualis et sæcularis, pertinent « ad unam jurisdictionem. Unde dicitur : « *Ecce duo gladii hic*, non hic et ibi : sed « tamen spiritualis pertinet ad Ecclesia- « sticum principem secundum jurisdictio- « nem et secundum actum sive exerci- « tium : sæcularis vero pertinet ad eum- « dem secundum jurisdictionem, quia « per auctoritatem exerceri debet, et « numquam ad exercitium procedere. » Et hoc ideo est in Ecclesiastica hierarchia : quia sæcularis potestas non potest exerceri sine effusione sanguinis, quæ propter iram et vindictam quæ immiscetur justitiæ, et propter actus horribilitatem facit inidoneum altaris ministerium, in quo requiritur pacatissima et tranquilla conscientia. In Angelis autem non commiscetur aliquis talis defectus : et ideo idem potest utrumque principatum exercere, sicut etiam a Deo nihil spiritualitatis dejicitur quamvis ipse occidat et vivere faciat, quia cum summa tranquillitate utrumque actum exercet.

Ad secundum dicendum, quod secundum viam Dionysii potest dici, quod Michael et Princeps Persarum non sint de ordine Principum, sed Angelorum : dicuntur tamen Principes ab actu Principum, quem exercent virtute illorum a quibus ipsi illuminantur : et hi quidem discordant antequam a Principibus illuminationem accipiant, qua super aliquo recepta ad idem operantur. Vel si volumus dicere, quod sint de ordine Principum, tunc dicendum est quod unus eorum est sub altero, et quod erat contradictio et pugna disputatoria inter eos, cum uni eorum videretur liberandum fore populum Israel, quia tempus erat completum quod erat impositum a Domino : alteri vero videbatur non debere eos adhuc liberari, quia non sufficienter erant purgati, propter crimina quæ in captivitate fecerant, utroque ex similibus conjecturante, nondum certitudinaliter aliquid judicante, quia super hoc illuminationem a Deo, vel a superiori nondum acceperant, qua recepta ad concordiam reducebantur, sicut dicitur Job, xxv, 2 : *Facit concordiam in sublimibus suis.*

Circa quartum sic proceditur. Dubium I.

1. Videtur enim, quod Principes sint supra Potestates : Potestatis enim, ut dicit sanctus Paulus ad Romanos, xiii, 4, est gladium portare. Dicit enim sic : *Non enim sine causa gladium portat.* Dei enim minister est, vindex in iram ei qui malum agit : Principis autem est imperare et dispensare de gladio portando. Cum igitur exsequens sit infra eum cujus imperia operatur, videtur quod Potestates sint infra Principes.

2. Præterea, In Ecclesiastica hierarchia, quæ exemplata est a cœlesti, Potestates exsequentes vindictam sunt sub Principibus : ergo et ita debet esse in cœlesti.

3. Præterea, Sanctus Gregorius et sanctus Bernardus ordinant Potestatem sub Principatibus.

Solutio. Dicimus, quod super hoc diversa est sanctorum traditio. Quidam enim, ut sanctus Gregorius et sanctus Bernardus, ponunt Potestates sub Principatibus : sanctus Dionysius vero e con-

[1] S. Bernardus, Lib. V de Consideratione, cap. 5.

verso. Non enim dicimus, quod differentia est tantum in nominibus, ut quidam dicunt : quia plane est contra dicta eorum : sed concordant in significatione nominum. Dicimus autem quod ordinatio sancti Dionysii est probabilior : tum quia per auctoritatem firmior est, quia instructus fuit de hoc a Paulo vel a Ierotheo, quorum est maxima auctoritas : tum etiam quia magis est consonum rationi : attenditur enim in distinctione mediæ et ultimæ hierarchiæ limitatum et non limitatum circa commune hoc quod est potestas : et ideo quia princeps dicitur secundum potentiam limitatam in uno regno vel civitate, potestas non dicitur a limitata potentia, sed jurisdictione regendi in tranquilitate, et coercendo adversantem nequitiam tam in angelicis quam in humanis : limitata autem potestas minor est non limitata : et ideo rationabiliter Principes sub Potestatibus ordinavit. Gregorius vero et Bernardus attendunt Potestates eorum prout ordinantur ad actum unius modi, qui scilicet est secundum limitatam potentiam : et sic sine dubio Principes essent ante Potestates, cum potestas sit limitata secundum imperium principis, et hoc est secundum conformitatem ad humanam, in quibus non est nisi limitata potestas. Unde II Reg. xx, 23, in ordinatione familiæ David, prius dicitur, quod *Joab fuit super universum exercitum Israel*, in quo habebat Principis officium. Et postea dicitur, quod *Banaias filius Joiadæ* erat *super Cerethæos et Phelethæos*, ad quos pertinebat destruere malos et tueri bonos, quod est de officio potestatis. Interpretantur enim Cerethiæi et Phelethæi *mortificantes* et *vivificantes*. Quidam vero volunt probare Principes esse super Potestates, per hoc quod Apostolus ad Ephes. I, 21 [1], prius nominat Principatus quam Potestates. Sed intentio Apostoli non fuit ordinare ordines angelicos, sed tantum ostendere in quibusdam ordinibus qualiter per eos ordinatur Ecclesia.

Si vero dicatur, quod limitatum et non limitatum non diversificant speciem potestatis, sicut nec magis et minus, et ita secundum hoc non debent distingui hierarchiæ. Dicendum, sicut dicit Philoso« phus in IX *Ethicorum* : « Comparatio « secundum magis et minus non est suf« ficiens univocationis signum, nisi quan« do eadem natura secundum accessum « et recessum a termino est causa ma« gis et minus, sicut patet in compara« tione albi : quando vero diversa natura « participantium eumdem actum facit ab « uno participari eminenter, ab inferiori « deficienter, non est comparatio univo« ci, sed analogi, sicut dicitur Angelus « intelligentior homine. » Et similiter hæc potestas est non limitata quantum ad actum divinum in quantum hujusmodi : limitata vero est prout est circa officia humana. Et per hoc patet solutio ad objecta.

Dubiu

Circa quintum quæritur de numero proprietatum quas ponit in *Littera*.

Et dicendum, quod sunt quinque, et sic accipiuntur : quia vel sunt in communicando ad secunda, et sic est quarta : vel in recipiendo, et sic vel quantum ad substantiam doni, et sic est prima : vel quantum ad proprium actum, et sic est secunda : vel quantum ad opus consequens, et sic est terra : vel quantum ad effectum in quo consummatur, et sic est quinta.

[1] Ad Ephes. I, 21 : *Supra omnem principatum, et potestatem, et virtutem, et dominationem*, etc.

EXPOSITIO TEXTUS.

B. *Manifestat enim*, etc.

Littera sic legatur : Ita dicendum est primo manifestationes cognominationum. *Enim*, id est, quia *ipsa* cognominatio *cœlestium Principum quidem manifestat illud principale*, id est, donum quo principantur primo capiente in multitudine : et hoc *deiformiter*, secundum quod talis principatus exemplatur in eis a principatu divino, et sic est prima proprietas : *et* manifestat *eductivum*, id est, quod est educens multitudinem exiens cum eis in capite eorum ad actum, quo consequuntur in jure divino permanentiam et libertatem patriæ, et hoc *cum ordine sacro*, id est, his quæ sunt educta ordinatis ut cuique decet sub ipso in ordine ad sacrum actum, et in hoc tangitur forma actus. Et eductivum dico *virtutibus principalibus*, id est, quæ decent principem : non enim sufficiunt personales, ut scilicet tantum habeat ad sufficientiam sibi : sed oportet, quod virtutes ejus sufficiant toti multitudini. *Et decentissimis*, quantum ad honestatem eorum exteriorum. In hoc tangitur causa per quam possent in talem actum : et sic est secunda. *Et* manifestat *eas*, supple, essentias, *converti universaliter*, secundum nihil impeditas *ad principium*, id est, principatum divinum, *superprincipale*, id est, qui est causa omnis principatus : et hoc est opus operatum quod consequitur actum proprium, scilicet ut in educendo convertantur ad eum : et sic est tertia. *Et* manifestat eas *ducere hierarchice*, id est, ordine hierarchico *alias*, scilicet inferiores *reformari*, id est, ut reformentur *quantum possibile* est eis *ad illud ipsum*, scilicet divinum, *principium*, id est, principatum, *principificum*, id est, faciens omnem principatum : et sic est quarta in communicando. *Que*, id est et manifestat eas *manifestare* per perfectam assimilationem, ut in ipsis relucens manifestetur, *ordinationem ejus*, scilicet principii quo omnia ordinat, *superessentialem* ex parte ordinantis. *Que*, id est, et manifestare *ornatum virtutum principalium*, ut supra, per quas congrue possunt alios ordinare : et hic est effectus quo consummatur quælibet hierarchia, scilicet in assimilatione ad Deum : et quælibet specialiter secundum speciale donum, quod est illi ordini proprium : et sic est quinta proprietas.

2

ANTIQUA TRANSLATIO.

A. Ipsa autem Archangelorum sanctorum æquipotens quidem est cœlestibus Principatibus. Est enim et eorum et Angelorum, ut dixi, hierarchia una et dispositio.

B. Verumtamen quoniam quidem non est hierarchia nisi et primas et medias et ultimas virtutes habens, Archangelorum sanctus ordo communicative hierarchiæ medietati extremorum recipitur. Etenim sanctissimis principatibus communicat et sanctis Angelis. Ipsis quidem quia ad superessentiale principium principaliter convertitur, et ad ipsum, ut possibile, reformatur, et Angelos unificat secundum bene ornatos ejus et ordinatos et invisibiles ducatus. Istis vero quia et eis prophetico est ordini, divinas illuminationes hierarchice per primas Virtutes suscipiens, et Angelis eas deiformiter annuntians, et per Angelos nobis manifestans, secundum sacram uniuscujusque divinitus illuminatorum analogiam.

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Sanctorum vero archangelorum ordo, cœlestibus quidem istis principatibus æqualis perhibetur. Est equidem, uti dixi, una illorum atque angelorum hierarchia, eademque distinctio ; verum cum nulla sit hierarchia, quæ non primas et medias ultimasque virtutes habeat, sanctus Archangelorum ordo, jure quodam hierarchico communi, medietate sua continet extremas ; sanctissimis enim principatibus communicat et sanctis angelis ; illis quidem, quoniam ad superessentialem principatum principaliter conversus est, et ad ipsum, quantum fas est, efformatur, nec non Angelis decoro suo atque ordinato, qui adspectum effugit, ducatu unionis auctor exsistit ; his autem, quia etiam ordinis est dictatorii, divinasque illustrationes hierarchice per primas virtutes suscipiens, exinde iis ipsis Angelis easdem benevole annuntiat, nobisque per Angelos manifestat, pro cujusque illorum, qui divinis illustrationibus afflantur, ad res sacras capacitate.

DIVISIO TEXTUS.

Ipsa autem sanctorum Archangelorum, etc.

In ista parte ponit proprietates Archangelorum et Angelorum simul : quia cum Archangeli dicant aliquid medium inter Principes et Angelos, secundum nomen habent proprietates utrorumque : unde proprietates Archangelorum quæ adduntur super proprietates Principum, ostenduntur per proprietates Angelorum.

Dividitur autem hæc pars in tres. In prima ostenditur, quod Archangeli sunt in prima hierarchia cum Principatibus et Angelis. In secunda quia medii est communicare utrumque extremum, ostendit quomodo communicant quodammodo proprietates Principum, ibi (§ 2, B), *Etenim sacratissimis.* In tertia quomodo communicant Angelis, ibi (§ 2, B), *Istis vero quia et eis.*

Circa primum duo facit. Primo dicit, quod hi tres ordines sunt in una hierarchia. Secundo quod Archangeli habent medium locum in hierarchia, ibi (§ 2, B). *Verumtamen quoniam* etc.

DUBIA.

Hic ANTE *Litteram* duo quæruntur.

Primo, Utrum Archangeli sint unus ordo divisus, et quis ejus actus sit?

Secundo, Utrum omnes Archangeli in uno ordine sint?

CIRCA primum sic proceditur.

I. Videtur enim, quod Archangelorum non sit per se ordo : cum enim natura non faciat per multa quod potest fieri per unum, eo quod sic melius est fieri, multo ergo minus hoc erit in divinis : sed per nuntiare summa potest fieri per unum : cum igitur Archangeli distinguantur ab Angelis per hoc quod est summa et intima nuntiare, videtur quod cum utrumque possit fieri per Angelos, quod non oporteat esse ordinem Archangelorum. Quod autem sic distinguantur, patet per Gregorium in homilia de *Centum ovibus* : « Qui summa, inquit, nuntiant, « Archangeli vocantur : Græca enim lin- « gua, Angeli nuntii, Archangeli summi « nuntii vocantur [1]. » Et infra etiam dicit, quod « illi sunt Angeli qui minima « nuntiant. » Præterea assignans qualiter Archangelorum actus in hominibus sunt, sic dicit : « Sunt nonnulli qui di- « vinæ largitatis munere referti, secre- « torum cœlestium summa et capere « prævalent et annuntiare. Quo ergo illi Dubium I.

[1] S. GREGORIUS, Homil. XXIV super Evangelium.

« nisi inter Archangelorum numerum « deputantur? » Sic igitur summa nuntiare videtur esse proprium Archangelorum. Cum igitur hoc possit fieri per Angelos, videtur quod non oporteat de hoc esse specialem ordinem. Hoc idem videtur per Bernardum in libro quinto de *Consideratione* : « Putemus, inquit, « quod ordines Archangelorum qui « sunt conscii divinorum mysteriorum, « non nisi ob præcipuas et magnas cau- « sas mittantur [1]. » Nec potest dici, quod magnæ causæ non possunt committi minoribus, sicut est apud nos : quoniam hoc accidit apud nos ex defectu stultitiæ vel infidelitatis in aliquibus incidente : quod non potest incidere in Angelis inferioribus : ergo videtur, quod quibuslibet infimis possunt etiam maxima committi.

2. Præterea, In Ecclesiatica hierarchia quæ exemplata est a cœlesti, non sunt nisi prælati et subditi : ergo nec in cœlesti : cum igitur Principes teneant locum prælatorum, Angeli vero locum subditorum, non debet esse aliquis tertius ordo.

3. Ad idem, Diversorum ordinum diversi sunt actus secundum speciem : sed nuntiare magna, quod est actus Archangelorum, et nuntiare parva, quod est actus Angelorum, secundum prædictas auctoritates, est idem actus in specie : ergo Archangelorum ordo non est diversus ab ordine Angelorum.

4. Ad idem, De ordine quolibet oportet judicare secundum manifestationem sui nominis : nomen autem Archangelorum non dicit aliquod donum per se, sed compositum ex duobus ordinibus : dicitur enim Archangelus quasi princeps Angelus : non ergo videtur esse aliquis ordo per se.

5. Ad idem, Quilibet ordo constituitur secundum aliquid quod est proprium sibi : sed huic ordini nihil assignatur in *Littera* nisi in quo convenit cum aliis : ergo non videtur esse aliquis ordo per se.

Solutio. Dicimus, quod Archangelorum est ordo per se differens ab omnibus aliis per actum sibi proprium, qui est instruere de his quæ pertinent ad salutem alicujus universitatis, non unius personæ tantum, ita tamen quod id quod est inferiorum, non excludatur a superioribus, secundum eminentiorem tamen modum.

Ad primum ergo dicendum, quod summa et infima annuntiare non distinguit hos ordines secundum altitudinem et parvitatem nuntiati, sed secundum altitudinem et debilitatem illuminationis : de eodem enim potest haberi parva et magna illuminatio, sicut de eadem conclusione scientia et opinio : et secundum hoc propter diversam proportionem capacitatis ex diversitate naturæ est distinctio ordinum. Et per hoc patet solutio ad omnes auctoritates.

Ad aliud dicendum, quod Angeli sunt subditi Principum, ut per quos nuntiant ea quæ pertinent ad salutem uniuscujusque personæ : Archangeli vero ut per quos nuntiant ea quæ pertinent ad salutem communem : et similiter in Ecclesiastica hierarchia subditos habent prælati ad diversa officia.

Ad aliud dicendum, sicut ad primum, quod per nomen non designatur aliquid compactum ex diversis ordinibus secundum essentiam, sed secundum imitationem : imitantur enim Principes in dispensatione terrenarum dignitatum, sed inferiori modo : quia sunt tantum nuntii eorum quæ circa hæc auctoritate a Arincipibus efficiuntur. Et similiter quæ est Angelorum, invenitur in Archangelis eminenter, ut dictum est.

Ad aliud dicendum, quod proprietates

[1] S. Bernardus, Lib. V de Consideratione, cap. 4.

aliorum ordinum conveniunt huic secundum specialem modum participandi.

ium 2. Circa secundum sic proceditur.

1. Videtur enim quod non sit unus tantum ordo Archangelorum : in Ecclesia enim sunt diversi annuntiantes summa, quæ non reducuntur ad unum donum, sicut Prophetæ et Evangelistæ : et sunt etiam annuntiantes diversa, quædam de præteritis, quædam de præsentibus, et quædam de futuris : ergo videtur, quod nec in cœlestibus penes annuntiationem summorum debeat esse unus ordo tantum.

2. Præterea, Sicut dicit Bernardus super Cantica : « Porro Archangelis (ut eis « aliquid differentius ab his qui simpli- « citer Angeli sunt, tribuamus) mirabili- « ter credo, quod delectat quod ipsis « quoque æternæ sapientiæ consiliis fa- « miliarius admittantur, eademque per « ipsos locis quæque suis atque tempo- « ribus summo moderamine dispensan- « tur [1]. » Si igitur hoc sit proprium huic ordini, cum omnes superiores maxime admittantur occultis consiliis, videtur quod sint plures ordines Archangelorum.

Solutio. Dicimus, quod Archangelorum non est nisi unus ordo.

Ad primum vero dicendum, quod Evangelista et Propheta conveniunt in duobus, scilicet in principio, a quo accipiunt, illuminatur enim uterque ab infima hierarchia, scilicet angelica : et etiam in modo accipiendi, quia uterque accipit divinum radium circumvelatum symbolis : differunt enim tantum in determinatione materiæ de qua est nuntiatio : quia Evangelista nuntiat veritatem expressam de eo quod Propheta sub figuris et indeterminate prædicit : unde cum non differant quoad principium, non oportet reduci ad unum ordinem Angelorum.

Ad secundum dicendum, quod Archangeli non admittuntur summis consiliis simpliciter (hoc enim est primorum), sed in genere consiliorum quæ sunt de dispensatione humanarum rerum : hæc enim sunt quæ ad statum communem pertinent.

EXPOSITIO TEXTUS.

Ipsa autem Archangelorum, etc.

Littera sic construatur : Dictas proprietates manifestat nominatio Principum. *Autem*, id est, sed *ipsa* nominatio *sanctorum Archangelorum quidem*, id est, certe est *æquipotens*, id est, potentiam principalem per imitationem manifestat *cœlestibus Principatibus*. *Enim*, id est, quia *una hierarchia est*, *et* una *dispositio* id est, ratio qua disponuntur in hierarchia, *et eorum*, scilicet Archangelorum et Principum et Angelorum, *ut*, id est, sicut *dixi* in capite sexto hujus.

[1] S. Bernardus, Serm. XIX super Cantica.

DUBIU

Videtur, quod non sit æquipotens ordo Archangelorum Principatibus, cum Principatus sit superior ordo. Et si dicatur, quod sit æqualitas ratione hierarchiæ tunc similiter debuisset dicere de Angelis, qui sunt cum eis in eadem hierarchia.

Et dicendum, quod præter æqualitatem hierarchiæ est inter eos æqualitas imitationis : imitantur enim principem in dispensatione terrenarum dignitatum, licet diversimode, ut supra dictum est. Sic autem non imitantur Angeli, cum non illuminent nisi de personalibus officiis : et ideo non dixit eos æquipotentes.

EXPOSITIO TEXTUS.

B. *Verumtamen*, etc.

Hic ostendit, quod iste ordo est medius in ista hierarchia, dicens : Licet eorum sit hierarchia una, *verumtamen quoniam quidem*, id est, certe *non est* aliqua *hierarchia nisi habens virtutes et primas et medias et ultimas* dispositas in ipsa, *sanctus ordo Archangelorum recipitur medietati hierarchiæ extremorum*, id est, ordinatur in medio duorum extremorum ordinum hujus hierarchiæ, scilicet Angelorum et Principatuum : et hoc *communicative*, id est, per imitationem proprietatum utriusque ordinis. *Etenim*, id est, quia *communicat:* proprietatibus imitando *sacratissimis Principatibus* et etiam sanctis Angelis.

Et ponit tres proprietates in quibus convenit cum Principatibus, quarum tertia est in communicando, aliæ in recipiendo. Prima quidem quantum ad receptionem, secunda quantum ad perfectionem in illo quod recipitur. Dicit ergo : *Quidem*, id est, certe ordo Archangelorum communicat *ipsis*, scilicet Principatibus : *quia convertitur* per contemplationem et desiderium *ad principium superessentiale*, scilicet Deum, secundum quod principium dicit principatum, ut supra expositum est : et hoc *principaliter*, id est, recipiendo ab ipso

principandi dignitatem, et dispensandi principatus, diversitatem tamen in principatibus, ut dictum est, et hæc est prima. *Et reformatur*, id est, conformatur *ad ipsum* principium propter factam assimilationem, *ut possibile* est sibi, et hæc est secunda. *Et* etiam *unificat* reducendo ad primum unum Angelos *secundum ducatus* quibus eis præsunt, *bene ornatos*, quantum ad plenitudinem bonorum quibus conducunt, eos reducendo ad finem, *et ordinatos*, quantum ad dispositionem in hierarchia et ordine, *et invisibiles*, visu scilicet corporali, quantum ad naturam illuminationum. Sic igitur et Principatus et Archangeli immediatam actionem regiminis habent in Angelos : sed Angeli ut illuminatores et persuadentes tantum, Principatus et Archangeli ut exsequentes per eos propria auctoritate commutationem vel conservationem terrenorum principatuum. *Vero*, id est, sed communicat *istis*, scilicet Angeli : *quia et*, id est, etiam *eis*, scilicet Archangelis sicut et Angelis *est*, id est, convenit quod est *suscipiens hierarchice*, id est, secundum ordinem hierarchicum, *divinas illuminationes per primas virtutes*, id est, per superiores ordines, et hoc *hypofetico ordine*, ὑποφητικῆς τάξεως, ab ὑπὸ quod est *sub*, et φῆσις quod est *operatio* [1], quasi operando sub dispensatione Principum, sicut et Angeli, licet diversimode, ut dictum est : et hæc est una proprietas in accipiendo. Vel *prophetico ordine*, id est, accipiendo per occultam inspirationem a Deo procedentem, ita quod non sit similitudo ad Prophetam, quantum ad ea quæ sunt ex parte Prophetæ recipientis, ut recipere symbolis, et sub differentia temporum, sed tantum quantum ad primum principium emanationis luminum, et etiam convenit eis quod est *annuntians eas* illuminationes *Angelis deiformiter*, quantum ad modum suscipientis : quia omnes deiformen intellectum habent, *et* etiam est *manifestans nobis* eas *per Angelos medios* non jam deiformiter, *sed secundum sacram analogiam*, id est, proportionem capacitatis *uniuscujusque* de numero *illuminatorum divinitus*, id est, lumine divino, et hæc est secunda proprietas qua conveniunt cum Angelis in communicando illuminationes nobis et inferioribus Angelis.

[1] Vel melius ab ὑπό φῆμι.

3

ANTIQUA TRANSLATIO.

Angeli quid ?

Ipsi enim Angeli (sicut prædiximus) completive consummant omnes cœlestium animorum dispositiones secundum quod consummandum est. Quippe in cœlestibus essentiis habentes angelicam proprietatem, et magis apud nos Angeli quam priores aptius nominati, quantum circa quod manifestius, est ipsis hierarchia et magis circumornatus. Excellentissimam quidem enim (ut dictum est) dispositionem tamquam ipsi occulto primitus ordinate proximantem, clam formans [1] æstimandum ordinare secundam : secundam vero quæ completur a sanctis Dominationibus et Virtutibus et Potestatibus, ei quæ est Principibus et Archangelis et Angelis, hierarchiæ præesse. Prima quidem hierarchia manifestius : ea vero quæ est post eam occultius : Principatuum autem et Archangelorum et Angelorum manifestativam dispositionem, humanis hierarchiis per consequentia præci-

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Ipsi enim Angeli, sicut prædiximus, omnes cœlestium intelligentiarum ordines complendo terminant, ut qui novissime cœlestes inter essentias, angelicam sortiti sint proprietatem ; adeoque præ superioribus istis, hoc rectius a nobis angeli vocentur, quo magis ipsarum hierarchia res evidentiores ac mundanas attingat. Siquidem supremam illam, uti dictum est, distinctionem, tamquam secreto illi sacratissimo primo ordine propinquam, magis abdite putandum est secundæ res sacras moderari ; secundam vero, quæ sanctis dominationibus et virtutibus ac potestatibus expletur, potestatum et archangelorum atque angelorum hierarchiæ præsidere, prima quidem hierarchia manifestius, sed occultius sequente : porro principatuum, archangelorum atque angelorum ordinem explanatorium humanis per vices præesse hierarchiis : ut hoc ordine ad Deum sit ascensus, et conversio communio-

[1] Alias *formantem*.

pere : ut sit per ordinem ad Deum ascensus, et conversio, et communicatio, et unitas. Et quidem a Deo omnibus hierarchicis optime indita, et communicative superveniens, et cum ornatu sacrissimo processio. Inde Theologia nostram hierarchiam Angelis distribuit, principem Judæoru populi Michaelem [1] nominans, et alios gentium diversos. Statuit enim Excelsus terminos gentium juxta numerum Angelorum Dei [2].

que atque unio, quæ teiam a Deo omnibus hierarchiis benevole afiletur, communicationeque quadam inseratur, cumque decore sacratissimo promanet. Hinc theologia nostram hierarchiam angelis attribuit, cum populi judæorum principem appellet Michaelem, aliosque gentium aliarum : statuit enim Altissimus terminos gentium, juxta numerum angelorum Dei.

DIVISIO TEXTUS.

Ipsi enim Angeli, sicut prædiximus, etc.

Dixerat superius in quibus Archangeli communicant cum Angelis, in parte vero ista assignat causam ejus quod dixerat, ostendens hoc proprie Angelis convenire per dispositionem quam habent in hierarchia angelica : unde per consequens ostendit comparationem ultimæ hierarchiæ ad alias.

Dividitur autem hæc pars in tres. In prima ostendit, quod prædicta proprietas, scilicet recipere a primis et nuntiare nobis convenit Angelis : eo quod habent ultimum gradum in hierarchia. In secunda ostendit, quod ab hoc inter alios maxime Angeli dicuntur, ibi, *Et magis apud nos*, etc. In tertia confirmat quod dixerat per auctoritatem sacræ Scripturæ, ibi, *Inde Theologia*, etc.

DUBIA.

Hic autem tria ante *Litteram* quæruntur.

Primo, Utrum sit aliquis ordo specialis Angelorum?

Secundo, Quis actus ejus ?

Tertio, Quare non ponat plures proprietates Angelorum?

Circa primum sic proceditur. Dubium I

1. Ab eo enim quod est commune toti

[1] Cf. Dan. x, 13.

[2] Cf. Deuter. xxxii, 8.

naturæ, non sumitur aliquid speciale in illa natura : sed esse Angelum convenit toti naturæ superiori, sicut in capite quinto dictum est : ergo non erit aliquis specialis ordo.

2. Ad idem, Sicut dicitur II *Sententiarum*, « secundum gradum naturæ in « Angelis est gradus donorum : » sed Angeli nomen non dicit gradum specialis naturæ, cum conveniat toti naturæ : ergo non dicet etiam speciale donum a quo sumatur specialis ordo.

3. Ad idem, Recipere et nuntiare occulta et manifesta in operatione ad nos non est diversum in specie : sed secundum hoc sumitur differre in *Littera* Angelus a superioribus qui recipiunt manifesta quoad nos : ergo non est specialis ordo.

4. Ad idem, Sicut est situs in corporalibus, ita est ordo in spiritualibus : sed in corporalibus ultimus gradus æquatur superficiei, et non facit altitudinem aliquam : cum ergo Angeli sint in ultimo gradu, non videtur quod faciant aliquem singularem ordinem.

Solutio. Dicimus, quod Angelorum est unus specialis ordo.

Ad primum dicendum, quod cognominatio angelica dicta est supra esse communis toti superiori naturæ, secundam quod est acceptas illuminationes aliis effundere quicumque sub ipso sunt : Angelis autem hoc competit secundum specialem modum, prout acceptas illuminationes proportionaliter nobis in nos transfundunt illuminantes de his quæ ad unumquemque pertinent. Et per hoc patet solutio ad secundum.

Ad tertium dicendum, quod sicut sæpe dictum est, accipere illuminationes occultas et manifestas quoad nos est ex diversa proportione recipientium propter diversitatem naturæ et doni quo completur natura : quidam enim recipiunt in majori limpiditate et fulgore et propquius primo, secundum quod sunt nobis minus manifesta in se.

Ad quartum dicendum, quod ultimum in quo est status spiritualium illuminationum, sunt subditi in Ecclesiastica hierarchia, et non Angeli : cum ipsi sint superiores summis nostræ hierachiæ : et ideo ordinem dignitatis constituunt.

Circa secundum sic proceditur. Dub

1. Videtur enim, quod actus Angelorum sit illuminare Ecclesiasticam hierarchiam, per hoc quod dicitur in *Littera*.

2. Præterea, Gregorius dicit, quod « illi « dicuntur Angeli qui minima nun- « tiant : » hæc autem sunt quæcumque revelantur ad ipsos singulariter pertinentia : ergo hæc revelare videtur esse proprium Angelorum. Hoc idem videtur per Gregorium qui secundum hoc assignat actum Angelorum in hominibus esse : « Sunt, inquit, plerique qui parva « capiunt, sed tamen hæc eadem parva « pie annuntiare fratribus non desi- « stunt. » Quo ergo isti nisi inter Angelorum numerum currunt? Sed contra, Isa. vi, 6 et 7, legitur, quod Seraphin missus est ad purgationem ipsius Isaiæ. Item, Ezechiel instructus est per Cherubin, ut legitur Ezech. x : ergo non est proprium hujus ordinis illuminare singulos Ecclesiasticæ hierarchiæ.

3. Præterea, Habere usum exterioris officii convenit Virtutibus et Potestatibus, et maxime toti ultimæ hierarchiæ : ergo non videtur esse proprium hujus ordinis.

4. Item, Videtur quod custodia hominum sit proprius actus per hoc quod dicit Bernardus in V de *Consideratione*[1]: « Putemus, inquit, Angelos dici eos qui « singuli singulis hominibus dati cre-

[1] S. Bernardus, Lib. V de Consideratione, cap. 4.

« duntur, missi in ministerium, secun-« dum Pauli doctrinam [1], propter eos « qui hæreditatem capiunt salutis, de « quibus Salvator ait, Matth. xviii, 10 : « *Angeli eorum in cœlis semper vident*, « etc. » Sed contra : Omnes ordines accipiuntur penes accipere et effundere illuminationes : custodia autem non est illuminatio : ergo penes hoc non sumitur actus illius ordinis.

5. Præterea, Ejus est custodire cujus est conservare et condere : hoc autem solius Dei est : ergo custodire non est actus angelicus.

6. Præterea, In Psal. cxx, 4, dicitur : *Ecce non dormitabit*, *neque dormiet*, *qui custodit Israel*. Ergo videtur esse solius Dei.

7. Item, Videtur quod exercere divina judicia sit actus eorum : sic enim dicit Bernardus super Cantica [2] : « Angelica « creatura irrepercussa mentis acie in-« tuetur divinorum judiciorum abyssum « multam, quorum summæ æquitatis « ineffabili delectatione beata, gloriatur « insuper effectui ea mancipari per suum « ministerium, ac palam fieri. »

8. Item, Infra dicit : « Diligitur Deus ab « Angelis ad judiciorum suorum sum-« mam æquitatem, ab Archangelis ob « consiliorum summam moderationem. » Sed contra : Hoc supra assignatum est a Gregorio Thronis.

9. Præterea, Videtur esse Dominationum vel Potestatum, ad quos pertinet potestas juridictionis.

Solutio. Dicendum, quod actus proprius Angelorum est nuntiare hominibus ea quæ pertinent ad singulorum salutem, accipientes illuminationes proportionatas capacitati nostræ.

Ad id vero quod secundo in contrarium objicitur, dicendum quod ille qui purgavit Isaiam, secundum Dionysium non fuit de ordine Seraphin, sed dictus est Seraphin, quia virtute illuminationis ad donum Seraphin pertinente Prophetam illuminavit. Hoc autem quod dicitur de Ezechiele, patet per ea quæ dicta sunt in præcedenti capitulo, quod non illuminavit immediate, sed per eum qui podera indutus erat.

Ad aliud dicendum, quod Virtutes et Potestates habent exterius ministerium, non tamen limitatum circa officia humana : Principatus vero et Potestates et Archangeli ea quæ pertinent ad statum communem : et ideo relinquitur proprium huic illuminare de his quæ ad statum uniuscujusque pertinent.

Ad aliud dicendum, quod custodire per modum naturæ conservantis a nocivis, est virtutis vel doni ut formæ, quæ agit in modum naturæ, ut dicit Tullius, Dei vero ut efficientis : et custodire persuadendo discedere a nocivis est Angelorum, et hoc fit per illuminationes, sicut magister custodit puerum. Et per hoc patet solutio ad ea quæ contra objiciuntur.

Ad aliud dicendum, quod divina judicia non pertinent ad Angelos sicut in quibus Deus residens ea dispenset, hoc enim est Thronorum : vel ut ad habentes jurisdictionem, quia hoc est Dominationum et Principatuum et Potestatum : sed admonendo de judiciis divinis et exsequendo ea auctoritate aliorum.

Circa tertium sic proceditur. Dubium 3.

Videtur enim, quod hujus ordinis debuerat ponere plures proprietates : quanto enim aliquid compositius est, tanta plura accidentia habet, cum fluant accidentia ab essentialibus : sed quanto aliquid magis recedit a primo, tanto compositius est : cum igitur Angeli inter cœlestes essentias maxime distant, videtur quod plures proprietates eis attribuere debuit.

[1] Cf. ad Hebr. i, 14.

[2] S. Bernardus, super Cantica, serm. XIX.

SOLUTIO. Dicimus, quod sicut in capite sexto diximus, ultimus ordo nihil ad dignitatem pertinens addit super id quod est commune omnibus, sed hoc efficitur sibi proprium, prout est inferiori modo participatum : et ideo non posuit Angelorum nisi proprietatem unam, quæ convenit eis secundum ordinem in hierarchia, prout ultimi sunt in ea.

Ad id vero quod objicitur, dicendum, quod hic non ponuntur proprietates eorum naturæ, quas concedimus esse plures, sed tantum illæ quæ consequuntur quemlibet ordinem secundum suum donum.

EXPOSITIO TEXTUS.

Littera sic legatur : Diximus, quod Archangeli communicant cum Angelis in hoc quod accipiunt illuminationes a primis, et nuntiant eas nobis. *Enim*, id est, quia *ipsi Angeli sicut prædiximus* (in cap. VI) *consummant*, id est, terminant *dispositiones omnium cœlestium animorum*, id est, intellectuum, scilicet Angelorum : et hoc *completive*, id est, in quibus sufficienter complentur. Ipsi dico propter hoc, *habentes quippe*, id est, certe *proprietatem angelicam*, id est, nuntiandi nobis *secundum quod consummandum est in cœlestibus essentiis*, id est, secundum quod competit his in quibus consummantur cœlestes essentiæ : decet enim ut ultimi in cœlestibus nobis effundant, et hi qui sunt in hoc ordine *aptius*, id est, decentius, *magis*, id est, frequentius *nominati* sunt *apud nos*, id est, a nobis, *Angeli quam priores* ordines, *quantum* etiam *ipsis*, id est, Angelis *est*, id est, convenit *hierarchia*, id est, hierarchiæ actio in recipiendo et communicando, quantum ad consortium potestatis, *et quantum* magis *est* eis *circumornatus*, scilicet dona circumstantia essentiam *circa* id *quod manifestius* est nobis, posterius tamen simpliciter : *enim*, id est, quia *quidem*, id est, certe *æstimandum* est *ut dictum est* (in cap. VI) *excellentissimam dispositionem*, id est, primam hierarchiam *ordinare*, reducendo *secundam* hierarchiam *tamquam* primam, scilicet *proximantem primitus ordinatæ*, id est, primo ordine, *ipsi occulto*, scilicet Deo, non propter se, sed propter defectum accipientium, ita quod est *clam formans*, id est, occultans formationes intellectuales ab eo hauriens : quanto enim simpliciores, occultiores sunt nobis, sed magis notæ secundum naturam.

Vero, id est, sed æstimandum est *secundam* hierarchiam *quæ completur a sanctis Dominationibus et Virtutibus et Potestatibus præesse ei hierarchiæ quæ est*, id est, convenit *Principibus et ut Archangelis et Angelis quidem*, id est, certe *manifestius*, id est, secundum manifestiorem illuminationem nobis, *prima hierarchia*, ablativi casus : *vero*, id est, sed *occultius* secundum nos *ea* hierarchia *quæ est post ipsam :* secundum eum quod descendunt illuminationes, fiunt compositiores ac notiores nobis.

Autem, id est, sed æstimandum est *dispositionem*, id est, hierarchiam *manifestativam* nobis *Principatuum et Archangelorum et Angelorum præcipere* instruendo, sicut Doctor præceptor dicitur, *humanis hierarchiis per consequentia*, id est, per ultimas illuminationes : sunt enim æquales nostris, nisi quod differunt sicut lumen illuminantis et illuminati. Ideo autem talis est dispositio trium hierarchiarum *ut sit ascensus ad Deum*, quantum ad gradus quibus in ipsum itur, *et conversio*, quantum ad terminum

a quo incipit motus in ipsum, *et communicatio*, quantum ad motum in Deum quo dona ipsius participantur, *et unitas*, quantum ad terminum a quo perficitur motus in Deum, quantum ad perfectam assimilationem, *ut*, hoc dico, *sit per ordinem*, dum prima plus accipiunt et proportionaliter tamen secundum receptionem secundarum, et sic inde. *Equidem*, id est, certe secundum hunc modum *processio* illuminationum est *optime indita* a Deo *omnibus hierarchiis*, quantum ad decentem ordinem procedendi, *et* est *superveniens*, id est, a superiori in eas descendens *communicative*, id est, ut possit aliis communicare, quantum ad consortium potestatis, et superveniens *cum sacratissimo ornatu*, id est, cum sacris donis ornantibus, quantum ad similitudinem doni.

Inde, id est, propter hoc quod Angeli manifestius recipiunt, *Theologia*, id est, sacra Scriptura, *distribuit*, id est, distributam dicit *nostram*, *hierarchiam Angelis* ad illuminandum singulos divisim. Ipsa dico *nominans* (Daniel. x, 13) *Michaelem principem populi Judæorum*, *et alios diversos* diversarum *gentium*, cum faciat ibi mentionem de principe Persarum. *Enim*, id est, quia *Excelsus*, id est, Deus *statuit terminos gentium secundum numerum Angelorum Dei.* (Deut. xxxii, 8). Nostra *littera* habet, «*Juxta numerum filiorum Israel.*»

Sed videtur hoc esse falsum : Aut enim accipit terminos personales, secundum quos statuuntur Angeli, et sic cum possint quandoque plures homines esse in mundo quam modo sint, videtur quod secundum generationem vel corruptionem hominum creentur de novo vel corrumpantur Angeli. Aut accipit terminos multitudinis, et sic non essent plures Angeli quam sint gentes in mundo : et patet esse inconveniens per id quod determinat Dionysius in penultimo hujus operis.

Et dicendum, quod pro utrisque terminis accipi debet : nec dicuntur tot esse Angeli quot sunt homines vel gentes, sed quod secundum numerum hominum statuuntur Angeli ad custodiam eorum : et ita dicimus, quod non omnes qui sunt in ultimo ordine, semper constituuntur ad custodiam, sed quandoque plures, quandoque pauciores, secundum quod exigit hominum multitudo.

ANTIQUA TRANSLATIO.

A. Si autem quis dixerit, et quomodo Hebræorum populus reductus est solus in divinas illuminationes?

B. Respondendum, quia non Angelorum rectas dominationes accusari oportet, aliarum gentium in non existentes deos errore, sed illos ipsos propriis inflexionibus ex ea quæ est in divinum recta reductione recidentes amore proprio et superbia ipsis visorum divinitus et corrationabiliter cultui. Hoc perhibetur et ipse Hebræorum populus perpessus esse. *Cognitionem* enim (ait) *Dei repulisti, et post cor tuum existi* [1]. Neque enim coactam habemus vitam, neque per providentiam propriam potestatem, divina lumina providæ illuminationis revelantur: sed intellectualium visionum dissimilitudo superplena paterna bonitate lucis donationem, aut omnino non participatam facit, et ad earum reformationem non distributam: aut participa-

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Quod si quærat aliquis, quare populus Hebræorum solus ad divinas illustrationes sit evectus, respondendum utique, rectis angelorum gubernationibus nequaquam imputandum esse, cæterarum gentium ad falsos deos defectionem, sed eas ipsas motibus propriis a recta, quæ ad Deum ducebat, via deflexisse, per amorem proprium, suamque pervicaciam, et rerum, quibus divini quidpiam inesse arbitrabantur, absurdum cultum. Hoc ipsum Hebræorum populo usu venisse confirmatur: *Agnitionem* enim, inquit, *Dei repulisti, et post cor tuum ambulasti*. Neque enim vita nobis est, cui vis illata, aut imposita necessitas, nec eorum quæ providentur libertate, divini radii illustrationis, quæ a providentia manat, obtunduntur: sed oculorum mentis dissimilitudo facit, ut exundans paternæ bonitatis illustratio vel omnino cassa sit, et propter eorum repugnantiam inutilis; vel ejus parti-

[1] Osee, iv, 6.

tiones facit differentes, parvas aut magnas, obscuras aut claras, unius aut simplicis, et semper eodem modo se habentis et superexpansi fontalis radii.

cipationes exsistant inæquales, parvæ vel magnæ, obscuræ vel claræ, cum unus sit et simplex, eodemque modo semper se habeat fontalis ille radius qui jugiter est expansus :

DIVISIO ET EXPOSITIO TEXTUS.

A. *Si autem quis dixerit, et quomodo Hebræorum populus reductus est*, etc.

In ista parte movet quamdam quæstionem ex prædeterminatis incidentem.

Et dividitur in partes duas. In prima ponit quæstionem. In secunda solutionem, ibi, *Respondendum autem*.

Est autem quæstio talis. Æqualiter se habet angelica hierarchia ad reductionem humanæ secundum quamlibet gentem, et ita vel omnes gentes debuerunt reduci per Angelos in cultum Dei, vel nulla : non ergo solus populus Judæorum reductus fuit in divinas illuminationes.

Littera sic legatur : Diximus, quod nostra hierarchia distribuitur regenda infimo ordine. *Autem*, id est, sed *si quis* objiciendo contra predicta, *dixerit quomodo solus populus Hebræorum reductus est* per Angelos *in divinas illuminationes*, si statuuntur juxta terminos gentium. Si, inquam, sic dixerit, sic dicendum erit.

Respondendum, etc. Hic solvit positam quæstionem. Et dividitur in duas partes. In prima solvit. In secunda solutionem confirmat, ibi (§ 6), *Et hoc autem tuam*, etc.

Prima in duas. In prima enim solvit, ostendendo quod non est inconveniens omnibus æqualiter prædici Angelos, quamvis non omnes æqualiter reducantur. In secunda solvit per interemptionem, ibi (§ 5), *Deinde quia et aliis gentibus*, etc.

DUBIA.

Hic incidit quæstio de custodia Angelorum, et quæruntur quinque.

Primo, Utrum sit necessaria custodia Angelorum?

Secundo, Utrum habeant coactivam custodiam.

Tertio, Utrum sint negligentes in custodiendo ?

Quarto, Utrum semper custodiant ?

Quinto, Utrum aliquid accrescat eis ex custodia ?

Circa primum sic proceditur. Dubium I.

1. Videtur enim, quod non sit necessa-

ria custodia Angelorum : habere enim custodes super subditos sibi est domini deficientis, vel propter suam infirmitatem, vel propter suam absentiam : Deus autem summæ virtutis est, et ubique præsens : ergo non est necessarium, quod sibi subditis custodes præficiat.

2. Ad idem, Posita una custodia non est necessarium ponere alteram nisi propter insufficientiam primæ : cum ergo Deus custodiat homines, in quem insufficientia cadere non potest, ut dicitur in Psalmo CXX, 4 : *Ecce non dormitabit, neque dormiet*, etc. [1] : videtur, quod non sit necessaria custodia Angelorum.

3. Ad idem, Quod habet plura elevantia quam deprimentia, non indiget custodia : homo est hujusmodi, habet enim tantum duo deprimentia, scilicet fomitem et dæmonem impugnantem, sed elevatur habitu gratiæ conservante, et redemptione Christi contra diabolum, et ulterius divino opere : ergo non indiget custodia.

4. Ad idem, Scienti et potenti vitare impedimenta non est necessarius custos. Homo autem est sciens vitare pericula per legem naturalem, et potest, cum non necessario peccet.

5. Ad idem, Cultos major est custodito : sed Angelus et homo sunt æquales, quia eadem est mensura hominis et Angeli [2] : ergo Angeli non custodiunt homines.

Ad oppositum.

1. Est illud Psalm. XC, 11 : *Angelis suis mandavit de te*, etc. [3].

2. Ad idem, Unicuique homini insidiatur unus malus Angelus : ergo injuste ageretur cum eo si non custodiretur ab uno bono, et habeat. Utrumque dicit Glossa Hieronymi, super illud Matth. XVIII, 10 : *Angeli eorum in cœlis semper vident*, etc.

3. Præterea, Multa pericula insensibilia imminent homini a quibus non facile sibi cavere potest, cum ejus cognitio a sensu oriatur ; ergo indiget aliquo custode spirituali.

Solutio. Dicimus, quod Angelorum custodia necessaria est homini ad salutem, non sine qua non posset consequi salutem, sed necessitate convenientiæ : quia difficile esset ipsum salutem consequi sine custode, propter infirmitatem naturæ et periculorum multitudinem : divinæ autem bonitatis est providere homini, quod facile possit salvari. Et concedimus rationes ad hoc.

Ad primum ergo dicendum, quod custodia non est necessaria propter defectum domini, sed propter commodum custoditi, sicut etiam perficit mentem mediante habitu gratiæ, cum immediate perficere posset propter perfecti dispositionem, quod sine habitu perfectum esse non posset. Similiter dicendum ad secundum.

Ad tertium dicendum, quod quia homo per se potest cadere in malum, non autem per se potest facere bonum, pronior est ad malum quam ad bonum : et ideo indiget multo pluribus elevantibus quam deprimentibus.

Ad quartum dicendum, quod per legem naturalem eruditur homo de periculis in generali, et non secundum speciales casus, et potentia ejus infirma est ad resistendum : et ideo non sufficienter est sciens et potens.

Ad quintum dicendum, quod Angelus est æqualis homini, quantum ad finem beatitudinis, est tamen simpliciter major, et quantum ad statum, quia videt per speciem : et quantum ad naturam, quia non habet aliquid reprimens.

Circa secundum sic proceditur. Dubiu

1. Videtur enim, quod custodia eorum

[1] Cf. etiam Isa. v, 27.

[2] Apoc. XXI, 17.

[3] Cf. etiam Matth. IV, 6 et Luc. IV, 10.

debeat esse coactiva : inferiora enim corpora necessitatem habent recipiendi impressiones superiorum : cum igitur ordinem habeant spiritualia sicut corporalia, videtur quod inferiores spiritus, scilicet humani necessario recipiunt impressiones quibus custodiuntur a superioribus, scilicet Angelis.

2. Ad idem, Quidquid recipit actionem alicujus agentis, necessario recipit actum vel effectum consequentem illam actionem : sed homines recipiunt illuminationes Angelorum quibus agunt in ipsos : ergo relinquitur in eis immunitas a periculo, qui est effectus illuminationum.

3. Ad idem, Sicut custodia est per ministerium Angelorum, ita etiam est inspiratio prophetiæ : sed prophetia confertur homini necessario, sicut enim dicitur II Pet. I, 21 : *Non voluntate humana allata est aliquando prophetia.* Sed quod affertur non voluntate, necessitatis est. Ergo similiter custodia est coactiva et necessaria.

4. Ad idem, Apud homines diceretur infidelis custos qui sibi deputatum videret se præcipitantem et eum non eriperet: cum igitur in Angelis non sit infidelitas, videtur quod coactive eripiant.

5. Ad idem, Luc. XIV, 23, Dominus præcipit servo suo, *Compelle intrare.* Ergo videtur quod similiter Angeli custodire debent compellendo.

Ad oppositum.

1. Sapientis non est ex modo agendi destruere finem propter quem agit : Angeli autem custodiendo agunt ad bonum meritorium hominis : cum igitur violentia excludat rationem meriti et virtutis, eorum custodia non debet esse violenta.

2. Ad idem, Causa prima non tollit causalitatem a causa secunda, sed ordinat eam quantum potest : cum ergo propria causalitas voluntatis sit libere agere, Angeli non agunt in ipsam coactivam.

Quod concedimus, et rationes ad hoc.

Ad primum vero dicendum, quod corpora inferiora non recipiunt impressiones superiorum, ut habentia aliquod principium in seipsis quod libere agens sit causa suorum actuum, sicut recipit spiritus hominis : et ideo non est simile.

Ad secundum dicendum, quod licet homo recipiat illuminationes angelicas, non tamen solum hoc quod recipit, est principium agendi in ipso : sed voluntas libere potest sequi, vel non sequi.

Ad tertium dicendum, quod prophetia est perfectio intellectus qui cogi potest ab homine etiam per rationem : custodia autem est secundum perfectionem affectus, in quem coactio cadere non potest.

Ad quartum dicendum quod ratio corporalis boni ad quos instuitur homo custos alterius, non diminuitur per coactionem : et ideo non est simile.

Ad quintum dicendum, quod prælati in Ecclesia non compellunt coactione sufficienti, sed interdum efficienti terrendo per minas : et similiter etiam Angeli quandoque coactive custodiunt.

CIRCA tertium sic proceditur. Dubium 3.

1. Videtur, quod Angeli sint negligentes in custodia hominum : negligentis enim custodis est omittere modum maxime necessarium sibi possibilem : sed cum Angelus possit erudire de periculis occulte et manifeste, raro manifeste apparet quamvis hoc esset efficacissimum ad conservandum a periculis : ergo, etc.

2. Ad idem, Angeli non custodiunt nos nisi excitando ad cognitionem periculorum : sed cum omnis nostra cognitio a sensu oriatur secundum Philosophum, non potest homo excitari nisi per sensibilia : cum igitur non semper appareant in sensibilibus figuris, videtur quod sint negligentes.

3. Ad idem, Diligentis custodis est producere custoditum per facillimam viam : sed facillima via esset revocandi a malis et promovendi in bonum per miracula : cum ergo hæc circa plures omittant, videtur quod sint negligentes.

4. Ad idem, Rebelles suis interioribus persuasionibus maxime corrigerent per-

cussione : cum igitur talibus non utantur, videntur esse negligentes.

5. Præterea, Eodem modo se habent omnes Angeli custodes ad suos custoditos : cum igitur quidam Angeli reducant quosdam sensibiliter eis apparendo, ut Abraham, et Moysi, videtur quod omnibus sic deberent apparere.

Ad oppositum.

1. Diligentis custodis non est ex modo custodiendi destruere aliquod bonum in custodito : ratio autem est bonum custoditi hominis, quæ privaretur actu suo, qui est conferendo accipere, et confunderetur per insolitas visiones et signa convincentia ipsa : ergo non est Angeli taliter custodire.

2. Ad idem, Sicut dicit Gregorius : « Fides non habet meritum, cui humana « ratio præbet experimentum.» Et intelligitur humana ratio convicta. Talibus autem visionibus et signis convinceretur ad credendum : non est ergo Angeli intendentis promovere hominis meritum taliter custodire.

Quod concedimus, et rationes ad hoc. Dicimus enim rationibus prædictis, quod non debent alicui apparere visibiliter pro his quæ ad ipsum singulariter pertinens gratia sui, ne destruatur bonum rationis sicut non cogunt, ne destruatur bonum virtutis : apparent tamen uni ad instructionem multorum, maxime ad ædificandum fidem de aliquo arduissimo, sicut de Incarnatione, et similibus.

Ad primum vero dicendum, quod non est eorum erudire aperte, nisi ratione speciali, ut in uno ædificetur fides multorum : sed instruit occulte disponendo phantasmata in ordine ad intellectum, et ejus effectus sentiretur in vigilia sicut et in somno si se subtraheret a tumultu vanitatum.

Ad secundum dicendum quod per sensibilia excitat, dum species a sensibilibus acceptas componit et ordinat ad accipiendum intentionem quam revelare intendit.

Ad tertium dicendum, quod miracula auferunt actum rationis observendo ipsam sua arduitate, et convincendo sine ratiocinatione aliqua : et ideo talis via non competit.

Ad quartum dicendum, quod correptio per sensibiles correptiones esset efficacior quoad coactivam custodiam, quæ ab eis non intenditur.

Ad quintum dicendum, quod non omnes æqualiter se habent ad recipiendas hujusmodi visiones : quidem non sustinent, et alii fortiores dati sunt in forma multorum qui per eos instruantur.

Circa quartum sic proceditur. Dubiu

1. Videtur enim quod aliquando non custodiunt : sicut enim dicit Damascenus « Angeli ibi sunt ubi operantur. » Cum igitur quandoque sint in cœlo, videtur quod non custodiant illos qui sunt in terra, cum hoc non fiat nisi actione aliqua.

2. Ad idem, Dæmones non semper impugnant, cum quandoque sint in inferno: cum ergo sic ordinetur custodia Angelorum videtur quod non semper custodiant.

3. Ad idem, Homo quandoque fortis est ex seipso, quandoque est in fervore charitatis : ergo non semper indiget custodia.

4. Ad idem, Homo custos non semper custodit : ergo a simili nec Angelus.

5. Ad idem, Si medicina custodiens sanitatem continuaretur, corrumperet : ergo similiter videtur, si custodia Angelorum sit semper circa hominem, quod magis obsit quam prosit.

Ad oppositum.

1. Custodia Angelorum ordinatur ad pericula nobis imminentia : cum igitur semper immineant pericula, ergo videtur quod semper custodiant.

2. Ad idem, Fidelis custos semper custodit : Angelus est hujus modi : ergo, etc.

3. Ad idem, Sicut dicitur I Pet. v, 8 : *Adversarius vester diabolus*, etc. Videtur igitur, quod semper diabolus insidietur nobis : ergo et Angeli semper debent custodire.

SOLUTIO. Dicendum, quod Angeli non semper agunt in homines : recedunt enim interdum localiter ab hominibus proper hominum utilitatem, et non propter suam : quia « cum Deus ubique sit, ut « dicit Beda, quocumque mittantur, sem« per intra ipsum currunt, et in quocum« que loco æqualiter ipsum contemplan« tur : sed tamen homines custodiuntur « ab eis semper, quia quando non actu « Angeli agunt in ipsos, remanent impres« siones ex præcedentibus passionibus in « ipsos quibus custodiuntur. » Et sic concedimus Angelos semper custodire. Et per hoc patet solutio ad primum.

Ad secundum dicendum, quod licet Angeli mali non semper agant in homines, sed quandoque sint absentes ab eis, tamen post actionem remanet impressio ex priori actione.

Ad tertium dicendum, quod homo ab illo fervore de facili avertitur : et ideo tunc etiam indiget custodia.

Ad quartum dicendum, quod ex defectu hominis est, quod non potest semper custodire : quia propter multa quibus indiget, oportet eum multoties abesse a custodito : et ideo non est simile de Angelo.

Ad quintum dicendum, quod custodia sanitatis est per qualitates activas, quæ per continuationem intensæ corrumpunt harmoniam in qua est sanitas : Angeli autem custodiunt per illuminationes quas unicuique infundunt secundum suam proportionem prout sibi competit : et ideo numquam corrumpunt.

...m 5. CIRCA quintum sic proceditur.

1. Videtur enim, quod Angelis per custodiam nihil accrescat : post maximum enim præmium non exspectatur aliquod incrementum : sed omnes Angeli sunt in beatitudine, quod est maximum præmium : ergo videtur quod per custodiam non accrescit eis aliquid.

2. Ad idem, Post patriam non exspectatur aliquid melius. Cum igitur Angeli custodes sint in statu patriæ, et non in statu viæ, videtur quod per custodiam nihil exspectent.

3. Ad idem, Quod est in statu merendi, est etiam in distantia ad summum præmium : sed Angelus non distat a Deo, in quo est tota ratio præmii, cum contempletur ipsum per speciem : ergo non meretur per custodiam.

4. Ad idem, Habenti perfectionem qua major esse non potest, nihil potest accrescere : sed Angeli habent perfectionem intellectus talem qua major esse non potest, quia habent intellectus deiformes : et ad hunc sequitur tota perfectio præmii, cum visio sit tota merces : ergo non potest eis aliquid ex custodia accrescere.

Ad oppositum.

5. Quorum est operatio ad unum, est et fructus operationis unus : sed operatio Angeli custodientis et hominis custoditi est ad unum, quia ad salutem hominis : cum igitur accrescat aliquid per hoc, videtur quod et Angelo.

6. Ad idem, Dæmonum pœna potest augeri : unde dicunt Marc. I, 24 : *Venisti* ante tempus *torquere nos*.[1] Ergo et Angelorum gloria : et per hoc maxime.

7. Ad idem, Status viæ est status merendi : sed Angeli modo se habent ad statum viæ, cum præponantur operibus viæ : ergo videtur quod secundum aliquid mereri possint, et maxime per hoc.

SOLUTIO. Dicimus, quod super hoc triplex est opinio. Quidam enim dicunt, quod nihil eis per hoc accrescit. Alii vero dicunt, quod accrescit eis, etiam secundum præmium essentiale, et quod sic augetur eorum gloria usque ad diem judicii. Alii vero dicunt, quod nihil accre-

[1] Textus Vulg. habet, Marc. I, 24 : *Quid nobis, et tibi Jesu Nazarene : venisti perdere nos ? scio qui sis, Sanctus Dei.*

scit eis quantum ad præmium essentiale, quo scilicet ponuntur in alto divinæ contemplationis, tamen accrescit eis aliquid quoad præmium accidentale, dum gaudent de reductione aliorum per ipsos. Et huic sententiæ consentimus sine præjudicio aliarum. Non enim videtur probabile, quod propter nullum bonum eorum sit eis indictum custodiæ ministerium. Nec iterum videtur probabile, quod in gradu beatitudinis crescant, cum non crescat in eis radix merendi beatitudinem, quamvis et hoc concedant.

Ad primum ergo dicendum, quod non habent maximum præmium simpliciter, sed maximum sibi respectu priorum operum, vel dispositionis naturalis, secundum quam distribuit Deus gratiam et gloriam Angelis : et ideo potest eis aliquid accrescere maxime de accidentali præmio, cum secundum quid se habeant ad statum viæ. Et per hoc patet solutio ad tria sequentia secundum ultimas opiniones.

Secundum primam vero dicendum ad quintum, quod non est hominis et Angeli operatio una eodem modo : et ideo non est una ratio merendi.

Ad sextum dicendum, quod pœna dæmonum non augetur nisi per hoc quod includuntur in inferno, cum tamen ubicumque sint, æqualiter pœnis crucientur.

Ad septimum dicendum, quod meritum est eorum qui sunt in statu viæ simpliciter.

EXPOSITIO TEXTUS.

B. *Respondendum, quia*, etc.

Littera sic legatur : Si, inquam, quis sic dixerit, *respondendum erit*, *quia non oportet accusari*, id est, inculpari *Dominationes*, id est, prælationes, non enim sumitur pro speciali ordine, *Angelorum rectas*, id est, nihil de rectitudinis via erga subditos negligentes de *errore gentium aliorum* a Judæis *in non existentes Deos*, id est, in idola quæ non sunt dii, *sed* oportet accusari *illos ipsos*, scilicet gentiles, ut *recidentes* ex ea *recta reductione quæ est in divinum*, id est, in Deum, ab Angelis recidentes dico *propriis inflexionibus*, id est, motibus rationis, qui sunt ex seipsis quibus flectuntur ad malum hoc, scilicet ex *proprio amore*, id est, inordinato ex consentiendo sibi, *et superbia* in subjiciendo se aliis, quæ sunt radices peccatorum : inflexionibus dico ex amore et superbia *visorum ipsis*, id est, eorum quæ opinantur *divinitus*, id est, esse divina, *et corrationabiliter cultui*, id est, esse decentia divinum cultum : sequentes enim motus proprios rationis, deos sibi et cultum divinum ad libitum constituebant. Et non solum hoc accidit in gentibus, sed *et*, id est, etiam *ipse populus Hebræorum perhibetur*, in Scripturis, *esse perpessus hoc*, cilicet quod se-

queretur motus proprios. *Enim*, id est, quia Scriptura *ait*, Osee, IV, 6 : *Cognitionem Dei repulisti, et existi post cor tuum*, sequendo proprios motus. Nostra littera habet : *Quia tu scientiam repulisti, repellam te, ne sacerdotio fungaris mihi.* Et dictorum rationes assignat duas, dicens : *Enim*, id est, quia neque *habemus* nos homines *coactam vitam*, sed liberam voluntatem : et ideo nobis non coacti relinquimur : et hæc est una ratio. Et consequenter ponit aliam, dicens : neque etiam *divina lumina illuminationis providæ*, id est, provisæ a Deo ad salutem hominum, *revelantur* eis, id est, revelata recipiunt *per potestatem* Angelorum *providentium*, id est, infundentium illuminationes : quod enim recipitur in altero, secundum Philosophum, recipitur in eo per modum recipientis, et non secundum facultatem dantis : *sed*, propter diversitatem recipientium, *dissimilitudo visionum intellectualium facit donationem lucis a bonitate* divina *superplena*, quantum ad copiam effusionis, *paterna*, quantum ad affectum dilectionis : *aut omnino non participatam* ab his quæ omnino sunt indispositi, *aut facit* in his qui sunt capaces pro diversitate capacitatis *differentes participationes parvas aut magnas*, quantum ad differentiam revelatorum, *obscuras aut claras*, secundum differentiam luminis, quod est medium cognoscendi. Participationes dico *radii* divini luminis *unius*, prout ad unum ducit, *et simplicis*, prout ab uno procedit, *et semper habentis se eodem modo*, secundum quod in se non variatur ex varietate receptionum, ut in primo capite dictum est, *et superexpansi*, secundum quod super omnia diffunditur, *fontalis*, secundum quod est principium et origo totius perfectionis in rebus.

3

ANTIQUA TRANSLATIO.

Deinde quia et aliis gentibus, ex quibus et nos respeximus in illud, omnibus paratum in traditionem et apertum divini luminis, et magnum et compositum pelagus, non alienigenæ quidam imperabant dii : unum autem omnium

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Præsertim cum cæteris quoque gentibus (e quibus nos emersimus ad illud divini luminis immensum et exundans pelagus, quod in promptu omnibus ad participandum est expansum) non alieni quidam dii præfuerint, sed

principium, et ad ipsum reduxerunt sequentes secundum unamquamque gentem sacerdotio fungentes Angeli. Melchisedech intelligendum summum sacerdotem existentem Domino amicissimum existentium non existentium, sed vere existentis excelsi Dei. Etenim non sic simpliciter Melchisedech theosophi non amicum Dei tantum, sed et sacerdotem vocaverunt. An ut sapientibus aperte significarent, quia non solum ex eis in ipsum, qui vere est, Deum convertit : adhuc autem et aliis, ut summus sacerdos educet ea quæ est ad veram et solam divinitatem reductione.

unum omnium principium, et ad illud angeli, qui cuique nationi præfecti erant, sequaces suos adducerent. Considerare libet Melchisedech, pontificem illum Deo charissimum, qui nequaquam inanium deorum, sed altissimi verique Dei sacerdos fuit : neque enim simpliciter Melchisedechum theologi non solum Dei amicum, sed et sacerdotem appellarunt : ut vel sic prudentioribus aperte indicarent, non modo ipsum ad verum Deum fuisse conversum, verum etiam aliis ad veram et solam supremamque Deitatem provehendis ducem exstitisse.

EXPOSITIO TEXTUS.

Deinde quia et aliis gentibus, etc.

Hic ponit secundam solutionem per interemptionem hujus, scilicet quod solus populus Israel est reductus.

Dicit ergo sic : Respondendum est, ut diximus. *Deinde*, et hoc dicere possumus, *quia dii alienigenæ*, id est, qui non sunt divinæ naturæ, sed tantum participatione nominis ex falsa opinione, qui dii *non imperabant*, ita quod colerentur, *et*, id est, etiam *gentibus aliis* a Judæis, *ex quibus*, scilicet gentibus, *et*, id est, etiam *nos* conversi ad Deum de gentibus *respeximus* per fidem consentiendo, *in illud pelagus*, id est, profunditatem *divini luminis* paratum omnibus creaturis, secundum suum posse per divinam providentiam, *in traditionem*, id est, ut eis traderetur, *et aptum*, quantum ad remotionem impedimentorum, *et magnum*, id est, infinitum in quantum in se excedit proportionem cujuslibet creaturæ, *et copiosum*, in quantum sufficienter ex ipso redundat perfectio in omnibus rebus : *autem*, id est, sed *unum principium omnium*, id est, Deus ut operans, *et Angeli sacerdotio fungentes*, in officio illuminandi, quod est proprium sacerdotum, *reduxerunt secundum unamquamque gentem*, id est, de unaquaque gente aliquos *ad ipsum*, scilicet principium, sequentes operationem primi sicut causa secunda operationem primæ causæ : quia *intelligendum* est *Melchisedech*, qui fuit de gentibus, *existentem amicissimum Domino*, ut dicitur in Genesi (XIV, 18) fuisse *summum sacerdotem nequaquam non existentium deorum, sed* Dei *excelsi*, *vere existentis* Dei. *Etenim* id est, quia ipsi *theosophi*, id est, divina sapientes, *non sic simpliciter*, et non tantum *vocaverunt* in Scriptura *Melchisedech, non tantum amicum Dei* (abundat negatio), *sed etiam*

sacerdotem Dei. *An* non fecerunt hoc *ut aperte significarent sapientibus, quia non solum convertit se ex eis*, scilicet gentibus, illuminatus ministerio Angelorum, *in ipsum Deum qui vere est* et Deus : *autem*, id est, sed, *adhuc ut*, id est, sicut *summus sacerdos educit*, id est, transfundit divinum lumen, *et*, id est, etiam *aliis*, et hoc *ea reductione quæ est ad veram et solam divinitatem* : quia alii non sunt dii. Quasi diceret : Propter hoc fecerunt : usque huc enim pendet negatio.

DUBIA.

Hæc sunt quinque dubia.

Primo, De numero ordinum istius ultimæ hierarchiæ.

Secundo, Utrum solutio sua sit sufficiens quam ponit hic?

Tertio, Utrum Angeli derelinquant aliquando custodiam aliquorum?

Quarto, Utrum doleant de damnatione aliquorum, quos custodiunt?

Quinto, Utrum Antichristus habiturus sit Angelum ad sui custodiam?

n 1. Circa primum sic proceditur.

1. Videtur enim, quod plures quam tres esse debeant ordines ultimæ hierarchiæ : constituuntur enim super officia humana : cum igitur hæc sint multo plura quam tria, videntur et ordines hujus hierarchiæ esse plures.

2. Ad idem, Sicut dicunt certi, prima hierarchia sumitur penes conversionem in Deum, secunda penes conversionem in Angelum, ultima penes conversionem in hominem : cum igitur hoc pluribus modis possit fieri quam tribus, videtur quod plures debeant esse ordines.

3. Ad idem, Quanto aliquid magis ab uno recedit, tanto plus in majorem multitudinem incidit : ultima autem hierarchia magis recedit a primo quam suprema quæ habet tres ordines : ergo ultima debet habere plures.

4. Ad idem, Ubi est major indigentia, exiguntur plures operationes ad sui perfectionem, ut dicitur in secundo *Cœli et Mundi*, et ita etiam plura officia : cum igitur in hominibus circa quos operatur hæc hierarchia, sit major indigentia quam in Angelis circa quos operantur superiores, videtur quod hæc hierarchia debeat habere plures ordines.

5. Ad idem, Multo plures modi vivendi sunt in hominibus quam tres, qui tamen omnes dispensantur per ultimam hierarchiam : ergo videtur, quod debeant esse in ipsa plures ordines.

6. Ad idem, Matth. xxvi, 53, dicit Dominus : *Possum rogare Patrem meum, et exhibebit mihi modo plusquam duodecim legiones Angelorum?* cum enim legio sit collectio plurium personarum ordinatarum ad unum actum, videtur quod duodecim legiones sint duodecim ordines hujus hierarchiæ, cujus est assumi ad officia humana.

7. Præterea, IV Reg. vi, 17, dicitur quod puer Elisei vidit montem plenum Angelis sub specie equitum ad defensionem Elisei, propter quod comprobantur omnes esse de tertia hierarchia : et non videtur tanta multitudo reduci ad tres ordines : ergo videtur, quod sint plures.

8. Præterea, II Machab. x, 29 et 30, dicitur quod visi sunt quinque Angeli in specie virorum comitantes Judam et exercitum ejus : hoc autem non potest referri ad personas, cum sint multo plures : ergo videtur, quod ad minus sunt quinque ordines.

Solutio. Dicimus, quod non sunt nisi

tres ordines ultimæ hierarchiæ, quorum numerus sic accipitur : quia cum ultimæ hierarchiæ sit regere humanam hierarchiam, aut regunt dispensando officia quæ pertinent ad communitatem, et sic est ordo Principum : aut per dispensationem eorum quæ pertinent ad unumquemque, et hoc dupliciter, quia vel pertinent ad salutem communem multorum, et talia dispensantur per Archangelos : aut ad salutem uniuscujusque singulariter, et circa talia sunt Angeli, quorum est custodire unumquemque : et in hoc etiam patet gradus qui exigitur in ratione totius potestativi : quia qui potest superius dictorum trium, potest inferius, et non convertitur.

Ad primum ergo dicendum, quod licet plura sint humana officia in speciali, tamen in genere omnia reducuntur ad dicta tria, ut per se patet. Et similiter dicendum ad secundum.

Ad tertium dicendum, quod quanto receditur a primo magis, plus incidit de compositione materiæ, secundum quam non multiplicantur ordines, sed secundum officia, licet ultima hierarchia possit esse multiplicior in operationibus, et propter compositionem suam, et propter defectum eorum in quos operatur, tamen rationes operandi in communi non sunt plures. Et per hoc patet solutio ad quartum.

Ad quintum dicendum sicut ad primum.

Ad sextum dicendum, quod duodecim legiones omnes sunt unius ordinis, quia assumuntur ad eumdem actum, qui est certare : sed dicuntur duodecim legiones et ratione numeri numerantis, quia est numerus solidus, et ex hoc habet aliquam perfectionem : et etiam ex numero numerato perfectionem habet, quia eo solent in Scripturis perfecti numerari, ut duodecim Prophetæ, duodecim Apostoli.

Et similiter dicendum ad septimum, quod omnes fuerunt de uno ordine.

Ad octavum dicendum, quod illi quinque designant quinque ordines operantes circa officia humana, habentes humana officia secundum quod hujusmodi, quod est proprium ultimæ hierarchiæ. Unde etiam dicitur, quod apparuit ibi actus Virtutum, quia dicitur, quod jaciebant tela ignea : et actus Potestatum, quia impediebant adversariorum nequitiam : et actus Principum, in quantum dirigebant Judam, qui erat princeps exercitus : et actus Archangelorum, in quantum patefaciebant insidias hostium, et alia quæ ad communem exercitus utilitatem erant : et Angelorum, secundum quod dirigebant unumquemque singulariter.

Circa secundum sic proceditur. Dub

1. Videtur enim, quod insufficienter hic solvat : populus enim Israel reductus fuerat per Angelos in Deum secundum legem susceptam : qui autem fuerant reducti de aliis gentibus, non susceperunt legem : ergo non videtur instare ad propositum.

2. Ad idem, Non idem est reduci populum aliquem et hominem singularem : sed Judæorum populus reductus est, non autem aliquis alius, scilicet aliquis de populo : ergo non videtur solutio sua sufficiens.

3. Ad idem, Si solutio sua esset sufficiens, deberet esse vera secundum omne tempus, cum in omni tempore Angeli æqualiter præficiantur hominibus : sed modo non salvatur aliquis de qualibet gente, sed solum de Christianis, sicut Dominus dicit, Joan. III, 5 : *Nisi quis renatus fuerit*, etc. : ergo videtur solutio esse insufficiens.

4. Ad idem, Cum non reducunt de qualibet gente, non videntur aliud eis facere nisi ut sint magis accusabiles : hoc autem non est ratione custodiæ, sed contra : ergo non videtur quod quælibet gens ab Angelis custodiatur.

Solutio. Dicimus, quod solutio est sufficiens : non enim est intentio ejus ostendere quod aliquis populus præter Hebræos sit reductus, sed aliqui de sin-

gulis populis, cum etiam totus populus Judæorum non sit reductus, licet magis quam alii : hoc enim factum est divina dispensatione, quia est populo illo nasciturus erat filius Dei : et ideo pleniores illuminationes et legem habuerunt : non potuit autem esse, quod filius Dei carnem assumeret de qualibet gente.

Ad primum ergo dicendum, quod non fuit intentio Angelorum reducere per legem scriptam : tum quia erat insuffisiens, eo quod neminem *ad perfectum adduxit lex*, ut dicit Apostolus ad Hebr. vii, 19 : tum quia non erat necessaria, eo quod per justitiam naturalem homines salvari poterant. Judæis autem data est ratione prædicta. Et per hoc patet solutio ad secundum.

Ad tertium dicendum, quod modo etiam Angeli, quantum in se est, reducunt secundum unamquamque gentem : sed quod non reducuntur, est ex culpa eorum : quia cum veniunt ad statum usus liberi arbitrii, disponunt se ad contrarium : si autem facerent quod in se est, Deus manifestaret se eis per Angelos, sicut legitur in Actibus factum Cornelio [1].

Ad quartum dicendum, quod si non reducunt, non faciunt ut sint magis accusabiles, nisi secundum quid et per accidens : simpliciter autem et per se cooperantur ut sint boni vel minus accusabiles, quia et si non ex toto reducunt, retrahunt tamen a multis peccatis.

m 3. Circa tertium sic proceditur.

1. Videtur enim, quod aliquando deserant homines quod ultra non custodiant eos : quosdam enim vident obstinatos, et se nihil posse cum eis proficere : ergo non custodiunt ultra eos, cum sit superfluum.

2. Item, Jerem. li, 9 : *Curavimus Babylonem, et non est sanata : derelinquamus eam.* Et est vox Angelorum. Ergo videtur, quod aliquando relinquant aliquos.

3. Præterea, Medici sapientis est, quando æger est desperatus, consulere sibi, et recedere ab eo : ergo similiter videtur, quod Angeli debeant facere in ægritudine spirituali.

4. Præterea, Deus derelinquit hominem, sicut dicitur in Psalm. xxi, 2 : *Quare me dereliquisti*, etc. Ergo videtur, quod multo fortius Angeli relinquant homines.

5. Ad idem, Isa. v, 5 : *Diruam maceriam ejus*, Glossa, id est, « custodiam Angelorum : » non autem destruentur Angeli in se : ergo videtur quod destruatur custodia, in hoc quod derelinquant hominem.

Ad oppositum.

1. Sicut dicit Augustinus, « De nemine « est desperandum quamdiu est in via. » Ergo videtur, quod Angeli non debeant relinquere aliquem quamdiu est in via.

2. Præterea, Duplex est effectus custodiæ, scilicet vel omnino reducere in Deum, vel saltem a multitudine peccatorum coercere : hæc autem semper facere possunt circa hominem, etiamsi numquam convertatur ad Deum ex toto : ergo videtur quod numquam debeant hominem dimittere.

Quod concedimus, et rationes ad hoc. Dicimus enim, quod semper custodit, quamvis non semper sit circa eum, ut supra dictum est.

Ad primum dicendum, quod est duplex obstinatio, scilicet secundum habitum, quando quis complacet sibi in peccato : et secundum actum, quando cogitat de non pœnitendo : et ab utroque potest aliquis abstrahi dum est in via : et si etiam non ex toto abstrahatur, potest tamen fieri, ne ruat in multa facinora : et ideo non est sibi relinquendus sine custode.

Ad secundum dicendum, quod illa derelictio non est quantum ad custodiam a peccato, sed quantum ad dominium

[1] Cf. Act. x, 3.

potestatis Babylonis super alias gentes, quod fuit promotum ministerio Angelorum.

Ad tertium dicendum, quod medicus relinquit desperatum, quia in ipsum potest cadere opinio de ignorantia, vel negligentia : unde in hoc providet famæ suæ : talis autem opinio non potest esse de Angelo : et ideo non est simile.

Ad quartum dicendum, qod Deus derelinquit, exponendo tribulationibus : et sic etiam derelinquunt Angeli, non quantum ad custodiam a peccato.

Ad quintum dicendum, quod dicitur destruenda custodia Angelorum, quia destruebantur ab adjacentibus populis, et non a custodia a peccato.

Dubium 4. Circa quartum sic proceditur.

1. Videtur enim, quod Angeli doleant de damnatione eorum quos custodiunt. Isaiæ enim, XXXIII, 7, dicitur : *Angelis pacis amare flebunt.* Ad minus ergo oportet, quod ad modum flentium se habeant : ergo videtur quod doleant.

2. Ad idem, Diligens aliquem ex affectu, dolet de damno ejus : Angeli autem maximo affectu nos diligunt : ergo dolent de perditione nostra.

3. Ad idem, Fidelis custos dolet de perditione custoditi : sed Angeli sunt fidelissimi : ergo videtur, quod doleant.

4. Ad idem, Sicut dicit Tullius et etiam Philosophus, « Amicorum est « idem velle et idem nolle, et participa« re invicem in gaudiis et tristitiis : » ergo cum Angeli sint fidelissimi amici, videtur quod constristentur in tristitiis nostris.

Ad oppositum.

1. Dolere miseriæ est : sed sicut dicit Bernardus, « Nemo simul potest esse « felix et miser. » Cum igitur sint felices, non possunt dolere de aliquo.

2. Ad idem, Super illud Luc. XVI, 26 : *Chaos magnum firmatum est*, dicit Glossa, quod « per divinam justitiam hoc « est quod sancti non doleant de pœnis « damnatorum : » ergo videtur, quod nec Angeli, cum sint beati.

Quod concedimus, et rationes ad hoc. dicimus tamen, quod vellent eos quos custodiunt, non damnari : sed ob hoc non dolent, quia non sunt capaces tristitiæ.

Ad primum ergo dicendum, quod illud ad litteram intelligitur de Sobna scriba et de aliis nuntiis quos misit Ezechias ad Rapsacem principem exercitus Assyriorum, qui fleverant super minis ejus. Si tamen de Angelis intelligi debeat, tunc dicendum quod non se habent ad modum flentium, eo quod doleant, sed quia vellent eos salvari qui damnantur.

Ad secundum dicendum, quod licet diligant ex affectu, non tamen dolent : quia non sunt capaces doloris. Et similiter dicendum ad alia.

Dubi[um 5.] Circa quintum sic proceditur.

1. Videtur enim, quod Antichristus non habeat Angelum ad sui custodiam. Christus enim qui est caput omnium bonorum, non habuit : ergo nec Antichristus qui est caput omnium malorum, ut videtur.

2. Ad idem, II ad Thessal. II, 8 et 9, dicit Apostolus : Dominus Jesus destruet eum cujus omnis operatio est secundum actum Satanæ [1]. Ergo nulla operatio secundum actum Angeli, cum sint actus contrarii : ergo frustra haberet.

3. Præterea, Duplex est caput malorum, scilicet diabolus et Antichristus :

[1] Vulg. habet,II ad Thess. II, 8 et 9 : *Dominus Jesus interficiet spiritu oris sui, et destruet illustratione adventus sui eum, cujus est adventus secundum operationem Satanæ...*

sed primum impugnaverunt semper Angeli, ut dicitur Apoc. XII, 7 : *Factum est prælium magnum in cœlo*, etc. : ergo et secundum impugnabunt, et non custodient.

4. Ad idem, Sicut dicit quædam Glossa super Danielem, « Antichristus ab utero « matris erit in potestate diaboli, et sub- « ministrabit sibi fomentum : » ergo numquam videtur, quod sit in custodia Angelorum.

Ad oppositum.

1. Lex communis propter unum non debet infringi : sed hæc est lex communis, ut unaquæque anima habeat unum Angelum bonum et unum malum, ut ait Glossa Hieronymi super Matth. XVIII : ergo videtur quod etiam Antichristus.

2. Ad idem, Custodia Angelorum est quædam gratia quam Deus facit homini in quantum homo : cum igitur Antichristus sit homo, videtur quod nec ipse privetur.

Quod concedimus, et etiam rationes ad hoc.

Ad primum dicendum, quod non est similis ratio de Christo : quia Christus non solum fuit viator, sed etiam comprehensor : et ratione unionis fuit dispensator omnium custodiarum : Antichristus autem erit purus viator.

Ad secundum dicendum, quod licet nihil operetur secundum actum Angeli, habebit tamen Angelum custodem ad ostensionem justi judicii contra ipsum.

Ad tertium dicendum, quod sicut dicit Damascenus, « Idem est casus Angelo « quod mors homini. » Unde sicut post casum diabolus impugnatur ab Angelis, et non custoditur, ita etiam homo post mortem : sed dum sunt in vita, non est similitudo : quia pœnitere possunt.

Ad quartum dicendum, sicut ad secundum.

6

ANTIQUA TRANSLATIO.

A. Et hoc autem tuam summe sacerdotalem intelligentiam admonebimus, quia et Pharaoni apud ipsos Ægyptios imperante Angelo, et Babyloniorum principi præside proprio, omnium pro-

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Illud quoque pontificiæ tuæ scientiæ commemorabimus, ut et Pharaoni ab angelo Ægyptiorum præside, et Babyloniorum principi a proprio itidem omnibus prospicientis atque dominan- IV

videntia, et dominationis providum et potestativum, secundum visiones distributum est, et gentibus illis veri Dei ministri duces statuti sunt, formationum ab Angelis visionis manifestatione Angelorum, continuo sacris viris Daniel et Joseph ex Deo per Angelos revelatæ [1]. Unum enim est omnium principium et providentia : et nullo modo æstimandum Judæos quidem pleniter duxisse divinitatem. Angelos autem specialiter aut æque honorabiliter, aut oppositis, aut deos quosdam alteros imperare aliis gentibus.

B. Sed et eloquium illud secundum ipsam sacram intelligentiam accipiendum, non ut partiente Deo cum aliis diis, aut Angelis nostrum ducatum Israel in gentis principatum et gentis ducatum contento. Sed ut ipsa quidem una simul omnium excelsa providentia, omnes homines salutariter propriorum Angelorum restitutoriis manuductionibus distribuente, solo fere ultra omnes Israel in veri Dei illuminationem et cognitionem converso. Unde Theologia quidem seipsum possedisse Israelem in veri Dei famulatum significans, *Facta est portio Domini,* ait [2]. Ostendens autem et cum cæteris gentibus distribuisse cuidam sanctorum Angelorum in cognoscendum per eum unum omnium principium, Michaelem dixit Judaicum duxisse populum, aperte nos edocens, unam esse omnium providentiam, simul omnibus invisibilibus et visibilibus virtutibus superessentialiter supercollocatam [3] : omnes autem per singulas gentes imperantes Angelos in ipsum ut proprium principium sequentes voluntate essentiali quasque virtutes extendere.

[1] Dan. II.
[2] Deut. XXXII, 9.

tis providentia potestasque per visiones fuerit intimata, utque gentibus istis veri Dei ministri, ductorum instar fuerint præfecti, ad figuratas illas angelicas visiones interpretandas, quæ viris sanctis angelorum similibus, Danieli, inquam, et Josepho, ex parte Dei per angelos ante fuerant revelatæ : unum quippe omnium est principium unaque providentia. Neque ullo modo putandum est, quasi Judæis quidem sortito Deus præfuerit, angeli autem seorsum, vel æqualiter, vel opposite, aut alii etiam dii cæteris gentibus imperitarint : sed hoc eloquium sano quodam sensu sacro intelligendum est, non quasi Deus cum aliis diis angelisve nostri partitus sit gubernationem ; atque Israeliticæ gentis principatum, atque ducatum ipse sortitus sit ; sed quod, cum Altissimi unica illa rerum omnium providentia, cunctos homines ad salutem angelorum ductibus tradiderit promovendos, solus ferme Israel, præ omnibus, ad veri Dei notitiam et illustrationem fuerit conversus. Itaque theologia, cum populum Israeliticum se veri Dei cultui mancipasse narrat, ait : Factus est pars Domini ; cum autem ostendit, eum quoque, pari cum cæteris nationibus jure, sanctorum cuidam angelorum fuisse consignatum, ut ejus opera unicum illud rerum omnium principium agnosceret, Michaelem Judaico populo præfectum tradit, aperte docens unicam esse omnium providentiam, quæ cunctis simul tam invisibilibus quam visibilibus virtutibus superessentialiter præstet ; omnes autem angelos singularum gentium præfectos, ad illud ipsum principium, ut proprium, eos, qui ultro ac sponte sequantur deducere.

[3] Dan. X.

DIVISIO ET EXPOSITIO TEXTUS.

A. *Et hoc autem tuam summe sacerdotalem*, etc.

In hac parte confirmat solutionem immediate inductam.

Et dividitur in duas partes. In prima confirmat solutionem per exempla sacræ Scripturæ. In secunda objicit in contrarium, et solvit, ibi (§ 6 B), *Sed et eloquium*, etc.

Littera sic legatur : Diximus, quod etiam in aliis gentibus aliqui reducti sunt per Angelos, sicut Melchisedech. *Autem*, id est, sed nos *admonebimus tuam sacerdotalem summe intelligentiam*, *quia* sacerdotes supra alios oportet intelligentes esse, *hoc*, id est, ad hoc, quia *providum dominationis*, id est, provisa dominatio super alias gentes, et similiter providum *potestativum*, id est, provisa potestas, *distributum est secundum visiones*, quibus revelatum est eis a *providentia omnium*, scilicet divina. Distributum dico, *et*, id est, etiam *apud Ægyptios ipsos Pharaoni imperante*, id est, illuminante *Angelo*, ut legitur Gen. XLI, et etiam est distributum *principi Babyloniorum*, scilicet Nabuchodonosor, *proprio præside*, id est, per Angelum qui illius regni præses erat, ut legitur Daniel. II, de visione Nabuchodonosor, *et ministri veri Dei*, non falsorum, sed Angeli *sunt statuti* a Deo *duces illis gentibus*, duces dico *formationum*, id est, revelationum sacræ. *ab Angelis*, id est, illuminationis : et hoc dico *continuo revelatæ manifestatione Angelorum*, id est, quæ per Angelos Pharaoni et Nabuchodonosor factæ fuerunt. Revelatæ dico *ex Deo sacris viris*, scilicet Danieli, quoad visionem Nabuchodonosor, *et Joseph*, quoad visionem Pharaonis : et ideo revelatæ sunt etiam aliis gentibus. *Enim*, id est, quia *unum est principium omnium* Deus *et una providentia* omnium populorum : et ideo *nullo modo æstimandum est quidem*, id est, certe *Judæos pleniter duxisse divinitatem*, id est, habuisse totam cognitionem de Deo, ita quod aliis nihil de hoc sit revelatum.

Autem, id est, sed non est æstimandum Angelos præfectos aliis gentibus *specialiter*, id est, partialiter vel imperfecte respectu Judæorum : *aut* etiam *æque honorabiliter* ipsis Judæis habuisse cognitionem de Deo, cum multi melius cognoverunt, *aut* quod non revelaverint gentibus Deum *ut oppositis*, id est, inimicis sibi, vel ipsis oppositis dicitur ut nollent eum manifestare, *aut* non est æstimandum *deos quosdam alteros* a vero Deo *imperare gentibus aliis* a Judæis, cum sit unus Deus omnium.

DUBIA.

Hic sunt duo dubia.

Primo, Utrum Angeli possint illuminare homines secundum intellectum?

Secundo, An tantum sanctos illuminent intellectuali visione, alios vero secundum phantasiam, vel sensibili visione?

Dubium 1. Circa primum sic proceditur.

1. Æqualia non imprimunt sibi invicem secundum quod hujusmodi : sed sicut dicit Augustinus, « Homo est æqualis Angelo secundum intellectum : » ergo secundum intellectum non potest eum illuminare.

2. Ad idem, Intellectus noster, ut dicit Philosophus, incipit a phantasmate : cum igitur illuminatio debeat fieri secundum analogiam illuminandi, videtur quod per phantasticas visiones vel sensibiles illuminetur homo ab Angelis.

3. Ad idem, Duobus illuminatis respondent duo illuminantia : sed cum duo sint illuminata, scilicet intellectus et phantasia, et duo illuminantia, scilicet Deus et Angelus, videtur quod superius illuminatum, scilicet intellectus, illuminetur tantum a superiori illuminante, scilicet a Deo, et ita non ab Angelis.

4. Ad idem, Sicut dictum est in primo capite : « Impossibile est nobis aliter « lucere divinum radium nisi varietate « sacrorum velaminum circumvela« tum. » Velamina autem hæc non sunt secundum intellectum, sed secundum sensibilia symbola. Ergo videtur, quod Angeli numquam illuminent nos nisi transfundendo divinum radium in imaginaria vel sensibili visione.

5. Præterea, Maximis sanctis in Veteri et Novo Testamento factæ sunt tales visiones, sicut Abraham et Moysi : ergo videtur, quod nullo modo aliter possint fieri.

1. Ad oppositum in *Littera* dicitur, quod sit revelata manifestatio sanctis per Angelos : hæc autem non est nisi intellectualis, quia imaginaria velata est symbolis : ergo videtur, quod Angelus illuminat intellectuali visione.

2. Ad idem, Augustinus dicit, quod « sola intellectualis visio facit Prophe« tam : » cum igitur Prophetæ in revelationibus per Angelos sint constituti, videtur quod illuminentur intellectuali visione.

3. Ad idem, Sicut dicitur Exod. xxxiii, 11 : *Loquebatur Dominus ad Moysen facie ad faciem*. Dicit ibi Glossa, quod « vidit altissima visione quæ possibilis « est viæ : » hæc autem est intellectualis : cum igitur tota illa visio facta sit per Angelos, ut supra habitum est, videtur idem quod prius.

4. Ad idem, Augustinus dicit super Genes. ad litteram, quod « Angeli miris « modis imprimunt conceptus suos in « animas nostras : » ergo possunt illuminare intellectum.

Solutio. Dicimus, quod Angeli possunt illuminare intellectum nostrum et phantasiam, ita tamen quod revelatio in sanctis incipit ab imaginatione, et terminatur in intellectu : in aliis vero non pervenit ad hoc. Et concedimus rationes ad hoc.

Ad primum ergo dicendum, quod Angelus est æqualis homini secundum intellectum quantum ad finem beatitudinis, superior tamen simpliciter, cum homo recipiat bonum intellectuale permixtum, quod in Angelis est purum. Unde dicit Commentator super *Ethicis*, quod « homo

« est intellectualis participatione tantum, « rationis vero simpliciter. »

Ad secundum dicendum, quod cognitio hominis incipit a phantasmate, et terminatur ad intellectum : et secundum hanc viam potest etiam illuminari ab Angelis, cum non sufficiat ad abstractionem omnium specierum lumen intellectus agentis, nisi adjungatur lumen angelicum vel divinum.

Ad tertium dicendum, quod Angelus non illuminat virtute propria, sed virtute divini luminis : et ideo ordinatur ad idem illuminatum.

Ad aliud vero dicendum sicut ad secundum.

ium 2. Circa secundum sic proceditur.

1. Videtur enim, quod omnes illuminentur ab Angelis secundum intellectum sicut sancti : omnes enim æqualiter habent intellectum : cum igitur illuminatio fiat secundum facultatem recipientium, videtur quod omnes secundum intellectum illuminentur.

2. Ad idem, Infideles plus indigent illuminatione quam sancti : sed ubi major indigentia, magis est subveniendum : ergo eis magis debet fieri intellectualis visio.

Si dicatur, quod non sunt dispositi. Contra : Habent dispositionem naturalem, et illa non est privata per peccatum.

3. Præterea, Philosophus dicit, quod « anima rationalis est stramentum intel- « ligentiæ : quia per ipsam imprimit in « verum. » Omnes autem habent animam rationalem. Ergo omnes possunt recipere impressiones intellectuales Angelorum.

Solutio. Dicimus, quod illuminatione naturali omnes æqualiter illuminantur per Angelos secundum intellectum, sed secundum gratuita soli sancti, quia alii efficiuntur indispositi per peccatum.

Et per hoc patet solutio ad omnia præter secundum. Ad quod dicendum, quod magis subvenitur infidelibus dum per sanctos eorum defectus revelatur : quia per imaginariam visionem excitantur ad timorem, et per hoc reducuntur per sanctos in intellectuale, et ostenditur eis quos imitari debeant.

EXPOSITIO TEXTUS.

B. *Sed et eloquium*, etc.

Hic solvit quod contra prædicta posset objici. Dixerat enim, quod non est æstimandum deos alios imperare aliis gentibus. Sed contra hoc videtur esse quod Moyses in Cantico[1] dicit : *Pars autem Domini populus ejus.* Videtur enim per hoc quod distributis aliis populis, aliis diis, aut Angelis, sibi in partem retinuerit populum Israel. Et ad hoc solvens dicit, quod hoc dictum est, quia ultra alios in Deum sint reducti.

Per hoc autem quod genti Judæorum præfecit aliquem Angelum, datur intelligi quod ipse non singulariter ejus curam

[1] Deuter. xxxii, 9.

habeat, sed de omnibus populis, distribuendo singulis Angelos.

Littera sic construitur : Diximus, quod non imperabant alii dii gentibus. *Sed et*, id est, etiam *illud eloquium*, Moysi, quod videtur contra hoc esse, *accipiendum est*, id est, exponendum *secundum ipsam*, quam diximus, *sacram intelligentiam*, *non ut* hoc sit dictum, *Deo non partiente cum aliis Angelis aut diis nostrum ducatum*, et ipso Deo *contento*, ut in sua sorte *in principatum gentis Israel et ducatum* ejusdem gentis, ita quod sit princeps tantum illius gentis, et alii aliarum. *Sed* intelligendum est *ut*, id est, sicut *ipsa excelsa providentia* et divina *una omnium* hominum *simul*, id est, similiter : hoc dico *distribuente omnes homines salutariter*, id est, ad salutem, *manuductionibus*, id est, ducatibus sive custodiis *restitutoriis*, id est, quibus restituuntur in Deum, *Angelorum propriorum*, id est, sigillatim unicuique præfectorum : et hoc fit *solo* populo *Israel converso in illuminationem et cognitionem veri Dei*, *fere ultra omnes*. Hoc dicitur propter perfectissimos qui fuerant in aliis gentibus, sicut Job et Melchisedech. *Unde*, quia scilicet Israel est magis reductus, licet non solus, *Theologia*, id est, sacra Scriptura, *quidem ait*: *Facta est portio Domini*, supple, Israelis, *significans seipsum*, scilicet Deum, *possedisse Israel in famulatum veri Dei* : maxime *autem*, id est, sed Theologia *ostendens*, *et*, id est, etiam *eum*, scilicet Deum *distribuisse cæteris gentibus* Angelos, ita quod *cuidam sanctorum Angelorum* assignat unam gentem *in cognoscendum*, id est, ut gens illa cognoscat *per eum*, scilicet Angelum, *unum principium omnium*, scilicet Deum. Scriptura dico hoc ostendens, *dixit Michaelem duxisse Judaicum populum*, id est, fuisse ducem Judaici populi (Dan. x, 13). Vel sic Deus *ostendens eum*, id est, se *distribuisse cæteris gentibus* Angelos, *dixit*, id est, imperavit *cuidam sanctorum Angelorum*, scilicet Michaeli, *duxisse*, id est, ut duceret Judaicum populum, ut supra. Deus dico vel Scriptura per hoc *nos aperte edocens unam providentiam esse omnium*, scilicet divinam, *supercollocatam*, quia regit sine mixtione sui, *superessentialiter*, quia est super omnem essentiam, *omnibus virtutibus simul visibilibus et invisibilibus : autem*, id est, sed edocens *omnes Angelos imperantes per singulas gentes extendere*, id est, educere quasque virtutes, scilicet cujuslibet gentis, *voluntate essentiali*, id est, naturali, quia, sine coactione, quod est naturale nobis. Extendere dico *in ipsum*, scilicet Deum, ut proprium principium uniuscujusque : et hoc faciunt *sequentes* actionem ejus ut primi agentis.

CAPUT X.

ANTIQUA TRANSLATIO.

Synagogæ angelicæ ordinationis repetitio.

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Repetitio et conclusio angelici ordinis.

SYNOPSIS CAPITIS:

I. Docet, sublimiores angelos sublimiori quoque modo illustrari.
II. In illustrationibus servari quoque subordinationem.
III. Omnes sive angelos sive homines triplicem habere potentiam.

1

ANTIQUA TRANSLATIO.

Annexa est itaque sic ipsa quidem honorabilissima circa Deum animorum dispositio, ex perfectiva illuminatione ordinata immediate in eam ascendendo, occultior et manifestior divinita-

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

I Conclusum igitur a nobis, quomodo illa quidem antiquissima, quæ Deo præsto est, intelligentiarum distributio, ab ipsamet primitus initiante illuminatione consecrata, immediate illi

tis illuminatione, purgatur, illuminatur et perficitur. Occultior quidem tamquam invisibilior et magis simplificata et unificata. Manifestior vero, ut ante data, et primo lucet, et universalior et magis in eam (ut oportet) forma effusa. Ab ipsa autem iterum proportionaliter secunda, et a secunda tertia, et ex tertia secundum nos hierarchia, secundum ipsam bene ornantis ordinationis legem, in harmonia divina et analogia, ad simul omnis boni ornatus superprincipale principium et consummationem hierarchice reducitur.

intendendo, secretiori simul et manifestiori divini principatus illustratione purgetur et illuminetur atque perficiatur. Secretiori quidem, quia spiritaliori magisque simplifica unificaque ; manifestiori autem, quia primitiva primilucaque et universaliori, ipsique (utpote liquidiori) intimius infusa. Ab hac autem ut iterum secunda pro sua portione, et a secunda tertia, et a tertia noster hic sacer ordo, juxta primævæ illius rectæ constitutionis legem, divina prorsus harmonia congruentiaque ad superoriginalem omnis bonæ ordinationis originem et terminationem sacro quodam ordine promoveatur.

Manifestatores autem sunt et Angeli eorum qui ante ipsos sunt. Ipsi quidem honorabilissimi Dei moventis : proportionaliter autem cæteri ex Deo motorum. Tantum enim omnium superessentialis harmonia, unicuique rationalium et intellectualium sacro ornatu et ordinata ductione prævidit, quantum ipse hierarchiarum unusquisque ordo sacre et decenter positus est.

Singuli autem ordines sunt eorum qui præcedunt interpretes ac internuntii ; primi quidem illi, motoris sui Dei, cæteri autem eadem ratione, motorum a Deo : adeo enim illa superessentialis rerum omnium harmonia cuilibet sacro tam rationalium quam spiritalium creaturarum ordini, ratoque ductui consuluit,

DIVISIO TEXTUS.

Annexa est itaque sic ipsa quidem h norabilissima, etc.

Determinatis his quæ pertinent ad unamquamque hierarchiam per se, determinat de his quæ conveniunt eis communiter, scilicet de connexione earum. Unde istud capitulum est de consequentibus hierarchiam secundum se, sequentia vero quatuor de consequentibus hierarchiam secundum ea quæ traduntur in hierarchia.

Dividitur autem hoc capitulum in partes quatuor. In prima determinat de connexione omnium hierarchiarum in connexione ad unum principium, et actu manifestationis uno. In secunda de connexione trium ordinum in hierarchia una, ibi (§ 2, A), *Et omnem hierarchiam.* In tertia de connexione personarum et ordine uno, ibi (§ 2, A), *Sed et ipsam per singulas.* In quarta de connexione virtutum in una persona, ibi (§ 2, B), *Addiderim etiam.*

Prima dividitur in partes duas. In prima repetit sub compendio quæ dicta sunt de distinctione trium hierarchiarum : quia artificialiter non quæritur connexio nisi inter distincta. In secunda ponit connexionem earum, ibi, *Secundum ipsam bene ordinantis.* Unde etiam in titulo dicitur : *Repetitio et synagoga angelicæ ordinationis.* Item, circa primum ponit dispositionem trium hierarchiarum, secundum quæ potest dividi pars prima.

A. DUBIA.

Hic sunt duo dubia.

Primo, Utrum omnis hierarchia habeat connexionem aliquam?

Secundo, de his quæ ponit circa dispositionem hierarchiarum.

Circa primum sic proceditur. Dubium I.

1. Videtur enim, quod non omnes sint connexi ad invicem : quæ enim distinguuntur secundum aliquid, secundum idem non connectuntur : cœlestes essentiæ distinguuntur in hierarchia et ordine : ergo videtur, quod in his non connectantur.

2. Ad idem, Eorum quæ connectuntur materia una, est una capacitas respectu illius : sed non omnium est capacitas, ut supra dictum est : ergo non connectuntur in unum.

3. Ad idem, Quorum non est unum opus et officium, non connectuntur : sed diversi habent diversa officia : ergo, etc.

4. Ad idem, Unitas accidentis, secundum Philosophum, reducitur ad aliquam unitatem essentiæ : sed Angeli non connectuntur sibi in essentialibus, cum quidam a quibusdam differant genere vel specie, et ita non connectuntur in aliquo accidentali, et ita in nullo connectuntur.

5. Ad idem, Secundum ea per quæ est contradictio, non est connexio aliquorum : sed secundum illuminationes contradicunt sibi, ut dicitur Dan. x : ergo illuminationibus in quibus maxime videtur, non connectuntur.

6. Ad idem, Quorumcumque est connexio, est aliquid commune : sed non est invenire aliquid commune omnibus hierarchiis, cum differant in hierarchia et ordine et consequentibus : ergo in nullo connectuntur.

Ad oppositum.

1. Quorum ordo ad unum est, una est ratio illius ordinis : sed omnes hiararchiæ ordinantur ad unum principium, scilicet ad Deum, quia quælibet est deiforme similans, ut in diffinitione communi dictum est : ergo eorum est ratio una, per quam formaliter ordinantur ad unum : ergo in illo connectuntur.

2. Præterea, Sicut est ordo in operationibus, ita etiam in operantibus : sed sicut ait Apostolus, I ad Corinth. xii, 6 : *Divisiones operationum sunt*, *idem vero Deus*, ad cujus scilicet dominium omnes reducuntur : ergo et operantia reducuntur ad aliquod unum : in illo ergo connectuntur.

3. Præterea, Sicut se habent intelligentiæ moventes ad motum, ita et Angeli ministrantes ad ministerium : sed omnes intelligentiæ moventes connectuntur ad invicem secundum actum primi motoris, quia idem est semper actus moventis moti in virtute primi motoris : ergo et in ordine ministrantium connectuntur sibi illuminatione una prima.

4. Prætera, Omnia mota connectuntur ad invicem secundum actum primi motoris, quia idem est semper actus moventis et moti : ergo eadem ratione ad omnia illuminata connectuntur sibi in lumine primo.

Solutio. Dicimus, quod sicut in intellectuali lumine ultimum recipit splendorem primi mediante secundo, sicut terra recipit a sole mediante aere, et ideo hæc tria connectuntur in uno lumine, sed ex parte recipientium, quæ sunt diversæ dispositionis, est distinctio luminis : ita etiam a Deo non descendit aliquod lumen in inferiores nisi per medios, aut secundum actum, quando illuminant ultimos, aut secundum habitum, quando ultimi illuminantur a primo immediate : tunc enim mediis etiam de eodem infunditur illuminatio eminentius, ut possint alios de hoc illuminare : et ideo omnes in uno lumine descendente a primo per media omnia in ultima connectuntur : nec oportet quærere continuitatem aliquam, nisi ordinis tantum, qui tantum facit in spiritualibus sicut continuitas in corporalibus. Licet etiam sic connectantur in uno lumine, tamen secundum illud diversimode perficiuntur secundum diversitatem capacitatis eorum, sicut eamdem doctrinam quidam recipit per modum demonstrationis, quidam per modum inductionis, alius per auctoritatem. Et concedimus rationes ad hoc.

Ad primum vero dicendum, quod distinctio eorum in hierarchia et ordine est a diversa capacitate recipientium idem lumen diversimode : et ex hac parte non connectuntur. Et similiter dicendum ad secundum.

Ad tertium dicendum, quod in diversis officiis et operantibus est lumen dirigens quo reguntur, et in quo connectuntur.

Ad quartum dicendum, quod in omnibus est una natura spiritualis per analogiam, secundum quam sunt capaces divini luminis hoc vel illo modo, sicut etiam natura diaphani est in pariete ut in termino, et in aere secundum pervietatem, et in sole secundum actum lucendi : et sic connectuntur etiam in essentiali.

Ad quintum dicendum, quod illuminationes non sunt causa contradictionis, licet circa eas sit contradictio, quando ab uno habentur, et ab alio non : et per eas fit concordia, ut dicitur Job, xxv, 2 : *Qui facit concordiam in sublimibus suis.*

Ad sextum dicendum, sicut ad primum.

ium 2. Circa secundum sic proceditur.

1. Videtur inconvenienter dicere, quod dispositio prima est occultior et invisibilior. Aut enim intelligit de visione exteriori, et sic omnes æqualiter sunt invisibiles, quia privatio non suscipit magis et minus : aut intelligit de visione intellectuali, et sic nulla est invisibilis, eo quod lumen quod in omnibus recipitur, sit intellectuale : ergo prima non debet dici invisibilior.

2. Item, Videtur quod non sit simplificata : simplex enim non simplificatur eo quod nunc sit simplex : sed illuminatio primi luminis est simplex, cum non habeat causam compositionis, sicut habet illuminatio secundi a primo et secundo : cum ergo illuminatio primæ hierarchiæ sit immediate a primo lumine, videtur quod non sit simplificata.

3. Præterea, In capite primo dictum est, quod « per illuminationes angelicas restituimur in simplum radium, « qui est divini luminis radius, quo illuminatur prima hierarchia : » ergo non videtur posse simplificari.

4. Præterea, Diffinitio simplicis est, quod non habet partem, et datur per negationem : nullius autem hierarchiæ illuminatio habet partem : ergo videtur simplicitas non posse appropriari primæ hierarchiæ, cum privatio non recipiat magis et minus.

5. Item, Videtur quod male dicatur unificata, cum sit una illuminatio et ab uno descendens.

6. Præterea, Videtur idem esse simplificata et unificata, et ita videtur ibi esse nugatio.

7. Item, Videtur quod non sit manifestior, cum neque sit manifestior quoad nos, cum sit in ante data, neque secundum naturam : secundum idem enim non potest aliquid esse manifestius et occultius : dicta est enim occultior secundum naturam, quia simplicior : ergo secundum naturam non potest esse manifestior, et sic nullo modo.

8. Item, Videtur quod non sit ante data : cum enim non sit ibi prioritas temporis vel loci, videtur quod sit ante secundum ordinem dignitatis, vel secundum ordinem naturæ. Sed non dicitur primo data dignitate : quia ex hoc non est aliquid universalius, quia est prius dignitate : quod tamen de ipsa subditur. Si autem est antè data natura, aut prioritate generis, et hoc non potest esse, quia sic esset imperfectissima, quia quod scitur in universali, scitur imperfecte et in potentia : aut prioritate causæ, et hoc iterum non potest esse, quia oporteret quod primi illuminarentur secundum operationes inferiorum, ut causantes eas, et sic esset confusio actionum : ergo non est ante data.

9. Præterea, Videtur idem significari per hoc quod dicit ante data et primo lucens : et ita videtur esse nugatio.

10. Item, Videtur quod non sit primo lucens. Illa enim dicuntur lucere primo in intellectu, sine quibus nihil potest sciri : eis tamen scitis non necesse est scire aliquid aliorum, ut sunt principia : et hæc cognitio est imperfectissima : ergo non videtur illuminatio primæ hierarchiæ esse primo lucens : sic enim nihil cognoscerent particularium.

11. Præterea, Ubi est primo et posterius lucens, est ordo rationis in accipiendo : sed talis ordo non est in Angelis, cum nobiliori modo accipiant, quia per theophanias : ergo non videtur, quod sit ibi illuminatio primorum primo lucens.

12. Item, Videtur quod non sit universalior : cognitionem enim de Angelis oportet nos accipere per eorum cognominationes : sed illi de ultima et media hierarchia ex nomine ordinum dicunt prælationem super multa, ut Principes et Archangeli : illi vero de prima nominantur ab habitu, qui salvatur in uno, scilicet charitate vel scientia : ergo eorum illuminatio non est universalior.

13. Præterea, Cognitio universalior

est minus certa, et magis indeterminata : sed illuminatio primæ hierarchiæ facit cognitionem certissimam : ergo, etc.

14. Præterea, Nulla cognitio universalis est certa nisi determinetur per materiam vel per differentias : hæc autem non sunt in prima hierarchia : ergo cum cognitio ejus sit perfecta, videtur quod non sit universalior.

15. Item, In omnibus hierarchiis est illuminatio ordinata ad actum : hæc autem est secundum quod oportet : ergo non debuit specialiter dici de prima hierarchia.

16. Præterea, Quod est esse secundum quod non oportet, est principium corruptionis : sed in nulla hierarchiarum est principium corruptionis : ergo non est ibi forma secundum quod non oportet : et sic contrarium non est proprium primæ.

17. Præterea, Quod est in uno, non effunditur : sed forma omnis habet esse in uno : ergo improprie dicitur effundi.

Solutio. Dicimus, quod illa attribuuntur primæ hierarchiæ secundum quod maxime accedit ad primum, non quin aliæ participent illa secundum suum modum.

Ad primum ergo dicendum, quod invisibilis dicitur non quantum ad visum exteriorem, sed quantum ad visum intellectus. Et cum invisibile dicatur tribus modis secundum Philosophum, scilicet quod nullo modo videtur, et quod est male visibile propter excessum luminis, et quod difficile videtur ut parum habens de lumine, dicitur hic invisibilis illuminatio propter abundantiam luminis : quia accipitur a prima hierarchia in ipso fulgore divino : et privatio recipit magis et minus non per se, sed ratione affirmationis quam consequitur, quæ potest secundum magis et minus participari secundum accessum ad primum.

Ad secundum dicendum, quod non dicitur illuminatio simplificata per recessum ab aliqua compositione, sed per accessum ad unum maxime simplex. His duobus modis dicitur aliquid secundum magis et minus unum, non sicut compositio in aliquam illuminationem : hic tamen dicitur simplificata magis propter accessum ad unum, supra quod fundatur negatio, quæ est non habere partem : sic enim etiam punctum dicitur unum simplex unitate quam habeat. Et per hoc patet solutio ad duo sequentia.

Ad quintum dicendum, quod dicitur univocata active : quia reducit ad unum univocans.

Ad sextum dicendum, quod simplificata dicitur secundum quod exit ab uno, quia per hoc habet rationem compositionis : univocata vero dicitur secundum quod reducit in unum.

Ad septimum dicendum, quod secundum naturam est manifestior et occultior, sed diversa ratione. Est enim occultior secundum propinquitatem ad divinum lumen, quod propter sui altitudinem occultum est. Unde de eo dicitur, I ad Timoth. vi, 16, quod *lucem habitat inaccessibilem*. Est vero manifestior secundum majorem participationem divini luminis, quod licet in se occultum sit, est tamen ratio et causa omnis manifestationis.

Ad octavum dicendum, quod dicitur esse ante data prioritate causæ, in quantum illuminatio prior est causa illuminationis sequentium : quia per primos illuminantur secundi ad suas operationes et illuminationes inferiorum, et sunt in primis eminenter, in aliis vero secundum suam proportionem : et ideo non fit confusio ordinum.

Ad nonum dicendum, quod dicitur prius data, secundum quod propinquius accipitur a primo. Primo vero lucens, secundum quod irradiat ad manifestationem sequentium.

Ad decimum dicendum, quod hoc intelligitur de primo lucente incomplexo : primum enim incomplexum non facit scire, nisi addantur propria principia complexa. Sed de lucentibus incomple-

xis est e converso : quoniam primum lumen est efficax ad notificandum quodlibet particulare, super quod convertitur : sicut etiam in lumine solis manifestatur quodlibet visibile.

Ad undecimum dicendum, quod rationis ordo est in primo lucentibus, quæ sunt complexa, sicut est ordo principiorum ad conclusiones : sed in his quæ sunt primo lucentia secundum accessum ad primum lumen, est via cognoscendi per theophanias.

Ad duodecimum dicendum, quod dicitur esse illuminatio primorum universalior, non sicut per abstractionem, sed per modum artis, qui est modus compositionis. Forma enim artis dum est in artifice, est communis ad quodlibet artificiatum illius speciei, sicut ad quamlibet domum forma domus : sed quando jam recipitur in materia, efficitur singularis : et quanto est prior artifex, forma sua est magis communis, licet apud ultimum sint multipliciores formæ. Sicut ponentes intelligentias movere cœlum (per quarum motum secundum diversitatem situs est tota diversitas generabilium), dicunt formas omnium inferiorum esse apud intelligentias, sicut artificiata apud artificem : et licet motor orbis lunæ, qui est inferior, habeat plures rationes apud se, secundum quod cognoscit proportionem motus sui ad omnes superiores, motor vero solis pauciores, quia deficiunt proportiones quæ sunt inferiorum ad ipsum, sunt tamen formæ ejus habentes secundum virtutem omnes illas quæ sunt in inferioribus, et ideo sunt universaliores. Similiter illuminatio primæ hierarchiæ habet virtute in se omnes quæ multiplicantur in inferioribus, et ideo universalior est. Et per hoc patet solutio ad duo sequentia, quæ procedunt de universali abstractionis.

Ad decimum quintum dicendum, quod dicitur hic illuminatio secundum quod oportet, non secundum ordinem ad actum, sed secundum quod forma magis infusa est in una ratione formæ, secundum quod magis est simplex per accessum ad unum primum : nec tamen dicitur quod in aliis sit secundum quod non oportet. Et per hoc patet solutio ad sequens.

Ad ultimum dicendum, quod forma naturalis non est nisi in uno, et ideo proprie non potest dici effundi : sed de forma rationis, de qua hic loquitur, aliter est : quia sicut coloris species defertur per lumen ad visum, ita etiam per lumen intellectus agentis defertur species cognitionis, quæ est intentio rei, ad animam, et similiter etiam per lumen divinum, et ideo dicitur effundi. Vel dicendum aliter, quod sicut quidam dicunt, forma cognitionis eadem est in re et in omnibus cognoscentibus : quia unusquisque cognoscit veram quidditatem rei qua rês habet esse : hoc enim est objectum intellectus : et ideo quia in pluribus est, dicitur effusa. Sed tamen intelligendum est, quod non est eadem forma secundum esse quod habet in anima in qua est per modum accidentis ut intentio quædam, et secundum esse quod habet esse in re, prout est substantia rei : est tamen eadem in ratione subjecti : quia id quod perficit esse rei, est extra objectum cognitionis apud omnes cognoscentes rem illam.

EXPOSITIO TEXTUS.

Littera sic legatur : Itaque ut patet ex prius determinatis *ipsa quidem honorabilissima*, id est, prima *dispositio*, id est, hierarchia, *animorum*, id est, intellectuum, scilicet Angelorum existentium, circa Deum, *est connexa* ad alias, *sic*, id est, tali dispositione propria sibi, *ex perfectiva illuminatione ordinata* supra alios, scilicet divina, *ascendendo immediate in eam*, scilicet illuminationem divinam, *et* sic ipsa *purgatur, et perficitur, et illuminatur illuminatione divinitatis*, immediate existens, *occultior* aliis secundum propinquitatem ad inaccessabile lumen, *et manifestior* secundum participationem luminis divini quæ est omnis cognitionis principium. *Occultior quidem* est prima dispositio *tamquam invisibilior* propter abundantiam luminis, *et magis simplificata*, secundum quod exit immediate a primo simplici, *et* magis *unificata*, secundum reductionem in unum. *Manifestior vero* est quantum ad suam illuminationem, *ut ante data*, secundum quod ejus illuminatio immediate a primo accipitur, *et* ut *primo lucens*, prout diffunditur super sequentia, *et* ut *universalior*, secundum quod habet unite ea quæ sunt inferiorum multipliciter, *et magis effusa*, scilicet a primo in eam per lumen divinum delata, *forma* cognitionis, *ut oportet*, id est, secundum naturam formæ, quæ consistit in simplicitate et actualitate. *Ab ipsa autem*, scilicet prima dispositione reducitur *iterum secunda proportionaliter* sibi, et hæc est dispositio ejus propria, ut reducatur per primam, *et a secunda* reducitur *tertia*, et ex *tertia quæ* ultima est in cœlestibus, reducitur hierarchia *secundum nos*, id est, humana : et hoc fit *secundum legem* ipsam divinæ *ordinationis bene ornantis* omnia, id est, decenter donis perficientis, quæ est per prima media, et per hæc media ultima reducere. Reducitur dico hierarchice *ad principium superprincipale*, scilicet Deum, qui supereminenter est causa *omnis simul* accepti *boni ornatus, et ad consummationem hierarchiæ*, scilicet Deum, quia ab ipso et in ipso sunt omnia : et hoc fit *in harmonia divina* active, qua Deus quadam proportionata ordinatione disponit omnia, et similiter *in analogia* propria unicuique quantum ad unum principium et finem. Unde non similiter, sed proportionaliter omnia ordinantur. Et dicitur *harmonia*, secundum quod diversæ capacitatis perfectæ sunt differentibus donis : *analogia* vero secundum diversam proportionem capacitatis in se. Et hoc est primum in quo connectuntur, scilicet in ordinatione ad principium et finem unum.

Deinde ponit secundum in quo connectuntur omnes, scilicet in actu manifestandi per modum quo effectus manifestat causam : unde hoc consequitur ex primo.

Dicit ergo : Non solum connectuntur in ordine ad principium unum, *autem*, id est, sed *omnes sunt manifestatores*, sicut ferrum ignitum manifestat ignem, et, id est, etiam *Angeli*, non solum homines sunt manifestatores *eorum quæ sunt ante*, id est, supra ipsos, per quos illuminantur. Et *ipsi quidem honorabilissimi*, qui scilicet sunt in prima hierarchia, sunt manifestatores *Dei moventis* omnes illuminando : *cæteri autem*, scilicet inferiores sunt manifestatores primorum motorum *ex Deo* per illuminationes *proportianaliter* sibi : cum enim non manifestent primos nisi secundum

quod participant lumen primorum, non perfecte manifestant : et ideo dico proportionaliter. *Enim*, id est, quia *superessentialis harmonia omnium* active, id est, Deus, qui omnia in quadam proportione ordinat, *tantum providit unicuique rationalium*, id est, hominum, *et intellectualium*, id est, Angelorum, *sacro ornatu*, id est, in collatione donorum ornantium, *et ordinata ductione*, id est, reductione, ut scilicet posset reducere alium vel reduci *quantum unusquisque ordo hierarchiarum est positus*, id est, dispositus in gradu ab ipso Deo, *sacre*, quia circa sacra dona et actiones, *et decenter*, id est, secundum proportionem uniuscujusque.

B. DUBIUM.

Sed hic est dubium, unde sit hæc diversa ratio ordinis cui proportionaliter providit Deus.

1. Et videtur, quod non sit ex parte ipsius Dei, cum ipse uno modo se habent et sit unum simplex : tale autem natum est unum facere.

2. Item nec videtur esse ex materia : quia « spiritualia materia carent » secundum Boetium, et ita secundum hoc omnia erunt ejusdem positionis.

3. Item, Mathematica (quæ sunt separata secundum rationem tantum) sunt ejusdem ordinis in simplicitate : ergo videtur, quod etiam spirituales substantiæ separatæ per esse et rationem.

4. Præterea, In nobis est diversa dispositio intellectus ex diversa commixtione contrariorum. Unde dicit Philosophus, quod « molles carne bene aptos « mente videmus : » talis autem commixtio non est in Angelis : ergo non videtur, quod sit in eis diversus gradus in receptionis facilitate.

Solutio. Dicimus, quod istius diversæ positionis non est causa nisi quantum sit in eis ex ordine divinæ sapientiæ intendentis ex diversis gradibus unum bonum universi, ut supra habitum est. Et licet hoc sit unum simplex, nihilominus ex ordine sapientiæ producit res diversarum dispositionum : quia non agit necessitate naturæ, sed libertate voluntatis. Et sic patet solutio ad primum.

Ad secundum dicendum, quod gradus diversæ positionis non est in eis per recessum a materia, sed per majorem et minorem accessum ad unum primum : in mathematicis autem non est ordo ad unum : et ideo ex neutra parte habent diversos gradus. Et sic patet solutio ad tertium.

Ad quartum dicendum, quod diversa dispositio animæ non est ex diversa commixtione contrariorum sicut ex causa, cum potius diversitas quæ est in materia, procedit ex diversitate formæ : sed diversa commixtio est signum dispositionis animæ diversæ, causa vero ejus est secundum accessum ad unum simplex.

2

ANTIQUA TRANSLATIO.

A. Et omnem hierarchiam videmus in primas et medias et ultimas virtutes divisam. Sed et ipsam, per singulas specialiter dicendum, dispositionem ipsis divinis harmoniis discrevit. Propter quod et ipsos divinissimos Seraphin ipsi Theologi aiunt alterum ad alterum clamare [1], aperte in hoc (ut æstimo) declarantes, quoniam theologicas scientias ipsi primi secundis tradunt.

B. Addiderim autem fortassis, et hoc non congrue, quia et secundum seipsum unusquisque et cœlestis animus et humanus speciales habet et primas et medias et ultimas ordinationes et virtutes addictas per unumquemque hierarchicarum illuminationum proprias anagogas proportionaliter manifestatas, per quas unumquodque in participatione fit, sicut idipsum et fas est et possibile, superincognitissimæ purgationis plenissimi luminis, ante

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Ut et ipsa singulis hierarchiis decoros ordines statuerit, atque omnem hierarchiam in virtutes primas, et medias atque postremas distributam esse videamus. Quinimo singulas, ut proprie dicam, spirituum, descriptiones iisdem divinis harmoniis discrevit, propter quod ipsos etiam divinissimos seraphim theologi alterum ad alterum clamare aiunt ; qua quidem re, mea sententia, manifeste declarant, primos participes facere secundos divinarum rerum atque notionum.

Hoc quoque non immerito possum addere, quamlibet cœlestem et humanam mentem seorsum proprios in se continere et primos, et medios, et ultimos ordines atque facultates, quæ eodem modo, quo superiores singularum hierarchiarum illustrationum proprii ductus, eluceant, quibus unaquæque mens pro suo captu quam nitidissimæ purgationis, copiosissimi luminis, absolutæque perfectionis fit particeps.

[1] Isa. VI, 3.

perfectæ perfectionis. Est enim nihil per se perfectum, non indigens universalis perfectionis, nisi perfectissimum et ante perfectum.

Nihil est enim per se absoluteque perfectum, aut quod omnino perfectionis non indigeat, nisi quod per se revera perfectum est, et præperfectum.

DUBIA.

Et omnem hierarchiam, etc.

Hic determinat de tribus aliis connexionibus. Et primo de connexione ordinum in hierarchia una. Et circa hoc sunt quatuor dubia.

Primo, Utrum sit connexio trium ordinum in hierarchia una?

Secundo, de connexione personarum in ordine uno.

Tertio, de connexione ordinum in persona una.

Quarto, Utrum ordines remaneant post diem judicii?

m 1. Circa primum sic proceditur.

1. Videtur enim, quod tres ordines unius hierarchiæ non connectantur : quorum enim non est unum donum, non est unum opus, nec unum dirigens in opere : cum igitur trium ordinum non sit unum donum, « ordines enim distinguuntur secundum dona, » ut dicit Gregorius : ergo eorum non erit opus unum, nec unum dirigens : et ita non videntur in aliquo connecti.

2. Ad idem, Connexio aliquorum non potest esse nisi secundum proprietates conveniant : quia si in his non conveniunt, nec in essentialibus e quibus manant : sed diversorum ordinum etiam qui sunt in hierarchia una, assignavit diversas proprietates : ergo non videtur eorum esse connexio.

3. Præterea, Ab una simplici illuminatione non est nisi unum : si igitur sunt diversa dona et actus in diversis ordinibus, eorum non est illuminatio una : ergo nec connectuntur in aliquo.

4. Præterea, Si esset illuminatio una descendens in omnes, aut aliquid adderetur illi illuminationi, aut nihil. Si nihil, non distinguentur per eam diversi ordines. Si autem adderetur aliquid per superiores Angelos per quod distinguitur in aliquo ordine a primis, cum additum id quod distinguit eos in speciali ordine, sit eis causa gloriæ, videtur quod unus Angelus sit causa gloriæ alterius. Quod est falsum : quia hoc solius Dei est : ergo videtur quod non sit illuminatio descendens in omnes, et ita non connectuntur.

Ad oppositum.

1. Major est communitas eorum qui sunt in hierarchia una, quam eorum qui sunt in diversis : sed omnes hierarchiæ connectuntur, ut supra habitum est : ergo multo fortius ordines unius hierarchiæ.

2. Præterea, Quæcumque sunt unius sacræ scientiæ et actionis, connectuntur in his : sed ordines unius hierarchiæ sunt hujusmodi, quia hæc est diffinitio hierarchiæ : ergo connectuntur.

Solutio. Dicimus, quod tres ordines unius hierarchiæ connectuntur, et magis etiam quam illi qui sunt in diversis hierarchiis, secundum quod magis uniformiter se habent in recipiendo et commu-

nicando divinas illuminationes, quam in diversis hierarchiis : quod enim est in inferiori ordine, est et in superiori eminenter : et ideo in eodem dono connectuntur tres ordines. Et concedimus rationes ad hoc.

Ad primum vero dicendum, quod licet denominantur a diversis donis, quia primi præcedunt secundos in donatione inferiorum donorum, tamen superiores non excluduntur a donis inferiorum, sed eminentius participant, et supra proprietates consequentes donum illud : et ideo in his connectuntur. Et per hoc patet solutio ad secundum.

Ad tertium dicendum, quod non solum una illuminatio descendit a Deo, sed plures, in quantum ad plura illuminantur : una tamen et eadem est recepta in omnibus : quia superiores communicant inferioribus suas illuminationes, secundum quod possibile est, et illuminationes inferiorum sunt eminentius receptæ a superioribus : et ideo etiam sunt distincti, et tamen connectuntur.

Ad quartum dicendum, quod non additur aliquid active per primos, quo sequentes determinentur in ordine : sed radius procedens distinguitur ex diversa capacitate recipientium, sicut ex lumine corporali generantur diversi colores.

Dubium 2. Circa secundum sic proceditur.

1. Videtur enim, quod eorum qui sunt in ordine uno, non sit hujusmodi connexio : eorum enim qui sunt in gradu uno, non est ordo ad se : cum igitur sit gradus quidam potestatis, non videtur esse connexio eorum qui sunt in ordine uno, quæ est primi, medii, et ultimi.

2. Præterea, Eorum quorum non est aliqua ratio ordinis, non est connexio una ordinata : sed eorum qui sunt in ordine uno, non est aliqua ratio ordinis, cum habeant donum unum : ergo non habent connexionem.

3. Præterea, Distinctio personarum est secundum multiplicationem materialem : talis autem non habet finem, cum sit i infinitum : et ita nec principium nec medium : ergo videtur, quod diversarum personarum in ordine uno non sit determinanda talis connexio.

4. Præterea, Sicut se habent intelligentiæ moventes ad motum, ita se habent Angeli ministrantes ad ministerium : sed ad unum motum non ordinantur, secundum Philosophos, intelligentiæ primæ, mediæ, et ultimæ : ergo nec in uno ordine eis est ministerium unum unde debent connecti primi, medii, et ultimi.

Ad oppositum.

1. Inter corporalia est connexio secundum ordinem primi, medii, et ultimi : ergo videtur, quod etiam in spiritibus incorporalibus unius ordinis.

2. Præterea, Lex divinitatis est ubique per prima media, et per hæc ultima reducere, ut supra dictum est : ergo erit etiam hoc in eodem ordine.

Solutio. Dicimus concedendo, quod in Angelis etiam unius ordinis sunt primi, medii, et ultimi : non enim sunt inter eos aliqui duo ejusdem speciei, nec æquales in donis, ut supra capite quarto disputavimus. Unde natura communis unius ordinis non est natura speciei specialissimæ, sed natura generis propinqui : potentia autem generis non est infinita sicut potentia materiæ ad infinitas formas successive, sed est determinabilis ad differentias finitas ad quas comparatur secundum gradus quosdam quibus de infimis transitur per media ad novissima in genere illo, sicut natura animalis ascendit ab aquaticis omnino ad silvestria per media quædam quæ pascunt in terra, et generantur in aquis, vel e converso, ut dicit Philosophus in VII de *Animalibus*. Et similiter vita transfertur de plantis in animalia perfecta per quædam media, quæ sunt affixa ut plantæ, et habent sensum ut animalia, verbi gratia, conchilia. Ita etiam natura generalis quæ est unius ordinis, determinatur per differentias quasdam, licet nobis ignotas, distinctas tamen secundum gradus : et sic habent

ordinem in essentialibus et gratuitis, quæ consequuntur ordinem naturalium, et ita connectuntur. Et similiter dicendum ad secundum de donis.

Ad tertium dicendum, quod personæ ejusdem ordinis non habent multitudinem materialem, sed sicut multiplicatur genus per differentias, diversitatem enim individuorum sequitur diversitas specierum, cum totum esse speciei et continuitas salvetur in uno individuo : in corruptibilibus vero licet totum esse speciei sit in uno, non tamen potest continuari in illo : et ideo ad evitandum periculum destructionis speciei, multiplicantur individua in una specie.

Ad quartum dicendum, quod ad motum uno modo se habentem non exigitur nisi unus motor, qui uno modo se habet : cum enim non lassetur in movendo, velox motus est ex uno motore, et tardus ex alio : sed unus ordo non instituitur ad unum ministerium in numero, sed in genere : et ideo non est simile.

ium 3. Circa tertium sic proceditur.

1. Videtur enim, quod in uno et eodem Angelo non sit connexio secundum primas et medias et ultimas ordinationes, sicut simplex aliquod ordinatum non habet primam, mediam, et ultimam ordinationem : sed intellectus Angeli est simplex : ergo secundum ordinationem qua ordinatur ad unum, quod est Deus, vel quodcumque intelligibile, non habet principium, medium, et ultimum.

2. Ad idem, In nobis potest esse ordinatio primi, medii, et ultimi, propter multos gradus potentiarum, quarum una subest alteri : sed in Angelis non sunt hujusmodi potentiæ, nisi tantum intellectus et voluntas : ergo, etc.

3. Præterea, Cum gratuita in Angelis consequantur naturalia, si tantum naturalia se habent uno modo, et gratuita : sed naturalia uno modo se habent, quia unum est influens eodem modo se habens similiter recipiens uno modo se habens : ergo non videtur distinctio esse primi, medii, et ultimi in una persona.

4. Item, Objicitur de expositione Commentatoris, qui primi, medii, et ultimi, quæ faciunt connexionem in una persona, dicit inesse essentiam, virtutem, et operationem, his verbis : « Tres isti ordi-« nes sive ordinationes intelligendi sunt « ita : quia omnis animus habet substan-« tiam, secundum quam primum est, « deinde virtutem secundum quam con-« junctus est, postremo ordinationem « secundum quam propria operans pie « agit. » Sed contra : Virtus sola participat illuminationem per se, et non essentia et operatio, nisi per virtutem : in aliis autem connexionibus unumquodque connexorum participat per se illuminationem : ergo hæc connexio non respondet prædictis, sed est æquivoca eis.

5. Præterea, In aliis connexionibus erant tres capacitates : hic autem non est nisi una, habens hæc tria : ergo hæc non est ejusdem rationis cum aliis.

6. Præterea, Secundum hoc cum dæmones haberent hæc tria, essent connexi : quod falsum est, cum sint maxime divisi.

Ad oppositum.

1. Quæcumque habent plures potentias ordinatas ad unum, habent connexionem primi, medii, et ultimi in suis virtutibus : sed Angeli habent plures potentias, scilicet intellectum et voluntatem ordinatas ad unum, quod est ipsorum perfectio : ergo, etc.

2. Præterea, De similibus idem est judicium : sed in nobis qui communicamus cum Angelis intellectu, est hujusmodi connexio virtutum : ergo et in Angelis.

Solutio. Dicendum, quod in uno Angelorum est connexio operationum sive virtutum secundum primum, medium, et ultimum : cum enim illuminatio quæ in eos transfunditur, purget, illuminet, et perficiat, ordinem habet ad perfectionem : perfectio autem felicitatis contemplativæ, secundum Philosophum et Dionysium, perficitur delectatione adjuncta contem-

plationi : non enim solum, ut dicit Plato, « Delectatio est generatio in sensibilem « animam, sed operatio affectivæ, id est, « ex operatione potentiæ vel habitus se- « cundum naturam non impediti : et in « hoc est ultima perfectio rei : » oportet ergo ad perfectionem eorum, quod sit speculatio veri, et quod accipiatur verum ut bonum, alias non excitaret delectationem, quod moveat ut bonum delectando. Primum autem est per simplicem speculationem intellectus. Secundum autem est intellectu inclinato ad affectum per modum practici intellectus. Tertium vero est secundum affectum. Et habent hæc tria ordinem qui est in toto potestativo, secundum quod ultimum habet alia, et non convertitur : quod enim afficitur delectabiliter, habet acceptionem veri et boni : et quod accipit verum, et non convertitur. Unde in his tribus fit connexio, etiam in una persona, sicut in prædictis. Et concedimus rationes ad hoc.

Ad primum vero dicendum, quod intellectus Angeli est simplex secundum esse, et est multiplex secundum rationem, ut expositum est : et ideo secundum diversos modos accipiendi potest in ipso esse connexio.

Ad secundum dicendum, quod intellectus et voluntas sufficiunt ad hanc connexionem : quia aut est intellectus tantum, aut in ordine ad voluntatem, aut voluntas tantum. Et per hoc patet solutio etiam ad tertium.

Ad quartum dicendum, quod expositio Commentatoris non est perfecta, sed est adaptatio quædam : quia sicut in ordine naturæ ab essentia fluit virtus, et ab hac operatio : ita etiam imperfectio felicitatis ab opere redundat delectatio in virtutem, et inde in essentiam : et sic est aliquid simile connexioni. Et per hoc patet solutio ad quintum.

Ad sextum dicendum, quod dæmones non sunt connexi : quia, sicut dicit Dionysius, « infirmantur in naturali opera- « tione, » secundum quam est connexio perfectionis, ut dictum est.

Circa quartum sic proceditur. Dubi

1. Videtur enim, quod ordines maneant post diem judicii : quod enim non est ex parte, secundum Apostolum [1] non destructur : nihil autem quod est in patria, est ex parte : cum ergo ordines sint in patria, videtur quod perpetui erunt.

2. Præterea, Sortes electorum sunt secundum ordinem Angelorum secundum illud, *Statuit terminos populorum*, etc [2]. sed hæ semper erunt : ergo et ordines Angelorum.

3. Præterea, Sicut dicit Magister in *Sententiis*, gradus ordinum in Angelis disponuntur secundum gradus naturæ : sed gradus naturæ semper erunt in ipsis : ergo, etc.

1. Ad oppositum est quod dicit Apostolus, I ad Corinth. xv, 24 : *Deinde finis cum tradiderit regnum Deo et Patri, cum evacuaverit omnem Principatum, et Potestatem, et Virtutem*. Ergo etiam Angelos : et ita in fine etiam angelici ordines destruentur.

2. Præterea, Hoc idem videtur per Glossam ibidem, quæ dicit : « Dum du- « rat mundus, Angeli Angelis præsunt, « dæmones dæmonibus, et homines ho- « minibus, ad utilitatem viventium vel « deceptionem : omnibus autem terminatis, jam omnis prælatio cessabit, quia « necessaria non erit : et sic cessabunt « ordines, quæ sunt quædam prælatio- « nes. »

[1] I ad Corinth. xiii, 10 : *Cum autem venerit quod perfectum est, evacuabitur quod ex parte est.*

[2] Deuter. xxxii, 8 : *Altissimus... constituit terminos populorum.*

3. Præterea, Ordines statuti sunt, ut per superiores reducantur inferiores : sed in fine sæculi omnes reducendi erunt reducti : ergo, etc.

4. Præterea, Custodia quæ est proprium ultimi ordinis, non erit, et sic eadem ratione nec alii ordines.

5. Item, Videtur quod quidam maneant, et quidam non : quia quorumdam nomen imponitur a perfectione, sicut Thronis est plenitudo scientiæ : quorumdam vero habet aliquid imperfectionis, ut signifer exercitus circa ministerium exercitus, sicut Principes et Angeli.

Solutio. Dicimus, quod ordines possunt tripliciter considerari, aut secundum sortes beatitudinis, et sic semper erunt : aut secundum quod quidam nobiliora dona habentes, nobilioribus donis ornantur, et copiosissime a Deo recipientes, aliis illuminationes transfundunt, et sic iterum semper erunt : aut secundum quod eorum illuminationes ordinantur ad reductionem hierarchiæ nostræ, et sic non erunt post diem judicii in actu sui ordinis, sicut dux post victoriam manens domi, non est in actu ducis, nihilominus fungitur dignitate ducis, et gaudet de victoria per ipsum prius facta. Omnes autem ordines distinguuntur ab aliquo dono nobilitatis, quod eis semper inerit, licet quidam denominentur a ministerio quod circa nos exercent : quia per hoc magis nobis innotescunt. Et per hoc patet solutio ad ea quæ quæsita sunt.

EXPOSITIO TEXTUS.

A. *Et omnem hierarchiam*, etc.

Littera sic legatur : Sic omnes communiter connectuntur secundum ordinem primi, medii, et ultimi. *Et*, id est, etiam *videmus omnem hierarchiam*, id est, angelicam et humanam esse *divisam in primas et medias et ultimas virtutes* secundum ordinem ad actum unum hierarchiæ. *Sed et*, id est, etiam *dicendum* est, quod Deus *decrevit ipsis harmoniis*, id est, proportionibus *divinis*, id est, in participatione divinorum, scilicet primi, medii, et ultimi *ipsam dispositionem*, id est, ordinem, *per singulas*, scilicet personas vel essentias : et hoc *specialiter*, id est, speciali ratione connexionis. Et hoc probat per Scripturam dicens : *Propter quod*, scilicet quia discreti sunt, *ipsi Theologi*, scilicet Isaias, VI, 3, *aiunt et*, id est, etiam *ipsos Seraphin divinissimos* id est, Deo propinquissimos, *clamare alterum ad alterum*, *aperte declarantes in hoc, ut æstimo*, non propter dubitatem dicit, sed propter timorem imperfectæ expositionis, *quoniam ipsi primi*, scilicet inter eos, *tradunt secundis scientias*, id est, illuminationes, *Theologicas*, id est, a Deo acceptas.

DUBIUM.

Sed secundum hoc est dubitatio : quia clamor est propter distantiam, aut propter malum auditum : hoc autem non est in Seraphin : ergo videtur, quod unus non clamet ad alterum.

2. Præterea, Apud nos clamat superior inferiori, et e converso, et æqualis æquali : ergo cum unus ad alterum clamat, non habetur quod primi tradant secundis.

3. Præterea, Clamare loqui quoddam est : loqui autem potest quilibet cuilibet : ergo videtur idem quod prius.

4. Præterea, Homo potest clamare ad Deum. Psal. cxviii, 145 : *Clamavi ad te.., exaudi me*. Ergo, etc.

Solutio. Dicendum, quod in Angelis clamor non significat aliquod illorum donorum, sed intentionem, sicut dicit Glossa. Similiter ad primum.

Ad secundum dicendum, quod clamor vel locutio potest esse aut de naturalibus conceptis, et sic quilibet cuilibet potest loqui : aut de gratuitis, et hoc dupliciter, aut tradens alteri illuminationem per modum doctrinæ, et sic non clamat nisi superior inferiori, et talis fuit ille clamor : aut requirendo illuminationem ab alio, et sic est inferioris clamare ad superiorem, et sic Angelus clamat ad Deum. Zach. i, 12 : *Usquequo Domine non misereberis*, etc., et homo ad Deum clamat. Et per hoc patet solutio ad alia.

EXPOSITIO TEXTUS.

B. Addiderim autem, etc.

Hic determinat quartam connexionem, quæ est virtutum in una persona, dicens : Sic connectuntur illi qui sunt in una hierarchia et in uno ordine. *Autem*, id est, sed ego, *et*, id est, etiam *addiderim hoc fortassis*, propter timorem imperfectionis, *non incongrue*, sed decenter, *hoc*, scilicet quia, *et*, id est, etiam *unusquisque animus*, id est, intellectus, *et cœlestis*, id est, Angelus, *et humanus habet speciales*, supra connexionem in ordine vel hierarchia, *ordinationes et virtutes*, id est, naturas quibus ordinantur ad perfectionem, et quibus elicit actum perfectionis, ut supra expositum est, *et primas et medias et ultimas ordinationes ad anagogas*, id est, reductiones in superius *hierarchicarum illuminationum*, id est, quæ per has fiunt, *dictas*, id est, determinatas a nobis *proprias per unumquemque*, id est, unicuique *manifestatas* sibi *proportionaliter*, *per quas*, scilicet anagogas, *unumquodque* eorum *fit in participatione*, id est, participant *purgationis* divinæ *superincognitissimæ*, quia habitat lucem inaccessibilem, et in participatione *plenissimi luminis*, scilicet divini, *et perfectionis* divinæ *ante perfectæ*, id est, super omnia : et hoc *sicut idipsum*, id est,

hoc ipsum sibi *est fas* secundum donum perceptum, *et possibile*, secundum naturalem capacitatem. Ideo dico in participatione. *Enim*, id est, quia *nihil est per se perfectum, non indigens perfectionis universalis*, id est, divinæ quæ nos perficit, vel *non indigens universali perfectione nisi vere perfectissimum*, quia per se, scilicet Deus, *et ante perfectum*, quia super omnia primo.

CAPUT XI.

ANTIQUA TRANSLATIO.

Quare omnes cœlestes essentiæ communiter Virtutes cœlestes vocantur ?

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Cur omnes cœlestes naturæ communi nomine virtutes cœlestes appellantur?

SYNOPSIS CAPITIS :

I. Docet, cœlestes omnes spiritus non eadem ratione virtutes, qua angelos vocari.
II. Nomen hoc commune virtutum non introducere confusionem ordinum ac proprietatum, sed sicut omne essentiæ virtute et operatione constant, ita modo quidem essentias, modo vero virtutes et energias nuncupari.

ANTIQUA TRANSLATIO.

A. His autem diffinitis, illud dignum intelligere, ob quam causam omnes similiter angelicas essentias Virtutes cœlestes vocare consuevimus [1]. Non enim est

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

His ita definitis, illud consideratione dignum, cur omnes simul angelicas essentias, virtutes cœlestes appellare soleamus. Neque enim, ut in angelis di-

[1] Psal. XXIII, LXXIX, CII.

dicendum ut in Angelis [1], quoniam omnium novissima est dispositio ipsa sanctarum Virtutum. Et quidem novissimarum sanctam et decoram illuminationem superpositarum essentiarum dispositiones participant : ultimæ vero primarum nullo modo. Et hujus gratia cœlestes quidem Virtutes omnes divini intellectus nominantur : Seraphin autem et Throni et Dominationes nullo modo. Participatæ enim extremæ ab excelsissimis sunt universalibus proprietatibus. Ipsi namque Angeli et ante Angelos Archangeli, et principatus et Potestates post Virtutes ab ipsa Theologia ordinati, communiter sæpe a nobis similiter cum aliis sanctis essentiis cœlestes Virtutes vocantur.

cere possumus, sanctarum illam virtutum novissimam esse distributionem : atque superiorum quidem essentiarum dispositiones, sanctam et decoram novissimarum illustrationem participare, secus quam ultimæ primarum. Ob eamque causam, cœlestes quidem virtutes omnes, divinos spiritus appellari, seraphim autem et thronos atque dominationes nullo modo ; novissimæ siquidem superiorum proprietates haud universim participant. Angeli itaque, et ante angelos archangeli et principatus ac potestates, cum post virtutes a theologia collocentur, frequenter a nobis una cum aliis naturis sanctis, cœlestes passim Virtutes appellantur.

B. Dicimus autem, quia communiter in omnibus utentes cœlestium nominatione Virtutum non confusionem quamdam uniuscujusque dispositionis proprietatum introducimus : sed quoniam in tria dividuntur secundum se supermundana ratione omnes divini intellectus, in essentiam, et virtutem, et operationem : cum simul omnes aut eorum quosdam inobservate cœlestes essentias, aut cœlestes vocamus Virtutes, eos περιφραστικῶς de quibus sermo est, significare nos æstimandum est, ex ea quæ per singulos eorum est essentia vel virtute. Neque enim suppositam proprietatem facile est jam a nobis discretarum sanctarum Virtutum minoribus omnino annectere essentiis in conversione inconfusæ angelicorum ornatuum ordinationis. Juxta enim sæpe a nobis rectam redditam rationem, ipsæ quidem superfirmatæ dispositiones abundanter habent et minorum sacras proprietates : ultimæ vero majorum superpositas universita-

Verumtamen negamus, nos, cum communi cœlestium virtutum nomine II
in omnibus utimur, confusionem ullam cujusque ordinis proprietatum introducere ; sed quoniam in tria omnes divinæ mentis cœlesti ratione sua divisæ sunt, in essentiam videlicet, et in virtutem, et in operationem, cum omnes, aut aliquas earum, indiscriminatim cœlestes essentias, vel cœlestes virtutes appellamus, eas, de quibus sermo est, circuitione describere putandi sumus, ex ea quæ singulis earum inest essentia, vel virtute. Neque enim fas sit eminentem illam sanctarum virtutum proprietatem a nobis jam rite digestam, inferioribus naturis universim attribuere, unde inconfusus ille angelicarum distinctionum ordo perturbaretur. Juxta enim rationem jam a nobis sæpe redditam, superiores istæ distinctiones inferiorum quoque sacras proprietates abunde continent, novissimæ vero antiquiorum eminentibus istis universitatibus carent, primitivis istis illustra-

[1] Cf. Supra, cap. V.

tes non habent, particulariter in eas primo apparentibus illuminationibus per primas proportionaliter eis distributis.

tionibus in illas pro cujusque captu partiliter derivatis.

DIVISIO ET EXPOSITIO TEXTUS.

A. *His autem diffinitis*, etc.

In ista parte determinat consequentia hierarchiam ratione eorum quæ continentur in hierarchia. Et dividitur hæc pars in quatuor, secundum quod determinat quatuor quæstiones ex prius determinatis incidentes, quæ determinantur in quatuor capitibus per ordinem. In hoc autem capitulo determinat hanc quæstionem, *Cum Virtutes sint specialis ordo*, *ut determinatum est*, *quare omnes cœlestes essentiæ Virtutes vocantur?* Et dividitur hoc totum in duas partes, in quarum prima movet quæstionem. In secunda determinat eam, ibi (§ un B), *Dicimus autem*, *quia communiter*, etc.

Prima iterum dividitur in duas. In prima ponit quæstionem. In secunda removet rationem quamdam quæ posset dari, similem cuidam solutioni prius datæ, ibi, *Non enim dicendum est ut in Angelis*, etc.

Littera sic legatur : Determinavimus propria uniuscujusque hierarchiæ et ordinis. *His autem ita diffinitis*, *illud est dignum intelligere*, id est, necessarium, *ob quam causam consuevimus omnes angelicas essentias simul vocare cœlestes Virtutes*, cum Virtutes sint in speciali ordine. *Non enim est dicendum*, solvendo hanc quæstionem, *ut in Angelis*, id est, sicut dictum est in quæstione, quare omnes vocantur Angeli in capite V, *quoniam*, id est, quod *ipsa dispositio*, id est, ordo sanctarum Virtutum *est novissima omnium*, id est, ordinum, sicut dictum est de Angelis, *et quidem dispositiones*, id est, ordines *superpositarum*, id est, superiorum essentiarum, *participant sanctam illuminationem et decoram*, id est, decentem unicuique *essentiarum novissimarum*, id est, inferiorum : *ultimæ vero*, id est, inferiores *nullo modo* participant illuminationibus *primarum*, id est, superiorum, ut possint ab eis denominari. Etiam scilicet non est dicendum, quod *omnes divini intellectus*, id est, Angeli deiformes, *hujus gratia*, id est, propter dictam rationem, *nominantur cœlestes Virtutes*, ut ab inferiori, et *nullo modo nominantur Seraphin et Cherubin et Dominationes*, propter hoc quod sunt superiores : *extremæ enim*, id est, illuminationes ultimarum *sunt participatæ ab excelsissimis*, id est, supremis *universalibus proprietatibus :* quia in superioribus sunt universaliori et perfectiori modo. Ita dico non est dicendum : usque huc enim pendet constructio. *Ipsi namque Angeli et Archangeli*, qui sunt *ante Angelos*, *et Principatus*, *et Potestates ordinati ab ipsa Theologia post Virtutes*, secundum quod est specialis ordo, *communiter vocantur sæpe a nobis cœlestes Virtutes*, *similiter cum aliis*, *sanctis essentiis*, id est, sicut etiam superiores. Unde cum tam superiores quam inferiores vo-

centur hoc nomine, oportet quærere aliam solutionem. *Dicimus autem*, etc.

DUBIA.

n 1. Hic solvit positam quæstionem. Et quia in solutione dicitur, quod Angeli dividuntur in essentiam, virtutem, et operationem, quæritur hic primo de essentia eorum, Utrum sit simplex? Et videtur, quod sic.

1. Quæcumque enim carent prima compositione quæ est ex primis componentibus, scilicet materia et forma, carent etiam secunda quæ est ex accidente et subjecto, cum hæc causetur ab illa : sed Angeli carent prima compositione, quia in eis non est materia, quia sicut dicit Boetius, « Nulla est incorporalibus rebus « materia. » Et iterum : « Incorporalia « materia subjecta non egent. » Ergo videtur, quod in eis non sit aliqua compositio.

2. Ad idem, Sicut dicit Philosophus in II *Metaphysicorum* : « Materia necesse « est ut imaginetur moveri cum re mo- « ta. » Sed Angeli non moventur : quia ut probatum est in VI *Physicorum*, « Omne « quod movetur, est divisibile quantum : » non sunt Angeli hujusmodi. Ergo, etc.

3. Ad idem, Esse materiæ est esse in potentia : Angeli non sunt in potentia, neque ad ubi, neque ad formam : ergo non habent materiam.

4. Ad idem, Nullus motor habet materiam, cum non sit mobilis, quod consequitur ad habere materiam : sed Angeli sive intelligentiæ sunt universales motores totius naturæ : ergo non habent materiam : et sic redit idem quod prius.

5. Ad idem, Extremum compositionis non est compositum, quia sic esset abire in infinitum : sed ultima compositio est ex corporali natura et spirituali : ergo spiritualis natura non est composita : ergo Angeli sunt simplices.

6. Ad idem, Corporalia minus accedunt ad simplicitatem quam spiritualia : sed formæ corporales sunt simplices : cum igitur a Boetio vocentur *formæ*, et sint spirituales, videtur quod sint simplices.

7. Ad idem, Quæcumque sunt composita, resolvuntur in ea ex quibus sunt composita, aut secundum rem, sicut in corporalibus, aut secundum rationem, et tunc oportet quod componentia per actum aliquem indicentur, sicut componentia cœli indicantur nobis per hoc quod movetur et movet : sed componentia Angeli non indicantur nobis per aliquem actum ipsorum, nec resolvuntur in ea secundum esse : ergo non sunt compositi.

8. Ad idem, Forma materiæ est minus simplex quam forma formæ : sed Angeli sunt formæ formarum naturalium, cum sint datores earum et moveant ad ipsas : cum igitur formæ naturales sint simplices, Angeli erunt multo simpliciores.

9. Ad idem, Ejus quod est maxime propinquum primo, non est dispositio ad maxime distantia ab ipso : sed Angeli maxime propinqui sunt primo : quia sicut dicit Augustinus, « Fecisti Domine « duo : unum prope te, scilicet Angelos : « et aliud prope nihil, scilicet materiam. » Cum igitur maxime distantia sint materialia, quæ sunt composita ex partibus essentialibus, videtur quod Angeli non sint compositi.

10. Ad idem, Quidquid non habet nisi unum ante se, est simplex : sed Angeli non habent ante se nisi Deum : ergo, etc.

11. Ad idem, Separata secundum esse et rationem magis sunt simplicia quam

secundum rationem tantum : sed mathematicalia quæ sunt separata ratione tantum, non habent materiam : ergo neque Angeli, qui secundum Philosophum sunt substantiæ separatæ etiam secundum esse : et ita Angeli sunt simplices.

12. Ad idem, Primum multipliciter communicat se creaturis et maxime nobilioribus : sed simplicitas est quædam conditio primi : ergo communicatur ad minus Angelis, qui sunt nobilissimæ substantiarum.

Ad oppositum.

1. Ubicumque est sequens compositio, est et prima ex qua causatur : sed in Angelis est sequens, cum in ipsis sit essentia gratiæ et gloriæ et conceptiones ipsorum, quia omnis intelligentia est plena formis : ergo in ipsis est compositio essentialis.

2. Ad idem, Sicut dicit Boetius in libro de *Trinitate* : « Forma simplex subjectum esse non potest : quia nihil est « subjectum nisi secundum quod participat materiam. » Sed Angeli sunt subjecta suorum accidentium. Ergo non sunt simplices.

3. Ad idem, In quocumque est vere significare universale et particulare, est compositum : oportet enim esse in eo aliud principium communicabilitatis, quod est communicabile, et aliud principium incommunicabilitatis, quod non communicatur, alioquin contradictoria essent vera de eodem. Sed in Angelis est vere significare universale et particulare : aliud enim est dicere de eis in quantum sunt Angeli, et aliud in quantum est hoc. Ergo sunt compositi.

4. Ad idem, Quidquid est in genere, participat genus eadem ratione cum aliis : sed Angeli ordinantur in prædicamento substantiæ, in quantum dividitur per corporeum et incorporeum, quod non est nisi in Angelis et animabus : sed ea quæ sunt in genere substantiæ, recipiunt prædicationem substantiæ compositæ, quia materia et forma non prædicantur de rebus : ergo etiam Angeli sunt compositi.

5. Ad idem, Sicut vult Boetius, « Quidquid est citra primum, est hoc et « hoc. » Angeli sunt citra primum. Ergo sunt compositi : oportet enim aliud esse tamquam terminans, super quod reflectitur, et aliud reflectens : sed omnis substantia sciens essentiam suam, redit supra se reditione completa : cum igitur Angeli sint hujusmodi, videtur quod sint compositi : et est ratio in libro de *Causis*.

6. Ad idem, Ubicumque invenitur proprium alicujus rei, invenitur res ipsa : sed proprietas materiæ est sustinere et terminari. Cum igitur utrumque inveniatur in Angelis, in quantum sustinent accidentia, et terminatur in eis forma communis ad particularitatem, videtur quod in eis sit materia : et sic idem quod prius : et est ratio in libro *Fontis*.

7. Ad idem, Sicut se habet lux primi mobilis ad omnia corporalia, ita lux primæ causæ ad omnia spiritualia : sed lux primi corporis lucem in propria natura speciei alicujus non causaret, nisi esset aliquid determinans lucem ejus, quod est materia : ergo oportet similiter ad hoc quod spirituale constituatur in propria natura, quod radius divinus determinetur aliqua materia : et sic sunt compositi.

8. Ad idem, Omnis substantia distincta loco habet materiam : Angeli sunt hujusmodi secundum Damascenum : ergo habent materiam : et sic idem quod prius.

9. Ad idem, Nullum simplex potest alicujus actus esse terminus, ut probat Philosophus in VII *primæ philosophiæ* : sed Angeli sunt termini creationis : ergo non sunt simplices.

10. Ad idem, Omne operans per se non sicut formæ, et non operans per suam essentiam, est compositum : quia oportet quod agat per virtutem superadditam. Sed Angeli operantur operatione perfecta, et non per essentiam

suam, sicut faciendo miracula virtute divina. Ergo sunt compositi.

11. Ad idem, Omnis forma de se universalis est : sed Angeli sunt hoc aliquid in natura : ergo non sunt formæ tantum : ergo sunt compositi ex forma et ex materia.

Solutio. Dicimus, quod opinio præcipuorum Philosophorum est, quod sunt substantiæ simplices intelligentiæ, nihilominus sunt particulares, et procedunt per hanc viam : licet enim quod recipitur in aliquo, sit in eo per modum recipientis, et non per modum dantis, si tamen agens sit univocum, erit in eo et per modum dantis et per modum recipientis, quantum ad ea quæ sunt de esse speciei, licet possint esse secundum meliores conditiones in uno quam in alio, sicut natura humana quæ in Patre et Filio recipitur, et tamen habet aliquid ex parte ejus in quem recipitur, per quod est in majori vigore vel minori. Similiter lux accepta in aere habet aliquid secundum quod est hujusmodi, et habet etiam naturam lucis secundum quod est a corpore primo, per quam movet colores omnes, et non solum in hac materia in qua recipitur. Similiter dicunt, quod processus intelligentiarum a primo est per modum univoci secundum quod possibile est : unde et nominatur primum nomine ipsarum, et radius divinus recipitur in aliquo orbium primo vel secundo. Unde intelligentia secundum quod est a primo, est quædam lux, similitudo lucis primæ : et secundum quod recipitur in orbe cui unitur ut forma et motor, habet quod sit hoc : et sic dicunt quod reflectitur super se, et est reflectens, secundum illud quod habet, prout est a primo. Secundum quod etiam habet apud se formas universales, non per abstractionem acceptas, sed sicut sunt formæ artis, et secundum quod habet ex parte recipientis, est terminans reflexionem, et formæ efficiuntur particulares determinatæ ad opus aliquod, eo quod ex hac parte conjungitur corpori quod movet, posuit Avicenna quod esset anima habens imaginationem, licet alii contradicunt, probabilius dicentes quod movet sicut intellectus possibilis, sive uteretur virtutibus sensibilibus quibus moventur organa. Et sufficit ad motum sola determinatio formarum ex parte recipientis. Et solvunt rationes inductas contra se, et ad hoc quod dicitur, quod est in eis universale et particulare, dicunt quod hoc tenet in his in quibus est universale et particulare ratione eorum quæ sunt de essentia rei : sed intelligentia non efficitur particularis ratione alicujus quod sit de essentia sua, sed ratione ejus cui adjungitur, sicut quælibet forma : est enim hæc intelligentia secundum quod est hujus intelligentia. Et quod objicitur, quod forma simplex non potest esse subjectum, dicunt quod non est verum simpliciter, sed tantum respectu accidentium naturæ, quæ sunt accidentia individui : accidentium autem speciei quæ manant ab essentialibus speciei, potest esse simplex subjectum, sicut unitas suarum passionum : quia talia non requirunt materiam pro subjecto, sed id ex quo fluunt. Et similiter accidentium quæ non sunt res naturæ, sed intentiones intellectus, simplex potest esse subjectum : et talium accidentium tantum intelligentiæ sunt subjecta. Et si iterum dicatur, quod sunt moventia mota, dicunt quod non moventur nisi secundum intentionem, ut desideratum in eis.

Sed hæc opinio non sustinetur propter tria secundum fidem. Primo, quia non ponimus corpora superiora moveri ab anima, sed a Deo, etiam forte per ministerium Angelorum, quamvis etiam Philosophi ponant præter animam quam dicunt motorem propinquum, intelligentiam esse motorem remotum, et ministrare conceptiones ad motum, sicut etiam in nobis fit. Secundum est, quia nos ponimus Angelos ministrare Deo in spiritualibus ministeriis, et circa nos descendendo de cœlo ad nos, et non tantum

in motu sphærarum. Tertium est, quia si corpora superiora haberent animas, oporteret esse tres ordines beatorum, scilicet Angelorum, et illarum animarum, et nostrarum, et quod mererentur per motum. Et hæc non sunt consona fidei, quamvis Hieronymus dicat super principium *Ecclesiastici*, quod « sunt corpora « superiora animata : » sed glossandum est, quod habent actum animæ, scilicet motum, quamvis a sanctis nihil contra hanc opinionem dicatur, sed tantum a magistris. Possemus autem per modum hunc ponere compositionem vel simplicitatem animarum, sicut et quidam dicunt, quod secundum quod recipitur in corpore cui unitur, consequitur ipsam intellectus possibilis : et secundum quod est a Deo, consequitur ipsam intellectus agens, nisi poneremus animas remanere post corpus. Si enim non haberent individuationem nisi ex corpore, ex omnibus animabus non remaneret nisi una, destructis corporibus, ex quibus erat individuatio, sicut dicunt etiam Philosophi : et ideo oportet etiam dicere de animabus ut de Angelis. Et quia prædicta opinio est Philosophorum nostrorum, quidam dicunt quod Angeli sunt compositi ex materia et forma, et individuantur sicut ista corporalia. Sed hoc non possemus dicere, nisi vellemus redigere spiritualia omnino ad modum corporalium. Et ideo aliter videtur nobis dicendum, quod Angeli non habent materiam, si proprie dicatur materia : quia materia proprie dicta est illius naturæ, quæ est determinata ad motum : ideo oportet, quod in eis quæ habent materiam ad esse, quod esse materiæ præcedat formam : hoc autem non est in Angelis. Dicimus tamen, quod in eis est compositio essentialis ex esse et quod est : cum enim sint substantiæ et non conjunctæ alicui corpori, et sint hoc aliquid, oportet quod sit in eis aliquid quod est principium communicabilitatis, et hæc est essentia qua habent esse : et oportet iterum quod sit in eis aliquid per quod essentia individuetur, per quod sit id demonstratum, et secundum hoc est in eis quod est, quod id quod est aliquid est, et id secundum quod est. Hoc autem quod est, non est materia, quia etiam non prædicatur de re : sed quod est, prædicatur de re : dicitur enim, hoc aliquid est hoc aliquid, vel quod est : sed tamen est quod est, secundum quod habet aliquod principium individuans. Si autem hoc velint appellare materiam, potest dici quod sunt compositi ex materia, ut non sit contentio de nominibus, et erit hoc modo dicta materia, sicut dicit Philosophus, quod cum dico *hoc cælum*, dico materiam. Sic ergo concedimus, quod est in eis compositio essentialis, et concedimus rationes ad hoc. Nec oportet a nobis quærere aliquam demonstrativam viam deveniendi in Angelos hoc modo compositos : quia fides non demonstratur, sed sufficit quod sustineatur. Hæc autem accipimus per positiones fidei.

Ad primum ergo dicendum, quod dictum Boetii intelligendum est de materie proprie dicta, quæ præcedit rem, et talis non est in Angelis : et de hac etiam intelligitur verbum Philosophi quod secundo objicitur. Et secundum hoc etiam dicendum ad tertium.

Ad quartum dicendum, quod non sunt universales motores, sed moventur a Deo : et ideo oportet quod habeant aliquid loco formæ secundum quod movent, et aliquid loco materiæ, secundum quod moventur.

Ad quintum dicendum, quod non sequitur nisi de natura spirituali, quæ est extremum compositionis : Angeli autem non sunt alicui corpori compositi. Et de animabus non sequitur etiam : quia præter hoc quod sunt extremum compositionis, sunt substantiæ perfectæ, potentes per se existere.

Ad sextum dicendum, quod dicuntur Angeli formæ a Boetio, quasi formantes active, et non quod sint formæ alicujus materiæ : et ideo non est facienda com-

paratio eorum ad formas corporales, sed ad composita.

Ad septimum dicendum, quod manifestantur in eis componentia in quantum movent et moventur a Deo : et ideo resolvuntur in componentia ratione, licet non re.

Ad octavum dicendum, quod Angeli secundum fidem non sunt datores formarum : quia sic crearent formas, cum Damascenus dicat : « Maledicti sunt qui di« cunt Angelos aliquid creare. » Si tamen sint causæ aliquarum formarum per ministerium saltem, tunc sunt formæ naturalium formarum secundum formas quæ sunt in intellectu, et non secundum substantiam, et illæ sunt simpliciores formis naturalibus.

Ad nonum dicendum, quod non oportet propter hoc quod non habeant compositionem, sed quod non habeant per modum quo habent maxime distantia : quia in compositis sunt multi gradus, secundum quod in quibusdam magis est dominium formæ supra materiam, et in quibusdam minus.

Ad decimum dicendum, quod habent tantum unum ante se per modum efficientis, sed duo per modum componentium.

Ad undecimum dicendum, quod etiam mathematicalia habent materiam, licet non sensibilem, intelligibilem tamen, sicut dicit Philosophus in VII *philosophiæ primæ*. Et similiter Angeli non habent materiam sensibilem. Vel dicendum, quod secundum opinionem Philosophorum prædictam, non dicuntur esse Angeli separati, ut non habentes materiam, nec aliquid determinans loco materiæ in essentia sua, sed secundum nos sunt separati a materia, quæ est subjecta motui : habent tamen aliquid per quod eorum natura trahitur ad singularitatem, si hoc debet dici materia.

Ad duodecimum, dicendum, quod simplicitas non est communicabilis Angelis, ut carerent omni compositione : quia sic essent formæ tantum, et ita non erunt aliquid in natura, cum nullum sit ens in natura nisi hoc aliquid.

Secundo quæritur. Supposito quod in eis sit essentia differens a quod est, utrum sit æqualiter simplex? Dubium 2.

1. Videtur autem quod sic : proprium enim æqualiter consequitur omnia de quibus dicitur hoc cujus est proprium : sed sicut dicit Augustinus, « Proprium « essentiæ angelicæ est simplicitas : » ergo videtur, quod omnes æqualiter sunt simplicis essentiæ.

2. Præterea, Quæ æqualiter distant a primo simplici, sunt æqualis simplicitatis : sed omnes Angeli distant æqualiter a primo, cum sint in eodem gradu entium : quia omnes sunt intellectuales : « Distantia autem a primo, ut dicit Dio« nysius, est secundum gradus entium : » ergo omnes sunt æqualis simplicitatis in essentia.

3. Præterea, Spiritus non potest cognosci nisi ex vita et cognitione : quia per motum reducitur ad cognitionem : quia « idem est principium motus et sen« sus in animalibus, » ut dicit Philosophus : sed omnes Angeli habent eumdem modum vitæ, quia intellectualem, et eumdem cognitionis, quia intelligunt deiformiter : ergo videtur quod in eis non sit aliqua differentia simplicitatis essentiæ.

4. Ad idem, Prima relatione accipere a primo consequitur naturam angelicam : sed omnes Angeli accipiunt prima relatione a primo : ergo sunt etiam æquales in simplicitate essentiæ.

Ad oppositum.

1. Ea quæ sunt ejusdem simplicitatis sunt etiam ejusdem nobilitatis : sed non omnes Angeli sunt ejusdem nobilitatis : ergo, etc.

2. Ad idem, Perspicacitas intelligentiæ in Angelis consequitur simplicitatem essentiæ : sed non omnes sunt æque perspicaces in intelligendo, sicut sæpe habitum est : ergo non sunt omnes æquales in simplicitate essentiæ.

3. Ad idem, Ubicumque sunt gradus diversi quibus descenditur ab uno primo, non est eadem simplicitas : sed in Angelis est descensus ab uno simplicissimo per quosdam distinctos gradus tam secundum Philosophos quam secundum Theologos : ergo non est ibi æqualis simplicitas.

Solutio. Concedimus, quod non omnes sunt æqualis simplicitatis in essentia, et rationes ad hoc : non tamen est magis et minus simplex per recessum ab aliqua compositione, sed per accessum ad unum simplicissimum.

Ad primum ergo dicendum, quod simplicitas in quantum est proprium, non dicitur magis et minus, sed secundum quod est relata ad alterum, sicut etiam dicitur unus rationalior altero. Vel dicendum melius, quod simplicitas essentiæ est quoddam proprium quod consequitur naturam eorum in communi : et ideo secundum diversos gradus diversimode participatur.

Ad secundum dicendum, quod intellectualia, rationalia, viventia, entia, sunt gradus entium generales, qui continent sub se plures alios generales : neque enim omnia existentia æqualiter participant nobilitatem primi, et similiter non omnia intellectualia.

Ad tertium dicendum, quod licet omnes habeant intellectum deiformem in hoc quod accipiunt simplices quidditates rerum et sine discursu rationis, quidam tamen habent intellectum aliis Deo similiorem.

Ad quartum dicendum, quod omnes Angeli accipiunt prima relatione a primo respectu animarum rationalium quæ accipiunt lumen obumbratum continuo et tempore : tamen in hac etiam relatione sunt multi relationum gradus, relatione etiam speciali.

Dubium 3. Tertio, quæritur de divisione quam ponit, quod omnes divini intellectus dividuntur in essentiam, virtutem, et operationem.

1. Videtur enim, quod incompetens sit divisio : dividentia enim aliquid commune non æqualiter sunt in omnibus de quibus illud commune dicitur, sicut rationale et irrationale non æqualiter sunt in omnibus animalibus, sed in quibusdam unum, in quibusdam alterum : sed hæc tria sunt æqualiter in omnibus Angelis qui dicuntur divini intellectus : ergo divisio est incompetens.

2. Præterea, Sicut dicit Philosophus in II *Ethicorum* : « Tria sunt in anima, « potentiæ, passiones, et habitus : et hæc « omnia præcedunt operationem : » cum igitur illa etiam sint in Angelis, quia operatio egreditur ab aliqua potentia perfecta per habitum, et sunt in eis delectationes quæ passiones sunt, videtur quod hæc tria addere debuit hic Dionysius.

3. Præterea, Quod ponitur in diffinitione, prius est ea : potentia ponitur in diffinitione virtutis, est enim virtus potentia in ultimo posita : ergo est prior virtute, et ita ante virtutem, sicut ante operationem.

4. Præterea, Dividentia non debent excedere divisum : sed hæc tria sunt in omnibus rebus : ergo inconvenienter dividuntur per hæc divini intellectus.

5. Præterea, Dividentia debent eadem ratione se habere ad divisum : sed hæc non sic se habent, essentia enim est aliquid rei, et similiter virtus est intra rem, operatio autem nihil rei est, sed exit ab ipsa : et sic videtur divisio incompetens.

6. Præterea, In dæmonibus sunt hæc tria : et ita videntur habere communem naturam cum sanctis Angelis per eamdem rationem.

7. Quamvis hæc tria communiter denominent omnes, quia dicuntur omnes cœlestes essentiæ et Virtutes et Angeli propter operationem communem, tamen Virtutum operatio denominat specialiter aliquem ordinem : ergo similiter ab essentia aliquis ordo specialiter denominari deberet.

8. Præterea, Supermundana ratio est

quam non pertingimus per principia nobis innata, sed tantum per fidem : sed naturali ratione possumus devenire ad hæc tria : ergo ipsa non sunt supermundana ratione data.

Solutio. Dicimus, quod hæc divisio datur de Angelis in quantum ipsi sunt intellectus divini, et dicitur intellectus divinus in hæc dividi. Est enim alia divisio intellectus in quantum intellectus, et non in quantum est natura, cum intellectus præsupponat naturam : intellectus autem cum sit virtus quædam, præexigit ante se essentiam, a qua fluit omnis virtus : et tunc perficitur per operationem propriam. Sic igitur ad ejus perfectionem in qua est intellectus, exigitur perfectio essentiæ et perfectio virtutis fluentis ab illa ordinante ad operationem et perfectionem operationis, in qua stat ultima perfectio. Et ideo hujusmodi perfectiones habent se consequenter : quod enim est perfectum in operari, est perfectum in posse sive in virtute, et perfectum in esse : et quod est perfectum in posse, est perfectum in esse, et non convertitur. Sic igitur hujusmodi divisio datur secundum ea quæ exiguntur ad perfectionem angelicæ naturæ ut sunt intellectus quidam.

Ad primum dicendum, quod hoc est verum de divisione generis in species. Talis autem non est hæc divisio, sed in ea quæ exiguntur ad perfectionem intellectus, et ideo sunt in quolibet intellectu perfecto.

Ad secundum dicendum, quod potentia imperfecta est per se, et ideo non debuit poni inter ea quæ dicunt perfectionem : sed virtus quæ dicit potentiam perfectam, stantem in ultimo, similiter habitus acquisiti, de quibus loquitur Philosophus, non præcedunt opus, cum nascuntur ex operibus : et tales non sunt in Angelis, sed tantum habitus infusi vel concreati naturales, et hi non dividuntur in virtutes, quæ dicunt perfectam potentiam. Passiones autem non sunt in eis : delectatio enim, ut dicit Dionysius in ultimo capite hujus operis, non est accipienda in Angelis secundum passionem ut in nobis.

Ad tertium dicendum, quod sicut in Angelis potentia non præcedit esse tempore, sed natura tantum, quia in perpetuis idem est posse et esse : ita etiam potentia ad agere semper stat sub perfectione : et ideo non est accipere essentiam ante virtutem.

Ad quartum dicendum, quod operatio rei quæ est circa materiam extrinsecam, non est intra rem : propria vero operatio rei quæ est sibi in seipsa sicut potentia, essentia, operatio est esse intra rem : et tales sunt operationes angelicæ quibus secundum intellectum perficiuntur.

Ad quintum dicendum, quod in aliis rebus non sunt virtutes simpliciter, cum earum potentiæ non ponantur in ultimo simpliciter sicut potentiæ angelicæ, sed in ultimo secundum suam naturam : et ideo hæc tria non sunt in omnibus rebus.

Ad sextum dicendum, quod sicut dicit Dionysius in libro de *Divinis nominibus*, « Dæmones infirmantur circa naturales operationes ipsorum. : » et ideo potius sunt in ipsis infirmitates et operationes deficientes quam virtutes et operationes.

Ad septimum dicendum, quod ordines denominantur ab aliquo superaddito naturæ : et ideo possunt speciales ordines denominari a virtute et operatione quæ aliquid additum naturæ dicunt, et non ab essentia, quæ est primum super quod fundantur alia.

Ad octavum dicendum, quod licet hæc simpliciter possent nobis innotescere mundana ratione, prout tamen sunt in superioribus essentiis dispositis circa divina ministeria, non nisi per fidem in ea possumus.

Quarto quæritur, utrum in Angelis sint plures virtutes? et videtur, quod non sit in eis nisi una, scilicet intellectiva. Dubium 4.

1. Omnis enim res quæ secundum suam

substantiam non est nisi intelligentia, ejus non est nisi intelligere : sed Angeli secundum substantiam sunt intelligentiæ, sicut patet per Philosophos, qui sic eas nominant, et similiter per Dionysium, et per hoc quod sunt simplices, simplici primo sunt propinquissimi : ergo earum operatio non est nisi intelligere : et ita nec virtus sive potentia, nec intellectus.

2. Ad idem, Quorum substantiæ sunt separatæ, et virtutes : sed Angeli sunt separati a materia secundum substantiam, et hoc secundum naturales Philosophos : ergo et eorum virtutes separatæ sunt : separatæ autem virtutes sunt quæ non operantur circa materiam et appendicias ejus, quod solius intellectus est : ergo non habent nisi intellectum.

3. Præterea, « Bonum et malum sunt « in actione tantum, » ut dicit Philosophus : actio autem consistit in operandis quæ sunt conjuncta materiæ, in quibus est motus : ergo cum Angeli sint separati a materia, in eis non est virtus operandi malum et bonum : et ita non erit in eis voluntas, cui hæc sunt subjecta.

4. Præterea, Contrarietas secundum esse et actum contrarietatis non est extra materiam : intentiones enim contrariorum separatæ a materia non sunt contrariæ, quia possunt esse simul in anima. Cum igitur objecta aliarum virium, ut irascibilis et concupiscibilis, et quæcumque sequuntur potentias affixas organis, sint cum contrarietate, videtur quod in Angelis qui sunt separati a materia, non sint hujusmodi virtutes.

5. Ad idem, Sicut dicit Philosophus, « Non est ejusdem delectatio habens con« trarium et non habens contrarium : » talis autem est delectatio aliarum virium ab intellectu : ergo non sunt in Angelis.

6. Ad idem, Non est ejusdem delectatio in dulci et in intentione dulcis : hoc enim contemplativi est, illud sequentis passiones sensibiles : sed Angelorum est contemplari in intentionibus rerum contemplando ipsas : ergo non est eorum delectatio quæ est in ipsis rebus sensibilibus : talis autem est delectatio aliarum virium : ergo non habent eas.

7. Præterea, Commentator dicit in XI *philosophiæ primæ*, quod non habent nisi voluntatem et intellectum.

8. Præterea, Dionysius dicit in ultimo capite hujus operis, quod « non est « æstimandum eos delectari secundum « sensibiles delectationes prout sunt in « nobis : » solius autem intellectus delectatio est sine passione : et ita non habent alias potentias.

Ad oppositum.

1. Anima non conjuncta corpori similis est Angelis : sed, sicut dicit Augustinus in libro de *Spiritu et Anima*, « Anima ante « conjunctionem ad corpus et post sepa« rationem habet tres vires, irascibilem, « concupiscibilem, et rationalem : » ergo et Angeli habent.

2. Ad idem, Per operationes potentias cognoscimus : sed Angeli operantur circa arduum et delectabile : ergo habent has vires.

Solutio. Dicimus, quod Angeli non habent alias vires nisi intellectum et voluntatem secundum rem : et si posset dici, quod habent liberum arbitrium secundum quod consequitur voluntatem et intellectum sive rationem. Voluntas autem in Angelis non dividitur in plures potentias. Appetitus autem qui dividitur per irascibilem et concupiscibilem, est appetitus irrationalis, ut dicitur in tertio de *Anima,* quia aut erit circa id quod est elevatum supra facultatem suam, et sic est irascibilis : vel circa ea quæ sunt ad sustentationem secundum speciem, aut secundum individuum, et sic est concupiscibilis. Sed circa talia non est delectatio Angelorum, cum hujusmodi sunt corruptibilium, sed recreantur in operationibus intellectualibus naturalibus aut ex donis collatis, aut circa arduum circa quod est irascibilis. Sic secundum proportiones materiæ non erit aliquod talium elevatum supra Angeli virtutem,

quæ non est proportionata alicui materiali.

Ad primum ergo dicendum, quod operari dicuntur intelligentiæ secundum suam substantiam : quia operantur secundum suam formam, sicut homo ratiocinatur, non quod substantia sua sit sua intellectiva virtus : et ideo potest habere etiam voluntatem quæ consequitur intellectum, et si quæ tales essent, alias autem non.

Secundum concedimus.

Ad tertium dicendum, quod est quoddam bonum quod est ex perfectione quæ consequitur rem secundum quod est in via ad finem ultimum, et nondum quiescens in illo, et hoc est bonum quod acquiritur per motum, et hoc non est in his quæ sunt separata a materia. Etiam est bonum rei ex hoc quod est perfectum ultimo fine, et hoc bonum est sine motu etiam in his quæ non sunt separata a materia : quæcumque enim habent finem, non absolvuntur a ratione boni. Secundum hoc bonum etiam erit in intellectu speculativo, cujus finis est veritas secundum Philosophum.

Alia tria concedimus, et similiter argumentum Commentatoris et Dionysii.

Ad aliud dicendum, quod anima antequam conjungatur corpori, non est : unde non potest intelligi, quod habeat tres vires ante conjunctionem ad corpus, nisi sicut causa præhabet quod est ex ipsa in alio : hujusmodi autem vires sunt ex anima in corpore sibi convicto : et etiam si anima has per se haberet, non oporteret quod Angelus haberet, quia eadem anima per essentiam intellectiva est et sensitiva, et ideo vires sensibiles habere posset.

Ad aliud dicendum, quod operatio Angeli non est circa arduum et delectabile circa quod sunt irascibilis et concupiscibilis. Unde etiam dicit Philosophus, quod « ridiculum est dicere substantias « esse prudentes, vel temperatas, vel for- « tes, vel justas. »

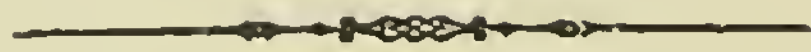
His habitis, accedendum est ad *litteram*. Est igitur sua solutio, quod virtus dicitur dupliciter, aut secundum quod est naturam consequens in communi prout dividitur in essentiam, virtutem, et operationem, et sic dicitur virtus potentia perfecta, stans sub ultimo naturæ : aut prout est stans sub ultimo doni, et sic denominat specialem ordinem.

EXPOSITIO TEXTUS.

B. *Dicimus autem, quia*, etc.

Littera sic legatur: Diximus, quod non est ita solvendum. *Autem*, id est, sed nos solvendo *dicimus*, *quia*, id est, si nos *communiter utentes nominatione cœlestium virtutum in omnibus* ordinibus dicentes eos cœlestes Virtutes, *non introducimus*, et per hoc *confusionem quamdam*, id est permixtionem *proprietatum uniuscujusque dispositionis*, id est, ordinis : quia virtus non dicitur de omnibus prout dicitur a dono proprio unius ordinis. *Sed quoniam omnes divini intellectus*, id est, Angeli, *secundum se*, id est, secundum ea quæ ad eorum perfectionem requiruntur prout sunt intellectus, *supermundana ratione*, quia ad hoc humana ratio non sufficit nisi divino lumine per fidem adjuvetur, *dividuntur in* hæc *tria*, scilicet *essentiam*, *virtutem*, *et operationem*. Quoniam, inquam, ita est, *cum*, id est, quando nos *omnes* superiores spiritus *simul* accep-

tos, *aut quosdam eorum inobservate*, id est, non observando an sint supra ordinem specialem Virtutum, vel infra, *vocamus cœlestes virtutes*, aut cœlestes essentias, *æstimandum est non significare*, id est denominare *eos de quibus est, sermo*, id est, quosdam cœlestes essentias aut virtutes, *ex ea essentia, vel virtute quæ est per singulos eorum*, id est quæ consequitur naturam eorum in communi, et hoc περιφραστικῶς, id est, circumlocutione : quia per communia denominamus aliquas specialiter. *Enim* quia *neque*, id est, non etiam *est facile*, id est, conveniens *superpositam*, id est, ab excellentiori dono specialis ordinis sumptam *proprietatem sanctarum virtutum jam discretarum*, id est, distinctarum a nobis in speciali ordine *annectere*, id est, attribuere *omnino minoribus essentiis*, id est, inferiorum ordinum, et hoc *in conversione ordinationis*, id est, convertendo ordinationem, qua ea quæ sunt superiorum, in inferioribus. Ordinationis dico *inconfusæ*, id est, non confusæ, sed distinctæ *angelicorum ornatuum*, id est, ordinum ornatorum donis. *Enim*, id est, quia *quidem ipsæ superfirmatæ*, id est, superiores *dispositiones habent abundanter*, id est, eminenter, *et*, id est, etiam *sacras proprietates minorum*, id est, inferiorum, et hoc *juxta*, id est secundum *rationem a nobis sæpe redditam* in prædictis : *vero*, id est, sed *ultimæ*, id est, inferiores, *non habent superpositas*, id est, eminenter participatas *universitates*, id est, universales illuminationes et virtutes *majorum*, id est, superiorum. Non habent dico *illuminationibus apparentibus in eas*, scilicet ultimas, *particulariter primo* : quia in superioribus sunt universaliter, ut etiam dicitur in libro de *Causis*, quod intelligentiæ primæ continent formas magis universales. Illuminationibus dico *distributis eis* scilicet inferioribus *per primas proportionaliter* sibi : et hoc totum ponitur ad exponendum quod dixit conversione.

CAPUT XII.

ANTIQUA TRANSLATIO.

Quare secundum homines hierarchæ Angeli vocantur?

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Cur hominum antistites angeli vocentur?

SYNOPSIS CAPITIS :

I. Petit, cum inferiores ordines superiorum perfectiones non attingant, cur a Malachia, cap. II, 7, sacerdos dicatur *angelus Domini omnipotentis*.

II. Respondet, inferiores, licet ad æqualitatem superiorum perfectiones minime attingant, eorum tamen similitudinem imitando exprimere, et officium æmulari, et ideo etiam nomen participare.

III. Confirmat id ex eo, quod tam angeli, quam homines ob eamdem causam quandoque etiam dii appellentur.

ANTIQUA TRANSLATIO.

A. Quæritur autem et hoc intelligibilium eloquiorum studiosæ intuentibus. Si enim participantia excelsiorum universitatum non sunt ultima, ob

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Cæterum et hoc a sedulis eloquiorum spiritualium contemplatoribus quæritur ; etenim si quæ novissima sunt, totas superiorum suorum ratio- I

quam causam secundum nos summus sacerdos Angelus Domini omnipotentis ab eloquiis nominatur [1]?

nes minime attingunt quam ob causam noster antistes angelus Domini omnipotentis ab eloquiis denominetur ?

B. Est autem non contraria ratio (ut æstimo) ante diffinitis. Dicimus enim, quia universali et superposita majorum ornatuum virtute relinquuntur ultimi. Mediam enim et proportionalem participant juxta unam simul cunctorum et conjunctivam societatem. Quale est quod sanctorum Cherubin ordo participat sapientiam et scientiam altiorem. Sub ipsis autem essentiarum dispositiones participant quidem et ipsæ sapientiam et scientiam, particularem tamen ad illos et subjectam. Et quidem omnino in participatione sapientiæ et scientiæ esse commune est omnibus deiformibus intellectibus. Attente autem et primo, aut secundo, aut infra, nequaquam commune, sed sicut unicuique ante propria diffinitur analogia. Hoc autem et de omnibus divinis mentibus non fortassis quis errans diffiniet. Etenim sicut primi abundantius habent minorum sanctas pulchrasque proprietates, sic habent ultimi eas priorum, non tamen similiter, sed infra. Nihil ergo (ut æstimo) inordinatum, si et secundum nos summum sacerdotem Angelum Theologia vocat, juxta virtutem propriam participantem Angelorum prophetica proprietate, et ad manifestativam eorum similitudinem, quantum possibile hominibus, extentum.

Hæc autem ratio non adversatur iis II
quæ ante definita sunt : dicimus enim, novissimas antiquiorum dispositionum integram et eminentem virtutem non attingere ; nam partis etiam pro captu suo sunt participes, secundum unam omnium concinnam collectamque communionem. Exempli gratia, sanctorum cherubim ordo sapientiæ scientiæque altioris est particeps, naturarum autem illis subditarum distributiones sapientiæ quidem et ipsæ cognitionisque compotes exsistunt, verumtamem duntaxat partialis pro captu suo et inferioris ordinis. Atque universim quidem sapientiæ cognitionisque participem exsistere, commune est omnibus deiformibus intelligentiis ; verum continenter et immediate, primove vel secundo inferiorique gradu, non est jam commune, sed prout cuilibet pro cujusque captu fuerit distributum. Hoc utique de omnibus quoque mentibus divinis qui statuerit, minime errabit ; sicut enim primæ eminenter sacrosanctas inferiorum continent proprietates, ita quoque ultimæ priorum, licet non pari, sed inferiori gradu. Nihil igitur absurdi sit, ut puto, si nostri ordinis antistitem, theologia quoque angelum appellet, ut qui pro virili parte angelicam etiam docendo participet proprietatem, atque ad eorum similitudinem, quantum in hominibus est, per interpretandi munus accedat.

C. Invenies autem, quia et deos Theologia vocat et cœlestes et supernas essentias, et apud nos amicissi-

Quinimo reperias, theologiam quo- III
que deos appellare cœlestes illas supernasque substantias, uti et sanctos,

[1] Malach. II, 7 et III, 1. — Apoc. II.

mos Dei et mirabiles viros[1]. Et quidem divinum secretum superessentialiter simul omnibus et remotum et supercollocatum, et nullum ab eorum quæ sunt simile nominari proprie et omnino valet. Verumtamen quæcumque et intellectualium et rationalium ad unitatem ejus, et qualiscumque virtus universaliter convertitur, et ad divinas ipsius illuminationes, quantum possibile, incessabiliter extenditur secundum virtutem, si justum dicere, divina imitatione et divina univocatione digna facta est.

qui apud nos sunt, viros Deoque amicissimos ; cum tamen arcanus ille Dei principatus superessentialiter omnibus emineat, ut supra omnia locatus, nihilque illi proprie atque ex tuto simile in rebus vel esse, vel nominari possit ; verumtamen quæcumque seu spiritalium seu rationalium creaturarum ad ejus unionem, quantum valet, integre conversa fuerit, et ad divinas ejus illustrationes, quoad potest, indesinenter intenderit, quod pro virili, si dictu fas est, Deum imitetur, divino quoque nomine condecoratur.

DIVISIO ET EXPOSITIO TEXTUS.

A. *Quæritur autem et hoc intelligibilium*, etc.

In hoc capitulo determinat quamdam dubitationem quæ ex prædictis oriri posset, et maxime ex eo quod dictum est in præcedenti capite. Cum enim dictum est, quod inferiores non participant dona superiorum, videtur quod inferiores nullo modo haberent sapientiam vel charitatem a qua nominantur superiores virtutes sive ordines, quod falsum est : et quod inferiores aliquo modo non possent nominari nominibus superiorum, cujus contrarium invenimus in Scripturis. Ad removendam hanc dubitationem movet quamdam quæstionem de verbis Malach. II, 7, qui vocat sacerdotem Angelum, cum tamen ordo Angelorum sit supra ordinem sacerdotum nostræ hierarchiæ.

Dividitur autem hæc pars in tres. In prima movet quæstionem. In secunda solvit, ibi (B), *Est autem non contraria*, etc. In tertia solutionem confirmat, ibi (C), *Invenies autem*, etc.

Littera sic legatur : Determinavimus prædictam quæstionem. *Autem* sed *et*, id est, etiam *hoc quæritur ab intuentibus studiose*, id est, a studiosis inspectoribus *eloquiorum* sacrorum *intelligibilium*, id est, quæ intelligere debemus. *Enim*, id est, quia *si ultima*, id est, inferiora *non sunt participantia*, id est, participativa *universitatum*, id est, universalium illuminationum vel virtutum *excelsiorum*, id est, superiorum essentiarum, *ob quam causam summus sacerdos secundum nos*, id est, in nostra hierarchia quæ est inferior, *Angelus nominatur ab*

[1] Psal. XCIV, 3. — Gen. XXXII, 30. — Psal. LXXXI, 6. — Exod. VII, 1.

eloquiis (Malach. III, 1). *Angelus Domini omnipotentis*[1].

B. *Est autem non contraria.* Hic solvit hanc dubitationem, et circa hoc statuit duo. Primo enim ponit principia per quæ venatur solutionem. Secundo adaptat ad quæstionem, ibi, *Nihil ergo*, etc.

Est ergo solutio, quod ea quæ sunt in superioribus universaliter, sunt in inferioribus, sed particulariter, et ideo possunt inferiora aliquo modo nominari ab his quæ sunt superiorum.

DUBIA.

Sed circa hoc sunt duo dubia.

Primo, Utrum dona superiorum sunt in inferioribus?

Secundo, Utrum superiores habeant illuminationes et scientias magis universales?

Dubium I. Circa primum sic proceditur.

1. Videtur enim, quod dona superiorum non sunt in inferioribus : convenientia enim in his per quæ est distinctio, inducit in distinctis confusionem : sed ordines distinguuntur per dona et illuminationes : si igitur ea quæ sunt superiorum, communicant inferioribus, erit confusio in ordinibus.

2. Præterea, Differentium specie sunt differentes perfectiones : sed ad minus illi qui sunt in diversis ordinibus, sunt differentes specie : ergo cum illuminationes sunt eorum perfectiones, non erunt inferiorum quæ sunt superiorum.

3. Ad idem, In toto potestativo sive in naturalibus sive in civilibus inferior nullo modo habet actum superioris, sicut sensus non habet actum intellectus, nec balivus actum regis : sed sicut superius dictum est, hirarchia est totum potestativum : ergo inferiores non habent ea quæ sunt superiorum.

4. Ad idem, Omnis distinctio est vel secundum participationem ejusdem secundum magis et minus, aut secundum participationem diversorum : sed participatio ejusdem secundum magis et minus, non diversificat speciem, qualis est diversitas inter ordines : ergo distinguuntur participatione diversorum, et sic non sunt eadem in omnibus.

5. Ad idem, In Angelis non est aliquod donum in vacuum : sed dona inferiorum ordinantur ad ministerium exterius, hoc autem non convenit superioribus : ergo non sunt eædem proprietates inferiorum et superiorum.

6. Si dicatur, quod superiores habent in habitu, et inferiores in actu. Contra : Perfectius est aliquid habere actu quam habitu : sic ergo perfectiora essent dona in inferioribus quam in superioribus, quod est contra *litteram*.

7. Præterea, Si superiores habent quidquid habent inferiores eminentius, videtur quod sufficiat unus ordinum superiorum : ergo omnes alii superflui, et ita non erunt, cum nihil in eis sit superfluum.

8. Præterea, Dubitatur de quadam expositione Commentatoris super illud : *Sicut unicuique autem propria diffinitur analogia.* Et dicit Commentator :

[1] Malach. III, 1 : *Ecce ego mitto Angelum meum, et præparabit viam ante faciem meam. Et statim venit ad templum suum Dominator, quem vos quæritis, et Angelus testamenti, quem vos vultis.*

« Analogia invenitur interpretari *ratio* « vel *proportio* : hic vero *qualitatem* « *meritorum* sive *gratiæ* opinor inter- « pretari.» Si enim unicuique illuminatio distribuitur secundum diffinitionem propriæ analogiæ, oportet illam analogiam ante distributionem donorum existere : sed merita Angelorum non præcedunt dona gloriæ : non ergo videtur hæc analogia esse secundum merita.

Solutio. Dicimus, quod lumen divinum non sistitur in primis, sed pervenit usque ad ultimos, sicut dicitur Job, xxv, 3 : *Super quem non surget lumen illius?* sed tamen non omnes similiter recipiunt lumen illud, sed unumquodque secundum suam capacitatem, sicut est etiam de lumine corporali : et ideo eædem illuminationes sunt superiorum et inferiorum, sed superiorum eminenter et universaliter, inferiorum autem particulariter et in minori fulgore.

Ad primum ergo dicendum, quod licet sit convenientia in illuminationibus receptis, remanet tamen diversitas ex parte recipientium in modo recipiendi : et ideo non fit confusio, sed remanet distinctio hierarchiarum et ordinum.

Ad secundum dicendum, quod perfectio est actus perficientis et perfecti. Unde potest habere differentiam ex parte agentis, sicut alia perfectio inducitur actione frigidi et calidi : et potest habere differentiam ex parte recipientis, sicut ex igne inducitur perfectio in lignis viridibus secundum fumum, et in siccis secundum flammam : ergo differentium agentium necesse est differentes esse perfectiones, sed diversorum patientium potest esse eadem perfectio, quantum ad actum agentis, quamvis recipiat diversum modum ex parte recipientium : et sic est est in proposito. Vel dicendum, ut supra dictum est, quod differentium sunt diversæ perfectiones essentiales, possunt tamen eædem esse gratuitæ : sed huic oportet addere primam solutionem ad hoc ut sit perfecta.

Ad tertium dicendum, quod in toto potestativo tam civili quam naturali inferius habet contractum, quod est in superiori absolutum et universaliter, sicut balivus habet potestatem regis, alioquin sibi non obediretur : et similiter sensus participat cognitionem intellectus contractam ad organa et determinatam ad sensibilia.

Ad quartum dicendum, quod magis vel minus quod causatur ex vigore vel debilitate ejusdem naturæ, non diversificant speciem, sicut unus homo est magis cognoscens quam alius : sed quando causatur ex diversis naturis, sicut intellectus est magis cognoscens quam sensus, tunc diversificant speciem vel genus. Et ideo cum in Angelis causetur major vel minor cognitio ex diversa capacitate diversarum naturarum, efficitur ex hoc diversitas in personis vel ordinibus vel etiam hierarchia.

Ad quintum dicendum, quod donum in inferioribus est contractum, et propter hoc est ordinatum ad speciale ministerium : cum autem idem donum in superioribus sit non contractum, non oportet quod superiores ministrent, sed quod dirigant alios in ministrando.

Ad sextum dicendum, quod si sit ejusdem modi habitus, perfectior est si sit in actu quam si sit in habitu tantum : sed superiores habent habitum per modum primi quod habet virtute alia quæ sequuntur, inferiores autem habent posteriores habitus determinantes ad aliquam actionem specialem : et ideo primi perfectius habent, licet non ministrent sicut inferiores, sicut perfectius est habere lucem quam colorem : est enim lux principium colorum, et color est lux contracta ad aliquem actum.

Ad septimum dicendum, quod licet infimi habeant virtutem et dona superiorum, non tamen habent per eumdem modum : et ideo non superfluunt alii, sed unumquodque est determinatum ad suam actionem secundum suum modum. Quidam autem dicunt, quod non est superfluum (etsi sint ejusdem modi) esse

plures in uno ministerio : quia in hoc reluceet magis bonitas Dei. Sed secundum hoc non esset aliqua determinatio : quoniam si essent infiniti et adhuc magis relucerent, magis reluceret bonitas divina, cum non ponant distinctionem materialem, quamvis ponant quod est determinatio ex ordine divinæ sapientiæ.

Ad octavum dicendum, quod meritum in eis non præcedit tempore, sed causa. In conversione enim qua conversi sunt ad Deum, aliis cadentibus, est tria considerare, scilicet conversos, convertentem, et terminum conversionis. Et quantum ad conversos qui liberaliter conversi sunt, est meritum : quantum vero ad convertentem, scilicet Deum qui eis largitus est gratiam qua converterentur, est præmium : est quantum ad terminum conversionis, qui est ultimus ipsorum finis, est felicitas. Unde idem est meritum et præmium est felicitas in ipsis et simul, sed diversa ratione : et ita potest salvari ordo causans differentiam.

Dubium 2.

Circa secundum sic proceditur.

1. Videtur enim, quod superiores non habeant universaliorem et superpositam scientiam, ut in *Littera* dicitur : cum enim scire in universali, sit scire in potentia, et sic imperfecte, scientia superiorum esset imperfectior, quod est contra ipsum.

2. Ad idem, Universale non fit proprium nisi per aliquid additum : si igitur scientia primorum est universalis, tunc nihil est ei additum : et sic non habent propriam cognitionem alicujus rei, quod est imperfectissimum. Vel si aliquid additur, efficietur eorum scientia similis inferioribus : et sic secundum hoc non debent distingui ab inferioribus.

3. Præterea, Inter universale et particulare nihil est medium : igitur secundum universale et particulare non possunt accipi nisi duæ hierarchiæ.

4. Præterea, Scientia non dicitur esse sub scientia, quasi subjectum sub subjecto, quia sic omnes subalternarentur primæ philosophiæ, sed quasi medium sub medio, et secundum hoc scientia una non est inferior alia. Propter quod cum omnes Angeli cognoscant res per causam primam et propriam unicuique, videtur quod scientia quorumdam non sit sub aliis.

5. Præterea, Si scientia quorumdam esset universalior et magis abstracta aliis, aut hoc esset ratione luminis abstrahentis quod esset magis simplex, et hoc esse non potest, quia omnes sciunt per lumen divinum : aut ratione scitorum, et sic universalior cognitio esset imperfecta, ut dictum est : ergo scientia superiorum est universalior.

6. Præterea, Secundum Philosophi probationem in VI *philosophiæ primæ*, « In rebus non sunt nisi tres gradus abstractionis et concretionis, scilicet « conjuncta materiæ et secundum esse et « secundum rationem, ut naturalia : separata secundum rationem tantum, ut « mathematicalia : et separata per esse et « rationem, ut metaphysicalia : » sed scientia omnium Angelorum est abstracta secundum rationem et esse, et quantum ad subjectum et quantum ad objectum, quod est divina illuminatio : ergo omnium scientia est æque universalis.

7. Ad idem, Idissimum est quod est simplicissimi intellectus : hoc autem est intellectus in quo stat resolutio omnium : hæc autem stat in id quod secundum se totum intellectuale est separatum a materia et conditionibus ejus, et etiam a continuo et tempore, qualiter intellectus noster accipit propter conjunctionem sensitivarum virium a quibus accipit : et in quantum separatur a tempore, est supra naturalia : et in quantum separatur a continuo, est supra mathematicalia. Si ergo talia sint scita in omnibus Angelis, videtur quod cognitio quorumdam non sit simplicior et universalior aliis.

Solutio. Dicimus, quod si Angeli eodem modo haberent scientiam sicut nos, impossibile esset evadere has rationes. Habent autem aliter non solum in acci-

piendo, quia non acquirunt ex sensibilibus sicut nos, sed etiam in habendo, et secundum habitum et secundum actum : secundum actum quidem, quia non procedunt inquirendo de uno ad aliud sicut nos, sed deiformiter accipientes in uno simplici plurium cognitionem : secundum habitum vero, quia eorum scientia non est per complexionem sicut nostra : abstrahimus enim a rebus intentiones jungendo unum cum alio in diffinitione vel prædicatione : sed Angeli non sic sciunt quidditates et naturas rerum connectendo unum alteri, cum non habeant apud se formas per abstractionem, sed per unum simplex lumen cognoscunt res, quod habet in se virtute res ut factivum eorum. Est enim lumen eorum simile lumini primo, in hoc tantum differens, quod in primo est quantum ad operationem et cognitionem, in his vero quantum ad cognitionem tantum. Ideo dicimus, quod scientia primorum non est per viam abstractionis, cum magis habeant formam compositionis quam abstractionis, sed sicut virtus prima est universalis, quia non est contracta ad aliquid sicut virtus secunda, habent enim primi lumen in virtute universali, et inferiores in minori virtute contracta, sicut est lumen in sole et aere et coloribus, et non oportet ut aliquid aliud addatur ut per hoc universale lumen cognoscant rem cognitione propria, nisi applicatio luminis ad esse quod est secundum se totum in virtute luminis, talis cognitio universalis est perfecta. Et potest accipi medium sicut in virtute media habens lumen, et sic est particularior et supposita scientiæ superiorum, sicut virtus inferior supponitur superiori, et non per modum subalternationis vel per concretionem ad materiam vel conditiones materiæ.

Et per hoc patet solutio ad objecta, quæ procedunt de universali per modum abstractionis.

EXPOSITIO TEXTUS.

B. *Est autem non contraria ratio*, etc.

Littera sic legatur : Hoc dico, etc. *Autem*, id est, sed hæc *ratio*, qua scilicet sacerdos Angelus dicitur, *non est contraria ante diffinitis* a nobis, id est, determinatis, *ut æstimo*. Hoc propter dubitationem imperfectionis dicit, et non propter dubitationem veritatis. *Dicimus enim*, *quia*, id est, quod *ultimi*, id est, inferiores *relinquuntur*, id est, exceduntur *virtute majorum*, id est, superiorum *ornatuum*, id est, ordinum donis ornatorum, *universali et superposita*, id est, eminenti, cum non habeant per modum universalis et superpositæ virtutis primorum. *Enim*, id est, quia *participant* eamdem virtutem secundum substantiam, *mediam*, id est, medio modo, quantum ad mediam hierarchiam, *et proportionalem* infimo modo, quantum ad ultimam hierarchiam : et hoc fit *juxta*, id est, secundum *unam societatem*, id est, connexionem *cunctorum ordinum simul* acceptorum quantum ad easdem illuminationes, *et conjuncticam* secundum quod ordinantur ad unum finem et principium. Et hoc manifestat per exemplum dicens : *Quale est* hoc quod dicam, scilicet, *quod ordo sanctorum Cherubin participat scientiam et sapientiam altiorem*, et emi-

nenter a quo denominantur, non tamen soli habent sapientiam et scientiam. *Autem*, id est, sed *dispositiones*, id est, ordines *essentiarum* cœlestium quæ sunt *sub ipsis quidem*, id est, certe *et*, id est, etiam *ipsæ participant sapientiam et scientiam, tamen particularem et subjectam ad illos*, id est, respectu Cherubin. *Et quidem*, id est, certe *esse omnino*, id est, quocumque modo *in participatione sapientiæ et scientiæ est commune omnibus intellectibus deiformibus*, id est, Angelis. *Autem*, id est, sed esse in participatione sapientiæ et scientiæ *attente*, id est, perspicacissime, *aut primo*, quantum ad primam hierarchiam, quæ ante alias accipit, *aut secundo*, quantum ad mediam, *aut infra*, id est, ultimo modo, quantum ad infimam. Hoc dico *nequaquam* est *commune omnibus*, *sed* unusquisque participat eo modo, *et sicut unicuique diffinitur*, id est, determinatur, *ante propria analogia*, id est, qualitate meritorum respondente proportioni naturæ, cujus diversitas præintelligitur sicut causa diversitatis in modo recipiendi. *Autem*, id est, sed *quis*, id est, aliquis *diffiniet hoc*, scilicet quod dictum est de Cherubin, *et*, id est, etiam *de omnibus mentibus divinis*, id est, de consimilibus, scilicet Angelis, *fortassis non errans*. Hoc non propter dubitationem dicit, sed propter imperfectionem, *Etenim*, id est, quia *sicut primi habent sanctas pulchrasque proprietates minorum*, hoc est, inferiorum, *abundanter*, hoc est, eminenter, *sic ultimi habent eas* proprietates quæ sunt *priorum*, hoc est, superiorum abundanter, *tamen non similiter*, *sed infra*, id est, inferiori modo a simili. *Ergo nihil* est *inordinatum*, id est, irrationabile, *ut æstimo*, *si Theologia*, id est, sacra Scriptura, *et*, id est, etiam *summum sacerdotem secundum nos*, id est, in nostra hierarchia, *vocat Angelum*. Sacerdotem dico *participantem prophetica proprietate Angelorum*, id est, quæ est in illuminatione occultorum a Deo : et hoc *juxta propriam virtutem*, id est, licet non æqualiter Angelis, et hoc quantum ad similitudinem doni. Et sacerdotem dico *extentum*, id est, elevatum, *quantum possibile* est *hominibus ad manifestativam similitudinem eorum*, scilicet Angelorum, id est, ut similentur eis in manifestando, et hoc quantum ad consortium potestatis.

DUBIUM.

Sed videtur, quod hoc non sit simile prædictis.

1. In omnibus enim Angelis est una communis ratio participandi illuminationes, quia deiformiter : homines autem secundum hanc rationem non participant : ergo non videtur, quod debeant denominari a cœlestibus ordinibus, quamvis quidam eorum denominentur ab aliis.

2. Præterea, Eorum quæ non sunt in hierarchia una, non est una participatio : homines autem cum Angelis non sunt in eadem hierarchia : ergo non habent eamdem participationem illuminationum. Et sic non videntur denominari ab Angelis.

3. Præterea, Prima relatione accipere illuminationem non in umbra continui et temporis, et secunda relatione obumbrate accipere, facit æquivocam acceptionem : cum igitur Angeli prima relatione accipiant, homines vero secunda, ut dicitur in libro de *Motu cordis*, videtur quod homines non possunt denominari ab illuminationibus Angelorum.

4. Præterea, Alius est gradus sacerdotis et Prophetæ, sicut habetur I ad Corinth. XII, 10. Inconvenienter ergo dicitur Angelus propter participationem propheticæ proprietatis.

5. Præterea, Sicut comparatur hierarchia ad hierarchiam, ita summum in hierarchia una ad summum in alia : sed summus sacerdos habet summum gradum in nostra hierarchia, quæ comparatur cœlesti : non ergo debuit comparari Angelis qui sunt infimi in illa hierarchia, sed magis Seraphin.

6. Præterea, Pontifices habent officium circa universitatem : Angelorum vero officium est circa singulos : non ergo debent sacerdotes Angelis comparari.

Solutio. Dicimus, quod sacerdos congrue potest dici Angelus propter participationem divini luminis procedentis a primis usque in ultimos, quamvis sit diversitas accipiendi in modo ex parte recipientium : propter quod est etiam diversitas in hierarchia. Et per hoc patet solutio ad prima tria.

Ad quartum dicendum, quod Propheta secundum quod large dicitur, quicumque scilicet divinas illuminationes alios instruit, non facit gradum diversum a sacerdote : quia hoc sacerdotis est, quamvis non sit Propheta, eo quod per se revelationes occultorum a Deo accipiat, sicut proprie dicitur Propheta : et illo modo sumitur I ad Corinth, XIV, 29 : *Prophetæ duo, aut tres*, etc.

Ad quintum dicendum, quod ratio illa procederet si compararetur hierarchia nostra angelicæ ex æquo, sed illa est superior : et ideo inferior in illo est supra eum qui est supremus in ista.

Ad sextum dicendum, quod non attenditur in hoc similitudo quod est illuminare singulos vel universos, sed in hoc quod est divinam illuminationem recipere et aliis edere.

EXPOSITIO TEXTUS.

C. *Invenies autem*, etc.

Hic confirmat solutionem per locum a minori : quia inferiores Angeli vel homines vocantur dii, quod minus videtur : ergo multo magis homines possunt vocari Angeli.

DUBIUM.

Sed videtur hoc esse falsum.

1. Quia sicut dicitur Sap. XIV, 21 : *Incommunicabile nomen*, scilicet divinitatis, *lapidibus et lignis imposuerunt*. Ergo videtur quod nomen divinum non sit communicabile hominibus vel Angelis.

2. Præterea, Hoc est contra fidem et philosophiam, cum non sit nisi unus

Deus : ergo non videtur, quod homines debent dici dii.

3. Præterea, Medium est magis propinquum ultimo quam primum : sed homines vel inferiores Angeli non denominantur a superioribus Angelis, qui sunt medii inter ipsos et Deum : ergo multo minus debent denominari a Deo.

Solutio. Dicimus, quod quidam dicunt, quod hoc nomen, *Deus*, non habet plurale, et incongrue dicitur *dii* : tamen sancti ad expressionem divinæ similitudinis dixerunt *dii* in plurali, magis volentes incongrue dici, quam non intelligi. Tamen nos possumus dicere probabilius, quod hoc nomen, *Deus*, potest considerari quantum ad id cui imponitur, quod est unum tantum, et sic est incommunicabile : vel quantum ad id a quo imponitur, imponitur autem a providentia : quia dicitur a θεῶμαι, id est, *video, vides*, secundum Græcos. Hoc autem potest communicari non secundum quod est in primo universaliter, sed respectu aliquorum : et ideo illis est communicabile hoc nomen, *Deus* : nec tamen æquivoce, sed per imitationem secundum prius et posterius. Et per hoc patet solutio ad duo prima.

Ad tertium dicendum, quod Deus magis est propinquus cuilibet rei quam aliquæ causæ secundæ, cum sit in qualibet re continens ipsam, licet medii magis propinqui sint ultimi, quantum ad gradum dignitatis : et ideo magis possunt denominari a Deo, quamvis etiam a superioribus ordinibus denominari possunt, ut in sequenti capitulo dicetur.

EXPOSITIO TEXTUS.

Littera sic legatur : Diximus, quod inferiores etiam homines denominantur a superioribus : quia æqualiter eorum participant proprietates. *Invenies autem* in Scripturis, scilicet hoc quod minus videtur, *quia*, id est, quod *Theologia*, id est, sacra Scriptura, *et cœlestes et supernas essentias*, id est, supra nos existentes, scilicet, Angelos, *et*, id est, etiam *viros amicissimos Dei et mirabiles*, id est, propter nimiam sanctitatem in admirationem sui corda hominum trahentes *apud nos*, id est, qui sunt de nostra hierarchia. Hoc dico *et*, id est, etiam *vocat deos*, ut dicitur in Psal. LXXXI, 6 : *Ego dixi : Dii estis. Et quidem*, id est, certe *divinum secretum*, id est, ejus natura quæ est occulta propter sui immensitatem, *et remotum*, ut non ens de natura eorum, *et supercollocatum omnibus* rebus *simul* acceptis, *superessentialiter*, id est, super modum quo essentia creata potest removeri et supercollocari, *et* ideo *nullum simile* sibi *valet proprie nominari*, quantum ad id cui nomen imponitur, *et omnino*, quantum ad perfectam participationem ejus a quo imponitur *ab eorum quæ sunt*, id est, ab his, more Græcorum, id est, nihil essentium potest sibi simile nominari, ut nomen communicet sibi secundum perfectam rationem impositionis, et secundum id cui imponitur. *Veruntamen quæcumque virtus* de numero *intelligibilium*, id est,

Angelorum, *et rationalium*, id est, hominum, *et qualiscumque* alia virtus *universaliter convertitur ad unitatem ejus*, scilicet Dei imitandam, *et extenditur*, id est, elevatur *secundum virtutem* suam *quantum possibile* est sibi *incessabiliter ad divinas illuminationes ipsius*, scilicet Dei participandas. Hæc, dico, virtus est facta digna *imitatione divina* in proprietatibus. Et ob hoc etiam est facta digna *divina univocatione*, id est, quod vocetur eodem nomine quo Deus, non æquivoce, sed analogice, *si* tamen hoc est *justum*, id est, rectum *dicere* : non est enim omnino rectum, in quantum est imperfecta imitatio, et in quantum analogica deficit ab univocatione, aliquid non habens ejus.

CAPUT XIII.

ANTIQUA TRANSLATIO.

Quare a Seraphin dicitur purgatus fuisse Propheta Isaias?

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Cur a Seraphin purgatus fuisse dicatur Isaias propheta?

SYNOPSIS CAPITIS :

I. Quærit cur non infimi, sed supremi ordinis angelus Isaiam expiasse dicatur.

II. Respondet, dici posse probabiliter non fuisse seraphinum, sed hoc nomine appellatum, ob modum expiandi per ignem.

III. Præfert alteram sententiam, quæ censet hunc angelum fuisse quidem ex inferiori ordine, sed expiandi munus supremo isti ordini attribuisse, quod virtute ejus expiaret, sicut v. g. summus pontifex dicitur ordinare per episcopos, et baptizare per sacerdotes, quia ipsi potestate ab ipso accepta id faciunt, quam sententiam magis probat.

IV. Describit visionem Isaiæ, v, ubi vidit Dominum in throno sedentem, et seraphim in circuitu ejus, et narrat quomodo Isaias expiatus sit, et singula mystice exponit.

ANTIQUA TRANSLATIO.

Age et hoc secundum virtutem inspiciamus, ut quid a Theologis Sera-

BALTH. CORDERII, S. J INTERPRETATIO.

Agedum illud quoque pro viribus I
indagemus, cur ad quemdam ex theo-

phin missus fuisse dicitur. Etenim responderit quisquam, quia non suppositorum quisquam Angelorum, sed unus quidam ex maximis essentiis innumeris purgat sacerdotem [1].

logis seraphim mitti memoretur. Etenim dubitabit aliquis et hæsitabit, cur non quispiam inferiorum angelorum, verum is qui antiquissimis essentiis annumeratur, prophetam expiet.

Quidam ergo aiunt, quia juxta jam ante redditam cunctorum intellectuum societatis diffinitionem, non unam circa Deum primarum mentium nominat eloquium in Theologi purgationem venisse : quemdam vero nobis præstantium Angelorum sacrificantem Prophetæ purgationem, Seraphin æquivocatione vocatum fuisse, propter igneam et cœlestem dictorum ablationem peccatorum, et purgati in divinam obedientiam resuscitationem. Et eloquium unum ex Seraphin simpliciter dixisse aiunt, non circa Deum collocatorum, sed nobis præstantium purgativarum Virtutum.

Nonnulli quidem, juxta superius as- II
signatam de omnium intelligentiarum communione definitionem, aiunt Scripturam minime nominare quempiam primorum qui Deo præsto sunt spirituum ad theologum purgandum advenisse, sed aliquem ex iis qui nobis præfecti sunt angelis, quod sacro illo purgandi prophetam munere fungeretur, per æquivocationem seraphim vocatum esse, propter peccatorum quæ recensita erant per incendium oblitterationem, et expiati ad divinam obedientiam resuscitationem ; adduntque Scripturam non aliquem ex iis qui Deo assident, commemorasse, sed ex virtutibus expiatricibus quæ nobis præsunt.

DIVISIO TEXTUS.

Age et hoc secundum virtutem inspiciamus, etc.

In hoc capitulo determinat quamdam quæstionem quæ occasionatur ex dictis in cap. VI. Ibi enim dictum est, primam hierarchiam esse circa Deum existentem semper. In cap. VII etiam dictum est, quod primæ essentiæ sunt velut in vestibulis ipsius deitatis ordinatæ : et iterum, quod prima dispositio est circa Deum immediate stans, et incessanter circumiens ejus scientiam. Ex quibus omnibus datur intelligi, quod semper Deo assistant, et ad nos exterius non mittantur. Cujus contrarium videtur ex Isa. VI, 6 et seq., ubi dicitur, quod unus de Seraphin missus est ad purgandum Prophetam. Et hanc dubitationem in hoc capite determinat.

Dividitur autem in partes tres. In prima movet quæstionem. In secunda solvit

[1] Cf. Isa. VI, 6 et seq.

dupliciter, ibi (§ 1 circa medium), *Quidam ergo aiunt*, etc. In tertia committi judicium solutionis Timotheo cui scribit, ibi (§ 9 circa finem), *Hæc ille quidem docuit me.*

A. DUBIA.

Sed quia quæstio fundatur supra distinctionem virtutis assistricis et ministrativæ, ideo quæruntur hic quatuor ante *Litteram*.

Primo, Quid sit assistere?

Secundo, Utrum conveniat aliis quam Angelis?

Tertio, Utrum omnes Angeli sunt de virtute assistrice et ministrativa simul?

Quarto, Utrum idem simul et semel possit ministrare et contemplari?

Dubium 1. Circa primum sic proceditur.

1. Gregorius in homilia de *Centum ovibus* sic dicit : « Qui sic contemplatione intima perfruuntur, ut ad explenda foris opera minime mittantur, « Deo assistere dicuntur [1]. » Ex quo datur intelligi, quod assistere sit semper contemplatione intima perfrui, cum visio sit tota merces, secundum Augustinum : sed omnes Angeli sunt beati : ergo omnibus convenit assistere, et non aliquibus specialiter.

2. Præterea, Contemplatio intima potest impediri vel ex parte contemplantis, vel ex parte contemplati. Ex parte contemplantis quidem impeditur peccato et pondere carnis : ex parte autem contemplati, eo quod videtur in speculo et ænigmate : hæc autem longe sunt ab omnibus Angelis : ergo omnes intime contemplantur : et si hoc est assistere, tunc omnes assistunt.

3. Præterea, Impedimentum subtilis contemplationis vel est ex hebetudine naturæ, vel ex mala dispositione : sed primum non est in Angelis aliquibus, cum omnes sint substantiæ simplices et immateriales : nec iterum est in eis mala dispositio, cum enim non cognoscant per signa, sed per causam propriam rei, non est possibilis in eis deceptio : ergo videtur, quod omnes intime contemplatur : et sic idem quod prius.

4. Præterea, Esse in contemplatione divinæ scientiæ Angelos attentos, quod est intime contemplari, attribuit in præcedenti capite Cherubin, quibus non convenit specialiter assistere : ergo assistere non est intime contemplari.

5. Præterea, Dominationes sunt assistrices, cum non mittantur ad exterius ministerium, ut supra habitum est, quod tamen non accipiunt altissimo modo : sed hoc non dicitur intime contemplari, sed secundo, cum sint de secunda hierarchia : ergo non est assistere intime.

Solutio. Dicimus, quod *intime contemplari* dicitur tribus modis. Aut ex parte contemplantis, quod est liberum ab impedimento peccati pœnæ, et gravedine corporis : et sic omnes Angeli intime contemplantur : et hoc non dicitur proprie assistere. Aut ex parte contemplati, quod videtur sive velamine speculi et ænigmatis : et sic iterum omnes intime contemplantur : nec hoc facit assistere. Tertio modo secundum modum contemplandi : et hoc dupliciter, vel secundum modum hierarchiæ, vel secundum mo-

[1] S. Gregorius, Homil. XXXIV in Evangelium.

dum recipiendi ordinum. Primo modo intime contemplantur tantum tres primi ordines recipientes secundum dispositionem primæ hierarchiæ lumen divinum in fulgore et simplicitate et propinquissime Deo. Secundum hoc etiam tantum illi proprie assistunt. Sed secundum modum recipiendi ordinum intime contemplantur qui denominantur et constituuntur in tuo ordine ex dono quod ordinat immediate in Deum, et non habet rationem in dono quod mittatur ad exterius ministerium, sed potius ex ratione nominis evertitur ab hoc. Sic tres primæ intime contemplantur et assistunt, et cum his quartus ordo, scilicet Dominationum, quorum est et ratione doni, ut supra dictum est, appetere divinam dominationem, et abstrahere se ab omni opere per quod inferioribus commiscentur. Unde dictum Gregorii sic est intelligendum : « Assistunt qui sic contemplatione intima, « etc., ut ad explenda, etc. » id est, ut non habeant rationem ex dono sui ordinis ut mittantur, sed potius in contrarium.

Ad primum ergo dicendum, quod omnes Angeli et beati intime contemplantur, quantum ad visionem quæ est de substantia beatitudinis, de qua etiam hoc intelligitur, sed non quantum ad contemplationes theophaniarum hierarchicarum quas primi secundis tradunt.

Ad secundum patet solutio per prædicta.

Ad tertium dicendum, quod licet in eis non sit obtusio naturæ, est tamen in eis minor capacitas : propter quod impediuntur ab altissimo modo contemplationis.

Ad quartum dicendum, quod attribuitur specialiter Cherubin intime contemplari quantum ad illuminationes communiter ad quodcumque donum perticiant.

Ad quintum patet solutio per prædicta.

[Dubiu]m 2. Circa secundum sic proceditur.

1. Videtur enim, quod non solis Angelis conveniat assistere, sicut enim dicitur, ad Heb. IX, 11 : *Christus assistens pontifex futurorum*, etc. : ergo non solis Angelis hoc convenit.

2. Præterea, Beatus Hieronymus dicit de beata Virgine, quod « exaltata est su- « per omnes choros Angelorum. » Ergo ipsa etiam assistit, et non solum Angeli.

Ad oppositum.

3. Quod distinguit gradum in una natura, non est invenire in alia : sed assistere et ministrare distinguit gradum in natura humana : ergo nec in alia.

Solutio. Dicimus, quod si assistere dicitur intime contemplari, ut dictum est, tunc Christus secundum quod homo multo magis assistit quam aliqui Angeli, et similiter beata Virgo, et alii sancti æqualiter qui assumuntur ad ordines primos. Et concedimus rationes duas primas.

Ad tertium dicendum, quod id quod distinguit gradus in una natura quantum ad essentialia et perfectiones primas illius naturæ, non potest esse in alia natura : sed assistere distinguit gradum in Angelis quoad perfectiones secundas, in quibus cum hominibus conveniunt : et ideo potest hoc etiam hominibus convenire.

Circa tertium sic proceditur. Dubium 3.

1. Videtur enim, quod non omnes assistant vel ministrent : quod enim est distinctivum et disjunctivum alicujus naturæ, non convenit omnibus quæ sunt in illa natura : sed assistere et ministrare distinguunt ordines et hierarchias angelicas : ergo non omnibus convenit utrumque vel alterum tantum.

2. Ad idem. Non omnium est vicinitas una ad Deum. Cum ergo hæc præpositio, *ad*, quæ venit per compositionem in hoc verbo, *assistere*, notet vicinitatem ad Deum, non videtur quod omnes æqualiter assistant.

3. Præterea, Assistere est tantum immediate accipere a Deo, et cooperari sibi in reductione aliorum : non autem omnes

Angeli habent sub se aliquos Angelos quos reducant ut sint cooperatores Dei : non ergo omnes assistunt.

4. Præterea, Intelligentiæ secundum Philosophos, quæ habent formas magis universales, assistunt causæ primæ, recipientes largissime et immediate ab ipsa : et quæ habent formas magis particulares, exsequuntur per determinatos motus effectus in inferioribus, cum universalis virtutis non sit moveri ad determinatos effectus nisi mediante virtute particulari et determinata : sed sicut supra dictum est, superiores Angeli habent illuminationes universales, et inferiores particulares : ergo similiter videtur, quod inferiores exsequantur divina ministeria primis tantum assistentibus.

5. Ad idem, In lumine corporali videmus, quod id quod recipit lumen solis in particulari tantum in virtute particulari, est exsequens opera naturæ, ut semina diversarum rerum : et quod recipit in virtute universali, abstrahit a determinatis virtutibus ad exsequendum effectus speciales, sed ordinatur in minori dignitate ut regens determinatas virtutes agentes, sicut luna : ergo videtur, quod etiam primi qui recipiunt illuminationes universales, non exsequantur determinata ministeria, sed tantum inferiores.

Ad oppositum.

6. Tobiæ, XII, 15, dixit angelus : *Ego sum Raphael Angelus, unus ex septem, qui adstamus ante Dominum* : sed ille erat in ministerio : ergo idem ministrat et assistit.

7. Præterea, Supra, cap. VIII, dictum est quod inferiores recipiunt illuminationes a primis, et primi immediate a Deo. Cum igitur hoc sit assistere, videtur quod inferiores assistant quorum est ministrare.

8. Præterea, Matth. XVIII, 10, dicitur : *Angeli eorum in cœlis semper vident faciem Patris*, etc., et sicut dicit Hieronymus et Gregorius in Glossa ibidem, « *Angeli* « *eorum* dicuntur qui eorum custodiæ « deputantur : » ergo videtur, quod inferiores assistant.

9. Præterea, Gregorius dicit : « Sic « exterius implent ministerium, ut numquam intus desint per contemplatio- « nem. Mittuntur ad hominum salutem, « et tamen semper vident faciem Patris : « quia quocumque mittantur, intra ipsum « currunt. » Ergo videtur quod ministrantes assistant.

10. Præterea, In corporalibus quidquid illuminatur a medio, illuminatur a primo, sicut terra non solum a luna, sed etiam a sole : ergo videtur, quod etiam in spiritualibus inferiores qui illuminantur a primis, possunt etiam illuminari immediate a Deo, et sic assistent et ministrabunt.

Solutio. Dicimus, quod sicut in corporalibus possunt a primo lumine solis illuminari omnes gradus illuminabilium, ut luna et aer et terra, in tantum quod unum recipiat perfecte secundum omnem actum luminis, ut luna, quæ efficitur ex lumine solis visibilis, clara illuminans : alterum vero recipit secundum unum actum tantum, sicut terra quæ efficitur tantum visibilis, et alia medio modo : ita etiam licet omnes Angeli possint immediate illuminari a primo, primi tamen recipiunt prima receptione divinum lumen et in virtute universali, et secundi secunda, mediocriter, et ultimi ultima, particulariter. Et ita in inferioribus undecumque illuminentur, sunt illuminationes multiplices et determinatæ ad diversa negotia, quæ in superioribus sunt unitæ, et universaliter erit inferiorum tantum ministrare, et superiorum dirigere eos in ministeriis, assistendo per summum modum contemplandi. Et concedimus primas quinque rationes.

Ad sextum dicendum, quod Glossa ibidem exponit : « *Adstamus,* parati ad « omne ministerium quocumque mittamur. » Unde hoc dictum est, non quia assistant prædicto modo, sed propter promptitudinem obsequendi.

Ad septimum dicendum, quod licet

omnes a Deo immediate illuminentur, tamen non eodem modo, ut dictum est.

Ad octavum dicendum, quod *vident faciem Patris*, quantum ad visionem beatitudinis, qua Deus se eis offert sicut sibi : et si etiam alii immediate de ipso recipiant illuminationes, non tamen modo primorum qui assistunt. Et per hæc quæ dicta sunt, patet solutio ad alia duo.

a 4. CIRCA quartum sic proceditur.

1. Videtur enim, quod non possit idem numero simul contemplari et ministrare : quia idem eodem modo se habens, facit idem : sed intellectus Angeli, cum sit simplex, est idem eodem modo se habens secundum unam illuminationem acceptam : ergo videtur, quod non possit secundum illam simul contemplari et ministrare.

2. Præterea, Hæc duo conveniunt Angelis secundum diversas virtutes, quia contemplari est secundum virtutem assistricem, ministrare secundum virtutem ministrativam : cum igitur idem indivisibile non possit simul esse in actibus duarum virtutum, videtur quod non possit idem Angelus simul ministrare et contemplari.

3. Ad idem, Una potentia non potest simul circa duo objecta operari, sed ministerium fit circa homines, et contemplatio circa Deum. Cum igitur secundum intellectum Angelus utrumque exerceat, videtur quod non possit simul utrumque facere.

4. Præterea, In anima ubi sunt multæ potentiæ quando una est in actu unius, abstrahitur altera ab actu suo : quia radicantur in una essentia simplici : ergo cum in Angelo non sit tanta multiplicatio virium, ut dictum est supra, videtur quod non possit simul esse in istis duobus actibus.

5. Præterea, Substantia finita in essentia non potest simul esse in duobus locis : sed Angelus est finitæ essentiæ : ergo non potest esse intus per contemplationem, et extra per ministerium.

6. Præterea, Contemplatio Angelorum optimum sui est in cœlo : ministerium autem exercetur hic circa nos in terra : ergo cum existentes in cœlis non sint in terra, ut dicit Damascenus, videtur quod non possunt simul contemplari et ministrare.

7. Præterea, Hoc videtur ex modo loquendi quo Angelus dicit ad Tobiam, XII, 20 : *Tempus est ut revertar ad eum, qui me misit.* Quasi non fuerit circa Deum in contemplatione, dum fuit in ministerio ad quod fuit missus a Deo : hoc enim significat verbum *reverti*.

8. Præterea, Hoc idem videtur per illud quod dicitur Job, I, 6 : *Quadam autem die, cum venissent filii Dei, ut assisterent coram Domino*, videtur quod congregentur ad contemplandum postquam dispersi fuerant per ministeria : et sic videtur quod non possint simul utrumque facere.

Ad oppositum.

1. Est primo quod dicit Gregorius : « Sic exterius implent ministerium, ut « intus numquam desint per contempla- « tionem. »

2. Ad idem, Causa beatitudinis est contemplatio Dei : Angeli semper sunt beati : semper ergo contemplantur. Cum igitur aliquando ministrent, videtur quod simul ministrent et contemplentur.

3. Ad idem, Si aliquid non potest agere in alterum nisi secundum id quod fluit sibi a superiori cujus influxum continue recipit, simul recipit a superiori, et agit in inferiora secundum illud receptum, sicut rivus simul recipit a fonte et communicat lacui : sed Angeli non possunt agere in inferiora per ministerium nisi per illuminationes quas recipiunt continue a Deo : ergo simul recipiunt illuminationes divinas per contemplationem, et agunt per ministerium.

4. Præterea, in intelligentiis quæ movent cœlos, secundum Philosophos, inferior nihil exsequitur per motum nisi per illu-

minationes quas accipit a primis, quibus dirigitur in actione : sed ratio qua agens dirigitur in agendo, non separatur a suo actu : ergo simul movent et convertuntur ad superiores motores, accipiendo illuminationes ab ipsis, et desiderantes assimilari eis per motum : ergo videtur quod simile sit in ministrantibus Angelis, quod simul exsequantur ministeria circa inferiora, et convertantur ad superiora per contemplationem.

5. Præterea, Hoc videtur per verbum Angeli ad Tobiam : cum enim esset in ministerio, dixit se cum aliis adstare coram Deo, et non adstitisse, vel adstiturum esse : et ita simul adstant, ministrant, et contemplantur [1].

Solutio. Dicimus, quod cum in Angelis non sit aliquis actus qui non sit de substantia gloriæ, vel cujus ratio non sit gloria, ministrare autem non sit de esse gloriæ, cum dicat imperfectionem, non ex parte ministrantis, sed ex parte eorum quibus ministratur, oportet quod ratio ministerii sit gloria, cujus substantia sic est in contemplatione : ratio autem operis dirigens in ipso non separatur ab opere, sicut artifex contemplans formam artis quæ est in ipso, operatur : et ita oportet ut simul operentur et recipiant illuminationes aliorum per contemplationem : esse enim illuminationis est in fieri, sicut etiam in corporalibus : et ideo simul dum illuminatur luna a sole, illuminat etiam alia virtute luminis recepti : et similiter est etiam de lumine spirituali. Concedimus ergo quinque rationes ultimas, quæ hoc concludunt.

Ad primum vero dicendum, quod contemplari et ministrare non est duo facere, sed alterum est recipere : videre enim est quoddam pati, ut dicit Philosophus.

Ad secundum dicendum, quod non accipitur hic contemplari intime, quod est assistere, sed communiter quocumque modo : et hoc pertinet ad eamdem virtutem cum ministerio ut dirigens in illo.

Ad tertium dicendum, quod circa duo objecta non ordinata ad invicem non potest eadem virtus operari : sed si unum sit ratio alterius, circa utrumque operatur simul, sicut artifex circa artem quam habet in anima, et circa opus quod facit extra : et similiter est in proposito. Vel aliter dicendum, quod dum contemplatur, non operatur aliquid circa Deum, sed magis recipit ab illo per quod possit circa alia operari.

Ad quartum patet solutio per ante dicta.

Ad quintum dicendum, quod non dicitur intus esse contemplando et extra ministrando, quantum ad locum, sed propter conversionem in id quod est extra vel intra, recipiendo et agendo quæ necesse est simul esse.

Ad sextum dicendum, quod licet magis bonitas Dei reluceat in cœlo, tamen ubique est : et ita ubique ipsum contemplantur Angeli. Propter quod dicit Beda [2], quod « quocumque mittantur, « intra Deum currunt. »

Ad septimum dicendum, quod non dicitur Angelus reverti ad Deum, tamquam fuerit in loco in quo Deus non erat : sed quia deposita visibili specie per invisibilitatem, ad Dei similitudinem redit, sicut etiam Filius Dei missus est et venisse dicitur in mundum, non tamquam ibi prius non fuerit, sed « tamquam visibi- « lis mundo apparuit, » ut dicit Augustinus. Et per hoc etiam patet solutio ad octavum.

[1] Cf. Tob. xii. 15.

[2] Cf. superius Dubium 3, ad 9. Hæc verba S. Gregorio attribuit Doctor.

Quidam ergo aiunt, etc. Hic incipit solvere. Et dividitur in partes duas secundum quod duas ponit solutiones. Secunda, ibi (§ 2), *Alter autem non nimis*, etc. Prima ergo solutio est, quod ille qui purgavit Prophetam, fuit de inferioribus ordinibus dictus Seraphin æquivoce per imitationem actus superiorum : quia purgavit per ignem.

EXPOSITIO TEXTUS.

Littera sic legatur : Determinavimus prædictas quæstiones. *Age*, adverbium hortandi, *inspiciamus secundum virtutem* nostram, *et*, id est, etiam *hoc*, scilicet *ut quid dicitur a Theologis*, id est, scriptoribus Canonicæ Scripturæ, Isa. (vi, 6) *fuisse missus Seraphin*. Sed propter hoc quod pluraliter dicit *Theologis*, potest dici, quod etiam Ezech. x, 2, dicitur, quod *ignis erat in medio rotarum*, per quod significatur Seraphin. *Etenim*, id est, quia *quispiam*, id est, aliquis *responderit*, id est, posset respondere, *quia*, id est, quod *non quisquam*, id est, aliquis *suppositorum*, id est, inferiorum Angelorum *purgat sacerdotem*, id est, Isaiam sacra dantem, *innumeris*, id est, a multis peccatis, *sed unus quidam ex maximis essentiis*, id est, supremis. Vel aliter, *ex maximis essentiis innumeris*, quoad nos : et hoc relinquit pro inconvenienti, quia per hoc destruetur totum quod determinatum est. Quamvis quidam hoc sustineant, dicentes quod cum Deus aliqua præter ordinem naturæ facit, non est mirum si non servato ordine angelico nuntiat, sicut est de Incarnatione Filii, quæ fuit Prophetæ nuntiata. Sed contra hoc est quod supra, cap. IV, determinatum est, quod ipse Christus secundum quod homo angelicis dispositionibus subditus fuit : ipse enim non fuit incarnatus ut ordinem rerum destrueret, sed ut ordinem repararet.

Littera sic legatur : *Ergo*, quia sic non potest responderi, *quidam aiunt* solvendo, *quia*, id est, quod *eloquium*, id est, sacra Scriptura *non nominat venisse in purgationem Theologi*, scilicet Isaiæ, *unam* de numero *mentium primarum*, id est, Angelorum supremorum existentium circa Deum, per hoc quod dicit Seraphin venisse : et hoc dicunt *juxta diffinitionem*, id est, determinationem *societatis*, id est, connexionis *cunctorum intellectuum*, id est, Angelorum. Diffinitionem dico *jam ante redditam* a nobis : *vero*, id est, sed aiunt *quemdam* de numero *Angelorum* inferiorum *præstantium*, id est, præpositorum *nobis sacrificantem*, id est, sacra facientem, *purgationem Prophetæ*, scilicet Isaiæ, *fuisse vocatum Seraphin æquivoce*, non fortuna et casu, sed per imitationem proprietatis superioris ordinis, quæ est primo in illo, scilicet *propter ablationem peccatorum dictorum*, id est, confessorum a Propheta, dum dixit : *Vir pollutus labiis ego sum* (Isa. vi, 5.) Ablationem dico *igneam et cœlestem*, id est, per ignem qui consumit peccata, in quo assimilatur calori ignis, et conservat et perficit, in quo assimilatur calori cœli : dicitur enim ibi (vi, 6 et 7) quod tetigit labia ejus igne quem forcipe tulerat de altari : et supra in proprietatibus Seraphin dictum est, « igneum cœlitus : » et etiam propter *resuscitationem purgati* a peccatis *in obedientiam divinam*, qua Propheta se obtulit ut mitteretur a Deo : et ideo prædicti aiunt *eloquium*, id est, sacram Scripturam, *dixisse unum ex Seraphin simpliciter*, id est, sine determinatione quod esset de pri-

mis, *non* aliquam de numero *virtutum purgativarum* secundum proprietatem ignis *collocatarum circa Deum*, scilicet primarum, *sed* de numero *præstantium*, id est, præpositorum *nobis* immediate.

B. DUBIA.

Hic remanent, iterum duo quærenda de virtute assistrice.

Quinto, secundum quam virtutem vel potentiam conveniat eis assistere ?

Sexto, Utrum æqualiter omnibus conveniat ?

Dubium 5. Circa quintum sic proceditur.

1. Videtur enim, quod assistere sit tantum secundum intellectum. Est enim assistere secundum receptiones plenas illuminationum a Deo : hæc autem non recipiuntur nisi secundum intellectum : ergo tantum secundum intellectum est assistere.

2. Ad idem, Id a quo denominatur causatum primum, facit esse propinquissimum causæ primæ : unde et causa prima nominatur nomine causati primi, ut dicitur in libro de *Causis* : sed causatum primum denominatur ab intellectu, sicut ibidem dicitur : ergo secundum intellectum aliquid efficitur propinquissimum primo : ergo et assistet.

3. Ad idem, Gregorius dicit, quod « assistere est intima contemplatione perfrui : » sed contemplatio est secundum intellectum : ergo et secundum hoc erit assistere.

4. Præterea, Dignissimum opus est dignissimæ potentiæ : sed assistere est dignissimum opus spiritualis naturæ : ergo est intellectus, qui est dignissima potentia.

Ad oppositum.

1. In eo quod æqualiter se habet ad bonum et ad malum, non est delectatio summa, quæ est in eo tantum quod habet perfectam rationem boni : sed intellectus se habet æqualiter ad bonum et ad malum, quia verum quod est objectum et finis ejus, potest esse bonum et malum : cum igitur in assistendo sit maxima delectatio, non erit secundum intellectum, sed potius secundum voluntatem, cujus est accipere tantum bonum.

2. Præterea, Assistere est nobilissimus modus fruendi : sed frui secundum Augustinum perficitur amore, qui est habitus voluntatis : ergo et assistere erit secundum voluntatem.

Solutio. Dicimus, quod assistere est nobilissima perfectionum felicitatis, et quantum ad contemplatum et contemplantem et modum contemplandi. Ad esse autem beatitudinis oportet esse visionem, quæ est substantia beatitudinis, quia per eam accipitur objectum beatitudinis : et modum visionis ut sit amati et habiti, in quo perficitur delectatio. Unde dicimus, quod assistere quidem est secundum intellectum ut in accipiente, sed secundum voluntatem ut in qua est delectatio. Unde concedimus rationes ad utramque partem.

Du[bium 6.] Circa sextum sic proceditur.

1. Videtur enim, quod omnes primi quibus est assistere, æqualiter assistant. Assistere enim sumitur penes conversionem in Deum : sed omnes de prima hierarchia habent conversionem primam et summam in Deum, quia tertia quæ est immediate, cum non sunt nisi tres : ergo omnes summe æqualiter assistunt.

2. Præterea, Supra, cap. VII, dictum est de Thronis, qui est ultimus ordo primæ hierarchiæ, quod est receptivus divini superadventus nobilissime, quia sine materialitate et passibilitate : sed superiores

non inferius eis recipiunt : ergo omnes primi æqualiter recipientes, summe æqualiter assistunt.

3. Præterea, Beatitudo perficitur tribus, amore, et visione, et habito : quæ tria denominant tres ordines æqualiter, ita quod amor Seraphin, visio Cherubin, et habere Thronos : ergo videtur, quod hi tres ordines æqualiter Deo conjungantur in beatitudine : ergo æqualiter assistunt.

Ad oppositum.

1. Ea quæ non sunt æqualia in nobilitate naturæ et in illuminationibus naturæ proportionatis, non habent æque intimam contemplationem, et ita non æqualiter assistunt : sed in assistentibus est talis diversitas naturæ et illuminationum, ut patet ex cap. X, in quo determinata est connexio ordinum et hierarchiarum et primarum in ordine : ergo non omnes æqualiter assistunt.

2. Præterea, Æqualitas non recipit distinctionem, sicut nec unitas, nisi materialem : sed inæqualitas per gradus infinitos vel in sursum in numeris, vel deorsum in continuis. Cum igitur in assistentibus sint quidam gradus determinati, non erunt æqualiter assistentes.

Quod concedimus et rationes ad hoc.

Ad primum vero dicendum, quod tres sunt tantum conversionis modi in genere, quibus diversificantur hierarchiæ, in quolibet tamen sunt plures gradus.

Ad secundum dicendum, quod illa proprietas convenit etiam superioribus eminentius : quia nominati a nobilioribus donis cedunt sibi in denominatione proprietatis talis.

Ad tertium dicendum, quod illa tria eminentius sunt in primis, licet non denominari possint ab omnibus.

2

ANTIQUA TRANSLATIO.

A. Alter autem non nimis inconvenientem quamdam mihi præstitit apologiam super hujusmodi statu. Ait enim, quia propriam sacrificativam purgationem magnus ille qui tunc erat visionem formans Angelus, in docen-

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Alius item haud admodum incongruam hujus quæstionis mihi tradidit III
solutionem : aiebat enim, magnum illum (quiscumque tandem is fuerit) angelum, qui visionem hanc effinxerat ut prophetam divinis rebus institueret,

dum divina Theologum, in Deum et post Deum in præoperatricem hierarchiam reposuit.

expiandi munus, quod sui erat officii in Deum, et post Deum, ad primævam illam hierarchiam retulisse. Ac numquid hæc oratio vera est ? Referebat enim qui hoc asserebat, quomodo vis illa Dei principalis, cum ad omnia emanando pertingeret, libereque cuncta permearet,etiam tum tamen omnibus inaspectabilis existeret, non solum quatenus superessentialiter omnibus antecellit, verum etiam in quantum occulte omnia providentiæ suæ penetrat operatione : cunctis item naturis spiritalibus pro cujusque modulo illucet, dumque antiquissimis illis spiritibus lucis suæ radios immittit, per eosdem, utpote primos, inferioribus perquam ordinate se ad captum cujusque ordinis ac contemplandi facultatem dispertit.

B. Et numquid ergo hæc ratio verax est ? Ait enim qui hoc dixit, quomodo divina virtus in omnia veniens implet et per omnia immensurabiliter pervenit, et omnibus iterum est invisibilis, non solum quasi ab omnibus superessentialiter remota, sed et quasi occulte in omnia permittens providas suas operationes. Sed tamen et omnibus intellectualibus proportionaliter superlucet, et propriam illuminationem ingerens pretiosissimis essentiis, per eas quasi primas in submunitas se bene ornate distribuit secundum uniuscujusque dispositionis contemplationem commensurativam.

DIVISIO ET EXPOSITIO TEXTUS.

A. *Alter autem non nimis*, etc.

Hic ponit secundam solutionem. Et dividitur in partes duas. In prima ponit solutionem. In secunda probat eam per exempla, ibi (§ 2, B), *Et numquid ergo.*

Est ergo solutio talis, quod ille qui purgavit Prophetam, fuit de primo ordine, sed non purgavit ministerio, sed auctoritate, in quantum inferior Angelus virtute ipsius recepta purgavit Prophetam : et sic reducitur operatio in ipsum sicut omnium in Deum.

Littera sic legatur : Ita quidem dicunt. *Autem*, id est, sed *alter* pater, forte Ierotheus *præstitit mihi*,id est, dixit, *super hujusmodi statu*, id est, dispositione angelica in hac purgatione *quamdam apologiam*, id est, responsionem, quæ est sermo post quæstionem : quia coram ipso quæsita fuit hæc quæstio, et responsiones probabiles colligit. Apologiam dico *non nimis inconvenientem* Ierotheo. *Enim*, id est, quia ipse *ait, quia*, id est, quod *ille magnus Angelus qui erat tunc formans* ministerio *visionem* illam, id est, ostendens, tamen erat de inferioribus : et hoc *in docendum*, id est ut doceret *Theologum*, scilicet Isaiam, divina, *reposuit* sicut causa secunda reducendo effectum in primam propriam quam ministerio exercuit, *purgativam sacrificationem*, id est, purgationem sacre factam.Reposuit dico *in Deum et in hierarchiam post Deum præoperatricem*, id est, ante alias operantem, scilicet pri-

mam : ad hoc enim quod ostendit se agere Angelus inferior virtute divinæ illuminationis per primam hierarchiam receptæ, ostendit et Deum et Seraphin purgantem.

B. *Et numquid ergo.* Hic probat solutionem. Et dividitur in partes duas. In prima ostendit per exemplum, quæ inferiores Angeli operantur reponentes effectum in Deum et superiores, tamquam in ea quorum virtute agunt. In secunda restringit ad propositam quæstionem, ibi (§ 5), *Ait ergo qui hoc dixit.*

Dividitur autem prima in duas. In prima ostendit per simile virtutis divinæ universaliter in omnia diffusæ, quod illuminatio ejus pervenit in intellectualia proportionaliter, et ostendit per exempla. In secunda adaptat ad propositum, ibi (§ 4), *Juxta hanc igitur naturalis ordinationis.*

Circa primum duo facit. Primo ponit similitudinem virtutis divinæ implentis omnia ad illuminationes intellectuales. Secundo manifestat per exempla, ibi (§ 3), *Quam ut apertius dicam.*

DUBIA.

Ad evidentiam primæ partis quæruntur tria.

Primo, Utrum divina virtus veniat vel extendatur in omnia implens ea, secundum quod in *Littera* dicitur ?

Secundo, Utrum perveniat in res sicut permixta rebus ?

Tertio, Si aliquo modo commisceatur, utrum sit una participata a pluribus proportionaliter, vel sint multæ ?

Circa primum sic proceditur. Dubium I.

1. Videtur enim, quod falsum dicatur in *Littera*. Unius enim indivisibilis secundum esse non est extensio in multa, cum unum sit indivisum in se et divisum ab aliis : sed divina virtus est una indivisibilis secundum esse, cum non sit aliud ipse et virtus sua, ut dicit Augustinus : ergo non extenditur super omnia.

2. Præterea, Si hoc sit ratione simplicitatis, quod potest esse in pluribus, ut fere omnes dicunt, hoc non potest esse, quia, ut dicitur in VI *Metaphysicorum*, « est simplicitas rationis et non esse : « illa autem simplicitate posita, scilicet « rationis, qualis est materialium, sequi- « tur esse in pluribus : sed non sequitur « ad simplicitatem secundum esse, cum « unitas et punctum non sint in pluri- « bus : » cum igitur simplicitas divinæ virtutis non sit ratione, sed esse, non videtur quod faciat esse in virtute in pluribus.

3. Præterea, Simplex secundum rationem est distinctum a rebus quibus inest, sicut esse in uno : hoc autem modo divina virtus non est in rebus : quia sic esset idem esse habens cum rebus. Unde oportet quod sit simplex secundum esse : hujusmodi autem simplex in aliquo distinctum est et diversum ab ipso : quod autem distinctum est ab aliquo, non est in illo : ergo divina virtus non est in rebus ut implens illas.

4. Ad idem, Secundum sententiam Pythagoræ, diversitas est causa negationis : id ergo a quo negatur vere res, est diversum et distinctum a rebus, et per consequens non extensum in omnia : quia distingui ab aliquo et extendi in illud, opposita sunt : de divina autem virtute, quæ Deus est, omnia negantur creata, imo negationes veriores sunt de ipso quam affirmationes, ut supra, cap. II, dictum est.

5. Ad idem, Quod dicitur in omnibus,

reduplicatione sui facit secundum, et sic deinceps, sicut esse cum sit in omnibus, id quod sibi supervenit unum, non est distinctum ab esse : quia præter esse in uno nihil manet : et ideo oportet quod primum esse per reduplicationem sui eliciat causatum unum, et sic deinceps : sed virtus divina non reduplicatione sui constituit quæ sunt post ipsam, cum nihil eorum sit : ergo non est extensa in omnibus.

6. Ad idem, Quod est in pluribus, recipit additionem aliquorum supra se, aut propter aliquid indigetur ipso in re : sed virtuti divinæ nihil superadditur : quia hoc determinaret ipsam et faceret eam aliquo modo in actu, ut indigeretur ea ad aliquid in rebus, cum res in suis principiis habeant sufficientem perfectionem in esse et agere : et si non habent, possibile est perfici : ergo divina virtus non implet omnia.

Ad oppositum.

1. Quod portat omnia immediate, portatione est in omnibus : sed virtus divina immediate portat omnia. Ad Hebr. I, 3 : *Portans omnia verbo virtutis suæ.*

2. Ad idem, Causa et causatum necessario sunt simul, si sit vera causa. Artifex vero non est vera causa domus, ut dicit Avicenna, sed factionis domus. Domus autem vera causa est dispositio partium in gravitate et levitate faciens consistentiam in tali figura. Et non sufficit, quod sit simul tempore, sed oportet ut sit in causato tenens illud in esse. Sed causa prima est causa universi esse, quod est causatum primum, et est causa secundum suam essentiam. Ergo oportet quod Deus et virtus ejus secundum essentiam sit implens rem quamlibet.

Quod concedimus, et rationes ad hoc.

Ad primum vero dicendum, quod unum indivisibile secundum esse non potest extendi in multa extensione essentiali, potest tamen extendi in multa extensione virtuali, sicut virtus causæ efficientis est in causato.

Ad secundum dicendum, quod simplicitas est causa, quod divina virtus extenditur in multa, et non secundum rationem, sed secundum esse. Est enim perfecta simplicitas secundum esse, quæ non habet compositionem neque componibile est alteri. Per hoc autem quod aliquid componitur alteri, efficitur determinatum ad aliud, et non potest esse in alio. Unde quod unitas et punctum non possunt esse in pluribus, est ex defectu simplicitatis : quia sunt componibilia alteri.

Ad tertium dicendum, quod licet extendatur super omnia per modum causæ efficientis continentis, est tamen distincta per essentiam a rebus. Propter quod ab ipsa negari possunt res : et ideo distingui et extendi non sunt opposita, cum referantur ad diversa. Et per hoc patet solutio ad quartum.

Ad quintum dicendum, quod reduplicatione sui constituuntur secundum ea quæ essentialiter efficiuntur de esse rei, ut formalia, ut esse, et vivere : non autem est sic in causis efficientibus.

Ad sextum dicendum, quod principia essentialia rei habent esse et agere a causa prima : et ideo si non continuarentur virtuti ejus, non possent subsistere nec agere.

Circa secundum sic proceditur. Dubiu

1. Videtur enim, quod virtus divina commisceatur rebus : quod enim constituit aliqua in propria natura et specie, oportet commisceri : aliter enim non posset esse proprium principium, quod oportet ad hoc ut rem in propria natura constituat : sed divina virtus constituit omnia in propria natura et specie : ergo commiscetur rebus.

2. Ad idem, Omne continens conjungitur contentis : cum igitur divina virtus contineat res, oportet quod conjungatur eis : non autem conjungitur tantum secundum locum, quia non esset intus in re : cum igitur non remaneat aliqua conjunctio possibilis nisi forte secundum esse, videtur quod hoc modo conjunge-

ur : quod autem sic conjungitur, commiscetur : ergo divina virtus est in rebus ut commixta eis.

3. Ad idem, Sic dicit Philosophus : « Cujus est actio, ejus est potentia : » sed continere est actus formæ vel loci : ergo et virtus divina continens, cum non contineat ut locus, quia continet tantum extra, erit forma : hæc autem commiscetur rei : ergo et virtus divina commiscetur.

4. Ad idem, Quod est in aliquo, vel est sicut locatum in loco, vel sicut principium intraneum in ipso : sed virtus divina est virtus in rebus, cum contineat intus et extra, et non continet nisi ubi est : cum igitur non sit in rebus sicut locatum in loco, quia sic esset contentus a rebus, erit sicut principium intraneum : et ita commiscetur.

5. Ad idem, Sicut dicit Augustinus in libro de *Trinitate*.« Non est dicendum de « Deo quod est contra totum ordinem « naturæ, et cujus exemplum in tota « natura non potest inveniri, sicut quod « generet se : » sed quæcumque virtus creata vadit per omnia vel per multa, commiscetur eis, sicut virtus primi mobilis, et quæcumque alia : ergo et virtus divina commiscetur omnibus, cum vadit per omnia.

6. Ad idem, Quæcumque virtus proportionaliter recipitur ab his per quæ vadit, commiscetur eis, cum proportio causetur ex commixtione : sed virtus divina proportionaliter recipitur ab unoquoque, ut dicitur in *Littera* : ergo commiscetur unicuique.

Ad oppositum.

1. Est quod dicitur in libro de *Causis*. « Causa prima regit omnes res præter « quod commisceatur cum eis. » Regit autem in certiori regimine per virtutem suam, quæ est sua essentia, cum sit agens primum. Ergo non commiscetur virtus ejus, vadens tamen in omnia.

2. Ad idem, Nihil movet seipsum ad mixtionem : cum igitur virtus divina non sit mota ab aliqua virtute, cum sit prima, esset enim aliquid prius primo, cum movens prius sit moto, impossibile est virtutem divinam ire per omnia mixta.

Solutio. Dicimus, quod sicut duplex est virtus animæ. Una quæ est in ipsa, sicut potentia visiva, vel alia. Et altera virtus animæ est, quæ est effluxa ab anima in corpus, quæ defertur per singulas partes corporis spiritibus corporalibus. Ita etiam est duplex divina virtus. Una quæ est increata, et est sua essentia, et hæc est in omnibus, nulli tamen admixta. Alia vero est creata ab ipso in rebus, et hæc similiter est in omnibus, sed permixta omnibus : hoc enim est ipsum esse quod est sermo Dei velociter currens per omnia, sicut dicitur in Psal. CXLVII, 15 [1], ut exponit Glossa.

Ad primum ergo dicendum, quod id quod constituit unumquodque in natura propria, est divina virtus creata, quæ miscetur per essentiam : sed virtus increata constituit per modum agentis proprii uniuscujusque per rationem propriam rei quam habet apud se.

Ad secundum dicendum, quod virtus divina increata non est continens sicut locus, nec etiam sicut forma, sed sicut virtus activa continens intus et extra. Agens autem naturale est causa exterius per motum et non interius ut dans esse, et ideo non continet intra. Si vero virtus ignis esset separata, ut agens seipsa, et esset componibilis alteri ut causa interius, necessario esset in omnibus suis causatis, distincta per essentiam ab illis.

Ad tertium dicendum, quod forma dupliciter potest considerari, aut secundum quod est forma materiæ, aut secundum

[1] Psal. CXLVII, 15 : *Qui emittit eloquium suum terræ : velociter currit sermo ejus.*

quod est effectus divinæ virtutis a qua habet esse et continere. Secundum igitur quod est forma materiæ, continet ipsam : sed quia hoc est sibi a virtute prima, suum continere refertur in continentiam virtutis primæ, quæ continet unica et indivisa continentia cum continentia formæ, quæ non contineret nisi per hoc quod conjuncta est sibi virtus divina, nec omnino esset : sicut motus localis attribuitur a Philosopho generanti, quia dans formam, dat etiam motum et alia quæ consequuntur formam. Unde per actum continentiæ formæ non excluditur continentia divinæ virtutis increatæ.

Ad quartum dicendum, quod hoc est ex defectu simplicitatis in virtute aliorum agentium : quia non possunt transire per multa nisi commixtim : quia est componibilis, et sic determinabilis : et ideo non sic oportet esse in virtute increata.

Ad quintum dicendum, quod sicut dicit Dionysius, « Deus æqualiter est in « omnibus, sed non omnia æqualiter in « ipso, sed quædam propinquius quibus- « dam, secundum quod plus participant « de virtute creata ipsius : » et ideo in hac est proportio, et non in virtute increata. Alia concedimus.

Dubium 3. Circa tertium sic proceditur.

1. Videtur enim, quod sit virtus una vel bonitas vel illuminatio creata a Deo, quam omnia proportionaliter participant : quæcumque enim sunt reducibilia in unum primum, participant unam naturam communem, sicut idem lumen solis participatur ab aere, terra et luna proportionaliter : sed omnia reducibilia sunt secundum prius et posterius in participationem virtutis primæ : ergo omnia participant eamdem virtutem creatam in omnibus.

2. Ad idem, Ab agente per rationem unum accipitur natura communis una : sed Deus per eamdem rationem est principium omnium : ergo natura participata ab ipso, in omnibus est una.

3. Ad idem, In *Littera* dicitur, quod « divina virtus venit in omnia implens « ea : » hoc autem non posset dici, si essent plures virtutes in diversis receptæ : ergo est una.

4. Præterea, Virtus increata est una in omnibus : ergo per eamdem rationem virtus creata, quæ est effectus ipsius in rebus.

Ad oppositum.

5. Id quod participatur a pluribus non solum universaliter, sed et particulariter, non potest unum esse in multis : sed divina virtus constituit res participantes in esse particulari, non solum largiens universales formas, sed proprias : ergo non est una in omnibus.

Solutio. Dicimus, quod bonitas vel virtus effluens a Deo in res, est quidem una ratione non generis vel speciei, sed analogia ad unum principium, sicut ens : hoc enim est virtus divina currens per omnia, ut dictum est : sed secundum esse sunt multa : natura enim vel essentia, ut dicit Avicenna, per se nec est una, neque est multa, sed secundum quod habet esse in particularibus, consequitur ipsam multitudo : secundum vero quod accipitur per abstractionem a particularibus ut ultimo communis omnium, consequitur ipsam unitas : si enim esset per se una vel multa, numquam esset sine unitate vel multitudine. Deus autem non creavit naturam per se : quia non esset postquam creata esset, cum esse sit suppositi : nec iterum creavit eam in ratione tantum, sed in rebus in quibus habet esse et multitudinem : et ideo simpliciter concedimus, quod Deus fecit multas virtutes in rebus, quæ tamen sunt unum in ratione analogiæ.

Ad primum ergo dicendum, quod non oportet ea quæ prædicto modo reducibilia sunt in unum, habere unam naturam communem, nisi ratione analogiæ.

Ad secundum dicendum, quod « Deus « causat unumquodque propria ratione, « et alia ratione equum, et alia ratione « hominem, » ut dicit Augustinus. Hæc tamen pluralitas est rerum productarum

ab ipso, in respectu quarum eadem essentia divina est in ratione plurium.

Ad tertium dicendum, quod dicitur venire in omnia propter unitatem analogiæ, et non quæ sit secundum esse.

Ad quartum dicendum, quod non est similis ratio de virtute increata, quæ non commiscetur rebus, et de creata quæ non est distincta a rebus.

Et quintum concludit, quod non habent unitatem secundum esse, sed non tollitur unitas rationis.

EXPOSITIO TEXTUS.

B. *Et numquid ergo hæc ratio*, etc.

Littera sic legatur : Ita ille dixit. *Et* nunc *ergo* quid dicendum est? *Numquid*, id est, nonne *hæc ratio* solutionis *verax est? Ait enim ille qui dixit hoc*, id est, hanc solutionem ut confirmans eam, hoc scilicet ait : *Quomodo divina virtus* increata *veniens in omnia, implet* ea suis perfectionibus, *et pervenit per omnia immensurabiliter*, id est, non commensurata alicui rei, ita ut non sit in alio, *et iterum in omnibus* manens *est invisibilis* : quia non commiscetur rebus, sed manet in sua natura : et *non solum* sic pervenit in omnia *quasi remota ab omnibus superessentialiter*, id est, essentia ejus super omnia existente, ita quod nihil rei conferat, *sed et*, id est, etiam pervenit *quasi occulte*, quia intus operando, *permittens*, id est, intromittens, *in omnia suas providas operationes*, id est, sua operata provisa unicuique, et hæc sunt virtutes creatæ. Et licet ita impleat omnia, *sed tamen et*, id est, etiam specialiter *superlucet*, id est, per modum lucis se participat in actu manifestæ cognitionis *omnibus intellectualibus*, et hoc *proportionaliter* eis, et ipsa *ingerens propriam*, hoc est, proportionalem, *illuminationem pretiosissimis essentiis*, scilicet primis Angelis, *distribuit* illuminationes *per eas*, scilicet essentias pretiosissimas, *quasi per primas in submunitas se*, id est, in illas quæ sub eis munitæ sunt firmiter stantes in suis ordinibus. Distribuit dico *bene ornate*, id est, secundum ordinem ad finem et decorem in ipsis : et hoc fit *secundum contemplativam commensurationem*, id est, secundum proportionem contemplativæ capacitatis *uniuscujusque dispositionis*, id est, ordinis.

3

ANTIQUA TRANSLATIO.

Quam ut apertius dicam, et per propria exempla, etsi deficientia Deo ab omnibus remoto, verumtamen nobis manifestiora. Solaris radii distributiones in primam materiam bene distributæ implent omnium lucidiorem, et per eam manifestius proprios declarat splendores. Accedens vero crassioribus materiis, obscuriorem habet distributivam superapparitionem ex illuminandarum materiarum ad illuminationis distributivum habitum inopportunitate. Et paulo post ex hoc ad perfecte fere indistributum coarctatur.

Iterum ignis caliditas magis seipsam distribuit in capaciora, et ad similitudinem suam bene convenientia et facilia. Ad vero reformationibus contrarias essentias, ipsa nullum aut absconsum primitivæ operationis vestigium manifestat. Et hoc eo amplius, quia his quæ non sunt cognata per opportuna sibi habentia admittitur primum, utpote ignita faciens ab igneis facile mobilia, et per hæc aut aquam aut alterum quid non facile ignescentium proportionaliter calefìcans.

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Ut autem dicam clarius, exemplis utar familiaribus (quæ tametsi Deo, qui cunctis eminet, non ita congruant, nobis tamen planiora sunt), solaris, inquam, radii diffusio materiam sibi proximam, quippe cæteris liquidiorem, facillime trajicit, et per eam coruscationes suas clarius succendit; verum ubi in densiores aliquas materias inciderit, obscuriorem cernitur habere luminis diffusionem, ob materiarum, quæ illuminandæ sunt, ad lumen diffundendum ineptitudinem; atque inde sensim ad hoc contrahitur, ut vix ultra distribui jam possit. Eodem modo calor ignis magis se diffundit in ea quæ ipsius sunt capaciora, et ad ejus similitudinem facile cedunt, et adducuntur; verum in naturis illi reluctantibus contrariisve, vel nullum aut exile efficacitatis ejus igneæ vestigium apparet; quodque aut majus est, in ea quæ non sunt ejusdem generis, per illa quæ ipsi jam accomodata sunt se ingerit, ita ut primum, si ita res ferat, ignea faciat ea quæ facile ignescunt, atque iis adhibitis, aut aquam, aut aliquid aliud eorum quæ difficile ignescunt, eodem modo calefaciat.

DIVISIO TEXTUS.

Quam ut apertius dicam, etc.

Hic manifestat quod dictum est de virtute divina per exempla. Et dividitur in partes duas. In prima parte ponit exemplum de luce, quæ inter formas corporales est spiritualior. In secunda de calore, qui simpliciter maxime est activus, ibi, *Iterum ignis caliditas.*

DUBIA.

Hic sunt tria dubia.

Primum, de primo exemplo.

Secundum, de secundo.

Tertium, de his exemplis in communi.

m 1. Circa primum sic proceditur.

1. Videtur enim falsum esse quod dicit, quod solaris radius manifestius splendet in propinquiorem materiam, scilicet cœlestem, et obscurius in crassioribus : ubi enim lux magis manifestatur, magis videtur : sed corpus cœli (quod est hic dictum prima materia recipiens lumen) non est visibile nisi quantum ad partes luminosas, sicut aer videtur : ergo in eo non magis manifestatur radius solis.

2. Præterea, Lux ubi est, necessario videtur, quia seipsa videtur : sed in corpore cœli non videtur lux a nobis de nocte, cum tamen irradiet ipsum sol : ergo non est maxime lucidior omnibus.

3. Præterea, Avicenna dicit, quod « corpora spissa magis splendent, sicut « crystallus magis quam aqua : » ergo videtur quod falsum dicit, quod in crassioribus materiis obscuriorem habet apparitionem.

Solutio. Dicimus, quod Dionysius vocat hic lucidiorem, et primo recipientem lumen receptum a sole per inspissationem partium : aliæ vero partes cœli quæ raritatem quamdam habent, recipiunt lumen solis per diaphaneitatem, sicut aqua vel aer : et illa quæ sunt retentiva luminis, lucidiora efficiuntur, et magis visibilia, unde et *luminaria* dicuntur, quasi vasa luminis. Et si dicatur, quod in superioribus non sunt rarum et densum, quæ sunt qualitates tangibiles inferiorum, dicendum, quod non per eamdem rationem sunt in superioribus et in inferioribus. Et per hoc patet solutio ad primum.

Ad secundum dicendum, quod hæc est falsa, quod lux videatur ubicumque est : sol enim dum est in occasu, illuminat totum superius hemisphærium : unde non potest esse, quod post unam horam qua ascendit quindecim gradibus, retrahat ejus lumen plus quam a tot gradibus ex parte orientis : et ita tota alia pars hemisphærii est illuminata : unde cum non videamus lumen in parte illa, oportet quod non ubicumque lumen sit, ibi videatur. Et est etiam contra suppositio-

nes in libro de *Crepusculis*, quarum una est, quod « lumen non videtur nisi transmissum ad videntem. » Alia est : « Lumen non videtur nisi in corpore « spisso. » Unde lux non videtur nisi luminosum immittat in directum videntis vel reverberetur ab aliquo spisso, et propter hoc cum sol jam occidit, non potest videri lumen ejus, nisi quamdiu reverberatur a nubibus, cum a corpore cœli non possit reflecti, et non fit motus luminis ad videntem, sed potius a vidente. Et est simile de specie visibili, quæ per actum luminis manifestatur : licet enim species rei quæ est, prius generetur in aere circulariter ad majus spatium, ita quod etiam ante me sit præsens, non tamen possum eam videre nisi per reflexionem a speculo : quia motus ejus non est ad videntem, sed a vidente.

Ad tertium dicendum, quod Avicenna loquitur de spisso diaphano, propter cujus inspissationem fit aliquid lucidum, ut patet in crystallo, qui est aqua inspissata. Sed Dionysius loquitur de spissitudine quæ est per inspissationem aeris in aquam, et deinceps in terram, et sic efficitur non recipiens lumen nisi in superficie : unde non dixit spissiora, sed crassiora.

Dubium 2. Circa secundum sic proceditur.

1. Videtur enim esse falsum quod dicit de igne : « Ignis enim non tangit nisi immediatum : et si non tangit, non agit : « et si non agit, non sequitur alteratio, » ut dicitur in XVI de *Animalibus*. Ergo non agit in remotum, sed tantum in immediatum.

2. Præterea, Si ignis tangit frigidum tactu physico, oportet calidum fieri in illo : sed in eo est frigus : ergo erunt contraria simul : hoc autem est impossibile : igitur ignis non potest tangere, et sic nec agere in ea quæ non sunt cognata, ut frigida.

3. Præterea, Agere fortius et remissius in magis et minus distantia est virtutis deficientis. Talis autem non est virtus divina : ergo non competit sibi hujusmodi exemplum.

4. Præterea, Ignis non adest omnibus æqualiter quæ magis et minus distant ab eo, sicut Deus : ergo non videtur quod similitudo aliquid valeat ad propositum.

5. Præterea, Frigus fortius agit in ea quæ sunt magis calida : propter quod ex nube calidissima generantur grandines, quæ sunt perfectæ congelationis : ergo similiter videtur, quod caliditas ignis magis agat in minus cognata.

6. Præterea, Videmus sensibiliter, quod silex et alia dura magis recipiunt de calore quam tenuia : et ita videtur falsum dicere.

Solutio. Dicimus, quod inter omnes qualitates duæ sunt simpliciter activæ, scilicet calidum et frigidum, et calidum magis frigido : unde et calidum movet, frigus vero retardat motum : et ideo virtus ejus maxime habet similitudinem inter qualitates elementares ad virtutem divinam, in hoc quod pertransit super ea in quæ agit proportionaliter.

Ad primum ergo dicendum, quod corpus distans licet non tangatur ab igne secundum substantiam, tangitur tamen ab eo per virtutem suam quam in mediatum agendo emittit, sed usque ad aliquid per actionem unius in alterum ex virtute ignis recepta.

Ad secundum dicendum, quod in frigido in quod agere incipit calidum, non est calor simpliciter, neque frigus, sed alterum ut tendens ad perfectionem sui, alterum ad destructionem : et sic non est inconveniens in potentia et ut in via esse contraria in eodem, imo necesse est in omni motu, quamvis simpliciter et in actu non possint esse simul.

Ad tertium dicendum, quod in igne agente accipitur proportio et ex parte agentis, cujus virtus non æqualiter imprimit in propinquum et in distans, et ex parte recipientium, quæ non æqualiter possunt actionem suscipere, et quantum ad ultimum sumitur similitudo, et non

quantum ad primum, et ideo exemplum deficiens est. Et per hoc patet solutio ad quartum.

Ad quintum dicendum, quod hoc est per accidens : quia frigus magis imprimit in calidum : quia scilicet per calorem extenuatur. Et ideo frigus totum penetrat. Hic autem loquitur Dionysius de effectu caloris per se. Et similiter dicendum ad sextum.

3. Circa tertium sic proceditur.

1. Videtur enim, quod hæc exempla non valeant ad propositum : virtus enim quæ non impeditur, æquales habet effectus in omnibus : virtus divina cum sit infinita, non impeditur aliqua distantia : ergo non similiter agit in inferioribus virtutibus, ita quod in quibusdam magis et in quibusdam minus.

2. Præterea, « Omnis virtus infinita « excedit omnem proportionem finitam, » ut dicit Philosophus. Si igitur virtus creata imprimit in quædam plus et minus proportionaliter et in tanto tempore, virtus divina in infinitum excedit proportionem temporis et effectus, et ita aget in nunc et semper usque ad summum perficiendo.

3. Præterea, Imperfectum est agens quod in nullo inducit totam speciem, quia hic est finis : Deus autem in nullo totam speciem suam inducit : ergo non convenit sibi agere, quia esset imperfectio in eo.

Solutio. Dicendum, quod hæc exempla sunt convenientia, quantum possibile est in creaturis simile Deo accipere, deficiunt tamen, ut prius dictum est.

Ad primum vero dicendum, quod Deus non agit secundum totam virtutem infinitam, ut faciat quidquid per eam potest, licet tota agat ea. Agit enim secundum ordinem sapientiæ imponentis finem unicuique naturæ. Nec ex hoc sequitur, quod virtus primi non sit simplex ut habens partem et partem : quia non sic dicitur tota vel non tota, sed secundum effectum, sicut attenditur divisio cujuslibet virtutis in quantum hujusmodi.

Ad secundum dicendum, quod Aristoteles accipit proportionem in virtutibus materialibus, quas necesse est agere secundum totum posse : et ideo non est ad propositum.

Ad tertium dicendum, quod hoc est verum de agente proportionato, quod communicat cum patiente in materia, et non de agente primo : cum etiam nec sol inducat totam speciem suam in aliquo.

EXPOSITIO TEXTUS.

Littera sic legatur : Diximus, quod distribuit secundum commensurationem uniuscujusque, *quam* commensurationem *ut apertius dicam*, id est, explanem, *et per exempla propria*, id est, convenientia, *etsi*, id est, quamvis exempla dico *deficientia a Deo*, quem nihil præter fidem repræsentat, *remoto ab omnibus*, in infinitum superius existente, *veruntamen* exempla dico *manifestoria nobis*, id est, sensibilia. Ut, inquam, sic dicam, dicemus hæc : *Distributiones solaris radii*, id est, fulgores ejus dispersi *bene*, id est, abundanter *distributæ*, id est, communicatæ *in materiam primam*, id est, in corpora primo recipientia lumen, et retentiva ejus, *implent*, id est, implendo faciunt eam *lucidiorem omnium*, id est, omnibus, *et per eam* sol *manifestius declarat proprios splendores*. *Vero*, id est, sed radius ejus *accedens materiis*, id est,

corporibus receptivis luminis *crassioribus*, id est, in opacitatem crassatis, qua recipiunt tantum in superficie, *habet obscuriorem distributivam superapparitionem*, distribuitur enim eis secundum superficiem per modum coloris, non lucis. Unde etiam Pythagoras vocabat colorem ἐπιφάνειαν : et etiam est color lux obscurata in corpore opaco. Et hæc obscuritas causatur *ex inopportunitate*, id est, deficiente proportione *illuminandarum materiarum ad habitum*, id est, formam vel lucem, *distributivum illuminationis*. *Et paulo post ex hoc* etiam deficiendo *coarctatur* radius ex defectu materiæ *ad fere perfecte indistributum*, id est, quod fere nihil participatur, sicut in colore nigro, qui causatur ex defectu lucis, modicum retinens de luce ad manifestationem obscuritatis tantum.

Iterum caliditas ignis magis seipsam distribuit in capaciora et bene convenientia, id est, proportionata *ad similitudinem suam*, id est, ignis consequendam, *et facilia* ad receptionem. *Vero*, id est, sed *ipsa* caliditas *nullum vestigium*, id est, operationem *primitivæ operationis*, id est, primæ virtutis agentis, scilicet ignis, *manifestat*, *aut absconsum*, id est, occultum et debile, *ad essentias contrarias*, id est, in contrarium dispositas, *reformationibus*, id est, actionibus ignis, quibus aliud sibi conformat. Dicit ergo nullum, aut absconsum, propter ea in quæ non potest de facili imprimere ignis, sicut sunt ebenus, magnes, et carbunculus, quæ propter constrictionem pororum exterius non potest subintrare ignis, ut dividendo consumat, nisi valde difficulter. *Et hoc* exemplum *eo amplius* manifestat propositum : *quia* caliditas ignis *admittitur*, id est, recipitur *primum in his quæ non sunt cognata*, id est, propinqua ad formam ignis, *per opportuna sibi habentia*, id est, per ea quæ sunt proportionata ut facile recipiant. Admittitur dico, *utpote*, id est, sicut *faciens ignita* ea quæ sunt *facile mobilia ab igneis*, sicut ligna sicca, *et* sicut *calefficans*, licet non perfecte igniens, *aut aquam*, *aut quid*, id est, aliquid *alterum* de numero *non facile ignescentium*, et hoc *proportionaliter* eis, et per hoc quod facile igniuntur.

4

ANTIQUA TRANSLATIO.

Juxta hanc igitur naturalis ordinationis rationem, supernaturalis ipsa omnis boni ornatus visibilis et invisibilis ordinatio congruæ dilucidationis claritatem primo apparentem ut in copiosissimis effusionibus excelsissimis manifestat essentiis : et per eas quæ post sunt essentiæ, divinum participant radium. Hæ enim primæ cognoscentes Deum, et divinam supereminenter desiderantes virtutem, et præoperatrices fieri, quantum possibile est, Deo simili virtute et actione dignæ effectæ sunt : et post se essentias ipsæ ad similem virtutem, ut virtus, deiformiter extendunt, copiose ipsis tradentes ex superveniente in eas claritate : et illæ iterum subjectis, et per singulas prima ei quæ est post ipsam, tradit ipsa, a qua nonne et in omnes proportionaliter pervenit ? Est ergo simul cunctis illuminatis principium illuminandi Deus quidem natura et vere et proprie, ut luminis essentia et ipsius esse et videre causalis. Tum deiformiter et Deo similiter permanens superpositum, post se unicuique divina lumina per se in illud trans-

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Secundum hanc igitur naturalis ordinis rationem, supernaturaliter fons omnis ordinis, cum visibilis tum invisibilis distributionis, propriæ splendorem illustrationis primordialiter per influxus beatissimos supremis istis essentiis manifestat, et per illas reliquæ deinceps divinum istum radium participant. Hæ enim cum primæ Deum agnoscerent, divinæque virtutis ejus desiderio summo tenerentur, hoc etiam assecutæ sunt, ut primæ ad divinæ potestatis atque actionis imitationem pro captu suo pervenirent ; eædemque inferiores ad eamdem imitationem, quantum possent, benigne promoverent, dum absque invidia in illas inditæ sibi lucis partem derivant, ipsæque vicissim in inferiores ; atque ita sigillatim, prima sibi proximam ejus quod sibi datum est participem facit, sicque per providentiam in omnes pro cujusque captu divina lux distribuitur. Est igitur omnium quæ illustrantur illuminandi principium Deus quidem natura, et revera proprie ut lucis essentia, ipsiusque status et adspectus auctor : ex instituto autem Deique imitas-

vehendo. Ergo excellentissimam cœlestium animorum dispositionem, simul omnium reliquarum essentiæ, secundum quod consequens est, post Deum principium mirantur, omnis sacræ et divinæ scientiæ et divinæ imitationis, tamquam per illas in omnes et nos divina illuminatione distributa. Propter quod et omnem sacram et Deo similem operationem in Deum quidem quasi causalem referunt : deinde in primos deiformes intellectus tamquam primos operatores divinorum et magistros.

Non ergo prima sanctorum Angelorum dispositio magis simul omnibus habet igneam proprietatem et effusam divinæ sapientiæ traditionem, et mysticam excelsissimæ divinarum illuminationum scientiæ, et sessivam [1] proprietatem gestantem, divinam susceptionem significantem? Ipsæ vero suppositarum dispositiones essentiarum, igneam sapientem scientem Dei susceptoriam virtutem participant quidem infra, et ad primas adspicientes, et per eas ut imitatione divina præoperativæ digne factas in deiformitatis possibile reductæ? Dictas ergo sanctas proprietates quarum participatio per primas post ipsas subsistentes fiunt, ipsis illis post Deum tamquam hierarchiis reponunt.

tione, quælibet superior ex parte cujuslibet inferioris, ad quam ejus interventu divina lumina trajiciuntur. Supremam igitur cœlestium intelligentiarum dispositionem, cæterorum angelorum omnium essentiæ, jure merito post Deum, omnis sacrosanctæ Dei cognitionis imitationisque principium esse censent, quod per illas in omnes ad nos usque Dei principalis illustratio derivetur ; quapropter sacram omnem Deique imitatricem actionem ad Deum quidem ut auctorem referunt, ad primas autem ac deiformes mentes, ut primarios effectores divinorum operum ac magistros. Prima itaque sanctorum angelorum distributio magis præ reliquis igneam proprietatem continet, fusamque divinæ sapientiæ communionem, ac summæ divinarum illustrationum scientiæ usum atque peritiam, soliique proprietatem, quæ patulam ad Deum excipiendum capacitatem indicat : inferiorum autem essentiarum dispositiones hujus igneæ, sapientis, scientis, ac Dei capacis virtutis participes quidem sunt et ipsæ, sed inferiori gradu, et cum respectu ad priores per quas, ut divinæ imitationis præformatrices, ad deiformitatem pro captu suo promoventur. Dictas itaque proprietates sacrosanctas, quarum secundæ naturæ per primas participes effectæ sunt, iis ipsi post Deum, tamquam præpositis suis, acceptas ferunt.

[1] Cf. superius, cap. VII, explanationem hujus verbi, *throni*.

DIVISIO ET EXPOSITIO TEXTUS.

Juxta hanc, etc.

Hic adaptat exempla ad illuminationes angelicas, et facit duo. Primo adaptat exempla ad oppositum. Secundo concludit intentum, ibi, *Non ergo prima.*

Littera sic legatur : Ex quo ita est in luce et calore, *juxta hanc rationem ordinationis naturalis*, id est, naturalium rerum, id est, ad similitudinem ejus *ipsa supernaturalis*, id est, divina *ordinatio omnis boni ornatus*, id est, perfectionis essentialiter qua decorantur res in se et ordinantur ad finem, scilicet *visibilis*, ut in corporalibus, *et invisibilis*, ut in spiritualibus, *manifestat claritatem congruæ dilucidationis*, id est, qua proportionaliter unaquæque illuminatur, *primo apparentem in essentiis excelsissimis*, id est, supremis *effusionibus copiosissimis*, *et per eas*, scilicet primas, *participant* divinum *radium essentiæ* inferiores *quæ post* primas *sunt*. *Etenim*, id est, quia *hæ* excelsissimæ *primæ* inter omnes *cognoscentes Deum*, id est, prima cognitione quam recipiunt non ad sufficientiam, sed ad copiam ut in alios effluere possent quantum ad similitudinem doni, *et desiderantes supereminenter* aliis *divinam virtutem*, id est, assimilari sibi, quantum ad consortium potestatis, *et desiderantes fieri præoperatrices*, id est, primo operantes, constituendo per suam operationem alias in virtute operandi sub ipsis quantum ad similitudinem effectus. Istæ dico *sunt effectæ dignæ virtute simili Deo et actione* simili *quantum possibile* est eis, *et extendunt ipsæ essentias quæ sunt post se ad similem virtutem*, scilicet divinam, et hoc faciunt *ut virtus* quæ est *deiformiter*, id est, Deo similis. Ipsæ dico *tradentes ipsis*, scilicet inferioribus *copiose ex claritate* divina *supervenienle in eas*, scilicet primas, *et illæ iterum*, scilicet inferiores tradunt *subjectis*, id est, inferioribus se, et sic *per singulas ipsa prima tradit ei quæ est post eam*, a qua scilicet prima nonne illuminatio *pervenit et*, id est, etiam *in omnes proportionaliter?* quæ sunt plura. Quasi dicat : Sic. *Ergo*, patet ex dictis, *Deus causalis et ipsius esse* rerum *et* causa *videre* ipsius cognoscentium. Causalis dico *natura*, ut primum agens per suam essentiam, *et vere*, in quantum est tantum causa et nullo modo causatum, *et proprie*, in quantum non illuminat actu lucis extraneo a natura sua, *ut*, id est, tamquam *essentia luminis*. Ergo hoc *quidem*, id est, certe *principium est illuminandi cunctis illuminatis simul* acceptis. *Tum* etiam hoc principium *permanens superpositum unicuique*, quod est immediate *post se deiformiter*, id est, Deo similiter, in quantum alia fiunt deiformia per hoc quod primis subduntur. Sic dico permanens *per se*, id est, immediate *transvehendo divina lumina in illud*, scilicet quod est post ipsum. *Ergo essentiæ omnium reliquarum* dispositionum vel ordinum *simul* acceptæ *mirantur excellentissimam dispositionem*, id est, hierarchiam primam *cœlestium animarum*, id est, Angelorum. Mirantur dico *secundum quod consequens est principium*, id est, prout competit ei, quod *post Deum* est *principium omnis sacræ et divinæ scientiæ et divinæ imitationis*. Est dico principium *tamquam illuminatione per*

illas scilicet primas *distributa*, id est, proportionaliter delata *in omnes* inferiores *et* in *nos* etiam. *Propter quod inferiores referunt quidem omnem sacram operationem et similem Deo*, per quam scilicet et ipsi sunt similes Deo, et alios assimilant. Referunt dico *in Deum quasi* in *causalem*, id est, in primam causam : *deinde* referunt *in primos intellectus deiformes*, id est, supremos *tamquam* in *primos operatores divinorum* operum post Deum *et* primos *magistros*, in quantum illuminant alios et perficiunt.

Ergo non, id est, nonne *prima dispositio*, id est, hierarchia *sanctorum Angelorum habet igneam proprietatem*, quantum ad Seraphin, *magis omnibus* aliis *simul* acceptis, *et* similiter nonne magis habet *traditionem divinæ sapientiæ effusam* a Deo, *et* etiam *mysticam*, id est, occultam, *excelsissimæ scientiæ divinarum illuminationum* quantum ad Cherubin, *et* similiter nonne magis habet *proprietatem sessivam*, id est, sedis, *gestantem*, id est, portantem sedentem ? Proprietatem dico *significantem divinam susceptionem*, quantum ad Thronos. Quasi dicat : Sic. *Vero*, id est, sed nonne *ipsæ dispositiones*, id est hierarchiæ *suppositarum*, id est, inferiorum *essentiarum participant virtutem* Seraphin *igneam*, *et* virtutem Cherubin *sapientem et scientem*, quantum ad modum et ad scita, *et* Thronorum virtutem *susceptoriam Dei ?* Participant dico *infra*, id est, inferiori modo, *et adspicientes ad primas* ut ad influentes, *et reductæ in possibile deiformitatis*, id est, in Dei similitudinem, secundum quod eis est possibile *per eas*, id est, per primas *ut per factas digne*, id est, digno et congruo modo se eis habentes *in imitatione divina præoperativæ*, id est, in quantum ipsæ prius inferioribus operantur, sicut Deus prius omnibus. Quasi dicat : Sic. Usque huc enim pendet interrogatio. *Ergo* essentiæ quæ *fiunt subsistentes post eas*, scilicet primas, *reponunt* sicut in causa *dictas sanctas proprietates* trium ordinum *quarum participatio* est in inferioribus *per primas*. Reponunt dico *post Deum ipsis illis*, scilicet primis *tamquam hierarchiis*, id est, principatibus totius illuminationis : et ideo quod exercet inferior, potest attribui superiori virtuti cujus agit.

DUBIUM.

Hic est dubitatio de virtute Deo simili.

1. Cum enim virtus divina sit sua essentia, videtur quod Angelus sit sua virtus.

2. Hoc etiam videtur per verba Commentatoris : dicit enim : « Sciendum « enim, quod virtus in intellectualibus « non est ut apud nos accidens : » ergo est eorum substantia.

3. Præterea, Dicit Beda super Joan. : « Species arcæ in anima est vita. » Et hoc etiam Commentator dicit : « Spe- « cies eorum vita sunt, non quemadmo- « dum in materia. » Ergo multo fortius virtus est eorum substantia.

4. Præterea, Accidens advenit composito : sed Angeli sunt simplices : ergo non est in eis virtus accidens. Et hæc videtur ratio Commentatoris dicentis : « At vero accidens non est illis : » incomposita enim sunt.

Ad oppositum.

1. Dicit Augustinus : « Summa simplici- « tas et quæ soli Deo competit, est esse « quod habet : » sed virtus habetur ab Angelo : ergo sua substantia non est sua virtus.

2. Præterea, Virtus consequitur essentiam : ergo non est idem cum ea.

Quod concedimus, et rationes ad hoc.

Ad primum vero dicendum, quod non quantum ad hoc est similitudo, sed quia operatur ad reductionem inferiorum sicut virtus divina.

Ad secundum dicendum, quod Commentator non dicit, quod simpliciter non sit accidens, sed quod non sit accidens *sicut apud nos* : quia non est accidens individui, sed naturam consequens : vel quia non confortatur per crementum sicut virtutes materiales, ut virtus visiva crescente organo, et etiam intellectiva per accidens.

Ad tertium dicendum, quod species rei quæ est in anima, non est vita, sed accidens vivi : sed species speciei, quæ est intellectus agentis lumen faciens species intelligibiles, est vita ut ens principium vitæ in vivente.

Ad quartum dicendum, quod per hoc quod sunt simplices, non removetur ab eis accidens speciei et rationis, ut dictum est supra, sed tantum accidens individui, quod est accidens vere, quamvis etiam non omnino sint simplices, ut dictum est.

5

ANTIQUA TRANSLATIO.

Ait ergo hæc dicens, visionem ab illa susceptam, fuisse Theologo per unum imperantium nobis sanctorum et beatorum Angelorum : et ante illuminativam ipsius manuductionem in illam sanctam contemplationem reposuisse. Et supersedere vidit excelsissimas essentias, quantum in symbolis dicendum, post Deum et cum Deo et circa Deum collocatas, et omnibus etiam ipsis superarcane sublimiorem, superprincipalem summitatem in medio superfirmatarum Virtutum supercollocatam.

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Aiebat itaque qui hæc referebat, visionem quidem illam exhibitam esse theologo a quodam eorum, qui nobis præsunt, sanctorum ac beatorum angelorum, cujus illuminatrice manuductione ad spiritalem istam contemplationem fuerat evectus, in qua supremas illas essentias (quasi in symbolis, ut sic loquar) vidit infra Deum et juxta Deum et circa Deum collocatas, atque omnium insuper ipsarum superineffabiliter eminentem superprincipalem verticem, in medio supereminentium virtutum superpositum. IV

DIVISIO ET EXPOSITIO TEXTUS.

Ait ergo hæc dicens, etc.

Superius ostensum est, quod inferiores reponunt suas operationes in superiores sicut in præoperantes, et hoc quod communiter dictum est, restringit ad propositum, scilicet ad visionem Isaiæ, de qua est quæstio, ostendens quomodo hæc et plura alia edoctus est Propheta per illam visionem.

Dividitur autem hæc pars in duas. In prima solvit ad propositum, ostendens quæ dicta sunt in communi, in illa visione servata esse. In secunda manifestat solutionem per exemplum manifestum nobis ex nostra hierarchia, et propinquum proposito, ibi (§ 9 circa initium), *Magis autem proxime*, etc.

Prima dividitur in duas. In prima exponit substantiam visionis, ostendens quid per substantiam visionis edoctus fuerit. In secunda quid de consequentibus visionem, ibi (§ 8), *Docuit ergo eum*, etc.

Prima dividitur in tres. In prima ostendit, quod edoctus est ea per quæ solvitur dicta quæstio. In secunda parte ostendit quid edoctus fuerit ex parte Dei, quem vidit super Thronum sedentem, ibi (§ 6), *Vidit ergo visionibus*. In tertia quid ex parte Seraphin, quos stare vidit, ibi (§ 7), *Deinde easdem sanctissimorum*, etc.

Littera sic legatur : *Ergo* postquam prædicta quibus sequentia confirmantur, sunt vera, *dicens hæc*, id est, hanc solutionem, *ait* hoc, scilicet *visionem* illam de qua est quæstio, *fuisse susceptam a Theologo*, scilicet Isaia, *ab illa*, scilicet prima dispositione sicut a primo operante *per unum* de numero *sanctorum et beatorum Angelorum imperantium*, id est, immediate præsidentium *nobis* sicut per ministrum exsequentem et per secundum agens virtute primi, *et* ait inferiorem *reposuisse manuductionem*, id est, operationem qua manuductus est Propheta, *ipsius*, scilicet Prophetæ vel inferioris Angeli, *ante illuminativam*, id est, quam præoperatur suo lumine prima dispositio sicut virtus prima. Reposuisse dico *in illam sanctam contemplationem*, id est, in primos contemplantes. Et per hoc ostendit, quod oportet purgare superiorem, *et*, ideo Propheta *vidit*, *quantum dicendum* est videre *in symbolis*, id est, in sensibilibus figuris. Vidit dico *supersedere excelsissimas essentias*, id est, Seraphin, *collocatas post Deum* secundum dignitatem naturæ, *et cum Deo* secundum participationem attributorum ejus, *et circa Deum*, in quantum illuminationes eorum reflectuntur in finem a quo exeunt ut a primo principio. Deum dico *summitatem*, id est, celsitudinem *superprincipalem*, id est, super altitudinem principum, *supercollocatam in medio virtutum superfirmatarum* aliis, scilicet in medio Seraphin. Dicitur enim : *Vidi Dominum sedentem*, etc. Et iterum : *Seraphim stabant super illud* [1]. Dicit ergo *supercollocatam* quantum ad supereminentiam naturæ, *in medio*, quantum ad attributorum communicationem.

[1] Isa. VI, 1 et 2.

DUBIUM.

Hic est dubium. Utrum superiores operentur in inferiores, qui ante reponant operationes suas in primas quas in sibi subditos iterum exercent?

Et videtur, quod non.

1. Ea enim inter quæ est distantia per essentiam et nulla continuatio, non transmutant se invicem. Sed primi distantes sunt per essentiam ab inferioribus : cum igitur non sit assignare aliquid in quo continuentur, non videtur quod possint agere in illos.

2. Præterea, « Corpora inferiora quæ « moventur et suscipiunt actionem supe- « riorum, habent se ad ea sicut materia « ad formam, » sicut dicit Philosophus in libro *Cœli et Mundi* : sed inferiores Angeli non reducuntur ad superiores, sicut materia ad formam : ergo non transmutantur ab eis recipiendo illuminationes ab ipsis.

3. Præterea, « Inferiora corpora vin- « cunt in hieme superiora, quamvis in « æstate sit e converso, » ut dicit Philosophus : ergo videtur, quod inferiores aliquando debent vincere superiores agendo in ipsos.

4. Præterea, Quando ex actione alicuus agentis provenit diversitas effectuum in recipientibus, si illud agens est unum in se, oportet ad minus quod causet diversa secundum relationem ad aliquid differens, cum diversitas in causato habeat a materia aliquam causam diversitatis in sua causa, sicut sol secundum relationem ad circulum obliquum causat diversa, ut dicit Philosophus : sed non est invenire aliquod differens ad quod referatur diversitas quæ provenit in inferioribus ordinibus ex actione superiorum : ergo superiores non transmutantur inferiores illuminando.

Ad oppositum.

1. Intellectus operativus propter hoc quod nihil accipit a rebus, imprimit formas sufficienter, nullo imprimente in ipsum : sed intellectus Angeli habet species rerum ad modum intellectus operativi, ut sæpe dictum est : ergo sufficienter potest imprimere alteri sine conversa receptione ab ipso.

2. Præterea, Motor prius imprimit in mobile sine communicantia ab invicem conversim, id est, sine conversione, ita scilicet quod mobile nihil imprimat moventi : ergo similiter videtur, quod in ministrantibus superiores possint imprimere in inferiores, non recipiendo aliquid ab eis.

Solutio. Dicimus, quod intellectus superiorum est ut lux quædam per modum artis facturus specierum, et non recipiens a rebus : et cum in eis lux primo recepta sit in universaliori virtute et ut actus quidam respectu inferiorum, imprimere possunt in inferiores sine conversione. Et concedimus rationes ad hoc.

Ad primum vero dicendum, quod idem facit ordo in spiritualibus quod continuitas in corporalibus : per hoc enim quod unum est in simpliciori actu quam alterum, minus habens de potentia admixtum, id quod est deficiens ab ipso, recipere potest impressionem ejus, qualiter fit impressio in animabus nostris ex intelligentiis.

Ad secundum dicendum, quod corpora inferiora non reducuntur ad superiora sicut ad formam quæ sit pars essentiæ eorum, sed sicut potentia ad actum, et mobile ad motorem, cujus est per speciem movere, et similiter reducuntur inferiores Angeli ad superiores.

Ad tertium dicendum, quod in corporibus inferiora non vincunt superiora quæ sunt universaliter agentia, sicut sunt corpora cœlestia, quæ non recipiunt peregrinam impressionem, ut dicit Philosophus : sed dicuntur vincere super particularia agentia, quæ sunt superiora elementa : superiores autem Angeli se habent ad inferiores ut universales agentes.

Ad quartum dicendum, quod diversitas in effectibus solis est ex diversitate circa agentem et etiam circa recipientia. Est enim sol causa diversorum secundum diversorum situs, et in eodem stans habet alium effectum in diversis recipientibus : et similiter illuminationum diversitas quæ est in inferioribus ordinibus, provenit ex diversis illuminationibus descendentibus a primis, secundum quod referuntur ad diversas rationes rerum in primo, quamvis maneat simplicitas essentiæ. Provenit etiam diversitas ex diversa capacitate recipientium.

6

ANTIQUA TRANSLATIO.

Didicit ergo visionibus ipse Theologus, quia juxta omnem superessentialem supereminentiam incomparabiliter supercollocatum esse divinum simul omni visibili et invisibili virtuti. Atqui, quia ab omnibus est remotum ut universale, neque primis eorum quæ sunt essentiis simile. Adhuc et omnium ipsum principium et causam substantificam esse, et eorum quæ sunt, secreta singularitate immutabile fundamentum, ex quo et esse et bene esse etiam ipsis summe munitis est Virtutibus.

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Didicit itaque ex hisce visionibus theologus, Divinitatem, secundum omnem supernaturalem excellentiam, sine comparatione præstare omni visibili et invisibili virtuti, omnibusque insuper exemptam esse, ut quæ ne primis quidem istis essentiis ullo modo similis existat : ad hæc, ipsam omnium esse principium et causam substantificam, indissolubilisque rerum mansionis immutabile firmamentum, ex quo ut essent, et bene essent, supremæ etiam virtutes habuissent :

EXPOSITIO TEXTUS.

Didicit ergo visionibus, etc.

Hic ostendit quid edoctus sit ex visione circa Deum, et dicit quod duo, scilicet quod supereminet omnibus per dignitatem naturæ, ex hoc quod vidit eum in throno elevato, et quod tamen communicat se aliis dando esse et bene esse, per hoc quod vidit Seraphin super eum.

Littera sic legatur : *Ergo* quia vidit superprincipalem, etc. *ipse Theologus*, scilicet Isaias, *didicit* ex *visionibus* istis, quia *divinum*, id est, Deus est *incomparabiliter*, id est, sine proportione ex dignitate suæ naturæ *supercollocatum omni virtuti invisibili, que*, id est, et *visibili simul* acceptis, et hoc *juxta omnem supereminentiam superessentialem*, id est, secundum jus supereminentiæ illius qui est super omnem essentiam. *Atqui*, id est, certe didicit, *quia* divinum *est ab omnibus remotum* non coarctatum ad aliquid *ut universale* principium omnium rerum, *neque*, id est, et non est *simile* etiam *primis essentiis eorum quæ sunt*, id est, inter ea quæ sunt, scilicet Seraphin, qui dicuntur sub ipso, quasi non attingentes similitudinem ejus omnino. *Adhuc* didicit, quamvis ita sit remotum per dignitatem naturæ, *et*, id est, etiam *ipsum*, scilicet divinum *principium omnium*, in quantum producit res in esse, *et causam substantificam*, id est, subsistere facientem res in esse, in quantum conservat, *et esse fundamentum eorum quæ sunt secreta singularitate*, id est, secernens unicuique proprium esse, prout est propria causa rei cujuslibet, non tantum communis, et *immutabile*, in quantum est primum agens non motum ab alio, nec deficiens in seipso, ut quod habet esse per se, et a se, *ex quo*, scilicet Deo, *et esse et bene esse*, quantum ad naturam et perfectionem naturæ : est enim in *ipsis virtutibus summe munitis*, scilicet Seraphin, propter quod videntur stare circa illum, et non tantum in inferioribus.

DUBIUM.

Hic est dubitatio de his quæ in *Littera* Deo attribuit.

Videtur enim falsum dicere.

1. Quod enim incomparabiliter est remotum, non participatur : sed divina bonitas participatur a rebus, ut dictum est cap. IV : ergo Deus non est remotus incomparabiliter a rebus.

2. Præterea. Videtur circa hoc falsum esse quod dicit communiter, quod Deus æqualiter est prope cuilibet rei, sed res non æqualiter appropinquant sibi : habitudo enim unius ad alterum est quædam relatio, quæ salvatur in utroque extremorum : si igitur Deus se habet eodem modo propinquitatis ad res, oportet

ut ille modus sit etiam in omnibus quæ appropinquant sibi.

3. Præterea, Impossibile est idem eidem esse vicinum et remotum : sed cui est vicinum aliquid, illud est vicinum sibi, et similiter est de remoto : si igitur Deus esset vicinus alicui rei distanti ab ipso, ipse simul esset distans et propinquus rei eidem, quod esse non potest.

4. Præterea, Sicut idem quod est unum in substantia, facit indifferens in substantia, ita æquale quod est unum in quantitate, facit indistantiam quantitatis : si igitur est æqualitas propinquitatis Dei ad rem, et e converso, non enim potest intelligi, quod plus distet unum ab altero quam e converso, oportet quod eadem propinquitas sit Dei ad rem, et e converso : et ita non potest esse, quod ipse non æqualiter distet ab his quæ non æqualiter distant ab ipso.

5. Item, Videtur quod non sit universale : quod enim universale est, minus proprie est causa rei : cum igitur Deus sit propinquissima causa uniuscujusque, non est universale principium.

6. Præterea, Quod est magis universale, est minus efficax ad cognitionem rei : unde per causam universalem scitur res quia et non propter quid : sed Deus seipso cognoscit perfectissime omnia : ergo non est causa universalis.

7. Item, Videtur quod non sit fundamentum : hoc enim attribuitur materiæ, quæ sola inter cætera removetur a Deo : ergo incongrue dicit de ipso fundamento.

Solutio. Dicendum ad primum, quod Deus quidem quantum ad eminentiam suæ naturæ, quæ non participatur ab aliquo, dicitur incomparabiliter supercollocatum, sed quantum ad attributa quæ sunt alterius rationis ab essentia, licet non sit alia secundum rem, participatur a rebus, et præcipue a supremis substantiis participantibus bonitatem ipsius et sapientiam et alia attributa : et secundum hoc dicitur esse in medio eorum.

Ad secundum dicendum, quod ratio illa tenet in relativis in quibus innascitur relatio ex motu circa utrumque extremum, et non in his in quibus est motus in altero tantum, sicut columna immobili manente fit dexter et sinister. Unde quantum ex parte columnæ similiter se habet ad ea quæ dissimiliter se habent ad ipsam. Similiter Deus eodem modo se habet quantum est ex parte sui, rebus diversimode accedentibus ad ipsum.

Ad tertium dicendum, quod quando aliquid appropinquat alteri ex hoc quod ambo communicant idem, tunc oportet quod si unum vicinatur alteri, quod et e converso, sicut si ambo participent albedinem, eamdem rationem propinquitatis habent in ipsa : propinquitas autem Dei ad res non est per hoc quod Deus aliquid communicet, cum ipse sit quidquid habet, sed alia sunt per hoc quod aliquod participant de attributis ejus : et ideo non est eadem ratio propinquitatis in utroque extremorum.

Ad quartum dicendum, quod æqualitas non est rei ad Deum per hoc quod participet aliquid idem cum ipso, sed quia accedit ad ipsum secundum quod potest : propter quod etiam dicitur homo fieri ad similitudinem Dei, ut per præpositionem *ad*, notetur distantia a perfecta similitudine.

Ad alia duo dicendum, quod Deus non dicitur universale per abstractionem, sed sicut virtus non coarctata ad aliquid, et hæc est propria causa rei, et perfecte demonstrans rem, firmiter tenens ipsam in esse et in virtute sua. Vel dicitur fundamentum ad similitudinem fundamenti, quod est primum in re. Et similiter virtus divina est prima, supra quam stabiliuntur omnes virtutes sequentes tam naturales quam gratuitæ.

ANTIQUA TRANSLATIO.

A. Deinde easdem sanctissimorum Seraphin edoctus est deiformes Virtutes, sacra quidem ipsorum cognominatione, quod est ignitum, de quo paulo post nos dicemus, quantum nobis possibile, subintroducere in deiforme ignitæ virtutis anagogas.

B. Alarum vero expansa sacra formatione in divinum, in primis et in mediis et in ultimis intellectibus absolutam et altissimam extensionem. Sed et eorum multificum et multiforme videns intellectualis Theologus, et alis distingui eam subtus pedes, et eam subtus faciem visionem, et eum in mediis alis super motum, ad invisibilem eorum quæ visa sunt reductus est scientiam, manifestata ei altissimorum intellectuum multivia et multivida virtute, et eorum sacra formidine quam habent supermundane in altiorum et inferiorum superbam et audacem et impossibilem scrutationem.

C. Et in commensuratione Deum imitantium actionum incessabile et altivolum semper motionis. Sed et illam

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Ipsas deinde deiformes sanctissimorum seraphim virtutes docebatur, quorum sacrum nomen quid igneum designat, de quo nos paulo post dicemus, prout poterimus interpretari, istius igneæ virtutis ad divinam similitudinem impulsus. Porro cum senarum alarum sacræ fictionis absolutam summamque in Deum in primis ac mediis novissimisque mentibus excitationem, nec non innumerabiles eorum pedes, multasque facies sanctus ille theologus videret, utque alis tam pedum quam facierum adspectus arcerentur, alæque mediæ perpetuo moverentur, ad intelligibilem eorum quæ cernebat scientiam adducebatur, explicata illi supremorum spiritum multivaga plurimaque cernendi facultate, sacraque eorum reverentia, quam supermundialiter exhibent in sublimiorum profundiorumque mysteriorum insolenti ac temeraria impenetrabilique perscrutatione, nec non optime digesta Deum imitantium actionum incessabili et altivolante perpetua motione. Quin et divinum illud præstantissimumque laudis canticum discebat, angelo qui visionem

divinam et multum pretiosam hymnodiam eruditus est, formante visionem Angelo secundum virtutem ipsi Theologo, et tradente propriam sacram scientiam.

DIVISIO ET EXPOSISIO TEXTUS.

A. *Deinde easdem sanctissimorum*, etc.

Hoc dicit quid didicit ex parte Seraphin. Et primo dicit quod didicit ex ipsorum nomine. Secundo quid didicit ex alis eorum, ibi (B), *Alarum vero expansa*, etc. Tertio quid didicit ex eorum hymnis, ibi (C, circa finem), *Sed et illam divinam*, etc.

Littera sic legatur : *Deinde*, scilicet post id quod didicit de Deo Theologus, *edoctus est* per visionem *easdem virtutes deiformes*, id est, Deo propinquas, scilicet Seraphin *sanctissimorum*, et hoc *quidem sacra cognominatione ipsorum*, scilicet Seraphin, *quod est* interpretatum *ignitum*, *de quo* scilicet igne *paulo post* nos *dicemus*, scilicet ultimo capite, ponendo proprietates ejus secundum quod spiritualibus competunt, et hoc *quantum possibile* est *nobis* secundum modum scientiæ nostræ, *subintroducere anagogas*, id est, proprietates sursum ductivas. Proprietates dico *ignitæ virtutis* sursum *in deiforme*, id est, in dona quibus spiritus Deo similantur : et huic respondet *subintroducere*, quasi de subtus ad summum, vel *subintroducere* te *anagogas in deiforme*, cæteris non mutatis.

B. *Alarum vero*, etc. Hic ostendit quid didicit ex alis, et oportet hic exponere quid significent sex alæ.

effiormabat, prout poterat, ipsi theologo sacram suam scientiam communicante.

DUBIUM.

Et ad evidentiam eorum quæ in *Littera* dicuntur, oportet hic quærere de his quæ Seraphin attribuit.

1. Videtur enim, quod incongrue utatur eorum manifestatione : supra enim, cap. VII, dictum est, quod illuminationes primæ hierarchiæ sunt circulares : hic autem dicit, quod habent extensionem quæ est secundum rectitudinem : ergo contradicit sibi.

2. Præterea. Omnes Angeli habent visionem absolutam a speculo et ænigmate, cum habeant intellectus deiformes : ergo non debuit specialiter attribui Seraphin.

3. Præterea, Ezech. I, 6 [1], dicitur de Cherubin, quod habent quatuor pennas, quæ sunt quatuor alæ, qui tamen sunt in eadem hierarchia cum Seraphin : ergo similiter Seraphin debuit hic ostendi tantum cum quatuor alis, et non cum sex.

4. Præterea, Ad motum unum sufficiunt duæ alæ : cum ergo prima hierarchia sumatur penes conversionem in Deum, et sic videtur habere tantum unum motum, videtur quod non deberet describi nisi tantum cum duabus alis.

Solutio. Dicendum ad primum, quod illuminationes primæ hierarchiæ ex parte contemplati sunt circulares, quia involvuntur circa id quod est primum, medium, et finis, ut supra patuit : sed ex parte contemplantis quod elevatur in id quod est supra ipsum, est extensio similis motui recto.

Ad secundum dicendum, quod licet omnes habeant absolutam contemplationem quantum ad modum ex parte contemplantis, quia sine velamine speculi et ænigmatis : quantum tamen ex parte objecti est proprium primorum, quia accipiunt in ipsa prima virtute non coarctata ad aliquid : in his vero quæ post ipsas sunt, contrahitur et determinatur, et tanto magis, quanto plus descendit : et ideo inferiores recipientes in superioribus et non in ipso primo, non habent absolutam extensionem.

Ad tertium dicendum, quod invenitur et binarius et quaternarius et senarius alarum in Angelis descriptus. Binarius enim est secundum duo quibus elevantur in motu contemplationis, scilicet capacitas naturæ, et illuminatio descendens, sine quibus non possunt in altum contemplationis elevari. Duplex vero binarius, qui est quaternarius alarum, est secundum duo opera ipsorum, scilicet conversionem in superiora et inferiora : et ad utrumque exigitur binarius alarum, ut sint altivoli in superiora, et citivoli in inferiora, per facilem exsecutionem in utroque, quorum exigitur donum capacitatis naturæ. Sed senarius alarum secundum Dionysium intelligitur, quod duobus alis velabant caput suum, et duabus pedes suos, et duæ erant in medio corporis : quamvis Augustinus aliter exponat, quod « velabant corpus et pedes sedenti « super thronum. » Unde secundum Dionysii expositionem significantur illuminationes trium hierarchiarum, quæ habentur a superioribus, qui habent quod est inferiorum, et non e converso. Unde per binarium alarum qui erat in capite, significatur illuminatio primæ hierarchiæ, et per medias mediæ, et per eas quæ in pedibus erant, illuminatio ultimæ. Ezechiel ergo tantum posuit quatuor : quoniam sibi ostendebantur secundum quod operabantur ab captivitatem filiorum Israel, vel eorum liberationem, et secundum quod accipiebantur de hoc illuminationes per conversionem in Deum. Sed Isaiæ ostensi sunt Seraphin secundum quod sunt in vicinitate ad Deum : et ideo debuerunt sibi ostendi cum sex alis, quod pertinet ad perfectam illuminationum receptionem. Et per hoc patet solutio ad alia.

[1] Ezech. I, 6 : *Quatuor facies uni, et quatuor pennæ uni.*

EXPOSITIO TEXTUS.

B. *Alarum vero expansa*, etc.

Littera sic legatur : Hoc quidem edoctus est ex eorum nomine. *Vero*, id est, sed edoctus est *expansa formatione*, id est, significatione *alarum extensionem*, id est, elevationem eorum *absolutam et altissimam*, quantum ad universalitatem et altitudinem objecti, *in divinum*, id est, in Deum *in primis et mediis et ultimis intellectibus* secundum illuminationes trium hierarchiarum. *Sed et*, id est, etiam alius *Theologus*, scilicet Ezechiel, *intellectualis*, quantum ad visionem intellectualem, *videns multificum et multiforme eorum*, id est, multipedes et multorum vultuum : sic enim habet alia translatio. Dicitur enim Ezechielis, I, 6 : *Quatuor facies uni. Et* videns eos *alis distingui, reductus est* per hæc visibilia *ad invisibilem scientiam*, visu corporali, *eorum quæ visa sunt* ab ipso Propheta, scilicet ad *eam* visionem *subtus pedes*, id est, quæ per alas pedum designatur, *et* ad *eam* quæ *subtus facies*, id est, in capite, *et* ad *eum super motum*, id est, eminentem : vel *super motum*, id est, maximum in mediis alis : vel *distingui alis eam visionem*, etc., id est, distinctione alarum horum trium distinctionem designari. Reductus est dico *manifestata ei*, scilicet Prophetæ, *virtute altissimorum intellectuum*, scilicet Seraphin et Cherubin *multivia*, quantum ad multitudinem pedum, secundum quod multis modis operatur in inferiora, *et multivida*, quantum ad multitudinem vultuum, secundum multos fulgores a superiori receptos, *et* manifestata ei *sacra formidine eorum*, scilicet superiorum, *quam habent supermundane*, id est, supra mundum nostrum, quia secundum reverentiam tantum. Formidine dico *in scrutationem altiorum*, id est, divinorum per eminentiam, *et* eorumdem *inferiorum*, id est, profundorum, secundum quod usque ad finem scrutabilia sunt. Scrutationem dico *superbam*, id est, quæ esset eis superba, quia appeterent excellentiam non debitam eis, *et audacem*, secundum quod non compararetur ad vires suas, *et impossibilem*, secunudm quod eorum vires deficiunt ab illa : et hæc formido designatur per hoc quod dicitur, quod cum fieret vox de firmamento, submittebant alas suas, quasi non præsumentes se extollere in altitudinem divinæ contemplationis, secundum modum suum, quod esset eis superbum.

DUBIUM.

SED VIDETUR esse falsum quod dicit.

1. Angeli habent intellectus deiformes : ergo nihil est eis superbum et impossibile.

2. Præterea, Omnium illuminationem et modum accipiendi Deus fecit commu-

nicabilem, et maxime primis essentiis : ergo non est eis aliquid superbum et impossibile.

Et dicendum, quod omnis illuminatio et modus quem fecit, communicata sit primis essentiis, non tamen modus increatus, quo ipse intelligit infinita virtute et luce se et alia : hoc enim non est communicabile nisi communicaretur virtus et essentia infinita : et sic fierent dii per naturam, quod redundaret in imperfectionem Dei, si sibi aliquid adæquari posset.

EXPOSITIO TEXTUS.

C. *Et in commensuratione Deum*, etc.

Et iterum Theologus videns *incessabile*, id est, indeficiens, *et altivolum* super alias, *semper motionis* eorum, id est, continuum motum eorum in altum tendentem, *et* hoc *in commensuratione*, id est, in proportione ad ipsum, *actionum imitantium Deum*, id est, per quas proportionaliter Deum imitantur, et alios in imitationem ducunt. *Sed et*, id est, etiam Isaias *est eruditus illam hymnodiam*, id est, laudem, « Sanctus, sanctus, sanctus, » *divinam*, quia Deus ea laudatur, *et multum pretiosam*, quia continet mysterium trinitatis et unitatis, ut supra cap. VII dictum est, hoc et *Angelo formante visionem ipsi Theologo*, scilicet Isaiæ, *secundum virtutem*, scilicet Prophetæ, et ipso Angelo *tradente ei*, scilicet Prophetæ, *sacram scientiam propriam*, id est, connaturalem ei, quia per symbola.

8

ANTIQUA TRANSLATIO.

Docuit ergo eum et hoc, quia purgatio est quantumcumque purgatis ipsa divinæ claritatis incognitæ, quantum possibile, participatio. Hæc autem ex ipsius divinitatis remotis causis, qua omnes sacros intellectus superessentiali occultationes perficit, altissimis circa se virtutibus manifestior quo modo est, et magis semetipsam manifestat et distribuit. Deinde secundis, aut novissimis, aut nostris intellectualibus virtutibus, quantum ab ipsa unaquæque secundum deiforme existit, sic manifestam suam illuminationem conducit ad proprie occultationis laudandum ignotum.

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Quin et hoc ipsum edocebat, quomodo divinæ claritatis ac munditiei pro cujusque captu participatio, quoquo modo mundis etiam esset expiationi. Quæ cum præcipuis de causis a Dei principatu in cunctis sacris mentibus superessentiali quodam secreto operatur, supremis tamen virtutibus Deoque proximis manifestior quodammodo existit ; usque magis se explanat et insinuat ; secundis vero novissimisve nostris virtutibus hisce spiritalibus, prout quæque a deiformitate ipsa distat, ita claram ejus illustrationem ad secreti sui singularem confert ignorationem.

DIVISIO ET EXPOSITIO TEXTUS.

Docuit ergo eum, etc.

Hic ostendit quid consequenter ex visione Propheta didicit, concludens ea quæ dicta sunt.

Et dividitur in partes tres. In prima dicit, quod omnes operationes inferiorum et superiorum reducuntur in divinam operationem. In secunda, quod operationes inferiorum reponunt in superioribus, ibi (§ 9, A), *Lucet autem per singula.* In tertia concludit congruentiam solutionis, ibi(§ 9, A sub finem), *Nihil ergo inordinatum.*

Littera sic legatur : *Ergo* ut primum dictum est, Angelus formans visionem, *docuit eum*, scilicet Prophetam, *et*, id est, etiam *hoc quia*, id est, quod *purgatio* in *quantumcumque purgatis*, sive primis, sive infimis, *est participatio ipsa divinæ claritatis incognitæ*, propter sui infinitatem non perfecte notæ, qua liberantur a dissimilitudinis confusione, et hoc *quantum possibile* est unicuique, cum non perfecte participetur. *Autem*, id est, sed *hæc*, scilicet claritas divina, *ex causis ipsius divinitatis remotis* a rebus per excessum, id est, ex ipso Deo causante procedens, *qua*, scilicet claritate divina, *perficit omnes sacros intellectus superessentiali occultatione, quo modo*, id est, aliquo modo *est manifestior*, non simpliciter, sed comparatione inferiorum, *altissimis virtutibus*, scilicet primis ordinibus existentibus *circa se* immediate, *et magis* in eis *manifestat seipsam*, ad modum luminis corporalis, cujus est manifestare seipsum, *et* etiam eis magis se *distribuit. Deinde* ipsa claritate *sic conducit manifestam suam illuminationem*, id est, manifesta causa aliqualiter ex *secundis*, quantum ad mediam hierarchiam, *aut novissimis*, quantum ad ultimam, *aut nostris*, quantum ad humanam *intellectualibus virtutibus ad laudandum ignotum* principium, scilicet Deum, *propriæ occultationis*, id est, a qua procedit occulta claritas. Sic dico *quantum ab ipsa*, scilicet claritate *unaquæque* virtus *existit secundum deiforme*, id est, secundum participationem divinæ similitudinis proportionaliter sibi. Quasi dicat : Adducuntur inferiora per claritatem divinam et jucundam participationem primi principii, et hæc jucunditas per laudem intelligitur : unde alia translatio habet « jucundum, » id est, lene, ignotum.

DUBIUM.

Sed videtur falsum dicere.

1. Nullum enim ignotum laudatur, quia non exprimit quod intellectus non concipit : ergo videtur contraria dicere, dicens ignotum laudandum.

2. Præterea, Per claritatem ducuntur ad divinam contemplationem : quod au-

tem quis contemplatur, non est ignotum : ergo male dicit ad ignotum conducere illuminationem.

3. Præterea, Nihil delectat nisi cognitum : si igitur summe delectantur in primo principio, non videtur eis esse ignotum.

4. Præterea, Sicut dicit Augustinus, « Fruuntur cognitis in quibus voluntas « delectata conquiescit : » Angeli autem fruuntur Deo : ergo non est eis ignotum.

Solutio. Dicimus, quod Deus quidem est ignotus simpliciter, quia non cognoscitur à quacumque creatura secundum totam et infinitam virtutem, secundum quod ipse seipsum cognoscit : et hanc cognitionem vocat Augustinus « compre« hensionem, » quam de Deo dicit esse, impossibilem : secundum quid tamen est notus, secundum id scilicet quod ipso participatur, et secundum id laudatur ut supra hoc ens quod a nobis de ipso participatur, quamvis illud quod supra intellectum nostrum est de ipso, determinate laudare non possimus, nec etiam Angeli. Et ideo dicit Commentator : « Ignotus est Deus non propter varieta« tem syllogismorum ignotam nobis sed « per quamdam incomprehensibilem « ignorantiam nostram, quæ in nobis et « sigillatim et pariter est. Primo enim « modo ignota sunt nobis, quæ ex parte « sua incertitudinem habent, ut conclusio« nes remotæ a principiis: quapropter con« trariæ ad ipsas syllogizari potest. Deus « autem est ignotus nobis ut principium « quod immensitate sui luminis capaci« tatem nostram excedit. » Et per hoc patet solutio ad objecta.

ANTIQUA TRANSLATIO.

A. Lucet autem per singula secundis per prima. Et si oportet breviter dicere, primo ex occulto ad manifestum ducitur per virtutes primas. Hoc ergo Theologus didicit ex lucem ducente cum Angelo, hoc est, purgationem et omnes divinas operationes per primas essentias relucentes in omnes

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Secundas porro sigillatim per primas illustrat, et ut summatim dicam, primitus ex occulto in apertum ducitur per virtutes primas. Hoc igitur theologus ab angelo, qui ipsum illustrabat, discebat, quomodo cum ipsamet expiatio, tum cæteræ Dei principales operationes omnes, per primas

reliquas distribui, secundum uniuscujusque ad deificas participationes analogiam. Propter quod et ignite purgativam proprietatem ipsis Seraphin consequenter post Deum reposuit. Nihil ergo inordinatum, si purgare dicitur Theologum Seraphin : sic enim purgat Deus omnes, quorum totius causa est purgationis.

B. Magis autem proxime utemur exemplo, sicut secundum nos summus sacerdos per suos ministros aut sacerdotes purgans aut illuminans, ipse dicitur purgare, et illuminare, per ipsum purgatis orditibus, per se in ipsum reponentibus proprias sacras operationes : sic et propriam purgativam scientiam et virtutem ipse purgationem Theologi perficiens Angelus, in Deum quidem veluti causalem, deinde in ipsum Seraphin tamquam primo agentem summum sacerdotem reponit : veluti fortassis quis dixerit cum angelica reverentia, purgatum edocens, « quia in te ante me perficiendæ purga« tionis principium quidem est excel« sum et essentia et creator et causalis, « primasque essentias ad esse adducens, « et circa se collocatione continens et « observans inconversibiles et casu ca« rentes, et seipsum movens in primas « propriarum providarum operatio« num participationes. » Hoc enim hic me docens, ait ipsius Seraphin manifestare missionem. « Summus au« tem sacerdos et post Deum dux, ipse « præstantium essentiarum ornatus, a « quo ego purgare deiformiter erudi« tus sum. Ipse igitur est per me te « purgans, per quem proprias providas « actiones ex occulto et in nos produ« xit ipsa totius causa et opifex purga« tionis. » Hæc ille quidem docuit me : tibi autem ego trado. Tuæ autem concesserim intellectuali et discretivæ scientiæ aut alteram partem dictarum causarum absolvi a dubitatione et eamdem honorare : aut alteram tam-

essentias elucentes, in omnes reliquas distribuantur, juxta cujuslibet ad deificas participationes capacitatem : quapropter per ignem expiandi proprietatem merito ipsis seraphim secundum Deum tribuit. Nequaquam igitur absurdum sit, si theologum expiare seraphim perhibetur. Ut enim Deus, hoc ipso quod omnis expiationis causa sit, omnes purificat, vel potius (ut magis obvio exemplo utar) sicut apud nos pontifex, dum per ministros suos seu sacerdotes expiat, illuminatve, ipsemet expiare et illuminare dicitur, quod illi ordines, quos consecrat, sacrosanctas suas in ipsum referant actiones : sic angelus quoque qui theologum expiabat, propriam purgandi vim atque scientiam Deo quidem, ut auctori, seraphim vero, tamquam primicerio sacrorum antistiti, attribuit : ac si dicat, cum angelica quadam reverentia eum qui purgabatur instituens : Ejus quæ in te meo ministerio perficitur expiationis, principium quidem præcipuum, et essentia opifexque atque auctor est is, qui primas etiam essentias et in lucem protulit, et juxta se collocando continet, atque conservat immutabiles, lapsusque expertes, et easdem movet ad primas providentiæ suæ operationes participandas ; hoc enim is qui hæc me docuit, seraphim legationem declarare dixit. Principes autem sacrorum, et post Deum dux, primarum essentiarum ordo, a quo ego deiformiter expiare didici, is ipsius, inquam, est, qui per me te expiat, per quem providentiæ suæ actiones ex abdito ad nos produxit is, qui est auctor et effector omnis expiationis. Atque hæc ille quidem me docebat, tibi autem ipse trado ; tuæ vero intelligendi dicernendique scientiæ erit, aut per alteram dictarum causarum omni ambiguitatis scrupulo absolvi, eamque alteri, utpote probabilem, et consentaneam, ac forte veram, anteponere ; aut per te, quid cum ve-

quam consequens et rationabile et æque verum habentem : aut a teipso quod vere vicinius invenire : aut ab altero discere, Deo videlicet dante, et prius recipientibus Angelis, et Angelorum amicis nobis revelare, per ejus magis amabilem contemplationem.

ritate conjunctius sit invenire, aut ab alio discere (Deo scilicet verbum tribuente, quod et angeli interpretentur), nobisque angelorum studiosis revelare clariorem (si fieri possit) mihique gratiorem contemplationem.

EXPOSITIO TEXTUS.

A. *Lucet autem*, etc.

Hic ostendit, quod sicut operationes omnium reducuntur in primum principium, ita etiam operationes inferiorum reducuntur in superiores, dicens : *Autem*, id est, sed divina claritas sicut lucet omnibus ex Deo, ita etiam *lucet secundis per prima*, et hoc ita est *per singula. Et si oportet breviter dicere, primo ducitur ex occulto* divinitatis *ad manifestum* uniuscujusque *per primas*, id est, superiores *virtutes*, *Ergo Theologus*, scilicet Isaias, *didicit hoc ex Angelo ducente eum in lucem* divinam. Hoc ergo est, scilicet quod didicit, *purgationem et omnes divinas operationes*, ut perfectionem et illuminationem, et siquæ sunt aliæ, *distribui per primas essentias in omnes reliquas*, scilicet inferiores, *relucentes*, id est, ut reluceant in eis : et hoc *secundum analogiam uniuscujusque* inferiorum *ad participationes deificas*, id est, divinorum, per quæ deiformes sunt. *Propter quod et*, id est, etiam inferior Angelus *reposuit ipsis Seraphin* sicut præoperantibus *consequenter post Deum*, cui primo reposuit *proprietatem purgativam ignite*, id est, per ignem quo purgasse dicitur labia Prophetæ. *Ergo*, ut patet ex dictis, *nihil* est *inordinatum*, id est, contra dispositionum ordinem, *si Seraphin dicitur purgare Theologum*, ut primo operans, non sicut exsequens : *sic enim* etiam *Deus purgat omnes* qui purgantur *totius*, id est, cujuslibet vel perfectæ *purgationis*, *quorum est causa* prima : et ideo Angelus exsequens ostendit Dominum et Seraphin accipientem calculum de altari, ut ostenderet Deum operari ut primam causam, et consequenter Seraphin per virtutem receptam ab ipso.

DUBIA.

Sed gratia ejus quod hic dicitur, scilicet inferiores venisse ad purgandum Prophetam, virtute recepta a primis, cum hoc videatur fieri per motum localem inferio-

rum, quæratur de motu Angelorum secundum locum : et quia nihil movetur in loco nisi aliquo modo sit in loco, quærendum est primo de loco Angelorum. Et circa hoc quæruntur quatuor.

Primo, Utrum Angelus possit esse in loco?

Secundo, Si est possibile, qualiter sit in loco?

Tertio, Utrum necessario sit in loco?

Quarto, Utrum Angelus possit simul esse in diversis locis?

1. Circa primum sic proceditur.

1. Videtur enim, quod non possit esse in loco : omne enim quod est in loco, est sursum, vel deorsum : sed nulla intelligentia est sursum vel deorsum, ut dicit Rabbi Moyses : ergo nulla intelligentia sive Angelus est in loco.

2. Ad idem, Nihil per se est in loco nisi corpus, cujus fines commensurantur finibus loci : si igitur aliqua spiritualis natura sit in loco, hoc erit per accidens : remoto autem quod per se est, non remanet quod per accidens est : cum igitur Angelus non sit conjunctus alicui quod per se est in loco, non potest aliquo modo esse in loco.

3. Ad idem, Anima propter sui simplicitatem non est in loco per se, sed per accidens tantum : cum igitur sit Angelus majoris simplicitatis quam anima, non poterit esse in loco nec per se, nec per accidens.

4. Ad idem, Quod de se habet comparationem æqualem ad omnem locum, si est, aut est ubique, aut nusquam : sed Angelus non habet de se magis comparationem ad locum unum quam alterum, cum non sit in ipso natura inclinans ad aliquem locum, sicut in gravi vel levi : cum igitur non sit ubique, quia hoc solius Dei est, videtur quod non sit in aliquo loco.

5. Ad idem, Quidquid est in loco, recipit ab eo aliquam proprietatem loci, quæ est immobilitare, firmare, vel continere : Angelus nihil istorum recipit a loco : ergo videtur, quod non sit in loco.

6. Ad idem, Ultimum corpus perfectissimum et nobilissimum non est in loco : non enim superficies sua exterior est locus suus, ut quidam dicunt, quia locus secundum Philosophum nihil est rei : sed quolibet corpore nobilior est Angelus : ergo non est in loco.

7. Ad idem, Sicut dicit Philosophus in IV *Physicorum*, « neque unam differentiam habemus puncti et loci puncti : et « eadem est ratio uniuscujusque indivisibilis ad suum locum : » cum igitur Angelus sit indivisibilis, non videtur esse in loco qui non sit ipse : et ita non est in loco, cum nihil sit suus locus.

8. Ad idem, Sicut dicit Philosophus in IV *Physicorum*, « locum non ponimus « nisi propter motum : » sed Angelus non movetur ad locum, cum non habeat naturas quibus corpora determinate moventur ad suum locum : ergo non est in loco.

Ad oppositum.

1. Dicit Gregorius, quod « Angeli mi« nistrant cum ad nos mittuntur : » hoc autem est cum in loco qui circa nos est, sunt : ergo videtur quod sint in loco.

2. Præterea, Zachar. I, 11, dicitur, quod vidit Angelum *stantem inter myrteta*.

3. Præterea, Damascenus dicit, quod « ibi sunt ubi operantur : » cum igitur operentur circa nos, videtur quod sint in loco.

Solutio. Dicendum, quod est duplex locus, scilicet spiritualis, qui metaphorice dicitur *locus*, et sic Deus dicitur *spiritualis locus Angelorum* a virtute continendi. Unde dicit Beda, quod « quo« cumque mittantur, intra Deum cur« runt. » Sic etiam dicitur in Actibus, cap. XVII, 28, quod *in ipso vivimus, et movemur, et sumus*. Locus vero corporalis proprie dicitur locus qui est superficies corporis continentis, vel etiam ipsum corpus continens. Dicimus igitur, quod Angeli necessario sunt in loco spirituali,

in omni sua operatione : sed de hoc non est quæstio. Concedimus etiam propter auctoritatem Scripturæ et sanctorum, Angelos in loco corporali etiam posse esse, secundum quod operantur circa nos, sed non secundum quod Deum contemplantur. Et concedimus rationes ad hoc.

Ad primum ergo dicendum, quod intelligentia sive intellectus secundum quod hujusmodi neque est sursum, neque deorsum : quia secundum quod est intellectus, habet ordinem ad universale, quod non est hic et nunc, sed ubique et semper : sed secundum quod est intellectus hujus Angeli habentis singularitatem ex eo quod est loco materiæ in ipso, ut supra dictum est, est in loco per accidens, licet non per se, sed sicut est intellectus hujus hominis in quantum est hujus.

Ad secundum dicendum, quod Angelus non est in loco per accidens secundum quod unitur cuidam corpori, ut anima, sed secundum quod operatur circa aliquid quod est in loco per se : per hoc enim oportet, quod actio ejus sit in loco, et per accidens ipse, cum operatio non separetur a virtute agente : remota autem hac operatione, concedimus quod non est in loco, nec per se, nec per accidens.

Ad tertium dicendum, quod ex hoc quod aliquid est simplex ex natura sua, non est in loco : sed quantumcumque sit simplex, oportet quod sit in loco per accidens, si conjungatur ei quod per se est in loco.

Ad quartum dicendum, quod Angelus non habet determinationem ad aliquem locum de se, id est, de natura sua, sed de se, id est, de voluntate sua determinatur per operationem suam ad aliquem locum circa quem operatur.

Ad quintum dicendum, quod id quod circumscribitur loco, oportet quod recipiat dictas proprietates loci : sic autem Angelus non est in loco, ut patebit in sequenti articulo.

Ad sextum dicendum, quod non solum ultimus orbis non est in loco, sed nec etiam inferiores orbes, si accipiatur locus naturalis, cujus est continere et salvare, quod non indiget aliquod incorporale. Unde ex hoc tantum ostenditur, quod ex natura sua non requirit locum, sed potest habere locum ex eo quod operatur circa nos, qualiter non operatur orbis ultimus.

Ad septimum dicendum, quod punctum non dicit operationem in loco, per quod possit distingui operans ab eo in quo operatur, sicut Angelus distinguitur a suo loco : et ideo non est ratio similis de utroque.

Ad octavum dicendum, quod Angelus non movetur ad locum motu determinato sibi ex natura sua, sicut gravia et levia, sed secundum quod ex libertate voluntatis operatur circa diversa loca.

Circa secundum sic proceditur. Dubi[...]

1. Videtur enim, quod Angelus non sit diffinitive in loco, hoc est, quod ita sit hic quod non sit alibi. Intellectus enim et intelligibile sunt æqualis simplicitatis : quia simplicitas intelligibilis est ex actione intellectus agentis : non autem dat quod non habet : cum igitur intelligibile quod est universale, propter sui simplicitatem non sit hic ita quod non alibi, videtur quod nec intellectus, et ita nec Angelus, qui est intellectualis naturæ, ut sæpe habitum est in *Littera*.

2. Ad idem, Perfectibile attingit suam perfectionem ubique, cum non sit perfectio extra perfectibile : sed universale quod est perfectio intellectus, est ubique : ergo et Angelus qui est intellectualis naturæ, non diffinitur loco aliquo.

3. Præterea, Intellectus deiformis non habet aliquam applicationem ad locum, cum non recipiat ab his quæ sunt in loco sicut intellectus noster : cum ergo Angeli sint deiformes intellectus, videtur quod non diffiniantur loco.

4. Præterea, A quocumque removetur prius, et posterius : sed prius inest loco circumscribere quam diffinire : diffinire

enim loci est per fines essentiæ hoc tenere et alibi non esse : circumscribitur autem quod secundum terminos describitur in loco et commensuratur partibus : loci autem est locatum terminare, in seque separare ab alio : cum igitur Angeli non circumscribantur loco, videtur quod nec loco diffiniri possint.

5. Si dicatur, quod est in loco ut per operans in ipso. Contra : Illuminans corporale minus est potens quam illuminans spirituale : sed aliquid illuminatur corporali lumine illuminante non præsente, sed remoto, sicut a sole : ergo similiter videtur, cum operatio Angelorum sit circa nos per modum illuminationis, quod possint operari circa nos, etiamsi non sint ubi nos sumus.

6. Præterea, Ad hoc quod aliquid non sit alibi quam hic, oportet quod sit hic et contineatur hic : sed Angelus non est hic ut contentum hic : ergo non potest dici, quod sit hic ita quod non alibi quam hic. *Probatio mediæ.* Cum Angelus per se non contineatur loco, non restat quod contineatur nisi per operationem suam, cum non sit unitus corpori sicut anima : si autem operatio est hic, hoc non est sibi ex parte operantis, quia sic esset localis quælibet operatio ejus : ergo est sibi ex parte termini in quem terminatur operatio : ergo ex hoc non sequitur quod operans sit hic, sed tantum quod terminus sit hic contentus.

7. Præterea. Philosophus etiam ponit, quod intelligentiæ operantur in animabus nostris, nec tamen aliquando ponit eas esse in loco circa nos, sed semper in suis orbibus : ergo videtur similiter, quod non oporteat nos ponere eas propter suam operationem hic contineri.

Solutio. Dicimus, quod Angelus secundum quod operatur circa nos, est in hoc loco in quo operatur, et non alibi, non tamen commensuratus huic loco, cum non habeat partes quantitativas : et ideo dicitur, quod non est in loco circumscriptive, sed diffinitive.

Ad primum vero dicendum, quod universale dupliciter potest considerari, aut in quantum est perfectio intellectus ut intellectus est, et sic non determinatur ad aliquem locum, sicut nec intellectus in quantum intellectus : sed universale in quantum est perfectio hujus intellectus, est quædam intentio quæ est accidentis hujus, et secundum hoc determinatur ad locum aliquem per accidens, et similiter intellectus in quantum est intellectus hujus.

Ad secundum dicendum, quod perfectio intellectus dupliciter potest considerari, aut secundum quod est natura quædam, quæ est objectum intellectus, et sic non est idem in diversis intellectibus et in re : quia idem est quod est principium intelligendi omnibus et essendi etiam, sed secundum esse quod habet vel in rebus vel in anima, est aliud hic et aliud ibi : et ideo non intelligentes hoc decepti sunt quidam, dicentes animam nobilius esse ubi intelligat, quam in corpore quod vivificat.

Ad tertium dicendum, quod intellectus angelicus est quidem semper natura deiformis, sed non semper in actu deiformi, imo operatur in nos per formas vel illuminationes proportionatas nobis, et tunc applicatur ad locum non ut recipiens a loco, sed ut conferens his quæ in loco sunt : secundum vero quod est in actu deiformi contemplando Deum, non est in loco.

Ad quartum dicendum, quod circumscribere inest loco per prius quam diffinire : unde circumscriptio loci terminatur ad id quod per se est in loco, quod est terminus operationis Angeli : unde consequenter diffinitur ad locum illum operatio terminata in illud, et operans quod non est separatum ab operatione sua, sicut etiam circumscriptio terminatur ad corpus, et per consequens anima unita illi determinatur ad locum illum ut non sit alibi, et hoc est diffinire.

Ad quintum dicendum, quod illuminans corporale licet sit remotum secundum substantiam, tamen continuatur

distanti per medium diaphanum, per quod defertur lumen usque ad distans aliquod : sed virtus Angeli non est sic multiplicabilis in medio : et ideo oportet quod secundum essentiam sit in loco ubi operatur.

Ad sextum dicendum, quod operatio quidem continetur in hoc loco ex parte termini : et ideo terminus ejus est in loco per se ut circumscriptus a loco, nihilominus tamen et operans per accidens continetur secundum quod non separatur a sua operatione.

Ad septimum dicendum, quod Philosophi non posuerunt intelligentias agere aliquas operationes in nobis nisi per motus orbium : unde virtus eorum est effluens ab intelligentia in corpus cœli, et deinceps per elementa defertur ad animam : nec est inconveniens virtutem spiritualem deferri per corpus, cum etiam species visibiles in esse spirituali deferantur per aerem, licet spiritualius recipiantur in anima. Sed Angelos non ponimus mediante aliquo corpore operari in nos, sed per seipsos spiritualiter : et ideo non potest esse virtus nisi ubi est substantia ejus.

Dubium 3. Circa tertium sic proceditur.

1. Videtur enim, quod Angelus necessario sit in loco, sive quod dependeat a loco : quod enim ita est hic quod non alibi, necessario est in loco : sed Angelus est hic quod non alibi : ergo, etc.

2. Ad idem, Quidquid secundum omnem sui actum est in loco, necessario est in loco : Angelus secundum omnem sui actum est in loco, quoniam secundum quod contemplatur, assignatur sibi pro loco cœlum empyreum : secundum vero quod ministrat, est circa nos : ergo videtur quod necessario est in loco.

Ad oppositum.

1. Sicut dicit Damascenus, « Deus prius « excogitavit Angelos quam corporalem « creaturam : » excogitatio autem est opus ejus : igitur primo fecit Angelos quam corporalem creaturam : sed ante corporalem creaturam non erat locus : ergo esse Angeli non dependet a loco.

2. Hoc idem habetur per verbum Hieronymi, qui dicit : « Sex millia nostri « temporis nondum implentur annorum, « et quantas prius æternitates, quanta « tempora, quantas sæculorum origines « fuisse arbitrandum est, in quibus An- « geli, Throni, et Dominationes, cæteri- « que ordines servierunt Deo. » Et si dicatur, quod hoc non est verum, cum contrarium dicat Augustinus, ad minus intelligibile est Angelos esse sine loco : ergo non dependent a loco.

3. Ad idem, Dignius non dependet ab indigniori, neque secundum naturam, neque secundum intellectum : sed Angeli digniores sunt quolibet loco : ergo possunt et esse et intelligi sine loco.

4. Ad idem, « Principia substantiæ « sunt ante principia accidentis et etiam « præexistunt ipsi substantiæ, » sicut dicit Philosophus : cum igitur locus accidens sit, Angeli qui sunt substantiæ primæ, et eorum principia, sunt ante principia loci, et non dependent ab eis : ergo non necessario sunt in loco.

5. Ad idem, Illud dependet a loco quod habet generationem in loco : Angeli non habent generationem in loco, neque continentiam sive conservationem : ergo non dependent a loco.

6. Ad idem, Quod dependet a loco, dependet ab eo secundum aliquam proprietatem : Angeli non sunt hujusmodi, quia neque continentur, neque immobilitantur in loco : ergo non necessario sunt in loco.

Solutio. Dicimus, quod Angeli fuerunt simul cum creatura corporali, potuerunt tamen ante fuisse creati. Et ideo dicimus, quod secundum naturam suam non dependent a loco, nec necessario sunt in loco, sed tantum secundum quod operantur circa id quod est in loco, ut dictum est. Quidam vero volentes ultra intelligere quam possint imaginari, nesciunt aliquid intelligere nisi ad modum corporalium : et ideo dicunt Angelos

non posse esse, si non alicubi sunt, quod frivolum reputamus, dicentes quod possunt esse sine loco, et concedimus simul rationes ad hoc.

Ad primum vero dicendum, quod esse hic et non alibi, accidit Angelo non ex natura sua, sed ex eo quod operatur circa localia : et ideo ratio non sequitur.

Ad secundum dicendum, quod id quod secundum suum actum omnem est in loco, non necessario est in loco, nisi locus esset principium generationis ejus, sicut dicitur, quod patria est principium generationis, quemadmodum et pater : quod non convenit Angelis. Cum autem cœlum empyreum attribuitur Angelis secundum quod contemplantur Deum, est propter congruentiam loci : quia ille locus est nobilissimus inter omnia loca corporalia, unde maxime decet nobilissimas substantias, nec tamen est satis dignus eis : et secundum hunc modum dicitur etiam, quod Ecclesia est magis suus locus quam theatrum, non tamen sua natura dependet ad locum illum.

ıbium 4. QUARTO quæritur, utrum Angelus possit simul esse in diversis locis ?

1. Naturam corporalem sequitur locus ratione compositionis : spiritualis autem natura simplicior est corporali : cum igitur corpus sit in uno loco tantum, videtur quod natura spiritualis ens in loco habeat aliquod supra hoc quod non determinetur ad unum, sed possit esse simul in pluribus.

2. Ad idem, Anima est in quolibet loco corporis in quo operatur : cum ergo Angelus sit simplicior anima, operetur autem circa nos, videtur quod sit in qualibet parte loci circa nos : et sic erit in pluribus locis.

3. Ad idem, Dicit Damascenus, « Angelus ibi est ubi operatur : ubi autem « contemplatur, ibi operatur, et similiter « ubi ministrat : » ergo est utrobique : sed non est idem locus in quo contemplatur et in quo ministrat, quia locus contemplationis est cœlum, locus ministerii est circa nos : cum igitur simul contempletur et ministret, ut supra habitum est, videtur quod simul possit esse in pluribus locis.

4. Ad idem, Omne quod movetur in nunc, simul est in diversis locis : in illo enim nunc erit in illo ad quod movet, et in quo et per quod : aliter enim esset prius et posterius in illo motu, et sic esset in tempore : sed Angelus potest moveri in nunc, ut infra patebit : ergo potest simul esse in diversis locis.

5. Ad idem, Corpus Christi propter unionem potest simul esse in diversis locis, quia in hoc altari et in illo : Angelus autem est simplicior corpore Christi : ergo multo magis potest esse in diversis locis.

Ad oppositum.

1. Omne quod diffinitur loco, non est in pluribus locis simul : Angelus diffinitur loco, ut dicit Damascenus : ergo non est in pluribus locis simul.

2. Ad idem, Omnis creatura finita est : nihil autem finitæ essentiæ est extra terminos suæ essentiæ : cum igitur Angelus sit essentia creata, si sit per suam substantiam in hoc loco, nihil ejus erit extra hunc locum : et ita non potest esse in pluribus locis simul.

Quod concedimus et rationes ad hoc.

Ad illud vero quod primo objicitur, dicendum quod locus non consequitur naturam corporalem ratione compositionis, sic enim omne corpus esset in loco : sed cum locus possit dici quantitas mathematica, et iterum quantitas naturalis, secundum quod supra quantitatem habet aliquam virtutem continendi, quo modo proprie dicitur locus, naturalis autem locus sequitur corpus secundum quod est indigens continente et salvante, et sic nullum incorruptibile est in loco, quamvis aliquod eorum habeat extra se superficiem corporis alterius, ad quod terminantur partes ejus. Unde licet natura spiritualis sit simplicior, non refertur ad hoc quod sit in uno loco tantum,

utrum diffiniatur illo terminis spiritualibus vel corporalibus : hoc tamen habet plus spirituale quod non commensuratur loco sicut corpus.

Ad secundum dicendum, quod anima non est in corpore sicut locatum in loco, sicut probat Philosophus, sed sicut forma in materia : et ideo tota est simul in qualibet parte, sicut quælibet alia forma : et similiter esset de Angelo, si esset forma unita alicui corpori.

Ad tertium dicendum, quod locus contemplationis potest considerari aut quantum ad objectum, quod ubique est, et sic idem est locus contemplationis et ministerii : aut quantum ad congruentiam, et sic est cœlum empyreum locus contemplationis : et cum sunt in illo, non sunt hic, licet hic etiam contemplentur, cum Deus eis ubique sit præsens, quamvis contemplatio non sit operatio, sed potius receptio, ut supra dictum est.

Ad quartum dicendum, quod Angelus licet moveatur in nunc, non tamen habet comparationem ad locum secundum illud nunc, cum sit idem nunc motus ejus cum nunc temporis quod habet continuitatem ex loco, ita quod partes nunc et temporis respondent partibus et terminis loci : Angelus enim non movetur commensurando se loco : et ideo non oportet quod in illo nunc comparetur ad diversa loca : et hoc melius patebit infra.

Ad quintum dicendum, quod corpus Christi non habet ex unione quod sit in diversis locis, sed ex consecratione : quia in diversis locis consecratur : aliter enim non esset nisi in uno loco.

Nunc restat quærere de motu Angelorum, propter id quod dicitur : *Volavit ad me unus* [1], etc. Et circa hoc tria quæruntur.

Primo, utrum Angelus possit moveri ?

Secundo, Utrum motus ejus sit in nunc, vel in tempore ?

Tertio, Utrum motus ejus sit univocus motui corporum ?

Circa primum sic proceditur. Dubium

1. Videtur enim, quod Angelus non possit moveri : sicut enim probat Philosophus in VI *Physicorum*, « Omne quod « movetur, non prius pertransit majus « se quam minus vel æquale : » Angelus autem cum sit indivisibilis, non habet minus se : ergo oportet, quod si movetur per aliquod spatium, quod transeat indivisibile magnitudinis, quod ei æquatur : hæc autem infinita sunt in quantumcumque parvo spatio : ergo numquam pertransire potest aliquod spatium : ergo non movetur.

2. Ad idem, Sicut idem Philosophus probat, « omne quod movetur, partim « est in termino ad quem, et partim in « termino a quo : » sed omne tale est divisibile : cum igitur Angelus sit indivisibilis, impossibile est eum moveri.

3. Ad idem, Omne quod non est divisibile per motum, non movetur : sed sic est de Angelo : unde dicitur in libro de *Causis*, quod « intelligentia non dividi« tur secundum substantiam, neque per « motum : » et hoc ideo est quia motus cum sit actus imperfectus, habet potentiam et actum : quod enim movetur secundum locum, non est in uno ubi tantum, sed recipitur de uno in aliud : Angelus autem non sic est in uno loco, quod in alio : ergo non movetur.

4. Ad idem, Sicut dicit Rabbi Moyses, omne quod movetur, est corpus : Angelus non est corpus : ergo non movetur.

[1] Isa. vi, 6.

5. Præterea, Omnis motus secundum locum, aut est naturalis, aut violentus, aut voluntarius. Motus autem Angeli non potest esse naturalis : quia sic semper moveretur ad unum locum vel circa unum locum. Nec iterum violentus : quia omne quod movetur ad aliquem locum violenter, movetur ad alium locum naturaliter, ut dicitur in primo *Cœli et Mundi*. Nec iterum est voluntarius : omnis enim motus talis est processivus : omne autem quod habet motum processivum, habet organa procedendi, quæ sunt principia illius motus, ut dicitur in secundo *Cœli et Mundi*, hujusmodi autem Angeli non habent : ergo non moventur aliquo modo.

6. Ad idem, Cum nihil seipsum moveat, quia simul esset in potentia et actu, omne quod movetur, movetur ab aliquo motore diverso in essentia qui est sibi conjunctus, sicut in his quæ moventur ab anima, et remotus, ut in aliis : sed in Angelis non est assignare aliquid diversum esse, nec conjunctum, nec remotum : ergo non moventur. Si dicatur, quod quo est, est movens in ipso : et quod est, est motum : hoc est contra Philosophum, qui probat, quod « nulla « forma simplex est movens, cujus ma« teria non est per se mobilis : » ignis enim non movetur a forma sua, sed a generante.

7. Ad idem, Sicut dicit Philosophus, « Omnis transmutatio est propter mali« tiam indigentiæ : » in Angelis autem non est malitia indigentiæ : ergo non moventur.

8. Ad idem, Sicut dicit Augustinus in octavo supra *Genesim* ad litteram, « Om« nis motus est ab aliquo immobili in ip« so quod movetur, sicut manus quie« scente lacerto : » propter quod etiam quærit Philosophus in octavo *Physicorum*, « utrum virtus universaliter mo« vens universum sit in centro, vel in « polis ? » Utrumque enim est immotum in motu circulari. Sed in Angelis non est aliquid assignare movens non motum. Ergo non moventur.

9. Præterea, Quanto aliquid magis removetur a situ et quantitate, tanto magis removetur a motu : punctum autem quod habet situm in continuo, et etiam unitas quæ non removetur a quantitate, cum sit pars, non movetur punctum quidem per se, sed per accidens : unitas vero neque per se, neque per accidens : cum igitur Angelus sit remotius inter omnia a situ et quantitate, non videtur posse moveri.

Ad oppositum est

1. Quod dicitur Daniel. IX, 21 : Venit ad me *cito volans* [1], etc. et pluribus aliis locis sacræ Scripturæ similia leguntur.

2. Præterea, Angelus aliquando operatur hic cum prius operetur alibi : sed hoc non potest esse nisi veniret huc, quia virtus et operatio ejus, cum sit omnino spiritualis, non potest deferri ad me nisi per medium : ergo oportet quod veniat huc, et ita oportet quod moveatur.

Solutio. Concedimus, quod Angelus movetur de cœlo ad terram, et de uno homine ad alium. Quomodo autem moveatur, non plene humana ratione comprehendi potest, cum non moveatur motu quo corpus movetur, sed supermundano motu : et ideo a Philosophis non ponuntur moveri, sed demonstrant contrarium. Et cum Dei mandatum non possit esse falsum, et ex altera parte sacra Scriptura, quæ dicit eos moveri, non possit mentiri, oportet alium esse modum motus quam qui per philosophiam comprehenditur, et est de occultis Dei. Unde concedimus rationes probantes quod moventur.

Ad primum vero dicendum, quod id

[1] Daniel. IX, 21 : *Ecce vir Gabriel... cito volans tetigit me in tempore sacrificii vespertini.*

quod movetur commentiendo se spatio, oportet quod prius transeat per aequale quam per majus : Angelus autem non sic movetur : unde motus ejus non habet comparationem ad spatium nisi per accidens, in quantum accidit inter ea ad quæ movetur esse spatium : sed motus ejus magis assimilatur motui virtutis quæ transit super diversa, a qua non separatur essentia, quam motui corporis.

Et similiter dicendum ad omnia talia quæ procedunt de motu corporis, quod movetur remetiendo vel commetiendo locum, præter quam ad septimum et ad nonum.

Unde dicendum ad septimum, quod motus naturalis semper est propter indigentiam sui : motus autem voluntarius non semper, sed quandoque propter indigentiam alterius, et sic Angeli moventur propter indigentiam nostram : quandoque etiam ad ostensionem virtutis, et sic etiam Angelus movetur, ut ostendatur virtus sua, et glorificetur Deus qui eam sibi contulit.

Ad nonum dicendum, quod comparatio illa tenet in his quæ habent aliquam comparationem ad quantitatem et situm, et sic ad motum corporalem : Angelus autem non habet aliquem ordinem talem : et ideo non comparatur illis secundum magis et minus removeri a motu, cum sit omnino alia ratio motus.

Dubium 2. Circa secundum sic proceditur.

1. Videtur enim, quod Angelus moveatur in nunc : prius enim et posterius in motu est ex eo quod est partim esse hic, et partim alibi : quia prius et posterius in motu, causatur a priori et posteriori in magnitudine : sed Angelus non est partim hic et partim ibi in suo motu : ergo non erit in eo prius et posterius : et ita non erit in tempore, cum tempus sit numerus motus secundum prius et posterius.

2. Præterea, Virtus fortior movet in minori tempore : sed virtus Angeli sine proportione excedit virtutem quamlibet corporalem : si igitur aliqua virtus corporalis movet in tempore, virtus Angeli movebit in nunc.

3. Ad idem, Sicut dicit Philosophus, « Idem est indivisibile moveri quod in « nunc moveri : » si igitur Angelus moveatur, cum sit indivisibilis, in nunc movebitur.

4. Ad idem, Quanto aliquid habet minus resistens in motu, et virtus movens est fortior, tanto in minori tempore movetur : sed virtus spiritus sine proportione excedit virtutem corporis, et similiter non resistitur sibi in proportione aliqua ad resistentiam quæ est in motu corporis : ergo non erit proportio temporis ab ipso : omne autem tempus est proportionale omni tempori : ergo motus Angeli non est in tempore, sed in nunc.

5. Ad idem, Nihil quod movetur in tempore, movetur æque cito ad propinquum et remotum ; sed motus Angeli est æque cito ad propinquum et remotum : ergo non movetur in tempore.

6. Præterea, Lumen spirituale nobilius est et potentius quam lumen corporale : sed lumen corporale, ut dicitur in libro de *sensu et sensato*, non movetur in tempore : ergo multo magis qui est lumen spirituale.

Ad oppositum.

1. Augustinus dicit, quod « Deus mo- « vet corporalem essentiam per locum « et tempus, spiritualem vero per tem- « pus, non per locum : » Angelus vero est spiritualis essentia : ergo movetur in tempore.

2. Præterea, Sicut dicit Philosophus, « Sicut se habet nunc ad tempus, ita se « habet motum esse ad moveri : » ergo si Angelus movetur, oportet quod moveatur in tempore, et quod in nunc sit terminatus motus.

3. Ad idem, Omne quod movetur in nunc, oportet quod simul sit in diversis : oportet enim, quod in illo nunc sit in omnibus mediis per quæ movetur et in

ipsis terminis : sed Angelus non potest esse simul in pluribus locis : ergo non movetur in nunc.

Solutio. Dicimus, quod Angelus movetur secundum voluntatem suam, et potest moveri in nunc, et in tempore : verumtamen non est idem tempus eodem modo dictum cum eo quod est mensura corporalium. Et quod non omnes motus corporales mensurantur eodem tempore, causa est, quia habent ordinem ad unum primum motum simplicissimum, qui est causa et mensura omnium aliorum motum corporalium. Si autem essent plures motus æque primi non ordinati ad invicem, essent etiam tempora plura : motus autem Angeli non habet ordinem ad motum cœli : et ideo motus ejus non potest mensurari eodem tempore, quo mensurantur motus corporalium. Et cum tempus habeat continuitatem ex magnitudine quam pertransit mobile remetiendo ipsam : in motu autem Angeli non est aliqua causa continuitatis, cum non commensuretur magnitudini quod movetur, nec habeat continuitatem ex primo motu, retinebit de tempore tantum id quod est formale in ipso : et hoc est quod sint in ipso prius et posterius nunc non continuata, quæ tamen non sunt etiam ejusdem rationis cum nunc temporis quæ respondent indivisibili magnitudinis.

Et si dicatur, quod inter quælibet duo instantia est tempus medium. *Dicimus*, quod verum est in tempore quod consequitur motum circularem continuum : unde etiamsi consequeretur motum rectum, non tamen esset necessarium nisi in motu continuo, sicut etiam est in lineis, quoniam in linea circulari non est accipere duo puncta inter quæ non sit linea media : in linea vero recta accipiendo duo puncta in eadem linea continua semper est media linea, sed inter duo puncta linearum contingentium se nihil est medium, et similiter ubicumque non est continuitas.

Unde dicimus, quod tempus in quo movetur Angelus, non est continuum, sed sunt nunc ordinata non continua, et dicuntur proprie *vices* : sicut si non esset motus primi mobilis, intelligerem diversa intelligibilia in diversis nunc non continuis, quia secundum unumquodque est intellectus in pleno actu, et continuitas non est actus ad actum, sed potentiæ ad actum.

Et similiter dicimus, quod diversa nunc in quibus potest moveri Angelus, non sunt continua, quæ sunt tempus in quo movetur : et quia potest transire de uno ad aliud in uno istorum nunc vel in pluribus, ideo potest moveri per suam voluntatem in nunc vel in tempore, hoc modo accipiendo tempus, ut dictum est.

Ad primum dicendum, quod prius et posterius esse in motu, est partim esse hic, et partim ibi, in his quorum motus habent continuitatem ex spatio quod mensuratur in tempore continuo : talis autem non est motus Angeli.

Ad secundum dicendum, quod ratio illa non concludit plus, nisi posse eos moveri in nunc.

Et hoc concedimus.

Ad tertium dicendum, quod ratio Philosophi procedit de mobili quod habet ordinem ad motum aliquem primum continuum : et hoc impossibile est esse indivisibile sicut et moveri in nunc.

Ad quartum dicendum, sicut ad secundum.

Ad quintum dicendum, quod illuminatio est in nunc, quia non est motus, sed terminus motus, et esse tale est in termino temporis : et ideo non est simile de motu Angeli, qui non est terminus alicujus motus.

Ad sextum dicendum, quod Augustinus accipit variari per tempus spiritualem creaturam, per vices moveri, sicut dictum est : corporalem vero per locum commensurando se loco, et ita per consequens per tempus continuum.

Ad septimum dicendum, quod illa comparatio est intelligenda de motu et de tempore quod habet continuitatem ex

spatio. Et per ea quæ dicta sunt, patet etiam solutio ad octavum.

Dubium 3. Circa tertium sic proceditur.

1. Videtur enim, quod motus dicatur univoce de Angelis et de corporibus : quod enim in pluribus invenitur, ut dicit Philosophus, oportet in uno primo esse : si igitur motus est in Angelis et in corporibus, oportet quod reducatur ad unum primum : talia autem sunt univoce dicta : ergo univoce dicitur motus de eis.

2. Præterea, Univoca sunt, quorum est ratio eadem secundum idem nomen : sed in omnibus ratio motus est per recessum ab uno et accessum ad unum locum : ergo dicitur de omnibus motus univoce.

3. Præterea, Æquivoca non habent principium unum : sed motus Angeli principium est voluntas sicut motus nostri : ergo motus univoce dicetur.

Ad oppositum.

Motus in corporibus est per divisionem mobilis ex motu : in Angelis autem est omnino indivisibilitas : ergo non est motus univoce dictus.

Solutio. Dicimus, quod non dicitur univoce motus de Angelis et de corporibus : quia quæ nec eodem modo sunt in loco, nec eodem modo est in eis temporis, nec nunc, nec omnino aliquid simile. Et concedimus rationem ad hoc.

Ad primum dicendum, quod propositio Philosophi intelligenda est in univocis, sicut omnia calida reducuntur ad calidum ignis.

Ad secundum dicendum, quod non est in eis recessus eodem modo, quia non per commensurationem spatii : et ideo ratio illa est æquivoca sicut nomen.

Ad tertium dicendum, quod voluntas etiam non similiter movet : quia in nobis movet corpus, quod est diversum in essentia ad acquirendum aliquid sibi necessarium : sed voluntas Angeli movet eum ad communicandum aliis illuminationes divinas secundum dispositionem Dei.

Sciendum tamen est, quod circa motum Angelorum sunt quatuor errores.

Primus est Rabbi Moysi, qui dicit, quod non moventur secundum substantiam, sed secundum effectum : et sic exponit omnia loca Scripturæ in quibus aliquid dicitur de motu Angelorum : quoniam secundum ipsum non habent aliquem effectum in nos nisi quem possint explicare per motum cœli, cujus virtus defertur ad nos per corpora media ; unde non oportet, quod secundum substantiam circa nos sint.

Alius est error dicentium Angelos simul esse in pluribus locis, et in omnibus ubi volunt : et secundum hos etiam non salvatur motus.

Tertius error est dicentium, quod Angelus movetur de uno ad alterum, non tamen transeundo media. Et hoc pro tanto non potest esse : quia cum non transeat hoc, per hoc quod continuat hoc illi, oporteret quod crearetur hoc : et aliter non est intelligibile.

Quartus error est dicentium, quod moventur per modum quo corpora moventur, hoc est ridiculum, et non intelligibile. Unde melius dicendum, quod motus eorum æquivocus est motui corporum, ut dictum est : sic enim nihil absurdum sequitur, et veritas sacræ Scripturæ salvatur.

EXPOSITIO TEXTUS.

B. *Magis autem proxime*, etc.

Hic confirmat solutionem positam per exemplum in nostra hierarchia : quia sicut Pontifex dicitur purgare auctoritate, purgante subdito sacerdote per ministerium, ita et Seraphin dictus est purgare, purgante inferiore Angelo.

Littera sic legatur : *Magis autem* manifesta erit prædicta solutio per id quod dicetur : *utemur* enim ad hoc probandum *exemplo proximo*, et nobis et rei manifestandæ, hoc scilicet, *quod sicut is qui est summus sacerdos*, id est, Pontifex, *secundum nos*, id est, in nostra hierarchia, *purgans aut illuminans* plebem *per suos ministros*, id est, diaconos, *aut sacerdotes* inferiores, *ipse dicitur purgare et illuminare, ordinibus* inferioribus scilicet *purgatis* per ipsum, *per se*, id est, sine medio. His dico *reponentibus proprias*, id est, quas suo ministerio exsequuntur *operationes sacras in ipsum*, scilicet summum sacerdotem : *sic*, id est, similiter *Angelus ipse*, scilicet inferior, *et*, id est, etiam *perficiens* suo ministerio *purgationem Theologi*, scilicet Isaiæ, *reponit propriam scientiam purgativam, et virtutem* propriam, id est, suo ministerio purgantem, vel proportione recepti, ut scientia referatur ad illuminationem, virtus ad potestatem. *Reponit quidem in Deum veluti causalem*, id est, primam causam luminis, *deinde* post Deum reponit *in ipsum Seraphin tamquam*, id est, sicut apud nos reponitur omnis sacra actio in *summum sacerdotem primo agentem*, in quantum omnes agunt recipiendo ab ipso : *veluti quis*, id est, aliquis *fortassis dixerit*, id est, dicere posset *edocens purgatum cum angelica reverentia*, id est, repræsentans verbis quomodo Angelus qui purgat hominem, ex reverentia totum in superiorem referat. Dixerit dico, sic loquens purgato in persona inferioris Angeli, hoc scilicet *quia ante me*, ut a quo ego recipio, *est quidem* quoddam *exelsum principium purgationis perficiendæ in te*, et est *ante me essentia* quædam divina, *et creator* est etiam ante me, *et causalis*, id est, prima causa, *que*, id est, et *adducens primas essentias ad esse*, scilicet primæ hierarchiæ, *et continens eas collocatione circa se, et observans eas inconversibiles*, id est, ab ipso averti non possibiles, *et casu carentes* per peccatum : et hoc per confirmationem. Et principium dico *movens seipsum* per dona quæ influit, ut in principio expositum est, *in primas participationes* quæ sunt primarum essentiarum, *operationum* sacrarum, *providarum*, id est, provisarum eis, propriarum, id est proportionalium sibi. *Enim*, id est, quia *docens me hæc* prædicta, *ait missionem ipsius Seraphin manifestare hoc* quod dictum est de hoc quod præexistit principium quod est Deus. Ita dico dixerat, quod ante me est creator. *Autem*, id est, sed *ipse ornatus*, id est, ornata dispositio *præstantium*, id est, primarum *essentiarum* est quasi *summus sacerdos* apud nos *et dux* inferiorum *post Deum*, qui est primus dux, *a quo*, scilicet ornatu *ego* inferior *sum eruditus* purgare te *deiformiter*, id est, secundum similitudinem divinæ potestatis. *Igitur ipse*, scilicet ornatus primus est *pugans te per me* sicut per ministrum,

per quem, scilicet primum ornatum *ipsa causa et opifex totius purgationis*, scilicet Deus, *produxit, et*, id est, etiam *in nos actiones*, id est, acta, *providas*, id est, provisas ab ipso, *proprias*, id est, proportionales nobis. Produxit dico *ex occulto* suæ divinitatis, *quidem*, id est, certe *ille* pater *docuit me hoc*, id est dictam solutionem. *Autem*, id est, sed *ego trado tibi* hoc idem, non imponens tibi necessitatem ad concedendum. *Autem*, id est, sed *concesserim tuæ scientiæ intellectuali*, quantum ad principia quorum est intellectus, *et discretivæ* quoad conclusiones, quarum est ratiocinatio. Concesserim dico *aut absolvi* a præmissa *dubitatione* per *alteram partem* duarum *causarum*, id est, solutionum causas dicentium *dictarum* a nobis, *et eamdem*, scilicet causam per quam dubitatio solvitur, *honorare*, id est, præferre alteri : *aut*, si neutra placet, concesserim tibi *alteram*, scilicet causam, *tamquam habentem consequens*, id est, conveniens aliquod quæstioni, *et rationabile* in se *et æque verum* prædictis duabus. Ita quod ego concesserim *aut* te *invenire a teipso*, id *quod* est *vicinius* veræ solutioni : *aut discere* te *ab altero* hoc, *videlicet* Deo primo *dante et Angelis prius recipientibus a* Deo respectu nostri, *et* deinde *amicis Angelorum*, id est, sanctis viris recipientibus *revelare*, id est, potentiam revelandi nobis *per contemplationem ejus*, scilicet Dei *magis amabilem* sibi propter majorem puritatem, vel in Angelis, vel in amicis eorum.

CAPUT XIV.

ANTIQUA TRANSLATIO.

Quid significat traditus angelicus numerus ?

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Quid significus traditus angelorum numerus ?

SYNOPSIS CAPITIS :

Ex Danielis cap. VII, 10, docet, maximum esse angelorum numerum, qui licet proprie quidem non sit infinitus, sed limitatus, major tamen sit ut ab hominibus comprehendi possit, solique Deo cognitus, et rerum omnium corporearum numerum excedat.

ANTIQUA TRANSLATIO.

Et hoc autem dignum (ut æstimo) intellectuali cognitione : quia eloquiorum de Angelis traditio millies millia esse ait, et decem millia decies millia, secundum nos sublimissimos numero-

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Equidem et hoc spiritali commentatione dignum censeo, ut eloquiorum de angelis traditio millies eorum esse millia dicat, deciesque millies dena millia, summos illos quos adhibemus

rum in seipsam revolvens et multiplicans, et per hos aperte signans innumerabiles cœlestium essentiarum ordinationes. Multæ enim sunt beatæ militiæ supermundalium intellectuum infirmam et coarctatam superantes materialium secundum nos numerorum commensurationem, et a sola gnostica diffinite secundum ipsam supermundana et cœlesti intelligentia et scientia ditissime eis donatam sanitatem divinæ multæ scientiæ, sapientifica omnium simul quæ sunt superessentialiter subsistentis principii, et causæ substantificæ, et continentis virtutis, et ambientis consummationis.

numeros, in seipsos glomerando ac multiplicando, quo per hos aperte declararet cœlestium essentiarum ordines a nobis annumerari non posse. Multi namque sunt beati supermundanarum mentium exercitus, qui infirmam et contractam materialium nostrorum numerorum rationem penitus excedunt, sciteque definiuntur a sola ipsorum supermundiali cœlestique intelligentia scientiaque, quæ illis abundantissime conceditur a Dei principali et infinitorum conscia creatrice sapientia, quæ superessentialiter omnium simul rerum et principium, et causa substantifica, et continens virtus et complectens determinatio existit.

DIVISIO TEXTUS.

Et hoc autem dignum, ut æstimo, etc.

In hoc capitulo quæritur de numero Angelorum ratione ejus quod dicitur Dan. VII, 10 : *Millia millium ministrabant ei, et decies millies centena millia assistebant ei.*

Dividitur autem in partes duas. In prima movet quæstionem. In secunda solvit, ibi, *Et per hos aperte signans*. Et est hæc solutio sua, quod per hos maximos numeros quoad nos significatur numerus eorum esse infinitus nobis, excedens materialem multitudinem.

DUBIA.

Et ideo quæratur hic de numero Angelorum.

1. Et videtur, quod numerus eorum non sit præ magnitudine infinitus nobis : sicut enim dicit Philosophus, « In non habentibus materiam non est numerus nisi per causam et causatum : sed ordo causæ et causati in separatis a materia non excedit numerum notum nobis, qui est numerus orbium : » ergo videtur, quod non possint esse tot Angeli. Dubium

2. Præterea, Sicut dicit Philosophus, « Numerum cognoscimus divisione continui : » sed Angeli sunt separati ab omni continuo : ergo videtur in eis non esse tantus numerus.

3. Præterea, Damascenus dicit, quod

« differentia est causa numeri : » differentia autem formalis aut est materialis, et in eadem natura, et hæc est per divisionem continui, ut patet in decisione seminis, et hæc non potest esse in Angelis : aut est differentia specifica, et hæc non potest in tanto numero multiplicari, si naturam spiritualem per differentias velimus dividere : ergo non videtur, quod sint in tanto numero.

4. Præterea, Sicut dicit Philosophus, « Infinitum in numero causatur ab infi- « nito in continuo : » sed in Angelis non est continuum, cum non sint corporei : ergo in eis non est infinitus numerus.

5. Præterea, Omnis multitudo exit ab aliquo uno communi primo per divisionem bimembrem, sicut animal dividitur primo per rationale et irrationale, et deinde per alias quousque multiplicentur species animalis : si igitur spiritualis natura dividatur, hoc erit per duas differentias, et non poterit procedere in maximum numerum : ergo non videtur quod sint plures quam duo Angeli, vel pauci plures.

6. Præterea, Quanto aliquid magis recedit ab uno, magis multiplicatur : cum igitur Angeli maxime appropinquent uni primo, erunt remissiori numero respectu horum materialium, cujus contrarium dicitur in *littera*.

7. Præterea, Impossibile est idem esse principium collectionis et multiplicationis : sed separari a materia est principium collectionis respectu eorum quæ divisa sunt divisione materiæ : ergo Angeli qui sunt separati a materia, non sunt in maxima multitudine.

8. Præterea, Divisio est causa numeri : sed in Angelis non potest esse aliqua divisio : quia neque per se, cum non sint quanti : neque per accidens, cum non conjungantur alicui divisibili per se sicut accidens vel forma : ergo in eis non videtur esse aliquis numerus.

Ad oppositum.

1. In spiritualibus substantiis maxime ostenditur divina bonitas : sed illa magis ostenditur in pluribus quam in paucis : ergo debent esse in maxima multitudine.

2. Præterea, Spiritualia ministeria ad quæ creati sunt Angeli, sunt plura : ergo videtur, quod etiam Angeli debent esse multi.

3. Præterea, Hoc videtur per auctoritatem Scripturæ : dicitur enim Job, xxv, 3 : *Numquid est numerus militum ejus?* Et Dan, VII, 10, dicitur, *millies millia.* Et Matth. XXVI, 53, dicitur : *An putas, quia non possum rogare Patrem meum, et exhibebit mihi plusquam duodecim legiones Angelorum?*

Solutio. Dicimus, quod Angelorum est maxima multitudo infinita nobis, Deo autem finita et sibiipsis. Aliter tamen oportet accipere numerum formarum separatarum secundum quod Philosophi ponebant intelligentias formas orbium, et aliter numerum separatarum substantiarum habentium in se aliquid individuans, sicut nos ponimus Angelos, ut supra dictum est. Multiplicantur enim secundum eos intelligentiæ per reduplicationem quamdam primi, secundum quod est receptum in altero ab ipso, sicut radius primæ causæ recipitur in primo orbe, et est intelligentia prima per reduplicationem in qua reduplicatur radius primæ causæ ut tertium producat : et sic usque ad ultimum orbem per modum quo etiam in causis formalibus est reduplicatio, ut vivum est reduplcatio entis in seipso, quia nihil per vivum additur enti extra ens, sed ex reduplicatione habet actum alium : et sic deinde. Et similiter est in intelligentiis, quas ponunt Philosophi, reduplicatio primi secundum quod est receptum in altero : nec est possibile aliter multiplicari, nisi secundum recipientia in quibus reduplicatur, et virtus prima procedens per ordinem ad producendum omnes, sicut nec aliæ formæ multiplicantur nisi per recipientia. Nos autem ponimus Angelos habentes in se aliquid individuans loco materiæ, secundum quod multitudinem habent, non tamen exeuntes ab uno reali principio per divisionem ut generata : sed quia per creationem distincti sunt singuli sub perfectionibus suis

determinantibus secundum diversas species ea quæ sunt materialia in ipsis : et sic possunt esse multi. Et concedimus rationes ad hoc.

Ad primum vero dicendum, quod Philosophus loquitur de his quæ sunt separata ut formæ quorumdam corporum : et talia non multiplicantur nisi secundum quod unum procedit ab alio in diverso recipiente. Angeli autem non sunt formæ, sed substantiæ in se individuatæ, non habentes materiam, sed aliquid loco materiæ.

Ad secundum dicendum, quod materiam cognoscimus divisione continui in his quorum exitus est ab uno reali principio per divisionem materiæ, aut per species, aut per accidentia. Sic autem non est multitudo Angelorum, sed sicut si intelligeremus plura puncta esse creata divisa, quorum unumquodque haberet in se aliquid individuans materiale distinctum ab alio.

Ad tertium dicendum, quod in eis differentiæ specificæ sunt multæ, quamvis non sunt notæ nobis.

Ad quartum dicendum sicut ad secundum.

Ad quintum dicendum, quod sicut probat Philosophus, ultima differentia convertitur cum specie quæ est specifica : unde oportet quod sint secundum numerum specierum, et non duæ tantum, quamvis differentiæ (quæ primo restringunt communitatem generis) sint duæ tantum.

Ad sextum dicendum, quod proportio illa tenet in his quæ exeunt a primo eodem ordine : Angeli autem non procedunt a primo in ordine communicandi esse materialibus, sicut corpora cœlestia et motores eorum, sed in ordine communicandi gratiæ et gloriæ, in quo sunt multi modi perfectionum per quos Angeli habent multitudinem non proportionatam multitudini materialium.

Ad septimum dicendum, quod separari a materia ut forma communis est principium collectionis et unitatis, sicut plures homines participatione speciei sunt unus homo, per subtractionem materialium individuantium : sic autem non sunt Angeli abstracti a materia.

Ad octavum patet solutio per id quod dictum est ad secundum.

Nunc restat quærere, utrum omnes Angeli reducantur ad unum genus? Et videtur, quod sic. Dubiu

1. Omnis enim multitudo differentium specie, sub uno genere continetur, genus enim est quod de pluribus specie differentibus prædicatur : sed Angelorum multitudo est differens specie ad minus quoad diversos ordines : ergo continentur sub uno genere.

2. Ad idem, Genus est quod de aliquibus non conversim in quid prædicatur : sed tale aliquid prædicatur de omnibus Angelis, ut spiritualis natura : ergo unum genus habent.

3. Præterea, « Omnis multitudo reducitur ad aliquid unum, » ut vult Philosophus : ergo et multitudo Angelorum : aut ergo illud unum est accidentale, et hoc oportet reduci ad aliquod essentiale a quo fluit sicut ad causam : aut est essentiale unum : sed cum differant specie, non possunt habere essentiale unum nisi genus : ergo habent unum genus.

4. Præterea, Cum omnes Angeli conveniant in quibusdam proprietatibus consequentibus spiritualem naturam, oportet quod in aliquo naturali conveniant : de natura autem rei non sunt nisi genus et differentia ex quibus est diffinitio rei : cum ergo non conveniant in differentia vera vel designata per aliquid consequens, oportet quod conveniant in genere, quamvis etiam a nobis non sit significabile, nisi per circumlocutionem tantum.

5. Præterea, Sicut supra, cap. XI, dictum est. « Omnes divini intellectus dividuntur in essentiam, virtutem, et operationem : » essentia autem illa communis omnibus designabilis est aliquo

modo, sed non ut principium ut ens, quia non communicatur per prius et posterius : nec iterum ut species specialissima, cum contineat diversa in specie : ergo designatur per appropriantia ipsam ut genus : ergo habent unum genus.

Ad oppositum.

1. Quæcumque sunt in eodem genere, habent unam potentiam in qua sunt : quia genus, ut dicit Porphyrius, habet differentias potestate, quibus constituuntur species : sed Angeli non habent unam potentiam in qua omnes sunt, quia, ut dicit Philosophus, in perpetuis idem est esse et posse : unde non prius sunt potentia in uno quam actu distincta : ergo non sunt in uno genere.

2. Ad idem, Sicut dicit Philosophus in VIII *philosophiæ primæ*, « Universale « in quantum universale, non est sub« stantia, sed consequitur rem, cum abs« trahatur a rebus. » cum igitur genus sit quoddam universale, oportet quod abstrahatur ab aliquo quod est ante speciem : sed in Angelis nihil est ante speciem, quia potentia non præcedit esse : ergo non habent unum genus.

3. Præterea, Sicut dicit Philosophus in primo de *Anima*, « Animal universale « aut nihil est, aut posterius est : » et eadem ratio est de quolibet genere : sed non dicitur posterius nisi quia habet esse universale genus per abstractionem ejus quod est indeterminatum et in potentia ad determinantia : sed in Angelis non potest esse aliquid hoc modo posterius, tum quia potentia in eis non est divisibilis ab actu, tum quia a separatis non fit separatio, ne in infinitum eatur : ergo non habent commune genus.

4. Præterea, Quod est in intellectu, oportet aliquo modo esse in re, nisi intellectus sit cassus et vanus, sicut materia quantitatis est in rerum natura, etsi non secundum esse abstractionis, ut accipit intellectus mathematici : sed in Angelis non est eductio aliqua de potentia secundum rem : cum igitur ea quæ sunt in uno genere, reducantur de potentia generis per actum intellectus, non videntur Angeli esse in genere.

5. Ad idem, Quæcumque sunt in genere, prius sunt in potestate quam determinentur in actu propriæ speciei : quæcumque autem primo sunt in potentia, educuntur de potentia : hoc autem non convenit Angelis : ergo non sunt in genere.

6. Ad idem, Si Angeli sunt in genere, aut sunt in potentia generis secundum totum suum esse, aut secundum partem. Si secundum totum esse eorum : ergo totum esse eorum educitur de potentia : quod autem creatur, non educitur de potentia : ergo secundum nihil sui Angeli creantur, quod est hæreticum. Si secundum partem sui esse, aut secundum genus, aut secundum differentiam. Sed non secundum genus, quia genus non est in potestate generis : nec secundum differentiam, quia cum hoc solum natum sit esse in potentia, educeretur de potentia quidquid educibile est : nullum autem tale creatur. Ergo erit idem quod prius.

7. Ad idem, Sicut dicit Commentator in secundo *philosophiæ primæ*, genus non est materia, sed forma generalis : non autem est genus in quantum est forma, quia sic omnis forma esset genus : si vero in quantum generalis, cum hoc sit per abstractionem potentiæ indeterminatæ a determinantibus, non poterit esse in Angelis, in quibus non separatur potentia ab actu. Si autem secundum utrumque, scilicet in quantum forma generalis, aut secundum id quod est prout principium speciei, et sic cum sit prius, non habet rationem generis, quod in quantum hujusmodi est posterius : aut secundum esse quod habet in rebus, et sic iterum est contractum, et non communitatem generis retinens : Vel secundum quod est in ratione formæ generalis, quæ est per abstractionem, quæ non potest esse in Angelis : ergo videtur quod non convenit eis esse in genere.

8. Ad idem, Sicut dicit Avicenna, « ge« nus abstrahitur a materia, et differentia

« a forma : » sed Angeli sunt immateriales : ergo non sunt in genere.

Solutio. Concedimus, quod Angeli reducuntur in unum genus remotum, et quidam etiam in propinquum descendendo, quamvis natura generis non sit significabilis forte a nobis proprio nomine : multorum enim generum sicut et differentiarum nomina propria non habemus, quæ significamus circumlocutione per consequentia. Supponimus autem hæc dicentes ea quæ dicta sunt de generis natura, quod per se neque una est, neque multa, sed hæc accidunt sibi secundum respectum ad aliqua extra se, vel secundum esse quod habet in speciebus et individuis, vel secundum quod abstrahitur ab illis : et iterum, quod differentia non est omnino extra naturam generis, alioquin diffinitio non esset unum, sed multa, sicut homo albus : et iterum, quod natura generis est eadem in se et in specie, differens tamen per determinatum et indeterminatum, sicut est etiam de mensura applicata ad corpus vel non applicata. Natura autem superioris quæ est in inferiori, sive sit genus, sive differentia, non est materia, neque forma quæ est pars compositi, quia hæc non prædicantur, sed sunt principia generis vel differentiæ : quamvis enim materia sit materia formæ, est tamen causa totius : et ideo potest designare totum : et talis designatio est totum compositum et prædicatur de ipsa : et hæc est natura generis, a quo genus commune accipitur. Similiter forma quamvis forma sit materiæ, tamen causa totius esse : et ideo totum sub illa ens designari potest : et hæc designatio prædicatur iterum de composito : et hæc est natura differentiæ, quia, sicut dicit Avicenna, « rationalitas non est differentia, sed principium differentiæ. » Unde patet, quod vera differentia non est aliud a natura generis, quia utraque est designatio totius esse : sed differunt tantum sicut determinans et determinatum, sicut etiam materia a qua accipitur natura generis, determinatur per formam, a qua designatur natura differentiæ, et hoc modo etiam omnes differentiæ sunt in natura generis ut determinans in determinato. Similiter dicimus, quod id quod est Angelorum, est natura a qua abstrahitur genus commune quod prædicatur de unoquoque, e determinatur per commune ipsorum ad modum differentiæ : quamvis enim non habeant materiam, habent tamen aliquid loco materiæ in se quo ipsi individuantur, et a designatione ejus sumitur communitas generis : et sic etiam communitas generis in eis aliquo modo reducitur ad communitatem materiæ. Et concedimus rationes ad hoc, quod sint in eodem genere.

Ad primum vero quod in contrarium objicitur, dicendum, quod sicut dictum est, omnes differentiæ eor[illegible] sunt in potentia naturæ generis [illegible] secundum id quod est, in per[illegible] enim esse et posse differunt per intentiones : sed dicuntur esse idem in eis, quia unum est tantum in altero simul tempore.

Ad secundum dicendum, quod genus secundum quod est principium essendi ut est natura quædam in hoc, est prius : idem tamen secundum quod habet rationem communitatis ex abstractione, est posterius : non tamen oportet quod sit ordo temporis, sed tantum principii et principiati. Unde concedimus, quod genus abstrahitur ab eo quod est ante speciem, non tempore, sed natura.

Ad tertium dicendum, quod in Angelis etiam est universale posterius et prius diversis rationibus, ordine naturæ, licet non temporis : et quamvis non sint separata secundum esse, potest tamen ab eis abstractio intentionum fieri, quæ non est ejusdem rationis.

Ad quartum dicendum, quod intellectus non educit de potentia generis speciem realiter, sed tantum per additionem intentionis : ideo non exigitur ex parte rei ut educatur realiter de potentia per generationem, sed sufficit ordo unius ad alterum sicut principiati ad principia-

tum. Et similiter est dicendum ad quintum.

Ad sextum dicendum, quod est secundum totum esse in potentia generis : ex hoc tamen non sequitur, quod non creetur : quia cum creatio terminetur ad esse et non ad naturam, in se dat rei esse et principia quæ habent ordinem ad illud esse, licet non in actu principiandi.

Ad septimum patet solutio per ea quæ dicta sunt.

Ad octavum dicendum, quod Avicenna large accepit materiam, pro omni eo quod habet rationem materiæ : et tale est natura quæ determinatur per differentias: determinari enim est actus materiæ vel proprietas : et sic est materia in Angelis.

EXPOSITIO TEXTUS.

Littera sic legatur : *Et*, id est, etiam inter alia quæ determinata sunt, *ut æstimo, hoc* est *dignum intellectuali cognitione*, id est, ut per causam cognoscatur, scilicet *quia traditio eloquiorum*, id est, sacra Scriptura, *ait* de Angelis, eos *esse millies millia et decem millia decies millies* (Dan. VII, 10). Hoc dico, ait *revolvens et multiplicans in seipsam sublimissimos*, id est, maximos *numerorum secundum nos*, scilicet decem centum mille : quia non habemus nomina majorum numerorum, nisi per multiplicationem horum in seipsos : *et per hos* numeros maximos nobis *aperte significans ordinationes cœlestium essentiarum* secundum individua esse *innumerabiles* quoad nos : et hoc verum est. *Enim*, id est, quia *beatæ militiæ*, ut alludat verbo beati Job, XXV, 3 : *Numquid est numerus militum ejus?* Militiæ dico *supermundalium intellectuum*, id est, Angelorum sunt multæ *superantes commensurationem*, id est, proportionem materialium numerorum *secundum nos*, id est, rerum materialium quæ sunt apud nos. Commensurationem dico *infirmam*, id est, infirmarum rerum respectu virtutum superiorum, *et coarctatam*, id est, diminutam respectu earumdem, *et hæc* multa sunt *gnostica*, id est, nota *diffinite*, id est, determinate *a sola intelligentia*, quantum ad cognitionem principiorum, *et scientia*, quantum ad cognitionem principiatorum, *supermundana et cœlesti*, scilicet angelica : et hæc cognoscunt non a se, sed *secundum ipsam sanitatem*, id est, perfectionem, *ditissime*, id est, abundantissime *donatam eis*, scilicet Angelis. Sanitatem dico vel perfectionem *scientiæ divinæ multæ*, id est, quam a Deo participant copiose. Donatam dico *a sapientifica*, id est, divina sapientia factiva *omnium quæ sunt simul acceptorum*. Sapientificam dico *principii subsistentis*, id est, per se existentis, non commixti *superessentialiter*, scilicet Dei, et ejusdem *causæ substantificæ*, id est, facientis omnem substantiam, *et* ejusdem *virtutis continentis* in esse *omnia* creata, *et* ejusdem *consummationis* active *ambientis*, id est, circumeundo per provvidentium perficientis : potest enim describi primum principium, aut secundum quod est in se, et sic est quod dicit *subsistentis principii* : aut secundum quod producit alia, et hoc vel secundum rationes ideales, et

quantum ad hoc dicit *sapientifica* : vel secundum quod operatur per eas in causata, et hoc vel dando esse, et sic dicit *causæ substantificæ* : vel conservando in esse, et sic dicit *virtutis continentis*, in esse scilicet : vel perficiendo per reductionem in finem, et sic dicit *ambientis consummationis*.

CAPUT XV.

ANTIQUA TRANSLATIO.

Quæ sint formativæ angelicarum virtutum imagines? Quid igneum, qui oculi, quæ aures, quis tactus, quæ supercilia, qui dentes quæ brachia, quæ manus, quæ pectora, qui pedes, quæ nuditas, quis lucidus amictus, quæ zonæ, quæ arma, qui geometrici funes, quæ nubes, quod electrum, quæ leonis forma, quæ humana effigies, quæ nares, quæ ora, quæ palpebræ, quis auditus, qui humeri, quod cor quæ dorsa, quæ alæ, quis amictus sacerdotalis, quæ virgæ, quæ secures, qui venti, quod æs, qui colores diversorum lapidum, quæ aquilæ species, qui equi, quæ differentiæ equinorum colorum, quæ flumina, qui currus, quæ rotæ, quod dictum gaudium Angelorum?

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Quæ sint formatæ imagines virtutum angelicarum, quid ignis, quæ humana species, qui oculi, quæ nares, quæ aures, quæ ora, quis tactus, quæ palpebræ, quæ supercilia, quæ pubertas, qui dentes, qui humeri, quæ ulnæ, quæ manus, quod cor, quod pectus, quod dorsum, qui pedes, quæ alæ, quæ nuditas, quod indumentum, quæ lucida vestis, quæ sacerdotalis, quæ zonæ, quæ virgæ, quæ hastæ, quæ secures, qui funes geometrici, qui venti, quæ nubes, quod æs, quod electrum, qui chori, qui plausus, qui colores diversorum lapidum, quæ forma leonis, quæ figura bovis, quæ species aquilæ, qui equi, quæ differentiæ colorum equinorum qui fluvii, qui currus, quæ rotæ, quodnam gaudium dicatur angelorum?

SYNOPSIS CAPITIS:

I. Angeli respectu diversorum præsunt et subsunt.

II. In quibus et ad quid ignis in Scripturis celebretur? Ignis proprietates.

III. Quid humana forma in cælestibus denotet, quid sensuum facultates? Quid palpebræ, cilia, dentes et cæteræ partes corporis? quid pennæ, quid nuditas?

IV. Quid vestes diversæ significent, quid zonæ?

V. Quid secures et diversa instrumenta?

VI. Cur angeli ventis comparantur, cur nubibus?

VII. Quid æs, electrum et lapides diversi?

VIII. Quid forma leonis, quid bovis, quid aquilæ, quid equorum diversorum, quid ira, quid concupiscentia?

IX. Quia flumina et rotæ denotent, quid currus, quid rotarum revolutiones? De cælesti gaudio.

ANTIQUA TRANSLATIO.

Fer age quod restat, remittentes nostrum (si videtur) intellectualem ocu-

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Agedum deinceps, si libet, mentis aciem laxantes, a sublimi, quæ angelos

lum circa sublimes contemplationes ab angelico vigore, ad dividuam et multipartitam latitudinem multiformis angelicarum specificationum varietatis, descendentes, iterum in ipsis tamquam in consequentibus in simplicitatem cœlestium animorum analytice reflexis.

Unum autem sit tibi præcognitum, quomodo sacræ formatarum imaginum discretiones, easdem aliquando cœlestium essentiarum dispositiones ordinantes significant, et iterum ordinatas et novissimas ordinantes, ordinatasque primas, et easdem, ut dictum est, primas et medias et ultimas habentes virtutes, nulla inordinata ratione introducta, secundum hujusmodi reserationum modum. Siquidem enim ordinari quasdam a prioribus diceremus, deinde earumdem ordinantes priores, iterum ordinantes ultimarum, ordinari ab ipsis illis ordinatis, vere inordinatione res et confusione multa interposita. Si vero easdem et ordinare et ordinari dicimus, non autem earumdem aut ab eisdem, sed eas singulas ordinari quidem a prioribus, ordinare autem novissimas, non inconsequenter fortassis quis dixerit in eloquiis sacre factas formas easdem aliquando posse et primis et mediis et ultimis virtutibus pulchre et vere circumdari.

Et sursum igitur conversibiliter extendi, et erga semetipsas firmiter convolvi et propriarum existentes custoditivæ virtutum, et erga venientia sociabili processione, provide eas in participatione virtutis esse, omnibus non falso coadunavit cœlestibus essentiis : et si aliis quidem superposite et universaliter, ut sæpe dictum est, aliis vero particulariter et subjecte.

decebat, contemplandi contentione ad dividuam ac multipartitam multiformis angelicarum efformationum diversitatis latitudinem descendentes, rursum ab eis, ceu ab imaginibus, ad cœlestium mentium simplicitatem retexendo revertamur. Illud autem tibi ante cognitum esse velim, dum sacrosanctis mysticarum quæ formantur imaginum sensibus anagogicis, eædem cœlestium quandoque essentiarum distributiones præesse sacris, atque iterum subesse novissimæque sacris præsidere, primæque subdi, denique, ut dictum est, cum primæ tum mediæ tum postremæ virtutibus pollere significantur, istiusmodi modo explicandi absurdam nullam rationem introduci. Nam siquidem gubernari aliquas a prioribus diceremus, easque has ipsas exinde gubernare, prioresque, quæ novissimas sacris imbuunt, imbui denuo ab illis ipsis quas imbuerunt : quæque absurda plane confusionisque plenissima res ista foret. Sin autem sacris illas et erudire et erudiri dicimus, non tamen easdem aut ab iisdem, sed earum singulas instrui quidem a prioribus, instruere vero posteriores, haud incongrue quis dixerit, sacras illas quæ in eloquiis formantur imagines easdem aliquando posse cum primis tum mediis tum ultimis virtutibus proprie simul vereque accommodari. Quare tam illa in anteriora se convertens intentio, quam circum semetipsas constans volutatio, virtutumque custodia propriarum, nec non earumdem, per communicantem se inferioribus processum, providæ virtutis participatio cunctis profecto cœlestibus intelligentiis verissime competit, licet quid eminenter aliis et universim, ut sæpe dictum, aliis vero ex parte ac remisse.

DIVISIO TEXTUS.

Fer age quod restat, remittentes, etc.

[illegible] atis his quæ proprie dicun- [illegible] elis, vel in speciali, vel in [illegible] n hoc capite determinat de sym[illegible] ibus figuraliter manifestantur.

Et dividitur in partes duas. In prima determinat de figurationibus Angelorum sensibilibus. In secunda determinat de determinationibus eorum, ibi (§ 13), *Reliquus nobis.*

Prima dividitur in duas. In prima determinat quid et quomodo de figuratio- [illegible] sit agendum. In secunda incip[illegible], ibi (§ 2), *Inchoandum autem ratione,* etc.

Prima dividitur in tres. In prima dicit quo modo et ordine de figuris determinandum sit. In secunda dicit, quod non est inconveniens si eadem figura aptatur his quæ sunt in diversis ordinibus, ibi, *Unum autem sit.* In tertia dicit quid considerandum sit in istis figurationibus vel formationibus, ibi, *Et sursum igitur conversibiliter.*

DUBIA.

DUBITANTUR hic sex circa figurationes Angelorum.

Primo, Utrum Angeli possint assumere corpora?

Secundo si possunt, Utrum hoc sit eis ex natura?

Tertio, Utrum moveant corpora assumpta cum labore et pœna?

Quarto, Utrum Angelus sit totus in qualibet parte corporis assumpti?

Quinto, Utrum ejusdem figuræ corpus possit assumere inferior et superior Angelus?

Sexto, De qua materia assumunt corpora?

CIRCA primum sic proceditur. Dubium I.

1. Videtur enim, quod non possint assumere. Omnis enim virtus quæ potest sine corpore esse, fortior est sine corpore quam cum corpore, sicut patet in anima: sed fortior virtus melius potest complere operationem suam: cum igitur non assumant corpora nisi ut operentur circa nos, videtur quod nunquam assumant corpora, cum faciant unumquodque meliori modo quo potest fieri multo fortius quam natura.

2. Si dicatur, quod non assumunt corpora propter se, sed quia convenientius est nobis. Contra: Principaliter intendunt operari in spiritum nostrum: spiritus autem noster majus symbolum habet cum spiritualibus, quam cum corpo-

ralibus : ergo convenientius est sibi accipere per spiritus separatos quam in corporibus assumptis.

3. Præterea, Omne quod movetur, aut movetur a virtute unita, sicut animalia : aut a virtute effluxa, sicut quæ moventur violenter. Sed corpora assumpta ab eis non possunt moveri ab eis sicut a virtute unita, quia tale movens semper est forma moti : nec iterum sicut a virtute effluxa, quia cum Angelus per se non possit tangere corpus, oportet autem movens et motum esse simul, oportet esse commune medium utrique quo defertur virtus moventis in motum : et hoc non est invenire in motu Angelorum : ergo non possunt movere aliquod corpus, et ita non assumunt, cum non assumant nisi ad motum.

4. Præterea, Determinari ad corpus naturaliter, nobilius est quam non naturaliter : unde si accidat aliqua dispositio non naturalis, erit determinatio et unio imperfectior : sed primum removetur ab Angelis, multo magis secundum : ergo nullo modo possunt assumere corpus.

5. Præterea, Spiritus secundum naturam unitus non potest sua voluntate corpus deponere : ergo similiter spiritus secundum suam naturam separatus non potest sua voluntate corpus assumere.

6. Præterea, Quod est ex toto separatum, non potest aliquid movere, quia omne movens conjungitur aliquo modo mobili : sed Angelus est ex toto separatus : ergo non potest movere aliquod corpus, et ita nec assumere.

Ad oppositum.

1. Legitur Genes. XVIII, 2, de tribus Angelis qui apparuerunt Abrahæ in similitudine hominum, et similiter Tobiæ apparuit Raphael, et in multis aliis locis sacræ Scripturæ legitur, quod Angeli corpora assumpserunt.

2. Præterea, Virtus superior movet inferiorem ex ordine suæ naturæ, sicut corpora cœlestia, elementa et elementata : sed virtus Angelorum est supra omnem virtutem corporalem : ergo ex ordine suæ naturæ possunt assumere corpora, et ita movere, cum non possint movere nisi aliquo modo conjungantur eis.

Solutio. Concedimus, quod Angeli possunt assumere corpora pro sua voluntate et movere ea ad explendas divinas voluntates. Et concedimus rationes ad hoc.

Ad primum vero dicendum, quod non assumunt corpus ut melius possint agere quantum est ex parte eorum, cum nihil virtutis eis per corpus assumptum accrescat neque decrescat : sed est melius quoad nos, quia magis congruit nobis, ut supra capite secundo ostensum est.

Ad secundum dicendum, quod spiritus noster licet quantum ad naturam magis conveniat cum spiritualibus, tamen quia propter unionem inclinationem habet ad corporalia, efficiuntur operationes suæ aliquo modo corporales etiam quæ maxime spirituales videntur, et propterea convenit ei accipere corporalia.

Ad tertium dicendum, quod corpus assumptum movetur ab eo sicut a virtute effluxa : nec oportet aliud esse commune nisi motum ipsum, qui est corporis ut subjecti, et Angeli ut a quo : et influit sibi per se motum, quia sibi conjungitur sicut etiam motores orbium non habent aliud commune.

Ad quartum dicendum, quod Angeli non determinantur ad corpus aliquo modo, licet assumant corpora, quia non sunt formæ eorum, nec habent virtutem proportionatam ipsis.

Ad quintum dicendum, quod spiritus unitus secundum suum esse est forma : unde per se inest sibi uniri : et ideo non habet similem potentiam ad superiorem, sicut spiritus separatus per naturam ad assumptionem corporis, quæ non competit sibi secundum suam naturam, sed solum per accidens, quod est exercitium ministerii. Vel dicendum, quod spiritus etiam separatus nunquam potest assumere corpus, ut natura ejus determine-

tur per illud, sicut nec unitus potest secundum naturam fieri separatus.

Ad sextum dicendum, quod esse separatum per naturam et conjunctum per motum ex voluntate, non sunt contraria : essent autem si utrumque esset ex natura sua : et ideo nihil prohibet quod in toto separatum est per naturam, pro voluntate movere corpus.

um 2. Circa secundum sic proceditur.

1. Videtur enim, quod posse assumere corpus conveniat eis per naturam suam : nihil enim est commune bonis et malis Angelis nisi sua natura : cum ergo assumere corpus conveniat utrisque, videtur quod hoc sit eis ex natura.

2. Præterea, Sicut dicit Philosophus, « Ex ordine naturæ est, quod superiora moveant inferiora : » sed Angeli ex natura sunt superiores corporalibus : ergo ex ordine suæ naturæ possunt movere ea, et ita assumere.

3. Præterea, Quidquid est in Angelis, est natura, vel pœna, vel gratia : sed assumere corpora non est pœna, quia tunc non esset in bonis : nec gratia, quia non conveniret malis : ergo est natura ipsorum.

Ad oppositum.

1. Nihil est perfectum sine eo quod naturæ eorum debetur : sed Angeli perfecti sunt etiamsi non assumunt corpora : ergo hoc non est naturæ ipsorum.

2. Ad idem, Contraria non insunt eidem per naturam suam : sed Angeli per naturam suam sunt separati : ergo quod assumant corpora, non convenit eis per naturam.

3. Ad idem, Quod naturale est, semper inest : sed Angeli non semper assumunt corpora : ergo hoc non est eis naturale.

4. Ad idem, « Unius naturæ non est « nisi figura una, quia figura est natura« lis unicuique habenti figuram secun« dum naturam, » ut dicit Philosophus : sed idem Angelus apparet in corporibus diversarum figurarum : ergo assumere corpus figuratum non inest eis per naturam.

Solutio. Dicimus, quod per naturam convenit aliquid alicui dupliciter : aut quia convenit sibi per aliquod principium essentiæ suæ, et sic non convenit Angelis per naturam assumere corpus, sed animæ quæ secundum suum esse est forma corporis : aut ex ordine naturæ suæ ad naturam aliam, et sic convenit cuilibet motori orbium movere quæ subsunt motui sui orbis, et non quæ super ipsum sunt : et omnia obediunt sibi inferiora, similiter omnia inferiora sunt obedientia Deo : unde etiam Angelis qui sunt superioris naturæ, magis Deo propinqui per naturam, obediunt omnia corpora ad motum, in quantum operantur voluntate divina. Et sic dicimus, quod est Angelis naturale assumere corpora : quia convenit eis ex ordine suæ naturæ, secundum quod naturale dividitur contra gratiam et culpam. Et concedimus rationes ad hoc.

Ad primum vero dicendum, quod in contrarium objicitur, quod propositio vera est de his quæ sunt naturæ propter se : hoc autem non convenit Angelis propter se, sed propter nos : et propter hoc ratio non sequitur.

Ad secundum dicendum, quod esse separatum ita quod natura ejus non determinetur ad aliquod corpus, et conjungi corpori ad motum ex propria voluntate non sunt contraria : et ideo alterum potest esse natura sua, et alterum inesse ex ordine naturæ suæ.

Ad tertium dicendum, quod hoc verum est de naturali quod inest ex aliquo principio essentiali : tale enim non potest abesse manente natura illa : sic autem non est hoc naturale, ut dictum est

Ad quartum dicendum, quod virtus Angeli non proportionatur ad corpus assumptum sicut virtus animæ, ita quod majus movere non posset : et ideo non oportet, quod semper assumat corpus ejusdem figuræ.

Dubium 3. Circa tertium sic proceditur.

1. Videtur enim, quod Angelus moveat corpus assumptum cum labore et pœna : labor enim et pœna moventis contingit ex hoc quod mobile non ex toto obedit moventi : sed corpus assumptum non ex toto obedit virtuti moventis Angeli, quia non semper movet ad motum naturalem illi corpori, cum moveat in diversas partes : ergo movet cum labore et pœna.

2. Ad idem, Plus obedit motori corpus unitum quam non unitum : sed anima quæ est motor unitus, movet cum labore propter inobedientiam mobilis : ergo multo fortius Angelus qui est motor non unitus.

3. Præterea, Omnis motus qui est contrarius motui naturali mobilis, est pœnosus moventi : sed Angelus movet corpus assumptum quandoque in contrarium sui motus naturalis : ergo movet cum labore et pœna.

Solutio. Dicimus, quod motus potest esse non laboriosus dupliciter : aut quia mobile non habet motum contrarium naturalem, et sic motores cœli movent sine labore, quasi sit motus ab anima, secundum Philosophos : aut propter victoriam moventis supra mobile sine aliqua proportione, et sic motus Angeli non est laboriosus, quia virtus ejus non est proportionata alicui corpori. Et per hoc patet solutio ad objecta, quæ procedunt secundum primum modum.

Dubium 4. Circa quartum sic proceditur.

1. Videtur enim, quod Angelus sit totus in toto corpore assumpto, movens enim necessario conjungitur mobili : sed Angelus movet quamlibet partem corporis assumpti : ergo est in qualibet parte : sed ubicumque est, totus est, cum sit indivisibilis : ergo videtur, quod sit totus in qualibet parte.

2. Præterea, Angelus per eamdem rationem totum se habet ut sit in qualibet parte corporis assumpti : aut ergo erit in omnibus, aut in nulla : sed non in nulla : ergo in omnibus totus.

3. Præterea, Unitas corporis reducitur ad unitatem motoris : quia « unius corporis unus est motor, » ut dicit Philosophus : sed unitas corporis consistit in conjunctione omnium partium : ergo videtur, quod motor Angelus conjungatur corpori assumpto secundum quamlibet partem.

4. Præterea, Angelus non assumit corpus nisi ad motum : si ergo moveret tantum unam partem, superflue assumeret alias : nihil autem est superfluum in operibus ejus, multo minus quam in operibus naturæ : ergo movet quamlibet partem : et ita conjungitur cuilibet parti.

5. Præterea, Angelus non facit corpus quod movet animatum : sed in animatis ad motum unius partis non movetur alia continua nisi contracta per motum primæ partis quæ immediate movetur : ergo si Angelus moveret unam partem immediate existens in illa, alia non moveretur nisi tracta : et ita esset motus inordinatus, quia omnes partes moverentur eodem motu, et non ad modum animalis motus, cujus contrarium dicitur in Scriptura : ergo quamlibet partem immediate movet : et sic omnibus conjungitur.

Ad oppositum.

1. Quælibet pars corporis quod movetur motu processivo, movetur motu proprio, et ita propria virtute : sed Angelus non dividitur in diversas virtutes, ut supra dictum est : ergo non potest movere diversas partes corporis quod movetur ad modum motus processivi : et ita non conjungitur nisi parti uni quam movet.

2. Præterea, Animæ non convenit esse totam in toto corpore in quantum est motor qui diversis virtutibus movet diversas partes corporis, sed in quantum est forma substantialis : sed Angelus non est forma corporis assumpti : ergo non est totus in qualibet parte ejus.

Solutio. Dicimus, quod Angelus est

totus in qualibet parte corporis assumpti. Rationes ad hoc concedimus. Nec tamen sequitur, quod sit in pluribus locis, quoniam operatur ad totum corpus sicut ad unum indivisibile motum : cum enim non sit proportionabilis, nec ordinem habens ad quantitatem nisi per operationem, æqualiter erit ibi unum circa quodcumque spatium operetur.

Ad id vero quod primo objicitur in contrarium, dicendum quod motor unitus quia non habet proportionatam virtutem ad corpus, non potest una virtute movere diversa organa : sed Angelus non unitur corpori assumpto ut forma, et excedit virtus ejus omnem proportionem corporis : et ideo una virtute quæ est voluntas, potest movere plura instrumenta vel partes.

Ad secundum dicendum, quod si anima esset motor non proportionatus corpori, non oporteret quod pluribus virtutibus diversa organa moveret : et ita in quantum est motor, etiam esset in toto tota.

Dubium 5. Circa quintum sic proceditur.

1. Videtur enim, quod Angeli diversorum ordinum non debeant assumere corpus ejusdem figuræ : diversorum enim Angelorum diversa sunt dona, et diversi sunt actus : sed per corpus assumptum debent ducere in proprios actus ipsorum : ergo a diversis etiam non debet assumi corpus unius figuræ.

2. Præterea, Per unum signum non significantur diversa : per corpora assumpta aliquid nobis significare intendunt : cum igitur diversorum sit diversa significare, videtur quod non debeant assumere corpus unius figuræ.

3. Præterea, Quatuor Evangelistæ describuntur in figura quatuor diversorum animalium, magis tamen conveniunt in suo officio, quia idem scribunt quam diversi Angeli : ergo et diversi Angeli non debent significari eadem figura.

1. Ad oppositum est primo quod dicitur in *Littera* hic.

2. Præterea, Unius corporis sunt diversæ proprietates : sed diversæ proprietates congrue possunt aptari diversis : ergo diversi Angeli eodem corpore possunt figurari.

Quod concedimus et rationes ad hoc.

Ad primum vero et secundum dicendum, quod licet sit unum corpus, tamen potest diversis proprietatibus diversis repræsentandis vel significandis aptari.

Ad tertium dicendum, quod licet conveniant Evangelistæ quantum ad id de quo scribunt, tamen magis differunt quantum ad mysteria quæ excellentius scribunt quam Angeli . et ideo cuidam aptatur figura una, in quantum eminentius scribit de incarnatione, vel de passione, vel de resurrectione, vel de ascensione.

Dubium 6. Sexto quæritur, de qua materia assumunt corpora.

1. Et videtur, quod de aere per Augustinum super Genesim ad litteram, et per Apuleium, qui dicit, quod « Angeli sunt « animalia aerea, corporea. »

Sed contra : Aer figuras non retinet : cum igitur Angeli assumant corpora figurata diversis figuris corporum, videtur quod non de aere assumant.

2. Præterea, Humidum subtile cuilibet humido subtili continuatur per quod transit : aer autem hujusmodi est : ergo corpus aereum quod assumeret Angelus, continuaretur aeri per quem transit : tale autem non potest habere determinatam figuram : cum igitur corpora assumpta sint figurata, non sunt aerea.

3. Præterea, Humidum male est terminabile proprio termino : quod autem tale est, non potest habere figuram nisi per accidens, sicut aqua in vase . figura enim est quæ termino vel terminis comprehenditur : aer autem humidus est, et sic non potest figurari, et sic idem quod prius.

Et eadem ratione non possunt assumere de aqua.

4. Item videtur, quod assumant de igne, per id quod infra dicit Dionysius. Sed contra : Id quod delet omnem figuram, non est figurabile : sed ignis delet omnem figuram consumendo : ergo non est figurabile : et sic idem quod prius de aere.

5. Præterea, Angeli assumunt corpora ut veniant ad operandum circa nos : sed motus ignis non est ad nos, sed a nobis potius : ergo non assumunt corpus igneum.

6. Præterea videtur, quod nec terreum : quia corpus assumptum subito disparet, sicut legitur de Angelo Tobiæ [1] : lux autem non potest convenire corpori terrestri : ergo non assumunt corpus de terra : et sic nullum corpus assumunt.

7. Si hoc concedatur. Contra : Quod ostenditur ad visum tantum, est deceptorium : sed nuntiis veritatis non convenit decipere : ergo nec monstrare aliquid quod non est : cum igitur monstrent se in corporibus, videtur quod assumant corpora.

8 Præterea, Illa species in qua videntur, aut est extra, aut tantum in vidente. Si extra : ergo indiget aliqua substantia, et sic redit prior quæstio. Si est tantum intra videntem, tunc numquam viderentur corporali visione, sed tantum imaginaria, quod est contra Augustinum.

Solutio. Dicendum, quod non est intelligibile qualiter corpus subtile non incorporabile possit figurari : et ideo cum sicut dicit Bernardus et Augustinus quod Angeli assumant corpora, non sit de credibilibus, sed opinabilibus, non possumus dicere quod assumunt aliquod corpus subtile non figurabile, ut ignis, vel aeris, sed corpus terrestre, quod secundum anturam continuatur per humidum aqueum : quia hoc solum retentivum est figuræ.

Quod autem Augustinus dicit, quod habent corpora aerea, hoc dicit secundum opinionem aliorum, et non assertive, cum etiam ibidem dicat, quod « habent corpora perpetua, » quod falsum est simpliciter. Apuleius vero simpliciter mentitur, sicut et in multis aliis.

Quod vero dicit Dionysius de igne, non intelligit quod assumant de materia ignis, sed de proprietatibus ignis, ut splendidum, et similia.

Quod vero dicitur, quod corpora subito disparent, dicimus quod verum est. Sed hoc non est inconveniens posse fieri ab Angelis in corpore terrestri ut subito appareat et dispareat, cum et magi Pharaonis operatione dæmonum subito converterint virgas in serpentes, et quædam alia prodigia, et multo fortius hoc boni Angeli possunt facere. Quamvis possumus dicere, quod semper est miraculum quando assumunt corpora. Sed licet quandoque appareant in assumptis corporibus, possunt tamen quandoque apparere fictis formis in phantasia : nec talis fictio erit deceptio, quia est ordinata ad instructionem veritatis, sicut etiam Dominus finxit se longius ire sine deceptione, sed ut ostenderet se esse longe et peregrinum a cordibus discipulorum quibus apparuit [2]. Et sic patet solutio ad omnia quæ objecta sunt.

[1] Cf. Tob. xii, 21.

[2] Cf. Luc. xxiv, 28

EXPOSITIO TEXTUS.

Littera sic legatur : Determinavimus ea quæ proprie dicuntur de Angelis. Sed nunc *age*, adverbium hortandi, *fer*, id est, dic *qaod restat* nobis, *si videtur* tibi nos de cætero debere esse *remittentes nostrum intellectualem oculum a vigore angelico*, id est, a naturali virtute Angelorum, *circa sublimes contemplationes* Angelorum secundum naturam spiritualem eorum, ita quod paulo submissius loquamur descendentes ab unitis et indivisibilibus secundum naturam *ad dividuam*, id est, divisibilem secundum figuram corporalem, *et multipartitum* secundum ipsorum latitudinem, id est, copiam *multiformis varietatis angelicarum specificationum*, et hoc nobis *iterum analytice*, id est, resolvendo corporalia in proprietates, *reflexis*, id est, redeuntibus *in simplicitatem cælestium animorum*, scilicet Angelorum. Reflexis dico *in ipsis* figuris, *tamquam inconsequentibus*, id est, non convenientibus Angelis, per quæ non possumus sistere in ipsis, sed oportet resilire sicut radius reflectitur a corpore non pervio.

Unum autem sit tibi præcognitum, hoc scilicet, quomodo *discretiones*, sive *repurgationes*, id est, narratorias interpretationes, per quas ostenduntur purgari in symbolis. Discretiones dico *imaginum sacræ*, id est, impressione sacrorum donorum *formatarum* eis per assumptionem, id est, istæ imagines quibus ostenditur *eorum* discretio, quo modo quidam purgant, quidam purgantur, et quidam instruunt, et quidam instruuntur. Istæ dico *significant easdem dispositiones*, id est, ordines cœlestium essentiarum aliquando *ut ordinantes*, alias purgando, perficiendo, et illuminando, *et iterum ordinatas* ab aliis per reductionem in finem, et significant *novissimas*, id est, ultimas ut *ordinantes*, *que*, id est, et *primas* ut *ordinatas*, et significant easdem dispositiones, sive sint primæ, sive ultimæ, ut *habentes* iterum intra se *virtutes primas, medias et ultimas, ut dictum est* capite X. Sic dico significant, *nulla inordinata ratione interdicta*, id est, nihil contra ordinem rationis consequente, *secundum hujusmodi reserationum modum*, id est, manifestationum. Et hoc ideo. *Enim*, id est, quia *si* nos *quidem*, id est, certe *diceremus quasdam* cœlestes dispositiones *ordinari a prioribus* se, *deinde* diceremus postea *priores ordinantes*, id est, ordinatrices *earumdem*, scilicet inferiorum, *iterum* postquam sunt *ordinantes ultimarum*, ordinari *ab illis ipsis*, scilicet ultimis *ordinatis* a primis. Si, inquam, sic diceremus, *vere res*, id est, dispositio angelica constaret, *interposita multa inordinatione*, quia non esset ibi aliquis ordo dantis et recipientis, et *confusione*, quia non esset aliqua distinctio, dum agens susciperet iterum a recipiente ab ipso. *Vero*, id est, sed *si dicimus easdem et ordinare et ordinari*, *autem*, id est, sed *non* ordinatrices esse *earumdem* in quibus ordinantur, aut ordinari *ab eisdem* quas ordinant, *sed* dicimus *eas singulas quidem*, id est, certe *ordinari a prioribus* se, *autem*, id est, sed *ordinare novissimos*, id est, inferiores se. Si, inquam, sic dicimus, *fortassis quis*, id est, aliquis *dixerit*, id est, dicere potest *easdem formas*, id est, figuras *sacre*, id est, ad sacri repræsentationem *factas in eloquiis*, id est, sacra Scriptura, *non inconsequenter* sed convenienter *aliquando posse pulchre*, id est, decenter *et vere circumdari et pri-*

mis, et mediis, et ultimis virtutibus angelicis.

Et sursum igitur, etc. Hic ostendit quid in istis figuris universaliter considerandum sit, dicens : *Igitur* ut patet ex dictis, aliquis etiam *non falso coadunavit*, id est, simul attribuit omnia hæc *cælestibus essentiis*, et omnia hæc ex istis figuris *extendi sursum conversibiliter*, id est, convertendo se in superiora, ut ab eis recipiat quod aliis transfundat, *et* etiam hoc, scilicet *convolvi firmiter erga semetipsas*, id est, in seipsis subsistere, quando corpus assumunt, quia non determinantur ad ipsum, *et* etiam hoc, scilicet eas esse *existentes custoditivæ propriarum virtutum*, quia virtus earum non debilitatur per hoc quod corpus assumunt. Vel *custoditive*, adverbium, sub eodem sensu, *et* etiam hoc, scilicet eas esse providas, vel *provide*, adverbium, *in participatione* propriæ *virtutis*, id est, cum providentia secundum proportiotionem recipientium communicare proprias virtutes *processione sociabili*, id est, communicativa *erga venientia*, id est, virtute procedente ab eis ad associandum sibi per similitudinem doni ea quæ extra adveniunt, Angeli recipiunt suam actionem : *etsi*, id est, quamvis *quidem aliis*, id est, superioribus conveniant hæc *superposite*, id est, eminenter, *et universaliter*, *vero*, id est, sed *aliis*, scilicet inferioribus *particulariter et subjecte*, *ut sæpe dictum est*. Et similiter exponit Maximus, cap. XI et XII.

ANTIQUA TRANSLATIO.

Inchoandum autem ratione, et quærendum in prima formarum discretione, ob quam causam Theologia fere omnes invenitur honorans ignitam sacram descriptionem.

Invenies ergo eam non solum rotas igneas conformantem, sed et animalia ignita, et viros quasi ignem fulgurantes, et circa eas cœlestes essentias cumulos carbonum ignis circumponentem, et flu-

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Cæterum initium sermonis faciendum, et quærendum in prima mysticarum figurarum explanatione, quare theologia præ cæteris fere sacram illam igneam descriptionem comprobasse reperiatur. Siquidem comperias eam non solum rotas igneas formare, verum etiam ignita quædam animalia ; virosque fulgureos, et circum cœlestes essentia prunarum acervos

mina immensurabili sonitu igne flagrantia. Sed et Thronos ait igneos esse, et ipsos excelsissimos Seraphin cœlitus ardentes ex cognominatione significare, et ignis proprietatem et operationem ipsis distribuit, et omnino sursum deorsumque ignitam honorificat selectim formarum facturam.

Ergo igneum significare censeo cœlestium animorum deiformissimum. Ipsi enim Theologi sancti superessentialem et informem essentiam in igne sæpe describunt, tamquam habenti multas divinæ (si fas est dicere) proprietatis, quantum in visibilibus imagines.

collocare, fluminaque ingenti fragore flammigerantia; quinimo thronos igneos esse dicit, ipsosque summos seraphim incensos ex ipso nomine declarat, eisque proprietatem et actionem ignis tribuit; atque omnino sursum ac deorsum igneam figuram singulariter commendat. Quapropter formam igneam significare censeo, cœlestium intelligentiarum maximam cum Deo conformitatem: sancti siquidem theologi superessentialem, et quæ formari nequit essentiam, in igne sæpenumero describunt, tamquam qui multas quodammodo visibiles, si dictu fas est, divinæ proprietatis imagines præ se ferat.

DIVISIO ET EXPOSITIO TEXTUS.

Inchoandum autem, etc.

Hic incipit determinare de figuris corporum quibus describunt Angelos, secundum quid competant eis hujusmodi figuræ.

Et dividitur in partes duas. In prima determinat de quadam figuratione quæ quasi communis est omnibus figuris ipsorum. In secunda determinat de specialibus figuris, in quibus quandoque apparent, ibi (§ 4, sub initio), *Sed et humaniformes*.

Prima dividitur in partes duas. In prima ostendit quare semper ostenduntur in forma ignea, in quacumque etiam alia forma appareant. In secunda ponit proprietates ignis, secundum quas maxime ostenditur conveniens spiritualibus repræsentandis, ibi (§ 3), *Ignis enim sensibilis*.

Prima dividitur in partes tres. In prima assignat rationem ordinis, et movet quæstionem. In secunda confirmat quæstionem, ibi, *Invenies ergo*, etc. In tertia solvit, ibi, *Ergo igneum*, etc.

Littera sic legatur: Diximus quid considerandum est de formationibus generaliter. *Autem*, id est, sed in determinatione de unaquaque figuratione *inchoandum ratione*, id est, rationis ordine a formis communibus, *et quærendum est in prima discretione formarum*, id est, quando primo incipimus divisim de eis determinare, vel in prima forma discernente, quæ scilicet est communis. Quærendum dico *ob quam causam Theologia*, id est, sacra Scriptura *invenitur honorans ignitam sacram descriptionem*, id est, reputat eam tali honore dignam, ut per hoc describat sacra, scilicet divina et angelica, et hoc *fere ultra omnes* alias figuras: quia pluries eis utitur.

Invenies ergo eam, scilicet Theologiam, *non solum conformantem* Angelis *rotas igneas* (Ezech. I, 13) : *sed etiam animalia ignita*. (Ezech. I, 13 et IX, 3), *et* similiter *visos quasi ignem fulgurantes*, id est, splendentes (IV Reg. VI, 17, de Eliseo, et in II Mach. X, 29) : *et* invenies etiam eam *circumponentem circa eas cœlestes essentias cumulos carbonum ignis* (Ezech. IX, 3 et X, 4), *et* etiam *flumina flagrantia igne immensurabili sonitu* (Dan. VII, 9 et 10). *Sed et*, id est, etiam Theologia *ait Thronos esse igneos* (Ezech. I, 13, et Dan. VII, 9 et 10), *et significat* vel *significare* eam invenies *excelsissimos Seraphin ex cognominatione* eorum esse *ardentes cœlitus*, id est, cœlesti igne, *et distribuit ipsis*, scilicet Seraphin *proprietatem ignis et operationem*, scilicet ardere, in quo notatur eminens esse proprietas ignis, quia summis attribuitur : *et omnino* Theologia *honorificat selectim*, id est, singulariter *facturam formarum*, id est, compositionem figurarum *ignitam sursum*, id est, in superioribus, *deorsumque*, id est, inferioribus.

Ergo igneum, etc. Hic solvit, et est solutio sua, quod quia Deus describitur in forma ignis propter nobiles ejus proprietates, describuntur etiam Angeli ut designentur Deo simillimi.

Littera sic legatur : *Ergo* ex quo sic sæpe conformantur ignito, ego *censeo*, id est, arbitror, *igneum*, id est, igneas formas *significare defformissimum*, id est, maximam similitudinem ad Deum inter alias creaturas, *animorum cœlestium*, id est, Angelorum. *Enim ipsi sancti Theologi describunt sæpe in igne* divinam *essentiam superessentialem*, id est, quæ est super omnem essentiam, *et informem*, id est, sine figura, sicut Exodi, III, 2, apparuit in rubo ignis, et Deuteron. IV, 24, et ad Hebræ. XII, 29 : *Deus noster ignis consumens est*. In igne dico *tamquam habenti multas imagines* et similitudines *divinæ proprietatis*, *quantum* est possibile *in visibilibus*, quia imperfecte repræsentant, *si tamen fas*, id est, licitum *est dicere*, quod habeat imagines proprietatis divinæ : non enim habet nisi secundum proportionem ad actum.

DUBIUM.

Hic est dubium, utrum debeant Angeli maxime describi per igneas figuras ?

1. Et videtur quod non : supra enim cap. II dictum est, quod convenientius describuntur spiritualia per ignobilia, in quibus non possumus decipi : cum igitur ignis sit de nobilissimis corporibus, non convenienter describuntur per ignem.

2. Præterea, Ignis est pœna damnatorum Angelorum : ergo non convenienter est instrumentum bonorum et beatorum Angelorum.

3. Præterea, Approximatio ignis est cum nocumento : sed Angeli assumunt corpus ad salutem nostram : ergo non convenit eos assumere corpus igneæ figuræ.

Solutio. Dicendum, quod supra dictum est, quod convenientius describuntur per vilia quantum ad nos : sed hic loquitur secundum quod decet eos.

Ad secundum dicendum, quod secundum expositionem Basilii super illud Psal. XXVIII, 7 ; *Vox Domini interciden-*

tis flammam ignis, « Ustivum ignis di- « videtur a lucido, et ustivum includetur « in inferno ad pœnam damnatorum, et « lucidum ignis remanebit supra ad ju- « cunditatem electorum. » Et similiter dicimus, quod Angeli secundum nobiles proprietates ignis assumunt igneas figuras, scilicet secundum lucem : et secundum hoc non est pœna damnatorum.

Ad tertium dicendum, quod ustivum est nocivum in igne, et hoc non assumunt, sed tantum splendidum : unde dixit supra cap. II, « ignem innocue splen- « dentem spiritualibus aptari. »

3

ANTIQUA TRANSLATIO.

Ignis enim sensibilis est quidem, sic dicendum, in omnibus et per omnia clare venit, et removetur ab omnibus, et lucidus est simul et quasi occultus. Incognitus ipse per seipsum non accumbente materia, in qua propriam manifestat actionem : immensurabilisque et invisibilis, per seipsum potens simul omnium, et quæcumque in eis fiunt ad actionem propriam : mobilis, tradens seipsum omnibus quoquomodo proximantibus : renovativus, naturæ custodia : illuminativus circumvelatis splendoribus, incomprehensibilis, clarus, discretus, resiliens, sursum ferens, acute means, excelsus, non receptus contumelia minorationis, semper motus, per seipsum motus, movens alterum, comprehendens, incomprehensus, non indigens alterius, latenter crescens a seipso, et ad sus-

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Ignis namque sensibilis inest omnibus, ut sic dicam, ac pure cuncta pervadit, et ab omnibus excipitur : cumque totus luceat, simul est et occultus, ignotusque manet per se, non adhibita materia in quam vim suam exerat : intolerabilis est et invisibilis, omnia superat, eaque quibus insedit ad suum traducit officium : alterandi vim obtinet, omnibus sibi quoquomodo propinquantibus sui consortium tradit : renovat omnia calore vitali, et fulgoribus apertis illuminat : teneri misceri-que non potest : secernendi vim habet, immutabilis est, sursum fertur, penetrabilis ; sublimis, nullam sustinet dejectionem ; semper mobilis, seipso movetur, movet alia, comprehendendi vi pollet, comprehendi nequit, non eget altero, clam se amplificat, et in qualibet capaci materia suam indicat

ceptas materias manifestans suimet magnitudinem, activus, potens, simul omnibus præsens invisibiliter, neglectus non esse putatur. Attritu autem, sicut quadam vindicta, connaturaliter et proprie subito relucens, et iterum incomprehensibiliter impalpabilis, non minutus in omnibus ditissimis suimet traditionibus. Et multas fortassis quis inveniet ignis proprietates pulchras (ut in sensibilibus imaginibus) divinæ operationis.

majestatem : efficax est, potens, omnibus invisibiliter præsens, si negligatur, non videtur existere ; attritu autem, velut indagine quadam connaturaliter ac proprie subito relucet, atque sursum incontinenter avolat, et in omnibus luculentissimis sui communionibus minime minuitur. Complures item alias quis invenire potest ignis proprietates, quæ quasi sensiles divinæ efficacitatis imagines existant.

DIVISIO TEXTUS.

Ignis enim sensibilis est, etc.

Hic ponit triginta tres proprietates nobiles ignis, quibus congruit in repræsentationem divinorum.

Et primo ponit proprietates. Secundo concludit propositum, ibi (§ 4), *Hoc ergo scientes Theosophi, cœlestes essentias*, etc.

DUBIA.

Sed dubitatur de istis proprietatibus.

1. Ignis enim non est in omnibus, cum quædam sibi sint contraria : sed nihil est sensibile ubi non est : ergo ignis non est sensibilis in omnibus.

2. Item, Contrarium non vadit clare per suum contrarium : sed ignis habet quædam contraria ; non ergo vadit clare per omnia.

3. Item, Quod venit ad mixtionem omnium mixtorum, non est remotum ab omnibus : sed ignis est hujusmodi, cum « omnia mixta componantur ex quatuor « elementis, » ut dicit Philosophus : non ergo est remotus ab omnibus.

4. Item, Quod est occultum, non est lucidum : sed ignis est occultus, ut postea dicitur : et Alexander dicit, quod « non lucet in sphæra propria, sed tan« tum in aliena materia : » ergo non est proprium sibi, quod sit lucidum.

5. Item, Quod per se manifestatur,

hoc non est occultum : sed ignis etiam in propria sphæra manifestatur, apparet enim lumen ejus in galaxia : ergo non est occultus et incognitus in propria materia.

6. Item, Nihil quod est finitæ essentiæ, est immensurabile : sed ignis est hujusmodi, sicut omne creatum : ergo non est immensurabilis.

7. Item, « Lucidum seipso videtur, » ut dicit Philosophus : sed ignem dicit esse lucidum : ergo non est invisibilis.

8. Item, Non solum calidum est activum, sed etiam frigidum : cum igitur aliquid dicatur potens ex victoria quam habet supra patiens, agendo in ipsum, non videtur proprium ignis, cujus qualitas est calidum, quod sit per se potens.

9. Item, Videtur superflue ponere, quod sit immobilis : cum postea dicat, quod sit semper motus et per se motus, cum etiam non sit sibi proprium, sed cuilibet corpori naturali conveniat.

10. Item, Supra dixit, quod « per omnia vadit : » sed quod est hujusmodi, omnibus se tradit : superflue ergo addit approximantibus.

11. Præterea, Non videtur tradere se omnibus approximantibus : quia luna approximat sibi, quæ non recipit impressiones ejus : similiter ebenus, et similia.

12. Item, Proprium per se convenit alicui : sed renovari non convenit igni, nisi secundum quod est in materia aliena in qua de novo generatur : ergo non debet poni proprium ejus.

13. Præterea, Magis custodit naturam propriam in materia sua quam in aliena, et ita non videtur renovativus naturæ custodia.

14. Item, Splendores ignis et in se manifeste apparent, et etiam alia manifestant : sed quod est velatum, non est manifestum : ergo male dicit, quod sit illuminativus circumvelatis splendoribus.

15. Item, Ignis comprehenditur etiam secundum materiam a sensu et intellectu : ergo non est incomprehensibilis.

16. Item, Idem est clarum et illuminativum : ergo superflue addit primo clarum, post illuminativum.

17. Item, Discretum et communicativum illuminativum sunt opposita : sed primo dixit, « tradit se omnibus communicando : » non ergo est discretus.

18. Item, Ignis movetur ad mixtionem : non ergo est resiliens : quia quod resilit, non miscetur.

19. Item, Ignis movetur sursum a generante : ergo potius debet dici sursum latus, quam sursum ferens.

20. Item, Philosophus in secundo *Cœli et Mundi* arguit quosdam ponentes ignem acutotum angulorum, et ostendit quod non debetur elementis secundum naturam aliqua figura, nisi forte rotunda, secundum quod situantur in sphæris suis : angulus autem aliquid figuræ est, et non rotundæ : ergo non videtur ignis esse acutus, cum acutum sit passio anguli.

21. Item, Quod est excelsum, non ordinatur ad mixtionem quæ fit circa locum medium : sed ignis est elementum mixtorum : ergo non debet esse excelsum.

22. Item, Non est contumelia alicui corpori esse in loco suo naturali, sive sit sursum, sive deorsum : ergo per hoc quod ignis est sursum, non debet dici non receptus contumelia minorationis.

Solutio. Dicendum, quod primæ septem proprietates sunt referendæ ad igneum cœleste, scilicet calorem cœli : aliæ autem omnes referuntur ad ignem qui est elementum, aut secundum quod est in materia propria, aut secundum quod est in aliena materia, quam omnino vincit non mixtus, aut secundum quod est in mixto.

Unde dicendum ad primum, quod calor cœlestis sentitur in omnibus per effectum et in elementis et in elementatis : quia nihil consequitur propriam speciem nisi virtute caloris cœli. Unde aurum alchimiæ non lætificat, quia non habet speciem auri.

Ad secundum dicendum, quod sol dupliciter causat calorem, aut per naturam suam propriam, aut secundum figuram angulorum radii ejus, qui secundum quod reflectitur ad angulum acutum, causat calorem, et perpendiculariter cadens facit combustionem : et secundum angulum obtusum frigus, et secundum quod tangit linealiter latera, facit perpetuum frigus. « Radii autem solis, ut probat Ptolemæus, conjunguntur in centro terræ, « et sic vadunt per omnia elementa, et « iterum movent ad mixtionem, et sic « veniunt in elementata. » Item, « Omnia « corpora cœlestia recipiunt lumen a sole, « ut dicunt Philosophi, sicut luna : » et sic ignis cœlestis aut per calorem aut per claritatem vadit per omnia, nec contrariatur alicui, cum ex eo unumquodque generatum propriam speciem habeat.

Ad tertium dicendum, quod ignis cœlestis removetur ab omnibus generatis secundum substantiam, sed miscetur secundum virtutem.

Ad quartum dicendum, quod ignis sive cœlestis, sive elementaris, lucidus est in se : sed lux ejus non subjicitur visibus nostris, dum est in materia tenui, sed tantum secundum quod est in materia cujus partes adunantur ad invicem. Unde dicit Avicenna, quod « ex congrega« tione diaphani fit lucidum, ut patet in « crystallo : » et ideo dicit Alexander, quod « ignis in propria materia non lucet. »

Ad quintum dicendum, quod ignis in materia propria non manifestatur per lumen. Galaxia enim non est ex splendore ignis, quoniam semper esset in eadem parte cœli : compertum est autem, quod movetur in centum annis gradu uno : sed causa ejus est multitudo stellarum minutarum in illa parte cœli, quarum lumen videtur continuum.

Ad sextum dicendum, quod quamvis sit finitæ essentiæ, tamen virtus ejus non coarctatur ad unum effectum, sed in omnia generabilia potest : et ideo virtute non est commensurabilis alicui eorum.

Ad septimum dicendum, quod lucidum non videtur seipso, nisi sit in materia spissa : non enim ubicumque est, videtur, ut supra dictum est : unde dicitur *indivisibilis* prout est in materia tenui.

Ad octavum dicendum, quod per se activum est proprietas ignis, secundum quod est elementum habens qualitatem per se activam, scilicet calorem : frigus enim agit per accidens, quasi sistendo motum : agit enim privando. et ideo non dicitur per se potens.

Ad nonum dicendum, quod dicitur mobilis et motus, ut non intelligatur de motu locali, sed de motu alterationis : sed hoc convenit sibi secundum quod per virtutem activam per se transmutat omnia in speciem suam, ut dicitur in quarto *Meteororum*, « omnia erunt materia ignis. »

Ad decimum dicendum, quod approximatio ista non tantummodo intelligenda est secundum locum, sed secundum convenientiam materiæ unitæ : et propter hoc licet lunam tangat, non tamen imprimit in ipsam, cum eorum non sit materia unita : in elementis vero ad ultimum imprimit, licet difficulter propter indispositionem materiæ. Supra autem locutus est de igne cœlesti, qui communiter omnibus corporibus se tradit, ad minus secundum lumen, etiam cœlestibus. Et similiter dicendum ad undecimum.

Ad duodecimum dicendum, quod non est inconveniens aliquam assignari proprietatem ignis, in quantum est in materia aliena, in quantum renovatur per novas generationes, et extra sphæram propriam, sic melius custodit naturam suam quam si esset in materia propria : quia a materia grossa tardius evellitur per actionem contrarii. Et similiter dicendum ad decimum tertium.

Ad decimum quartum dicendum, quod non dicuntur splendores circumvelati quasi occultati, sed quia non ex se habet, sed ab exteriori, secundum quod commu-

nicat eum cœlesti corpori, ut dicit Philosophus.

Ad decimum quintum dicendum, quod dicitur incomprehensibilis, quia non potest contineri inclusus in loco : et hoc non est sic in propria sphæra, sed secundum quod est in materia aliena : quia enim quærit materiam raram, rarefaciendo disrumpit id in quo includitur ut contineri non possit, sicut patet in vase undique clauso posito ad ignem : aer enim inclusus rarefit, et constringit vas. Similiter est in musto, et similibus.

Ad decimum sextum dicendum, quod clarus dicitur per remotionem ab obscurantibus, ut a vapore grosso vel fumo, qui facit in ipso rubedinem : lucidus vero dicitur, secundum terminum ad quem, secundum participationem lucis.

Ad decimum septimum dicendum, quod dicitur discretus quasi discretivus : discernit enim materias, ut plumbum ab argento : assumit enim ad se subtilia similia sibi, et rejicit grossiora. Propter quod dicitur congregare homogenia sibi.

Ad decimum octavum dicendum, quod elementa in mixto sunt secundum primum esse, quod est ex forma substantiali, sed non secundum esse secundum quod est in perfectione qualitatum activarum et passivarum : et inde est, quod dum sunt in mixto, unumquodque tendit ad locum suum : et ideo, ut dicit Philosophus in libro *Cœli et Mundi*, « oportet compositum ex elementis quandoque dissolvi : » quia quodlibet erit in loco suo, et secundum hoc dicitur ignis resiliens, et maxime secundum quod est in materia quam vincit.

Ad decimum nonum, dicendum, quod dicitur sursum ferens, id est, sursum latus : vel etiam quia cogit alia in quibus habet victoriam, sequi motum suum, quantum participant de forma ejus.

Ad vicesimum dicendum, quod ire in acutum accidit sibi in quantum est in materia aliena quam successive convertit, et ideo convertendo quamlibet partem post partem semper in acutum vadit : si enim simul converteret, moveretur in rotundum vel in latus. Philosophus autem intelligit, quod non habet angulos permanentes : et hoc verum est, cum semper varientur.

Ad vicesimum primum dicendum, quod esse excelsum convenit sibi prout est in propria sphæra, quæ est altior locus inter omnia loca elementorum, sed virtute solis movetur in mixtionem. Quodlibet enim elementum habet aliquid in cœlo movens ipsum, sicut terra movetur ab orbe stellarum fixarum, propter diversas species generatas in ipsa. Aqua vero ab orbe lunæ : quod manifeste apparet in refluxu maris. Ignis vero ab orbe solis. Aer vero propter multitudinem motuum in ipso ab aliis quinque planetis, qui sunt multorum motuum.

Ad vicesimum secundum dicendum, quod quanto corpus in eminentiori loco est, tanto nobilius est secundum naturam : quia habet plus de specie : « species enim est in terminis, » ut dicit Philosophus : et ideo secundum altitudinem loci sui naturalis convenienter dicitur non receptus contumelia minorationis.

Item, objicitur de aliis proprietatibus. Dubium 2.

1. Et primo de hoc quod dicit semper motus : videtur enim falsum, nihil enim motum motu recto, semper movetur, quia stat in termino motus : sed ignis motus est rectus, quia sursum : ergo non movetur semper.

2. Præterea, Nulla linea recta est infinita : sed non posset moveri motu recto semper nisi esset linea recta infinita : quia « in reflexione incidit quies media, » ut dicit Philosophus : ergo non semper est motus.

3. Præterea, Philosophus probat in octavo *Physicorum*, quod « solus motus « circularis est perpetuus : » hic autem non est motus ignis, sed motus corporis primi, ut probatur in primo *Cœli et Mundi* : ergo non est semper motus.

4. Item, Videtur, quod non sit per se motus : sicut enim probat Philosophus

contra Platonem, « nihil est seipsum « movens : » quod autem per se movetur, se movet : ergo ignis non est per se motus.

5. Præterea, Cum semper sit sibi præsens, si per se moveretur, semper moveretur : quod falsum est, cum quiescat naturaliter in suo loco, ut probat Philosophus.

6. Præterea, Nulla forma simplex essentialis potest movere suam materiam, eo quod movens est distinctum per essentiam a mobili, quod non convenit formæ : nihil autem potest poni movens si per se moveretur nisi forma : non ergo per se movetur.

7. Item, Videtur non esse sibi proprium quod sit movens alterum : omne enim generans transmutat alterum in speciem suam : sed quodlibet elementorum generat sibi simile : ergo non solus ignis est movens alterum.

8. Item, Quod est extra locum suum, comprehenditur, et non comprehendit : ignis autem frequenter est extra proprium locum : ergo non est comprehendens incomprehensus.

9. Præterea, Omne quod corrumpitur, comprehenditur a virtute corrumpentis : ignis autem quandoque corrumpitur ab aliis : ergo comprehenditur non comprehendens.

10. Item, Dum est extra proprium locum, non potest salvari, nisi in materia aliena, qua consumpta deficit : ergo non est sibi proprium, quod sit non indigens alterius.

11. Item, Quod crescit ex seipso, in infinitum crescet, quia numquam deficit sibi unde crescat : sed ignis non crescit actu in infinitum : ergo non est latenter crescens a seipso.

12. Item, Ignis non suscipit materiam propriam, sed tantum alienam : omnis autem virtus materialis debilitatur in materia aliena : ergo ignis non manifestat crescendo suam magnitudinem ad susceptas materia.

13. Item, Esse activum in suum contrarium est maxime frigidi, quod est qualitas activa, sicut calidum, quæ est qualitas ignis : ergo non est proprium ignis esse activum.

14. Item, Potentia non manifestatur nisi per actionem : ergo idem videtur esse activum et potens.

15. Item, Ignis est in seipso sicut alia omnia elementa : ergo non videtur simul omnibus præsens.

16. Item, Quæritur secundum quid accipiuntur istæ proprietates ignis?

Solutio. Dicendum ad primum, quod semper moveri non convenit igni motu proprio, sed secundum quod est in sphæra propria, et movetur motu cœli : quia non solum est verum in orbibus, quod attingit inferius motum superioris, sed etiam in omnibus corporibus attingit inferius motum superioris quantum potest : unde quodlibet elementorum movetur ab aliquo orbium, ignis autem a Sole et Marte, ut dicit Rabbi Moyses : et motus talis non est rectus, sed circularis : et sic potest esse semper non a virtute intrinseca semper movente, sed a virtute extrinseca : et iste motus est innaturalis igni, secundum quod est in specie sua, sed naturalis, secundum quod est elementum : quia aliter non posset venire ad mixtionem nisi ex qualibet parte deferretur per radios solis. Et per hoc etiam patet solutio ad secundum et tertium.

Ad quartum dicendum, quod dicitur per se motus ignis, secundum quod per se opponitur ad per accidens moveri, et non secundum quod opponitur ad ab alio moveri, movetur enim a generante : sed motus suus est consequens formam, quia quantum accipit de forma, tantum accipit de motu naturali : et etiam est accidens per se ejus, sicut accidens speciei, non accidens per accidens, sicut accidens individui : et propter hoc etiam dicitur naturalis quasi naturam consequens, ut in secundo *Physicorum* dicit Philosophus. Et per hoc patet solutio ad quintum et sextum.

Ad septimum dicendum, quod calidum solum movet simpliciter ut dans

motum : frigidum autem movet privando motum : unde etiam movet ad centrum, ubi fit congregatio in immobilitatem, et non diffusio : et quia principium calidi est ignis, ut dicit Philosophus in secundo *Metaphysicæ*, ideo proprium est sibi movere simplex quid, quamvis etiam aliud aliquo modo agat. Et per hoc patet solutio ad octavum.

Ad nonum dicendum, quod calidum per se habet movere frigidum et comprehendere illud sub propria sua virtute, quamvis frigidum sit privatio, ut dicit Philosophus in duodecimo de *Animalibus*, et imperfecte habens actum. Quod autem frigidum quandoque comprehendat ignem in quo est calidum extra locum suum, est per accidens, scilicet per abundantiam frigidi superabundantis virtutem parvi calidi. Ipse autem posuit id quod per se inest.

Ad decimum dicendum, quod licet extra sphæram propriam indigeat aliena materia in qua multiplicet se, potest tamen esse in se ut in sphæra sua sine aliena materia : et ideo non indiget alterius.

Ad undecimum dicendum, quod crescit a seipso, quia virtute sua, et non quod in ipso sit materia sui crementi : et ideo non crescit nisi addito combustibili.

Ad duodecimum dicendum, quod licet in principio materia in quam agit, sit aliena, et debilitet virtutem agentis resistendo et in minori virtute recipiendo, in fine autem efficitur materia propria, et roboratur virtus ignis multiplicata materia : quia « patiens est dissimile in principio, « simile autem in fine, » ut dicit Philosophus.

Ad decimum tertium dicendum, quod solum calidum est simpliciter activum, ut prius dictum est : et ideo ponitur proprium ignis.

Ad decimum quartum dicendum, quod potens dicitur secundum virtutem in ultimo actus.

Ad decimum quintum dicendum, quod ignis est in omnibus quodammodo : est enim in cœlo per principium sui : quia cum omnis alteratio reducatur sicut in principium in alterans non alteratum, neque dispositum per qualitates alterabiles, oportet in cœlo esse principium omnium qualitatum activarum et passivarum, sicut Mars principium est calidi et sicci intemperati, et Sol temperati, vel etiam ulterius in aliquam stellarum fixarum, et similiter : in aliis vero elementis et elementatis est per mixtionem secundum esse primum, quod est a forma substantiali, cum formæ substantiales miscibilium remaneant in mixto, ut dicit Commentator et Avicenna : aliter non resolveretur mixtum in illa, nec agerent in mixto, cum omnis actio sit a forma : sed non est in eis secundum esse ultimum quod habet a qualitatibus activis et passivis : et ideo est invisibiliter in eis et insensibiliter : in se vero est secundum esse primum et secundum et sensibiliter.

Ad decimum sextum dicendum, quod plures proprietates ignis possunt inveniri, ut ipse dicit, sed quæ ponuntur, sunt triginta tres.

EXPOSITIO TEXTUS.

Et accipiuntur sic :

Aut enim aliquid consequitur ignem prout est in se, aut prout est in materia aliena. In se autem ignis est subtilis, lucidus, calidus, et levis. Quod autem sequitur ipsum in quantum est subtilis tantum, aut est in operatione ad sensum,

1 et sic est prima, de qua dicitur, *ignis
quidem est sensibilis*, per effectum, *in
omnibus sic dicendum* est : sentiri enim
in omnibus inest sibi ratione subtilitatis,
qua potest penetrare omnia, et convenit
maxime igneo cœlesti, ut dictum est.
Aut sequitur subtile per actum proprium
qui est penetrare partes et partes par-
tium, ut dicitur in II de *Generatione*, et
2 sic est secunda, quod *venit clare*, id est,
virtute lucis *per omnia*, et intelligitur de
igneo cœli. Aut est per proprietatem,
3 quæ est spiritualitas, et sic est tertia,
quod *removetur ab omnibus* igneum cœ-
li per substantiam, propter sui spiritua-
litatem enim incorporatur, quamvis
quandoque misceatur per virtutem. Si
autem sequitur ignem in quantum est lu-
4 cidus per se, et sic est quarta, quod *si-
mul est lucidus*, quantum est in se cum
hoc quod dicetur. Aut sequitur lucidum
simul cum subtili, et hoc tripliciter :
quia vel in comparatione ad materiam
5 accidentalem, et sic est quinta, scilicet
quod simul cum hoc quod est lucidus in
se *et* etiam *ipse per seipsum non accum-
bente materia*, id est, secundum quod
non adhæret alii materiæ *in qua mani-
festat propriam actionem*, quæ est luce-
re, *est quasi occultus incognitus* nobis :
quia propter sui subtilitatem non subja-
cet visibus nostris, ut supra dictum est.
6 Vel secundum posse, et sic est sexta,
quod est *immensurabilis*, in quantum
est virtus non determinata ad unum tan-
tum, ut commensurata illis. Vel in com-
7 paratione ad visum, et sic est septima,
quod est *invisibilis* propter sui subtilita-
tem. Si autem consequitur ipsum in
quantum est calidum, aut sequitur cali-
dum per se, aut calidum et lucidum si-
mul. Si calidum per se, aut secundum
8 posse materiæ, et sic est octava, scilicet
quod est *per seipsum* ratione calidi, quod
est per se activum, *potens omnium simul*,
id est, in omnia corpora generabilia quæ
sunt materia ejus, *et quæcumque fiunt in
ipsis*, scilicet corporibus, ut dispositio-
nes eorum *ad actionem propriam* ignis, id

est, per actionem ejus : quia causat agen-
do corpus et dispositiones corporis. Aut
consequitur secundum actionem in alte-
rum, et hoc tripliciter : quia vel quoad
motum alterationis, et sic est nona, sci- 9
licet quod est *mobilis*, id est, motivus :
aut quoad transmutationem substantia-
lem alterius in ipsum, quæ est finis alte-
rationis, et sic est decima, scilicet quod 10
est *tradens seipsum*, id est, formam suam
omnibus quoquo modo proximantibus
sibi per univocationem materiæ. Aut
quoad salutem speciei, quæ consequitur
generationem, et sic est undecima, scili- 11
cet quod est *renovativus* sui in materia
alterius se generando pro *custodia*, id
est, conservatione suæ naturæ in specie.
Si vero consequitur calidum simul et lu-
cidum, aut ex parte lucidi magis, et sic
est duodecima, scilicet quod est *illumi-* 12
nativus, simul et tale faciens *splendori-
bus circumcelatis*, id est, circumpositis
substantiæ ejus, ut ab alio receptis. Aut
est ex parte calidi magis prout est usti-
vum et consumptivum, et sic est deci- 13
ma tertia, quod est *incomprehensibiles*,
scilicet secundum quod per consumptio-
nem rarefaciendo disrumpit quod ipsum
circumstat. Aut ex parte utriusque, et
sic est decima quarta, scilicet quod est 14
clarus, in quantum per calorem segrega-
tur ab impuris, quæ consumendo mun-
dat materiam, et participatione efficitur
clarus. Si autem consequitur ut levis,
aut secundum terminum a quo, aut se-
cundum terminum ad quem, aut secun-
dum motum ipsum qui sequitur leve. Si
secundum terminum a quo, aut secun-
dum separationem a substantia infima,
et sic est decima quinta, scilicet quod est 15
discretus, separans ad se subtilia sibi si-
milia, et relinquens grossa : aut secun-
dum separationem a locis infimis, et sic
est decima sexta, *resiliens*, ut supra ex- 16
positum est. Si vero secundum termi-
num ad quem, aut secundum motum ad
illum, aut secundum locationem in eo.
Si secundum motum, aut ex parte loci,
et sic est decima septima, scilicet *sursum* 17

ferens alia : vel latus a generante, aut
secundum motum motus, et sic est deci-
18 ma octava, *acute means*, id est, in acu-
tum vadens. Si secundum locum in quo
locatur, aut absolute, et sic est decima
19 nona, scilicet *excelsus*, propter sublimi-
tatem loci : aut comparando ad locum
20 ignobilem, et sic est vigesima, scilicet
quod *non est receptus* ut in loco contu-
melia minorationis, id est, secundum
ignobilitatem qua minoretur dignitas
ejus, ut scilicet esset in infimo loco. Si
vero secundum motum, aut secundum
21 quod continue est, et sic est vigesima
prima, scilicet quod est *semper motus*,
aut secundum connaturalitatem, et sic
22 est vigesima secunda, scilicet quod est
per seipsum motus. Si autem consequitur
ignem prout est in materia aliena, aut
absolute, aut comparate. Si absolute,
aut secundum effectum sui in illa, aut
secundum modum existendi ea, aut se-
cundum principium agendi in ipsam. Si
autem secundum effectum, aut qui est
23 alterandi, et sic est vegesima tertia, scili-
cet quod est *movens alteram*. Aut qui
24 est vincendi, et sic est vigesima quarta,
scilicet quod est *comprehendens* alterum
sub virtute sua ut nutrimentum suum,
incomprehensus ab aliis, quia alia sunt
materia ejus. Si autem secundum modum
existendi, aut qui est sibi in se, et sic est
25 vigesima quinta, scilicet quod sic est in
aliena materia, quod tamen *non est in-*
digens alterius, cum possit etiam per se
esse. Aut secundum modum sui in alte-
ro, et hoc aut secundum virtutem augen-
26 tem, et sic est vigesima sexta, scilicet
quod est *crescens latenter a seipso*, id
est, propria virtute : aut secundum ma-
teriam in qua augetur, et sic est vigesi-
ma septima, scilicet quod est *manifestans* 27
suimet magnitudinem virtutis *ad susce-*
ptas materias. Si autem secundum prin-
cipium agendi, aut per se, aut secundum
quod est occultatus. Si per se, aut est in
manifesto, aut quantum ad agendum
tantum, et sic est vigesima octava, scilicet 28
quod est *activus*. Aut ad vicendum per
actionem, et sic est vigesima nona, scilicet 29
quod est *potens*, secundum virtutem
agendi. Aut secundum utilitatem, et sic
est trigesima, scilicet quod est *præsens* 30
simul omnibus per mixtionem *invisibili-*
ter, quia non secundum quod esse, sed
secundum quod est in qualitatibus sensi-
bilibus. Si autem secundum finem actio-
nis, prout est debilitatus : aut secundum
facilitatem adjutorii, et sic est trigesima 31
prima, scilicet quod *neglectus*, in quan-
tum tegitur cineribus, *putatur non esse :*
autem, id est, sed *attritu*, id est, per ter-
sionem cinerum est *subito relucens*
connaturaliter et proprie sibi, et hoc
sicut quædam vindicta suæ despectionis.
Aut secundum conformitatem adjuti, et
sic est trigesima secunda, scilicet quod 32
iterum post occultationem est *incompre-*
hensibiliter impalpabilis, id est, non
comprehenditur tactu, propter vehemen-
tiam et excessum qualitatis solvendo
proportionem sensus. Si autem sequitur
principium agendi comparati ad statum
ante actionem, et sic est trigesima tertia, 33
scilicet quod *non* est *minutus in omnibus*
ditissimis traditionibus suimet, id est,
quod abundanter aliis de se communicat.

Et fortassis quis, id est, aliquis *inveniet*
multas pulchras proprietates ignis, de-
centes spiritualia, *ut*, id est, sicut est
possibile, *in sensibilibus, imaginibus*, id
est, similitudinibus *divinæ operationis*.

4

ANTIQUA TRANSLATIO.

Hoc ergo scientes theosophi, cœlestes essentias ex igne conformant, significantes deiforme earum, et (quantum possibile) Dei imitabile.

Sed et humaniformes ipsas describunt propter intellectuale et sursum habendo intuitivas virtutes, et figuræ rectum et luculentum, et secundum naturam principale et regale, et secundum sensum minimum quidem quantum ad reliquas virtutes irrationabilium animalium. Omnium vero potens secundum intellectus magnitudinem, virtute, et secundum rationabilem scientiam continuitate, et secundum naturam animæ liberum et potentissimum.

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Quod cum theologi perspectum habeant, cœlestes essentias ex igne formant, declarantes earum divinam similitudinem, et, quantum licet, Dei imitationem.

Humana quoque illas forma describunt, propter intelligendi celsaque III
spectandi vires, formæque rectitudinem et erectionem, atque naturalem principandi regendique prærogativam, et quod homo sensu quidem cæterorum comparatione brutorum minime valeat, omnibus tamen imperet præstanti vi, mentis ac rationabilis scientiæ dominatu, animoque natura libero et invicto.

DIVISIO ET EXPOSITIO TEXTUS.

Hoc ergo scientes theosophi, etc.

Id est divina sapientes *scientes hoc*, id est, proprietates ignis, *conformant*, id est, figurant *cœlestes essentias*, scilicet Angelos, *ex igne significantes* per hoc *deiforme et Dei imitabile, quantum possibile* est eis, id est, quod Deo similes sunt et ipsum imitantur, qui per ignem sæpe describitur, *ipsas describunt*, etc.

Hic ostendit speciales figuras. Et dividitur in partes duas. In prima determinat de humana figura, et his quæ circumstant ipsam. In secunda de figuris irrationabilibus in quibus quandoque apparent, ibi (§ 8 circa finem), *Ipsos etiam ventos nominari.*

Prima in tres. In prima ponit proprietates hominis, ibi, ubi ostenditur quid significet figura humana quæ eis aptatur. In secunda agit de partibus hominis, ibi (§ 5), *Est autem et per singula.* In tertia de his quæ circumstant hominem, ut vestes et instrumenta, ibi (§ 7), *Nudum quoque*, etc.

DUBIUM.

Ponit ergo in prima parte novem proprietates hominis. Sed dubium est hic de una earum, scilicet quod est minimum secundum sensum.

1. Videtur enim falsum esse : quia sicut dicit Philosophus in II de *Anima*, quod « sensum tactus habet homo certissimum, » et in libro de *Sensu et sensato*, addit quod « habet eum veriorem aliis animalibus : » ergo non habet minimum de sensu.

2. Præterea, Quanto complexio est magis redacta ad medium, tanto est melior tactus : quia cum nihil sentiat sibi simile, sed id quod est in potentia, quanto magis est in medio, tanto majores differentias cognoscet : sed homo est maxime reductus ad complexionem mediam : quia sicut forma sua est simillima formæ cœli, cum sit proportio formæ ad materiam, oportet etiam, quod corpus sit simillimum corpori cœli, quod caret contrarietate, ut probat Avicenna : ergo homo optimum tactum habet, et sic idem quod prius.

3. Præterea, « Bonitas complexionis est signum bonitatis cognitionis, ingenii, et memoriæ, ut dicit Philosophus, quod molles carne apti mente sunt : » sed homo excellit omnia in cognitione : ergo habet complexionem maxime in medio, et sic optimum tactum.

4. Si dicatur, quod licet habeat optimum tactum, tamen deficit in aliis sensi-

bus. Contra : Tactus est fundamentum aliorum sensuum, propter quod dicitur in libro de *Somno et Vigilia*, quod « immobilitato organo tactus, immobilitantur etiam omnia alia : » si ergo homo habet optimum tactum, excedit etiam in aliis sensibus.

5. Præterea, Homo inter omnia animalia plura accipit per sensum : accipit enim sensibilia propria et communia et per accidens et intentiones acceptas cum sensu non a sensu, et iterum intentionem abstractam, in qua omnia alia ab ipso deficiunt, licet quædam de aliis plura vel pauciora participent, secundum quod nobiliora sunt : ergo homo maximum est in sensu.

6. Item, Quæritur secundum quid accipiuntur proprietates ?

Solutio. Dicimus, quod Commentator dupliciter exponit hoc. Et prima expositio est, quod dicitur homo minimum secundum sensum, non respectu aliorum animalium, sed respectu alterius perfectionis in ipso : quia magis est in ipso intellectus, secundum quem est homo. « In nobis enim, inquit, modicum est « sensibile : non enim per illud consi- « stimus, sed per intellectuale. » Sed hæc expositio non videtur esse de intentione Auctoris. Alia expositio est, quod respectu aliorum animalium homo est minimum in virtute sentiendi : sed hoc intelligendum est de his quæ sunt tantum sensus, scilicet alii præter tactum, non quod omnia animalia secundum quemlibet illorum excedant hominem, sed secundum quemlibet aliqua, canes secundum olfactum, et lupi vel apri secundum auditum,et aquila secundum visum. Tactus autem quatuor habet comparationes : potest enim accipi in comparatione ad sensibile, cujus discretionem accipit, et sic est sensus divisus contra alios : vel comparatione ad sentientem, et hoc dupliciter, vel secundum quod est natura animalis, quia ab hoc sensu est animal, ut dicit Philosophus et Avicenna, vel ad minus naturam significans : aut secundum quod est naturam consequens, et hoc dupliciter, vel secundum comparationem ad organum in se, et sic est indicium bonæ complexionis, et per consequens bonæ cognitionis : aut in comparatione ad organa aliorum sensuum, et sic est fundamentum aliorum sensuum, quia omnia eorum organa fundantur super nervum tactus, et sic patet quod non tantum accipitur in ratione sensus : et ideo non est instantia in ipso, quamvis maximæ virtutis sit in homine. Similiter et gustus in quantum est sensus alimenti, prout est tactus quidam : secundum vero discretionem differentiarum saporis, quæ consequuntur se cum differentiis odoris, est subtilior in aliis, quæ sunt melioris olfactus, sicut canes qui nutriuntur de pane cum sudore hominis, consuescunt discernere odores diversorum hominum ex diversitate saporum, et inveniunt latrones per odores eorum, ex subtilissimis odoribus relictis in vestigiis, qui sunt insensibiles nobis, eis autem sensibiles. Item etiam sicut experimento probatum est, canes per sapores, cognoscunt cujus animalis sit caro, unde visum est quod latrant et refugiunt a carnibus lupinis coctis. Unde concedimus tria prima.

Ad quartum dicendum, quod licet omnes sensus fundentur super organum tactus, tamen consequitur unumquodque suam virtutem per spiritus et dispositionem organorum, quæ in aliis melius esse possunt quam in homine.

Ad quintum dicendum, quod sensitivum hominis habet quamdam virtutem secundum quod conjungitur rationi, et in illa excedit, licet in his quæ sensus tantum sunt, deficiat.

Ad sextum dicendum, quod proprietates istæ sic accipiuntur : quia aut consequuntur hominem in comparatione ad aliud, et sic est quinta : aut in se absolute, et sic dupliciter, vel secundum extrinsecum, vel secundum intrinsecum. Et secundum extrinsecum, secundum partem scilicet visivam, et sic est secunda :

aut secundum totum, et hoc dupliciter, vel secundum quantitatem, prout stat sub figura, et sic est tertia : vel secundum qualitatem, et sic est quarta. Si vero secundum interius, aut secundum sensum, et sic est sexta : aut secundum intellectum, et hoc dupliciter, vel secundum superius, vel secundum inferius. Secundum superius, scilicet secundum quod participat cum intellectuali natura, ut horizon intellectualis naturæ, et sic est prima : vel secundum inferius, scilicet prout est inferioris cognitionis a superiori natura : et hoc dupliciter, vel secundum speculationem, et sic est octava : vel secundum motum, et hoc dupliciter, vel secundum intellectum practicum, et sic est septima, vel secundum voluntatem, et sic est nona.

EXPOSITIO TEXTUS.

Hominis novem proprietates.

Littera sic legatur : Non solum in
figura ignea cœlestes essentias describunt
Theosophi, *sed et*, id est, etiam *descri-
bunt ipsas humaniformes*, id est, in for-
ma hominum *propter intellectuale* ho-
1 minis, et hæc est prima proprietas, se-
cundum quod est horizon intellectualis
naturæ : *et* iterum *propter sursum haben-
do intuitivas virtutes*, id est, visivas, hoc
est, propter hoc quod habet virtutem in-
tuendi supra se, quantum ad figuram, et
hæc est secunda quantum ad partem vi- 2
sivam : *et* iterum propter *rectum figuræ*
ejus, quia solus inter cætera animalia in-
cedit rectus, quod est propter calorem
cordis, ut dicit Philosophus, et hæc est
tertia, secundum quantitatem stantem 3
sub figura : *et* propter *luculentum*, id
est, hilarem faciem ejus, et hæc est quar- 4
ta, secundum qualitatem vultus sui : *et*
etiam propter *principale et regale secun-
dum naturam*, id est, propter hoc quod
naturaliter aliis animalibus præest, et re-
git ea, ut dicitur Gen. I, 26 : *Ut præsit
pisribus*, etc., et hæc est quinta, in com- 5
paratione ad alia : *et* etiam propter hoc
quod *quidem*, id est, certe est *minimum
secundum sensum*, non quod habeat pau-
ciores sensus, sed *quantum ad reliquas
virtutes irrationalium animalium*, quæ
sunt majoris virtutis in sentiendo secun-
dum sensum, et hæc est sexta : *vero*, id 6
est, sed est *omnipotens virtute secundum
magnitudinem intellectus* practici, per
quem habet virtutem faciendi sibi neces-
saria ad vitam vel defensionem : et ideo
non dedit sibi arma natura sicut aliis ani-
malibus, ut dicitur in libro de *Animali-
bus* : et hæc est septima, secundum in- 7
tellectum practicum : et etiam est potens
*continuitate secundum rationalem scien-
tiam*, et secundum quod continue dedu-
cit causas in causatum : sic enim accipi-
tur hic ratio, et hæc pertinet ad specula-
tionem tantum, et est octava : *et* etiam
est *liberum et potentissimum secundum
naturam animæ*, et hæc pertinet ad vo-
luntatem, cujus est primo libertas, et est
potentissima secundum quod cogi non
potest, et est nona proprietas. 9

5

ANTIQUA TRANSLATIO.	BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.
A. Est autem et per singula (ut æstimo) corporalis nostræ multiplicis partitionis invenire cœlestes virtutes, dicentes conspectivas quidem significare virtutes ipsum ad divina luminaria clarissimum respectum, et iterum teneram et liquidam et non repercussam, sed acute mobilem, et puram, et planam impassibiliter divinarum susceptionem illuminationum.	Quinimo fas sit etiam ex qualibet, ut arbitror corporeæ nostræ multipartitione non incongruas imagines haurire, quæ cœlestes virtutes repræsentent, ut si dicamus videndi quidem facultates declarare perspicacissimam ad divina lumina suspectionem, nec non simplicem ac liquidam minimeque refragantem, sed agilem, puramque patulamque divinarum illustrationum sine passione susceptionem.
B. Olfactuum vero discretivas virtutes, illud super intellectum suaveolentis distributionis (quantum possibile) receptivum, et eorum quæ sic non sunt, per scientiam discretivum et omnino refugitivum.	Olfactuum vero discernendi vires vim esse, quæ mentem superantis fragrantiæ diffusionem, quantum fas est, percipit, resque fœtidas perite discernit, et omnino refugit.

DIVISIO TEXTUS.

A. *Est autem et per singula*, etc.

Positis superius proprietatibus hominis per quas humana forma Angelis circumponitur, in parte ista incipit ponere proprietates partium hominis, secundum quas sunt figuræ spiritualium substantiarum.

Et dividitur in partes duas. In prima determinat de partibus quæ sunt organa sensuum. In secunda de aliis organicis partibus, ibi (§ 6 circa medium), *Juvenilem vero*.

Prima iterum in duas. In prima ponit proprietates secundum quinque sensus corporis. In secunda parte determinat de partibus custodientibus principales sensus, ibi (§ 6 sub initio), *Palpebras*, etc.

DUBIA.

Circa primum quæruntur duo de sensibus in communi, secundum quod ad præsens pertinet.

Primo, Utrum in Angelis debeant diversi sensus distingui?

Secundo, de numero eorum.

Circa primum sic proceditur. Dubium I.

Videtur enim, quod in Angelis non debeant diversi sensus distingui : sicut enim vult Augustinus, « Visus et auditus « ad exterius quidem relati, sunt plures : « relati autem ad intellectum, sunt « unum. » Cum igitur in Angelis sint sensus tantum secundum intellectum, non debent in eis plures sensus assignari.

2. Ad idem, Sicut dicit Philosophus, « Intellectus est qui est omnia facere, et « non tantum visibilia et audibilia : » ergo cum in Angelis non sit cognitio nisi intellectiva, non habent distinctas acceptiones sensibilium : ergo non debent in eis assignari plures sensus.

3. Præterea, Omnis potentia superior potest quidquid potest inferior, et est formalis respectu omnium inferiorum, et per consequens colligit in se omnia inferiora : sed intellectus est suprema potentia : ergo omnes sensus unite colligantur in ipso, et sic idem quod prius.

4. Præterea, Sicut dicit Basilius super principium Proverbiorum, « Sensus in « spiritualibus est intellectus relatus ad « præsens : » sed intellectus non diver-

cificatur secundum diversa præsentia accepta : ergo sensus in spiritualibus non sunt plures.

5. Præterea. Diversi sensus sunt propter hoc quod diversa sunt sensibilia ad materiam relata : sed intellectus denudatus est a materia : ergo omnia sensibilia sine distinctione cognoscit intellectus : ergo non debent distingui sensus in Angelis, quæ sunt intellectuales naturæ.

Ad oppositum.

Potentiæ passivæ diversificantur secundum diversa activa diversas passiones inferentia : cum igitur sensibilia sint nata inferre passiones, videtur quod sit aliqua diversitas in intellectu recipiente distinctionem cognitionis ex ipsis.

Solutio. Dicendum, quod sensus in Angelis proprie non sunt, sed metaphorice, quamvis quidam dicant esse potentiam sensitivam et organa et in anima separata et in Angelis : sed hoc ridiculum est. Unde dicimus, quod dicitur sensus in spirituali natura, intellectus rei præsentis : propter similem modum accipiendi ad sensum. Sic igitur dicto sensu in Angelis, non distinguuntur plures sensus secundum potentiam intellectus, sed secundum actum ejus : non enim diversa vel idem diversis rationibus cognoscitur a diversis potentiis intellectivis, sed ab eodem secundum diversos actus, non tamen secundum substantiam actus differens, sed secundum formam actuum qui sunt in diversis rationibus objectorum. Sic ergo concedimus primas quinque rationes concludentes intellectum secundum potentiam non distingui.

Ad id vero quod in contrarium objicitur, dicendum quod hoc tenet in potentiis quæ sunt tantum passivæ, sicut sunt potentiæ sensus : sed intellectus est etiam activus : intellectus enim agens facit omnes formas in ratione simplicitatis ut recipiantur in possibili intellectu.

Circa secundum sic proceditur. Dubium

Videtur enim, quod sensus spirituales non possint dividi secundum divisionem sensus corporalis : dividuntur enim sensus corporales per hoc quod quidam cognoscant rem distantem per medium extrinsecum, ut visus, et auditus, et olfactus : et quidam rem sibi conjunctam per medium intrinsecum : sed omnibus Angelis conjunctum est beatificans : ergo in eis non potest esse talis distinctio sensuum.

Solutio. Dicendum, quod sensus corporales dupliciter possunt distingui, aut penes id quod essentialiter distinguit ipsos, scilicet per diversa objecta, sicut est in omnibus passivis essentialis distinctio per activa, eo quod passorum sunt actus activorum : per actus autem est essentialis diversitas rerum. Potest etiam eorum distinctio sumi per proprietates consequentes, sicut quod quidam accipiuntur per medium extrinsecum, et quidam per intrinsecum. Sed hæc divisio non est essentialis : quia si visus per medium intrinsecum sentiret, adhuc distingueretur a tactu per diversas rationes objectorum. Unde ex similitudine sensuum corporalium distinctorum ex diversa ratione objecti, sumamus distinctionem sensuum spiritualium : non enim proprie dicuntur de eis, ut dictum est. Potest igitur intellectus accipere suum objectum maxime distans sub ratione veri, aut sub ratione boni. Sub ratione autem veri accipit, accipiendo rem ipsam in se, et sic est visus spiritualis, sic etiam visui corporali res ipsa offertur : aut sub quibusdam signis, scilicet speciebus et creatis immissis a Deo in intellectus agentes ad voluntatem ejus cognoscendam, et sic est auditus, sicut etiam auditus corporalis accipit rem ut contingit ipsam significari per vocem. Si vero in ratione boni, aut prout conjungitur secundum substantiam aut secundum quod recipit ab ipso quasdam suaves emanationes, et sic est spiritualis olfactus, ad modum quo corporalis odoratus percipit suavitatem corporis

odoriferi, vel secundum fumalem evaporationem, aut tantum secundum spiritualem transmutationem qualitatis, scilicet odoris. Si vero secundum quod conjungitur secundum substantiam, aut recipit substantiam ejus intra se, et sic est spiritualis gustus, prout contingit ipsos frui Deo existente in ipsis per gloriam, sicut etiam corporalis gustus est sensus alimenti : aut secundum quod conjungitur secundum substantiam, ut extra ipsum existentem, et sic est spiritualis tactus,
5 ad similitudinem etiam corporalis.

Hæc autem pars in qua determinat de proprietatibus sensuum, dividitur in quinque partes secundum quod sunt quinque sensus.

Et primo agit de visu.

Secundo, de olfactu.

Tertio, de auditu.

Quarto, de gustu.

Quinto, de tactu.

Dubium 3. Ponit autem octo proprietates visus.

1. Et dubitatur de prima, quod scilicet visus in eis significat respectum ad divina luminaria. « Luminare enim, ut dicit « Damascenus, est vas luminis : » et ita oportet quod sit in eis compositio, luminis scilicet et corporis habentis lumen : in divinis autem non est compositio : ergo non debuit dicere luminaria.

2. Præterea, Luminaria videntur propter accidens suum, scilicet lumen, quod per se videtur : cum igitur Deus seipso videatur, debuit dicere divinum lumen, et non luminare.

Solutio. Dicimus, quod Dionysius posuit istam proprietatem de visu spirituali, secundum quod hujusmodi divisus est contra corporalem : sicut enim in visu corporali non sistitur in lumine recepto, sed per id refertur in id a quo proceditur lumen, ita etiam visu spirituali lumen divinum, quod est theophania, sub quo videtur, ducit in visionem Dei : et ideo posuit luminare, quod utrumque nominat, et lumen scilicet et emittens lumen.

Ad primum vero dicendum, quod licet in Deo non sit compositio rerum, est tamen in eo pluralitas rationum.

Ad secundum dicendum, quod visus corporalis per se objectum est qualitas, per accidens est substantia : intellectus autem (qui visus est interior) per se objectum est substantiæ, et omnia alia ordinantur ad cognitionem ejus : et ideo potius dixit lumen luminare quam lumen.

Possunt autem proprietates istæ sic accipi. Proprietas enim visus aut consequitur ipsum absolute, aut comparate ad objectum. Si absolute, aut prout est in actu, et sic est prima : aut prout est in organo, et hoc dupliciter, aut secundum lumen reddere alteri, et sic est tertia : aut secundum lumen recipere, et hoc dupliciter, secundum id quod est causans essentialiter bonam receptionem, et sic est secunda : aut secundum dispositiones consequentes, vel secundum interius, et sic est sexta : vel secundum exterius organum, et sic est septima. Si autem secundum comparationem ad objectum, aut quantum ad comparationem organi ad objectum, et sic est quinta : aut secundum excessum objecti, et hoc dupliciter, vel quantum ad formam ipsam, et sic est quarta : vel quantum ad impressionem consequentem, et sic octava.

EXPOSITIO TEXTUS.

A. *Est autem per singula*, etc.

Octo proprietates visus.

Littera sic legatur : Per prædictas pro-
prietates describuntur Angeli in forma
humana. *Autem*, id est, sed *est*, id est,
contingit, *ut æstimo*, *invenire cœlestes
virtutes*, id est, Angelos, *et*, id est, etiam
*per singula nostræ multiplicis partitio-
nis corporalis*, id est, omnibus partibus
corporis nostri figuratas. Hoc dico con-
tingit invenire nos, *dicentes virtutes con-
spectivas*, id est, visivas quæ eis circum-
formantur, *quidem*, id est, certe, *signifi-
care ipsum clarissimum respectum*, id
est, intuitum eorum qui est actus visus,
ad divina luminaria : hoc expositum est
1 per objectum, et hæc est prima proprie-
tas : *et iterum* dicimus hoc significare
*susceptionem divinarum illuminationum
teneram*, id est, humidam, secundum
quod organum est bene receptivum, et
2 hæc est secunda : *et* etiam *liquidam* et
bene reddentem alteri, sicut liquidum
3 diffunditur ad altera, et hæc est tertia :
oportet enim organum esse visus bene
receptivum, propter quod est humidum,
et iterum tentivum formarum, et propter
hoc est consistentium partium, et non
aeris, sed aquæ, ut dicitur in libro de
Sensu et sensato : et oportet etiam, quod
reddat species suas aliis virtutibus, scili-
cet sensui communi, et deinceps, et ob
hoc est pervium. Sed secundum hoc vi-
detur, quod non conveniat spirituali vi-
sui, cum non sit alia potentia prior in-
tellectiva. Et dicendum, quod etiam in-
tellectus reddit voluntati nuntiando for-
mam qua movenda sit. *Et* susceptionem
dico, *non repercussam* : visus enim de-
bilis repercutitur a luce excellenti, utpote
non potens in illam : et etiam noster in-
tellectus repercutitur a luce divina, sed
non intellectus Angelorum intuentium
ipsum immediate : et sic est quarta, per 4
comparationem ad objectum secundum
excessum. Non talem dico, sed *acute
mobilem, et puram et planam*. Omnis
enim oculus circularis est, et ex hoc ha-
bet quod sit mobilis. In acutum autem
movetur secundum quod radii congre-
gantur in pupilla, et ex hoc confortatur
ad cognoscendum speciem objecti, et si-
gnificat in Angelis subtilem intuitionem
intellectus : et hæc est quinta, secundum 5
proportionem ad objectum. *Et* suscep-
tionem dico *puram*, in quantum humor
crystallinus qui intus continetur, segre-
gatus est ab omni terrestri, per quod im-
pediretur ad receptionem : et sic est sex- 6
ta. *Et planam*, secundum quod tunicæ
exterioris una pars alteri non supere-
minet : si enim supereminerct una,
obumbraret alteram, et sic impediret
receptionem specierum : et hæc est
septima. Susceptionem dico *impassibi-* 7
liter : per hoc enim quod oculus sphæ-
ricus est, congregantur radii ad punctum
unum : et ideo eliciunt calorem, sicut
elicitur ignis de crystallo rotundo, et ex
calore resolvitur humor, et lacrymantur
oculi : et tantum potest intendi lux, quod
corrumpitur visus. Hæc autem passio
non potest contingere in Angelis, et hæc
est octava. 8

B. *Olfactuum vero*. Hic ostendit quo-
modo convenit eis olfactus.

procedunt de auditu et olfactu corporalibus.

DUBIUM.

Sed circa hoc est dubitatio de ordine.

1. Auditus enim altior est odoratu, ut dicitur in libro de *Sensu et sensato* : ergo prius debuit ponere auditum, quam odoratum. Si dicatur, quod odoratus est magis necessarius ad esse animalis, quia species odorum sequuntur speciem saporum : tunc videretur, quod tactum prius ponere debuerit, quem ultimo ponit.

2. Præterea, Auditus et visus disciplinæ sensus sunt, quorum unus deservit inventioni propriæ, et alius doctrinæ : ergo eos immediate ordinare debuit.

3. Præterea, « Visus et auditus, ut « dicit Philosophus, omnium corporum « sunt cognoscitivi, alter per se, scilicet « visus, alter per accidens, in quantum « res significabilis est voce : » olfactus autem nullo modo se habet ad omnia : ergo immediate post visum debuit ponere auditum, et non olfactum.

Solutio. Dicimus, quod Dionysius aliter ordinat sensus spirituales quam a Philosophis ordinentur sensus corporales : quia enim auditus spiritualis est perceptivus veri sub signo, olfactus vero spiritualis est perceptivus boni per suavem emanationem significantem ipsum, bonum autem altius collocat spiritualiter quam verum, ideo prius ordinavit olfactum quam auditum. Tactus et gustus propter hoc quod omnino materiales sunt, ultimo ordinantur, et visus primo propter sui subtilitatem. Rationes autem

EXPOSITIO TEXTUS.

B. *Olfactuum vero*, etc.

Littera sic legatur : *Vero*, id est, sed nos dicentes in Angelis *virtutes discretivas olfactuum*, id est, odoratuum significare *illud receptivum* eorum, *quantum possibile* est eis, id est, virtutem receptivam *distributionis olentis suave*, id est, suaviter, quæ est *super intellectum*, quantum ad principium : et hæc est similitudo divinæ bonitatis suaviter olfactum afficiens : *et* etiam significare *discretivum per scientiam eorum quæ non sunt sic*, scilicet suaveolentia, *et omnium refugitivum* eorum. Unde legitur in *Vitis patrum*, quod « quibusdam mo« nachis juxta cadaver obturantibus na« res, Angeli sepelierunt, et postmodum « invenientibus quemdam decorum juve« nem, Angeli nares obturare visi sunt, « et dixerunt interrogantibus cur hoc fa« cerent, quod sicut illis fœtebant cada« vera, ita sibi fœtebant vitia. »

6

ANTIQUA TRANSLATIO.

A. Aurium vero virtutes, illud particeps et gnosticum divinæ inspirationis susceptivum.

B. Gustativas autem invisibilium escarum plenitudinem, et divinarum et alentium promotuum susceptivum.

C. Tactivas vero convenientis aut nocentis per scientiam discretivum.

D. Palpebras deinde et supercilia divinarum visionum et intelligentiæ custoditivum.

Juvenilem vero et adultam ætatem, illud innovantis semper vitalis virtutis.

E. Dentes autem divisivum inditæ nutrientis perfectionis. Unaquæque enim essentia intellectualis donatam sibi a diviniore uniformem intelligentiam provida virtute dividit et multiplicat ad inferioris ductricem analogiam.

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

At aurium virtutes, id quod in eis est particeps cognitionis, divinamque scite suscipit inspirationem.

Gustandi autem potentias ipsis esse ciborum spiritalium satietatem, et divinorum atque deliciosorum rivulorum susceptionem.

Tactiles porro sensationes, id quod in eis res proficuas noxiasve cum scientia discernit.

Palpebras et supercilia, id quod intelligentias notionesque divini adspectus conservat.

Pubescentem ætatem ac juventutem, vim vitalem quæ semper viget.

Dentes, id quod alimenti adhibiti perfectionem dividit : quælibet enim essentia spiritalis uniusmodi intelligentiam, quam a diviniore traditam accepit, pro inferioris ductu captuque provida virtute dividit multiplicatque.

Humeros autem et brachia, et iterum manus, factivum et operativum et activum.

Humeros, ulnas et manus, faciendi et agendi ac perpetrandi vim.

Cor vero symbolum esse deiformis vitæ, propriam vitalem virtutem deiformiter in ea quæ præintellecta sunt, seminantis.

Cor autem esse symbolum vitæ deiformis, quæ vim vitalem suam deiformiter in ea quibus consulit, dispertit.

Pectora iterum significare durum et custoditivum, ut a supposito corde vivificæ distributionis.

Porro pectus dicamus designare virtutem indomabilem, et quæ vivificam quodammodo suppositi cordis distributionem tueatur.

Dorsa vero continuum simul cunctarum fertilium virtutum.

Dorsum autem, illam vim quæ vitales omnes virtutes continet.

Pedes autem mobile et velox et cursile in divina semper euntis motionis : propter quod et pennatos Theologia sanctorum intellectuum figuravit pedes. Pennatum namque signat anagogicam velocitatem, et cœlestis sursum versus itineris activum, et ab omni humili per sursum ferens remotum. Ipsa vero pennarum levitas nihil terrenum, sed totum munde et sine gravitate in excelsum ascendens.

Pedes vero, vim movendi, celeritatem et cursum sempiterni motus, quo ad divina cientur ; propter quod etiam, pennatos sanctarum intelligentiarum pedes theologia finxit. Penna siquidem declarat ad sublimia ducendi velocitatem, et cœlestis vitæ cursum, ad anteriora semper atque celsiora promoventem, et supera petendo, terrena fugientem : pennarum enim levitas designat id quod nulla ex parte terrenum est, sed se toto sine admistione ac gravitate sursum fertur.

EXPOSITIO TEXTUS.

A. *Aurium vero*, etc.

Littera sic legatur : *Vero*, id est, sed *virtutes aurium*, scilicet auditivas significare *illud susceptivum*, id est, virtutem Angelorum suscipientem *particeps et gnosticum*, id est, cognoscitivum *divinæ inspirationis*, id est, acceptionis voluntatis ejus per aliqua signa : sicut enim dicit Gregorius : « Deus loquitur inspi- « rando. »

DUBIUM.

1. Sed videtur, quod superfluit ponere auditum in eis : quia de organo auditus secundum idem objectum possunt accipi potentiæ plures : sed secundum verum accipitur tam visus quam auditus spiritualis, ut dictum est : ergo ponendo visum non debuit in eis ponere auditum.

2. Præterea, « Auditus deseruit do- « ctrinæ, » ut dicit Philosophus : sed sicut dicit Jerem. XXXI, 34 : *Non docebit ultra vir proximum suum : omnes enim cognoscent me*, etc., et multo magis hoc in Angelis verum videtur : ergo non est in eis auditus.

3. Præterea, Auditus percipit cum distantia per medium extrinsecum : sed Angeli non sunt distantes a suo beatificante : ergo respectu ejus non convenit eis auditus.

Solutio. Dicimus, quod sicut supra dictum est, auditus spiritualis Angelorum est quo percipiunt primum verum sub signis quibusdam, scilicet speciebus, scilicet creatis.

Unde dicendum ad primum, quod verum per se et sub signo acceptum est in diversa ratione objecti, sicut etiam eadem res corporalis percipitur diversis sensibus secundum diversa.

Ad secundum dicendum, quod licet non sit in eis doctrina qua unus doceat alium pertinentia ad esse beatitudinis, illuminat tamen unus alium de his quæ pertinent ad dispensationem mysteriorum Ecclesiæ, et dispositionem mundi, ut sæpe dictum est, quamvis secundum omnia salvetur in eis ratio doctrinæ per receptionem a Deo, secundum ejus perceptionem maxime distinguuntur sensus spirituales in Angelis.

Ad tertium dicendum, quod quamvis in eis non sit distantia localis, est tamen in eis distantia per essentiam.

EXPOSITIO TEXTUS.

B. *Gustativas autem*, etc.

Hic determinat de gustu, dicens : *Autem*, id est, sed dicimus gustativas virtutes in Angelis significare *plenitudinem*, id est, abundantem repletionem *escarum*, id est, refectionum *invisibilium* visu corporali, *et divinarum*, in quantum divina participatione et fruuntur et sustentantur. Et significare etiam *susceptivum*, id est, virtutem eorum susceptivam *promotuum*, id est, spiritualium augmentorum, quibus continue innovantur novis illuminationibus, *et alentium*, id est, qui alimentum sunt.

Et quia gustus est sensus alimenti, ponit duo quæ alimento perficiuntur : nutrit enim secundum quod est potentia caro, et quantum ad hoc dixit *escarum*, et auget secundum quod quanta, et ideo dixit *promotuum*.

DUBIUM.

Sed hic est dubitatio.

1. Gustus secundum quod est sensus alimenti, est tactus quidam : non ergo secundum hoc debuisset determinare de ipso separatim a tactu.

2. Præterea, Gustus est propter indigentiam : hæc autem non est in Angelis : ergo non est in eis aliquis gustus.

3. Præterea, Istæ figuræ non circumformantur Angelis nisi ad nostram instructionem : sed per hoc quod dicuntur gustare, est causa erroris credentium eos corporali cibo uti : ergo gustus non deberet eis attribui.

Et dicendum ad primum, quod gustus etiam secundum, quod est sensus alimenti, differt a tactu in duobus, scilicet organo, quia non in qualibet parte tactus est gustus : et etiam virtute, quia gustus circa alimenta habet judicium saporum, quod non habet tactus : et ideo de eis separatim determinari debuit.

Ad secundum dicendum, quod in Angelis sicut et in qualibet alia creatura est indigentia ut teneantur in esse per causam primam : et ideo indigent talibus escis.

Ad tertium dicendum, quod ex omnibus similibus male acceptis potest esse causa erroris, si tamen debito modo accipiuntur, non sunt causa erroris.

EXPOSITIO TEXTUS.

C. *Tactivas vero*, etc.

Hic de tactu determinat. *Vero*, id est, sed dicimus *tactivas* virtutes significare in Angelis *discretivum*, id est, virtutem discretivam Angelorum *per scientiam* etiam sensibiliter *convenientis*, scilicet Dei conservantis, prout est extra eos, *aut nocentis*, id est, peccati quod corrumpit esse gratiæ, sicut tactu corporali discernimus conservantia et corrumpentia animal.

DUBIUM.

Sed in hoc est dubitatio.

1. Quoniam eis nihil nocet : et ita non convenit eis discretio convenientis et nocentis.

2. Præterea, Tactus est secundum ultima quæ sunt simul : sed Deus non habet ultimum : ergo non potest esse tactus Angeli ad Deum.

3. Præterea, Tacta adhærent sibi : sed nihil exaltatur usque ad Deum : ergo non potest intelligi tactus Angeli ad Deum.

4. Præterea, Ut dicit Philosophus, « In « tactu naturali utrumque imprimit in alterum : » sed Deus nihil recipit ab Angelo : ergo, etc.

5. Præterea, Tactus est discretivus dissimilis : sed omnes Angeli sunt deiformes, ut sæpe dictum est : ergo non est tactus Angeli ad Deum.

Solutio. Quid dicatur hic actus, dictum est prius.

Unde dicendum ad primum, quod licet non discernant nocens per experimentum, discernunt tamen per scientiam speculativam.

Ad secundum dicendum, quod licet Deus simpliciter non habeat ultimum, habet tamen secundum quid, prout accipitur ab intellectu Angeli.

Ad tertium dicendum, quod Angelus non tangit Deum ut jungatur sibi per æquiparantiam, sed attingit ipsum vivens sub eo.

Ad quartum dicendum, quod in veritate Deus nihil accipit ab Angelo tangente ipsum : sed Angelus recipit a Deo : et ideo in hoc non est simile tactui naturali : sicut si manus tangeret infinite calidum, tota mutaretur ignem, in nullo alterans ipsum.

Ad quintum dicendum, quod quamvis Angeli sint Deo similes, tamen exceduntur ab ipso : et talis similitudo est quæ requiritur ad discretionem tactus.

EXPOSITIO TEXTUS.

D. *Palpebras deinde*, etc.

Hic determinat de partibus custodientibus visum, dicens : *Deinde* post prædictos sensus, dicimus *palpebras et supercilia* quæ circumformantur Angelis, significare ipsorum *custoditivum*, id est, virtutem vel diligentiam custodiendi *intelligentiæ divinarum visionum*, id est, quæ est per divinas visiones, id est, illuminationes. Custodiunt autem palpebræ corporales visum, tegendo organum ejus a nocivis. Sed sicut dicit Gregorius Nyssenus, « De bona dispositione palpebrarum est, ut sint nigræ, quatenus radii « visuales non disgregentur : et de bona « dispositione superciliorum est, ut sint « arcualia : radii enim visuales egrediuntur per modum pyramidis, cujus basis « est res visa, et summitas in oculo : « et si supercilia non essent rotunda, impedirent visum constringendo radios. »

Juvenilem vero. Hic determinat de aliis partibus organicis hominis. Et primo de juventute, secundum quod indicatur per membra, et maxime per faciem, dicens : *Vero*, id est, sed dicimus *juvenilem et adultam ætatem* in qua videntur Angeli, significare *illud innovantis semper vitalis virtutis* eorum.

DUBIUM.

Sed videtur hoc esse falsum.

1. Quod enim semper innovatur, continue transmutatur : sed hoc non competit Angelis : ergo vitalis eorum virtus non innovatur.

2. Præterea, Danielis VII, 22, dicitur, quod *antiquus dierum venit* : et loquitur de Deo : ergo videtur, quod Angelis qui sunt etiam deiformes, magis deberet aptari senectus quam juventus.

Ad primum horum dicendum, sicut dicit Philosophus, « Novum est quod sui « principio, propinquum est : » et si accipiatur propinquitas quantum ad principium temporis, poneret novitas transmutationem : si vero accipiatur similitudinarie novum secundum propinquitatem ad principium efficiens, significabit novitas robur vitalis virtutis influxæ a primo : quanto enim aliquid est propinquius virtuti agenti, tanto magis confortatur in ipso impressio ejus : et hoc significatur per juventutem, et per adultum perfectio naturæ.

Ad secundum dicendum, quod senectus congrue attribuitur judici propter proprietatem senis, scilicet sapientiam et rigorem justitiæ, per substantiam tamen indicat defectum : et sic non potest congrue aptari spiritualibus substantiis.

EXPOSITIO TEXTUS.

E. *Dentes autem*, etc.

Hic determinat de dentibus, dicens : *Autem*, id est, sed *dentes* significare in Angelis *divisivum perfectionis nutrientis* in gratia *inditæ* eis a Deo, id est, virtutem qua illud quod est unite in Deo dividunt et multiplicant secundum proportionem suam, et inferioribus ministrant, sicut nutrix masticat cibum infantulo : unde et significant dentes meditationem qua divisim super attributa divina feruntur ad perfectionem sui et inferiorum proportionaliter : *enim*, id est, quia *unaquæque intellectualis essentia dividit et multiplicat provida virtute* vel doctrina, id est, providendo sibi et inferioribus *intelligentiam*, id est, illuminationem *uniformem* prout est in superiori, *donatam sibi a diviniore*, id est, a superiore, qui magis est in participatione Dei : et hoc *ad analogiam*, id est, proportionem doctrinæ *inferioris*, secundum quam possibile est reduci in inferiorem qui per se dividere non potest.

Autem, id est, sed dicimus *humeros*, qui referuntur in spiritualibus ad robur actionis, *et brachia*, quæ referuntur ad executionem operis, *et iterum manus*, quæ referuntur ad indigentiam operandi, propter hoc quod manus est organum organorum, serviens homini in præparatione omnium instrumentorum, quæ non sunt ei data a natura, significare *factivum* ipsorum *et operativum et activum*. Et est differentia inter hæc tria secundum Philosophum in VI *Ethicorum* : quia factivum refertur ad operationes mechanicas, quæ fiunt transmutando materiam : unde dicit, quod « ars est habitus facti« vus cum ratione veri. » Activum vero est referens ad opera virtutum, quibus non est aliquid factum per transmutationem materiæ in figuram aliquam. Unde dicit « prudentiam esse activum habitum. » Operativum vero refertur ad actionem quæ est propria et perfectiva cujuslibet potentiæ, qua delectatur, sive sit opus operatum, sive operatio.

Vero, id est, sed dicimus *cor esse* in Angelis *symbolum*, id est, similitudinem vel signum *vitæ* ipsorum *deiformis seminantis*, id est, eminentis *deiformiter propriam vitalem virtutem in ea quæ præintellecta sunt*, id est, super intellectum quasi extrinsecus circumstant, sicut *præcordialia* dicuntur, quæ sunt circa cor. « Sicut enim cor, ut dicit Philoso« phus et Basilius, primum in animali « creatur, et ejus virtute creantur alia « membra, et seminatur vita in ipsis a « corde, quod primo suscipit vitam, tam« quam prima sedes animæ : » ita etiam quantum est in Angelis est principium vivificans quod est ipsius, et seminat etiam vitam deiformem in inferioribus essentiis.

Iterum dicimus in Angelis *pectora significare durum*, et per hoc *custoditivum distributionis vivificæ*, id est, vitæ distributæ, *ut a corde supposito* pectori : et hæc est in Angelis immortalitas, quantum ad vitam naturæ, et confirmatio, quantum ad vitam gratiæ.

Vero, id est, sed dicimus *dorsa* significare *continuum*, id est, continuitatem *cunctarum simul virtutum fertilium*, id est, fe-

rentium. Colliguntur enim in dorso costæ et ossa quibus animal efficitur robustum ad ferenda onera. Et hoc significat in Angelis adunationem virtutis ad explendas divinas voluntates.

Autem, id est, sed dicimus *pedes* eorum significare *mobile*, quantum ad virtutem movendi, *et velox*, quantum ad perfectionem ejus, *et cursile*, quantum ad remotionem impedimenti *motionis euntis semper in divina*, per contemplationem, *propter quod*, scilicet velocitatem, *Theologia figuravit pedes sanctorum intellectuum*, id est, Angelorum *pennatos*, (Isa. VI, 2), ubi dicitur quod duabus alis velabant pedes etiam sedentis super thronum, ut exponit Augustinus : sed sic non exponit Dionysius. *Namque*, id est, quia *pennatum significat velocitatem* eorum *anagogicam*, id est, sursum ductivam, *et activum* eorum, id est, contemplationis operationem *versus sursum cœlestis itineris*, quo scilicet in superiora tendunt, et significat *remotum*, id est, remotionem eorum *ab omni humili* quo dejici possent, et hoc est solum peccatum, et hoc *per sursum ferens*, id est, per virtutem qua sursum feruntur in contemplando. *Vero*, id est, sed *ipsa levitas pennarum* significat *nihil terrenum* esse in eis, vel secundum intellectum, vel secundum affectum, *sed totum*, id est, ex toto *ascendens in excelsum*, id est, in divina, *munde*, id est, sine materialibus, *et sine gravitate*, quia sine continuo et tempore.

ANTIQUA TRANSLATIO.

A. Nudum quoque et discalceatum demissum, et absolutum, et immensurabile, et purum eorum quæ extra sunt, appositionem, et ad simplicitatem divinam (quantum possibile) assimilativum.

B. Sed quoniam iterum simpla et

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Nuditas vero calceorumque privatio, virtutem illam abstractam et expeditam, et puram ab omni externo additamento, quæ divinæ simplicitati, quantum fas est, assimilatur.

Cæterum, cum rursus simplex illa et

multum varia sophia, et nudos vestit, et vasa quædam dat ipsis circumferre : et dat animorum cœlestium sacros amictus et organa (secundum quod nobis possibile) aperiamus.

muliformis sapientia nudos quoque vestiat, et quædam iis vasa tradat circumferenda ; agedum ipsa etiam sacra cœlestium spirituum operimenta et instrumenta, prout possumus, explicemus.

Claram quidem enim vestem igneamque significare æstimo deiforme juxta ignis imaginem et luculentum, propter eas quæ in cœlo quietes, ubi lumen et omnino indivisibile dicendum, aut intellectualiter illuminans, aut intellectualiter illuminatum.

Sacerdotalem vero vestem ad divina et mystica speculamina ductivum, et totius vitæ votum.

Zonas quoque fœcundarum ipsarum custoditivum virtutum, et congregantem eas habitu in seipsum unite converti, et circulariter cum facilitate casu carente a naturæ similitudine circa seipsum circumferri.

Ac lucidam quidem vestem igneamque, significare arbitror deiformitatem ex ignis similitudine, et vim illustrandi propter cœli tranquillitatem, ubi lux est, et quod omnino spiritaliter illustrat et illustratur : pontificiam autem, id quod ad divina mysticaque spectacula conducii, totamque vitam consecrat. IV

Zonas autem esse virtutum custodiam fœcundarum, earumque habitum collectum, qui in semetipso singulariter conversus. circuloque concinno indissipabili identitate succinctus sit.

DIVISIO ET EXPOSITIO TEXTUS.

A. *Nudum quoque et discalceatum*, etc.

Hic determinat de his quæ circumstant extrinsecus corpus humanum, et partes ejus. Et primo de his quæ dicuntur secundum privationem, scilicet de nudo et discalceato. Secundo de his quæ dicuntur secundum positionem, ibi (§ 7 B), *Sed quoniam iterum.*

Littera sic legatur : *Quoque*, id est, etiam dicimus *nudum et discalceatum* significare in Angelis intellectum eorum *demissum*, id est, non restrictum ad continuum et tempus, *et absolutum*, id est, non dependens ad materiam, *et immensurabile*, id est, non conclusum sub mensura unius intelligibilis, sed ad omnia potens, *et purum* ab *appositione eorum quæ sunt extra* ipsum, in quantum enim cognoscit res, non informatur speciebus receptis ab eis. Et hæc omnia pertinent ad receptionem. *Et* significant etiam *assimilativum* eorum *ad divinam simplicitatem*, *quantum possibile* est eis : quod enim denudatur, ad aliquam simplicitatem reducitur : et hoc pertinet ad reductionem eorum in primum.

DUBIA.

um 1. Sed hic dubitatur.

1. Privationem naturaliter præcedit habitus : cum igitur nudum sit privatio vestiti, prius debuit ponere vestes quam nudum.

2. Præterea, Privatio cognoscitur per habitum, et insufficienter cognoscitur nudum, nisi præcognito vestito.

Et dicendum, quod Dionysius non ordinat ea secundum ordinem quem habent in his de quibus proprie dicuntur, sed secundum quod Angelis attribuuntur : nudi autem proprietas per se convenit Angelis, vestitum autem secundum aliquid circumpositum eis : et ideo prius de nudo determinavit.

um 2. Item, dubitatur de proprietatibus nudi quas Angelis attribuit.

1. Intellectus enim Angelorum exaltatur per divinam contemplationem et per modum contemplandi : ergo non convenit eis demissum.

2. Præterea, Intelligunt ea quæ sunt extra ipsos : ergo non convenit eis purum ab appositione eorum quæ sunt extra.

3. Præterea, Infra dicetur, quod zonæ significant congregationem virtutum unitarum in seipsis : sed infinitum virtutis sequitur unitas ejus et congregatio, sicut dicitur in libro de *Causis*, quod « virtus unita plus est unita quam multiplicata : » ergo immensurabile magis pertinet ad significationem zonæ quam nudi.

Solutio. Dicendum ad primum, quod demissum non dicitur hic infirmum, sed ampliatum et excelsum, prout dividitur contra restrictum pedis ex calceo, et convenit intellectui angelico, secundum quod eorum intellectus non restringitur per continuum.

Ad secundum dicendum, quod sunt puri ab eorum quæ sunt extra, appositione, quoad medium, licet non quoad objectum : cognoscunt enim res quæ extra ipsos sunt, non recipiendo aliquam speciem ab eis, sed in lumine causæ primæ.

Ad tertium dicendum, quod immensurabilitas virtutis potest attendi quoad duo, aut quoad congregationem virtutum in uno : et sic virtus in se roboratur, et sic significatur per zonam : aut quantum ad objecta multa in quæ potest, et sic significatur per discalceatum, in quantum pes restringitur sub mensura calcei, et similiter nec intellectus sub mensura intelligibilis.

DIVISIO ET EXPOSITIO TEXTUS.

B. *Sed quoniam iterum*, etc.

Hic determinat de his quæ circumstant corpus. Et primo de vestibus. Secundo, de instrumentis, ibi, *Virgas etiam*.

Circa primum iterum ponit causam determinationis hujus. Secundo incipit determinare, ibi, *Claram quidem*.

Littera sic legatur : *Sed quoniam sophia*, id est, Theologia *simpla*, quantum ad signata, *et multum varia*, quantum ad signa : quia per multa signa idem demonstrat. *Iterum* postquam descripsit eos ut *nudos*, *et*, id est,etiam *vestit* quos prius descripserat nudos, *et dat ipsis circumferre quædam vasa*, id est, organa quibus continetur totum artificium sicut aliquid in vase. Quoniam, inquam, ita est, *et da*[1], id est, eia, adverbium hortandi, *aperiamus*, ostendendo quid significent, *secundum quod possibile* est *nobis*, *sacros amictus*, id est, vestes, *et organa*, id est, instrumenta *cœlestium animorum*, id est, Angelorum.

Claram quidem. Hic incipit determinare de vestibus. Et primo in communi. Secundo in speciali, ibi, *Sacerdotalem*, etc.

Littera sic legatur : *Enim*, id est, quia *quidem*, id est, certe *æstimo claram vestem* eorum, *que*, id est, et *igneam*; ut claram referatur ad participationem luminis in se, igneam ad consumptionem noxiorum in aliis. Hoc dico *significare deiforme* eorum *juxta imaginem*, id est, similitudinem *ignis* adductam, scilicet proprietates prius positas, *et* significat etiam *luculentum*, id est, lumen intellectus eorum propter lucem ignis : et etiam significantur in ea Angeli *propter eas quietes* Angelorum, *quæ* scilicet sunt *in cœlo*, quantum ad locum congruentem contemplationi, non quod tantum in cœlo quiescant in divina contemplatione, sicut etiam ignis est quiescere in superiori loco, *ubi*, scilicet in cœlo empyreo, *dicendum* est esse *lumen*, *et*, id est, etiam lumen *omnino invisibile* corporali visu : et hoc est *aut intellectualiter illuminans* secundum quod est in superioribus, *aut intellectualiter illuminatum*, id est, ab alio intellectu alterius infusum.

Sacerdotalem vero. Hic descendit ad vestem in speciali. Et primo determinat de veste tota. Secundo, de parte vestis, ibi, *Zonas quoque*.

Littera sic legatur : *Vero*, id est, sed æstimo *sacerdotalem vestem*, in qua Angeli apparent, ut dicitur Ezech. IX, 2, quod apparuit *vir vestitus lineis*. Hoc dico significare *ductivum*, id est, quæ ducunt ad *speculamina*, id est, speculationes, *divina* quantum ad objectum, *et mystica*, quantum ad altitudinem objecti, quod a quolibet creato intellectu manet incomprehensum et incognitum secundum aliquid, *et* significare etiam *totius vitæ votum*, id est, quod totam vitam suam quasi vovendo deputant ad divina mysteria. Hæc duo sunt sacerdotum, unum quantum ad intellectum, alterum quantum ad vitam sive affectum, ut in toto divini sint.

Quoque, id est, etiam æstimo *zonas* in quibus apparent, ut Apoc. I, 13, significare *custoditivum ipsarum fœcundarum*, id est, generativarum *virtutum*. Zona enim circumponitur lumbis, in quibus est generativa virtus : unde significat in Angelis confirmationem virtutum, quibus inferiores specialiter fœcundant, *et* significat etiam *habitum* luminis divini receptivum, *congregantem eas*, scilicet virtutes, *et converti unite in seipsum*, sicut zona retinet vestes ne defluant, et congregat eas etiam ad ipsum qui cingitur, *et* significant etiam Angelum *circumferri circa seipsum circulariter* per considerationem sui, *a similitudine naturæ* : quia

[1] Antiqua translatio habet *dat* quod difficile intelligitur et est fortasse mendum. Græca lectio habet φέρε καὶ, *Agedum et*.

ejus natura non constat ex dissimilibus, in quo confimatur circulo, cujus circumferentia est æque distans a centro : et hoc *cum facilitate casu carente*. Zona enim in circuitu ambit et componit vestes ne impediant motum, quæ etiam si dilaberentur, possent occurrendo pedibus facere casum : et ideo significat sui ipsorum contemplationem confirmatam et facilem.

8

ANTIQUA TRANSLATIO.

Virga etiam regale ac principale, rectaque omnia diffiniens.

Tela vero et secures, dissimilitudinum separativum, et discernentium virtutum acumen et efficax et actuosum.

Geometrica autem et tectonica vasa, fundamentum et ædificativum, et perfectivum, et quæcumque alia reducentis et convertentis sunt secundorum providentiæ.

Est autem quando et in nos divinorum judiciorum sint symbola illa quæ acta sunt a sanctis Angelis organa[1]. Aliis quidem declarantibus corrigen-

BALTH. CORDERII S. J. INTERPRETATIO.

Virgas vero designare regiam et ducalem dignitatem, rectamque rerum divinarum ordinationem. V

Hastas et secures, vim dissimilia dividendi, virtutumque discernere valentium acumen et activitatem, atque efficacitatem.

Geometrica fabriliaque vasa, fundandi et ædificandi absolvendique facultatem, et quæcumque alia inferiores adducendi et convertendi providentiam concernunt.

Accidit quoque nonnumquam, ut instrumenta quæ sanctis angelis affinguntur, divinorum erga nos judiciorum symbola existant, dum alia quidem

[1] Num. xxii ; II Reg. xxiv ; Apocal. xx ; Amos. viii ; Jerem. xxiv.

tem disciplinam, aut punientem justitiam. Aliis vero ab angustia libertatem, aut disciplinæ finem, aut prioris beneficentiæ resumptionem, aut appositionem aliorum donorum parvorum, aut magnorum sensibilium, aut invisibilium. Et omnino forsitan non dubitaret perspicax animus pulchre invisibilibus adunare visibilia.

correctricem disciplinam vindicemque justitiam, alia vero periculi liberationem, vel disciplinæ finem, vel pristinæ felicitatis restitutionem, aliorumve munerum, cum exiguorum tum magnorum, cum sensilium tum intellectualium adjectionem manifestant ; neque vero dubitavit ullo modo mens perspicax, visibilia proprie rebus quæ adspectum fugiunt accommodare.

Ipsos etiam ventos nominari[1],eorum velocitatem significat, et in omnes fere absque mora pervenientem effectum, et desursum in ea quæ sunt deorsum, ad sursumque transuectivum motum, erigentem quidem ad superiorem celsitudinem, moventemque prima ad communicativam et providam minorum processionem.

Quod autem venti nominentur, hoc eorum celerem conficiendi rationem indicat, ad omnia ferme absque mora penetrantem, susque deque ultro citroque quaquaversum permeandi facultatem, quæ inferiora quidem ad superiorem promoveat sublimitatem, prima vero moveat ad providum et communicantem se inferioribus illapsum. V.

DIVISIO ET EXPOSITIO TEXTUS.

Virgas etiam, etc.

Hic determinat de instrumentis. Et primo secundum quod significant aliquid in eis. Secundo prout significant aliquid ab eis circa nos exercendum, ibi, *Est autem quando*.

Circa primum ponit duo instrumenta indicantia dignitatem. Secundo, pertinentia ad impugnationem, ibi, *Tela vero*. Tertio, ad ædificationem, ibi, *Geometrica*.

Littera sic legatur : *etiam* æstimo *virgas* quas in modum sceptrorum sacra Scriptura eis adaptat, significare *regale et principale*, id est, dignitatem ipsorum qua regunt et principantur inferioribus, *que*, id est, etiam significare *diffiniens omnia recta*, applicando rectitudinem quam habent apud se (quæ significatur per virgam rectam) ad opus.

Vero, id est,sed æstimo *tela*, de quibus dicitur II Mach. x,30,*et secures*, de quibus dicitur Ezech. ix, significare *separativum*, id est, destructionem *dissimilitudinum*,id est, vitiorum, *et acumen virtutum discernentium*, quantum ad subtilem discre-

[1] Dan. vii ; Psal. xvii et ciii, 3.

tionem virtutis et vitii, sicut telum acutum est, *et efficax*, secundum quod eis nihil potest resistere, *et actuosum*, secundum quod eorum discretio non stat in cognitione speculativa.

Autem, id est, sed *vasa*, id est, instrumenta *geometrica*, id est, ad mensurandum, de quibus dicitur Ezech. XL, 3, et Zach. II, 2, *et tectonica*, id est, ædificativa æstimo significare *fundativum*, supple, actionum, qua in spirituali ædificio fundamentum locatur quantum ad fidem, vel quantum ad purgationem, *et ædificativum*, quantum ad spem quæ erigit, vel quantum ad illuminationem, *et perfectivum*, quantum ad charitatem, quæ consummat, vel quantum ad perfectionem, *et quæcumque alia providentiæ* superiorum pertinentis ad actiones, *reducentis*, quantum ad terminum ad quem, *et convertentis* quantum ad terminum a quo : *convertentis* dico, id est, conversivæ *secundorum*, id est, inferiorum.

Autem, id est, sed *est*, id est, contingit *quando illa organa*, id est, instrumenta, *quæ acta sunt*, id est, peracta, secundum quod Scriptura fingit figuras *a sanctis Angelis sint symbola*, id est, signa, *et*, id est, etiam *divinorum judiciorum in nos. Aliis quidem* instrumentis et securibus *declarantibus disciplinam* Dei, quæ est eruditio per difficilia, *corrigentem*, quantum ad eos qui disciplinis emendantur, *aut justitiam* Dei *punientem* malos qui non corriguntur. *Vero*, id est, sed *aliis* instrumentis pertinentibus ad ædificandum declarantibus *libertatem*, id est, liberationem *ab angustia*, aut *finem disciplinæ*, ut supra, *aut resumptionem prioris beneficentiæ*, *aut appositionem aliorum donorum* vel priorum *parvorum*, scilicet donorum, *aut magnorum sensibilium*, id est, temporalium, *aut invisibilium*, corporali visu, ut spiritualium, *et omnino*, id est, universaliter *perspicax animus* sciens ex similibus similia conjicere, *forsan non dubitaret visibilia pulchre*, id est, decenter, *adunare invisibilibus*.

Ipsos etiam ventos. Hic incipit determinare de formis aliis ab homine. Et primo de sensibilibus, scilicet quæ non habent sensum. Secundo de sensibilibus, ibi (§ 11), *Sed quoniam quidem*, etc.

Prima dividitur in duas. In prima determinat de his quorum generatio est in aere ex resolutis a terra et aqua. Secundo. de his quorum generatio est ex vapore in terra retento, ibi (§ 10), *Ipsa etiam æris*.

Prima in duas, secundum quod duo vapores resolvuntur, scilicet vapor siccus, qui est principium ventorum, et humidus, qui est principium pluviæ. Et ideo primo determinat de ventis. Secundo, de nube quæ facit pluviam, ibi § 9 circa medium), *Sed et nubis*.

Circa primum primo ponit significationem venti quantum ad motum, Secundo quantum ad substantiam et virtutem.

Littera sic legatur: *Etiam ipsos* Angelos *nominari ventos*. In Psal. CIII, 3 : *Qui ambulas super pennas ventorum*. Hoc dico, *significat velocitatem eorum*, scilicet Angelorum in superiora, sicut motus venti est velox, propter hoc quod calidum impellitur ex circumstanti frigore, *et* significat *effectum pervenientem* ab Angelis in inferiores *omnes fere absque mora*, propter virtutem agentis, *et* significat *motum* Angelorum *transvectivum de sursum in ea quæ* sunt *deorsum*, *que*, id est, et de deorsum *ad sursum* : moventur enim de cœlo ad nos deferentes nobis voluntates et judicia divina, et de nobis in cœlum deferendo vitam nostram ad Deum : et hoc est quod sequitur. Motum dico *erigentem quidem secunda*, id est, inferiora *ad celsitudinem superiorum*, reducendo ea in participationem superiorum, in quantum motus est sursum, *que*, id est, et *moventem prima*, id est, superiora *ad processionem communicativam et providam minorum*, id est, inferiorum, in quantum faciunt superiora communicare proportionaliter, deferendo inferioribus illuminationes procedentes a superioribus, quod significatur per eorum

descensum : et hoc sumitur secundum formam motus venti, cujus motus non est certus, sed ad diversas partes : movetur enim sursum, in quantum participat calorem accidentalem ex actione solis, et movetur deorsum secundum quod habet vel participat naturam terræ, et quodcumque eorum deficeret, cessaret ventus : et ideo quamdiu durat, movetur ad diversa : propter quod impulsus ejus nonest continuus.

9

ANTIQUA TRANSLATIO.

Dicet autem fortassis quis, aerei spiritus ventosam cognominationem, et deiforme cœlestium significare. Habet enim et hoc divinæ operationis imaginem et formam, ut in symbolica Theologia per tetrasticam dijudicationem per plura demonstratur, secundum naturæ motivam, gignentem, et velocem et potentem capacitatem, et ignotum nobis et invisibile latibulum moventium principiorum et consummationem. Nescis enim (inquit) unde venit aut quo vadit [1].

Sed et nubis speciem ipsis Theologia circumformat [2], significans per hoc

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Possit etiam quis dicere ventosum illud nomen spiritus aerii, cœlestium intelligentiarum deiformitatem designare : siquidem et illi divinæ efficacitatis imago quædam inest ac figura (sicut in Symbolica Theologia, juxta mysticam quatuor elementorum explicationem, pluribus a nobis demonstratum est), nempe ob vivificam mobilitatem velocemque et insuperabilem meatum, nec non inaspectabile latibulum moventium principiorum ac terminationum. *Nescis* enim, inquit, *unde veniat, aut quo vadat.*

Quin etiam eis theologia nubis speciem a ngit, hoc ipso sacras intelli-

[1] Joan. III, 8.

[2] Apoc. X.

sacros intellectus occulti quidem luminis supermundane superrepletos, prima apparitione primam manifestationem pompose accipientes, et ipsam copiose in ea quæ sunt secundo lucide et proportionaliter distribuentes. Et quia genitale eis, et vivificum, et activum, et perfectivum subsistit, juxta intellectualem imbrium conceptionem, et excipientem sinum humidis pluviis in vitales partes evocantem.

gentias declarans arcano quodam lumine supermundialiter repletas, primilucam illam apparitionem sine fastu suscipere, atque luculenter eamdem in inferiora per remissiorem illustrationem pro illorum captu transfundere, nec non illas insuper fœcunditate, atque animandi augendique ac perficiendi virtute præstare, propter intellectualis imbris generationem, quæ subjectum sibi gremium impinguantibus pluviis ad vitales partitudines informat.

EXPOSITIO TEXTUS.

Dicet autem, etc.

Id est, *Fortassis quis dicet cognominationem ventosam spiritus*, id est, venti *aerei*, non quantum ad materiam, sed quantum ad proprietatem subtilitatis *significare deiforme cælestium*, id est, Angelorum : habet enim ventus similitudinem quamdam ad divina, maxime quantum ad subtilitatem. *Enim*, id est, quia, *et*, id est, etiam *hic*, scilicet aereus ventus, *habet imaginem et formam*, id est, similitudinem *divinæ operationis*, *ut demonstratur per plura in symbolica Theologia*, id est, in quodam libro quem fecit de his quæ symbolice de Deo dicuntur, *per tetrasticam*, id est, quadripartitam *dijudicationem*, id est, determinationem : divisit enim librum istum in quatuor partes, secundum quod sensibilia sequuntur naturas quatuor elementorum, ex quibus componuntur. Habet dico formam *secundum capacitatem motivam naturæ* ad vivificationem : ventus enim secundum quod est in forma aeris per evaporationem attribuuntur sibi proprietates aeris. Aer autem propter hoc quod est calidus et humidus, convenit sibi esse principium vitæ, quæ est in calido et humido, ut dicit Philosophus, et capacitatem etiam *gignentem* : competit enim aer optimæ generationi, propter calidum bene movens, et humidum bene mobile : et ideo omnia semina sunt calida et humida. *Et* iterum *velocem*, secundum quod non multum resistit transmutationi, sed velociter capit impressiones, *et potentem*, in quantum est potens ad recipiendum omnes impressiones, propter humidum bene terminabile ad aliud. Dicitur hic potens a potentia passiva, non activa : et hæc etiam suo modo conveniunt divinis, *et* significant etiam *ignotum nobis et invisibile latibulum principiorum moventium*, scilicet divinorum et consummationum, secundum quod est primum movens, et ultimus finis, habitans lucem inaccessibilem : quod significatur per invisibilitatem aeris et venti, quæ etiam sunt principia, ut dictum est, et invisibi-

lia propter subtilitatem qua non constant partes ut subjiciantur visui. Et quod ventus sit latens, confirmat per Evangelium, dicens : *Enim*, id est, quia Dominus *inquit*, Joan. III, 8 [1]: *Nescis unde* spiritus, id est, ventus *venit, aut quo vadit*, per visum, quamvis sciatur per rationem. Et nota, quod Augustinus exponit hoc de Spiritu sancto, sed Chrysostomus et Dionysius de vento.

Sed et, id est, etiam *Theologia circumformat ipsis*, scilicet Angelis, *speciem*, id est, significationem *nubis*. Job, XXXVIII, 34 : *Numquid elevabis in nebula vocem tuam?* Et eodem, XXXVII, 11 : *Nubes spargunt lumen suum*, etc. Et eodem, XXXVI, 29 : *Si voluerit extendere nubes quasi tentorium*. Theologia dico *significans* per hoc quod eos describit in figura nubis, *sacros intellectus* esse *quidem superrepletos*, quantum ad copiam, *supermundane*, quantum ad modum recipiendi luminis occulti, scilicet divini, *accipientes pompose*, id est, gloriose et clare *primam manifestationem luminis* secundum quod immediate a Deo accipiunt et primo, *prima apparitione*, quantum ad modum accipiendi : quia sine continuo et tempore et inquisitione, sicut dicit Alexander in libro de *Motu cordis*, quod Angelus est substantia illuminationum quæ sunt a primo prima relatione acceptiva. Nubes enim secundum quod sunt sub sole, lumen ejus occultatum in superiore superficie recipiunt. Angeli *et ipsam*, scilicet manifestationem luminis, *distribuentes in ea quæ sunt secundo*, scilicet in animas, quæ secunda relatione recipiunt : vel in quoslibet etiam inferiores Angelos *copiose*, quantum ad multitudinem manifestatorum, *lucide* quantum ad evidentiam medii, *et proportionaliter* secundum capacitatem recipientis. Nubi enim accidit sensim transfundere lumen receptum a sole, prout scilicet opponitur soli, et reverberatur ad ipsam radius ejus, et significat, *quia eis*, scilicet Angelis, *subsistit*, id est, substantialiter convenit *genitale*, sicut nubes per pluviam stillantem movet ad generationem per commixtionem elementorum, *et vivificum*, secundum quod movet semina ad vitam in actu *et activum* secundum quod jam nata facit crescere, *et perfectivum*, secundum quod in fine perficit fructus. Et secundum tria prima dicitur matutina, secundum ultimum serotina : et hoc Osee, VI, 4 [2]. Et hoc convenit Angelis *juxta conceptionem intellectualem* non corporalem *imbrium*, secundum quod inferiora per illuminationes quasi imbres ab eis fluentes recipiunt esse et vitam et augmentum et perfectionem in gratuitis, *et* significat conceptionem *evocantem*, id est, deducentem *humidis pluviis* ab humida nube fluentibus *sinum*, id est, terram *excipientem*, id est, recipientem pluvias *in partus vitales* plantarum, quarum terra est sicut mater, ut dicit Philosophus etiam : et hoc quantum ad effectum in natura primum, quantum ad virtutem agentem. Et similiter deducunt Angeli inferiores se in conceptus vitales reducendo in ipsum primum principium vitæ.

[1] Textus Joan. III, 8, sic habet in Vulg.: *Spiritus ubi vult spirat : et vocem ejus audis, sed nescis unde veniat, aut quo vadat?*

[2] Osee, VI, 4 : *Quid faciam tibi, Ephraim? Quid faciam tibi, Juda? misericordia vestra, quasi nubes matutina, et quasi ros mane pertransiens.*

10

ANTIQUA TRANSLATIO.

Ipsa etiam æris et electri et lapidum multicolorum speciem Theologia cœlestibus essentiis circumponit. Electrum quidem, quoniam auriforme simul et argenteum significat imputribile, ut in auro, et simul largum et non minutum et incontaminatum splendorem, et apertam, ut in argento, et luciformem ut cœlestem claritatem.

Ære autem secundum traditas rationes, aut igneum, aut auriforme attribuendum.

Lapidum autem multicolores species significare æstimandum, aut quasi albas, luciforme : aut quasi rubeas, auriforme : aut quasi pallidas, juvenile et novum : et per singulas species invenies anagogicam typicarum imaginum dijudicationem.

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Quod si quoque æris et electri lapidumque multicolorum speciem theologia cœlestibus essentiis accommodat : electrum quidem, ut quod auri argentique formam præ se ferat : in auro quidem, putredinis expertem et inconsumptum minuique nescium atque inviolabilem splendorem : in argento autem lucidam, cœlestemque claritatem denotat. VII

Æri vero, juxta rationes assignatas, vel ignis vel auri species attribuenda.

Porro lapidum multicolores species, vel in quantum albæ, quid lucidum ; vel qua rubræ, quid igneum ; vel qua flavæ, quid aureum ; vel qua virides, juvenile quidpiam ac vigens significare putandæ sunt : atque ita secundum quamque speciem quoque mysticam quamdam typicarum imaginum, quæ ad superna revocet, reperias expositionem.

EXPOSITIO TEXTUS.

Ipsa etiam æris et electri, etc.

Hic determinat de formis corporum mineralium, quorum generatio est ex vapore in terra retento, dicens : *Etiam ipsa Theologia circumponit cælestibus essentiis speciem*, id est, figuram *æris*. Ezech. I, 7 : *Scintillæ quasi adspectus æris candentis* : *et electri*, quod est ex mixtione auri et argenti. Ibidem, I, 4 : *De medio ejus quasi species electri. Et lapidum multicolorum.* Ezech. XXVIII, 13 : *Omnis lapis pretiosus operimentum tuum. Electrum quidem, quoniam auriforme simul*, et cum hoc *argenteum* ex utriusque mixtione constans, *significat imputribile*, id est, non facile consumptibile, *ut in auro*, id est, quantum ad proprietatem auri, quod igne non faciliter consumitur, et purgatur, aliis consumptis, nec etiam rubigine, quamvis non aurea etiam proprie loquendo putrescunt : et hoc significat Angelorum incorruptionem. *Et simul* cum proprietate auri *ut in argento*, id est, secundum proprietatem argenti, quam etiam habet, significat *largum splendorem*, in quantum est album abundans non constrictum splendore, *et non minutum* per supereminentiam unius super alteram obscurantis eas, secundum quod per liquationem partes extenduntur in superficiem planam, *et incontaminatum*, secundum quod ex contactu non obscuratur ut æs, *et* significat *claritatem apertam*, per politionem, *et luciformem*, secundum quod albus color maxime est similis luci in virtute, *et cœlestem*, in quantum color argenti similis est claritati cœli : unde in alchimia argentum dicitur *luna*. Vel quod dictum est de splendore, referendum est ad fulgorem auri et argenti, ut supra.

Autem, id est, sed Theologia significat *ære, aut igneum, aut auriforme* esse *attribuendum* Angelis, *secundum traditas rationes* auri et ignis, id est, proprietates : habet enim similitudinem æs cum igne, propter ruborem : et ideo potest significare proprietates utriusque.

Multicolores autem lapidum species, id est, figuras *æstimandum* est *significare* hæc, *aut* species *quasi albas* ut margaritas significare *luciforme*, ut dictum est de argento, *aut quasi rubeas*, ut carbunculum, *auriforme*, propter auri ruborem : *aut quasi pallidas*, ut onychinum significare *juvenile et novum*. Est enim pallor juxta principium propter humorem adhuc indigestum, ut in pueris, sed postea rubescit, superveniente calido, et de juvene et novo dictum est supra. *Et per singulas species* lapidum *invenies anagogicam*, id est, in spiritualium proprietates ductivam *dijudicationem*, id est, expositionem *imaginum typicarum*, id est, figuralium : typus enim figura dicitur.

ANTIQUA TRANSLATIO.

Sed quoniam quidem hæc secundum virtutem a nobis sufficienter dicta esse arbitror, transeundum in sanctam reserationem cœlestium animorum sacre figuratæ bestialis formationis.

Leonem enim significare censendum principale, et robustum, et indomitum, et abditum ineffabilis divinitatis, ut virtus, assimilativum intellectualium vestigiorum circumvelamine[1]. Et mystice fortassis pomposo amictu, secundum divinam illuminationem in semet restituto itinere.

Ipsam vero bovis, firmum et novum et intellectuales sulcos revocans[2] in susceptionem cœlestium et gignentium imbrium, et custoditivum, et fortissimum.

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO

Sed quoniam de his satis a nobis pro virili parte dictum esse arbitror, ad sacram cœlestium intelligentiarum per bestiarum formas expressarum explicationem transeundum est.

Ac leonis quidem forma declarare putanda est vim illam principalem ac robustam atque indomabilem, qua isti occultissimo ineffabilis divini principatus arcano pro virili similes evadere nituntur, spiritalium vestigiorum coopertione mysticeque suppresso commeatu viæ, quæ ad ipsum per divinam illustrationem inducebat. VIII

Porro illa bovis forma earum robur signat ac vigorem, idque quo spiritales sulcos scindunt ac dilatant cœlestibus fecundisque imbribus suscipiendis; cornua vero, servatricem invictamque vim.

[1] Apoc. IV, 7 ; Ezech. I, 10.

[2] Alias *renovans*.

Ipsam dehinc aquilæ [1], regale et altiferum, et citivolum, et ad potentificum alimentum, acutum, et sobrium, et agile, et bene machinatum, et ad copiosum et multolucentem radium divini solis desiderio in speculativarum virtutum sanis obtutibus, immediate, recte et inflexibiliter contemplativum.

At aquilæ figura regiam dignitatem atque supera petentem celeremque volatum, et ad cibum qui vires reficiat, capiendum, cum agilitatem, tum cursum, tum facilitatem, tum virtutum robustis videndi facultatum intentionibus, libere directeque atque irretorte obtuendi uberrimo uti luculentoque radio, quem sol divinus evibrat.

Illam vero equorum obediens et frænabile [2], et album quidem vere lucidum, et quasi maxime divini luminis cognatissimum. Eorum autem qui nigri sunt, abditum : rubrum vero igneum et activum, commixtorum quoque ex albo et nigro, perfectiva virtute extremorum conjunctivum, et prima secundis, et secunda primis conversibiliter ac provide connectens.

Equorum autem species obedientiam designat et facilitatem ; ac candidorum quidem, ingenuitatem, utpote divino quam maxime lumini cognatam ; cœruleorum vero, secretum illud abditum ; ruforum vero, igneum vigorem et efficacitatem ; albo denique nigroque pilo aspersorum species, vim illam denotat, qua traduce extrema connectuntur, et prima secundis, ac secunda primis conversim provideque conjunguntur.

Sed si non sermonis terminaremus commensurationem, et per partes dictorum animalium proprietates, et omnes corporales eorum conformationes adunassemus fortasse non incongrue cœlestibus virtutibus secundum dissimiles similitudines.

Furibundum quidem ipsorum, intellectualem fortitudinem, cujus novissima furor est imago. Ipsam vero iterum concupiscentiam in amorem divinum [3]. Et summatim dicendum, simul omnes irrationabilium animalium, et sensus et multiplices partes immateriales cœlestium essentiæ intelligentias et uniformes virtutes reducentes. Sufficiunt autem sapientibus non solum hæc ipsa, sed unius significativæ imaginis dijudicatio in proximarum simili modo declarationem.

Verum nisi sermonis modum quæreremus, singulas etiam animalium recensitorum proprietates, omnesque corporeas eorum efformationes, non incongrue cœlestibus virtutibus per dissimiles similitudines accommodaremus. Siquidem vim eorum irascibilem ad spiritalem fortitudinem, cujus ira novissimum vestigium existit; concupiscentiam vero, ad amorem divinum ; ac summatim dicendo, sensus brutorum animantium omnes, partesque multiplices, ad immateriales cœlestium essentiarum intelligentias atque uniformes virtutes referremus. Verum enimvero prudentibus non ista tantum, sed vel unius imaginis obscuræ mystica declaratio satis est, ad eorum quæ ejusdem generis sunt explanationem.

[1] Ezech. I, 10 ; Apoc. IV, 7.
[2] Zach. VI, 1 et seq.
[3] Apoc. XX ; Zach. VIII.

DIVISIO ET EXPOSITIO TEXTUS.

Sed quoniam quidem hæc secundum virtutem, etc.

Hic incipit determinare de sensibilibus. Et primo de animalibus. Secundo de his quæ in modum animalium congregatione quadam partium formam habent ibi (§ 12), *Inspiciendumque*.

Item, primo determinat de animalibus ipsis. Secundo, de moribus eorum, ibi, *Furibundum quidem*.

Littera sic legatur : *Sed quoniam quidem arbitror hæc* de sensibilibus *sufficienter esse dicta a nobis*, non simpliciter *sed secundum* nostram *virtutem*, *transeundum* est nobis *in sanctam reserationem*, id est, expositionem *sacre* quantum ad signatum *figuratæ bestialis formationis cœlestium animorum*, cum sacros spiritus sacra Scriptura in figura animalium describat, ut Ezech. I, 10, in figura hominis, leonis, bovis, et aquilæ. Zach. VI, 1 et seq., de equis albis, nigris, rufis et variis.

Enim, id est, quia *censendum* est *leonem significare principale*, unde dicitur, quod leo est rex animalium propter nobilitatem naturæ, *et robustum*, quia suo robore vincit omnia animalia, *et indomitum*, propter ejus animositatem et superbiam : licet enim domari possit, ita ut patiatur hominem (cum dicatur Jaco. III, 7 : *Omnis natura bestiarum*, etc. *domita sunt a natura humana*) non tamen potest domari ad aliquod opus humanum exercendum : *et* significat assimilativum Angelorum ad *abditum*, id est, occultum *ineffabilis* nobis *divinitatis*, *ut virtus*, id est, virtuosæ, et hoc *circumvelamine*, id est, deletione *assimilativum intellectualium vestigiorum* : dicitur enim de leone, quod cauda delet vestigia. Similiter Angeli per altitudinem et virtutem contemplationis relinquunt nobis non apparentia intellectualia vestigia, quibus tendunt in assimilationem Dei contemplando, *et* hoc convenit *mystice*, quantum ad Angelos, *itinere restituto in semet*, per motum circumitus, et hoc in Angelis *secundum divinam illuminationem fortassis pomposo amictu*, id est, velando vel amiciendo ex quadam gloria sua vestigia : dicitur enim de leone, quod quando venatur alia animalia, circuit nemus, ut bestiæ exire non audeant odoratis vestigiis, licet deleat ut videri non possint : et hoc significat in Angelis conversionem eorum supra seipsos ex divino lumine. Et quia hæc proprietas non erat certa, dixit *fortassis*. Potest ergo accipi proprietas leonis aut secundum naturam, aut secundum virtutem, et sic est secunda : aut secundum operationem. Si secundum naturam, aut secundum naturam ipsam, et sic est prima : aut secundum consequens naturam, et sic est tertia. Si secundum operationem, aut quantum ad modum operationis delendo vestigia, et sic est quarta : aut quantum ad modum operantis quod circuit, et sic est quinta.

Vero, id est, sed *ipsam* speciem *bovis* censendum est significare *firmum*, id est, fortiter figens pedem ne cadat. Dicit Hieronymus : « Vel *firmum*, id est, « perseverans in opere, quamvis equus « in quodam impetu plus currat, *et no-*

« *vum*, id est, innovativum, in quantum « arando terram innovatur : unde et *no-* « *vale* dicitur : » *et revocans intellectuales sulcos*, id est, mentes inferiorum *in susceptionem imbrium*, gratiarum *cælestium*, quantum ad locum, *et gignentium* ad effectum, quo gignunt in esse : sicut etiam bos arando dividit terram prius ex siccitate constritam, ut possit recipere pluviam desuper venientem ad generationem terrænascentium, *et custoditivum*, in quantum bovis labore triticum nascitur, unde vita hominis custoditur: *et fortissimum :* hoc dicitur quantum ad quædam genera boum, ut sunt *bubali*, qui etiam magis equis currere possunt : vel quantum ad perseverantiam in labore, et ita quod *firmum* referatur ad virtutem, *fortissimum* ad applicationem ad opus.

Dehinc censendum est *ipsam* speciem *aquilæ* significare *regale*, quantum ad dignitatem naturæ, dicitur enim rex avium: *et altiferum*, quia in altum fertur, *et citivolum*, id est, velociter volans, *et acutum ad potentificum*, id est, potenter acquisitum *alimentum*, secundum quod ipso acuto visu de longe intuetur, *et sobrium*, quantum ad bonitatem odoratus, de longe enim odorat. Dicitur enim de Mauris, quod habent bonum odoratum, quia non utuntur vino et aliis : quia hujusmodi cibi replent nares fumis, et impediunt odoratum. Unde sobrietas ponitur hic pro puritate odoratus. *Et agile* ad insequendum et attingendum prædam, *et bene machinatum*, secundum quod natura præparavit ei bona instrumenta ad capiendum et vincendum, scilicet ungues, *et contemplativum ad radium divini solis*, quantum ad Angelos, *copiosum*, quantum ad ea quæ declarat, *et lucentem*, quantum ad modum declarandi, et hoc in *sanis obtutibus*, id est, visibus *virtutum speculativarum*, sicut visus aquilæ sine læsione sui intuetur solem, *immediate*, non receptum primo in alium, sicut nos, *recte*, quidam enim debilioris visus in ipsum solem oblique intuentur, *et inflexibiliter*, in quantum copia luminis non repellitur potentia ab actu. Contemplativum dico *multo*, id est, toto *desiderio*. Potest ergo sumi proprietas aquilæ, aut quantum ad naturam et sic et est regale : aut quantum ad potentias in se, vel relatas ad nutrimentum : sic in se, aut quantum ad motivas, aut quantum ad apprehensivas. Si quantum ad motivas, aut quantum ad locum motus, sic est altivolum : aut quantum ad modum, sic est citivolum. Si quantum ad apprehensivas, aut quantum ad delectationem apprehensionis, sic est multo desiderio : aut quantum ad apprehensionem ipsam, et hoc vel quantum ad potentiam ipsam tantum, et sic est in sanis obtutibus, etc.: aut quantum ad actum tantum, et hoc vel quantum ad medium, et sic est immediate : vel quantum ad modum, et sic est recte : vel etiam secundum potentiam ad actum, et sic est inflexibiliter, si in comparatione ad alimentum : aut quantum ad apprehensivas, sic est acutum quantum ad visum, et sobrium quantum ad odoratum. Vel quantum ad motivas, et sic est agile quantum ad insecutionem, bene machinatum quantum ad captionem.

Vero, id est, sed *illam* speciem *equorum* censendum est significare *obediens*. Equus enim maxime obedit homini, licet non solus obediat, *et frænabile*, hoc proprie convenit, *et album quidem* in equis significare *vere lucidum*, *et quam maxime*, id est, valde *cognatissimum*, id est, simillimum inter creaturas *divini luminis*, sicut albedo maxime convenit cum luce. *Autem*, id est, sed censendum est speciem *eorum* equorum *qui nigri sunt* significare *abditum*, id est, occultum nobis. *Rubrum vero* in equo significare *igneum*, propter similitudinem coloris, *et activum*, propter ignis proprietatem, *quoque*, id est, etiam speciem equorum *comixtorum ex albo et nigro*, qui dicuntur equi varii, significare *con-*

junctivum extremorum perfectiva virtute, id est, virtute qua ima summis perficiendo conjungit. Et hoc est quod sequitur, *connectens*, id est, virtutem connectendi habens *prima secundis*, deferendo illuminationes, *et secunda primis*, reducendo, et hoc *conversibiliter*, in quantum convertuntur in prima, *ac provide*, secundum quod prima inferioribus provident.

Sed fortassis non incongrue secundum dissimiles similitudine. Hoc supra expositum est cap. II, *cœlestibus virtutibus adunassemus proprietates dictorum animalium*, *et*, id est, etiam *per partes*, ut factum est de partibus hominis, *et*, id est, etiam *conformationes*, id est, significationes *corporales eorum*, scilicet animalium, *si non terminaremus commensurationem sermonis*, ne scilicet longitudo mensuram operi debitam excederet. *Furibundum quidem* dictum de Angelis censendum est significare *intellectualem fortitudinem ipsorum*, scilicet Angelorum, *cujus*, scilicet fortitudinis, *novissima*, id est, perfectissima *imago*, id est, similitudo, post quam non invenitur melior, *est furor* : elicit enim similem actum actui fortiiudinis.

Vero, id est, sed referendum est *iterum ipsam concupiscentiam* in Angelis *in amorem divinum*. Et de his plura dicta sunt in cap. II. *Et summatim dicendum simul omnes et sensus irrationabilium animalium, et multiplices* eorum *partes* esse *reducentes*, id est, repræsentantes *immateriales intelligentias et uniformes*, id est, simplices *virtutes essentiæ cœlestium* scilicet Angelorum *Autem*, sed *sufficiunt sapientibus non solum hæc ipsa* quæ diximus, *sed dijudicatio unius imaginis*, id est, figuræ *significativæ* spiritualium *in declarationem proximarum*, id est, similium *simili modo* : non enim solum accipiunt dicta, sed ex his similia.

12

ANTIQUA TRANSLATIO.

Inspiciendumque et hoc, fluvios dictos fuisse, et rotas, et currus connexos cœlestibus essentiis. Ignea quidem enim flumina significant divinos pro-

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Considerandum modo quid sibi velint flumina, rotæ ac currus, quæ cœlestibus essentiis adjuncta perhibentur. IX
Ac flumina quidem ignea divinos illos

motus, copiosam ipsis et non deficientem affluentiam donantes, et vivifica nutrientes fœcunditate. Currus autem conjunctivam similitudinum societatem. Rotæ autem pennatæ quidem cum sint, in ea quæ ante conspectum sunt inconversibiliter et inflexibiliter euntes, per rectam et justam viam exeuntis operationis earum virtutem in eamdem sine flexu et recte sectam viam simul omni earum intellectuali rotatu supermundane directo.

latices significant, largissimam illis ac perennem inundationis copiam suppeditantes, vitalisque fœcunditatis altores; currus autem, confœderatam æqualium societatem ; rotæ vero alatæ, et ad anteriora irremeabili atque irreflexo motu tendentes, vim angelicæ activitatis recto semper tramite pergentem, qua spiritalis eorum rotatus omnis ad viam illam rectam arduamque supermundialiter dirigitur.

Est autem et per aliam anagogen dijudicare intellectualium rotarum imaginariam descriptionem. Vocitatum est enim eis, ut ait Theologus, thea, thea, thea[1]. Signat autem hoc juxta Hebraicam linguam revolutiones et revelationes. Igneæ si quidem et deiformes rotæ, revolutiones quidem habent circa idipsum optimum semper mobili motu. Revelationes vero secretorum manifestatione, et circumsubjectorum reductione, et altarum illuminationum in ea quæ subjecta sunt, deductiva perfectione.

Licet etiam alia sensu anagogico spitualium rotarum descriptionem interpretari : est enim eis, ut propheta ait, nomen inditum *Gelgel*, quod Hebrico sermone *revolutiones revelationesque* significat. Igneæ enim divinæque rotæ conversiones quidem suas habent, quod sempiterna motu circa idem summum bonum versentur ; revelationes vero, quod occulta sacramenta revelent, et humiliores quosque promoveant, sublimesque divini fulgoris radios ad inferiores transfundant.

[1] Vulg. habet, Ezech. x, 13 : *Et rotas istas vocavit volubiles, audiente me.* Septuaginta autem : Γελγέλ.

EXPOSITIO TEXTUS.

Inspiciendumque, etc.

Hic determinat de quibusdam quorum ratio consistit in congregatione quadam partium, ut *fluvius igneus*, de quo dicitur Dan. VII, 10, et de *curru igneo*, de quo dicitur IV Reg. II, 11, et de *rotis*, de quibus dicitur Ezech. I, 15 et seq.

Littera sic legatur : *Que*, id est, et *inspiciendum et hoc*, scilicet, *et fluvios et currus et rotas fuisse dictos connexos cœlestibus essentiis. Enim*, id est, quia *ignea flumina significant quidem divinos promotus*, id est, emanationes a Deo promoventes, *donantes ipsis*, scilicet Angelis *affluentiam* donorum *copiosam*, quantum ad multitudinem, *et non deficientem*, quantum ad continuitatem, *et* promotus dico *nutrientes* spirituali nutrimento Angelo *fœcunditate vivifica*, sicut fluvius fœcundat terram ad productionem plantarum, et dat vitam piscibus. *Currus autem* significat *conjunctivam societatem* in divino ministerio, *similitudinum*, id est, habentium similes naturas et dona. *Rotæ autem cum quidem sint pennatæ, euntes in ea quæ ante conspectum sunt*. Et dicitur conspectus rotæ, vel anterior pars arcus, qui deprimitur : oportet enim sicut in motu cœli alterum esse deprimens, et alterum depressum esse, *inconversibiliter*, secundum quod non cessant a motu, neque retrocedunt, *et inflexibiliter*, secundum quod non exeunt a via, *per viam rectam*, in quantum non exeunt ab extremis, *et justam*, secundum quod attingunt finem. Unde dicit Ezech. I, 17 : *Euntes ibant : et non revertebantur*. Rotæ dico sic euntes significant *virtutem operationis*, id est, virtuosam operationem *earum*, scilicet cœlestium essentiarum. Operationis dico *exeuntis in eamdem viam*, quia circulariter, *sine flexu*, id est, non revertendo, *et recte sectam*, id est, designatam, in quantum non exit ab extremis : et hoc *simul omni intellectuali rotatu earum*, scilicet essentiarum, id est, circulari actu intellectus, de quo cap. VII dictum est, *supermundane directo*, scilicet objectum beatæ contemplationis.

Est autem, id est, convenit *dijudicare imaginariam descriptionem intellectualium rotarum, et*, id est, etiam *per aliam anagogen*, id est, sursum ductivam expositionem. *Ut enim ait Theologus* (Ezech. X, 13) *vocitatum est eis*, scilicet rotis a Deo, *thea, thea, thea*. In Hebræo habetur קידאהלגל, θεα Græce, *revolutio* Latine. Nostra autem translatio aliter habet, scilicet : *Rotas istas vocavit volubiles, audiente me. Hoc autem*, scilicet θεα *signat juxta Hebraicam linguam* (quæ habet קידאהלגל) *revolutiones et revelationes*. *Siquidem*, id est, certe *rotæ igneæ et deiformes*, scilicet cœlestes essentiæ *habent quidem revolutiones semper mobili* vel *volubili motu circa idipsum optimum*, scilicet Deum, quem circumeunt, ut supra dictum est, cap. VII. *Revelationes vero* habent alias respectu inferiorum *manifestatione secretorum*, in quantum inferiora participare faciunt sui circuitum circa Deum, *et circumreductione*, id est, circulari reductione ad principium *subjectorum*, id est, inferiorum, *et perfectio-*

ne deductiva altarum, quia divinarum, *illuminationum in ea quæ subjecta sunt*, in quantum deducta perficiuntur in illo ut in fine, per illuminationes exeuntes ab ipso, ut primo principio : et ideo secundum Græcam translationem pluries dicitur θέα.

13

ANTIQUA TRANSLATIO.

Reliquus nobis in explanationem de gaudio cœlestium dispositionum sermo. Etenim acceptrices omnino non sunt ejus quæ secundum nos est passibilis delectationis. Congaudere autem dicuntur Deo de perditorum inventione, juxta deiformem epulationem, et in providentia et salute in Deum redeuntium deiformitatem, et incorruptionis lætitiam, et illam beneficentiam ineffabilem, in cujus participatione sæpe facti sunt et viri sancti per deificos divinarum illuminationum superadventus.

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Reliqua nobis de cœlestium distinctionum gaudio reddenda ratio est : etenim omnino incapaces sunt passibilis nostræ voluptatis; Deo autem congaudere perhibentur, ob eorum qui perierant inventionem, scilicet secundum deiformem suavitatem, quam ex illorum, qui ad Deum convertuntur, cura saluteque percipiunt, et juxta benignæ copiam lætitiæ atque ineffabilis delectationis, cujus sæpenumero viri quoque sancti participes effecti sunt, cum in ipsos divinæ illius ac deificæ lucis fulgor influeret.

DIVISIO TEXTUS.

Reliquus nobis in explanationem, etc

Hic restat determinare de delectationibus Angelorum.

Et primo ostendit qualiter accipiendæ sunt delectationes in Angelis. Secundo ponit epilogum totius capituli, ibi (§ 14), *Tanta a me.*

DUBIA.

Circa primum quatuor quæruntur.

Primo, Utrum gaudium sit in Angelis?

Secundo, Quid sit illud gaudium?

Tertio, Utrum illi gaudio tristitia sit contraria, cujus etiam sint vicissim susceptivi.

Quarto de differentia inter gaudium, delectationem, lætitiam, et exsultationem.

Circa primum sic proceditur. Dubium I.

1. Videtur enim, quod in Angelis non sit gaudium. Naturæ enim impassibilis non est aliqua passio : Angeli autem sunt natura impassibiles, cum sint immateriales : ergo in eis non potest esse gaudium, cum sit passio.

2. Ad idem, Indivisibile non mutatur secundum passionem vel passibilem qualitatem, cum talis mutatio sit tantum circa sensibilia, ut dicit Philosophus : sed Angeli sunt indivisibiles : ergo non afficiuntur gaudio, cum sit passio vel passibilis qualitas.

3. Ad idem, Oppositorum est potentia una : sed tristitia opponitur gaudio, quæ non potest esse in Angelis : ergo nec gaudium.

4. Præterea, « Virtus politica non potest esse in superioribus substantiis, » ut dicit Philosophus, quæ tamen majoris est perfectionis quam passiones, cum ordinet eas : ergo nec gaudium potest esse in Angelis, cum sit passio.

5. Præterea, Qui habet unam passionem, potest habere plures : sed in Angelis non est spes, neque timor : ergo neque gaudium et tristitia : cum istæ sint quatuor primæ passiones animæ.

6. Præterea, Si gaudent Angeli, aut gaudium eorum est totum simul, aut non. Si totum simul : ergo semper æqualiter se habent ad gaudium : et ita non gaudent de uno peccatore pœnitentiam agente nunc magis quam ante. Si autem non simul est : omne autem quod non est simul, est cum motu : ergo esset in eis gaudium passio, quæ procul est ab eis : et ita non gaudent.

1. Ad oppositum sunt multæ auctoritates. Isa. LXVI, 10 : *Lætamini cum Jerusalem, et exsultate in ea omnes qui diligitis eam.* Matth. XXV, 21 : *Intra in gaudium Domini tui.* Luc. XV, 7 : *Gaudium erit in cœlo* coram Angelis Dei, *super uno peccatore pœnitentiam agente.* Joan.

xvi, 20 et 22 : *Gaudebit cor vestrum*, et *gaudium vestrum*, etc. Constat enim, quod eadem ratio est de Angelis et de animabus post mortem.

2. Præterea, Philosophus etiam dicit, quod « gaudium et delectatio sunt essen« tialia beatitudini : » cum igitur Angeli sint beati, necessario gaudent.

3. Præterea, Perfectio inferioris vitæ est in gaudio : quia « virtuosus gaudet in « operibus virtutis, » ut dicit Philosophus : ergo multo magis perfectio beatæ vitæ est cum gaudio : et ita Angeli gaudent.

Solutio. Dicimus, quod gaudium est in Angelis, non tamen gaudium secundum quod est passio : quia sic non transcendit potentiam sensitivam, in qua est alteratio et passio secundum Philosophum, sed secundum communiorem rationem gaudii et delectationis, quæ diffinitur a Philosopho in *Ethicis*, quod « est « operatio naturalis habitus non impedi« ta, et diffinitur per causam : » et ideo reprehendit diffinitionem Platonis, qui dixit, quod « delectatio est generatio in « sensibilem animam : » non enim consideravit delectationem nisi secundum quod est passio : et sic non est in Angelis nisi æquivoce passio dicatur omnis affectio. Et per hoc patet solutio ad duo prima.

Ad tertium dicendum, quod gaudio tali non est tristitia opposita : quia sicut dicit Philosophus, « delectationi quæ est ex « considerare, non est tristitia contra« ria : » nec tamen oporteret quod tristitia inesset, quia alterum inest per naturam.

Ad quartum dicendum, quod licet virtutes politicæ non sint in Angelis secundum hos actus secundum quos sunt in nobis, quia hoc parum esset eis, sunt tamen, ut dicit Augustinus, « secundum « perfectiores actus et secundum succe« dentia sibi : » et hoc Philosophus non contradicit.

Ad quintum dicendum, sicut ad primum.

Ad sextum dicendum, quod sicut probat Philosophus, « delectatio cum sit in « perfecta assimilatione, non est motus, « sed terminus motus : » et ideo non est in tempore, sed tota simul, sicut generatio, licet non omnis sit simul, quia de diversis possunt esse diversæ delectationes, quæ non sunt simul, sicut nec omnes generationes sunt simul. Alia concedimus.

Circa secundum sic proceditur. Dubium

1. Augustinus dicit, quod « gaudium « est diffusio animi in conceptione boni : » sed secundum hoc non videtur convenire Angelis : diffusio enim contraria est collectioni : sed Angeli in primo colliguntur, ut sæpe dictum est : ergo non gaudent contemplatione Dei, secundum quam ponitur in ipsis totum gaudium.

2. Præterea, Nihil diffunditur nisi constrictum : constrictio autem affectus est tristitiæ, quæ in Angelis esse non potest : ergo non est in eis gaudium secundum diffusionem.

3. Præterea, In natura ejusdem animalis est motus constrictionis et dilatationis, sicut in conchilibus : ergo similiter videtur, quod dilatatio et constrictio in affectu sint ejusdem, et sic idem quod prius.

Ad oppositum.

Quod non diffunditur, semper eodem modo se habet : sed Angeli non semper eodem modo se habent in gaudio, quia gaudent de conversionibus peccatorum novis quibusdam gaudiis quæ prius non habuerunt : ergo in eis potest esse diffusio gaudii.

2. Item, Videtur quod non gaudeant de pœnitentia peccatorum magis quam de contrario : quod enim secundum rationem unam suscipit utrumque contrariorum, aut circa utrumque gaudet, aut circa neutrum : sed intellectus sub eadem ratione suscipit utrumque contrariorum, quia sub ratione simplicis et intelligibilis : ergo cum Angeli sint intellectuales, non magis gaudent de conversione peccatorum quam de opposito.

3. Præterea, Intellectualis virtutis non

est delectatio et gaudium in particularibus : cum igitur Angeli sint intellectuales, ut sæpe dictum est, non convenit eis gaudere de conversione particularium hominum.

4. Præterea, Simile gaudet de simili : sed cum Angeli sunt separati, non sunt sibi similes particulares homines non separati : ergo non gaudent de actibus eorum.

Solutio. Dicimus, quod gaudium convenit Angelis secundum dictam diffinitionem gaudii per similitudinem ad diffusionem gaudii corporalis : sicut enim animalia quando tanguntur ab aliquo convenienti, dilatant seipsa, ut penetrentur ex toto ab illo convenienti, et non resistat spissitudo partium : e converso autem constringuntur quando aliquo nocivo tanguntur, quasi claudendo se perhibeant subintrationem illius in seipsis. Similiter secundum metaphoram quando intellectus propria operatione percipit aliquid conveniens secundum habitum connaturalem, præbet se illi, et porrigit se in ipsum quasi penetrandum ab ipso : et talis diffusio dicitur gaudium et delectatio quæ diffinitur ab Aristotele, « operatio « connaturalis habitus non impedita : » unumquodque autem gaudet in operatione sibi propria, secundum quod hujusmodi : unde diffinitio data est per causam, est enim operatio causa delectationis.

Ad primum ergo dicendum, quod licet in contemplatione Dei colligatur Angelus in uno, dilatatur tamen in se, ut in profundo sui recipiat ipsum.

Ad secundum dicendum, quod non oportet dilatari id quod constrictum est, sed id quod non dilatatum est, vel quod minus dilatatum est : et sic Angeli dilatantur ex novis receptis illuminationibus magis ac magis, secundum quod crescit in eis accidentale præmium.

Ad tertium dicendum, quod in animalibus quæ moventur motu dilatationis et constrictionis, sunt contraria agentia, secundum rationem contrarietatis : et ideo in eis sunt contrarii motus hi : sed in intellectuali natura utrumque contrariorum movet sub ratione una, quia agunt secundum rationes, quæ non sunt contrariæ : alioquin non compaterentur se in anima : unde de utroque contrariorum gaudent : et ideo non est constrictio secundum naturam eorum, quamvis ponamus secundum fidem constrictionem tristitiæ in malis Angelis.

Ad quartum concedimus, quod Angeli quandoque gaudent de uno quo prius non gaudebant.

Ad quintum dicendum, quod intellectus, in quantum est intellectus abstrahens universales intentiones, non magis se habet ad gaudendum de uno quam de alio contrariorum : secundum autem quod est intellectus hujus habens formas compositionis quæ habent ordinem ad particularia, habet similitudinem cum particulari, per hoc quod habet speciem ejus apud se : et sic potest gaudere de ipso, cum et ipse sit particularis, et magis de uno quam de alio, cum tamen de neutro tristetur. Et per hoc patet solutio ad duo alia.

Circa tertium sic proceditur. Dubium 3.

1. Videtur enim, quod Angeli nati sunt suscipere contrarium gaudio : dicitur enim Isa. xxxiii, 7, quod *Angeli pacis amare flebunt*. Fletus autem tristitiam significat. Ergo in eis potest esse tristitia.

2. Præterea, Oppositorum oppositi sunt effectus : si igitur gaudent de conversione peccatorum, oportet quod tristentur de damnatione.

3. Præterea, Affectus sequitur affectum : cum igitur in hominibus sint affectus contrarii, quia quidam obstinati sunt, et quidam convertuntur, videtur quod in Angelis sint contrarii affectus circa eos.

Ad oppositum.

1. Philosophus dicit, quod « delectationi intellectuali nihil est contra« rium : » sed delectatio Angelorum

est intellectualis : ergo non afficiuntur contrario Angeli.

2. Præterea, Impossibile est esse contrarios affectus in illo qui idem recipit sub omni similitudine ex omnibus contrariis : talis autem est intellectus : ergo cum in Angelis sint intellectuales operationes, videtur quod in eis non sint contrarii affectus.

3. Ad idem, Inter contraria potest esse mutatio media : in Angelis autem non est possibilis mutatio : ergo eorum gaudio nihil est contrarium.

Quod concedimus, et rationes ad hoc.

Ad primum vero dicendum, quod hoc intelligitur de nuntiis Ezechiæ ad Rapsacem. Vel si intelligatur de Angelis cœlestibus, dicuntur flere : quia ad modum flentium se habent, sicut etiam laborare dicitur Deus.

Ad secundum, quod conversio et damnatio quamvis sint contraria, tamen rationes eorum quibus ab intellectu accipiuntur, non sunt contrariæ, nec habent contrarios effectus. Et per hoc patet solutio ad tertium.

Dubium 4. Circa quartum videtur

1. Quod idem sit gaudium et delectatio : uni enim unum opponitur : sed tristitia utrique opponitur : ergo sunt idem.

2. Præterea, In natura sensibili sunt idem : ergo videtur, quod similiter in intellectuali.

3. Præterea, Non sunt nisi quatuor passiones animi, scilicet spes de futuro bono, timor de futuro malo, tristitia enim est de præsenti malo, gaudium de præsenti bono, molestia enim est idem tristitiæ : ergo videtur, quod delectatio sit idem gaudio.

Ad oppositum.

1. Gaudium potest esse de alieno bono : delectatio autem proprie non : ergo non sunt idem.

2. Præterea, Gaudium potest esse in spe, sicut dicitur ad Roman. xii, 12 : *Spe gaudentes*. Delectatio autem non : ergo non sunt idem.

3. Præterea quæritur de lætitia et exsultatione.

Solutio. Dicimus, quod delectatio et gaudium sunt de eodem, sed differunt secundum modum. Delectatio enim consistit in quadam pastura potentiæ in suo objecto convenienti secundum rationalem habitum, secundum quod est delectatio hominis, et bonis propria. Gaudium autem consistit in quadam jucunditate qua manifestat se ad alterum per quædam signa prodeuntia extra. Exsultatio autem, ut dicit Cassiodorus super *Psalmos*, « est magnum gaudium, lætitia « vero parvum. » Sed potest aliter dici, quod sumitur secundum effectus delectationis et gaudii, et secundum dilatationem affectus dicitur lætitia, quasi latitia : secundum vero quod exsilit in delectans, dicitur exsultatio.

Ad primum vero dicendum, quod tristitia opponitur eis quantum ad id de quo sunt, et in quo uniuntur.

Ad secundum dicendum, quod similiter in sensitiva natura differunt.

Ad tertium dicendum, quod illa quatuor possunt diversari secundum multos modos.

Ad quartum patet solutio per ea quæ dicta sunt in solutione.

EXPOSITIO TEXTUS.

Littera sic legatur : *Reliquus* est *nobis sermo de gaudio cœlestium dispositionum*, id est, ordinum, *in explanationem*, id est, ad explanandum. *Etenim omnino non sunt*, id est, nullo modo sunt *acceptrices ejus passibilis delectationis quæ secundum nos est*, quantum ad sensum, secundum quod Plato diffinivit. *Dicuntur autem congaudere Deo de perditorum inventione* (Lucæ, XV, 32), *juxta*, id est, secundum *epulationem deiformem*, id est, in qua Deo similantur. In græco habetur ῥᾳστώνην, quod significat requiem et delicias in objecto cum facilitate et impassibilitate, *et deiformitate*, id est, secundum quod similiter Deo afficiuntur, *in providentia et salute redeuntium* per pœnitentiam *in Deum*, et juxta *lætitiam incorruptionis*, id est, de incorruptione naturæ, et similiter de confirmatione gratiæ, *et* etiam juxta *illam ineffabilem* nobis *beneficentiam*, quantum ad dona effluxa a Deo, *in cujus*, scilicet beneficentiæ, *participatione sæpe facti sunt, et*, id est, etiam *viri sancti per superadventus divinarum illuminationum deificos*, id est, quibus divinorum participes fiunt. Et sic gaudent in quatuor, in contemplatione Dei, in salute nostra, in propria firmitate, et in participatione spiritualium donorum.

14

ANTIQUA TRANSLATIO.

Tanta a me de sanctis formationibus dicta sunt diligenti quidem earum manifestatione deficientia, perfecta autem

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Hæc a me de sacris istis fictionibus dicta sint, quæ licet accuratam earumdem explanationem minime attingant,

(ut æstimo) ad non humiliter nos remanendum in figurativis phantasiis.

multum tamen, ut opinor, conferent intelligentiæ nostræ, ne fictis hujuscemodi imaginationibus immoremur.

Si autem et hoc dixeris, quomodo non omnium deinde angelicarum in eloquiis virtutum, aut operationum, aut imaginum fecerimus memoriam respondemus verum : quia quarum quidem supermundanam scientiam ignoramus, in ipsis nos alium lucis ductorem docentem desideramus. Quædam autem tamquam dictis æque potentia prætermisimus, commensurationi sermonis providentes, et super nos secretum silentio honorificantes. Amen.

Quod si objeceris, nos nequaquam omnium ex ordine, quæ Scripturis continentur, virtutum aut operationum imaginumve angelicarum fecisse mentionem ; respondemus id quod res est, nos quarumdam supermundialem scientiam ignorasse, ac potius doctore ac illuminatore alio discendis iis indigere ; quasdam vero, quod dictis æquivalerent, pertransire, cum orationis brevitati consulentes, tum arcana, quæ captum nostrum superant, silentio honorantes.

EXPOSITIO TEXTUS.

Tanta a me de formationibus dicta sunt, etc.

Id est, figurationibus *sanctis*, id est, sanctorum. Dicta dico *deficientia diligenti*, id est, perfecta *manifestatione earum*, *autem*, id est, sed *perfecta*, *ut æstimo*, *ad non remanendum nos humiliter*, id est, infime *in phantasis figurativis*, quasi in veritate.

Si autem et hoc. Hic respondet cuidam quæstioni, dicens : *Si autem et hoc dixeris*, *quomodo non fecerimus* nos *memoriam deinde*, id est, consequenter post prædicta, *omnium angelicarum virtutum*, quantum ad dona, *aut operationum*, *aut imaginum*, id est, figurarum, *in eloquiis* traditis : *Respondemus* hoc esse *verum : quia nos desideramus alium ductorem lucis*, lucem divinam scilicet *docentem in ipsis*, scilicet virtutibus, et operationibus, et imaginibus : quia *quidem ignoramus supermundanam scientiam*, scilicet divina illuminatione accipiendam, id est, in his quæ ignoramus, maluimus audire alium quam docere. Et hæc est responsio humilitatis.

Postea ponit aliam responsionem dicens : *Autem prætermisimus quædam æque potentia*, id est, similia dictis, *pro-*

videntes commensurationem, id est, mensuratæ brevitati sermonis, quæ decet præsens opus, *et honorificantes secretum silentium, quod* est *super nos*, ostendentes per hoc ipsa esse supra nostrum intellectum.

INDEX

CAPITUM LIBRI DE CŒLESTI HIERARCHIA.

ANTIQUA TRANSLATIO.

CAPUT I.

Quoniam omnis divina illuminatio secundum bonitatem varie in prævisa proveniens, manet simpla, et non hoc solum, sed et vivificat illuminata.

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

CAPUT I.

Divinam omnem illustrationem, secundum bonitatem diversimode ad ea quæ providentia reguntur emanantem, manere simplicem : neque hoc solum, verum etiam unificare ea quæ illustrantur.

INDEX

Locorum Scripturæ, qui in Commentariis in librum de Cœlesti Hierarchia explicantur.

EX VETERI TESTAMENTO.

GENESIS.

EXODI.

DEUTERONOMII.

TOBIÆ.

JOB.

PSALMORUM.

ECCLESIASTÆ.

ISAIÆ.

JEREMIÆ.

EZECHIELIS.

DANIELIS.

OSEE.

ZACHARIÆ.

MALACHIÆ.

II MACHABÆORUM.

EX NOVO TESTAMENTO.

MATTHÆI.

XVIII-10. Angeli eorum in cœlis semper vident faciem Patris.
IX-4, d. 1 ad 2 ad oppos. Item, XIII-1, d. 3 ad 3 ad oppos.
XXIV-29. Virtutes cœlorum commovebuntur. VIII-2, d. 3.
XXVI-24. Bonum erat ei, si natus non fuisset. II-8, d. un. ad 6.

LUCÆ.

XXII-25. Reges gentium dominantur eorum. VIII-4, d. 3 ad 10.
XXII-38. Ecce duo gladii hic. IX-1, d. 3 ad 1.

JOANNIS.

AD ROMANOS.

I AD CORINTHIOS.

II AD CORINTHIOS.

AD GALATAS.

AD EPHESIOS.

JACOBI.

II PETRI.

D. ALBERTI MAGNI,

RATISBONENSIS EPISCOPI, ORDINIS PRÆDICATORUM,

COMMENTARII

IN LIBRUM SANCTI DIONYSII AREOPAGITÆ

DE ECCLESIASTICA HIERARCHIA.

SYMPRESBYTERO

TIMOTHEO DIONYSIUS PRESBYTER.

CAPUT I.

ANTIQUA TRANSLATIO.

Quæ sit ecclesiasticæ hierarchiæ traditio, et quæ ejusdem speculatio?

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Quæ sit ecclesiasticæ hierarchiæ traditio, et quis sit ejus scopus?

SYNOPSIS CAPITIS :

I. Ecclesiasticam hierarchiam descripturus monet, sacra religionis Christianæ mysteria non temere profanis revelanda, sed baptizatis, pro cujusque captu ac modulo, clare, quoad fieri potest, explicanda esse ab iis quibus in Ecclesia cum docendi tum sacramenta administrandi munus concreditum est, qui hoc in mundo angelos imitantur.

II. Cum priori libro angelicam hierarchiam descripserit, ait, nostram hierarchiam cum illa convenire in eo, quod inferiores a superioribus ad perfectionem instituantur, et ad Deum adducantur : differre autem in hoc, quod illi, ut simpliciori ac spiritaliori

modo illustrentur ; nos autem, cum anima corporeque constemus, et rebus spiritalibus immediate intendere nequeamus, per sensibiles imagines ac figuras ad spiritales contemplationes subrigamur, unde etiam inæqualiter Deum participamus.

III. Definit, quid sit hierarchia in genere, et quid sit hæc nostra hierarchia, scilicet esse sacrorum omnium dispensationem, cujus principium sit SS. Trinitas; finis, unio cum Deo.

IV. Ait, Deum tam nobis quam angelis convenientem cuique hierarchiam providisse, illis quidem magis spiritalem, nobis vero magis materialem, quippe cujus substantia sunt Scripturæ ac traditiones, quæ in symbolis et figuris res sacras nobis proponunt.

V. Ostendit, cur sacramenta nostræ hierarchiæ sub symbolis sensibilibus tradantur; quia nimirum id conditioni nostræ magis congruit, et ad rerum sacrarum venerationem facit, ne a profanis contemnerentur.

ANTIQUA TRANSLATIO.

Quia quidem secundum nos hierarchia divinorum puerorum sacratissime intenta atque divina, habetur deifica scientia et operatione et consummatione, ex supermundanis et sacratissimis ostendere nos oportet eloquiis, sacræque perfectionis mysteriorum τελετήν, his qui ex hierarchicis sacramentis et traditionibus perfecti sunt.

Sed vide quomodo ut ex principio, deinde Sancta sanctorum revenerare : sed autem et hæc secreti Dei intellectualibus et invisibilibus scientiis honorifica, imparticipata quidem hæc et incontaminata ab imperfectis conservans, sacris autem solis sacrorum cum sacra illuminatione, sancte et pulchre communicans.

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Hierarchiam nostram, sacrorum filiorum sacratissime, Deo insitæ ac divinæ deificæque scientiæ, nec non afflationis et perfectionis esse functionem, ex supermundialibus et sacratissimis oraculis demonstrandum nobis est iis, qui ex hierarchicis mysteriis traditionibusque sacro sunt hoc munere initiati.

Sed vide ne explodas Sancta sanctorum, quin potius arcana Dei revereberis, ac spiritalibus inaspectabilibusque notionibus celebrabis, inaccessa quidem profanis illa et intacta reservando, solis vero sanctis cum sacra quadam, uti fas est, claritate res sacras communicando.

DUBIA.

Quia per angelicæ hierarchiæ spiritus immediate a Deo recipientes divinas illuminationes, ipsa Ecclesiastica hierarchica in nos deferuntur, tamquam animarum nostrarum præsides, decenter et convenienter immediate post doctrinam cœlestis hierarchiæ, tradit nobis D. Dionysius doctrinam Ecclesiasticæ hierarchiæ : circa quam ante *Litteram* quatuor quærenda sunt.

Primo, Utrum doctrina ista Ecclesiasticæ hierarchiæ sit scientia ?

Secundo, Quid sit subjectum ejus ?

Tertio, Utrum sit una ?

Quarto, de fine et modo ipsius.

Dubium 1. Circa primum sic proceditur.

1. Videtur primo, quod doctrina Ecclesiasticæ hierarchiæ, hic tradita, non sit scientia. « Nulla enim scientia est circa « particularia, » ut dicit Porphyrius ex summa Platonis : sed in hac doctrina traduntur particulares operationes ministrorum Ecclesiæ : ergo non est scientia.

2. Ad idem, Omnis scientia habet principia communia, et propria, ex quibus procedit : sed hæc doctrina non habet principia communia, cum non reducat ea quæ tradit, in communes conceptiones : et sic etiam non habet propria principia, quorum firmitas est ex communibus : ergo non est scientia.

3. Ad idem, Omnis scientia reducitur ad principales partes philosophiæ, quæ sunt rationalis, moralis, et tres modi essentiales philosophiæ, qui determinantur in VI *philosophiæ primæ*, scilicet mathematica, naturalis, et divina : hæc autem non est aliqua harum, nec reducitur ad eas : maxime enim videtur reduci in moralem, in quam reduci non potest, pro tanto quod moralis considerat operationes nostras : hæc autem est de quibusdam operatis, sicut de Eucharistia, et similibus : ergo non est scientia.

4. Ad idem, Avicenna dicit, quod « omnis scientia est, vel de his quæ sunt « ab opere nostro, vel ab opere naturæ : » sed sanctificationes quæ hic traduntur, non sunt ab opere naturæ, neque nostro, sed divino : ergo non est scientia.

5. Ad idem, Sicut probat Philosophus in IV *Ethicorum*, « Omnis scientia est « æternorum, eo quod est de necessariis : sed ea quæ hic traduntur, inceperunt per institutionem alicujus in tempore : nec iterum semper erunt, quia Sacramentorum usus cessabunt : ergo de his non potest esse scientia.

Ad oppositum.

1. Angelica hierarchia, et humana, eodem perficiuntur, id est, divino lumine : cum igitur de angelica hierarchia sit scientia, quemadmodum in alio libro tradidi, videtur quod etiam de Ecclesiastica debeat esse scientia.

2. Ad idem, Hierarchia Ecclesiastica habet differentias et passiones quæ de ipsa demonstrari possunt, et habet diffinitionem, et partes quæ requiruntur in scientiis : ergo de ea potest esse scientia.

Solutio. Concedimus, quod hæc doctrina Ecclesiasticæ hierarchiæ, est scientia, et concedimus rationes ad hoc : non tamen est scientia philosophica, nec reducitur ad aliquam earum, nec sicut particularis ad universalem, cum subjectum et principia ejus non stabiliantur a primo Philosopho, nec ab aliquo : nec iterum sicut subalternata ad subalternantem, cum medium ejus non sit sub medio ea-

rum, tamquam demonstraret quid, altera demonstrante propter quid : sed est pars scientiæ divinæ, quæ non est aliqua earum, quæ dicuntur *liberales* : quamvis quantum ad subjectum sit liberrima : sed est ante liberales quantum ad certitudinem luminis, quæ est per inspirationem : et hic modus est certissimus in se, quia firmatur immediate in lumine divino, a quo est omnis firmitas in principiis rationis : quorum principiorum lumen est probatio liberalium scientiarum. Unde dicit Glossa super Joannem, quod « inspirationi omnes consentiunt : sed in excogitationibus, id est, argumentationibus est maxima dubietas : unde et contradicunt sibi invicem, quamvis nobis videatur minus certus modus qui est per inspirationem, propter nostrum defectum. »

Ad primum ergo dicendum, quod hic non traduntur particulares sanctificationes, ut baptismus Petri, sed particularium operationum, sicut in medicina, quamvis gratia exempli, aliquæ singulares operationes tangantur.

Ad secundum dicendum, quod hæc doctrina habet principia, ex quibus procedit, non quæ subjiciantur rationi, sed quæ sunt supra rationem, a divina inspiratione accepta : nihilominus tamen recipit principia communissima, quibus utuntur demonstrativæ scientiæ, ut est de quolibet affirmare vel negare.

Ad tertium dicendum, quod scientiæ quæ sunt de rebus quarum cognitio acquiritur per principia, quæ sunt sub ratione, reducuntur ad illas scientias : hæc autem est scientia divina, per ea quæ sunt supra rationem procedens : et similiter dicendum ad quartum.

Ad quintum autem dicendum, quod licet non semper fuerit usus sacramentorum in significando, et causando gratiam, nec iterum semper sit futurus, aptitudo tamen ad significandum et causandum immutabilis est, sicut etiam dictiones in lingua Latina, ex aliquo tempore sunt institutæ ad significandum, de his tamen est scientia grammaticæ, propter immutabilem significandi aptitudinem : et secundum hoc de sacramentis potest esse scientia.

Circa secundum sic proceditur. Dubium

1. Videtur, quod sacramenta, de quibus tamen agitur in hac scientia, non sint subjectum ejus : in omni enim scientia, determinari debet de subjecto in communi, et de omnibus partibus ejus : sed in hac scientia non determinatur de sacramento in communi, et de omnibus ejus partibus : quia nihil dicitur de matrimonio, et extrema unctione, et pœnitentia : ergo sacramentum non est subjectum hujus operis.

2. Præterea, In scientia debent determinari primæ differentiæ subjecti, in quibus convenit secundum prius et posterius, sicut philosophia prima de actu et potentia, et substantia et accidente : sed sacramentorum quædam sunt novæ legis, in quibus est perfecta ratio sacramenti, sicut in causantibus et significantibus gratiam : quædam vero sunt sacramenta veteris legis, quæ tantum significant, de quorum differentia nihil hic determinat : ergo valde insufficienter traderet scientiam de suo subjecto, quod est inconveniens.

3. Præterea, Si dicatur, quod sacramenta sunt subjectum, quantum ad ritus sacramentorum, secundum quod pertinent ad actionem hierarchiæ, cum in sacramento pœnitentiæ maxime exerceantur hierarchiæ actiones, de ritu pœnitentiæ aliquid dicere deberet, de quo tamen nihil dicit.

4. Præterea, Ipse determinat de quibusdam quæ tamen non sunt sacramenta, sicut de dormitionibus, id est, de ritu sepeliendi mortuos, et similiter de mysticis consummationibus : ergo sacramentum non est subjectum hujus scientiæ.

5. Item, Videtur quod Ecclesiastica hierarchia non sit subjectum, et tamen videtur alicui esse subjectum ex titulo :

hierarchia enim est quidam gradus potestatis : sed baptismus de quo hic determinatur, non determinat aliquem gradum potestatis, cum a quolibet tradi possit : ergo tota hæc scientia non versatur circa hierarchiam : et sic hierarchia non potest esse subjectum ejus.

6. Præterea, Ipse non determinat de quolibet actu hierarchiæ, sicut de pœnitentia nihil determinat : ergo videtur esse valde insufficiens.

Solutio. Dicimus, quod subjectum hujus operis est Ecclesiastica hierarchia, secundum quod est in sanctificationibus descendentibus a summo hierarcha per medios usque ad ultimos, qui sunt tantum subditi. Sacramenta autem hic non intenduntur, nisi secundum quod ad dispensationem hierarcharum pertinent : unde non determinat de sacramentis in quantum sacramenta sunt, ostendens quid sit res in quolibet sacramento, sed quasdam operationes quibus dispensantur sacramenta per hierarchas. Et ideo concedimus, quod sacramentum non est subjectum hujus operis, et quatuor primas rationes.

Ad quintum dicendum, quod baptismus quantum ad jurisdictionem descendit a primo hierarcha in medios ministros usque in ultimos, licet executio ejus non determinetur ad hierarchas, propter necessitatem, quæ determinat ministrum quemlibet, etiam de plebe.

Ad sextum dicendum, quod in pœnitentia non est principale id quod est ex actione hierarchæ, sed quod est ex parte subditi, scilicet interior contritio, quæ absolvit a culpa : hierarcha autem non absolvit nisi jam absolutum, determinando tantum pœnitentiam exteriorem. Et similiter etiam est in matrimonio, quod perficitur consensu, et in extrema unctione in qua principaliter operatur devotio recipientis : in aliis autem principalius illud, quod est in actione conferentis sacramenta, et ideo de his determinat.

Circa tertium sic proceditur. Dubium 3.

1. Videtur, quod non sit una. « Una enim scientia est unius, » ut dicit Philosophus : cum igitur multa tradantur in hac scientia, ut baptismus, confirmatio, et hujusmodi, videtur quod non sit una scientia.

2. Præterea. Ista non uniuntur nisi in ratione sacramenti : sacramentum autem, ut dictum est, non est subjectum hujus scientiæ : ergo ista multa non reducuntur in rationem unam subjecti : ergo de his non potest esse scientia una.

Solutio. Dicimus, quod hæc scientia est una, et habet unitatem a subjecto suo, sicut et aliæ scientiæ : et omnia quæ determinantur in hac scientia quamvis sunt multa, reducuntur tamen ad hierarchiam Ecclesiasticam, aut sicut partes, aut sicut operationes, aut aliter. Et per hoc patet solutio ad ea quæ objecta sunt.

Circa quartum sciendum est, quod finis hujus scientiæ non est ut sciamus, sicut nunc et hic, sed ut et sancti simus, secundum determinatam sanctitatem, quæ scilicet descendit per ministros Ecclesiæ a primo hierarcha. Modus autem determinandi in scientiis est duplex, scilicet compositivus, descendendo a primis in ultima, per compositionem secundi cum primo, et sic deinceps. Resolutorius, dividendo causam in primas causas, et composita in simplicia. Et in eisdem potest esse uterque modus, secundum diversum ordinem. In hac autem scientia modus manifestandi est resolutorius divinus, non in principia philosophiæ : reducit enim operationes inferiorum in superiores, et humanas in divinas, et has in magis divinas, quousque perveniatur ad primum principium. Modus vero procedendi in scientia, quantum ad partes suas ostendetur ex divisione. Alia vero, ut de efficiente, et habitu regente, determinata sunt in principio *Cœlestis hierarchiæ*. Dubium 4.

DIVISIO TEXTUS.

Dividitur autem iste liber in duas partes. In prima determinat de Ecclesiastica hierarchia in communi : in secunda de partibus ejus, et incipit in secundo capite, ibi, *Dictum est igitur a nobis*, etc.

Prima dividitur in duas. In prima determinat modum istius scientiæ : quod debet primo fieri in qualibet scientia, ut dicit Philosophus in secundo *philosophiæ primæ*. In secunda determinat de hierarchia Ecclesiastica in communi, per differentiam a cœlesti, et secundum comparationem ad suum principium, ibi (§ 3), *Quædam igitur Angelorum est*, etc.

Prima dividitur in partes duas. In prima ponit modum qui est in ista scientia. In secunda probat quoddam, quod dixerat, ibi (§ 2), *Sic enim ut Theologia*, etc.

Prima dividitur in duas. In prima ostendit ex quibus principiis, et quibus auditoribus tradenda sit hæc scientia. In secunda autem quibus occultanda, ibi, *Sed vide quomodo*, etc.

EXPOSITIO TEXTUS.

Et quia iste liber scriptus fuit in modum epistolæ ad Timotheum, sicut et *Cœlestis hierarchia*, præmittitur salutatio talis : *Dionysius*, quod est proprium nomen Auctoris, *Presbyter*, id est senior, hoc est, Episcopus, in quo tangitur ejus dignitas, fuit enim Episcopus Athenarum, mittit *salutem*, vel hoc opus, *Timotheo*, qui fuit discipulus Pauli, *compresbytero*, id est, coepiscopo sibi, etenim ipse fuit Episcopus Ephesi.

Quidem, id est, certe, *quia hierarchia*, id est, sacer principatus, *puerorum*, id est, ministrorum, secundum morem sacræ Scripturæ, ut Joan. XXI, 5 : *Pueri numquid pulmentarium habetis*, etc., *divinorum* per participationem sacrorum donorum quæ est, *secundum nos*, id est, apud nos, ad divinam, angelicam hierarchiam dico, *intenta sacratissime*, quantum ad rectam intentionem eorum quæ sunt in ea, tendentem in Deum, ut in finem omnis actionis hierarchiæ : *atque divina*, quantum ad dona quibus in hierarchia constituuntur, quæ sunt Dei similitudines : quia, inquam, hæc hierarchia, *habetur* ex *deifica*, Deum similante, *scientia*, quantum ad perfectionem contemplationis, *et* ex *operatione*, quantum ad perfectionem activæ : et hæc duo ponebantur in diffinitione hierarchiæ, quasi materialia, in cap. III *Cœlestis hierarchiæ*. *Et* ex *consummatione*, id est,

perfectione, quæ est finis operationis hierarchiæ : et ideo intermittit alia duo, scilicet purgationem et illuminationem : quia, inquam, sic habentur, *oportet ostendere teleten*, id est, ritum et formam *mysteriorum*, id est, occultorum *sacræ perfectionis*, id est, ea quæ latent sensibus velata in ritu perfectionis hierarchiæ : oportet dico ostendere *ex eloquiis* sacræ Scripturæ scilicet *supermundanis*, quia per inspirationem traditis, elevantibus intellectum super mundanas rationes, *et sacratissimis*, quantum ad ea quæ in eis traduntur : et hæc oportet ostendere *his* auditoribus, *qui sunt perfecti ex hierarchicis sacramentis et traditionibus*, id est, doctrinis, ut principia et auditores proportionentur rei traditæ. Alia littera est, « *habet*, » ubi ista habetur, et potest sic legi : *quia hierarchia habet* tanquam essentialia sibi *intenta*, id est, actiones intentas, *sacratissime atque divina dona*, vel actiones, dico, ex *deifica*, etc.

Sed tu, o Timothee, *vide*, id est, cave, *quomodo*, id est, per quem modum sit hierarchia, *ut ex principio*, id est, ex quo principio sit, quia ex Deo : *deinde* considerata sanctitate principis, *revenerare*, id est, iterum atque iterum revenereris *sancta sanctorum*, id est, sancta mysteria hierarchiæ, a sancto sanctorum tradita : et rationem sive modum reverentiæ explicat communiter dicens : *Sed autem et hæc*, scilicet sacramentum, quod est *secreti Dei*, hoc est, occulti nobis, quia lucem habitat inaccessibilem, ejus scilicet auctoris, *honorifica* hos ritus, *scientiis intellectualibus et invisibilibus* exteriori visu, id est, non sistendo in sensibilibus, sed procedendo ex his in insensibilia : in his enim honorantur, quod talium signa creduntur, et non propter sensibilia tantum. *Honorifica*, dico, *conservans quidem hæc imparticipata ab imperfectis*, id est, immundis, quorum voluntas renititur, *et incontaminata* ab iis qui nituntur eis obviare, secundum quod dicitur, Matth. VII, 6 : *Nolite dare sanctum canibus, neque mittatis margaritas vestras ante porcos*, etc. : *autem*, id est, sed, *communicans solis sacris* auditoribus ea *cum sacra illuminatione*, id est doctrina *sacrorum*, id est, de sacris, *sancte*, quantum ad affectum, *et pulchre*, quantum ad intellectum, id est, per decentes rationes.

Autem, id est, sed *vide quomodo non ex principio*, id est, extra principii decentiam, quod est Deus, tradas ea. Si sancta sanctorum sunt, venerare ea. Si autem hæc sunt ea quæ sunt secreti Dei, etc. Et hic sensus ostenditur ex alia translatione, quæ sic dicit : « Sed vide ut non extra terminum « suum mittas sancta sanctorum : reve- « neraberis autem, et ea quæ sunt occulti « Dei, intellectualibus et invisibilibus « cognitionibus honorabis : extra termi- « num suum ponerentur, si non in in- « telligibilia reducerentur, et si immun- « dis communicarentur. »

B. DUBIA.

1. SED VIDETUR insufficienter enarrare ea, ex quibus habetur hierarchia : sicut enim dicit Philosophus, « Ad virtutem « tria exiguntur, scilicet scire, et velle, « et indesinenter operari : » cum igitur omittat voluntatem, ponens scientiam et operationem, videtur insufficienter dicere.

2. Præterea, Sicut dicit Philosophus,

« Velle magis essentiale est virtuti quam « scire, quia primum confert ad virtu- « tem : » ergo potius debuit ponere voluntatem, quam scientiam.

3. Præterea, Secundum voluntatem movemur : cum igitur sanctificatio sit ex merito, ponens ea quæ pertinent ad sanctitatem hierarchiæ, potius debuit ponere voluntatem quam scientiam.

Solutio. Dicimus, quod in sanctitate, quæ est ex operatione nostra, principalior est voluntas quam scientia, cujus sanctitas est, quæ est per virtutes : sed sanctificatio hierarchica non est ex operatione nostra, sed ex quibusdam operatis, in quibus operatur virtus divina : et ideo in hac significatione non est principalior voluntas. Et per hoc patet solutio ad objecta.

Dubium 2. 1. Item, Videtur falsum quod dicit hic, sacramenta conservanda esse imparticipata ab imperfectis. Magis enim indigentibus magis sunt communicanda : imperfecti autem magis indigent : ergo eis magis sunt communicanda.

2. Præterea, In operatione virtutum largitatis, secundum Philosophum, est conferre ei qui non habet : sed imperfecti non habent sanctitatem, quæ confertur per sacramenta : ergo in collatione sacramentorum, hoc est præcipue observandum, ut dentur imperfectis.

Ad oppositum est quod dicitur, Sap. I, 5 et 4 : *Spiritus sanctus disciplinæ effugiet fictum*, multo magis malitiæ malum : et *in malevolam animam non introibit sapientia*.

Solutio. Dicimus, quod sunt quidam imperfecti voluntate, et actu, quorum scilicet voluntas repugnat gratiæ : et talibus non sunt conferenda sacramenta, quia et contemnerent, et effectum sacramentorum non obtinerent : sunt enim sacramenta quædam medicamenta spiritualia : unde sicut corporalis medicina non producit effectum suum in corpore, nisi præparato per actionem, ita etiam ubi repugnat voluntas, gratiæ non possunt habere effectum. Sunt autem quidam iterum imperfecti, qui tamen faciunt quod in se est, præparantes se ad gratiam : et talibus sunt conferenda sacramenta. Et per hoc patet solutio ad objecta.

2

ANTIQUA TRANSLATIO.

Sic enim, ut Theologia discentibus nobis tradidit, et ipse Jesus divinissimus animus et superessentialis, omnis hierarchiæ et sanctificationis et deificationis principium et essentia et divinissima virtus, beatis et nostrum melioribus essentiis significantius simul et intellectualius illucet [1], et eas ad proprium lumen assimilat secundum virtutem, nostrasque ad se extentorum et nos extendente bono amore complicat multas alteritates, et in uniformem et divinam consummans et vitam et habitum et actionem, sanctam et pulchram donat divinæ sacerdotalitatis virtutem. Deinde in sanctam venientes divini sacerdotii operationem, propius quidem nos efficimur super nos essentiarum secundum virtutem similitudini manentis et immutabilis earum sacræ collocationis, et hac ad beatam Jesu et divinam claritatem respicientes, et quæcumque videre possibile, sacre explorantes, et

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Sic enim, uti nobis divinis contemplatoribus tradidit theologia, etiam ipsemet Jesus (divinitate transcendens ac superessentialis mens, universæ ordinationis sacræ, sanctimoniæque ac divinæ functionis principium et essentia, virtusque divinissima) beatis istis nobisque multo præstantioribus naturis manifestius simul et intelligibilius affulget, et ad propriam, quoad fieri potest, eas lucem informat : quin et intento in eum amori nostro, et ad res nos probas incitanti, frequentes admiscet varietates, atque ad uniformem ac divinam nos vitam instituens, habitudinem quamdam, et rerum, uti par est, sacrarum effectricem divini sacerdotii virtutem impertitur : qua ad sacram sacerdotii functionem accedentes, ipsimet etiam supremis istis spiritibus, sacri illorum status, quantum licet, imitando constantiam ac firmitatem, propinquiores evadamus, adeoque ad Jesu quoque beatam illam divinam-

[1] Cf. librum de Cœlesti Hierarchia, cap. XIII, n. 3.

speculationibus scientiæ illuminati mystica disciplina, consecrati, et consecrantes luciformes, sed et deifici, perfecti et perfectiores fieri poterimus.

que lucem adspicientes, sacro, quoad intueri fas est, ritu speculantes, visionum etiam, juxta mysticam scientiam, illustrati cognitione, consecrati ac consecrantes, luciformes ac deifici, perfecti ac perfectores evadere poterimus.

EXPOSITIO TEXTUS.

Sic enim ut Theologia, etc.

Hic probat quædam quæ dixerat, quod scilicet non omni sunt æqualiter sacramenta communicanda : et est ratio sua talis: Iste qui est principium totius hierarchiæ, dissimiliter distribuit proprium lumen his qui non sunt æqualiter dispositi : secundum capacitatem enim hominibus et Angelis distribuit : ergo similiter Pontifex his qui non sunt æqualiter dispositi secundum voluntatem, non æqualiter debet sacramenta præbere.

Littera sic construatur : *Enim*, id est, quia, *ut Theologia*, id est, sacra Scriptura, *tradidit nobis discentibus ab ipsa*, id est, modum quo non sunt omnibus æqualiter sacra exponenda, *et ipse Jesus* secundum humanitatem, *animus*, id est, intellectus, *divinissimus*, id est, supra modum omnis creaturæ divini luminis particeps, ut etiam Angeli ab ipso recipiant, *et superessentialis* ratione divinitatis quæ intus est, *principium omnis hierarchiæ* angelicæ, et humanæ, quantum ad ipsos gradus potestatis, et *sanctificationis*, quoad dona depurantia, et confirmantia, quibus gradus distribuuntur, *et deificationis*, quantum ad consummationem reductionis in Deum : et ipse dico *essentia*, id est, omnis essentiæ causa, *et virtus divinissima*, effective, *significantius*, id est, expressius, *simul et intellectualius*, quia simplicius *illucet in essentiis beatis et nostrum melioribus*, id est, nobis scilicet et Angelis, *et assimilat eas ad proprium* suum *lumen*, non per æqualitatem, sed *secundum virtutem*, id est, proportionem ipsarum, *quia et complicat*, id est, adunat, *multas alteritates nostras*, id est, intellectus nostros non firmiter stantes in uno, sed nutantes ad diversa : « non enim alteritates nominat multiformes carnalium voluptatum « curas, » ut dicit Commentator : has enim non complicat in se, sed abjicit. Non tamen quorumlibet nostrum, sed *extentorum ad se*, id est, qui porrigunt se ipsi, præparantes se ad gratiam : et hoc fit, *amore bono*, id est, bonorum, *extendente*, id est, elevante *nos* ad ipsum : *et* ipse spiritus *consummans*, id est, perficiens alteritates nostras *in uniformem et divinam vitam*, quæ participatione divinorum ad divinam unitatem accedit, *et* similiter uniformem *habitum et actionem*, *donat* nobis *sanctam et pulchram*, id est, decenter ordinatam, *virtutem divinæ sacerdotalitatis*, id est, quæ a Deo, et circa divina est, non per essentiam, quia sic est in solis sacerdotibus, sed per participationem, prout aliquid ejus participatur ab intelligentibus. Tripliciter

autem perficitur anima, secundum essentiam, et sic est vita ex influentia gratiæ in animam a Deo. Perficitur etiam secundum potentias, et quantum ad hoc dixit *habitum* quo aliquis operatur, cum tempus fuerit secundum Augustinum. Perficitur etiam in opere, et quantum ad hoc dixit *actionem*.

Deinde venientes (dante gratia) *in operationem divini sacerdotii*, vel per essentiam, vel per participationem, *nos quidem efficimur propius* quam prius eramus *secundum virtutem* nostram *similitudini collocationis*, id est, ordinis *earum essentiarum quæ sunt super nos*, scilicet Angelorum. Collocationis dico, *sacræ, manentis et immutabilis* : licet enim in sacrorum receptione renoventur, semper tamen in eodem ordinis gradu persistunt, ut alibi explanatum est, *et ex hac* similitudine tamquam non sistentes in ea, sed *respicientes* ut in primum principium et ultimum consummationis finem, *ad beatum Jesu*, quantum ad naturam humanam, *et divinam claritatem* ipsius, quantum ad divinam, et etiam *illuminati*, id est, instructi *sacre*, id est, secundum mensuram fidei, *explorantes*, id est, inquirentes de divinis, *quæcumque possibile* est nobis *videre*, et etiam *disciplina*, id est, scientia, *mystica*, id est, figuris velata, et hoc *speculationibus sacræ scientiæ, poterimus fieri consecrati*, id est, purgati, quantum ad similitudinem doni, *et consecrantes*, quantum ad consortium potestatis, *luciformes*, id est, illuminati, et *deifici*, id est, illuminantes, et hoc propter similitudinem nominis : *quia* θεός dicitur a *videre*, et sic propinquat sanctificationibus luminis, et quantum ad incommunicantiam rei, quia omnia ista sunt divinæ scientiæ assumptio, ut in septimo capitulo præcedentis hierarchiæ dicit : et ideo tota deificatio perficitur per illuminationem secundum subjectum : *et etiam perfecti et perfectiores*.

DUBIUM.

1. Sed videtur, quod non magis illuceat Deus Angelis quam nobis : humanæ naturæ enim illuxit divinum lumen secundum esse per unionem : Angelis autem tantum per gratiam, quod multo minus est : *Nusquam enim Angelos apprehendit*, etc.[1] : ergo multo magis illucet hominibus quam Angelis.

2. Præterea, Hoc illucere est maxime secundum intellectum : sed secundum Augustinum, « Secundum intellectum pa- « res sumus Angelis : » non ergo minus illucet nobis quam Angelis, cum æqualibus æqualiter illuceat nobis.

3. Præterea, Glossa super Apoc. XXI, 17, dicit, quod « eadem est mensura ho- « minis et Angeli : » si igitur Deus non æqualiter eis distribueret lumen, esset injustus quod est impossibile.

Ad oppositum.

Infimum in Angelis est altius eo quod est eminentius in hominibus : dicitur enim de Joanne Baptista, quod *qui minor est in regno cælorum major est illo*[2] : ergo non est eadem mensura hominis et Angeli : et sic non æqualiter illucet Deus utrique.

[1] Ad Hebr. II, 16.

[2] Matth. XI, 11.

Solutio. Dicimus, quod quantum ad sortem beatitudinis eadem est mensura utriusque, scilicet hominis et Angeli, et æqualiter Deus illucet utrique : sed quantum ad statum viæ, homines sunt sub Angelis, et minus participant de divinis illuminationibus.

Ad primum ergo dicendum, quod licet magis sit illucere per unionem quam per gratiam, non tamen illa unio removet a tota humana natura modum accipiendi, qui est per speculum et in ænigmate, et hoc manente non possumus esse æquales Angelis qui vident per speciem.

Ad secundum dicendum, quod secundum intellectum sumus æquales Angelis quantum ad sortem beatitudinis, sed non quantum ad statum viæ : et similiter etiam dicitur esse eadem mensura hominis et Angeli. Unde patet solutio ad tertium.

Aliud concedimus : quia concludit quantum ad statum præsentis vitæ.

3

ANTIQUA TRANSLATIO.

Quædam igitur Angelorum est et Archangelorum hierarchia, et supermundialium Principatuum, et Potestatum, et Virtutum, Dominationumque, et divinorum Thronorum, aut æquipotentium Thronis essentiarum, quas Theologia attente et semper circa Deum esse et post Deum tradit, Cherubin eas Hebræorum voce et Seraphin nominans, ornatum earum et hierarchiarum secundos ordines et divisiones consequens invenies in eis, nobis non condigne quidem, ut possibile autem et ut Theologia sacratissimis Scripturis subintroduxit, juxta eas hierarchiam laudantibus.

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO

Quisnam sit ergo sacer angelorum et archangelorum ordo, nec non supermundialium principatuum ac potestatum, virtutumque ac dominationum, et thronorum divinorum æqualiumque thronis naturarum, quas assiduo perpetuoque circa Deum et cum Deo versari theologia tradit, cherubim illas Hebræo vocabulo ac seraphim appellans, ea quæ de sacris beatarum istarum mentium ordinibus ac distinctionibus a nobis conscripta sunt, evolvendo comperies ; in quibus etsi non pro merito, pro virili certe nostra, et quoad sacratissimarum theologia Scripturarum explanavit, sacrum illa-

Tantum tamen dicere necessarium, quomodo et illa et omnis nunc laudans supra nos hierarchia, unam habet et eamdem per omnem virtutem hierarchicam actionem : ipsumque summum sacerdotem, quomodo juxta eum essentia et analogia et ordo habet perfici secundum divina et deificari, et subjectis tradere secundum dignitatem unicuique, facta ei divinitus sacra deificatione : ipsosque subditos sequi quidem meliores, extendere vero minores in ea quæ ante sunt : quosdam autem et præesse, et quantum possibile, alios ducere, et per hanc divinam hierarchicam harmoniam, vere subsistens bonum et sapiens et optimum participare unumquemque juxta virtutem.

rum ordinem concelebravimus. Illud tamen dicere necesse est, quomodo cum ille, tum omnis qui modo a nobis deprædicatur sacer ordo, unam habeat camdemque in omni sacra sua functione virtutem, ut et ipsemet sacri ordinis antistes, pro sui status, dignitatis ordinis ratione, divinis initietur ac Deo uniatur, subditosque suos, pro cujusque dignitate, afflatæ sibi divinitus sacræ deificationis participes reddat ; sic ut subditi superiores quidem sequantur, ita tamen ut et ipsi simul inferiores ad anteriora promoveant, qui jam provecti aliis etiam pro virili ducatum præstent, atque hac divina sacraque ordinis consensione, pro modulo quisque suo, vere essentia sua pulchri, sapientis ac boni particeps existat.

DIVISIO ET EXPOSITIO TEXTUS.

Quædam igitur Angelorum, etc.

Hic incipit determinare de Ecclesiastica hierarchia in communi, et dividitur in partes duas. In prima manet in quo convenit et differt cum Angelica hierarchia. In secunda determinat de Ecclesiastica secundum ea quæ sunt propria sibi, ibi (§ 4 circa finem), *Nunc vero nostram*, etc.

Prima dividitur in duas. In prima ostendit quid sit commune hierarchiæ angelicæ et humanæ. In secunda ostendit in quo differant, ibi, (§ 4), *Sed ipsæ quidem*, etc.

Circa primum ponit in quibus sit Angelica hierarchia. Secundo ostendit quid sibi sit commune cum humana, ibi, *Tantum tamen dicere necessarium*, etc.

Littera sic legatur : Diximus, quod iste significantius illucet essentiis supra nos et complicat etiam nostras alteritates. *Igitur quædam hierarchia*, scilicet superior est *Angelorum et Archangelorum et Principatuum supermundialium*, qui sunt tres ordines infimæ hierarchiæ in Angelis : *et Potestatum, Virtutumque et Dominationum*, quantum ad medium : *et divinorum Thronorum aut essentiarum æquipotentium Thronis*, secundum potestatem hierarchiæ, quamvis sint superiores ordine, *quas* scilicet essentias *Theologia*, id est, sacra Scriptura, *tradit esse attente*, secundum quod in Deo ex toto colliguntur, *et semper*, secundum quod ab eo non deflectunt, *circa Deum*, secundum contemplationem, *et post Deum*, secundum naturæ dignitatem, ut dictum est cap. VII et XIII *Cœlestis hierarchiæ*.

Theologia dico, *nominans eas*, scilicet essentias *voce Hebræorum Cherubin et Seraphin*, et hoc dictum est, quantum ad tres ordines primæ hierarchiæ, *consequens* hæc nomina, *invenies in eis*, *ornatum earum*, scilicet dictorum ordinum, id est, dona quibus ornantur, *et secundos ordines hierarchiarum*, quantum ad gradus in quibus ex dictis collocantur, *et divisiones*, quantum ad differentiam unius ab alia. Hæc dico, invenies, *nobis laudantibus*, id est, per modum laudis tractantibus *hierarchiam*, *juxta eas*, id est, secundum quod est in prædictis essentiis, *quidem*, id est, certe, *non condigne* eis, *autem*, id est, sed *ut possibile* fuit nobis, *et ut Theologia introduxit in sacratissimis Scripturis* : quia ut cap. VII *Cœlestis hierarchiæ* dicitur, « non est dicendum aliquid de eis nisi quod sacra Scriptura tradidit. »

Tamen quamvis hæc exposita sint a nobis in alio libro [1], ad præsens *tantum est necessarium dicere*, ut accipiatur in quo convenit cum Ecclesiastica hierarchia, de qua est præsens interpretatio, scilicet *quomodo et illa hierarchia*, scilicet cœlestis, quæ est *supra nos*, *et omnis* hierarchia *nunc*, id est, in statu viæ *laudans* Deum, scilicet Ecclesiastica hierarchia *habet per omnem virtutem*, id est, potestatem cujusque hierarchiæ, *unam et eamdem actionem hierarchicam*, quia habet hanc actionem : *ipsumque summum sacerdotem*, id est, qui supra alios collocatur sacra dans, sive sit Angelus, sive homo, *et deificari* quantum ad similitudinem divinorum donorum, *et tradere subjectis*, id est, inferioribus, *divina* dona, *unicuique secundum* suam *dignitatem*, et hæc *facta deificatione sacra*, id est, assimilatione ad Deum, *ei*, scilicet summo sacerdoti *divinitus*, id est, a Deo, quia primi recipientes a Deo effundunt in subditos, et hoc fit, *quomodo*, id est, per modum quo, *essentia*, id est, natura, *et analogia* quantum ad proportionem hierarchiæ, *et ordo juxta eum*, scilicet summum sacerdotem, in quo ipse Christus est, *habet perfici secundum divina* : aliter enim perficitur natura humana et angelica, et aliter Angeli qui sunt in diversis hierarchiis, et aliter in eadem hierarchia qui sunt in diversis ordinibus : quia patet in omni hierarchia *ipsos quidem subditos sequi meliores*, id est, superiores per participationem donorum ipsorum, et hoc quantum ad similitudinem doni : *vero*, id est, sed quantum ad consortium potestatis, *extendere*, id est, reducere *minores*, id est, inferiores per se, non in se, *sed in ea quæ ante sunt : autem*, id est, sed *quosdam*, scilicet illos majores, *et præesse aliis*, *et ducere alios*, *quantum possibile est* eis, *et per hanc* quam diximus *divinam harmoniam*, id est, proportionem divinorum, quantum ad virtutem et ad finem, *hierarchicam*, quantum ad ipsum ordinem, *participare juxta virtutem* suam *bonum*, scilicet Deum, qui est *vere subsistens*, quantum in se est a nullo dependens, *et sapiens*, secundum quod est finis intellectus, est enim sapientia per causas altissimas, *et optimum*, secundum quod est finis affectus habens in se omne delectabile.

[1] Cf. de Cœlesti hierarchia, cap. VII, § 11.

DUBIUM.

Sed videtur esse falsum quod dicit, scilicet quod omnis hierarchia per omnem virtutem habet unam et eamdem actionem.

1. Diversarum enim naturarum diversa est potestas, cum potentia sit conveniens essentiæ : sed hierarchia non est nisi quidam gradus potestatis : ergo hominum et Angelorum natura distantium, non est hierarchia una : ergo nec actio una hierarchiæ.

2. Præterea, in alio libro [1] sufficienter determinavit, quæ formaliter sunt angelicæ hierarchiæ : si autem humana et angelica haberent unam actionem, non differrent nisi materialiter, secundum quod hæc est hominum et illa Angelorum : ergo liber iste esset superfluus.

3. Præterea, Non est una hierarchia in symbolis et in aperta visione recipere : sed hominum hierarchia est recipere in symbolis, Angelorum vero in aperta visione : ergo non est eadem hierarchia, et sic nec actio una.

4. Præterea, Quæ non sunt ejusdem divisionis, eorum non est substantia una : sed Angelica hierarchia dividitur per novem ordines, Ecclesiastica autem non, sed tantum in tres, scilicet Episcopos, Presbyteros et Diaconos, ut ipse dicet : ergo non sunt ejusdem substantiæ, et sic nec actionis.

5. Ad idem, Non est una et eadem actio in statu meriti et secundum fontem beatitudinis : sed nos sumus in statu merendi, Angeli vero in sorte beatitudinis : ergo non est una actio hierarchiæ nostræ et illorum.

Solutio. Dicimus, quod Angelica et humana hierarchia differunt quidem in specie, sed sunt idem in genere hierarchiæ, et sic etiam habent unam actionem genere, licet non specie. Et per hoc patet solutio ad objecta : concludunt enim omnia de identitate secundum speciem.

[1] Cf. de Cœlesti hierarchia, cap. VI et seq.

4

ANTIQUA TRANSLATIO.

Sed ipsæ quidem super nos essentiæ et ordinationes quarum jam memoriam sacram fecimus, et incorporales sunt et invisibiles, et supermundana est secundum ipsas hierarchia : eam vero secundum nos videmus proportionaliter nobis ipsis sensibilium symbolorum varietate multiplicatam : ex quibus hierarchice in uniformem deificationem in commensuratione quæ secundum nos est, reducimur, in Deumque et divinam virtutem. Ipsæ quidem ut intellectus intelligunt, juxta quod eis fas est : nos vero sensibilibus imaginibus in divinas, quantum possibile est, reducimur contemplationes. Vereque dicendum, unum quidem est, quod omnes uniformes appetunt, participant vero non uniformiter idipsum unum quod est : sed sicut unicuique divina juga distribuunt juxta dignitates partem.

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Cæterum sublimiores istæ naturæ ordinesque, quarum venerandam supra feci mentionem, et incorporeæ sunt, et spiritalis ac supermundialis sacer illarum magistratus existit; nostrum vero cernimus, diversa ab ipsis ratione, sensibilium varietate signorum mnltiplicari, quibus sacrosancte ad uniformem deiformitatem pro captu nostro, et ad Deum divinamque virtutem promovemur. Istæ quidem, utpote mentes, prout illis fas est intelligunt ; nos vero a sensu perceptis imaginibus ad divinas, quantum possumus, contemplationes sublevamur. Et ut vere dicam, unum quidem est, quod omnes qui deiformes sunt appetunt, ejus tamen, quod omnino unum atque idem est, non unimode participes existunt, sed prout cuilibet pro merito sortem divina trutina distribuit.

Sed quidem hæc nobis in ea, quæ est de *Invisibilibus et sensibilibus*, actione latius dicta sunt.

Nunc vero nostram hierarchiam principiumque et ejus essentiam, quantum possibile, dicere tentabo, omnium hierarchiarum principium et consummationem Jesum invocans.

Verum ista in opere de iis quæ sub intellectum ac sensum cadunt, fusius a nobis enucleata sunt; modo vero sacrum nostrum ordinem, ejusdemque originem et essentiam, quoad facultas suppetit, exponere conabor, omnium sacrorum ordinum principium ac consummationem invocans Jesum.

Est quidem hierarchia omnis secundum adorabile nostræ sacræ traditionis, omnis subjectorum sacrorum ratio, aut universalissima hujus continuatim hierarchiæ, aut hujus sacrorum consummatio.

Est hierarchia seu ordo sacer omnis III
juxta venerandam nobis sacrosanctam traditionem, universalis rerum sacrarum illi subjectarum ratio, seu generalissima eorum, quæ sub ordinem cadunt, id est sacrorum summa.

EXPOSITIO TEXTUS.

Sed ipsæ quidem, etc.

Hic ostendit in quo differunt nostra et Angelica hierarchia, et primo ostendit propositum. Secundo ponit ad hoc quamdam generalem regulam, ibi, *Vereque dicendum*, etc. Sic continuetur, ut dictum est, in quo conveniunt duæ hierarchiæ.

Littera sic legatur : *Sed ipsæ quidem essentiæ et ordinationes* quæ sunt *super nos*, id est, angelicæ, *quarum jam fecimus sacram memoriam*, in hoc capitulo, *et sunt incorporales*, quantum ad naturam, quantum autem ad hoc, possunt aliquo modo dici corporales quod communicant cum corporibus in hoc quod diffiniuntur locis, propter quod dicit Damascenus, quod « sunt corporales, comparati ad Deum qui non diffinitur loco, » et sunt *invisibiles* visu corporeo, *et hierarchia secundum ipsas*, id est, ipsarum, *est supermundana*, quia non symbolis perficitur. *Vero*, id est, sed *videmus eam* hierarchiam quæ est *secundum nos*, id est, Ecclesiasticam, esse *multiplicatam*, id est, multipliciter perfectam *varietate simplicium symbolorum*, et hoc *proportionaliter nobis ipsis*, qui aliter capere non possumus, *ex quibus*, scilicet symbolis *in commensuratione quæ secundum nos est*, id est, secundum proportionem nostram, *reducimur hierarchice in deificationem uniformem*, id est, similem unitatem, his qui deificati sunt participatione, *in ipsumque Deum*, quantum ad similitudinem doni, *et divinam virtutem*, quantum ad consortium potestatis. Et hujus differentiæ hæc est ratio : quia *ipsæ quidem*, id est, superiores essentiæ, vel super nos essentiæ *intelligunt* divina, *juxta quod eis est fas*, id est, possibile, *ut intellectus*, quia nihil habent depressivum intellectus, sicut in nobis deprimitur per continuum et tempus, non quod essentia co-

rum sit potentia intellectus, quia hoc solius Dei est : *vero*, id est, sed *nos reducimur, quantum possibile* est nobis, *in divinas contemplationes sensibilibus*, id est, per figuras quasdam : quia proprie *vereque dicendum* est (quod universale principium est in scientia hierarchiæ) quod scilicet *est unum quidem*, scilicet Deus, *quod omnes* tam Angeli quam homines *uniformes* secundum genus hierarchiæ *appetunt* ut finem et optimum. *Vero*, id est, sed *idipsum unum quod est*, quod in se semper manet unum, *non participant omnes uniformiter*, id est, eodem modo, *sed* hoc *sicut divina juga*, id est, divinæ leges (quæ omnia sibi subjugant) *distribuunt partem* in participando *juxta dignitates* participantium.

Sed hæc quidem, scilicet quomodo quidam cum symbolis, et quidam accipiunt sine symbolis, *latius dicta sunt a nobis ea in actione*, id est, tractatu, *quæ est de invisibilibus et sensibilibus*, quæ nos non habemus.

Nunc vero nostram, etc. Hic incipit determinare de Ecclesiastica hierarchia in communi, secundum ea quæ sunt propria sibi, et angelicæ. Et primo dicit de quo est intentio. Secundo exsequitur, ibi, *Est quidem hierarchia*, etc.

Littera sic construitur : *Vero*, id est, sed postquam ostendimus in quo differt nostra hierarchia ab angelica, *nunc dicere tentabo* (*quantum possibile*) est mihi, *nostram hierarchiam*, id est, Ecclesiasticam, *et principium ejus et essentiam*, id est, diffinitionem, *invocans* in adjutorium *Jesum, principium et consummationem*, id est, finem *omnium hierarchiarum*, tam humanæ quam angelicæ, id est, a quo manant, et in quem reducuntur.

Est quidem hierarchia, etc. Hic exsequitur, et dividit in duas partes. In prima dicit quid sit Ecclesiastica hierarchia. In secunda quod sit principium ejus, ibi (§ 6), *Hujus principium hierarchiæ*.

Circa primum duo facit. Primo dicit in quo omnis hierarchia consistit. Secundo applicat hoc Ecclesiasticæ hierarchiæ, in hoc ostendens quid sit, ibi (§ 5), *Nostra igitur hierarchia*, etc.

Littera sic construitur : *Omnis quidem hierarchia* tam angelica quam humana, *secundum adorabile*, id est, « venerabile » (sic enim habet alia translatio) *nostræ sacræ traditionis*, scilicet secundum quod traditum est nobis a venerandis viris in Scripturis sacris, *est omnis*, id est, tota *ratio*, ordinis scilicet, *sacrorum*, id est, de sacris *subjectorum*, id est, inferiorum, complectens in se omnia sacra dona etiam inferiorum, quæ sunt ratio quare quidam ordinantur super alios, et hoc dicitur quantum ad ipsum ordinem hierarchicum : *aut* etiam cum hoc est *universalissima consummatio*, id est, perfectio *sacrorum*, id est, quæ est per sacra, *continuatim hujus hierarchiæ*, *aut hujus*, id est, secundum quod una est sub alia, quia superior complectitur in se omnes perfectiones inferioris.

DUBIUM.

1. Sed videtur, quod hæc diffinitio hierarchiæ sit incompetens : hierarchia enim inest magis superpositis quam subjectis : ergo magis et potius debuit dicere, ratio superiorum quam subjectorum.

2. Præterea, Hierarchia consistit in

scientia et actione, ut in capitulo tertio *Cœlestis hierarchiæ* dictum est : hæc autem sunt tam in superioribus quam subditis : ergo hierarchia est ratio utrorumque.

3. Præterea, Purgatio et illuminatio et perfectio perficiuntur his duobus, scilicet scientia et actione : cum igitur illa tria sint operationes hierarchiæ, videtur quod illa hierarchia sit in scientia et actione : et sic idem quod prius.

4. Præterea, Non ponit in sua diffinitione essentialia hierarchiæ, quæ in alio libro posuit : ergo videtur incompetens esse diffinitio.

Solutio. Dicimus, quod non intendit diffinire hierarchiam, cum alibi diffinita sit, sed ponere id quod complectitur in se omnia essentialia hierarchiæ, in quo sunt implicite diffinientia hierarchiam. Per hoc quod dicitur, *omnis sacrorum ratio et consummatio*, tangitur et scientia et actio et quidquid aliud concurrit ad perfectionem hierarchiæ : et per subjecta dat etiam intelligere superposita, cum subjectum sine superiori non possit intelligi. Et per hoc patet solutio ad objecta.

5

ANTIQUA TRANSLATIO.

Nostra igitur hierarchia dicitur et est continens omnium quæ juxta eam sunt sacrorum negotium, secundum quam divinus hierarches perfectus omnium habebit quæ secundum ipsum sunt sacratissimorum participationem, utpote ab hierarchia cognominatus. Sicut enim hierarchiam qui dicit, omnium simul comprehensam dicit sacrorum dispositionem : sic hierarcham dicens, declarat mirabilem et divinum virum, omnis sacræ eruditum scientiæ : in quo pure sua hierarchia omnis perficitur et cognoscitur.

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Sacer igitur ordo noster dicitur et est functio, universa sacra in se complectens, qua divinus pontifex initiatus omnium per se rerum sacratissimarum particeps existit, in quantum sacerdos summus appellatur. Sicut enim qui sacrum ordinem nominavit, omnium simul compendio sacrorum dixit dispensationem ; ita qui summum sacerdotem appellat, Deo intime unitum ac divinum plane virum significat, omni sacra cognitione perpolitum, in quo omnis, quæ illi inest, potestas sacra consummatur atque cognoscitur.

est hierarchia, *perficitur et cognoscitur*, sicut in eo in quo est perfecta virtus hierarchiæ, in aliis enim est per participationem ab ipso, *pure*, id est, sine defectu aliquo.

EXPOSITIO TEXTUS.

Nostra igitur hierarchia, etc.

Hic applicat Ecclesiasticæ hierarchiæ quæ dicta sunt de hierarchia in communi, dicens, ex quo omnis hierarchia est talis, *nostra hierarchia dicitur* secundum significationem nominis, *et est* secundum suum esse, *negotium*, id est, actio, *continens*, id est, contentivum *omnium sacrorum quæ sunt juxta eam*, id est, quæ ad ipsam pertinent, non enim continet sacra angelica, *secundum quam*, scilicet hierarchiam, id est, ex eo quod habet ipsam *dicimus hierarches, perfectus omnium*, id est, in omnibus, *habebit participationem omnium sacratissimorum, quæ secundum ipsum sunt*, id est, quæ ad suam hierarchiam pertineat, *utpote cognominatus ab hierarchia. Sicut enim qui dicit hierarchiam, dicit dispositionem* quamdam *simul comprehensam omnium sacrorum*, id est, ex omnibus sacris : *sic dicens hierarcham declarat* ex ipso nomine *virum* quemdam, a virtute enim, *mirabilem* quantum ad altitudinem potestatis, *et divinum* quantum ad bonitatem et similitudinem donorum, *eruditum omnis sacræ scientiæ : in quo omnis sua hierarchia*, scilicet secundum quod

DUBIUM.

1. Sed videtur falsum quod dicit, quod hierarches est perfectus participatione divinorum sacrorum : sicut enim dicitur ad Heb. v, 2 et 3 : *Et ipse* Pontifex *circumdatus est infirmitate : et propterea debet, quemadmodum pro populo*, etc. : ergo videtur quod non sit perfectus in sacris.

2. Præterea, I Joan. I, 8, dicitur : *Si dixerimus, quoniam peccatum non habemus, ipsi nos seducimus, et veritas in nobis non est* : ipse autem Joannes de hierarchis erat : ergo videtur, quod hierarcha non sit perfectus participatione omnium sacrorum.

Solutio. Dicendum, quod sunt quædam sacra quæ pertinent ad sanctitatem vitæ, et secundum talia nullus perfectus fuit in hac vita nisi Jesus Christus et Mater ejus : et de his non loquitur. Sunt etiam quædam sacra quæ pertinent ad potestatem hierarchicam, et talia omnia perfecte sunt in hierarchia, cum nihil deest de virtute inferiorum. Et per hoc patet solutio ad objecta. Hoc autem quod dicit, *hierarcham* esse *virum mirabilem*, etc., intelligendum est quantum ad id quod debet esse, licet in multis deficiat.

6

ANTIQUA TRANSLATIO.

Hujus principium hierarchiæ, fons vitæ, essentia bonitatis et una existentium causa Trinitas est, ex qua et esse, et bene esse est subsistentibus per bonitatem. Hæc autem omnium summitas divinissima principali beatitudine trina, unica vere existit secundum quod nobis incomprehensibile est.

Huic autem desiderabilis voluntas quidem est rationalis salus, et secundum nos et super nos essentiarum. Hæc autem non aliter fieri potest nisi deificatis salvatis : deificatio autem est ad Deum, quantum possibile, et similitudo, et unitas.

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Hujus origo sacri principatus fons est vitæ, essentia bonitatis, una rerum omnium causa Trinitas, ex qua per bonitatis redundantiam et ipsum esse, ac bene esse rebus. Hunc autem omnia transcendenti divinissimæ beatitudini, trinæ unitati, vere existenti, modo quidem nobis incomprehenso, ipsi autem notissimo in votis quidem est rationalis (creaturæ) salus, tam nostra quam mentium supernarum ; verumtamen hæc salus iis qui salvantur nonnisi jam deificatis potest obtingere. Es, autem hæc deificatio, Dei quædamt quoad fieri potest, assimilatio unioque.

DIVISIO ET EXPOSITIO TEXTUS.

Hujus autem principium, etc.

In parte ista determinat de principio hierarchiæ, et dividitur in partes duas. In prima ostendit quid sit omnis hierarchiæ principium : in secunda, emanationem hierarchiæ ab illo principio, ibi (§ 8), *Dicamus itaque quomodo*, etc.

Prima dividitur in duas. In prima ponit commune principium hierarchiæ. In secunda ostendit secundum quam conditionem sit proprium principium hierarchiæ per differentiam ab aliis rebus, quarum etiam causa est, ibi, *Huic autem desiderabilis*, etc.

Littera sic construitur : Diximus, quod hierarchia est omnis sacrarum ratio *et hierarchiæ*, tam angelicæ quam humanæ, *principium est Trinitas* quæ est unus Deus, qui est *fons vitæ* in quantum est spiritualis naturæ, cujus est effundere vitam, *et essentia bonitatis*, scilicet causa secundum quod est bonum per essentiam, a qua est bonitas per participationem in omnibus causatis ab ipsa, ut dicit Boetius, *et una causa omnium existentium*, in quantum èst prima, quia impossibile est plura ponere prima secundum Philosophum. Etiam *ex qua*, Trinitate scilicet, *est*, id est, provenit *et esse* secundum quod est causa existentium, *et bene esse* et naturæ in quantum est fons vitæ, et gratiæ in quantum est essentia bonitatis, non solum hierarchicis, sed omnibus rebus *subsistentibus per* suam *bonitatem*, quæ res ad esse adduxit, ut in cap. IV *Cœlestis hierarchiæ* dictum est. *Hæc autem* causa quæ est *divinissima*, id est, perfectissima *summitas*, quia cacumen omnium rerum, in quantum est ultimus finis, et secundum quod omnes perfectiones cæterarum rerum sunt altiori modo in ipsa, *trina principali beatitudine*, id est, principalibus beatis, scilicet personis, quarum quælibet principalis dicitur propter æqualitatem majestatis. Cum enim principalis beatitudo sit essentialis beatitudo, non diceret Trinitatem esse in essentia, nisi abstractum pro concreto poneretur. Hæc, dico, *existit unita* in essentia, *vere*, quia secundum esse et essentiam (ad differentiam essentiæ universalis, quæ secundum esse est multa, non habens veram unitatem) et hoc *secundum quod est nobis incomprehensibile*, scilicet ut fines ejus circumspiciamus, quamvis per fidem quoquomodo attingamus.

Huic autem, etc. Quia prædictum principium est causa communis omnium rerum, ostendit secundum quam rationem efficiatur propria causa hierarchiæ.

Et dividitur in partes duas. In prima ponit conditionem secundum quam causa communis omnium rerum, est propria hierarchiæ. In secunda ponit conditiones hierarchiæ, secundum quas exit a proprio principio, ibi (§ 7), *Omni autem hoc commune*, etc.

Littera sic construitur : *Huic autem* scilicet Trinitati, *est quidem desiderabilis* quædam *voluntas*, id est, volitum, *salus rationalis* naturæ *et essentiarum secundum nos*, id est, hominum, *et essentiarum super nos*, scilicet Angelorum. Et dicitur hic rationale etiam secundum quod est differentia animalis, et hoc est quod

dicitur I ad Tim. II, 4 : *Qui omnes homines vult salvos fieri*, etc. Hæc autem voluntas salutis est propria causa hierarchiæ. *Hæc autem* salus *non potest aliter fieri*, *nisi salvatis deificatis*, id est, in Deum reductis, extra quem non est salus. *Deificatio autem est et similitudo ad Deum et unitas*, *quantum possibile est* : et similitudo refertur ad habitum gloriæ creatum, quem quis acquirit ex conjunctione ad Deum, unitas vero refertur ad objectum beatitudinis, quod est beatitudo increata. Hæc autem sunt quibus perficitur hierarchia, ut in cap. III *Cœlestis hierarchiæ* dicitur : « et ideo ista non dicit amplius : » et sic ex voluntate salutis causatur hierarchia.

ANTIQUA TRANSLATIO.

Omni autem hoc commune hierarchiæ summum, ad Deum et divina attenta dilectio, divinitus atque potenter sacrificata, et ante hæc ab eorum contrariis perfecta et inconvertibilis reversio, et cognitio eorum quæ sunt, quæ ea quæ sunt est intellectualis veritatis et visio et scientia, et uniformis consummationis divina participatio, ipsius unius, quantum possibile, contemplationis refectio nutriens invisibiliter et deificans omnem in se extentum.

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Omni porro ordini sacro communis scopus est, erga Deum et res divinas continua dilectio, quæ divinitus asseritur, et per ejus unionem consummatur, quæque ac prior est, illi adversantium omnimoda et irrevertibilis fuga, cognitio rerum qua res sunt, sacræ veritatis visio scientiaque, simplicis perfectionis ejus qui summe simplex est, divina participatio ; fruitio intuitionis, quæ omnem sui contemplatorem spiritali modo reficit deificatque.

DUBIA.

Omni autem hoc commune, etc.

Hic ponit conditiones hierarchiæ, secundum quas existat propria sua causa. Et ad evidentiam eorum quæ hic dicuntur, quæratur de his quæ dicuntur in *Littera*, et primo de hoc quod dicitur, *ad Deum et divina*.

1. Hierarchiæ enim non est ponere nisi unum finem ultimum : sed hæc præpositio *ad*, notat habitudinem finis : ergo per hoc quod dicit *ad Deum et divina*, videtur ponere plures et diversos fines, cum copula sit inter diversa.

2. Præterea, Divina non possunt dici nisi dona participata a Deo : sed ascendendo ad finem primo occurrit quod minus dignum est : dona autem sunt infra dignitatem Dei : ergo prius debuit dicere divina quam Deum.

3. Iterum, Dilectionis non est attendere, sed magis scientiæ : ergo inconvenienter dicit, *attenta dilectio*.

4. Iterum, quæritur quare potius posuit dilectionem quam fidem et spem vel succedentia ejus, cum ipsis perficiatur hierarchia ?

5. Præterea, Ultimum complementum est in agendo : sed dilectio dicit habitum : ergo non est dilectio summum hierarchiæ, sed magis diligere.

6. Præterea, Non omnis hierarchia perficitur per conversionem immediate in Deum, sed tantum prima : ergo non videtur quod summum omnis hierarchiæ est dilectio ad Deum.

7. Iterum, Reversio pertinet ad purgationem : sed illuminatio est ante purgationem, quia est propinquior agenti, et non agit nisi transmittendo lumen : ergo non debuit dicere quod *reversio sit ante hæc*, scilicet dilectionem et alia.

8. Præterea, Contrarius habitus divinæ illuminationi est peccatum, quod non est in angelica hierarchia : ergo non omni hierarchiæ commune est conversio a contrariis.

9. Præterea, Perfecta reversio non videtur esse in Ecclesiastica hierarchia, cum et ipse Pontifex *circumdatus sit infirmitate*, ut dicit Apostolus : ergo hoc iterum non est proprium omni hierarchiæ, scilicet perfecta reversio.

10. Præterea, Videtur idem esse perfectum et inconvertibile, quia per hoc quod perfectum est in aliquo, firmiter stat in illo : ergo superfluum erit dicere, *perfecta et inconvertibilis reversio*.

11. Iterum, Cognitio eorum quæ sunt, refertur ad scientias quæ sunt de speciebus entium, quas non oportet habere hierarchiam : quia sicut dicit Philosophus, « Scire aut parum, aut nihil confert ad virtutem : » ergo non debuit summum omnis hierarchiæ ponere circa cognitionem.

12. Præterea, Cognitio rerum diversa est a rebus ipsis quarum est : ergo videtur falsum dicere, quod *cognitio eorum quæ sunt est ea quæ sunt*.

13. Præterea, « Scientia non est nisi circa intelligibilia, » ut probat Philosophus in primo *Posteriorum*, quia sensibilium non est scientia : ergo postquam dixerat cognitionem quæ refertur ad scientiam, non debuit ulterius dicere, *visio intellectualis veritatis*.

14. Præterea, Id quod simplex est, non habet partem : quod autem non habet partem, non potest participari : cum igi-

tur Deus sit simplex, videtur quod nihil sit dictum, *divina participatio.*

15. Præterea, Non participatur Deus nisi in refectione quadam : ergo posita participatione divina, superfluum fuit addere *refectionem.*

16. Præterea quæritur, quomodo differunt hæc quatuor, scilicet participatio et refectio, nutritio et deificatio, quæ ponit.

Solutio. Dicendum ad primum, quod Deus est quidem unus in substantia, sed multiplex in attributis, quæ tamen non faciunt in ipso realem multitudinem, sed differunt tantum ratione, ut scientia, bonitas, et similia : et hæc attributa intellexit per hoc quod dixit, *divina :* per hoc autem quod dicitur *Deus*, intelligitur divina substantia : et hæc sunt unus finis propter indifferentiam ex parte rei.

Ad secundum dicendum, quod ratio ista procederet, si per ly *divina*, demonstrarentur aliqua dona ipsius creata : sed quia dicunt attributa quæ sunt in substantia ipsius, prius debuit poni Deus quam attributa ejus : nisi enim aliquo modo cognoscatur Deus, non potest cognosci scientia ejus in quantum divina est, et sic de aliis.

Ad tertium dicendum, quod licet dilectionis non sit attentio, ut cujus actus sit attendere, inclinat tamen ad attentionem secundum quod dicitur : « Ubi amor, ibi « oculus. »

Ad quartum dicendum, quod dilectio non est ex parte sicut fides et magis etiam spes : propter quod non possunt esse in omni hierarchia. Dilectio autem communis est et in via et in patria. Et ideo potius dixit dilectionem quam visionem, quæ succedit fidei : quia licet visio sit tota substantia beatitudinis, tamen dulcedo est tantum ex dilectione, qua amota nec visio delectabilis esset : et hoc est ultimum desideratum in omni hierarchia. Et sic patet solutio ad quintum.

Ad sextum dicendum, quod licet non omnis immediate perficiatur a Deo, tamen homo perficiens vel Angelus non intendit reducere in se, sed in Deum : quia secundum lumen receptum ab ipso perficit alium : et ideo ultimum omnium est in conversione ad Deum.

Ad septimum dicendum, quod licet illuminatio sit prior respectu agentis, tamen quantum ad recipientem prior est purgatio : quia prius secundum rationem removetur a materia oppositum quam introducatur forma.

Ad octavum dicendum, quod peccatum quod est contrarium lumini divino et virtuti secundum quod est in habitu et actu, est tantum in nobis : sed hic contrarium sumitur large ad quodlibet oppositum, secundum quod dissimilitudo confusionis dicitur contrarium : et sic contrarium est in omni hierarchia [1].

Ad nonum dicendum, quod in nostra hierarchia est perfecta reversio quantum ad hoc quod nihil remanet de eo quod est contrarium gratiæ, licet imperfecta sit quoad hoc quod remanent aliquæ contagiones venialium, quæ non simpliciter opponuntur gratiæ et dilectioni.

Ad decimum dicendum, quod reversio dicitur perfecta secundum quod nihil remanet de opposito : sed dicitur inconvertibilis, secundum quod confirmatur in illo ad quod revertitur.

Ad undecimum dicendum, quod non omnis cognitio requiritur ad hierarchiam, sed tantum illa quæ est de rebus hierarchicis, sine qua cognitione non potest aliquis esse hierarcha in actu, ita quod exerceat officium suum, licet possit esse imperfectus hierarcha secundum potestatem tantum.

Ad duodecimum dicendum, quod litte-

[1] Cf. cap. IV de *Cœlesti hierarchia.*

ra ista corrupta est, unde alia translatio habet, « cognitio eorum quæ sunt in « quantum sunt, » possumus tamen dicere quoad litteram istam, quod scientia secundum essentiam non est res quarum est scientia, sed secundum actum, sicut sensus sensibile, eo quod est unus actus sensus et sensibilis, sicut dicit Philosophus, eo quod sensus non est actu nisi per actum sensibilis.

Ad decimum tertium dicendum, quod cognitio, ut dictum est, refertur ad res hierarchicas, sed visio intellectualis unitatis ad finem hierarchiæ, secundum quod ipsa unitas in se intelligitur, ad quam per symbola hierarchica ducere intendit.

Ad decimum quartum dicendum, quod id quod est simplex secundum substantiam, potest habere partes ut est objectum intellectus, secundum quod diversa possunt de ipso considerari, sicut punctum in quantum est principium unius lineæ, et in quantum est finis alterius : et sic intellectus potest accipere partem Dei secundum quod considerat ipsum secundum rationem scientiæ vel bonitatis et aliorum : et iterum secundum quod scientiam ejus vel bonitatem non accipit sibi ecundum immensitatem virtutis divinæ, sed proportionaliter.

Ad decimum quintum et decimum sextum dicendum est, quod illa quatuor differunt secundum similitudinem cibi corporalis, nisi in hoc quod cibus corporalis convertitur in nutritum, spiritualis vero convertit in se accipientem ipsum, sicut dictum est ab Augustino : « Nec tu « me mutabis in te sicut cibum carnis « tuæ, sed mutaberis in me. » Cibus enim corporalis sumitur per comestionem, et huic respondet in spirituali cibo divina participatio. Item, cibus corporalis propter convenientiam delectat et confortat naturam, et similiter est in cibo spirituali delectatio ex convenientia recepti divini doni quam importat refectio. Cibus corporalis unitur membris, et similiter cibus spiritualis conjungit sibi recipientem, et quantum ad hoc dicitur nutriens. Item, cibus corporalis assimilatur membris perfecte per hoc quod accipit formam carnis vel ossis : spiritualis vero cibus, assimilat sibi sumentem ipsum per perfectam reductionem, sicut dicitur, I ad Cor. VI, 17 : *Qui adhæret Domino, unus spiritus est* : et quantum ad hoc dicitur *deificans*.

EXPOSITIO TEXTUS.

Littera sic construatur : Diximus, quod Dei est voluntas salus nostra, et essentiarum quæ supra nos sunt, quæ non potest esse nisi per deificationem, quæ est assimilatio ad Deum. *Autem*, id est, sed *omni hierarchiæ* tam angelicæ quam humanæ, *hoc summum*, id est, ultimum, ad quod ascendunt tamquam ad finem, est *commune*, scilicet *dilectio attenta*, id est attentum reddens *ad Deum* secundum substantiam, *et divina*, id est, attributa ejus : quia amor velut ignis acutus est penetrans omnes partes, et differentias amati perquirens. Dilectio, dico, *sacrificata*, id est, « sacrificans » sic enim habet alia translatio) hominem Deo, *divinitus* quantum ad principium a quo est, *et potenter* quantum ad habitum, quo virtuose fit conversio in Deum, sonat enim hic potenter potestatem perfectam habitus, et non impotentiam imperfectam : *et ante hæc*, scilicet dilectionem vel sacrificium, quod est ultimum, est *perfecta*, quantum ad terminum a quo, secundum quod nihil remanet de contrario, *et inconvertibilis*, secundum quod firmiter stat in ter-

mino ad quem, *reverosi* ad *Deum*, *eorum contrariis*, scilicet oppositis saltem ut privatio, sicut confusio dissimilitudinis, et hoc dicitur quantum ad purgationem quæ est una actionum quibus devenitur ad illud commune ultimum, et iterum quantum ad illuminationem *est cognitio eorum quæ sunt*, scilicet pertinentium ad hierarchicos actus, *quæ* scilicet cognitio, *est ea quæ sunt*, scilicet de quibus est secundum actum, *et visio et scientia intellectualis veritatis* in se, ad quam per hierarchiam ducimur, et visio dicitur quantum ad prima quæ sunt per modum conclusionis, et iterum quantum ad perfectionem est *divina participatio consummationis*, id est, perfectionis, *uniformis*, id est, per quam in similitudinem virtutis constituitur, et hoc quantum ad acceptionem donorum, *et refectio contemplationis*, id est, quæ est ex contemplatione *ipsius unius*, scilicet Dei, *quantum possibile* nobis, et hoc quantum ad delectationem quæ est per convenientiam accepti. Refectio, dico, *nutriens invisibiliter*, id est, invisibili nutrimento : invisibili, dico, secundum corporalem visum quantum ad unionem quæ unit nos Deo, *et deificans omnem extentum*, scilicet propter præparationem, *in se*, scilicet Deum, quantum ad perfectam illuminationem.

8

ANTIQUA TRANSLATIO.

Dicamus itaque quomodo divina beatitudo, vera divinitas, et principium deificationis, ex quo deificari deificatis, bonitate divina hierarchica in salutem et unitatem omnium et rationalium et intellectualium essentiarum donavit. Et supermundanis quidem et beatis quietibus immaterialiter et intellectualiter : non enim extrinsecus eas Deus in divina movet, invisibiliter autem et intrinsecus illuminatas, in eam in se puram et immaterialiter divinissimam voluntatem.

BALTH. CORDERII, S. I. INTERPRETATIO.

Dicimus itaque, Dei principalem beatitudinem, quæ natura Deitas est, principium deificationis, ex quo ii qui deificandi sunt deificantur, divina bonitate sacrum ordinem, in salutem et deificationem omnium, cum rationalium tum spiritalium essentiarum, concessisse. Ac superis quidem beatoque otio fruentibus, modo magis immateriato ac spiritaliori (non enim extrinsecus eos Deus ad divina movet, sed intelligibili ratione, atque intrinsecus pura liquidaque illustratione divinissimam iis voluntatem irradiando), IV

DIVISIO ET EXPOSITIO TEXTUS.

Dicamus itaque, etc.

Hic ostendit qualiter sit exitus hierarchiæ, a determinato principio : et dividit in partes duas.

In prima determinat exitum angelicæ hierarchiæ : in secunda exitum Ecclesiasticæ, ibi (§ 9, A), *Nobis vero*, etc.

Littera sic construitur : Itaque ex quo tale est principium et dispositio hierarchiæ, *dicamus quomodo divina beatitudo*, in quantum est objectum beatitudinis, ut finis, *et vera deitas*, secundum quod est in se, id est, naturalis deitas ad differentiam eorum, qui participatione, vel nuncupatione dicuntur radii, *et*, id est, etiam *principium deificationis*, secundum quod ab eo est gratia quæ ducit in finem, *ex quo* scilicet principio est, *deificari* omnibus *deificatis*, quomodo, dico, *donavit* sua *bonitate*, non necessitate, vel indigentia, *divina hierarchica*, id est, dona hierarchica, et ordinem ejus, *in salutem*, quantum ad collectionem in fine, *et unitatem*, qua colliguntur in assimilatione Dei, *omnium essentiarum et rationalium*, scilicet hominum, *et intellectualium*, id est, Angelorum. Et tamen diversimode : quia *supermundanis et beatis quietibus*, id est, quiescentibus ab omni transmutatione dicta, *immaterialiter*, id est, non materialibus symbolis quantum ad id in quo accipitur, *et intellectualiter*, quia non per sensum et phantasiam, quantum ad dispositionem accipientis : *non enim Deus movet eas*, sed quietat, *in divina extrinsecus*, id est, per extrinseca, sicut sunt sensibilia : *autem*, id est, sed *eas illuminatas invisibiliter*, id est, non exteriori visu, sed intellectu, *et intrinsecus*, quia per intelligibilia movet *in eam divinissimam voluntatem*, scilicet suam, conformando sibi, *puram* ab omni macula, *et immaterialiter* in se, quantum ad essentiam in qua radicatur.

DUBIA.

1. SED VIDETUR, quod Deus movet Angelos extrinsecus : sicut enim dicit Augustinus : « Deus movet creaturam corporalem per tempus et locum : spiritualem vero per tempus, sed non per locum : » quod autem movetur per tempus, movetur extrinsecus, quia tempus est accidens motus quod distare facit : ergo movet Angelos, qui sunt spirituales creaturæ, extrinsecus.

2. Præterea, In libro de *Causis* dicitur, quod « inter rem cujus substantia et « actio est in momento temporis, cujus- « modi sunt generabilia et corruptibilia, « et rem cujus substantia et actio est in « momento æternitatis, ut Deus, est « res cujus substantia est in momento « æternitatis, et actio in momento tem-

« poris : » sed tales sunt Angeli : ergo extrinsecus movet illos Deus.

Solutio. Dicimus, quod sicut dicit Augustinus, « Æternitas vere una est, tamen participatur a multis in quantum « participant incommutabilitatem : » unde dicimus, quod Angeli secundum quod per contemplationem accedunt ad participationem divinæ æternitatis, removentur a tempore et omni vicissitudine : et ideo dicit Dionysius, quod « non moventur in divina extrinsecus : » quia nos etiam, sicut ait, secundum quod mente aliquid æternum capimus, non in hoc mundo sumus : secundum vero quod actio eorum accedit ad tempus per vicissitudinem, dicuntur esse in tempore, quamvis essentialiter non sint in tempore, et sic dicit Augustinus, quod movet eos Deus per tempora. Et per hoc patet solutio ad primum.

Ad secundum dicendum, quod res illa media secundum intellectum Auctoris est cœlum, cujus substantia est permanens et motus temporalis capax : si tamen intelligatur de Angelis, tunc eorum actio dicetur temporalis, ut dictum est.

9

ANTIQUA TRANSLATIO.

A. Nobis autem quod illis uniformiter et connexim donatur, ex Deo traditis eloquiis, quantum nobis possibile, in varietate et multitudine separabilium symbolorum donatum est.

B. Essentia enim nostræ hierarchiæ est a Deo tradita eloquia. Sanctissima autem eloquia hæc dicimus quæcumque a divinis nostris sacris, perfectoribus in agiographis nobis et Theologicis donata sunt deltis. Atqui et quæ-

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Nobis autem, quod simplicius illis collectimque præstitum, ex divinitus traditis eloquiis, pro captu nostro divisibilium varietate multitudineque signorum donatum est.

Substantia enim hierarchiæ nostræ sunt divinitus tradita oracula. Maxime vero ista oracula dicimus veneranda, quæ a sacris nostris initiatoribus divino Spiritu afflatis, in Scripturis sacris librisque theologicis tradita no-

cumque ab ipsis sacris viris immateriali doctrina, et minore quodammodo jam in cœlesti hierarchia, et intellectu in intellectum per medium verbum corporale quidem, immaterialius vero tamen extra scripturam duces nostri eruditi sunt.

bis sunt : uti et illa quæ ab iisdem viris sanctis subtiliori, non omnino dissita ab ordine cœlesti insinuatione, de mente in mentem, mediante verbo, corporeo quidem illo, simul tamen immateriato, sine scriptione, institutores nostri sacra quadam traductione sunt edocti.

Neque hæc divini summi sacerdotes in sacrificii commune, non velatis invisibilibus, sed in symbolis sacris tradiderunt. Est enim non omnis mundus, neque omnium, ut eloquia aiunt, scientia [1].

Neque vero ista divino Spiritu afflatorum sacrorum præsulum monumenta, in sacri ordinis commune bonum, propatulis intelligentiis, sed symbolis quibusdam sacris traducta sunt ; non enim quilibet sanctus, neque omnium, ut eloquia tradunt, scientia est.

Necessario igitur primi nostræ hierarchiæ duces ex superessentiali deitate ipsi repleti divino dono, et in idipsum deinde præire ex divina bonitate missi sunt. Ipsi vero copiose amantes tamquam dii, eorum qui post se sunt reductionis et deificationis, sensibilibus imaginibus supercœlestia, et varietate et multitudine connexum, et in humanis divina, et in materialibus et immaterialia, et his quæ sunt secundum nos superessentialia scriptis suis et non scriptis doctrinis secundum sacras nobis tradiderunt leges, non propter immundos solum quibus nec symbola tangere fas est, sed quia et symbolica quædam est, quod quidem dixi, proportionaliter nobisipsis, nostra hierarchia, desiderans sensibilia in eam ex eis ad invisibilia diviniorem nostram reductionem.

Necessario igitur primi sacri ordinis nostri moderatores, supersubstantialis Dei principatus sacro ipsi munere pleni, et in posteros illud ipsum derivatum a divina bonitate missi, cum et ipsi, utpote divini, promotionem deificationemque posterorum affatim desiderarent, sensibilibus figuris supercœlestia, et quod unitate collectum est varia cum distinctione tum multitudine, nec non in humanis divina, et in materiis immateriata, atque in nostratibus rebus supersubstantialia, qua scriptis qua non scriptis institutionibus, in sacratissimis oraculis nobis tradiderunt : nec id propter profanos tantum, quibus vel ipsa signa tangere nefas sit, sed quod noster, ut dixi, sacra ordinandi ritus, cum illorum comparatus, symbolicus existat, sensibilibus signis opus habens, ad diviniorem nostri ex illis ad intelligibilia sublimationem.

[1] Marc. IV, 11.

EXPOSITIO TEXTUS.

A. *Nobis vero*, etc.

Hic ostendit exitum Ecclesiasticæ hierarchiæ a suo principio. Et primo ostendit modum exitus. Secundo, manifestat quod dixerat, ibi (§ 9, B), *Essentia enim nostræ, etc.*

Littera sic exponitur : Sic dantur Angelis hierarchica : *vero*, pro sed illud *quod donatur illis*, scilicet Angelis, *uniformiter*, quia non per diversa signa, et *connexim*, id est, simpliciter, quia non per materialia et composita dona, tamen *donatum est nobis*, *quantum possibile* est nobis, *ex eloquiis traditis a Deo*, scilicet sacra Scriptura, *in varietate*, quantum ad differentias significandi, *et multitudine*, quantum ad diversas causas sacramentorum *separabilium*, quia in eis sistere non debemus, sed separati ab eis per hæc venire in intellectualia *symbolorum*, id est, sensibilium signorum.

Essentia enim, etc. Hic manifestat quid sit nobis donatum per symbola, per hoc quod causa nostræ hierarchiæ sunt sacra eloquia, quæ symbolis nobis tradita sunt. Primo ergo ostendit quomodo nostra hierarchia perficitur per sacra eloquia, et a quibus sit tradita. Secundo, quod sunt per symbola tradita, ibi (§ 9), *Neque hæc divini* etc. Tertio, quibus hæc symbola sint revelanda et quibus non, ibi (§ 10), *Revelandæ tamen sunt*, etc.

DUBIUM.

Circa primum est dubium de hoc quod dicit, quod *eloquia sunt essentia nostræ hierarchiæ* : videtur enim esse falsum.

1. Regulans enim et regulatum non sunt idem : sed nostra hierarchia regulatur sacra Scriptura, quæ dicitur hic *tradita a Deo eloquia* : ergo non est essentia nostræ hierarchiæ a Deo tradita eloquia.

2. Præterea, Eloquia habent relationem ad alterum quantum ad auditum : sed talem relationem non importat hierarchia : ergo non sunt idem per essentiam.

Solutio. Dicendum, quod locutio est exponenda per causam : sunt enim sacra eloquia causa essentialis nostræ hierarchiæ, non per motum tantum doctrinæ, quia hæc insufficiens est ad bonos mores, ut dicit Philosophus, sed etiam obligando per modum legis : anima enim non haberet nisi persuasionem, quæ insufficiens est ad faciendos homines bonos. Et per hoc patet solutio ad objecta.

id est, appropinquando ad modum quo accipit cœlestis hierarchia immaterialiter, et eruditi, dico, *ex intellectu* unius, *in intellectum* alterius procedente doctrina, sicut ex intellectu Pauli in intellectum Ierothei, et sic deinceps : et hoc *per medium* quod defert intentiones unius ad alterum, *verbum*, dico, *corporale quidem*, ne credatur omnino immaterialiter accipere sicut cœlestis hierarchia, *immaterialius vero*, quam alii recipiant, *tamen duces nostri extra scripturam, eruditi sunt*. Et intendit quod sacra eloquia sunt quæ sancti viri scripserunt, vel quia verbis edocuerunt discipulos suos, et ipsi aliis tradiderunt secundum quod acceperunt, sicut luna illuminat in quantum habet lumen a sole.

EXPOSITIO TEXTUS.

B. *Essentia enim nostræ hierarchiæ*, etc.

Littera sic exponitur : Diximus, quod nobis datum est per symbola. *Enim*, id est, quia *eloquia tradita a Deo est essentia*, id est, essentialis causa *nostræ hierarchiæ*, regulando per modum doctrinæ et legis. *Hæc autem dicimus eloquia, quæcumque donata sunt nobis in deltis*, id est, pugillaribus sive tabulis de cera, et sumitur hic pro libris, *agiographis*, id est, sacræ Scripturæ, *et Theologicis*, id est, in quibus divini sermones sunt scripti, et hæc *a nostris divinis sacris perfectoribus*, id est, ab his qui in divinis perfecti, nos sancte instruendo perfecerunt, sicut Prophetæ et Apostoli. *Atqui*, id est, certe, *et*, id est, etiam illa sunt sacra eloquia *quæcumque nostri duces*, id est, magistri, sicut fuit Ierotheus et alii, *sunt eruditi ab ipsis sacris viris*, qui scilicet Scripturas canonicas ediderunt, *immateriali doctrina* : quia sicut capacioribus divinorum immaterialiter eis tradita sunt, quæ aliis in vilibus signis occultantur : *et minore*, id est, simpliciore *quodammodo jam in cœlesti hierarchia*,

Neque hæc divini, etc. Hic ostendit quare doctrinam suam sacri viri symbolis tradiderunt : et dividitur in duas, secundum quod duas rationes assignat. Secunda incipit ibi (§ 9). *Non propter immundos solum*, etc,

Littera sic exponitur : *Neque*, id est non *divini summi sacerdotes*, id est, sacra dantes, non *non tradiderunt hæc*, scilicet sacra eloquia, *invisibilibus non velatis*, id est, tradendo invisibilia sine velamine figurarum : sed tradiderunt *in sacris symbolis*, et hæc *in commune sacrificii*, id est, communicanda aliis, qui per hæc efficerentur sacri. Et hoc ideo : *enim*, id est, quia *non omnis* homo est *mundus* : sed quia sunt porci et canes quibus non licet dare sanctum et margaritas, ut dicitur Matth. VII, 6 : *neque omnium* hominum est *scientia*, qui sciant spiritualia honore congruo revereri, *ut eloquia aiunt* [2].

[1] I ad Corinth. VIII, 7 : *Sed non in omnibus est scientia.*

Igitur necessario, ne sancta derideantur, *primi duces nostræ hierarchiæ*, qui scilicet nobis sacra eloquia tradiderunt, *ipsi* per se *repleti divino dono ex superessentiali deitate, et*, id est, etiam Deum postquam ipsi receperunt, *missi sunt ex divina bonitate*, nostram salutem providente, *præire* nos exemplis et doctrinis *in idipsum*, scilicet divinum donum. *Ipsi vero* duces *copiose amantes*, et nos, quorum salutem operabantur, et Deum cujus gloriam quærebant, *tamquam dii* per similitudinem donorum et consortium potestatis, operatores per ministerium, *reductionis*, quantum ad conjunctionem, *et deificationis*, quantum ad assimilationem perfectam ad finem *eorum qui post se sunt*, quibus scilicet a Deo præpositi sunt, *tradiderunt nobis* non proprio motu, sed *secundum sacras leges*, *doctrinis* in libris quos ediderunt, *et non scriptis* quantum ad hos quos ore tantum docuerunt, ex quibus iterum transmissa est doctrina in alios, secundum quod ab eis acceperunt. Tradiderunt, dico *supercœlestia sensibilibus imaginibus*, id est, symbolis, et tradiderunt id quod in se est *connexum*, id est, simplex et unum, scilicet spiritualia, *et varietate et multitudine* symbolorum : et tradiderunt *divina* in rebus *humanis*, *et immaterialia in* rebus *materialibus*, *et superessentialia his* rebus *quæ secundum nos sunt* : et tradiderunt hoc modo *non solum propter immundos*, id est, infideles vel peccatores, *quibus non est fas* beatitudinis *tangere symbola*, id est, species sensibiles sacramentorum : *sed quia* nostra hierarchia *est quædam* hierarchia *symbolica*, scilicet symbolis tradita. *Quod quidem dixi*, quia sunt *proportionata nobis ipsis*, qui per sensibilia nati sumus accipere. Hierarchia, dico, *desiderans*, id est, requirens *sensibilia in nostram reductionem diviniorem* ipsis sensibilibus, quæ est *ex eis*, scilicet sensibilibus, *ad invisibilia*.

DUBIA.

Sed dubium est de hoc quod dicit. Dubium 1.

Immundis non est fas tangere ipsa symbola sacramentorum : sit enim aliquis qui teneatur ex officio exhibere sacramenta, qui sit in peccato mortali, si non tangat symbola dispensando sacramenta, peccat, quia omittit id ad quod tenetur : similiter si tangat, peccat, quia non est fas sibi tangere cum sit immundus : ergo videtur, quod sit perplexus.

Dicendum, quod in veritate ille qui est in peccato mortali, mortaliter peccat quandocumque induit vestres sacras, nec licet sibi omnino concedere aliquod sacramentum, nisi baptismum propter necessitatem, non tamen ita ut exhibeat se tamquam ministrum Ecclesiæ cum sit indignus. Similiter peccat si non exhibeat et teneatur. Nec tamen est perplexus : quia potest renuntiare officio, vel pœnitere de peccato, et tunc licebit sibi tradere sacramenta, quia aliquid licet pœnitenti, quod non licet dum est in peccato.

Deinde quæritur de hoc quod dicitur, Dubium 2.
quod nostra hierarchia desiderat symbola ad suam reductionem : et videtur, quod sine symbolis possit reduci.

1. Quorum enim una est potestas, una est perfectio : sed nostræ hierarchiæ et angelicæ eadem est potestas accipiendi, spiritualia scilicet, alias nostra non reduceretur in spiritualia : cum igitur ange-

lica perficiatur sine symbolo, et nostra etiam hoc modo poterit perfici.

2. Præterea, Sicut habemus sensum, ita et intellectum : ergo sicut propter sensum est proportionale nobis accipere sensibilia, ita propter intellectum erit proportionale nobis accipere intelligibilia.

3. Præterea, Per lumen nobis naturaliter inditum possumus in ea quæ sunt tantum intelligibilia, cum inter scientias metaphysica sit de intelligibilibus tantum, ut dicunt Philosophi : ergo multo magis potest lumen gratiæ nos ducere ad intelligibilia sine sensibilibus.

Solutio. Dicendum, quod non potest congrue perfici nostra hierarchia nisi manuductione sensibilium, cum intellectus noster accipiat cum continuo et tempore.

Ad primum dicendum, quod si in potestate intellectiva communicemus cum Angelis, differimus tamen in modo intelligendi : quia intellectus noster connexus est sensui, accipiens a sensu, quod non est de intellectu Angeli.

Ad secundum dicendum, quod licet habeamus intellectum sicut et sensum, tamen intellectus noster accipit a sensu : et ideo oportet ut per sensibilia perficiatur.

Ad tertium dicendum, quod quia ea de quibus est metaphysica, sunt tantum intellectualia, ideo intellectus noster se habet ad illa sicut oculus vespertilionis ad lucem solis, quamvis in se sint manifestissima, ut dicit Philosophus.

10

ANTIQUA TRANSLATIO.

Revelandæ tamen sunt symbolorum rationes divinis sacris perfectoribus, quas non est justum educere in adhuc perficiendos, scientes quomodo sacrorum, Deo tradente, legislatores ornatuum statutis et inconfusis ordinibus, et unoquoque secundum dignitatem accipiente, proportionibus et sacris distributionibus hierarchiam ordinaverunt.

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Attamen manifestæ simul sunt sacerdotalibus signorum rationes, quas sacrorum etiamdum candidatis explanare nefas, quod exploratum sit, sacrorum divinitus traditorum legislatores, stabilibus atque impermistis ordinum distinctionibus, cujusque merito accommodatis, disparilibus ac sacris partitionibus sacrum ordinem distri-

Propter quod et tuis sacris confessionibus credens (recordari enim earum sanctum est) sic omnem quidem suppositam hierarchiam sanctam laudem non tradas alteri præter æque ordinatos tibi, deiformes, sacros, perfectoresque, eosque patieris confiteri secundum legem hierarchicam, mundorum quidem munda tangere, communicareque solum divinis deificata, et perfectorum perfectivis, sanctisque sanctissima, aliaque hierarchicorum, et hæc tradidi divino dono.

buisse. Quapropter tui etiam ipsius sacrosanctis pactionibus persuasus (earum enim meminisse sanctum) episcopatus quidem ordinem, ut cæteris præstantiorem, nequaquam alteri communicabis, præterquam tui similibus deiformibus sacerdotibus ; ipsisque persuadebis ut juxta ritum hierarchicum profiteantur, sancta quidem sancte contrectare, solis autem deifica divinis, perficientia perfectionis capacibus, sanctisque sanctissima communicare : nam præter alia sacrorum ordinum munera, hoc quoque divinum tibi munus demandamus.

EXPOSITIO TEXTUS.

Revelandæ tamen sunt, etc.

Hic ostendit quibus revelanda sunt symbola, et quibus occultanda, dicens : Quamvis nostri duces intellectualia symbola tradiderunt, *tamen rationes*, id est, significationes *symbolorum sunt revelandæ*, id est, exponendæ *sacris divinis perfectoribus*, id est, his qui in divinis ultra alios communiter perfecti sunt. *Quas* scilicet rationes *non est justum educere* exponendo *in adhuc perficiendos*, quia nondum perfecti sunt, ne scandalizentur et irrideant. Non est, dico, has justum educere, scilicet *scientes quomodo* nostri duces, *latores*, docendo vel scribendo, *legis sacrorum ornatuum*, divinæ, in qua scilicet ornatus sacri et donorum spiritualium traduntur. Latores, dico, *Deo tradente*, quia non a seipsis, sed *Spiritu sancto inspirati, locuti sunt sancti Dei homines*[1]. Quomodo, dico, isti *ordinaverunt* nostram *hierarchiam statutis* firmis, et *inconfusis*, vel separatis a confusionis discrimine, vel impermixtis *ordinibus et unoquoque accipiente secundum dignitatem* sui ordinis, ut non omnes æqualiter accipiant. Ordinaverunt, dico, *proportionibus* ex parte recipientium, *et sacris distributionibus*, id est, donis sacris distribuentes secundum proportiones dictas.

Propter quod, scilicet sancti patres, ordinaverunt, *et*, id est, etiam ego, *credens tuis sacris confessionibus* : et dicuntur hic *confessiones*, quædam sponsiones quæ fieri solebant in primitiva Ecclesia, et adhuc fiunt in ordine Episcoporum et sacerdotum, ut scilicet sit

[1] II Petr. I, 21.

dignus et castus, etc. : inter quas etiam erat hoc quod spondebant, scilicet sacra non communicare immundis. Unde dicit *credens*, etc. id est, credens quod in memoria habeas quod promisisti ad observandum : *enim*, id est, quia *sanctum est recordari earum*, scilicet confessionum ut impleantur. Ego, dico, *credens*, *tradidi* tibi ex *divino dono* quo donata sunt mihi et hoc opus *aliaque* de numero *hierarchicorum*, in aliis libris *sic*, id est, tali pacto, ut *omnem quidem laudem*, id est, laudandam *hierarchiam suppositam*, id est, nostræ inferioris hierarchiæ doctrinam, *non tradas alteri præter æque ordinatos tibi*, scilicet *deiformes*, *sacros*, *perfectoresque*, pro quo *patieris confiteri eos* quibus tradis, id est, recipies confessionem ab eis, *secundum* prædictam *legem hierarchicam* statutam a Patribus : confiteri, dico, *munda quidem tangere* eos tantum qui sunt de numero *mundorum*, *et communicare deificata*, id est, sacramenta, *solum divinis* viris, quia pro *sanctis sanctissima*, et non pro aliis.

CAPUT II.

ANTIQUA TRANSLATIO.	BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.
De perficiendis in baptismate.	*De iis quæ in illuminatione seu baptismo peraguntur.*

SYNOPSIS CAPITIS :

Prima parte capitis ostendit, quo ordine perveniatur ad vitæ sanctitatem, et quomodo baptismus sit quædam nativitas spiritalis, atque principium operum supernaturalium, et simul monet, solos sanctos ad sacramentorum adspectum esse admittendos.

Secunda parte describit solemnem ritum baptizandi, qui sic habet :

I. Pontifex sacra promulgat Evangelia.
II. Religionis amator patrinum seu susceptorem quærit, a quo instructus ad episcopum adducitur.
III. Hic benigne ipsum excipit.
IV. Clerum convocat ad agendas Deo gratias, et a patrino adductum solemni formula interrogat.
V. Infidelitatem detestanti manum imponit, et inscribi jubet.
VI. Facta precatione baptizandus exuitur, et fiunt insufflationes.
VII. Fit solemnis professio fidei, et baptizatur.
VIII. Veste candida amictus traditur susceptori, et sacræ communionis particeps efficitur.

Tertia parte subjungit contemplationem, in qua

I. Ostendit, ritum hunc esse sanctum.
II. Cæremonias istas signare gratiam spiritalem.
III. Deum gratiam suam omnibus communicare.
IV. Exponit, quo ordine perveniatur ad perfectionem.
V. Quid sibi velit adductio et inscriptio baptizandi, quid item abrenuntiatio.
VI. Quid ad Orientem traductio.

VII. Quid unctio.
VIII. Quid in aquam immersio et emersio.
IX. Quid candidum vestimentum.
X. Quid unctio finalis.
XI. Quid communio.

ANTIQUA TRANSLATIO.

Dictum est igitur a nobis sacre quomodo ipsa est secundum nos hierarchiæ interpretatio ad Deum nostra quantum licet et similitudo et unitas.

Hujus autem, ut divina docent eloquia, piissimorum mandatorum dilectionibus et sacris actionibus jucunde perficimur.

Servabit enim, inquit, diligens me verbum meum [1], *et Pater meus diliget eum, et ad eum veniemus, et mansionem apud eum faciemus.*

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Dictum itaque a nobis est sancte, sacri ordinis nostri scopum esse Dei, quoad ejus fieri potest, assimilationem, atque unionem. Hanc autem, ut divina Scripta tradunt, maxime observandorum dilectione mandatorum sacrisque functionibus dumtaxat consequemur : *Qui* enim, inquit, *diligit me, sermonem meum servabit, et Pater meus diliget eum, et ad eum veniemus, et mansionem apud eum faciemus.*

[1] Joan. XIV, 23 : *Si quis diligit me, sermonem meum servabit...*

DIVISIO ET EXPOSITIO TEXTUS.

Dictum est igitur a nobis sacre quomodo ipsa est, etc.

In superiori capite determinatum est de Ecclesiastica hierarchia in communi in comparatione ad suum principium, et per differentiam a cœlesti. Hic incipit determinare de spiritualibus operationibus, hierarchiæ : et, sicut dictum est supra, non est intentio ejus in hoc libro determinare de sacramentis omnibus, sed tantum de his in quibus tota virtus est ex operatione hierarchiæ. Operatio autem hierarcharum vel ministrorum Ecclesiæ est vel circa intrantes, vel circa exeuntes, vel circa progredientes : et secundum hæc hoc opus dividitur in partes tres.

In prima parte determinat de baptismo secundum quod est operatio hierarchiæ circa intrantes. In secunda de operationibus hierarchicis quæ sunt circa progredientes, in tertio capite, ibi scilicet (§ 1 cap. III), *Sed euge, quoniam ejus commemoratio quædam erat*, etc. In tertia determinat de operationibus hierarchicis quæ sunt circa exeuntes, scilicet mortuos (cap. VII), ibi scilicet, *His autem diffinitis, necessarium est*, etc.

Prima pars dividitur in tres partes. In prima determinat utilitatem baptismi, determinando ea quæ perficiuntur circa nos in baptismo : et ideo intitulatur de perficiendis in baptismate. In secunda determinat ritum baptismi qui erat in primitiva Ecclesia, ibi (§ 3), *Summus quidem sacerdos*, etc., et intitulatur MYSTERIUM BAPTISMATIS, eo quod determinat figuras visibiles quibus spiritualia occultantur. In tertia exponit significationem ritus, ibi (§ 8), *Hæc quidem est quantum ad symbolum*, et est titulus ejus, THEORIA, id est, speculatio, quia ex sensibilibus ducit in spiritualium cognitionum contemplationem.

Prima dividitur in tres. In prima, ut continuet se ad præcedentia, ostendit quibus perficitur nostra hierarchia. In secunda ostendit specialiter quæ perficiantur in baptismo, ibi (§ 1), *Hujus autem ut divina docent*, etc. Tertio probat per auctoritatem, ibi (§ 1), *Servabit enim, inquit*, etc.

Littera sic exponitur : Hoc opus et alia tradidi tibi. *Igitur dictum est* tibi *a nobis*, in capite tertio *Cœlestis hierarchiæ*, *sacre*, id est, non transeundo limites sacræ Scripturæ, vel confirmando auctoritatibus, *quomodo* ipsa *interpretatio*, id est, diffinitio vel intentio (in Græco enim habetur σκοπὸς, quod est *intentio*) *hierarchiæ secundum nos*, id est, nostræ, id est, secundum nostram æstimationem, unde et in *Cœlesti hierarchia* dicit « secundum me », *est* hæc, scilicet *nostra et similitudo* qua quiescamus, *et unitas*, quantum ad id in quo quiescimus, *ad Deum*, *quantum licet*, id est, possibile est nobis, quod non omnino.

Autem, id est, sed nos specialiter *perficimur* in divina similitudine, *jucunde*, id est, ex hoc materiam gaudii habentes, *dilectionibus et sacris actionibus piissimorum*, secundum quod pietas refertur ad cultum Dei, *mandatorum hujus*, id est, nostræ hierarchiæ, *ut docent divina eloquia*. *Enim*, id est, quia Dominus *inquit*, Joan. XIV, 23 : *Diligens me, servabit verbum meum, et Pater meus diliget eum, et ad eum*

veniemus et mansionem apud eum faciemus.

DUBIUM.

SED VIDETUR, quod dilectio et actio non sint prima perficientia nostram hierarchiam, et ita non debuerunt hic poni.

1. Totum enim per modum universalis se habens, est prius naturaliter parte : sed dilectio est quædam pars gratiæ : ergo gratia prior.

2. Præterea, Esse prius est quam operari, ut ipse post dicet : sed esse spirituale habet anima per gratiam : dilectio autem, cum sit virtus, ordinatur ad operari, et actio est operatio ipsa : ergo gratia prior est perfectio nostræ hierarchiæ quam dilectio et operatio. Si dicatur, quod dilectio est prior virtus. Contra : Sicut ostendit Apostolus, ad Heb. XI, I : *Est fides sperandarum*, etc., id est, fundamentum totius spiritualis ædificii : fundamentum autem est prima pars : ergo fides est prior dilectione.

3. Præterea, Sicut ipse dicit in libro de *Divinis nominibus* cap. VII, fides collocat nos in veritate et veritatem in nobis : hoc autem est primum in perfectione spirituali : ergo fides et prima perfectio et non dilectio.

4. Item, Videtur quod timor, propter id quod dicitur in Psal. CX, 10 : *Initium sapientiæ timor Domini.*

5. Item, Matth. III, 2 et IV, 17, dicitur *Pœnitentiam agite*, et dicit Glossa, quod « prima virtus est veterem hominem per « pœnitentiam divellere : » ergo non videtur dilectio prior perfectio nostræ hierarchiæ.

SOLUTIO. Dicimus, quod de ista proprietate super IV *Sententiarum* sufficienter notatum est : quantum tamen ad præsens pertinet, dicendum quod omnia ista aliquo modo possunt dici prima. Quatuor tamen virtutes cardinales nullo modo sunt primæ in perfectione spirituali. Gratia autem est prior simpliciter in perfectione spirituali, sicut dans esse spirituale : sed hoc esse supponitur in hierarchia, quia omnes perfectiones hierarchicæ sunt superadditæ ad esse spirituale : et hoc primum est quod supponit in hierarchia, et ideo de gratia non facit mentionem. Inter alia autem quæ adduntur secundum rationem supra hoc esse ad perfectionem, quæ est in scientia et actione, quæ est essentia hierarchiæ, dilectio est prior simpliciter, quia secundum substantiam et diffinitionem, cum sit forma universalis et perfectio omnium aliorum, et non e converso : forma enim prior est substantia et diffinitione, cum materia non cognoscatur nisi secundum analogiam ad formam, ut dicit Philosophus. Fides est prior secundum quid, quasi per modum temporis et generationis : quia primus motus in Deum est fidei. Timor est etiam quodammodo prior ex parte nostra secundum recessum a termino, quia timor expellit peccatum. Pœnitentia vero est prior quasi immediate purgans mentem a vitiis ad inferendum virtutes, cum tamen præsupponat motum fidei et timoris. Quidam tamen dicunt, quod non est inconveniens quod fides sit prior quam dilectio, quia fides refertur ad intellectum, dilectio autem ad affectum : et sic non secundum idem sunt prius. Et per hoc patet solutio ab objecta.

2

ANTIQUA TRANSLATIO.

Quoddam igitur est principium sanctissimorum mandatorum sacræ actionis, ad aliorum divinorum eloquiorum et sacrarum actionum susceptivam opportunitatem, formans animales nostros habitus, ad supercœlestis quidem anagogen nostrum iter faciens, et divinissimæ nostræ regenerationis traditio. Ut enim communis ait magister noster, secundum intellectum quidem in divina primordialis motus est, Deo divinaque dilectione ad sacram operationem divinorum mandatorum principalissima processio, essendi divinitus nos ineffabilissima creatio.

Si enim esse divinitus est divina generatio, nequaquam aliquando quid noverit Deo traditorum, neque quidem operatus sit, qui neque subsistere divinitus habuit.

Aut numquid, et nos humanum dicimus, subsistere oportet primum, deinde operari secundum nos, quomodo non existentis, neque motum, sed neque sistentiam habentis, existens illud solummodo operantis, in quibus esse natum est ? Sed hoc

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Quodnam est igitur initium sacrosanctæ augustissimorum observationis mandatorum ? Ea quæ ad cæterorum cum sermonum tum operum sacrorum quam expeditissime nostras animales efformat affectiones, quæque nobis ad supercœlestis otii fruitionem viam sternit. sacrosanctæ, inquam, ac divinissimæ regenerationis nostræ traditio. Ut enim inclytus Præceptor noster ait, primo quidem mentis ad divina motio, Dei est dilectio : sacræ vero dilectionis in sacrosancta divinorum præceptorum observatione progressus primus, est ineffabilissima divini nostri status fabricatio.

Cum enim divinus hic status sit quædam nativitas divina, numquam sane intellexerit, nedum fecerit, quidquam rerum divinitus traditarum. cui ne ipse quidem status hic divinitus afflatus sit.

An non et nobis (humano modo loquimur) existentia primum opus est, ut deinde quæ nostri fori sunt tractemus, cum quod nullo modo est, neque motionem neque substantiam omnino habeat, quod autem quoquo

quidem, ut æstimo, apertum : deinde autem divina divinæ generationis inspiciemus symbola. Et mihi nullus imperfectus in contemplationem veniat. Etenim non solares fulgores infirmis pupillis intueri non periculosum, nec his quæ supra nos sunt audere innocuum. Siquidem vera est juxta legem hierarchia, Oziam quidem quia sacra tractavit, subvertens, Core vero quia supra se sacris, Nadab et Abiud, quia profane propriis abusi sunt.

pacto est, ea tantum et agat et patiatur quæ naturæ statusque sunt sui ? Atque hoc quidem, ut opinor, perspicuum est. Cæterum divina divinæ generationis signa contemplemur. At nemo mihi profanus spectatum veniat : neque enim debilibus pupillis sole irradiatis obtueri tutum, neque nobis superiora tentare innocuum sit ; quandoquidem vera illa legalis hierarchia, Oziam [1] quidem sacris, Core vero se dignioribus ingerentem, Nadab [2] denique et Abiud [3] suis numeribus non recte functos, detestetur.

DIVISIO TEXTUS.

Quoddam igitur, etc.

Hic ostendit quæ perficiantur in baptismo, et circa hoc tria facit. Primo proponit quod intendit. Secundo probat auctoritate Ierothei, ibi (§ 2), *Ut enim communis*, etc. Tertio probat idem per inconveniens ex simili in aliis rebus naturalibus, ibi (§ 2), *Aut numquid et nos*, etc.

DUBIUM.

Circa primum est dubitatio de his quæ attribuit baptismo.

1. Videtur enim primo, quod non sit principium mandatorum sanctissimorum sacræ actionis. Principio enim essentiali remoto, removetur id cujus est principium : sed baptismo remoto, remanent sacra mandata, « quia, sicut dicit Augusti-« nus, fuit alius modus nostræ salutis Deo « possibilis quam per mortem Christi et « baptismum et similia, cum tamen sine « sanctis mandatis non possit esse salus : » ergo baptismus non est principium essentiale sacrorum mandatorum : si vero non sit essentiale, tunc non debuit ipsum ponere principium, quia principia per acci-

[1] II Paralip. xxvi, 16-21.
[2] Num. xvi, 31 et seq.
[3] Levit. x, 1, 2.

dens non possunt determinari per artem, cum sint infinita.

2. Præterea, Multi sine baptismo bene operati sunt in veteri lege : sine principio autem non potest esse principiatum : ergo baptismus non potest esse principium mandatorum sacræ actionis.

3. Si dicatur, quod dicitur principium tantum respectu sacramentorum. Contra : Principium non sequitur id cujus est principium : sed pœnitentia et matrimonium sunt sacramenta quæ fuerunt ante baptismum instituta, quia in paradiso, sicut dicunt sancti : ergo aliorum sacramentorum baptismus non est principium.

4. Præterea, Matrimonium potuit esse inter infideles in quibus non est baptismus : ergo baptismus non est principium matrimonii.

5. Præterea, Gratia sacramentalis non est eadem cum gratia virtutum : unde qui habet unam virtutem, habet omnes, quod non est in sacramentis : sed virtutes principaliter ordinantur ad operationes : ergo non debuit hoc alicui sacramento attribuere, quod esset principium omnis actionis sacræ, sicut ipse supra dixit.

6. Præterea, Sicut dicitur Joan. xiii, 35 : *In hoc cognoscent omnes quia discipuli mei estis, si dilectionem habueritis ad invicem* : ergo non debuit hoc baptismo attribuere.

7. Præterea, Præceptum non datur non capacibus præceptorum : sed baptismus datur parvulis qui non sunt capaces præcepti : ergo non est principium sacrorum mandatorum.

8. Item, Essentialis operatio semper sequitur rem : sed baptismus non semper format animales habitus nostros ad spiritualia percipienda, cum quidam etiam post baptismum adhuc animales sint, et non possint capere spiritualia nisi per exercitium : ergo non videtur hæc essentialis operatio baptismi.

9. Præterea, Habere fortes habitus ad divina est perfectorum : baptismus autem, secundum omnes, est intrantium, qui nondum perfecti sunt : ergo formare sic nostros habitus non est baptismi.

10. Item, Omnia symbola, ut dictum est, faciunt nobis iter ad supercœlestia : ergo non debuit hoc appropriare baptismo.

11. Item, Baptismus est intrantium, quorum non est divinissima regeneratio, sed perfectorum : ergo baptismus non debet dici *divinissimæ traditio regenerationis*.

12. Præterea hoc non videtur universaliter verum : quia ei qui ficte accedit, non traditur, quia *Spiritus sanctus disciplinæ effugiet fictum* (Sap. i, 5).

13. Item, Quæritur, cum unius secundum quod unum non sit nisi operatio una essentialis, quomodo hæc quatuor attribuantur baptismo?

Et ad hoc ultimum primo dicendum, quod in baptismo intrinsecus præter exteriora symbola est tria considerare, scilicet quod fundat in esse spirituali, ut dicit Augustinus in libro de *Bono conjugii* : unde etiam non baptizatus non potest recipere ordines, aut confirmationem, vel aliquid hujusmodi : et secundum hoc convenit sibi quod sit traditio regenerationis, qui est motus ad esse rei. Est etiam invenire in ipso id quod est tantum res, scilicet gratia, et secundum hoc dicitur *principium sacratissimorum mandatorum*. Est etiam invenire in ipso id quod est res et sacramentum, scilicet character quod est lumen quoddam assimilans nos Trinitati, in cujus invocatione sanctificatur baptismus, et etiam dat facilitatem capiendi spiritualia, et secundum hoc, quantum ad terminum a quo sive ex parte nostra, convenit sibi formare animales habitus nostros : quantum vero ad terminum ad quem, convenit sibi iter facere ad anagogen cœlestis quietis. Vel aliter, quia aut possumus considerare operationem sanctam relatam ad finem, et sic est tertium, quod est iter facere, etc. : aut in se, et hoc dupliciter, quia vel quantum ad actum qui est principium operationis, et sic est quartum, traditio, etc. : quia ge-

neratio est motus ad formam : aut secundum operationem ipsam, et hoc quantum ad affectum, et sic est primum quod est principium, etc. : aut quantum ad intellectum, et sic est secundum, scilicet quod est formans, etc.

Ad primum ergo dicendum, quod dicitur esse principium mandatorum secundum quod dat facultatem implendi mandata, secundum quod generat in esse gratiæ, cum non possit aliquis operari non habens esse, est enim operatio a principio essendi : unde est essentiale principium, licet si non esset, possent tamen esse mandata ex alio principio : hæc tamen potestas non aufert sibi, quin sit essentiale principium ex quo est : sicuti dies poterat esse ab alio quam a sole, ut fuit in primis tribus diebus, si sol non fuisset : ex quo tamen sol est, est principium diei.

Ad secundum dicendum, quod cum baptismus triplex sit, omnes qui bene operati sunt, aliquo modo baptizati sunt, vel in eo quod est loco baptismi, sicut morientes in sanguine suo : vel in signo baptismi habendo fidem baptismi ad minus implicite, sicut dicit Apostolus, I ad Cor. x, 2 : *Omnes in Moyse baptizati sunt in nube, et in mari.*

Ad tertium dicendum, quod quædam sacramenta sunt officia personæ vel naturæ, sicut pœnitentia in quantum est dolor de peccato, est officium ad actum personæ pertinens, et sic potest esse ante baptismum : secundum vero quod habet virtutem ex eo quod descendit a passione Christi et ex virtute clavium, sic est sacramentum, et sic non potest esse nisi in baptizato. Similiter matrimonium est officium ad propagationem naturæ, et sic institutum fuit in paradiso, et potest esse in infidelibus : secundum vero quod est sacramentum Ecclesiæ, significans conjunctionem Christi et Ecclesiæ, et duarum naturarum in persona una, non fuit ante baptismum, nec est in non baptizato. Et quod aliquid accipiat a baptismo, patet ex hoc quod ante baptismum non est in esse indivisibile : quia si unus conjugum convertatur ad fidem, et alter non consentiat cohabitare sine contumelia Creatoris, datur sibi licentia nubendi alteri : sed matrimonium quod est post baptismum, est omnino indivisibile. Et per hoc patet etiam solutio ad quartum.

Ad quintum dicendum, quod virtus est actionis ut forma immediate perficiens potentiam ad agendum : sed baptismus est primum principium per quod datur id quod est principium operandi et essendi spiritualiter : quod autem est causa causæ, est causa causati.

Ad sextum dicendum, quod dilectio est prior supposito esse spirituali quod datur in baptismo, ut prius dictum est.

Ad septimum dicendum, quod sicut dicit Magister in *Sententiis*, « prius dantur virtutes in munere, licet non habeant exercitium : » dantur enim habitus gratiæ et virtutum quibus habiles sint postea ad agendum ea quæ præcepta sunt, quamvis ad præsens non possunt exercere opera virtutum, explendo mandata, propter defectum organorum.

Ad octavum dicendum, quod sicut dicit Victorinus, « Natura habiles, ars potentes, usus faciles facit : » similiter dicimus, quod gratia quæ datur in baptismo, est quædam facultas ad modum artis qua efficimur potentes ad capiendum ea quæ supra naturam sunt, ad quæ tamen ex natura apti sumus : et sic omnes baptizati formatos habent habitus ad spiritualia, nisi sint ficte accedentes ad baptismum : oportet tamen ut informentur per doctrinam et exercitium, ut faciles sint ad spiritualia capienda. Et per hoc patet solutio ad nonum.

Ad decimum dicendum, quod symbola omnia faciunt iter ad spiritualia per modum signi, sicut circulus facit iter ad vinum : baptismus vero facit iter infundendo habitum inclinantem ad spiritualia, sicut si duceretur aliquis ad vinum per gustum vini.

Ad undecimum dicendum, quod non

datur divinissima regeneratio ex parte recipientis, sed ex parte infundentis gratiam, scilicet Dei, quod æque divinissimum est infundendo intrantibus sicut perfectis.

Ad duodecimum dicendum, quod baptismus, quantum in se est, semper tradit divinam regenerationem : si tamen fictus non recipiat, hoc est ex defectu suo : ponit enim obstaculum gratiæ : sicut si quis clauderet fenestram ne illuminaretur domus a sole, qui tamen sol de se natus est eam illuminare : et similiter etiam est de aliis sacramentis.

EXPOSITIO TEXTUS.

Littera sic exponitur : Ergo ex quo per dilectiones et actiones divinorum mandatorum est nostra perfectio, *traditio nostræ regenerationis*, qua scilicet regeneramur in esse spirituali, prius generati in esse naturæ, scilicet baptismus : regenerationis, dico, *sacræ* quantum ad esse in quo generat, *et divinissimæ* quantum a quo est generatio, *est quoddam principium sacræ actionis sanctissimorum mandatorum* sive præceptorum. Principium, dico, *formans nostros animales habitus*, scilicet naturales rationes et alias vires, quæ nesciunt de se accipere in materialibus nisi materialia, *ad opportunitatem* et humilitatem *susceptivam aliorum divinorum eloquiorum* et aliarum *sacrarum actionum*, quæ consequuntur baptisma, et *faciens iter nostrum*, infundendo habitum inclinantem et ducentem *ad anagogen*, id est, sursum ductionem *supercœlestis quietis*, spiritualium scilicet, quæ sine motu sunt, et hoc per contemplationem et desiderium. Alia translatio planior est, quæ sic habet : « Igitur « quod est principium venerandissimo- » rum præceptorum? (interrogative) quod « ad aliarum sanctarum locutionum et « sanctificationum susceptionem opportu- « nissime format nostros animales habi- « tus, quod ad supercœlestis finis sursum « actionem nos conducit, sanctam et di- « vinissimam nostram regenerationem « nobis tradet. » Et summa eadem est, et expositio patet per prædicta.

Ut enim communis, etc. Hic probat per auctoritatem quod sit principium, dicens : *Enim*, id est, quia *magister noster communis*, scilicet Ierotheus, qui utriusque magister fuit, vel « inclytus » secundum aliam litteram, *ait, principalissima*, id est, prima *processio* nostra *ad sacram operationem divinorum mandatorum*, quæ est ex Deo tamquam principio primo influente : quæ, *Deo, divinaque dilectione*, quasi forma universaliter manente, scilicet baptismus : et hoc dictum est in quantum ex ea est prima facultas operandi spiritualiter : quæ iterum est *ineffabilissima*, non ex parte recipientium, sed ex parte Dei influentis, *creatio*, quia non præsupponit aliquid aliud in esse gratiæ : et talis factio dicitur creatio, propter quod dicitur quod esse quod est primum, est per creationem, bonum per informationem : *essendi nos divinitus*, id est, qua causatur in esse divino : idem enim in spiritualibus est principium essendi et operandi, sicut etiam in natura. Hoc, dico, *est quidam primordialis motus noster in divina secundum intellectum* nostrum. Alia translatio sic habet : « Primus motus dilectio Dei est, sanctæ « vero dilectionis quæ est ad sanctam « operationem divinorum præceptorum « principalissimus processus est essendi « nos divine ineffabilissima dispensa- « tio. » Et planum est : et hoc sic probat.

Enim, id est, quia *si divina generatio est* causa *divinitus esse*, id est, quod aliquis sit in esse divino, ille *qui neque habeat subsistere*, id est, esse *divinitus*, scilicet secundum divinum esse gratiæ, *nequaquam aliquando quid noverit*, id est, sciet, de numero *traditorum a Deo* : quia quod non est, non potest scire : et hoc dicitur quantum ad operationem baptismi, quæ est formare animales habitus nostros : *neque quidem operatus sit* aliquid divinum : quia quod non est, non operatur : et hoc dicitur quantum ad omnem operationem quæ est principium mandatorum sacræ actionis. Et ita patet, quod baptismus qui est creatio essendi divinitus, est primus motus in divina et principium eorum quæ dicta sunt.

Aut numquid, etc. Hic probat idem per inconveniens, a simili rationibus naturalibus, scilicet quod aliquis non habens divinum esse, non operetur vel patiatur aliquid divinum : quia tunc aliquid operabitur et patietur non secundum quod natus est ex suo modo essendi : et hujus contrarium patet in omnibus, quia homines non patiuntur neque operantur nisi humana.

Littera sic construitur : *Aut numquid*, id est, an non, debet enim responderi ad *an non*, cum tamen ad *numquid* responderi deberet negative, an non, dico, *nos habemus hoc humanum*, id est, in ratione humana apparens, scilicet quod *primum oportet subsistere*, id est, habere esse, *deinde operari secundum nos*, id est, in rebus quæ apparent apud nos, *quomodo*, id est, sicut *non existentis*, (more Græcorum qui carent ablativis, pro quibus solent ponere genitivos) *neque motum*, id est, operationem, vel passionem, *neque subsistentiam*, id est, essentiam (alia enim littera habet *essentiam*) *habentis*, id est, habente, *existens*, id est, existenter, *operantis*, id est, operante, *aut patientis*, id est, patiente illud *solummodo* quod est de numero eorum *in quibus natum est*, id est, quod suæ naturæ competit, sicut actiones convenientes suæ speciei. Quasi diceret : Nonne hoc est rationale, quod aliquis prius habeat esse et postea operari, cum non ens non habeat motum, sicut neque essentiam : et quod non est, non habet operationem nisi secundum sui esse ? Quasi diceret : sic : et ita sicut non ens non potest operari operationem hujus, sic quod non habet esse divinum, non potest operari operationes divinas. Alia translatio sic habet : « Sicut quod nullo « modo est, neque motum, sed neque « essentiam habet : illud vero quod ali« quo modo est, illa solum operatur aut « patitur in quibus esse natum est. » *Sed hoc quidem* apertum est, scilicet baptismum esse principium aptum, *ut æstimo : deinde autem nos inspiciemus symbola divinæ generationis*, id est, quæ sunt in baptismo. *Et nullus imperfectus*, id est, immundus *veniat in contemplationem*, id est, ad contemplandum spiritualia latentia sub symbolis, quæ ego reserabo. *Etenim non est non periculosum intueri solares fulgores infirmis pupillis*, quia obcæcantur : *nec* similiter est *innocuum*, sed valde nocivum præsumptuose *audere*, id est, ingerere se *his quæ sunt supra nos*, id est, supra capacitatem intellectus nostri, quia non capientes, sumimus materiam errandi. *Siquidem*, id est, certe, *vera*, id est, justa est *hierarchia*, id est, sacra dispositio *juxta legem* hierarchicam : vel verum est hoc secundum legis dictum. Hierarchia, dico *subvertens*, id est, percutiens lepra, *Oziam quidem, quia sacra tractavit* : ingressus enim templum Domini voluit adolere incensum super altare thymiamatis, quod non erat sui officii, sed filiorum Aaron. Et subvertens *Core*, Dathan et Abiron, *quia supra se sacris* se ingerebant, convenientibus Moysi et Aaron : unde murmuraverunt contra eos, dicentes, cur elevarentur supra populum Domini, volentes ipsi superiorum officia usurpare : et ideo aperiens terra os

suum devoravit eos, ut dicitur Num. XVI, 31 et seq. *Et subvertens Nadab et Abiud, quia profane*, id est, illicite *abusi sunt propriis* officiis, offerentes Domino ignem alienum, cum tamen non eorum esset officium offerre Domino : et ideo ignis egressus a Domino devoravit eos,

ut dicitur Levit. X, 2. Et similiter subvertuntur in præsenti per infidelitatem, et in futuro per æternam mortem, qui in ea quæ supra se sunt, præsumunt : propter quod non omnes ad contemplationem dicendorum signorum venire debent.

3

ANTIQUA TRANSLATIO.

Mysterium baptismatis [1].

Summus quidem sacerdos assidue ad Deum similitudine *omnes homines volens salvos esse, et in agnitionem veritatis venire* [2], prædicat omnibus ea quæ vere sunt Evangelia, Deum manifestatum fuisse his qui in terra sunt, ex propria existentem et naturali bonitate firmiter advenisse, ad unitatem suam per humanitatis dignitatem digna æstimantem, et ad se, imitati in-

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Sacramentum illustrationis, sive baptismi.

Sacrorum præsul, cum omnes sigillatim homines ad Deum assimilatione salvos fieri, et ad agnitionem veritatis 1
venire cupiat, prædicat omnibus ex veris Evangeliis, Deum ipsum terrigenis propria sua naturalique bonitate propitium, ad nos pro humanitate summa descendisse, ut sui unione, in morem ignis, unita sibi conformaret, quantum ad eorum conduceret deifi-

[1] In Græco habetur, *illuminationis*.

[2] I ad Tim. II, 4 : Deus... *qui omnes homines vult salvos fieri, et ad agnitionem veritatis venire.*

star ignis, assimilando sibi unita secundum ipsum propositum coaptantem. *Quotquot enim receperunt eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri, his qui credunt in nomine ejus, qui non ex sanguinibus, neque ex voluntate carnis, sed ex Deo nati sunt*[1].

cationem. *Quotquot enim receperunt eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri, his qui credunt in nomine ejus : qui non ex sanguinibus, nec ex voluntate carnis, sed ex Deo nati sunt.*

DIVISIO TEXTUS.

Summus quidem sacerdos, etc.

Et hæc pars dividitur in partes duas. In prima determinat qualiter baptizandus accedebat ad baptizantem. In secunda, quid Episcopus operabatur circa ipsum, ibi (§ 6), *Ipse vero cum lætitia*, etc.

Circa primum quatuor dicit. Primo, qualiter Episcopus prædicabat invitans ad baptismum. Secundo, qualiter audiens conversus quærebat aliquem fidelem qui se induceret ad Episcopum, ibi (§ 4), *Qui autem horum diligit*, etc. Tertio, qualiter ille promittebat sibi ipsi, ibi, *Ipse autem universaliter*, etc. Quarto, qualiter eum ducebat, ibi (§ 5 sub fine), *Et qui accipit eum*, etc.

Positis his quæ efficiuntur in baptismo, ostendit ritum baptismi, qui erat in primitiva Ecclesia : et ideo hæc pars intitulatur *mysterium teletæ baptismatis*, in Græco vero est *illuminationis* : et dicitur *mysterium* propter symbola quibus veritas simplex occultatur, *teletæ* vero dicitur ritus, *baptismatis* vero dicitur totum quantum ad totum sacramentum, sed *illuminationis* specialiter quantum ad characterem qui est divinum lumen. Sciendum autem, quod non est intentio sua dicere tantum ea quæ sunt de necessitate sacramenti, sed etiam ea quæ pertinent ad maximam solemnitatem ipsius, secundum scilicet quod solemniter celebratur ab Episcopo in cathedralibus Ecclesiis.

A. DUBIUM.

Circa primum est dubium.

1. Videtur enim, quod baptizandum non debuerit introducere prædicando : officia enim prædicandi et baptizandi

[1] Joan. I, 12.

sunt distincta : unde dicit Apostolus I ad Corinth. I, 17 : *Non enim misit me Christus baptizare, sed evangelizare* : ergo non videtur ad eumdem pertinere.

2. Præterea, Baptizare est opus Dei, prædicare autem opus hominis : possum enim dicere, *Evangelium meum*, sed non possum dicere, *baptismus meus*, sed baptismus Christi : ergo non videtur ejusdem esse baptizare et prædicare.

3. Præterea, Cum in principio mundi *Spiritus Dei ferebatur super aquas* (Gen. I, 2), quod est figura baptismi, videtur quod prædicationem suam debebat incipere invitans ad baptismum ab initio mundi, sicut etiam in sabbato sancto fit quando est solemnis baptismus, et non ab incarnatione Christi.

4. Præterea, Per alia sacramenta aliquis perfectius unitur Christo quam per baptismum : ergo hæc unio non debebat attribui baptismo.

Solutio. Dicendum ad primum, quod baptismus et prædicatio conveniunt in relatione ad unum principium a quo descendunt : sicut enim jurisdictio baptizandi descendit a Pontifice in alios, ita et prædicatio, sicut dicitur ad Rom. x, 15 : *Quomodo prædicabunt nisi mittantur ?* Unde ponendo utrumque officium circa unam personam summi Pontificis, est intentio sua ostendere, quod utrumque descendat ab ipso, non quod per diversos exerceri non possint. Conjunguntur autem simul : quia cum baptismus consistat in operatione, præexigit prædicationem, vel per ipsum, vel per alium factam, quæ est illuminans et dirigens ad baptismi exsecutionem.

Ad secundum dicendum, quod licet baptizare intrinsecus sit opus Dei, tamen agitur ministerio hominum exterius operantium.

Ad tertium dicendum, quod baptismus non habuit virtutem nisi a tempore incarnationis Christi, qui tactu suæ mundissimæ carnis, virtutem regenerativam contulit, aliquid licet fuerit in aqua (scilicet aptitudo recipiendi talem virtutem) ab initio mundi.

Ad quartum dicendum, quod baptismus est principium uniens, cum sit fundamentum aliorum, ut dictum est : et ideo unio ad Christum, specialiter attribuitur baptismo.

EXPOSITIO TEXTUS.

Summus quidem sacerdos, etc.

Littera sic exponitur : *Summus quidem sacerdos*, id est, Episcopus similitudine *assidue ad Deum*, id est, semper Deo assimilari cupiens, *volens omnes homines salvos esse, et in agnitionem veritatis venire*, sicut dicitur de Deo, I ad Tim. II, 4, *prædicat omnibus ea quæ sunt vere Evangelia*, id est bona nuntia, quibus nobis nostra salus nuntiatur (non enim dicuntur hic Evangelia, libri Evangeliorum), scilicet *Deum fuisse manifestatum* per assumptionem carnis, *his qui in terra sunt*, scilicet hominibus, et ipsum sic manifestatum *existentem ex propria et naturali sibi bonitate*, non nostra *advenisse* in mundum, *firmiter*, id est, in vera carne, non in phantastica : venisse dico ipsum *æstimantem digna*, id est, homines dignos *ad unitatem suam*, id est, ut sibi unirentur, *per humanitatem*, id est, pietatem suam, quia in quantum homines, hoc digni non sumus, nisi quia ipse

nos misericorditer dignos existimavit. Et venisse dico, *assimilando ad se, imitati instar*, id est, similitudine *ignis, coaptantem* per assimilationem *sibi unita secundum ipsum propositum* suæ voluntatis, vel secundum præparationem recipientium. Alia translatio sic habet : « Misericordem existentem his qui in terra « sunt, ex propria et naturali bonitate ipsum ad nos venire, propter amorem « hominum, dignatum esse, et uniendo « ad similitudinem ignis, assimilare sibi « unita secundum ipsorum ad deificatio« nem aptitudinem : » et hoc probat per auctoritatem Joan. I, 12, dicens : *Enim*, id est, quia *eis* credentibus *dedit potestatem filios Dei fieri*, per participationem divinæ similitudinis, *quotquot receperunt eum*, removentes obicem gratiæ, qua scilicet filii *non* nati *ex sanguinibus*, id est, ex commixtione sanguinum, *neque ex voluntate carnis*, quæ est in coitu, *sed ex Deo nati*, id est, divina virtute : ut per hoc distinguatur regeneratio spiritualis a generatione corporali.

B. DUBIUM.

Sed circa hoc dubium est.

1. Voluntati enim divinæ nihil resistit, ut dicitur ad Rom. IX, 19, et in Psal. CXIII, 3 : *Omnia quæcumque voluit, fecit :* sed non omnes salvantur : ergo Deus non vult omnes salvos fieri.

2. Item, Augustinus dicit, quod « tendere in Deum non est naturæ homi« num, sed gratiæ fidelium » : quod autem est tantum per gratiam, non est in potestate nostra, sed tantum Dei : cum igitur per fidem fiamus filii Dei, videtur quod non sit data potestas hominibus filios Dei fieri.

3. Præterea, Apostolus dicit ad Eph. II, 8, quod fides donum est Dei et non ex nobis [1] : ergo non est ex potestate nostra.

Solutio. Dicendum ad primum, quod Deus vult voluntate signi omnes homines salvos fieri, et non voluntate beneplaciti : dat enim omnibus præcepta salutis. Etsi objiciatur Damascenus dicens, quod sit voluntas beneplaciti [2], dicendum quod secundum ipsum est duplex voluntas divina, scilicet consequens, quæ habet relationem ad nostra opera, et sic dicit, quod non vult omnes salvos fieri, cum non omnes operentur ad salutem, quos solos sic vult salvare. Est etiam voluntas antecedens, quæ ordinatur ad effectus ordinatos ad salutem præcedentes opus nostrum, et sic vult omnes salvos fieri, cum omnibus det cognitionem boni, et liberum arbitrium, et naturalem inclinationem desiderii ad bonum : et quia illos effectus ordinatos ad salutem vult voluntate beneplaciti, ideo dixit voluntatem beneplaciti pro omnibus esse salutis.

Ad aliud dicendum, quod dicitur in potestate nostra filios Dei fieri, quia possumus nos præparare ad suscipiendam gratiam, removendo impedimenta : quo facto ipse infundet gratiam, quamvis gratia virtute Dei perficiatur in nobis. Sicut dicitur aliquis habere voluntatem salvandi se, qui submergitur, per hoc

[1] Ad Ephes. II, 8 et 9 : *Gratia enim salvati estis per fidem, et hoc non ex vobis, Dei enim donum est : non ex operibus, ne quis glorietur.*

[2] S. Damascenus, Lib. II, cap. 29.

quod potest apprehendere lignum, quamvis non virtute sua, sed ligni liberetur,

Et per hoc patet etiam solutio ad alterum.

4

ANTIQUA TRANSLATIO.

Qui autem horum diligit vere supermundialium divinam participationem, veniens ad quemdam eruditorum suadet se duci ab eo ad summum sacerdotem via. Ipse autem universaliter subsecuturum esse promittit tradituros, et digne accessionis ejus, et simul omnis in id quod deinceps est vitæ, cognitionem recipere.

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Quisquis autem horum munerum II
vere supermundialium sancte particeps esse cupit, accedens quempiam sacris initiatum, flagitat ab eo ad sacrorum præsidem manuduci, nec non integre cunctis sanctionibus obsequi pollicetur, rogatque, suæ cum admissionis tum totius exinde vitæ curam suscipere ne recuset.

EXPOSITIO TEXTUS.

Qui autem, etc.

Deinde dicit : *Autem*, id est, sed ille *qui diligit divinam participationem horum supermundialium vere*, qui se prædicari audivit, *veniens ad* quemdam de numero *eruditorum*, id est perfectorum in fide Christiana, *suadet*, id est petit *se duci ab eo*, scilicet Christiano, ea *via* quæ est *ad summum sacerdotem*, id est, Episcopum. *Ipse autem*, scilicet petens baptismum, *promittit* se *esse universaliter*, id est, per omnia *subsecuturum* per fidem et mutationem vitæ, *tradituros*, id est, eos qui sibi fidem Christianam tradent, promittit se *digne*, id est, non ficto corde *recipere cognitionem* per fidem *ejus accessionis*, scilicet baptismi, quo acceditur ad Deum, *et simul* cum hoc, *omnis vitæ* quæ est *in id quod deinceps est*, id est, quæ sequetur baptismum vel ejus acceptionem, quæ facit eum accedere ad sacerdotem : et vocatur ille *anadochus*, id est, in superiora ducens, quem nos *patrinum* appellamus.

DUBIA.

1. Sed videtur, quod non debeat alium quærere qui eum ducat, sed per se ire, sicut dicit Augustinus, « Adultus debet « loqui per se ipsum, quamvis sufficiat « parvis confessio patrinorum : » sed hic loquitur de baptismo adulti, quia per prædicationem convertitur : ergo non oportet quærere anadochum. Dubi

2. Præterea, Vox propria magis ædificat quam aliena : ergo melius esset si per se quam per alium ducentem accederet ad Episcopum.

Dicendum, quod non indiget anadocho ut confiteatur pro ipso, cum ipse per se confiteatur, ut jam dictum est, sed ut perhibeat testimonium de seipso apud Episcopum, quod non fictus accedit, et ut instruat eum in documentis fidei, et qualiter baptismum petere debeat, ad modum quo novitii in religionibus magistro indigent, quamvis ipsi per se confiteantur voluntates suas per seipsos. Et similiter dicendum ad aliud.

1. Item quæritur, Utrum ista promissio qua promittit se subsecuturum, sit votum ? et videtur, quod sic propter Glossam in cap. vi ad Roman. quæ dicit, quod est votum. Dubi

2. Præterea, Votum est spontanea obligatio : sed iste se sponte obligat : ergo est votum.

Sed contra : Votum est melioris boni promissio, de libera actione et promis-

sione firmata : sed hæc promissio est de bono quod est necessarium ad salutem, et sic non de meliori : ergo non est votum.

Quod concedimus : omne enim votum est de eo quod est voluntarium : nullus enim vovet se non occidere, quia ad hoc omnes determinate tenentur.

Ad primum ergo dicendum, quod Glossa large accipit votum pro qualibet promissione quæ est de quolibet bono.

Ad secundum dicendum, quod spontaneum de quo est votum, est bonum quod non est necessitate impositum, sed tantum voluntate assumptum : hæc autem promissio est spontanea, quia ei quod ab altero est impositum, voluntas accedit et libere promittit.

5

ANTIQUA TRANSLATIO.

Eum quidem illius salutem sacre amantem, at vero rei altitudinem contra mensurantem humanum horror quidem et impossibilitas subito circumstant : obedientibus tamen eis, perficit quod petitum est et deiformiter confessus est : et qui accipit eum, ducit ad hierarcham cognominatum.

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Tum hunc, salutis quidem illius sancte cupidum, sed rei celsitudinem humanæ fragilitati opponderantem, horror illico anxietasque circumdant : verumtamen benevole tandem simul petitioni ejus satis se facturum annuit, ipsumque suscipiens ad summum ducit sacerdotem.

EXPOSITIO TEXTUS.

Eum quidem, etc.

Deinde dicit : *Quidem*, id est, certe, postquam audit hoc ab ipso, *subito horror*, id est, in momento, qui ex magnitudine phantasiæ, *et impossibilitas* propter impotentiam hominis ad causanda ardua, *circumstant eum*, scilicet Christianum rogantem, *amantem quidem sacre*, id est, divino amore salutem illius, *at vero*, id est, sed cum dico, *mensurantem*, id est, comparantem *altitudinem rei* quam petit *contra humanum*, id est, humanam virtutem : et ideo quamvis incitetur ad consentiendum ex amore salutis, retrahitur quodammodo ex tali comparatione : *tamen obedientibus eis*, id est, consentientibus sibi baptizando, Episcopus *perficit quod petitum est* ab eo, *et confessus est*, id est, promisit se proficere *deiformiter*, id est, benigne ad similitudinem Dei. Alia translatio sic habet : « Postremo autem se facturus tamen quod petitum est, benigne confitetur : » et sic anadochus *qui accipit eum* in curam suam, *ducit ad cognominatum hierarcham*, id est, Episcopum.

DUBIUM.

1. Sed videtur, quod non debeat duci ad Episcopum : quia quilibet sacerdos potest baptizare, et etiam pater et mater in necessitate.

2. Præterea, In baptismo Spiritus sanctus datur tantum ad esse, ut prius dictum est, sed in confirmatione datur ad robur : et ita confirmatio majus aliquid est : minora autem a minoribus sunt danda : cum igitur confirmatio datur a solis Episcopis, baptismus debet dari ab aliis sacerdotibus.

3. Præterea, Christus, sicut Joan. IV, 2, dicitur neminem baptizavit, sed discipuli ejus[1] : Episcopi autem sunt loco Christi in Ecclesia, et minores sacerdotes loco discipulorum : ergo ipsi debent baptizare et non Episcopi.

Solutio. Dicendum ad primum, quod sicut dictum est, hic intendit tradere ritum baptismi secundum suam maximam solemnitatem : et hæc est secundum quod confertur ab Episcopis, a quibus primo descendit gratia dispensandi sacramenta in alios, *sicut unguentum in capite quod descendit in barbam, barbam Aaron*, et deinde *in oram vestimenti ejus*[2] : et non intendit, quod non possit dari ab aliis inferioribus.

[1] Joan IV, 2 : *Quamquam Jesus non baptizaret, sed discipuli ejus.*

[2] Psal. CXXXII, 2 et 3.

Ad secundum dicendum, quod baptismus potest dari a minoribus, sed non propter minoritatem, cum sit janua et fundamentum sacramentorum, sed propter necessitatem, ne contingeret aliquem fraudari vita æterna ex defectu baptismi propter absentiam Episcopi, maxime in parvis.

Ad tertium dicendum, quod Christus non baptizavit, dispensatione duplici, scilicet ut ostenderet omnes baptizare interius qui nullum baptizavit exterius, et ne derogaret baptismo Joannis qui tunc baptizavit, quamvis ipse Apostolos baptizaverit.

6

ANTIQUA TRANSLATIO.

Ipse vero cum lætitia tamquam in humeris ovem recipiens ambobus viris, ut diximus, primum quidem laudat per intellectuales eucharistias et corporalem adorationem unum benignum principium ex quo vocata vocantur, et salvata salvantur.

Deinde omnem sacram dispositionem in cooperatione quidem et confestivitate salutis viri, eucharistia quoque divinæ bonitatis, in sacrum chorum congregans, in principio quidem eloquiis incumbentem cum omnibus Ecclesiæ plenitudinibus hymnum psallit. Et post hæc divinam salutans mensam, ad virum advenientem accedit, et interrogat eum, quid volens venit :

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

III Is autem cum lætitia, non secus atque humeris ovem, duos illos viros excipiens, spiritali primum actione gratiarum, corporisque adoratione, unicum, a quo vocanda vocantur, ac salvanda salvantur beneficum principium veneratur.

IV Omnem deinde sacrum ordinem, cum ut hominis saluti cooperentur atque congaudeant, tum ut divinæ bonitati gratias agant, in sacrum locum cogens, initio quidem hymnum aliquem e Scripturis una cum universo ecclesiæ clero decantat : quo finito, ubi sacrum altare deosculatus est, ad virum, qui præsens est, accedit, et quid petitum venerit sciscitatur.

Eo vero religiose accusante, juxta anadochi traditionem, incredulitatem, ignorantiam veri boni, a divina vita desidiam, dignanteque per sacram suam medietatem Deum et divina consequi, testatur quidem ipsi profuturam universalem fore propitiationem, tamquam perfectissimo et immaculato Deo.

Tum ipsum, juxta instructionem fidejussoris, infidelitatem pristinam, verique boni ignorationem, nec non vitæ spiritalis privationem detestantem, atque sancta ejus intercessione Dei divinorumque compotem fieri postulantem, præmonet, integre illi ad Deum accedendum esse, utpote prorsus perfectum et immaculatum :

EXPOSITIO TEXTUS.

Ipse vero cum lætitia, etc.

Hic ponit ea quæ operatur Episcopus postquam repræsentatur sibi baptizandus, et sunt decem et octo, quorum primum est gratiarum actio pro bona voluntate ejus.

Dicit ergo : *Ipse vero*, scilicet Episcopus ex *ambobus viris*, scilicet ducente et ducto, *ut diximus*, *recipiens* ductum *cum lætitia*, *tamquam ovem* portans *in humeris*, quæ perierat. Hoc sumptum est de Isa. XL, 11, ubi sic dicitur : *Sicut pastor gregem suum pascet*, etc. Vel melius Luc. XV, 5, de ove perdita, quam cum invenit pastor, portat in humeris suis gaudens. *Ipse*, dico, *primum quidem per eucharistias*, id est, bonas gratiarum actiones, *intellectuales*, quia licet per vocem corporalem exprimat, sunt tamen de rebus intellectualibus : nec dicuntur hic intellectualia, et separata a materia. *Et* etiam *per corporalem adorationem laudat unum benignum principium*, scilicet Deum, *ex quo vocata vocantur et salvata salvantur*. Ad Rom. VIII, 30 : *Quos vocavit, hos et justificavit*.

Secundo *congregans* Episcopus *omnem sacram dispositionem*, id est, ordinem, hoc est, totum clerum *in sacrum chorum in cooperatione quidem*, id est, ut cooperentur, *et confestivitate salutis viri*, id est, ut gaudeant saluti baptizandi, *quoque*, id est, etiam in *eucharistia divinæ bonitatis*, id est, ut gratias agant Deo, *psallit hymnum*, id est, laudem divinam cum cantico, *incumbentem eloquiis*, id est, qui innititur sacræ Scripturæ, tractum ex ea, non solum ex psalmis, ut dicit Commentator : et hæc, *cum omnibus plenitudinibus Ecclesiæ*, id est, cum toto clero.

Et post hæc tertio *salutans*, id est, osculans, *divinam mensam*, id est, altare, *accedit ad virum* baptizandum *advenientem*, *et interrogat eum quid volens venit* : *eo vero* scilicet baptizato *religiose accusante incredulitatem* priorem *et ignorantiam veri boni*, scilicet Dei, *juxta traditionem anadochi*, et sic docuit eum ductor suus, et etiam accusando præteritam *desidiam*, id est, pigritiam, *a divina vita*, *que* pro et Episcopo *dignante consequi* ipsum baptizandum *Deum* per unionem ad ipsum *et divina* dona, quibus uniatur *per suam sacram medietatem*, id est, operationem sui sacrificii, quo

medius inter Deum et homines constituitur. Qui, dico, accusat se, rogans ut Episcopus dignetur admittere eum ad divina sacramenta, eo dico, sic accusante, Episcopus quidem *testatur universalem propitiationem*, id est, emendationem a peccatis secundum totam animam, sic quod nulla peccati macula remaneat : vel iterum secundum corpus et animam, et universaliter : quia quantum est ex parte propitiantis, ad omnes se extendit, licet non omnes recipiant : hanc, dico, *fore profuturam ipsi*, scilicet baptizando, *tamquam* quæ est a Deo *perfectissimo et immaculato* : propter quod universaliter abstergit peccati maculas.

DUBIUM.

1. Sed videtur, quod non debeat se accusare : quia baptismus, sicut dicit Augustinus, non requirit planctum pœnitentiæ : ergo similiter nec confessionem.

2. Præterea, Baptismus habet virtutem tantum ex passione Christi : ergo non requirit aliquam operationem in baptizando.

Solutio. Dicendum ad primum, quod baptismus in adulto requirit interiorem planctum de peccatis præteritis : aliter enim fictus accederet : planctum vero exteriorem non requirit : sed planctus exterior non dicitur esse confessio peccatorum, quia ad hanc tenetur, cum scriptum sit, Matth. III, 6, quod veniebant ad baptismum Joannis, *confitentes peccata sua*[1] : dicitur autem planctus exterior satisfactio injuncta pro peccatis : nihil enim debet eis injungi faciendum.

Ad secundum dicendum, quod virtus passionis Christi operatur in baptismo ut perficiens remissionem peccatorum et esse spirituale : nihilominus ut gratia non inveniat obicem, requiritur ex parte baptizandi detestatio posteriorum malorum, ne sit aliquod obstaculum gratiæ ex illis.

[1] Matth. III, 5 et 6 : *Tunc exibat ad eum* (Joannem) *Jerosolyma, et omnis Juda, et omnis regio circa Jordanem : et baptizabantur ab eo in Jordane confitentes peccata sua.*

ANTIQUA TRANSLATIO.

A. Et divinam ei conversationem introducens, et interrogans si sic conversaturus est, post confessionem imponit ejus capiti manum,

B. Et signans, describi imperat sacerdotibus virum et anadochum.

C. Ipsis autem describentibus virum, orationem sacram facit, et hanc omni sic Ecclesia faciente, subintroducit quidem eum, et exuit per ministros. Deinde statuens in occiduis intentum et manus erigentem ad ipsam conversas regionem, exsufflare quidem ipsi ter jubet satana, et adhuc quæ sunt abrenuntiationis confiteri. Et ter ei abrenuntiationem contestans, consistentem ter hoc transducit ad Orientem, et ad cœlum respicientem et manus extendentem, jubet coordinari Christo et omnibus a Deo traditis sacris eloquiis.

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Propositaque divine vivendi norma, nec non interrogato num ex ea victurus esset, assentienti manum capiti imponit, et consignans eum, sacerdotibus mandat, ut virum susceptoremque describant.

Quibus adscriptis, sacram infit precationem : qua una cum ipso ab universa congregatione completa, illum discingit, et per ministros exuit.

Sistens exinde ipsum ad occidentem prospectantem, manusque versus illam plagam aversas protrudentem, tertio Satanam insufflare jubet, atque insuper abrenuntiationis verba proferre ; eique ter abrenuntiationis solemnibus verbis propositis, cum eamdem toties conceptis verbis pronuntiavit, ipsum ad orientem transfert, et in cœlum intuentem, manusque attollentem, Christo cunctisque sacris a Deo traditis eloquiis jubet assentire.

Eo vero et hoc faciente, testatur iterum ei ter confessionem : et iterum ipso ter confitente, orans benedicit et manum imponit. Et ad summum exuentibus eum ministris, afferunt quidem sacerdotes unctionis sacrum oleum. Ipse autem unctionem per signationem ter incipiens, cœterum sacerdotibus virum ungere omni corpore tradens : ipse ad matrem filiolitatis venit.

D. Et tunc aquam sacris invocationibus sanctificans, et tribus sanctissimi chrismatis cruciformibus effusionibus perficiens illam, et chrismatis sanctissimis immissionibus æquali numero sacrum Deo acceptabilium Prophetarum inspirationis melodema consonans, jubet virum afferri ; et quodam sacerdote ex descriptione ipsum et anadochum prædicante, ipse quidem a sacerdotibus ad aquam ducitur ad summi sacerdotis manum, et ad eum manuductus ipse summus sacerdos desuper stans, reclamantibus iterum ad summum sacerdotem juxta aquam nomen perficiendi sacerdotibus, ter quidem ipsum summus sacerdos baptizat tribus perficiendi dimensionibus et emersionibus, trinam divinæ beatitudinis invocans substantiam. Accipientes autem eum sacerdotes porrigunt accessionis et anadocho et duci, et cum ipso accipientes vestimenta perficiendorum, adunatum ad summum sacerdotem iterum reducunt. Ipse vero deificantissimo unguento virum signans, participem manifestat de cætero sacræ perfectissimæ Eucharistiæ.

Hæc autem perficiens, ab ipsa in sequentia processione, iterum ad primorum extenditur contemplationem, quasi per nullum tempus aut modum in alieno quodam præter propria con-

VII Quo facto, trinam illi denuo præcipit professionem, tertioque professum benedicendo recipit, eique manum imponit. Dum vero ministri penitus eum exuunt, sacrum unctionis oleum afferunt sacerdotes. Pontifex vero trino signaculo inchoans unctionem, sacerdotibus hominem tradit toto corpore inungendum ; ipse autem ad adoptionis matrem (id est fontem) vadit ; cujus aquas postquam sacris invocationibus sanctificavit, nec non tribus sacratissimi unguenti crucis forma affusionibus, totidem sacri unguenti appositionibus sacrosanctum Deo afflatorum prophetarum divinæ adspirationis hymnum concinendo, consecravit, adduci virum jubet ; ac sacerdote quopiam e scripto cum ipsum tum susceptorem proclamante, initiandus sacerdotum manibus in aquam ducitur ad manum pontificis : qui superne adstans,ubi sacerdotes secundum aquas, versus pontificem initiandi nomen proclamarunt, ter eum immergit, sub ternam istam immersionem atque emersionem tres divinæ beatitudinis Personas invocando. Tunc excipientes eum cæteri sacerdotes, tradunt susceptori seu admissionis auctori, et ubi una cum eo initiatum veste congrua amiciverunt, rursus illum ad pontificem ducunt ; qui, divinitus sacrato oleo virum consignans, sacrosanctæ Eucharistiæ participem declarat.

VIII His rite peractis, a suo ad secunda progressu, ad rerum iterum præcipuarum exigitur contemplationem, ne ullo tempore vel modo quidpiam a suis institutis tractet alienum, sed assidue

versaturus, sed a divinis in divina attendens, et semper divino Spiritu transordinandus.

EXPOSITIO TEXTUS.

A. *Et divinam ei*, etc.

Deinde dicit : Et tunc Episcopus *introducens ei,* scilicet baptizando, *divinam conversationem*, id est, exponens quid credere et operari oporteat divinum virum, *et interrogans* eum, *si sic est conversaturus*, id est, si proponit illa servare, *post confessionem*, id est, postquam ille promiserit se observaturum, *imponit* quarto *capiti ejus manum.*

perpetuoque divini Spiritus ductu a divinis ad divina transformetur,

DUBIUM.

1. Sed videtur, quod non debeat imponere : quia hoc pertinet ad confirmationem in qua datur Spiritus sanctus ad robur, sicut dicitur in Actibus de Apostolis, quod *imponebant manus super illos, et accipiebant Spiritum sanctum*[1].

2. Præterea, Quare capiti potius quam alteri membro imponit manum ?

Et dicendum ad primum, quod hæc impositio manuum non est ad idem propter quod est in confirmatione, in qua per impositionem manuum datur Spiritus sanctus ad robur : sed hæc impositio manuum operatur ad reprimendam virtutem dæmonis, quæ est in fomite, ne possit impedire effectum baptismi.

Ad secundum dicendum, quod animales virtutes maxime manifestantur in capite : et ideo capiti manus imponitur ad repressionem omnium animalium motuum.

[1] Act. viii, 17.

EXPOSITIO TEXTUS.

B. *Et signans*, etc.

Deinde dicit : Et sic Episcopus *signans* baptizandum signo crucis, *imperat sacerdotibus describi virum*, baptizandum scilicet, *et* ejus *anadochum*.

DUBIUM.

1. Sed videtur, quod non debeat describi : quia describere videtur pertinere ad ordinationes ministrorum.

2. Præterea, Quæritur quare modo non describantur baptizandi sicut tunc ? Item in quo differt hæc descriptio a descriptione quæ fit in ordinibus ?

Et dicendum, quod ordinandi describuntur ad specialem titulum, ne aliis se ingerant, et infestent Episcopum, petentes sibi provideri si non essent ad specialem titulum ordinati : sed baptizandi ideo describebantur, legentibus presbyteris scripturam nominis ejus et sui anadochi, ut procederent tamquam recepti ab Episcopo, et ne aliquis infidelis in causam derisionis se immisceret, maxime cum quandoque essent multi baptizandi : modo autem hoc non est necessarium : quia omnes sunt fideles separati ab infidelibus. Et per hoc patet solutio ad totum.

EXPOSITIO TEXTUS.

C. *Ipsis autem describentibus*, etc.

Deinde dicit : *Ipsis autem*, scilicet sacerdotibus, *describentibus virum* utrumque, Episcopus *facit aliquam sacram orationem*, quinto, *et sic omni Ecclesia faciente*, habeat orationem dicendo « Amen », *subintroducit quidem* Episcopus *eum*, scilicet baptizandum ad se, *et* sexto *per ministros*, id est, diaconos *exuit* eum superioribus vestibus.

Deinde septimo Episcopus *statuens eum*, scilicet baptizandum *in occiduis*, id est, in occidentali parte templi, eum, dico, *intentum* ad intelligendum quod fit ei, et erigentem, id est, excedentem *manus conversas ad ipsam regionem*, scilicet occidentalem, a qua veniunt te-

nebræ, per quas significantur spirituales tenebræ, *jubet quidem ipsi* baptizando Episcopus *exsufflare ter satana,* id est, diabolo : et sumitur indeclinabiliter *satana* hic : in quo significatur expulsio omnis diabolicæ operationis, per hoc quod flatus expellitur : *et* jubet *adhuc* eum *confiteri* ea *quæ sunt abrenuntiationis,* ut cum dicitur, « Abrenuntias satanæ et omnibus pompis ejus ? »

Et sic *ter contestans ei* Episcopus *abrenuntiationem, confitentem,* dicendo, « Abrenuntio, » *ter hoc transducit* octavo *ad Orientem,* id est, orientalem partem templi, unde venit lumen, significans spirituale lumen quod est a Christo : *et* sic *jubet* eum *respicientem et manus extendentem ad cœlum coordinari,* id est, paciscendo se tradere *Christo et omnibus sacris eloquiis traditis a Deo* ad observandum ea.

Eo vero, scilicet baptizando, *et,* id est, etiam *hoc faciente, iterum* Episcopus *testatur ei ter confessionem,* id est, ut confiteatur se observaturum, *et iterum ipso ter confitente,* Episcopus *orans benedicit* eum aliqua oratione, *et imponit ei manum :* qui jam recipiens eum ad baptismum (et hoc est decimum) *et ad summum,* id est, ad ultimum (undecimo) *ministris,* id est, diaconibus ex toto jam *exuentibus eum,* scilicet baptizandum, *sacerdotes quidem afferunt sacrum oleum unctionis,* id est, sanctum ad differentiam olei infirmorum. *Ipse autem,* scilicet Episcopus, *incipiens unctionem per signationem ter,* id est, tria signa crucis cum oleo faciens supra baptizandum, *tradens sacerdotibus ungere cæterum virum,* id est, residuam viri partem, id est, *toto corpore, ipse* Episcopus *venit ad matrem filiolitatis,* id est, aquam in qua fit spiritualis generatio.

DUBIUM.

1. Sed videtur, quod non debeat eum inungere : unctio enim significat habilitatem ad opus in quantum aufert rigiditatem membrorum : hæc autem habilitas pertinet ad confirmationem in qua datur Spiritus sanctus ad robur operandi : ergo videtur quod baptizandus non debeat inungi.

2. Præterea, Operari sequitur esse : sed iste nondum habet esse spirituale, cum nondum sit baptizatus : ergo non debet inungi ad habilitatem.

3. Præterea, Quare incipit Episcopus eum inungere ?

4. Item, Quare non inungit eum oleo infirmorum ?

5. Item, Quando inungitur ?

Et dicendum, quod olei unctio removet membrorum rigiditatem et per consequens reddit expeditum ad operandum : et sic etiam unctio confirmationis. Item, mitigat etiam dolorem corporis, et quantum ad hoc significat mitigationem fomitis, et operatur ad hoc, et sic requiritur ante baptismum, ne virtus dæmonis existens in fomite impediat effectum baptismi : propter quod etiam fiunt exorcismi : Episcopus autem incipit inungere, ut ostendatur tota virtus baptismi descendere ab ipso in subditos. Ideo autem non ungit oleo infirmorum, quia illud oleum ordinatum est contra infirmitates corporales, quæ causantur ex peccato, ut tales solvat : hic autem non habet talem

infirmitatem corporalem, et ideo non est inungendus hoc oleo.

EXPOSITIO TEXTUS.

D. *Et tunc aquam*, etc.

Deinde dicit : *Et tunc* Episcopus, postquam venit ad aquam (duodecimo) *sanctificans aquam sacris invocationibus*, id est, invocationibus vel exorcismis, *et perficiens illam*, scilicet aquam, *sanctissimis tribus effusionibus Chrismatis cruciformibus*, id est, in modum crucis ter infundens et perficiens, *etiam sanctissimis immissionibus Chrismatis*, ut conservet a putredine peccati, propter balsamum quod corpora a putredine conservat, *et consonans sacrum melodema*, id est, Psalmum *inspirationis Prophetarum acceptabilium numero æquali*, scilicet tribus *effusionibus*, id est, cantat tres Psalmos in quibus fit mentio de baptismo, ut est ille, « Vox Domini super aquas[1]. »

Sic, dico, sanctificata aqua, *jubet* (tertiodecimo) *afferri* ad se *virum* baptizandum, *et* tunc *quodam sacerdote prædicante*, id est, nominante vel legente *ipsum* baptizandum *et anadochum* ejus, *ex descriptione*, id est, ex libro in quo prius eos scripserat : *ipse quidem*, scilicet baptizandus, *ducitur a sacerdotibus ad aquam* jam sanctificatam, *ad manum summi sacerdotis*, id est, Episcopi : *et* sic postquam baptizandus est *manuductus ad eum*, scilicet Episcopum (quartodecimo) *ipse summus sacerdos stans desuper*, id est, in eminentiori loco, et *iterum sacerdotibus reclamantibus ad summum sacerdotem*, qui est *juxta aquam*, *nomen perficiendi*, id est, baptizandi : ipse dico, *summus sacerdos*, id est, Episcopus (quintodecimo) *baptizat ipsum ter*, ibi, *tribus immissionibus et demersionibus perficiendi*, id est, ter immergendo et extrahendo, qui et hoc facit *invocans trinam substantiam*, id est, personam *divinæ beatitudinis*, dicens : « Ego « te baptizo in nomine Patris et Filii et « Spiritus sancti. »

Sacerdotes autem accipientes eum jam baptizatum de manu Episcopi (sextodecimo) *porrigunt eum et anadocho et duci accessionis*, id est, primo qui conduxit eum in accedendo, ut instruatur ab ipso de rudimentis fidei : *et* tunc (decimoseptimo) sacerdotes *cum ipso* anadocho *accipientes vestimenta* alba, quæ sunt *perficiendorum*, id est, baptizatorum, *reducunt iterum*, scilicet baptizatum *adunatum*, id est, assimilatum, *ad summum sacerdotem*, qui similiter albo erat indutus.

Ipse vero (decimooctavo) *signans virum deificantissimo unguento*, id est, confirmans eum Chrismate quo adulti statim confirmantur post baptismum, *manifestat* eum *de cætero esse participem sacræ perfectissimæ Eucharistiæ*, id est, licere sibi sumere corpus et sanguinem Christi : Episcopus *autem perficiens hæc*, id est, completis his, *iterum extenditur ad contemplationem primorum*, id est, eorum quæ supra se sunt divinorum, rediens ad

[1] Psal. xxviii, 3.

altare : extenditur, dico, *ab ipsa processione in sequentia*, id est, postquam operatus est in eos qui post ipsum sunt, baptizando et prædicando, ex quibus redit in prima, id est, ad hoc ut significet, quod ipse *per nullum tempus aut modum sit conversaturus*, vel conversurus, *in quodam alieno* opere *præter propria*, id est, divina opera, quæ sibi facta sunt propria per officium, *sed* quod sit *transordinandus* proficiendo *a divinis in* magis *divina attendens*, id est, cum tota cordis affectione *et semper* proficiens, et hoc *divino Spiritu*, id est, virtute Spiritus sancti.

8

ANTIQUA TRANSLATIO.

III. Theoria.

A. Hæc quidem est, quantum in symbolis, sacræ hostiæ divina generatio nil indecorum aut immundum, et sensibilibus habens characteribus, sed Deo dignæ contemplationis ænigmata, naturalibus et humanissimis speculis imaginata. Cur enim apparuerit refellens et diviniorem rationem perficiendorum silentem, persuaserit contemplativa, advenientis fiduciam comparans sacre, et omnis simul malitiæ per eximiam et

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

III. Contemplatio.

Hæc in sacris symbolis divinæ generationis initiatio nihil indecori vel profani quin nec sensiles figuras continet, sed Deo dignæ contemplationis ænigmata in naturalibus ad captum hominum speculis effigiata. Quid enim ei defuisse videatur, diviniori etiam mysteriorum silentio suppressa ratione, cum divina institutione satis probet accedentis, quam sancte operatur, vitæ integritatem, et per vitam probam ac

divinam vitam purgatione per aquam naturali corporaliter ipsi denuntians.

divinam, universæ simul malitiæ perpurgationem, naturali emundatione aquæ corporalius ipsi denuntiet ?

Hæc ergo etsi nihil quid divinius haberet perficiendorum symbolica traditio, non immunda esset, ut æstimo, doctrinam quidem rectæ vitæ introducens, perfectamque in malitia conversationis purgationem, universaliter corpore purgato naturaliter per aquam insinuans.

Ut itaque symbolica initiationum traditio nihil hoc divinius haberet, nequaquam, ut reor, expers esset sanctitatis, cum et recte vivendi disciplinam introducat, et omnimodam in vitiis transactæ vitæ emundationem, toto corpore aqua penitus perpurgato, naturaliter insinuet.

B. Sed sit quidem hic imperfectis introductivus animarum modus, et hierarchica et uniformia, quantum fas, a multitudine distinguens, et commoderans immundis ordinibus compactam conversationem. Nos autem ascensionibus sacris in perfectorum principia respicientes, et ea divinitus eruditi cognoscemus, et quorum sunt characterum effigies, et quorum sunt invisibilium imagines. Sunt enim, ut in ea quæ est de *Invisibilibus et sensibilibus* actione aperte disputatum est, quædam quidem sensibiliter sacra invisibilium imaginationes, et in ea manuductio et via. Invisibilia vero eorum quæ secundum sensum hierarchicorum et principium et scientia.

Verum sit hæc quidem rudioribus introductio spiritalis, quæ et sacramenta sancta atque unitiva, uti fas est, a promiscuis distinguat, et singulis ordinibus accommodatam concinnet sublimationem : nos autem, cum sacris ascensionibus sacramentorum principia contemplantes, sacro eadem afflatu perceperimus, cognoscemus quorum characterum sint effigies, et quarum rerum occultarum imagines existant. Ut enim in opere *De intelligibilibus ac sensibilibus* perspicue declaratum est, sensibilia sacramenta, simulacra sunt intelligibilium, ad quæ manuducunt ac viam sternunt ; intelligibilia vero, sacramentorum sensibilium principium sunt atque scientia. II

DIVISIO TEXTUS.

A. *Hæc quidem est, quantum in symbolis, sacræ*, etc.

In parte ista intendit proponere contemplationem sive spiritualem intellectum eorum quæ sensibilibus actionibus circa baptismum exerceri dixerat : unde et *Theoria* intitulatur, et dividitur in partes duas. In prima ostendit quomodo convenienter per sensibilia symbola exercetur perfectio Ecclesiasticæ hierarchiæ in sacramentis. In secunda accedit ad spiritualem intellectum symbolorum positorum circa baptismum, ibi (§ 9), *Dicamus ergo quomodo*, etc.

Prima dividitur in tres. In prima dicit nos convenienter perfici per materialia symbola. In secunda manifestat hoc specialiter in baptismo, ibi (§ 8), *Cur enim apparuerit*, etc. In tertia ex dictis ponit hunc modum qui est per symbola, et manifestat esse nostræ perfectionis quantum ad imperfectos, et qualiter circa hoc se habeant imperfecti, ibi (§ 8, B), *Sed sit quidem*, etc.

DUBIUM.

1. Sed videtur circa primam partem, quod inconveniens sit nos perfici per corporalia : nihil enim debet quærere perfectionem a minori : sed homo major est dignitate naturæ, corporalibus, inanimatis maxime : ergo non debet in eis quærere suam perfectionem.

2. Præterea, Ad Gal. III, 1 et seq., increpat Apostolus eos qui convertuntur ad infirma et egena elementa, talia qualia sunt symbola sacramentorum, quia infirmum dicitur defectu virtutis : hæc autem non videntur habere virtutem perficiendi hominem : ergo non debet homo in eis quærere suam perfectionem.

3. Præterea, Sicut dicit Philosophus, « Si non tangit, non agit, nec sequitur « alteratio : » sed hæc symbola corporalia non possunt tangere animam quæ spiritualis est : ergo non possunt agere in ipsam, nec aliquo modo immutare ipsam secundum perfectionem gratiæ.

Solutio. Dicendum ad primum, quod majus nisi minoretur, non debet quærere perfectionem suam in minoribus : sed homo a dignitate sua per peccatum minoratus est : et ideo hoc sibi in pœnam datum est, ut qui suo superiori subjacere non voluit, aliquo modo subsit minoribus, perfectionem suam quærendo in illis. Et hæc solutio non videtur esse secundum intentionem auctoris : et idcirco aliter potest dici, quod homo non quærit perfectionem suam in rebus corporalibus

in quantum minora ipso sunt, sed secundum quod aliquo modo supra ipsum facta sunt per virtutem divinam quæ est in ipsis, non quantum ad dignitatem naturæ, sed secundum quod homo per ipsa accipit perfectionem gratiæ a Deo : et hoc ideo quia proportionale est nobis accipere per sensibilia propter naturam intellectus nostri : et hæc solutio videtur esse secundum intentionem Dionysii.

Ad secundum dicendum, quod sacramenta novæ legis non sunt infirma quæ causant gratiam, non sunt egena quæ continent gratiam : Apostolus autem loquitur de sacramentis veteris legis, quæ tantum erant signa et nihil causare poterant, et maxime postquam consummata erant.

Ad tertium dicendum, quod est ibi quidam tactus corporalis corporis ad corpus : sed virtus quæ est a Deo in sacramento, tangit spiritualiter animam, et perficit eam.

EXPOSITIO TEXTUS.

Hæc quidem est, etc.

Littera sic exponitur : *Hæc quidem* quam diximus, *est divina generatio*, quia per baptismum filii Dei nascuntur, *sacræ hostiæ*, id est, immolationis qua homo immolatur Deo, *quantum in symbolis*, id est, quantum pertinet ad symbola hujus sacramenti. Alia translatio habet, « sanctæ perfectio Dei generationis, » quia scilicet divina generatione perficitur. Hæc dico, *et*, id est, etiam ex ipsis *sensibilibus characteribus*, id est, figuris, *nihil habens indecorum*, sed est ibi decor ex proportione sensibilium ad significandum spiritualia, *neque immundum* propter ipsam rei pluritatem : et hoc dicitur ad differentiam idololatriæ, in qua ipsa materia sensibilium ad significandum fœtida et turpis est, quia perfundebant se sanguine, et jacebant in pellibus immolatorum animalium, et similiter etiam sacramenta veteris legis in ipsis sensibilibus habebant immunditiam quamdam ex cadaveribus immolatorum animalium : *sed habens ænigmata*, id est, obscuras repræsentationes, *contemplationis dignæ Deo*, id est, decentis Deum propter similitudinem proportionis : *ænigmata* dico, *imaginata*, id est, figurata, *speculis*, id est, creaturis repræsentantibus nobis spiritualia, *naturalibus* nobis, et *humanissimis*, id est, hominem maxime decentibus, cujus intellectus accipit cum continuatione et tempore propter hoc quod accipit a phantasia et sensu. « Ænigma autem « proprie, secundum Donatum, est quædam obscuritas verborum involuta : » sed hic sumitur pro qualibet obscura repræsentatione, sicut dicit Apostolus, I ad Corinth. XIII, 12 : *Videmus nunc per speculum in ænigmate*, ubi dicit Augustinus, quod « ænigma est obscura allegoria. » *Enim*, id est, quia si baptizans *persuaserit*, id est, docuerit baptizatum per sensibilia, *contemplativa*, scilicet supernaturalia quædam *sacre comparans*, id est, ex comparatione sensibilium excitans *fiduciam advenientis* ad baptismum de sua salute, et hoc *denuntians ipsi* baptizando *omnis simul malitiæ*, id est, omnium peccatorum suorum, *per vitam eximiam*, id est, nobilem quantum ad dona, *et divinam* quantum ad id quod in baptismo recipit, et hoc quantum ad unionem cum Deo : hoc dico, denuntians *naturali purgatione corporaliter* facta *per aquam*,

quæ naturaliter mundat corpora, et significat purgationem animæ a peccatis : si, inquam, sic persuadeat, *cur apparuerit*, id est, quare potest videri aliquid *refellens*, id est, reprobare, *et*, id est, etiam *silentem diviniorem*, id est, altiorem rationem *perficiendorum*, id est, eorum quæ perficiuntur in baptismo? Quasi dicat : Nulla ratione persona potest aliqua refellere baptismi sacramentum quantum ad symbola, etsi nulla ratio esset nisi quæ dicta est de mundatione aquæ, cum tamen plures sint. Alia translatio habet planius sic : « Quid enim videatur peccare, etsi divinior sermo eorum quæ « fiunt taceatur persuasibilitate et contemplatione accedentis bonam vitam « sancte negotiata, id est, procurata, et « universæ simul malitiæ purgationem « ipsi denuntians? » *Ergo*, ex immediate dictis, *hæc symbolica traditio perficiendorum*, id est, ritus baptismi, *non esset immunda, ut æstimo*, id est, certe scio, *et*, id est, etiam si *nihil quid haberet* divinius figuratum : *hæc* dico, *quidem introducens doctrinam rectæ vitæ*, id est, significans per aquam, propter nitorem quam præbet, et *insinuans purgationem conversationis præteritæ*, quæ fuit *in malitia, universaliter corpore*, id est, toto corpore *purgato naturaliter per aquam*.

DUBIUM.

Sed videtur, quod baptismus non debeat fieri in aqua, sed magis in aliis liquoribus.

1. In baptismo enim non solum aufertur peccatum, sed etiam confertur gratia : sacramentum autem significat quod efficit, aqua autem cum non adhæreat corpori, sed tantum purget sordes, non significat aliquam collationem gratiæ, sed tantum purgationem a culpa : ergo convenientius fieret in oleo quod adhæret corpori, vel in aliquo alio liquore.

2. Præterea, Videtur quod in omnibus speciebus aquæ possit fieri baptismus : aquæ enim non competit baptismus secundum quod est quoddam commune, sed secundum esse quod habet in natura, quia secundum hoc habet proprietates significantes effectum baptismi : secundum esse autem quod habet in natura, est in speciebus suis : ergo aquæ secundum species suas competit baptismus : sed cum lixivium et vinum sint species aquæ secundum Philosophum, videtur quod in eis possit fieri baptismus.

3. Præterea, Sicut dicit Philosophus in libro de *Generatione*, « Species simpli« cium elementorum manent in mixtis : » ergo videtur, quod in aqua secundum quod est in corpore mixto, possit fieri baptismus.

4. Item, Videtur quod in cervisia et in aquis permutatis per artem : ars enim non dat formam substantialem, quia for-

ma artis accidens est : ergo non mutatur aqua a specie sua : ergo in ea potest fieri baptismus.

Solutio. Dicimus, quod aqua maxime competit baptismo inter alios liquores, et hoc propter tria : aqua enim est communis, et ideo communis materia debet respondere sacramento necessitatis, ne propter defectum materiæ aliquis privetur salute quæ est per baptismum. Secundo, quia alii liquores propter hoc quod adhærent corpori, non simpliciter mundant, sed tingunt : unde non ita congrue significant interiorem mundationem. Tertio, primum mundans est aqua, etsi enim aliqua mundent, habent hoc secundum quod participant aliquid aquæ.

Ad primum ergo dicendum, quod effectus non est de essentia ejus : effectus autem baptismum consequens est consecutio gratiæ : unde non debet esse in Sacramento baptismi adhæsio prius consecutioni gratiæ. Vel dicendum, quod aqua per hoc quod abluit, facit etiam nitere, et illi nitori respondet collectio virtutum in re sacramenti.

Ad id quod ulterius quæritur, dicendum quod sciendum, quod in omnibus speciebus in quibus manet aqua secundum suum effectum, scilicet cum impetu infrigidandi, mundandi et fluendi, potest fieri baptismus : unde in quibusdam aquis alchimicis, quæ per effectum manifestantur alterius esse speciei, quia convertunt metalla, quod non est effectus aquæ, et si non moveantur, stant et non fluunt, non potest fieri baptismus. Et similiter in vino et oleo, quia non manet effectus mundandi. Sed in aqua calida potest, quia licet per violentiam sit in contraria dispositione, manet tamen naturalis virtus ad infrigidandum. Et ideo dicimus, quod in aqua secundum quod est in mixto, ut in oleo, vel vino, non potest fieri baptismus : quia licet maneat in mixto secundum primum esse quod est a forma substantiali, non tamen manet secundum quod est in esse perfecto prout est activum et passivum, quia qualitates permiscentur, et efficitur alia qualitas media. Et similiter etiam non potest fieri in aquis permutatis per artem, si non remaneant effectus, sicut in cervisia : licet enim ars agens instrumento artis quod est istud cujus est principium voluntas, ut dolabrum, non possit mutare species naturaliter, tamen cum agit per instrumentum naturale, ut per ignem, potest fieri transmutatio speciei. Et per hoc patet solutio ad totum.

EXPOSITIO TEXTUS.

B. *Sed sit quidem*, etc.

Deinde dicitur : *Sed* ex quo hæc traditio quæ est per symbola, nihil habet immundum, *sit quidem*, id est, supponatur esse, *hic modus introductivus animarum in salutem imperfectis*, id est, quantum ad imperfectos, *distinguens*, id est, separans occultando, *et hierarchica* dona *et uniformia*, id est, simplicia, *a multitudine* infidelium ne irrideant, *quantum fas est*, id est, possibile occultari, *et commoderans*, id est, proportionaliter tradens, *compactam*, id est, convenientem *conversationem immundis ordinibus*, id est, imperfectis, qui nondum mundati sunt. Alia translatio habet, « *particularibus* » actionibus, et sunt actiones particulares, ut incipientium, proficientium et perfectorum, quibus proportionaliter

est per singula accipere. Alia littera habet, « *incompactam,* » id est, incompositam altitudinem supernaturalium. *Nos autem* qui nec infideles nec imperfecti sumus, *respicientes sacris ascensionibus* intellectus, a statu imperfectorum, *in principia perfectorum,* id est, de numero divinorum quæ sunt scilicet principia quærenda symbola quasi finis, *et eruditi divinitus,* id est, a Deo ea principia cognoscemus per hoc, *quorum characterum,* symbola sunt *effigies,* id est, similitudines, et hoc dicitur quantum ad id quod significant et causant et continent, *et quorum invisibilium sunt imagines,* id est, figuræ, et hoc dicitur quantum ad figurata, quia nec causant nec continent, sicut gloriam. *Sunt enim, ut disputatum est aperte,* id est, latius, *in ea actione quæ est de Invisibilibus et de sensibilibus* (quem librum non habemus) *quædam quidem sensibiliter sacra,* id est, sensibilia sacra quæ sunt *imaginationes,* id est, figuræ *invisibilium,* quantum ad materiam sacramenti, *et manuductio in ea,* scilicet invisibilia quantum ad totum sacramentum, *et via,* quantum ad rem sacramenti, quæ jam dixerat invisibilia. *Invisibilia vero sunt et,* id est, etiam *principium eorum hierarchicorum quæ* sunt *secundum sensum,* id est, sensibilium symbolorum, in quantum quæruntur sensibilia propter illa, *et* sunt *scientia* rerum in quantum accipiuntur per ea, sicut scientia conclusionum ex præmissis.

9

ANTIQUA TRANSLATIO.

Dicamus ergo quomodo divinæ beatitudinis bonitas semper juxta eadem, et sit sic habens, proprii luminis beneficos radios in omnes copiose expandit intellectuales vultus. Si quis ergo discesserit ab invisibili lumine, aut invisibilibus, superbus per se potens, malitiæ amore, intimans naturaliter inspersas ei ad illuminandum virtutes, protendit præsentis sibi luminis, non

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Dicimus itaque, divinæ beatitudinis bonitatem, eamdem semper et eodem modo se habentem, beneficos lucis suæ radios cunctis oculis mentalibus abundanter expandisse; adeoque si spontanea mente præditorum arbitrii libertas spiritale lumen deserat, a natura sibi insitas luci excipiendæ vires amore pravi præcludens, præsenti quidem luci se subducit, hæc tamen eam mi-

recedentis, sed superlucentis ipsa tristis et convertens a currente deiformiter. Siquidem moderate ipsi dati visibili visiones supersiliet, et ad ipsas semper suum vultum claritates obtueri fiducialiter audebit, lux quidem operabitur præter lumen nihil, ipsa vero perfecta imperfecte concupiscens, eo quidem quo inobediens est, non etiam intelliget : humile vero inornate despiciens per seipsam restaurat. Verumtamen, quod quidem dixeram, benefice semper in intellectualibus vultibus divinum expansum est lumen, inestque ei recipere præsente eo, et semper ad divinam propriorum traditionem existente paratissimo. Ad hanc divinus summus sacerdos formatur imitationem, luciformes suæ divinæ doctrinæ claritates copiose in omnes expandens, et ad venientem illuminare Dei imitator paratissimus est, non invidiose neque immunde priori apostasia immoderata quidquam semper usufus, sed divinitus semper provenientibus suis in lucem ductionibus hierarchice relucens in bono ornatu et ordine et analogia uniuscujusque ad sacra commensurationis.

nime destituit. sed vel conniventem illuminat, atque aversanti benigne prorsus occurrit. Quod si mediocri instructa videndi facultate terminos transilierit, radiisque visum superantibus temere ausa fuerit obtueri, lux quidem nihil a se alienum faciet, verum ipsa perfectis imperfecte se ingerens, aliena neutiquam assequetur, mediocritate porro sua insolenter superbiens, sua culpa frustrabitur. Benigne tamen, ut dixi, divina lux mentalibus semper oculis patet, ejusdemque præsentis, et ad Deo dignam sui semper communicationem paratissimæ, copiam habere licet. Ad hujus imitationem divinus antistes effingitur, lucidos divinæ eruditionis radios super omnes luculenter explicans, et se accedentem Dei imitatione illuminandi promptissimus, nulla utens objurgatione, vel dira propter priorem defectionem vel intemperantiam imprecatione, sed exemplo Dei, ad se accedentibus suis semper illuminationibus pontificaliter affulgens cum decore atque ordine, et pro cujusque ad sacra capacitatis ratione.

Sed si quidem sanctæ ordinationis est principium divinum secundum quod seipsos cognoscunt sacri intellectus, ad consequens naturæ visibile recurrens, in principio quidem quis quando est, ipse videbit et hoc accipiet primum ex respectu ad lumen sacrum donum. Qui autem bene propria lumini impassibilibus oculis inspicit, ex non lucentibus quidem revertetur ignorantiæ obscuris. Dei autem perfectissimam unitatem et participationem, qui imperfectus est, non ipse inde concupiscet : in brevi vero per ipsa sua prima, deinde adhuc priora, et per illa præstantia et perfecta, in sublimissimam divinam in ordine et sacre ascendet communionem. Hujus est or-

Sed quoniam divinum Numen sacræ disciplinæ principium existit, IV
qua sanctæ mentes in sui deveniunt cognitionem ; quisquis ad insitum naturæ lumen recurrerit, principio quidem quis tandem ipse sit videbit, hocque lucis accessione munus sacrum referet ; porro qui propria sua recte irreflexis oculis considerarit, abditas quidem ignorationis sui tenebras eliminabit perfectissimæ tamen Dei unionis et participationis adhuc exsors, ejusdem desiderio sponte non allicietur ; sed sensim primum a propriis ad potiora, et ex iis ad potissima, nec non perfectus jam in ordine, ad principalem Dei celsitudinem sacro quodam modo evehetur. Hujusce venusti sacri-

natus, et sacri ordinis imago advenientis confusio, et eorum quæ sunt secundum seipsum cognitio ad summum sacerdotem viæ anadochum habens ducem. Eum vero sic ascendentem divina beatitudo in suam participationem recipit, et proprio lumine tamquam quodam ipsi signo tradit divinum perficiens, et communicantem divinorum partis et sacræ ordinationis. Quorum est symbolum sacrum a summo sacerdote advenienti donatum signaculum, et sacerdotum salutaris descriptio in salvatis eum connumerans, et memoriis sacris ponens apud eum anadochum, tamquam vivificæ ad veritatem viæ amatorem quidem, et consequentem ducis divini, non errantemque Deo traditis ductionibus sequentis manuductorem.

que ordinis argumentum est, accedentis verecundia, rerumque ad se spectantium cognitio, ad summum sacerdotem viæ ducem nacta susceptorem. Sic adductum, divina beatitudo ad sui admittit communicationem propriæque lucis, instar signi cujusdam, ipsum participat, Deo intimum reddens, ac consortem munerum divinorum, atque ordinis sacri; quorum sacra est tessera, summi sacerdotis accedenti datum signaculum, nec non salutaris descriptio sacerdotum salvandis eum aggregans, atque sacris inserens monumentis una cum susceptore, tamquam salutiferæ ad veritatem viæ : illum quidem, amatorem sincerum ac comitem ductoris divini ; hunc vero minime errabundum divinitus traditis institutionibus sequentis manuductorem.

Sed non inest summe contraria simul participare, neque communionem quamdam ad unum habentem partitas habere vitas, si unus recipit firmam participationem, sed immensurabilem esse, et inordinabilem in omnibus uniformitate divisionibus. Quod quidem symbolorum traditio sacre expandens : advenientem velut priorem vitam exuens, et usque juxta illam habitus solvens ultimos, nudum et discalceatum sistit, ad occidua adspicientem, et manuum abrenuntiatione obscuræ malitiæ renuentem communiones, et ingenitum sibi dissimilitudinis habitum tamquam exspirantem, et universales confitentem ad deiformis contrarium abrenuntiationes. Sic omnino non detentum ipsum et absolutum factum, in conspectum transducit in divino lumine, statum et respectum futurum fore munde, in perfectissimo ex malitia reditu, promittens, et sacras ejus ad unum rationabili intuitu confessiones uniformi facto per veritatis amorem respiciens.

Cæterum non licet summe contraria simul participare, neque communicationem aliquam cum uno habenti divisas habere vitas, si unius stabilem præferat participationem ; sed exsortem esse decet expertemque omnium uniformitatis divisionum : id quod signorum traditio sacra innuit, dum accedentem priori quodammodo vita exuens, et ad extremos usque affectus exspolians, nudum et discalceatum statuit versus occidentem spectantem, nec non manuum rejectione tenebricosæ malitiæ communionem abnuentem, atque agnatum sibi dissimilitudinis statum quodammodo efflantem, totalesque profitentem deiformitati adversantium abrenuntiationes. Sic omnino ipsum affectus jam expertem exsortemque traducit ad orientem, divinælucis statum illi adspectumque, omnimoda malitiæ fuga, fore purum annuntians ; ipsumque sacrosanctis, cum uno totali conspiratione, professionibus uniformem effectum, vere amanter suscipiens.

DIVISIO ET EXPOSITIO TEXTUS.

Dicamus ergo, etc.

Hic incipit ponere quid significent symbola baptismi prius positi, et primo quid significent ea quæ fiunt circa introducendum, secundo de his quæ fiunt circa baptizandum postquam introductus est, ibi (§ 9, V), *Sed non inest summe*, etc.

Prima dividitur in tres. In prima ostendit qui significet prædicatio Episcopi. In secunda, quid ductio anadochi, ibi (§ 8, IV), *Sed si quidem sanctæ*, etc. In tertia, quid conscripto sacerdotum, ibi, *Eum vero sic ascendentem*, etc.

Circa primum, primo ponit signatum prædicationis quod est divinum lumen, omnibus se offerens, quod tamen per se recipere, non debet quis præsumere. In secunda ostendit quomodo prædicando Episcopus imitatur hæc, ibi, *Ad hanc divinus*, etc.

Littera sic exponitur : *Ergo* ex quo invisibilia sunt scientia symbolorum, *dicamus quomodo bonitas divinæ beatitudinis semper* est manens *juxta eadem*, quia non mutatur de uno in aliud, et quomodo ipsa *sic sit*, id est, similiter semper se *habens*, *expendit copiose beneficas radios proprii*, id est, sui *luminis*, qui sunt causa omnis boni in creatura, *in omnes vultus intellectuales*, id est, in omnes mentes angelicas vel humanas. *Ergo si quis*, id est, si *aliquis discesserit ab invisibili lumine*, quantum ad theophaniam, quæ est medium sub quo videntur divina, *aut* ab *invisibilibus* divinis in quæ ducit lumen theophaniæ, *superbus per se potens*, id est, superbe credens per se posse sine magistro accipere lumen divinum. Alia translatio habet, « *spontanea propria voluntas*, » id est, quod sua voluntate credit se posse in divina, *amore malitiæ*, id est, mali, malum enim in quantum hujusmodi non desideratur, sed in specie boni quod est sibi subjectum, et hoc fecerit *intimans naturaliter virtutes divinas inspersas ei ad illuminandum*, id est, præsumptuose se ingerens ad divina ulterius perscrutanda ex solis naturalibus, *ipsa* anima ejus *tristis*, id est, obtenebrata, *et convertens*, id est, « avertens » (sic enim habet alia littera) se *a currente*, id est, ab occurrente sibi lumine *deiformiter*, id est, sicut decet divina, *protendit*, id est, deficit, vel « suspendit » secundum aliam litteram, *luminis*, id est, a lumine divino, *præsentis*, id est, præsente sibi, *non recedentis*, id est, recedenti ab ipso, *sed superlucentis*, id est, superlucenti : non enim privatur divino lumine, quia divinum lumen deserit eum, sed quia ipse se avertit, sicut qui claudit oculos ad solem. *Siquidem* præsumptuosus ipse *supersiliet*, in superiora se erigens, non contentus sibi proportionatis, id est, transcendet *visiones* (alia translatio habet « terminos ») *visibilis dati ipsi moderate*, id est, proportionaliter sibi, *et audebit fiducialiter*, id est, præsumptuose *obtueri ad ipsas claritates* divinas *super vultum suum*, id est, quæ sunt supra proportionem sui intellectus, *lux quidem nihil operabitur præter lumen*, quia non faciet tenebras in ipsa anima, *ipsa vero* præsumptuosa anima *concupiscens perfecta*, id est, divina, *imperfecte*, id est, inordinate, *eo quidem* modo *quo est inabe-*

dicens, non contentus accipere per alios, ut sibi constitutum est a Deo, *etiam* per se *non intelliget* : ea *vero* per se ipsam *despiciens humile*, id est, mediocre quod erat sibi proportionatum, *inornate*, id est, indecenter, *per se ipsam restaurat*, id est, per se ipsam volens accipere amittit : unde alia littera habet, « *eo privabitur*, » et iterum alia littera habet, « *refellet*, » et sic privabitur. Magis superius hæc habet : « Quæ non sunt propria quidem, non « consequitur : id autem quod est secun-« dum mensuram, inordinate contem-« nens, per se ipsam, eo privabitur. » *Verumtamen* quamvis privetur, *divinum lumen semper est expansum in intellectualibus vultibus benefice* ad effectum bonitatis, *quod quidem* etiam prius *dixeram*, *que* pro et *inest eis*, scilicet vultibus, id est, in eis est *recipere ab eo* scilicet divino lumine *præsente eo*, *et semper existente paratissimo ad divinam traditionem propriorum* donorum.

Divinus summus sacerdos formatur ad hanc imitationem, scilicet divini luminis : sacerdos, dico, *copiose expandens luciformes*, id est, luci divinæ similes, *claritates suæ divinæ doctrinæ*, *et est paratissimum illuminare*, per prædicationem *advenientem* ad se *Dei imitator* : in hoc ipso, dico, *semper non usurus*, id est, nonnumquam, *quidquam de priori apostasia immoderata*, id est, de priori vita sua peccati, in qua recedens a Deo, mensura virtutis carebit : non usurus, dico, *invidiose*, ut rejiciat creditum sibi donum, *neque immunde*, ut vita concordet doctrinæ, *sed semper relucens*, per doctrinam et exemplum, *hierarchice*, id est, per actiones hierarchicas *suis ductionibus*, quibus ducunt subditos, *provenientibus divinitus*, id est, Deo perficiente, *in lucem*, et hoc *in bono ornatu* quantum ad dona, *et ordine*, quantum ad gradum, in quo per donum constituitur, *et analogia commensurationis uniuscujusque ad sacra* quantum ad proportionem recipientis ad receptum.

Sed siquidem, etc. Hic ostendit quid significet anadochi ductio, et primo ponit signatum quod est conditio suæ imperfectionis. Secundo, convenientiam signati ad signum, ibi, *Hujus est ornatus*, etc.

Littera sic exponitur : *Siquidem principium divinum sanctæ ordinationis* ad Deum, id est, primum in conversione ad Deum, *est*, *secundum quod intellectus sacri* hominum vel Angelorum *cognoscunt seipsos quando quidem quis*, id est, aliquis *est in principio* conversionis ad Deum *recurrens ad visibile consequens*, id est, conveniens suæ *naturæ*, *ipse* tunc *videbit* seipsum, *et primum accipiet hoc donum*, cognitionis scilicet sui, *ex respectu ad sacrum lumen*, id est, divinum. Alia translatio habet : « Sed si bo-« næ ordinationis principium divinum « est, secundum quod sui ipsarum sunt « cognitrices sanctæ mentes, qui ad pro-« prium visibile naturæ recurret, in prin-« cipio quidem quis ipse est videbit. » *Qui autem bene*, id est, attente *inspicit propria*, id est, suam conditionem *lumini impassibilibus*, id est, non trementibus *oculis* mentis, sed defixis ad hoc et non resilientibus : qui autem vult videre propriam infirmitatem, *revertetur quidem ex obscuris*, id est, tenebris *ignorantiæ non lucentibus* : *autem* pro sed, *non inde*, id est, statim hoc facto, *ipse qui imperfectus* adhuc *est*, *concupiscet perfectissimam unitatem et participationem Dei*, sicut habent perfecti : qui autem statim vult ascendere ad summa, *vero*, id est, sed *in brevi per ipsa* quæ in se cognovit, primo cognoscet *prima sua*, id est, ea quæ sunt immediate priora illis, *deinde adhuc* per illa alia *priora*, *et per illa* adhuc alia *præstantia* eis, id est, superiora, et sic gradatim perfectus *in ordine*, id est, ordinate, *et sacre*, id est, decenter *in sublimissimam communionem divinam ascendet*.

Hujus quod diximus, *est ornatus*, id est, decens repræsentatio, *et imago*, id est, signa dicti *sacri ordinis*, qui est in ascendente, *est confusio*, id est, verecundia advenientis ad baptismum, qua non ingerit seipsum ad Episcopum, *et cognitio eorum quæ secundum seipsum*, id est, suæ imperfectionis a qua causatur confusio : hæc, dico, *confusio*, *habens*, id est, quærere faciens habendum *anadochum ducem viæ* quæ est *ad summum sacerdotem*.

Eum vero, etc. Hic ostendit quid significet descriptio, et primo ponit signatum quod est receptio a Deo in suam participationem. Secundo ponit esse signum hujus quod dictum est, ibi, *Quorum est symbolum*, etc.

Littera sic exponitur : *Vero*, pro sed, *divina beatitudo recipit in suam participationem eum*, scilicet baptizandum, *sic*, id est, gradatim *ascendentem*, *et tradit* ipsi de *proprio lumine tamquam quodam signo*, per hoc scilicet consignans eum omnibus, *perficiens* eum *divinum* per assimilationem ad Deum, *et communicantem partis*, id est, distributionis *divinorum* quantum ad dona, *et sacræ ordinationis* in quantum per dona ponitur in gradu hierarchiæ.

Quorum, scilicet eorum quæ modo dicta sunt, *symbolum est sacrum signaculum donatum advenienti* ad baptismum *a summo sacerdote*, quia dictum est quod signabat eum crucis signo, *et* etiam *salutaris descriptio sacerdotum*, quia eum præcepto Pontificis inter salvandos conscribebant : descriptio quidem, dico, *connumerans eum*, scilicet baptizandum, *in salvatis*, id est, in numero salvatorum, et in *memoriis sacris*, id est, scripturis, quæ propter memoriam sunt, *ponens apud eum*, id est, cum eo *anadochum* : connumerans, dico, eum, scilicet baptizandum, *tamquam amatorem vivificæ viæ* quæ est *ad veritatem* ducens, et tamquam *consequentem divini ducis*, id est, secutorem sui anadochi, et ponens anadochum tamquam *non errantem* quantum ad se scilicet *manuductorem sequentis*, eum, scilicet baptizandi, *ductionibus*, id est, instructionibus *traditis* sibi a *Deo*.

Sed non inest, etc. Hic ponit signata eorum quæ exercentur circa baptizandum susceptum, quorum primum est exutio vestimentorum, quæ significat recessum a vitiis.

Dicit ergo : Diximus, quod scribitur quasi jam receptus in divinam participationem : *sed non inest*, id est, non contingit *simul participare contrario summe*, id est, in perfecto actu, *neque contingit habentem quamdam communionem ad unum*, id est, ad Deum *habere vitas partitas*, id est, actiones vitæ dispersas ad materialia quæ diversa sunt. *Si tamen recipit firmam*, id est, constantem *participationem unius*, id est, Dei : *sed* oportet eum qui habet vitas partitas, *esse immensurabilem*, id est, non contentum, vel regulatum in suis actionibus secundum formam unius, *et inordinabilem*, propter defectum a fine, *in omnibus divisionibus* ab *uniformitate*, id est, uniformi, id est, quantum ad omnia in quibus separatur a primo. *Quod*, scilicet id quod dictum est, *expandens*, id est, insinuans, *sacræ traditio symbolorum*, id est, per symbola, *exuens advenientem* ad baptismum vestimentis, *velut priorem vitam*, significando exutionem a vita peccati, *et solvens*, id est, auferens *ultimos habitus* animæ ejus *usque juxta illam*, scilicet vitam peccati, quia totum ad illam pertinens deponitur : hoc, dico, faciens, *sistit*, id est, statuit baptizandum, *nudum*, ut significetur depositio interiorum habituum, *et discalceatum*, ut significetur purgatio a præteritis actionibus, quibus est spiritualiter progressus in bonum vel in malum sicut per pedes, *adspicientem ad occidua*, id est, ad occidentales par-

tes, *et renuentem communiones obscuræ malitiæ*, id est, diabolicæ *abrenuntiatione manuum*, id est, extensione quæ abrenuntiationem significat, et eum *tamquam exspirantem*, id est, ad modum exspirationis qua illud exsufflat extra se mittendo *ingenitum habitum dissimilitudinis*, id est, habitum peccati, qui est ingenitus quantum ad causam, scilicet fomitem, et facit nos Deo dissimiles, *et* eum *confitentem universales abrenuntiationes ad contrarium deiformis*, id est, ad omne quod contrariatur divinæ gratiæ. Et *sic* hoc facto *transducit in conspectum*, id est, ad Orientem unde venit lumen quo conspicimus, *ipsum*, scilicet baptizandum, jam per abrenuntiationem oris et operis et cordis *factum non detentum*, servitute peccati, *et absolutum* ab eo, *promittens* ei *fore* sibi *munde*, id est, sine peccati et ignorantiæ macula, *futurum statum*, quantum ad affectum, *et respectum*, quantum ad intellectum, *in divino lumine*, id est, si erit in participatione divini luminis, *et hoc in reditu perfectissimo ex malitia*, id est, per hoc quod recessit perfecte : et traditio, dico, *respiciens sacras confessiones ejus*, scilicet baptizandi, de fide *rationabili intuitu ad unum*, scilicet Deum quem acquisivit in respiciendo ad divinum lumen. Ipso jam *facto uniformi*, per hoc, quia collectus est in unum, *per amorem veritatis* primæ, non dividens amorem suum circa temporalia.

Et sic exposita est depositio vestium, adspectus ad Occidentem, extensio manuum, quæ significat renuntiationem operis, et exsufflatio quæ significat renuntiationem cordis, et confessio abrenuntiationis quantum ad os, et etiam ductio ad Orientem, et confessio ejus.

DUBIUM.

Dubitatur autem hic de eo quod dicit, quod « *non inest summe contraria simul participare.* »

1. Videtur enim, quod simul culpa et gratia sint in eodem, de quibus ipse intendit. Cum enim sanctificatur impius, aut est idem instans in quo ultimo est peccatum et primo gratia, aut diversum. Si diversum, cum « inter quælibet duo « instantia sit tempus medium, » ut dicit Philosophus, erit aliquod tempus, in quo neque est in peccato, neque in gratia, quod est inconveniens. Si autem est idem : sed quæ sunt in eodem instanti, simul sunt : ergo gratia et peccatum simul sunt.

2. Præterea, Unum contrariorum expellit alterum, et gratia culpam : sed non potest expellere eam quando non est, quia tunc non agit in ipsam : similiter nec quando ipsa non adest, quia quod non est, non agit : ergo oportet, quod ambo sint simul.

3. Præterea, Non omne peccatum opponitur omni virtuti : ergo non removet omnes virtutes : ergo peccatum et virtus possunt esse simul in eodem.

Solutio. Dicimus, quod contraria non possunt esse in actu perfecto simul, et hoc est quod dicit *summe contraria* : secundum potentiam tamen possunt esse simul, et non tantum secundum potentiam receptibilitatis materiæ, quia sic omnes formæ sunt simul in materia in

potentia, sed etiam secundum motum in quo est potentia permixta actui : propter quod dicitur a Philosopho, quod « est « actus imperfectus, quia quod alteratur, « partim habet utrumque terminum, sic- « ut est et in aliis motibus : » sed hoc non pertinet ad propositum, quia « virtus « et vitium non acquiruntur per motum, » sicut etiam dicit Philosophus : unde dicimus simpliciter, quod non possunt esse simul.

Ad primum vero dicendum, quod est idem instans, nec tamen oportet quod sint simul in anima : quia alterum est in ea ut recedens, et alterum ut adveniens. Et hoc non potest esse in formis naturalibus quæ acquiruntur per motum : quia non est ultimum accipere in motu nec in tempore, propter hoc quod non permanet : unde non est accipere ultimum instans, sed diversa. Nec tamen sequitur, quod inter ea sit aliquod tempus medium : hoc enim non sequitur nisi de instantibus quæ sunt termini temporis habentis continuitatem ex motu a magnitudine : sed instantia non habent ex aliquo continuitatem, sed potius mensurant vices.

Ad secundum dicendum, quod peccatum est privatio pura : et sicut tenebræ non expelluntur per actionem lucis in ipsas, cum nihil sint, sed tantum per adventum lucis, ita expulsio peccati nihil est nisi adventus gratiæ : in aliis tamen contrariis quorum utrumque est natura quædam, non sequitur quod sint simul in actu, sed in potentia, sicut in motu quo unum ad esse, alterum ad non esse tendit.

Ad tertium dicendum, quod virtus misericordiæ non expellit nisi peccatum sibi oppositum : sed quia in virtute continetur gratia quæ opponitur omni peccato, ideo non compatitur secum aliquod peccatum, sed expellit omne ex parte gratiæ. Quidam tamen dicunt, quod qui habet unam virtutem, habet omnes : et ideo una virtus expellit omne vitium : sed hoc non est verum de omni virtute politica, sed tantum de theologicis, ratione gratiæ quæ cum illis supponitur.

10

ANTIQUA TRANSLATIO.

Sed est ibi clarum, ut æstimo, hierarchicorum eruditis : quia devictis in fortitudine ad unum resistentibus et contrariorum universalibus interemptionibus et abolitionibus, immutabile valet ad intellectualia deiformis habitudinis. Non enim redire tantum oportet ab omni malitia, sed et viriliter durum esse et intrepidum contra perniciosam semper in eam subjectionem, neque templi veritatis amoris in quiete umquam fieri : attente vero et æternaliter in eam, ut virtus, extendi ad perfectissima divinitatis ascensionem sacre semper augentem.

Vides autem horum diligentes imagines in hierarchice perficiendis. Deiformis quidem summus sacerdos inchoat sacram unctionem, sacerdotes vero sub ipso perficiunt unctionis sacrificium, ad sacra in similitudine perficiendos certamina evocantes secundum quæ sub militante Christo factus est. Quoniam ut Deus est militiæ creator : ut sapiens vero, leges ejus posuit : operatus est bonus, decorus, victoribus

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Verum, ut opinor, sacrorum peritis principiorum perspectum est, assiduis ad unum connitendo adspirationibus, atque totalibus contrariorum mortificationibus et abolitionibus, res spiritales status deiformis immutabilitate potiri. Non enim ab omni duntaxat malitia est recedendum, sed obturandum viriliter, et imperterrite semper obsistendum ipsi noxiæ remissioni ; nec a sacro est umquam amore cessandum, sed continenter ac perpetuo pro viribus illi insistendum, ad perfectiorem divini principatus sublimationem sancte semper negotia sua dirigenti.

Horum autem exactas cernis in iis quæ pontificaliter administrantur imagines : ipse siquidem antistes deiformis sacram auspicatur unctionem, quam cæteri exinde sacerdotes consummant, ad sacra per figuram hanc certamina initiatum excitantes sub Christo munerario constitutum, qui videlicet ut Deus certaminum exhibitor, ut sapiens legum præceptor, præmiorum denique victoribus convenien-

bravia. Et adhuc divinius, quoniam quidem ut optimus in militibus effectus est, cum ipsis sacre pro eorum libertate et victoria ad mortis et corruptionis concertans potestatem, certantibus quidem tamquam Deus perfectus ascendit gaudens. Manet autem in sapientis legislationibus : et secundum eas sine transgressione contendit ad bonorum præmiorum spem firmiter se habens sub optimo militiæ domino et duce ordinatus.

tium ut pulchre munerator exsistit. Et quod his divinius est, cum in ipsismet pugilibus ut bonus exstiterit, sacramentaliter pro illorum libertate atque victoria, mortis ac corruptionis imperium debellando, in certamina quidem gaudens, utpote divina, initiatus ascendet, legibus autem sapientis insistet, juxtaque illas inviolate certabit, illustrium præmiorum certa spe fultus, sub bono certaminum exhibitore Domino ac ductore constitutus :

EXPOSITIO TEXTUS.

Sed est ibi clarum, etc.

Hic ostendit quid significet unctio qua baptizandus ante baptismum ungitur, et dicit quod ungitur ad similitudinem pugilis, ut fortiter dimicet contra adversantes sibi, quantum ad gratiæ statum.

Dicit ergo : *Sed ibi*, hoc est, in hac materia, *ut æstimo, clarum est*, id est, evidens *eruditis hierarchicorum*, id est, hierarchis, hoc scilicet quod *resistentibus* sibi, ne sit in gratia, scilicet peccatis et dæmonibus, *devictis in fortitudine ad unum*, id est, per fortitudinem quam consequitur ex eo quod colligit se in Deum, *et universalibus interemptionibus*, id est, destructionibus quantum ad maculam, *et abolitionibus*, id est, deletionibus *contrariorum* gratiæ quantum ad reatum, *immutabile deiformis habitudinis*, id est, immutabilis, non per naturam, sed gratiam, virtus divina quæ est in baptismo, postquam superavit propria peccata præterita per conversionem ad Deum, *valet*, id est, vigorose potest se extendere *ad intellectualia*, scilicet divina intelligenda et saporanda. *Non enim oportet tantum redire ab omni malitia, sed et*, id est, etiam *esse viriliter durum*, id est, firmum, *et semper intrepidum contra perniciosam subjectionem in eam*, scilicet malitiam : hæc enim subjectio vitiosa est : *neque*, id est, et non oportet *fieri umquam in quiete*, id est, in cessatione *templi*, id est, sacri *amoris veritatis divinæ*, id est, ab amore (alia translatio, « *refertione* ») id est, nunquam tali amore fastiditus satietur : *vero*, id est, sed oportet eum *attente*, id est, cum summo studio, *et æternaliter*, id est, immutabiliter *extendi in eam* veritatem, *ut virtus* id est, virtuose, dico, *semper sacre se agentem* per exercitium boni operis et sanctæ meditationis *ad perfectissimam ascensionem divinitatis*, sicut dicitur in Psal. LXXXIII, 7 et 8 : *Ascensiones in corde disposuit*, et, *Ibunt de virtute in virtutem*, etc.

Vides autem, id est, videre potes, vel interrogative, *diligentes*, id est, expressas *imagines* vel figuras, *horum* quæ ante dicta sunt *in perficiendis hierarchice*. *Summus quidem sacer-*

dos deiformis inchoat sacram unctionem, ungens eum oleo sancto, ter signans eum (ut dictum est) ut ostendatur, quod ipse est hierarchicæ perfectionis principium : *sacerdotes vero* qui sunt *sub ipso*, *perficiunt sacrificium*, id est, sacramentum *unctionis, evocantes perficiendum*, id est, baptizandum, *ad sacra certamina*, id est, ut certando ad perfectiones divinas perveniat, et hoc, *in similitudine*, id est, per symbola *secundum quæ*, scilicet sacra dona in baptismo percepta, *est factus sub Christo militante :* in Græco habetur ἀθλητήν, quod est pugil, sicut miles sub rege militante, est enim simul et miles et Rex. *Quoniam ut Deus*, id est, in quantum Deus, *est creator militiæ*, id est, militum spiritualium, et sic est Rex eorum : *vero*, id est, sed *ut* est *sapiens*, id est, in quantum est sapiens, *posuit leges ejus*, scilicet militiæ quibus exerceatur : sed *ut bonus et decorus*, id est, omnia decenter ordinans, *operatus est victoribus bravia*, id est, præmia : et dicitur *bravium* præmium quod datur in fine cursus. *Et adhuc divinus*, id est, Deum maxime decens, *quoniam quidem ut est optimus*, *effectus est* carnem assumens *in militibus*, id est, inter milites *sacre concertans*, id est, simul certans cum suis militibus, *ad*, id est, contra *potestatem mortis et corruptionis*, quæ annihilavit, et hoc *pro libertate et victoria eorum*, id est, suorum militum. Sic igitur in quantum est Deus, militiæ creator et Rex : in quantum sapiens, baptizator : in quantum bonus, præmiator : in quantum optimus, concertator : Ipse *quidem* Christus *gaudens ascendit tamquam Deus perfectus*, id est, « tamquam « in divinis perfectus, » sic enim habet alia translatio, *certantibus*, id est, certaminibus, hoc est, virtute suorum certaminum ascendit ad plenitudinem divinorum donorum, sicut dicitur ad Philip. II, 8 et 9 : Christus *factus est obediens usque ad mortem*, etc. *Propter quod et Deus exaltavit illum*, etc. Vel aliter secundum Commentatorem, ipse ordinatus sub Christo ascendit gaudens, certantibus secum aliis, tamquam perfectus divinorum. *Autem*, id est, sed ipse *ordinatus sub* Christo *optimo militiæ duce et Domino*, *manet in legislationibus* sui ducis *sapientis*, *et secundum eas* directus *contendit*, id est, certat *sine transgressione* legis, ipse dico, *habeas se similiter ad spem bonorum præmiorum.*

DUBIA.

1. Sed videtur, quod hæc unctio non debeat fieri nondum baptizatis : hic enim significat maximam perfectionem, ut patet in *littera*, quamvis possibilis sit alicui in hac vita accipere : ergo videtur, quod maxime ingredientibus et nondum renatis non deberet fieri talis inunctio. Dub

2. Præterea, In regno sæculari non omnes eliguntur, sed tantum fortiores : cum igitur baptizandus eligatur ad spirituale regnum, videtur quod non debeat statim inungi per modum athletæ vel militis in præparationem pugnæ. Si dicatur, quod hæc unctio sit confirmatio, videtur esse falsum : quia in confirmatione non operantur sacerdotes simplices, sed tantum Episcopus : hæc autem unctio inchoata ab Episcopo, perficitur per sacerdotes : ergo non est confirmatio.

Solutio. Dicendum ad hoc ultimum primo, quod hæc unctio non est confirmatio : datur enim confirmationis sacramentum ad robur fidei : unde etiam ut non erubescat quis confiteri fidem, signatur in fronte : hæc autem unctio da-

tur ad reprimendam potestatem dæmonis in fomite in præparationem pugnæ contra ipsum : unde pertinet ad exorcismum : id autem quod supra dictum est, fuit de renuntiatione ad catechismum : quia per hoc instruitur a quibus discedendum, et quibus adhærendum sit.

Ad primum dicendum, quod non exigitur quod recipiens sit tantum in tanta perfectione quanta dicitur hic figurari per ipsam unctionem, sed quod conetur ad ipsam quantum potest : unde hoc quod hic dicitur, pertinet ad vigorem ipsius gratiæ quæ de se in hanc perfectionem potest, licet sit defectus ex infirmitate recipientis vel inæqualitate.

Ad secundum dicendum, quod in sæculari regno est quædam generalis pugna, qua pugnatur contra invasores pro libertate patriæ : et ab hac nullus excipitur. Est et quædam specialis pro augmentanda et conservanda republica : et ad hanc verum est, quod omnes non assumuntur, sed eliguntur fortes. Similiter in regno spirituali a generali pugna contra hostes qui nituntur nos excludere a libertate nostra, nullus excluditur, et ad hanc consignantur per hanc unctionem : ad pugnam vero spiritualem qua pugnatur contra infideles et tyrannos per veram confessionem, est confirmatio in qua datur Spiritus ad robur.

ium 2. Item, Videtur quod Christo non conveniat. De Christo dupliciter possumus loqui, aut secundum divinitatem, aut secundum humanitatem. Secundum divinitatem quidem nullo modo perficitur in se. Secundum humanitatem vero perficitur dupliciter : quia aut secundum animam, aut secundum corpus.

Item, secundum animam dupliciter, aut secundum gratiam, aut secundum scientiam. Secundum gratiam dupliciter aut secundum meritum, aut secundum receptionem.

Quantum ad meritum quidem non profecit, ut non sua faceret sua, secundum quod ex pluribus meritis efficiebantur sua : quia per quamlibet actionem meruit sibi omnia.

Quantum ad receptionem vero non profecit quantum ad præmium essentiale, quia ab initio fuit in perfecta fruitione anima Christi : sed profecit quantum ad præmium accidentale, sicut dicitur quod per passionem meruit sibi accelerationem resurrectionis et impassibilitatem animæ, non enim semper fuit impassibilis.

Quantum ad scientiam vero non profecit quantum ad intellectualem scientiam, sed tantum secundum experimentalem : quia quotidie experimentabatur aliquid quod ante non erat expertus.

Quantum vero ad corpus profecit : quia in resurrectione consecutum est glorificationem, in ascensione decentem locum.

11

ANTIQUA TRANSLATIO.

Superans vero, divinis vestigiis militum primi, per bonitatem Deum imitantibus militiis, ad deificationem contrarias ei et reluctantes operationes et subsistentias, commoritur Christo mystice dicendum, peccato per baptismum.

Et sapienter intelligit sacra cum quanta pulchritudine habet symbola. Etenim quoniam quidem mors est in nobis, non essentiæ vel subsistentiæ, juxta quod visum est aliis, unitorum vero separatio in nobis in visibile ducens, animam quidem ut in privatione corporis semper futuram, eorum vero in terra occultum, aut juxta quamdam alteram corporalium mutationum ex ea quæ est secundum hominem specie demolitum, pulchre per aquam universalis occultatio in mortis et sepulturæ informitatis imaginem accipitur.

Sacre igitur baptizandorum symbolica doctrina mystice docet tribus in aqua dimersionibus et elevationibus divinam triduo totidemque no-

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Divinisque insistendo vestigiis ipsius pugilum primatis per probitatem ad imitationem Dei certaminibus deificationi suæ adversantes spiritus atque suggestiones supplantando, commorietur Christo (id est) mystice loquendo, peccato, per baptismum.

Attento hic animo perpende, sacramenta quam propriis involuta sint signis. Etenim cum in nobis mors non sit, ut quibusdam placet, substantiæ abolitio, sed conjunctarum partium separatio, ad id quod nos latet abducens, animam quidem, quasi corpore perpetuo privandam, corpus vero, velut humo abditum, alia quopiam alteratione corporea, ex humana specie exterminandum; non improprie totalis aquæ coopertio in mortis atque informis sepulturæ figuram accipiatur.

Sacramentaliter itaque baptizatum symbolica diciplina mystice docet tribus illis in aquam immersionibus et emersionibus divinam trium dierum

ctibus in sepultura Jesu vitæ datoris imitari mortem, quantum possibile viris divina imitatio. In quo, juxta eloquii mysterialem et occultam traditionem, nihil invenit mundi princeps.

ac noctium sepulturæ Jesu vitæ auctoris mortem imitari, quatenus hominibus conceditur ejus imitatio, in quo, juxta mysticam et arcanam Scripturæ traditionem, princeps hujus mundi non invenit quidquam.

EXPOSITIO TEXTUS.

Superans vero, etc.

Hic ostendit quid significet ipsa immersio in aquam baptismi, et dicitur quod significat nos configurari morti et sepulturæ Christi, secundum quod morimur peccato sine spe redeundi, ut dicit Apostolus ad Rom. VI, 2 et seq. [1] : et est tertium.

Dicit ergo : *Superans vero,* id est, postquam baptizandus superavit *operationes,* quantum ad peccata, et *subsistentias,* id est, essentiam quantum ad dæmones, *contrarias ei et reluctantes,* ne deificetur, et hoc *militiis divinis,* id est, quæ sunt circa divina, *imitantibus Deum per bonitatem,* id est, tendentibus ad imitationem Dei, *vestigiis,* id est, quæ sunt vestigia et similitudines *primi militum,* id est, Christi, id est, per conformitatem ad ipsum : ipse, dico, *per baptismum commoritur Christo peccato,* et hoc *dicendum* est *mystice,* id est, moritur peccato ad similitudinem mortis Christi, et ipse *sapienter intelligit,* vel secundum præexigentiam effectus, *cum quanta pulchritudine,* id est, spiritualibus pulchris donis proportionatis ad signa corporalia, *habet,* id est, recipit *sacra symbola* sacramentorum. *Etenim,* id est, quia *mors* naturalis *in nobis, non est* mors vel corruptio *essentiæ,* id est, forma cujus actus est esse sicut causæ, non compositi nisi sicut subjecti : propter quod non etiam proprie potest dici essentia, quia « essentiæ actus est esse, sicut lucis lucere, » secundum Avicennam : *vel subsistentiæ,* id est, materiæ, in qua est prima ratio subjecti, *juxta quod visum est aliis : vero,* id est, sed est *separatio unitorum,* sicut probat Philosophus : forma enim non generatur neque corrumpitur per se, neque materia per se, sed compositum : et ideo generatio per se nihil aliud est quam conjunctio formæ cum materia, et corruptio est separatio eorumdem : et ideo dicit Dionysius in libro de *Divinis nominibus* quod « nihil existentium corrumpitur, sed circa existens, commensurationes, et modi : » et maxime hoc est verum in anima rationali, quæ remanet post mortem, quamvis quibusdam contrarium visum est, dicentibus formas per se fieri et corrumpi, vel animam ra-

[1] Ad Rom. VI, 2 et seq. : *Qui enim mortui sumus peccato, quomodo adhuc vivemus in illo? An ignoratis quia quicumque baptizati sumus in Christo Jesu, in morte ipsius baptizati sumus? Consepulti enim sumus cum illo in mortem..*

tionalem deficere : et hoc ideo dicit, ut ostendatur quod mors congrue significat separationem animæ a peccato. Hæc dico, separatio *ducens animam quidem in nobis visibile*, id est, secundum quod nobis videtur summa fidei, vel *invisibile nobis* secundum intuitum, id est, infernum, vel ad paradisum, quæ loca sunt invisibilia sensibus : unde et *infernus* dicitur in Græco id quod non apparet secundum suam naturam : animam dico *ut futuram* esse *semper in privatione corporis*, id est, sine spe redeundi ad corpus, quantum ad potentiam naturæ, licet resurrectio fiat miraculose : et similiter homo non debet esse in spe redeundi ad peccatum : *vero*, id est, sed ducens *corpus occultum in terra, aut demolitum*, id est, destructum *ex ea specie quæ secundum hominem est*, id est, ex specie humana *juxta quamdam corporalium mutationum, alteram* ab occultatione qua in terra sepultum occultatur, sicut est putrefactio, et similia : et ideo anima significat hominem qui remanet, sed corpus peccatum quod dissipatur : ipsa, inquam, talis est mors, *pulchre*, id est, decenter *universalis occultatio per aquam*, quam scilicet totum corpus mergitur, *accipitur in imaginem*, id est, figuram *mortis, et* in imaginationem *informitatis*, id est, obscuritatis *sepulturæ*.

Sacre igitur baptizandorum. Hic dicit quid significet trina immersio, et dicit quod significat triduanam Christi sepulturam, et est quartum.

Dicit ergo : Ergo ex quo immersio significat sepulturam et mortem, *symbolica doctrina baptizandorum docet tribus dimersionibus in aqua*, et tribus *elevationibus* extra aquam, *quantum possibile est viris*, id est, hominibus tantum *divina imitatio*, ejus scilicet qui est Deus et homo, *divinam mortem Jesu datoris vitæ*, manentis *in sepultura triduo*, id est, tribus diebus *totidemque noctibus. In quo*, scilicet Jesu, *nihil invenit princeps mundi*, id est, mundanorum, id est, diabolus quod suum esset, et hoc *juxta mysterialem et occultam traditionem eloquii*, quod ipse Jesus de se dixit, Joan. XIV, 30 [1].

DUBIUM.

1. Sed videtur hoc esse falsum, scilicet quod manserit tribus diebus et tribus noctibus in sepulcro : fuit enim sepultus feria sexta circa noctem, et resurrexit die dominica in mane : ergo non fuit in sepulcro tribus diebus, sed uno die et duabus noctibus. Si dicatur, quod locutio est intelligenda per synecdochen, ponitur enim pars diei pro toto die, adhuc non erit verum dicere, quod fuerit in sepulcro nisi duobus diebus et totidem noctibus : quia in nulla parte diei dominicæ fuit in sepulcro, et similiter nec in nocte quæ præcedit sextam feriam : ergo videtur quolibet modo esse falsum.

Si dicatur, quod debet computari nox quæ præcedit sextam feriam et dies resurrectionis. Contra : Dies et nox sequuntur motum cœli : sed principium motus est in Oriente : ergo et princi-

[1] Joan. XIV, 30 : *Jam non multa loquar vobiscum : venit enim princeps mundi hujus, et in me non habet quidquam.*

pium diei erit in aurora : si igitur debet esse revolutio in die, oportet quod nox sequens, non præcedens, computetur cum die.

2. Item, Quæritur quare Christus fuit in sepulcro tantum die uno artificiali, et duabus noctibus ?

Solutio. Dicendum, quod accipitur dies pro parte diei per synecdochen, et debet computari nox præcedens sextam feriam tamquam pars sequentis diei, et similiter dies resurrectionis cum nocte præcedente tamquam pars diei naturalis : et licet quantum ad naturam motus dies præcedat noctem, tamen quantum ad significandum virtutem passionis Christi qui nos reduxit de tenebris in lucem, convenienter post noctem computatur dies.

Ad aliud dicendum, quod ideo remansit in sepulcro uno die et duabus noctibus artificialibus, ut ostenderet quod per ipsum qui est lux, destructa est in nobis duplex tenebra, scilicet peccati et mortis.

12

ANTIQUA TRANSLATIO.

Deinde vero luciformia vestimenta induunt consummatum. Virili enim et deiformi contrariorum impassibilitate, et ad unum firmo contuitu inornatum ornatur, et informe formificatur, luciformi universaliter vita splendens. Unguenti autem perfectiva unctio odoriferum facit perfectum. Sacra enim divinæ generationis consummatio coadunat consummata divino spiritui. Invisibiliter autem odorificum et perfectivum adventum ineffabiliter existentem cognoscere intellectualiter, concedo dignis secundum intellectum divini spiritus sacra et deifica commu-

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Candidis deinde vestimentis induunt VIII
initiatum : virili enim ac deiformi pravorum affectuum vacuitate, nec non intenta in unum animi affectione, cum id quod ornatu carebat ornatur, tum id quod deforme erat pulchrum efficitur, dum illustri omnino vita splendescit. Denique unguenti illa consummans unctio eum qui initiatur odoris suavitate perfundit ; sacra enim divinæ generationis initiatio, ea quæ initiata sunt divino Spiritui conjungit. Porro illapsum illum, qui spiritalem istam odoris suavitatem affert, cum sit prorsus ineffabilis, spiritaliter relinquo co-

nicatione. In fine autem omnium summus sacerdos ad sacratissimam Eucharistiam vocat perfectum, et perfectivorum mysteriorum ipsi tradit communionem.

gnoscendum iis qui secundum mentem sancta et deifica divini Spiritus communione digni sunt habiti. Demum omnibus peractis, eum qui initiatus est ad sanctissimam Eucharistiam vocat, et mysteriorum perficiendi vim habentium communionem illi tradit.

EXPOSITIO TEXTUS.

Deinde vero, etc.

Hic ostendit quid significent vestimenta alba, quia luciformem vitam, et est quintum.

Dicit ergo : *Deinde vero*, id est, post baptismum *induunt* sacerdotes *consummatum*, id est, baptizatum *luciformia*, id est, alba *vestimenta*, in albo enim est copia lucis. *Enim*, id est, quia *inornatum*, id est, qui prius non erat ornatus, *ornatur, et informe* prius *formificatur virili*, id est, constanti *et deiformi impassibilitate contrariorum*, id est, a contrariis, scilicet peccatis, *et firmo contuitu* intellectus *ad unum*, scilicet Deum : ipsum, dico, *universaliter*, id est secundum omnes suos actus *splendens luciformi vita*, id est, lucenti.

Unguenti autem. Hic ostendit quid significet unctio Chrismatis, quia adunationem ad divinum Spiritum, propter odorem balsami : odor enim suavis attrahit spiritum ad se, et est sextum.

Dicit ergo : *Unctio unguenti*, id est, Chrismatis *perfectiva*, id est, conservativa *facit perfectum*, id est, baptizatum, *odoriferum* propter balsamum. *Sacra enim consummatio divinæ generationis coadunat consummata*, id est, perfecta *divino spiritu*, sicut bonus odor adunativus est sui ad trahentem : *sed cognoscere intellectualiter adventum invisibiliter*, id est, insensibiliter, *odorificum et existentem ineffabiliter*, id est, cognoscere qualiter iste spiritualis odor adveniat in hominem, quod est insensibiliter, et qualiter existat in eo quod est ineffabiliter, ego *concedo* solis *dignis sacra et deifica communicatione divini spiritus secundum intellectum*, « spiritualibus spiritua« lia comparantes, » ut dicit Apostolus I ad Corinth. II, 13.

Summus autem sacerdos in fine omnium, id est, omnibus completis, *vocat perfectum*, id est, baptizatum *ad sacratissimam Eucharistiam, et tradit ei communionem perfectivorum mysteriorum*, et hoc est septimum. Jam non ponit rationem : quia pertinet ad sequens capitulum.

CAPUT III.

ANTIQUA TRANSLATIO.	BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.
De perficiendis in synaxi.	*De iis quæ in synaxi perficiuntur.*

SYNOPSIS CAPITIS :

Prima capitis parte ait, sacramentum venerabilis Eucharistiæ esse cæterorum sacramentorum consummationem, et præ cæteris *synaxin* dici atque *communionem*, quod singulari ratione nos Deo conjungat uniatque.

Secunda parte describit ritum et ordinem, quo antiquitus sacramentum Eucharistiæ consecrari et sumi solet, et quibus præsentibus et exclusis sacrificium fiebat.

Tertia parte subjungit contemplationem, in qua mystice explicat :

I. Quid in sacro sibi velint sacra cantica et lectiones : quid panis et calicis participatio.
II. Invocat venerabile sacramentum.
III. Exponit, quomodo Deus in se immutatus, se omnibus communicet ; et quomodo pontifex Deum imitetur, inferioribus sacra ministrando.
IV. Quid sacræ Scripturæ libris contineatur.
V. Quomodo Psalmi et Scripturæ animum componant.
VI. Qui, et qua de causa, a venerabili sacramenti adspectu et communione arceantur : et quis ordo inter illos.
VII. In quo sita sit impuritas energumenorum et peccatorum, et quomodo, exclusis profanis, viri sancti venerabile sacramentum laudent.
VIII. Quid pacis osculum significet.
IX. Quid commemoratio sanctorum.
X. Quid ablutio extremorum digitorum sacerdotis. Quid elevatio venerabilis sacramenti.
XI. Describit calamitates in quas homo incidit per peccatum, et quanta sit Dei in reparando homine benignitas.

1

ANTIQUA TRANSLATIO.

Sed euge, quoniam hujus commemoratio quidem erat, non mihi justum est transcurrenti, hierarchicorum quid ante eam aliud laudare. Etenim est secundum nostrum gloriosum magistrum hostiarum hostia : et oportet ante alias eam sacre scribens exponentem ex divina, juxta eloquia, et hierarchica scientia, in sacram ejus ascendere divino spiritu contemplationem.

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Sed euge, quoniam hujus mentionem fecimus, ea prætermissa nefas sit aliam functionem hierarchicam præ hac celebrare : nam ex inclyti præceptoris nostri sententia, sacramentum sacramentorum exsistit, oportetque sacræ ejus descriptionis interpretem secundum Scripturas, ex divina hierarchicaque scientia, per Dei principalem Spiritum ad sacram ejus adduci contemplationem.

DIVISIO ET EXPOSITIO TEXTUS.

Sed euge, quoniam hujus, etc.

Habitum est in præcedenti capitulo de baptismo qui est actio hierarchiæ circa intrantes : hic incipit determinare de actionibus hierarchicis quæ sunt circa progredientes : et dividitur in duas : in prima enim agitur de perfectionibus hierarchicis quæ perficiunt in via, in secunda de iis quæ perficiunt quantum ad terminum, viæ scilicet ad quam pervenitur per prædictas sanctificationes, ibi (cap. V, § 1), *Hæc quidem divinissimi unguenti*, etc.

Prima dividitur in partes duas secundum quod per duo potest impediri processus in spirituali, scilicet per defectum perducentis, contra quod ordinatur Eucharistia, quæ est spiritualis refectio animæ, unde et *viaticum* dicitur, de qua agit in prima parte. Potest etiam impediri per impugnationem aliquorum, et circa hoc est confirmatio in qua datur Spiritus, scilicet ad robur resistendi omnibus adversantibus, de qua determinat in secunda parte secundum quatuor casus, ibi (cap. IV), *Tanta sanctissimæ synaxeos*, etc. Et est ratio apparens ordinis : quia primum per se juvat processum in via : secundum per accidens, removendo impedimentum, quamvis ponat rationem ex parte dignitatis.

Præsens autem capitulum dividitur in tres partes. Primo enim ostendit qui perficiantur, vel quæ efficiantur per hoc sacramentum. Secundo ponit ritum sive mysterium, ibi (§ 3), *Summus quidem sacerdos*, etc. Tertio assignat significationem vel theoriam mysterii, ibi (§ 7), *Veni ergo, o puer bone*.

Prima pars dividitur in tres. Primo enim ponit ordinem hujus sacramenti ad sequentia et rationem ordinis. In secunda ostendit propositum, scilicet quid efficiatur in hoc sacramento, ibi (§ 2), *Et primo quidem hoc sacre*. In tertia continuat se ad sequentia, ibi (§ 4), *Hæc autem dicentes*.

Prima dividitur in duas. In prima continuat se ad præcedentia ponens ordinem ad sequentia. In secunda, rationem ordinis assignat, ibi (§ 1), *Etenim est secundum nostrum gloriosum*, etc.

Littera sic exponitur : *Sed euge*, adverbium hortandi vel exsultandi : est enim in dicendis materia spiritualis gaudii. *Quoniam* quidem *erat commemoratio hujus*, scilicet Eucharistiæ in immediate prædictis, *non est mihi justum transcurrenti*, id est, breviter sacramenta tractanti (propter humilitatem hoc dicit quasi sit insufficiens ad theorias eorum perfecte explicandas) ritum *laudare*, id est, cum reverentia et laude tradere, *quid*, id est, aliquid, *aliud* de numero *hierarchicorum*, scilicet mysteriorum, *ante eam*, scilicet Eucharistiam.

Etenim secundum gloriosum magistrum nostrum, scilicet Ierotheum qui virtuosus magister fuit, Eucharistia *est hostia hostiarum*, id est, inter omnia quibus homines Deo sacrificantur, dignius : unde alia translatio habet, « *teleta teletarum*, » sicut dicitur « virgo virginum : » *et* ideo *oportet ascendere* de symbolis *divino spiritu* ducente *in sacramenta contemplationis ejus*, scilicet Eucharistiæ, *sacre scribens*, neutrius generis, id est,

eum qui sacre scribit : unde alia *littera* habet, « *scribentem*, » scilicet *exponentem eam*, scilicet Eucharistiam *ante alias* hostias, *ex scientia divina*, non humana, quantum ad primum a quo fluit, *et hierarchica*, quantum ad materiam, et hoc *juxta* sacra *eloquia*.

DUBIUM.

Sed hic est dubitatio.

1. Videtur enim, quod Eucharistia non sit dignior inter alia sacramenta. Sacramentum enim, quod majoris est effectivum, dignius est sacramentum : sed baptismus est sacramentum maximæ gratiæ, quia omnia peccata delet et non requirit ultiorem planctum, quod non est in Eucharistia : ergo ipsa non est dignior inter alia.

2. Præterea, Quod a digniori datur, videtur esse dignius : Eucharistiæ autem sacramentum datur et conficitur a quolibet sacerdote, confirmatio autem datur tantum ab Episcopo : ergo, etc.

3. Præterea, Sacramentum quod imprimit characterem, est dignius eo quod non imprimit : quia character est divinum signaculum : sed in baptismo, confirmatione et ordine, imprimitur character, in Eucharistia non : ergo ipsa non est dignior illis.

4. Præterea, Quod constituit in aliquo gradu dignitatis, est dignus eo quod non constituit : sed Eucharistia non constituit in aliquo gradu dignitatis, ordo vero constituit : ergo ordo dignior est.

5. Præterea, Si Eucharistia debuit poni ante alia, quia dignior est eis, cum sit dignior omnibus, debuit poni ante baptismum.

Solutio. Dicendum, quod Eucharistia est dignissimum sacramentorum quantum ad id quod in se continet : continet enim in se totum Christum secundum divinitatem et humanitatem, cum illa non contineant nisi aliquam gratiam, et hoc est simpliciter esse nobilius. Alia autem possunt esse nobiliora secundum quid, scilicet secundum effectum quem habent majorem et digniorem in recipiente : nec tamen hoc est ex defectu ejus quod continet sacramentum, quia illud secundum efficaciam et substantiam et quolibet modo dignius, sed propter institutionem, quia scilicet non fuit ad illos effectus institutum. Et per hoc patet solutio ad quatuor prima.

Ad ultimum dicendum, quod baptismus est fundamentum quod supponunt omnia alia sacramenta : et ideo necessitate quadam oportuit primo de ipso determinari.

2

ANTIQUA TRANSLATIO.

Et primo quidem hoc sacre inspiciamus propter quid commune aliis hierarchicis teletis discrete huic ultra cætera deputatur et singulariter prædicatur communio et synaxis, unaquaque perfectiva sacra actione partitas nostras vitas in uniformem deificationem colligente, et divisarum deiformi complicatione ad unum, communionem et unitatem donante.

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Primum itaque illud sancte videamus, quam ob causam id, quod præcipuis quoque aliis sacramentis commune, et huic per excellentiam præ cæteris sit attributum, ut singulariter communio et synaxis appelletur; cum unumquodque sacramentum divisas quoque vitas nostras ad uniformem colligat deificationem, atque deiformi dissitorum coagmentatione cum illo uno communicet uniatque.

DIVISIO TEXTUS.

Et primo quidem hoc sacre, etc.

Hic ostendit quæ sit utilitas hujus sacramenti : et dividitur in tres partes. Primo enim movet quæstionem quamdam per quam hoc explicat. Secundo determinat eam, ibi (§ 3), *Dicimus autem.* Tertio solutionem confirmat per simile, ibi (§ 3), *Sic et sacram.*

DUBIUM.

Est ergo quæstio quare hoc sacramentum singulariter dicatur *communio.* Et ad evidentiam *litteræ* quæratur de hac eadem quæstione.

1. Videtur enim, quod non debeat dici simpliciter communio. Proprium enim generis excedit speciem, et non potest dici de ea ut proprium sibi : sed communio est proprium conveniens sacramento in genere : ergo non debet specialiter dici de Eucharistia. Probatio minoris : Sanctorum communio dicitur in quibus sancti communicant, sicut sumitur in symbolo, « Sanctorum communionem : » sed in sacramentis omnes sancti communicant : ergo videtur quod omne sacramentum sit communio.

2. Præterea, Excommunicatio opponitur communioni : sed per excommunicationem non tantum excluditur quis ab Eucharistia, sed etiam ab aliis sacramentis, et quibusdam aliis, sicut a consortio mensæ et salutationis : ergo communio non tantum continet in se Eucharistiam, sed etiam omnia alia.

3. Si dicatur, quod dicitur communio, quia multos revocat ad unum commune, hoc etiam convenit aliis sacramentis,imo magis : habitum enim est supra, quod in baptismo separatur per abrenuntiationem ab omnibus nequitiis et dæmonibus.

4. Præterea, Communicare videtur esse dilectionis : dilectio autem virtus est : ergo communio videtur potius esse virtutis quam sacramenti actus.

Solutio. Dicendum, quod propter tria specialiter hoc sacramentum dicitur specialiter communio, propter effectum communionis, propter id in quo communicatur, et propter communicantes. Esse enim effectivum communionis secundum speciem visibilem soli isti sacramento convenit: « est enim sacramentum, sicut dicitur in IV *Sententiarum*, ejus rei « causa cujus imaginem gerit : » unde causalitas sacramenti per se non extenditur ultra suam significationem : in speciebus autem istius sacramenti significatur communio quæ est unio multorum in uno, scilicet in pane et vino, ex multis enim granis conficitur panis, et ex multis uvis colligitur vinum : et ideo per se causat communionem : in nullo autem aliorum sacramentorum species componitur ex multis concurrentibus in unum : et ideo non significant communionem,

nec causant eam nisi secundum accidens, scilicet secundum quod consequitur gratiam quæ est res cujuslibet sacramenti. Illud autem unum in quo omnes communicantes uniuntur, est Christus secundum divinitatem et secundum humanitatem, et hæc est res contenta hujus sacramenti. Communicantes vero sunt fideles qui sunt corpus mysticum, et hæc est res hujus sacramenti non contenta, sed significata : et ideo dicitur communio, quia complectitur in se omne quod exigitur ad communionem : quod non est in aliis sacramentis.

Ad primum ergo dicendum, quod communio non perficitur nisi secundum quod unum numero participatur a multis : in re autem contenta ipsius sacramenti, quod est corpus Christi verum, omnes uniuntur, sicut in eo quod est idem numero, quod ultimum est in quo sicut in fine colliguntur : et ideo communio perficitur in hoc sacramento : in aliis autem sacramentis non percipitur idem numero, sed eadem gratia specie, quæ est ut dispositio ad perfectam communionem.

Ad secundum dicendum, quod excommunicatio non opponitur communioni, sed communicationi quæ est in plus quam communio proprie sumpta, cum communicatio sit in participatione unius cum altero quocumque modo, vel simpliciter, vel ad tempus, secundum etiam quod a Philosopho dicitur quidam contractus, communio vero est in participando ad unum numero.

Ad tertium dicendum, quod per baptismum separatur quis a multis, tamen per ipsum non perficitur communio, quia non dat id quod est terminus motus, qui est de multis ad unum, sed tamen disponit ad illud.

Ad quartum dicendum, quod hoc sacramentum est maximæ dilectionis, quia in eo est rememoratio dominicæ passionis : nihilominus aliter est dilectio causa communionis, et aliter hoc sacramentum : dilectio enim facit communionem ut inclinans ad illam, sed hoc sacramentum ut nos conjungens illi uno in quo omnes uniuntur.

EXPOSITIO TEXTUS.

Littera sic legitur : Diximus, quod primo dicendum est de Eucharistia, *et* de ea *primo quidem hoc inspiciamus sacre*, id est, secundum regulas, *propter quid*, id est, quod *est commune* omnibus *aliis teletis*, id est, ritibus *hierarchicis discrete*, id est, singulariter *deputatur*, id est, attribuitur *huic*, scilicet Eucharistiæ, *ultra cæteras* teletas, et hoc fit dum *singulariter prædicatur*, id est, nominatur *communio* ex parte ejus in quo uniuntur plures, *et synaxis*, id est, congregatio, ex parte eorum qui uniuntur in uno : sic dico nominatur, *unaquaque sacra actione perfectiva*, id est, sacramento *colligente*, id est, adunante *in uniformem deificationem*, id est, unitatem divinæ similitudinis, *nostras vitas*, id est, actiones et affectiones nostræ vitæ, *partitas*, id est, dispersas per diversa commutabilia dona. Et sciendum, quod partitas vitas semper vocat vitam peccati, quia dividitur secundum quod finitur diversis creaturis : si enim eis uteretur, referret ea in unum finem : et sic non esset partita vita. Et etiam unaquaque actione sacramentali *donante communionem*, id est, participationem donorum ipsius, *et unitatem ad unum*, scilicet Deum secundum quod per prædictum venitur in ipsum Deum : et hoc *deiformi complicatione*, id est, congregatione *divisarum* vitarum.

3

ANTIQUA TRANSLATIO.

Dicimus autem, quia eas aliorum hierarchicorum symbolorum participationem consummationem ex istius divinis et perfectivis invenire est donis. Non enim inest fere quamdam perfici teletam hierarchicam, nisi divinissimæ Eucharistiæ in consummatione per singula perficiendorum ad unum perficiente sacrificio collectionem, et Deo tradita donatione perfectivorum mysteriorum perficiente ipsius communionem ad Dominum.

Si ergo unaquæque hierarchicarum teletarum imperfecta quidem dum sit, ad unum nostram communionem et synaxim non perficiet, et est teleta, propter quod perfectissimum dedicat, finis autem totius et capitulum divinorum mysteriorum perfectio est traditio, merito hierarchica intelligentia cognominationem ei propriam ex actionum veritate invenit.

Sic et sacram divinæ generationis teletam, quoniam primum lumen tradit et omnium est principium divinarum in lumine introductionum, ex perfecto veram illuminationis nominationem laudamus. Siquidem omnibus commune hierarchicis lucem sanctam tra-

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Dicimus igitur, cæterorum hierarchicorum symbolorum participationibus, ex divinis hujus perfectivisque muneribus accedere consummationem. Vix enim fas sit ullam hierarchici muneris obire functionem, nisi divinissima Eucharistia, cujuslibet initio consecrationis, initiandi cum illo uno perficiat conjunctionem, divinitusque tradito consummantium mysteriorum dono divinam ipsi conferat communionem.

Quare, si quælibet hierarchicarum consecrationum imperfecta manet, dum nostri cum illo uno communionem unionemque non perficit hoc ipso quod non perficitur, perficiendi vim amittens ; finis autem omnium est et caput, ut eum qui initiatur, præcipuorum Dei mysteriorum participem efficiat, jure merito pontificalis scientia proprium illi a rerum veritate nomen adinvenit : ita quoque sacram divinæ regenerationis initiationem, quod primam lucem conferat, omniumque divinarum illustrationum principium existat, ex effectu vero illustrationis nomine celebramus. Quamvis enim etiam aliis hierarchicis functio-

dere perfiiendis. Sed hæc primum videre donavit mihi, et per ipsum ejus principale lumen in aliorum sacrorum conspectum luciducor.

nibus commune sit, eos qui initiantur sacræ lucis consortes facere ; attamen hæc illa est quæ primum mihi visum impertivit, perque illius lucem principaliorem ad cætera quoque sacra contuenda lumen accipio.

DIVISIO TEXTUS.

Dicimus autem, etc.

Hic solvit positam quæstionem, et primo ponit solutionem cum sua probatione. In secunda concludit propositum, ibi, *Si ergo unaquæque*, etc.

Est ergo solutio, quod illa non perficiunt divinam participationem, sed habent perfectionem ab ista, et ideo hæc dicitur *communio*.

A. DUBIA.

Sunt igitur hic duo dubia.

Primo, Utrum ex hoc sacramento sit perfectio in aliis?

Secundo, Utrum alia habeant perfectionem ex se?

Circa primum sic proceditur. Dubium I.

1. Videtur enim, quod ex hoc sacramento non sit perfectio in aliis. Perfectum enim trahit virtutem a perficiente : sed baptismus et alia sacramenta sine hoc habent suam virtutem : ergo hoc non est perfectio aliorum.

2. Præterea, Alia sacramenta non dependent ab ipso, sed istud magis ab aliis, quia non consecratur nisi per virtutem ordinis, et non datur nisi baptizato : ergo hoc magis habet perfectionem ab aliis.

3. Item, Nihil est perfectum nisi in agere : non potest autem aliquid agere nisi sit perfectum in esse : sed quodlibet sacramentum est perfectum in sua actione : ergo quodlibet habet perfectionem in se.

4. Præterea, Augustinus dicit, quod « virtus divina perfecta est : » ergo quodlibet sacramentum in se perfectum est.

Et dicendum, quod quodlibet sacramentum est perfectum quantum ad suam operationem essentialem et virtutem, sed quantum ad communicationem ad finem ultimum recipiunt perfectionem ab hoc sacramento, quod continet in seipso unum quod est ultimus finis, scilicet Christum : et quantum ad significationem etiam per se totam communionem dicit, ut prius dictum est : hoc autem non est in aliis sacramentis, et ideo perfectionem quæ est in communicatione ad finem ultimum, recipiunt ab hoc sacramento. Et per hoc patet solutio ad totum.

EXPOSITIO TEXTUS.

Littera sic exponitur : *Dicimus autem* solvendo ad prædicta, *quia est*, id est, contingit, *invenire eas actiones aliorum symbolorum*, id est, signorum sacramentalium, *participationem consummationem*, id est, consummatam participationem finis, *ex divinis et perfectivis donis istius*, scilicet Eucharistiæ, exire, quæ confertur in hoc sacramento. *Enim*, id est, quia *fere*, hoc dicitur propter sacramenta quæ non sunt tantum sacramenta, sed etiam officia. Vel melius quia de illis non est intentio in libro isto, quia non distinguit per hoc inter sacramenta, sed inter diversas perfectiones sacramentorum secundum conjunctionem ad ultimum finem, vel secundum effectum proprium, ut dictum est, *non inest*, id est, non contingit *quamdam*, id est, ullam, *hierarchicam teletam perfici, nisi sacrificio divinissimæ Eucharistiæ perficiente*, id est, sacrificii *collectionem*, id est, reductionem in unum *perficiendorum*, id est, eorum quæ perficiuntur *per singula* sacramenta, perficiente, dico, *consummatione* ad unum, id est, adunando fini : et sacrificio, dico, *perficiente communionem ipsius* per sacramenta *ad Dominum, et* hoc *donatione perfectivorum mysteriorum*, id est, symbolorum quæ significant communionem, et per se causant, *tradita*, id est, instituta *a Deo*.

Si ergo unaquæque de numero *hierarchicarum teletarum dum sit imperfecta, non perficiet nostram communionem et synaxim*, id est, congregationem *ad unum, et est teleta*, id est, necesse est esse propter hoc quamdam teletam, *propter quod dedicat*, id est, consecrat *perfectissimum*, id est, ad hoc ut in fine perfectionis constituat : *autem*, id est, sed, hæc *traditio divinorum mysteriorum*, id est, symbolorum quæ ipsum Deum continent, *perfectio* per alia sacramenta, *est finis et caput*, id est, summa totius hierarchicæ actionis : si, inquam, ita est, *merito*, id est, rationabiliter, *invenit ei propriam cognominationem ex veritate actionum*, id est, ex eo quod vere et perfecte facit, vocando eam communionem.

Sic et nos[1] *laudamus sacram teletam divinæ generationis*, id est, baptisma per nominationem illuminationis, sic enim in Græco nominatur, ut supra dictum est secundo capite : *veram ex perfecto*, id est, quæ vere sibi competit ex eo quod facit, *quoniam* scilicet *tradit primum lumen* fidei, *et est principium omnium divinarum introductionum*, id est, actionum ducentium *in lumen* divinum, ut dictum est. *Siquidem*, id est, certe, *omnibus hierarchicis commune* est *tradere sanctam lucem*, scilicet gratiæ, *perficiendis*, id est, recipientibus sacramenta. *Sed hæc* teleta, scilicet baptismus, *primum donavit mihi videre* spiritualiter, *et per ipsum principale*, id est,

primordiale *lumen ejus luciducor*, id est, luce ducor *in conspectum*, id est, contuitum *aliorum sacramentorum* : et ideo illuminatio spiritualiter vocatur, quia primo illuminat : similiter Eucharistia communio, quia complet communionem.

B. DUBIUM.

1. SED VIDETUR, quod baptismus non debeat dici specialiter *illuminatio* : omnis enim gratia illuminat : omne sacramentum novæ legis confert gratiam : ergo omnia illuminant, et non hoc solum.

2. Præterea, Philosophus dicit, quod « oculi animalium ultimo complentur, qui sunt susceptivi lucis : » sed hoc sacramentum est primum : ergo debet dici illuminatio.

3. Præterea, Hoc sacramentum dat esse spirituale, ut supra habitum est : sed animal habet esse animal a tactu, non a visu, iste enim sensus est necessarius animali : ergo potius huic sacramento nomen debet imponi ex eo quod convenit tactui, quam ex eo quod convenit visui.

SOLUTIO. Dicendum ad primum, quod ordo est in sacramentis sicut in virtutibus : sicut enim fides prima est virtus, et actus ejus primus in accedendo ad Deum : ita et baptismus, cum sit sacramentum fidei, in quo scilicet datur fides, habet proprie illuminare, et primo propter fidem cui convenit ratio luminis : et ideo specialiter dicitur sacramentum illuminationis, quamvis omnia illuminent.

Ad aliud dicendum, quod aliter est processus in perfectione quæ suscipitur ab extrinseco, et in perfectione quæ consequitur naturam rei : quoniam in illis primum est essentia, et ab hac fluit potentia, et ex hac procedit actio : in perfectionibus autem quæ sunt ab extrinseco, oportet incipere ab actione, quia primum est objectum quod infert actionem, et per actionem perficitur potentia, et per potentiam essentia : sicut etiam dicimus, quod quandoque est motus ab anima, et quandoque ad animam. Perfectio autem quæ acquiritur in sacramentis, est ab extrinseco : et ideo primum est actio, et post hanc potentia, et post essentia perfectionis particeps. Oportet autem ut recipiens extendat se in id a quo recipit perfectionem : primum autem dirigens est lumen : et propter hoc primum sacramentum quod dat esse spirituale, debet denominari a lumine, quamvis hoc sit ultimum in generatione naturali. Et similiter dicendum ad tertium.

4

ANTIQUA TRANSLATIO.

Hæc autem dicentes respiciemus et videbimus hierarchice per singula diligentem sanctissimæ teletæ actionem sacram et contemplationem.

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

His ita constitutis, consideremus et intueamur, more hierarchico, quemlibet exactum sanctissimi hujus sacramenti ritum et significationem.

EXPOSITIO TEXTUS.

Deinde continuat procedens ad sequentia, dicens : *Hæc autem dicentes*, id est, his dictis, *respiciemus* inquirendo, *et videbimus* post inventionem *hierarchice*, id est, secundum principia hierarchiæ, *per singula*, id est, omnia considerando, *diligentem*, id est, decentem et ordinatam, *sacram actionem*, quantum ad ritum et ad prædicationem, *et contemplationem*, quantum ad significationem *sanctissimæ teletæ*, id est, Eucharistiæ.

5

ANTIQUA TRANSLATIO.

II. Mysterium synaxis, id est, communionis.

A. Summus quidem sacerdos orationem sacram super divinum altare perficiens, ex ipso adolere inchoans, in omnem venit sacri chori ambitum.

B. Rediensque iterum ad divinum altare, incipit sacra Psalmorum melodia, concinente ei psalmificam sacram orationem omni Ecclesiastica dispositione. Deinde vero per ministros ipsa professarum deltarum lectio consequenter fit. Et post has foris fiunt sacro ambitu catechumeni, et cum ipsis energumeni, et qui sunt in pœnitentia.

C. Manent autem divinorum adspectu et communicatione digni. Ministro-

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

II. Mysterium synaxeos, seu communionis.

Pontifex precem sacram ad altare Dei celebraturus, ab ejusdem suffitione initium faciens, universum circuit chori ambitum ; donec rursum ad altare divinum rediens, sacrum infit psalmorum melos, omni ordine ecclesiastico sacram ipsi psalmodiam succinente. Per ministros exinde consequenter sacrarum Scripturarum lectio recitatur : qua finita, sacro ambitu arcentur catechumeni, et cum iis energumeni ac pœnitentes, illis qui divinorum adspectu et communione digni sunt remanentibus. Porro ministrorum quidem alii clausis templi foribus assistunt, alii vero aliud quidpiam quod sit ordinis sui agunt. Qui autem in ministrorum ordine primas tenent, una cum sacerdotibus divino altari panem sacrum calicemque benedictionis imponunt,

rum vero alii quidem stant ad portas templi conclusas. Alii vero aliud quid proprii ordinis operantur. Alii autem ministratoria dispositione discreti, cum sacerdotibus super divinum altare proponunt sacrum panem et benedictionis calicem, confessa ante ab omni Ecclesiæ plenitudine Catholica hymnologia. Cum quibus divinus pontifex orationem sacram perficit, et sacram pacem omnibus promittit, et omnibus salutantibus inter seinvicem, mystica sacrorum voluminum prædicatio perficitur.

ab universa plenitudine Ecclesiæ communi hymnologia præmissa. Ad hæc divinus pontifex sacram peragit precationem, sanctamque cunctis panem adprecatur; et dum omnes invicem amplexantur, mystica sacrorum voluminum recitatio finitur.

DIVISIO ET EXPOSITIO TEXTUS.

A. *Summus quidem sacerdos*, etc.

Hic ponit ritum hujus sacramenti secundum maximam solemnitatem, qua Episcopus celebrat cum omni ornatu ministrorum. Et primo ponit ea quæ perficiuntur ante consecrationem. Secundo ponit consecrationem ipsam, et quæ consequuntur, ibi, *Summus quidem sacerdos*. Et sciendum, quod ponit ritum qui tunc temporis observabatur, licet in aliquibus modo aliter observetur.

Littera sic exponitur: *Summus quidem sacerdos*, id est, Episcopus, *perficiens sacram orationem super divinum altare*, sicut quando dicit confessionem cum ministris, *inchoans adolere*, id est, thurificare, *ex ipso* altari *venit in omnem ambitum*, id est, circuitum *sacri chori* ad thurificandum.

DUBIUM.

Sed quæritur, quare baptismus incipiebatur prædicatione, et hoc sacramentum a thurificatione?

Et videtur primo, quod non debeat thurificare : quia odor ille videtur pertinere ad suavitatem Christi, cujus corpus needum confectum est.

Et dicendum, quod baptismus datur illis qui sunt extra Ecclesiam : ergo oportet quod baptismum præcedat vocatio per prædicationem. Hoc autem sacramentum non datur nisi illis qui jam

sunt in Ecclesia : et ideo non oportet ut ante hoc sacramentum fiat prædicatio : sed oportet ut excitentur ad devotionem sacramenti, in quo est Christus : et hæc devotio significatur per thus, sicut dicitur in Psal. CXL, 2 : *Dirigatur* Domine *oratio mea sicut incensum in conspectu tua.* Nec significatur Christus per hunc odorem, quia Christus est major omni odore.

fiunt, id est, expelluntur *sacro ambitu*, id est, Ecclesia, *catechumeni* instructi in fide, *et cum ipsis energumeni*, qui sunt jam exorcizati, quibus non licet sumere Eucharistiam, quia nondum sunt baptizati : *et qui sunt in pœnitentia*, de novo redeuntes a peccatis, vel qui faciebant solemnem pœnitentiam in cinere et cilicio, quia abstinebant ad tempus propter reverentiam sacramenti.

EXPOSITIO TEXTUS.

B. *Rediensque iterum*, etc.

Deinde dicit : *Rediensque iterum* Episcopus a choro *ad divinum altare, incipit* laudem divinam cum *sacra melodia Psalmorum*, incipiendo Tertiam, vel « Gloria in excelsis, » et hoc fit cum *dispositione Ecclesiastica*, id est, cum toto clero, *concinente ei sacram orationem psalmificam*, quia chorus prosequitur cantum. *Deinde fit consequenter* post hæc *ipsa lectio deltarum professarum*, in Græco est ἁγιογράφων δέλτων, id est, ex divinis libris sumpta, et hoc fit *per ministros*, id est, diaconos et subdiaconos et lectores, qui legunt epistolas, Evangelium, et prophetias : sed quia ipse consuevit solum diaconos nominare ministros, possumus dicere quod totum hoc et sequentia faciunt diaconi per imperium, licet alii exsequantur. *Et post has* lectiones, *foris*

DUBIUM.

1. Sed videtur, quod non debeant expelli : quia isti magis indigent : ergo est eis magis subveniendum per sacramenta.

2. Præterea, Matth. IX, 12 : *Non est opus valentibus medicus, sed male habentibus :* sed hoc sacramentum est medicina : ergo ipsi infirmi spirituales, quales sunt isti, non debent excludi ab eo.

3. Præterea, Christus increpat Petrum, quia dixit (Luc. V, 8) : *Exi a me, quia homo peccator sum, Domine :* imo, inquit, dicas, « Intra ad me, quia homo « peccator sum. »

Et dicendum, quod isti indigent gratia et præsentia divina per gratiam a qua non excluduntur, sed excluduntur a receptione divina, quæ est per participationem corporis Christi, propter reverentiam : et hoc non est inconveniens. Et per hoc patet solutio ad totum.

mento cantatur symbolum, quia maxime de eo requiritur fides, eo quod totum est supra rationem et circa sensum. *Cum quibus*, scilicet sacerdotibus, *divinus pontifex perficit sacram orationem*, dicendo, « Per omnia sæcula sæculorum, » *et promittit sacram pacem omnibus* dicendo, « Per omnia sæcula sæculorum : « pax Domini sit semper vobiscum. » *Et salvantibus*, id est, osculantibus *omnibus inter se invicem, perficitur mystica prædicatio sacrorum voluminum*, id est, de sacris libris, per quam excitantur ad fidem, et devotionem sacramenti. Ideo autem pax spiritualiter in hoc sacramento datur : quia, ut dictum est, est sacramentum communionis, quæ est per pacem.

EXPOSITIO TEXTUS.

C. *Manent autem*, etc.

Deinde dicit : Istis exclusis, *autem*, id est, sed *manent* illi qui sunt *digni adspectu et communicatione divinorum* : hoc ideo dicit, quia non omnes manent ad communicandum, sed quidam ad videndum et ad adorandum corpus Christi. *Vero*, id est, sed *alii quidem ministrorum*, scilicet ostiarii, *stant ad portas templi conclusas*, prohibentes introitum immundis. *Alii vero* ministrorum *operantur aliud quid*, id est, aliquid *proprii ordinis*, sicut acolyti portantes cereos. *Alii autem*, scilicet diaconi, *discreti*, id est, probabiles in vita, vel selecti, *ministratoria dispositione*, id est, ad ministrandum, vel divisi vestibus sacris ab aliis, simul *cum sacerdotibus proponunt sacrum panem*, consecrandum in corpus Christi, *et calicem benedictionis super divinum altare, ante* tamen *confessa Catholica hymnologia*, id est, hymno fidei Catholicæ, scilicet symbolo Apostolorum, quod tunc erat tantum, *ab omni plenitudine Ecclesiæ*, id est, a tota Ecclesia. Ideo autem in hoc tantum sacra-

DUBIUM.

Sed videtur, quod non deberet dari ante consecrationem, quia pax non datur eis qui non communicant loco communionis. Et præterea, pax nostra est per Christum.

Et dicendum, quod promittit pacem ante consecrationem, sed promissam dat post ipsam consecrationem. Vel potest dici, quod dabatur tunc temporis ut præpararentur ad perceptionem vel conspectum sacramenti.

6

ANTIQUA TRANSLATIO.

Et lavantibus manus summo sacerdote et sacerdotibus aqua, summus quidem sacerdos in medio divini altaris stat, circumstant autem soli cum sacerdotibus ministrorum selecti. Et sacras divinas actiones summus sacerdos laudans, sacrificat divinissima, et sub conspectu ducit laudata, per sacre procumbentia symbola, et donationes divinorum actuum ostendens, in communionem eorum sanctam ipseque venit et alios adhortatur. Accipiens vero et tradens divinam communionem in Eucharistiam sacram desinit. Multis quidem in sola divina symbola prospicientibus, ipso autem divino spiritu ad sancta perfectorum principia in beatis et intellectualibus speculationibus hierarchice in puritate deiformis habitus ascendente.

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Cum lotis aqua manibus pontificis ac sacerdotum, pontifex divini altaris medio assistit, circumstantibus illum solis ministrorum primoribus una cum sacerdotibus. Porro ubi pontifex sacrosancta Dei munera collaudavit, divinissima consecrat mysteria, quæ etiam celebrata sub symbolis sacrosancte propositis in adspectum ducit; exhibitisque divinorum operum muneribus ad sacrosanctam eorumdem communicationem cum ipsemet accedit, tum cæteros invitat. Accepta denique dataque divina communione in sacram desinit gratiarum actionem; populoque divina tantum symbola contuente, ipse semper Spiritu divino, per beatas ac spiritales contemplationes, hierarchice ad sacrosancta mysteriorum primordia in divinis statu puritate ducitur.

EXPOSITIO TEXTUS.

Et lavantibus manus, etc.

Deinde dicit : *Et* post hæc *summo sacerdote et aliis sacerdotibus lavantibus manus aqua, summus quidem sacerdos stat in medio divini altaris : circumstant autem* eum *soli selecti*, id est, præstantiores de numero *ministrorum*, id est, diaconorum, *cum sacerdotibus. Et* tunc *summus sacerdos laudans divinas sacras actiones*, id est, cum laude dicens quomodo Christus « pridie quam pateretur, « accepit panem, etc. » *sacrificat divinissima*, id est, corpus et sanguinem Christi, *et ducit sub conspectu laudata*, id est, ostendit omnibus consecrata, *per symbola sacre procumbentia*, id est, velantia sub speciebus panis et vini, sub quibus latet et corpus Christi verum et sanguis, *et* sic *ostendens* populo *donationes divinorum actuum*, id est, sacramenta quæ divina virtute agente donata sunt nobis, *ipse venit in sanctam communionem eorum*, sumendo corpus Christi, *et hortatur alios* ad communicandum. *Accipiens vero* ipse *et tradens* aliis *divinam communionem desinit in sacram Eucharistiam*, sacram gratiarum actionem, cum dicitur, « Ite missa est, Deo gratias. »

Multis quidem, etc. Hic continuat se ad sequentia, dicens : *Multis*, scilicet popularibus, *prospicientibus* tantum *in divina symbola*, utpote qui eorum significationem non capiunt, *ipso autem*, id est, summo sacerdote, sancte *ascendente divino spiritu*, id est, Spiritus sancti ductu, *ad sancta principia*, id est, significata quæ sunt principia in quæ tendunt signa, *perfectorum*, id est, quæ symbolice sunt in sacramentis : et hæc *in beatis* ad finem et *intellectualibus speculationibus hierarchice deiformis habitus*, debet esse in pontifice, et secundum intellectum non admixtum phantasticis opinionibus, et secundum affectum per separationem a peccato scilicet sancte ascendente et aliis prospicientibus, desinit.

ANTIQUA TRANSLATIO.

III. Theoria.

Veni ergo, o puer bone, post imagines in ordine et sacre in deiformem principalium exemplorum veritatem. Illud in perfectis in coadunatam animarum suarum introductionem dicam, quomodo symbolorum varia et sacra compositio non sine intellectu eis subsistit, et non usque ad ea quæ extra sunt, apparens solummodo. Sacratissimi quidem enim eloquiorum cantus et lectiones doctrinam eis in virtute vitæ denuntiant, et cum his perfectam corrumpentis malitiæ purgationem.

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

III. Contemplatio.

Agedum ergo, probe fili, post figuras ordine sancteque digestas, deifor- I
mem primigeniorum veritatem iis qui adhuc initiantur declarabo, ad eorum animos congrue excitandos; ne diversa illa symbolorum sacra compositio ipsis insipida (inutilis) existat, si exteriorem tantum apparatum præ se ferat. Ac sacratissima quidem eloquiorum cantica et lectiones probæ ipsis innuunt vitæ disciplinam, et quæ hanc præcedit, omnimodam corruptæ pravitatis expiationem :

DIVISIO ET EXPOSITIO TEXTUS.

Veni ergo, o puer bone, etc.

In parte ista ponit intellectum ritus, quem circa communionem observari dixerat, prout supra dictum est : quia spiritualia sunt intellectus sensibilium symbolorum : et ideo pars hæc dicitur *theoria*, id est, intellectualis speculatio, *synaxeos*, id est, communionis.

Dividitur autem hæc pars in duas. In prima ponit theoriam ritus communionis in communi. In secunda specialius exponit significationem uniuscujusque eorum quæ in hoc sacramento symbolice aguntur, ibi (§ 9), *Hæc igitur* (*ut dixi*) *in abditorum*, etc.

Prima adhuc in duas. In prima invitat ad spiritualem interpretationem eorum quæ dicta sunt. In secunda exponit in communi, ibi (§ 8), *Sacratissimi quidem*.

Littera sic exponatur : Dixi, quod oportet Episcopum ascendere ad intellectuales operationes : quia ergo tu es Episcopus, *o bone puer*, scilicet Thimothee, quem puerum vocat propter puritatem, vel quia discipulus ejus erat, dum eum in hoc opere instruebat, *veni* per intellectum *in deiformem veritatem*, quæ est figuratum *exemplorum*, id est, symbolorum quæ sensibiliter per modum exempli exponunt, *principalium*, id est, quæ decent principale sacramentum, et hoc *in ordine*, id est, ordinate, *post imagines*, id est, symbola cognita, et *sacre*, id est, in sensibilibus sacra quærendo : sed *dicam illud perfectis*, id est, qui perficiuntur, alia translatio, « *adhuc perficiendis :* » *quomodo symbolorum varia compositio et sacra, non subsistit eis*, id est, ad utilitates eorum, *sine intellectu*, id est, sine cognitione spiritualium, quam supra dixit intellectum et scientiam horum, *et non* est *apparens solummodo usque ad ea quæ extra sunt*, id est, sensibilia, id est, apparet non tamen sensui, sicut dico, subsistit et apparet *in introductionem animarum suarum*, id est, perficiendorum ad spiritualium contemplationem.

Sacratissimi quidem, etc. Hic in communi dicit theoriam eorum quæ circa hoc sacramentum aguntur, et primo eorum quæ aguntur ante consecrationem. Secundo, ipsius consecratæ jam communionis, ibi, *Divinissima autem*, etc.

Littera sic exponitur : Ista non apparet solum, et hoc ad extra. *Enim*, id est, quia *sacratissimi quidem cantus, et lectiones* altorum *eloquiorum*, id est, ex sacra Scriptura sumptæ, quæ in principio *denuntiant eis*, scilicet perficiendis, *doctrinam vitæ* quæ est *in virtute*, et similiter *cum his denuntiant perfectam purgationem malitiæ*, id est, a malitia, *corrumpentis :* docent enim illi cantus et lectiones fugere vitia et sequi virtutes.

ergo male dixit, *malitiæ corrumpentis.*

Et dicendum ad primum, quod prædicatio debetur eis qui longe sunt ut vocentur, qui non pertinent ad hoc sacramentum, sed cantus illis qui intra sunt, quibus non est necessaria prædicatio nisi ad consolationem : et ideo potius sunt excitandi ad devotionem sacramenti per hujusmodi devotas lectiones et cantus, quam prædicandum sit eis.

Ad secundum dicendum, quod coactio diminuit rationem meriti, eo quod Deus quærit in nobis voluntarium obsequium : et ideo convenientius ponuntur exhortationes quam coactivæ leges, quamvis in civilibus oporteat sic fieri, quia legislator intendit, quocumque modo potest retrahere a vitiis, ut conservetur bonum commune.

Ad tertium dicendum, quod doctrina admiscetur cum cantu, ut non tantum veritas perveniat ad intellectum, sed ut cantus excitet affectum ad devotionem, sicut dicit Augustinus de se in libro *Confessionum* : « Voces illæ influebant « auribus meis, et eliquabatur veritas in « cor, et fluebant lacrymæ, et bene mihi « erat cum eis [1]. »

Ad quartum dicendum, quod malitia non habet virtutem corrumpendi nisi ex bono in quo est : unde debet concretive intelligi malitia pro malo.

DUBIUM.

1. Sed cum hoc melius possit fieri per prædicationem quam per cantum, videtur quod deberet potius præmitti prædicatio quam cantus.

2. Præterea, Philosophus dicit, quod « doctrina moralis habet tantum virtu« tem persuasivam, et propter hoc non « sufficit ad bene operandum, sed oportet « superaddi leges quæ habent virtutem « coactivam : » ergo deberent potius aliquæ leges recitari, quam talis doctrina moralis.

3. Præterea, Quæritur quare tantum talis instructio inducitur?

4. Præterea, Malitia non videtur corrumpere sed esse ipsa corruptio : quia cum sit privatio, non potest agere :

[1] S. Augustinus, Lib. IX Confessionum, cap. 7.

8

ANTIQUA TRANSLATIO.

Divinissima autem unius et ejusdem et panis et calicis communio, et pacifica traditio, similem conversationem eis divinam tamquam similiter edentibus promulgat, et divinissimam cœnam et principale symbolum perfectorum in memoriam sacram ducit, juxta quod et symbolorum ipse conditor partitur sanctissime, non sancte ei et unimode sacra concœnantem, docens facile simul et deiformiter quomodo ipsa juxta habitum vera in divina assumptio ad similitudinem eorum communionem ipsis advenientibus donat.

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Divinissima vero unius ejusdemque cum panis tum calicis communis ac pacifica participatio, divinam iis morum conformitatem, tamquam connutritiis, præscribit ; nec non cœnæ divinissimæ atque archisymbolæ mysteriorum horum sacrosanctam introducit commemorationem ; cujus etiam ipsemet symbolorum auctor jure meritissimo exsortem facit eum, qui neque sancte neque animo concordi sacram secum cœnam frequentarat ; docens simul sancte Deoque consentanee sinceri ad divina animi accessionem, similitudinis quoque divinæ participes efficere sic accedentes.

juxta quod et ipse conditor symbolorum, scilicet Jesus, *sanctissime partitur*, id est, segregat ab aliis *concernantem ei*, id est, Judam, *non sancte et unimode* cum aliis, unde post buccellam intrat in eum satanas, sed Joannes Evangelista recubuit super pectus. Alia translatio sic habet : « Quemadmodum et ipse signorum « creator segregat justissime, non sancte « et uno victu cum ipso sancta cœna- « tum. » Sic igitur communio tria significat, concordiam vitæ, cœnam Christi, et discretionem sumentium.

EXPOSITIO TEXTUS.

Divinissima autem, etc.

Deinde dicit theoriam ipsius communionis. *Divinissima autem communio unius et ejusdem et panis*, scilicet corporis Christi, *et traditio pacifica*, id est, pacem faciens, per traditionem hujus sacramenti fit pax in nobis : vel *traditio pacifica*, quia scilicet sibi in cœna pacem dant fideles in Ecclesia, *promulgat*, id est, ostendit *eis*, scilicet perfectis, *similem divinam conversationem tamquam similiter edentibus*, id est, ex hoc quod similiter edunt corpus Christi in sacramento. *Et ducit in memoriam divinissimam cœnam*, scilicet Christi cum discipulis, *et principale*, id est, primo institutum *symbolum perfectorum*, id est, signum sacramentale, quo perficiuntur. *Et docens facile*, id est, apte *simul* cum hoc, et *deiformiter* cum hoc *quomodo ipsa assumptio in divina*, quæ fit per sumptionem Eucharistiæ, *vera*, quia ipse Deus sumitur, non aliqua gratia, ut in aliis sacramentis : non enim corporaliter, sed *juxta habitum*, id est, secundum cognitionem et affectum, *donat communionem* divinorum *ipsis advenientibus* ad se, *ad similitudinem eorum*, quia peccantibus est in condemnationem, justis in sanctificationem, et hoc dicit,

DUBIUM.

1. Sed videtur, quod non faciat pacem : pax enim est ad alterum, edulium autem dicit refectionem in ipso : cum igitur in hoc sacramento sit spirituale edulium, non videtur facere pacem, sed refectionem.

2. Præterea. Non omnium sanctorum conversatio est similis : unus enim non est similis alteri, sicut cantatur de confessoribus, « Non est inventus similis « illi : » ergo videtur, quod non faciat similem conversationem.

3. Præterea. Hoc sacramentum datur in publico, et non debet aliquis accedens repelli : ergo videtur, quod discretio sumentium non pertineat ad hoc sacramentum.

Ad primum dicendum, quod hoc sacramentum potest dupliciter considerari, aut quantum ad oblatum ipsum, et sic cum sit in forma cibi non convenit ei fa-

cere nisi refectionem spiritualem : secundum vero quod est in actu offerendi, est ejus significare et facere pacem : quare et communicatur a tota Ecclesia, et offertur pro pace, secundum quod dicitur in Leviticis multoties *hostia pacifica*.

Ad secundum dicendum, quod licet omnes sancti non sint similes in conversatione quantum ad actus ipsos, sunt tamen similes quantum ad formam operationis quæ est charitas, secundum quam sunt similes etiam contraria operantes : et talis concordia significatur per hoc sacramentum unionis.

Ad tertium dicendum, quod discretio est referenda ad effectum sacramenti, qui differt in bonis, in quibus est ad augmentum gratiæ, et in malis, in quibus est ad augmentum culpæ.

9

ANTIQUA TRANSLATIO.

Hæc igitur, ut dixi, in abditorum atria bene descripta imperfectis adhuc ad contemplationem sufficientem relinquentes, intremus a causalibus in causas juxta sacram nostram synaxim, et decoram invisibilium Jesu luciduco videbimus theoriam beatam declarantem manifeste principalium formarum pulchritudinem. Sed divinissima et sacra teleta circumposita tibi symbolice vestimenta ænigmatum revelans nobis, splendide manifestare, et intellectuales nostros vultus uniformi et non velato lumine reple.

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Cæterum his, quæ aditorum vestibulis eleganter adpicta rudiorum contemplationi satis sunt, relictis, ab effectis ad causas progrediemur, deinde sacram nostram synaxin, atque consentaneam rerum spiritalium, Jesu prælucente, contemplationem conspicabimur, beatam primitivorum pulchritudinem præclare prorsus evibrantem. Sed tu, o divinissimum ac sacrosanctum sacramentum, circumposita tibi symbolice ænigmatum operimenta revelans, liquido nobis manifesteris, mentalesque nostros obtutus singulari et aperta luce adimpleto.

Oportet igitur nos intus adesse, sacratissimorumque invisibile primi agalmatum denudantes in deiformem ejus pulchritudinem intendere.

III Sancta itaque nobis penetranda censeo, ut, intelligentia primi simulacri spiritaliter detecta, deiformem ejus pulchritudinem intueamur,

DIVISIO ET EXPOSITIO TEXTUS.

Hæc igitur, ut dixi, etc.

Hic in speciali ostendit theoriam omnium eorum quæ aguntur circa hoc sacramentum : et dividit in partes duas. Primo enim ponit theoriam eorum quæ ante consecrationem aguntur. Secundo, eorum quæ in consecratione, et deinceps, ibi (§ 21), *His autem ea quæ dicta sunt*, etc.

Prima in duas. Primo dicit de quo est intentio. Secundo exsequitur, ibi (§ 10), *Et summum sacerdotem*, etc.

In prima tria facit. Primo enim dicit de quo est intentio. Secundo invocat Christi auxilium, ibi, *Sed divinissima*, etc. Tertio reddit auditorem attentum, ibi, *Oportet igitur*, etc.

Littera sic exponitur : *Igitur* (*ut* supra *dixi*) quod multi sola symbola prospiciunt, nos *relinquentes imperfectis adhuc ad contemplationem sufficientem* hujus sacramenti, *hæc* symbola *bene descripta in atria abditorum*, id est, occultorum spiritualium ut sunt contentiva, sicut atrium domum circumdat : vel hoc dicit propter positam expositionem, quæ est quasi ostium ante atrium occultorum, quæ post consideranda sunt : nos dico, *relinquentes*, *intremus a causalibus*, id est, symbolis quæ sunt causæ per modum ducendi in spiritualia, *in causas*, id est, spiritualia, quæ sunt causæ finales symbolorum, *juxta sacram nostram synaxim*, id est communionem, et sic intrantes *Jesu luciduco*, id est, per suam lucem nos ducente, *videbimus beatam theoriam*, id est, contemplationem *invisibilium* exteriori visu : hanc dico, *manifeste declarantem pulchritudinem*, id est, decentiam *principalium formarum*, id est, symbolorum principalis sacramenti.

Sed, o Jesu qui es *divinissima et sacra teleta*, id est, consummatio, vel quia in hoc sacramento continetur totus, *manifestare*, id est, manifesta te *nobis splendide*, id est, sine velamine, *revelans vestimenta ænigmatum*, id est, species sensibiles, *circumposita tibi symbolice*, ad modum vestimenti, *et reple nostros intellectuales vultus uniformi et non relato tuo lumine*.

Igitur, o Timothee, ex quo hoc tam altum est, quod dicendum est, *oportet nos adesse intus* per intellectualem contemplationem et attentionem retrahentem nos a similibus, *que*, pro et nos *denudantes invisibile primi*, id est, dignissimi de numero *sacratissimorum agalmatum*, id est, imaginum expresse et cum lætitia repræsentantium, id est, symbolorum sacramentalium, *oportet intendere in deiformem pulchritudinem ejus*, scilicet invisibiles species.

DUBIUM.

1. SED VIDETUR male dicere *circumposita sibi vestimenta :* quod enim circumponitur alteri, est in illo : sed species sensibiles non sunt in corpore Christi : ergo non sunt circumposita.

2. Præterea, Habitus est in vestito : cum ergo species non sint in corpore, non debent dici *vestimenta ejus.*

3. Præterea, In hoc sacramento invocatur id quod continetur in ipso, et non in aliis.

SOLUTIO. Dicendum, quod accidentia illa non possunt esse in corpore Christi, quia ducerent in ipsum sicut in subjectum : et hoc non potest esse : quia repugnat glorificationi ejus. Similiter etiam non possunt esse in alio corpore, quia non ducerent nisi in illud : et ideo congrue sunt in nullo : sic enim ducunt in corpus Christi sicut signa in signatum secundum proportiones ad actus proprios : et propter hoc dicuntur *circumponi* et *vestimenta* esse, quia per modum signorum ponuntur circa ipsum, et per ea occultatur. Et per hoc patet solutio ad duo prima.

Ad tertium dicendum, quod res contenta in hoc sacramento debet invocari : quia est ipse Christus Deus et homo : in aliis autem non est, sed quædam gratia tantum.

10

ANTIQUA TRANSLATIO.

Et summum sacerdotem divinitus videre a divino altari usque ad extrema templi, cum suavi odore venientem, et iterum in ipso perfective residentem. Ipsa enim super omnia divina

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Nec non antistitem divino prorsus modo videamus a divino altari ad extremitates usque templi cum odoris suavitate prodeuntem, adque illud ipsum perficiendi sacri causa reverten-

beatitudo, etsi bonitate divina proveniat in participantium sua sacra communionem, sed non extra per substantiam immutabilem statum et collocationem efficitur, et omnibus deiformibus proportionaliter illucendo, circa semetipsam vere existit, et a propria omnino non transmutatur immutabilitate. Similiter divina synaxeos teleta, etsi singulare et simplex habeat et complicitum principium, in sacram varietatem symbolorum humanitus multiplicatur, et usque ad omnem implet hierarchicam imaginum descriptionem. Sed uniformiter ex his iterum in propriam unitatem colligitur, et unificat in se sacre reductos.

tentem. Summa siquidem illa Deitas, quæ beatitudine cunctis antecellit, etsi divina benignitate ad participum sui sacrorum prodeat communionem, nequaquam tamen a naturæ suæ stabili firmoque statu discedit, sed dum omnibus qui divinam similitudinem præ se ferunt pro cujusque captu collucet, secum vere manet, neque quidquam ab identitate sua dimovetur; simili ratione divinum illud synaxeos sacramentum, quamvis singulare habeat ac simplex compactumque principium, quod symbolorum varietate benigne multiplicetur, et ad omnem Dei principalem se extendat effigiationem; uniformiter tamen ad propriam se denuo colligit unitatem, atque in unum redigit eos qui ad se sancte ducuntur.

DIVISIO ET EXPOSITIO TEXTUS.

Et summum sacerdotem, etc.

Hic incipit exponere ea quæ aguntur ante consecrationem, et primo thurificationem, secundo Psalmorum orationem, ibi, (§ 11, IV) *Psalmorum*, etc., tertio quorumdam exclusionem, ibi (§ 14), *Harum alii*, etc.

Circa primum duo facit. Primo ponit id cujus theoria quærenda. Secundo assignat triplicem ejus theoriam, ibi, *Ipsa enim*, etc.

Littera sic exponitur : Et oportet *videre summum sacerdotem divinitus*, id est, ad similitudinem Dei *venientem cum suavi odore a divino altari usque ad extrema templi* omnes thurificando, et ipsum *iterum residentem in ipso*, scilicet altari *perfective*, id est, perficientem sacramenta.

Ipsa enim, etc. Hic ponit triplicem ejus theoriam. Prima est ex parte ejus cui offertur, qui omnia implet in seipso manens. Secunda, ex parte ipsius sacramenti quod offertur : quia corpus Christi unum in se, est in diversis symbolis, ibi, *Similiter divina*, etc. Tertia ex parte offerentis qui condescendens aliis in diversis figuris, ipse manet in uniformi intellectu divino, ibi (§ 11), *Juxta hunc autem deiformem*, etc.

Littera sic exponitur : Venientem, dico, divinitus : *enim*, id est, quia *ipsa divina beatitudo* quæ est *super omnia*, *etsi*, id est, quamvis *proveniat in com-*

munionem participantium sua sacra, bonitate divina sua inclinante in hoc, *sed* tamen *non efficitur extra statum*, id est, quietem, *et collocationem*, id est, firmam subsistentiam, *per*, id est, propter *suam beatam immutabilitatem : et* ipsa *illucendo proportionaliter omnibus deiformibus* per dona ab ipsa suscepta, *vere*, id est, substantialiter *existit circa seipsam*, nulli per essentiam mixta, *et omnino non*, id est, nullo modo *transmutatur a propria immutabilitate.*

Similiter divina teleta synaxeos, id est, communionis, *etsi*, id est, quamvis *habeat principium*, id est, contentum et signatum supernaturale (secundum quod supra dixit) *principium*, id est, Christum, *singulare*, id est, divinissimum in se manens, *et simplex*, id est, non multiplicatum, *et complicitum*, id est, conclusum intra se, tamen *humanitus*, id est, clementer vel secundum formam humanam *multiplicatur in sacram varietatem symbolorum*, id est, specierum, *et implet hierarchicam descriptionem*, id est, figurationem *imaginum*, id est, specierum, *usque ad omnem*, id est, quamvis ipse Christus sit unus, in omnibus tamen speciebus quæ consecrantur, vere est. *Sed ex his* symbolis *iterum colligitur uniformiter in propriam unitatem*, secundum quod ipse manet *in cœlo*, id est, propriam unitatem numquam deserit, *unificat reductos in se sacre*, id est, per sacra.

DUBIUM.

1. Sed videtur, quod Christus non sit in pluribus symbolis : quod enim est in pluribus non modo secundum essentiam, sed etiam secundum esse, variatur in pluribus et secundum plura : sed Christus secundum suum esse est in omnibus symbolis : ergo videtur quod varietur secundum illa, quod est inconveniens.

2. Præterea, Videtur quod non sit unum Sacramentum quod sumitur ab omnibus : « sacramentum enim est visibile signum », ut dicit Hugo de sancto Victore : sed species sensibiles sunt plures : ergo videtur quod sacramenta sint plura.

3. Præterea, Quæritur quare hoc sacramentum sumitur in duplici specie ?

Solutio. Dicendum ad primum, quod corpori Christi non convenit esse in pluribus sacramentaliter secundum unionem ad divinam naturam, neque in quantum est glorificatum, sed in quantum est cibus spiritualis : et ideo est in omnibus speciebus significantibus spiritualiter refectionem, ubicumque consecrentur, et est in omnibus secundum suum verum esse : non tamen oportet quod varietur secundum illa nisi esse suum esset esse illorum, sicut idem est esse universalis et particularis : hoc autem non est : et ideo esse in pluribus speciebus est unum simpliciter.

Ad secundum dicendum, quod est tantum unum sacramentum numero ultima

unitate ab eo quod est res et sacramentum, scilicet corpus Christi : et hoc est quod est sacramentum principaliter, et est visibile in aliis, scilicet speciebus, licet non in se, sicut etiam character : id autem quod est tantum res, est aliquid tantum sacramenti, tamen de essentia sacramenti : et similiter quod est sacramentum tantum, est aliquid sacramenti, non tamen principale in sacramento : et ideo ex his non multiplicatur sacramentum.

Ad tertium dicendum, quod sacramentum hoc sumitur propter refectionem, et propter hoc est species panis : et iterum propter redemptionem quæ est in sanguine Christi, et ideo est species vini.

Iterum, in refectione corporali sunt duo, scilicet cibus, et id quod ducit cibum per membra, et hoc est potus. Similiter Christus spiritualiter est cibus reficiens, et distribuit etiam nutrimentum per corpus mysticum totum : et ideo debuit sumi sub speciebus cibi et potus.

ANTIQUA TRANSLATIO.

Juxta hunc autem deiformem modum divinus summus sacerdos etsi unitam suæ hierarchiæ disciplinam deiformiter in subjectos deducit sacrorum ænigmatum pluralitatibus utens : sed iterum tamquam absolutus et minoribus immensurabilis in proprium principium indiminute restituitur, et in unum suum intellectualem faciens introitum, videt pure perfectorum uniformes rationes, in secunda humanæ processionis summum, in prima diviniorem converisonem faciens.

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Pari prorsus eoque deiformi modo divinus pontifex, etsi singularem divini principatus sui scientiam in subditos benevole derivet, dum ænigmatum sacrorum varietatibus utitur ; rursus tamen, ceu absolutus a rebus inferioribus ac liber, ad proprium principium suum integre revertitur, spiritalique suo in unum introitu perfecto, singulares istas sacramentorum rationes pura mente cernit, dum benigni humanique sui ad inferiora progressus finem diviniorem ad prima facit reversionem.

Psalmorum autem sacra oratio conveniens omnibus hierarchicis fere mysteriis, nonne futurum est explicari omnium summo sacerdotalissimo ? Omnis quidem enim sacra et agiographos deltos, aut ex Deo existentium generalem subsistentiam, aut dispositionem, aut legalem hierarchiam et conversationem, aut divini populi hæreditatum distributiones, et habitationes, aut judicum sacrorum, aut regum sapientium, aut sacerdotum divinorum intelligentiam, aut veterum virorum in varietate et multitudine anxietatum immutabilem in patientia philosophiam, aut actionum sapientes synagogas, aut divinorum amorum cantica et divinas imagines, aut propheticas futurorum prædicationes aut viriles Jesu divinas actiones, aut ipsorum discipulorum Deo traditas, et Dei imitatorias conversationes, et sacras doctrinas, aut occultam et mysticam visionem ipsorum discipulorum dilectissimi, et divini ac mirabilis supermundanam Jesu theologiam ad deificationem opportunis narravit, et sacris teletarum deiformibus anagogis corradicavit.

Psalmorum porro sacra modulatio, quæ mysteriis hierarchicis fere omnibus quasi substantialis conjungitur, ab omnium sanctissimo nequaquam erat divellenda ; omnis namque sacræ Scripturæ textus vel conditam a Deo rerum substantiam ac dispositionem, vel legalem hierarchiam ac politiam, vel hæreditatum divini populi distributiones ac possessiones, vel sacrorum judicum regumve sapientium atque sacerdotum divinorum prudentiam, vel priscorum virorum in tristium varietate ac multiplicitate casuum inconcussam tolerantiæ philosophiam, aut sapientes rerum gerendarum præceptiones, vel amorum cantica divinorum imaginesque divinas, vel præsagas futurorum prædictiones, vel viriles Jesu Dei operationes, ejusdemque discipulorum divinitus tradita et ad Deum imitandum conducentia vitæ instituta doctrinasque sacras, arcanamve illam mysticamque visionem discipuli dilecti divinique, atque supermundialem Jesu theologiam iis qui divinitatis capaces sunt exposuit, sacrisque cum sacramentorum tum ad Dei formam consequendam aptis institutionibus confirmavit.

EXPOSITIO TEXTUS.

Juxta hunc autem, etc.

Deinde ponit tertiam theoriam dicens : *Juxta hunc deiformem modum* quem vidimus in Deo et in sacramento, *divinus summus sacerdos etsi*, id est, quamvis *disciplinam suæ hierarchiæ unitam in se*, id est, prout est in ipso *deiformiter*, id est, ad similitudinem Dei *deducit in subjectos* sibi *utens pluralitatibus sacramentorum*, id est, particularum, secundum quod diversa diversis competunt : *sed* tamen *iterum indiminute restituitur in proprium principium*, id est, spirituale signatum, *tamquam absolutus*, id est, liber ab imperfectione perficiendi et recipiendi per symbola, *et immensurabilis minoribus*, id est, inferioribus, id est, excellens mensuram intellectus eorum, *et faciens suum intellectualem introitum in unum*, scilicet Deum, *videt pure*, id est, sine admixtione imaginum *uniformes rationes*, id est, significationes *perfectorum* in sacramentis : rationes, dico, *faciens conversionem in prima*, id est, in superiora *diviniorem* ea quæ est per symbola : has, dico, rationes, *summum*, id est, ultimum finem *humanæ*, id est, clementis *processionis* suæ *in secunda*, id est, in inferiora.

DIVISIO ET EXPOSITIO TEXTUS.

Psalmorum autem, etc.

Hic ponit rationem quare cantantur Psalmi in hoc sacramento, et est, quia Psalterium continet omnem aliam divinam Scripturam. Primo ergo dicit continentiam librorum totius sacræ Scripturæ canonis præter Psalterium. Secundo ponit continentiam Psalterii quod continet totum, ibi (§ 12), *Divinorum autem cantuum*, etc. Tertio, concludit propositum, ibi (§ 13). *Cum igitur continua*, etc.

Littera autem sic exponatur : *Sacra autem oratio Psalmorum conveniens fere omnibus hierarchicis mysteriis*, id est, sacramentis, *nonne futurum*, id est, consequens *est omnium explicari in summo sacerdotalissimo*, id est, in dignissimo sacramento omnium sacramentorum ? Alia translatio sic habet : « Psalmorum « autem decantatio coexistens omnibus « fere hierarchicis mysteriis, non debuit « suspendi ab omnium principalissi- « mo. » *Omnis enim quidem sacra et agiographos dictos*, id est, divina Scriptura, vel liber divinus (sunt enim nominati breviter) *corradicavit*, id est, quasi fundamentum et radicem posuit, *aut generalem subsistentiam* rerum omnium *existentium ex Deo* in Genesi, *aut dispo-

sitionem, aut, in Exodo et Levitico et Deuteronomio, *hierarchiam legalem* quantum ad cæremonialia, *et conversationem*, quantum ad moralia, *aut*, in Numeris et Josue, *distributiones hæreditatum divini populi*, scilicet Israelitici, *et habitationes* ejus in locis jam distributis, *aut intelligentiam sacrorum judicum*, in libro Judicum, *aut sapientium Regum*, in libro Regum, *aut divinorum sacerdotum*, in libro Esdræ, *aut immutabilem in patientia* (duæ dictiones) *philosophiam*, id est, sapientiam, *aut veterum virorum*, id est, Job et Tobiæ, *in varietate*, id est, mutatione fortunæ *et multitudine anxietatum*, id est, tribulationum quantum ad librum Job et Tobiæ et Judith et Esther, *aut sapientes synagogas*, id est, congregationibus factas doctrinas *actionum* quantum ad Proverbia et Ecclesiasten, *aut cantica divinorum amorum* in Canticis canticorum, *et divinas imaginationes*, quibus in eodem libro Christus describitur in figura sponsi, *aut propheticas prædicationes futurorum*, quantum ad duodecim Prophetas minores et quatuor majores, *aut divinas actiones Jesu viriles*, quas in natura humana exercuit, in quatuor Evangeliis, *aut conversationes ipsorum discipulorum* Christi *traditas* a *Deo*, *et Dei imitatorias*, id est, in quibus Deum imitati sunt, in Actibus Apostolorum, *et* etiam *sacras doctrinas* eorum, in epistolis canonicis et epistolis Pauli, *aut occultam et mysticam*, id est, symbolice traditam *visionem* Joannis Evangelistæ *dilectissimi ipsorum discipulorum*, id est, inter omnes discipulos a Christo, *et* ipsius, dico, *divini ac mirabilis*, *qui narravit supermundanam theoriam Jesu* figuris *opportunis*, id est, congruis ut *ad deificationem* ducamur, et *corradicavit hanc Theologiam sacris et deiformibus anagogis*, id est, sursum ductionibus *teletarum*, id est, eorum quæ in sacramentis aguntur.

12

ANTIQUA TRANSLATIO.

Divinorum autem cantuum sacra Scriptura intentionem habens et Theologias et divinas actiones omnes hymnizare, et divinorum virorum sacras

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Sacra vero divinorum carminum descriptio, cui cuncta Dei opera eloquiaque celebrare, nec non sacros virorum divinorum cum sermones tum

orationes et sacrificationes laudare, universalem facit divinorum cantum, et narrationem ad totius hierarchicæ teletæ susceptionem et traditionem, habitum pulchrum efficiens divinitus eam psallentibus.

actiones collaudare propositum est, generalem introducit rerum divinarum cantum et expositionem, dum ad omnia sacri ordinis sacramenta, sive suscipienda sive tradenda, aptum illis animum affert qui ipsum divine ac sancte recitant.

EXPOSITIO TEXTUS.

Divinorum autem, etc.

Sacra autem Scriptura divinorum cantuum, id est, Psalmorum *intentionem habens, hymnizare*, id est, cantando exprimere, *et Theologias*, id est, divinas doctrinas, *et omnes actiones divinas*, vel in creando, vel in restaurando, *et habens sacras orationes divinorum virorum et sacrificationes* eorum *laudare*, vel in sacrificiis, vel in sacris actionibus, *facit cantum divinorum universalem*, id est, omnia continentem quæ in aliis libris continentur, *et* facit *narrationem* de rebus gestis universalem *ad susceptionem et traditionem totius hierarchicæ teletæ*, id est, ut suscipiatur ab inferioribus et tradatur a superioribus in quolibet sacramento: ipsa, dico, Scriptura *efficiens habitum* mentis *pulchrum* virtute et contemplatione, *psallentibus eam divinitus*, id est, spiritu, non ore tantum.

13

ANTIQUA TRANSLATIO.

Cum igitur continua sacratissimorum hymnologia animales nostros habitus coadunare disposuerit ad paululum sacrificia exponenda, et divinorum cantuum consonantia ad divina et nosmetipsos et inter nos invicem consensum, ut una et confessa sacrorum regione promulgaverit, coordinata, et coadumbrata magis in intellectuali Psalmorum psalmodia per plures et apertiores imagines et prædicationes inveniuntur sacratissimis professarum constructionum lectionibus, in his adspiciens, sacre videbit uniformiter unam inspirationem, ut ab uno divino spiritu conclusam. Unde pulchre in mundo post antiquiorem traditionem Novum Testamentum prædicatur, divina etiam hierarchica ordinatione, illud, ut æstimo, declarante, quomodo quidem ipsa dixit futuras Jesu divinas operationes, hoc vero perfecit : et quomodo quidem illa in imaginibus veritatem scripsit, hoc vero præsentem demonstravit. Illius enim prædicationibus, hoc per seipsam perfecta operatione veritatem cognovit. Et est Theologiæ divina operatio, consummatio.

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Ubi ergo illa quæ res quasque sacras complectitur hymnorum modulatio animæ nostræ affectiones, et ea sacra quæ paulo post celebranda sunt, rite disposuit, divinorumque carminum concentu cum ad res divinas, tum ad semetipsas mutuamque consensionem, ceu unica concordique chorea sacrorum coaptavit, ea quæ in spiritali Psalmorum modulatione concisa sunt et magis obumbrata, per plures et manifestiores figuras atque explicationes sacratissimis scripturisticarum compositionum lectionibus dilatantur. In his sacrarum rerum contemplator uniformem quamdam atque singularem advertet conspirationem, utpote ab uno eodemque Dei principali spiritu concitatam ; unde jure merito in orbe post antiquiorem illam traditionem, Testamentum novum promulgatur, divino scilicet hierarchicoque ordine, mea quidem sententia, per hoc declarante, uti Vetus Testamentum futura prædixerit, Novum vero ipsamet divina Jesu opera exhibuerit ; atque illud quidem quasi quibusdam imaginibus depinxerit veritatem, hoc vero præsentem de-

monstravit, cum prædictionum ejus veritatem effectus hujus comprobavit, divinorumque sermonum operatio divina sit summa.

EXPOSITIO TEXTUS.

Cum igitur continua, etc.

Cum igitur continua, id est, continuo cantata *hymnologia*, id est, laude *sacratissimorum* Psalmorum *disposuerit coadunare nostros animales habitus*, qui sensui inhærent, in quo cum aliis animalibus communicamus, *ad sacrificia exponenda*, id est, disponendo vel consecrando, *ad paululum*, id est, paulo post : et cum *promulgaverit*, id est, indixerit significando, *consonantia divinorum cantuum, consensum*, id est, pacem habendam *ad divina et nosmetipsos, et inter nos invicem* quantum ad proximum, *ut una et confessa*, id est, authentica *regione*, id est, congregatione *sacrorum* : quæ enim in aliis libris dicuntur, omnia in Psalmis compilantur et congregantur : et ideo invitamur per eos ad pacem, tum ex concordia sacræ Scripturæ, tum ex concordia vocum in cantu : cum, inquam, ita fecerit ea quæ sunt *coordinata*, id est, simul posita, *et coadumbrata*, id est, propter brevitatem obscura, *in intellectuali Psalmodia Psalmorum inveniuntur sacratissimis lectionibus professarum constructionum*, id est, Scripturarum *per plures et apertiores imagines*, id est, similitudines, *et prædicationes*, id est, exhortationes, vel laudes : et ideo post Psalmos leguntur aliæ lectiones : *in his*, quæ diximus, *adspiciens*, id est, considerans, *sacre videbit unam inspirationem uniformiter esse* in tota sacra Scriptura, *ut conclusam* in uno libro Psalmorum, *ab uno divino spiritu : unde*, id est, propter eamdem uniformitatem ostendendam, *pulchre in mundo*, id est, in mundi consuetudine, *prædicatur Novum Testamentum post antiquiorem traditionem*, id est, post lectionem Veteris Testamenti, *divina hierarchica ordinatione declarante*, illud scilicet *quomodo ipsa quidem* vetus traditio *dixit futuras divinas operationes Jesu, hoc vero*, scilicet Novum Testamentum *perfecit*, id est, completum ostendit : *et* etiam *quomodo quidem* vetus *illa* traditio *scripsit veritatem in imaginibus*, sicut dicit Apostolus ad Hebr. x, 1 : *Umbram habens lex*, etc. : *hoc vero*, scilicet Novum, *demonstravit veritatem*, Christum scilicet *præsentem*. *Hoc* enim, scilicet Novum, *cognovit veritatem ex prædicationibus illius*, scilicet veteris, *operatione perfecta per seipsam*, perficit enim per collationem gratiæ, non exspectans perfectionem ab alio sicut vetus lex, quæ neminem ad perfectum adduxit : *et* ideo *divina operatio*, scilicet Novum Testamentum, *est consummatio*, id est, perfectio *Theologiæ*, id est, veteris legis et novæ, ut dicit Commentator : quia veterem Scripturam vocat Theologiam, novam vero Dei operationem: quia vetus tantum dicebat præcepta divina, sed nova confert gratiam ad operandum.

14

ANTIQUA TRANSLATIO.

Harum alii quidem non circumtubicinantes universaliter sacrum teletarum, neque imagines vident, impudenter negantes salutarem divinæ generationis doctrinam, et eloquiis perdite respondentes, Vias tuas scire nolumus [1]. Catechumenos energumenosque et eos qui sunt in pœnitentia, sanctæ hierarchiæ lex permittit quidem audire psalmicam sacram orationem, et divinam sanctissimarum Scripturarum lectionem. Iterumque deinde ad sacrificationes et contemplationes non vocat tales, sed perfectos perfectorum oculos. Est enim deiformis hierarchia justitiæ sacre plena, et juxta dignitatem unicuique salutariter describit compactam uniuscujusque divinorum participationem in commensuratione et analogia secundum tempus sacre donans.

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Qui quidem horum sacramentorum penitus ignari sunt, illi ne imagines quidem cernunt, quod nimirum impudenter salutarem divinæ generationis disciplinam repudient. Eloquiisque sacris exitiose prorsus obstrepant, *vias tuas scire nolo*. Porro catechumenos et energumenos, eosque qui pænitentia ducuntur, sacrosanctæ hierarchiæ mos patitur quidem audire sacram psalmodiam, divinamque sacrarum Scripturarum recitationem ; verum ad ea quæ deinceps sequuntur sacrificia spectaculaque nequaquam hos convocat, sed perfectos perfectorum oculos. Est enim deiformis ille ordo sacer sanctæ plenus justitiæ, nec non salutabriter cuique consentaneam pro merito cujusque rerum divinarum tribuit participationem, et juxta captum modumque singulorum suo tempore sancte concedit.

[1] Cf. Job, XXI, 14 : *Qui dixerunt Deo : Recede a nobis, et scientiam viarum tuorum nolumus.*

EXPOSITIO TEXTUS.

Harum alii, etc.

Hic assignat theoriam eorum qui excluduntur a communione, et primo exponit exclusionem quorumdam. Secundo dicit quid peragatur a remanentibus ante consecrationem, ibi (§ 18), *Sanctissimi tunc sanctissimorum*, etc.

Circa primum, primo ponit exclusionem eorum in communi. Secundo, in particulari, ibi (§ 15), *Ultimum igitur*, etc.

Item, promo ponit exclusionem, secundo exclusionis rationem, ibi, *Est enim deiformis*.

Dicatur ergo quod quidam qui omnino renuunt doctrinam baptismi, et prædicationem recipiunt, ad nihil admittuntur, nec etiam ad videndum symbola sacrorum : sed alii qui intendunt, sunt tamen imperfecti, non excluduntur a psalmis et lectionibus, sed tantum a sacrificiis et contemplationibus symbolorum, quæ eis non reserantur tamquam adhuc non capacibus, sed solis perfectis. *Universaliter non circumtubicinantes*, id est, nullo modo concinentes aliis, nec cantando Psalmos, nec dicendo Amen, tamquam non audientes et omnino non instructi, et hi sunt infideles, *impudenter*, id est, sine reverentia ad divina *negantes salutarem doctrinam divinæ generationis*, id est, baptismi, *eloquiis*, id est, prædicationibus quibus vocantur ad fidem, *perdite*, id est, ad suam perditionem, *respondentes*, *vias tuas scire nolumus*: Job, XXI, 14 : *Recede a nobis, et scientiam viarum tuarum nolumus*. *Catechumenos* qui sunt instructi in rudimentis fidei, *energumenos*, in quibus per exorcismos repressa est vis dæmonis, quæ erat in fomite, *et eos qui sunt in pœnitentia*, scilicet solemni, *sanctæ hierarchiæ lex*, etc.

Iterumque deinde dictis Psalmis et lectionibus *non vocat tales ad sacrificationes, etc*. Planum est. Ratio autem exclusionis quam subjungit, est, quod nostra hierarchia distribuit divina secundum proportionem uniuscujusque, et ideo nondum perfectos excludit a perfectissimis, *compactam*, id est, convenientem *secundum tempus*, scilicet perfectionis vel imperfectionis, id est, secundum exigentiam temporis.

15

ANTIQUA TRANSLATIO.

A. Ultimus igitur catechumenis distribuitur ordo : sunt enim expertes et indocti omnis hierarchicæ perfectionis.

B. Neque juxta divinam comprobationem, divinam habentes subsistentiam, sed adhuc paternis eloquiis obstetricati, et adhuc talibus formis informati ad eam ex divina generatione primo vitalem et post illuminantem et beatam accessionem, tamquam imperfecti et informes projecti, secundum carnem infantes propria obstetricatione, velut obcæcati et abortivi, non genitalem, et non vitalem, et non illuminatum in terra casum habebunt. Et nonne quidam sapientium bene dicit, ad manifestum respiciens lumen, eos prægravari tenebris a vulva alienatos[1]? Dicet enim fortassis corporum disciplina ad hos, quæ est medicina, lumen operari in capacibus lucis. Sic

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Ac postremus quidem ordo catechumenis tributus est, quod exsortes sint et ignari omnis hierarchicæ perfectionis, neque dum per divinam nativitatem divinum statum assecuti, paternis adhuc eloquiis foveantur, vivificisque formis ad beatum illum, qui ex divina generatione proficiscitur, vitæ lucisque principem progressum efformentur. Quemadmodum itaque carnales liberi, si imperfecti et informes, obstetricis cura destituti, ante tempus excidant, ut abortivi et abortus, nativitatis ac vitæ lucisque exsortem in terram lapsum habituri sunt : neque quisquam qui recte judicabit id quod apparet intuendo, dixerit in lucem ipsos esse editos, quod sint ab alvi tenebris liberati (dicet enim medicina, perita corporum præses, lucem vim suam egerere in illa quæ lucis sunt capacia); sic sacrorum sapiens disciplina primum quidem ipsos introductorio formandi et vivificandi vim habentium

[1] Psal. LVII, 4 : *Alienati sunt peccatores a vulva.*

et sacrorum sapientissima disciplina, primo quidem eos formativorum et vivificativorum eloquiorum introductivo alimento obstetricat : perficiens autem ante divina generatione eorum substantiam, dat salutariter eis in ordine ad lumen deiformem et perfectivam communionem. Nunc autem tamquam ab imperfectis separat perfecta, et bono ornatui sacrorum providens, et catechumenorum in deiformi hierarchicorum ordine obstetricationi et vitæ.

eloquiorum cibo fovet, ubi vero statum eorum divinæ regenerationi aptum absolverit, tum demum iis salubriter ordine concedit rerum luciformium et perficientium communicationem ; nunc vero velut ab imperfectis perfecta secernit, cum decoris sacrorum, tum catechumenorum educationis ac vitæ curam gerens, juxta deiformem ordinis hierarchici constitutionem.

DIVISIO ET EXPOSITIO TEXTUS.

A. *Ultimus igitur*, etc.

Hic incipit exponere exclusionem uniuscujusque in speciali, et primo de catechumenis. Secundo, de energumenis, ibi (§ 16), *Energumenum*, etc. Tertio, de apostatis a fide et perfecta vita, ibi (§ 17 A) *Æstimo autem ego*, etc. Quarto, de pœnitentibus, ibi (§ 17, sub finem), *Deinde cum ipsis contraria quidem*, etc.

Dicit ergo, quod catechumeni bene nondum sunt in ordine Ecclesiasticæ hierarchiæ, quia nondum recipiunt sacramenta, nec doctrinam perfectorum, sed tantum rudimentorum fidei, nec adhuc divinum esse habent, quod datur in baptismo : unde similes sunt infantibus, qui necdum vitam perfectam habentes, industria obstetricis educuntur ab utero matris, cum adhuc non habeant perfectum visum : similiter isti educti sunt ad vitam spiritualem monitis prædicatorum per modum obstetricationis et instructionis de minutis fidei rudimentis, quia cum nondum habent perfectam vitam, per quam sint capaces perfecti luminis, habent sanctam obstetricationem : sed oportet quod primo detur esse spirituale per regenerationem baptismi. Et iterum excluduntur ab Eucharistia et ab aliis perfectis : in quo et providetur sacris, ne imperfectis tradantur, et ipsis recipientibus, ut per ordinem primo obstetricationem, secundo vitam post lumen perfectum recipiant, sicut et medicina corporalis non operatur, ut recipiant videndo lumen nisi in illis qui capaces sunt luminis, habentes vitam, et potentiam passivam. Sunt enim *expertes*, quia nondum receperunt sacramentorum perfectionem, *et indocti*, quia nondum receperunt sapientiam, de qua dicit Apostolus, I ad Cor. II, 6 : *Sapientiam loquimur inter perfectos*.

DUBIUM.

Sed videtur secundum hoc, quod non sint in aliquo ordine Ecclesiæ, cum per sacramenta recipiatur quilibet in Ecclesia.

Et dicendum, quod licet non receperunt aliquod sacramentum, receperunt tamen aliquid sacramenti, quia catechizationem quæ est dipositio ad baptismum, et ideo dicuntur *expertes perfectionis*, quæ scilicet datur per sacramentum, et non dispositionis, et secundum hoc aliquo modo sunt in Eclecesia, et habent aliquem ordinem licet ultimum.

XPOSITIO TEXTUS.

B. *Neque juxta divinam*, etc.

Neque juxta divinam contemplationem, quia scilicet sunt approbati a Deo, tamquam filii ipsius, habentes *divinam subsistentiam*, id est, omne per quod subsistunt spiritualiter, quod datur in baptismo, *paternis eloquiis*, id est, doctrinis eorum qui eos instruxerunt, qui sunt patres eorum, *obstetricati*, id est, educti ad lumen fidei, sicut per obstetrices, *et adhuc ipsi* sunt *informati*, id est, instructi *talibus formis*, id est, doctrinis, scilicet rudimentis fidei, ut perveniant *ad accessionem* ad Deum *primo vitalem*, in qua primo spiritualis vita recipitur, *et primo illuminantem*, propter lumen receptum, *et beatam*, quia est initium futuræ gloriæ, quæ est in perfecta accessione ad Deum, quæ accessio est *ex divina generatione*, scilicet baptismo, *tamquam infantes* in generatione quæ est *secundum carnem*, *propria*, id est, decenti eos *obstetricatione projecti*, id est, extracti ab utero matris, *imperfecti et informes veluti obcæcati*, quia oculi ultimo complentur, *et abortivi habebunt casum in terra non genitalem*, eo quod non habentes perfectam generationem *et non vitalem*, propter imperfectam vitam, *et non illuminatam*, quia organum visus

necdum est completum in eis. *Et nonne quidam sapientium bene dixit vos*, scilicet catechumenos vel abortivos, *prægravari tenebris, alienatos*, id est, extractos *a vulna respiciens ad manifestum lumen*, id est, intuitu manifesti luminis perfecti, qui dicit sic : ubi nostra littera habet, « *Alienati sunt peccatores a vulva*[1], etc. » Alia translatio habet : « *Et* « *non aliquis sapiens ad apparens ad-* « *spiciens dicat ad lumen istos produci a* « *tenebris ventris abductos : fortassis* « *enim disciplina corporum, quæ est me-* « *dicina, dicit ad hos*, scilicet abortivos, « debere *operari lumen*, etc. » *Introductivo alimento*, scilicet lacteo cibo rudimentorum fidei eos introducens ad perficiens. *Perficiens autem*, id est, postquam perfecerit *eorum substantiam*, id est, spirituale esse *divina generatione*, id est, baptismo, *dat eis in ordine*, id est, ordinate, *salutariter*, id est, ad eorum salutem, *diviniformem et perfectivam communionem ad* divinum *lumen*, scilicet Eucharistiam. *Nunc autem*, scilicet antequam baptizarentur, *providens bono ornatui sacrorum*, id est, dignitati sacramentorum, *et obstetricationi* quæ est per eruditionem, *et vitæ* quæ est per baptismum, *catechumenorum*, quæ collocat eos in deiformi, etc.

16

ANTIQUA TRANSLATIO.

Energumenum autem multitudo immunda quidem et ipsa, secunda vero sursum versus catechumenum est extremitate. Neque enim æquale est, ut æstimo, universaliter indocto et divinarum teletarum summe non communicanti, quod participationem quam-

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Porro energumenorum turba immunda quidem est et ipsa, verumtamen VII
secundum locum superiorem a catechumenorum extremitate obtinet. Neque enim penitus profano, divinorumque sacramentorum prorsus exsorti par et æquale duxerim id quod in aliquam sa-

[1] Psal. LXVII, 4.

dam sacratissimarum habet consummationum. Est autem contrarius aut potestatibus aut perturbationibus informatum. Sed et ab eis sacratissimorum divina communicatio corripitur valde merito. Sed est enim vere ut universaliter divinus vir divinis dignus ad suæ deiformitatis summum in perfectissimis et consummativis deificationibus ascendens : nec quæ carnis sunt, operabitur præter naturæ valde necessaria, ut hæc utpote annulatim, templum autem simul et consequens, in sua sublimissima deificatione divini spiritus erit, simile in simili collocans. Non fortassis talis aliquando a contrariis patietur phantasiis aut erroribus : deridebit autem hæc, et cum advenientibus luctabitur et persequetur et operabitur magis quam patietur. Et adhuc proprio habitu in patiente et non indigente, et aliis medicus videbitur talium operationum.

cratissimorum sacramentorum partem venit, tametsi contrariis etiamnum illecebris perturbationibus implicetur ; quamquam etiam ipsis rerum sacratissimarum adspectus communioque subtrahitur, et quidem jure merito. Nam si verum sit divinum prorsus virum divinorum communione dignum, pro suo modulo ad deiformitatis fastigium perfectissimis perfectivisque deificationibus evectum, ea quæ carnis sunt minime curaturum citra naturæ necessitatem, idque, prout usus fert, obiter sed in sublissima illa quæ ipsi competit deificatione templum simul Spiritus Dei principalis sectatoremque futurum, dum simile in simili fundat collocatque : profecto quisquis est ejusmodi, contrariis numquam imaginationibus terroribusque vexabitur, verum irridebit eos, accedentesque profligabit ac persequetur, agetque magis quam patietur, et pro affectus sui impassibilitate atque constantia aliis quoque similium vexationum medicum se præbebit.

EXPOSITIO TEXTUS.

Energumenum autem, etc.

Hic determinat de exclusione energumenorum, et sunt illi qui sunt exorcizati, a quibus tamen non ex toto exclusa potestas dæmonis : unde dicuntur *energumeni*[1], quia adhuc interius laborantes : et dicit, quod isti sunt adhuc immundi, quia nondum susceperunt baptismum, per quem est perfecta munditia : et quod ordinantur in secundo gradu supra catechumenos ascendendo, et hoc ideo, quia in istis est aliquo modo potestas dæmonis repressa quæ est in fomite, per exorcismos : hoc autem non potest fieri nisi dirigant se in Deum, ad quod requiritur instructio divinæ cognitionis quod fit per catechismos.

[1] Ἐνεργούμενος, R. ἐν, ἔργον.

Dicit ergo, quod isti qui sunt ex toto imperfecti catechumeni, ad nihil admittuntur, nec etiam ad cantus et lectiones, quia adhuc sub potestate peccati : sed energumeni etiam excluduntur a communione, licet recipiantur ad lectiones tantum, qui sacramentum hoc debetur tantum divinis viris. Divinus autem vir est, qui ad summum Dei similitudinis, prout hoc possibile est, ascendit, ut sit templum Spiritus sancti, et effectuum ejus, recipiens eum in se jam ei assimilato, ita ut nec quæ carnis sunt operetur præter necessaria naturæ. Et hoc etiam, quod non patitur, ita quod transmutetur a phantasticis illicitis delectationibus, et ab erroneis opinionibus contra fidem, sed magis vitet omnia talia in seipso, et medebitur etiam aliis a talibus passionibus : et sic est, quod cum energumeni adhuc patiantur, non sunt divini, et propter hoc excluduntur a divinissimo sacramento.

Energumenum, id est energumenorum, et sic ubique in lectione ista est exponendum, *æquale*, id est, justum, *summe non communicanti*, id est, nullo modo, sic est infidelis adhuc. *Sed et*, id est, etiam *ab eis*, scilicet energumenis *corripitur*, id est, prohibetur, etc. *Divinis dignus*, id est, perfectissimis sacramentis, *ascendens in deificationibus sanctissimis*, id est, secundum deificationes id est, divinorum participationibus, *annulatim*, id est, modice, *consequens*, id est, sequax *in sua*, id est, secundum suam, etc. *Collocans simile*, scilicet ipsum, in se jam simili ei facto *operabitur*, id est, aget in illas quasi ad destructionem eorum, *adhuc*, id est, post victoriam eorum, *proprio habitu* virtutum *impatiente*, id est, non imminuto per passionem, *et non indigente* alieno auxilio *talium operationum*, id est, infestationum per passiones.

17

ANTIQUA TRANSLATIO.

A. Æstimo autem ego magis aut aperte scio, hierarchicorum purissima discretio pro talibus novit energumenum, perpollutissimam operationem, quicumque a deiformi discedunt vita, et consentientes et similiter conversantes perditis fiunt dæmonibus. Vere

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Cæterum opinor, imo vero compertum habeo, sincerissimum sacrorum ordinum judicium censere, præ istis detestabilissima obsidione teneri eos, qui deiformem vitam deserentes, sententiis moribusque perditis dæmonibus consentiunt dum ea quidem quæ

quidem existentia et immortaliter creata, et æternaliter delectata per extremam et sibimet perniciosam insipientiam avertentes, materialem vero et multum passibilem alienationem et perditas et corrumpentes delicias, et infirmam in alienis non existentem : sed opinabilem delectationem concupiscentes et operantes.

B. Primi ergo ipsi et potius illis a ministro discretiva voce segregantur. Non enim justum est eis alterius cujusdam sacri participare quam eloquiorum conversoriæ ad meliora doctrinæ. Ea enim divinorum supermundane sacrificatio ab his qui sunt in pœnitentia, et ad eam jam venientibus absconditur, non omnino ad sacratissimum admittens. Appellat vero et hæc castissime, quia in aliquo ad deiformitatis summum imperfecte infirmantibus invisibilis vado et non communicabilis. Abigit enim per omnia clarissima vox non valentes conjungi divinorum digne communicationibus, multo magis passibiliter energumenum multitudo immunda erit, et omni alienata sacrorum inspectione et communicatione. Deinde divino fiunt foris templo, et superexcellenti eos sacrificio teletarum indocti et imperfecti, et cum ipsis a sacra apostatæ vita consequenterque his adversus contrariorum et vincula et phantasias propter infirmitatem bene patientes, quippe non pervenientes ad divina per corroboratum et non indigentem contuitum in deiformis habitus incommutabile et activum. Deinde cum ipsis contraria quidem recedentes vita, nondum autem et phantasiis ejus habitu et amore divino et claro purgati. Et post hos qui non omni modo uniformes, et legaliter dicendum, immaculati et incontaminati sunt perfectissime.

et vere sunt, et immortaliter possidentur, atque æternaliter delectant, per extremam sibique perniciosam dementiam adversantur; materialem vero pluribusque perturbationibus obnoxiam immutationem, perditasque ac corruptrices voluptates, et instabilem, eamque alienam, neque vere existentem, sed apparentem delectationem ambiunt et consectantur. Hi ergo primi, et quidem magis proprie quam illi, segregativa ministri voce arceantur ; neque enim fas sit eis cujuslibet alterius rei sacræ participes evadere, præterquam eloquiorum Dei, quorum magisterio ad meliorem frugem converti possint. Nam si supermundialis illa sacrorum divinorum celebratio, etiamdum pœnitentes, tametsi quondam ejus compotes, repellit, non nisi sanctissimo quoque admisso ; quin etiam proclamat : Ego ad deiformitatis culmen propter suam imperfectionem non assurgentibus invisibilis et incommunicabilis existo (arcet enim purissima vox ista quoque illos qui rebus divinissimis digne communicantibus conjungi non possunt) adeoque magis eorum, qui passionibus exagitantur, turba profana erit, et ab adspectu communioneque sacrorum aliena. Ubi demum divino templo sacrisque, quæ capacitatem eorum superant, exclusi sunt, illi qui nullis adhuc sacramentis initiati omninoque rudes existunt, et cum iis apostatæ vitæ sanctioris, et his conformiter illi qui adversariorum terroribus visisque præ ignavia facile moventur, quippe qui per constantem firmamque cum divinis rebus consensionem, needum deiformis istius status habitudinem efficaciamque sint adepti ; deinde cum his ii, quoque qui contrariæ quidem illi vitæ nuntium miserunt, nondum tamen a visis habitu amoreque divino eoque purissimo purgati sunt, atque secundum hos ii, qui non omnino uniformes, et, ut legis phrasi utar, non

omnino immaculati et incontaminati sunt.

EXPOSITIO TEXTUS.

A. *Æstimo autem ego*, etc.

Hic determinat exclusionem apostatarum.

Dicit ergo, quod ante energumenos in immunditia judicantur illi qui recedunt a sancta vita et consentiunt dæmonibus similes in conversatione eis effici, quia respuunt æternas delectationes, et convertunt se per desiderium et opus ad fabulas peccati : et ideo isti primo et postea energumeni excluduntur per vocem diaconi, qui clamat : « Qui non communicant, recedant, » quod erat in primitiva Ecclesia et etiam temporibus Gregorii, ut dicit in *Dialogo*, quia non est dignum ut de sacris aliud participent nisi monita salutis, per quæ convertantur. Et hoc probat a minori : quia si pœnitentes excluduntur, multo magis et apostatæ. Unde post vocem diaconi primo exeunt catechumeni, secundo apostatæ, tertio energumeni, et post hæc pœnitentes qui nondum sunt purgati per amorem divinum a peccato, et demum exeunt illi qui non ex toto perfecti sunt in via Domini, quia solis perfectis permittitur communicare, ut dictum est.

Existimo quantum ad cognitionem humanam, *et aperte scio* divino habitu, *purissima discretio hierarchica novit*, id est, approbat *perpollutissimam*, id est, valde pollutam *operationem*, ut supra, *energumentum pro talibus*, id est, quando tales *quicumque discedunt*, etc.

Avertentes, id est, respicientes vel deserentes divina dona, quæ *sunt vere existentia*, quia nihil imperfectionis habent immixtum, et faciunt vere esse, *et creata immortaliter*, id est, ad immortalitatem conferendam, *et æternaliter delectata*, quia in eis prægustantur in æternum duratura, *per extremam*, id est, maximam *insipientiam et perniciosam*, id est, mortiferam, *sibimet* : *vero* id est, sed *concupiscentes et operantes materialem alienationem*, id est, vanam vitam, quæ per modum materiæ mutatur, *et passibilem*, quia passionibus subjacet, *et delicias perditas et corrumpentes* veritates, *et delectationem in alienis*, id est, in peccatis quæ aliena sunt a nostra natura infirma, quia non potest præbere jucunditatem quam promittit, cum semper commisceatur multis contristantibus, *non existentem*, *sed opinabilem*, videtur enim esse delectatio et non est.

DUBIUM.

1. Sed videtur, quod peccata non sint aliena a nobis : quia sumus domini nostrorum actuum, et est in nobis facere peccatum.

2. Præterea, Peccati delectatio est quæ est secundum sensum : talis autem est vere delectatio : dixit enim Plato, quod « delectatio est generatio in animam sensibilem : » ergo delectatio peccati est vere delectatio, et non tantum opinata.

Et dicendum ad primum, quod peccatum secundum suam naturam est corruptio naturalis boni quod est ordinabilitas ad gratiam, tamen quantum ad principium secundum quod est in actu nostro, non est alienum a nobis.

Ad secundum dicendum, quod non est tantum delectatio secundum sensum, ut dixit Plato, propter quod reprehenditur ab Aristotele, sed uniuscujusque delectatio vera est secundum proprium habitum sibi operatio non impedita : quod autem secundum sensum est, non est hominis proprium, sed tantum id quod est secundum rationem.

EXPOSITIO TEXTUS.

B. *Primi ergo ipsi*, etc.

Ipsi igitur, scilicet apostatæ *primi et potius illis*, scilicet energumeni, *segregantur*, id est, excluduntur a sacramento communionis, *a ministro*, id est, diacono, *discretiva voce*, quæ discernit inter communicantes et non communicantes. *Appellat vero*, id est, prædicat alte diaconus, *et hoc castissime*, id est, mundissime, scilicet *quia ego vado ad summum diviniformitatis in aliquo*, in quo sum *invisibilis* et *non communicabilis ab infirmantibus imperfecte*, id est, ab his qui nondum perfecti sunt, sed infirmi : quia dicit, ad aliquid licet mihi accedere quod non debent videre vel communicare imperfecti. *Abigit*, id est, expellit *vox* diaconi, *passibiliter*, propter passiones a quibus adhuc non sunt perfecte liberati, *inspectione et communicatione*, quia peccatores non solum a communione, sed etiam a visione corporis Christi se excludere ut indignos debent, sicut dicitur de Publicano, quod *nolebat, nec ad cœlum oculos levare*[1].

Deinde, id est, post vocem diaconi,

[1] Luc. xviii, 13.

indocti et imperfecti teletarum, id est, de sacramentis, scilicet catechumeni, *consequenterque his* excluduntur energumeni, qui sunt *bene*, id est, facile *patientes propter infirmitatem, adversus et vincula*, id est, concupiscentias a quibus trahuntur ad peccatum, *et phantasias* quibus decipiuntur erroribus, *contrariorum*, id est, dæmonum vel peccatorum : ipsi quippe nondum pervenerunt *in incommutabile et activum deiformis habitus*, cujus servitute potius agunt quam patiuntur in peccato.

Deinde cum ipsis recedentes a contraria vita, id est, a peccato, scilicet pœnitentes pœnitentia solemni, etc. : et *legaliter*, id est, secundum verbum legis: *Beati immaculati in via* [1].

18

ANTIQUA TRANSLATIO.

Sanctissimi tunc sanctissimorum sanctificatores et contemplationis amatores sanctissimam teletam sancte et decenter inspicientes laudant hymnologia Catholica beneficum et bonorum largiens principium, subintroducentes salutares nobis quæ revelatæ sunt teletæ, sanctam perfectorum deificationem sacrificantes. Hymnum autem hunc alii quidam hymnologiam vocant. Alii autem religionis symbolum. Alii vero, ut æstimo divinius, hierarchicam Eucharistiam tamquam comprehensivam hymnos divinitus prævenientium sacrorum donorum. Videtur enim mihi lau-

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Tum denique sancti sacrorum administri spectatoresque studiosi, sacratissimam hostiam sacro ritu contuentes, generali laudatione concelebrant beneficum munificumque principium, a quo salutaria nobis exhibita sunt sacramenta, quæ sacrosanctam illam initiatorum consummant deificationem. Hunc autem hymnum alii laudis canticum, alii religionis symbolum appellant, alii denique, mea quidem sententia, divinius hierarchicam eucharistiam, sive sacroprincipalem gratiarum actionem, ut quæ divinitus ad nos dimanantia sacra dona com-

[1] Psal. cxviii, 1.

dandorum omnium divinorum operum actionem circa nos fieri, essentiam quidem nostram et vitam et deiformiter substituens, et principalibus exemplis et pulchris deiforme nostrum formans, et divinioris habitus et renovationis in participatione constituens, segregans autem ex negligentia ingenitam nobis solitudinem divinorum, reficiens nos bonis in antiquum revocat, et perfectissima nostrorum assumptione consummatissimam propriorum traditionem optime operatur, et hanc societatem nobis Dei et divinorum donat.

plectatur : videtur enim laudatarum omnium divinarum operationum ratio nobis exstitisse, cum substantiam vitamque nostram benefice sustentando, ac primitivis pulchritudinibus deiformem nostri portionem efformando, atque ad divinioris habitus et anagoges, qua sursum elevemur, partem admittendo ; tum provide curando, ut ex ingenita nobis per nostram ignaviam munerum orbitate divinorum, propositis muneribus in pristinum statum revocemur, perfectaque rerum nostratium assumptione, suarum nos participes efficiat, eaque ratione Dei nobis divinarumque rerum communionem largiatur.

DIVISIO ET EXPOSITIO TEXTUS.

Sanctissimi tunc etc.

Hic ponit ea quæ aguntur a remanentibus, ante consecrationem : et primo id quod peragitur ab omnibus, scilicet decantatio symboli. Secundo, id quod peragitur ab his tantum qui assistunt altari, ibi (§ 19), *Sic autem divina*, etc.

Dicit ergo primo, quod exeuntibus his, quorum mentio facta est, remanent perfecti qui vel debeant sacrificare, vel ex symbolis in contemplationem spiritualem venire desiderant : unde digne inspiciunt hoc sacramentum non sistentes in sensibilibus, et tales incipiunt laudare Deum dicentes eum datorem omnis boni decantando symbolum Catholicæ fidei : et hoc tunc temporis vocabatur a quibusdam *hymnologia*, quia erat sermo divinæ laudis, a quibusdam vero symbolum religionis, id est, fidei, eo quod continet articulos fidei : verum dignius vocatur *gratiarum actio*, eo quod continet in se omnes actiones divinas pervenientes in nos, quas laudare debemus cum gratiarum actione. In eo enim dicitur quomodo nostram essentiam et vitam insitituit ad similitudinem suam per creationem, et restituit per redemptionem : etenim ponuntur in eo acta passionis et operationes Christi, quibus renovamur in participatione divinæ similitudinis, et segregatur quod ex negligentia nobis ingenitum est, et quomodo Christus per hoc revocat nos in antiquam innocentiam, et assumendo ad se facit nos participes Dei et donorum ejus : et ideo congrue dicitur in consecratione hujus sacramenti, per quod hæc omnia beneficia participamus.

Sanctissimi, id est, qui sunt immaculati *tunc*, id est, post exclusionem prædictorum, *sacrificatores sanctissimorum*, id est, sacrorum, *amatores contemplationis*, id est, quærentes ex symbolis spirituales contemplationes, *hymnologia*, id est, sermone laudis, est enim hymnus « laus Dei cum cantico, » *Catholica*, id est, universali, eo quod continet Catholicam fidem, *principium largiens*, id est, largitivum *bonorum*, scilicet Deum a quo *sunt revelatæ teletæ*, etc. *Eucharistiam hierarchicam*, id est, gratiarum actionem nostræ hierarchiæ.

Videtur enim mihi actionem laudandorum omnium divinorum operum, quæ sunt *circa nos*, *fieri*, id est, memorari in symbolo, eo quod in eo dicitur creatio et reparatio quæ est per Incarnationem et omnia quæ de Christo dicuntur : vel quia in hoc sacramento sumus participes omnium divinorum operum circa nos : et ideo congrue cantatur in hoc sacramento id quod continet omnia divina beneficia.

Substituens essentiam nostram deiformiter, id est, ad similitudinem Dei per creationem, id est, substitui recitans quantum ad primam expositionem : vel quia hoc sacramentum in nobis operatur diviniformem vitam quantum ad secundam : et sic totum sequens dupliciter potest exponi, vel quia referatur ad symbolum, vel ad sacramentum.

Principalibus exemplis, id est, actionibus Christi qui est caput nostrum quantum ad primam expositionem, vel symbolis, quæ decent principale sacramentum quantum ad secundam.

Solitudinem, id est, peccatum quod animam nostram sterilem et desertam a Deo facit. Alia translatio « *desertum* » : *ex negligentia propria ingenitam*, id est, inter nos genitam, quæ segregatur per sacramentum vel per operationes Christi, quæ recitantur in symbolo : *in antiquum*, id est, statum innocentiæ, *perfectissima assumptione nostrorum*, id est, secundum quod perfecte nos ad se assumit per communionem, vel secundum quod naturam nostram perfecte assumpsit per Incarnationem : assumendo enim eam communicavit nobis sua, scilicet ut *societatem habeamus* Dei quantum ad subsistentiam ejus, *et divinorum* quantum ad dona. Vel potest aliter exponi, quod intendit tangere ea quæ dicuntur in symbolo Apostolorum, eo quod ex eis circa nos aliqua divina beneficia consequuntur : hoc enim quod dicit, *essentiam quidem nostram*, etc. refertur, ad id quod in symbolo dicitur, « Creatorem cœli et terræ. » Quod vero sequitur, *Principibus*, etc., ad id quod in symbolo sequitur, « Et in « Jesum Christum, » quæ de Christo dicuntur, ut dictum est. Quod vero sequitur, *divinioris habitus*, etc., ad id quod sequitur, « Credo in Spiritum sanctum, » qui datur nobis ad nostram renovationem in habitu gratiæ gratum facientis. Hoc quod sequitur, *segregans* etc., ad id quod dicitur, « Peccatorum remissionem. » Quod sequitur, *divinorum*, etc., ad id quod dicitur, « Sanctorum communionem, etc. » Quod sequitur, *in antiquum revocat*, etc., ad id quod dicitur, « Carnis resurrectionem, » quo in vitam et immortalitatem reparamur. Hoc quod sequitur, *perfectissimam*, etc., ad hoc quod dicitur, « Vitam æternam, » quam Filius Dei nobis dedit de proprio, accipiens carnem de nostro.

19

ANTIQUA TRANSLATIO.

Sic autem divina humanitate sacre laudata, occultus quidem divinus panis apponitur, et benedictionis calix : divinissima autem salutatio sancte agitur et agiographorum voluminum mystica et supermundana recitatio. Non enim unum est ad unum congregare et unius participare pacifica unitate, non ad seipsos pacificatos. Si enim ab unius contemplatione et scientia illuminati ad uniformem et divinam congregationem unificamur, non fortassis in partitas rescindimur decidere concupiscentias, ex quibus materiales creantur et passibiles adversus secundum naturam æquiforme infestationes. Hanc igitur, ut æstimo, uniformem et inseparabilem vitam, pacis sacra actio promulgat, simili simile collocans, et a partitis separans divina et unita spectacula.

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

In hunc autem modum deiprincipali benignitate sancte collaudata, coopertus quidem divinus ille panis calixque benedictionis proponitur : divinissima vero salutatio sive osculum, sacrarumque tabularum mystica et supermundialis recitatio celebratur. Non enim possunt ad unum colligi, atque unius pacificæ unionis participes existere, qui secum ipsi dissident. Nam si unius contemplatione atque cognitione illustrati, ad uniformem quamdam ac divinam conjunctionem redigeremur, nequaquam in divisas cupiditates dilabi nos pateremur, ex quibus istæ materiales plenæque passionum adversus æquales existunt inimicitiæ. Hanc itaque, uti reor, uniformem atque indivisam vitæ rationem sacra ista pacis conciliatio sancit, dum simile in simili collocat, et divina singulariaque spectacula a dividuis secernit.

DIVISIO ET EXPOSITIO TEXTUS.

Sic autem divina, etc.

Hic ponit ea quæ a ministris altaris ante consecreationem perficiuntur : et primo ponit ritum. Secundo theoriam, ibi, *Non enim unum*, etc.

Dicit ergo primo, quod postquam Deus laudatus est per Symboli decantationem, ponitur panis consecrandus occultatus super altare, et similiter calix : et tunc datur pax, et postea recitatur ad imitationem aliquid de eis qui bene mortui sunt in Christo, ex sacra Scriptura, *humanitate*, id est, benignitate, *salutatio*, id est, occultatio.

Non enim, etc. Hic ostendit theoriam eorum : et primo pacis. Secundo recitationis mortuorum, ibi, *Sacrarum autem*, etc. De osculatione pacis infra dicet.

Dicit ergo primo, quod divisos ab invicem non contingit congregari in unum, et etiam quod congregatur ad unum, non cadit in concupiscentias quibus dividitur a se et ab aliis suæ speciei : et ideo pax quæ datur, significat quod oportet recipientes sacramentum unionis, pacem habere ad invicem, *ut simili*, scilicet in pacificatis, recipiatur *simile*, scilicet sacramentum pacis, quod est Eucharistia. *Non enim*, in Græco : « *non est unum* : » et ubi habemus pacificatos, habet divisos : et sic planum est, quod hæc littera sic debet legi : *Non unum*, id est, nullus, *est*, id est, contingit, *congregare ad unum et participare unius*, id est, quod est in uno Christo, *non pacificatos ad seipsos* : et si ibi non sit *non*, primum debet resumi super totum.

Rescindimur, id est, cogimur sicut separati ab invicem, *adversus æquiforme secundum*, *naturam*, id est, contra æquitatem veritatis, quæ est connaturalis rationi nostræ : vel secundum Commentatorem, *æquiforme secundum naturam*, id est, quod est ejusdem speciei nobiscum.

Collocans simile simili, id est, sacramentum pacis in pacificatis. Alia, translatio, « *confirmans* : » *separans a partitis*, id est, divisis ab invicem, *spectacula*, id est, visiones sacramentorum, *divina*, id est, quæ continent Deum, *et unita*, quia nos uniunt. Alia translatio, « *divinas et unitivas visiones*. »

20

ANTIQUA TRANSLATIO.

A. Sacrarum autem tabularum post pacem recitatio, prædicat sancte firmatos, et ad strenuæ vitæ consummationem immutabiliter advenientes. Nos quidem per similitudinem eorum in beatissimum habitum et deiformem quietem hortans et manuducens, quibus tamquam viventibus prædicat, et ut Theologia ait, non mortuis, sed in divinissimam vitam ex morte transeuntibus [1]. Vide autem, quia et recordationibus sacris restituuntur divina memoria non humanitus memorativa a phantasia declarante, sed veluti quis dixerit divinitus secundum divinorum deiformium pretiosam et immutabilem cognitionem.

B. *Novit* enim, ut eloquia aiunt, *qui sunt ejus* [2], et, *pretiosa in conspectu Domini mors sanctorum ejus* [3], morte sanctorum pro in sanctitate consummatione dicta. Et hæc autem sacre in-

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO

Sacrarum porro tabularum quæ post pacem adhibetur recitatio, deprædicat eos qui sancte vixerunt, atque ad probæ vitæ perfectionem constanter pervenerunt; nos quidem, eorum imitatione, ad beatissimum illum statum quietemque deiformem adhortando ac manuducendo, illos vero ceu viventes celebrando, quippe ut theologia docet, nequaquam mortuos, sed ex morte ad vitam divinissimam translatos. Adverte autem, ut et sacris memorialibus inserantur, non quasi humano more memoriam divinam, in ea parte memoriæ quæ visa recipit, inesse declaret, sed ut quis dixerit pro Dei dignitate, secundum eam quæ in Deo est rerum perfectarum ac deiformium pretiosam et immutabilem cognitionem. *Novit* enim, (ut eloquia testantur), *qui sunt ejus*; et : *Pretiosa in conspectu Domini mors snnctorum ejus*, morte sanctorum pro sancta consummatione

[1] Sapient. v, 16; Joan. xi, 25.
[2] II ad Timoth. ii, 19.
[3] Psal. cxv, 15.

tellige quomodo superpositis divino altari piis symbolis, per quæ Christus significatur et participatur, adest indubitanter sanctorum professio conjunctionem eorum inseparabiliter manifestans ad eum supermundana et sacra unitate.

accepta. Sed et illud quoque sancte observa, ut impositis divino altari sacris symbolis quibus Christus significatur ac sumitur, protinus adsit sanctorum illa descriptio ; quæ individuam eorum conjunctionem unionemque cum illo supermundialem sacramque insinuat.

EXPOSITIO TEXTUS.

A. *Sacrarum autem*, etc.

Hic ponit theoriam recitationis mortuorum, et est triplex. Secunda incipit, ibi, *Quibus tamquam*, etc. Tertia, ibi, *Et hæc autem sacre*, etc.

Dicit ergo primo, quod recitantur nobis ex libris sacris illi qui sancte mortui sunt et pervenerunt ad beatum finem sanctæ vitæ præteritæ, ut nos eorum exemplo manuducamur ad illam beatam quietem : *tabularum*, id est, librorum quorum folia in modum tabularum conjunguntur, in quibus scilicet continentur gesta mortuorum, *prædicat*, id est, laudat *sancte formatos*, id est, eos qui in sanctitate confirmati fuerunt in vita sua. Alia translatio, « *illos qui sancte vixerunt, advenientes*, » id est, « pervenientes » (sic enim habet alia translatio) *immutabiliter*, quia sine fine, *ad consummationem*, id est, ab beatitudinem quæ est perfectio *vitæ* ejus, *strenue*, id est, secundum virtutes, *in beatissimum habitum* beatitudinis creatæ, *et deiformem quietem*, quæ est in ipso Deo, in quo quiescit intentio quantum ad beatitudinem increatam.

Secunda theoria est : quia per hoc quod laudantur tamquam vivi, ostenditur eos transire de morte in vitam, et per hoc quod memorantur, ostenditur eos non excidisse a memoria Dei, non quia Deus habeat phantasticam memoriam sicut nos : sed quia symbolice de ipso memoria dicitur.

Quibus, id est, de quibus. Alia translatio, « *Illos autem tamquam viventes prædicans*, » *ut Theologia ait*, Matth. XXII, 32 : *Non est Deus mortuorum* : vel in Sapient. V, 16 : *Justi autem in perpetuum vivent*.

Recordationibus sacris, id est, Scripturis sacris quoad recordationem scilicet *restituuntur*. Alia translatio, « *repositi sunt*, » *divina memoria declarante*, id est, in se clare habente, *memoria*, dico, quæ *non est humanitus*, id est, per modum quo est in nobis *phantasia memorativa*, id est, per phantasiam a qua accipit memoriam in nobis : *sed* est memoria in Deo *veluti quis dixerit*, id est, dicere poterit *divinitus*, id est, per modum divinum, sicut alia symbolica, scilicet *secundum cognitionem pretiosam* quantum ad modum sciendi, *et immutabilem*, id est, infallibilem *divinorum* virorum *deiformium*, id est, Deo similium, primo quantum ad unitatem, secundo quantum ad similitudinem : est

enim ad Deum similitudo et unitas, ut supra habitum est.

COROLLARIUM.

Ex hoc accipitur, quod non est proprie memoria in Deo, nec in aliqua intellectiva substantia, nisi symbolice : sed tantum in parte sensitiva, circa quam est phantasia. Et hoc idem dicit Gregorius Nyssenus et Damascenus et omnes philosophi : et ad hoc possunt esse hæ rationes[1] :

1. Quæcumque enim potentia accipit cum determinata differentia sensibilis, non est intellectiva substantia : quia intellectus accipit sine conditionibus individuantibus ut hic et nunc : sed memoria est acceptio alicujus cum determinata differentia sensibilis, scilicet cum determinato tempore, est enim semper præteriti : ergo non est circa intellectivam substantiam.

2. Ad idem, Nulla potentia, cujus deterioratur aut melioratur actus ex diversa complexione, est intellectivæ substantiæ, eo quod intellectus nullius corporis est actus : sed memoriæ actus deterioratur et melioratur ex diversa complexione : quia « secundum frigidum et siccum « est bene memoriæ, et secundum calidum « et humidum male, » ut dicit Philosophus : et etiam « pueri propter multos « motus humorum non sunt bene me- « mores, similiter neque decrepiti pro- « pter delluxum sicut est in antiquis et « ruinosis ædificiis, » ut dicit Philosophus : ergo memoria non est potentia intellectiva.

3. Præterea, In quibuscumque est memoria, est differentia secundum bene et male tenere : sed in substantiis intellectivis non est participatio alicujus secundum quod possit causare in eis bene et male retinere : ergo non est in eis memoria.

4. Præterea, In natura perfecta intellectiva non potest esse reflexio super particulare, cujus est esse hic et nunc : ergo memoria non potest esse intellectiva natura, nisi æquivoce sumatur memoria, sicut Augustinus sumit pro notitia quæ est tam respectu præsentium quam præteritorum et futurorum : tempus enim præteritum cadit in diffinitione memoriæ.

EXPOSITIO TEXTUS.

B. *Novit enim*, etc.

Ut aiunt eloquia (II ad Tim. II, 19), *morte sanctorum dicta pro consummatione*, id est, fine vitæ, *in sanctitate*, sic

[1] Cf. Summ. de Creatur. q. 38, art. 1. Item, In II, dist. 3, art. 6.

quod ly *sanctorum* teneatur formaliter, non tantum materialiter.

Tertia theoria est, quod per hoc quod superposito pane (per quem signatur Christus) fit recitatio sanctorum, signatur inseparabilis societas sanctorum ad Christum, *professio*, id est, recitatio. Alia translatio, « *descriptio*. »

21

ANTIQUA TRANSLATIO.

His autem ea quæ dicta sunt lege sacrificatis, stans in conspectu sanctissimorum symbolorum, aqua manus summus sacerdos lavat cum pudico sacerdotum ordine. Quia quidem, ut eloquia aiunt [1], qui lotus est, non indiget alterius nisi extremorum, id est, novissimorum suorum lavationis : propter quam sublimissimam purgationem in castissimo deiformitatis habitu, et ad secunda deiformiter proveniens, non retentus erit, et absolutus tamquam perfectissime uniformis, et ad unum iterum adunatum convertens, incontaminatam et immaculatam faciet conversionem quasi deiformitatis salvans plenitudinem et integritatem. Sacer igitur luter, ut diximus, in ea secundum legem erat hierarchia. Nunc autem summi sacerdotis et sacerdo-

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

His autem eo quo dictum est ritu celebratis, adstans coram symbolis sanctissimis pontifex aqua manus abluit una cum sacerdotum ordine venerando. Nam qui lotus est (ut eloquia testantur) non opus habet alia quam summitatum seu extremitatum suarum lotione, per quam utique supremam munditiam fiet, ut divinissimo præditus habitu deiformitatis, dum ad sequentia quoque benigne procedit liber futurus sit et expeditus, quippe prorsus uniformis, et ad unum rursus unitive conversus, immaculatam simul et intemeratam suam faciet conversionem, tamquam qui deiformitatis suæ plenitudinem et integritatem servet. Porro sacrum lavacrum, uti diximus, in legali erat hierarchia ; modo autem pontificis ac sacerdotum illa

[1] Joan. XIII, 10.

tum manuum purgatio ipsum insinuat. Eos enim ad sanctissimam venientes immolationem purgare oportet, et extremas animæ phantasias, et similitudine ipsi tantum, quantum possibile est, advenire in manifestiores sic theophanias, super quas ponentur, supermundialium fulgorum in conformium speculorum claritatem universaliorem et lucidiorem apparentium pervenire proprium splendorem. Summi autem sacerdotis et sacerdotum usque ad summa, id est, novissima lavatio in conspectu fit sanctissimorum symbolorum tamquam in Christi omnes adspicientis nostras occultissimas notiones, et subtilissimæ purgationis in ejus intensissimis subtilitatibus et justissimis et æquissimis judiciis terminatæ.

manuum ablutio illud ipsum insinuat. Eos enim qui ad purissimum accedunt sacrificium expiatos esse decet extremis etiam animæ phantasiis, et per similitudinem ipsi, quoad potest, appropinquare; clarioribus enim hoc modo Dei apparitionibus illustrabuntur, supermundialibus istis coruscationibus in consimilis speciei specula limpidius uberiusque jubar suum evibrantibus. Cæterum pontificis illa sacerdotumque ablutio, quæ summis extremisque digitis adhibetur, coram sacrosanctis istis symbolis instituitur, non secus ac coram Christo, qui occultissimas quasque cogitationes intuetur : atque ubi suprema illa expiatio perspicacissimis istis scrutationibus, nec non justissimis integerrimisque judiciis est absoluta,

DIVISIO ET EXPOSITIO TEXTUS.

His autem ea quæ dicta sunt, etc.

Hic ponit ea quæ sunt essentialia sacramento, scilicet consecrationem ipsam : et primo ponit consecrationem. Secundo, ea quæ peraguntur post consecrationem, ibi (§ 27), *Deinde Deo simili hac actione*, etc.

Circa primum duo facit : primo enim ponit præparationem consecrantium per manuum lotionem. Secundo, consecrationem ipsam, ibi (§ 22), *Sic dicimus*, etc.

Circa primum iterum ponit ritum. Secundo, significatum, ibi (§ 21), *Quia quidem ut eloquia*, etc.

Primo ergo dicit, quod paratis his quæ dicta sunt, sacerdos summus, cum aliis sacerdotibus adstantibus lavat manus coram altari, in quo jam sunt posita panis et calix, *lege*, id est, secundum hierarchicæ legis institutionem, *sacrificatis*, id est, sacre paratis, *symbolorum*, id est, panis et vini.

Quia quidem. Hic ponit theoriam hujus : et primo ipsius lavationis. Secundo, quare ante sacrificium, ibi, *Sacer igitur luter*, etc. Tertio, quare in tali loco, ibi, *Summi autem sacerdotis*.

Dicit ergo primo, quod sicut dicit Do-

minus [1], non oportet ut qui loti sunt, etc., nisi ut extrema sua lavent, ut non tantum sint mundi a magnis peccatis, sed a minimis, quantum est possibile, ut secundum quod progredientur in inferiores per operationes hierarchicas, non coinquinentur ex perfectissimis mundissimisque, sed maneant in sua puritate, et alios reducant in ipsam.

Eloquia aiunt, (Joan. xiii, 5 et seq.). *Extremorum*, ibi tantum dicitur de pedibus : sed ipse accipit a simili de omnibus extremitatibus : *sublimissimam*, quia non in extremis, *castissimo*, id est, mundissimo, *proveniens ad secunda*, id est, in subditos per dispensationem sacrorum, quia forte post lotionem ibat ad Chorum, nunc vero provenit quodammodo ad secunda quando invertit se, et petit orari pro se, *non retentus*, scilicet imperfectionibus inferiorum, *absolutus*, id est, liber ab eis : *et iterum*, scilicet postquam provenit in secunda, *convertens se adunatum ad unum*, scilicet Deum, *faciet conversionem* ad Deum : quod significatur quando iterum convertit se ad altare, *immaculatam* in se, *et incontaminatam* ab aliis *salvans*, id est, conservans.

Sacer igitur, etc. Hic ostendit quare laventur manus ante immolationem. Et dicit, quod idem significat hæc lotio ante sacrificium, quod olim significabat vas aquæ quod erat in templo quo lavabantur sacerdotes accedentes ad sacrificia veteris legis, scilicet quod sacrificantes etiam debent esse a minimis mundati, ut sic assimilati Deo, quantum possibile est, veniant in contemplationem eorum quæ assignantur in sacramentis et participationem, et ex hoc in apertam claritatem, in qua vident qui sunt in patria. *Luter*, vas in quo est aqua, ut dicitur Exod. xxxvi, et III Reg. vii, 43. *Legem veracem* : *ipsum*, id est, aliquid. *Immolationem*, id est, sacrificationem : *extremas phantasias animæ*, id est, minimas cogitationes et affectiones : *et oportet similitudine ipsi*, id est, ad Deum, *quantum possibile, advenire*, primo mundatas, *in theophanias*, id est, in contemplationes, *supermundialium fulgorum*, id est, spiritualium significatorum, *manifestiores* quam ipsa symbola in quæ intendunt alii, *circa quas* ipsi *ponentur*. Alia translatio, « *circum illi volvuntur* : » *fulgorum*, dico, *apparentium*, sicut imperfectum appetit perfectionem, *pervenire proprium splendorem*, universaliorem ea quæ hic est, quia ad plura se extendit, *et lucidiorem*, quia sine speculo et ænigmate. Alia translatio habet, « *fulgoribus* et *apparentibus*, » et sunt ablativi absoluti, et sic etiam planius est sub eodem sensu.

Summi autem sacerdotis. Hic ostendit quare coram symbolis laventur manus, et dicit, quod hoc fit ut significetur quod nos purgamur, dum nos vivimus in conspectu Christi, qui omnia inspicit : in quibus significatur Christum etiam occultas cordis dijudicare notiones, id est, cogitationes, *sublimissimæ purgationis*, id est, sublimissima purgatione, genitivus pro ablativo more Græcorum, *terminatæ*, id est, terminata, id est, dijudicata, sicut eam determinat per sententiam, *in ejus subtilitatibus intensissimis*, id est, subtilibus visionibus, etc.

[1] Joan. xiii, 10 : *Dicit ei Jesus : Qui lotus est non indiget nisi ut pedes lavet, sed est mundus totus.*

22

ANTIQUA TRANSLATIO.

Sic divinus summus sacerdos unitur, et sacras divinas actiones laudans, sanctificat divinissima, et sub conspectu ducit laudata.

Ergo esse in nos divinas actiones dicimus, deinceps narrandum quanta virtus. Non enim omnes laudare sufficiens ego, neque aperte scire, et alios in mysteria ducere. Quæcumque a divinis summis sacerdotibus consequenter eloquiis laudantur et sacrificantur hic, ut nobis possibile est, dicemus, hierarchicam inspirationem ducem invocantes.

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Tum jam divinis rebus pontifex conjungitur, sanctisque Dei operibus laudatis, divinissima consecrat mysteria, et in adspectum ducit quæ celebravit.

Quænam porro censeamus divina in nos esse opera, deinceps pro virili exponendum est. Neque enim laudandis omnibus sufficio, imo ne clare quidem cognoscendis aliisque tradendis ; quæ autem a præsulibus divino numine afflatis conformiter eloquiis laudantur ac celebrantur, eadem pro modulo nostro, sacri ordinis adspirationi implorata, proferemus. X

DIVISIO ET EXPOSISIO TEXTUS.

Sic divinus sacerdos, etc.

Hic determinat de consecratione ipsa, et primo ponit ritum, secundo theoriam, ibi, *Ergo esse in nos*, etc.

Dicit ergo primo, quod Episcopus paratis prædictis, laudat actiones divinas, quæ operantur in sacramento, dum dicit quomodo Christus hoc sacramentum instituit, et sic consecrat per verba Domini corpus et sanguinem ejus, et tandem ostendit populo dum hostiam levat. *Unitur*, quia per eam unimur ad Deum : *divinissima*, id est, corpus et sanguinem Christi, *sanctificat*, id est, consecrat : *laudata*, id est, consecrata.

Ergo esse in nos, etc. Hic ponit dictorum theoriam, et primo dicit de quo est intentio, et facit invocationem propter sui magnitudinem. Secundo prosequitur, ibi (§ 23), *Humanam naturam*, etc.

Primo ergo dicit, quod dicendum est primo actiones divinas quæ laudantur in sacrificio, et postea virtutem sacramenti, in his qui sumunt, non tamen omnes actiones divinas quæ sacramento repræsentantur, est sufficiens scire aut exponere aliis, sed tantum illa quæ habentur per sacram Scripturam : et ut hoc sit possibile, invocat eum a quo est omnis inspiratio hierarchica. Vel aliter primo debemus dicere divina beneficia quæ sunt divinæ actiones in nos, quæ in hoc sacramento rememorantur, *deinceps narrandum* quod est ad propositum, scilicet ritus et mysterium, *quanta virtus est*, scilicet nobis ad talia dicenda : et causam subjungit, quia non est sufficiens omnia dicere. *Ergo* ex quo laudat divinas actiones, *nos dicimus divinas actiones esse in nos*, id est, dicemus quas divinas actiones in nos repræsentet nobis hoc sacramentum. Alia translatio, « *igitur quas quidem esse ad nos*, etc. »

Deinceps in sequenti parte narrandum quanta sit virtus hujus sacramenti in sumentibus ipsum. *A divinis summis sacerdotibus*, id est, qui tradiderunt Scripturas canonicas, vel ab ipsis sacrificantibus *laudantur* per memorationem, *et sacrificantur* per consecrationem, *consequenter eloquiis*, id est, secundum quod consonat sacræ Scripturæ, *hierarchicam inspirationem*, *ducem*, id est, principium ejus, etc.

23

ANTIQUA TRANSLATIO.

Humanam naturam in principio ex divinis bonis insipienter perditam, multum passibilis vita suscepit, et corrumpentis mortis finis : consequenter enim, quæ vere est bonitate perdita apostasia, sacræ in paradiso legislationis transgressione, recalcitrantem vivifico jugo, propriis motibus et fomentis adversarii et inimicis seductionibus contrariis divinorum donorum tradidit. Inde miserabiliter pro æterno quidem mortale mutavit : proprium autem principium habens in corruptibilibus generationibus, ad principii consequentem merito ducta est finem. Sed ex divina et ex sursum ducente vita voluntarie decidens in terram, contrariam extremitatem, gravata est multum passibili mutabilitate. Errans autem a directa via, quæ est ad vere existentem Deum, vulnerata est, et perditis et maleficis subjecta multitudinibus, oblita est, non diis, sed neque amicis, sed inimicis famulans. Ipsis autem immisericorditer ea secundum propriam humanitatem, ab illis autem crudeliter secundum propriam crudelitatem abutentibus, ad consumptionis et de-

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Naturam humanam, ab initio divinis bonis imprudentia sua spoliatam, vita passionibus obnoxia et terræ mortis exitus excepit, quippe perniciosa ista veri boni desertio, sacræque in paradiso legis prævaricatio eum qui blande, mulcentibus et infestis adversarii fraudibus illectus, vitale jugum excusserat, propensionibus suis, quæ divinis bonis adversantur, dimisit, unde misere æternitatem cum mortalitate commutavit; et qui originem à corruptibili generatione acceperat, ad interitum origini suæ consentaneum jure merito properavit, nec non a vita divina, quæ ipsum ad supera subrigebat, dilapsus, et ad extrema contraria jam præceps datus, variis perturbationibus obnoxiam nactus est immutationem. Cum vero etiam a recto tramite ad Deum verum tendente deflecteret, atque exitiosis maleficisque turmis subditus teneretur, minime advertit se non diis et amicis, sed infestis hostibus fuisse obsecutum ; quibus eo crudeliter pro immanitate sua abutentibus, in status internecionisque discrimen venerat.

structionis miserabiliter in aliud periculum in non substantias serviliter incidit et perditionis periculum.

DIVISIO ET EXPOSITIO TEXTUS.

Humanam naturam, etc.

Hic ponit theoriam eorum quæ dixerat, et primo ejus quod dixerat de laude divinarum in nos actionum. Secundo divinam consecrationem et reverentiam circa ipsam, ibi (§ 26), *Laudans autem*, etc.

Et quia actio quæ in hoc sacramento commemoratur, est reparatio humanæ naturæ, ideo prima pars dividitur in tres partes. In prima ponit perditionem humanæ naturæ, secundo, reparationem per Jesum Christum, ibi (§ 24) *Divinæ autem* etc. In tertia adaptat ad propositum, ibi (§ 25), *Divina vero mutatio*, etc.

Circa primum quinque dicuntur, scilicet quomodo cecidit et in quod, et quæ fuit causa casus, et quid consecuta est per casum, et quod vulnerata est peccato originali, et quod superaddita sunt multa alia ex hoc.

Dicit ergo, quod humanæ naturæ in principio suæ institutionis ex bonis divinis cecidit in vitam passibilem, et in mortem : per hoc enim quod transgressus est legem Dei sibi positam, sequens proprios motus et diaboli subjectiones, traditus est ex suo peccato in potestatem eorum quibus consentivit, ut scilicet sit servus peccati : et ideo pro vita æterna, qua scilicet poterat non mori, consecutus est mortalem vitam, quæ scilicet necessitati mortis addicta, et ut incurrat finem mortis, qui competit principio suæ factionis, quo est compositus ex contrariis : et etiam ex vita qua ducebatur in supernis, scilicet in cœlum, decidit in terram, et passibilis facta est, et errans a via recta mandatorum Dei, vulneratus est peccato originali, et subjectus dæmonibus, quorum tyrannide in plurima peccata devenit. *Multum passibilis vita, et finis corrumpentis mortis suscepit humanam naturam ex divinis bonis*, sic quod poterat non mori, etiam non peccare, ex his quibus Deo similis erat : consequenter enim humana tradidit per consensum se *recalcitrantem*, id est, repugnantem *vivifico jugo*, id est, divino præcepto ex *transgressione sacræ legislationis in paradiso*, tradidit, dico, scilicet *propriis motibus et seductionibus inimicis*, id est, ab inimico, *contrariis divinorum bonorum*, id est, præceptorum et virtutum, et hoc *perdita apostasia*, id est, per apostatas, ea *bonitate quæ vere est*. Ipsa *habens proprium principium in corruptibilibus generationibus*, id est, per sua principia, quibus componitur, scilicet contraria, *merito ducta est ad finem consequentem*, id est, convenientem *principii*.

Ex hoc patet, quod homo in primo statu fuit immortalis, non per immortalitatem naturalem, sed per gratiam : quamvis aliqui contradicant, dicentes quod fuit compositus in summa æqualitate contrariorum, ita quod unum non poterat agere in aliud. Sed hoc est impossibile : quia in mixtione oportet esse aliquod

contrarium prædominans, aliter enim non consequeretur mixtionem forma una. Præterea, cum remaneant elementa secundum primum esse, oporteret quod remanerent virtutes elementorum : et sic necessario secundum naturam esset actio et passio et corruptio. *Ex vita sursum ducente*, quia ex illo statu transivit *in terram extremitatem contrariam* : terra enim est infimum, et cœlum in quod assumendum erat, supereminet omnibus : *vulnerata est* peccato originali, sicut legitur Luc. x, 33 et seq. de Samaritano, *multitudinibus*, id est, dæmonibus, *oblita est*, id est, decepta est. *In non subsistentias*, id est, peccata quæ nihil sunt.

Ipsis autem, etc. Alia translatio sic habet, « *Illis autem crudeliter secundum* « *propriam crudelitatem abeuntibus, ad* « *consummationis et destructionis miserabiliter incidit periculum.* »

24

ANTIQUA TRANSLATIO.

Divinæ autem bonitatis maxima humanitas, per seipsam operatricem nobis divinitus non induravit providentiam, sed in veritate in participatione quæ secundum nos sunt, facta est omnium sine peccato ad humile nostrum unificata [1], cum propriorum inconfuso et immaculato perfectissime habitu, ad se nobis communicationem tamquam congenitis de cætero donavit, et propriorum recepit participes bonorum.

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Verum Dei principalis bonitatis infinita benignitas benevole per se nostri curam gerere non destitit, sed nostrorum omnium vere facta particeps, absque peccato, humilitatique nostræ unita, salvo proprietatum suarum statu, eoque prorsus inconfuso et inviolato, cujus etiam nobis, utpote congeneis, consortium dedit, nosque bonorum suorum participes declaravit, apostaticæ nimirum turbæ imperio, quod

[1] Ad Hebr. iv, 15.

Apostaticæ quidem multitudinis, sicut secreta traditio habet, quæ circa nos est, destruxit potentiam, non per virtutem superans : juxta vero mystice traditum nobis eloquium, in judicio et in justitia. Quæ autem secundum nos sunt, ad contrarium omnino benigne reparavit. Quod enim juxta animum nostrum obscurum est, implevit diviti et divinissimo lumine, et deiformibus ornavit informe pulchritudinibus : animæ vero habitaculum in perfectissima salute tantum decidentis nostræ essentiæ, pollutissimis passionibus et corrumpentibus maculis liberavit : renovationem nostram supermundanam ostendens, et multam perfectionem divinam in ipsis ad eam nostris sacris, secundum quod possibile est, similitudinibus.

adversum nos habebat, juxta traditionem arcanam, profligato, non viribus ceu prævalens, sed, secundum mysticum eloquium, in judicio et justitia. Nostrum vero statum e diverso clementer immutavit; nam mentis quidem nostræ obscuritatem beate divinoque lumine replevit, deformitatemque nostram deiformibus ornamentis illustravit ; animi autem domicilium cum perfecta salute essentiæ naturæque nostræ, quæ ferme collapsa erat et conciderat, fœdissimis quibusque passionibus atque inquinamentis noxiis liberavit, commonstrata nobis supermundiali anagoge, ac divinæ vitæ norma, per quam ad sacras ejus similitudines, in quantum fieri potest, evehamur.

DIVISIO ET EXPOSITIO TEXTUS.

Divinæ autem bonitatis, etc.

Hic ponit restaurationem per Jesum Christum, et primo dicit, quod reparata est nostra natura ; secundo, modum quo reparata est, ibi, *Apostaticæ quidem*, etc.

Dicit ergo primo, quod bonitas divina non induravit nobis, sed per se operata est, non per Angelos vel quamcumque naturam, salutem : accepit enim vere nostram naturam absque peccato, permanens in natura immutatus, communicavit nobis et se et sua bona, sicut cantatur : « Procedens homo sine semine, largitus « est nobis suam deitatem. » *Humanitas*, id est, benignitas, *providentiam* non induravit, sic quod non haberet curam de salute nostra, *in veritate*, non phantastice, *omnium sine peccato*, et animæ et corporis et pœnalitatum, *inconfuso*, id est, incommixto, *tamquam* congeneratis vel *congenitis*, sicut his qui de genere ejus sumus, ex quo naturam nostram assumpsit.

Apostaticæ autem, etc. Hic ostendit quomodo naturam nostram reparavit : quia scilicet destruxit potestatem diaboli, qua nos opprimebat, non per virtutem, sed per justitiam : et sic omne quod in nobis corruptum erat, reparavit, reducens in contraria bona, quia obcœnitatem nostram reparavit in lucem deiformem et pulchritudinem, et animam nostram mundavit a maculis peccati, et ostendit renovationem nostram qua re-

novari debemus, et perfectionem per assimilationem ad ipsum.

Apostaticæ multitudinis, etc. id est, diabolicæ, *sicut secreta traditio habet*. Ad Coloss. II, 15 : *Exspolians principatus, et potestates*, etc. : *per virtutem*, id est, per violentiam.

Traditum eloquium. Jerem. XXII, 3 : Faciet judiciam et justitiam in terra [1], *ad* esse *contrarium* nostræ corruptioni, *diviti*, id est, copioso *lumine*, quod est medium cognoscendi, *informe*, id est, non formatum *pulchritudinibus* quantum ad ipsa signata : *animæ habitaculum*, id est, quæ est habitaculum Spiritus sancti quantum ad effectum, *in perfectissima*, id est, secundum perfectissimam.

Essentiæ nostræ tantum decidentis : quia per se cadere potest, sed non resurgere, sicut dicitur in Psal. LXXVII, 39 : *Vadens*, et *non rediens*.

Supermundanam, id est, supermundana virtute, *perfectam in ipsis*, id est, secundum ipsas, *ad eam*, scilicet divinam bonitatem.

25

ANTIQUA TRANSLATIO.

Divina vero imitatio quomodo aliter nobis ingenita sit nisi sacratissimarum divinarum actionum memoria renovata, semper hierarchicis et sacris orationibus et sacrificationibus : hoc vero facimus, ut eloquia aiunt, in ejus recordationem [2]. Inde divinus summus sacerdos ad divinum altare stans, laudat dictas sacras actiones et divinas Jesu divinissimæ nostræ providentiæ,

BALTH. CORDERII. S. J. INTERPRETATIO.

Enimvero quomodo nobis divina ista imitatio aliter obveniat, nisi tam præstantium memoria beneficiorum Dei sacerdotalibus prædicationibus atque mysteriis jugiter innovetur? Hoc itaque facimus, ut eloquia jubent, in ejus commemorationem. Quapropter divinus quoque præsul sacris altaribus assistens sancta divinaque Jesu opera collaudat, quæ ex divinissima nostri X

[1] Jerem. XXII, 3 : *Hæc dicit Dominus : Facite judicium et justitiam*.

[2] Luc. XXII, 19.

quas in salutem generis nostri beneplacito sanctissimi Patris in Spiritu sancto, secundum eloquium, consummavit.

providentia in salutem generis humani, sanctissimi Patris beneplacito, in Spiritu sancto, ut eloquia testantur, consummavit.

EXPOSITIO TEXTUS.

Dicit ergo, quod divina operata ad salutem non possunt nobis melius ad memoriam revocari, nisi per operationes et sacrificia : et ideo sacerdos stans ante altare cum laude memorat actionem Christi ex voluntate Patris et cooperatione Spiritus sancti, et reparationem nostram.

Divina vero imitatio, etc.

Divina imitatio, id est, quod ipsum semper imitemur, *ingenita*, id est, per consuetudinem quæ naturalis nobis facta est.

Providentiæ nostræ, id est, de nobis, *secundum eloquium*, etc.

Hic aptat ad propositum.

26

ANTIQUA TRANSLATIO.

Laudans autem et cultum earum et invisibilem contemplationem intellectualibus oculis inspiciens, in symbolicam earum sacrificationem venit, et hoc Deo tradente. Unde et reverenter simul et hierarchice post divinarum actionum laudes mirabiles pro ipsa supra se actione mirabili apologiam facit, primum sacre ad ipsum reboans, Tu dixisti, *Hoc facite in meam recordationem*[1].

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Porro veneranda spiritalique mysteriorum contemplatione, quam spiritalibus oculis conspexit, collaudata, ad eorumdem sacrosanctam ex divino instituto procedit consecrationem ; quocirca reverenter simul, et ut pontificem decet, post sacras illas divinorum operum laudes, de sacrificio dignitatem suam superante se purgat, ad Christum prius exclamando : Tu dixisti : *Hoc facite in meam commemorationem.*

[1] Luc. XXII. 19.

Dicit ergo, quod postquam sacerdos laudavit cultum istius sacramenti, quantum ad symbola ex institutione Dei, et significationem ejus, rememorando nostram reparationem, consecrat, et significatione utens verbis Christi : tamen priusquam consecret, excusat se de temeritate tam excellentis actionis, per hoc quod non ageret, nisi esset præceptum : unde dicebat, *Tu dixisti*, etc.

EXPOSITIO TEXTUS.

Laudans, etc.

Sacrificationem symbolicam, id est, symbolorum *Deo tradente*, id est, per verba Christi, *reverenter* propter dignitatem sacramenti, *hierarchice* propter potestatem ordinis, *actione supra se*, id est, quam reputat supra se esse, *apologiam*, id est, excusationem, *facit*.

Hic ostendit quomodo sacerdos cum reverentia complet consecrationem.

27

ANTIQUA TRANSLATIO.

Deinde Deo simili et actione mirabili dignus petens fieri, et ad ipsum Christum similitudine divina perficere et dare castissime, et sancta participantes divinitus participare, sacrificat divinissima, et sub conspectum ducit laudata per sacre procumbentia symbola. Velatum enim et non divisum pa-

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Postulans deinde hoc sacrificio Dei imitatione dignus effici, nec non secundum Christi similitudinem divina celebrare, omninoque pure distribuere, eosque qui sacrorum futuri sunt participes mysteriorum, iisdem digne sancteque communicare, divinissima illa mysteria celebrat, et jam consecra-

nem revelans, et in multa dividens, et unionem calicis omnibus dispertiens symbolice unitatem multiplicat et distribuit, sanctissimam in his actionem sacram consummans.

ta, sub symbolis propositis ritu sacro visenda proponit ; siquidem operto individuoque pane revelato, et in multa diviso, singularique calice omnibus impertito, unitatem symbolice multiplicat distribuitque, sacrosanctum in iis sacrificium consummando.

DIVISIO ET EXPOSITIO TEXTUS.

Deinde Deo simili, etc.

Hic ponit ea quæ peraguntur post consecrationem : et primo ponit ea quæ aguntur circa ipsum sacramentum. Secundo, quomodo participatur a fidelibus, ibi (§ 30), *Accipiens autem et tradens*, etc.

Circa primum primo ponit ritum. Secundo mysterium, ibi (§ 28), *Unum enim et simplum et occultum*, etc.

Dicit ergo primo, quod postquam excusavit se sacerdos per præceptum divinum, petit se dignum fieri ut perficiat consecrationem secundum similitudinem ad Christum, et quod digne allis possit hoc sacramentum distribuere, et alii digne recipere, et tunc consecrat hoc per recapitulationem Dei, et ostendit populo consecratum corpus Christi, quod tamen latet sub symbolis, quia revelat panem qui primo erat occultatus, et panem indivisum dividit, et aliis distribuit, similiter et unum calicem, et in hoc completur actio consecrationis.

Laudata, id est, consecrata, *per symbola sacre procumbentia*. Alia translatio, « *proposita* », scilicet per species panis et vini quibus tegitur corpus Christi.

28

ANTIQUA TRANSLATIO.

A. Unum enim et simplum et occultum Jesu divinissimi verbi secundum nos inhumanatione et compositum et visibile immutabili bonitate et humanitate provenit, et ad se nostram unificam societatem benigne peregit, nostra humilia divinissimis suis summe adunans.

B. Siquidem et nos tamquam membra corpori compaginamur ipsi secundum idipsum ad secundum idem immaculatæ et divinæ vitæ, et non corrumpentibus passionibus mortificati, incompacti, et deiformes et non inconvenientes efficimur ad divina membra et sanissima. Oportet enim nos si ad eum desideramus communionem, in divinissimam sui secundum carnem vitam respicere, et ad eam similitudine mirabili impeccabilitate in deiformem et immaculatum habitum recurrere. Sic enim compacte nobis ad similem societatem donabit.

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Unicum enim illud ac simplex arcanumque Jesu Verbum divinissimum per assumptionem humanitatis nostræ, in compositionem simul et adspectum, sine ulla sui imitatione, pro sua bonitate benignitateque processit, nostrique secum unificam communionem benefice excogitavit, ea quæ in nobis humilia sunt divinissimis suis uniens excellentiis, ut et nos ipsi, tamquam membra corpori, per ejusdem immaculatæ ac divinæ vitæ identitatem congruamus, ne corruptibilibus necati passionibus, divinis istis sanissimisque membris incongrui vitæque incapaces existamus ; oportet enim nos, si ad communionem ejus adspiramus, divinissimam ejus in carne vitam contemplari, atque sanctam ipsius impeccantiam imitando, ad deiformem et immaculatum statum contendere ; hac namque ratione, prout nobis congruit, similitudinem suam communicabit.

DIVISIO ET EXPOSITIO TEXTUS.

Unum enim et simplum, etc.

Hic ponit theoriam, et secundo aptat ad propositum, ibi (§ 29), *Hæc sacris actionibus*, etc.

Dicit ergo primo, quod Jesus, qui in divina natura erat verbum occultum et simplex et unum in se, suscipiendo naturam humanam factus est visibilis et compositus ex diversis membris, natura tamen divina in nullo mutata, et sic etiam nos tamquam verbo ejus unimur sibi secundum immaculatam et divinam vitam per separationem a passionibus peccati, quibus natura nostra corrumpitur, quia oportet nos, si sibi volumus uniri, ita quod simus in verbo ejus, et sicut ipse mundus fuit, ita et nos esse.

Unum enim, id est, id quod est primum ens. *Jesu divinissimi verbi et*, id est quod est *simplum* ipsius *et occultum inhumanatione*, id est, secundum assumptionem humanæ naturæ, *secundum nos*, id est, prout est in nobis, non phantastice, *provenit*, id est, factum est *compositum* ex membris, *et visibile* ad sensum, per hoc quod verbum caro factum est, *immutabili bonitate*, quia natura divina immutata permansit. Alia translatio, « *invariabiliter, et humanitate*, » id est, benignitate. Alia translatio non habet.

Nostra humilia, id est, humanam naturam, *suis divinissimis*, id est, divinæ, *summe adunans* in unitate personæ.

DUBIUM.

1. Sed videtur, quod hæc unio non sit summa unio. Major enim est unio quæ est per essentiam quam quæ est in persona communicante [1].

2. Præterea, Bernardus dicit, quod « maxima est divinarum personarum in « essentia, et post hanc unitas naturarum in una persona. »

Et dicendum, quod licet non sit summa unio secundum essentiam, est tamen summa secundum esse : quia cum esse sit suppositi, Christus tantum habet unum esse, cum sit unum suppositum, sed ex duabus naturis proveniens.

Vel dicendum, quod dicitur summe adunatum respectu creaturarum : et ideo alia adunata separantur, sed Dei verbum numquam deposuit hominem quem semel assumpsit, sicut dicit Auctor.

[1] Cf. in III, dist. 2, art. 12.

EXPOSITIO TEXTUS.

B. *Siquidem et nos*, etc.

Alia translatio, « *Sic et ut nos* », *et nos compaginamur ipsi Christo immaculata et divina vita*, id est, per immaculatam et divinam vitam *secundum idem*, id est, secundum quod immaculatus fuit, tamquam membra corpori, sumus enim mysticum corpus ejus, quod habet compaginationem per spem, articulationem per fidem, conglutinationem per charitatem, unitatem per spiritum adunantem. Alia translatio, « *secundum idem immaculatæ et divinæ vitæ* : » et nos dico, *non mortificati passionibus corrumpentibus*, scilicet peccatis, *et incompacti*, id est, non conjuncti eis, *et deiformes et inconvenientes* peccatis *efficimur* adunati *ad divina membra et sanctissima*, quæ sunt absque corruptione peccati, id est, si sumus tales.

Ex hoc potest haberi, quod illi qui sunt in peccato mortali, non pertinent ad corpus mysticum. « Absit enim, ut dicit « Augustinus, quod Christus habeat mem- « brum putridum, quamvis sint aliquo « modo de Ecclesia : » hoc enim est esse secundum quid de corpore. Corollarium.

Alia translatio habet, « *Non cohæredes*, « etc. *non convenientes et non coadaptati* « *efficiamur divinis membris et san-* « *ctissimis similitudine ad eam*, » id est, secundum similitudinem ad vitam Christi secundum carnem, *mirabili impeccabilitate*, id est, ut efficiamur quodammodo impeccabiles per confirmationem justitiæ, sicut ipse fuit per unionem divinitatis, *compacte*, id est, convenienter *ad similem*, id est, ad se cui per puritatem vitæ assimilati sumus.

29

ANTIQUA TRANSLATIO.

Hæc sacris actionibus summus sacerdos manifestat, velata quidem dona ad manifestum ducens, uniformeque eorum in multa dividens, et distributorum ad ea in quibus fiunt secundum tempus imitati socios eorum perficiens participes. Describit enim in his sensibilibus sub conspectum ducens Jesum invisibilem nostram quantum in imaginibus vitam secundum Deum ex occulto perfectissima et inconfusa juxta nos inhumanatione misericorditer in naturam nostram specificatam et ad partibile nostrum immutabiliter ex uno secundum naturam provenientem, et per benignam hanc humanitatis dilectionem, in participationem sui et propriorum bonorum vocantem humanam gentem. Siquidem unimur ipsi divinissimæ vitæ ad eam nostra juxta virtutem similitudine : et per hoc etiam ad veritatem communicatores Dei et divinissimarum consummationum erimus.

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Hæc pontifex rebus iis quæ sacrificantur insinuat, dum obtecta munera XIII
in apertum producit, ipsorumque unitatem in plura dividit, et per summam rerum distributarum cum suscipientibus unionem, earumdem consortes reddit eos qui communicant. Describit enim his sensibiliter dum in adspectum ducit Jesum Christum, spiritalem nostram veluti in imagine vitam, ex abdito illo divinitatis per absolutam et inconfusam humanitatis nostræ assumptionem, benigne nostram speciem induentem, atque ad dividuitatem nostram sine sui immutatione ex unitate naturali prodeuntem, perque hanc beneficam clementiam, ad sui bonorumque suorum participationem genus humanum invitantem, dum modo divinissimæ ipsius vitæ conjungamur, pro virili illam imitando : nam sic vere consortes Dei divinarumque rerum participes reddemur.

per communicationem perfectionum divinitatis ipsius.

Et perficiens participes eorum, scilicet symbolorum, id est, communicantes, *socios imitati distributorum*, scilicet symbolorum, *ad ea in quibus fiunt*, id est, ad recipientes, id est, communicantes associantur in unitate quæ est symbolorum ad assumentes ea, et hoc, *secundum tempus*, id est, secundum proportionem sumentium, quia secundum quod procedunt in tempore in fide, habent etiam perficere in sanctitate. Alia translatio habet, « *Et divisorum unitione ad ea, in* « *quibus fit secundum summum commu-* « *nicatores ipsorum faciens participan-* « *tes* ».

EXPOSITIO TEXTUS.

Hæc sacris actionibus, etc.

Hic aptat quod dixerat, ad propositum.

Dicit ergo, quod sacerdos symbolis sensibilibus describit nobis quod dictum est, quia per hoc quod propalat palam post occultum, significatur quomodo Christus assumptione nostræ naturæ in symbolum apparuit : per hoc enim quod dividit unitum panem, significat quod ipse ex indivisibilitate divinititatis venerit ad nostram divisibilitatem, natura tamen divina in nullo mutata : per hoc vero quod distribuit, significat quod Christus facit nos participes sui et suorum donorum, quia assimilamur vitæ suæ secundum quod possumus per imitationem et

In sensibilibus, id est, symbolis. Alia translatio, « *sensibiliter, nostram* « *vitam, Jesum, invisibilem*, » id est, qui est vita invisibilis animæ nostræ : *ex occulto secundum Deum*, id est, secundum divinam naturam, quia lucem habitat inacessibilem[1]. *inconfusa*, quia sine permixtione naturarum, *perfectissima*, quia perfectus Deus, perfectus homo : *specificatam*, id est, speciem nostram accipientem, *ex uno secundum naturam*, scilicet divinam.

Divinissimæ vitæ ipsi, id est, humanitati : in *similitudine*, id est, per imitationem ejus, et per hoc quod participamus vitam humanam ipsius in imitando : pervenientes *ad veritatem* quantum ad divinam naturam, etc.

[1] I ad Timoth. vi, 16 : *Rex regum ... qui lucem inhabitat inaccessibilem.*

30

ANTIQUA TRANSLATIO.

A. Accipiens autem et tradens divinam communionem in Eucharistiam sacram desinit cum omni Ecclesiæ sacra plenitudine.

B. Participatio enim traditionem ducit et mysticam distributionem mysteriorum assumptio. Ipse enim est Catholicus divinorum ornatus et ordo, primum in participatione fieri et consummatione sacrum ducem per se divinitus aliis donandorum, sicque et aliis tradere. Propter quod et divinis doctrinis quidam audacter abutentes, ante secundum eas conversationem et habitum, immundi et alieni omnino a sacra sunt legislatione. Ut enim solarium splendorum subtiliores et clariores essentiarum primæ influxu repletæ, omnino eas supereminens lumen in ea quæ post eas soliformiter invehunt : sic in divino omni non audendum aliis dux esse, nisi secundum omnem habitum suum factus deiformissimus, et ad divinæ intelligentiæ et judicii compaginationem approbatus.

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Sumpta denique ac tradita divinissima communione, una cum totius Ecclesiæ sacra plenitudine in sacram desinit gratiarum actionem. Cæterum participatio communicationem, ipsaque perceptio mysteriorum eorumdem distributionem mysticam antecedit ; est enim iste generalis rerum ordo ac distinctio divinarum, ut prius ipsemet antistes sacer communicet, ac donis iis, quæ per ipsum cæteris divinitus distribuenda sunt, satietur, et deinde illa tradat aliis. Hinc qui divinis magisteriis proterve abutuntur, quod iis neque vivendi ratione, neque statu suo respondeant, tanquam sacrilegi et a sacris extorres omnino reputandi. Quemadmodum enim in coruscationibus solaribus tenuiores limpidioresque substantiæ, dum influenti in ipsas radio primæ repletæ sunt, omne lumen sibi superfusum in subsequentes solis vice transfundunt ; pari ratione, nequaquam debet temere ducem sese aliis divini luminis offerre, qui non secundum omnem statum suum deiformis maxime evaserit, divinaque adspiratione atque sententia ad id idoneus sit comprobatus. XIV

lege : sicut enim corpora subtiliora prius replentur lumine solis quam idem lumen transfundant in alia, ita non debet esse dux aliorum in divinis, nisi per habitum mentis sit Deo similis factus, et ad officium prælationis judicio divino approbatus.

DIVISIO ET EXPOSITIO TEXTUS.

Accipiens autem, etc.

Hic ponit ea quæ peraguntur, scilicet acceptionem corporis Christi : et primo ponit ritum : secundo exponit mysterium, ibi (§ 30 B) *Participatio enim*, etc.

Dicit ergo primo, quod sacerdos primo accipit ipsam communionem, et tradit aliis, et cum tota Ecclesia fuerit in gratiarum actione, *in Eucharistiam*, id est, gratiarum actionem.

Participatio enim, etc. Hic ostendit theoriam prædictorum, et primo quare sacerdos primo accipit, et quomodo det aliis corpus Christi : secundo, de gratiarum actione, ibi (§ 31), *In his omnis sacrorum*, etc.

Dicit ergo primo, quod ideo prius accipit quam distribuat, quia sumere præcedit distribuere : hic enim est rectus ordo hierarchiæ, quod ille qui est dux aliis in divinis, primo et maxime participet ea quæ aliis debet distribuere : et ideo illi qui prius docent divina quam secundum ea vivant, sunt alieni a sacra

DUBIUM.

Sed videtur hoc esse hæreticum : quia videtur, quod illi qui sunt malæ vitæ, non possint aliis tradere sacramentum.

Et dicendum, quod non intelligit hoc de actionibus sacramentalibus : quia in talibus operatur virtus divina : homo autem est tantum minister exterior : et ideo æqualiter confertur gratia sacramentorum per bonos et malos. Sed hoc intelligendum est de actionibus personalibus eorum qui sunt in peccato mortali : omnes enim tales mortuæ sunt operationes, unde secundum eas non possunt transfundere aliis lumen gratiæ quo ipsi privantur.

EXPOSITIO TEXTUS.

B. *Participatio enim*, etc.

Participatio quantum ad seipsum *ducit*, id est, « *præducit*, » sic enim habet alia translatio, id est, præcedit *traditionem*, qua scilicet aliis tradit divina, *et distributionem mysticam*, id est, mysteriorum, scilicet symbolorum quibus veritas occultatur.

Sacrum ducem, id est, prælatum, *primum fieri in participatione donandorum per se aliis divinitus*, id est, spiritualium quæ per eum subditis tradi debent, secundum divinam similitudinem.

Audacter, id est, præsumptuose.

Ut enim subtiliores et clariores de numero *essentiarum*, id est corpora diaphana, et lucida ut vitrea, *primæ*, id est, ante alia quibus lumen transfundunt, *omnino*, id est, ex qualibet parte *repletæ influxu splendorum solarium* : et dicitur *influxus*, quia in talibus corporibus radius solaris infringitur et reflectitur ad punctum unum, maxime si sint sphærica, *invehunt lumen supereminens*, etc, id est, lumen solis in ea quæ post eas sunt in participatione luminis, *soliformiter*, id est, ad modum solis. Alia translatio sic habet : « *Quia sicut in solaribus splendoribus subtiliores et clariores substantiæ primæ in fluente fulgore adimpletæ, super effusum lumen secundum omnem partem ipsarum ad sequentes ad modum solis supervehunt.* »

Sic, nisi sit *approbatus ad compaginationem*, id est, dispositionem *divinæ intelligentiæ, et* divini *judicii*, ut sit dispositor vel adaptator seu dispensator divinorum judiciorum et sacræ intelligentiæ quæ est de divinis. Alia translatio : « *Nisi a divina inspiratione et judicio adaptator demonstratus* : » et super hoc dicit, quoniam quod hæc compaginationem posuit, Græcus ἁρμοστὴν habet, quod aptius compaginatorem seu dispositorem vel aptatorem dicere possumus. Denique ἁρμοστὴν dicebant Lacedæmones constitutum a se principem ab eo quod est unire subditos, ut viverent secundum leges, et ἁρμοστῆρας vocabant Athenienses eos qui ad alios dirigendos ad bene vivendum erant ordinati, ut evidenter ait Plato. Hic igitur ἁρμοστὴν Ecclesiæ principem proprie nominavit.

31

ANTIQUA TRANSLATIO.

In his omnis sacrorum dispositio hierarchice condescendens et divinissimis communicans, cum gratiarum actione sacra desinit divinorum actuum proportionaliter cognoscens et laudans gratias. Itaque divina non participantes et ignorantes, non etiam in Eucharistiam venient. Et quidem juxta propriam naturam dignis existentibus gratiæ aguntur divinissimis donationibus. Sed, quod quidem dixeram, adspicere aliquando divina dona ex eo qui in malo est contuitu, nolentes, ingrati ad magnas divinorum actuum permanserunt donationes. *Gustate* autem, eloquia aiunt, *et videte* [1]. Nam mirabili divinorum doctrina, magnificas eorum qui discunt gratias cognoscent, etiam divinissimorum ipsorum altitudinem et magnitudinem in participatione sacratissime inspicientes, supercœlestes gratiose laudabunt divinæ actionis benignitates.

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

In his omnis ordo sacerdotum hierarchice congregatus, divinissimis mysteriis perceptis, cum gratiarum actione desinit, agnitis pro captu suo laudatisque divinorum operum beneficiis. Qui enim rerum divinarum expertes sunt et ignari, nequaquam ad gratias agendas convertuntur, quamvis ex natura sua dona illa divinissima sint omni gratiarum actione dignissima. Cæterum cum, uti dixi, divinis istis muneribus, propter suam ad deteriora propensionem, attendere non velint, infinitis divinorum beneficiorum gratiis ingrati permanent. *Gustate*, inquiunt eloquia, *et videte* : quoniam qui sacrosancta divinarum rerum disciplina initiantur, permagnificas ipsarum gratias agnoscent, atque divinissimam earum celsitudinem ac magnitudinem in communione sancte considerantes, supercœlestia supremæ Deitatis beneficia grati collaudabunt. XV

[1] Psal. xxxiii, 9.

DIVISIO ET EXPOSITIO TEXTUS.

In his omnis sacrorum, etc.

Hic determinat de gratiarum actione, et primo ponit ritum. Secundo explicat mysterium, ibi, *Itaque divina*, etc.

Dicit ergo, quod ex quo tota operatio hierarchici ordinis pervenit ad communionem, sumunt sacramentum cum gratiarum actione, quæ ex ipsa communione veniant in cognitionem gratiarum divinorum actuum : quia scilicet sunt ad nostram salutem : *et laudans gratias* nobis factas, per gratiarum actionem, *omnis dispositio sacrorum*, id est, totus Ecclesiasticus ordo, *condescendens*, id est, finiens *in his*, quæ dicta sunt, *hierarchice*, id est, secundum dispositionem hierarchicam, etc., *proportionaliter*, id est, sufficienter a nobis nec cognosci nec laudari possunt.

Itaque divina, etc. Hic assignat hujus theoriam.

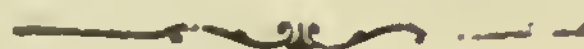
Dicit ergo, quod ex quo communicantes et cognoscentes gratias agunt, consequens est ut illi qui non communicant neque cognoscunt, non possint gratias agere : quamvis enim illis divina dona quæ communiter exhibuit omnibus in restaurationem humanæ naturæ in collectione sacramentorum, ex sua natura sint digna, nec pro eis gratiæ agantur : illi tamen qui non convertunt suum spiritualem visum ad ea, non possunt gratias agere pro eis, sed ingrati permanent. Non possunt autem videre nisi gustent participando : quia dicitur in Psal. XXXIII, 9 : *Gustate, et videte* : et ideo illi qui non participant, non possunt gratias agere : hoc participantes et vident et convenienter gratias agunt : et hoc significatur per hoc quod prius communicant, et postea gratias agunt.

Non in Eucharistiam, id est, gratiarum actionem.

Ex eo contuitu qui in malo, id est, nolunt convertere visum suum ex malo in divina dona.

Discunt magnificas gratias eorum, id est, donorum Dei, ex *mirabili doctrina divinorum*, id est, quæ est de divinis, eas cognoscunt : et prius edocti per doctrinam sacram, etiam postmodum *inspicientes altitudinem*, etc.

In participatione, id est, participando.

CAPUT IV.

ANTIQUA TRANSLATIO.	BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.
De perficiendis in myro et in ipso offerendis	*De iis quæ in unguento fiunt ac perficiuntur.*

SYNOPSIS CAPITIS :

Prima parte dicit, unguenti mysterium affine esse venerabili Eucharistiæ.

Secunda parte describit ritum consecrandi sacrum unguentum.

Tertia parte subjungit contemplationem, in qua mystice explanat,

I. Quid sibi velit unguenti obvelatio.
II. Ait unguentum, licet profanis tectum sit, sanctis tamen patere.
III. Sacrum unguentum habere vim consummandi ; ibidemque exponit, quanta sit efficacitas canticorum spiritalium.
IV. Quid unguenti compositio significet.
V. Ostendit, quod quanto quis Deo propinquior est, tanto etiam suavius ab ipso afficiatur.
VI. Quid signent seraphim qui pontifici in confectione unguenti assistunt
VII. Quid eorumdem multiplices facies et alæ designent.
VIII. Cur facies pedesque obtegant.
IX. Quid sibi velit clamor unius ad alterum.
X. Quid eorumdem nominis interpretatio ; et quomodo unguentum designet Christum in se invariatum nos sanctificare ; et cur unguentum in omni fere consecratione adhibeatur.
XI. Cur unguentum adhibeatur in baptismo.
XII. Cur altare unguento consecretur ; et cur unguentum τελετή nuncupetur.

1

ANTIQUA TRANSLATIO.

Tanta sanctissimæ synaxeos sunt et sic bona invisibilia ad unum nobis, sicut sæpe diximus, hierarchice sacrificantia societatem et coordinationem. Sed est hujus æquipotens altera perfectiva operatio, Chrismatis hostiam duces nostri quam nominant. Partes itaque ejus in ordine secundum sacras imagines intendentes, sic ad unum ipsius partes hierarchicas contemplationibus ascendemus.

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Tanta sunt et tam præclara sanctissimæ synaxeos spectacula spiritalia quæ nostri cum uno illo, uti sæpe diximus, communionem atque conjunctionem præcipuo quodam ritu sacro perficiunt ; verumtamen est et alia huic coordinata consecratio, quam unguenti mysterium præceptores nostri appellant. Hujus itaque partibus juxta sacras imagines ordine perspectis, hoc modo per easdem ad illud ejus unum hierarchicis contemplationibus evehemur.

DIVISIO ET EXPOSITIO TEXTUS.

Tanta sanctissimæ synaxeos sunt et sic bona invisibilia, etc.

In præcedenti capitulo determinavit de operatione hierarchica quæ erat circa procedentes, et viaticum, sic dictum quia in via spirituali progredientes confortat, scilicet ad procedendum per restaurationem deperditorum. In ista vero parte determinat de alia operatione hierarchica, quæ est etiam circa viatores contra impedientia processum in via spirituali, et hæc est confirmatio.

Dividitur autem hoc capitulum in partes tres. Primo enim determinat ea quæ efficiuntur vel perficiuntur in hoc sacramento. Secundo, determinat ritum, ibi (§ 2), *Juxta eumdem*, etc. Tertio, assignat theoriam, ibi (§ 3), *Ipsa igitur introductiva*, etc.

Prima autem pars sic intitulatur : « De « perficiendis in myro, et in ipso offe- « rendis. » Μύρον enim in Græco dicitur *unguentum*, et ponitur hic pro Chrismate, cujus confectio est ex diversis, scilicet oleo et balsamo in modum unguenti.

Dicitur ergo : *De perficiendis*, id est, efficiendis, *in myro*, id est, Chrismate, id est, de effectibus ejus, *et de offerendis in ipso*, id est, de his qui offeruntur Deo consecrati per Chrisma : quia usus ejus est in ordine, confirmatione et baptismo, quia baptizati unguntur Chrismate in vertice, quamvis hoc non sit de esse sacramenti, sed sacramentale : in aliis vero duobus est essentiale.

In hac autem parte duo facit. Primo continuat se ad præcedentia dicens de quibus dictum est. Secundo, accipit hoc de quo intendit, ibi, *Sed est hujus*.

Littera sic exponitur : Ea quæ *sunt sanctissimæ synaxeos*, id est, communionis, *tanta sunt* tam magna et tot sicut diximus, *et sic (sicut sæpe diximus) bona invisibilia*, quæ in ipsa continentur et significantur, *sunt sacrificantia*, id est, sacre facientia *societatem hierarchiæ* quantum ad participationem donorum, *et coordinationem* quantum ad ordinem hierarchicum, *nobis ad unum*, scilicet ad Deum. Alia translatio : « Tantæ sanctissimæ synaxeos vel congregationis « sunt et ita pulchræ intelligibiles visio- « nes. »

Sed est hujus, etc. Hic accipit sacramentum de quo intendit.

Dicit ergo, quod quædam alia sacramentalis operatio est æqualis virtutis communioni, quæ a pluribus dicitur Chrisma : et ideo oportet ut ritum ipsius prius dicamus, et postea theoriam, sicut de aliis factum est. *Hujus*, scilicet communionis, *hostiam Chrismatis*, quia ipsa consecratus, offertur Deo.

Partes ejus, scilicet diversas operationes, in quibus est, *in ordine*, id est, ordinate, *intendentes secundum imagines*, id est, actiones sensibiles quæ in ritu ejus exercentur, quibus aliquid spirituale significatur, *ascendemus ad unum ipsius*, spirituale et intelligibile in quod ducit.

DUBIUM.

1. Sed videtur, quod non sit æque potens hæc operatio communioni : quia in communione continetur totus Christus, in hoc autem aliqua gratia tantum : ergo non est æque potens ei.

2. Præterea, Supra dictum est, quod propter sui dignitatem communionis operatio debet omnibus præponi : si igitur hæc operatio esset æque potens illi, non debet poni post illam.

3. Præterea, Hic nullum effectum Chrismatis dicit : ergo videtur, quod hæc pars inconvenienter intelligitur de perficiendis, id est, de efficiendis in myro.

4. Præterea, Quæritur quare in hoc sacramento confirmationis natura non administret sufficientem materiam, sed oportet ut prius benedicatur per Episcopum, quia aliter de olei et balsami mixtione non posset fieri confirmatio, nisi prius esset benedicta : cum in baptismo et Eucharistia natura præparet materiam propinquam : non enim oportet ut aqua in qua fit baptismus, primo consecretur quantum ad necessitatem sacramenti, et si fiat, ad quamdam solemnitatem pertinet : similiter non oportet prius panem benedici quam consecretur in corpus Christi.

5. Item, Quæritur quare non determinat de aliis unctionibus sacris, sicut de oleo sancto, et de oleo infirmorum.

Et dicendum ad primum, quod sacramentum Eucharistiæ in se consideratum simpliciter nobilius est hoc sacramento : sed tamen secundum quid æquipotens est sibi, scilicet in comparatione ad finem : quia hoc etiam reducit in unum sicut et illud : et hoc videtur tangere in *littera*. Et per hoc patet solutio ad secundum.

Ad tertium dicendum, quod materia hujus sacramenti est prius consecrata : et ideo ex ipsa datur intelligi spiritualis effectus, et hoc non in baptismo, cujus materia quantum ad necessitatem sacramenti non est consecrata. Vel dicendum, quod Chrismatis usus non est tantum in una operatione hierarchica, sed in pluribus, ut prius dictum est : et ideo non poterat sufficienter dici effectus Chrismatis in partibus ejus (quod infra in *theoria* faciet) cum in diversis operationibus diversos proprios effectus habeat. Sufficit autem hic dicere in communi effectum ejus, scilicet quod est æquipotens communioni in faciendo societatem ad unum.

Ad quartum dicendum, quod ad bene esse plura concurrunt quam ad esse : baptismus autem dat esse spirituale : et ideo sufficit in eo materia secundum quod est præparata a natura : et similiter de Eucharistia quæ est spirituale nutrimentum, et sicut dicit Philosophus in secundo de *Generatione*, « ex eisdem nutrimur et sumus. » Sed in hoc sacramento confertur nobis spirituale bene esse, et ideo exigit aliquid ultra materiam præparatam a natura.

Ad quintum dicendum, quod non intendit in hoc libro agere de sacramentis, ut dictum est supra, nisi secundum quod cadunt in operationem hierarchicam scilicet ministrorum Ecclesiæ : oleum autem sanctum et infirmorum consecrantur simul sub Chrismate et sub eodem ritu, et sic ea continet sicut principalius, quamvis quodlibet habeat aliquos speciales operationes : et ideo determinando de Chrismate, determinat de aliis duobus.

2

ANTIQUA TRANSLATIO.

Mysterium teletæ myri.

A. Juxta eumdem synaxeos modum imperfectorum absolvuntur ordines, accedentibus et hierarchico in omne templum bene olenti ambitu, et psalmica sacra cantatione, et divinissimorum eloquiorum lectione.

B. Deinde Chrisma summus sacerdos accipiens superponit in divino altari circumvelatum a duodecim pennis sacris, reboantibus simul omnibus sanctissima voce sanctum Deo acceptabilium prophetarum inspirationis melodema. Et in ipso perficientem orationem complens in sanctissimis consecrandorum hostiis educitur ad omnem fere hierarchicam perfectivam orationem.

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Mysterium consecrationis unguenti.

Eodem modo quo in synaxi, ordines eorum qui minus perfecti sunt, excluduntur, præmissis videlicet, sacra per totum templum cum odoris fragrantia processione, psalmorumque sacra modulatione, et divinissimorum eloquiorum promulgatione.

Deinde pontifex accepto unguento ponit illud supra divinum altare, duodecim sacris alis obvelatum, cunctis sanctissima voce concinentibus illud divinitus afflatorum prophetarum canticum afflationis, completaque super eo consecratoria precatione, in sanctissimis quibusque rerum sacrandarum consecrationibus eodem utitur ad omnem ferme hierarchicam consecrationem.

DIVISIO ET EXPOSITIO TEXTUS.

A. *Juxta eumdem*, etc.

Hic ponit ritum Chrismatis, et primo ponit pertranseundo ea, in quibus convenit cum teleta communionis. Secundo, id in quo distinguitur ab ea, ibi (§ 2, B), *Deinde Chrisma*, etc.

Primo ergo dicit, quod sicut in ritu communionis excluduntur imperfecti, postquam Episcopus thurificavit chorum et post cantum psalmorum et post lectiones, ita fit hic *secundum modum synaxeos*, id est, ritum quem diximus observari in communione, *imperfectorum*, scilicet catechumeni, energumeni, apostatæ, pœnitentes, et imperfecti, *accedentibus* ministris, id est, « *præcedentibus*, » sic enim habet alia translatio, *et hierarchico ambitu*, id est, postquam hierarcha præcedentibus ministris circuivit *in omne templum*, id est, totum chorum : ambitu dico, *bene olenti* propter thurificationem : alia translatio, « Et hierar« chica circumitione ad omnem sanctum « chorum. »

DUBIUM.

Sed secundum hoc videtur, quod non oportuerit determinare de ritu Chrismatis, determinato ritu Eucharistiæ, cum eodem modo compleantur, sicut non diffinitur de oleo sancto et infirmorum propter hoc quod habent eumdem ritum.

Et dicendum, quod omnes istæ unctiones consecrantur similiter, et ideo sub eodem numero ritu sunt : sed Eucharistia et Chrisma non similiter consecrantur, licet sit similis ritus : et ideo non est eadem ratio.

EXPOSITIO TEXTUS.

B. *Deinde Chrisma*, etc.

Hic ponit hoc in quo distinguitur iste ritus a ritu communionis.

Dicit ergo, quod his perfectis ponit Chrisma consecrandum Episcopus super altare, et Chrisma erat velatum duodecim alis, et tunc omnes cantant canticum de inspiratione prophetica, scilicet *Sanctus, sanctus, sanctus*, quod est Isa. VI, 3, vel psalmos, vel alia : et tunc Episcopus dicens orationem, consecrat Chrisma, et deinde utitur eo fere in omni operatione hierarchica. *Circumvelatum* , scilicet Chrisma, *pennis*, alia translatio, « alis, » *reboantibus*, id est, cantatibus, *sanctum melodema*, id est, canticum *inspirationis*, id est, traditum per inspirationem, *prophetarum Deo acceptabilium*, scilicet *Sanctus, sanctus* : hoc enim canticum de alis duodecim est canticum Seraphin, *in ipso*, id est, supra Chrisma, *orationem perficientem*, id est, consecrantem, *utitur eo*, scilicet Chrismate jam consecrato, *in sanctissimis hostiis consecrandorum*, id est, in consecrationibus eorum qui offeruntur Deo, scilicet baptizatorum et confirmatorum et aliorum, *fere*, hoc dicit propter matrimonium et quædam alia in quibus non est usus Chrismatis.

3

ANTIQUA TRANSLATIO.

III. Theoria.

A. Ipsa igitur introductiva consummativæ hujus sanctificationis anagoge, per ea quæ secundum divinum Chrisma sacre aguntur, illud, æstimo, declarat quod circumvelatur sanctis viris in animo sacrum et bene redolens :

B. Quæ divinitus jubet sanctis viris non manifestas habere in gloria vana secundum virtutem occulti Dei bonas et suave olentes similitudines. Mundæ enim sunt Dei secretæ, et super ani-

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

III. Contemplatio.

Ipsamet quidem introductoria perfectivæ hujus consecrationis anagoge per ea quæ divino illo unguento consecrantur, ut opinor, insinuat, viris sanctis obvelandam esse mentis sanctitatem atque fragrantiam : cum divinitus viri sancti jubeantur, non ad vanam gloriam apparentes arcani Dei pulchras ac fragrantes habere similitudines. Siquidem arcana Dei decora, quorum suavitas intellectum superat, prorsus sunt intemerata, solisque viris spiritalibus spiritaliter apparent, quod

mum suave olentes pulchritudines, et invisibiliter ostenduntur solummodo,

C. Intellectualibus conformes habere volentes per virtutem in animabus incorruptibiles imagines. Quæ enim imago Deum imitatur, ad illam invisibilem et bene olentem adspiciens formam, sic seipsam figurat et fingit ad formissimam imitationem. Et sicut in sensibilibus imaginibus semper ad primam exemplarem speciem scriptor inflexibiliter intendit,

D. Ad nullum aliud visibilium retractus, aut secundum quid partitus, sed ipsum illum qui est describendus, si justum dicere, effingit, et ostendit alterutrum in alterutro præter essentiæ differentiam : sic mundis in animo describit ipsa ad bene olentem et occultam formam intenta et inflexibilis contemplatio, non errans deiformissimorum phantasma. Juste igitur ad superessentialiter suave olentem et invisibilem pulchritudinem ad Deum conversi, intellectuale suum inconversibiliter specificantes, nullam agunt in se Deum imitantium virtutum, in adspiciendis, juxta eloquium, hominibus, sed sancte inspiciunt tamquam in imagine divino chrismati, ab Ecclesia sacratissima circumvelata. Propter quod et ipsi secundum virtutem, sanctum et deiformissimum intus Deum imitantis Deumque describentis animi sacre circumvelantes, ad solam respiciunt archiformem intelligentiam : neque enim contemplatores tantum non sunt dissimilium, sed neque ipsi ad illorum trahuntur visionem : sibimetque consequenter neque visibilium decores bonorum et justorum, sed eorum quæ sunt vere, amant : nec gloriam vident a multitudine irrationabiliter beatificatam, sed bonum vel malum in seipso divina imitatione judicantes, agalmata in animabus nostris exigant habere sibi conformes per virtutem et incorruptibiles imagines. Incircumscriptum enim illud virtutis deiformis simulacrum rite imitandum est, ut spiritalis ac fragrans ipsum referat pulchritudo, seque formet et effingat ad pulcherrimam ejus imitationem. Et sicut in imaginibus sensibilibus, si pictor ad primævam speciem constanter intendat, nulla re alia visibili distractus, neque secundum quidpiam divisus, illum ipsum qui depingendus est (si ita dicere liceat) quodammodo replicabit, atque ipsammet veritatem in similitudinem et archetypum in imagine exprimet, alterumque in altero citra substantiæ differentiam referet : sic honesti amantibus in mente pictoribus, suaveolentis et arcanæ pulchritudinis intenta constansque contemplatio infallibilem indet maximeque deiformem imaginationem. Merito itaque divini pictores, quando mentem suam ad supraessentialem illam fragrantem spiritalemque pulchritudinem constanter efformant, nullam virtutem earum quæ iis insunt agunt, ut ab hominibus, uti scriptum est, videantur : sed sancte in unguento divino, velut in imagine, sacratissima quæque Ecclesiæ mysteria velata contemplantur : atque adeo quidquid in virtute sacrum ac maxime deiforme est intra mentem suam, quæ ad imaginem et similitudinem Dei facta est, recondentes, ad primævam dumtaxat speciem atque intelligentiam intuentur ; neque enim solum dissimilia non vident, sed ne ad eorum quidem adspectum pertrahuntur. Quamobrem, sicut eos decet, non ea quæ temere videntur, sed quæ vere justa sunt ac bona diligunt ; neque istam spectant gloriam, quæ sine ratione vulgo passim beata prædicatur, sed imitatione Dei bonum malumve per se judicantes, divina quædam simulacra fiunt istius fragrantiæ divinæ, quæ vere bonum in se odorem continens, ad illud, quod

divina divinissimæ sunt bene olentiæ, quæ ex seipsa verum bene olax habens, ad multis dissimiliter opinabile non convertitur, suis veris pulchritudinibus unum formans, quod est sine simulatione.

DIVISIO ET EXPOSITIO TEXTUS.

A. *Ipsa igitur introductiva*, etc.

In parte ista ponit theoriam propositi ritus in consecratione Chrismatis, et dividit in partes duas. In prima parte assignat theoriam propositi ritus in communi. In secunda descendit ad partes ipsius ritus, ibi (§ 4), *Fer cia reliquum*, etc.

Circa primum tria facit. Primo namque assignat theoriam. Secundo inducit quoddam exemplum ad manifestationem eorum quæ dixerat, ibi, *Et sicut in sensibilibus*, etc. Tertio adaptat ad propositum, ibi, *Sic immundus in animo*, etc.

Circa primum, iterum primo ponit theoriam, secundo assignat rationem cujusdam quod dixerat, ibi, *Mundæ enim sunt Dei secretæ*, etc.

Primo ergo dicit, quod ex hoc quod agitur circa chrisma quantum ad ejus occultationem ab aliis duodecim, significatur per anagogen, id est, sursum ducentem contemplationem, quod interior gratia bene redolens, quæ significatur per chrisma, propter odorem balsami

vulgo passim inæqualiter apparet, numquam convertitur, in veris suis imaginibus exprimens veritatem.

quod in ipso admiscetur, occultatur in animo a sanctis viris : hoc enim præcipitur sanctis viris, quod gratiarum dona, quæ sunt similitudines divinæ bonitatis suaviter redolentes, non manifestent ad vanam gloriam.

Igitur ex quo chrisma sic velatur, *ipsa anagoge*, id est, contemplatio sursum ductiva *hujus sanctificationis*, id est, ritus qui est in sanctificatione chrismatis, *introductiva consummativæ*, id est, quæ introducitur ad consummationem in aliis sacramentis, *declarat*, etc.

DUBIA.

SED VIDETUR, quod non introducatur ad perfectionem in aliis sacramentis : quod enim dat rei suam perfectionem, est essentiale sibi : sed chrisma non est essentiale baptismo, quia sine eo potest esse : ergo non dat sibi consummationem. Dubium I.

Et dicendum, quod consummativum dicitur dupliciter, vel quod largitur rei propriam perfectionem, et sic non est consummativum chrisma baptismi : dicitur etiam consummativum communiter,

quod consistit in quodam cumulo et aggregatione bonorum, et sic quod addit aliquam perfectionem super alterum, est consummativum ejus, et sic chrisma est consummativum baptismi, cum enim baptismus conferat esse spirituale, chrisma vero robur illius quod est bene esse, plura comprehendit quam baptismus facit, sicut bene esse aggregat aliquid supra esse.

Sacrum et bene redolens, interior gratia quæ sanctum facit et redolentem Deo et hominibus.

Dubium 2. Sed videtur, quod non debeat occultari, propter hoc quod dicit Apostolus, II ad Corinth. II, 14 et 15 : *Odorem notitiæ suæ manifestat per nos in omni loco : quia Christi bonus odor sumus Deo, in iis qui salvi sunt, et in iis qui pereunt.*

Et dicendum, quod odor iste et est Christi sicut infundentis, et est noster per assensum et cooperationem. In quantum igitur Christi est, sic manifestandus est ad gloriam Dei, sicut dicitur, Matth. v, 16 : *Sic luceat lux vestra coram hominibus : ut videant opera vestra bona, et glorificent Patrem vestrum, qui in cœlis est.* Secundum autem quod est personalis habens aliquid ex parte nostra, debet occultari : unde dicit Gregorius, « Sic « opus fiat in publico, quatenus intentio « maneat in occulto. »

EXPOSITIO TEXTUS.

B. *Quæ divinitus jubet*, etc.

Quæ, scilicet anagoge, *jubet* per modum regulæ *sanctis viris*, *divinitus*, id est, ex institutione Dei, scilicet, *non habere bonas et bene olentes similitudines Dei occulti*, quæ sunt *secundum virtutem*, id est, secundum proportionem et facultatem ejus qui similitatur, qui tamen non poterit simpliciter similari, *manifestas in vana gloria*, id est, ad vanam gloriam, sed ad gloriam Dei.

Mundæ enim, etc. Hic ostendit rationem hujus præcepti.

Dicit ergo, quod gratiarum dona quæ sunt in nobis, debent imitari divinas pulchritudines secundum bonitates quarum sunt imagines : sed divinæ pulchritudines sunt secretæ, et non ostenduntur ad sensum exterius, sed tantum interius per participationem gratiæ : sic et gratiæ nostræ sunt occultandæ humanis oculis per fugam vanæ gloriæ.

Pulchritudines Dei quæ scilicet sunt in essentia ejus, *mundæ et suaveolentes sunt secretæ*, etc., ex hoc quia sunt *super animum, et ostenduntur solummodo invisibiliter*.

DUBIUM.

Sed hoc videtur falsum : hic enim principaliter intendit de gratiis secundum quod in sacramentis conferuntur : gratiæ autem sacramentales ostenduntur in objectis visibilibus : ergo divinæ pulchritudines non ostenduntur tantum invisibiliter.

Et dicendum, quod hic loquitur de ostensione quæ est per participationem : participantur enim tantum a natura spirituali : et ideo dicuntur solum ostendi invisibiliter quantum ad visum exteriorem.

EXPOSITIO TEXTUS.

C. *Intellectualibus volentes*, etc.

Hæ, dico, *pulchritudines, volentes habere*, id est, requirentes *in animabus* nostris *imagines incorruptibiles*, quæ sunt *per virtutem conformes, intellectualibus* divinis pulchritudinibus, quæ sunt in essentia ejus. *Ad formissimam imitationem*, id est, ad pulchrum imitatum quod est Deus, *figurat*, id est, repræsentat *ipsam*, scilicet formam.

Et sicut in sensibilibus, etc. Hic ponit exemplum sensibile ad id quod dixerat quod nostræ virtutes debent intendere ad imitationem divinarum pulchritudinum quarum sunt imaginationes.

Dicit ergo, quod hoc ita est, sicut pictor semper intendit ad exemplar cujus vult imaginem effingere, et ad nihil aliud, ita facit imaginem, in qua ipsum exemplar videbitur propter perfectam imitationem, per hoc quod exemplar et imago differunt per essentiam.

Scriptor, id est, pictor, *ad primam speciem exemplarem*, quam scilicet *intendit* repræsentare per imaginem.

DUBIUM.

Sed videtur, quod in spiritualibus, quorum gratia hoc dicitur, non semper fiat conformitas ad primum exemplar quod est Deus, sed etiam quandoque ad exemplar Angeli vel hominis reducentis, sicut dictum est in *Cœlesti hierarchia*, cap. XIII, quod Angelus qui purgavit prophetam, dictus est Seraphin per conformitatem ad ipsum tamquam reductus ab eo.

Et dicendum, quod omnis illuminans, sive sit homo, sive Angelus, reducit ad conformitatem primi exemplaris : quia non illuminat nisi secundum lumen divinum, et ideo in divinam similitudinem reducit, reducendo in similitudinem luminis quod in ipso est a Deo : si enim reduceret in id quod est simile secundum naturam suam, cum non habeat ex se lumen, non reduceret in lumen : sicut ferrum ignitum assimilat igni id in quod agit ex virtute ignis, et non sibi, eo quod non faceret optatum.

EXPOSITIO TEXTUS.

D. *Ad nullum aliud*, etc.

Ad nullum aliud retractus, ita quod in hoc tendat ex toto, et non tendat ad aliud significandum, *aut secundum quid partitus*, ita quod partim intendat ad significandum hoc, et partim ad significandum aliud : *sed ipsum illum qui describendus est, effingit*, id est, quasi alterum ipsum efformat, propter similitudinem, *si tamen hoc est justum dicere*, quod in veritate non est ipsum : alia translatio, « *duplicabit.* »

Sic mundis in animo, etc. Hic adaptat exemplum, et primo communiter, secundo specialiter, quantum pertinet ad occultationem Chrismatis, ibi, *Juste igitur*, etc.

Dicit ergo primo, quod simile est in spiritualibus, quod anima per contemplationem intenta ad divinam odoriferam pulchritudinem, conformat se sibi sic quod in nullo erat a Dei similitudine intendens ad aliquid aliud. *Sic ipsa contemplatio intenta ad formam*, scilicet divinam pulchritudinem *bene olentem et occultam describit, mundis*, id est, sanctis *in animo phantasma*, id est, similitudinem *deiformissimorum*, id est, divinarum formarum, *non errans* ab ejus

repræsentatione. Vel aliter, *describit ipsam* ipsis, *contemplatio non errans* secundum *phantasma*, id est, similitudinem, etc. Alia translatio, « *phantasmate*. »

Juste igitur, etc. Hic adaptat exemplum specialiter. Dicit ergo, quod ex quo sanctorum contemplatio debet esse intenta ad imitationem divinæ pulchritudinis, rationabiliter tantum intendentes ad ipsam imitandam, quæ invisibilis est, nihil agunt ut videantur ab hominibus, sed complent in seipsis quod repræsentat Ecclesia in Chrismatis velatione : et ideo sic velantes interiores virtutes respiciunt solum ad divinum lumen, et cum sint Deo assimilati, non solum avertunt se a temporalibus bonis, quantum ad amorem, quia hoc etiam imperfectorum est, sed etiam quantum ad cogitationem, quia non cogitant quæ mundi sunt, quomodo placeant mundo [1] : sed ipsi sunt vere boni et divini inspiciunt et amant ea quæ sunt vere bona tantum, et non apparentia bona, et ideo non attendunt ad gratiam humanam, quæ non est verum sed apparens bonum secundum æstimationem omnium, imitantes Deum, qui judicat bona vel mala ea quæ in se sunt vere, et non quæ sunt secundum æstimationem.

Igitur sancti conversi ad Deum, specificantes, id est, formantes *intellectuale suum*, id est, intellectum *ad pulchritudinem*, etc., in *inspiciendis hominibus*, id est, ut videantur ab hominibus, *secundum eloquium* (Matth. vi, 5), *tamquam in imagine*, id est, sicut significatur per ea quæ sunt hic. *Propter quod et ipsi secundum virtutem*, id est, secundum simul posse, *sanctum et deiformissimum*, id est, divinissimam gratiam per quam sunt sancti et deiformes, *respiciunt ad solam intelligentiam*, id est, Deum, *archiformem*, id est, principalem formam habentem.

Contemplatores secundum quod contemplatio dicit visionem cum amore, quia ubi amor, ibi oculus : *dissimilium*, non solum intelligitur de his quæ sunt dissimilia per effectum sicut peccata quæ faciunt dissimilem a Deo, sed etiam de temporalibus quæ sunt dissimilia a Deo : *visionem*, id est, simplicem cogitationem : *neque amant decores visibilium bonorum*, scilicet horum quæ videntur bona, sed eorum *quæ vere sunt bona*, et hoc *consequenter sibi*, id est, secundum quod convenit eis quæ sunt vere bona. Alia translatio : « Neque enim invisibiles sunt « solum dissimilibus, sed neque ipsi ad « illorum trahuntur visionem : unde se« cundum consequentiam suiipsorum, « neque apparentia vane pulchra et justa, « sed vere existentia amant. »

Nec gloriam vident a multitudine, id est, ab his qui non uniuntur ad unum, *beatificatam*, id est, « positam in beati« tudine, » ut dicit Philosophus in primo *Ethicorum*, *in seipso*, id est, secundum sui naturam : *agalmata*, expressæ imaginationes. Alia translatio, « *insignia* », quæ sunt in nobis exemplata : *bene olentiæ quæ habens ex seipsa*, id est, ex sui natura, verum bene olens, *non convertitur ad opinabile dissimiliter multis*, de eo enim quod est opinabile bonum, est diversum judicium, vel *dissimiliter multis* qui convertuntur ad opinabile bonum, *formans*, id est, mutans *sui pulchritudinibus*, id est, donis gratiarum, *unum* scilicet Deum, *quod est bonum sine simulatione*, id est, vere, non tantum apparenter.

[1] Cf. I ad Corinth. VII, 32 et seq.

41

ANTIQUA TRANSLATIO.

A. Fer eia reliquum, quoniam exterius pulchritudinem contemplati sumus totius bonæ et sacræ actionis, in diviniorem ejus respiciemus formam, ipsam in seipsa revelatam velamina contemplantes, beatam, splendentem, manifeste claram, et incircumvelate intellectibus replentem nos suaveolentiæ. Neque enim manifesta myri perfecta operatio his qui circa summum sacerdotem sunt, incommunicabilis aut invisibilis est, sed e contrario usque ad eos perveniens, et statuens supra multos contemplationem, ab ipsis circumvelatur sacre, et ex multitudine hierarchice distinguitur. Divinis enim viris sacratissimorum radius tamquam cognationi ab invisibili luce pure et immediate elucens, et intellectuales eorum receptiones incircumvelate suavificans.

B. Ad subjectum non prompte pervenit, sed ab ipsis ut secretorum invisibile contemplantibus sine pompa, dissimilibus incontaminabile sub pen-

BALTH. CORDERII, S. J. INERPRETATIO.

Age jam deinceps, quoniam exteriorem ritus vere pulchri venustatem adspeximus, diviniorem ejus pulchritudinem intueamur, eamque sublatis velaminibus per se contemplemur, clare suum jubar illud beatum evibrantem, nosque illa, quæ viris spiritalibus explorata est, odoris fragrantia replentem. Neque enmi adspectabilis unguenti confectio iis qui pontifici præsto sunt incommunicabilis aut inadspectabilis exsistit, sed e diverso, dum ad ipsos usque pertendit, ac sistit eam quæ vulgi captum superat contemplationem, ab iisdem reverenter obtegitur, et a turba pontificio jure secernitur. Siquidem ille radius rerum sacratissimarum dum viris divinis, tamquam intelligentibus, pure atque immediate collucet, et conceptus eorum spiritales bono palam imbuit odore, ad id quod humi serpit nequaquam similiter procedit, sed ab ipsis, utpote arcanis spiritalis rei spectatoribus, sine ostensione, ne a dissimilibus quibusque violetur, pennatis involucris obducitur, quibus, ceu sacris signis, præclari or- II

natis ænigmatibus cooperitur, per quæ sacra ænigmata subjectorum bene ornati ordines reducuntur ad sacram suam analogiam.

Est ergo, quod quidem dixeram, nunc laudanda nobis sacra teletæ operatio consummativæ hierarchicorum ordinationis et virtutis.

dines subditorum pro capacitate sua ad res sacras promoventur.

Est igitur, ut dixi, sacrosanctum III
hoc, quod a nobis modo laudatur mysterium, ejus ordinis atque virtutis, ut hierarchicas consummet functiones.

DIVISIO ET EXPOSITIO TEXTUS.

A. *Fer eia reliquum*, etc.

Determinata theoria hujus teletæ in genere, hic incipit ponere ejus theoriam in specie, descendendo ad particulares ejus operationes.

Et dividitur in partes duas. In prima parte ex ipso ritu Chrismatis ostendit, quod ejus theoria et perfectis et sacerdotalibus viris est inquirenda. In secunda incipit exponere significationem propositi ritus, ibi (§ 3), *Propter quod et hanc*, etc.

Circa primum duo facit. Primo continuat se ad præcedentia dicens de quo est intentio. Secundo ostendit, quod de hoc considerandum sit, ibi, *Neque enim manifestat*, etc.

Dicit ergo primo, quod quia contemplati sumus pulchritudinem exteriorem ritus Chrismatis, restat respicere per contemplationem in diviniorem ejus pulchritudinem, quæ scilicet significatur per ritum.

Fer reliquum, etc., id est, da quod restat, *exterius*, id est, in symbolis, *totius bonæ actionis : totius bonæ*, eo quod ejus usus est fere in omnibus aliis, ut prius dixit, *actionis*, scilicet consecrationis Chrismatis, etc.

Formam, id est, pulchritudinem spiritualem, *ipsam* scilicet formam *in seipsa revelatam*, id est, revelando eam in se, quia in se est manifesta, *contemplantes velamina*, alia translatio, « *revelantibus*. » Et ponit sex conditiones ipsius formæ quæ est terminus contemplationis : cum enim contemplatio reficiens animam sit ad verum et bonum, potest accipi proprietas, vel secundum verum, vel secundum bonum, vel secundum modum accipiendi utrumque. Si quantum ad bonum in se, sic est *beata*, scilicet secundum hoc quod est objectum beatitudinis, aut quantum ad sequelam divinæ bonitatis, quæ manifestat ipsam : et sic est *replens* intellectuali *redolentia*, odor enim corporalis est sequela complexionis et signum ejus. Si vero quantum ad verum, aut simpliciter, et sic est *splendens*, verum enim est quod splendet in anima : aut in quantum est primum verum, et sic dicitur *manifeste clara*, quia per se et non ab alio. Aut quantum ad modum participandi, qui est in prima, et sic est *non velate* quia sine symbolis recipiunt. Alia trans-

latio : « Beatam resplendere facientem « a seipsa claritatem, et non velate in« tellectualibus bono odore nos adim« plentem. »

Neque enim manifesta, etc. Hic ostendit ex ipso ritu Chrismatis, quod inspiciendum sit a perfectis in spiritualem formam quæ significatur, licet non ab omnibus.

Dicit ergo, quod non est invisibilis ab his qui sunt circa sacerdotes, sed ab his videtur, et celatur popularibus : et hoc ideo quia divinus radius spiritualium contemplationum divinis viris lucet sine velamine, et ab eis occultatur velaminibus symbolorum minoribus, qui non possunt nisi in symbolis videre, ut proportionaliter sibi ipsis reducantur in divinum radium : et inde concludit, quod a nobis qui sumus ingradu divinorum, est inspicienda spiritualis forma hujus teletæ.

Neque, id est, et non *operatio myri*, id est, Chrismatis, *perfecta* in quantum dat perfectionem in aliis sacramentis, *manifesta* in se, vel divinis viris, *non est incommunicabilis aut invisibilis his*, scilicet ministris, *qui circa, etc.*

Perveniens a summo sacerdote *usque ad eos*, quod descendit in barbam et in oram vestimenti [1], *statuens*, id est, firmans *contemplationem* sui in eis *super multos*, id est, populares, *distinguitur*, id est, separatur *ex multitudine*, id est, a conspectu multitudinis.

Divinis enim viris radius sacratissimorum, id est, spiritualium contemplationum, *tamquam cognationi*, id est, sicut cognatis sibi, in quantum sunt luciformes facti, *luce* scilicet divina (qui lucem habitat inaccessabilem [2]) *pure*, id est, sine admixtione symbolorum, *et immediate*, quia sunt supremi in nostra hierarchia, etc.

Incircumvelate, id est, sine velamine.

DUBIUM.

Sed hoc videtur esse falsum : quia in primo capitulo *Cœlestis hierarchiæ* dictum est, quod non est possibile aliter nobis lucere divinum radium nisi varietate sacrorum velaminum anagogice circumvelatum, et quia hoc est connaturale nobis : quantumcumque autem efficiantur sancti, remanent in naturalibus : ergo non possunt accipere *incircumvelate*.

Et dicendum, quod quantum ad principium acceptionis, oportet quod semper accipiant per velamina sensibilium, quia antellectus noster naturaliter proportionatur ad sensibilia, sed ex sensibilibus divini viri deveniunt in ipsam veritatem apertam : unde hic loquitur quantum ad finem acceptionis.

[1] Cf. Psal. CXXXII, 2.

[2] I ad Timoth. VI, 16.

EXPOSITIO TEXTUS.

B. *Ad subjectum*, etc.

Ad subjectum, id est, inferiores *non prompte*, id est, non apte, sed per divinos viros *incontaminabile*, scilicet spirituale, alia translatio tamen habet, « non contaminatus cooperitur sub pennatis ænigmatibus, » id est, sub pennis aliquid ænigmatice significantibus, *ab ipsis dissimilibus*, scilicet imperfectis, *ut a contemplantibus invisibile* de numero *secretorum* quod significatur *sine pompa*, id est, sine honore, alia translatio, « *inegressibiliter*. » Commentator tamen dicit θεωροὺς, id est, *contemplatores*, et inconspectores vocat Episcopos : θεώροι namque vocabantur gentiles, qui proponebantur ab omnibus ad Deum de futuris interrogandum. Et secundum hoc sic debet legi : Ab ipsis scilicet divinis contemplantibus invisibile secretorum irregressibiliter cooperitur divinus radius incontaminate, etc.

Ad sacram suam, id est, radii, *analogiam*, vel melius secundum ipsorum proportionem.

Laudanda, id est, cum laude *exponenda teletæ*, scilicet Chrismatis *consummativæ operatio* quæ est perfectiva *ordinationis et virtutis* aliorum *hierarchicorum*, secundum scilicet quod constituunt in gradu divino, et operantur divinum effectum.

5

ANTIQUA TRANSLATIO.

Propter quod et hanc divini duces nostri tamquam æquipotentem et eadem peragentem synaxeos sacræ perfectionem eisdem characteribus permulta, et mysticis dispositionibus et sacris orationibus ordinaverunt. Et quidem summum sacerdotem tamquam ipsis adspectibus ex diviniore loco bonam suaveolentiam in ea quæ deinde sunt sancta proferentem, et ad se revolutione docentem divinorum participationem simul omnibus quidem fieri juxta dignitatem sanctis : indiminutam vero esse et incommutabilem omnino, et æqualitate secundum collocationem divinam proprietatis incommutabiliter stantem. Desiderio autem iterum eloquiorum cantus et lectiones imperfectos quidem erudiunt, ad viviferam filiolitatem, conversionemque sanctam faciunt pollute energumenum, auferuntque contrariam vel qualemcumque tractam et insane energumenis, deiformis habitus et virtutis sublimissimum proportionaliter eis ostendentes, juxta quam terrebunt maxime ipsi contrarias virtutes, et aliorum medicinam præstabunt diurna

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Quocirca quoque divini præceptores nostri, tamquam ejusdem ordinis et operationis cum sacrosancto synaxeos sacramento, iisdem imaginibus ut plurimum, mysticisque distinctionibus ac sacris verbis descripserunt. Atque pontificem quidem videre liceat eodem modo a diviniore loco odoris suavitatem ad sequentia loca sacra diffundentem, suoque ad eumdem locum reditu docentem, quomodo divinarum rerum participatio, dum in omnibus quidem sacris pro cujusque meritis communicatur ; nihilominus in se neque imminuta, neque loco mota, in divini fundi proprietate, sine ulla sui immutatione, consistat. Pari rursus modo cantica Scripturarum atque lectiones rudibus adhuc animis ad vitalem adoptionem obstetricantur, et eorum qui a dæmonibus vexantur, sanctam promovent conversionem, pavoremque contrarium et pellicatum abolent eorum qui a dæmone propter ignaviam arripiuntur, dum nimirum illis, ad illorum captum, status deiformis ac virtutis verticem proponunt ; unde fit, ut ipsi potius adversis potestatibus terrori sint, atque

imitatione, immobilem quidem ex propriis bonis, ad vero contrarios tumultus actuum non habentes tantum, sed et donantes : his autem in intellectum divinum ex pessimis transeuntibus, habitum sacrum imponunt ad non sub malitia iterum errandum : quosdam ut sint castissimi, indigentes, consummate absolvunt : quosdam sacros ducunt in divinas imagines et inspectiones earum et communicationes : reficiunt autem quosdam sacratissime in beatis invisibiliter contemplationibus complendo uniforme eorum uno et vivificantes.

cæteris quoque curandis præficiantur, ad Dei quidem imitationem bonis propriis stabiliti, adversus autem terrores contrarios non tantum efficacitatem obtinentes, verum etiam largientes : iis vero qui ex iniquitatibus ad mentem sanctam redierunt, habitum quemdam sanctum inferunt, ne iniquitate denuo capiantur ; quibus autem ad omnimodam puritatem quidquam deest illos perfecte expiant ; sanctos vere ad imagines divinas et earumdem contuitum atque consortium promovent ; pascunt itidem eos qui jam plane sancti sunt, beatis ac spiritalibus spectaculis eorum uniformitatem uno illo adimplentes et unificantes.

Quid autem ? Nonne et non omnino puros, quorum jam memoriam fecimus ordines, clare absolvit secundum eumdem synaxeos modum præsens nunc sanctæ teletæ operatio, solum imaginibus videns obtutibus divinis, et a solis immediate sacratissimis hierarchicis anagogis inspecta, et sacrificata ?

IV Quid porro ? Numquid etiam præsens quæ modo celebratur consecratio ordines illos qui non plane mundi sunt quorum antea mentionem fecimus, impromiscue dimittit, eo modo quo fit in synaxi, et in sacris tantum imaginibus cernitur, et a solis viris sanctissimis in hierarchicis anagogiis immediate conspicitur ac celebratur ?

DIVISIO ET EXPOSITIO TEXTUS.

Propter quod et hanc divini, etc.

Hic incipit exponere particulariter significatum hujus teletæ, et primo quantum ad ea in quibus convenit cum communione, secundo quantum ad ea quæ sunt propria sibi, ibi (§ 6), *Hæc ergo jam sæpe a nobis*, etc.

Circa primum duo facit. Primo concludit ex dictis, quod rationabiliter eisdem significatur symbolis cum communione. Secundo exponit significationem communem symbolorum, ibi, *Et quidem summum sacerdotem*, etc.

Dicit ergo primo, quod propter hoc quod quod illa teleta est consummativa aliorum hierarchicorum, cum hoc idem agat communio, rationabiliter in multis conveniunt eorum ritus.

Nostri duces, id est Apostoli, *hanc perfectionem*, scilicet Chrismatis, *eadem peragentem*.

DUBIUM.

1. Videtur hoc esse falsum, cum sint diversa sacramenta : diversorum autem sacramentorum diversus est effectus.

2. Præterea, Communio non est communis omnibus hierarchicis : quia baptizati solum communicant : ergo videtur falsum quod dicit, quod sit *eadem agens*, Chrismati scilicet, quod fere est consummativum in omnibus.

3. Præterea, Diversorum sacramentorum diversa est materia, materia enim propria rei non est in alia re, sed Chrisma est propria materia confirmationis : ergo videtur, quod non deberet esse usus illius in aliis sacramentis.

Et dicendum, quod non dicuntur eadem agere, quia sit idem effectus eorum, sed quia utrumque habet quamdam communem perfectionem circa illa sacramenta, quia et ordinati et baptizati in fine communicabantur et ungebantur Chrismate tamquam perfectionem ab his reciperent, licet diversimode, ut prius dictum est.

Ad secundum dicendum, quod Eucharistia non est communis omnibus tamquam sit de esse eorum, sed quia est de bene esse.

Ad tertium dicendum, quod chrisma propter balsamum, quod secundum se totum est odoriferum, significat et confert robur contra impugnantes gratiam, et etiam propterea est materia in sacramento confirmationis, in quo confertur

robur universaliter quantum ad omnia : et ideo in omnibus aliis sacramentis potest assumi ad præstandum spiritualiter robur quantum ad aliquid, sicut in baptismo quantum ad fidem, et in ordine quantum ad dispositiones hierarchicas, et efficitur materia propria per aliquam specialem operationem.

EXPOSITIO TEXTUS.

Characteribus, id est, symbolis, *et dispositionibus* quantum ad actiones : quia utrobique fit velatio et thurificatio.

Et summum quidem sacerdotem, etc. Hic ponit significationem eorum in quibus convenit cum communione, et primo ponit significatum thurificationis, secundo, cantuum et lectionum, ibi, *Desiderio autem*, etc. Tertio, exclusionis imperfectorum, ibi, *Quid autem? Nonne et non omnino*, etc.

Dicit ergo primo, quod ordinatum est, quod summus sacerdos in hoc sacramento sicut in communione procedat ab altari per totum chorum, thurificet, et iterum revertatur ad altare : in quo docetur, quod divina bonitas participat se omnibus secundum eorum dignitatem : ipsa tamen in se stat incommutabilis et indiminuta, firmiter stans in sua proprietate, sicut dictum est in explicatione Ecclesiasticæ communionis.

Ipsis adspectibus, id est, omnibus adspicientibus *ex diviniore loco*, scilicet altari *bonam suaveolentiam*, id est, thus, *in ea quæ deinde sunt sancta*, etc., id est, in chorum, *ad se revolutione*, id est, secundum quod revertitur ad id a quo primo processerat : *æqualitate*, quia nec major fit nec minor, secundum *collocationem*, id est, firmitatem.

Desiderio autem, etc. Hic exponit theoriam cantuum et lectionum, et primo ostendit ad quid valeant in omnibus. Secundo qualiter diversimode in diversis operantur secundum tres operationes hierarchicas, quæ sunt illuminare, purgare, et perficere, ibi, *His autem in intellectum*, etc.

Dicit ergo primo, quod hi cantus quasi obstetricando præparant catechumenos ad baptismum, et energumenos convertunt ab interiori pollutione, quæ est secundum quod adhuc ex toto non est repressa vis dæmonis in fomite, et quod in libidinosis quos supra dixit apostatas, auferunt dispositionem contrariam gratiæ, ostendentes eis altissimum deiformis habitus et virtutis, secundum quam ipsi cantus vincent virtutes dæmonum, et præstabunt victoriam contra impugnationes dæmonum : et non solum habent in se unde terreant dæmones, sed in hoc etiam aliis præstabunt.

Desiderio eloquiorum, id est, devotio excitatur per cantus, *et lectiones* circa sacram Scripturam : *imperfectos*, id est, catechumenos *erudiunt*, id est, obstetricant. Commentator μαιεύονται (quod interpres *erudiunt* transtulit) est educere nasciturum : in eo enim obstetrix interpretatur.

Ad viviferam filiolitatem, id est, ad regenerationem baptismi, in quo confertur spiritualis vita, *energumenum*, id est, energumenorum *pollute*, id est, qui sunt polluti : *contrariam* dispositionem, *vel qualemcumque contractam*, id est,

sive ex origine, sive ex proprio actu, *energumenis*, id est, libidinosis, *insane* secundum quod concupiscentia insanire facit, abstrahendo rationem, *ostendentes* scilicet cantus, *eis* scilicet libidinosis. *Juxta quam*, scilicet virtutem, *ipsi* scilicet cantus *terrebunt contrarias virtutes*, id est, dæmones, *divina imitatione*, id est, sicut Deus facit, *habentes immobile*, id est, immobilem virtutem, ipsi cantus *ex propriis bonis*, quæ scilicet in eis dicuntur : *vero*, id est, sed *non habentes tantum activum ad*, id est, contra *contrarios tumultus* hostium, *sed et donantes* aliis, habent enim per significationem et dant per devotionem : quoniam excitat ipsos cantus. Vel aliter *juxta quam ipsi* divini viri, etc. Et hoc consonat ei quod dictum est in tractatu communionis.

His autem, etc. Hic ostendit quomodo lectiones et cantus operantur tres actus hierarchicos in diversis, et primo de purgatione, secundo de illuminatione, ibi, *Quosdam sacros*, etc. Tertio de perfectione, ibi, *Reficiunt autem*, etc.

Dicit ergo quod his qui transeunt ex malis in intellectum divinorum, imponunt cantus habitum, quo confirmentur in bono, ut non revertantur iterum ad malitiam, sicut catechumenis : et quosdam qui non sunt ex toto purgati (sicut energumeni) perfecte mundant, quantum ad purgationem : quosdam autem jam perfecte mundatos per baptismum, ducunt ad videndum symbola sacramentorum, et contemplandum significata eorum et communicandum eis, et hoc quantum ad illuminationem : quosdam autem, scilicet jam perfectos, reficiunt per sacras contemplationes, perficiendo eos in uno primo, quod est Deus, per perfectam reductionem, quantum ad perfectionem.

Ex pessimis scilicet infidelitate positis, id est, catechumenos : *quosdam*, id est, energumenos, *indigentes*, *ut sint castissimi*, id est, mundissimi, quia nondum sunt ex toto mundati a fomite, *absolvunt*, ut per hoc sint castissimi. Alia translatio, « *Illos autem*, *qui non sunt omnino* « *casti*, *perfecte mundant*. »

Sacros, id est, baptizatos : *imagines*, id est, symbola : *inspectiones*, id est, spirituales contemplationes.

Quosdam, id est, perfectos *sacratissime :* alia translatio « *sanctissimos :* » *uniforme*, id est, mentem quæ uno nata est informari, *uno*, scilicet Deo.

Quid autem, etc. Hic tangit exclusionem imperfectorum.

Dicit ergo, quod hæc teleta excludit imperfectos sicut et communio, propter hoc quod ab imperfectis videtur *solum* in *imaginibus*, id est, symbolis, *videns*, id est, videre faciens. Alia translatio, « *visa*, » quantum ad imperfectos, *inspecta* communiter quantum ad omnes, *et sacrificata*, id est, consecrata quantum ad sacerdotes, *hierarchicis anagogis*, ab *obtutibus divinis*, id est, his qui habent divinum visum, *et a solis sacratissimis* viris *immediate*, id est, sine velamine inspecta.

6

ANTIQUA TRANSLATIO.

Hæc ergo jam sæpe a nobis dicta, superfluum est nobis, ut æstimo, eisdem revolvere verbis, et non ad ea quæ deinde sunt, transcendere, summum sacerdotem divinitus videntes a duodecim pennis circumvelatum habentem divinum myron, et sanctissimam in eo consummationem sanctificatem.

Dicamus igitur quomodo est myri compositio. Congregatio est quædam bene spirantium materiarum in se copiose habens qualitates odoriferas, quantum accipientes olfaciunt secundum analogiam, tanto ingenitæ eis bono odore participationis.

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Verum, hæc cum a nobis sæpenumero dicta sint, supervacaneum esse arbitrior iisdem verbis repetere, quin potius ad ea quæ sequuntur transeundo, pontificem videamus alis duodecim obvelatum unguentum sacrum tenentem, ac purissimum in eo sacramentum consecrantem.

Dicamus igitur, unguenti compositionem collectionem quamdam esse fragrantium materiam, quæ in se affatim suaveolentes continet, qualitates, cujus qui participes exsistunt, odoris suavitate afflantur, proportione fragrantis quæ illis inest participationis.

DIVISIO ET EXPOSITIO TEXTUS.

Hæc ergo jam sæpe a nobis, etc.

Posita theoria eorum in quibus convenit Chrisma cum communione, incipit hic ponere theoriam de his quæ sunt propria Chrismati : et primo dicit de quo est intentio, et quid dimittendum. Secundo prosequitur intentum, ibi, *Dicamus igitur*, etc.

Dicit ergo, quod de exclusione immundorum et de cantibus et his de quibus prius dixerat, cum sæpe dictum sit, superfluum est iterum dicere : et ideo prætermissis, iis, est considerandum de iis, quæ sunt propria Chrismati, scilicet qualiter summus sacerdos tenet Chrisma involutum duodecim alis, et consecrat ipsum.

Sæpe, ad minus bis in tractatu baptismi et communionis, *et non transcendere*, nos *videntes summum sacerdotem habentem divinum myrum*, id est, Chrisma *circumvelatum*, etc., *et in eo* scilicet Chrismate *sacrificantem consummationem*, id est, consecrantem ipsum per aliquam orationem.

Dicamus igitur, etc. Hic exsequitur propositum et dividitur in patres tres. In prima determinat de confectione Chrismatis ponendo theoriam. In secunda, de velatione ejus duodecim aliis, ibi, *Est autem (ut æstimo) clarum*, etc. Tertia, de usu ejus in aliis hierarchicis teletis, ibi, *Et adhuc divinus*, etc.

Circa primum ponit primo rirum, secundo theoriam, ibi, *Credimus autem esse*, etc.

Dicit ergo primo, quod dicendum est de confectione Chrismatis : conficitur autem ex rebus copiose odoriferis, quia miscetur balsamum cum oleo, quorum odorem participant olfacientes secundum suam analogiam : *bene spirantium*, id est, redolentium, *habens*, scilicet congregatio *qualitates odoriferas tanto bono odore participationis* passive *ingenitæ*, id est, connaturalis eis qualitatibus, scilicet quarum bonus odor tantum participatur, *quantum accipientes*, id est, sentientes, *olfaciunt secundum* suam *analogiam*. Alia translatio, « *Quos participantes, bonis odoribus afficiuntur secundum quantitatem proportionis ingenitæ ipsis bene olentis narrationis.* »

DUBIUM.

1. Sed videtur, quod non conficiatur secundum quantitatem ex rebus bene odoriferis : inveniuntur enim plura magis odorifera quam ea quæ ponuntur in confectione Chrismatis.

2. Præterea, Oleum quod ponitur in ejus confectione, non est multum odoriferum : ergo Chrisma non conficitur ex rebus copiose odoriferis.

3. Iterum, Quæritur quare conficiatur ex balsamo et oleo ?

Dicendum ad primum, quod sicut dicit Philosophus in libro de *Plantis*, « Quædam plantæ sunt odoriferæ secundum totum, id est, secundum radices, stipitem, et folia, verbi gratia ut balsamus : » et ideo dicitur copiose redolens, quod secundum totum est bonæ olentiæ quamvis forte alia sint vehementioris odoris.

Præterea balsamus conservat a putrefactione : et ideo ponitur in Chrismate propter odorem bonæ famæ ad alios, et propter incorruptionem a concupiscentiis quantum ad seipsum.

Oleum vero non propter hoc ponitur : et ideo non oportet quod sit nimis redolens : sed ponitur ad perfectionem conscientiæ, secundum enim quod ungendo lenit, præstat medicamentum circa præcedentia peccati vulnera : secundum vero quod lucet, confert splendorem virtutum, et competit characteri qui imprimitur in confirmatione, quod est lumen quoddam : secundum vero quod pascit, competit refectioni affectus qui est in summo bono. Et per hoc patet solutio ad alia.

ANTIQUA TRANSLATIO.

Credimus autem esse divinissimum Jesum superessentialiter suaveolentem, invisibilibus distributionibus intellectuale nostrum replentem divina delectatione. Ipsa enim sensibilium suavitatem assumptio, saturitatem facit et nutrit cum delectatione multa olfacientium discretivum, siquidem illæsum sit ad bene olax in commensuratione compactum. Et proportionaliter si quis dixerit intellectuales nostras virtutes adversus in malum minorationem incorruptibiliter dispositas in ipsa in nobis discretivi naturali valetudine, secundum deificas mensuras, et coadunatam

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Scimus autem, divinissimum illum Jesum suprasubstantialiter fragrantem, spiritalibus distributionibus partem nostri spiritalem divina voluptate recreare. Si enim rerum sensibilium suaveolentia nostrum, modo sanus et rei odoriferæ debita proportione accommodatus sit, olfactum bene afficit, et magna cum voluptate alit, eadem utique ratione dicat aliquis, spiritales nostras facultates, si nulla in malum propensione corruptæ fuerint, naturali quodam judicii vigore, secundum divinæ operationis modos congruamque mentis ad Deum conversionem,

animi ad Deum conversionem, in receptione divinæ suaveolentiæ fieri, et benefacientia sacra impleri, et divinissimo alimento. Non ergo myri symbolica compositio tamquam informatione informium ipsum nobis subscribit Jesum, fontem existentem divinarum suavium receptionum divitem, proportionibus divinis deiformiora intellectualium reddentem, divinissimos declarantem vapores in quibus animi pacifice delectati, et divinis assumptionibus repleti, esca invisibili utuntur ad intellectuale eorum introitu, juxta divinam participationem suaveolentium distributionum.

divini odoris suavitate perfundi, atque sacra quadam voluptate et divinissimo alimento satiari. Ipsamet igitur unguenti mystica compositio, quasi in figuratione rerum infigurabilium, ipsummet Jesum nobis depingit esse fontem uberem, e quo divinorum odorum suavitates hauriuntur, dum proportionibus divinoprincipalibus in mentes maxime deiformes divinissimos illos spiritus infundit, quibus suaviter affectæ, sacrisque perceptionibus plenæ, spiritali alimonia perfruuntur, dum suaveolentes istæ distributiones divina largitione spiritalem animæ portionem subeunt.

DIVISIO ET EXPOSITIO TEXTUS.

Credimus autem esse, etc.

Hic ponit significatum hujus confectionis, et primo ponit significatum ipsum. Secundum ostendit similitudinem signi ad signatum, ibi, *Ipsa enim sensibilium*, etc. Tertio concludit propositum, ibi, *Non ergo myri*, etc.

Dicit ergo primo, quod Dominus Jesus replet intellectum nostrum invisibilibus odoribus, scilicet distributionibus gratiarum cum magna delectatione, *intellectuale nostrum*, id est, intellectivam partem : et hoc est significatum.

Ipsa enim, etc. Hic assimilat secundum proportionem signum ad signatum.

Dicit ergo, quod odor sensibilis facit delectationem et saturitatem in sensu olfactus, dummodo organum sit sanum et proportionatum ad bonum odorem. Similiter intellectus noster quando est sanus, absque scilicet corruptione peccati, et quando est proportionatus ad divina secundum mensuram naturalis valetudinis et conversionis adunantis intellectum ad Deum, participat divinos odores, id est, spirituales gratias, quibus repletur delectatione et nutrimento sive satietate.

Suavitatum, id est, odorum suavium, *discretivum olfacientium*, id est, olfactibilium, hoc est, sensum olfactus, qui discernit inter odores, si quidem (duæ partes) *integrum*, id est, « *sanum*, » sic enim habet alia translatio, *et illæsum sit ad bene olax*, scilicet discretivum, *compactum*, id est, compositum, vel complexionatum.

Et proportionaliter : non enim est similitudo corporalium ad spiritualia per participationem ejusdem qualitatis, sed secundum proportionem ad actum, qui

attenditur. Est enim collectio duarum proportionum quarum utraque est in duobus vel pluribus. « *Si quis dixerit*, « alia translatio, *aliquis minorationem* « *dicat quidem in malum*, » id est, qua aliquis minoratur per peccatum : alia translatio, « *subjectionem :* » *dispositas*, hoc respondet sanitati in corporalibus. Proportionaliter dico est, *si quis dicat has virtutes fieri in receptione divinæ suaveolentiæ*, scilicet gratiarum, *et impleri* per eam *beneficentia :* alia translatio, « *delectatione*, » *et alimento*, et hoc *secundum mensuras*, id est, proportiones *deificas*, id est, quibus accedimus ad Deum, quæ sunt *in ipsa naturali valetudine discretivi*, id est, rationis quæ est *in nobis*, secundum quod minus accipimus Angelis et aliis creaturis Dei, et *secundum conversionem*, id est, intellectus ad Deum et affectus : *coadunatam*, id est, unientem, secundum quod quidam homines plus aliis recipiunt, et hoc respondet commensurationi organi sensibilis.

Non ergo myri, etc. Hic concludit propositum.

Dicit ergo, quod confectio Chrismatis describit nobis ipsum Jesum, qui est fons divinorum odorum, quibus animi nostri delectantur, et satiantur, invisibili esca utentes, intrantes ad intellectualia, secundum quod participant spirituales suaves odores : ergo ex quo Chrismatis confectio est ex odoriferis quæ sensum delectant et reficiunt, sicut spirituales gratiæ emanantes a Christo in intellectum.

Non, id est, nonne, quasi dicat, sic, pendet interrogatio usque finem hujus partis. Alia translatio non potest legi interrogative, per figuram figurata describuntur : *fontem* sicut corpus omnium odorum progredientium ab ipso, vel per evaporationem, vel transmutationem. Alia translatio, « *fontanam divitem.* » *Dives in omnes qui invocant illum*, ad Rom. x, 12. Alia translatio, « *copiam.* » Jesum, dico, *redentem deiformiora* symbolicis de numero *intellectualium divinis proportionibus*, id est, proportionatis ad divina secundum eorum proportiones, et Jesum *declarantem divinissimos vapores*, id est, spirituales odores per contemplationem ipsorum. Alia translatio, « *Ad deiformia intelle-* « *ctualium reddentem divinissimas fra-* « *grantias in introitu eorum*, » scilicet animorum, *ad intellectuale*, id est, secundum quod intuentur in illa. Alia translatio, « *Alimento intelligibili utuntur*, » scilicet introitu *bene olentium distributionum* ad intellectuale ipsorum *secundum divinam participationem.*

DUBIUM.

1. Sed videtur, quod inconvenienter assignet illam theoriam : odor enim balsami, ut dictum est, significat aliquid existens in nobis quantum ad famam, vel conscientiam : ergo non debuit dicere quod symbolice per talem comparationem Jesus describitur.

2. Præterea, Siccum evaporatum non nutrit : in tali autem sicco est odor, quia in fumali evaporatione, ut dicitur in libro de *Sensu et sensato :* ergo odori non convenit nutrire : et ita nec in Christo est proportio ad odores.

3. Præterea, Corpus Christi est glorificatum : in talibus autem corporibus non potest esse vapor resolutus, sicut nec in incorporalibus : ergo non videtur,

quod declaret divinos vapores per immissionem gratiarum.

4. Præterea, In quolibet corpore odorifero oportet esse calidum actu agens in siccum et humidum : ubi autem est talis actio corporea, ibi est corporale : ergo cum corpus Christi sit incorporale, non videtur quod competat sibi esse fontem diffusivum odoris.

5. Præterea, Omnis satietas est ex impletione : impletio autem facit fastidium, quia abscindit desiderium : cum igitur in divina participatione non sit fastidium, quia dicitur, Eccli. xxiv, 29 : *Qui edunt me, adhuc esurient,* non videtur congrue dictum, quod divinæ distributiones impleant, vel satietatem aut saturitatem faciant.

Solutio. Dicendum ad primum, quod ipse non intendit hic exponere moraliter, sed anagogice : et ideo reducit in summum in quod reduci potest, quod est Dominus Jesus Christus : cui competit balsamum propter naturam divinam, quæ est principium incorruptionis et totius spiritualis odoris, et objectum secundum humanam naturam, per quam liniti sumus sacramentis ex passione Christi virtutem habentibus.

Ad secundum dicendum, quod in nutrimento est conversio cibi in nutritum, et secundum hoc ex odore non transumitur nutritio in spiritualia, hoc enim est materiale in nutrimento, sed delectatio quæ est in eo ex conjunctione convenientis in illo est quid formale : et secundum hoc transfertur in divina per similitudinem odorum, quia sic odor corporalis etiam nutrit, et multo magis spiritualis, in quo est summa quies et delectatio.

Ad tertium dicendum, quod in sensibilibus est considerare naturæ actionem, sicut quod sonus per commotionem aeris scindit lignum. Est et in eis considerare actionem animæ, quæ est in recipiendo intentionem sensibilis secundum quod sensibile habet esse corporale in re, et spirituale in sensu, sicut dicit Commentator. Quantum ergo ad actionem naturæ, non est odor in corpore glorificato, scilicet per evaporationem, vel transmutationem, sed tantum quantum ad actionem animæ : et sic non oportet in eis esse calidum agens, vel vaporem, nisi vapor dicatur ipsa odoris intentio. Et similiter dicendum ad quartum.

Ad quintum dicendum, quod saturitas salvatur quantum ad quietem quæ est in objecto, quia non quærit aliquid aliud : non tamen quantum ad impletionem recipientis, quia quanto plus percipit intellectus spiritualia, tanto magis augetur capacitas ejus : et sic numquam sequitur fastidium, sed semper manet desiderium.

ANTIQUA TRANSLATIO.

A. Est autem, ut æstimo, clarum, quia super nos essentiis ut divinioribus fontalis suaveolentiæ retributio propinquior quodammodo : adhuc enim et magis seipsam manifestat et distribuit in lucidissimum eorum et bene habile juxta intellectum receptivæ virtutis copiose supermanans, et multipliciter occultata :

B. Ad vero intellectualium subjecta, et non eodem modo acceptiva, super virtutem incontaminate occultans visionem, et participationem proportionalibus participantium vaporibus in commensuratione divina distribuitur.

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Existimo autem esse perspicuum, superioribus essentiis, utpote divinioribus, fontalis fragrantiæ distributionem propinquiorem quodammodo exsistere, magisque se illis expromere ac distribuere, partem eorumdem maxime deiformem virtutisque spiritalis capacissimam affatim mundando, ac multipliciter subeundo ; ad inferiores autem, et qui non æque capaces sunt, supremam illam[1] contemplationem atque communionem reverenter contrahendo, ejusdem participationem, instillationibus eorum captui accommodatis, divina quadam proportione derivare. V

DIVISIO ET EXPOSITIO TEXTUS.

A. *Est autem, ut æstimo*, etc.

Hic ostendit quid significet velatio Chrismatis a duodecim alis, scilicet quod per Chrisma significatur Christus, ut dictum est, et per duodecim alas significantur Seraphin, de quibus legitur Isa. vi, 2, quod *stabant super thronum, sex alæ uni, et sex alæ alteri.*

Primo ergo ponit significatum hujus velationis Chrismatis. Secundo, gratia hujus pertranseundo exponit quid significant ea quæ de Seraphin in illa visione dicta sunt, ibi (§ 10), *Incorporales Seraphin*, etc.

Circa primum, primo dicit altitudinem ordinis Seraphin. Secundo, qualiter significetur in consecratione, ibi (§ 9), *Super nos ergo*, etc.

Dicit ergo primo, quod Jesus qui est fons totius spiritualis redolentiæ, propinquius influit cœlestibus essentiis quam nobis, quibus per illas deferuntur spirituales emanationes, et inter eas magis manifestat et copiosius communicat lucidissimis earum, scilicet Seraphin : sed summa visio divinorum occultatur inferioribus, et distribuitur eis tantum secundum proportionem ipsarum, quod proportionale est eis de spiritualibus odoribus.

Essentiis quæ sunt *super nos*, id est, Angelis, *retributio fontalis suaveolentiæ*, id est, communicatio ipsius divinæ bonitatis, quæ est fons omnis suavitatis, scilicet communicata secundum proportionem naturæ, vel meriti, *est propinquior*, scilicet quam nos, et *adhuc magis manifestat seipsum et distribuit copiose supermanans in lucidissimum eorum*, id est, inter ea, scilicet Seraphin, et in id quod est *bene habile receptivæ virtutis*, id est, ad recipiendum, *juxta*, id est, secundum *intellectum*, et etiam ipsa retributio *multipliciter occultata* in hoc lucidissimo.

DUBIUM.

Sed videtur hoc esse falsum : quia infra dicet, quod manifeste summus ordo cognoscit.

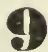
Et dicendum, quod dicitur occultata ad nos, eo quod simplicissima acceptione accipiunt, et sic maxime elongatur a cognitione nostra.

EXPOSITIO TEXTUS.

B. *Ad vero intellectualium*, etc.

Alia translatio, *interius*.
Ad vero, ipsa retributio *occultans*,

(Alia translatio, *abscondens*) *incontaminate*, id est, decenter *visionem super virtutem*, (Alia translatio, *supremam* quæ est super virtutem inferiorum) *et participationem ad subjecta*, id est, inferiora de numero *intellectualium*, *et non acceptiva eodem modo* sicut prima accipiunt, *distribuitur in commensuratione divina*, id est, secundum mensuram unicuique præfixam a Deo, *vaporibus* spiritualibus odoribus *participantium proportionalibus eis*.

ANTIQUA TRANSLATIO.

Super nos igitur sanctarum essentiarum tantum superpositus Seraphin ordo in alarum duodenario significatur, circa Jesum stans et collocatus, beatissimis contemplationibus, quantum justum, inhians, et invisibilis distributionis sacræ in castissimis susceptionibus repletus, et multum laudabilem, sensibiliter dicendo, non silentibus oribus reclamans Theologiam. Ipsa enim sancta supermundialium animorum scientia simul erecta

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Ordo itaque Seraphim, qui sanctas illas nobis excellentiores essentias supra modum superat, in alis duodecim significatur, adstans Jesu et prope ipsum collocatus, beatissimis ejus contemplationibus, quantum fas est, vacans et spiritalis distributionis in sanctissimis receptaculis sancte plenus, et, ut sensibili modo dicam, multum decantatam illam Dei laudem incessabili voce proclamans; sacra siquidem cœlestium spirituum cognitio et inde-

est, et in accessabilem habet divinum amorem, malitiamque simul omnem superat et oblivionem. Inde, ut æstimo, hoc non silenti clamore insinuat æternam eorum et incommutabilem in virtute omni et gratiarum actione divinorum scientiam et intelligentiam.

fessa est, et divinum habet amorem indeficientem ; omnique malitia et oblivione superior existit ; unde clamor ille incessabilis, meo quidem judicio, designat sempiternam eorum et immutabilem, cum omni contentione atque gratiarum actione, rerum divinarum scientiam atque cognitionem.

EXPOSITIO TEXTUS.

Super nos igitur, etc.

Hic ostendit qualiter significetur ordo Seraphin in consecratione Chrismatis, et primo, quid significatur in eis per alas, quæ Chrismati circumponuntur. Secundo, quid per cantum qui fit in consecratione Chrismatis, scilicet « Sanctus, sanctus, « sanctus, » ibi, *Et multum laudabilem*, etc.

Dicit ergo primo, quod per duodecim alas quæ circumponuntur Chrismati, quo significatur Christus, significatur ordo Seraphin, qui propter suam eminentiam immediate collocatur circa Christum, intendens ejus contemplationibus, et repletus ejus suavitatibus, *quantum justum*, id est, secundum proportionem suam, *inhians*, id est, cum desiderio intendens.

Postea dicit, quod etiam significatur per cantum, qui fit in consecratione Chrismatis prædictus ordo, secundum quod de eo legitur, Isa. VI, 3, quod indesinenter clamabant, *Sanctus, sanctus, sanctus*. Et etiam hic continuus eorum cantus significat eorum scientiam semper extensam in Deum sine aliqua oblivione ejus, et indeficientem amorem divinum, qui non interrumpitur aliqua malitia : et proprie ordo significatur per cantum Chrismatis, reclamans alter ad alterum, etc.

Sensibiliter dicendo, id est, secundum quod per sensibilia figuratur, *oribus*, Alia translatio, « *buccis*, » *Theologiam*, id est, Sanctus, sanctus.

Animorum, id est, intellectuum, scilicet Angelorum, *erecta*, id est, perfecta, *scientia, et incessabilem habet divinum amorem.*

DUBIUM.

1. Sed videtur hoc esse falsum, quod habeant *incessabilem divinum amorum*: non enim possunt simul moveri moribus diversarum virtutum, cum sint essentiæ simplices : sed quandoque moventur motibus aliarum virtutum : ergo non habent incessabilem divinum amorem.

2. Præterea, Scientia eorum non semper est in actu : quia non semper actu considerant idem, sic enim nullo modo considerarent alia : quod autem quandoque considerat aliquid, et quandoque non, est in potentia quandoque secundum illud : ergo non habent scientiam incommutabilem de potentia in actum.

3. Præterea, Philosophus dicit in undecimo *philosophiæ primæ*[1], quod « omnis intellectus habens diviniorem se, reducitur de potentia in actum ab illo : » sed intellectus Seraphin habet alium diviniorem se, scilicet divinum : ergo reducitur de potentia in actum : non ergo Seraphin semper habet actualem scientiam.

Si dicatur, quod intelligit et quod habet semper scientiam et amorem, non actu, sed habitu. Contra :

1. Felicitas patriæ perfectior est felicitate viæ : sed sicut dicit Philosophus in *Ethicis*, « Felicitas viæ non est habitus, « sed actus, vel operatio secundum perfectam virtutem : » ergo et felicitas patriæ, quam constat esse in Angelis, et consistit in scientia et amore actuali, non vero habituali.

2. Præterea, Habens habitum et non agens non differt a dormiente : sed dormientem nullus diceret felicem : ergo cum Angeli sint felices, non erit eorum habere habitualem amorem et scientiam, sed actualem.

Solutio. Dicendum, quod felicitas Angelorum non consistit in habitu, sed in actione : quia in operatione tantum est delectatio : et concedimus rationes ad hoc.

Ad primum ergo dicendum, quod amor non tantum est specialis quædam virtus, sed est communis motor imperans actum elicitum ab omnibus aliis virtutibus : non est ergo semper actu hians ut semper eliciat proprium actum secundum quod est specialis virtus, sed secundum quod importat actus etiam aliarum, secundum quod etiam dicit Philosophus, quod « una dies non facit ver, « sed plures. »

Ad secundum dicendum, quod ratio felicitatis non est ex cognitione lapidis vel cujuscumque alterius objecti, sed ex eo quod est medium cognoscendi omnia alia, quod est lumen divinum primum, et hujus semper habent actualem scientiam, licet non semper actu considerent ea quæ per hoc medium cognoscuntur.

Ad tertium dicendum, quod intellectus habere alium diviniorem se dicitur, aut secundum efficientiam, eo quod faciat ipsam in actu potentiam : aut secundum participationem, quia anima actu participat ipsum : et sic non oportet quod quandoque sit in potentia, quia in quantum participat ipsum, est actu : et sic Angeli habent intellectum diviniorem, sed non primo modo, et Philosophus loquitur secundum primum modum.

[1] XI Metaphys. tex. et com. 30.

10

ANTIQUA TRANSLATIO.

Incorporales ergo Seraphin proprietates in eloquiis, sensibilibus imaginibus et invisibilium manifestatoriis mirabiliter descriptas, in exornamentis supercœlestium hierarchiarum, ut arbitror, bene contemplati sumus, et tuis intellectualibus oculis ostendimus : tamen quoniam quidem et nunc summum sacerdotem sacre circumstantes, ipsam nobis illam reformant excellentissimam dispositionem, in brevi et nunc sanctissimis adspectibus deiformissimam eorum claritatem videamus.

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

VI Incorporeas quidem proprietates seraphim a Scripturis sancte sensibilibus figuris quibus res intellectibiles exprimunt depictas in cœlestium hierarchiarum descriptionibus præclare, uti puto, spectavimus, tuisque spiritalibus oculis exhibuimus ; sed quoniam etiamnum iis qui pontifici reverenter assistunt, illam ipsam sublimissimam distinctionem nobis repræsentant breviter, iterum immaterialibus oculis quam maxime deiformem eorum splendorem contemplemur.

DIVISIO ET EXPOSITIO TEXTUS.

Incorporales ergo, etc.

Hic incipit exponere ea quæ dicuntur de Seraphin in visione Isaiæ, et primo dicit de quo est intentio, et remittit ad alium librum in quo sufficienter hæc exposita sunt. Secundo, exsequitur propositum, ibi (§ 11), *Multiforme igitur eorum*, etc. Tertio, redit ad propositum, ibi (§ 12), *Non ergo divinissimus*, etc.

Dicit ergo primo, quod in cœlesti hierarchia sunt sufficienter ostensæ proprietates spirituales Seraphin, quæ in Scriptura sacra traduntur per figuras sensibiles : sed quia eorum dispositio repræsentatur in ministris habentibus alas ad velandum Chrisma, qui circumstant sacerdotem summum, oportet breviter considerare nunc de eis.

In exornamentis hierarchiarum supercœlestium, id est, Angelorum, qui sunt dignitate naturæ super corpora cœlestia, id est, in libro *Cœlestis hierarchiæ*, in quo ornatus eorum expositi sunt : *et tuis*, quia illum librum sibi transmiserat : *reformant*, id est, repræsentant : *in brevi*, id est, in compendio : *sanctissimis,* id est, spiritualibus, *eorum*, scilicet Seraphin.

ANTIQUA TRANSLATIO.

Multiforme igitur eorum et multiplex manifestativum est, ut æstimo, multividæ eorum in divinissimas illuminationes proprietatis, et semper

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Infinitæ quidem facies eorum multique pedes significant, ut opinor, vim VII
proprietatemque eorum qua multas divinas cernunt illustrationes, bono-

motus, et multivii divinorum bonorum intelligibilium. Alarum autem, ut eloquia aiunt, expansam positionem, non numerum sanctum indicare arbitror secundum quod visum est aliis, sed quia circa Deum ipsius excellentissimæ essentiæ ordinis, anagogica et absoluta perfectissime sunt, et supermundana prima et media et extrema intellectualium sui et deiformium virtutum. Inde eloquiorum sacratissima sapientia alarum duplicationem sancte describens, circa facies et media et pedes eorum imponit alas, universaliter volabile eorum insinuans largissimum in id quod vere est anagogicæ virtutis.

rumque divinorum intelligentiam, quæ sempiterno motu cietur, multaque peragrat; senas autem alas, quas Eloquia commemorant, non existimo sacrum numerum denotare, ut quibusdam placuit, sed ipsas virtutes supremæ illius quæ circa Deum versatur essentiæ seu distinctionis, primas, medias, et extremas, esse plane spiritales ac deiformes, superna petere, penitusque liberas exsistere ac supramundiales, Hanc ob causam sacratissima Scripturæ sapientia, dum alarum figuram depingit, ad eorum facies, mediaque corpora, ac pedes pennas adhibet, ut insinuet eas penitus alatas esse, atque omni vi ad id quod veraciter exsistit sursum ferri.

Si autem facies et pedes tegunt, et solis volant mediis alis, intellige sacre, quia tantum exaltatus excellentissimarum essentiarum ordo, timidus est circa intelligentiarum ejus altiora et profundiora, et mediis alis in commensuratione ad divinam visionem exaltatur, divinis jugis supponens propriam vitam, et ab ipsis sancte directus ad suimet cognitionem.

VIII Quod si facies pedesque obtegunt, mediisque tantum alis volant, intellige tam præstantem summarum naturarum ordinem revereri ea quæ altiora profundioraque sunt, quam ut intelligendo assequi possint, mediisque alis moderate ad Dei contemplationem evehi, dum et divinis lancibus vitam suam subjicit, et ab iis sancte ad sui notitiam promovetur.

Quod autem eloquiis dictum est, veluti, *clamabat alter ad alterum*, istud æstimo declarare quod deividis suis intelligentiis sibi invicem copiose tradunt. Et hæc sacra dignum judicamus memoria, quomodo eloquiorum Hebræa vox, juxta intelligibilem nominationem, vocat sanctissimas Seraphin essentias, ex hoc quod sunt igneæ et superferventes secundum divinam et immobilem vitam, ex ipsa secundum divinam et immutabilem vitam perflagrantia.

IX Quod autem Scriptura dicat, Clamabat alter ad alterum, hoc existimo significare, quod divinarum suarum visionum et intelligentiarum participationem sine invidia sibi mutuo communicent. Quin etiam hoc memoratu dignum, quod in sacris Litteris sanctissimæ illæ naturæ perquam significanter Hebraica voce Seraphim appellentur, quod nimirum per divinam semperque mobilem vitam suam ignescant, et supra modum ferveant.

Si ergo, ut qui Hebræorum sunt interpretantes aiunt, divinissimi Sera-

X Si igitur, ut Hebraicorum nominum interpretes affirmant, divinissimi illi

phin ardentes et calefacientes a Theologia nominati sunt, manifestativo substantialis eorum habitus nomine, divinique unguenti, juxta symbolicam imaginum descriptionem motivas habentes virtutes, in manifestationem ipsius et efficaciorum vaporum distributionem evocantes. Ipsa enim super intellectum suaveolens essentia, ab ignitis et purgatissimis mentibus in notitiam moveri amat, et divinissimas suas inspirationes in ditissimis distributionibus donat, sic se supermundane evocantibus.

seraphim *incensores* et *calefactores* a Scriptura nominentur, quod id nomen statum eorum naturalem exprimat, utique, juxta symbolicam effigiationem, habent unguenti divini vires illas, quæ sursum agunt ad ipsum exprimendum, et ad efficaciores vapores distribuendos incitant. Etenim essentia illa, cujus odoris suavitas mentem superat, ab igneis purissimisque mentibus ad sui manifestationem invitari amat, divinissimasque suas inspirationes luculentissimis distributionibus impertitur iis qui sic illam supramundialiter invitarunt.

DIVISIO ET EXPOSITIO TEXTUS.

Multiforme igitur eorum, etc.

Hic exponit ea quæ de Seraphin dicta sunt in visione Isa. VI, et dividitur in partes quinque.

Primo enim exponit multitudinem pedum et vultuum. Secundo, numerum alarum, ibi, *Alarum autem* etc. Tertio, velationem faciei et pedum, ibi, *Si autem facies et pedes*, etc. Quarto, clamorem unius ad alterum, ibi, *Quod autem eloquiis*, etc. Quinto, nomina eorum, ibi, *Et hæc sacra dignum*, etc.

Dicit ergo primo, quod multitudo vultuum eorum manifestat proprietatem eorum secundum quam sunt illuminati multitudine divinorum, eo quod visus est in vultu. Sed multitudo pedum significat motum ipsorum continue et multis viis procedentem in divina intelligibilia : pedes enim sunt instrumenta motus.

Multiforme, id est, multorum vultuum. Sunt ergo multividi quantum ad multitudinem eorum quæ de Deo vident, multivii quantum ad multos modos accipiendi secundum multas illuminationes quibus accipiunt, habent enim supremas et medias et infimas illuminationes, quia ab eis descendunt in inferiores : *et semper motus*, in quantum sunt infatigabiles circa divinam contemplationem.

Alarum autem, etc. Hic ostendit quid significet senarius alarum numerus in unoquoque eorum.

Dicit ergo, quod non significat id quod quibusdam visum est, dicentibus quod duabus alis velabant faciem sedentis super thronum, quia ignorabant ea quæ sunt ante mundum : et duabus volabant, quia ea quæ in mundo, per rerum emanationem de Deo manifestantur, cognoscerent : sed significatur per triplicem binarium alarum numerum, quod habent illuminationes primas, medias et infimas

tamquam excellentiori modo aliis habentes quidquid habent inferiores, sed non e converso. Et ideo ponuntur duæ alæ circa caput ipsorum propter volatum secundum supremas illuminationes : una quarum respondet capacitati naturæ et altera illuminationi descendenti, quia his duobus elevantur : duæ vero ponuntur circa pedes propter volatum secundum infimas illuminationes : duæ in medio propter medias : ut sic inveniantur universaliter volantes in divina.

Expansam, Alia translatio, « *sextuplam* : » *numerum sanctum*, sicut expositum est, vel quia forte tres binarios referebant ad numerum personarum, *sed arbitror indicare* quia *excellentissimæ essentiæ* illius *ordinis*, scilicet Seraphin, quæ sunt circa Deum, *sunt anagogica*, id est, sursum ductiva, *et perfectissime absoluta*, id est, libera ab omni subjectione, *et sunt supermundana prima et media et extrema intellectualium*, id est, accipientia supermundanas illuminationes tam primas quam medias et ultimas intellectuales totius angelicæ hierarchiæ, scilicet *sui* et aliorum inferiorum : *deiformium virtutum*, scilicet Angelorum. Alia translatio : « *Sed quod prima et media et extrema* « *intellectualium et deiformium virtu-* « *tum ipsius, existentis circa Deum su-* « *premæ substantiæ et ordinis sursum* « *activa et absoluta perfecte sunt et su-* « *permundana.* » *Volabile universaliter*, id est, secundum omnem partem, *insinuans largissimum*, id est, copiam *virtutis anagogicæ in id quod vere est* et dicitur.

Si autem facies et pedes, etc. Hic exponit velationem faciei et pedum.

Dicit ergo, quod per hoc quod dicuntur volare mediis alis tantum, et duabus tegere facies, et duabus pedes, significatur quod quamvis sit ordo altissimus, tamen non præsumit se extendere in altissima divinæ intelligentiæ, quæ pertinent ad eminentiam divinæ naturæ, et hoc significatur in velatione faciei : et similiter non præsumunt ad profundiora quæ pertinent ad immensitatem divinæ sapientiæ, et sic velantur pedes qui sunt in profundo corporis : sed mediis volant, quia renovantur in divina visione secundum suam mensuram submittentes vitam suam divinis legibus, quibus diriguntur in sui ipsorum cognitione. Tandem propter reverentiam ejus, scilicet anagogicæ virtutis, *exaltatur*, id est, revocatur, *jugis*, id est, legibus *sancte directus.* Alia translatio, « *intellectualiter dispositus* « *ad suiipsius cognitionem.* »

Quod autem eloquiis, etc. Hic exponit clamorem unius ad alterum, et dicit, quod hoc significat quod sibi mutuo ostendunt receptas illuminationes.

Et hæc sacra, etc. Hic exponit nomina eorum, et primo ponit expositionem. Secundo adaptat ad propositum, ibi, *Divinique unguenti*, etc.

Dicit ergo, quod dicuntur Seraphin propter ardorem secundum divinam vitam : quia Seraphin interpretatur *calefacientes*, et *ardentes*, in quo manifestatur eorum naturalis habitus, scilicet amoris, quo in tali ordine collocantur.

Ex ipsa perflagrantia, id est, ardore, quæ est *secundum divinam*, etc. Alia translatio, « *ex hoc quod sunt igneæ et* « *superfervententes secundum divinam et* « *immobilem vitam.* »

Substantialis. Hoc non dicitur, quia habitus angelici sint de substantia eorum, ut partes essentiæ, sed quia consequuntur naturam ipsorum, et eis immobiliter inhærent : quamvis dicant quidam, ut dicit Damascenus, quod « habi- « tus est ipsa essentia animæ depurata, « quæ potest in id in quod primo non « poterat : » et hoc potest esse verum

si intelligatur depuratio reductio de potentia in actum : potentia tamen in quantum hujusmodi est impura : quia non est determinata ad unum, sed est medium inter esse et non esse : puritasque ejus est ipsius actualitas, per quam res habet esse quo subsistat, per habitum esse secundum quod est principium alicujus operationis. Et similiter est in Angelis.

Divinique unguenti, etc. Hic adaptat significationem nominis ad propositum. Dicit ergo, quod symbolice secundum expositionem nominis Seraphin habent virtutem moventem Chrisma, ut manifestent et distribuant odores ipsius : ignis enim facit evaporare corpus odoriferum circa quod potest. Denique nominati sunt ut habentes virtutes motivas, *divini unguenti*, id est, Chrismatis, *evocantes nos in manifestationem*, etc.

Essentia, scilicet divina, *amat*, ut ostendatur voluntarie se communicare, non coacta sicut vapor ab igne resolutus : *evocantibus se* in Deum per devotionem.

12

ANTIQUA TRANSLATIO.

Non ergo divinissimus supercœlestium essentiarum ordo ignoravit divinissimum intellectum in sanctificandum descendentem : intelligit autem eum sacre in his quæ secundum nos sunt, seipsum subjicientem per divinam et ineffabilem bonitatem, et a Patre suo et a seipso et Spiritu humanitus sanctificatum : adspiciens vero proprium novit principium, in quibuscumque divinitus agit, secundum essentiam immutabile habens. Inde symbolorum sacrorum traditio sanctificato divino Chrismati, Seraphin circumdat, incommutabilem videns et describens Christum in ea quæ secundum nos est universali ad veritatem inhumanatione.

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Nequaquam igitur divinissimus cœlestium essentiarum ordo ignorabat, Jesum divinissimum sanctificationis ergo descendisse ; verum sciebat, ipsum, propter divinam et ineffabilem bonitatem suam, sancte se ad nostra demisisse, et ab ipsomet Patre spirituque humano more sanctificatum cernens, proprium agnoscebat principium in iis quæ divinitus agebat secundum essentiam invariatum. Quare traditio sacrorum symbolorum, dum divinum unguentum consecratur, seraphin apponit, ut Christum denotet ac describat, in universa naturæ humanæ nostræ assumptione in se immutatum permansisse.

EXPOSITIO TEXTUS.

Non ergo divinissimus, etc.

Hic redit ad propositum concludens ex prædictis.

Dicit ergo, quod sanctus ordo Seraphin non ignoravit mysterium Incarnationis, scilicet quod Dei Filius descendit humanam assumens naturam ad sanctificandum nos, secundum quod sanctus est seipso secundum divinitatem, minor ipse secundum humanitatem, propter ineffabilem ejus bonitatem, et sanctificatus a tota Trinitate : nihilominus cognoscit illum secundum quod immutabilis mansit in illo divina natura, secundum quam est ejus principium : et ideo circumponuntur alæ (quibus significantur Seraphin) Chrismati, per quod significatur Christus.

Ordo, scilicet Seraphin *divinissimum intellectum*, id est, Dei Filium, qui est verbum et sapientia Patris, *descendentem* per assumptionem carnis, *in sanctificandum*, id est, ut sanctificaret nos, vel ut sanctificetur secundum humanam naturam. Alia translatio, « *Thearchissimum* « *Jesum, ad hoc ut sancti ficaretur, descen-* « *disse.* » *Intelligit eum*, scilicet Jesum, secundum divinam naturam *subjicientum seipsum*, scilicet esse majorem seipso *in his quæ sunt secundum nos*, id est, quantum ad humanam naturam : vel *subjicientem*, id est, communicantem *seipsum in eis quæ secundum nos sunt*, id est, in symbolis, et eum *humanitus*, id est, secundum humanam naturam, *sanctificatum*, id est, in sanctitate factum, non prius factum, et postea sanctificatum. Luc. I, 35 : *Quod ex te nascetur*, etc.

Vero, id est, sed ille ordo *adspiciens* in Christum, novit eum *principium proprium*, id est, sui esse : principium, dico, *habens immutabile secundum essentiam*, scilicet divinam, *in quibus agit divinitus :* quamvis enim sit homo factus, divina tamen essentia immobiliter in ipso permansit, secundum quam habet divinas operationes.

Videns traditio per fidem (alia translatio, *sciens*) *et describens* symbolis in teleta myri *Christum incommutabilem* secundum divinam naturam, *in ea inhumanatione*, id est, humanæ naturæ assumptione, *quæ est secundum nos*, quia non est alterius speciei homo factus : vel quia totam humanam naturam assumpsit : *ad veritatem*, quia non phantasticam, ut Manichæi dicunt.

13

ANTIQUA TRANSLATIO.

Et adhuc divinius, quia unguento utitur ad omnis divini perfectionem, ostendens aperte, juxta eloquium, sanctificantem sanctificatum [1], tamquam semper ipsum existentem in seipso secundum omnem divinam beneficentiam. Propter quod et sacræ divinæ generationis perfectiva donatio et gratia in unguenti perficitur divinissimis consummationibus.

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Et quod divinius est ad omnem rei sacræ consecrationem divino utitur unguento, manifeste demonstrans, juxta Scripturas, eum qui sanctificandum sanctificat, ut qui semper sibi ipsi similis, atque idem sit in omni divinæ benignitatis operatione; quapropter etiam divinæ regenerationis donum et gratia perficiens divinissimi unguenti consecrationibus consummatur.

[1] Ad Hebr. II, 11 : *Qui enim sanctificat, et qui sanctificantur, ex uno omnes.*

DIVISIO ET EXPOSITIO TEXTUS.

Et adhuc divinus, etc.

Hic ostendit theoriam Chrismatis quantum ad hoc quod est usus ejus in omnibus fere teletis, et dividit in partes tres. Primo enim ostendit quare usus illius sit in aliis teletis. In secunda ostendit quare singulariter dicatur *teleta*, ibi (§ 17), *Inde*, *æstimo*, etc. In tertia ostendit quare in consecratione ejus cantatur « Alleluia, » ibi (§ 18), *Divinum vero Deo*, etc.

Prima pars iterum dividitur in partes duas. In prima ostendit qua ratione sit usus Chrismatis in baptismo. In secunda, de usu ejus in consecratione altaris, ibi (§ 16), *Et hoc hierarchicæ*, etc.

Circa primum ponit theorias. Prima, quomodo sanctificatio quæ fit in baptismo per Chrisma, significat participationem Christi. Secunda, quomodo significat effusionem sancti Spiritus, et hoc maxime in confirmatione, in qua datur Spiritus sanctus ad robur, ibi (§ 15), *Sed et ipsi perfecto*, etc.

Circa primum, primo ponit theoriam Chrismatis secundum quod inungitur ipse baptizatus in vertice. Secundo, quantum ad effusionem Chrismatis in aquam baptismi, ibi (§ 14), *Inde, ut æstimo*, etc.

Dicit ergo primo, quod usus Chrismatis est in omnibus divinis perfectionibus : in quo ostendit ipse Christus (qui sanctificat sanctificatos) se esse per seipsum in omni divina perfectione secundum quod Chrismate, quo significatur Christus, alia sanctificantur : et ideo baptismus perficitur Chrismate, ut scilicet ostendatur divinam generationem qua Filii Dei efficimur in baptismo, fieri per sanctificationem quæ est a Christo.

Divinius, id est, dignius considerandum est in Chrismate, *utitur* scilicet traditio *omnis divini*, id est, divinæ actionis hierarchicæ : *sanctificantem*, id est, Christum, omnem *sanctificatum*, *juxta eloquium : Qui sanctificat, et qui sanctificantur, ex uno omnes*, ad Hebr. II, 11, et forte erat antiquitus. Et utrumque significatur dictum, ut dicit Commentator. Vel aliter Christum *sanctificantem* in quantum Deus, seipsum *sanctificatum* in quantum homo. Joan. XVII, 19 : *Ego sanctifico meipsum.*

Seipso, id est, seipsum *secundum omnem divinam beneficentiam*, id est, in omnibus divinis bonitatibus ad Hebr. VII, 25 : *Accedens per semetipsum ad Deum.* Vel aliter, *sanctificantem*, id est, summum sacerdotem, *seipso*, id est, in seipso perficitur quando baptizatus Chrismate in virtute ungitur.

14

ANTIQUA TRANSLATIO.

Inde, ut æstimo, et purgativo baptisterio unguentum in cruciformibus symbolis infundens sacerdos, super conspectum ducit contemplativis oculis, usque etiam suam mortem per crucem Jesum pro nostra divina generatione demersum, hoc divino et potentissimo descensu in mortem suam, juxta occultum eloquium, baptizatos ex corrumpentis veteri absorptione divinitus emergentem et renovantem ad divinam et æternam subsistentiam.

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Unde, ut opinor, etiam in baptisterium expiatorium unguentum, aspersionibus in crucis formam expressis, infundens pontifex, mentalibus oculis sub adspectum ponit, ut ad mortem usque Jesus in cruce pro divina nostra regeneratione demersus, divino illo et insuperabili descensu in morte sua baptizatos secundum oraculum arcanum, ex antiqua mortis corruptibilis dejectione benigne vindicarit, et ad divinum æternumque statum innovarit.

EXPOSITIO TEXTUS.

Inde, ut æstimo, etc.

Dicit, quod per hoc quod in aquam baptismi infundit Chrisma in modum crucis, significatur quod Christus humiliavit seipsum usque ad mortem crucis, per quam erexit baptizatos a veteri morte, et renovavit eos perducendo ad esse divinum.

Inde, scilicet qui Christus sanctificans significatur per Chrisma, *baptisterio*, id est, in aqua baptismi, *unguentum*, id est, Chrisma, *super conspectum ducit*, id est, aperte ostendit demersum, ut humilitatem mortis sciant. Ad Philip. II, 8 : *Humiliavit semetipsum*, etc. *Juxta occultum*, in Græco mysticum, *eloquium*, Ad Rom. VI, 6.

Absorptione, id est, voragine, *emergentem*, id est, extrahentem, *æternam*, *ut ultra non serviamus peccato* (ad Rom. VI, 6).

15

ANTIQUA TRANSLATIO.

Sed et ipsi perfecto sacratissima divinæ generationis teleta, divini Spiritus superadventum unguenti donat consummativa unctio, characterizante, ut æstimo, sacra symbolorum imaginaria descriptione ab ipso propter nos humanitus divino Spiritu sanctificato, immutabili substantialis divinitatis habitu, divinissimum spiritum donatum.

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Quin etiam ei qui sanctissimo divi- XI
næ regenerationis sacro initiatus est consummans illa unctio divini Spiritus illapsum elargitur, sacra, uti reor, symbolorum fictione hoc sub oculos ponente, quomodo ab ipso, qui propter nos humano more Spiritu Dei principali sanctificatus, essentiali divinitatis suæ statu invariato, divinissimus ille Spiritus donetur.

EXPOSITIO TEXTUS.

Sed et ipsi perfecto, etc.

Dicit, quod etiam baptizato datur Spiritus sanctus ad robur per unctionem Chrismatis in confirmatione : in quo significatur, quod ipse Jesus, qui significatur per Chrisma, dat nobis Spiritum in quantum Deus, quamvis in quantum homo sit sanctificatus a Spiritu sancto, immutabiliter tamen habendo divinam substantiam.

Ipsi perfecto sacratissima, etc. baptizato *superadventum Spiritus divini* ad robur in confirmatione, *characterizante*, id est, significante *divinissimum Spiritum esse donatum* ab ipso Christo *sanctificato divino Spiritu humanitus propter nos*, id est, secundum humanam naturam quam propter nos assumpsit. Alia translatio, « *Ut decet hominem.* » Donatum dico, ab ipso *immobili habitu substantialis divinitatis*, id est, secundum quod divinam substantiam immobiliter retinuit. Non enim intelligendum est hic, quod sit accidens divinitatis, neque intelligendum est quod divinitas sit nomen substantiæ quantum ad id a quo imponitur, cum imponatur ab operatione, quamvis sit vera substantia quantum ad id cui nomen imponitur : sicut et scientia in Deo significat substantiam : unde Commentator dicit : « Notandum illud quod ait, *substantialis* « *divinitatis*, et quia incommutabilis « mansit. » Denique si in Angelis substantiales habitus audientes, non qualitates forinsecus per accidentia factas intelligimus, multo magis in Deo (qui et super essentiam est) proprie habitum, nec qualitatem accipiemus, quæ in composito accidit, sed habitum substantialem divinitatis, quæ naturaliter habet ex se universa, quæ sunt bonitatis. Intelligendum vero quod divinitas per semetipsam essentia est Dei. Sed hoc quod dicitur de Angelis, intelligendum est ut supra.

16

ANTIQUA TRANSLATIO.

Et hoc hierarchice intellige : quia et divini altaris sacram consummationem sanctissimarum hostiarum legislatio sacratissimi unguenti perficit sanctissimis effusionibus. Est autem supercœlestis et superessentialis theoria, omnis deificationis nostræ et sanctificationis principium et essentia et perfectiva virtus. Si enim est divinissimum nostrum altare Jesus principale divinum, divinorum oblatio, in quo, juxta eloquium, oblati, et mystice holocaustomati accessum habemus, supermundanis oculis videbimus ipsum divinissimum altare, in quo perfecta perficiuntur et sanctificantur ab ipso divinissimo unguento perfectum. Sanctificat enim pro nobis semetipsum sanctissimus Jesus, et omni nos sanctificatione replet in se perfectionum, dispensatorie in nos tamquam Deo genitos, de cætero benigne descendentium.

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Hoc etiam sancte observa, ut sacratissimorum illa lex mysteriorum purissimis unguenti sacratissimi affusionibus divini quoque altaris consecrationem perficiat. Est utique supracœlestis ac supersubstantialis hæc divina operatio universæ divinitus nobis præstitæ sanctificationis initium et essentia virtusque perfectiva. Etenim si Jesus, qui est altare nostrum divinissimum, divina est divinarum mentium consecratio, in quo secundum Scripturam sanctificati, et mystice in morem holocausti concremati, accessum obtinemus, supramundanis oculis divinissimum illud altare intueamur (in quo ea quæ initianda sunt, consecrantur ac sanctificantur) ipsomet unguento divinissimo initiatum : sanctificat enim semetipsum pro nobis sanctissimus ille Jesus, nosque omni replet sanctitate, dum ea quæ in eo geruntur per dispensationem, ad nos, veluti a Deo genitos, benefice dimanant

legislatio sanctissimarum hostiarum, id est, lex per quam perficiuntur divinæ oblationes secundum omnes actiones hierarchicas : *perficit, sanctissismis effusionibus* super quatuor angulos altaris.

Theoria, id est, divina operatio *deificationis* quantum ad ultimum finem, *sanctificationis* quantum ad dona quæ ordinant ad finem illum, *principium*, scilicet quod est primum operans, *essentia*, id est, essentialiter causa, non per accidens, *perfectiva virtus* secundum quod complet in seipsa, *divina oblatio*, id est, offerens : *divinorum* scilicet virorum, *in quo*, etc.

Juxta eloquium, ad Rom. v, 2 : *Per quem et habemus per fidem accessum in gratiam istam, in qua stamus.* Et I Pet. III, 18 : *Ut nos offerret Deo, mortificatus quidem carne.*

Holocaustomati. Alia translatio, « *holocausta*. »

Sanctificat. Joan. XVII, 19 : *Ego pro eis sanctifico meipsum. Et replet nos omni sanctificatione perfectionum in se*, id est, qui in Christo perficimur, *dispensatorie*, id est, divina dispositione *descendentium benigne*, id est, ex divina bonitate, *in nos tamquam Deo genitos, de cætero*, ex quo Christus carnem nostri generis assumpsit, ipse enim factus de nostro genere, fecit nos filios Dei congenitos sibi : ad Rom. VIII, 17 : *Hæredes quidem Dei, cohæredes autem Christi.*

EXPOSITIO TEXTUS.

Et hoc hierarchice, etc.

Hic determinat de usu Chrismatis in consecratione altaris, ponens theoriam.

Dicit ergo, quod hic intelligendum est, quod altare consecratur effusione Chrismatis : cum enim omnis nostra consecratio sit per divinam operationem, ipse Jesus est divinum altare, in quo Deo offerimur et sacrificamur : hoc ergo altare, quo significatur Christus, significat quod Christus sanctificat seipsum sicut altare, et replet nos sanctificatione, ut oblatos in se altari.

Hierarchice secundum principia hierarchica, quæ sunt principia fidei, quia

17

ANTIQUA TRANSLATIO.

Inde, æstimo, secundum intellectum hierarchicum Deo traditum, divini nostræ hierarchiæ duces pudicissimum hoc sacrificium unguenti teletam ex perfecto actuose nominant : et tamquam si quis dixerit Dei teletam, utroque intellectu divinam ipsius perfectam operationem laudantes. Est enim ipsius hostia et propter nos humanitus sanctificari, et deifice omnia perficere et sanctificare perfecta.

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Unde, ut opinor, juxta sensum hierarchicum qui a Deo traditus est, divini isti sacri nostri ordinis duces sanctum hoc unguenti mysterium τελετήν, id est, *consecrationem* vocant, quod re ipsa consecret atque consummet ; ut si quis dixerit Dei consecrationem, utroque sensu divinam ejus perfectionem prædicando. Est enim Dei consecratio, cum quod propter nos humanitus sanctificetur, tum quod divinitus cuncta, quæ consecranda sunt ipse consecret et sanctificet.

EXPOSITIO TEXTUS.

Inde, æstimo, etc.

Ostendit quare singulariter dicatur *teleta*, id est, perfectio, cum omnes sint teletæ hierarchicæ actiones.

Dicit ergo, quod ideo teleta simpliciter dicta nominatur Chrisma, quia significat et repræsentat Christi perfectionem, quam habuit in utraque natura, quia fuit perfectus Deus et perfectus homo, sanctificatus in quantum homo, et sanctificans in quantum Deus, sicut Chrisma consecratur et consecrat alia.

Deo, idest, a Deo.

Duces, id est, Apostoli, *pudicissimum*, id est, sanctissimum, *sacrificium*, id est, consecrationem, *unguenti*, id est, Chrismatis, *nominant teletam* absolute, id est, perfectionem, *ex perfecto*, quia teleta ex perfectione nomen habet, *actuose*, id est, efficaciter sive congrue : *tamquam si quis dixerit Dei teletam*, id est, ac si per hoc quod dicitur simpliciter teleta, esset quis significans perfectionem quæ est in Christo, *ipsi*, scilicet duces *laudantes divinam perfectam operationem ipsius*, scilicet Chrismatis, *utroque intellectu*, id est, secundum quod intelligitur teleta simpliciter, et Dei teleta : vel ipsius, scilicet Christi, *utroque intellectu*, id est, divino et humano.

Hæc *enim est hostia ipsius* Christi, id est, talis oblatio competit sibi, scilicet *sanctificari humanitus*, id est, secundum naturam humanam *propter nos* assumptam, et *deifice*, id est, operatione divinæ naturæ *perficere omnia*, etc. Vel aliter, *ipsius*, scilicet Chrismatis *est talis hostia*, id est, talis oblationis modus, *sanctificari*, id est, consecrari, *propter nos*, id est, propter nostram sanctificationem, *humanitus*, id est, divina benignitate, et *deifice*, id est, secundum divinam virtutem operantem in ipso, *perficere omnia*, id est, alias teletas, etc.

18

ANTIQUA TRANSLATIO.

Divinum vero Deo acceptabilium Prophetarum inspirationis melodema aiunt, qui Hebræorum sunt scientes, laudem Dei declarare, aut laudare Dominum. Totius igitur theophaniæ et creationis in varia compositione hierarchicorum symbolorum sacre descriptæ, non inconveniens est recordari Deo motam Prophetarum hymnologiam. Docet enim et caste simul et divinitus laudibus sacris dignas esse divinas actiones.

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Porro melos illud sacrum prophetarum divinitus afflatorum, aiunt hi qui Hebraice norunt, Dei laudem significare, sive *Laudate Dominum*. Cum igitur sacra omnis Dei apparitio actioque in diversa hierarchicorum symbolorum compositione sit descripta, nequaquam abs re fuerit, meminisse laudationis prophetarum quam divinitus didicerunt : docet enim præclare simul ac sancte, divina beneficia præcipua laude digna esse.

rarchicis, et præcipue in hoc, quod est consummatio aliorum, ut doceamur in omnibus et de omnibus actionibus divinis laudare Deum.

EXPOSITIO TEXTUS.

Divinum vero, etc.

Hic dicit, quod cantatur « Alleluia » in consecratione Chrismatis secundum antiquum morem.

Dicit ergo, quod « Alleluia » interpretatur *laus Dei*, vel *laudate Deum*, et ideo cantatur hoc canticum in omnibus hie-

Melodema, id est, canticum, *inspirationis Prophetarum*, id est, quod Prophetis inspiratum est. Tob. XIII, 22 : *Per vicos ejus Alleluia cantabitur.* Et similiter in titulis aliquorum psalmorum.

Declarare hoc, id est, laus Dei, materialiter.

Igitur non inconveniens est recordari hymnologiam Prophetarum Deo motam, id est, a Deo traditam, scilicet « Alleluia, » *in varia compositione symbolorum totius sanctæ theophaniæ*, id est, cujuslibet spiritualis illuminationis, *et creationis*, id est, interioris operationis, sicut dicitur in Psal. L, 12 : *Cor mundum crea*, etc.

Descriptæ, etc. id est, figuratæ, *sacre*, id est, decentibus et sacris symbolis.

Docet, scilicet hymno logia, *caste*, propter munditiam, *divinitus*, propter deiformitatem quæ debet esse in iis qui laudant Deum.

CAPUT V.

ANTIQUA TRANSLATIO.

De sacerdotalibus consummationibus.

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

De sacrorum ordinum consecrationibus.

SYNOPSIS CAPITIS

Prima parte hujus capitis ostendit :

I. Quam sit hierarchia nostra bene ordinata.
II. Quæ sit consecratio spirituum cœlestium, et quibus data sit legalis hierarchia, et qua de causa, et ubi data sit : atque nostram hierarchiam mediam esse inter legalem ac cœlestem.
III. Tres esse functiones hierarchiæ, scilicet expiare, illuminare, perficere.
IV. Ordines inferiores a superioribus ad Deum adduci.
V. Pontificem esse primum in ordine hierarchico, et ab eo sacram omnem potestatem ad inferiores derivari.
VI. Quid sit munus pontificum, sacerdotum, diaconorum.
VII. Superiores inferiorum facultates habere, et functiones eorum exercere posse, non contra.

Secunda parte tradit ritum consecrandi episcopum, sacerdotem, diaconum.

Tertia parte proponit contemplationem, in qua explicat :

I. Quæ sint cuique ordini communia, et quæ particularia.
II. Quid sibi velit accessus ad altare et genuflexio.
III. Quid manus impositio.
IV. Quid crucis signatio.
V. Quid nominum promulgatio, et quomodo nemo sit ad sacra promovendus, nisi a Deo electus.
VI. Quid insinuet finalis salutatio.
VII. Cur capiti pontificis Scripturæ liber imponatur.
VIII. Quid sibi velit genuflexio sive unius, sive utriusque poplitis.

ANTIQUA TRANSLATIO.

A. Hæc quidem divinissimi unguenti perfecta operatio. Tempus autem fortassis sit post divinas sacras actiones, ipsas exponere sacerdotales ordinationes,

B. Et partes virtutesque earum et operationes et consummationes, et super has trinitatem superfirmantium ordinum, ut demonstretur secundum nos hierarchiæ dispositio, inordinatum quidem et inornatum et commixtum clare distinguens, replens vero ornatum et ordinatum et inconfusum, in ipsis seipsam manifestans sanctorum ordinum analogiis.

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Hæc quidem divinissima est unguenti consecratio : modo tempus est, post divinas istas functiones, ipsosmet sacros ordines exponendi, eorumdemque distributiones, ac virtutes, et actiones atque perfectiones, tresque ordines majores, qui sub iis continentur, ut ostendatur hierarchiæ nostræ descriptio, quidquid inordinatum et incompositum atque confusum est, nulla cum eo mistione facta, segregare et ablegare, decorem vero atque ordinem ac majestatem in proportionibus sanctorum ordinum suorum exhibere.

DIVISIO ET EXPOSITIO TEXTUS.

A. *Hæc quidem divinissimi unguenti,* etc.

Sicut dictum est prius, operatio hierarchiæ Ecclesiasticæ est aut circa progredientes, aut circa exeuntes.

Circa progredientes est duplex, aut quantum ad progressum in via, vel quantum ad terminum in quo consummatur progressus. Quia igitur determinavit de operatione hierarchiæ, quæ est circa ingredientes, scilicet de baptismo, et de his quæ sunt juvativa secundum progressum in via, vel reficiendo, ut Eucharistia, vel tradendo vires contra impedimenta viæ, sicut confirmatio Chrismatis, in parte ista incipit determinare de operibus hierarchicis quibus aliquis constituitur in aliquo gradu dignitatis super alios, quod est quasi ultimum et terminus in quo stat progressus hierarchicus.

Dividitur autem hæc pars in duas partes. In prima determinat de dispositione Ecclesiasticæ hierarchiæ, dividendo eam in suas partes. In secunda determinat specialiter de perfectionibus eorum qui in aliquo gradu Ecclesiasticæ hierarchiæ collocantur, ibi (§ 11), *Lex quidem hæc est*, etc.

Prima autem pars dividitur in partes tres. In prima continuat se ad præcedentia dicens de quo est intentio. In secunda ponit ea in quibus universaliter consistit omnis hierarchia, ibi (§ 2), *Et omnis quidem hierarchiæ*, etc. In tertia subdividit ea in quibus nostra hierarchia consistit, ibi (§ 6), *Unaquæque vero*, etc.

Primo ergo dicit, quod dictis his quæ pertinent ad Chrismatis operationem et aliorum, restat dicere de ordinibus, quibus sacra ministrantur, et de officiis eorum et operationibus, ut cognoscatur dispositio nostræ hierarchiæ, quæ inordinata distinguit, et ordinata replet secundum uniuscujusque analogiam.

Unguenti, id est, Chrismatis, *operatio perfecta*, quia secundum eam perficiuntur aliæ teletæ.

Actiones quæ scilicet pertinent ad vitam ipsam, *fortassis*, quia aliter posset videri, quod deberet de aliis quæ etiam pertinent ad progressum in via, determinare, sicut est pœnitentia, de qua tamen non determinat, quia ejus ritus consistit potius in quibusdam operibus virtutum ex parte pœnitentis, quam in ministris hierarchicis : et iterum non habet virtutem tantum ex operatione hierarchiæ, quantum ex ipso pœnitente : sed quantum pertinet ad operationem hierarchicorum prout pœnitens absolvitur virtute clavium, determinabit de hoc cum ordinibus.

Sacerdotales, id est, sacra dantes per dispensationem sacramentorum, *ordinationes*, id est, ordinibus.

DUBIUM.

Sed videtur, quod insufficienter ibi determinet de ordinibus, cum sint septem, ipse autem determinat tantum de tribus, scilicet Episcopis, Presbyteris et Diaconis: cum tamen Episcopatus etiam non sit ordo, ut probatur in IV *Sententiarum* a Magistro [1].

Et dicendum, quod intentio sua est determinare tantum de ordinibus sacris, cum quibus in primitiva Ecclesia etiam inferiores ordines tradebantur propter paucitatem et idoneitatem ministrorum: in toto enim potestativo superius continet in se omnia inferiora. Nunc autem quia ministri non sunt ita idonei, oportet ut primo probentur inferioribus officiis, quam assumantur ad digniora. Et iterum quia Ecclesia multiplicata est, oportet ministros inferiores distinctos esse a superioribus: quia non sufficerent ad utrumque.

[1] Cf. IV Sententiarum, dist. 24.

EXPOSITIO TEXTUS.

B. *Et partes*, etc.

Partes, id est, spiritualia officia. Alia translatio, « *partitiones:* » *virtutes*, id est, gratias quæ conferuntur ordinatis, ut sint potentes exercere actus suos officiis congruos, *operationes* quas exercent in suo officio, in teletis, *consummationes* quantum ad theorias teletarum: vel *operationes* quantum ad purgationem et illuminationem, *consummationes* quantum ad perfectionem. Commentator tamen dicit, quod « virtutes et operationes pro « eodem sumuntur: » sed primum melius est.

Et exponere superhas, id est, circa hæc quæ diximus, *trinitatem ordinum superfirmantium*, id est, tres ordines firmantes nos super alios secundum ministerium in istis. Alia translatio, « *sub* « *ipsis trinitatem subjectorum ordi-* « *num:* » *secundum nos*, id est, nostræ *hierarchiæ dispositio distinguens clare*, id est, aperte, *inordinatum*, primo conferendo ei sacrum ordinem qui est sacra potestas, in quo differt ab idololatria, cujus Pontifices non distinguuntur a plebe per aliquam potestatem quam habent:

inornatum, conferendo ei ornamenta gratiarum, quod similiter non est in Pontificibus idolorum : *commixtum*, scilicet plebi distinguit a plebe, supercollocando eum aliis : sed tam *ornatum replens* divino lumine : iterum *inordinatum* ordinando : sed magis participare facit divinum lumen secundum quod in ipsum magis intenditur : *inconfusum*, contra hoc quod dixit commixtum, *manifestans*, etc., quia per diversas analogias ordinum innotescit dispositio.

2

ANTIQUA TRANSLATIO.

Et omnis quidem hierarchiæ ternariam divisionem, in ipsis aut jam a nobis laudatis hierarchiis, ut æstimo, bene exposuimus, dicentes, quoniam secundum nos sacra traditio habet omnem hierarchicam actionem in sanctissimas teletas divisam, et divinas earum scientias et doctrinas, et ab ipsis sacre perfectos.

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Ac triplicem quidem omnis hierarchiæ divisionem in hierarchiis iis, quas pridem celebravimus, congrue satis, uti reor, exposuimus, cum diximus hierarchicam rationem omnem in divina mysteria seu sacra dividi, et in eos qui ea tenent enuntiantque aliis, atque in eos qui ab illis initiantur.

EXPOSITIO TEXTUS.

Et omnis quidem hierarchiæ, etc.

Primo dicit in communi, secundo manifestat in omnibus hierarchiis, ibi (§ 3), *Ergo sanctissima quidem*, etc.

Dicit ergo primo, quod sicut patet ex his quæ dicta sunt, omnis hierarchia tria habet, scilicet ministerium sive teletam, id est, actionem ipsam hierarchicam : ministros sive magistros, qui aliis teletas tradunt : et imbutos sive perfectos, qui ab eis secundum teletas perficiuntur.

Laudatis a nobis in primo capitulo hujus operis : *secundum nos*, id est, nostræ hierarchiæ : *scientias et doctrinas* active, id est, Doctores scire facientes. Alia translatio, « *doctos :* » *et ab ipsis*, alia translatio. « *magistris.* »

3

ANTIQUA TRANSLATIO.

Ergo sanctissima quidem supercœlestium essentiarum hierarchia teletam quidem habet secundum virtutem propriam Dei, et divinorum immaterialissimam intelligentiam, et deiformitatis integritatem, et, ut est possibile, Deo similem habitum. In lucem ducentes, et ad sanctam ipsam consummationem duces circa Deum primitivas essentias, sacrosque ordines deiformiter et proportionaliter transvehunt ad donatas semper eis deificas

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Itaque sanctissimæ quidem supercœlestium essentiarum hierarchiæ pro consecratione est intelligentia illa quam maxime a materia semota, qua se Deumque norunt, atque deiformitatis integer, quantusque possibilis est, divinæ imitationis status : illuminatores vero et ad istiusmodi sacrosanctam imitationem duces sunt primæ istæ substantiæ quæ circa Deum versantur ; hæ enim in inferiores sacros ordines benigne, pro cujusque captu,

scientias ab ipsa, per seipsam perfecta, et sapientifica divinorum animorum divinitate. Ipsæ autem autem primarum essentiarum subjectæ dispositiones tamquam per illas divinitus exaltatæ ad deificam divinitatis illuminationem, perfecti ordines et sunt et vere nominantur.

continuo deificas scientias derivant, quas ipsis impertivit per se perfectus ac sapientificus ille divinarum mentium divinus principatus. Porro primis istis essentiis subditæ distinctiones, utpote quæ per illas sancte ad deificam divini principatus illustrationem adducuntur, vocantur, et sunt vere ordines initiati.

EXPOSITIO TEXTUS.

Ergo sanctissima quidem, etc.

Hic incipit manifestare illa tria in omni hierarchia, et primo in angelica, secundo in humana in quantum ad veterem legem, ibi (§ 4 A), *Post illam vero*, etc. In tertia, quantum ad Evangelicam, ibi (§ 5), *Ante vero perfecta*, etc.

Circa primum primo ponit teletam cœlestis hierarchiæ : secundo, ducentes in perfectionem sive mystas, ibi, *In lucem ducentes*, etc. Tertio, perfectos seu imbutos, ibi, *Ipsæ autem essentiarum*, etc.

Primo ergo dicit, quod cœlestis hierarchiæ teleta est immaterialis intelligentia divinorum, et perfecta Dei similitudo. *Teletam*, id est, operationem qua perficiuntur : *immaterialissimam*, quia non per materiam accipiunt, sed absolute ab omnibus conditionibus materiæ : *intelligentiam*, actum dicit, non virtutem vel habitum, *Dei* scilicet *et divinorum* quantum ad attributa vel dona ipsius : *integritatem deiformitatis*, id est, ex toto : *Deo similem*, scilicet et secundum objectum, quia non vident in speculo et ænigmate, et quantum ad actum intelligendi, quia sine inquisitione, et quantum ad ipsum intellectum, qui non commiscetur continuo et tempore : *habitum quantum* ad dona in quibus confortatur potentia intellectus ipsorum in talem actum.

Deinde dicit, quod cœlestis hierarchia habet essentias superiorum ordinum ducentes in perfectionem et illuminationem, sicut mystas, qui ducunt inferiores ad scientias datas eis immediate a Deo. Et hierarchia cœlestis habet *essentias primitivas*, quæ sunt *circa Deum*, id est, superiores ordines, *ducentes in lucem*, quantum ad illuminationem, *et duces* ad ipsum, *ordines*, scilicet inferiores, *transvehunt*, id est, sursum ducunt, *ad scientias semper deificas*, id est, in participationes divinorum semper constituentes, *donatas eis ab ipsa divinitate perfecta, et sapientifica animorum*, id est, Angelorum, quæ sapientes eos facit, *per seipsam*, id est, immediate.

Deinde dicit, quod ordines qui subjiciuntur primis, sunt et dicuntur perfecti sive imbuti velut elevati per primos ad divinum lumen. *Primarum essentiarum*, id est, primis essentiis.

4

ANTIQUA TRANSLATIO.

A. Post illam vero cœlestem et supermundanam hierarchiam in ea quæ secundum nos sunt benefice divinitas sacratissimas suas donationes affert : crassis quidem existentibus, secundum eloquium, donavit juxta legem hierarchicam, obscuris verorum characteribus et longissimis principalium exemplorum imaginibus et difficilibus ad intelligendum ænigmatibus et figuris non facile discretam habentibus, occultam eis contemplationem, quæ in ipsis, lucem infirmis adspectibus, innocue declarans. Huic secundum legem hierarchiæ teleta quidem ad spiritualem Dei cultum anagoge.

B. Manuductores autem ad eam ipsi sanctum illud tabernaculum a Moyse sacre eruditi, primo secundum legem pontificum duce et doctore : ad quod sanctum tabernaculum introductive sacre scribens, secundum legem hierarchicam imaginemque formæ ostensæ ei super Sina montem, vocat omnia secundem legem sacrificanda.

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Secundum illam autem cœlestem mundoque superiorem hierarchiam divinitas in nos benefice sacratissima sua numera depromens, iis quidem qui infantes erant, ut Scriptura testatur, legalem indulsit hierarchiam, sub exilibus nimirum veritatem imaginibus atque simulacris ; quæ ab exemplaribus plurimum dissidebant, obscurisque ænigmatibus et figuris, quæ opertam nec ita facilem dijudicatu intelligentiam habebant, lumen iis proportionatum, tamquam imbecillioribus oculis, innocue affundens. Hujus autem legalis hierarchis mysterium introductio quædam fuit ad cultum spiritalem. Duces ejus exstiterunt ii qui sacri illius tabernaculi ritum a Moyse, primo legis pontificum doctore ac duce, didicerant : qui ad sacrum illud tabernaculum institutionis causa hierarchiam legis describens, ad exemplaris, quod illi in monte Sina monstratum fuerat, imaginem et imitationem omnia, quæ in lege sancte fiebant, revocabat.

DIVISIO ET EXPOSITIO TEXTUS.

A. *Et post illam vero*, etc.

Hic ostendit hæc tria esse in hierarchia humana quantum ad veterem legem. Et primo ponit modum traditionis hujus hierarchiæ. Secundo ostendit quæ sit ejus teleta, ibi, *Habet autem*, etc. Tertio, mystas, ibi, *Manuductores autem*, etc. Quarto, imbutos, ibi, *Illud sanctum tabernaculum*, etc.

Dicit ergo primo, quod Deus dat sua dona nostræ hierarchiæ inferiori modo quam Angelis, quia in symbolis : ita tamen quod illis qui erant in veteri lege, quasi rudibus et parvulis in divina cognitione, tradiderit hierarchiam habentem veritatis spiritualium contemplationem obscuris signis et allegoriis, ne lux aperta infirmos oculos potius offenderet quam juvaret.

Post illam, id est, inferiori modo ab illa, *crassis*, id est, rudibus, qui non nisi materialia et grossa capere poterant. Alia translatio, « *parvulis* », scilicet intellectu, *secundum eloquium*. I ad Cor. III, 1 : *Tamquam parvulis in Christo*, etc. Melius, ad Gal. IV, 3 : *Cum essemus parvuli, sub elementis mundi*, etc.

Juxta legem characteribus verorum, id est, per quædam signa veritatis revelandæ in nova lege.

Imaginibus, id est, figuris, *principalium exemplorum*, id est, spiritualium intellectuum : *longissimis*, id est, remotissimis, quia eorum sacramenta signa erant nostrorum, quæ propinquius spiritualia significant, tamquam Christi continentia *occultam contemplationem*.

In ipsis, id est, secundum proportionem ipsorum : *innocue*, loquitur per similitudinem corporalis visus, qui corrumpitur a superexcellenti luce.

DUBIUM.

Sed videtur hoc inconveniens : quia rudibus manifestiora sunt proponenda.

Et dicendum, quod sunt manifestiora simpliciter, sed non quoad nos : simpliciter autem manifestiora non sunt proponenda rudibus, quia spiritualia capere non possunt sine imaginibus, quæ quamvis in se obscuriora sint eis, sunt tamen manifestiora quantum ad recipientes, quia eis magis proportionata.

magistri sunt illi qui sunt eruditi de observantiis tabernaculi a Moyse primo magistro et duce sacerdotum veteris legis : et imbuti quasi per sanctificationem secundum similitudinem ostensam Moysi in monte, vocantur ad ritus sancti tabernaculi.

EXPOSITIO TEXTUS.

B. *Manuductores*, etc.

Manuductores, id est, Doctores, *eruditi sanctum tabernaculum*, id est, de observantiis ejus, *a Moyse* primo *doctore et duce pontificum secundum legem* veterem, *ad quod sanctum tabernaculum* Moyses *sacræ scribens* sanctum tabernaculum, *introductive*, id est, prout competit introductioni rudium, *secundum legem*, id est, secundum quod competebat veteri legi, *imaginemque*, id est, et secundum imaginem, id est, similitudinem *formæ*, id est, exemplaris *ostensæ*, etc [1].

Deinde dicit, quod hierarchiæ legalis teleta est sursum ductiva ad spiritualem cultum Dei, per exteriora sacrificia : et

Ad quod, dico, *vocat sacrificanda*, id est, sacrificandos, scilicet imbutos, etc.

[1] Cf. Exod. XXIX, XXV et seq.

5

ANTIQUA TRANSLATIO.

Ante vero perfecta a legalibus symbolis proportionaliter ad perfectiorem doctrinam reducimus. Perfectiorem autem doctrinam Theologia, secundum nos hierarchiam dicit, plenitudinem hanc illius vocans et sanctum finem. Est autem et cœlestis et legalis communicativæ, medietate extremarum recepta, ei quidem communicans intellectualibus contemplationibus, huic vero, quia symbolis sensibilibus variatur, et pea ea sacre in Deum reducitur. Trinum autem similiter habet hierarchicæ divisionis in sanctissimas teletarum sanctificationes divisa, et deiformes sacrorum ministros, et ab ipsis proportionaliter in sacra adducendos.

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Perficiebantur autem ii, qui a legalibus signis secundum captum suum ad perfectiorem disciplinam promovebantur. Perfectiorem vero mysteriorum disciplinam sacra Scriptura nostram vocat hierarchiam, cum hanc illius consummationem sacrumque finem nominat. Est autem eadem etiam cœlestis et legalis communione quadam mediæ conditionis suæ, qua communicat extremis, cum illa nimirum in spiritalibus contemplationibus, cum hac vero sensibilium varietate signorum, per quæ etiam ad divinum Numen adducitur. Porro triplicem etiam habet sacri ordinis distributionem, quatenus dividitur in sanctissimas mysteriorum cœremonias, atque in deiformes sacrorum administros, et in illos qui ab his ad sacra cuique congruentia promoventur.

DIVISIO ET EXPOSITIO TEXTUS.

Ante vero perfecta, etc.

Hic ostendit qualiter prædicta tria inveniantur in hierarchia humana secundum Evangelium : et primo ostendit modum quo tradita est ista hierarchia : secundo, qualiter dicta tria sunt in ea ibi, *Trinum autem similiter*, etc.

Dicit ergo primo, quod ea quæ agebantur in veteri lege, reducenda sunt ad doctrinam novæ legis, quæ est perfectio et finis veteris, et hæc hierarchia novæ legis est media inter angelicam, et eam quæ est veteris legis : et communicat cum angelica, quia intellectualia jam habet in re, habens ipsum Christum in sacrificio, et cum legali, quia adhuc utitur symbolis, quibus tamen ipsa veritas continetur : et hæc etiam habet tria prædicta, ut dictum est de aliis.

Nos reducimus exponendo *ante perfecta a legalibus symbolis*, id est, ea quæ ante fiebant in signis legis, *ad doctrinam perfectiorem*, scilicet novæ legis. Alia translatio, « *qui autem perficiebantur*, » *erant* hi qui nunc reducti sunt.

Secundum nos, id est, novæ legis in qua nos sumus, *dicit perfectiorem*. Ad Hebr. VIII, 6 : *Nunc autem melius sortitus es ministerium, quanto et melioris testamenti*, etc.

Plenitudinem. Matth. V, 17 : *Non veni solvere legem, sed adimplere*.

Finem, Ad Rom. X, 4 : *Finis legis Christus*, etc.

Est autem hæc hierarchia, *recepta communicative extremarum*, scilicet *cœlesti*, etc.

Sanctificationis quantum ad teletas, *ministros* quantum ad Doctores, *adducendos* quantum ad imbutos.

6

ANTIQUA TRANSLATIO.

Unaquæque vero trium nostræ hierarchiæ divisionum consequenter et legali et diviniori, eorum quæ secundum nos hierarchiæ, prima et media et ultima ordinatur virtute, et divina analogia prævisa, et omnium bono ornatu, et secundum ordinem compacta, et conjunctiva societate.

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Quælibet autem ex tribus hierarchiæ nostræ partitionibus ad legalis et ejus, quæ nostra hac divinior est, hierarchiæ similitudinem, prima, et media, et extrema statuitur, cum sanctæ proportionis, tum venustissimæ suoque ordini congruæ, ac cuncta connectentis societatis virtute subnixa.

DIVISIO ET EXPOSITIO TEXTUS.

Unaquæque igitur, etc.

Hic subdividit ea in quibus dixit constare nostram hierarchiam, et primo subdividit. Secundo, manifestat dictum per singula, ibi (§ 7), *Sanctissima ergo teletarum*, etc. Tertio, ostendit quid de his dictum est, et quid restat dicendum, ut compleatur cognitio nostræ hierarchiæ, ibi (§ 10), *Sanctæ ergo teletarum*, etc.

Primo ergo dicit, quod quodlibet istorum trium in quæ dividitur nostra hierarchia, ordinatur in tribus, scilicet prima virtute, media, et ultima, scilicet purgatione, illuminatione, et perfectione : et sic est proportionaliter et in ornatu in quadam societate colligata.

Trium divisionum, id est, membrorum divisionis, *nostræ*, id est, Evangelicæ,

consequenter, id est, finaliter, *et legali et diviniori*, id est, angelica quæ supra nostram, quia illæ etiam in tribus ordinantur : unaquæque, dico, *prævisa* a Deo *divina analogia*, id est, in quadam proportione ad divina, *ornatu* quantum ad dona, *compacta*, id est, colligata, *secundum ordinem* ad unum finem, *societate* secundum quod sibi invicem subserviunt ad consecutionem finis.

ANTIQUA TRANSLATIO.

Sanctissima ergo teletarum sacrificatio prima quidem habet deiformem virtutem, sanctam imperfectorum purgationem : mediam autem per purgatorum illuminatricem doctrinam : novissima vero et priorum consummativam eruditorum in scientia pulchrarum doctrinarum consummationem.

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Sanctissima itaque mysteriorum consecratio primam quidem virtutem deiformem habet, qua profanos sacris expiat ; mediam vero, qua eos qui jam expiati sunt illuminando initiat ; postremam denique, et summam præcedentium, qua sacris initiatos propriarum consecrationum scientia consummat ac perficit.

ctoribus, ibi (§ 8), *Ipsa autem sacrificantium*, etc. Tertio in imbutis, ibi (§ 9), *Perficientium autem*, etc. Et quælibet istarum partium dividitur in tria secundum tres virtutes quas in qualibet assignat.

DIVISIO ET EXPOSITIO TEXTUS.

Sanctissima ergo, etc.

Hic manifestat primam virtutem, mediam et ultimam in unoquoque dictorum trium, primo in teletis, secundo in doctoribus,

Dicit ergo primo, quod prima virtus teletarum est purgatio eorum qui perfici debent, media illuminatio jam purgatorum, sed ultima, quæ est perfectiva præcedentium, est consummatio in divinis doctrinis.

Similiter prima dispositio magistrorum, est purgans imperfectos, secunda illuminans purgatos, ultima perficit illuminatos divinis contemplationibus.

Similiter prima virtus imbutorum est qua purgantur, media qua post purgationem illuminantur, et ultima qua perficiuntur per contemplationem sacrorum ad quæ lumen illuminationis confortat, et ducit.

ANTIQUA TRANSLATIO.

Ipsa autem sacrificantium dispositio in potenti virtute, prima per teletas purgans imperfectos, in media autem luce purgatos ducit, in ultima vero et sublimissima sacrificantium virtutum perficit divino lumini communicantes

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Porro sacrorum ministrorum distinctio virtute prima per mysteria profanos expiat; media vero expiatos illuminat, postrema denique eaque suprema sacrorum ministrorum virtute eos, qui divini luminis participes facti sunt,

in contemplabilium illuminationum scibilibus contemplationibus.

perfecta visarum illustrationum scientia absolvit.

EXPOSITIO TEXTUS.

Sacrificantium dispositio, etc.

Id est, operatio sacrum faciens, *eruditorum*, id est, jam illuminatorum : *pulchrarum*, scilicet divinarum per remotionem a privationibus et materialibus conditionibus, *ducit in luce* quantum ad illuminationem : *sacrificantium virtutum sublimissima*, id est, inter tres virtutes sacrefacientes : *divino lumini communicantes*, id est, illuminatos, *in scibilibus contemplationibus illuminationum*, id est, ad quas illuminationes ducunt, sicut lumen intellectus agentis ad intelligibilia determinata. Alia translatio, « *consummationibus.* »

9

ANTIQUA TRANSLATIO.

Perficientium autem virtus prima quidem est purgans : media vero post purgationem illuminans, et quorumdam sanctorum contemplativa : ultima autem et divinior aliarum ipsa sanctorum photismatum quorum efficitur contemplatrix, declarans consummativam scientiam.

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Eorum vero qui initiantur vis prima est, quæ expiatur ; media post expiationem, quæ illustratur, et ad quorumdam sacramentorum conspectum admittitur ; postrema denique, cæterisque divinior, ea quæ sacrarum quas percipit illustrationum consummante scientia collustratur.

Purgans, alia translatio, *purgativa.* »

Illuminans, alia translatio, « *illuminativa.* » *declarans consummativam scientiam sanctorum photismatum*, id est, illuminationum, id est, quæ est illuminationum consummatio, sive finis.

EXPOSITIO TEXTUS.

Perficientium autem, etc.

Alia translatio, « *perfectorum,* » id est imbutorum.

ANTIQUA TRANSLATIO.

Sanctæ ergo teletarum actionis trina virtus laudatur, sanctæ quidem Theogenesiæ ex eloquiis comprobatæ, purgatione et purgativa illuminatione : synaxeos autem et myri teletæ consummativæ divinorum actuum cognitione et scientia, per quam sacerdotium ad divinitatem tamquam unificam anagoge et beatissima communicatio perficitur. Nunc autem sacerdotalis dispositio consequenter narranda, in purgativam

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Triplex itaque virtus mysteriorum sanctæ consecrationis celebrata est, cum ex Scripturis ostenderimus sacram quidem Dei regenerationem esse simul expiationem et splendorem illustrantem ; mysterium autem synaxeos et unguenti, cognitionem esse atque scientiam quæ divina opera consummat, per quam sacrosancte ad divinum principatum et unifica adductio et beatissima fit communio. Nunc autem deinceps

et illuminativam et consummativam ordinationem.

exponenda est distinctio sacerdotum, quæ in ordinem expiantem, illustrantem, perficientemque dividitur.

EXPOSITIO TEXTUS.

Sanctæ ergo teletarum, etc.

Hic ostendit quid dictum sit, et quid restat dicendum, ut completa cognitio hierarchiæ habeatur.

Dicit ergo, quod actio teletarum quantum ad purgationem et illuminationem tractata est in tractatu baptismi, qui habet purgare a peccatis et illuminare per characteris impressionem et virtutum collationem, sed quantum ad perfectionem per cognitionem communionis et Chrismatis, quibus perficimur in divina communione, et secundum divisionem prælabitam, tunc immediate restat dicendum de dispositionibus sacra dantium, id est, Doctorum, quæ etiam dividitur in purgationem, illuminationem, et perfectionem, ut dictum est.

Laudatur, id est, cum laude exponitur quod a nobis jam completum est, et hoc *purgatione* quantum ad deletionem peccati, *et purgativa illuminatione* quantum ad impressionem characteris, *sanctæ Theogenesiæ*, id est, divinæ generationis, scilicet baptismi, *comprobatæ ex eloquiis*. Joan. I, 12 : *Dedit eis potestatem filios Dei fieri*. Et laudatur congrue quantum ad symbola et quantum ad theoriam, *synaxeos*, id est, communionis, *et teletæ myri*, id est, Chrismatis.

Consummativæ : hoc ad utrumque potest referri, quia utraque consummat hierarchiæ operationes : *per quam*, scilicet scientiam vel teletam, *tamquam unificam, anagoge ad divinitatem perficitur*.

Sacerdotium, id est, sacrorum donatio, *et communicatio beatissima*, scilicet divinorum. *Nunc autem sacerdotalis*, id est, sacra dans quantum ad mystas, etc.

ANTIQUA TRANSLATIO.

A. Lex quidem hæc est divinitatis sacratissima per prima secunda ad divinissimam suam reducere lucem.

B. Aut non sensibiles elementorum essentias videmus in magis eis cognatiora primum venientes, et per illa in alia propriam dividentes operationem? Pulchre igitur omnis visibilis et invisibilis boni ornatus principium et fundamentum, in deiformiores primos infert deificos radios venire, et per illos tamquam lucidiores animos, et ad participationem luminis et traditionem opportunum habentes, in subjectos proportionaliter eis illucet, et superapparet.

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Lex quidem hæc est sacrosanctæ summæ Deitatis, ut per prima quæ sequuntur, ad divinissimam ejus lucem adducantur.

Annon sensibiles quoque substantias elementorum cernimus primum ad ea, quæ ipsis magis cognata sunt, accedere, ac per illa deinde efficacitatem suam ad alia derivare ? Merito igitur omnis cum invisibilis tum visibilis distinctionis initium ac sedes ad eos, qui deiformiores sunt, deificos suos radios permittit pervenire, atque per illos, utpote limpidiores spiritus, et ad participandum traducendumque lumen magis idoneos, inferioribus pro illorum capacitate illucescit, et apparet.

DIVISIO TEXTUS.

Lex quidem divinitatis hæc est, etc.

In parte ista incipit determinare in speciali de operationibus hierarchicis, quibus personæ Ecclesiasticæ in aliquo gradu constituuntur : et dividitur in partes duas. In prima agit de operationibus, quibus consecrantur hi qui in gradu superiori ordinantur in Ecclesia. In secunda, de consummationibus eorum, in quibus stat ordo hierarchiæ, qui super alios scilicet non constituuntur, ibi (cap. VI, § 4), *Sacerdos quidem stat in conspectu*, etc.

Prima iterum dividitur in partes duas. In prima determinat de tribus gradibus Ecclesiastici ordinis, qui est superpositionis ad inferiores. In secunda, de actionibus eorum quas habent in inferiores, (cap. VI, § 1) ibi, *Hi quidem sacerdotales ordines*, etc.

Prima dividitur in partes tres. In prima determinat perfectiones trium, scilicet Episcopi, sacerdotis, et diaconi. In secunda ponit ritum consecrationis eorum, ibi (§ 20), *Summus quidem sacerdos*, etc. Et in tertia assignat theoriam, ibi (§ 21), *Communia quidem sunt*, etc.

Prima pars intitulatur de *sacerdotalibus consummationibus*, id est, in quibus perfectionibus constituantur per ordines sacra dantes inferioribus : et dividitur in partes duas. In prima determinat de quolibet trium ordinum divinorum. In secunda agit de eis communiter secundum comparationem unius ad alterum, ibi (§ 19), *Ipsæ quidem enim*, etc.

Prima dividitur in partes tres. In prima determinat de Episcopis. In secunda, de sacerdotibus, ibi (§ 16), *Sacerdotum autem*, etc. In tertia de diaconis, ibi (§ 17), *Ministrantium vero*, etc.

DUBIUM.

Circa primum, primo est dubitatio, utrum Episcopatus sit ordo? Et videtur, quod non :

1. Quia non sunt nisi septem ordines : et Episcopatus non est unus de illis : ergo non est ordo.

2. Præterea, Secundum gradum actionum debet esse gradus ordinum, cum ordo sit pars potestatis quæ determinatur ad actum : sed nullus actus potest esse nobilior, quam consecrare corpus Christi qui est actus sacerdotii : ergo non est aliquis ordo super sacerdotium : et sic Episcopatus non est ordo.

In contrarium est quod dicitur hic, et in IV *Sententiarum*, ubi dicit Magister,

quod « ordo Episcoporum quadripartitus « est [1] ».

Et dicendum est, quod si ordo dicatur sicut proprie dicitur ordo potestas spiritualis ad actus sacramentales, sic Episcopatus non est ordo distinctus a sacerdotio, quia non potest in aliquem actum superiorem quam sacerdos. Si autem dicatur ordo potestas spiritualis ad actus qui pertinent ad unum dictorum, sic Episcopatus dicetur ordo supra sacerdotium : et secundum hoc loquitur Dionysius. Et per hoc patet solutio ad totum.

DIVISIO ET EXPOSITIO TEXTUS.

A. *Lex quidem divinitatis*, etc.

Dividitur autem hæc pars in tres partes. In prima ostendit in divinis illuminationibus recipiendis esse distinctos gradus. In secunda ostendit, quod inter gradus nostræ hierarchiæ ordo est prior, ibi (§ 12), *Horum igitur est primorum*, etc. In tertia ostendit quod idem est primus et novissimus, ibi (§ 13), *Sublissimus autem*, etc.

Primum autem sic probat : Lex communis divinitatis non deficit a nostra hierarchia : sed lex communis divinitatis est distincte reducere in suam lucem per prima media, et per hæc ultima : ergo in nostra hierarchia debent esse ordines distincti, per quorum primos reducantur alii.

Deinde probat, quod sit lex divinitatis, ibi (§ 11, B), *Aut non sensibiles*, etc.

Et est ratio talis : Elementa corporalia magis tradunt suas virtutes his in quibus primo sunt, quibus mediantibus etiam aliis communicant, calidi namque virtus vel frigidi fortior est in mixtis tantum quam in complexionatis : et quanto plus receditur a simplicitate elementorum, magis debilitantur virtutes elementorum et reducuntur ad medium : sed in spiritualibus communicationibus major debet esse distinctio et ordinata pulchritudo quam in corporalibus : ergo et in spiritualibus superiora plus participant de luce divina et reducunt inferiora.

DUBIUM.

Sed videtur, quod hæc ratio non valeat : quia elementa intrant secundum essentiam compositionem corporum, divina autem lux non est de compositione illuminatorum.

Et dicendum, quod licet non sit simile secundum hoc, est tamen simile quantum ad propositum, scilicet quantum ad hoc quod virtus elementorum est fortior

[1] Cf IV Sententiarum, dist. 24.

in primis compositis quam in aliis : et similiter virtus divina recipitur fortius in primis quam in mediis.

EXPOSITIO TEXTUS.

B. *Aut non sensibiles*, etc.

Aut non, id est, nonne. Alia littera habet, « *an non* : » *cognatiora*, id est, similiora sicut sunt mixta tantum : *venientes*, *operationem dividentes*, quia diversimode participantur secundum quod plus aut minus accedunt : *operationem* naturalem, ut calefacere vel accendere. *Pulchre*, id est, congrue, Deus qui est *principium*, secundum quod producit in esse, et *fundamentum*, secundum quod portat omnia verbo virtutis suæ, *omnis ornatus*, id est, decoris *invisibilis*, quantum ad spiritualia, *et visibilis*, quantum ad corporalia, *infert venire*, id est, ut veniant, *opportunum habentes*, id est, naturam habilem, *in subjectos*, id est, inferiores *eis*. Alia translatio non habet : « *superapparet* », id est, in sua superioritate manens apparet, licet enim omnibus se communicet, tamen non deficit a propria eminentia et simplicitate, ut in primo capite *Cœlestis hierarchiæ* dictum est. Et ad hoc possumus sumere exemplum Avicennæ : est enim lumen corporis lucidi secundum extremitatem, quod contingit corpus terminatum, in quo est color, dans esse formale corpori : propter quod diffinitur ab Aristotele color secundum esse suum formale, quod « est extremitas perspicui tangentis extrema « in corpore colorato ». Si igitur sit aliqua superficies corporis terminati alicujus pluribus coloribus colorata, lumen quidem secundum quod tenet se in diaphano, sic superjacet, ut unum manifestans omnes colores subjacentes : secundum vero quod accipitur in coloribus diversis dans eis esse formale, commiscetur eis et diversificatur secundum eos. Et similiter dicit, quod « intelligentia « agens dat omnes formas existentes in « materiis, et quod forma existens in « materia, nihil est aliud nisi participatio « hujus quæ in quibusdam differenter « recipitur, secundum quod accedunt vel « recedunt a similitudine cœli. » Et quia homo inter omnia plus accedit ad similitudinem corporis cœlestis, propter æqualitatem complexionis minus participans qualitates contrarias, a quibus corpora cœlestia sunt omnino libera, ideo recipit lumen intelligentiæ modo simillimo prout est in ipsa intelligentia : et hoc tamen lumen secundum quod tenet se ex parte intelligentiæ, est unum non immixtum aliis, quia ponebat intelligentiam separatam. Et hæc videtur esse opinio Aristotelis in undecimo *philosophiæ primæ*, ubi dicit quod « non tota « anima remanet in postremo, sed tantum intellectus [1] ». Quidquid sit verum de hoc, in hoc tamen est simile, quod divinus radius secundum quod se tenet ex parte influentia, supereminet et manet in sua simplicitate, diversificatur tamen secundum quod recipitur in diversis dissimiliter proportionatis ad ipsum.

[1] Cf. XI Metaphys. tex. et com. 15.

12

ANTIQUA TRANSLATIO.

Horum igitur est primorum deividum secundis copiose in commensuratione quæ juxta eos est, ostendere ab ipsis sacre contemplata divina spectacula, et docere quæ hierarchica sunt cum conscientia consummativa divina quæque eos qui post se sunt hierarchiæ, simul omnia bene docentium, et perfectam docendi virtutem accipientium : et tradere secundum dignitatem sacra, erudite et integre participantium sacerdotali consummatione.

Non ergo divinus pontificum ordo primus quidem est deividum ordinationum.

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Istorum igitur est, qui primi Deum cernunt, sequentibus sine invidia, pro modulo cujusque, sibi sacrosancte perspecta divina spectacula insinuare : docere etiam ea quæ hierarchiæ propria sunt, eorum est, qui cum perficiente scientia divina quæque sacri sui ordinis mysteria probe sunt edocti, consummatamque docendi alios virtutem acceperunt ; sacramenta vero pro dignitate tradere illorum est, qui scite atque integre sacerdotalis initiationis participes exsistunt.

Pontificum itaque divinus ordo primus est eorum ordinum qui Deum vident,

EXPOSITIO TEXTUS.

Horum igitur, etc.

Hic ostendit, quod ordo Episcopatus est primus nostræ hierarchiæ, et est ratio talis. Primi ordinis est tradere sacras contemplationes aliis, secundum proportionem eorum : sed hoc operatur pontifex in omnes ordines nostræ hierarchiæ : ergo ordo Episcopatus est primus.

Primam ponit conclusionem, ibi, *Non ergo divinus*, etc. Minorem etiam probabit.

Igitur ut ex dicta similitudine patet, *primorum deividum*, id est, deividorum est, id est, ad eos pertinet *ostendere copiose secundis*, id est, inferioribus *in commensuratione*, etc., id est, proportionaliter eis scilicet, et id est, etiam *spectacula inspicienda* Dei magnalia *ab ipsis*, scilicet primis, etc. : et etiam primorum, scilicet *docentium simul omnia, hierarchiæ,* id est, ad hierarchiam, *bene*, scilicet secundum commensurationem, et eorumdem *accipientium a Deo perfectam virtutem docendi* alios, horum, dico, *est docere eos qui post se sunt*, id est, inferiores, qui sunt *hierarchiæ* quantum ad ritus, *cum consummativa scientia*, quantum ad theorias, *divina quæque*. Alia translatio, « quæ secundum eos « est hierarchia universa bene sunt do- « cti. »

Et etiam primorum *participantium sacerdotali consummatione*, *erudite* quantum ad perfectam scientiam, *et integre* quantum ad omnes sacras operationes in quas possunt, *tradere sacra* inferioribus, *secundum* suam *dignitatem*, id est, proportionem : vel *tradere erudite* et sane primum. Concordat alia translatio quæ sic habet : « *Est eorum qui scien-* « *ter*, etc. »

Non ergo, id est, nonne ergo *deividum*, id est, divinorum.

13

ANTIQUA TRANSLATIO.

Sublissimus autem et novissimus iterum idem : etenim in ipsum perficitur et impletur omnis nostræ hierarchiæ dispositio. Ut enim omnem hierarchiam videmus in Jesum consummatam, sic unamquamque in propriam divinum summum sacerdotem. Ipsa autem hierarchici ordinis virtus in omnibus locatur sacris universitatibus, et per omnes divinos ordines operatur propriæ hierarchiæ mysteria. Discrete autem huic ultra cæteros ordines in suam operationem divina lex distribuit diviniores sacrificationes.

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Idemque et summus et ultimus, quippe in quo et absolvitur et expletur omnis hierarchiæ nostræ distinctio. Ut enim hierarchiam omnem videmus in Jesum desinere, sic unamquamque in suum divinum pontificem. Porro virtus ordinis hierarchici in sacris omnibus distinctionibus capitur, et per omnes sacros ordines hierarchiæ quæ ipsi propria est mysteria perficit ; verum huic excellenter præ cæteris ordinibus in sui ministerium divina lex officia diviniora distribuit,

DIVISIO ET EXPOSITIO TEXTUS.

Sublissimus autem, etc.

Primo hic ostendit, secundo probat quod supposuerat, ibi (§ 14), *Hæ autem*, etc. Tertio concludit ex dictis virtutem hujus ordinis, ibi (§ 15), *Est igitur sanctificatus ordo*, etc.

Dicit ergo primo, quod hic ordo est sublimissimus, ut probatum est, propter sui gradus eminentiam, etc.

Et etiam est novissimus secundum quod ipse quodammodo operatur in omnibus operationibus omnium perficiendo, et omnes reducunt operationes suas in ipsum sicut in consummationem secundum determi natam aliquam hierarchiam, sicut omnis hierarchia reducit operationes in subjectum : sed hic ordo habet aliquas speciales operationes, quæ aliis non communicantur, secundum quas non immiscetur aliis, sed supereminet.

Idem, scilicet pontificum ordo.

Hierarchici ordinis, id est, pontificalis, *locatur*, id est, recipitur, quia ejus *virtus* recipitur *in omnibus universitatibus*, id est, universis ordinibus.

Mysteria, id est, occultas operationes.

Discrete, id est, singulariter : *diviniores*, id est, digniores, *sacrificationes*, sicut est consecratio Chrismatis et altaris.

14

ANTIQUA TRANSLATIO.

Hæ autem sunt perfectrices virtutis divinæ imagines, consummantes omnia divinissima symbola, et omnes sacras dispositiones. Etsi enim a sacerdotibus perficiuntur quædam honorabilium symbolorum, sed numquam

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Quæ nimirum sunt imagines præcipuæ perficientis virtutis Dei, quibus divinissima quæque symbola sacræque distinctiones omnes consummantur. Licet enim a sacerdotibus veneranda quædam sacramenta confician-

aliquando sacram theogenesiam sacerdos operabitur sine divinissimo unguento : neque divinæ communionis perficiet mysteria, nisi divinissimo altari communicativis suppositivis symbolis : sed neque ipse sacerdos erit, nisi ab hierarchicis consummationibus in hoc sortitus. Inde divina legislatio hierarchicorum ordinum sanctificationem, et divini unguenti consummationem, et sacram altaris purgationem, divinorumque pontificum perfectivis virtutibus singulariter divisit.

tur, numquam tamen sacerdos divinam illam regenerationem sine divinissimo illo unguento consummabit, neque divinæ communionis mysteria consecrabit, nisi communionis sacramenta divinissimo altari fuerint imposita, quin ne sacerdos quidem erit, nisi pontificiis initiationibus ad sortem istam fuerit promotus. Quapropter lex divina hierarchicorum ordinum sanctificationem, et unguenti divini consecrationem, sacramque altaris benedictionem perficientibus divinorum pontificum virtutibus singulariter attribuit.

EXPOSITIO TEXTUS.

Hæ autem, etc.

Hic ostendit quod dixerat, scilicet quod operationes propriæ pontificum sunt diviniores.

Dicit ergo, quod hujus operationes ad modum divinæ virtutis perficiunt sicut formæ exemplares omnia symbola et sacros ordines omnes, quia etsi sacerdos baptizet, non tamen perficitur baptizatus sine Chrismate : et similiter quamvis conficiat corpus Christi, hoc tamen non potest sine consecratione altaris, et etiam sine consecratione in talem ordinem : et ideo hæc omnia tamquam perfectiva aliorum sunt reservata solis Episcopis.

Hæ, id est, sacrificationes : *symbola* quantum ad teletas : *dispositiones*, id est, ordines quantum ad mystas.

Theogenesiam, id est, divinam generationem, scilicet baptismi.

DUBIA.

Sed videtur hoc esse falsum : quia Chrismatis usus in baptismo est sacramentale, et non de essentia sacramenti : ergo sine eo potest sacerdos operari baptismum. Dub

Et dicendum, quod Dionysius loquitur hic de baptismo secundum maximam ejus perfectionem, vel solemnitatem, quæ non est sine Chrismate. Licet baptismum consequatur quis in aqua simplici, cum forma verborum, quantum ad esse baptismi absolute : quia tamen quædam alia

sunt de perfectione baptismi, supplentur in his in quibus omissa fuerint.

Unguento, id est, Chrismate : *communionis*, id est, Eucharistiæ.

n 2. 1. Sed videtur hoc iterum falsum : quia sacerdos potest conficere corpus Christi in quocumque loco, etiam non consecrato.

2. Item, Quæritur utrum oporteat observare tempus sicut et locum?

Et dicendum, quod quantum est de potestate verborum et ordinis, potest sacerdos conficere in loco non consecrato, et similiter tempore non debito, scilicet post commestionem : sed si faciat, peccat mortaliter : quia transgreditur constituta Ecclesiæ. Unde de jure non potest, quia hoc possumus quod de jure possumus : et secundum hoc loquitur Dionysius. Sed extra ordinem non potest quis conficere, quia hoc a Christo donatum est solis sacerdotibus.

EXPOSITIO TEXTUS.

Symbolis, scilicet panis et vini, *communicativis*, id est, continentibus id quod est communio, et communionem significantibus, propter adunationem panis ex multis granis, et vini ex multis racemis.

Hierarchicis, id est, pontificalibus, *consummationibus*, id est, consecrationibus, *sortitus est*, id est, electus, *in hoc*, scilicet effectum.

Purgationem, id est, consecrationem.

15

ANTIQUA TRANSLATIO.

Est igitur sanctificatus ordo consummativæ virtutis repletus perfecta hierarchice discrete perficiens, in scientias sacrorum manifestativorum eru-

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Est igitur pontificatus seu episcopatus ordo, qui, consummante virtute VI
fultus, perficientia quæque sacri ordinis munia præeminenter consum-

ditus, et docet proportionales eorum et sacros habitus et virtutes.

mat, atque sacrorum disciplinas interpretando tradit, et edocet quænam ipsis sacræ competant habitudines atque virtutes.

EXPOSITIO TEXTUS.

Deinde concludit, quod ordo Pontificum habet consummativam virtutem singulariter perficiens ea quæ perficiuntur in hierarchia, et hoc quantum ad sacram actionem : sed quantum ad scientiam scit spirituales intellectus symbolorum, et docet hoc alios qui sunt proportionati ad hujusmodi cognoscenda.

Sanctificatus ordo, id est, pontificalis : *discrete*, id est, singulariter : *scientias*, id est, theorias, *sacrorum* symbolorum *manifestativorum* spiritualis intellectus. Alia translatio, « *manifestative*. »

Eruditus, id est, ut aliis possit manifestare, *et docet sacros habitus et virtutes* quantum ad capacitatem ingenii naturalis, *proportionales eorum*, scilicet sacrorum, id est, qui per hujusmodi habitus et virtutes proportionati sunt ad hoc.

ANTIQUA TRANSLATIO.

Sacerdotum autem lucidus ordo in sanctas hostiarum inspectiones manuducit perfectos sub divinorum pontificalium ordine, et post eum sacrificans

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Sacerdotum autem ordo, qui illuminat, ad sacra mysteria contuenda initiatos manuducit divinorum ordini pontificum subjectus, cum quo propria

sacra proprias actiones, in quibus hæc quidem ipse agit, deificas actiones ostendens per sacratissima symbola, et contemplatores advenientes perficiens, et sacrarum teletarum communicatores : in summum autem sacerdotem remittens scientiam contemplatarum sacrificationum desiderantes.

sua celebrat officia, atque in iis quidem quæ facit divina opera sanctissimis signis et sacramentis ostendit, spectatoresque eos qui accedunt efficit, et in sanctorum mysteriorum societatem communionemque admittit, sed ad pontificem remittit eos qui disciplinam expetunt mysteriorum quæ viderunt.

EXPOSITIO TEXTUS.

Sacerdotum autem, etc.

Hic ostendit virtutem sacerdotalis ordinis, dicens quod ordo sacerdotum est illuminativus, quia ducit perficiendos ad inspicienda ea quæ pertinent ad ritum sacrorum, quantum ad scientiam, et quantum ad sacram actionem, et hoc agit sub ordine Episcoporum, et ostendit in symbolis divinas actiones, in quantum facit venientes, ut perficiantur, contemplari symbola et communicare eis : sed doctrinam de spirituali intellectu qui significatur per symbola, reservat Episcopo.

Lucidus, id est, illuminativus : alia littera, « *luciducus* » : *inspectiones hostiarum*, quia ostendit symbola : *perfectos*, alia translatio, « *perficiendos* » : *pontificalium*, alia translatio, « *pontifi-* « *cum* » : *sacrificans*, id est, sacre faciens : *deificas*, id est, divinas actiones : *advenientes*, alia translatio, « *progre-* « *dientes* » : *scientiam*, id est, spiritualem intellectum, *sacrificationum*, id est, rituum, *desiderantes*, scilicet perficientes ad hoc tendentes.

17

ANTIQUA TRANSLATIO.

A. Ministrantium vero ordo purgativus et dissimilium discretivus, ante in sacerdotum sanctificationes accessionem purgat advenientes, puros eos perficiens contrariis, et ad sacrificam inspectionem coaptatos.

B. Inde in sancta theogenesia ministri advenientem vetus denudant vestimentum, adhuc et absolutum, et ad Occasum in abrenuntiationem statuunt, et iterum ad Ortum transducunt. Purgativæ enim sunt ordinationis et virtutis, repellere universaliter jubentes advenientibus prioris vitæ amictus, et prioris conversationis tenebrosum ostendentes, et edocentes eos reordinandos, ex non splendentibus in lucentia transcendere. Purgativa igitur est ministrativa dispositio, in manifestissimas sacerdotum sanctificationes reducens, purgatos et imperfectos judicans et inflammans mundativis eloquiorum illuminationibus et doctrinis : et adhuc immundos sacerdotibus inconfuse separans.

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Verum ordo ministrorum seu diaconorum est, qui expiat et dissimilia discernit, antequam ad sacerdotum sacra veniant ; accedentes etiam lustrat, ut eos a contrariis immunes reddat, atque sacrorum mysteriorum spectaculo et communione dignos. Itaque in sacra Dei regeneratione diaconi eum, qui ad illam accedit, antiqua veste exuunt atque discalceant, et ad occidentem abrenuntiandi causa sistunt, rursusque traducunt ad orientem (sunt enim purgantis ordinis atque virtutis) hortantes eos qui accedunt, ut prioris vitæ indumenta penitus deponant ; errorisque pristini tenebris patefactis docent eos ut obscuris rebus ablegatis, sese transferant ad ea quæ illuminant. Diaconorum itaque ordo est expiatorius, ad præclara sacerdotum sacra ducens eos qui expiati sunt, atque expiat imperfectos, quos etiam fovet purgantibus eloquiorum illustrationibus atque doctrinis ; et præterea profanos a sacerdotibus arcet, propter quod pontificio instituto sacris quoque foribus præficitur, ut significetur, eorum qui ad sacra veniunt accessum omnimo-

C. Propter quod et sanctis eam statuit portis hierarchica legislatio, ad sacra provenientium introitum in perfectissimis purgationibus insinuans, et ad sanctas eorum suspectiones et communicationes accessum purgativis virtutibus tradens, et per eas eos non impollutos accipiens.

dis illustrationibus esse expiandum, quandoquidem ad adspectum communionemque sacrorum introducendi munus expiatoriis virtutibus sit commissum, a quibus alii, qui ab omni macula mundati sunt, intromittantur.

DIVISIO ET EXPOSITIO TEXTUS.

Ministrantium vero, etc.

Ministrantium, id est, diaconorum, quia diaconus interpretatur *minister : discretivus dissimilium*, id est, immundorum, separat enim eos sua voce ab aliis, ut dictum est supra : *sanctificationes sacerdotum*, id est, quæ per sacerdotum ministerium fiunt, ut baptismus et communio : *accessionem*, alia translatio habet, « *accessum* » : *a contrariis*, scilicet sanctitati, *sacrificam*, id est, symbolorum sacrum facientium, *inspectionem* et communicationem.

A. Hic determinat de ordine diaconorum : et dividitur in partes duas. In prima ostendit virtutem hujus ordinis. In secunda colligit ea quæ dixerat de tribus ordinibus, ibi, *Ostensum est igitur*, etc.

Circa primum tria facit. Primo ostendit, quod ordo diaconi est purgativæ et discretivæ virtutis. Secundo ostendit hoc ex officio ejus in nova lege, ibi, *In sancta theogenesia*, etc. Tertio ostendit idem ex officio eorum in veteri lege, ibi, *Propter quod et sanctis*, etc.

Dicit ergo primo, quod ordo diaconi habet purgare perficiendos, et discernere mundos ab immundis, ut ipsi depurati ab his quæ contrariantur sanctitati, scilicet peccatis et erroribus, priusquam perveniant ad sanctificationes quæ fiunt per sacerdotes, sint apti ad inspiciendum sacramenta et participandum ea.

B. Deinde dicit, quod propter hoc sunt purgativæ virtutis ex hoc quod baptizandum et exutum ducunt ad Occidentem, ut abrenuntiet tenebrosis virtutibus, et postea reducunt ad Orientem : per hoc enim ostenditur eorum purgativa virtus, quia per hoc docent baptizandum deponere habitum et opus peccati quantum ad intentionem, et tenebras priores per renuntiationem ad Occidentem, et quod transit ordinandus de tenebris ad lucem, per hoc quod ducunt eum ad Orientem, unde venit lux.

Inde, scilicet quia sunt purgativæ virtutis, *in theogenesia*, id est, baptismo, *ministri*, id est, diaconi : *absolutum*, id est, denudatum, *prioris vitæ*, scilicet peccati : *tenebrosum*, id est, tenebras : *ministrativa dispostio*, id est, ordo diaconatus : *manifestissimus* propter manifestum effectum, et *judicans*, id est, discernens, alia translatio, « *purgans* »,

inflammans in divino amore, quia ignis est purgare : *separans adhuc immundos a sacerdotibus*, id est, eorum sacrificationibus : *inconfuse*, id est, ut non permisceantur mundi immundis, quando clamat : « Si quis non communicat, « exeat. »

C. Deinde dicit, quod ideo etiam in veteri lege ponebantur levitæ ab observandas portas templi, ut ostenderetur quod introeuntes ad sacra videnda et communicanda debent esse purgati : propter quod traduntur purgandi leviticis, qui habent[1] purgativas virtutes, ut per eas purgati recipiantur ad sacra inspicienda.

Eam, scilicet ministratoriam dispositionem levitarum : *legislatio*, id est, vetus lex, Num. III, 5 et seq., et Eze. XLIV, 10 et seq.

Insinuans, id est, ostendens, *introitum provenientium ad sacra esse debere in purgationibus perfectissimis*, id est, secundum perfectam purgationem, *et tradens accessum ad sanctas inspectiones eorum*, id est, sacrorum, id est, accedentes, *virtutibus*, scilicet diaconi, *et per eas*, scilicet virtutes, *impolluto*, id est, purgatos, *eos*, scilicet accedentes.

18

ANTIQUA TRANSLATIO.

Ostensus est igitur a nobis pontificum quidem ordo consummativus et perfectivus, sacerdotum autem illuminativus et luciducus, ministrantium vero purgativus et discretivus, scilicet hierarchico ordine non perficere tantum, sed illuminare simul et mundare cognoscentes, et sacerdotum virtute habente in seipsa cum illuminativa et purgativam scientiam.

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Demonstratum est igitur pontificum quidem ordinem perficiendi vim habere, ac reipsa perficere ; sacerdotum autem illuminandi vim habere, atque illuminare ; ministrorum vero expiandi ac discernendi facultatem obtinere. Siquidem ordo pontificius non perficiendi tantum, sed et illuminandi simul atque expiandi vim habet ; ac potestas sacerdotum, præter illuminandi facultatem, expiandi quoque continet scientiam :

EXPOSITIO TEXTUS.

DEINDE concludit, quod sicut ostensum est, ordo Episcoporum est perfectivus, sacerdotum illuminativus, diaconorum purgativus, ita tamen quod Episcopus potest illuminare et purgare, et sacerdos purgare, quia superior potest in id in quod potest inferior sicut in omni toto potestativo.

Cognoscentes cognitione jurisdictionis.

19

ANTIQUA TRANSLATIO.

Ipsæ quidem enim minores in ea quæ meliora sunt transmovere non possunt : eo quod injustum sit eis ad hujusmodi conari majestatem : ipsæ autem diviniores virtutes cum propriis, et subjectas suæ perfectionis sacra scientia cognoscunt. Similiter quoniam divinarum sunt actionum imagines ipsæ sanctificativæ dispositiones, bene ornati et inconfusi divinarum operationum ordinis in semetipsis ostendentes ordinatas illuminationes, in primas et medias et ultimas sacras actiones, et ordinationes in discretionibus hierarchicis ordinatæ sunt, manifestantes, ut diximus, in seipsis divina-

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Verum inferiores ad superiorum functiones transilire nequaquam possunt, quare nefas sit eos ad tantam proterviam devenire. Virtutes autem quæ diviniores sunt, præter facultates proprias inferiorum quoque sacras scientias perfectione sua continent. Quoniam tamen ecclesiasticæ descriptiones divinarum imagines sunt actionum, quod ornati distinctique divinarum actionum ordinis certas ratasque illustrationes in se exhibent, in primas, et medias novissimasque sacras functiones atque ordines in hierarchicis distinctionibus sunt distributæ, quod, uti dixi, divinarum actionum ordinem atque distinctionem

rum operationum ordinatum et inconfusum. Quoniam enim divinitas in quibuscumque inest, animas purgat primum, deinde illuminat, et illuminatas consummat ad deiformem perfectionem, merito pontificalis divinarum imaginum in discretas seipsam alternat ordinationes et virtutes, aperte ostendens divinas operationes in sanctissimis et inconfusis ordinibus ponderate et inconfuse statutas. Sed quoniam sanctificas ordinationes, et partitiones, virtutesque eorum et operationes diximus, quantum nobis possibile est, et sacratissimas eorum, quantum potentes sumus, inspiciamus consummationes.

in semetipsis exhibent. Cum enim illa summa Deitas mentes eas, quibus se insinuat, primum expiet, ac deinde illuminet, atque illustratas demum ad deiformem quamdam promoveat perfectionem, recte sacer ordo, qui divinis præest imaginibus, in diversos semetipsum ordines virtutesque distinguit ; aperte demonstrans, divinas illas præcipuas actiones in sanctissimis purissimisque ordinibus constanter distincteque consistere. Sed quoniam sacerdotum ordines ac munia, virtutesque eorum et actiones pro virili exposuimus, sacratissimas etiam eorum consecrationes, quoad possumus, consideremus.

DIVISIO ET EXPOSITIO TEXTUS.

Ipsæ quidem, etc.

Hic determinat de tribus ordinibus in communi, et primo ponit comparationem trium ordinum ad invicem. Secundo ostendit quomodo in distinctione ordinum repræsentatur ordo divinarum operationum, ibi, *Similiter quoniam divinarum*, etc. Tertio continuat se ad sequentia, ibi, *Sed quoniam sanctificas*, etc.

Dicit ergo primo, quod inferiores ordines non possunt in ea quæ sunt superiorum, sed e contrario est. *Minores*, scilicet virtutes ordinum, *in ea quæ sunt meliora*, id est, quæ pertinent ad superiores, *non possunt transmovere* nec se nec alios : *injustum*, id est, illicitum : *majestatem*, id est, eminentiam.

Cum propriis virtutibus quas ipsi soli habent : *subjectas*, id est, virtutes inferiores : *scientias perfectionis*, id est, perficiendi.

Deinde dicit, quod sacri ordines repræsentant in se distinctionem et ordinem divinarum operationum per hoc quod distinguuntur in primas, medias, et ultimas actiones, quia etiam Deus primo purgat, secundo illuminat, tertio perficit.

Imagines, id est, exemplata vel repræsentationes, *dispositiones*, id est, ordines sacri, *sunt ordinatæ in primas*, etc.

Ordinatum neutraliter, id est, ordinationem ipsarum.

Inest per effectum gratiæ : *merito pontificalis* virtus *seipsam alternat in ordinationes divinas*, etc., id est, in se colligit alternatim operationes omnes Ecclesiasticas, quæ sunt imagines divinæ : unde potest dici, quod solæ pontificales dispositiones sunt imagines divinarum

operationum, ut solum ad hunc ordinem referatur quod dictum est.

Deinde continuat se ad sequentia, dicens quod dictum est de divisione ordinum in tres, et de ordinatione eorum ad invicem, et de virtutibus et operationibus eorum : restat nunc videre qualiter consecrantur.

Eorum, scilicet ordinum, *partitiones*, id est, divisiones : *consummationes*, id est, consecrationes.

20

ANTIQUA TRANSLATIO.

II. Mysterium sacrificantium.

Summus quidem sacerdos ad hierarchicam consummationem accedens, utroque pede inclinans ante conspectum altaris divini, super caput habet a Deo tradita eloquia, et hierarchicam manum, et hoc modo a perficiente eum summo sacerdote sanctissimis invocationibus consummatur. Sacerdos autem utroque pede inclinans in conspectum divini altaris, super caput habet hierarchicam dexteram, et hoc modo a perficiente eum summo sacerdote sacris invocationibus sanctificatur. Minister vero unum de pedibus inclinans in conspectu altaris, super caput habet perficientis eum summi sacerdotis dexteram, perficiendus ab ipso ministrantium consummativis invocationibus.

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

II. Mysterium consecrationis sacrorum ordinum.

Pontifex quidem qui ad pontificiam consecrationem est evectus utroque genu flexo ante altare, supra caput habet Scripturas a Deo traditas, manumque pontificis, atque hoc modo a pontifice, qui ipsum consecrat, sanctissimis adprecationibus consecratur. Sacerdos vero utroque poplite ante altare flexo, in capite habet dextram pontificis, et hoc modo ab illo pontifice, qui illum consecrat, sanctis invocationibus consecratur. Porro diaconus unum genu flectens ante divinum altare supra caput habet dextram pontificis ipsum consecrantis, et ab eo consecratur invocationibus ad ministrorum consecrationem accommodatis. Unicuique autem eorum signum crucis a conse-

Unicuique autem eorum cruciforme signatur a perficiente summo sacerdote signaculum, per unumquemque prædicatio sacra fit, et consummativa salutatio, salutante omni divino præsente viro, et consummante summo sacerdote ad aliquid dictarum divinarum ordinationum consummatum.

crante pontifice imprimitur, et singulis sancto prædicatio perficiens que salutatio adhibetur, cunctis præsentibus ecclesiasticis, una cum pontifice consecrante, consalutantibus illum qui in aliquem dictorum ordinum sacrorum est cooptatus.

DIVISIO ET EXPOSITIO TEXTUS.

Summus quidem sacerdos, etc.

Hic ponit ritum consecrationis trium prædictorum ordinum, et hoc primo : deinde ponit id quod est commune omnibus, ibi, *Unicuique autem eorum,* etc.

Prima pars dividitur in tres : primo enim ponit consecrationem Episcopi. Secundo, sacerdotis, ibi, *Sacerdos autem*, etc. Tertio, diaconi, ibi, *Minister vero*, etc.

Dicit ergo primo, quod ille qui debet consecrari in Episcopum, genuflectit utroque genu ante altare, et tenet supra caput libros sacræ Scripturæ, et imponitur supra caput ejus manus Episcopi consecrantis ipsum, et dicuntur super ipsum quædam orationes ab alio Episcopo qui consecrat ipsum, et sic completur sua consecratio.

Ad hierarchicam consummationem, id est, ut consecretur in hierarcham : *utroque pede*, id est, utrumque genu figens in terra : *eloquia*, id est, Bibliam vel Evangelia : *manum hierarchicam*, id est, Episcopi qui debet eum consecrare : *invocationibus*, id est, orationibus, *consummatur,* id est, consecratur.

Deinde dicit, quod ille qui est consecrandus in sacerdotem, genuflectit utroque genu ante altare, et imponitur sibi manus ab Episcopo, et sic quibusdam orationibus dictis supra eum consecratur. Diaconus vero similiter, nisi quod flectit tantum unum genu ante altare.

Et invocationibus, id est, orationibus : *consummativus ministrantium*, id est, quibus consecrantur diaconi.

Deinde dicit, quod cuilibet horum trium in consecratione est commune, quod signantur signo crucis, et quod recitantur ab Episcopo ex nomine, quod ad talem ordinem assumantur, et quod osculantur omnes sanctos qui sunt præsentes, et quod quilibet eorum ab Episcopo consecratur.

Signaculum cruciforme, id est, in modum crucis : *prædicatio* ex nomine, quia Episcopus dicebat : « Ungitur ille de « sacerdotibus in Episcopum, divina « eum præveniente gratia, » et similiter de aliis.

Salutatio, id est, osculatio.

Et hic erat ritus consecrationis in primativa Ecclesia : unus enim Episcopus poterat Episcopum consecrare.

21

ANTIQUA TRANSLATIO.

III. Theoria.

Communia quidem sunt summis sacerdotibus, et sacerdotibus et ministris in sanctificativis eorum consummationibus, ad divinum altare accessus, et inclinatio, hierarchicæ manus impositio, cruciforme signaculum, præconium, consummativa salutatio : separata autem et discreta summis quidem sacerdotibus eloquiorum super caput impositio, non habentibus hoc minoribus ordinibus : sacerdotibus vero ambobus pedibus inclinatio, non habente hoc ministrantium consummatione. Minister vero, ut dictum est, unum inclinat pedibus tantum.

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

III. Contemplatio.

Communia quidem sunt et pontificibus, et sacerdotibus, et ministris cum consecrantur, accessus ad divinum altare, genuum flexio, pontificiæ manus impositio, crucis impressio, prædicatio, perficiens salutatio ; præcipua vero et episcopis propria est Scripturarum supra caput impositio, quod inferiores ordines non habent ; sacerdotibus autem utriusque pedis inclinatio, qua caret consecratio ministrorum : ministri enim, ut dictum est, alterum tantum genu flectunt.

DIVISIO ET EXPOSITIO TEXTUS.

Communia quidem sunt, etc.

Hic ponit theoriam propositi ritus, et primo colligit quod dicitur commune in consecratione omnium, et quod proprium. Secundo ponit utrorumque theoriam, ibi, (§ 22), *Igitur ad divinum altare*, etc.

Circa primum, primo ponit communia, secundo propria, ibi, *Separata autem*, etc.

Dicit ergo primo, quod hæc sunt communia tribus ordinibus, quod consecrandus accedit ad altare, et genuflectit, et imponitur sibi manus ab Episcopo, et quod signatur in modum crucis, et quod recitatur ex nomine, et quod dat pacem aliis.

Præconium, quod supra « prædicatio. »

Deinde dicit, quod est proprium Episcopis, in quo non communicant inferiores ordines, scilicet quod imponuntur libri sacræ Scripturæ super caput suum : sed proprium sacerdotum est non simpliciter, sed respectu diaconi quod flectunt utrumque genu : diaconi vero quod flectit unum tantum, proprium est.

Separata et discreta, id est, divisim et proprie convenientia.

22

ANTIQUA TRANSLATIO.

Igitur ad divinum altare accessus et genuflexio insinuat omnibus sanctificate perficiendis supponere universaliter consummationis principi Deo propriam vitam, et suam intellectualem univer-

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Itaque accessus ille ad divinum altare genuumque flexio insinuat omnibus iis qui sacris ordinibus initiantur, vitam propriam Deo, consecrationis auctori, penitus subjiciendam, nec non

sitatem castissimam ipsi oblatam accedere, et conformem, et, ut est possibile, dignam existentem divino et sanctissimo et sanctuario et altari, sanctificante sancte deiformes mentes et sacerdotali altari offerente sanctifice deiformes intellectus.

spiritalem integritatem omnino puram purgatamque atque uniformem offerendam esse, ut, quantum fieri potest, digna sit divino templo et altari ejus, qui sanctiori ratione deiformes mentes consecrat.

DIVISIO ET EXPOSITIO TEXTUS.

Igitur ad divinum altare, etc.

Hic incipit ponere dictorum theoriam, et primo communium, secundo propriorum, ibi (§ 28), *Summus autem sacerdos*, etc.

Prima dividitur in quinque partes. Primo enim ostendit quid significat genuflexio coram altari. Secundo, quid impositio manus Episcopi, ibi (§ 23), *Hierarchicæ autem*, etc. Tertio, quid signum crucis, ibi (§ 24), *Cruciforme*, etc. Quarto, quid recitatio, ibi (§ 25), *Sacram vero consummationem*, etc. Quinto, quid osculatio, ibi (§ 27), *Ipsa autem ad finem*, etc.

Dicit ergo primo, quod accessus et genuflexio ante altare significat quod ordinandus in quolibet ordine debet supponere vitam suam Deo, et intellectus suus ex toto depuratus et oblatus Deo, debet attendere ad Deum qui significatur per altare, ut dictum est supra, sicut conformis et dignus participatione ejus.

Insinuat, id est, ostendit *Deo principi consummationis*, id est, principio, *universaliter*, id est, ex toto, et significat *suam*, id est, consecrandi, *universalitatem intellectualem castissimam*, id est, totum intellectum ejus ex toto castigatum ab erroribus et peccatis : *oblatam ipsi*, scilicet Deo, *accedere* ad Deum : hunc, dico, *et conformem existentem, ut possibile est, dignam divino et sanctissimo, et sacerdotali*, id est, sacra danti, *altari*, scilicet Christo, ordinando *offerente* Deo patri *deiformes intellectus*, et sui et aliorum in altari, quod est Christus : sicut offert symbolicas oblationes in materiali. Alia translatio, « *Et sanctuario et* « *altari, sanctificante sancte deiformes* « *mentes*, » et secundum hoc planior est littera, quia sanctificatio mentium refertur ad altare, quod est Christus.

23

ANTIQUA TRANSLATIO.

Hierarchicæ autem manus impositio similiter quidem manifestat perfectivam principalem protectionem, sub qua tamquam disciplinis sancti custodiuntur, paterne quidem ipsis habitum et virtutem sanctificativam donantem, contrarias vero eis virtutes segregantem : docet autem et omnes simul perficere sanctificativas operationes, tamquam sub Deo agentes perfectos et propriarum operationum eum habentes in omnibus ducem.

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Pontificis autem manus impositio II
designat hierarchicam protectionem, qua, tamquam sanctos filios, paterno affectu fovet, et statum virtutemque sacri ordinis impertitur, adversariasque potestates procul ab illis abigit : simulque docet, sic consecratos obire sacras omnes ordinis functiones, tamquam qui sub Deo illas obeant, quem in omni re suarum actionum ducem habent.

EXPOSITIO TEXTUS.

Hierarchicæ autem, etc.

Deinde dicit, quod manuum impositio significat divinam protectionem sub qua sancti custodiuntur, secundum quod manus habet protegere, et significat quod Deus dat ei virtutem ordinis exercendam secundum actum, manu enim donamus, et significat quod Deus repellit ab eo virtutem inimici, in quantum manu nociva repellimus et hostes impugnamus, et docet ordinatum, quod in omnibus operationibus sui ordinis habeat Deum ducem, et sub ipso operetur, scilicet secundum suam voluntatem, et hoc ex ipsa superpositione manus.

Hierarchicæ, id est, Episcopalis, *protectionem principalem perfectivam*, scilicet divinam, cujus est primo perficere : *tamquam sub disciplinis paterne*, ut dicitur ad Hebr. XII, 5 et seq. In Græco, « tamquam pueri. » Vel potest referri ad protectionem Episcopi consecrantis, sub quo ordinatus protegitur, et sic etiam sequentia dupliciter possunt exponi.

Habitum quantum ad perfectionem in seipso, et *virtutem* quantum ad operationem ordinis, *sanctificativam*, id est, sanctificantem : *contrarias*, id est, diaboli et peccatorum, *segregantem*, id est, excellentem : *sub Deo* sequendo præcepta ejus et referendo in ipsum.

24

ANTIQUA TRANSLATIO.

Cruciforme autem signaculum omnium simul carnalium concupiscentiarum interdictionem et Dei imitatricem vitam respicientem recte et in virilem Jesu et divinissimam vitam usque ad

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Porro signum crucis designat omnium simul carnalium cupiditatum cessationem, divinæque vitæ imitationem, dum constanter intuentur ad Dei virilem Jesu vitam ad crucem usque et IV

crucem et mortem cum divina impeccabilitate venientis,et sic viventes tamquam conformes signantis in cruciformi propriæ impeccabilitatis imagine.

mortem, cum summa prorsus ac divina impeccabilitate transactam, qui pie viventes, tamquam sibi conformes, ad imaginem impeccabilitatis suæ forma crucis insignit.

EXPOSITIO TEXTUS.

Cruciforme autem, etc.

Deinde dicit, quod signaculum crucis significat, quod carnem suam debent ordinandi crucifigere cum vitiis et concupiscentiis, sicut dicit Apostolus [1] : unde significat abrenuntiatiorem carnalium concupiscentiarum, et quod debent imitari vitam Christi, ut sint sine peccato sicut et ipse fuit, et quod debent eum imitari usque ad mortem et crucem sustinendo pro nomine ipsius sicut et ipse fecit pro nobis.

Interdictionem, id est, remotionem, *virilem et divinissimam*, quia Deus perfectus et verus homo, Jesu dico, *venientis* in hunc mundum, *cum impeccabilitate*, id est, sine peccato, et Jesu, *signantis eos sic viventes tamquam conformes* sibi, et hoc *in cruciformi imagine*, id est, per signum crucis quod est figura et imago *propriæ impeccabilitatis :* et repetendum est docet vel insinuat ipse aut significat tamquam cujus auctoritate institutum est ad significandum.

[1] Ad Gal. v, 24.

25

ANTIQUA TRANSLATIO.

Sacram vero consummationem et consummandorum prædicationem summus sacerdos reboat, mysterio declarante, quomodo amicus Dei sanctificator manifestator est divinæ electionis, non ipse propria gratia perficiendos in sanctificativam ducens consummationem, sed a Deo motus in omnes hierarchicas sanctificationes.

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Sacram vero ordinationum et eorum qui initiantur promulgationem pontifex proclamat, mysterio declarante, Deo charum sacrorum ordinum collatorem interpretem esse divinæ electionis, eumque non privata gratia eos qui initiantur ad sacrum ordinem promovere, sed afflatu Dei regi in omnibus hierarchicis ordinationibus. V

Dicit ergo primo, quod per hoc quod Episcopus recitat ipsum ex nomine assumendum divina gratia ad talem ordinem, significat se manifestare divinam electionem de assumptione ejus, non ita quod propria auctoritate vel amore assumat eum ad ordinem, sed in hoc sequens divinam voluntatem.

DIVISIO ET EXPOSITIO TEXTUS.

Consummationum et consummandorum, quia dicebatur nomen ordinandi, et ordo ad quem assumebatur.

Sacram vero, etc.

Reboat, id est, aperte dicit, *mysterio*, id est, ritu, *sanctificator*, id est, Episcopus consecrator, *amicus Dei*, id est, ex divino amore non carnali, *est* iterum *manifestator*, non sua auctoritate eligens. Alia translatio, « *Quod* « *sanctitatis perfector in amore Dei.* »

Propria gratia, id est, privato amore ejus quem ordinat.

Hic ostendit quid significat recitatio, et primo ponit theoriam. Secundo probat, ibi (§ 26), *Ita Moyses*, etc.

26

ANTIQUA TRANSLATIO.

Ita Moyses legalis sanctificator, neque fratrem, qui est Aaron, in sacerdotalem consummationem ducit, et amicum Dei se esse et sanctificum æstimans donec divinitus in hoc motus a perfectionis principe Deo sacerdotalem hie-

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Hoc modo Moyses, cum esset legalium collator cæremoniarum, fratrem suum Aaron, quantumvis Deo charum, sacerdotioque dignum, non prius ad sacerdotalem ordinem promovit, quam ad id divinitus excitatus, sub summo

rarchice perfectionem perfecit. Sed et divinus noster et primus sanctificus (factus est enim et hic propter nos humanissimus Jesus) non seipsum glorificavit, ut eloquia aiunt[1], sed qui locutus est ad eum: *Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech*[2]. Propter quod et ipse in sacerdotalem consummationem ducens discipulos, et quidem subsistens ut Deus perfectionis princeps, tamen in sanctissimum suum Patrem et divinum spiritum perfectionis principalem retulit hierarchicæ perfectionem, annuntians discipulis, ut eloquia aiunt: *Ab Jerosolymis non recedere, sed exspectare promissionem Patris, quam audistis* mei, *quia vos baptizamini Spiritu sancto*[3]. Et quidem ipse discipulorum vertex, cum de ordinata sibi hierarchica decade in duodenarii discipulorum veniens sanctificam consummationem, in divinitate electionem timidus reliquit dicens: *Ostende quem eligam*[4]: et divina sorte divinitus ostensum in sancti duodenarii numerum recipit hierarchicum.

De divina autem sorte huic Matthiæ data, alii quidem alia dixerunt, nec recte, ut æstimo: meum vero et ipse sensum dicam. Videtur enim mihi eloquia sortem nominasse divinum quoddam donum declarans illi hierarchico choro a divina electione ostensum. Propter enim aliquid divinum summus sacerdos non per seipsum motus debet sacerdotales facere perfectiones, sed Deo submovente eas hierarchice et cælitus perficere.

consecratore Deo sacerdotalem consecrationem pontificaliter celebraret. Quinimo divinus ille ac primus ordinis nostri collator (hoc enim munus sibi Jesus benignissimus in nostri gratiam assumpsit) non semet ipse clarificavit, ut eloquia testantur, sed qui locutus est ad eum: *Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech*. Quapropter etiam ipse dum ad ordinem sacerdotis discipulos promovebat, tametsi ut Deus consecrationis auctor existeret, simul tamen ad sanctissimum suum Patrem et Spiritum Dei principalem præcipuum sacrosanctæ consecrationis munus referebat, præcipiens discipulis, ut eloquia testantur, *ab Jerosolymis ne discederent sed exspectarent promissionem Patris, quam audistis, inquit, per os meum: quia vos baptizabimini Spiritu sancto*. Quin et princeps apostolorum, una cum coæquali sibi ac pontificali decade, ad sacrum illum duodenarium discipulorum numerum implendum congregatus, summæ Divinitati electionis munus reverenter cessit, cum ait: Ostende quem elegeris; eumque quem divina sors designaverat sacro illi duodenario hierarchico annumeravit. Cum autem de divina illa sorte, quæ divinitus super Matthiam cecidit, alii ab aliis, meo quidem judicio, non recte diversa senserint, meam ipse sententiam exponam. Mihi enim videtur Scriptura sortem appellare divinum illud munus, quo declarabatur choro hierarchico, quisnam divino suffragio electus erat: siquidem divinus pontifex nequaquam motu proprio sacros ordines conferre debet, sed ut decet pontificem eosdem instinctu Dei divinitus celebrare.

[1] Ad Hebr. v, 5: *Sic et Christus non semetipsum clarificavit ut pontifex fieret: sed qui locutus est ad eum: Filius meus es tu, ego hodie genui te* (Psal. II, 7).

[2] Psal. CIX, 4.

[3] Act. I, 4.

[4] Act. I, 24.

DIVISIO ET EXPOSITIO TEXTUS.

Ita Moyses, etc.

Deinde probat, quod hoc debeat esse, quatuor exemplis sacræ Scripturæ. Secundum incipit, ibi, *Sed et divinus noster*, etc. Tertium, ibi, *Propter quod et ipse*, etc. Ultimum adaptat ad propositum, ibi, *Præter enim aliquid divinum*, etc.

Dicit ergo primo, quod modo, quo dictum est, Moyses in veteri lege quamvis æstimaret se amicum Dei, non ordinavit Aaron in sacerdotem Deo, nisi motus divino præcepto, ut dicit Levit. VIII, 2 et seq. etc.

Æstimans se amicum, etc., id est, quamvis sciret se amicum Dei. Alia translatio, « *Amatorem Dei ipsum esse et sacerdotalem arbitratus*, » scilicet Aaron, id est, sacerdotio dignum, *divinitus*, id est, divino præcepto, *sacerdotium perfecit* in ipso, vel *perfecit eum sacerdotem* secundum aliam litteram.

Deinde dicit, quod similiter Jesus primus noster sacerdos non se glorificavit ut sacerdos fieret, sed Deus Pater qui locutus est ad eum, *Tu es sacerdos*, etc.

Sed et Jesus humanissimus, id est, benignissimus ut perfectus homo, *divinus et primus noster sanctificus*, id est, primus novæ legis sacerdos, *non glorificavit*, etc. : *est enim factus et* sacerdos *et hic propter nos*, id est, secundum humanam naturam quam propter nos assumpsit, et est interpositio, *eloquia*, ad Heb. V, 5 et seq.

Deinde dicit, quod etiam ipse Christus quamvis secundum divinam naturam esset principalis perfector, tamen inquantum homo retulit consecrationem discipulorum in Patrem et Spiritum sanctum, sicut dicitur Act. I, 4 : *Præcepit eis ab Jerosolymis ne discederent*.

Mei, id est, a me *quam audistis per os meum*.

Deinde ponit quartum exemplum, secundo declarat quoddam quod posset esse dubium in auctoritate inducta, ibi, *De divina autem sorte*, etc.

Dicit ergo primo, quod ipse Petrus Apostolus cum aliis decem reliquit electionem Matthiæ, qui debebat esse duodecimus, Deo, dicens : *Ostende ex his duobus quem elegeris*, et sic divina sorte receperunt Matthiam inter duodecim Apostolos.

Vertex discipulorum, id est, Petrus : *coordinata sibi*, id est, ejusdem ordinis : *decade*, id est, decem Apostolis : *duodenarii*, id est, duodecimi scilicet Matthiæ : *timidus*, id est, timens per se eligere : *ostende quem eligam :* alia littera, « *quem elegeris*. »

Deinde dicit quid sit divina sors qua electus est Matthias, dicens quod de hoc diversa diversi dixerunt, et non recte : quia dixerunt, quod per sortilegium fuit electus, quod non convenit in electione alicujus rectoris : quia, ut dicit, bonus rector est eligendus de sorte. Sed ipse intelligit per sortem aliquod divinum donum vel signum ostendens Apostolis quis a Deo esset electus, *choro*, id est, societati Apostolorum.

Deinde dicit, quod intentum dictorum est, quod Episcopus aliquos, non debet proprio motu ordinare aliquo sed divino indicio, quo ostendatur hunc velle promovere Deum.

Sacerdotales perfectiones, id est, ordines sacra dantes : *Deo submovente*, id est, promovente eos : *cœlitus*, id est, per revelationem de cœlo.

27

ANTIQUA TRANSLATIO.

Ipsa autem ad finem sanctificæ consummationis salutatio sacram intelligentiam habet. Omnes enim quicumque adsunt sanctificis existentes ordinibus, sed et ipse perficiens summus sacerdos salutat perfectum. Cum enim sanctificativis habitudinibus et virtutibus et divina vocatione et sanctificatione ad sanctificam perfectionem advenit animus sacer amabilis est coordinatis et sacratissimis ordinibus in deiformissimam ductus pulchritudinem amantibus æquiformibus animis, et ab eis sacre adjutus in se ad invicem sanctifica salutatio sanctificatur æquiformium animorum sacram societatem declarans, et inter se invicem amabilem lætitiam, tamquam integre salvantem sanctificativa formatione deiformissimam pulchritudinem.

Hæc igitur, ut diximus, sunt communia totius sanctificæ consummationis.

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

VI Porro illa salutatio quæ sub finem sacrarum ordinationum adhibetur, sacri quidpiam innuit. Cuncti enim qui adstant ex sacris ordinibus, ipseque qui consecravit pontifex, ita consecratum salutant. Cum enim mens sancta sacrosanctis habitibus et virtutibus, divinaque vocatione ac sanctimonia ad sacri ordinis consecrationem pervenerit, tum amabilis existit æqualibus sanctissimisque odinibus, et ad maxime deiformem provecta pulchritudinem amat et ipsa mentes sui similes, et ab iisdem sancte redamatur. Hinc sancta illa mutua consalutatio in sacris ordinibus celebratur, quæ mentium æqualium sacrosanctam insinuat communionem, amabilemque mutuam lætitiam, quippe quæ deiformem maxime venustatem totius sacri ordinis conservat.

VII Atque hæc quidem, uti dixi, communia sunt universæ sacrorum ordinum collationi.

EXPOSITIO TEXTUS.

Ipsa autem, etc.

Deinde dicit, quod sanctus divinus veniens divina sanctificatione et participatione virtutis et habitus hierarchici ad sacrum ordinem, efficitur amabilis omnibus qui sunt in sacris ordinibus, sicut ipse amans eos et amatus ab eis propter divinam pulchritudinem, quæ incitat ad amandum eos, qui ejus participes sunt : et hæc societas et jucunda amicitia significatur per osculum inter Episcopum et omnes alios adstantes, qui sunt similiter in sacris ordinibus.

Ad finem sanctissimæ consummationis, id est, quæ fit in ultimo consecrationis ordinatorum.

Adjutus per communem amorem, alia translatio, « *amatus :* » *tamquam divina*, etc., id est, ac si per pacem datam in consecratione ordinati (quæ est forma et ratio interioris pacis) conservetur divina pulchritudo, quæ est ratio amoris : propter hoc enim datur, ut per pacem interiorem quæ significatur per exteriorem, conservetur divina pulchritudo.

28

ANTIQUA TRANSLATIO.

Summus autem sacerdos discrete habet eloquiorum super caput sanctissimam superpositionem. Quoniam

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Habet vero pontifex peculiarem illam sacratissimam Eloquiorum supra caput impositionem. Cum enim per-

hierarchicis capitibus superponuntur Deo tradita eloquia continuatim et disciplinate manifestatoria totius Theologiæ, et theourgiæ et theophaniæ, una ratione omnium divinorum et sacrorum operum et verborum, quæ a benefica et divina operatione nostræ hierarchiæ donata sunt, tamquam deiformi summo sacerdote totius hierarchicæ virtutis integre participante, omnium autem hierarchicarum sanctarum laudationum et sanctarum actionum, verum et Deo traditam scientiam non illuminationi tantum, sed et aliis proportionibus hierarchicis tradente et perficiente in divinissimis scientiis, et sublimissimis anagogis hierarchiceque simul totius hierarchiæ perfectissima.

enim consummativa totius sacerdotii virtus et disciplina divinis summis sacerdotibus a divina donatur et perfectionis principe bonitate, pulchre in fectiva quæque sacri ordinis vis atque scientia divinis pontificibus a divino principali ordinumque originali bonitate concedatur, merito pontificum capitibus Eloquia divinitus tradita imponuntur, quæ continent exponuntque scite omnem theologiam, Deique cum operationem, tum apparationem, sacrumque sermonem et actionem; unoque verbo, divina omnia sacraque opera ac verba, quæ a benefico divino principatu sacro nostro ordini indulta, ita ut pontifex deiformis omnis quidem virtutis hierarchicæ plane particeps exsistat, omnium vero sacroprincipalium Eloquiorum et operationum veritatem divinitusque traditam scientiam non tantum per illustrationem accepturus sit, verum etiam in alios, pro cujusque ad res sacras capacitate, transfusurus, nec non perfectissima quæque totius pontificatus munia divinissimis scientiis et sublimissimis anagogis pontificaliter celebraturus.

DIVISIO ET EXPOSITIO TEXTUS.

Summus autem sacerdos, etc.

Hic ponit theoriam eorum quæ singulariter observantur in consecratione cujuslibet trium dictorum ordinmn. Et primo ponit theoriam ejus quod proprie pertinet ad consecrationem Episcopi. Secundo, ejus quod ad consecrationem sacerdotis, ibi (§ 29), *Sacerdotibus autem*, etc. Tertio, quia diaconus non habet aliquid quod non habent superiores secundum naturam totius potestativi, comparat hunc ordinem ad superiores secundum explationem eorum quæ superiores super ipsum addunt, ibi (§ 29), *Quoniam vero, ut sæpe dicimus*, etc.

Dicit ergo primo, quod Episcopi participant totam virtutem hierarchicam, non solum ut in se habeant, sed ut possint aliis tradere : et ideo rationabiliter supra

caput eorum quando consecrantur, imponuntur libri sacræ Scripturæ, quibus manifestantur omnia verba, vel opera divina quæ nobis donata sunt a Deo ad perfectionem nostræ hierarchiæ.

Summus sacerdos, id est, ille qui in Episcopum consecrari debet : *discrete*, id est, singulariter præ aliis.

Sacerdotii, id est, sacræ actionis *virtus* quoad sacram actionem: *disciplina*, id est, scientia, quia hæc duo sunt de Ecclesiastica hierarchia: *bonitate divina et principe perfectionis*, id est, quæ est principium omnis perfectionis: *pulchre*, id est, rationabiliter, *capitibus hierarchicis*, id est, eorum qui in hierarchas vel Episcopos sunt ordinandi : *eloquia* existentia *manifestatoria continuatim*, id est, compendiose, *et disciplinate*, id est, sapienter : alia translatio, « *compensive et scienter.* »

Totius Theologiæ, id est, sermonis qui est de Deo quantum ad laudes divinas, et *theourgiæ*, id est, divinæ operationis quantum ad ipsas actiones hierarcharum in quibus Deus operatur, *et theophaniæ*, id est, divinæ apparitionis quantum ad ea quæ sunt similitudines divinæ bonitatis, in quibus Deus apparet, sicut sunt divinæ gratiæ. Alia translatio addit, « *sanctæ locutionis* » quantum ad verba divina, quorum virtus operatur in sacramentis, sicut, « Hoc est corpus meum. »

Una ratione omnium, etc., id est, quasi una ratio complectens in se omnia divina : alia translatio, « *uno verbo*, » *divinorum* quantum ad principium, *sacrorum* quantum ad formam : *participante totius virtutis*, id est, quali virtute : *non tantum illuminationis, scientiam*, id est, per scientiam, quantum in se : *aliis proportionibus*, id est, ordinibus secundum suas proportiones : *et* eo *perficiente perfectissima*, id est, eminentiores : *hierarchice*, id est, catholicæ.

29

ANTIQUA TRANSLATIO.

Sacerdotibus autem pedum inclinatio conveniens est, ultra ministrativam dispositionem, tamquam unum inclinante illa, et hoc hierarchico schemate consummante. Ipsa igitur incli-

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Sacerdotibus autem utriusque pedis inclinatio peculiaris est, præ ordine ministrorum, qui unum tantum genu flectit, atque hoc situ corporis a pontifice consecratur.

natio significat subjectum accessum accedentis referentis Deo quod divinitus accedens.

Quoniam vero, ut sæpe diximus, tres sacræ consummantium dispositiones, propter tres sanctissimas teletas et virtutes supersedent tribus consummandorum ordinibus, et sub divina juga salutarem eorum sacrificant accessum aptæ ministrativa dispositio, tamquam purgativam unam sacrificat purgandorum accessionem, sub divinum eam supponens altare, tamquam purgatis animis in ipso supermundane oblatis.

Sacerdotes autem utroque pede inclinant, veluti a suis sacre accessibus non solum mundantibus, sed et manifestatissimis suis sacrificationibus anagogice purificatam vitam in contemplativum habitum et virtutem a sacrifice consummantibus.

Summus autem sacerdos utroque pede inclinans, super caput habet tradita a Deo eloquia, Dei ministrativa virtute purgatos, et a sacrifica illuminatos, ad inspectorum ab ipsis sacrorum proportionaliter eis scientiam hierarchicæ ducens, et per eam consummans accedentes ad integram secundum eos oblationem.

VIII

Ac flexio quidem designat subjectum accessum ejus qui accedit, et subjicit Deo id quod sancte offertur. Quoniam vero tres sunt sacris operantium, uti sæpe diximus, distinctiones, quæ per totidem sansctissimos ritus ac virtutes, tribus eorum qui initiantur ordinibus præsunt, atque salutarem eorum sub divinum jugum promovent accessum, recte ministrorum ordo, ut qui tantum vim expiandi habeat, solummodo eorum qui expiantur accessum procurat, eumque divino altari sistit; in quo nimirum mentes quæ expiantur supra mundanam rationem consecrantur.

Sacerdotes vero utrumque genu flectunt, quod ii, qui ab iis sancte promoventur, non solum expientur, verum etiam præclarissimis eorum sacrificiis, vita jam anagogice per purgata, ad contemplandi statum ac veritatem sacerdotaliter perficiantur.

Pontifex autem utrumque genu flectens supra caput habet a Deo traditas Scripturas, eosque, quos ministerialis virtus expiavit, et sacerdotalis functio illuminavit, ad eorum quæ conspexerunt sacrorum pro modulo cujusque scientiam pontificio munere provehit, perficitque eos qui promoventur, ut pro captu suo toti Deo consecrentur.

continetur tota perfectio nostræ hierarchiæ.

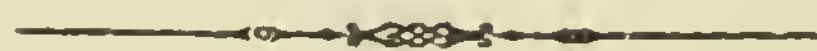
EXPOSITIO TEXTUS.

Deinde dicit, quod inclinare utrumque genu vel pedem convenit sacerdotibus respectu diaconorum : sed non respectu sacerdotum, et in aliquid figuratur, quia inclinatio ipsa pedis, ut prius dictum est, significat subjectionem qua subjicit se Deo qui accedit ad sacerdotium, referens in ipsum sicut in auctorem hoc quod dignus est accedere ad tantum ordinem. Sunt autem sicut tres teletæ sive virtutes, scilicet purgativa, illuminativa, et perfectiva, secundum ista tria tres ordines perficientium et tres perfectorum, ut scilicet patebit : et quia diaconus secundum suum accessum facit tantum unum ordinem sanctorum accedere ad Deum, scilicet purgandos, ideo inclinat tantum unum pedem, sacerdos autem facit accedere suis accessibus purgandos et illuminandos, et ideo inclinat utrumque pedem : Episcopus autem super hoc ducit in perfectionem, et ideo inclinat utrumque pedem, et super hoc habet verba Dei super caput, in quibus continetur tota perfectio nostræ hierarchiæ.

Pedum, id est, utrorumque genuum : *ministrativam dispositionem*, id est, diaconatus ordinem : *schemate*, id est, figura implente, *hoc*, quia in figuram alicujus fit : alia translatio, « *consummata*, » scilicet inclinatio : *referentis Deo* per subjectionem et gratiarum actionem hoc *quod divinitus*, id est, divina virtute est *accedens* ad ipsum : alia translatio, « *supponentis Deo, hoc quod sancte est* « *adductum*. »

Sub divina juga, id est, sub divinas leges : *sacrificant*, id est, sacrefaciunt : *apte*, id est, decenter : *unam accessionem*, scilicet purgandorum : sunt enim tres ordines inferiores perficiendorum, pedis autem est facere accessionem.

Altare divinum, scilicet ipsum quod dictum est quod inclinat ante altare : *a suis accessibus*, id est, per suos accessus in Deum faciunt alios accedere purgando et illuminando : *mundantibus* quantum ad purgationem : *sed et*, id est, etiam a suis accessibus *consummantibus in contemplativum*, etc. quantum ad illuminationem : *ministrativa virtute*, id est, diaconatus, *et sacrifica*, id est, sacerdotali, *ad scientiam*, id est, spiritualem intellectum, *sacrorum inspectorum ab ipsis*, secundum illuminationem sacerdotum, *secundum eos*, id est, secundum proportionem eorum : *oblationem*, qua offeruntur Deo : alia translatio, « *sanctificationem :* » *per eam*, scilicet scientiam.

CAPUT VI.

ANTIQUA TRANSLATIO.	BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.
De perficiendorum ordinibus.	*De ordinibus qui initiantur.*

SYNOPSIS CAPITIS :

Prima parte capitis dicit :

I. Quinam ordines expientur.
II. Quinam illuminentur.
III. Quinam perficiantur, inter quos sunt monachi primi.

Secunda parte tradit quo ritu monachi consecrentur.

Tertia parte subjungit contemplationem ; in qua exponit

I. Cur monachi non flexis genibus, sed stantes consecrentur.
II. Quid sibi velit eorum renuntiatio.
III. Quid crucis signatio.
IV. Quid prioris vestis depositio.
V. Quid sacra communio.
VI. Explicat quanam ratione cœlestes ordines expientur.

1

ANTIQUA TRANSLATIO.

Hi quidem sacerdotales ordines et partitiones virtutesque eorum et operationes et consummationes : sub ipsis autem trinitas consummandorum ordinum deinde narranda.

Dicamus igitur, quod purgandi quidem sunt ordines, sacrificantibus et ministrantibus distinctæ multitudines, quarum jam memoriam fecimus : ejus quidem tamquam adhuc ab ante ministrantibus obstetricibus eloquiis ad vitalem approbationem et reformandæ et figurandæ : ejusque quasi ad divinam, quia ex ea apostatavit, vitam revocandæ bonorum eloquiorum conversoria doctrina : ejusque tamquam adhuc a contrariis tumultibus infirmiter timide, et a facientibus virtutem eloquiis corroborandæ : ejusque velut adhuc ad sacras actiones ex pessimis traducendæ : ejusque tamquam traductæ quidem, nondum vero castissimæ conversationem in divinioribus habitudinibus et immutabilibus habentis. Isti enim sunt purgandi ordines administrativa obstetricatione et purgativa virtute. Hos ministri sacris suis

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Atque hi quidem sunt sacri ordines eorumque distributiones ac virtutes et operationes atque consecrationes : triplex modo genus ordinum initiandorum superest exponendum.

Dicimus igitur, ordines illos qui expiantur, esse turbas illas quæ a sacris functionibus et consecrationibus segregantur, quarum superius mentionem fecimus : quorum alius quidem a sacris arcetur, quod adhuc a ministris ad vitalem partum verbis obstetricantibus foveatur atque efformetur ; alter vero, quod etiamnum ad eam, a qua defecit, vitæ sanctimoniam adhortatoria sermonum bonorum disciplina revocetur ; alius autem, quod adhuc contrariis pavoribus ignaviter terreatur, atque potentibus eloquiis corroboretur ; alius vero, quod adhuc ab operibus perversis ad sacras actiones traducatur ; alius, quod jam traductus quidem sit, sed nondum constantiam in divinis immutabilibus que scientiis sit consecutus. Hi enim sunt ordines qui cura ministrorum et purgandi vi expiantur, quos ad hoc ministri sacris

virtutibus perficiunt ad consummate purgatos eos illuminatricem manifestissimarum sacrificationum contemplationem et communicationem transordinandos.

suis virtutibus provehunt, et ut perfecte purgati, ad illuminantem illustrissimorum sacrificiorum contemplationem et communionem traducuntur.

DIVISIO ET EXPOSITIO TEXTUS.

Hi quidem sacerdotales, etc.

Hic determinat de ordinibus in quos tres supra determinati ordines oppositionem habent, unde intitulatur de *perficiendorum ordinibus*, et dicuntur ordines non propter aliquam dignitatem in qua constituantur, sed secundum quod recipiunt ordinate operationes eorum qui supra eos sunt.

Dividitur autem in partes duas. In prima dicit de quo est intentio, et continuat se ad præcedentia. In secunda exsequitur, ibi, (§ 1), *Dicamus igitur*, etc.

Dicit ergo primo, quod postquam visum est qui sint ordines sacra dantes, dicendum est de tribus ordinibus qui sub eis sunt recipientes ab ipsis. *Hi*, scilicet quos diximus, sunt *sacerdotales*, id est, sacra dantes *ordines* quantum ad gradus ipsos, *partitiones* quantum ad divisiones eorum ad invicem, *virtutes* secundum quod unus est purgativæ virtutis et alter alterius, *operationes* secundum quod operantur actus illarum virtutum, *consummationes* in quantum reducunt in finem, vel quantum ad consecrationes ipsorum : *trinitas*, scilicet purgandi, illuminandi et perficiendi.

Deinde determinat de istis tribus ordinibus, et primo de purgandis per diaconos qui sunt ejiciendi a communione et inspectione sacrorum. Secundo de illuminandis per sacerdotes, qui dicuntur fidelis populus, qui admittitur ad communionem sacrorum, ibi (§ 2), *Medius autem*, etc. Tertio de ordine monachorum qui sunt purgati et illuminati et sunt perficiendi, ibi (§ 3), *Perficiendorum autem omnium*, etc.

Circa primum primo numerat quinque ordines purgandorum. Secundo, ostendit quomodo purgantur a diacono, ibi, *Isti enim sunt*, etc.

Dicit ergo primo, quod purgandi sunt illi qui per vocem diaconi separantur a communicantibus, scilicet catechumeni qui sunt obstetricandi per doctrinas diaconorum ad regenerationem baptismi, et de novo pœnitentes, energumeni, apostatæ et imperfecti : et hi omnes purgantur per diaconum, ut purgati postmodum illuminentur a sacerdotibus.

Distinctæ, id est, separatæ a communicantibus, *sacrificantibus*, id est, sacerdotibus, et *ministrantibus*, id est, diaconis : *memoriam* in tractatu synaxeos : *ejus quidem*, scilicet memoriam fecimus catechumenæ multitudinis *tamquam adhuc reformandæ et figurandæ*, id est, inferendæ et præparandæ, sicut obstetrix format partum, ut sit decentis figuræ, *ad vitalem approbationem*, scilicet baptismum, per quem capientes spiritualem vitam approbantur a Deo

obstetricibus eloquiis ante ministrantium, id est, diaconorum, qui ante operantur, sacerdotibus præparando ad modum obstetricis. Alia translatio habet, « *Hujus* » per totum. *Ejusque revocandæ*, scilicet multitudinis pœnitentium, *ejusque*, scilicet energumenorum multitudinis, *infirmiter*, id est, ex propria infirmitate, qua interius laborant, nondum ex toto repressa vi dæmonis in fomite : *contrariis tumultibus*, id est, infestationibus dæmonum vel concupiscentiarum : *facientibus virtutem*, id est, formantibus ipsam : *ejusque*, scilicet apostaticæ multitudinis *traducendæ ex pessimis*, scilicet erroribus et voluptatibus : *ejusque tamquam traductæ quidem* id est, multitudinis imperfectorum, qui non sunt confirmati in puritate bonæ vitæ : et dicuntur multitudines per oppositionem unitatis perfectorum ex collocatione eorum in Deum : *administrativa obstetricatione et purgativa virtute*, id est, diaconis, qui sunt quasi obstetrices et habent purgativam virtutem. *Perficiunt*, id est, perfecte purgant, *ad transordinandos eos purgatos*, id est, ut ipsi jam purgati ulterius ordinentur in illuminatione, etc. : *sacrificationum*, id est, sacrarum actionum in sacramentis, quæ fiunt per sacerdotes.

2

ANTIQUA TRANSLATIO.

Medius autem ordo est contemplativus, et quibusdam sacrificiis proportionaliter in puritate omni communicans, sacerdotibus illuminandis se distributus. Etenim est, ut æstimo, clarum, quomodo ipse purgatus omni immunda macula, et castissimum habens proprii animi immutabile fundamentum, in contemplativum habitum et virtutem sacrifice transit, et communicat per se divinissimis symbolis, in contemplatione eorum et in com-

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Medius autem ordo est is qui sacrorum quorumdam adspectu gaudet, atque eorumdem pro modulo suo in omni puritate particeps existit, qui luminis, accipiendi gratia sacerdotum curæ est commissus. Perspicuum est enim, ut arbitror, hunc ab omni labe nefaria expiatum, et castam atque immobilem mentis suæ sedem adeptum, ad contemplandi scientiam atque virtutem sacerdotum opera promoveri, divinissimisque, quibus illi fas est, sa- II

municatione, simul omnis lætitiæ sacræ repletus, ac per hoc ad divinum scientiæ eorum amorem sanctissimis ascensionibus suis virtutibusque proportionaliter elevatus. Hunc ego dico sancti Apostoli ordinem, tamquam per omnem venientem purgationem, et sacra manifestatissimarum hostiarum inspectione et communicatione, quantum justum est, dignum.

cramentis communicare, in quorum contemplationibus communionibusque omni sacro gaudio repletur, et ad divinum eorumdem scientiæ amorem per anagogicas virtutes pro virili suo subvolat. Hunc ergo sanctæ plebis ordinem appello ; quippe qui per omnem expiationem eo pervenerit, ut sacrosancto præstantissimorum sacramentorum adspectu et communione, quantum fas est, dignus sit habitus.

EXPOSITIO TEXTUS.

Medius autem ordo, etc.

Deinde dicit, quod medius ordo perficiendorum est, qui jam depuratus a diacono participat sacramento et contemplationes eorum et illuminatur a sacerdotibus : quia oportet quod postquam aliquis est purgatus ab omni macula, et confirmatus in puritate, quod transeat ad contemplandum et communicandum sacrorum symbola, et in hoc repletur lætitia spirituali, et elevatur sic ad desiderium spiritualis intellectus eorum, et sic de illuminatione transit in perfectionem, quæ fit in Episcopis : et hic ordo medius illuminatorum dicitur ordo fidelis populi, qui per purgationem factus est dignus visione et communicatione sacramentorum, scilicet *ordo* laicorum, *contemplativus*, quantum ad inspectionem, symbolorum, *sacrificiis*, id est, sacramentis, *distributivus*, id est, in partem veniens *ad illuminandum se*, id est, ut illuminetur ab *omni*, etc. : *communicat per se*, id est, sua virtute potens in hæc : *sacrifice*, id est, sacra unctione : *scientiæ*, id est, spiritualis intellectus : *eorum ostensionibus*, id est, profectibus : *hostiarum*, id est, sacramentorum : *manifestissimarum*, id est, expresse spiritualia manifestantium : *quantum justum est*, quia simpliciter non est aliquis dignus secundum humanum modum.

3

ANTIQUA TRANSLATIO.

Perficiendorum autem omnium altior ordo, monachorum sacra dispositio, omni quidem mundata purgatione, universali virtute et perfectissima propriarum actionum castitate, omnique quantacumque, ut decet eam contemplando, sanctificatione in intellectuali theoria, et communicatione facta, et pontificum consummativis virtutibus mancipata, et divinis eorum illuminationibus, et hierarchicis traditionibus, edocta, considerans per se sacrarum hostiarum sacrificationes, et a sacra earum scientia proportionaliter in consummatissimam ascendens consummationem.

Inde divini duces nostri nominationibus eos sacris dignati sunt : alii quidem therapeutas : alii autem monachos ipsos nominantes ex Dei puro ministerio et famulatu, et non partita et singulari vita tamquam unificante eos inseparabilibus sacris complicationibus in deiformem unitatem, et amicam Deo consummationem.

Propter quod et consummativam eis donavit gratiam sacra legislatio, et quadam eos dignata est consecrativa invocatione, non hierarchica, illa enim

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Summus vero eorum omnium qui II
perficiuntur est ordo sacer monachorum, cum et omni piaculo, tota vi, omnique actionum suarum sanctimonia sit expiatus, et omnis mysterii, quod quidem ei fas sit adspicere, spectator particepsque sit factus, traditusque perficienti pontificum ordini, cujus divinis illustrationibus pontificiisque institutis sacrorum ad se spectantium mysteriorum consecrationes eruditus, ab eorumdem sacra scientia ad perfectissimam pro suo modulo perfectionem evehatur.

Hinc sancti præceptores nostri divinis eos appellationibus sunt prosecuti ; alii quidem therapeutas, seu *cultores*, alii vero monachos, cum a sincero Dei æmulatu atque cultu, tum ab individua et singulari vita denominantes, quippe quæ sanctis rerum dividuarum conjunctionibus ipsos ad deiformem quamdam unitatem Deoque gratam perfectionem adducat ; qua de causa quoque lex sancta perficientem eis gratiam indulsit, eisque consecrantem quamdam adhibet invocationem, non quidem pontificiam, ea enim in solis sacris ordinibus adhibe-

in solis fit sanctificis ordinibus, sed sanctificata a sanctis sacerdotibus hierarchica perfectione secundo sanctificata.

tur, sed consecratoriam aliquam, quæ a sanctis sacerdotibus in hierarchica initiatione secundo loco adhibetur.

DIVISIO ET EXPOSITIO TEXTUS.

Perficiendorum autem omnium, etc.

Hic ponit primum ordinem perficiendorum, qui est ordo monachorum, et primo ostendit quod est eminentior inter omnes subditorum ordines. Secundo quod propter hoc speciali nomine nominatur, non tamen nomine propriæ vitæ, ibi, *Inde divini nostri*, etc. Tertio ostendit, quod propter sui eminentiam habet consecrari sub aliis ordinibus sanctorum, ibi, *Propter quod et consummativam*, etc.

Dicit ergo, quod inter perficiendos altior est ordo monachorum, qui jam sunt perfecte purgati per diaconum et illuminati per sacerdotes secundum contemplationem et communicationem omnium sacrorum, et de cætero non restat nisi quod perficiantur ab Episcopis, ut a contemplatione et communicatione sacramentorum ascendant doctrinis Episcoporum in altissimam perfectionem spiritualis contemplationis, cum quadam excellentia.

Ordo perficiendorum, id est, inter ordines subditorum, *dispositio mundata jam omni*, id est, perfecta *purgatione*, et postquam jam purgata est, *facta in intellectuali theoria*, secundum intellectum, *et communicatione* secundum affectum quantum ad perfectionem, *universali virtute* quantum ad perficientem, id est, a virtute pontificali, vel tota sua virtute adunata in spirituali, *et castitate propriarum*, etc., quantum ad dispositionem, *perfectissima*, id est, ut suæ actiones sint castigatæ ab omnibus inquinantibus, *omnique sanctificatione* quantum ad teletam, id est, participationem omnium sacrorum, quæ supra dixit teletas, *contemplando quantumcumque virtutibus* in eis, *ut decet eam*, scilicet dispositionem, *consummativis*, id est perfectivis, *mancipata*, scilicet dispositio subjecta, *hierarchicis*, id est, Catholicis, *traditionibus*, id est, doctrinis, *considerans per se* propria virtute potens ad capienda talia, *et a sacra scientia eorum*, quantum pertinet ad illuminationem.

Deinde dicit, quod propter hoc quod ordo monachorum est altior, non dicitur simpliciter nomine plebis vel populi, sed dicuntur speciali nomine *monachi* quasi solitarii, vel singulares, a μόνος quod est *unum*, propter hoc quod vita eorum non debet esse divisa in rebus temporalibus, sed singulariter adunata in uno per reductionem in Deum : et dicuntur alio nomine θεραπευταί, id est, *famulatores* vel *placatores*, quia debent pure Deo servire, et propter hoc non habent specialem consecrationem præ aliis de populo : quoniam non constituuntur in dignitatis gradu super gradum populi communis : quia hoc convenit solis tri-

bus ordinibus sacra dantibus, de quibus scilicet actum est. *Inde*, scilicet propter hujus ordinis altitudinem, *duces*, id est, Apostoli, *nominantes*, id est, singulariter nominantes. *Unificante eos*, id est, singulari vita : *complicationibus*, id est, adunationibus, *inseparabilibus*, id est, cogitationum et affectuum, quæ non dividuntur in res seculares divisas.

Consummativam, id est, consecrativam : *legislatio*, scilicet legis novæ, *non hierarchica*, id est, non constituente in aliqua sacra prælatione, sed *invocatione consecrativa*, id est, sacre facta, vel a sanctificativa perfectione : *a sanctis sacerdotibus*, id est, ab ordinibus sacra dantibus, quia hic ordo sub eis eminenter, licet illi sint perfectiores plebe : vel aliter, *non hierarchica*, id est, non Episcopali, quia non oportet quod consecretur ab Episcopis, sed tantum ordines supremi, sed *sanctificata invocatione*, ut supra, *a sanctis sacerdotibus secundo hierarchica sanctificata perfectione*, id est, consecratione Episcopali, quia Episcopus consecrat sacerdotem, et sacerdos secundo monachum. Alia translatio : « *Sed a sanctis sacerdotibus secundo ab hierarchico perfectionis principatu sanctificantur.* »

4

ANTIQUA TRANSLATIO.

II. Mysterium monasticæ consummationis.

Sacerdos quidem stat in conspectu divini altaris, monachicam invocationem psallens. Consummandus autem retro sacerdotem stat, non utrumque pedem inclinans, non unum pedibus,

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

II. Mysterium monasticæ consecrationis.

Sacerdos quidem stat ante altare, monasticam sancte recitans invocationem; is autem qui consecratur stat post sacerdotem, nec utrumque neque etiam alterum genu flectit, nec supra

non super caput habens Deo tradita eloquia, tantum vero sacerdoti adstans psallens super ipso mysticam invocationem. Perficiens autem eam sacerdos, ad perficiendum veniens, interrogat primum hoc, si primum abrenuntiat divisis, non solum conversationibus, sed phantasiis : deinde perfectissimam ei vitam narrat, testimonium ei perhibens, quia oportet eum media superadstare. Hæc autem omnia perficiente, intusque confitente, cruciformi similitudine signans ipsum sacerdos tondet, trinam divinæ beatitudinis invocans substantiam, et vestem omnem exuens, alteram induit, et cum aliis sacerdotibus viris quicumque adsunt salutans eum socium perficit divinorum mysteriorum.

caput habet Scripturas a Deo traditas, sed tantum adstat sacerdoti supra illum mysticam invocationem prosequenti. Qua finita, sacerdos ad eum accedens, rogat ipsum primum, an omnibus rebus dividuis renuntiet, non solum vitis, verum etiam imaginationibus. Deinde exponit illi vitam perfectissimam, contestans illum debere mediam vivendi rationem superare. Quæ ubi omnia is qui initiatur continenter professus est, sacerdos eum signo crucis consignatum tondet, tres personas divinæ beatitudinis invocando, omnique veste detracta, eum alia induit, et cum aliis viris sanctis adstantibus ipsum salutans, participem facit divinorum mysteriorum.

DIVISIO ET EXPOSITIO TEXTUS.

Sacerdos quidem stat, etc.

Quia nullus ordo perficiendorum, qui non ponuntur in gradu prælationis super alios, habet consecrationem præter ordinem monachorum, ideo hic agit de consecratione ipsorum, et prius ponit ritum, secundo theoriam, ibi (§ 5), *Quod neque pedibus*, etc.

Titulus autem istius partis est, *Mysterium*, id est, ritus aliquid spirituale occultans, *monasticæ consummationis*, id est, consecrationis.

Erat autem ritus iste in primitiva Ecclesia : sacerdos stabat ante altare cantans aliquos Psalmos convenientes mysterio et hierarchiæ, et iste qui erat consecrandus in monachum, stabat post eum non genu unum flectens sicut diaconus, neque duo sicut sacerdos, neque habet librum supra caput sicut Episcopus, sed adstat tantum sacerdoti psallenti : et quærebat sacerdos ab eo si vellet renuntiare rebus sæcularibus, non tantum quoad conversationem, sed etiam cogitationibus et affectibus earum : et exponebat ei perfectionem vitæ quam debebat de cætero servare, et quod debebat in vita excedere illos de populo : et cum consecrandus hoc promittendo confiteretur, signabat eum signo crucis, et tondebat eum invocans Trinitatem, et exutis prioribus vestibus, induebat eum aliis, et osculabatur eum cum aliis sacerdotibus qui adstabant et dabant sibi corpus Christi.

Sacerdos. Notandum est, quod hic sacerdos, non dicitur summus sacerdos, quia non consecrabantur ab Episcopo, ut dictum est : *invocationem*, id est, Psalmos, vel alias orationes: *consummandus*, id est, qui debet consecrari in monachum : *mysticam*, id est, ad ritum pertinentem : *perficiendum*, id est, consecrandum. Alia translatio, « *ad eum qui* « *perficitur*. »

Diversis : Commentator « divisis », scilicet non diversoriis vel etiam distrahentibus, sæcularibus et multiplicibus studiis, ut puta negotiationibus, aliisque contractibus, hæc enim animum propter multas curas multum distrahunt: *phantasiis*, id est, cogitationibus et dissidiis : *perfectissimam vitam*, id est, observationes regulares : *media superadstare*, id est, esse in perfectione super populum, qui supra dictus est medius ordo.

Perficiente, id est, complente, scilicet sacerdote : *confitente*, id est, promittente scilicet monacho, *intus*, id est, ex animo non timore : alia translatio, « *hæc autem omnia attente confesso*, » *cruciformi similitudine*, id est, signo crucis, *trinam substantiam*, id est, tres personas. Commentator, non *substantiam* ut interpretari quidam securius possint, sed *subsistentiam*.

Sacerdotibus, id est, sacra dantibus, non diaconis, *salutans*, id est, osculans, *socium*, id est, communicatorem, *mysteriorum*, id est, Eucharistiæ.

5

ANTIQUA TRANSLATIO.	BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.
III. Theoria.	*III. Contemplatio.*
A. Quod neque pedibus inclinare, neque super caput habere a Deo tradita eloquia, adstare autem sacerdoti invocationem psallenti, declarat monachicum ordinem non esse prælatum aliis,	Quod neutrum genu inflectat, neque capiti impositas habeat divinitus traditas Scripturas, sed assistat sacerdoti precationem recitanti, declarat, ordinis monastici non esse, alios adducere,

sed in seipso stantem in singulari et sacra statione, sacerdotales sequentem ordines, et cum ipsis tamquam sequentem in divinam sacrorum per se sapientiam bene credens ascendentem.

sed penes semetipsum manentem in solitario sacroque statu sacerdotales ordines sequi, et ab iis, tamquam asseclam eorum, ad divinam sacrorum quæ illum attingunt scientiam facile traduci.

B. Partitis autem non solum conversationibus, sed etiam phantasiis abrenuntiatio, consummatissimam significat monachorum philosophiam, in scientia vivificantium mandatorum operationem. Est enim, ut diximus, non mediæ perficiendorum ordinum, sed omnium altioris : propter quod et multa a media ordinatione indiscrete energumenum interdicuntur modo quodam singularibus monachis tamquam ad unum sic debentibus unificari, et ad divinam unitatem congregari, et ad sanctificam, ut justum est, vitam reformari, veluti cognationem ejus habentem in multis, et magis ei ultra reliquas consummandorum ordinationes proximantem.

II Porro divisarum non solum vitarum, verum etiam cogitationum renuntiatio, perfectissimam illam monachorum philosophiam declarat, quæ ex unificorum mandatorum scientia conflatur. Est enim, ut dixi, non medii ordinis eorum qui initiati sunt baptismo, sed celsioris omnibus ordinibus. Quamobrem multa ex iis, quæ a medio ordine sine reprehensione fiunt, monachis istis singularibus omnino interdicta sunt, quippe qui cum uno conjungi debeant, et cum sacra monade copulari, et ad sacerdotalem, quantum fas est, vitam efformari, tamquam qui præ cæteris initiatis, cum hoc ordine in plurimis conveniunt, majoremque affinitatem habent.

Cruciformis autem similitudinis signaculum, sicut jam a nobis dictum est, declarat omnibus simul carnalibus desideriis otium. Capillorum vero tonsura significat mundam non figuratam vitam, non in fictis figuris, animi libertatem superposite formantem, sed ipsam in seipsa non humanis pulchritudinibus, sed coadunatis et monachicis in deiformissimum reductam.

III Signum vero figuræ crucis, ut dictum est, designat omnium carnalium desideriorum privationem. Tonsura porro capillorum, vitam omnino indicat nullatenus fucatam, neque figuris fictis ascititiisve, quibus mentis deformitas tegatur, calamistratam ; sed per seipsam non humanis ornamentis, sed singularibus ac unificis virtutibus ad divinam penitus conformitatem evectam.

Prioris aut vestimenti expulsio et alterius assumptio a media sacra vita in perfectiorem transordinationem si-

IV Prioris autem vestis detractio, et alterius assumptio, significat a media sancta vita ad perfectiorem traductionem, sicut in divina illa regeneratione vestis immutatio declarabat expiatæ vitæ ad contemplandi et intelligendi statum transmigrationem et evectionem. Quod si modo quoque tam sacerdos quam adstantes omnes viri san-

gnificat : sicut in sacra theogenesia vestimenti mutatio declarabat purgatam vitam in contemplativum et illuminativum habitum ascendentem. Si autem et nunc sacerdos et omnes quicumque adsunt sancti, consummatum salutant, sanctam deiformium intellige societatem, charitative in lætitia divina condelectatam sibi invicem.

cti initiatum consalutent, ex hoc sanctam intellige virorum deiformium societatem, amice sibi mutuo divina cum lætitia congratulantium.

DIVISIO ET EXPOSITIO TEXTUS.

A. *Quod neque pedibus inclinare*, etc.

Hic ponit theoriam ritus consecrationis monasticæ : et dividitur in tres partes. In prima ponit theoriam eorum quæ dicta sunt in ritu per singula. In secunda colligit ea quæ dicta sunt ibi (§ 7), *Comprehensum est igitur a nobis*, etc. In tertia solvit quamdam quæstionem quæ posset esse contra determinata, ibi (§ 8), *Sed dicis quia cælestibus*, etc.

Prima dividitur in partes septem. Primo enim ponit theoriam quare stat retro sacerdotem consecrandus monachus non genuflectens. Secundo, theoriam abrenuntiationis, ibi, *Partitis autem non solum*, etc. Tertio, cruciformis signationis, ibi, *Cruciformis autem*, etc. Quarto, tonsuræ capillorum, ibi, *Capillorum vero*, etc. Quinto, mutationis vestium, ibi, *Prioris autem vestimenti*, etc. Sexto, osculationis, ibi, *Si autem nunc sacerdos* etc. Septimo, communionis, ibi, *In fine autem omnium*, etc.

Primo ergo dicit, quod per hoc quod non genuflectit, neque uno pede sicut diaconus, neque duobus sicut sacerdos, neque habet librum supra caput sicut Episcopus ille qui consecratur in monachum, significatur per hoc quod non sumitur ad statum prælationis, ut alios accedere faciat in Deum, nec purgando sicut diaconus, nec illuminando sicut sacerdos, sed neque etiam perficiendo sicut Episcopus : sed stat, in seipso custodiens unum, quod est Deus, vel quod est ipse, hoc modo singularem vitam ducens : unde monachus quasi unus custos dicitur, et quod non consequatur ordines sacra dantes perficientium, ascendens tamen in perfectivam scientiam sacrorum symbolorum : et hoc significatur per hoc quod stat post sacerdotem ante altare.

Quad neque inclinare, supple, dicitur : *statione* custodiam significat : *sacerdotales*, id est, sacra dantes, scilicet tres superiores, *ordines sequentem*.

Scientiam intellectualem, in quo consistit perfectio, *sacrorum per se*, quæ inferiores symbolice illuminati accipiunt, nondum ad perfectionis titulum pervenientes : *bene credens*, hoc est, recta fide. Alia translatio, « *facili fide.* »

DUBIUM.

Ex hoc etiam videtur, quod sæculares sacerdotes teneantur ad majorem perfectionem quam religiosi non sacerdotes.

Sed ad hoc intelligendum, sciendum est quod est duplex perfectio, quædam ex numero observantiarum, et sic sacerdotes sæculares non tenentur ad illas observantias ad quas religiosi se specialiter obligaverunt, sicut non comedere carnes, et hujusmodi. Quædam vero perfectio est ex modo operis, et sic tenentur ad majorem perfectionem sacerdotes sæculares, ut scilicet ex majori puritate et intensiori sanctitate faciant, velut Deo magis conjuncti, ex toto affectu se divinis mancipantes.

EXPOSITIO TEXTUS.

B. *Partitis autem*, etc.

Deinde dicit, quod hoc quod renuntiat, sæcularibus, significat quod ipse debet superexcellere vitam populi, sicque illud quod ab aliis licite committitur, sibi est illicitum : et ideo renuntiant quibusdam quibus alii non renuntiant, tamquam debeant se ex toto colligere in Deum, ut in hoc conformentur sacerdotali vitæ, cui similior etiam est iste ordo inter alios perficiendorum ordines.

Partitis, id est, sæcularibus, quæ curam hominis in diversa dividunt, cum in nullo eorum anima perfectam satietatem et sufficientiam inveniat : *phantasticis*, id est, non solum a malis, sed etiam ab aliis quæ mala videntur abstineant, sicut dicit Apostolus, I ad Thess. v, 22 : *Ab omni specie mala abstinete vos. Philosophiam*, id est, sapientem mortem. Hoc autem est dupliciter, vel immorando in speculatione eorum de quibus est philosophia, vel præparando subjectum ad veritatis intelligentiam per remotionem impedimentorum, sicut dicit Isaac in libro de *Diffinitionibus*, quod Plato dixit, quod « philosophia est cura et tædium et sollicitudo mortis : » cum enim dixit sollicitudo mortis, voluit intelligi per solli-

citudinem, mortificationem pravorum desideriorum et carnalium voluptatum : his enim mortificatis applicatur homo ad curam mortis et veritatis, et sic sumitur hic. *In scientia*, id est, secundum scientiam, *mandatorum* divinorum, *vivificantium*, quibus homo colligitur in unum, quod est Deus. *Non mediæ*, scilicet dispositionis, id est, popularis : sunt enim medii inter immundos qui excluduntur ab inspectione et communicatione ipsorum symbolorum sacramentalium, et perfectos qui scientiam intelligibilem in symbolis contemplantur ex participatione sacramentali, et spiritualem refectionem abundanter capiunt. *Altioris*, scilicet dispositionis, *omnium*, id est, omnibus aliis perficiendis. *Propter quod*, scilicet propter altitudinem ordinis, *multa indiscrete*, id est, non philosophice facta, *a media ordinatione energumenum*, id est, popularium, *interdicuntur*, id est, prohibentur, *monachis singularibus*, id est, quorum professio est, ut sint singularis vitæ per collectionem sui *in unum quodammodo*, id est, propter illum modum quo super alios sunt. Energumeni autem dicuntur ab ἐν quod est *in*, et γῆ, quod est *terra*, [1] quasi in terris laborantes ex melancholico humore, sicut sunt insani : sed inde transsumitur ad eos qui catechizati sunt, et nondum baptizati : hi enim adhuc interius laborant. Alia translatio, habet planius : « *Propter quod et* « *multa sanctorum incondemnabiliter a* « *medio ordine prohibentur modo omni* « *singularibus monachis.* » *Sic*, id est, per abstinentiam ab his quæ aliis licita sunt quæ animum in multa distrahunt : *reformari ad vitam sacrificam* : alia translatio, « *sacerdotalem*, » ut perficiantur intellectu spiritualium : *veluti cognationem* id est similitudinem.

Deinde dicit, quod signum crucis quo signantur, significat abstinentiam a carnalibus desideriis : *dictum est* in præcedenti capitulo : *otium*, id est, vacationem.

Deinde dicit, quod per tonsuram capillorum, significatur quod animus est liber ad intuenda divina sine suppositione sensibilium figurarum : divinam enim pulchritudinem non per humanas pulchritudines contemplatur, sed simplicem et spiritualem : et sic reducitur in Dei perfectam assimilationem : capilli enim superponuntur capiti in quo est ratio et intellectus.

Formantem, id est, informantem *superposite*, id est, supponendo figuras velantes intellectum, quibus detineatur ne libere in spiritualia procedat. Alia translatio, « *super compositis monachicis*, » id est, uniformibus et singularibus.

Deinde dicit, quod mutatio vestimentorum significat ascensum de medio gradu populi in perfectiorem vitam, sicut baptizatus mutavit vestes propter ascensum de gradu purgandorum ad medium qui est illuminandorum.

Expulsio, id est, exvitio : *medio*, id est, populari : *theogenesia*, id est, divina generatione, scilicet baptismo.

Deinde dicit, quod osculum significat sanctorum virorum lætitiam, qui delectantur sibi invicem spirituali lætitia in alterius bonis. *Consummatum*, scilicet monachum, *salutant*, id est, osculantur.

[1] Vel potius, uti jam diximus, ἐνεργούμενος ab ἐνεργεῖσθαι ab ἐνέργεια, vis, actio [ἐν, ἔργον].

6

ANTIQUA TRANSLATIO.

In fine autem omnium sacerdos in divinam communionem vocat consummatum, significans sacre quoniam perfectus, si vere in monachicam pervenit et in coadunatam anagogen, non contemplator solummodo erit secundum se sacrorum, neque juxta medium ordinem in communionem veniet sacratissimorum symbolorum, sed cum divina a se participatorum sacrorum scientia altero modo supra sacram plebem in assumptionem veniet divinæ communionis. Propter quod et sacerdotalibus ordinibus in sacre communicativis suis sanctificationibus, in fine sanctissimarum suarum oblationum sanctissimæ Eucharistiæ communio traditur a consummante eos summo sacerdote, non solum quia divinorum mysteriorum assumptio uniuscujusque hierarchicæ participationis est consummatio, sed quia et ipsam communionem et divinissimam donationem proportionaliter eis secundum singulas sacræ omnes ordinationes participant, ad propriam eorum positionis anagogen et consummationem.

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO

Sub finem denique sacerdos initiatum invitat ad præcipuam illam Dei communionem, sancte per hoc indicans, eum qui initiatus est, si vere ad monasticum illud singulare institutum pervenerit, non solum eorum quæ ad ipsum pertinent sacrorum spectatorem fore, nec ea duntaxat ratione qua medius ordo ad sanctissimorum sacramentorum communionem accessurum; verum etiam divina illorum quæ percepit sacramentorum cognitione fretum, alio modo quam sanctus populus ad divinæ communionis participationem promovendum. Hanc utique ob causam, sacris etiam ordinibus, sub finem eorumdem sanctissimæ consecrationis, divinissimæ eucharistiæ communio traditur a pontifice qui illos consecravit; non idcirco solum, quod divinorum perceptio mysteriorum sit summa quædam cujuslibet hierarchicæ participationis, verum etiam, ut omnes sacri ordines ipsius, quod communicatur divinissimi muneris pro captu suo participes exsistant, ad suæ deificationis promotionem atque perfectionem. V

delectatione divine gustans et videns quam suavis est Dominus : et ideo etiam superiores ordines quando consecrantur, in fine communicantur, non solum quia omnis ritus hierarchici perfectio est Eucharistia, sed quia quilibet ordo participat hoc sacramento secundum suam proportionem, superiores scilicet eminenter quando ordinantur de ordine in ordinem, sumunt corpus Christi, quod de cætero alio eminentiori modo participaturi sunt.

DIVISIO ET EXPOSITIO TEXTUS.

Deinde ponit theoriam communionis, et primo ostendit quare ultimo communicatur. Secundo confirmat per simile in aliis, ibi, *Propter quod et sacerdotalibus*, etc.

Dicit ergo primo, quod per hoc quod sacerdos in fine dat sibi corpus Christi, significat quod si vere perveniat ad perfectionem suæ professionis, non tantum intuebitur et sumet symbola corporis et sanguinis Christi, sicut populus : sed contemplabitur intellectualem eorum scientiam, et quodam superiori modo a plebe particeps erit communionis, scilicet per interiorem refectionem in divina

Communionem, scilicet corporis Christi : *consummatum*, id est, monachum : *anagogen*, id est, sursum ductionem, *monachicam*, id est, quæ professionem decet monachi : *sacrorum*, id est, symbolorum : *medium ordinem*, id est, populi : *scientia* per intellectum spiritualium.

Sacerdotalibus, id est, sacra dantibus de quibus dictum est, *sanctificationibus*, id est, consecrationibus : *oblationum* quibus offeruntur Deo in sua consecratione : *consummante*, id est, consecrante, *donationem*, scilicet Eucharistiæ, *ad propriam anagogen positionis earum*, id est, ordinationum, *ut sursum ducantur* per hoc, secundum uniuscujusque analogiam.

ANTIQUA TRANSLATIO.

Comprehensum est igitur a nobis quomodo sanctæ quidem teletæ purgatio sunt, et illuminatio, et consummatio : ministri autem purgativus ordo : sacerdotes vero illuminativus : consummativus autem deiformes summi sacerdotes. Purgativus vero ordo sacræ inspectionis et communionis non particeps quantum adhuc purgatus. Contemplativus ordo sacer populus. Consummatus ordo est adunatorum monachorum. Sicut enim secundum nos hierarchia Deo traditis ordinibus sacre disposita cœlestibus hierarchiis conformis est, divinæ imitationis suæ, quantum in viris, salvans deiformes characteres.

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Conclusum igitur a nobis quod sanctæ quidem initiationes sint expiatio, et illuminatio, et perfectio; ministri vero sint ordinis expiatorii, sacerdotes illustrantis, pontifices denique deiformes, consummantis. Ordo autem qui expiatur sacrorum adspectu atque communione frustratur, quod adhuc expiationi vacet. Ordo autem cui sacrorum adspectus indulgetur, pius est populus. Ordo autem perfectus est singularium monachorum. Ita enim hierarchia nostra ordinibus a Deo traditis sancte digesta, conformis est cœlestibus hierarchiis, dum deiformes notas signaque Deum exprimentia pro viribus conservat.

EXPOSITIO TEXTUS.

Deinde recapitulat, dicens : Dictum est a nobis, quod cum sint tria in quibus consistit hierarchiæ omnis (teletæ, perfectores et perfecti) quod teletæ dividuntur in tres, scilicet in purgationem, illuminationem, quæ referuntur ad baptismum et sunt ejus, et consummationem. Similiter perfectores quidam sunt purgantes, ut diaconi : quidam illuminantes, ut sacerdotes : quidam perficientes, ut Episcopi. Similiter perfecti quidam sunt in ordine purgatorum, scilicet qui excluduntur ab inspectione et communione sacramentorum, qui dividuntur in quinque, ut dictum est, et illuminati, scilicet populus : et consummati, scilicet monachi. Et sic nostra hierarchia conformis est angelicæ quæ consistit in purgatione, illuminatione, et perfectione.

Ministri, id est, diaconi : *quantum adhuc purgatus*, id est, sicut decet eum qui adhuc est in ordine tali. Alia translatio, « *sicut qui adhuc purgatur.* » Nostra dico, *salvans* in se *characteres*, id est, similitudines divinæ bonitatis, *divinæ imitationis suæ*, id est, angelicæ, hoc est, quibus Deum imitantur.

8

ANTIQUA TRANSLATIO.

Sed dicis, quia cœlestibus hierarchiis desunt omnino purgati ordines (non enim justum neque verum dicere tamquam jam quædam cœlestis dispositio sit polluta). Ego autem quia quidem immaculati perfectissime sunt,

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Sed objicies, in cœlestibus hierarchiis non esse ordines qui expientur (nefas enim et falsum est dicere, cœlestem quampiam distinctionem esse sceleri obnoxiam) ; ego vero, nisi a sanctissima prorsus mente aberrem,

et castissimum supermundane habent, confiteor omnino, si non omnino recido sacratissimo intellectu. Si enim aliquis eorum a malitia respectus, cœlesti quidem et inconfusa cadit divinorum animorum harmonia, in obscurum apostaticarum multitudinum evectus est casum. Sed est dicendum mirabiliter in cœlesti hierarchia, quia purgatio in subjectis essentiis a Deo tamquam ignotorum illuminatio, in perfectiorem eis scientiam ducens divinarum cognitionum, et ignorantiam eorum quorum nondum scientiam habebant, utpote purgans per primas et diviniores essentias reductas in superiores divinarum contemplationum et manifestiores claritates. Sic et illuminati ordines sunt et consummati, et purgativi et consummativi secundum cœlestem hierarchiam, tamquam excellentissimis et divinissimis essentiis inferiores sacras et cœlestes dispositiones, cum omni castitate purgantibus ordinibus et proportionibus cœlestium hierarchiarum, implentibusque eas divinissimarum illuminatione, et consummantibus in sacratissima hierarchicarum intelligentiarum scientia. Etenim jam a nobis dictum est, et eloquiis divinitus comparatur, non eas esse omnes cœlestes dispositiones in omnibus sacris deividis illuminationum scientiis, sed ex Deo quidem immediate primas, per illas autem similiter iterum ex Deo subjectas proportionaliter eis illuminari manifestissimis divinitatis radiis claris.

omnino affirmarim, cœlestes essentias esse penitus immaculatas, atque supramundiali modo omnem habere puritatem. Nam si quæ in vitium prolapsa sit, continuo etiam a cœlesti illa purissimaque divinarum mentium harmonia defecit, et ad obscuram apostaticæ turbæ ruinam pertinet. Sancte tamen etiam fateri liceat, in cœlesti hierarchia, rerum quas hactenus ignorarunt, illustrationem inferioribus naturis esse quamdam velut expiationem, qua et ad perfectiorem rerum divinarum scientiam adducuntur, et a rerum, quarum hactenus scientia caruerunt, ignoratione quodammodo purgantur, dum a primis et divinioribus essentiis ad sublimiores clarioresque divinarum contemplationum illustrationes promoventur : atque ita in cœlesti hierarchia etiam ordines sunt qui illustrantur et qui perficiuntur, sicut qui purgant, et qui illustrant, et qui perficiunt; sic ut naturæ, quæ supremæ ac cæteris diviniores, subordinatas sibi sacras ac cœlestes adornationes ab omni quidem ignoratione (modis scilicet cœlestibus istis hierarchiis accommodatis) purgent; impleant vero ipsas divinissimis illustrationibus, perficiantque liquidissima divinarum intelligentiarum scientia. Etenim jam a nobis dictum est, et ab eloquiis divinis pronuntiatum, non easdem esse omnes cœlestes descriptiones, neque pares in omnibus istis sacris divinarum illustrationum scientiis, sed ex Deo quidem immediate primas, per illas autem rursum ex Deo inferiores, pro ipsarum modulo et captu lucidissimis divini radii splendoribus illuminari.

DIVISIO ET EXPOSITIO TEXTUS.

Sed dicis quia, etc.

Hic ponit quæstionem contra immediate dicta, et primo ponit quæstionem. Secundo, confirmat eam, ibi, *Ego autem quia quidem*, etc. Tertio solvit, ibi, *Sed est dicendum*, etc.

Est ergo quæstio contra hoc quod dictum est, quod nostra hierarchia est conformis angelicæ, in hoc quod habet purgandos, illuminandos et perficiendos : sed hoc videtur falsum, in cœlesti hierarchia enim non videntur esse aliqui ordines purgandorum, cum non sint ibi aliqui immundi qui excluduntur a participatione divinorum. Et hanc dubitationem confirmat dicens, quod omnes sunt mundissimi, et non fuit aliquis malus qui non ceciderit cum apostaticis Angelis, et remanserit in illa hierarchia.

Jam, id est, post casum malorum et confirmationem bonorum, *quædam dispositio cœlestis*, id est, aliquis ordo de cœlesti hierarchia : *castissimum*, neutrius generis. *A malitia receptus*, id est, malus factus, *inconfusa*, id est, sine mixtione malorum ad bonos : *cadit*, id est, cecidit.

Vel loquitur ex hypothesi, scilicet si possibile esset aliquem malum fieri ex eis, statim caderet : unde quoniam nullus cœlestium animorum post dæmonum casum malitia umquam captus est : hoc enim neque a divina didicimus Scriptura, neque quisquam ex divinis sapientibus Patribus dixit. Hæc autem sciens per indulgentiam ait, ac si aliquis dicat, quomodo mundissimi quidem sunt, immaculati et purgatione non indigent : verum et si daremus quemquam eorum in aliqua malitia factum, utique in contrarias virtutes procederet, ita ut reliqui similiter innocentiam habeant et purgatione non indigeant : et quod hoc ita sit, manifeste monstravit, dicens enim ad objectionem, proprium sensum, et verum subinferebat.

Multitudinum, scilicet dæmonum.

Deinde solvit dicens, quod mirabilis purgatio cœlestis hierarchiæ est per hoc quod inferiores ordines removentur a nescientia per hoc quod illuminantur a superioribus, circa quædam divina quæ ante nesciebant : quia non omnes omnia sciunt, sed inferiores de multis docentur a superioribus. Et secundum hunc modum superiores sunt purgantes, illuminantes et perficientes, et inferiores purgati, illuminati et perfecti. Et hoc sufficienter expositum et disputatum est in tertio capite. *Cœlestis hierarchiæ*.

In subjectis, id est, inferioribus, *a Deo*, quia non agunt nisi in virtute quæ procedat in ipsos a Deo : *ignorantiam*, id est, nescientiam : « Est enim ignorantia proprie, ut dicit Augustinus, eorum quæ « quis scire tenetur, » et est peccatum, *Implentibus*, vel immittendo novas formas, vel eas quas habent magis simplificando : et quanto simplicior est, tanto

est universalior et ad plura se extendit, sicut dicit Avicenna, quod « superiores « essentiæ habent formas magis univer- « sales : » et hoc idem dicitur in libro de *Causis* : *dictum est* in *Cœlesti hierarchia*. *Deividis*, id est, quibus Deus videtur : iterum *ex Deo* quia virtus divina in omnibus operatur.

CAPUT VII.

ANTIQUA TRANSLATIO. | BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

De perficiendis in dormientibus. | *De iis quæ fiunt circa defunctos.*

SYNOPSIS CAPITIS

Prima parte hujus capitis tradit :

I. Sanctos ex hac vita lætos decedere futuræ beatitudinis spe plenos; et eorum corpora in resurrectione futura gloriosa.
II. Recenset diversorum errores circa mortuos, et assignat rationem, cur tristes moriantur ii qui male vixerunt.
III. In morte sanctorum fideles etiam lætari.

Secunda parte describit ritum sepeliendi mortuos, sive ecclesiasticos, sive sæculares fideles.

Tertia parte subjungit contemplationem, in qua exponit:

I. Quid sibi velit fidelium sepultura.
II. Quid cantica et lectiones.
III. Cur ad sepulturam admittantur ordines qui vacant expiationi, exclusis solis catechumenis.
IV. Quid sibi velint preces antistitis super defuncto, et cur illum salutet.
V. Quales promissiones factæ sint defunctis piis ; et quid sinus Abrahæ significet.
VI. Cur pro defunctis oretur; et quibus defunctis preces prosint.
VII. Ait antistitem, tamquam Dei interpretem, defuncto promissa a Deo præmia addicere : et ibidem explicat, quam habeat potestatem ligandi et solvendi.
VIII. Cur defunctus inungatur.
IX. Agit de loco sepulturæ; et exponit quid sibi velit illa finalis affusio unguenti.
X. Ait invocationes consecrationis non esse propalandas.
XI. Disputat, cur infantes adhuc rationis incapaces baptizentur.

ANTIQUA TRANSLATIO.

His autem diffinitis, necessarium est dicere, ut æstimo, quæ a nobis sacre in dormientibus perficienda sunt. Etenim neque hoc commune est sanctis et immundis : sed sicut diversa forma est utrorumque vitæ, sic ad mortem venientes, qui quidem sacram habent vitam, in veras promissiones divinitatis respicientes, tamquam veritatem suam in ea quæ secundum ipsam est resurrectione contemplaturi, cum firma et vera spe in lætitia divina ad mortis summum veniunt, velut ad finem divinorum certaminum, in perfectissima et non deficiente vita et salute, quæ secundum eos erunt omnino scientes per futuram suam universalem resurrectionem.

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

His ita constitutis, necessario etiam dicendum arbitror de his quæ circa defunctos a nobis sancte fiunt. Neque enim hoc sacris profanisque commune est; sed, sicut diversa est utrorumque vitæ forma, sic dum ad mortem pergunt hi quidem qui sanctam vitam traduxerunt, ad veras Dei promissiones intuentes, quarum veritatem quodammodo in resurrectione jam conspexerunt, cum firma et vera spe, gaudioque divino ad mortis terminum, tamquam ad finem certaminum proficiscuntur ; quod certo sciant sua omnia, propter futuram suam resurrectionem, in tuto fore in illa perfecta æternaque vita et beatitudine.

In tertia comparat hos ad alios, ibi (§ 5), *Talium autem nullo*, etc.

Prima autem pars dividitur in duas. In prima enim continuat se ad praecedentia. In secunda prosequitur, ibi, *Etenim neque hoc commune*, etc.

Summa per se patet.

DIVISIO ET EXPOSITIO TEXTUS.

His autem diffinitis, etc.

His scilicet quæ pertinent ad ingredientes et proficientes, *diffinitis*, id est, determinatis, *in dormientibus*, id est, mortuis, sunt enim quasi dormientes apud Deum in cujus potestate est revocare eos ad vitam quasi a sommo, quamvis in se sint mortui.

In parte superiori determinatum est de operationibus hierarchicis, quæ sunt circa ingredientes et proficientes, in parte vero ista determinat de operibus hierarchicis, quæ sunt circa exeuntes : et hi sunt morientes. Mors autem duplex est, scilicet corporis, qua separatur anima a corpore : et sacramentalis, qua moritur quis veteri vitæ.

Primo ergo determinat de operatione hierarchica, quæ est circa morientes prima morte. In secunda circa morientes secunda morte, ibi (§ 20), *Quod autem et pueros nondum divina*, etc.

Prima autem pars dividitur in partes tres. In prima ponit quæ perficiuntur vel efficiuntur a Christo in morientibus : unde intitulatur de *perficiendis in dormientibus*, id est, de his quæ in mortuis perficiuntur. Secundo ponit ritum, ibi (§ 6), *Congregans divinus sacerdos*, etc. Tertio ponit theoriam, ibi (§ 7), *Sed hæc quidem si viderint*, etc.

Prima autem pars dividitur in partes tres. In prima ostendit quid efficiatur a Christo in sancte morientibus. In secunda, quid in non sancte morientibus, ibi (§ 4), *Coinquinationibus autem pleni*, etc.

Deinde prosequitur, et dividit in partes tres. In prima ostendit quid specialiter ab injustis efficiatur in his qui sancte moriuntur quantum ad totius hominis vitam. In secunda specificat et secundum animam et secundum corpus, ibi (§ 2), *Sanctæ enim animæ*, etc. In tertia ponit diversas opiniones super his quæ determinata sunt, ibi (§ 3) *Immundos vero*, etc.

Primo ergo dicit, quod non idem agitur in sancte morientibus et immundis, sicut nec similis fuit eorum vita : sancti enim intendentes ad divina promissa, veniunt ad mortem cum gaudio sicut ad coronam certaminis accipiendam : sciunt enim indubitanter, quid eis futurum sit in alias vita, quam habebunt per resurrectionem.

Etenim, quasi dicat : Ideo dicendum est de perficiendis in dormientibus, quia hujusmodi perfectiones sunt proprie operationes hierarchiæ, in quibus infideles non communicant. *Immundis*, id est, infidelibus vel peccatoribus. *Venientes*, supple, diversimode recipiunt : non enim in eodem loco sepeliuntur : ita quod, *qui quidem*, etc., id est, qui sancte vixerint, *suam*, id est, divinarum promissionum, *secundum ipsam*, scilicet veritatem vel divinitatis virtutem, *contemplaturi* suscipiendo quod promissum est : *firma* pro-

pter puritatem conscientiæ, *vera* propter promissionem fidei *mortis summum*, id est, ultimum vel optimum quod tunc de laboribus præmiantur, *finem divinorum certaminum*, id est, quibus pro Deo certarunt, pro his coronandi : ipsi, dico, *scientes omnino*, id est, indubitanter certitudine fidei, *quæ erunt secundum eos*, id est, quis erit eorum status in alia vita, *perfectissima*, quia omnis abscindetur corruptio, *et non deficiente*, quia vita et salus erit eis, *per resurrectionem suam futuram universalem*, quia omnes resurgent etiam cum omnibus membris.

2

ANTIQUA TRANSLATIO.

Sanctæ enim animæ ad eam in mala secundum hanc vitam potentem cadendo conversionem non venientes, in ea iterum generatione inconversibilem habebunt deiformissimam transordinationem. Munda autem sanctarum animarum conjuga et coeuntia corpora conscripta et commilitantia, secundum divinas suas collocationes in animarum incommutabili secundum divinam vitam fundamento recipient propriam resurrectionem : eo enim quod in vita erant secundum hanc vitam in sacris animabus, velut membra Christi facta, deiformem et incorruptibilem immortalemque et beatam recipient quietem. In his ergo sanctorum est quies in lætitia et immobili spe, in divinorum certaminum proventura summum.

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Nam sanctæ quidem animæ cum in hac vita degentes adhuc perverti possint, in regeneratione illa ad statum immutabilem Deoque maxime conformem transferentur. Pura vero illa corpora, quæ sanctis animabus copulata cum iisdem simul et ambularunt, et descripta sunt, atque una certarunt, pro divinis sudoribus, in animarum secundum divinam vitam firmitate, sibi quoque propriam resurrectionem sortientur : sanctis enim animabus copulata, quibus in hac vita conjuncta fuerant, ut quæ jam Christi membra facta sint, deiformem et incorruptam, atque immortalem beatamque requiem consequentur. Hinc fit ut sanctorum obdormitio sit in lætitia certisque spebus, dum ad certaminum divinorum finem venit.

EXPOSITIO TEXTUS.

Sanctæ enim animæ, etc.

Hic ostendit specialiter quid recipiant secundum animam primo, et secundum corpus, ibi, *Munda autem sanctarum*, etc.

Dicit ergo primo, quod sanctorum animæ in illa vita mutabuntur in quamdam firmitatem, quia non poterunt converti a Deo cadendo in mala quæ sunt secundum vitam istam : et similiter sancta corpora illis conjuncta in quibus animæ Deo militaverunt, recipient simul cum anima per resurrectionem immutabilem vitam et beatam quietem, propter hoc quod membra Christi fuerunt unita suis animabus.

Sanctæ animæ non venientes ad eam conversionem potentem in mala, quæ sunt secundum hanc vitam cadendo, quia potentia cadendi, *in ea iterum generatione*, id est, iterata corporis restitutione secundum resurrectionem in *transordinationem deiformissimam immutabuntur inconversibilem*, id est, in hoc quod ulterius a Deo ad peccata converti non poterunt. Et hoc dabitur eis in præmium : quia quando potuerunt converti, noluerunt. *Conjuga* quantum ad unionem ad esse unum constituendum, *coeuntia* quantum ad unitatem operationis, *coambulabilia conscripta* quantum ad divinam prædestinationem : alia littera, « *conscripta* « *commilitantia* » quantum ad pugnam : et iterum, dico, hæc *conrecipient*, id est, simul cum animabus, *propriam resurrectionem*, quia eadem numero resurgent, *secundum divinas suas collationes*, id est, secundum diversa loca in quibus sepulta sunt : vel secundum hoc quod fuerunt firmiter collocata in Deo obediendo spiritui, et hoc *incommutabili fundamento animarum secundum divinam vitam*, id est, quando animæ fundabuntur incommutabiliter in divina et incorruptibili vita.

Eo enim quod corpora *erant mixta*, id est, conjuncta *velut membra Christi* [1]. Et hoc etiam meritum *recipient* pro præmio, *deiformem quietem*, id est, immutabilem, vel similitudinem Dei, *et incorruptibilem* quantum ad particulares corruptiones, *immortalem* quantum ad universalem corruptionem, *beatam* quantum ad gloriam corporis. Sciendum tamen, quod sola glorificatio cadit sub merito sanctorum, et non immortalitas, cum communiter boni et mali incorruptibiles resurgant : sed non omnes immutantur, ut dicit Apostolus, I ad Corinth. xv, 51 [2]. Et ideo ista immutatio cadit sub merito : immortalitas autem non est a natura, sed ex merito Christi : meruit enim toti naturæ humanæ immortalitatem. *In his*, scilicet prædictis bonis ipsa *quies proventura in lætitia et immutabili spe in summum*, id est, præmium.

[1] I ad Corinth. vi, 15 : *Nescitis quoniam corpora vestra membra sunt Christi?* Cf. etiam I ad Cor. xii, 27.

[2] I ad Corinth. xv, 51 : *Ecce mysterium vobis dico : Omnes quidem reburgemus, sed non omnes immutabimur.*

3

ANTIQUA TRANSLATIO.

Immundos vero alii quidem in non subsistentiam irrationabiliter æstimant redire. Alii vero corporalem in semel corrumpi propriarum animarum conjugationem velut incompactam eis existentem deiformem vitam et beatam quietem, non intelligentes neque satis in scientia divina eruditi inchoaverunt jam secundum nos in Christo deiformissimam vitam. Alii autem corporum aliorum distribuunt animabus conjugationes, injuste agentes hoc in ipsis, ut æstimo, suspicantes divinis animabus et a sacris retributionibus non recte privantes ad finem venientia divinissimorum cursuum Alii autem, nescio quomodo ad materiales notiones revocati, dixerunt conformem hujus vitæ sanctis repromissionem sanctissimam et beatissimam quietem, et escas proprias mutatæ vitæ eis qui in Angelis sunt, injuste projecerunt. Sed non recidet aliquis a sacratissimis viris in tales errores : sed confestim se suscepturos esse Christiformem quietem, scientes cum in finem venient hujus vitæ in incorruptionem suam viam velut propinquiorem jam factam manifestis vident, et donatio-

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Profanorum autem alii quidem sine ratione putant corpora nostra penitus aboleri ; alii vero censent corporeum hoc cum propriis suis animabus conjugium repudio semel dirimendum, tamquam illis in deiformi vita beataque requie parum consentaneum ; nequaquam intelligentes, neque scientia divina eruditi, nos jam deiformem in Christo vitam inchoasse. Alii autem animabus aliorum corporum conjugia attribuunt, in quo, mea quidem sententia, quantum in ipsis est, injuriam irrogant corporibus, quæ cum divinis animabus collaborarunt, eademque sacris suis præmiis defraudant, cum divinum cursum consummarint. Alii porro, nescio quo pacto, ad terrenas cogitationes dilapsi, dixerunt, præsenti vitæ similem beatis promissam esse sanctissimam beatissimamque sortem, cibosque vitæ variabili proprios iis qui angelis æquales sunt, nefarie applicuerunt. Sed absit, ut umquam sanctus vir quispiam in istiusmodi errores incidat ! verum illi sancti, qui se totos Christiformem sortem percepturos cognoverunt, ubi ad hujus vitæ finem accesserint, viam suam ad II

nes divinitatis laudant, et divinæ delectationis implentur ad ea quæ retro sunt conversionem, non in aliquo timentes, sed bene scientes, quia possessa bona firmiter et æternaliter habebunt.

incorruptionem, quasi jam propinquiorem factam, intuentes, summi Dei munera collaudant, divinaque voluptate adimplentur, non jam amplius perverti metuentes, sed probe cognoscentes, se bona parta firmiter perpetuoque possessuros.

EXPOSITIO TEXTUS.

Immundos vero, etc.

Hic ponit diversas opiniones de resurrectione, et primo ponit quatuor falsas, secundo unam veram, quæ est secundum fidem, ibi, *Sed non recidet aliquis*, etc.

Prima ergo opinio erat, quod anima secedebat in non ens, et hæc opinio fuit Empedoclis qui ponebat animam esse harmoniam : destructo enim harmonico, harmonia non remanet.

Secunda opinio quæ incipit, ibi, *Alii vero corporalem*, etc., fuit Platonis, qui dicebat, quod « animæ in morte non corrumperentur, sed redirent ad stellas « quarum compares factæ sunt, et a quibus in corpora infunduntur : » et hoc quantum ad bonos. Malorum enim animas dicebat in vilius corpus descendere, sicut de viro in mulierem, et deinde in aliud brutum, et de nobiliori in vilius, quousque pœnitentiam egissent, et reciperentur ad stellas. Corpus autem tamquam non pertinens ad aliquam naturam stellarum perpetuam, dicebat non esse iterum animæ uniendum, ut cum ipsa immortalitatem participaret : et sic negabat resurrectionem corporum.

Tertia opinio quæ incipit, ibi, *Alii autem corporum*, etc., dicebat, quod in resurrectione uniebatur anima corpori, in quo mortaliter vivebat, sed non eidem quod deposuerat : sed assumebat corpus subtile æthereum : et hic fuit error Origenis in quibusdam suis scriptis, quamvis in aliis neget, et tunc temporis erat forte opinio aliquorum hæreticorum, sicut erant Simoniani.

Quarta opinio quæ incipit, ibi, *Alii autem nescio*, etc., dicebat, quod resurget anima cum corpore eodem, sed quod illud corpus utetur cibis sicut nunc, et aliis delectationibus corporalibus, et nihil esse beatitudinem : et hoc dixit Papias Hierapolites, quem secuti sunt etiam in hoc Appollinaristæ, et hoc etiam dicit Mahumet in lege sua, et similiter Judæi in Talmuth dicentes quod « comedent anseres « in alia vita, et leviathan. »

Primam opinionem non refutat, quia reputat eam omnino irrationabilem et a Philosophis etiam refutatam. Secundam reprobat per hoc quod vita perpetua jam incepit in corpore Christi, quod est ejusdem speciei cum nostris corporibus, et ita nostra corpora sunt connaturalia incorruptibili rei. Tertiam reprobat per hoc quod non est justum si cum anima præmiaretur, corpus (quod cum ipsa etiam laboravit in merito) esset expers a præmio. Quartam reprobat ex hoc quod sanctis est repromissa vita similis Ange-

lis. Matth. xxii, 30 : *Erunt sicut Angeli Dei.* Unde injustum foret dicere futuram eis naturalem vitam : et propter hoc non est in hos errores cadendum ex vera fide Christi, qui docet, quod in fine vitæ sancti scient se recepturos quietem similem Christo, et in anima et in corpore, et quod implebuntur divinis delectationibus et non corporalibus, nec timebunt recidere in priores ærumnas et peccata, firmati æternaliter in beata vita.

Immundos, id est, infideles, *in non subsistentiam*, id est, in non esse, *redire*, scilicet animam et corpus redire in elementa.

Alii vero dicunt *corporalem conjugationem animarum propriarum*, id est, conjunctionem corporum ad animas proprias esse *in semel corrumpi*, id est, quousque iterum semel corrumpatur homo, deinde non recipere eadem, *velut deiformem vitam*, id est, perpetuam, *incompactam eis*, scilicet corporibus, id est, inconvenientem, quia non sunt de natura incorruptibilium, *non intelligentes* isti errantes, quod sancti jam *inchoaverunt divinissimam vitam in Christo secundum nos*, id est, quod nostra immortalis vita jam incepit in Christo, sicut dicitur ad Col. iii, 3 : *Vita vestra est abscondita cum Christo in Deo.* Conjunctam cum eo quasi habentes imo inchoatam. Et hoc concordat alteri translationi quæ sic habet : « *Alii autem a propriis ani-* « *mabus semel abrumpi corporalem com-* « *municationem sicut inconvenientem ip-* « *sis in deiformi vita et bonis finibus,* « *non intelligentes neque sufficienter in* « *scientia divina docti inceptam jam in* « *Christo nostram deiformissimam vi-* « *tam.*» *Conjugationes*, id est, conjunctos, *suspicantes*, id est, opinantes ipsi, *privantes non recte* corpora *venientia* perseveranter *ad finem*, scilicet morem, scilicet *divinis animabus*. *Materiales notiones*, id est, non cognoscentes nisi materialia, *dixerunt sanctissimam repromissionem sanctis* factam *et beatissimam quietem esse conformem vitæ hujus* corruptibilis, *et projecerunt injuste*, id est, indigne attribuerunt *escas proprias* huic *vitæ mutatæ*, id est, a qua mutati sunt, vel quæ in motu est, *his qui in Angelis sunt*, id est, qui in numero Angelorum computati sunt. *A sacratissimis viris*, id est, doctrinis Catholicorum Patrum. *Christiformem*, id est, in corpore et anima sicut Christus. I ad Corinth. xv, per totum caput [1] : « Si Christus resurrexit, et nos resurgemus. » *Scientes*, scilicet sancti mortui, *vident viam in incorruptionem suam*, id est, corporis et animæ simul, *propinquiorem*, quam prius, quia oportebit prius mori, et deinde resurgere, *manifestius* dotati una stola et securi de reliqua : *donationes* jam exhibitas, quoad animam, et exspectatas secure quoad corpus, *laudant* per gratiarum actionem : *divinæ*, non materialis, genitivus pro ablativo : *non in aliquo*, id est, nullo modo *timentes conversionem ad ea quæ retro sunt*, scilicet peccata, vel præteritæ vitæ conditiones.

[1] Cf. præcipue I ad Corinth. xv, 12 et seq., 20 et seq., 42 et seq., 51 et seq.

4

ANTIQUA TRANSLATIO.

Coinquinationibus autem pleni et immundis maculis, qui quidem sacram quamdam consecuti sunt doctrinam, ipsi vero eam ex proprio animo perdite repercutientes, sponte in corrumpentes se dederunt concupiscentias, cum ad finem veniunt huic vitæ imparati, ut eos bene spernens manifestat eloquiorum divina legislatio, perditas propriis passionibus voluptates aliis oculis inspicientes, et sacram vitam a qua stulte recesserunt, deificantes, miserabiliter et coactive rescinduntur hac vita, ad nullam sacram spem manuducti propter pessimam vitam.

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Verum qui iniquitatibus nefariisque sceleribus sunt cooperti, siquidem aliquam sacram hauserint instructionem, eaque ex animo perniciose abjecta ad corruptrices voluptates sponte sua devoluti fuerint, cum jam ad vitæ finem pervenerint, non jam eis lex divina æque despicabilis apparebit, sed perniciosas passionum suarum voluptates aliis longe oculis adspicientes, sanctamque vitam, quam imprudenter neglexerunt, beatam prædicantes, miseri et inviti ex hac vita decedunt, propter vitam suam pessimam nulla sancta spe fulti.

Deinde dicit, quod illi qui coinquinantur maculis peccati, quamvis sunt consecuti sacram doctrinam, habentes fidem informem, quia tamen resistunt doctrinæ sanctæ, dantes se concupiscentiis carnis, quando veniunt ad mortem, inveniuntur non præparati ad beatam vitam : et ideo sacra doctrina in contemptum eorum docet, quod post mortem condemnabunt vitam suam præteritam, et laudabunt vitam sanctorum, a qua stulte recesserunt, et sic torquebuntur dolore interiori, non habentes spem ulterius perveniendi ad vitam sanctorum, propter vitam præteritam ab eis male peractam.

EXPOSITIO TEXTUS.

Maculis, scilicet peccatorum, *doctrinam*, scilicet fidem informem, *ex proprio animo*, id est, proprium motum sequentes, *perdite*, id est, ad suam perditionem, *repercutientes*, eo quod bona doctrina, quantum in se est, ad bonum, cui mali resistunt, non usi sunt : *corrumpentes* virtutem et bonum naturæ, vel errantes, *ad finem*, scilicet mortis, *huic vitæ* quam consequuntur, *eloquiorum*. Sap. v, 8 : *Quid nobis profuit superbia ?* etc.

Perditas, id est, perditionis causas, *aliis oculis*, non secundum substantiam, sed secundum affectum, quia quod prius cum gaudio et amore viderunt, postmodum tristitiæ causa eis erit, *a qua stulte*, etc.

Deificantes, id est, glorificantes : alia littera, « *beatificantes*, » *rescinduntur* contra seipsos pugnando, *coactive* propter impossibilitatem bene operandi, ex *hac vita*, in qua vivunt damnati, *pessimam vitam* quam in hoc mundo egerunt.

5

ANTIQUA TRANSLATIO.

Talium autem nullo futuro secundum dormitiones sanctorum virorum. Ipse quidem ad finem veniens propriorum certaminum, lætitia sancta repletur, et cum delectatione multa ad viam ascendit divinæ iterum generationis. Dormientis autem domestici secundum divinam familiaritatem, et similem conversationem, ipsum qui est beatificant, ad palmiferum optate venientem finem, et victoriæ causali gratulatorios cantus referunt, adhuc et se venturos fore similem adoptantes quietem : accipientes vero eum ad summum sacerdotem ducunt, tamquam ad coronarum divinarum donationem. Ipse autem cantans suscipit et perficit secundum legem sacram in sancte dormientibus perficienda.

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Quoniam autem in sanctorum obdormitionibus nihil horum accidit, is qui properat ad finem certaminum suorum sancta quadam lætitia completur, magnaque cum jucunditate sacræ regenerationis iter ingreditur. Propinqui autem ejus qui defunctus est, pro jure divinæ propinquitatis ac morum similitudine, beatum ipsum, uti vere est, prædicant, quod ad optatum victoriæ bravium pervenerit, auctorique victoriæ cantica gratiarum solvunt, atque sibi similem sortem optant ; denique assumentes ipsum ad antistitem portant, quasi sacris coronis numerandum ; qui libenter eum suscipit, eaque justa peragit, quæ divino instituto exhibentur iis qui sancte obdormierunt.

tuum ad Episcopum, qui est loco Dei, sicut ad accipiendum præmium a Deo pro bonis quæ gessit : et Episcopus suscipit eum cum cantu, et facit ea quæ sunt facienda circa dormientes, ut post dicet.

EXPOSITIO TEXTUS.

Talium autem, etc.

Deinde comparat sanctos morientes malis, dicens, quod nullus malorum moritur sicut sancti moriuntur : sanctus enim vir veniens ad mortem in qua finiuntur sua certamina, impletur gaudio, sanctam resurrectionem exspectans, et tunc illi qui sunt sibi familiares ut consortes divinæ vitæ, reputant eum beatum, quia venit ad palmam quam optavit, de quo gratias Deo referunt, optantes et ipsi ad similem venire finem, et portant mor-

Talium, scilicet coinquinationibus plenorum, *ipse*, scilicet sanctus vir. *Iterum generationis*, id est, iteratæ factionis, scilicet resurrectionis, *divinæ*, id est, divina virtute factæ, non naturali, *ad viam*, mors enim est via in resurrectionem, quia non resurgit qui non mortuus est, et quia ex glorificatione animæ venitur in gloriam corporis. *Dormientis*, id est, mortui *secundum divinam familiaritatem*, non secundum carnalem cogitationem, *ipsum qui est*, scilicet mortuum, qui utcumque est, vel qui vere incipit esse propter incorruptionem, *beatificant*, id est, beatum reputant, *ad palmiferum finem*, id est, ad mortem, in qua palmam pro victoria accipiat, *optate*, secundum eorum desiderium, *causali*, id est, Deo qui est causa omnis victoriæ, *secundum legem*, id est, secundum ordinationem hierarchicam.

6

ANTIQUA TRANSLATIO.

II. Mysterium in sancte dormientibus.

Congregans divinus sacerdos sacrum chorum, siquidem sanctifico fuerit ordine dormiens, in conspectu divini altaris recumbere faciens eum, initiatur Deo oratione et eucharistia : si autem sanctis monachis aut sacro populo coordinatus est, ad honorabile sacerdotium, ipsum recumbere facit ante sacerdotalem introitum. Deinde perficit ad Deum eucharistialem orationem summus sacerdos : consequenter autem ministri in divinis eloquiis prolatas non mendaces promissiones de sacra nostra resurrectione legentes, sacre confitentes, hæc cantant et potentes psalmicorum eloquiorum cantus : deinde ministrantium primus resolvit catechumenos, et prædicat jam dormientes sanctos, cum quibus dignatur modo defunctum coordinata recitatione, et hortatur omnes in Christo pete-

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

II. Mysterium super his qui sancte obdormierunt.

Coacto cætu sacro, divinus antistes, si quidem in sacris fuerat qui obdormivit, ante divinum altare illum inclinans, infit orationem ad Deum et gratiarum actionem ; sin autem sanctis monachis sanctove populo annumeratus fuerat, ad venerandum sacrarium ante sacerdotum introitum collocat. Præsul deinde peragit ad Deum precem et gratiarum actionem ; deinceps vero diaconi, verissimis de resurrectione promissis, quæ divinis Scripturis inserta sunt, recitatis, iisdem consona atque æquivalentia Psalmorum cantica concinunt : tum archidiaconus catechumenos dimittit, sanctosque jam defunctos commemorat, quibus recens vita functum consimili commemoratione censet aggregandum, hortaturque omnes, illi ut beatum in Christo finem petant ; tum accedens divinus antistes

re beatam consummationem. Deinde accedens divinus summus sacerdos orationem sacratissimam super eo facit, et post orationem ipse summus sacerdos salutat dormientem, et post cum præsentes omnes. Salutantibus autem omnibus infundit dormienti oleum summus sacerdos, et pro omnibus orationem sacram faciens reponit in domo honorabili corpus cum aliorum coordinatorum sanctorum corporibus.

precem super eo sacratissimam peragit, qua finita, ipsemet antistes defunctum salutat, et cum illo præsentes omnes. Quo peracto, antistes defunctum oleo perfundit, et pro omnibus prece facta, honorato loco corpus collocat una cum æqualibus aliis corporibus sanctis.

DIVISIO ET EXPOSITIO TEXTUS.

Congregans divinus, etc.

Hic ponit ritum eorum quæ per ministros Ecclesiæ circa mortuum agebantur, et primo ponit operationem sacerdotum. Secundo, operationem ministrorum, ibi, *Consequenter autem ministri*, etc. Tertio, operationem Episcopi, ibi, *Deinde accedens divinus*, etc.

Primo ergo dicit, quod sacerdos, quando aliquis sanctorum moritur, congregat totum chorum clericorum : et si mortuus fuerit de tribus ordinibus superioribus, ponitur corpus ejus ante altare : sed si fuerit monachus, aut aliquis de populo, ponitur extra chorum : et circa Episcopus facit gratiarum actionem Deo pro defuncto, et diaconi legunt Scripturas, in quibus promittitur resurrectio, et cantant idem, unde cantant Psalmos, et archidiaconus expellit catechumenos, et recitat alios sanctos mortuos, et in fine recitat præsentem mortuum commemorans cum aliis sancte mortuis, et monet ut omnes petant beatam mortem in Christo : et tunc Episcopus accedit et osculatur eum, et deinde omnes qui adstant, et tunc ungit eum oleo sancto, et faciens orationem sepelit eum in cœmiterio cum corporibus aliorum sanctorum.

De *sanctifico ordine*, scilicet perficientium, ut Episcopus, vel sacerdos, vel diaconus : *recumbere faciens*, reponens ante altare, *initiatur*, id est, consecrat eum Deo, sicut dixit Moyses ad Phinees, Vos initiatis manus nostras, etc., id est, consecrastis. *Eucharistia*, id est, gratiarum actione : *coordinatus*, id est, si fuerit de ordine monachorum vel populi : *sacerdotium*, alia translatio, « *sanctuarium*, » id est, ante locum ubi stant sacerdotes, id est, in introitu chori ubi stat populus : *eucharistialem orationem*, id est, missam vel gratiarum actionem, quia sicut dicit Augustinus, « Orationes vel eleemosynæ « pro valde bonis sunt gratiarum actio- « nes .» *In divinis eloquiis*, sicut dicit Apostolus, I ad Thessal. IV, 12 et seq., et I ad Corinth. XV per totum caput, et Joan.

xi, 32 et seq[1]. *Potentes* virtute ad expellendos dæmones, quia continent in se totam sacram Scripturam, ut supra habitum est. *Primus*, id est, Archidiaconus, *resolvit*, id est, expellit, *prædicat*, id est, laudat vel clare annuntiat, *dignatur*, id est, dignum reputat ut cum aliis eum ordinet : *salutat*, id est, osculatur, *infundit*, alia translatio, « *superfundit*, » quia forte in fronte defuncti projiciebat sacrum oleum, *pro omnibus*, id est, coram omnibus, vel pro omnibus fidelibus defunctis, vel qui ibi sepulti sunt, *in domo honorabili*, id est, in dormitorio mortuorum, vel cœmiterio : *coordinatorum*, id est, qui sunt ejusdem ordinis cum ipso.

ANTIQUA TRANSLATIO.

III. Theoria.

Sed hæc quidem si viderint aut audiverint immundi a nobis perficienda, late ridebunt, ut arbitror, et erroris nostri miserebuntur. Non oportet autem ad hoc mirari : si enim non crediderint, ut eloquia aiunt, neque intelligent. Nos autem invisibilia perficiendorum inspicientes, Jesu luciduco dicimus quomodo non irrationabiliter

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

III. Contemplatio.

Hæc quidem si adspexerint profani, I
vel a nobis fieri inaudiverint, profuse, ut existimo, ridebunt, et erroris nostri ipsos miserebitur. Verum non est quod hoc miremur : nisi enim crediderint, juxta Scripturam, non intelligent. Nos interim, intelligentiis eorum quæ geruntur perceptis, prævio duce Jesu dicamus, non abs re præsulem, eum qui

[1] Hæc etiam hodie cantantur vel recitantur in Officio defunctorum.

summus sacerdos in æque ordinatum chorum introducit et imponit dormientem : signat enim mirabiliter secundum illos fore omnes in ipsa iterum generatione recubitus puram hic propriam vitam implentes. Utpote, si deiformem quis habuit hic et sacratissimam vitam, quantum viro Dei imitatio comprehensibilis est, in divinis erit per sæculum futurum, et beatis quietibus : ipsi autem per formæ summam si subsistentiam sacram similiter, conformes et ipse sanctis recipiet retributiones. Pro hac divina justitia summus sacerdos gratias agens, orationem sacram facit, et colendam laudat divinitatem, tamquam destructivam contra omnes nos injustæ et tyrannicæ potentiæ, transducentemque nos in proprias justificationes.

defunctus est in chorum ordinis sui introducere ac recondere : nam sancte declarat omnes in regeneratione sortes istas obtenturos, ad quas hic vitam propriam direxerint. Ut puta, si quis hic vitam sortitus sit sanctissimam, eamque duxerit deiformem, in quantum nempe Deum imitari quis potest ; in futuro sæculo divino beatoque otio fruetur : sin remissiorem quidem illa deiformi, simul tamen sanctam vitam quis egerit, paria et ipse meritis suis præmia referet. Divinus itaque antistes pro divina hac justitia gratias agens rem sacram peragit, atque venerandum laudat Dei principatum, quod iniquum tyrannicumque imperium, quo omnes premebamur, exterminavit, et nos ad justissima sua judicia transtulerit.

DIVISIO ET EXPOSITIO TEXTUS.

Sed hæc quidem, etc.

In parte ista ponit theoriam teletæ dormientium, et dividitur in partes duas. Primo enim dicit quomodo ea quæ circa mortuos aguntur, videntur infidelibus derisibilia. Secundo ostendit non esse derisibilia, manifestando quid spirituale lateat in sensibilibus actionibus, ibi, *Nos autem invisibilia*, etc.

Dicit ergo primo, quod si infideles videant hæc quæ dicta sunt circa mortuos peragenda, deridebunt et nos errare reputantes, misericordia movebuntur ad nos quasi ad errantes : et hoc non est mirum, quia spiritualem intellectum harum actionum non capiunt, cum non credant.

Late, id est, lato ore : *erroris* videtur enim esse erroneum mortuis cantare vel legere, qui non intelligunt, et immundum esse osculari eos, et superfluum orare pro eis, quia Philosophi probaverunt, quod mortui non transmutantur de bono in malum, nec e converso. *Eloquia*, Isa. vii, 9 : nostra littera habet, *Si non credideritis, non permanebitis*.

Nos autem invisibilia, etc. Hic incipit exponere quid spiritualiter significant ea quæ circa mortuum aguntur. Et primo quid significet quod ponitur in choro ante altare, vel extra chorum ad introitum ejus. Secundo, quid cantus et lectiones, ibi (§ 8). *Divinarum quoque*, etc. Tertio

quid catechumenorum exclusio, ibi (§ 9), *Intende quia*, etc. Quarto, quid ea quæ per Episcopum ultimo complentur, ibi (§ 10), *Deinde accedens divinus*, etc.

Primo ergo dicit, quod quamvis illi derideant, nos tamen debemus spirituale signum ipsorum dicere et contemplari : ideo enim ponitur mortuus in choro si fuit sacerdotalium ordinum, vel extra si fuit de ordine monachorum aut plebis, ut significetur quod in resurrectione quilibet ponetur per modum vitæ suæ, scilicet in eminentiori quiete beatitudinis si fuerit perfectus in vita sua, et inferius secundum quod inferioris vitæ in sanctitate fuit : et propter hoc etiam reposito corpore hic vel ibi, sacerdos vel Episcopus gratias agit Deo, qui sic juste distribuit beatam vitam et quietem secundum modum propriæ justitiæ.

Invisibilia visu exteriori, id est, intellectualia quæ significantur, *perficiendorum*, id est, symbolicarum actionum, *in æque ordinatum*, scilicet ipsi mortuo, ut si fuit in ordine sacra dantium, ponitur in eorum choro : et similiter si fuerit de monachis aut de plebe ponitur extra chorum : *dormientem*, id est, mortuum, *significat enim in ipsa iterum*, id est, iterata *generatione*, scilicet resurrectione, *fore omnes recubitus*, id est, diversas quietes et mansiones *secundum illos*, *implentes propriam vitam puram hic*, id est, secundum quod aliquis in hoc mundo pure vivit. Alia littera, « *in quibus* « *hic propriam vitam sortiti sunt.* » *Quis*, id est, aliquis, *quantum viro comprehensibilis est imitatio Dei*, id est, quantum homo potest attingere ad imitationem Dei, *quietibus* Deo similioribus et beatioribus : *ipsi autem*, vel « *alii*, » alia littera, scilicet qui sunt inferioris vitæ, *per summam subsistentiam formæ* id est, per hoc quod subsunt in forma vivendi his qui summam justitiæ vitam agunt : alia littera, « *per extremam* », id est, inferiorem, formæ scilicet vivendi demissionem, eo quod remissius vivunt, *sacram similiter* subjacentem vitam, quamvis vitam habentes sicut et superiores : vel « *cum*, » alia littera : *conformes* suis meritis *ipsæ* eorum animæ : alia translatio, « *si autem a deiformi* « *secundum summum subjectam san-* « *ctam.* » *Contra omnes nos* pugnantis *potentiæ*, scilicet dæmonem : *in proprias*, id est, in præmia propriarum virtutum.

8

ANTIQUA TRANSLATIO.

Divinarum quoque promissionum lectio et cantus, manifestatoria quidem sunt beatissimarum quietudinum, in fragilitate habentes divinam consummationem æternaliter gravabunt : dormientis vero divinitus receptiva, viventium autem adhuc exhortativa ad similem consummationem.

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Cantica porro divinarum promissionum ac lectiones explicant nobis sedes 11
illas beatissimas, ad quas ii, qui divina perfectione præditi sunt, promovebuntur ; et quæ eum, qui sancte vita functus est, excipiunt, viventes autem ad similem vitæ finem adhortantur.

EXPOSITIO TEXTUS.

Deinde dicit, quod cantus et lectiones manifestant quietes sanctorum in alio sæculo et pœnas malorum : et sic in receptione mortui ostendunt in his quæ promittuntur, et viventes hortantur ut taliter agant quod ad similem finem veniant sicut ille venit, ut et ipsi similiter recipiant.

Quietudinum in quibus sancti requiescunt, et lectiones *gravabunt æternaliter*, id est, in æternum puniendos ostendunt, *habentes divinam consummationem in fragilitate*, id est, eos qui a divina perfectione deficiunt, infirmitatem carnis sequentes. Alia translatio, « *in quibus*, » scilicet quietibus, *qui divinam habuerunt æternaliter constituentur*, et sic referatur totum ad sanctos, et litera plana est : *receptiva*, scilicet lectio, id est, receptos eos ostendens, *ad similem consummationem*, id est, ut sancte moriantur sicut ille mortuus est.

ANTIQUA TRANSLATIO.

Intende, quia nunc non omnes juxta consuetudinem purgandi ordines resolvuntur : soli vero sacris expelluntur choris catechumeni : etenim ipse quidem ineruditus est universaliter omnis hostiæ sacræ, et ad nullum neque parvum neque magnum sacre consummandorum inspicere ei fas est, tamquam neque sacrorum contemplationem virtutis participans per prælucentem et luciferam theogenesiam. Cæteri vero purgandorum ordines in doctrina, jam fiunt quidem sacræ traditionis, stulte autem ad ea quæ inferius sunt iterum recurrentes, oportet in ea quæ ante sunt propriam reductionem perficere, divinorum quidem, quantum in symbolis, sacre adspectibus et communicationibus rationabiliter segregantur : nocebunt enim immunde eorum participantes, ad plurimum divinorum, et suum venient contemptum. Non inconvenienter adsunt in nunc perficiendis, aperte edocendi et videntes secundum nos formidinem mortis et sanctorum retributiones a veris eloquiis laudatas, et caligines fore talibus immundis infinitas. Permittitur enim

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Cæterum observa, quomodo non omnes qui expiationi vacant ordines pro more jam dimittantur, sed soli catechumeni a sacro choro arceantur, quod nimirum hic ordo sacri omnis mysterii sit expers, neque fas sit illi quidquam sive parvum, sive magnum, eorum quæ sancte peraguntur adspicere, quippe qui necdum ejus virtutis particeps existat, quæ assurgit ad divina contuenda, quam solummodo indulget sacra illa regeneratio, quæ primam lucem confert. Cæteri autem ordines qui expiantur, jam pridem quidem sacris sunt instituti, sed quod stulte in deteriora relapsi sint, cum ad anteriora vitæ suæ rationes extendere debuissent, præcipuis quidem sacris illis divinis, quæ sub sacrosanctis signis latitant, interdicuntur, et ab eorumdem adspectu ac communione merito arcentur ; siquidem damnum referrent, si iisdem indigne communicarent, et ad majorem rerum divinarum suique contemptum devenirent. Non incongrue autem admittuntur ad ea quæ hic geruntur, ut perspicue discant et advertant mortis incertitudinem et sanctorum præ-

eis æque utile videntes sacre consummatum ex ministrativa recitatione socium vere existentem a sæculo sanctorum mirabiliter prædicatorum : et fortassis et ipsi ad simile desiderium venient, et ex ministrativa scientia edocentur beatam vere esse in Christo consummationem.

mia quæ in Scripturis veris celebrantur, quæque illis eorumque similibus impuris hominibus supplicia infinita intentantur : e quibus utique spectaculis forte fructum capient, dum cernent, eum qui sancte obiit ministrorum prædicatione celebrari, ut vere consortem sanctorum qui a sæculo sunt, ipsique fortassis consimili desiderio flagrabunt, et ministrorum disciplina docebuntur, quam vere beata sit in Christo consummatio.

EXPOSITIO TEXTUS.

Intende quia nunc, etc.

Hic dicit de exclusione catechumenorum.

Dicit ergo, quod in hoc ritu non excluduntur omnes ordines purgandorum, sed solum catechumeni : hi enim, quia nondum sunt consecuti lumen divinum per baptismum, non possunt aliquod sacrum videre sane, sicut nondum habentes spirituale esse : et ideo ab omnibus excluduntur. Pœnitentes autem de novo, et apostatæ quamvis excludantur a communione Eucharistiæ, ne per indignam participationem et divina et seipsos contemnant, ad suam perditionem sumentes : ab hoc tamen ritu non excluduntur, ut inducantur in timorem mortis ex ipsa visione mortui, et in desiderium eorum quæ sanctis retribuuntur, et fugiant ea quæ malis comminantur : et propter hoc etiam permittuntur audire recitationem qua præsens mortuus aliis sanctis connumeratur a diacono, ut hoc et ipsi desiderent, et docentur a diacono bonam esse mortem sanctorum.

Nunc, scilicet in hoc ritu, *consuetudinem*, Eucharistiæ et Chrismatis, *resolvuntur*, id est, excluduntur *catechumeni*. Hic appellantur catechumeni universaliter omnes non baptizati et energumeni. *Hostiæ*, id est, cujuscumque sacramentalis oblationis, *neque fas est*, etc., ne videntes quæ spiritualiter non intelligunt, derideant : *contemplationem virtutis* spiritualis *sacrorum*, id est, symbolorum : *theogenesiam*, id est, baptismum, *luciferam*, quia est teleta illuminationis, ut supra dictum est, *prælucentem*, quia est primum sacramentorum. *Traditionis* eorum quæ pertinent ad fidem et sacramenta, habent enim fidem informem, *quæ inferius sunt*, scilicet temporalia bona, *in ea quæ ante sunt*, scilicet spiritualia. Ad Philip. III, 13 : *Quæ quidem retro sunt obliviscens, ad ea vero quæ sunt priora, extendens meipsum. Segregantur* ab *adspectibus sacre divinorum*, id est, quibus divina sacre videntur, *quantum in symbolis* videri possunt, et hoc quantum ad Eucharistiam et Chrisma. *Enim*,

id est, quia *immunde participantes eorum*, id est, eis scilicet divinis, *nocebunt* sibiipsis, *et venient ad plurimum* per hoc *contemptum divinorum*, quæ immundo loco reponunt dum sumunt : quia per hoc salutis suæ detrimentum patiuntur, sicut enim dicitur I ad Cor. xi, 29 : *Qui manducat et bibit indigne, judicium sibi manducat et bibit. In nunc perficiendis* circa mortuum *fore*, id est, futura esse, *immundis*, id est, peccatoribus, *talibus*, quales ipsi sunt, *infinitas*, id est, æternas. *Sanctorum*, qui fuerunt *a sæculo*, id est, ab initio mundi, ut Abel, et Abraham, etc. : *prædicatorum*, id est, laudatorum, *ministrativa*, id est, diaconi, *consummationem*, id est, mortem *in Christo*. Apoc. xiv, 13 : *Beati mortui qui in Domino moriuntur.*

10

ANTIQUA TRANSLATIO.

Deinde accedens divinus summus sacerdos, sacram orationem super dormientem facit : et post orationem summus sacerdos eum salutat, et deinde præsentes omnes. Ipsa igitur oratio divinam bonitatem deprecatur omnia quidem dimittere per humanam infirmitatem commissa dormienti, ordinareque eum in lumine et regione viventium, in sinibus Abraham, Isaac, et Jacob, loco quo expellitur dolor et tristitia et angustia.

Hæ quidem ergo, ut arbitror, claræ

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Deinde accedens antistes precem sacram super defuncto peragit : qua finita, ipsemet antistes eum salutat, ordineque deinceps suo omnes qui adsunt. Rogat itaque precatione illa divinam bonitatem, ut defuncto peccata omnia dimittat, quæ per humanam infirmitatem contracta sunt, eumque in lucem sanctam ac vivorum regionem transferat, et collocet in sinu Abrahæ, Isaac et Jacob, in loco a quo dolor et tristitia gemitusque aufugiunt.

Hæc utique perspicua, ut arbitror, beatissima sanctorum præmia sunt. Ecquid enim perfectæ immortalitati

sanctorum retributiones. Quid enim fortassis fiet perfectissimæ lætitiæ et illuminatrici immortalitati componderatum? et si maximis nostris proportionibus significativis omni altiores animo promissiones significatæ, ab activa sua veritate relictas habent nominationes. Verum enim esse eloquium existimandum : *Quia oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit, quæ præparavit Deus diligentibus se* [1]. Sinus autem sunt, ut arbitror, beatissimorum Patriarcharum et reliquorum sanctorum omnium divinissimæ et beatissimæ quietes, deiformes recipientes omnes in eis ineffabilem et beatissimam consummationem.

omni tristitia carenti, luceque plenissimæ conferri valeat? præterquam quod promissiones istæ mente qualibet sublimiores, vel maxime ad captum nostrum accommodatis rationibus expressæ earumdem tamen appellationes a reali ipsarum veritate plurimum deficiant. Siquidem Scriptura hæc omnino vera est : *Quoniam oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit, quæ præparavit Deus diligentibus se.* Sinus autem, mea quidem sententia, sunt beatorum patriarcharum cæterorumque sanctorum divinissimæ beatissimæque quietis sedes, quæ viros omnes deiformes excipiunt in sua insenescibili beatissimaque consummatione.

DIVISIO ET EXPOSITIO TEXTUS.

Deinde accedens, etc.

Hic ostendit quid significent ea quæ per Episcopum ultimo aguntur, et primo repetit ritum : secundo signat theoriam, ibi, *Ipsa igitur*, etc.

Primæ partis summa patet. *Salutat*, id est, osculatur, *omnes præsentes*, supple, osculantur caput.

Ipsa igitur, etc. Hic ostendit quid significat ipse ritus, et dividitur in partes tres. In prima ostendit ad quid sit oratio. Secundo, movet quæstionem contra determinata, et solvit, ibi (§ 11), *Dices forte utique*, etc. Tertio, redit ad propositum, et complet theoriam, ibi (§ 14), *De dicta autem oratione*, etc.

Circa primum ostendit ad quid sit oratio. Secundo, exponit quoddam quod in oratione dictum est, ibi, *Sinus autem sunt*, etc.

Primo ergo dicit, quod Episcopus in oratione precatur Deum, quod dimittat illi mortuo peccata quæ humana fragilitate contraxit, et quod constituat eum in luce et regione viventium, in sinibus Abraham, Isaac, et Jacob, in loco unde

[1] I ad Corinth. II, 9.

aufugit dolor et tristitia : et per lucem et regionem viventium, significans præmia quæ retribuuntur sanctis, quæ significantur iis quæ apud nos sunt maxime : quamvis nihil horum quæ sunt apud nos, proportionetur illis bonis.

Per humanam infirmitatem, scilicet vel per ignorantiam, vel per subreptionem contigerunt propter multas concupiscentias impugnantes nos. *Ut arbitror* : non propter dubietatem dicitur, sed propter imperfectam expositionem. *Lætitiæ*, quæ erit in patria : *componderatum*, id est, proportionatum, *etsi promissiones* factæ sanctis *altiores omni animo* humano, quantum ad cognitionem et desiderium, *significatæ significativis*, id est, similitudinibus rerum, *maximis nostris proportionibus*, quæ sunt maximæ quoad nos scilicet, sic, dico, et etiam *habent nominationes relictas*, id est, deficientes, *ab activa veritate eorum*, id est, ab his quæ secundum veritatem efficiunt in nobis : totum interrogative, quasi dicat, quamvis nominentur his quæ sunt optima apud nos, adhuc tamen secundum veritatem excedunt tales similitudines et talia nomina. *Eloquium*, id est, I ad Cor. II, 9, et Isaiæ, LXIV, 4.

Deinde exponit quid dicatur sinus Abraham, et de quo dicantur beatæ quietes in quibus omnes sancti recipiuntur ad ineffabilem perfectionem *Patriarcharum*, quibus specialiter promissiones factæ sunt, *omnes deiformes*, id est, omnes sanctos, *consummationem*, id est, perfectionem, scilicet beatitudinem.

11

ANTIQUA TRANSLATIO.

Dices forte, utique hæc quidem recte dicta esse a nobis, dubitare vero hoc, quare divinam bonitatem summus sacerdos deprecatur, peccatorum petens dormienti remissionem, et deiformibus æquipotentem et lucidissimam partem. Si enim retributiones recipiat unusquisque a divina justitia, quæ in præsenti vita bonorum aut

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Fortassis autem ita quidem inquies recte a nobis dici, dubitare tamen te, cujus rei gratia divinam clementiam antistes deprecetur, poscens defuncto dari veniam peccatorum, et æqualem deiformibus viris lucidissimam sortem. Nam si quælibet a divina justitia recipiat retributionem eorum quæ in vita præsenti sive bene sive male gessit,

malorum peregit, finivit autem secundum hanc vitam proprias operationes qui dormivit, quomodo per quamdam summus sacerdos orationem in alteram requiem transvehet ultra dignitatem ejus?

defunctus autem in hac vita suas complerit actiones, quænam antistitis deprecatio ipsum ad aliam, quam in hac vita meritus est, quietis retributionem transferre possit?

DIVISIO ET EXPOSITIO TEXTUS.

Dices forte, etc.

Hic ostendit contra determinata, et dividitur in partes tres. In prima ponit dubium quod in secunda confirmat, ibi (§ 12), *Et quidem huic vitæ*, etc. In tertia solvit, ibi (§ 13), *Dico autem eloquia sequens*, etc.

Est ergo dubium contra hoc quod dictum est, quod sacerdos petit mortuum fieri consortem sanctorum, quod remittantur sibi peccata : retributiones enim in altera vita respondent operationibus istius vitæ, sicut ait Apostolus[1] : sed in morte finiuntur operationes præsentis vitæ : ergo frustra petitur aliquid pro eo quod non possit fieri mutatio status ejus.

Deiformibus, id est, sanctis : *qui dormivit*, id est, qui mortuus est.

12

ANTIQUA TRANSLATIO.

Et quidem huic vitæ respondentem habebit partem unusquisque, bene scio eloquia sequens. Sæpe enim inquit Deus adversum se : Et feret unusquis-

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Equidem probe scio, Scripturis consentiens, cuilibet pro meritis sortem reddendam esse. Conclusit enim, inquit, Dominus apud se, et *referet*

[1] Ad Hebr. II, 2.

que per corpus ea quæ gessit, sive bona, sive mala[1]. Quia vero justorum orationes et secundum hanc vitam et quanto magis post mortem in his qui digni sunt sacris orationibus, operantur tantummodo, eloquiorum nos docent traditiones vere? Aut quid a Samuel Saul adeptus est[2]? Quid autem Hebræorum populo profuit prophetica oratio[3]? Etenim tamquam si quis, sole propria donante lumina, illæsis oculis, in participatione solaris luminis petit fieri, proprios adspectus exterminans : sic ad impossibiles concupiscit et superfluas spes, qui sanctorum summe mirabilium orationes et secundum naturam eorum sanctas operationes flagitans, per negligentiam divinis donis et manifestissimis et deiformibus mandatis recedet.

unusquisque propria corporis, prout gessit, sive bonum, sive malum. Justorum autem preces etiam in hac vita, nedum post mortem, iis solis prodesse qui sanctis precibus digni sunt, veræ nos eloquiorum traditiones docent. Numquid Saul a Samuele adjutus fuit? aut Hebræorum populo prophetica precatio quidquam profuit? Etenim ac si quis, sole sanis oculis lucem suam largiente, solaris lucis particeps fieri petat, erutis sibi oculis : sic ex impossibili et inani spe pendet, quisquis sanctorum preces flagitat, dum ipsis connaturales exterminat actiones, divina munera negligens, et a clarissimis beneficiisque Dei mandatis recedens.

EXPOSITIO TEXTUS.

Et quidem huic, etc.

Deinde confirmat dubitationem, dicens, hoc certum esse ex divina Scriptura, quod unicuique retribuetur secundum quod in hac vita gessit : si igitur malis orationes factæ non prosunt etiam dum in hac vita sunt, si ipsi ad malum se convertant recedentes a Deo, sicut si quis eruens sibi aut claudens oculos, peteret participare lumen solis, petitio et desiderium suum esset vanum : multo minus malis mortuis prosunt sanctorum orationes, quia viventes adhuc habent operationes secundum hanc vitam quibus possunt mereri, mortui vero non.

Sed ad hujus evidentiam sciendum est, quod malis dum vivunt, valent orationes sanctorum, et merentur illis primam gratiam, sicut Stephanus Paulo, quamvis ipse malus numquam consequatur gratiam, si semper avertatur a Deo, quia Deus non operatur gratiam in nobis si voluntas dissentiat. De damnatis autem post mortem dicendum, quod orationes sanctorum non valent nisi per accidens : cum enim in pœna eorum sit ignis exterius, et vermis conscientiæ affligens interius, pœna quidem ignis numquam di-

[1] II ad Corinth. v, 10 : *Omnes enim nos manifestari oportet ante tribunal Christi, ut referat unusquisque propria corporis, prout gessit, sive bonum, sive malum.*

[2] I Reg. xv, 1.

[3] Exod. xxxii, 11 et seq., et 30 et seq. Jerem. vii, 16, et xi, 14.

minuetur, non enim potest diminui peccatum cui debetur pœna : vermis autem conscientiæ vel est de malo quod fecit, et sic non diminuitur, cum peccatum non remittatur : aut est de bono quod debuit facere, et sic etiam non diminuitur : aut est de hoc quod indignum se exhibuit ut pro ipso aliquid boni fieret, et quantum ad hoc solum potest diminui pœna ejus per suffragia viventium, dum sentit aliquid boni pro se fieri [1]. Reputamus enim frivolum quod quidam dixerunt, quod potest suspendi pœna damnatorum usque ad diem judicii, et quod alii dicunt, quod prosunt ad hoc ut tormenta levius ferant, quamvis ipsa non minuantur, volentes spiritualia conferre corporalibus : hoc enim est expresse contra Augustinum, qui dicit quod « si « sciret patrem suum esse in inferno, « non plus oraret pro eo quam pro dia« bolo », et quod « suffragia Ecclesiæ pro « valde malis sunt vivorum solatia : » et contra dictum Dionysii hic : et contra dictum Gregorii in *Moralibus* super illud Job, XLI, 23 : *Æstimabit abyssum, quasi senescentem.* « Eadem, inquit, cau« sa est, cur non oretur tunc pro homi« nibus æterno igne damnatis, quæ nunc « etiam causa est, ut non oretur pro dia« bolo angelisque ejus æterno igne depu« tatis. Non habent aliud pro se, nisi « quod frustrarentur orationes sanctorum : « sed quamvis non prosint illis pro qui« bus fiunt, prosunt tamen facienti« bus [2]. »

Bene scio, quod unusquisque, etc. *Enim*, id est, quia, *sæpe*, id est, in pluribus Scripturæ locis dixit *adversum se*, id est, contra illos damnatos. Alia littera melius habet, « *Inquit*, » scilicet eloquium, *Deus sepsit adversum me*, et sumitur de Job, XIX, 8 : *Semitam meam circumsepsit, et transire non possum* : in morte enim sepiuntur viæ hominum, ut ultra mereri non possint. *Et feret unusquisque*, II ad Cor. V, 10. *Traditiones eloquiorum nos docent*, quod orationes sanctorum *operantur tantummodo* in his qui sunt *secundum hanc vitam*, scilicet viventes, digni sacris orationibus, *quanto magis post mortem*, id est, in mortuis tantum qui digni sunt, valent. *Aut quid a Samuele*, etc. I Regum XVI, 1 : *Usquequo tu luges Saul, cum ego projecerim eum? Prophetica oratio*, scilicet Moysis : dicitur enim Exod. XXXII, 34, quod Moysi pro populo oranti respondit Dominus : *Ego in die ultionis visitabo et hoc peccatum eorum.* Et Jerem. VII, 16 : *Noli orare pro populo hoc, ne assumas pro eis laudem et orationem, et non obsistas mihi : quia non exaudiam te* [3]. *Donante* id est, immittente, *lumina illæsis oculis,* id est, sanis. Et per hoc quod dicit *donare*, non est intelligendum quod immittat radios ex libertate voluntatis, cum necessitate suæ naturæ lumen immittat : *donare* autem proprie pertinet ad ea quæ per libertatem voluntatis communicantur : sed loquitur per transsumptionem secundum quemdam modum loquendi, quo inanimata etiam inducuntur ad loquendum : unde dicit Commentator : « Vide ne arbitreris, quod solem « dixerit dare sua lumina (quomodo « enim, cum inanimalis sit, donaret?) « voluntatis quippe est donatio : sed est « modus loquendi, velut si quis inducat « solem dicere : Ego sanis oculis do « lumen, etc. » *Exterminans*, id est, claudens, vel eruens, *adspectus*, id est, oculos : *impossibiles spes* quas consequi non potest, *et superfluas*, quantum ad privationem finis : *divinis donis* quibus juvatur ad bene operandum, *mandatis* quibus instruitur quid faciendum sit, *manifestissimis*, quia homo dictat sic esse faciendum, *deiformibus*, per effectum.

[1] Cf. de Sacrificio missæ, tract. III, cap. 16.
[2] S. GREGORIUS, Lib. XXXIV Moral. cap. 12.

[3] Cf. adhuc Jerem. XI, 14.

§ 3

ANTIQUA TRANSLATIO.

Dico autem eloquia sequens, quod utiles omnino sunt in hac vita sanctorum orationes, secundum hunc modum, si quis divina appetens dona, et ad participationem eorum sacrum habitum habens, tamquam propriæ agnoscens parvitatis, veniens ad quemdam sanctorum virorum dignatus fuerit eum sui fieri adjutorem et conservum, lucrabitur omnino ex hoc orationis superantem utilitatem : consequetur enim quæ petit dona divinissima, recipiente eum divina bonitate, et propria reverente conscientia, et in sanctis laude, petitarum sacrarum petitionum laudabili desiderio, et consequenti et deiformi habitu. Est enim hoc divinis judiciis promulgatum, dignis divina dona participare, in ordine divinissimo donari per dignos tradere. Hunc ergo si quis dehonoraverit sacrum ornatum, et ad militarem æstimationem veniens, sufficientem seipsum æstimaverit ad divinum colloquium, et sanctos contempserit, et nullas petitiones dignas Deo et ne sacras petierit, et desiderium divinis non corroboratum habuerit, et sibimet consequens consequetur per seipsum imperitus petitionem.

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Hoc autem Scripturis consone affirmo, perutiles esse in hac vita sanctorum preces, modo quis sacrorum munerum desiderio incensus, et ad ea suscipienda pie affectus, tenuitatis suæ conscius, virum aliquem sanctum adeat, ac petat ut se adjuvet, ac Deum pro se roget, qua ratione sane maximum ex eo refert emolumentum ; potietur enim petitis donis divinissimis, religiosa sua conscientia, sanctorum reverentia et laudabili eorum quæ petit desiderio, et consentanea ac deiformi affectione ipsi suffragantibus. Etenim divinis id decretis stabilitum est, ut divina munera iis, qui eorumdem participatione digni sunt, eo quo Deum decet ordine distribuantur ab illis qui iisdem distribuendis sunt præfecti. Hunc itaque sacrum ordinem si quis violaverit et infelici elatione seductus, dignum se putaverit divina familiaritate, sanctosque despexerit, is certe, siquidem indignas Deo ac profanas res postulaverit, intentoque caruerit rerum divinarum desiderio ipsi consentaneo propter imperitam suam petitionem, per se nihil eorum quæ petit impetrabit.

EXPOSITIO TEXTUS.

Deinde solvit, quod orationes prosunt his, qui dignos se fecerunt ut eis prodessent, et non aliis, ut etiam dicit Augustinus.

Dicit ergo, quod orationes sanctorum qui sunt in hac vita, prosunt defunctis hoc modo, si aliquis veniens ad mortem habet desiderium æternæ beatitudinis, vel etiam, vivens scilicet, donorum quibus in hac vita juvatur, et ad participationem eorum habet etiam gratiæ habitum, ut cognoscat propriam infirmitatem, et veniat ad aliquem sanctum virum, rogans eum orare pro se, consequitur utilitatem super omnes utilitates hujus vitæ præsentis, scilicet divina dona, vel in hac vita, vel in alia, et hoc propter quinque. Unum est ex parte largientis, scilicet divina bonitas, quæ sui participes facit esse, secundum quod est proportionatus ad ipsum. Ex parte autem recipientis est humilitas, qua seipsum recognoscens, de se non confidit. Aliud est reverentia quam habet ad sanctos. Aliud est desiderium ad sacra quæ petit. Præterea est habitus gratiæ, qua dignus efficitur ut sibi prosint sanctorum orationes. Et ideo ei prosunt sanctorum orationes, propter hoc quod dignus effectus est : cum sit statutum divinum, quod communicet dona sua dignis per alios digniores. Sed si aliquis præsumat de seipso, volens per se accedere ad petendum a Deo, cum sit indignus, et contemnat sanctos, non petens eorum orationes, sed suas indignas petitiones Deo offerens, et non habeat firmum desiderium sacrorum quæ petit, nihil consequitur eorum quæ petit : quia per hoc indignus effectus est.

Eloquia, Jacobi, v, 16 : *Multum valet deprecatio justi assidua*. *Sanctorum*, qui sunt *in hac vita* : *habitum*, id est gratiam et charitatem vel affectum. Commentator quod interpres *habitum* transtulit, hic affectum dixit propriæ vitæ quæ ad virtutem tendit. *Agnoscens*, id est, cognoscitivus propriæ infirmitatis, *et conservum*, id est, ut simul cum ipso serviat pro se ad Deum. Si enim non vellet servire, oratio illius esset inutilis : *consequetur enim* utilitates hujus vitæ : *et propria reverente*, vel « venerante » secundum aliam litteram, *conscientia*, secundum quod de seipso formidat, *et laude in sanctis*, id est, secundum quod laudabiles sanctos reputat, ut eorum auxilium quærat : Alia translatio, « et propria suiipsius cognitione et in sanctis » reverentia consequenti, id est, convenienti ad petita. *Hoc est promulgatum divinis judiciis*, vel indiciis, scilicet Deum *participare divina dona dignis in ordine divinissimo donari*, hoc est, secundum quod Deum maxime decet, scilicet tradere minus dignis per magis dignos : lex enim divinitatis est per prima, secunda reducere : et ideo non est mirum si per sanctissimos viros aliqui consequantur salutem, dummodo digni sint. *Si quis ergo dehonoraverit hunc sacrum ornatum*, id est, ordinem quo inferiores per superiores accipere debent, *et veniens ad militarem æstimationem*, id est, ad hoc quod reputet se per se posse militare. Alia translatio, « miseram ei actionem, » et *sufficientem se æstimaverit ad divinum colloquium*, id est, ut ipse per se petat Deo, *et contempserit sanctos viros*, non petens orationes ipsorum, *et* ipse pro se *nullas petitiones dignas Deo*, id est, apud Deum, vel ut Deus exaudiat,

et ne, id est, neque *sacras* in se *petierit*, *et desiderium de divinis non habuerit corroboratum* : si quis, inquam, talis est, et ideo *imperitus* per seipsum petens, *consequitur per seipsum petitionem*, quæ est *sibimet consequens*, id est, secundum proportionem suorum operum. Vel aliter, et si quis non habuerit desiderium de divinis corroboratum, et consequens sibimet, id est, quod sibi esset conveniens, numquam talis consequetur, etc. : ut tota hæc clausula quæ suspensiva est ab illo (*hunc ergo*) interrogative legatur, quasi dicat, non, et huic concordat alia translatio, quæ sic habet : « Per seipsum « privabitur consecutione petitionis im- « piæ. » Alia etiam littera habet « indis- « ciplinabilem. »

14

ANTIQUA TRANSLATIO.

De dicta autem oratione, quam summus sacerdos superorat dormienti, in nos venientem ex divinis nostris ducibus traditionem dicere necessarium.

Divinus summus sacerdos, ut eloquia aiunt, explanator est divinarum justificationum : Angelus enim Domini omnipotentis est : didicit ergo ex Deo traditis eloquiis, quia sancte viventibus lucidissima et divina vita secundum dignitatem a justissimis redditur legibus, despiciente bonitate divinæ humanitatis ingenitas eis ex humana infirmitate maculas : quoniam quidem nemo, ut eloquia aiunt, mundus a sorde. Hæc quidem ergo summus sacerdos scit promissa ex veris eloquiis : petit autem continuo fieri, donari

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

De dicta porro precatione, quam antistes super defuncto facit, divinorum nostrorum præceptorum traductam ad nos traditionem exponere necesse est.

Divinus itaque antistes, ut eloquia testantur, interpres est divinorum judiciorum ; angelus enim Domini omnipotentis est Dei : quapropter ex Scripturis divinitus traditis accepit, quomodo iis, qui sancte vivunt, pro cujusque meritis divina clarissimaque vita ab æquissimis istis lancibus retribuatur, divina nimirum clementia, pro bonitate sua, maculas ex humana fragilitate contractas dissimulante, quod nemo, ut eloquia tradunt, mundus sit a sorde. Hæc itaque promissa novit antistes ex verissimis Scripturis ; quare

sancte viventibus sacras retributiones, simul quidem in Dei imitationem deiformiter efformatas, et aliorum donatas sicut proprias expetens gratias : simul autem et non mendaces promissiones sciens futuras, et præsentibus manifestans aperte, quia ab eo secundum legem sacram expetenda omnibus erit juxta divinam vitam consummatis.

petit illa compleri, indulgerique iis qui pie vixerint sacra præmia, simulque semetipse benigne conformans ad imitationem Dei, non secus aliis quam sibi ipsi dona poscens ac gratias ; sciens item promissiones Dei esse infallibiles, præsentibus etiam aperte declarat, illa quæ ab eo jure sacro postulantur, prorsus eventura illis, qui secundum Deum vitam consummarint.

DIVISIO ET EXPOSITIO TEXTUS.

De dicta autem oratione, etc.

In parte ista Dionysius redit ad propositum, et dividit in partes duas. In prima complet theoriam orationis ab Episcopo factæ. In secunda ponit theoriam eorum quæ consequuntur orationem, ibi (§ 18), *Sed redeamus in dictæ*, etc.

Prima dividitur in duas. In prima complet theoriam orationis. In secunda ostendit quare solus sacerdos orationem dicit cui omnes intendunt, ibi (§ 17), *Alii autem sic in summos*, etc.

Prima autem pars dividitur in partes duas. In prima ostendit, quod oratio summi sacerdotis est de his quæ scit Deo accepta. In secunda ostendit ipsi inesse virtutem discretivam ne petat quod non est petendum, ibi (§ 15), *Non enim summus sacerdos*, etc.

Dicit ergo primo, quod de oratione quam facit Episcopus supra mortuum, oportet eum dicere ea quæ per Apostolos in ipsum devenerunt.

Deinde dicit, quod Episcopus debet aliis explanare sacram Scripturam : nullus autem docere potest quod nescit : ergo oportet eum scire sacram Scripturam. Dicitur autem in ea, quod sancte viventibus redditur a divina justitia secundum dignitatem suæ vitæ : et quamvis in eo sint aliquæ maculæ ex infirmitate humana adhærentes (quia nullus est in hac vita sine sorde peccati) non tamen sibi ea imputat divina bonitas ex misericordia : ergo hoc scit summus sacerdos Deum velle, et ideo petit ut non obstantibus peccatis illis, statim defunctus consequatur id quod sibi debetur, ne scilicet differatur gloria sua propter peccata illa levia : et in hoc conformat se Deo dum procurat precibus aliorum salutem, ut ostendat etiam divinas promissiones esse veras, et quod sancti consequuntur illas : aliter enim frustra a peteret eas impleri, si Deus non decrevisset implere.

De dicta oratione specialiter, cum in communi dictum sit, quod orationes sanctorum valent in justis : vel ponit primum dictum referri ad orationes, quæ fiunt pro mortuis. *Dormienti*, id est, mortuo : *ducibus*, id est, Apostolis : *dicere :* alia littera, « *discere.* »

Explanator, quia *legem requirent ex ore ejus*, ut dicitur Mala. II, 7. *Justificationum*, quibus pro meritis reddit

unicuique, vel etiam justi fiunt : *omnipotentis* : nostra littera « exercituum » habet. *Jugis*, id est, legibus, *despiciente*, id est, non imputante, *humanitatis*, id est, motivo benignitatis, *ingenitas*, quia ex corruptione fomitis in nobis quasi inevitabiliter causatas, *maculas*, scilicet venialia peccata : *ut eloquia*, Job, xv, 14 : *Quid est homo, ut immaculatus sit ?* Et I Joan. i, 8 : *Si dicimus quoniam peccatum*, etc. : *continuo*, id est, statim, orat enim ne differatur gloria debita, et sic oratio ejus non valet pro his qui in inferno sunt, sed qui in purgatorio, *in Dei imitationem*, qui nostram salutem vult et operatur, *efformatus*, id est, conformatus, *expetens*, per orationem *donatas gratias aliorum* a se, id est, æterna præmia, quæ in tantum gratiæ sunt, in quantum ea non possumus mereri nisi per dona Dei : unde et dona recte dicuntur, *sicut proprias* eis : quia ex quo jam meruerint per suscepta, efficiuntur eis debita divina per promissiones : vel *sicut proprias* suas, quia est sollicitus de salute aliorum non tantum de sua : *præsentibus*, id est, sanctis qui vivunt et offerunt, *manifestans quia expetenda ab eo* quæcumque petitio *secundum legem sacram*, id est, quæ legi consonat, *erit omnibus consummatis*, etc. id est, adimplebitur in omnibus qui in sancta vita sunt mortui.

15

ANTIQUA TRANSLATIO.

Non enim summus sacerdos divinæ justitiæ propheta peteret aliquando, nisi a Deo amabilia, et ab eo donari divinitus promissa. Propter quod pro immundis non orat hic dormientibus : quoniam non solum prophetico in hoc averteretur ordine, et quid hierarchicorum superbe auderet a perfectionum principe movendus, sed quia injustam orationem non consequeretur, a justo

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Etenim antistes, cum sit præcipuus divinæ justitiæ præco, numquam postularet ea quæ non essent Deo quam gratissima, et juxta promissiones ejus deiformiter concedenda. Quamobrem defunctis improbis nequaquam istiusmodi precatur, non solum quod interpretis officium in hoc violaret, atque præsumptuose sibi quidquam munerum pontificalium arrogaret, ab auctore

eloquio ipse non immerito audiens, *Petitis, et non accipitis, quia male petitis*[1]. Ergo divinus summus sacerdos expetit divinitus promissa, et amabilia Deo, et omnino donanda : et hoc proprio deiformiter habitu ostendens bonorum amicorum Deo, et præsentibus aperte manifestans sanctis futura dona.

mysteriorum minime motus ; verum etiam quod impia petitione frustraretur, et a justo prorsus eloquio etiam ipse merito audiens : *Petitis, et non accipitis, quia male petitis.* Postulat itaque sanctus antistes ea quæ sunt divinitus promissa, et accepta sunt Deo, omninoque largienda ; et affectum benignitatis suæ clementissimo Deo ac præsentibus omnibus aperte declarans, quænam bona sancti adepturi sint insinuat.

DIVISIO ET EXPOSITIO TEXTUS.

Non enim summus, etc.

Hic ostendit, quod summus sacerdos habet discretivam virtutem, ne pro indignis petat, et primo ostendit hoc : deinde probat per auctoritatem sacræ Scripturæ, quod eorum est in discernendo sequi divinam determinationem, ibi (§ 16), *Sic et discretivas*, etc.

Dicit ergo primo, quod cum summus sacerdos sit doctor divinæ justitiæ, non petit nisi quæ Deo placent et quæ a Deo promissa sunt : et ideo oportet quod sciat discernere sanctos ab immundis, ne immundis mortuis petat sanctorum præmia, quæ illis dare non vult Deus, ut illis promisit : si enim peteret pro talibus, peccaret contra gradum proprium, cujus dignitas est ut semper moveatur secundum Deum, et præsumptione attentaret in sacra quæ indignis peteret, unde non exaudiretur : et ideo semper petit quæ Deo placent, et quæ ab ipso donata sunt : unde cum petit pro sanctis, ostendit affectum suum conformem divinæ voluntati, et quod promissa complenda sunt in sanctis.

Non enim, ac si diceret, quod propter hoc manifestat, quia non peteret nisi quæ Deo placerent. *Propheta*, id est, Doctor, *justitiæ*, quæ secundum merita hominibus reddit, *immundis*, id est, damnatis in inferno : *quoniam* ipse pontifex *movendus* in omnibus : alia translatio, *motus a principe perfectionum*, scilicet Deo, id est, qui in omnibus debet sequi divinam ordinationem, *non solum in hoc*, id est, propter hoc, sed et faceret contra dignitatem sui gradus ordinis, *et non solum superbe*, id est, præsumptuose, *auderet quid hierarchicorum*, id est, attentaret excedere hierarchiæ actiones, dum proprio nutu eis uteretur, non secundum

[1] Jac. iv, 3. Vulg. habet : *Eo quod male petitis.*

quod a Deo ordinatum est, non solum peccaret propter dicta, *sed* etiam *quia non consequeretur* suam *injustam orationem*, qua damnatis præmio justorum peteret : ipse, dico, *audiens a justo eloquio non immerito*, id est, non irrationabiliter tantum, *Petitis*, etc. Jacobi, IV, 3. *Expetit*, dico, *et ostendens* hæc scilicet *esse amabilia Deo*, *proprio habitu*, id est, affectione, *deiformiter Deo amico bonorum*, suus enim affectus est deiformis, in hoc quod appetit bonum sicut Deus etiam aliis, ut supra, *et manifestans præsentibus sanctis*, etc., vel *dona futura*.

16

ANTIQUA TRANSLATIO.

Sic et discretivas habent summi sacerdotes virtutes manifestatorias divinarum justificationum, non ut ipsorum irrationabilia desideria sapientissima divinitate ministratorie sequente, sed ut ipsis prophetice, submovente perfectionis principe spiritu, vocatos Deo juxta dignitatem segregantibus. *Accipite* enim, ait, *Spiritum sanctum : quorum remiseritis peccata*, *remittuntur eis : et quorum retenueritis*, *retenta sunt*[1]. Et divina revelatione sanctissimi Patris illuminato eloquio aiunt: *Quodcumque ligaveris super terram*, *erit ligatum et in cœlis : et quodcumque solveris super terram*, *erit solutum*

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Eodem modo antistites habent potestatem segregandi, tamquam interpretes divinarum justificationum ; non quod irrationalibus motibus sapientissima divinitas serviliter (ut honeste dixerim) obsequatur, sed quod ipsimet spiritu mysteriorum principali, a quo ad interpretandum moventur a Deo, pro meritis judicatos secernant. *Accipite* enim, inquit, *Spiritum sanctum : quorum remiseritis peccata*, *remittuntur eis ; et quorum retinueritis*, *retenta sunt*. Quin et ei, qui divinas revelationes a supremo Patre didicerat, in Scripturis dicitur : *Quodcumque ligaveris super terram*, *erit ligatum et in cœlis;*

[1] Joan. XX, 22 et 23.

et in cœlis [1] : tamquam Evangelista illo et omni juxta ipsum summo sacerdote secundum in eo factas paternarum sanctificationum revelationes, manifestator et consummator, amicos Dei adducente, et impios exhæreditante. Sacram enim illam theologiam, ut eloquia aiunt, non per seipsum motus, neque carne et sanguine revelantibus, sed a Deo invisibiliter eum propria docente respondit : *Tu es Christus filius* [2], etc. Divinis ergo summis sacerdotibus sic et discretionibus, et omnibus hierarchicis virtutibus utendum, quoquo modo consummationis princeps eos divinitas moverit.

et quodcumque solveris super terram, erit solutum et in cœlis, ita ut ille, omnisque pontifex illi similis, juxta revelationes paternarum justificationum sibi indultas, quasi interpres ac portitor Deo charos admittat, et impios excludat. Neque enim sanctam illam Dei professionem, ut eloquia testantur, motu proprio, carneve aut sanguine revelantibus, sed a Deo spiritaliter illum imbuente perdoctus, pronuntiavit. Quare sanctis antistitibus tam segregandi quam aliis sacris facultatibus utendum, prout ipsis divinorum auctor mysteriorum divinitus inspirarit.

EXPOSITIO TEXTUS.

Sic et discretivas habent, etc.

Hic dicit per auctoritatem sacræ Scripturæ, quod propter hoc habent virtutem discernendi, non ut Deus sequatur eorum irrationabilia desideria, sed ut ipsi moti a Spiritu sancto, discernant secundum quod a Deo discreti sunt : et propter hoc quando Deus dedit post resurrectionem discipulis potestatem ligandi atque solvendi, dixit eis : *Accipite Spiritum sanctum*, ut ostenderet, quod non deberent hoc facere, nisi instinctu Spiritus sancti. Et similiter quando specialiter datæ sunt beato Petro claves, dictum est de eo, quod Pater cœlestis et non caro aut sanguis revelavit sibi testimonium quod de Christo protulerat, scilicet ut per hoc ostenderetur quod ipse et alii omnes Pontifices qui habent vicem ejus, debent usum clavium secundum divinas revelationes exercere, vel in excludendo malos a cœlesti hæreditate, vel introducendo bonos et amicos Dei : et ideo in hoc et in omnibus aliis hierarchicis actionibus debet Pontifex sequi divinum motum.

Discretivas virtutes, scilicet duas claves, secundum unam quarum fit discretio inter lepram et non lepram, mundos et immundos, et secundum alteram fit exsecutio ligando et solvendo, facta discretione inter ligandos et solvendos : *manifestatorias divinarum sanctificationum*, ut scilicet in ipsis videatur divina justitia per conformitatem ad ipsum : vel ita quod non propria auctoritate et arbitrio hi audeant dis-

[1] Matth. XVI, 19.

[2] Ibid. XVI, 16.

cernere bonos a malis, sed solum manifestando aliis judicium divinum justum hoc jam decrevisse, *ut*, tamquam, *ministratorie*, id est, ancillariter : ancillaretur enim divina sapientia, si sequeretur hominum desideria, et non magis homines ejus discriminationem : sed hoc modo discretivas, *ut*, id est, tamquam *ipsis* summis sacerdotibus, *prophetice*, id est, divina inspiratione, *segregantibus vocatos a Deo*, a perversis, et hoc *Spiritu principe perfectionis*, id est, Spiritu sancto, *submovente*, id est, dirigente et instigante eos. *Ait* Dominus (Joan. xx, 22 et 23). *Eloquio* (Matth. xvi, 17). Petro *illuminato, secundum divinas revelationes sanctissimi Patris* Christi : alludit ad id quod dicitur, *Sed pater meus*, etc.

Tamquam illo Evangelista, id est, beato Petro Evangelii præcone, *et omni summo sacerdote juxta ipsum*, id est, dignitatem ejus habente. Alia translatio, « et omnis qui similis est ei Pontifex. » *Adducente amicos Dei* in regnum Dei, *et exhæreditante impios* a cœlesti hæreditate, *secundum revelationes*, etc., sicut qui est *manifestator*, divinorum judiciorum et *consummator*, id est, perfector subditorum : alia translatio, « *manifestative* et *consummatorie* », et est planior, id est, illuminando et perficiendo in divinis. *Theologiam*, scilicet, « Tu es Christus Filius Dei vivi, » *discretionibus* quantum ad usum clavium, *et omnibus* quantum ad aliæ quæ ad actiones hierarchias pertinent.

17

ANTIQUA TRANSLATIO.

Aliis autem sic in summos sacerdotes in quibuscumque agunt hierarchice, attendendum tamquam a Deo commotos. Spernens enim vos, ait, me spernit [1].

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Pontifices autem ita cæteris sunt observandi in iis quæ ut pontifices gerunt, tamquam ipsi a Deo moveantur. *Qui* enim, inquit, *vos spernit, me spernit*.

[1] Luc. x, 16 : *Qui vos audit, me audit : et qui vos spernit, me spernit.*

agere motus a Deo, alii subditi debent attendere ad ipsum, ut sequantur eum et obediant sibi tanquam moto a Deo : et hoc probat per auctoritatem Evangelii, et hoc est quod ipso solo orationem dicente, omnes ad ipsum attendunt.

EXPOSITIO TEXTUS.

Deinde dicit, quod cum ipse debeat

Aliis, scilicet subditis, *in quibuscumque agunt hierarchice* : quia si aliquid agunt contra ordinem hierarchicum, in hoc non sunt sequendi, sicut dicitur Matth. xxiii, 3 : *Omnia quæcumque dixerint vobis, servate et facite*, etc. Et Dominus, Luc. x, 16.

18

ANTIQUA TRANSLATIO.

Sed redeamus in dictæ orationis consequentiam. Perficiens enim eam summus sacerdos, et ipse salutat dormientem, et deinde prænsentes omnes: delectabilis enim est et honorabilis omnibus deiformibus secundum divinam vitam consummatus. Post vero salutationem infundit oleum dormienti summus sacerdos. Memento autem, quod secundum sacram theogenesiam ante divinissimum baptisma, prima participatio sacri symboli donatur perficiendo, post universalem prio-

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Sed jam ad ea, quæ dictam precationem subsequuntur, veniamus. Ubi pontifex eam finivit, ipsemet defunctum salutat, ac deinde omnes qui adsunt ; omnibus enim viris deiformibus admodum gratus est, et honore dignus, quisquis divinam vitam transegit. Post salutationem vero pontifex defuncto oleum affundit. Memineris hic, ut in prima illa regeneratione sacra ante sanctum baptismum, post antiquarum vestium depositionem, ille qui iniatur, in prima sancti symboli parti- VIII

ris vestimenti depositionem unctionis oleum : in fine autem omnium nunc super dormientem oleum effunditur. Et tunc quidem olei unctio ad sacra certamina vocat consummandum : nunc vero infusum oleum manifestat, secundum ipsa sacra certamina militantem consummatum dormientem.

cipatione, sacri chrismatis oleo inungatur ; et hic demum in fine omnium defuncto itidem oleum affunditur. Et tunc quidem olei inunctio baptizandum ad sacra certamina evocabat ; nunc antem affusum oleum declarat, eum qui defunctus est iisdem sacris certaminibus exactis functum esse.

DIVISIO ET EXPOSITIO TEXTUS.

Sed redeamus, etc.

Hic ponit theoriam eorum quæ consequuntur orationem, et dividitur in partes tres. In prima ponit theoriam osculi. In secunda, unctionis, ibi, *Post salutationem vero*, etc. In tertia, sepulturæ, ibi (§ 19), *Hæc perficiens summus*, etc.

Primo ergo dicit, quod dicta theoria orationis redeundum est ad ea quæ consequuntur orationem. Hoc ergo, quod Episcopus et omnes alii expleta oratione osculantur defunctum, significat quod ille qui moritur in divina vita, non est abominabilis, sed delectabilis omnibus sanctis.

Redeamus, propter digressionem quam fecerat de virtutibus discretivis et usu earum : *consequentiam*, id est, in ea quæ consequuntur ad orationem in ritu isto. Alia littera, « *consequentia*. » *Perficiens*, id est, explens *eam*, scilicet orationem, *honorabilis*, id est, reverendus, *consummatus*, id est, mortuus.

Deinde dicit, quod in baptismo primo recepit unctionem, post vestium depositionem tamquam vocandus ad certandum pro Christo : ita nunc ultimo inungitur oleo, ut ostendatur mortuus pro Christo in hac vita militasse.

Salutationem, id est, osculum. *Prima* quia ante hoc nullum sacramentum dabatur neque sacramentale, *perficiendo*, id est, baptizando, *theogenesiam*, id est, divinam generationem, id est, baptismum, *universalem*, quia erat primo quædam particularis exuitio quam non statim sequebatur unctio, sed abrenuntiatio, ut in ritu baptismi dictum est : *dormientem*, id est, mortuum.

19

ANTIQUA TRANSLATIO.

Hæc perficiens summus sacerdos reponit in domo pretiosa corpus cum aliorum æquipotentum sacris corporibus. Si enim in anima et corpore Deo amabilem vitam qui dormivit vivebat, pretiosum erit cum sancta anima commilitans ei corpus secundum divinas collationes : ubi divina justitia cum proprio corpore Christi donabit retributas quietes, tamquam coeunti et comparticipanti sacræ aut contrariæ vitæ. Propter quod et sacrorum divina legislatio divinas communicationes ambobus donat : animæ quidem, in pura contemplatione et scientia perfectorum : corpori vero per divinissimum tamquam in imagine unguentum, divinæque communicationis sacratissima symbola, totum hominem sacrificans et universalem ejus salutem sacrificantes, consummatissimam ipsius resurrectionem futuram fore denuntians, et Catholicam sanctificationem.

Consummativas autem invocationes non est justum scripturas interpretan-

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

His peractis, pontifex defuncti cor- IX
pus honesto loco recondit una cum cæteris ejusdem ordinis corporibus sacris. Si enim is qui defunctus anima simul et corpore sanctam vitam egit, corpus etiam una cum anima sancta simul in honore erit ac pretio, quod sacris sudoribus una concertaverit. Divina itaque justitia animæ et corpori condigna præmia largitur, tamquam comiti et consorti sive divinæ, sive contrariæ vitæ. Idcirco etiam sanctorum sacra functio divinas utrique participationes elargitur; animæ quidem, in purissima contemplatione et rerum perfectarum scientia; corpori vero sacratissimum unguentum quasi in imagine per sacratissima divinæ communicationis symbola totum hominem sanctificans, et integram salutem ejus operans, nec non denuntians per universales lustrationes perfectissimam ei fore resurrectionem.

Invocationes porro consecratorias X
nefas est scripto interpretari, et arca-

tibus neque mysticum earum aut in ipsis operatas ex Deo virtutes ex occulto ad commune educere : sed, ut nostra sacra traditio habet, sine pompa eas edocens doctrinis : et ad diviniorem habitum et anagogen amore divino et operationibus sanctis perfectus, extra perfectiva illuminatione ascendet ad excellentissimam eorum scientiam.

num earum sensum, virtutesque quas in iis Deus operatur, e secreto in publicum efferre ; sed, ut nostra sacrosancta traditio docet, ubi eas secretioribus instructionibus hauseris, atque ad habitum sacratiorem atque capaciorem intelligentiam, divino amore sacrisque actionibus consummatus evaseris, divina luce collustratus ad supremam earum scientiam subveheris.

EXPOSITIO TEXTUS.

Deinde dicit, quod Episcopus his peractis reponit corpus defuncti in cœmiterio cum corporibus aliorum sanctorum : ut ostendat, quod ille qui secundum animam et corpus in servitio vixerit, non solum secundum animam, sed etiam secundum corpus recipiet quietem a Deo, quod animæ collaboravit : et ideo nostra hierarchia communicat etiam divina, ungendo Chrismate, et dando Eucharistiam : et animæ quæ contemplatur spiritualia in symbolis, et in eorum scientia perficitur : ut scilicet ostendatur, quod in resurrectione perficietur anima et corpus.

Ultimo dicit, quod orationes quibus utuntur summi sacerdotes in consecratione sacramentorum, non debent publicari ab interpretatoribus sacræ Scripturæ, neque etiam occulta mysteria quæ in illis continentur, neque divinæ virtutes in ipsis existentes, sed debent occulta teneri sicut nobis occulte tradita sunt secundum dispositionem nostræ hierarchiæ : et soli illi qui sunt perfecti divino amore et sanctis operationibus, poterunt ascendere ex statu illuminationis ad altissimam scientiam illarum invocationum.

In domo pretiosa, id est, in cœmiterio, quia erat forte aliqua honesta domus juxta Ecclesiam ad hunc usum deputata : *aliorum* scilicet sanctorum *æquipotentum* sibi in sanctitate, *qui dormivit*, id est, qui mortuus est, *vivebat vitam*, sicut etiam dicebat Priscianus, « Vivo vi« tam, sedeo scamnum, ambulo iter. » *Secundum divinas collocationes*, id est, secundum loca in quibus collocabantur, vel secundum quod in Deo fuerunt in vita ista firmiter collocati : alia translatio, « *sudores secundum quod in divino ser« vitio laborando sudarunt* : » *ubi*, id est, in quibus collocationibus *donabit* corpori defuncti *quietes* cum corpore Christi. Ad Philip. III, 21 : *Reformabit corpus humilitatis nostræ configuratum corpori claritatis suæ*. Alia littera, « *Ip« si*, » scilicet animæ, *cum corpore proprio*, etc., *coeunti*, scilicet corpori, vel animæ secundum secundam litteram, *comparticipanti*, id est, cooperanti : alia translatio, « *coambulabili* : » *aut contrariæ*, scilicet *vitæ* peccati. *Legislatio*, scilicet hierarchiæ nostræ, *ambobus*, scilicet animæ et corpori, *contemplatione* quantum ad illuminationem, *in pura* quan-

tum ad purgationem, *scientia* quantum ad perfectionem : *unguentum*, scilicet Chrisma, *in imagine*, id est, in figura alicujus spiritualis *communicationis*, id est, Eucharistiæ, *sacrificans*, id est, sacrefaciens, *universalem*, id est, secundum animam et corpus, *consummatissimam* propter perfectionem gloriæ super perfectionem naturæ : *Catholicam*, id est, universalem. Alia translatio, « *Catholicis sanctificationibus*, » id est, quæ secundum fidem Catholicam fiunt.

Invocationes consummativas, id est, quibus sacramenta consecrantur, *mysticum*, id est, occultum, *virtutes ex Deo operatas*, quia virtus divina in his operatur, *ad commune educere*, id est, publicare : *sine pompa*, id est, sine manifestatione. Alia translatio, « *inegressibi-* « *libus doctrinis*, » quia non egrediuntur ad manifestum : et quamvis hoc sit, tamen *perfectus divino amore* quantum ad formam operis, *et sanctis operibus* ad *diviniorem habitum et* diviniorem *anagogen* participandum quam alii participant, *ascendet*, ex *illuminatione telearchica*, id est, quæ consistit in ipsis teletis, secundum quarum communicationem et inspectionem est status illuminatorum, *ad excellentissimam scientiam eorum*, scilicet invocationem, in quibus etiam est altior theoria quam in aliis quæ pertinent ad teletam, et hoc dicitur secundum perfectionis statum. Alia littera habet, « *extra perfectiva*, » id est, plusquam perfectiva, et hoc respectu aliorum quæ sunt in teletis. Alia translatio, « *perfectus ab illuminatione principis* « *perfectionis*, » id est, Dei, *sursum agens ad supremam*, id est, ad summam *istorum scientiam*.

20

ANTIQUA TRANSLATIO.

Quod autem et pueros nondum divina intelligere valentes, sacræ participes fieri divinæ generationis, et sacratissimarum divinæ communicationis symbolorum, videtur quidem, ut ais, immundis blasphemo risu dignum, si

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Quod autem infantes quoque, qui XI
per ætatem nequeunt intelligere, divinæ regenerationis sanctissimorumque divinæ communionis mysteriorum participes fiant, videtur, ut inquis, hominibus profanis non immerito risu dig-

audire non valentes edocent summi sacerdotes divina, et non intelligentibus imagines tradunt sacras traditiones : et quod adhuc risibilius, quomodo pro eis alii abrenuntiationes dicunt, et sacras confessiones. Oportet tuam hierarchicam intelligentiam non angustari in errantibus, sed et timens simul et eorum luciducatus gratiam diligens, defendere adversus ab eis prolatas insidias, proponentem, et hoc juxta legem divinam, quia non in nostra scientia omnia divina circumscribuntur, multa autem nobis ignotorum causas habent divinas, nobis quidem ignotas, notas vero nostrorum melioribus ordinibus. Multa autem et excellentissimas essentias latuere, et a sola diligenter cognita sunt sapientissima et sapientifica divinitate.

num, quod pontifices eos erudiant qui nequeunt audire, sanctasque traditiones non intelligentibus frustra tradant; neque minus ridiculum est quod alii pro iis abrenuntiationes sacrasque professiones pronuntient. Verum non oportet tuam sanctam prudentiam errantibus indignari, sed religiose ad eorum institutionem cum charitate rationem reddere, et objectiones eorum solvere ; atque illud insuper secundum sacram sanctionem addere, quomodo divina omnia nequaquam nostra intelligentia commensuranda sunt, sed plurima quæ nos latent causas habere Deo dignas, quas nos quidem ignoremus, verum ab ordinibus nobis præstantioribus perspicue cognoscantur. Plurima item latent supremas illas supremas illas sublimissimasque substantias, quæ soli sapientissimæ sapientificæque divinitati nota sunt.

EXPOSITIO TEXTUS.

Quod autem et pueros, etc.

In parte ista intendit quoddam dubium declarare, quare scilicet pueri recipiantur ad baptismum, cum nihil de divinis intelligant.

A. DUBIUM.

Sed videtur, quod hoc pertineat ad baptismum, et quod debuerit determinari in tractatu baptismi, et non hic.

Et dicendum, quod baptismus habet quamdam convenientiam cum morte corporali : est enim mors spiritualis, qua homo peccato et concupiscentiis carnis moritur, unde dicitur ad Rom. vi, 4 : *Consepulti sumus cum illo* (Christo) *per baptismum in mortem*. Et hoc etiam in tractatu baptismi dixit Dionysius : et ideo non fuit inconveniens, quod ea quæ

pertinent ad baptismum, tractarentur in tractatu defunctorum, et præcipue de baptismo parvulorum, qui non intelliguunt ea quæ circa ipsos fiunt, sicut nec mortui : unde utrumque dixit subjacere immundorum risui.

Et præterea hoc non pertinet ad tractatum baptismi : quia hic non tangitur effectus baptismi, hic enim determinatus est, nec etiam pertinet ad alium tractatum : sed ideo ponitur in fine sicut dubitatio incidens contra determinata, et præcipue, cum hæc dubitatio sit communis duobus sacramentis, scilicet baptismo et communioni.

DIVISIO ET EXPOSITIO TEXTUS.

Dividitur autem hæc pars in duas partes. In prima determinat dictam dubitationem. In secunda recapitulat quod dixerat in toto libro, ibi (§ 23), *Tanta o puer*, etc.

Prima autem pars dividitur in duas. In prima ostendit necessitatem determinandi istam dubitationem. In secunda determinat, ibi (§ 21), *Verumtamen et de hoc*, etc.

Prima pars dividitur in duas. In prima parte ponit necessitatem ex parte infidelium, ne scilicet derideant. In secunda, ex parte ipsius Timothei, ibi, *Oportet tuam hierarchicam*, etc.

Dicit ergo primo, quod infidelibus videtur dignum risu, si pueri recipiuntur ad baptismum, et ad communicationem corporis Christi, cum nihil intelligant de divinis, et ita etiam deberent doceri a summis sacerdotibus tradendo eis sacramenta quæ sunt signa spiritualium : et hoc videtur adhuc magis derisibile, quod quando pueri baptizantur, patrini ipsorum, loco eorum confiteantur fidem et renuntient satanæ et pompis ejus.

Hoc *quod pueros divinæ fieri*, etc. *Videtur*, etc. *Symbolorum*, id est, corporis et sanguinis Christi.

B. DUBIUM.

SED VIDETUR hoc esse falsum : quia parvis non datur communio corporis Christi.

Et dicendum, quod non taliter intelligitur, quod datur eis statim post baptismum, dum adhuc sunt lactantes, sed quando aliquantulum creverunt, sicut quando sunt quinque annorum, erat consuetum eis dari ut nutrirentur et assuescerent sequi divina. Vel aliter potest dici, quod non dabatur eis corpus Christi, sed aliquid de lotura calicis, in quo remanserat aliqua pars sanguinis, sicut adhuc est consuetudo apud aliquas Ecclesias, ut aliquo modo participes efficerentur divinorum.

EXPOSITIO TEXTUS.

Ut ais, id est, dicis, quia ad interrogationem ejus hoc scripsit, et totum librum. *Immundis*, id est, infidelibus : *imagines*, id est, species sacramentales, quæ sunt figuræ ducentes in spiritualia : *sacras traditiones*, id est, sacramenta, *pro eis*, scilicet pueris : *alii*, id est, patrini : *confessiones*, scilicet fidei.

Deinde assignat necessitatem ex parte ipsius Timothæi. Dicit, quod non oportet eum anxiari et curare derisionem errantium, sed debet adversum eorum insidias veritatem fidei defendere : duo observans, scilicet reverentiam ad divina, ne præsumptuose ultra ea quæ nobis tradita sunt, de divinis præsumat : et amorem salutis errantium, ut per veritatem illuminentur, ne eos negligens a reddenda ratione desistat : et ut reverentiam divinis reservet, debet hoc proponere eis quos vult instruere, quod non omnia tradita sunt nobis a Deo in scientia nostræ hierarchiæ, scilicet in libris sacræ Scripturæ : unde in multis nescimus reddere rationem de divinis, quas tamen Angeli sciunt, et multa etiam Angelos latent, quæ soli Deo perfecte sunt cognita.

Hierarchicam, id est, quæ decent hierarchiam, vel de rebus hierarchicis, *angustari*, id est, conturbari, *in errantibus*, id est, propter derisiones infidelium : sed *oportet* te *defendere* fidei veritatem *adversus insidias*, id est, angustias callide fictas ad subversionem fidei, *prolatas ab eis*, scilicet infidelibus : ita tamen quod sis timens, id est, reverentiam servans ad divina, *et simul* cum hoc sis *diligens gratiam luciducatus eorum*, id est, ut habeas gratiam ducendi eos in lucem : defendere, dico, *proponentem* hoc et cætera *multa*, de numero *ignotorum* : *melioribus*, id est angelicis essentiis, scilicet Angelis : *diligenter*, id est, perfecte.

21

ANTIQUA TRANSLATIO.

Verumtamen et de hoc ea dicimus, quæ quidem deiformes nostri sancti perfectores ab antiqua eruditi traditione ad nos adducebant. Aiunt enim, quod quidem est verum, quia secundum legem divinam ducti infantes, ad habitum sanctum venient, omni purgandi errore et immunda vita. Multum hoc divinis nostris ducibus in animum veniens, probaverunt recipi infantes secundum hunc sacrum modum, ita ut naturales adducendi pueri parentes, tradant puerum cuidam eruditorum bono in divina pedagogo, et de cætero puerum sub ipso perfici tamquam sub divinissimo patre et salutis sacræ anadocho. Hunc ergo summus sacerdos confitentem juxta divinam educare puerum vitam, repetit abrenuntiationes confiteri et sacras confessiones : non ut illi forsan ridentes dixerunt, alium pro alio divina docens : neque enim hic ait, « Sic ego pro puero abrenuntiationes « aut sacras confessiones facio, » sed quia puer abrenuntiat, hoc est : « Confiteor puerum credere in sensum sacrum venientem, nostris divinis anagogis, abrenuntiare quidem univer-

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Verumtamen hac de re id quoque dicimus, quod deiformes præceptores nostri ab antiqua traditione acceptum nobis transcripserunt. Aiunt enim, quod et verum est, infantes, si in lege sacra instituantur, ad sanctum animi statum perventuros esse omni errore liberos, et sine ullo impuræ vitæ periculo. Hoc enim cum in mentem venisset divinis nostris institutoribus, placuit admitti pueros hoc sancto modo, ut oblati parvuli parentes naturales filium uni ex fidelibus tradant, qui præclare in divinis rebus puerum erudiat, sub cujus deinceps cura sit, tamquam sub Patre divino, sanctæque salutis susceptore. Hunc itaque antistes, sancte promittentem se puerum ad sanctam vitam informaturum, jubet profiteri abrenuntiationes sacrasque professiones ; non enim, ut illi subsannatores aiunt, alium pro alio rebus divinis imbuit ; neque enim sponsor dicit : Ego pro puero abrenuntiationes facio, sacrasve professiones, sed hoc modo puerum asserit abrenuntiare ac profiteri ; ac si dicat : Profiteor me huic puero, cum per ætatem intelligere sacra poterit, di.

« saliter contrariis, confiteri autem et « cooperari divinas confessiones. » Nihil ergo, ut æstimo, inconsequens, si secundum divinam puer anagogen educatur, ducem anadochum sacrum habens, habitum sibi divinorum insinuantem, et custodem a contrariis peritum.

vinis meis institutionibus persuasurum, ut adversariis nuntium omnino remittat, et divina promissa profiteatur, et exsolvat. Nihil ergo, ut opinor, absurdum est, si ad divinum institutum puer adducitur, cum ducem ac sponsorem habeat qui eum et divinarum rerum scientia imbuat, et ab adversariis tutum custodiat.

DIVISIO ET EXPOSITIO TEXTUS.

Verumtamen et de hoc, etc.

Deinde determinat dubitationem, et primo quantum ad baptismum, secundo quantum ad communionem, ibi (§ 22), *Tradit autem puerum*, etc.

Circa primum duo facit. Primo ponit causam per quam solvitur dubitatio, et a quibus acceptata sit. Secundo concludit propositum, ibi, *Nihil ergo, ut æstimo*, etc.

Dicit ergo primo, quod in hac quæstione oportet nos dicere ea quæ ab Angelis in nos devenerunt : dicunt enim, quod parvi nutriti secundum legem divinam quando veniunt ad perfectam ætatem, erunt liberi ab erroribus et peccatis, quia quod nova testa capit inveterata sapit : et hoc cogitantes Apostoli, placuit eis quod parvi recipiantur ad baptismum, cum etiam non sit facile inveteratum in alio ritu, perfecte legi nostræ se conformare, sicut illi qui a pueritia secundum illam enutriti sunt. Ita tamen voluerunt eos recipi, quod parentes carnales pueri tradant eum alicui erudito in fide Christi instruendum, sicut sub spirituali patre : et hic est patrinus pueri : et ideo summus sacerdos petit a patrino ut confiteatur fidem et abrenuntiet satanæ, non ita quod ipse in persona sua loquens abrenuntiet loco pueri et confiteatur, sed confitetur, in persona pueri loquens, ita quod abrenuntiatio et confessio referatur ad puerum : dicit enim : « Abrenuntio, » ac si diceret : « Puer iste abrenuntiat, « et promitto quod puer iste quando « veniet ad perfectum usum intellectus, « credet ea quæ fidei sunt, et abrenuntia- « bit contrariis : » et ita non est inconveniens, si puer reducitur in divina participando sacramenta mediante patrino suo, qui debet eum instruere et custodire a contrariis, quando ad ætatem pervenerit.

Verumtamen, quasi dicat : Quamvis multa nos nesciamus, in hac tamen quæstione possumus dicere quod ab aliis accepimus. *Perfectores*, id est, Apostoli, *ab antiqua traditione*, id est, per doctrinam Christi qui dixit, Matth. xix, 14 : *Sinite parvulos venire ad me* : et a veteri lege, in qua pueri circumcidebantur et offerebantur. *Ducti*, id est, nutriti. *Ducibus*, id est, Apostolis, *in animum*, id est, in cognitionem et desiderium, *probaverunt*, id

est, approbaverunt : *adducendi*, scilicet ad baptismum, *cuidam bono* viro de numero *eruditorum* in fide Christi, *pedagogo in divina*, id est, qui ad modum pedagogi eum in divinis instruat, et tradant *puerum perfici*, id est, instrui *sub ipso, divinissimo*, id est, spirituali, *anadocho*, id est, sursum ductore, id est, patrino.

Hunc, scilicet patrinum, *confitentem*, id est, promittentem, *repetit*, id est, pluries petit : *illi*, scilicet infideles : *ait*, non in persona sua loquens, sed in persona pueri : *venientem in sacrum sensum*, id est, in ætatem in qua sacro intellectu secundum fidem uti possit : *anagogis*, id est, doctrinis quibus sursum ducetur : *contrariis*, scilicet erroribus et peccatis : *cooperari*, scilicet simul credendo, secundum ea cooperari.

Inconsequens, id est, inconveniens, *æstimo*, propter imperfectam expositionem : *educatur*, id est, nutritur : *anagogen*, id est, secundum vitam et doctrinam sursum ducentem : *insinuantem*, id est, antecedentem vel docentem : *habitum*, id est, scientiam secundum fidem : *peritum*, id est, instructum.

22

ANTIQUA TRANSLATIO.

Tradit autem puerum sacris symbolis summus sacerdos, ut in eis conversetur, et neque formetur vitam alteram, nisi divina contemplantem semper, sociamque eorum in profectibus sanctis factam, habitumque sanctum in eis validum educatumque pulchre a divino anadocho.

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Porro pontifex puerum consortem facit sacrorum mysteriorum, ut in eis educetur, neque agat vitam aliam, quam eam quæ divina semper spectet, et hujusmodi sancta communione proficiat, atque in his sacrum habitum possideat, et a susceptore deiformi studiose promoveatur.

EXPOSITIO TEXTUS.

Deinde dicit, quod ideo sacerdos summus tradit puero symbola corporis et sanguinis Christi, ut in divinorum participatione conversetur, et non informetur aliqua alia vita, nisi illa quæ est in contemplatione et participatione sacramentorum, quam dixit esse fidelis populi, ita quod semper sit de fidelium collegio, non declinans ad infidelium vitam, et ut semper sit fortis in divino habitu, in quo educatus est a suo anadocho.

Tradit puerum, id est, facit eum participem, *symbolis* Eucharistiæ, *in eis*, id est, in usu participationis eorum, *formetur*, id est, informetur per assuefactionem, *sociam*, id est, participem *eorum*, scilicet divinorum, *in profectibus*, ut semper in ipsa proficiat : *et neque formetur* in alium habitum, *nisi habitum*, etc. : *in eis*, scilicet divinis, *validum*, id est, fortem, *educatum*, id est, nutritum.

23

ANTIQUA TRANSLATIO.

Tanta, o puer, et sic bona nostræ hierarchiæ videntur mihi uniformia spectacula, ab aliis autem similiter intentius animo non hæc tantum visa sunt, lucidiora aiunt multa et deiformiora. Et tibi, ut arbitror, omnino lucebunt splendidiores formæ, et divinissimis ductis his ascensionibus utenti ad ex-

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Ista sunt, mi fili, tanta tamque præclara hierarchiæ nostræ spectacula uniformia mihi manifestata, sed aliis fortasse mentibus perspicacioribus, non solum hæc, verum etiam alia multo illustriora atque deiformiora perspecta sunt. Quin et tibi quoque, ut opinor, clariores diviniores que pulchritudines

celsiorem radium. Trade ergo, o amice, et ipse mihi perfectioi illuminatione, et ostende meis oculis quascumque videre poteris pulchriores formas et uniformiores, confido enim ex his quæ dicta sunt, ego repositos in te divini ignis accendens usque vapores.

collucebunt, si iis gradibus, quos dixi, ad sublimiorem radium conscendas. Communica igitur et tu mihi perfectiorem illustrationem, meisque oculis exhibe præstantiores formas, quæ unius speciem magis exprimant : confido enim, me iis, quæ commemorata sunt, insitas tibi divini ignis scintillas excitaturum.

EXPOSITIO TEXTUS.

Tanta, o puer, etc.

Deinde recapitulat dicens, quod ea quæ dicta sunt, sunt spirituales contemplationes nostræ hierarchiæ : sed ab aliis qui intentius considerant, subtiliora videntur : et credit etiam eum per hæc quæ ei tradidit, quasi quibusdam gradibus posse pertingere ad altiora, quibus habitis petit ea sibi tradi, sicut et ipse tradidit ei, quæ tempore videre potuit : et confidit, quod per ea quæ dicta sunt, accendet divini amoris ignem in ipso repositum, quo elevabitur ad sublimiorem contemplationem.

Tanta, id est, tam alta, vel tot, *sic bona*, id est, tam utilia ad sursum ducendum sancta convenientia, *o puer*, scilicet quia minister Christi, vel propter vitæ puritatem, vel quia discipulus ejus erat : *hierarchiæ*, id est, teletarum ejus, *uniformia spectacula*, id est, contemplationes reducentes in unum : *intentius animo*, id est, qui magis intenti divinis fuerunt : hoc causa humilitatis dicit. *Formæ*, id est, spiritualia signata, *ductis*, id est, gradibus, *his* scilicet : quæ a me sunt dicta tibi : quia *ego* ero *accendens* te *usque* ad *vapores divini ignis*, scilicet amoris, *repositos in te*, id est, quousque divinus amor in te repositus ascendere te faciet per modum vaporis ad divina. Alia translatio, « *accendam scintillas*, » quarum similiter est evolare sursum.

INDEX

CAPITUM LIBRI

DE ECCLESIASTICA HIERARCHIA.

ANTIQUA TRANSLATIO.

CAPUT I.

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

CAPUT I.

D. ALBERTI MAGNI,

RATISBONENSIS EPISCOPI, ORDINIS PRÆDICATORUM.

COMMENTARII

IN LIBRUM B. DIONYSII AREOPAGITÆ EPISCOPI ATHENARUM, AD TIMOTHEUM EPISCOPUM EPHESI,

DE MYSTICA THEOLOGIA.

PROŒMIUM.

Vere tu es Deus absconditus, Deus Israel Salvator, Isa. XLV, 15. Ex verbis istis circa hanc doctrinam quæ intitulatur de *mystica Theologia*, quatuor possunt extrahi, scilicet modus, materia, auditor, et finis.

Modus tangitur in hoc quod dicitur, *vere*, et iste modus est contentus in tota sacra Scriptura, quæ non rationibus humanis, plurimum dubietatis et erroris mixtum habentibus accipitur : sed divina inspiratione, cui non potest subesse falsum, et indubitata veritate firmatur. Unde Joan. XVII, 17, dicit Christus ad Patrem suum : *Sermo tuus veritas est*. Et ad Rom. III, 4 : *Est autem Deus verax*, etc. Ad Tit. I, 2 : *Quam promisit qui non mentitur, Deus*. Et Num. XXIV, 19 : *Non est Deus quasi homo ut mentiatur : nec ut filius hominis ut mutetur*. Ad Hæbr. VI, 18 : *Impossibile est mentiri Deum*.

Materia autem hujus doctrinæ tangitur in hoc quod dicitur, *Deus absconditus*. Dicitur enim *mystica*, id est, occulta, ut in proœmio translator dicit : quia tamen juxta eum ad Dei sapientiam per ablationem ascenditur, tandem quid sit Deus, clausum et occultum relinquitur : et propter hoc occultum divinitatis

dicitur, I ad Tim. vi, 16 : *Qui habitat lucem inaccessibilem : quem nullus hominum vidit, sed nec videre potest.* Et Joan. i, 18 : *Deum nemo vidit unquam* Et Chrysostomus dicit ibi, quod « nec ipsæ cœlestes essentiæ Deum ut est videre potuerunt. » Exod. xxxiii, 20 : *Non videbit me homo, et vivet.* Job, xxxvi, 25 et 26 : *Unusquisque intuetur eum procul.* Et sequitur ibidem : *Ecce Deus magnus vincens scientiam nostram.*

Quales autem esse debeant auditores hujus scientiæ, tangitur in hoc quod dicitur, *Israel*, quod interpretatur *rectissimus*, vel *vir videns Deum* : unde ostenditur intellectus, qui requiritur in auditore hujus scientiæ, scilicet limpiditas ad videndum Deum, et rectitudo operis, per quam ad dictam limpiditatem vel acumen devenitur. « Non enim auditor debet esse puer nec ætate nec moribus, » sicut dicit Philosophus in *Ethicis* [1], de auditore Civilis scientiæ : unde et beatus Bernardus super Cantica, primo sermone dicit : « Ante carnem disciplinæ studiis edomitam, et mancipatam spiritui, ante spretam et abjectam sæculi pompam et sarcinam, indigne ab impuris lectio sancta præsumitur. » Isa. xxviii, 9 : *Quem docebit scientiam ? et quem intelligere faciet auditum ? ablactatos a lacte, avulsos ab uberibus.* Præterea, I ad Cor. ii, 6 : *Sapientiam loquimur inter perfectos.* Et in eodem loco : *Animalis homo non percipit ea quæ sunt spiritus Dei.* Matth. vii, 6 : *Nolite sanctum dare canibus.*

Finis autem tangitur in hoc quod dicitur, *Salvator*. Finis autem hujus doctrinæ non est tantum ut sciamus, neque ut solum per opera boni simus, sicut in *Ethicis* : sed ut ulterius ad æternam salutem perveniamus, in qua quod hic de Deo occultum nobis relinquitur per negationes, sine aliquo velamine et aperte nobis objicietur. Sap. xv, 3 : *Nosse te, consummata justitia est : et scire justitiam et veritatem tuam, radix est immortalitatis.* Gen. xxxii, 30 : *Vidi Deum facie ad faciem, et salva facta est anima mea.*

[1] Aristoteles, I Ethic. cap. 3.

QUÆSTIO

PROŒMIALIS.

QUALITER HÆC SCIENTIA

DICATUR MYSTICA?

His igitur prælibatis, quærendum est de nomine istius scientiæ, quare *mystica* dicatur : in quo etiam intentio ejus aperietur.

Videtur enim quod nulla scientia debeat dici *mystica* : omne enim quod scitur, ex principiis suis in aperto ponitur : quod autem in aperto positum est, non est occultum : ergo videtur quod nulla scientia, sicut nec ista debeat dici mystica vel occulta.

2. Præterea, Illud quod est totum occultum, magis est dicendum occultum vel mysticum quam illud quod quantum ad principium sui est manifestum : sed negationes de Deo per quas procedit ista scientia (sicut in cap. III infra dicemus) procedunt a manifestis sensibilibus, quæ removentur a Deo : divinæ autem personæ, de quibus agitur, sicut hic de ipso, in aliqua doctrina, sunt ex toto occultæ : ergo videtur, quod illa doctrina magis debeat dici mystica quam ista.

3. Ad idem, Illud maxime debet dici mysticum vel occultum, quod maxime est remotum a cognitione nostra : sed distinctio personarum est maxime remota a cognitione nostra : unde dicit Ambrosius : « Impossibile est scire illius, id est, « æternæ generationis secretum : mens « deficit, vox silet, non nostra tantum, « sed et Angelorum [1] : » ergo videtur, quod illa doctrina in qua agitur de dis-

[1] S. Ambrosius, Lib. de Fide ad Gratianum, cap. 5 ante medium.

tinctione personarum, maxime debeat dici mystica.

4. Ad idem. Sicut dicit Augustinus : « Cum aliqua quæ Trinitatis sunt, legan-« tur quodammodo in libris Platonis, ta-« men hoc quod dicitur, *Verbum caro factum est*, ibi non invenitur [1] : » unde Augustinus de se dicit in libro *Confessionum*, quod quid sacramenti haberet, *Verbum caro factum est*, nec suspicari quidem poterat : sed illud ad quod possunt Philosophi minus pervenire, est magis occultum rationi humanæ : ergo cum mysterium Incarnationis traditum sit a Dionysio in aliqua doctrina, cum distinctivis personarum, sicut innuit in libro de *Divinis nominibus* in cap. de pace, videtur quod illa scientia maxime debeat dici mystica.

5. Præterea, Quamvis dicamus, quod Philosophi habuerint aliquam scientiam de divinis personis vel cognitionem per appropriata, tamen propria ipsarum personarum nullo modo cognoverunt : sic ergo videtur, quod scientia quæ est de propriis personarum, maxime debeat dici occulta et mystica.

6. Præterea, Tota certitudo scientiæ procedit ex principiis : scientia ergo quæ quantum ad principium sui est occulta, magis debet dici mystica quam quæ quantum ad principium sui est manifesta, quia procedit incipiens a sensibilibus removendo ea a Deo : scientia autem de divinis nominibus, quantum ad principium sui est occulta, quia ostendit qualiter de occulto divinitatis omnia manifesta nobis procedunt : ergo illa doctrina magis debet dici mystica quam hæc.

7. Præterea, Illud quod supereminet omnibus entibus, est occultum nostræ cognitioni, cujus causa est, quod sit super entia : sed in libro de *Divinis nominibus*, docuit eminentia nomina divina exponere per eminentiam : ergo et illa scientia debet dici mystica.

8. Præterea, Sicut dictum est in primo et secundo capite *Cœlestis hierarchiæ*, sacra Scriptura distribuit nobis divina per symbola, ut proportionaliter nobis, per ea quæ nobis sunt nota, reducamur in divina : si ergo ista scientia debet dici mystica, quia ducit nos a manifestis, et relinquit nos in occulto, videtur etiam, quod propter finem occultum symbolica Theologia debeat dici mystica.

Sed dicendum, quod negativæ Theologiæ, sicut in capite tertio infra dicemus, incipiunt a manifestis nobis sensibilibus negando ea de Deo, et sic procedentes removendo omnia ab ipso relinquunt intellectum nostrum in quodam confuso circa id a quo negantur omnia quæ novit, et de quo non potest affirmare quid sit : affirmativæ autem Theologiæ producunt nobis occultum divinitatis in manifestum, secundum quod significant ab omnium causa procedere ea quæ sunt manifesta nobis : sicut cum dicitur *Deus bonus*, significatur id a quo omnis bonitas in creaturis est : et cum dicitur *Pater*, id a quo omnis paternitas in cœlo et in terra nominatur : et ideo quia hæc doctrina considerat hujusmodi remotionem quæ est per negationes, aliæ vero considerant affirmationes de Deo, hæc dicitur magis mystica quam aliæ, ex hoc quod in occulto nos relinquit, aliæ vero ex occulto nos trahunt in manifesta.

Ad primum ergo dicendum, quod scientia quæ procedit ex principiis rationis, ponit in aperto ea ad quæ ducit : hæc autem scientia non procedit ex talibus principiis, sed potius est ex quodam lumine divino, quod non est enuntiatio per quam aliquid affirmetur, sed res quædam convincens intellectum, ut sibi super omnia adhæreatur, nec elucidat intellectum ad id quod excedit ipsum, propter quod remanet intellectus in quodam non determinate vero : et hoc lumen proportiona-

[1] S. Augustinus, Lib. I Confession. cap. 9.

tur lumini, quo corporalis visus confortatur ad videndum, et tamen non facit alicujus visibilis determinatam cognitionem, cum nullius species propria sit : lumen autem principiorum rationis assimilatur magis ipsis speciebus propriis rerum visibilium, quibus visus determinate apprehendit hoc vel illud : et ideo hoc ducit in determinatam cognitionem rei.

Ad secundum dicendum, quod quamvis divinæ personæ sint occultæ secundum rem, tamen modus tractandi de eis non est occultus : quia per hoc quod affirmatur aliquid de eis in illa doctrina, ut quod Pater generat, vel quod sunt tres personæ, trahitur intellectus noster ex occulto divinitatis ad res manifestas in quibus aliquod judicium invenitur, et dictum in eis ex causa prima : hæc autem scientia dicitur *mystica* quantum ad modum, ut dictum est : et per hoc patet solutio ad tertium, quartum, et quintum.

Ad sextum dicendum, quod scientia et quælibet res, maxime debet denominari a fine : et ideo quia ista scientia relinquit in fine occulto, magis debet dici mystica quam scientia de divina nominatione, quæ ostendit processum ab occulto in manifestum, præcipue per processionem, cum etiam principium non consideretur ibi ut occultum, sed ut manifestatur per procesionem rerum ab ipso, convenientium secundum proportionem imitationis cum ipso.

Ad septimum dicendum, quod supereminentia quæ consequitur scientiam de divinis nominibus, est supereminentia causæ : et ideo non statuit nomina sicut in occulto, sed procedit per causalitatem in effectus manifestos.

Ad octavum dicendum, quod quamvis secundum ordinem quoad nos incipiamus in symbolis ab his quæ manifesta sunt, tamen secundum naturalem ordinem hujus doctrinæ itur ab occultis ad manifestum : quia prius est proprium quam appropriatum : appropriatio enim non potest fieri nisi per proportionem ad propria, sicut non potest sciri quod Deus dicatur dormiens, nisi prius sciatur quomodo prius est dissimulans : propria autem sunt occulta, appropriata vero manifesta : et ideo etiam ibidem est processus ab occultis ad manifesta.

DE MYSTICA THEOLOGIA.

CAPUT I.

ANTIQUA TRANSLATIO.	BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.
De mystica Theologi.	*Quænam sit divina caligo ?*

SYNOPSIS CAPITIS :

I. Invocata SS. Trinitate, docet, ad mysticam contemplationem, nostri rerumque omnium abdicatione assurgendum esse.
II. Ostendit quomodo in divinis procedendum sit per affirmationes et negationes.
III. Quæ sit compendiosa et prolixa theologia ? Quæ item caligo sit, et quomodo ad eum ingrediendum ?

1

ANTIQUA TRANSLATIO.

Trinitas supersubstantialis, et superdea, et superbona inspectrix divinæ sapientiæ Christianorum, dirige nos ad mysticorum eloquiorum superignotum et supersplendentem summum verticem, ubi simplicia et absoluta et inconvertibilia Theologiæ mysteria cooperta sunt secundum supersplendentem occulte docti silentii caliginem, in obscurissimo superclarissimum supersplendere facientem, et in omnino impalpabili et invisibili superpulchris claritatibus superimplentem non habentes oculos mentes. Igitur ista mihi quidem sint oratione postulata.

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Trinitas supernaturalis, et supra- I
quam divina et supraquam bona theosophiæ Christianorum præses, dirige nos ad mysticorum oraculorum plus quam indemonstrabile, et plus quam lucens et summum fastigium, ubi simplicia, et absoluta, et immutabilia theologiæ mysteria, aperiuntur in caligine plus quam lucente silentii arcana docentis, quæ in obscuritate tenebricosissima plus quam clarissime superlucet, et in omnimoda intangibilitate atque invisibilitate, præpulchris splendoribus mentes oculis captas superadimplet. Hæc quidem mea sint vota ;

DIVISIO TEXTUS

His dictis, accedendum est ad divisionem istius libri. Sciendum igitur, quod sicut dicit Philosophus in secundo *Metaphysicorum*,» Non simul oportet quærere « modum secundum quem res declaratur « et rem ipsam, sed prius quærendus est « modus : » et ideo hic liber in duas partes dividitur. In prima declaratur modus hujus doctrinæ. In secunda ponitur ipsa doctrina (in quarto capite), ibi, *Dicamus igitur, quod omnium causa*, etc.

Modus autem doctrinæ est duplex, scilicet modus tractantis, et modus tractatus : et ideo prima pars dividitur in duas partes. In prima ponit modum tractantis, in secunda modum tractatus (in tertio capite), ibi, *Igitur in Theologicis.*

Modus autem tractantis divina est duplex, quorum primus consistit in cognitione, secundus in imitatione ad Deum : quia sicut in *Cœlesti hierarchia* dictum est, hierarchia est scientia et actio, et ad Deum, quantum possibile est, similitudo et imitatio, Et ideo prima pars dividitur in duas. In prima ponit modum cognoscendi divina, in secunda modum imitationis ad Deum (in secundo capite), ibi, *In hac superlucenti*, etc.

Prima autem pars dividitur in duas. In prima ponitur modus docentis, in secunda modus audientis, ibi (§ 2), *Tu autem, o amice*, etc.

Modus autem docentis divina est, ut per gratiam, veritatem divinorum impetret quam tradere aliis debet : quia in omni theologico negotio incipiendum est ab oratione, ut in tertio capite de *Divinis nominibus* dictum est, et ideo prima pars dividitur in duas. In prima ponit orationem, in secunda recapitulat, ibi, *Igitur ista mihi quidem*, etc.

DUBIA.

1. Sed videtur, quod modus docentis non sit per orationem procedere : docentis enim est inducere veritatem in animam audientis : hæc autem non potest poni, nisi per orationes significantes verum, vel falsum : cum igitur deprecativa oratio non significet nobis verum vel falsum, videtur quod non sit modus docentis per orationem procedere. Dub

2. Præterea, Doctrina debet procedere a magistro in discipulum : sed veritas per orationem impetrata, æqualiter potest se habere ad magistrum et discipulum, et non respicit ordinem magisterii, sed potius ordinem sanctitatis : ergo videtur, quod non sit modus docentis per orationem procedere.

Ad oppositum, veritas quæ est supra scientiam nostram, non potest accipi nisi sua benignitas inclinetur ad hoc quod infundat se nobis : cum igitur talis sit veritas, quæ hic quæritur, et divina benignitas non inclinetur nisi per orationem, videtur quod oratio debeat esse modus docentis secundum hanc doctrinam.

Sed dicendum, quod sicut Gregorius dicit in principio *Moralium*, « Ad divina

« capescenda magis orando quam dispu-« tando pervenitur : » et hujus ratio est, quia cum divina veritas superet nostram rationem, nos ex nobis eam inclinare non possumus, nisi dignetur seipsam infundere : « ipsa enim est magister interior, » ut dicit Augustinus. Nec tamen superflua est doctrina exterior, quæ est sicut instrumentum, sicut dicitur in Psal. XLIV, 2 : *Lingua mea calamus scribæ*, quo se insinuat in animo auditoris per propositiones significantes verum vel falsum : et ideo propter utrumque magistrum, utraque necessaria est, scilicet enuntiatio quæ respicit ordinem magistri ad discipulum, et deprecatio : et per hoc patet solutio ad objecta.

um 2. 1. AD EVIDENTIAM litteræ quæritur de quibusdam quæ in littera dicuntur : splendor enim habet naturam manifestationis : sed manifestum et ignotum sunt opposita : ergo videtur opposita dicere de eodem, cum dicit *super ignotum* et *supersplendentem*.

2. Præterea, Unumquodque simplex est, quia a materia absolutum est : et ita videtur superfluus ponendo hæc duo, scilicet *simplicia et absoluta* : et est superfluum addere *inconvertibilia*, quia tam simplicia quam immaterialia habent rationem immobilitatis.

3. Præterea, Omne quod docetur, edocetur per aliquod verbum sive interius, sive exterius : sed quando verbum promitur, non videtur esse silentium : ergo videtur contraria adjungere, cum dicit *docti silentii*.

Sed dicendum ad primum, quod dicitur supersplendens in se, occultus autem nobis : quia manifestissima naturæ se habent ad oculum nostrum sicut oculus noctuæ ad lumen solis. Vel dicendum, quod est occultus secundum se in altitudine suæ naturæ, supersplendens autem secundum quod se nobis immittit.

Ad secundum dicendum, quod in inferioribus sumenda sunt simplicia secundum modum intelligendi eorum, quæ secundum esse composita sunt, et dependent a materia (sicut essentiæ rerum naturalium) et hæc eadem per se immobilia et incorruptibilia sunt, sed per accidens corrumpuntur, iis corruptis in quibus sunt. Sed Deus et secundum intellectum simplex est, et secundum esse absolutum non dependens ab aliquo : quoniam in se perfectum est, et non movetur, neque per se, neque per accidens.

Ad tertium dicendum, quod silentium est simpliciter, quia de Deo non potest dici quid : sed doctrina est secundum quid, in quantum dicitur de ipso quia.

EXPOSITIO TEXTUS.

Trinitas supersubstantialis, etc.

Omissis autem salutatione quæ præmittitur, quia alibi exposita est et per se patet, et titulo, qui etiam ex disputatione primi articuli per se patet, accedamus ad orationem quam præmittit. Orat ergo et dicit : *Trinitas supersubstantialis*, quæ omnia esse facis, *et superdea*, quantum ad hoc quod jam existentibus providet, *et superbona*, in quantum ad ea dirigit in finem, *inspectrix sapientiæ divinæ*, id est, quæ de Deo est, *Christianorum*, id est, a Christianis habita : quia ipse solus perfecte sui contemplationem habet, et ideo dicit, *inspectrix*, quasi intime spectans. Et dicit Christianorum ad differen-

tiam scientiæ divinæ, quam de Deo Philosophi habuere, quæ plurimis erroribus immixta fuit, propter imbecillitatem rationis humanæ. Tu, inquam, quia perfecte te vides, *dirige nos ad summum verticem mysticorum eloquiorum*, secundum quod in negationibus omnium, in ipsum, quasi in quoddam occultum venimus, ut dictum est. *Verticem*, dico, *superignotum*, etc. *ubi*, id est, in quo vertice, *mysteria Theologiæ sunt cooperta*, id est, abscondita a nobis, *secundum caliginem docti silentii supersplendentem occulte*. Sicut ex nimio solis fulgore efficitur quædam tenebrositas in oculo debili, nulla caligine in sole existente : ita in Deo non sunt ullæ tenebræ, sed ex nimio ejus splendore obtenebratur noster oculus, quia impotens est ad tantum splendorem, et per istam caliginem occultantur nobis divina mysteria, dico, *simplicia*, etc. Verticem, dico, *facientem supersplendere*, in mente, *superclarissimum*, scilicet divinum lumen, *in obscurissimo*, divinæ eminentiæ, quia quamvis obscuritatem relictam in nobis ex eminentia splendoris, deficiamus a comprehensione divinæ eminentiæ, tamen adhuc attingitur. Alia littera, « *ipsa* « *relictis omnibus deificatur et illumina-* « *tur*. » Et ideo subdit, *et superimplentem mentes* nostras, et Angelorum, *non habentes oculos* corporeos, *superpulchris claritatibus* divinarum illuminationum, *in* summo illo *omnino impalpabili*, quia non cognoscitur visu exteriori, *et invisibili* quantum ad visum interiorem.

Deinde recapitulat dicens : *Igitur*, etc. : per se patet.

2

ANTIQUA TRANSLATIO.

Tu autem, o amice Timothee, circa mysticas visiones forti contritione, et sensus derelinque, et intellectuales operationes, et omnia sensibilia, et intelligibilia, et omnia existentia et non existentia, et, sicut est possibile, ignote consurge ad ejus imitationem, qui est super omnem substantiam et cognitionem : etenim excessu tuiipsius et om-

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Tu vero, chare Timothee, in mysticis contemplationibus, intenta exercitatione, et sensus relinque, et intellectuales operationes, et sensibilia et intelligibilia omnia, et ea quæ sunt et quæ non sunt universa, ut ad unionem ejus, qui supra essentiam et scientiam est, quantum fas est, indemonstrabiliter assurgas ; siquidem per liberam et

nium irretentibili et absoluto munde ad supersubstantialem divinarum tenebrarum radium, cuncta auferens et a cunctis absolutus, sursum ageris.

absolutam, et puram tui ipsius a rebus omnibus avocationem, ad supernaturalem illum caliginis divinæ radium, detractis omnibus et a cunctis expeditus, eveheris.

DIVISIO ET EXPOSITIO TEXTUS.

Deinde ponit ipsius addiscentis modum : et dividitur in duas partes. In prima ponit modum ipsius. In secunda probat quod dixerat per auctoritatem, ibi (§ 4), *Ita igitur divinus Bartholomæus*, etc.

Prima dividitur in duas. In prima ponit modum discipuli in accipiendo, in secunda communicando aliis, ibi (§ 3), *Vide autem ut nullus*, etc.

Modum autem, quem docet Timotheum, circumscribit, quo teneat formam discipuli, et est ut circa intellectus mysticos relinquat sensus et intellectuales operationes, *forti contritione*, quasi conterendo sub lumine divino, et quod derelinquat omnia sensibilia et intelligibilia, quia nihil horum est Deus, et dicuntur hæc intelligibilia, quia intellectu comprehendi possunt : et sic debet relinquere omnia existentia in actu, et non existentia, quæ sunt tantum in potentia : quia Deus non coordinatur aliquibus existentibus, sicut in genere eorum existens, et sic debet consurgere ad unionem Dei qui est super omnem substantiam et cognitionem secundum quod mens, in qua est imago reformata per habitum gloriæ vel gratiæ, actu Deum imitatur. Alia translatio, « *imitationem,* » ut scilicet Deo uniatur : et hæc concordat alteri translationi quæ habet « *unitatem,* » id est simplicitatem : et sic sursum agatur *ad radium divinarum tenebrarum*, *cuncta auferens*, id est, deserens excedendo seipsum : *irretentibili*, quasi non retinendo se intra principia rationis.

DUBIUM.

Sed quæritur,

1. Quare diligentius hic instruit discipulum quam in aliis libris ?

2. Præterea, Sine intellectualibus operationibus nihil potest sciri : et ita, cum ipsum in quamdam scientiam inducere velit, non debet eum movere ut relinquat, sed potius ut fortiter assumat intellectuales operationes.

3. Præterea, In negationibus divinis quas considerat hæc scientia, ut dictum est, oportet incipere a sensibilibus : et ideo non debet instruere ut relinquat sensus.

4. Præterea, Nihil excedit seipsum, et ita cum ad hoc hortatur eum, videtur hortari ad impossibile.

Sed ad primum dicendum, quod in aliis libris quos de Deo facit, afferuntur divina ad nos in manifestis, ut dictum est, in hoc autem oportet nos ire in Deum et uniri sibi : et ideo hic est tota perfectio divinæ scientiæ : unde requiritur major perfectio in auditore.

Ad secundum dicendum, quod monet relinquere intellectuales operationes connaturales nobis, et non eas quæ sunt in nobis ex lumine divino.

Ad tertium dicendum, quod monet relinquere sensus quantum ad occultationem quæ est in ipsis : non tamen quod non liceat per negationes sensibilium per sensus acceptorum ire in Deum.

Ad quartum dicendum, quod non excedit se secundum esse : sed virtus sua potest extendi super ipsum in quantum fertur in Deum, qui est elevatus super ipsum, et ad hoc eum hortatur.

3

ANTIQUA TRANSLATIO.

A. Vide autem, ut nullus indoctorum ista audiat : istos autem dico qui in existentibus sunt formati, nihil super existentia supersubstantialiter esse opinantes, se putantes scire ea quæ secundum seipsos est cognitione eum qui *ponit tenebras latibulum suum* [1].

B. Si autem super istos sunt divinæ doctrinæ mysteriorum, quid dicat quidem aliquis de magis indoctis, quicumque omnibus superpositam causam

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Hæc autem vide, ne quis audiat ru- II
diorum ; istos dico, qui rebus (naturalibus) adhærescunt, et nihil ultra naturalia supernaturaliter esse imaginantur, quinimo arbitrantur sua cognitione nosse eum, *qui posuit tenebras latibulum suum.* Quod si supra captum horum sint divinorum mysteriorum institutiones ; quid dixerit quis de illis qui magis rudes sunt, qui summam causam omnium, ex iis quæ in natura rerum extrema sunt designant, nihilque aiunt eam antecellere impiis mul-

[1] Psal. xvii, 12.

et ex postremis in existentibus figurant, et nihil ipsam habere dicunt super compositas ab ipsis impias et multiformes formationes : oportet enim in ipsa et omnes existentium ponere et affirmare positiones, sicut omnium causa, et omnes ipsas magis proprie negare, sicut super omnia existente, et non negationes oppositas opinari esse affirmationibus, sed multo prius ipsam super privationes esse, quæ est super omnem ablationem et positionem.

tarum formarum imaginibus, quas ipsi fingunt, cum oporteret in ea, ut omnium causa, omnes entium affirmationes statuere ac de ea affirmare ; quin illas ipsas omnes de ea magis proprie negare, tamquam supra omnia superexsistente, nec existimare negationes affirmationibus esse contrarias, sed ipsam multo priorem et superiorem privationibus esse supra omnem et ablationem, et positionem.

DIVISIO ET EXPOSITIO TEXTUS.

A. *Vide autem*, etc.

Deinde ponit modum in communicando, et secundo prævenit quæstionem responsione, ibi, *Oportet enim in ipsa et omnes*, etc.

Circa primum primo removet a communicatione hujus scientiæ Philosophos. Secundo idolalatras, ibi, *Si autem super istos*, etc.

Dicit autem primo, quod hic cavere debet ne aliquis indoctus in divina doctrina audiat ista mystica : dicit enim illos indoctos, qui cum sint informati et secundum affectum et secundum intellectum existentibus a quibus scientiam accipimus, nihil credunt esse super entia. *Supersubstantialiter*, id est, sine proporportione ad ista : unde etiam Philosophi dicunt, quod primus motor est proportionatus mobili primo : *sed putantes scire eum qui ponit esse*, etc. scilicet Deum, *ea cognitione quæ est secundum ipsos*, id est, per principia rationis, sicut dicitur de Augustino, quod « tumens « inani philosophia, volebat humana ra- « tione comprehendere, quod pia mens « vivacitate fidei nititur apprehendere. »

DUBIUM.

1. Sed videtur, quod isti qui non sunt sic formati secundum existentiam, sicut jam docti et edocti, non sunt docendi : et ita videtur, quod potius eos qui sunt formati, docere debeat.

2. Præterea, Sicut dicit Philosophus, « Multi sunt scientes et contraria ope- « rantes : » ergo nihil prohibet aliquos posse scire divina, quamvis sint secun-

dum affectum male existentium scientia formati.

Sed dicendum, quod divina non accipiuntur per principa rationis, sed quodam experimento secundum passionem ad ipsa, sicut ipse dicit Dionysius, quod « didicit divina, patiendo divina, » sed affectus infectus illicito rerum amore, non sentit dulcedinem divinæ inspirationis : et ideo deficiente cognitione quæ est per experimentum, potest quidem formare syllogismos et dicere propositiones, sed realem scientiam non habet quæ est pars beatitudinis.

Ad primum ergo dicendum, quod docti non sunt docendi, sed illi qui sunt præparati ad divinam doctrinam per purgationem affectus et intellectus ab erroribus et concupiscentiis.

Ad secundum dicendum, quod verbum Philosophi intelligitur de scientia per principia rationis et non per experimentum.

EXPOSITIO TEXTUS.

B. *Si autem super istos*, etc.

Deinde excludit idolalatras a communicatione hujus doctrinæ : quia si divina doctrina de mysticis est super omnes doctos qui rationem sequuntur, multo magis est super indoctiores qui tantum sensum sequuntur, nihil supra sensibilia esse putantes, sed figurant sibi Deum imaginibus ex postremis in existentibus, sicut dicitur ad Rom. I, 23, quod *mutaverunt gloriam Dei, in imagines volatilium et serpentium* [1] : unde putant quod Deus non sit aliquid melius quam illæ impiæ imagines, quas ipsi faciunt.

Et quia aliquis defendendo istum errorem posset dicere, quod de Deo, qui est omnium causa, oportet omnia affirmare, et ita quod Deus est homo, et debet in imagine hominis adorari, et similiter in imagine serpentis et aliorum. Respondet huic quæstioni faciens antipophoram, et dicit, quod Deus est causa omnium, et tamen essentialiter est super omnia : et ideo quamvis ponantur taliter omnium affectiones in ipso, tamen multo magis essentialiter omnia removentur ab ipso, quia ipse nihil est eorum : et illæ negationes non sunt oppositæ illis affirmationibus, quia non sunt secundum idem : sed oportet causam omnium ponere et super negationes et super affirmationes, quia per neutrum eorum comprehenditur quidditas Dei.

[1] Ad. Rom. I, 23 : *Et mutaverunt gloriam incorruptibilem Dei, in similitudinem imaginis corruptibilis hominis, et volucrum, et quadrupedrum, et serpentium.*

in proposito : ergo videtur, quod istæ affirmationes et negationes sint oppositæ.

DUBIUM.

Sed videtur, quod non possint omnium affectiones poni in Deo.

1. Causa enim aliqua quæ in nullo conveniens est causato, non recipit prædicationem sui causati : sicut non dicimus, quod sol est homo, sed dicimus, quod sol lucens super terram est dies : quia forma solis, quæ est lux, facit diem : sed Deus in nullo communicat cum aliquá creatura, neque in genere, neque in specie, neque in analogia : ergo affectiones causatorum non possunt poni in Deo.

2. Præterea, Nos non possumus dicere, quod faber est cultellus, quamvis operetur cultellum per intentionem quam habet apud se : ergo videtur, quod quamvis rationes omnium rerum sint apud Deum, quod non debeant prædicari de ipso.

3. Præterea, Causæ propinquæ non semper prædicantur de suis effectibus, nec e converso : ergo multo magis nec causa prima, nec remotissima.

4. Præterea, Affirmatio et negatio opponuntur contradictorie, quando idem de eodem affirmatur et negatur, sicut fit in proposito : ergo videtur, quod istæ affirmationes et negationes sint oppositæ.

Sed dicendum, quod ad hoc quod effectus prædicetur de causa, oportet quod causa et effectus sint communicantia aliquo modo : unde dico, quod quamvis Deus non communicet cum creaturis in genere, vel specie, vel analogia per quam aliquid unum sit in ipso et creaturis : communicat tamen quadam analogia imitationis, secundum quod alia imitantur ipsum, quantum possunt : quædam tamen imitantur ipsum Deum ut ideata, sicut ea quæ non sunt per prius in ipso; sicut asinus et lapis in formis suis, et ista non prædicantur de Deo essentialiter, sed causaliter tantum : quædam vero imitantur ipsum ut imago vel similitudo illius, quæ per prius sunt in ipso, sicut sapientia, et bonitas, etc., et ista dicuntur de ipso essentialiter et causaliter : et non est simile de fabro qui non est ratio cultelli quam habet, sed Deus est omnes rationes rerum quas habet, quia est quidquid habet, et ideo recipit quodammodo omnium prædicationem : sicut etiam species artis dicitur domus a qua procedit domus in lapidibus et lignis, ut dicit Philosophus. Et per hoc patet solutio ad tria prima.

Ad ultimum dicendum, quod affirmantur de Deo secundum quid, scilicet causaliter, et negantur simpliciter, quia per essentiam : simpliciter autem negatum et secundum quid affirmatum non contrariantur, sicut album secundum dentes et non album simpliciter.

4

ANTIQUA TRANSLATIO.

Ita igitur divinus Bartholomæus dicit, et multam Theologiam esse, et minimam, et Evangelium latum et magnum, et rursus concisum : ut mihi videtur, illud supernaturaliter intendens, quia et multorum sermonum est bona omnium causa, et brevium dictionum simul et irrationabilis, sicut neque rationem habens neque intellectum, propter hoc quod omnibus ipsa super substantialiter est superposita, et non solum non velate et vere apparet his qui immunda et munda transeunt, et omnem omnium sanctarum extremitatum ascensum superveniunt, et omnia divina lumina et sonos et sermones cœlestes derelinquunt, et ad caliginem introeunt, ubi vere est, sicut eloquia dicunt, qui est super omnia [1].

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

III Hac utique ratione divus Bartholomæus ait et copiosam esse theologiam, et minimam, atque Evangelium amplum et magnum, et rursus concisum. Illud, ut mihi videtur, eximie intelligens, quod benigna omnium causa sit et multiloqua, et breviloqua simul atque nullius sermonis, utpote cujus neque dictio neque intelligentia sit, quia cunctis creatis superessentialiter supereminet, et absque operimentis ac vere ostenditur solis iis, qui cuncta quæ impura, quæque pura sunt, pertranseunt, omnemque omnium sanctorum fastigiorum ascensum transcendunt, et omnia divina lumina, et sonos, et sermones cœlestes relinquunt, et in caliginem absorbentur, ubi vere est, sicut ait Scriptura, qui est ultra omnia.

[1] Psal. xcvi, 2 : *Nubes et caligo in circuitu ejus.*

DIVISIO ET EXPOSITIO TEXTUS.

Ita igitur divinus Bartholomæus, etc.

Ostendit superius quantæ perfectionis oporteat esse etiam auditorem hujus scientiæ propter altitudinem materiæ et difficultatem : ideo ad probandum difficultatem materiæ hujus doctrinæ inducit duas auctoritates, unam Bartholomæi Apostoli, alteram Moysis, quæ incipit ibi (§ 5), *Etenim non simpliciter divinus*, etc.

Prima dividitur in duas partes. In prima ponit auctoritatem, in secunda exponit, ibi, *Et mihi videtur*, etc.

Ut ergo primo diximus, propter celsitudinem divinæ majestatis de ipsa omnia essentialiter negantur, et tamen de ipsa omnia etiam causaliter affirmantur. *Ita igitur*, id est, propter hoc, *divinus Bartholomæus*, id est, Apostolus, *dicit* (in Evangelio quod scripsit, quo nos non utimur) *Theologiam*, id est, sermonem de Deo absolute *esse multam* propter effectus et figuras, *et minimam* quantum ad id quod vere in statu viæ de Deo capere possumus, et specialiter *Evangelium*, quo est doctrina Verbi incarnati, dicit esse *latum* propter multitudinem parabolarum, *et magnum* propter profunditatem materiæ et mysteriorum, *et rursus concisum*, id est, breve quantum ad id ad quod est, scilicet ad manifestandum nobis Deum, de quo nec partem accipere possumus, et ideo de Evangelio inducit Apostolus ad Rom. IX, 23, illud Isa. X, 22 : *Verbum abbreviatum faciet Dominus super terram.*

Deinde exponit auctoritatem positam dicens : Divinus dico Bartholomæus, *ut mihi videtur*, causa humilitatis dicit, *intendens supernaturaliter*, id est, divino lumine motus, *illud* scilicet dixit, nempe quod *omnium causa*, scilicet Deus, est *multorum sermonum*, in quantum narratur per nomina suorum causatorum, *et brevium*, id est, paucarum, *dictionum simul* : quia parum est quod de eo dicere possumus secundum se : et dicitur quod est *irrationabilis*, quia de ipso ratiocinari non possumus, sicut *neque habens rationem*, id est, diffinitionem, *neque intellectum*, id est, intellectus comprehensionem passive : *propter hoc quod ipsa est superposita omnibus*, quantum ad altitudinem suæ naturæ, *supersubstantialiter* quantum ad modum essendi, *et apparet non velate*, quantum ad modum accipiendi ipsum, *et vere*, quantum ad veritatem objecti quod videtur, *solis his qui* tendentes in Deum, *transeunt*, id est, transcendunt *immunda*, id est, materiales doctrinas, *et munda*, id est, immateriales, *et* qui *veniunt super omnem ascensum omnium sanctarum extremitatum*, id est, angelicarum, et dicuntur *extremitates*, illud in quo inferior non attingit superiorem, et in cujus infimo attingit eam inferior, non in summo sui, et quia ipse est super omnem naturam, oportet omnes hujus extremitates transcendere, ut veniatur ad ipsum : *et* qui *derelinquunt* etiam *omnia divina lumina et sermones cœlestes*, id est, immissiones ipsas quæ sunt a Deo, quæ tamen non sunt Deus, *et* qui *introeunt ad caliginem*, id est, in occultum divinitatis, quæ caligo est extremum ascensus, *ubi est vere* Deus, *qui est supra omnia, sicut eloquia dicunt*, in Psal. XVII, 10 : *Caligo sub pedibus ejus.*

5. Præterea, Divina lumina dantur nobis ut confortent intellectum ad cognoscendum Deum : sed eunti ad finem non est relinquendum illud quod juvat ascensum ad finem : ergo videtur, quod non debeamus relinquere divina lumina ad cognoscendum Deum, sed fortiter eis inhærere.

6. Præterea, Quæritur, quæ sit differentia inter divina lumina, et cœlestes sonos, et sermones.

DUBIUM.

1. Sed videtur sibi contradicere in his quæ hic dicit : in primo enim capite *Cœlestis hierarchiæ* dixit, quod « impossibile est nobis aliter lucere divinum « radium nisi varietate sacrorum velaminum circumvelatum, » hic autem dicitur, quod illis qui omnia transcendunt, apparet non velate : ergo videtur sibi contrarius.

2. Præterea, Accipere divina lumina non velate, est prima revelatione accipere : sed prima revelatione accipere est impossibile homini, quia per hoc differt anima ab Angelo, ut dicit Alexander : ergo videtur, quod in hac vita ad minus non possumus divina videre non velate.

3. Præterea, In *Cœlesti hierarchia* dictum est, quod « inferior natura in « summo sui attingit ultimum superioris « naturæ : » ergo impossibile est, quod attingat ultra extremitatem ipsius : sed Angeli sunt superioris naturæ quam nos : ergo videtur, quod sit impossibile quod nos transcendamus extremitates Angelorum, quod tamen *littera* dicit.

4. Præterea, In libro de *Divinis nominibus* in capite de *pace* dixit, quod « oportet omnes animas uniri in seipsis « primo, et postmodum per immaterialem et simplicem intellectum pervenire « ad imitationem divinam : » ergo videtur, quod non debeamus relinquere Angelos qui sunt immateriales intellectus, sed uniri nos sibi, quantum possumus, ad hoc ut veniamus in Deum.

Sed dicendum ad primum, quod contemplatio Dei potest dupliciter considerari, aut quantum ad id in quo contemplamur Deum, sive quantum ad principium contemplationis, et sic loquitur Dionysius in *Cœlesti hierarchia*, quod « non pos- « sumus videre divinum radium in hac « vita sine velamine signorum et effe- « ctuum, quia nunc videmus per specu- « lum et in ænigmate. » Vel quantum ad finem contemplationis, sive quantum ad id quod per contemplationem quærimus, et sic est ipse Deus non velatus, ad quem secundum ultimum nostræ naturæ pervenimus, in quo intellectuales naturas attingimus : frustra enim esset ratiocinativa inquisitio, nisi perveniretur ad intellectivam unitionem : et sic loquitur hic.

Ad secundum dicendum, quod idem est quod omnes contemplatores Dei quærunt videre : unde ex illa parte non est diversitas, sed ex ea in qua videtur, eo quod quibusdam est naturale sine velamine accipere.

Ad tertium dicendum, quod pertransire aliquem contemplatione dupliciter dicitur. Vel quantum ad vim contemplativam : et sic neque transcendere neque æquari possumus Angelis in hac vita, quamvis per lumen divinum elevemur supra facultatem naturæ nostræ. Vel quoad objectum contemplationis : et sic quia quod quærimus, est super omnia, etiam ipsos Angelos contemplando transimus, sicut dicitur in *Canticis*, III,

4 : *Paululum cum pertransissem eos, inveni quem diligit anima mea.*

Ad quartum dicendum, quod non debemus eis uniri sicut objecto, sed per illuminationes descendentes in nos per eos, quibus elevamur in divinam contemplationem.

Ad quintum dicendum, quod divinis luminibus, id est, a Deo nobis immissis debemus inhærere, non sicut objecto, sed sicut his sub quibus videtur objectum et quibus confortatur intellectus noster, quia in eis non sistit desiderium nostrum sicut in summo bono.

Ad ultimum dicendum, quod intellectus noster dupliciter elevatur in Deum, aut per modum inventionis, quasi consurgat ex se in ipsum, et sic dirigunt divina lumina in Deum, lumen enim est perfectio visus qui servit inventioni : aut elevatur in ipsum per quædam signa immissa ab ipso in quibus exprimitur Deus, sicut res percipitur in voce significante ipsam, et hoc signum vel est ad affectum, qui impletur gaudio inexplicabili, et quod etiam concipi non potest, et ipsum ad hoc dicitur, *sonos*, quibus passiones quæ exprimi non possunt intentionibus, significantur, sicut est jubilus, de quo dicitur super illud Psal. XLVI, 6 : *Ascendit Deus in jubilo*, quod est ineffabile gaudium quod nec taceri potest nec exprimi valet. Vel est ad intellectum secundum quod concipit aliquid de Deo, et ipsum ad hoc dicitur, *sermones*, qui sunt voces exprimentes conceptus mentis : et hæc omnia oportet transcendere, quia nullum eorum est objectum quod quærimus in contemplatione.

5

ANTIQUA TRANSLATIO.

Etenim non simpliciter divinus Moyses mundari ipse prius præcipitur [1], et rursus ante a talibus segregari, et post omnem mundationem audit multarum

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Non enim temere divinus Moyses expiari primum ipse jubetur, ac deinde a non expiatis segregari, et post omnem expiationem audit multisonas tubas,

[1] Exod. XIX, 10 et seq.

vocum buccinas, et videt lumina multa cum fulgore emittentia mundos et multum effusos radios : postea a multis segregatur, et cum electis sacerdotibus ad summitatem divinarum ascensionum pertingit. Quamvis per hæc quidem non sit cum Deo, sed contemplatur non ipsum (invisibilis est enim) sed locum ubi est. [1]

cernitque multa lumina, puros ac multiplices radios jacentia : postmodum a multitudine separatur, et cum electis sacerdotibus ad summum fastigium divinorum ascensuum pertingit. Sed hactenus nondum versatur cum ipso Deo, nec eum videt (inaspectabilis enim est), sed locum ubi stetit.

DIVISIO ET EXPOSITIO TEXTUS.

Deinde ostendit difficultatem materiæ, simul et quod necessaria præparatio magna auditori per exemplum Moysis, et sumitur de Exod. XIX, 10 et seq.

Dividitur autem hæc pars in duas partes. In prima ponit historiæ narrationem. In secunda exponit significationem ejus, ibi (§ 6), *Hoc autem puto*, etc.

Dicit ergo primo, quod debet ab omnibus mundari, qui ad mysticum divinæ caliginis vult ascendere. *Etenim non simpliciter*, id est, non sine magno significationis mysterio, *divinus Moyses præcipitur ipse prius mundari*, et quantum ad affectum ab omnibus terrenis, et quantum ad intellectum ab omnibus quæ non sunt Deus : *et rursus* secundo præcipitur *segregari a non talibus*, id est, a non mundis, ne ab eorum consortio coinquinetur, et ne ipsis sacra visa communicet : et post omnem mundationem, tertio *audit buccinas multarum vocum*, quæ sunt divina præcepta mirabiliter a se tonantia : et quarto *videt multa lumina*, quæ sunt divinæ revelationes, *emittentia radios*, id est, cognitiones, *mundos* a materialibus phantasmatibus, *et multum effusos*, id est, super multa cognita quæ ei innotescunt : præterea quinto *segregatur a multis*, id est, a multitudine populi, sicut dicitur Exod. XIX, 17 et 20, quod stetit populus de longe, et accessit Moyses ad caliginem in qua erat Deus : qui enim divina contemplatur, non solum ab immundis, sed etiam ab imperfectis segregatur : et sexto *cum sacerdotibus electis* a Deo, *pertingit ad summitatem divinarum ascensionum*, id est, ad altissimos gradus divinæ contemplationis, sicut legitur Exod. XXIV, 1, Moysi quomodo dicit Deus : *Ascende ad Dominum tu, et Aaron, Nadab, et Abiu*, etc. *Quamvis per hæc quidem non sit cum Deo*, id est, non vidit ipsum Deum : *sed* septimo, *contemplatur, non ipsum* Deum (*invisibilis est enim*) *sed locum ubi est*, id est, videt ipsum in eminentibus creaturis, in quibus est sicut in terminis suis : et hoc sumitur de Exod. XXXIII, 20, ubi dicit Dominus ad Moysen : *Non videbit me homo, et vivet*. Et iterum, XXXIII, 21 : *Ecce, inquit, est locus apud me, et stabis supra petram*.

[1] Exod. XIX, 20 et seq.

6

ANTIQUA TRANSLATIO.

Hoc autem puto significare divinissima visorum et intellectorum esse subjectas quasdam rationes subjectorum omnia excedenti, per quæ præsentia ejus, quæ est super omnem cogitationem, monstratur intelligibilibus summitatibus sanctissimorum locorum ejus superveniens: tunc et ab ipsis absolvitur visis, et videntibus, et ad caliginem ignorantiæ intrat, quæ caligo vere est mystica, in qua claudit omnes cognitivas susceptiones, et impalpabili omnino et invisibili fit omnis existens ejus qui est super omnia, et nullius, neque suiipsius, neque alterius omnino, aut ignoto vacatione omnis cognitionis secundum melius unitus, et eo quod nihil cognoscit, super mentem cognoscens.

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Hoc autem existimo significare divinissima et summa eorum quæ cernuntur et intelliguntur, rationes quasdam esse quæ subjiciant menti illa, quæ sunt subjecta ei, qui universis antecellit ; quibus præsentia ipsius, quæ omnem cogitationem mentis vincit declaratur, insistens tamquam in vestigiis summis intellectibilibus locorum ejus sanctissimorum ; ac tunc ab iis ipsis quæ videntur, et ab iis quæ vident, absolutus et expeditus, in caliginem vere mysticam incognoscibilitatis ingreditur, in qua omnes scientificas apprehensiones excludit, et in omnimode intactili et invisibili hæret, totus exsistens ipsius qui est ultra omnia ; neque ullius, neque suus, neque alterius, cum eo autem qui est penitus incognoscibilis, per vacationem omnis cognitionis, secundum meliorem partem copulatus, et eo ipso quod nihil cognoscit, supra mentem cognoscens.

EXPOSITIO TEXTUS.

Hoc autem, etc.

Deinde exponit dicens : *Hoc autem* quod dictum est, *puto significare*, quod dicam, scilicet *divinissima visorum et intellectorum*, id est, ea quæ videmus de Deo nobilissimis revelationibus, et alia quæ intelligimus altissimis contemplationibus in hac vita, *esse* non Deum, sed *quasdam rationes*, id est, species *subjectorum*, id est, rerum quæ subjiciuntur Deo, *excedenti omnia : subjectas*, id est, inferiores Deo in ipsis nobilissimis creaturis et effectibus suis, et etiam *per quæ*, divinissima, *præsentia ejus*, scilicet Dei *quæ est super omnem cogitationem* materialium, est enim præsens omnibus effectibus suis et aliquo speciali modo effectibus gratiæ vel gloriæ : præsentia dico *superveniens monstratur intelligibilibus summitatibus sanctisimorum locorum ejus*, scilicet Dei, et dicuntur *loca Dei*, Angeli qui secundum sui supremas virtutes recipiunt Dei præsentiam in se supervenientem per suos effectus gloriæ, in quorum lumine anima nostra divina videt, secundum quod ab ipsis de divinis illuminamur.

Tunc, quando scilicet divinissima videt Moyses, *absolvitur, ab ipsis visis* radiis, quia non sunt objectum contemplationis, *et* ab aliis secum *videntibus*, quos dixit sacerdotes : unde dictum est aliis Exod. XXIV, 2 et 3 : *Adorabitis procul.... Solusque Moyses ascendet ad Dominum :* et, sic remotus ab omnibus, *intrat ad caliginem ignorantiæ*, de qua dicitur quia abierat Deus : quia nobis ignotus est, *quæ caligo vere est mystica*, id est, occulta, *in qua claudit* Moyses *omnes cognitivas susceptiones*, id est omnes virtutes naturales animæ per susceptionem cognoscentes, quæ ab aliis remotæ, sola divina caligine implentur, et sic fit per adhæsionem intellectus. Et dicit, *non palpabili et invisibili*, quia id quod sic invenit, neque sensibile est, neque intelligibile per comprehensionem : ipse, dico, sic fit, *existens omnis*, id est, totus, *ejus qui est super omnia*, scilicet Dei, per omnimodam conversionem ad ipsum, *et nullius* præter Deum existens, *neque suiipsius, neque alterius :* quia ad nihil præter Deum convertitur : *autem*, id est, sed *unitus secundum melius*, id est, secundum meliorem modum suæ unitionis, *omnino ignoto*, scilicet Deo, *vacatione omnis cognitionis* naturalis, quia ad alia non convertitur naturaliter cognita, sed ad solum Deum qui nulla cognitione naturali cognoscitur, et sic vacant naturales cognitiones : *et eo quod*, id est, in quantum *nihil cognoscit*, cum naturali cognitione *super mentem cognoscens*, id est, super naturam suæ mentis lumine divino desuper infuso, quo mens supra se elevatur.

DUBIA.

Ad eorum evidentiam quæ hic dicuntur, tria quæruntur :

Primo, Utrum omnis talis contemplatio Dei sit raptus ?

Secundo, Utrum secundum id quod melius est sui, mens nostra uniatur omnino ignoto ?

Tertio, Utrum Moyses viderit ipsum Deum ?

Circa primum sic proceditur.

n 1. 1. Videtur, quod in omni contemplatione sit raptus. Quandocumque enim sola superiori potentia remanente in actu, fit abstractio ab omnibus inferioribus potentiis, est raptus : sed hoc contingit in tali contemplatione Dei, qua contemplator omnis cognitionis vacatione melius ignoto Deo conjungitur : ergo videtur, quod spiritus in contemplatione Dei sit raptus.

2. Ad idem, Quandocumque inferior natura sequitur impetum superioris, tunc rapitur in illam : sed hoc contingit in Dei contemplatione, quia sic fit totus ejus qui est super omnia, sicut hic dicitur : ergo videtur, quod spiritus in Dei contemplatione sit raptus.

3. Præterea, Videtur quod caligo luminis incircumscripti, non claudit omnes cognoscitivas susceptiones : « Sensus « enim est virtus per susceptionem speciei cognoscens, » sicut dicit Philosophus, nec tamen est susceptibilis divini luminis, nec potest se extendere in illud, cum sit immateriale : ergo non clauditur ejus caligine : et si clauditur, per otium ipsius videtur semper esse raptus.

4. Præterea, Videtur quod si contemplator nullo modo est suiipsius, sicut ipse dicit, tunc abstrahitur ab omnibus quæ sunt ejus : sed naturalia sunt ejus : ergo abstrahetur a naturalibus, quod videtur esse falsum, quia naturales operationes in eo sicut nutritio, et digestio, et hujusmodi, non cessant.

5. Præterea, Anima contemplatoris in via secundum aliquid est in corpore : sed virtutes naturales sunt primæ : ergo si ab ipsis fiat abstractio, secundum nihil remanebit in corpore, quod est falsum.

6. Præterea, Quæritur in quo differat cognitio istarum contemplationum in via, a comprehensione veritatis in patria ? et videtur, quod secundum nihil, cum utraque absorbeatur divino lumine.

Sed dicendum, quod in omni divina contemplatione non est raptus : sed ea quæ hic dicuntur de contemplatione, conveniunt omni contemplationi, et non raptui, qui est melior pars contemplationis.

Ad primum ergo dicendum, quod in raptu fit abstractio ab usu potentiarum inferiorum quia tunc nihil utitur eis : sed in divina contemplatione communiter non fit abstractio ab usu potentiarum, quia remanent secundum aliquem usum, sed tantum ab actu secundum intensionem, quia anima non attendit operationibus ipsarum, et actio debilitatur, quia « quando una virtus intenditur in suo « actu, actus alterius virtutis debilitatur, » sicut dicit Philosophus.

Ad secundum dicendum, quod in divina contemplatione sequitur natura inferior impetum superioris naturæ, sicut objecti, quia in ipsam solam sicut in objectum se convertit : non tamen sequitur impetum ejus sicut circa eam stans, et a suo usu segregata, sicut fit in raptu.

Ad tertium dicendum, quod incircumscriptum lumen claudit quasdam cognoscitivas virtutes secundum se, scilicet in-

tellectivas quæ in ipsum se extendunt, quasdam autem per redundantiam, scilicet sensitivas, secundum quod superiores virtutes movent inferiores, et efficiuntur quædam signa superiorum in ipsis.

Ad quartum dicendum, quod contemplator segregatur etiam a virtutibus naturalibus, non quantum ad usum ipsarum, sed quantum ad actum : tamen quia anima non attendit operibus ipsarum, non sunt intensi actus ipsarum, et propter hoc parum consumitur in eis de nutrimento, et multum possunt jejunare : sicut e converso dicit Philosophus, quod « in somno « propter otium virtutum animalium po- « tentia nutritiva melius agit opus suum, « quam in vigilia quando sensus sunt « soluti. » Et per hoc etiam patet solutio ad quintum : quia anima est in corpore secundum usum ipsarum.

Ad sextum dicendum, quod utraque cognitio differt : quia in patria videtur Deus per se, in contemplatione viæ videtur in effectibus gratiæ et luminis descendentis in ipsam. Iterum in patria visio ejus liberabit perfecte ab omni miseria : quod non est hic. Et iterum ibi erit per habitum gloriæ : hic autem per habitum gratiæ.

Dubium 2. CIRCA secundum sic proceditur.

1. Videtur enim, quod intellectus non secundum melius sui conjungatur illi omnino ignoto : omnis enim virtus conjuncta excellenti, destruitur : sed illud cui unitur aliquid ad destructionem, non unitur secundum sui melius : ergo cum illud ignotum sit propter luminis sui excellentiam ignotum, videtur quod non uniatur sibi mens nostra secundum melius.

2. Præterea, Intellectus melius unitur noto quam ignoto, quia unio sua est per cognitionem : et ita videtur, quod non secundum melius uniatur ignoto.

3. Præterea, Illud de quo scitur quia, non est omnino ignotum : de Deo autem scimus quia : ergo non est omnino ignotus.

4. Præterea, Quando aliquid absorbetur, non delectatur : sed optima unitio est, quam sequitur delectatio : si igitur intellectus contemplativus absorbeatur in divino lumine, videtur quod non secundum melius sibi uniatur.

Sed dicendum, quod optima unitio uniuscujusque est, quando unitur suæ ultimæ perfectioni, et quando unitur optimo : Deus autem est optimum, et ultima perfectio nostri intellectus : et ideo sibi unitur secundum melius sui.

Ad primum ergo dicendum, quod illud verum est in potentiis sensitivis, quæ propter hoc quod materiales sunt, et organis affixæ, destruuntur per corruptionem organorum ab excellenti sensibili, et ipse Philosophus etiam dicit in tertio de *Anima* [1] quod « non « est ita de intellectu, qui cum accipit « maxime intelligibilia, non minus acci- « pere potest minima, sed magis : » et ideo intellectus non corrumpitur, sed roboratur ex unione ad lumen divinum. Vel dicendum, quod si etiam corrumperetur virtus excellenti lumine, naturalibus dispositionibus solis remanentibus, supernaturalibus tamen elevantibus eam super suam naturam non corrumpitur, sed perficitur.

Ad secundum dicendum, quod ignoto in se non bene unitur intellectus noster : sed notissimo in se et ignoto nobis, optime unitur : quia per unionem ad ipsum, cognitionem ejus acquirit magis ac magis : et tale ignotum est Deus, sicut dicit Philosophus.

Ad tertium dicendum, quod de Deo nescimus quia, secundum quod est quidam naturalis modus cognitionis in Philosophia determinatus : quia Philoso-

[1] III de Anima, tex. et com. 7.

plus determinat, quod scientia *quia*, est per causam remotam, vel per effectum convertibilem et proportionatum causæ : sed neutro modo possumus scire aliquid de Deo : et ita nulla cognitione naturali notus est, neque quia, neque propter quid, neque sensu, neque ratione, neque intellectu : sed cognoscimus quadam supernaturali cognitione sub quadam confusione.

Ad quartum dicendum, quod absorptum quod transmutatur a natura sua, insensibile efficitur, et non delectatur : sed id quod a sua perfectione absorbetur, absorptum perficitur, delectatur plenissime.

m 3. Circa tertium sic proceditur.

1. Videtur, quod Moyses viderit ipsum Deum : videtur enim Deus visione quæ est facie ad faciem, quia ista visio promittitur nobis in patria ab Apostolo, I ad Corinth. xiii, 12 : sed Moyses vidit sic : quia dicitur de ipso, Exod. xxxiii, 11 et 13 : *Loquebatur autem Dominus ad Moysen, facie ad faciem :* alioquin frustra fuisset oratio, qua a Deo petiit dicens, *Ostende mihi faciem tuam :* ergo videtur, quod viderit ipsum Deum.

Quæritur, quomodo potest esse, quod aliquis contempletur Deum nobilissima contemplatione, et non videat ipsum Deum, sicut Moyses contemplabatur : et cum in nobis concurrant plura in naturalibus intellectionibus, scilicet abstractio speciei a phantasmatibus, et unio ad intellectum possibilem, et illustratio intellectus agentis, cui horum assimilatur illa cognitio contemplationis tam sublimis?

Sed dicendum, quod Moyses non vidit ipsum Deum in se, sed in nobilissimis suis effectibus, scilicet gratiæ, theophaniarum, quæ sunt similitudines expressæ divinæ bonitatis.

Ad primum ergo dicendum, quod videre faciem est dupliciter, scilicet in se sine velamine, et sic videbitur facies Dei in patria : sed sic non vidit Moyses, sed vidit faciem in signis quibusdam divinorum effectuum, quæ hic Dionysius vocat *rationes subjectas*, et in Exodi capitulo citato, ỹ. 23, vocantur *posteriora Dei :* unde Deus dixit ad eum : *Videbis posteriora mea, faciem autem meam videre non poteris.*

Ad secundum autem dicendum, quod sicut est continuatio sensibilium luminum, ita est continuatio intelligibilium : cum igitur divina accipi non possint per connexiones probabiles vel necessarias ex principiis primis, in quæ sola potest lumen intellectus agentis, sicut in propria sua instrumenta, oportet ad ea cognoscenda, ut veniat sibi lumen intellectus angelici, quod multiplicat in animis nostris species, in quibus videntur divina, quæ apud ipsum sunt magis unitæ, sicut in *Cœlesti hierarchia* ostensum est : et sicut etiam dicit Philosophus de divinationibus somniorum, quod « quia ex « principiis primis per modum scientiæ « speculativæ concludi non possunt, uni- « tur ad ea accipienda intellectus noster « motoribus superioribus : » et multo magis roboratur anima ad divina videnda secundum quod divinum lumen descendit in ipsam, et forte conjungitur uterque modus, et istud lumen vocatur *speculum æternitatis*, in quo viderunt Prophetæ, quod speculum non est Deus, sed a Deo : et assimilatur illustrationi intellectus agentis illustrati super ea quæ sunt naturaliter cognita : et istæ sunt rationes, de quibus hic loquitur Dionysius, quæ dicuntur esse divina visa, et sic patet qualiter non videtur ipse Deus in nobilissimis contemplationibus : et hoc est quod quærebatur.

CAPUT II

ANTIQUA TRANSLATIO.	BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.
Quomodo oportet et uniri et hymnos reponere omnium causæ existenti et super omnia?	*Quomodo oporteat etiam uniri, ac laudes referre omnium auctori, qui est supra omnia.*

SYNOPSIS CAPITIS :

Optat in divinam caliginem intromitti, et sine notione Deum cognoscere, quod fit potissimum per omnium ablationem, quæ non sunt Deus, imitando sculptores, qui per materiæ ablationem statuam dedolant ; et simul ostendit ut, per ablationes, contrario modo procedatur quam per positiones seu affirmationes.

ANTIQUA TRANSLATIO.	BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.
In hac superlucenti caligine fieri nos precamur, et per non videre et per ignorare, videre et cognoscere eum qui est super omnem visionem et cognitionem, in ipso non videre et non cognoscere, et supersubstantialiter super-	Nos in hac supraquam lucente caligine versari exoptamus, et per visionis cognitionisque negationem videre et cognoscere id quod supra visionem cognitionemque existit, hoc ipso quod non videmus neque cognoscimus ; hoc

substantialem laudare per omnium existentium ablationem, sicut ipsius naturæ insigne facientes, auferentes prohibitiones officientes mundæ occulti visioni, et ipsam in seipsa ablatione sola occultam manifestantes pulchritudinem.

enim est vere videre et cognoscere, et supra essentialem supernaturaliter laudare per omnium rerum ablationem, non secus ac qui statuam nativam dedolant, auferentes omnia quæ circumposita claram formæ latentis visionem impediebant, ablatione sola genuinam ejus occultam pulchritudinem manifestant.

DIVISIO ET EXPOSITIO TEXTUS.

In hac autem superlucenti caligine nos fieri precamur, etc.

In præcedenti capitulo ponit modum utentis ista scientia, tam docentis quam audientis quantum pertinet ad perceptionem hujus doctrinæ : et quia perceptione hujus doctrinæ pervenitur ad unionem qua unimur divinis, ideo in isto capitulo determinat modum quantum ad unionem, quomodo oportet scilicet per intellectum uniri Deo, et voce laudare ipsum : et hoc patet ex titulo capituli qui talis est : *Quomodo oportet et uniri et hymnos reponere causæ omnium existenti ?*

Dividitur autem præsens capitulum in duas partes. In prima ponit modum in quo unimur Deo, quia per negationes. In secunda ostendit differentiam negationum ad affirmationes divinas, ibi (§ 2), *Oportet autem sicut arbitror*, etc.

Et sicut in superiori capitulo ponens monum perceptionis, incepit ab oratione propter doctrinæ altitudinem, ita et hic, dicens ; *Precamur nos fieri* a Deo *in hac caligine*, in qua est Deus obscuratus quoad nos, *superlucenti* in se, et precamur *in ipso non videre et non cognoscere*, id est, in hoc ipso dum nostræ cognitiones vacant per non videre et ignorare sicut per quamdam viam, *videre et cognoscere eum qui est super omnem*, etc., scilicet Deum : et *videre* referatur ad simplicem intuitum intellectus qui est principiorum, et *cognoscere* ad notitiam conclusionum, quæ oriuntur ex principiis : et secundum hoc Deus cognoscitur ut principium, quando accipimus ipsum ut lumen intellectus nostri, et per lumen divinum ducimur in divina attributa sicut in conclusiones quasdam, dum cognoscimus eum sapientem, bonum, etc., et precamur *laudare supersubstantialem* Deum *supersubstantialiter*, id est, supereminenter omnibus entibus, *per omnium existentium ablationem* ab ipso : nos dico *facientes sicut* quoddam *insigne*, id est, expressam repræsentationem *naturæ ipsius*, id est, dum auferimus ab oculis mentis nostræ, *prohibitiones officientes*, id est, impedientes et contrariantes *mundæ visioni occulti* Dei, qua in se videtur sine aliqua offuscatione rerum, et sic *manifestantes sola ablatione* cæterorum ab ipso, *occultam Dei pulchritudinem in seipsa*, quasi dicat, per hoc, sicut per quamdam expressam imaginem repræsentatur eminentia divinæ pulchri-

tudinis, quod omnia ab ipsa negantur: vel aliter, sicut vult Commentator, quod sicut quando saxa abscinduntur, remanent in superficie lapidis quæ prius erat tecta alia parte, per remotionem istius partis, quædam rerum imagines, puta tauri, vel leonis, vel canis, aut aliquid simile, quæ tamen non sunt res illæ: ita per remotiones rerum a Deo, invenimus aliquid simile divinæ naturæ, quæ tamen non est divina natura in se, sed manifestat eam: sicut per hoc quod removemus ab eo non viventia, relinquitur quod sit vivens, cum tamen vita secundum quod nomine significatur, significet vitæ processionem, quæ non est divina natura, sed aliquid manifestans ipsam sicut sua similitudo.

2

ANTIQUA TRANSLATIO.

Oportet autem, sicut arbitror, ablationes laudare contrarie quam positiones. Etenim illas a primis incipientes, et per media et ultima descendentes, ponebamus: hic autem ab ultimis ad principaliora ascensus facientes, et per media rursus ad extrema, omnia auferimus, ut revelate cognoscamus illam ignorantiam ab omnibus noscibilibus in omnibus existentibus circumvelatam, et supersubstantialem illam videamus caliginem ab omni lumine in existentibus occultam.

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Oportet autem, ut existimo, ablationes contrario modo, quam positiones celebrare; siquidem illas a primis incipientes, et per media et extrema descendentes ponebamus: hic vero ab extremis ad prima ascendentes, omnia removemus, ut revelate cognoscamus illam incognoscibilitatem, quæ ab omnibus, quorum cognitio est, in rebus omnibus obtegitur; et supranaturalem illam caliginem intueamur, quæ ab omni, quod in rebus est, lumine occulitur.

EXPOSITIO TEXTUS.

Oportet autem, etc.

Deinde ostendit diversitatem inter negationes et affirmationes divinas, et dicitur, quod in affirmationibus divinis incipimus *a primis*, id est, nobilioribus, et quod *per media*, descendimus usque ad *ultima* de Deo : in libro de *Hypotyposibus*, quæ sunt propria ipsius in se : deinde in libro de *Divinis nominibus* proprias processiones ipsius intellectuales, et inter has etiam post nobiliores, sicut bonum, et ens : et ultimo sensibilia symbola, in libro de *symbolica Theologia*. Sed in negationibus divinis est e contrario : quia oportet nos negando res a Deo incipere *ab ultimis*, id est, ab infimis, et per *principaliora* ultimis, quæ sunt medica, ascendere *ad extrema*, id est, ad summa : sicut si primo dicamus, quod non est lapis, et deinde, quod non est leo, et sic de aliis sensibilibus, et deinde quod non est vivus, nec vita, etc. : et hoc modo procedentes in negationibus *cognoscamus illam ignorantiam*, id est, divinam eminentiam ignotam nobis, *revelate*, sine aliquo velamine creaturæ : ipsam dico *circumvelatam ab omnibus noscibilibus*, quæ sunt *in omnibus existentibus* : in omnibus rebus quæ cognoscuntur per suas formas, ipsæ formæ sunt imagines divinæ pulchritudinis, per quarum cognitionem venimus in illud occultum, quod velate repræsentabatur in eis. Et ad idem redit quod sequitur, *et videamus illam supersubstantialem caliginem* divinæ eminentiæ, *occultam*, id est, ocultatam *ab omni lumine* quod est *in existentibus*, sicut veritas rei occultatur in imagine repræsentante ipsam in aliena natura.

DUBIA.

Ad evidentiam eorum quæ dicuntur in hoc capitulo, tria quæruntur :

Primo, Utrum per non videre et non cognoscere, possimus Deum videre et cognoscere ?

Secundo de modo, quem ponit, divinæ imitationis.

Tertio de hoc quod dicitur, contrarium esse ordinem affirmationum et negationum.

Circa primum sic proceditur. Dubium I.

1. Videtur enim, quod per non videre non possit Deus cognosci : omne enim per quod cognoscitur alterum sicut per medium, oportet quod habeat aliquam habitudinem per quam illud possit concludi ex primo, sicut est in syllogismis, vel ad minus quod habeat aliquam viam per quam possit deveniri in illud, sicut per lumen fidei infusum devenimus in articulos : sed non videre et non cognoscere, non habet aliquid talium : ergo per

non videre et non cognocere, non possumus cognoscere Deum.

2. Præterea, Per privationem non venitur in habitum, sed e converso : sed non videre et non cognoscere dicunt privationem cognitionis et visionis : ergo per ea non venitur in cognitionem et visionem Dei.

3. Ad idem, Aut non videre istud, per quod Deus videtur, ponit aliquid, aut nihil. Si nihil, cum ex puris negationibus non possit aliquid concludi, quia non est ex puris negationibus aliquis syllogismus, vel ex omnibus negativis, per hoc non venietur ad aliquam cognitionem. Si autem ponit aliquid, et negat aliquid, aut est principium cognitionis divinæ seu via quædam per hoc quod negat, et hoc iterum non potest esse, propter id quod dictum est : aut per id quod ponit, et sic magis debebat significari via divinæ cognitionis per affirmationem quam per negationem visionis.

4. Ad idem, Nobilissimus modus visionis maxime remotus est ab omni negatione visionis, sicut maxime album maxime removetur a nigro : sed sicut dicit Augustinus, « Nobilissimo modo vi-« dentur ea quæ sunt in anima per sui « essentiam, inter quæ est Deus : » ergo modus videndi Deum est maxime remotus ab omni non videre.

Sed dicendum, quod in Deo vacant omnes modi cognoscendi nobis naturales, quibus scientias acquirimus : neque per se notus est sicut principium : neque propter quid, quia non habet causam : neque quia, cum non habeat effectum proportionatum : sed mens nostra suscipit quoddam lumen divinum, quod est supra naturam suam, quod elevat eam super omnes modos visionis naturales, et per quod venit ad visionem Dei, confuse tamen et non determinate cognoscens : et ideo dicitur, quod per non videre videtur Deus, scilicet per non videre naturale.

Ad primum ergo dicendum, quod in anima suscipitur quoddam lumen quod causat non visionem secundum modos naturales : et illud lumen habet viam confusam in Dei cognitionem, et per illud non videre habet viam.

Ad secundum dicendum, quod non est ibi pura negatio, sed receptio cujusdam luminis habitualis, per quod devenit ad actum divinæ visionis.

Et per hoc etiam patet solutio ad tertium, quod non est pura negatio, sed negatur modus naturalis visionis, et relinquitur susceptio supernaturalis luminis, quod tamen magis notificatur per negationem, eo quod non invenimus aliquid notum nobis, quod proprie de Deo prædicemus, propter eminentiam simplicitatis ejus, cum prædicationis veritas fundetur in alia compositione : sed, sicut dicit Gregorius, « Balbu-« tiendo excelsa Dei resonamus. »

Ad quartum dicendum, quod nobilissimus videndi modus, est duplex : vel ex parte medii, sicut scientia secundum quid, et iste modus maxime est remotus a visione Dei, et sic non est modus nobilissimus divinæ visionis : vel ex parte objecti, ut dicatur nobilissimus modus visionis : sed iste propter eminentiam objecti habet plurimum non visionis, ut dicit Philosophus. Sciendum tamen, quod dictum Augustini habet calumniam : non enim sufficit aliquid esse in intellectu formali ad hoc quod cognoscatur, nisi informetur forma ejus, et sic fiat actu, sicut materia fit actu per formam agentis in ipsa, et non per essentiam ipsius, etiamsi in ea esset : unde dicit Philosophus, quod « intellectus intelligit se sic-« ut et alia. Dubium

Circa secundum sic proceditur.

1. Videtur, quod creaturæ non efficiant divinam visionem : non enim est idem adminiculans et efficiens : sed creaturæ, cum in eis sit vestigium et imago Dei, adminiculantur ad Dei cognitionem : ergo non efficiunt.

2. Præterea, Eadem est via composi-

tionis et resolutionis : quia per eadem media de primo venitur ad ultimum, et de ultimo ad primum : sed via qua proceditur a causa prima in effectus suos, in quos se infundit, est quædam via compositionis, et significatur affirmative, quia omnia dicuntur de ipso per causam : ergo sic per affirmationes erit via redeundi in ipsum ad unionem suiipsius, et non per negationes.

3. Præterea, Negationes nihil inferunt nisi ponantur cum aliquo communi, sicut si est animal, et non rationale, dicitur, ergo irrationale, et sic de aliis : sed Deus non est in aliquo communi cum aliis ; ergo per negationes nihil potest de ipso inferri.

Sed dicendum ad primum, quod creatura potest dupliciter considerari, aut in ratione vestigii in quantum ducit in Deum, et sic confert ad cognitionem ipsius qua cognoscitur ut causa : aut in quantum procedit in diversitate essentiæ et speciei et generis et principiorum, sicut ens est commune substantiæ et accidenti, et hoc modo efficit ad cognitionem ipsius qua videtur in sua natura : et hanc cognitionem vocat increatam visionem, quia est sine respectu ad causata.

Ad secundum dicendum, quod in via compositionis in essentialibus rei proceditur affirmando, et similiter in resolutione, sicut de substantia in corpus, et de hoc in animal, et sic usque ad individua prædicando, et e converso subjiciendo, quia non differunt per essentiam : sed in via compositionis, quæ est de causa separata per essentiam in causata, est modus affirmationis : quia sic manifestatur causa ut causa, quæ in quantum hæc recipit prædicationem effectuum : sed si reditur in ipsam, quæritur ipsa essentia causæ : et ideo cum sit separata ab omnibus causatis, oportet quod per negationes procedatur.

Ad secundum dicendum, quod Deus non habet aliquid commune, quod sit in ipso et creaturis, nec ut species, nec ut genus, nec ut principium analogiæ : sed est ibi tantum communitas imitationis, qua causata imitantur causam quantum possunt : et hæc non est vera communitas : et ideo nulla est de Deo vera prædicatio apud nos, sed loquimur sicut possumus de ipso.

Circa tertium sic proceditur. Dubium 3.

1. Videtur, quod non sit necessarium in negationibus ab infimis procedere : sicut enim per essentiam ab ipso infima, ita et media et summa removentur : ergo indifferens est a quocumque incipiatur.

2. Præterea, Illud a quo omnia removentur, nihil est omnium : si igitur a Deo omnia removentur, ut hic dicitur, videtur quod ipse nihil sit omnium, et sic non erit falsum quod insipiens in corde suo dixit [1].

3. Præterea, Omnis negationis causa est aliqua oppositio vel disparatio : hæc autem reducuntur ad aliquam communitatem, Deus autem nihil habet commune cum aliis, quia esset compositus et haberet aliquas differentias constituentes : ergo videtur, quod non possit aliquid de ipso negari, neque suprema, neque infima.

Sed dicendum ad primum, quod negatio causatur ab aliqua distantia, et ideo infima quæ magis a Deo distant, naturali ordine negationis prius ab ipso removentur : sed affirmationes divinæ fundantur super influxum causæ in causata : et quia infima non habent influxum in prima, sed e contrario, ideo est naturalis ordo, ut procedatur in affirmationibus a supremis ad infima.

[1] Cf. Psal. xiii, 1 : *Dixit insipiens in corde suo : Non est Deus.*

Ad secundum dicendum, quod per hoc quod omnia a Deo removentur, sequitur quod non sit aliquid omnium quasi coordinetur eis, sed quod sit super omnia quæ eum imitantur, et per hoc non removentur.

Ad tertium etiam patet solutio per ea quæ prius dicta sunt : quia quamvis non sit communitas Dei ad alia, et aliorum ad invicem est tamen communitas imitationis.

CAPUT III

ANTIQUA TRANSLATIO.

Quæ sint affirmativæ Theologiæ, quæ negativæ?

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Quæ sint affirmantes de Deo locutiones, quæ negantes?

SYNOPSIS CAPITIS :

Ait se in theologicis Informationibus explicuisse illa quæ spectant ad Deum trinum et unum ; in Divinis vero Nominibus egisse de attributis quibus in Scriptura Deus nominatur ; in Symbolica denique Theologia figuras illas sensiles, quæ metaphorice de Deo enuntiantur, explanasse : et simul rationem reddit, cur in aliis libris prolixior fuerit quam in Mystica Theologia. Tradit in fine modum formandi de Deo positiones et negationes.

1

ANTIQUA TRANSLATIO.

Igitur in *Theologicis* quidem *hypotyposibus* maxime propria affirmativæ Theologiæ laudamus, quomodo divina et bona natura singularis dicitur, quomodo trina, quæ secundum ipsam di-

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

In *theologicis* quidem *Informationibus* ea quæ affirmantis theologiæ maxime propria sunt, celebravimus ; quomodo divina bonaque natura unica dicatur, quomodo trina ; quænam secun-

cta paternitas, et filiatio, et quid vult monstrare Spiritus Theologia : quomodo ex immateriali et simplici bono, in corde manentia bonitatis pullulaverunt lumina, et quomodo a mansione in ipso, et in seipsis, et in se invicem coæterna pullulatione permanserunt inegressibilia : quomodo supersubstantialis Jesus humanæ naturæ veritatibus substantia factus est, et quæcumque alia ab eloquiis expressa in *Theologicis hypotyposibus* laudantur. In libro autem de *Divinis nominibus*, quomodo bonus nominatur, quomodo existens, quomodo vita et sapientia et virtus, et quæcumque alia intelligibiliter sunt Dei nominationes. In *symbolica* autem *Theologia*, quæ sunt a sensibilibus ad divinas Dei nominationes, quæ sunt divinæ formæ, quæ figuræ divinæ, et partes, et instrumenta, quæ divina loca, et qui ornatus, qui furores, quæ tristitiæ et insaniæ, quæ ebrietates et crapulæ, quæ juramenta, quæ maledictiones, qui somni, et quæ vigilationes, et quæcumque aliæ sanctæ formationes compositæ sunt symbolicæ deiformationis.

dum illam paternitas dicatur, et quænam filiatio, quidve velit sibi illa divina Spiritus denominatio : quomodo ex immateriali et individuo bono, cordialia ista bonitatis lumina pullularint, et in ipso, et in seipsis, et in se mutuo coæterna propagationi mansione nusquam digrediendo permanserint : quomodo Jesus, supersubstantialis, humanæ naturæ veritatibus substantiatus sit, et quæcumque alia a Scripturis exposita in theologicis Informationibus celebravimus. In libro autem *de Divinis nominibus*, quomodo bonus nominetur, quomodo ens, quomodo vita et sapientia et virtus, et quæcumque alia spiritalem Dei concernunt appellationem; in *symbolica* vero *Theologia*, quænam nomina divina e rebus sensibilibus translata sint, quæque divinæ formæ, quæ figuræ, quæ membra, quæ instrumenta, quæ divina loca, qui ornatus, qui furores, quæ tristitiæ et iræ, quænam ebrietates et crapulæ, quæ juramenta, quæ maledictiones, qui somni, quæ evigilationes, et quotquot aliæ sunt symbolicæ effigiationis Dei sacræ formationes ac figurationes.

DIVISIO TEXTUS.

Igitur in theologicis quidem Hypotyposibus, etc.

In hoc capite intendit ponere modum tractatus, ut patet ex prius posita divisione : et quia tractatus iste procedit per negationes, ut prius dictum est, ideo intendit ponere principaliter modum divinarum negationum : et quia modus negationis cognoscitur per modum affirmationis, ideo præmittit modum divinarum affirmationum : et hoc patet ex titulo qui talis est : *Quæ sint affirmativæ Theologiæ, quæ negativæ ?*

Unde dividitur hoc capitulum in duas partes. In prima ponit modum affirmationum : in secunda, modum negationum, ibi (§ 3), *Et ibi quidem a superiori ad extrema*, etc.

Prima pars dividitur in duas. In prima ponit modum affirmationum divinarum, in secunda excitat Timotheum ad considerandum modum ipsarum, ibi (§ 2), *Et te arbitror conspexisse*, etc.

Prima dividitur in partes tres, secundum tres libros quos ipse fecit de divinis affirmationibus, scilicet de *Divinis hypotyposibus* : et affirmationes ibi determinatas tangit primo : et secundo, determinatas in libro de *Divinis nominibus*, ibi, *In libro autem de Divinis nominibus*, etc. Et tertio, determinatas in libro de *symbolica Theologia*, ibi. *In symbolica autem*, etc.

A. DUBIUM.

Hic autem quæritur de sufficientia istorum librorum.

1. Videtur enim, quod theologicum negotium quantum ad divinas affimationes non sufficienter tradatur in his tribus libris : sunt enim quædam propria divinarum personarum, quorum doctrina non continetur in his tribus primis libris : ergo videtur, quod non sufficiant.

2. Præterea, De voluntate Dei, de præscientia, de prædestinatione, ipse in nullo horum determinat : cum tamen pertineant ad theologicum negotium, et specialem tractatum efflagitant, ut dicit Magister in *Sententiis* : ergo videtur, quod isti tres libri non sufficiant.

3. Præterea, Sicut sunt quædam processiones personarum æternæ, ita sunt et quædam temporales, de quibus non agitur in aliquo horum trium librorum : ergo videtur quod non sufficiant.

4. Præterea, Ipse fecit alios libros, sicut librum de *Ecclesiastica hierarchia*, in quo per singula docet ire in divina : et similiter librum de *Visibilibus et invisibilibus* : et hos non numerat : ergo videtur insufficiens.

Sed dicendum, quod theologicum negotium dicit hic, non quo manifestatur Deus in aliquo effectu, vel dono suo, sed quo manifestatur in se : et hoc sufficien-

ter comprehenditur quantum ad affirmationes tantum in his tribus libris : quia aliquid de Deo vel dicitur transumptive, et sic est liber de *symbolica Theologia* : vel proprie, aut proprietate personæ, et sic est de *Divinis hypotyposibus* : aut in proprietate naturæ, et sic est liber de *Divinis nominibus*.

Ad primum ergo dicendum, quod appropriata sunt naturaliter communia, sicut bonitas, sapientia, et potentia, et de his agitur in libro de *Divinis nominibus*.

Ad secundum dicendum, quod prædestinatio et præscientia differunt a scientia et sapientia tantum in modo antecessionis, qui importatur per præpositionem, et ideo comprehenduntur in tractatu de sapientia Dei in libro de *Divinis nominibus* : modus autem iste quem addunt, exigit alias speciales quæstiones, quæ magis pertinent ad tractatum creaturarum quam ipsius Dei in se : et similiter voluntas determinatur cum bonitate quæ est dispositio ejus, quia æquivalentia oportet ex iisdem regulis accipere, sicut in fine de *Divinis nominibus* dicit.

Ad tertium dicendum, quod temporales processiones manifestant æternas : ergo illæ determinantur cum æternis : tamen sicut effectus clauduntur in determinatione de *Divinis nominibus* ubi processiones divinæ in creaturas determinantur.

Ad quartum dicendum, quod in illis libris non manifestatur Deus in se, sed in aliquibus effectibus, sicut in gratia sacramentali in *Ecclesiastica hierarchia*, vel in visibilibus rebus, sicut in alio libro.

EXPOSITIO TEXTUS.

Dicit ergo primo : *Igitur in theologicis Hypotyposibus*, id est, in libro quem fecit de divinis personis, *maxime laudavimus* : alia translatio, « laudamus, » *propria affirmativa Theologiæ*, id est, affirmationes divinas, quæ proprie pertinent ad divinas personas, scilicet *quomodo divina et bona natura dicitur singularis*.

B. DUBIUM.

1. SED CONTRA hoc Hilarius dicit, quod « in Deo non est singularitas neque soli- « tudo [1]. »

2. Præterea, Omne singulare est distinctum accidentibus : sed in Deo non

[1] S. HILARIUS, Lib. VII de Trinitate, non longe a fine.

sunt accidentia : ergo non est singularis.

Sed dicendum, quod Hilarius negavit a Deo singularitatem personarum : Dionysius autem loquitur de singularitate essentiæ, quæ etiam proprie non dicitur singularis, sicut est singulare in inferioribus, sed quia non multiplicatur nec actu nec potentia, sicut singularia. Et per hoc patet solutio ad totum.

EXPOSITIO TEXTUS.

Quomodo divina et bona natura, etc.

Dicit ergo, *quomodo natura divina dicitur singularis*, id est, una non multiplicata in tribus personis, *quomodo trina* trinitate personarum, *quæ est paternitas secundum seipsam dicta, et filiatio*, et secundum quod etiam manifestatur temporali processione, *et quid vult monstrare Theologia Spiritus*, id est, hoc quod in Deo dicimus Spiritum sanctum, *et quomodo lumina bonitatis*, id est, Filius et Spiritus sanctus, *pullulaverunt ex simplici et immateriali bono manentia in corde bono*. Quod videtur esse contra rationem inferiorum : quia pullulans non manet in eo ex quo pullulat.

C. DUBIUM.

SED CONTRA :

1. Bonum est nomen essentiale : sed essentia neque generat, neque generatur : ergo non videtur pullulare natura ex bono.

2. Præterea, Quæritur quid significetur per *Cor ?*

3. Præterea, Exemplum luminis videtur inconveniens : quia lumen non est substantia, sed personæ sunt substantia per se subsistens, et ita male significantur per lumina.

Sed dicendum ad primum, quod bonum hic sumitur pro divina natura secundum quod est in Patre principium generationis : quia Pater generat virtute naturæ, quæ quidem secundum quod in se consideratur, est absolutum, et est in tribus personis : secundum autem quod refertur ad actum generationis, est tantum in Patre, et dicitur ad aliquid, sicut etiam dicitur de potentia generandi. Quod ergo objicit, quod est essentiale nomen : dicendum est verum esse, tamen quia significat essentiam concretive in supposito, ideo potest trahi ex adjuncto ad supponendum pro persona, sicut dicitur etiam *Deus de Deo*.

Ad secundum dicendum, quod quia processio affectionum vel cogitationum est a corde immaterialiter, ideo ad significandam immaterialitatem divinæ generationis assimilatur natura cordi secundum quod in Patre est principium pro-

cessionis Filii et Spiritus sancti : et quia procedunt personaliter a Patre et remanent in essentia sua, ideo dicuntur manentia in corde.

Ad tertium dicendum, quod lumina ponit non ad denuntiandam perfectionem divinarum personarum, sed ad demonstrandam processionem immaterialem ipsarum : quia sicut lumen est de lumine, ita Deus est de Deo.

EXPOSITIO TEXTUS.

Quomodo a mansione, etc.

Deinde dicit *quomodo permanserunt inegressibilia a mansione in ipso*, scilicet corde in quantum manent in una essentia, *et in seipsis*, id est, in quantum unaquæque personarum manet in se, *et in se invicem*, secundum quod Filius est in Patre, et Pater in Filio, quamvis una persona procedat ab alia, *coæterna pullulatione*, quia generatio non præcedit Filium, sicut nec processio Spiritum sanctum, cum non sit exitus de potentia ad actum : et etiam *quomodo Jesus supersubstantialis*, quantum ad divinitatem, *factus est substantia* manens in *veritatibus humanæ naturæ*, scilicet veri corporis et veræ animæ, *et quæcumque alia expressa ab eloquiis laudantur* a nobis *in Theologicis hypotyposibus*.

D. DUBIUM.

Sed videtur, quod de Verbo Incarnato non pertineat determinare ad librum illum. Quæ enim diversis principiis concluduntur vel terminantur, non sunt ejusdem doctrinæ : ita quod etsi eadem etiam conclusio per alia et alia principia demonstretur, pertinet tamen ad diversas scientias, sicut quod terra est sphærica demonstratur a naturali et astrologo per diversa principia : sed incarnatio Verbi, et distinctio personarum determinantur per diversa principia : processio enim personarum determinatur per relationes æternas, Incarnatio autem per operationes quasdam temporales : ergo videtur quod non pertineant ad eamdem doctrinam.

Et dicendum, quod cum incarnatio Verbi conveniat singulariter Filio, convenienter determinatur cum aliis propriis personarum : determinatur enim per eadem principia in communi, quia per relationes æternas et distinguentes personas : Filius enim eadem filiatione est ab æterno Filius Patris et in tempore Filius matris, et eadem personalitate est hic Deus et hic homo : et si addantur etiam quædam principia propria ad determinationem Incarnationis, non est inconveniens, quia quæ determinantur in eadem scientia, bene possunt differre in principiis propriis.

dicatur *bonus*, et cætera alia quæ pertinent ad intellectuales Dei nominationes, quæ scilicet in intellectu suo non exprimunt aliquid sensibile.

EXPOSITIO TEXTUS.

In libro autem, etc.

Deinde dicit, quod in *symbolica Theologia* determinatæ sunt Dei nominationes quæ transumuntur a sensibilibus in Deum, scilicet quæ sunt divinæ formæ, et quæ figuræ divinæ: sumitur hic pro eodem *forma* et *figura*, in re scilicet, differunt tamen ratione per interius et exterius, non enim sumitur pro forma substantiali, et similiter de omnibus aliis quæ de Deo symbolice dicuntur.

Deinde dicit, quod in libro de *Divinis nominibus* determinatur *quomodo Deus*

ANTIQUA TRANSLATIO.

Et te arbitror conspexisse, quomodo plurium sermonum sunt ultima quam prima ; etenim oportebat *Theologicas hypotyposes* et *Divinorum nominum* reserationem pauciorum sermonum esse quam *Symbolicam theologiam* : quoniam quantum ad superius respicimus, tantum secundum sermones conspectibus intelligibilium contrahimur: quem-

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Arbitror etiam te deprehendisse, quomodo extrema sint prolixiora prioribus ; decebat enim *Informationes theologicas*, et *Divinorum nominum* explanationem minus verbosa esse *Symbolica theologia*. Quanto enim ad altiora contendimus, tanto magis sermones nostri rerum intellectilium adspectibus contrahuntur: sicut etiam mo-

madmodum et nunc et caliginem, quæ est super mentem, introeuntes, non sermonum brevitatem, sed irrationabilitatem perfectam et imprudentiam inveniemus.

do, dum caliginem illam, quæ intellectum superat, ingrediemur, non in breviloquentiam dumtaxat, verum etiam in silentium perfectum, et intelligentiæ defectionem incidemus.

EXPOSITIO TEXTUS.

Et te arbitror conspexisse, etc.

Deinde monet eum, ut consideret quomodo inferiora nomina habent plures sermones quam prima nomina, quia in *Theologicis hypotyposibus* et in libro de *Divinis nominibus* usus est paucioribus sermonibus quam in *symbolica Theologia* : et ratio hujus est, quod quanto nos magis inferiora transcendimus, tanto sermones intelligibilium contrahuntur magis et determinantur conspectibus nostris : et ideo in hac doctrina in qua extendimus nos, quantum possumus, in ipsam eminentiam divinæ naturæ, non invenimus neque etiam paucos sermones quos de ipsa affirmare possimus, sed invenimus ibi perfectam irrationabilitatem et imprudentiam : quia cum intellectus noster nihil determinate in ipsa adspiciat, non potest exprimere per aliquas affirmationes, sed tantum per negationes : et ideo hæc scientia tantum negationibus completur.

ANTIQUA TRANSLATIO.

Et ibi quidem a superiori ad extrema descendens sermo secundum quantitatem descensus, ad proportionalem dilatabatur multitudinem : nunc autem ab inferioribus ad supremum ascendens, secundum mensuram ascensionis contrahitur, et post omnem ascensionem totus sine voce erit, et totus unietur ineffabili.

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Atque in illis quidem a supremo ad infima derivans oratio, pro mensura descensus ad proportionatam latitudinem extendebatur ; nunc vero ab inferioribus ad id quod supremum eminet, ascendens juxta modum ascensionis contrahitur, et post omnem ascensum penitus obmutescet, atque ineffabili (Deo) tota conjungetur.

EXPOSITIO TEXTUS.

Et ibi quidem, etc.

Deinde ponit modum negationum per oppositionem ad modum affirmationum : et primo ponit ipsum modum, secundo movet quamdam quæstionem, et solvit, ibi (§ 4), *Dicis autem quare*, etc.

Dicit ergo primo, quod in affirmationum tractatibus incipiens a superioribus, quanto magis descendebat, tanto magis dilatabat sermonem suum, secundum proportionem rerum, quæ magis multiplicantur secundum quod magis elongantur a primo, et proprietates earum sunt magis notæ nobis quam proprietates primarum : sed in negationibus, de quibus est nunc mentio, ascendimus ab inferioribus ad superiora, removendo omnia a Deo : et ideo secundum quod ascendimus, sermo noster contrahitur, id

est, abbreviatur : quia pauca sunt, quæ de illis comprehendimus, et ad ultimum quando omnia removerimus, totus sermo erit sine voce, quia unietur ei qui est ineffabilis, scilicet Deo, et propter hoc scientia dicitur *mystica* præ aliis, quia in occulto terminatur, de quo non possumus, omnibus remotis, aliquid decenter affirmare.

4

ANTIQUA TRANSLATIO.

Dicis autem, quare totaliter a primo ponentes divinas positiones, ab ultimis inchoamus divinam ablationem? Quoniam hoc quod est super omnem positionem, ponentes, a magis ipsi cognato superpositivam affirmationem oportebat ponere : illud autem quod est super omnem ablationem, auferentes, a magis distantibus ab ipso auferre : an non magis vita et bonitas, quam aer et lapis? et magis non est crapula et non insania, quam non dicitur nec intelligitur?

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Sed quorsum (inquies) a primo positiones divinas statuentes, divinam illam ablationem ab extremis auspicamur? Quia nimirum, cum id, quod supra omnem positionem est, statuebamus ab eo quod ipsi magis cognatum est, fundamentum affirmandi ponendum erat; verum cum id tollimus quod supra omnem est ablationem, abiis quoque quæ maxime distant removeri debebat : nonne Deus magis est vita et bonitas, quam aer aut lapis? magisque non crapulatur et non irascitur quam non dicatur aut intelligatur?

Deinde quærit, quare in affirmationibus oportet incipere a superioribus, et in negationibus e converso, et solvit, ibi, *Quoniam hoc quod est*, etc.

EXPOSITIO TEXTUS.

Quia cum convenientia sit causa affirmationis quando volumus aliquid ponere de Deo, *qui est super omnem positionem, affirmationem superpositivam*, quia nihil affirmamus de ipso secundum quod est, sed nominamus eum nomine sui causati (ut dicit Philosophus) quod sibi supponitur, oportet incipere ab his quæ sunt magis sibi propinqua : et quia negationis causa est distantia vel diversitas, ea quæ magis distant ab ipso, oportet ab eo prius removeri : Deus enim est magis vita et veritas, quam aer vel lapis : unde ista prius de ipso dicere oportet : *et magis non est crapula*, et magis *non est insania*, id est, magis removentur ab ipso, quam quod *non dicitur neque intelligitur*, id est, quam removeantur non dicibile et non intelligibile, quæ magis sunt sibi propinqua, et ideo prius illa sunt neganda.

Dicis autem, etc.

CAPUT IV

ANTIQUA TRANSLATIO.

Quod nihil sensibilium est, qui est omnis sensibilis causa secundum excessum.

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Quod nihil rerum sensibilium sit is, qui omnis rei sensilis secundum excellentiam est auctor.

SYNOPSIS CAPITIS :

Exempla ponit negantis theologiæ, et ostendit quomodo nihil sensile Deo competat

ANTIQUA TRANSLATIO.

Dicimus igitur, quod omnium causa et super omnia existens, neque sine substantia est, neque sine vita, neque sine ratione, neque sine mente, neque corpus est, neque figura, neque forma, neque qualitatem aut quantitatem aut

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Dicimus ergo, causam omnium, et quæ supra omnia est, nec essentiæ, nec vitæ, nec rationis, nec mentis expertem esse, neque corpus exsistere, neque figuram, neque qualitatem aut quantitatem aut molem habere, neque

pondus habet, neque in loco est, neque videtur, neque tactum sensibilem habet, neque sentitur, neque sensibile est, neque inordinationem habet, neque turbationem, a passionibus materialibus perturbata, neque impotens est, sensibilibus subjecta casibus, neque indigentia est luminis, neque variationem aut corruptionem aut divisionem aut privationem aut passionem aut fluxum aut aliquid aliud sensibilium neque habet, neque est.

in loco esse, neque videri, neque tactum sensilem habere, neque sentire, nec sub sensum cadere, nec inordinationem admittere aut perturbationem a passionibus materialibus excitatam, nec imbecillem esse et sensilibus casibus obnoxium ; neque lucis indigum exsistere, neque mutationem aut corruptionem, neque fluxum, neque quidquam sunt, vel esse, vel habere.

DIVISIO ET EXPOSITIO TEXTUS.

Dicimus igitur, quod omnium causa, etc.

Hic incipit ponere primo suum tractatum, in quo intendit omnia removere a Deo : et dividitur in duas partes. In prima removet ab ipso sensibilia, in secunda intelligibilia, ibi (cap. V), *Rursus autem ascendentes,* etc.

Et hæc divisio trahitur ex rubricis capitulorum. Potest autem artificialius dividi hoc modo. In prima parte ponit ea sine quibus non est Deus. In secunda, ostendit quæ non sunt Deus, ibi, *Neque corpus est*, etc.

Dicit ergo primo, quod oportet ire in divinam caliginem prædicto modo. *Dicimus :* alia translatio, « Dicamus, » quia incipit hic suum tractatum, scilicet quod Deus qui est omnium causa et super omnia, non est sine substantia, neque sine vita, neque sine ratione, neque sine mente, quamvis ista non possint affirmari de ipso : non enim est sine illis, cum formaliter ab ipso ista procedant.

Vel secundum primam divisionem potest dici, quod per hoc removet conditiones sensibilium a Deo : esse enim sine substantia est tantummodo accidentis, et esse sine vita inanimatorum est, et similiter patet de aliis.

Deinde secundum divisionem secundam removet ab eo quod non est Deus et sensibilia, quia magis distant ab ipso secundum artem traditam : secundo intelligibilia et spiritualia in cap. V, ibi, *Rursus autem ascendentes*, etc.

Dicit ergo primo, quod Deus *neque est corpus, neque figura neque forma. Forma* potest hic sumi dupliciter, aut secundum quod est forma materiæ, quæ tantum est in sensibilibus, et sic differt re a figura : vel secundum quod est in quarta specie qualitatis, et sic forma et figura sunt idem re, sed differunt ratione. Quia cum figura dicat terminationem quantitatis, dicitur per respectum ad extrema : forma autem dicitur per respectum ad intra secundum quod dat aliquod esse ei in quo est : figuræ enim sunt formæ artificiales.

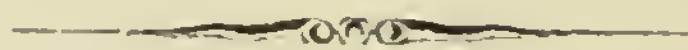
Neque in loco est, sicut in continente quomodo sensibilia sunt in lo-

eo, cum tamen ubique sit sicut omnem locum continens : *neque videtur* visu corporali, *neque tactum sensibilem habet*, quia non habet aliquam tangibilem qualitatem : et per hos duos sensus dat subintelligere omnes alios medios : unus enim horum est maxime spiritualis, et alter maxime materialis inter sensus : *neque sentitur* actu, *neque sensibile est*, in potentia, *neque inordinationem habet* sicut entia imperfecta aut monstruosa, *neque habet turbationem* causa omnium ut *perturbata a materialibus passionibus*, ita quod per aliquas passiones debilitetur in suis operationibus, *neque impotens est subjecta sensibilibus casibus*, sicut materia efficitur impotens separata a forma per actiones sensibilium.

Vel dicatur, quod primo removet a Deo corporalia et dispositiones eorum, et postea sensibilia : et nunc intendit removere defectus sensibilium, et primo defectum in appetitiva quantum ad passiones innatas, et sic removet *inordinationem :* vel quantum ad passiones illatas, et sic removet *turbationem :* et quia etiam neque sibi inferiora prosunt, removet quod non est subjectus casibus, et quod non est impotens, casus enim est in non intellectualibus, fortuna vero in rationabilibus : *neque est indigentia luminis* corporalis, per hoc removet defectum in cognoscitiva et cæteris:visus enim inter cæteros sensus nobilior est, cujus perfectio est lumen.

Et postea removet defectus corporalium : non habet Deus, *neque variationem* in accidentibus, *neque corruptionem* in substantia, *aut divisionem* materiæ, *aut privationem* formæ a materia, vel naturalium habituum, *aut passionem* ab extrinseco per quam suscipiat peregrinas impressiones, *aut fluxum* per actionem contrariorum, ex quibus componatur, in invicem agentium, vel per mutationem de dispositone in dispositionem, secundum aliam speciem motus.

Et in fine colligitur, quod nihil de sensibilibus *neque habet*, scilicet dispositiones defectuosas, *neque est*, sicut sensibilia.

CAPUT V

ANTIQUA TRANSLATIO.

Quod nihil intelligibilium est, qui omnis intelligibilis est secundum superexcellentiam causa.

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Quod nihil rerum intellectilium sit is qui omnis rei intellectilis secundum excellentiam est auctor.

SYNOPSIS CAPITIS :

Docet, Deum nihil esse eorum quæ nos cognoscimus ; sed esse supra omnia ista quæcumque quomodocumque a nobis concipi vel intelligentia percipi possunt.

ANTIQUA TRANSLATIO.

Rursus autem ascendentes dicimus, quod neque anima est, neque mens, neque phantasiam neque opinionem aut rationem aut intellectum habet, neque ratio neque intellectus dicitur

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Rursus autem ascendentes dicimus, quod nec anima sit, neque mens, nec imaginationem, vel opinionem, vel rationem, vel intelligentiam habeat ; neque sermo est, neque intelligentia ; ne-

neque intelligitur, neque numerus est, neque ordo, neque magnitudo, neque parvitas, neque æqualitas, neque similitudo, neque stat, neque movetur, neque silentium habet, neque virtutem habet, neque virtus est, neque lumen, neque vita est, neque vivit, neque substantia est, neque ævum, neque tempus, neque tactus intelligibilis est, neque scientia, neque veritas, neque regnum, neque sapientia, neque unum, neque unitas, neque deitas, aut bonitas, neque spiritus est sicut nos videmus, neque filiatio, neque paternitas, neque aliquid aliud cognitum a nobis aut ab alio quodam existentium, neque aliquid existentium, neque aliquid non existentium est : neque ipsam cognoscunt existentia secundum quod ipsa est, neque ipsa cognoscit existentia secundum quod existentia sunt : neque ratio ipsius est, neque nomen, neque cognitio est : neque tenebræ, neque lumen, neque error, neque veritas, neque ipsius universaliter positio, neque ablatio, sed eorum quæ sunt post ipsam positiones et ablationes facientes, ipsam neque ponimus, neque auferimus, quoniam et super omnem positionem est perfecta et unitiva omnium causa, et super omnem ablationem est excessus ab omnibus simpliciter absoluti et super tota.

que dicitur vel intelligitur; neque numerus est, neque ordo, neque magnitudo, neque parvitas, neque æqualitas, neque similitudo, neque dissimilitudo; neque stat, neque movetur, neque quiescit, neque habet potentiam; nec est potentia, neque lumen, neque vivit, neque vita est, neque substantia est, neque sæculum, neque tempus, nec est ejus tactio intellectilis, neque scientia, neque veritas est, neque regnum, neque sapientia, nec unum, nec unitas, neque divinitas, neque bonitas, neque spiritus est, ut nos spiritum cognoscimus; nec est filiatio, neque paternitas, nec aliud quidquam eorum, quæ nobis aut ulli eorum qui sunt, cognita sunt; neque aliquid eorum quæ non sunt, neque quæ sunt; neque quæ sunt eam cognoscunt quatenus est, nec ipsa cognoscit quæ sunt quatenus sunt; nec est illi ratio, neque nomen, neque cognitio; neque tenebra est, neque lumen, nec error, neque veritas; nec est ejus in universum positio, nec ablatio; imo cum eorum, quæ post ipsam sunt, positiones et ablationes facimus, ipsam neque ponimus, neque tollimus; quia supra omnem positionem est perfecta; et singularis omnium causa; et supra omnem ablationem exsuperatio omnium simpliciter abstracta, et ultra omnia.

DIVISIO TEXTUS.

Rursus autem ascendentes dicimus, etc.

In hoc capitulo intendit removere a Deo omnia intelligibilia, sicut vitam, substantiam, etc.

DUBIUM.

1. Et videtur, quod hæc non sint ab eo removenda : sicut enim dicit Anselmus, « Ab omnibus nominatur Deus, « quæ simpliciter melius est esse in om- « nibus, quam non esse [1] : » sed vita, sapientia, et hujusmodi sunt talia : ergo ab istis debet nominari Deus, et sic non sunt neganda ab ipso.

2. Ad idem, Illud quod proprie convenit alicui, melius nominat ipsum et prædicatur de ipso quam de eo cui non proprie convenit : sed, sicut dicit Boetius, « Esse soli Deo convenit : » ergo essentia vel ens verius de Deo dicitur quam de creaturis : et sic cum non removeatur a creaturis, multo minus debet removeri a creatore.

3. Ad idem, Cui convenit aliquid per se, verius ei convenit, quam ei, cui per aliquid convenit : sed omnia ista conveniunt creaturis per aliquid, quia a Deo habent vitam et substantiam, et sic de aliis : et similis est ratio de omnibus istis nominibus, et sic idem quod prius.

4. Si dicatur, quod res istorum nominum verius sunt in Deo, non autem nomina, quæ illa significant secundum quod veniunt in notitiam nostram, et sic verius conveniunt creaturis, de quibus notitiam habemus, et removentur a Deo cujus cognitio a nobis non comprehenditur. Contra : Per hoc quod aliquid convenit vel removetur ab aliquo quoad nos, non sequitur quod ei simpliciter non conveniat, aut non removeatur ab eo, quia « manifestissima naturæ, sicut dicit « Philosophus [2], quoad nos sunt igno- « ta : » ergo per hoc quod ista nomina verius conveniunt creaturis quoad nos, non sequitur quod simpliciter a Deo removeantur.

5. Præterea, Non sequitur, cœlum non est continuum sicut elementa, ergo non est continuum : vel homo non est animal sicut asinus, ergo non est animal : ergo similiter non videtur esse conveniens, si Deus non est sapientia, sicut sapientia in nobis, quod ipse non sit simpliciter sapientia.

Sed dicendum, quod sicut dicit Anselmus, « Res significatæ per hæc nomina, « non removentur a Deo, sed verius « sunt in ipso, quam in creaturis in quas

[1] S. Anselmus, In Monologio, cap. 14.

[2] Aristoteles, II Metaphys. tex. et com. 1.

« ab ipso descendunt, et in ipsis sunt « quædam imagines primæ vitæ et sa- « pientiæ, etc. » : sed quantum ad modum quo significantur per nomina, sunt melius in creaturis quam in ipso Deo a quo removentur. Nos enim imponimus nomina secundum quod concipimus de rebus in intellectu : quia « Verbum est « nuntius intelligentiæ, » ut dicit Damascenus [1], scientia autem nostra causatur a rebus, et ideo nomina significant per modum rerum a quibus accipimus scientiam, scilicet cum compositione, vel cum tempore, vel per alias conditiones : et sic nullo modo conveniunt : et ideo dicit, quod quamvis omnis paternitas a Patre cœlesti derivetur, tamen hoc nomen, *Pater*, familiarius significat paternitatem, quæ est apud nos. Vel potest dici, quod neque etiam quantum ad rem ipsam significatam vere possunt dici de Deo : in omni enim prædicatione oportet accipere id quod subjiciatur, et id cui subjicitur, et quod sic in ipso habeat aliquam compositionem cum ipso : et ideo oportet accipere veram proportionem subjicibilitatis in subjecto, et prædicabilitatis in prædicato, quia non omne prædicatur de omni, sed in Deo nulla est compositio, et ideo neque aliquid in aliquo subjecto, et ideo ipsa res divina excedit omnem proportionem subjicibilitatis et prædicabilitatis : et propter hoc vere et proprie de Deo non potest formari propositio, sicut probat Commentator in undecimo *Metaphysicorum*, sed utimur loquentes de ipso accommodatis verbis, et significamus idem in subjecto et prædicato : et non est alia dialectica rei, sed tantum in modo intelligendi, qui fundatur in diverso respectu ad extra : unde patet, quod nihil nec secundum modum nominis, nec secundum rem potest proprie prædicari de Deo : et propter hoc omnia ab eo verius removentur. Unde dictum est in *Cœlesti hierarchia*, cap. II, quod « negationes in divinis sunt veræ, et affirmationes incompactæ. » Et per hoc patet solutio ad primas objectiones.

Ad quartum dicendum, quod aliquando id quod est secundum notitiam nostram, opponitur ad id quod est secundum naturam, quando ea quæ sunt posteriora in natura, sunt priora quoad nos, et tunc id quod est secundum nostram notitiam, est secundum quid, et non potest inferre quod est simpliciter : sed secundum quod notitia nostra dicitur communiter, prout claudit insuper illud quod est notum nobis et a priori et posteriori, tunc potest inferri simpliciter id quod est secundum notitiam nostram : quod enim nullo modo cognoscitur, neque cognoscibile est a nobis, non potest a nobis significari per nomen.

Ad quintum dicendum, quod cœlum habet aliquam naturam continuitatis et homo naturam animalitatis : sed de Deo non potest dici quod habeat aliquid, nec quod sit aliquid, nec quod insit ei aliquid : quia in omnibus talibus significatur aliqua diversitas et compositio, quæ procul sunt a Deo : et ideo non est simile.

[1] S. Joannes Damascenus, Lib. I de Fide orthodoxa, cap. 18.

EXPOSITIO TEXTUS.

Rursus autem ascendentes, etc.

Dicit ergo primo : *Rursus autem ascendentes* a sensibilibus ad intelligibilia dicimus, quod Deus *non est anima*, quantum ad inferiorem partem, secundum quod animat corpus : *neque mens*, quantum ad superiorem partem, quæ est oculus animæ, secundum quod mens dicitur a metiendo. Vel anima referatur ad homines, et mens ad Angelos.

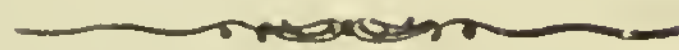
Neque phantasiam habet. Commentator distinguit hic duas species phantasiæ, quarum neutra cadit in Deum. Prima est quæ ex sensibili natura, primo in instrumento sensuum nascitur, et imago in sensibus expressa proprie vocatur : altera vero est ipsa quæ communi ordine ex prædicta imagine formatur, et est ipsa phantasia, quæ proprie sensus interior consuevit vocari : et illa prior corpori semper adhæret, posterior vero animæ : et prior quamvis in sensu sit, seipsam non sentit, posterior vero et seipsam sentit et priorem suscipit. Et videtur innuere, quod prima phantasia sit sensus communis, et secunda est quam communiter vocamus imaginationem, quam diffinit Philosophus, quod « est motus « a sensu secundum actum factus : » et ipse etiam innuit hanc diffinitionem : et verum est, quod utraque removetur a Deo : sed falsum est, quod sensus communis non sentiat seipsum, quia proprius actus ejus est, quod videat se videre, et quod componit et dividit sensibilia. Si tamen volumus ipsum salvare, tunc dicendum, quod phantasia dicitur ab eo quod est videre, sicut dicit Philosophus, et tunc phantasia primo modo sumpta erit sensus exterior : at secundo modo sumpta ponetur pro viribus sensitivis interioribus, sicut sensus communis et imaginatio : et tunc planum est quod dicit.

Neque opinionem, quæ est acceptio per signa, et ideo est cum formidine contrarii : *aut rationem*, quæ resolvit exteriora in principia intrinseca essentialia : *aut intellectum*, qui stat in ipsa quidditate rei, et primis principiis tamquam terminis rationis : *neque est aliquid* eorum, *neque dicitur*, *neque intelligitur* quid vel quia determinate, sed confuse tantum : *neque numerus est*, *neque ordo*, qui sequitur numerum, in quo est prius et posterius : *neque magnitudo*, scilicet spiritualis, et similiter intelligendum est de omnibus quæ sequuntur, sicut determinatum est de eis in libro de *Divinis nominibus* : *neque silentium habet* quantum ad pacis nomen : *neque lumen* intelligibile, *neque tactus intelligibilis ejus est*, qui scilicet sit super terminos rei : dicit enim Augustinus, quod « attingere « mente Deum magna est beatitudo : » et tactus tunc referatur ad principia. *Neque scientia* ad conclusiones, *neque veritas* secundum quod opponitur falso per respectum ad res, quia est adæquatio rei et intellectus : et cætera per se patent.

Aut ab alio quodam, sicut ab Angelis, *neque est aliquid non existentium*, sicut sunt ea quæ sunt in potentia : *secundum quod est ipsa*, id est, cognitione, quia determinate vel quid, *neque cognoscit existentia secundum quod sunt existentia*, ita quod existentia sint causa cogni-

tionis ipsius, sicut sunt in nobis : *neque ratio ipsius est*, per quam scilicet de ipso ratiocinari possimus, *neque tenebræ* ex parte ipsius, *neque error* quantum ad ignorantiam dispositionis per malum usum principiorum, *neque veritas* secundum quod opponitur apparenti, et ita aliter quam supra : *neque ablatio* proprie, quia omnis negatio fundatur supra affirmationem aliquam, unde ubi non est vere affirmatio, non est vere negatio, quamvis verius sit in Deo negatio quam affirmatio : sed in negationibus divinis et affirmationibus neque ipsum Deum ponimus neque negamus, sed ea quæ sunt post ipsum, sicut cum dicimus, « Deus est sapientia, vel non est sapientia : » sapientiæ enim nomen significat sapientiam quæ est apud nos, quæ non est sapientia divina.

Unde patet, quod enuntiatio et unitio prædictæ primæ causæ est super omnem affirmationem : quia cum omnes nobilitates sint in ipso, sunt tamen idem re cum ipso : omnis autem affirmatio ponit aliquam compositionem, et excessus ejus qui est super omnia, excedit omnem negationem, ideo dictum est quod nomina quæ negantur ab ipso, negantur propter sui excessum, et non propter defectum qui est in creaturis : et ideo excessus suus separat omnem negationem : et ideo neque negationes neque affirmationes pertinent ad sufficientiam laudis ipsius, cujus est virtus et magnificentia infinita et æternitas per omnia sæcula sæculorum. Amen.

INDEX

CAPITUM IN LIBRO

DE MYSTICA THEOLOGIA.

ANTIQUA TRANSLATIO.

CAPUT I.

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

CAPUT I.

CAPUT V.

CAPUT V.

D. ALBERTI MAGNI,

RATISBONENSIS EPISCOPI, ORDINIS PRÆDICATORUM,

COMMENTARII

IN EPISTOLAS B. DIONYSII AREOPAGITÆ,

EPISCOPI ATHENIENSIS ET GALLIARUM APOSTOLI.

EPISTOLA PRIMA.

ANTIQUA TRANSLATIO.	BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.
Caio monacho.	*Caio monacho.*

SYNOPSIS EPISTOLÆ:

Docet, illam Dei ignorationem, quam in libro *de Mystica theologia* supra omnem cognitionem commendat, non privative sed superlate intelligendam esse. Et simul ostendit, omnem notitiam, quam per cognitionem de Deo habemus, ex creaturis recipi.

ANTIQUA TRANSLATIO.	BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.
Tenebræ occultantur lumine, et magis multo lumine: ignorantiam occultant cognitiones, et magis multæ cognitiones.	Tenebræ abolentur lumine, et præsertim copioso lumine; ignorationem abolent cognitiones, præsertim amplæ cognitiones. Hæc superlate et non pri-

Hæc excessive, sed non secundum privationem accipiens, enuntia supervere, quod latet habentes existens lumen et existentium cognitionem, secundum Deum ignorantia : et suppositæ ipsius tenebræ et cooperiuntur omni lumini, et absconduntur omni cognitioni. Et si aliquis videns Deum, intellexerit quod vidit, non ipsum vidit, sed aliquid eorum quæ sunt ejus, quæ existunt et cognoscuntur : ipse autem super mentem et super substantiam supercollocatus, in ipso universaliter non cognosci neque esse, et esse supersubstantialiter et super mentem cognoscitur. Et secundum melius perfecta ignorantia, cognitio est ejus qui est super omnia quæ cognoscuntur.

vanter accipiens, plus quam vere enuntia, quod sui possessores verum lumen, et rerum cognitionem, latet ignoratio illa quæ est secundum Deum ; et tenebræ ejus supereminentes omni quoque lumini occuluntur, omnem abscondunt cognitionem. Et si quis, viso Deo, cognovit id quod vidit, nequaquam ipsum vidit, sed aliquid e rebus ejus quæ exsistunt et cognoscuntur ; ipse autem supra mentem et substantiam constanter manens, per hanc ipsam cognitionis et essentiæ negationem et supra substantiam exsistit, et supra mentem cognoscitur. Et illa perfectissima in bonam partem ignoratio, notitia est ejus qui est supra omnia quæ in cognitionem cadunt.

DIVISIO ET EXPOSITIO TEXTUS.

A *In hoc glorietur, qui gloriatur, scire et nosse me* (Jerem. IX, 24). Ex verbis istis sumi potest occasio scribendi istas epistolas quas Dionysius scribit Caio monacho. Iste enim Caius, ut dicit Commentator, fuit cui Joannes etiam Evangelista tertiam suam Canonicam scripsit: ex quo datur intelligi, quod fuit quidam a principio hospes sanctorum, et postmodum in virtute crescens factus est monachus. Dicitur autem monachus sicut in cap. VI *Ecclesiasticæ hierarchiæ* [1] dictum est, « unius custos », scilicet Dei : quia a rebus mundanis divisus et sæcularibus curis et carnalibus desideriis, se Deo custodiebat, et Deum sibi, quasi id in quo solum gloriabatur. Custodire autem Deum est dupliciter, et secundum esse et secundum scire, ut scilicet in supereminentia esse ipsius, gloriam quis habeat, et in cognitione ipsius. Cognitio autem Dei est vel in se, vel in natura humana assumpta, quod etiam potest significari in auctoritate dicta : quia scientia cum sit de intellectualibus, potest referri ad cognitionem Dei in se : notitia autem nostra est de sensibilibus : et ideo id quod dicit nosse, potest referri ad cognitionem deitatis in natura humana sensibili assumpta, secundum quod visibilis mundo apparuit.

Et quia Caius iste vere monachus in Deo tantum gloriam habebat, quasi verus Dei custos, de esse Dei et ejus notitia quæsivit, cujus quæstionibus respon-

[1] Cf. de Ecclesiast. hierarch. cap. VI, n. 3.

det Dionysius in quatuor epistolis : quæstionibus enim de Deo in se factis respondet in prima parte, quæ continet duas epistolas : quæstiones vero de divinitate in humanitate, in secunda parte determinat, quæ incipit ibi (epist. III), *Subito est quod est præter spem*, etc.

Prima pars dividitur in duas epistolas, in quarum prima respondet quæstioni illius de cognitione divina, in secunda, quæstioni de esse divino, ibi (epist. II), *Quomodo quidem est super omnia*, etc.

Prima epistola dividitur in duas partes. In prima parte ponitur epistola Caii, in secunda, responsio Dionysii, ibi, *Hæc excessive*, etc.

Occasionatur autem quæstio istius Caii ex dictis Dionysii in libro de *mystica Theologia* : dixerat enim ita Dionysius, quod « cum maxime proficimus in divina cognitione, intramus in quasdam « tenebras, quibus nobis occultatur idip- « sum quod est. » Contra hoc objicit Caius, sic quærens : Luminis est destruere tenebras, sed et majoris luminis, magis destruere : sed cognitio est quoddam lumen spirituale, ignorantia autem tenebræ : ergo cognitio destruit ignorantiam, et plures cognitiones magis destruunt : ergo secundum quod plus cognoscimus de Deo, minus invenimus de ignorantia et tenebris.

Sciendum autem, quod alia littera habet « *quid* », quod est signum interrogationis : et tunc legetur sic littera : Quid est quod dicis, nonne *tenebræ occultantur lumine*, id est, destruuntur, etc.: ergo *ignorantiam* Dei *cognitiones occultant*, id est, destruunt, etc. Secunda autem ista translatio legatur remissive, et distinguatur tamen in positionem, et conclusionem.

DUBIUM.

B

Et adhuc objicitur de quæstione Caii.

1. Joan. I, 5, dicitur : *Lux in tenebris lucet*, supple, Christus, ad destructionem tenebrarum : sed « simpliciter « sequitur ad simpliciter, et magis ad « magis, et maxime ad maxime. » ut dicit Philosophus : ergo multiplicato lumine multiplicatur destructio tenebrarum, et ita multiplicatis negationibus de Deo per accessum in ipsum imminuuntur tenebræ, et in perfecta unitione penitus annulantur.

2. Ad idem. Sicut dicit Avicenna, « Unum oppositorum non juvat aliud ad esse : » tenebræ autem et lumen, sive ignorantia et cognitio sunt opposita : ergo ex multitudine luminis vel cognitionis non confortantur tenebræ vel ignorantia.

3. Ad idem. In multiplicatione luminis multiplicatur virtus ejus : sed virtus luminis est pellere tenebras : ergo multiplicato lumine magis poterit super tenebras, et sic idem quod prius.

4. Ad idem. Quæ est proportio luminis corporalis ad tenebras corporales, eadem est proportio luminis spiritualis ad spirituales tenebras : sed corporale lumen multiplicatum magis destruit tenebras : ergo et cognitiones multiplicatæ magis destruunt ignorantiam, et hoc est exemplum suum, per quod exemplum corporalis luminis concludit de spirituali.

Sed ad hoc dicendum est, sicut dicit ipse Dionysius, quod tenebræ causantur dupliciter: aut ex defectu luminis, et sic verum est quod multiplicato lumine attenuantur tenebræ: sed quando tenebræ causantur ex abundantia luminis et per excessum super virtutem cognoscitivam: et tunc quanto majus est lumen, tanto magis multiplicantur tenebræ: ex lumine enim divino obtenebratur oculus, sicut ex lumine solis: similiter quanto majorem ignorantiam habemus de Deo, tanto magis cognoscimus eminentiam ipsius super nos, et sic magis invenimus intellectum nostrum deficere a comprehensione Dei. Unde dicit Gregorius, quod « tunc magis se æstimat longe a Deo, quando sibi magis prope est. » Et per hoc patet solutio ad primum: quia lumen dissipat tenebras, quando nascuntur ex defectu luminis.

Ad secundum dicendum, quod oppositum non conducitur a suo opposito ad esse per se, sed per accidens, sicut dicit Philosophus in VIII *Physicorum* quod « frigidum calefacit quodammodo corpus quod ambit, in quantum constringendo poros, includit intus calorem, et sic calor multiplicatur, cum non possit exire: similiter et calidum per accidens juvat ad majorem infrigidationem, in quantum patefacit meatus, et frigus vehementius intrat: propter quod aqua calefacta citius congelatur, et in æstate fiunt majores grandines ». Similiter multum lumen inducit per accidens tenebras, in quantum excedit proportionem videntis. Et per hoc patet solutio ad duo alia.

DIVISIO ET EXPOSITIO TEXTUS.

Deinde solvit et ponit solutionem quæ modo dicta est: dividitur autem in duas partes. In prima solvit, in secunda confirmat solutionem per experimentum, ibi, *Et si aliquis videns Deum*, etc.

Dicit ergo primo: O Caii, tu *accipiens hæc excessive, sed non secundum privationem*, id est, si accipis tenebras quæ causantur ex excessu et non ex defectu luminis, *enuntia*, id est, dicere potes sine impedimento positæ objectionis, *quod lumen* divinum *supervere existens*, id est, omnem veritatem superans, *latet habentes, et ignorantia secundum Deum*, id est, Dei quæ causatur in nobis ex abundantia sui luminis, *latet habentes cognitionem existentium* proportionatam eis, *et tenebræ ipsius*, scilicet Dei, *superpositæ*, id est, ex eminentia ipsius in nostro intellectu relictæ, *et cooperiuntur omni lumini*, id est, nullum lumen sufficit ad palpandas eas, et ideo *absconduntur omni cognitioni*.

DUBIUM.

D Hic quæritur : Si ex abundantia divini luminis relinquantur tenebræ in intellectu nostro, et utrum hoc etiam sit verum in intellectibus Angelorum. Et videtur, quod non.

1. Ex abundantia luminis non relinquuntur tenebræ, nisi propter victoriam objecti super potentiam visivam, sive visu interiori, aut exteriori : sed potentia omnibus modis separata non vincitur ab objecto, quia victoria talis non fit nisi in quantum objectum excellens solvit harmoniam quæ est in organo : intellectus autem angelicus, non utitur organis, neque secundum se, sicut virtutes sensitivæ neque quantum ad virtutem a qua accipit, sicut intellectus noster, qui accipit a virtutibus affixis organis, ex qua parte accidit sibi fatigatio in sua operatione : ergo in intellectu Angeli non relinquuntur tenebræ ex abundantia divini luminis.

2. Ad idem, Ex eodem accidit quod potentiæ et debilitentur et vincantur : sed debilitas accidit virtutibus ex obligatione ad materiam. Unde dicit Philosophus in I de *Anima* [1], quod « virtutes animæ « per se non senescunt : et quod si senex « accipiat oculum juvenis, videbit sicut « juvenis : » cum igitur intellectus Angeli nullo modo sint obligati ad materiam, videtur quod non accidat eis victoria vel debilitas ex abundantia luminis divini.

3. Ad idem, « Quod maxime mani« festa sint nobis ignota (ut dicit Philo« sophus) [2] non contingit ex parte ipso« rum, cum ipsa sint in se maxime nota, « sed ex adjunctis, quia scilicet accipiun« tur in intellectu nostro cum continuo « et tempore : » sed intellectus angelicus non accipit cum continuo et tempore, et non accipit neque a sensibus neque ab imaginatione : ergo manifestissima naturæ quæ sunt divina, non erunt eis aliquo modo tenebrosa.

4. Ad idem, Quorum est symbolum, facilis est transitus et unio : sed intellectus separatus omnino, sicut intellectus Angeli, habet convenientiam symbolorum cum Deo, in hoc quod uterque separatus est : ergo potest maxime Deo uniri : sed tenebræ non proveniunt ex abundanti lumine nisi propter defectum participationis vel unionis : ergo intellectus angelicus non habet tenebras ex abundantia divini luminis.

Ad oppositum :

1. Illud quod est connaturale alicui, nunquam aufertur, quantumcumque res illa perficiatur, quia natura substat perfectioni : sed lumen intellectus angelici quo constituitur in esse intellectuali, est sibi naturale : ergo quantumcumque illuminetur, semper sub illo videbit quidquid videbit : hoc autem constat quod est deficientius quam lumen divinum : cum igitur majus lumen non manifestetur perfecte in minori, videtur quod intellectus angelicus sit aliquis intellectus terminatus, et quantumcumque perficiatur per gratiam vel gloriam, nunquam lumen divinum perfecte inspiciet, et sic

[1] Aristoteles, In I de Anima, tex. et com. 65.

[2] Idem, In II Metaphys. tex. et com. 1.

semper relinquetur ignorantiæ tenebrositas.

2. Ad idem. Secundum proportionem luminis est proportio visus in claritate : unde in lumine candelæ non ita clare videtur res sicut in lumine solis : sed lumen naturale intellectus angelici vel cujuscumque alterius creati, a quo numquam absolvitur, est minus quam lumen divinum in infinitum : ergo quilibet intellectus creatus in infinitum distat a limpiditate qua Deus suo lumine clare se videt, et sic quod prius.

3. Præterea, Videmus in eclipsibus, quod propter minorationem luminis videntur res minoris claritatis, et sic alba videntur pallida, et similiter in lumine lunæ ea quæ in lumine solis videntur alba : ergo intellectus creatus numquam limpide etiam videbit claritatem divini luminis, sed in quadam obscuritate propter defectum sui luminis naturalis.

Et hoc concedimus, et rationes ad hoc concedimus.

Ad primum vero dicendum, quod cum objectum sit proportionatum alicui potentiæ, Deus non potest dici proprie objectum intellectus creati : non enim est possibile alicui intellectui, quod recipiat in se formam ipsius, et ideo quilibet intellectus creatus deficit a cognitione perfecta ipsius. Quod autem objicit, quod illud quod non habet harmoniam, non vincitur objecto : dicendum quod verum est de victoria dissolutionis proportionis organorum sensuum, sed intellectus Angeli non corrumpitur lumine divino : sed vincitur, quia deficit a comprehensione tantæ claritatis. Et similiter dicendum etiam ad secundum.

Ad tertium dicendum, quod manifesta naturæ dicuntur a Philosopho principia entium, quæ sunt inter nos, et habent proportionem ad lumen intellectus : unde in eis non causatur tenebrositas ex eminentia, sicut est in divina cognitione, sed tantum ex adjunctis, ut dictum est : et ideo non est simile.

Ad quartum dicendum, quod quamvis intellectus angelicus sit separatus, tamen non dicitur habere symbolum ad ipsum Deum, quia non habet aliquam proportionem ad ipsum.

EXPOSITIO TEXTUS.

Et si aliquis videns Deum, etc.

Deinde confirmat solutionem suam per experimentum videntium Deum, dicens quod *et si aliquis videns quidem Deum, intellexit quod vidit, non ipsum* scilicet Deum, *vidit, sed aliquid eorum*, id est, de numero eorum *quæ sunt ejus*, id est, quæ sunt ab ipso, *quæ existunt et cognoscuntur*, id est, quæ sunt coordinata aliis existentibus et cognoscibilibus.

DUBIUM.

F Sed cum illud quod est ab ipso, sit effectus ejus, videtur quod Deus non possit in se videri, sed tantum in effectibus suis: et hoc est contra Apostolum, I ad Cor. xiii, 12: *Videmus nunc per speculum in ænigmate : tunc autem facie ad faciem.* Et ideo Joan. in canonica sua prima dicit : *Videbimus eum sicut est*[1].

Ad hoc dicendum, quod hoc quod dicitur quod videns Deum non vidit ipsum, intelligendum est secundum aliquid quod est ipsius videntis, vel quia non determinate, sed tantum confuse et deficienter, ut dictum est : et hoc est verum tam in via quam in patria. Quod vero dicit, sed aliquid eorum quæ sunt ejus, intelligendum est quantum ad principium cognitionis, quæ quidem incipit semper ab aliquo effectu ejus, vel in quo videt sicut in speculo, vel sub quo videt sicut sub lumine : sed intellectus figitur in ipso Deo sicut in termino visionis : quia intellectus accipiens effectus ejus, profundat se in ipso, et videt ipsum Deum.

Unde subdit :

[1] I Joan iii, 2.

EXPOSITIO TEXTUS.

Ipse autem super mentem, etc.

Ipse autem, Deus scilicet, *supercollocatus super mentem et super substantiam*, quia non coordinatus existentibus, neque cognoscibilibus, *in ipso universaliter non cognosci, neque esse*, id est, ex hoc ipso quod non perfecte cognoscitur neque secundum aliquem modum aliorum cognoscitur, *super mentem*, id est, sicut supra mentem existens, et ex hoc quod non habet esse per modum aliorum, *supersubstantialiter*, id est, super omne esse. Quasi dicat : Non negatur ab eo esse et cognosci propter suum defectum, sed propter eminentiam.

Et perfecta ignorantia secundum melius, id est, in hoc quod aliquis cognoscit se proficere et deficere a comprehensione ejus propter sui melioritatem, *est cognitio ejus quæ est super omnia quæ cognoscuntur*, scilicet Dei. Et sic patet, quod non vult quod nullo modo videatur Deus, sed quod in ipsa sui ignorantia videtur.

EPISTOLA II

ANTIQUA TRANSLATIO.

Eidem Caio.

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Eidem Caio monacho.

SYNOPSIS EPISTOLÆ :

Explicat quo sensu dicatur Deus esse supra principium divinitatis et bonitatis, scilicet participatæ et creatæ.

ANTIQUA TRANSLATIO.

Quomodo quidem est super omnia, et super thearchiam est et super boni principatum ? Si deitatem et bonitatem intellexeris, id quod est usus benefici et deifici doni, et non imitabilis imitationem et superdei et superboni, secundum quam deificamur et boni effici-

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Quomodo qui est supra omnia, etiam supra principium divinitatis et supra principium bonitatis exsistit ? Si divinitatem et bonitatem intelligas, rem ipsam deifici et bonifici doni, et inimitabilem inimitationem supraquam Dei et supraquam boni, secundum quam

mur. Etenim si hoc principium sit deificandi et bonos faciendi deificatos et bonos factos, qui est superprincipalis omni principio, ita ut supra prædictam deitatem et bonitatem est, sicut thearchiam et boni principatum : in quantum non imitabilis et incomprehensibilis, excedit imitationes et habitudines et imitantium et participantium.

DIVISIO ET EXPOSITIO TEXTUS.

Quomodo qui est super omnia et super thearchiam, etc.

Hæc est epistola secunda Dionysii, in qua respondet quæstioni ejus de esse divino, et occasionatur ejus quæstio ex verbis Dionysii in libro de *Divinis nominibus*, ubi dixit, quod « Deus est super « divinitatem principalem, et super bo- « nitatem principalem : » videtur enim, quod si Deus est thearchia, et ipse sit super thearchiam, quod sit super seipsum.

Dividitur ergo ista epistola in duas partes. In prima ponit quæstionem : in secunda, responsionem, ibi, *Si deitatem*, etc.

Quærit ergo primo Caius, *quomodo* Deus *qui est super omnia*, id est, in esse,

deificamur et boni efficimur. Etenim cum hoc etiam principium sit deificationis ac bonificationis eorum qui deificantur et boni efficiuntur, qui est omnis principii supraquam principium, etiam sic dicta divinitate ac bonitate, tamquam principium divinitatis, et principium bonitatis superior exsistit ; in quantum inimitabilis et incomprehensus, antecellit inimitationibus et comprehensionibus, et eis qui imitantur et participes fiunt.

et super thearchiam, id est, super principalem deitatem, *quomodo est super boni principatum*, id est, super principium omnium bonorum, cum ipse sit principalis deitas, et principalis bonitas.

DUBIUM.

Sed videtur, quod objectio Caii procedat : B

1. Eorum enim quæ sunt in una coordinatione, est tantum unum primum principium : sed principalis bonitas vel deitas dicit primum principium in genere bonorum et deificationis : ergo est una principalis bonitas tantum : si ergo Deus est principalis deitas et super principalem deitatem, videtur quod sit super seipsum.

2. Ad idem. Principalis deitas est, qua omnes deificati deificantur : sed, sicut

dicit Hugo de sancto Victore. « Deus deificat et beatificat omnes seipso, et non « alio : » ergo si est super principalem deitatem, Deus erit supra seipsum.

3. Præterea, Ipse idem Magister Hugo ponit exemplum de ferro ignito : quod sicut nihil aliud est simile igni nisi per ignem, ita deificati per nihil aliud sunt similes Deo quam per ipsum Deum : sed id quod assimilat Deo, est principium deificationis : ergo tantum Deus est principalis deitas, et sic idem quod prius.

Si dicatur, quod aliquid aliud est deificans sicut dispositiones. Contra :

1. Omnis dispositio disponit ad aliquid aliud : sed nullum tale est ultimum : ergo illud non erit ultimum et principale deificans, sed tantum Deus.

2. Præterea, Apostolus dicit, I ad Cor. xv, 28, quod erit *Deus omnia in omnibus* : et sic verum videtur, quod per se beatificat ipsos beatos : et sic idem quod prius.

Sed dicendum, quod aliquid est principium deificationis dupliciter, scilicet effective, et sic solus Deus est principium deificans : est etiam aliud deificans formaliter, sicut ipsa participatio deitatis assimilans Deo, vel per gratiam, vel per gloriam, et hoc est aliud quam Deus. Si igitur thearchia dicatur principium deificans effective, sic Deus non est super thearchiam, sed solum super thearchiam quæ est principium formaliter beatificans : et secundum hoc procedit solutio Dionysii : et per hoc patet solutio ad omnia objecta.

EXPOSITIO TEXTUS.

Si deitatem, etc.

Dicit ergo, quod cum Deus dicitur esse super omnem bonitatem et deitatem, *si intellexeris bonitatem et deitatem, id quod est usus benefici et deifici doni*, id est, ipsam participationem divini muneris, qua formaliter efficiuntur dii et boni : et sic intelliges per eamdem *imitationem* ipsius *superdei et superboni non imitabilis*, id est, naturam ipsam formalem quam imitamur, *secundum quam efficimur* formaliter *boni, et deificamur*, nullum accidet inconveniens, supponendum est. Et hoc probat : quia cum ipse Deus excedat omne principium, erit etiam super bonitatem et deitatem formalem, quæ dicuntur principalitatis nomine in quantum sunt principia formalia : et hoc convenit, quia cum ipse non sit perfecte capacibilis, vel comprehensibilis, neque imitabilis, excedit omnes participationes imitantium ipsum : et hæc sunt formalis deitas et formalis bonitas. Unde per ista patet, quod pars in qua solvit, dividitur in duas, scilicet in solutionem, et in probationem, quæ probatio incipit, ibi, *Etenim si hoc principium*, etc. Et littera per se plana est.

EPISTOLA III

ANTIQUA TRANSLATIO.

Eidem Caio monacho.

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Eidem Caio.

SYNOPSIS EPISTOLÆ :

Quid significet vox ἐξαίφνης, seu *repente*, et quam vim habeat de Incarnatione pronuntiata.

ANTIQUA TRANSLATIO.

Subito est, quod est præter spem, et non ex apparente ad manifestum eductum. In benignitate autem secundum Christum, et hoc arbitror Theologiam significare [1], ex occulto super-

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Repente est, quod præter spem, et ex eo quod hucusque obscurum erat, profertur in lucem. In Christi autem humanitate, arbitror hoc etiam sermonem divinum voluisse insinuare,

[1] Malach. III, 1.

substantiali ad nostram manifestationem humane substantiam factum pervenisse. Occultus autem et post manifestationem : aut, ut divinius dicam, et immanifestationem. Et hoc enim Jesu absconditum est, et nullo sermone, nulla mente quod secundum ipsum est eductum, est mysterium, sed et dictum ineffabile manet et intellectu ignotum.

ex abdito suprasubstantialem illum in conspectum nostrum humanitus substantiatum prodiisse. Attamen occultus etiam est post ipsam manifestationem ; aut, ut divinius dicam, in ipsa manifestatione : etenim hoc Jesu mysterium occultum est, nec ullo sermone vel intellectu expressum ; quinimo dum profertur, arcanum ; et dum intelligitur, ignotum manet.

DIVISIO ET EXPOSITIO TEXTUS.

Subito est, quod est præter spem, etc.

In superioribus epistolis respondet
A Dionysius quæstionibus Caii monachi de divinitate : nunc incipit respondere quæstionibus ejus de Christi Incarnatione, et hoc in duabus epistolis, in quarum prima respondet quæstioni factæ de Incarnatione quantum ad ipsum fieri : in secunda quæstioni de Incarnatione quantum ad factum esse, quæ incipit, ibi (epist. IV), *Quomodo dicis*, etc.

Quæstio prima occasionabatur. Malach. III, 1 : *Statim veniet ad templum suum Dominator*, etc. Pro quo habet Græca littera quæ est septuaginta interpretum. « *Et subito veniet.* » Videbatur enim Caio de hoc esse dubitandum : quia quod per longa tempora differtur, non dicitur subito accidere : sed Christi Incarnatio fuit longo tempore post illam prophetiam : ergo non subito venit. Huic ergo quæstioni respondet Dionysius in hac epistola : et quia in responsione oriebatur alia quæstio, ideo illi quæstioni respondet in secunda parte epistolæ, ibi, *Occultus autem*, etc.

Prima pars autem dividitur in duas. In prima diffinit ly *subito*. In secunda adaptat ad propositum, ibi, *In benignitate autem secundum Christum*, etc.

Dicit ergo primo, quod illud dicitur *subito* fieri et esse, *quod est præter spem*, et quod educitur *de non apparente*, id est, ex occulto *ad manifestum* : sicut dicitur, aliquis *subito* venit, cujus adventus non exspectabatur, qui manifestatur nobis per præsentiam suam, qui prius non apparebat in sua absentia.

Deinde dicit : *Et hoc arbitror Theologiam*, id est, sacram Scripturam *significare in benignitate secundum Christum*, et materialiter sumatur, id est, in benigna Christi Incarnatione, quando dicit eam subito affuturam, id est, ipsum Christum, *factum substantiam humane*, id est, factum in natura humana, *supervenisse ex occulto supersubstantiali*, id est, ex occulto divinitatis, *ad nostram manifestationem*, qua nobis vel in nostra natura visibilis apparuit : « Eo enim est « missus et venit, quo factus, » ut dicit Augustinus.

DUBIA.

Hic sunt duo dubia.

Primo, Utrum in Christo fuerit aliquid subitum?

Secundo, Utrum Incarnatio ejus fuerit subita?

n 1. Circa primum sic proceditur.

1. Videtur, quod in Christo nihil fuit subitum : quod enim non est præter præscientiam, non est præter spem, vel exspectationem : sed Christo, qui omnium præscientiam habuit ab æterno, nihil accidit præter præscientiam : ergo in Christo nihil fuit subitum.

2. Ad idem, Ei qui omnium plenam semper scientiam habuit, nihil est occultum : sed Christus etiam secundum quod homo, ex primo instanti suæ conceptionis, omnium plenam scientiam habuit, sicut et modo habet : ergo nihil potuit educi sibi de occulto in manifestum, et ita nihil fuit factum sibi subito secundum diffinitionem hic positam.

3. Ad idem, Nihil præordinatum, est subitum : sed Christus ab æterno præordinavit omnia sua et quæque aliorum : ergo nihil potuit esse sibi subitum.

4. Præterea, « Quamvis in Christo sint « duæ voluntates et duæ scientiæ, tamen « est unus sciens et unus volens, » ut dicit Damascenus ; quia sciens refertur ad suppositum, secundum quod actus suppositorum sunt : si ergo acciperet aliquid ut subitum, tunc ipsum suppositum æternum divinæ acciperet aliquid subitum : hoc autem est impossibile : ergo Christo non fuit aliquid subitum.

Ad oppositum :

5. Luc. II, 52, dicitur quod puer *Jesus proficiebat sapientia, et ætate, et gratia apud Deum et homines* : sed ei qui proficit in sapientia, venit in manifestum quod prius erat occultum, hoc autem est subito : ergo Christo fuit aliquid subito.

6. Præterea, Magister dicit [1], quod « in « Christo fuit passio tristitiæ : » sed passio est subitus motus : ergo in Christo fuit aliquid subiti.

Sed dicendum, quod *subito* tribus modis sumitur. Uno enim modo dicitur illud subito, quod est in nunc temporis, sicut generatio vel quilibet terminus motus dicitur subito esse. Alio modo dicitur subito, quod fit quidem in tempore, sed imperceptibili propter brevitatem, sicut motus sagittæ. Tertio modo dicitur subito aliquid, non ex parte temporis, sed ex parte cognitionis, quando scilicet aliquid apparere incipit, vel secundum sensum, vel secundum intellectum quod prius non exspectabatur, neque inquirebatur : sicut dicitur, quod venerunt subito dolores partus non præexspectati : et sic diffinitur hic *subito*. Primis igitur duobus modis potuit esse aliquid subito in Christo, sed tertio modo non, sicut probant quatuor primæ rationes : unde eas concedimus.

Ad quintum dicendum, quod secundum unam viam solutionis dicitur Christus profecisse sapientia, quia ad modum proficientis se habuit, dum sapientiam suam quam a principio conceptionis perfectam habuit, magis ac magis manifestavit ad instructionem hominum, et laudem Dei.

[1] III Sententiarum, dist. 15.

Vel aliter dicamus et melius, quod non profecit sapientia per incrementum habitus sapientiæ, sed per experientiam particularium sensibilium, dum aliquid sensibili cognitione acciperet quod prius expertus non fuerat : ex tali autem experimento in addiscente generatur scientia : non autem sic fuit in Christo, sicut nec in scibilibus generatur habitus scientiæ experimento sensibilium : quia duæ qualitates ejusdem rationis non possunt esse in eodem, sicut nec duæ albedines.

Ad ultimum dicendum, quod passio tristitiæ non fuit in Christo prout dicitur secundum privationem præviæ conceptionis in patiente, quia ipse totum prævidit quod passus est : sed fuit in Christo passio secundum quod dicit privationem moræ : dicitur enim passibilis qualitas, quæ diu manet, passio autem quæ non manet, sed facile transit : propassio vero adhuc minus habet, quia solum tangit et non manet : tristitiæ enim motus solum tangebat Christum, sed quid naturale erat non deducens neque obtenebrans in aliquo rationem, sed ordinata erat ab ipsa ratione.

C Dubium 2. Circa secundum sic proceditur.

1. Videtur, quod Incarnatio Christi non fuerit subita. Quia secundum quod hic dicitur, *subitum est, quod est præter spem* : sed Incarnatio Christi fuit exspectata a sanctis Patribus : ergo non fuit subita.

2. Præterea, Omnia procedunt ex occulto divinæ sapientiæ, ut dicitur ad Hebr. xi, 3 : *Ut ex invisibilibus visibilia fierent* : si igitur propter hoc dicatur subita, quia venit ex occulto divinitatis in esse sensibile, videtur quod omnia sensibilia debeant dici subita, quod falsum est.

Sed dicendum ad primum, quod spes ponitur hic large pro exspectatione : dicitur autem exspectatio vel spes dupliciter, scilicet gratiæ, et naturæ, sicut dicitur ad Rom. iv, 18, quod *contra spem, in spem* gratiæ : dicitur enim *spes gratiæ*, quando aliquid exspectatur secundum ordinem gratiæ tantum, et sic Incarnatio Christi fuit tantum exspectata. Sed *spes naturæ* dicitur, quando aliquid exspectatur secundum ordinem principiorum naturalium, et secundum hoc Incarnatio Christi præter spem et subita est.

Ad secundum dicendum, quod quamvis Deus operetur occulte in omni opere naturæ, cum tamen operetur per principia aliqua nobis apparentia, in quibus præcognitiones et præexspectationes rerum possumus accipere, propter hoc non dicuntur subita.

EXPOSITIO TEXTUS.

Occultus autem, etc.

Deinde facit antipophoram, respondens tacitæ quæstioni, quæ ex posita solutione videtur oriri : quia enim dixerat, quod venit Christus per Incarnationem de occulto ad manifestum, posset aliquis quærere, utrum post Incarnationem fuerit omnino manifestus ipse et sua unio et incarnatio. Et ad hoc respondet dicens, quod venit quidem ad manifestationem, *occultus autem* mansit *et post manifestationem, aut, ut divinius dicam, et immanifestationem*, id est, post Incarnationem, quæ manifestatio ipsius dicitur, quia per illam nobis visibilis apparuit, sed dignius dicitur *immanifestatio*, propter occultum unionis. *Et hoc enim Jesu,*

id est, ipsum etiam sacramentum Incarnationis Jesu Christi non solum mysterium divinitatis ipsius est absconditum, *et mysteriam*, id est, occultum, *quod est secundum ipsum*, scilicet Christum incarnatum, *nullo sermone*, *nulla mente est eductum*, id est, explicitum : *sed et*, id est, etiam *dictum manet ineffabile*, *et intellectu manet ignotum* : quia nec sufficienter dici, nec sufficienter intelligi potest.

DUBIUM.

1. Sed videtur hoc esse falsum : hæc enim sunt opposita, dictum et ineffabile, et intellectum et ignotum : sed opposita non sunt vera de eodem : ergo falsum dicit.

2. Præterea, Super illud Isa. liii, 8 : *Generationem ejus quis enarrabit ?* dicit Hieronymus quod « si intelligatur de « generatione æterna, *quis*, ponitur pro « impossibili : si autem intelligatur de « generatione temporali, *quis*, ponitur « pro difficili : » sed quod difficile est, fieri potest : ergo ipsius Incarnatio dici potest.

3. Præterea, Christus fuit unius rationis in humanitate cum aliis hominibus qui sunt dicibiles : sed quod est unius rationis cum dicibili, est etiam dicibile : ergo Christi Incarnatio est effabilis.

Sed dicendum, quod humana natura in Christo potest dupliciter considerari, aut in se, et secundum quod est substantia quædam, et sic est ejusdem rationis cum humana natura, quæ est in aliis hominibus, et dici et effari potest : si autem consideretur secundum quod ipsa est alterum membrum unionis, « cum illa « compositio inexplicabilis sit, quæ non « est partium ratio, » ut dicit Augustinus, quia divina natura non potest esse pars, cum omnis pars sit imperfecta, nec etiam humana natura, quia completa est, erit ineffabilis et non intelligibilis, quia inveniuntur in ea plura quæ sunt contra principia, ex quibus accipimus rerum scientiam, scilicet quod sit unum suppositum divisarum naturarum, scilicet genere et specie differentium, et multa hujusmodi.

Ad primum ergo dicendum, quod dicitur secundum quid, et est simpliciter ineffabile, et hæc non sunt opposita.

Ad secundum dicendum, quod Hieronymus dicit generationem humanam, genealogiam, quæ descendit a Patribus : et non loquitur de ipsa Incarnatione.

Ad tertium dicendum, quod naturam humanam in Christo, secundum quod consideratur ut alterum extremum unionis, circumincedunt proprietates divinæ, quamvis non misceantur, et sic est supra alios homines, ut in sequenti epistola plenius patebit.

EPISTOLA IV

ANTIQUA TRANSLATIO.

Eidem Caio monacho.

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Eidem Caio.

SYNOPSIS EPISTOLÆ :

Quod Christus et verus homo fuerit, et simul supernaturali ratione naturam humanam assumpserit Deus homo.

ANTIQUA TRANSLATIO.

Quomodo dicis, Jesus qui est super omnia omnibus est hominibus substantialiter ordinatus. Non enim sicut causa hominum hic dicitur homo, sed sicut ipse secundum substantiam totam vere homo existens.

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Quomodo, inquis, Jesus, cum sit omnibus superior, cæteris hominibus substantialiter aggregatus est ? Non utique ut auctor hominum, hoc loco homo dicitur, sed in quantum est revera homo, secundum totam hominis substantiam. Nos autem Jesum non

Nos autem Jesum non humane diffinimus (neque enim homo est tantum, neque supersubstantialiter secundum quod homo tantum): sed secundum quod homo vere qui differenter est amator hominum super homines, et secundum homines ex substantia hominum, qui est supersubstantialis substantia factus. Est autem nihil minus supersubstantialitate superplenus, qui semper est supersubstantialis, videlicet hujus abundantia : et ad substantiam vere veniens, super substantiam est substantia factus, et super hominem operatur ea quæ sunt hominis. Et monstrat Virgo supernaturaliter concipiens : et aqua instabilis, materialium et terrenorum pedum sustinens gravitatem,et non succedens, sed supernaturali virtute ad indiffusum consistens. Quid quidem aliquis reliqua existentia multa pertranseat? per quæ divinius videns, super mentem cognoscit et ea quæ sunt in benignitate Jesu affirmata, virtutem excedentis negationis habentia. Etenim, ut colligentes dicamus, neque homo erat, non sicut non homo, sed sicut ex hominibus ultra homines et supra hominem vere homo factus. Et reliquum non secundum Deum divina faciens, non humana secundum hominem, sed Deo homine facto, nova quadam Dei et hominis operatione nobis conversatus.

humanitus definimus, neque enim ille homo tantum est (quia nequaquam suprasubstantialis existeret, si solus homo foret); sed revera homo præcipuo quodam hominum amore captus supra homines, et secundum homines, ex hominum substantia, cum supra substantiam existeret, substantiam assumpsit. Verumtamen suprasubstantialitate supra modum plenus est, ut qui semper supra substantiam sit, abundantia quadam suprasubstantialitatis ; etiam ad substantiam vere veniens supra substantiam substantiatus est, et supra hominum conditionem gessit ea quæ sunt hominis. Quod declarat et Virgo quæ supra naturam parit : et aqua profluens, quæ pedum ex materia terraque concretorum gravitatem sustinet, neque cedit ; sed virtute supernaturali, sine diffusione subsistit. Quid vero cætera, quæ valde multa, quis memoret? in quæ si divinus quispiam intueatur, supra mentem etiam cognoscet ea quæ de humanitate Jesu affirmantur, excellentis quoque negationis virtutem continere. Nam, ut summatim dicamus, ne homo quidem erat, non quod non esset homo, sed quod ex hominibus natus, homines longe superaret, et supra hominem vere homo factus sit. Cæterum divina non qua Deus patrabat, neque humana quatenus homo gerebat ; sed quatenus erat Deus et homo, novam quamdam nobiscum conversando deivirilem operationem exhibebat.

DIVISIO ET EXPOSITIO TEXTUS.

Quomodo dicis, Jesus qui est super omnia, etc.

A In hac quarta epistola, respondet Dionysius quæstioni Caii de ipso Christo incarnato, qui est terminus incarnationis : et ista quæstio oritur ex verbis Dionysii in libro de *Divinis hypotyposibus*, vel de *Divinis nominibus*, cap. II, ubi dixit, quod « Christus secundum quod homo « coordinatus est nobis. » Contra hoc objicit Caius : quia quod est super omnes homines, non est coordinatus hominibus : sed Christus est super omnia, sicut dicitur, Joan. III, 31 : *Qui de cœlo venit, super omnes est* : ergo non est coordinatus hominibus.

Et huic quæstioni respondere intendit in hac epistola : unde dividitur in duas partes. In prima movet quæstionem : in secunda ponit solutionem, ibi, *Non enim sicut causa*, etc.

Quærit ergo primo Caius, *Quomodo*, o Dionysi, *dicis*, quod *Jesus qui est super omnia*, ut in Evangelio legitur, *est ordinatus omnibus hominibus substantialiter*, id est, secundum substantiam vel naturam assumptam.

Deinde solvit, et primo movet falsam solutionem, secundo ponit veram, ibi, *Nos autem Jesum*, etc. Posset autem aliquis dicere, quod dicitur homo, quia est causa hominum, et ideo non est coordinatus hominibus nisi sicut causa, et sic est super omnia : sed hoc dicit esse falsum : quia non dicitur homo propter hoc quod sit causa hominum, eo quod sic etiam diceretur lapis : sed quia est vere homo habens totam substantiam humanam, id est, carnem et animam. Potest etiam intelligi, quod hæc verba sint objicientis, qui removet hanc solutionem.

Deinde ponit veram solutionem : et primo ponit eam, secundo probat, ibi, *Et monstrat Virgo*, etc. Est ergo solutio sua, quod Deus non est tantum homo, sed homo et Deus : et in quantum Deus est super omnia, in quantum homo est coordinatus hominibus.

Primo ergo ponit hanc solutionem : secundo ostendit quod in humanitate sua, est super homines, ibi, *Videlicet hujus abundantia*, etc.

DUBIA.

Ad evidentiam eorum quæ dicuntur in littera, quæruntur hic duo :

Primo, Utrum Christus secundum humanitatem sit ejusdem rationis cum aliis hominibus et coordinatus eis?

Secundo, Qualiter dicatur Deus factus homo?

Circa primum sic proceditur.

1. Videtur, quod non sit coordinatus Dubi
aliis : quæcumque enim sunt coordinata, communicant in aliqua natura communi, quæ invenitur in utroque : sed sicut

dicit Damascenus, « In Domino Jesu « Christo non est communem speciem « accipere : » ergo ipse non est coordinatus alis hominibus.

2. Ad idem, Quidquid coordinatur his quæ sunt in aliqua specie, recipit differentiam speciei : sed, sicut dicit in littera, *Jesum non diffinimus humane* : ergo non coordinatur aliis hominibus.

3. Ad idem, Coordinatio aliquorum ad invicem fit gratia naturæ : sed in Christo non fuit tantum natura humana, sed et divina quæ exaltavit humanam : ergo ipse non est coordinatus aliis.

4. Ad idem, Quæ univocantur in una forma, secundum propagationem ab uno principio habent illam formam : propter quod stellæ non sunt ejusdem speciei : sed Christus non accepit naturam per actionem principii a quo propagantur alii homines, quia non est conceptus ex semine : ergo natura humana in ipso non est unius speciei vel rationis cum aliis hominibus.

5. Ad idem, « Omnis natura habet « propriam operationem, » sicut dicit Philosophus : quod ergo non habet operationem unius rationis, non habet naturam unius rationis : sed Christus *operabatur humana super hominem*, ut dicitur hic in littera : ergo Christus non habuit naturam humanam unius rationis cum aliis hominibus.

Sed dicendum, quod Christus fuit verus homo, et ejusdem speciei cujus nos sumus.

Ad primum dicendum quod communis species potest considerari dupliciter, aut quantum ad naturam, aut quantum ad hypostases. Quantum ad naturam dicitur communis species secundum quod terminat omnia principia naturalia in unam formam totius, et sic non fuit accipere communem speciem in Christo : quia oportuisset quod una forma terminasset utramque naturam in Christo, et quod utraque fuisset in potentia respectu illius. Quantum autem ad hypostases dicitur communis species secundum habitum prædicationis, et hoc modo fuit communis species in Christo : quia sic univoce prædicatur de ipso et de Petro et Martino : quia compositionem animæ et corporis consequitur in ipso natura humana, sicut in aliis.

Ad secundum dicendum, quod littera legenda est cum præcisione, id est, non humane tantum diffinitur, quia est Deus et homo : unde alia translatio habet, « segregamus, » quasi separando unionem naturarum in persona una.

Ad tertium dicendum, quod natura humana secundum quod in se consideratur, est unius rationis in Christo et in aliis : sed secundum quod circumincedunt eam proprietates divinæ propter unionem ejus, communicant sibi prædicata sua, ita quod id quod potest dici de homine, possit dici de Deo, et e converso sine confusione naturarum, et secundum hoc non coordinatur aliis, sed est supra.

Ad quartum dicendum, quod illa ratio bene procedit in naturalibus, in quibus agentia sunt determinatæ virtutis ad inducendam hanc formam et non aliam : unde per accidens consideratur unitas agentis ad univocationem in quantum consequitur ex ea unitas formæ et naturæ, quæ per se facit univocationem. Unde si ars posset inducere formam humanam veram, nihilominus ille diceretur univoce homo cum aliis qui a natura producti essent : et sic dicimus Christum operatione divina habuisse naturam humanam ejusdem rationis cum aliis hominibus qui generantur ex semine.

Ad quintum dicendum, quod hoc, quod Christus in humanis operabatur supra hominem, erat ex hoc quod circumincedebant naturam humanam proprietates divinæ, et sic erat supra hominem.

C

Circa secundum sic proceditur.

1. Videtur quod hoc sit falsum, « Deus « factus est homo. » Omne enim factum Dubium 2

est terminus alicujus fieri[1] : sed Deo non convenit aliquod fieri : quia omne quod fit, est imperfectum et in potentia ad suum fieri : ergo Deo non convenit factum esse, et sic non est factus homo.

2. Ad idem. Quod dicitur aqua facta vinum, oportet quod aqua subjecta sit ipsi fieri, et quod succedant sibi in ipsa formæ contrariæ : sed hoc non potest dici de Deo, quia nullius rei subjectum est : ergo non potest dici, quod sit factus homo.

3. Præterea. Cum dicitur, « Deus factus est homo, » ly *Deus* aut stat pro natura divina, aut pro supposito, aut pro natura in supposito. Si pro natura, tunc esset subjectum factionis, quod non potest esse. Similiter propter idem inconveniens non potest stare pro supposito, nec pro natura divina in supposito : sed nec pro natura humana in supposito divino, quia ipsa est terminus fieri, et idem non potest esse subjectum fieri et terminus : ergo videtur quod hæc propositio omnibus modis sit falsa.

4. Præterea. Omne quod dicitur fieri, mutatur de forma in formam : sed hoc Deo non convenit : ergo non potest dici factus homo.

Si dicas, quod locutio est convertenda, ut intelligatur, Deus factus homo, quia homo factus est Deus. Contra :

1. Omne quod fit aliquid, ipsum erat ante factionem : sicut si aqua fit vinum, prius erat aqua : sed Christus non fuit homo ante unionem : ergo non potest dici, quod sit factus Deus.

2. Præterea, Idem non est subjectum factionis et terminus : sed homo est terminus istius factionis : ergo non est subjectum, quod tamen significatur in locutione, cum dicitur, « homo factus est Deus. »

Si dicatur, sicut quidam dixerunt, quod hæc est impropria, « Deus est factus homo, » vel e converso, sed quod est resolvenda hoc modo, « Deus factus est homo, » id est, factum est quod Deus esset homo. Sed contra : In qualibet factione oportet invenire aliquod factum quod sit subjectum factionis, et sic redibit eadem difficultas.

Sed dicendum, quod utraque est vera, et « Deus factus est homo, » et « homo factus est Deus. » Et si quæratur quo factus est, dicendum quod unione : sicut enim probatum est in *prima philosophia*, « fieri est terminus motus : » motus autem in philosophia dicitur dupliciter, scilicet proprie, et sic est in tribus generibus, quorum est motus per se. Dicitur etiam motus communiter, et sic est in omnibus generibus, quia in omnibus est motus per accidens, ut dicitur in quinto *Physicorum*, quia res cujuslibet generis nascitur ex motu, vel per se, vel per accidens : sic enim dicimus esse motum in genere, quando est ad rem illius generis : quia in motu oportet, quod sit illud ad quod est influxus, et sic in relatione est motus.

Dicimus ergo, quod *fieri*, quod importatur in hoc quod dicitur, « Deus factus, » non est terminus motus per se et proprie dicti, sed motus communiter accepti : potest enim hic motus esse in relatione, et hunc motum dicit unio, cujus terminus est unitum esse : secundum hoc enim dicitur Deus factus homo, quia natura humana unita est vel associata divinæ, vel e converso. Nec oportet, quod fieri illius præcedat factum esse tempore, sed natura tantum, etiamsi esset terminus motus per se, quia fieri in generabilibus etiam est in instanti. Iste autem motus non ponit aliquam transmutationem in Deo, sed in humana natura, quæ decisione a reliqua carne Virginis et operatione Spiritus sancti formata est : tamen ex istis mutationibus non relinque-

[1] III Sentent. dist. 6, art. 1.

retur natura unionis, nisi ipsa divina natura associaret se humanæ quæ elevatur ad unionem in persona divina, natura divina semper similiter se habente. Contingit enim innasci relationem in uno extremorum sine sui mutatione, sed tantum per mutationem alterius : et tunc in illo erit relatio quædam tantum rationis, in altero autem erit realis. Et sic dicimus, quod relatio unionis in natura divina est rationis tantum, in humana autem est realis relatio. Et per hoc patet solutio ad omnia objecta quæ procedunt de fieri quod est terminus motus per se.

EXPOSITIO TEXTUS.

Nos autem Jesum, etc.

D *Littera* sic exponitur : *Nos autem non diffinimus Jesum humane* tantum, *neque enim est homo tantum*, *neque tantum supersubstantialiter*, id est, Deus *secundum quod homo*, ita scilicet quod dicat unitatem suppositi et non commixtionem naturæ, *sed est vere homo, quia amator hominum*, id est, ex amore quem habuit ad homines, *differenter est super homines et secundum homines*, id est, in specie naturæ coordinatus, *qui est supersubstantialis*, id est, Deus, et secundum hoc super homines. Et quamvis sit factus homo, *est autem superplenus supersubstantialitate*, id est, eminentia, *qui est semper supersubstantialis*, id est, qui numquam desiit esse Deus.

Deinde ostendit, quod in humanis est super homines non tantum in quantum Deus, dicens : *Abundantia quæ est videlicet hujus*, scilicet divinitatis, id est, ex redundantia plenitudinis divinitatis in humanam naturam, *vere veniens factus est substantia*, id est, hypostasis humanæ naturæ, *super substantiam*, id est, eminens aliis qui sunt ejusdem naturæ, *et operatur ea quæ sunt hominis super hominem*, in quantum in operatione humana operatur etiam virtus divina : quamvis enim distinctæ sint operationes sicut et naturæ, tamen circumincedunt se.

Deinde probat tribus argumentis, quod in humanis sit super hominem. Primum est ex partu Virginis. Secundum ex ambulatione super aquas, ibi, *Et aqua instabilis*, etc. Tertium communiter ex omnibus operibus ipsius, ibi, *Quid quidem aliquis*, etc.

DUBIUM.

Ad evidentiam primæ partis quæritur, E
utrum Beata Virgo naturaliter genuerit Christum ?

1. Et videtur, quod sic : quod enim habet virtutem fœcundativam, generat

naturaliter[1] : sed Spiritus sanctus (ut dicit Damascenus) dedit Virgini virtutem fœcundativam et verbi generativam : ergo ipsa naturaliter genuit.

2. Ad idem. Quamvis cæcus miraculose accipiat visum, tamen postea habens visum, naturaliter videt : sed sicut visus est principium videndi, ita potentia generativa quæ data est Virgini, est principium generandi : ergo ipsa naturaliter genuit Christum.

3. Item, Ad hoc quod mater concipiat naturaliter et gignat filium, non exigitur nisi quod virtus generativa ipsius excitetur : sed virtus generativa Virginis fuit excitata per operationem Spiritus sancti : ergo naturaliter genuit.

4. Ad idem, Mater non dicitur nisi quia genuit : sed Virgo naturaliter est mater, quia Christus naturaliter est filius hominis et filius Dei : ergo naturaliter genuit.

Ad oppositum :

1. Omnis operatio quæ egreditur ab aliquo, manente impedimento illius operationis, est supra naturam, sicut si cæcus manens cæcus videat : sed virginitas quæ semper mansit in Virgine, est impedimentum conceptionis : ergo non concepit naturaliter, sed supernaturaliter.

2. Ad idem, Operatio naturalis dicitur, quæ est ex principio activo naturali ; sed principium activum generationis in animalibus est in semine maris et non in matre : cum ergo Christus non fuerit conceptus ex semine maris, sed ab agente supernaturali, sua conceptio fuit supernaturalis, et nativitas.

Et hoc quidem concedendum est, et contrarium pro hæresi habendum.

Unde ad primum dicendum, quod Spiritus sanctus dedit Virgini virtutem fæcundativam, quæ est matris, cujus est tantum ministrare materiam et facere ammeliorationem conceptus propter dispositionem matricis, sicut dicit Avicenna in libro de *Diluviis* : tota autem actio est in semine maris qui dat animam sensibilem.

Ad secundum dicendum, quod illud non est simile nisi in cæco maneret cæcitas : sic enim totus actus est miraculosus.

Ad tertium dicendum, quod a gratia collatum est Virgini, ut naturaliter esset mater Christi, ut patet ex prædictis.

Ad quartum dicendum, quod sicut aliquid potest moveri per se in loco, cum non sit in loco nisi per accidens, sicut cœlum, ita potest esse mater naturaliter, quæ non generat naturaliter : quia ad hoc quod sit mater naturaliter, non oportet quod habeat in se nisi dispositiones passivas, ut dictum est, et hoc fuit in Beata Virgine perfecte.

Unde dicit :

EXPOSITIO TEXTUS.

Et monstrat Virgo, etc.

F *Virgo supernaturaliter monstrat*, quod humana sunt in Christo superminenter : quod enim concipiatur, ex natura humana est, sed quod ex Virgine virtute divina, est super naturam.

[1] III Sentent. dist. 4, art. 3.

Deinde ponit secundum argumentum ad idem, dicens : Et monstrat idem *aqua instabilis* secundum suam naturam, quia non continetur terminis propriis : *sustinens gravitatem pedum* Christi super ipsam ambulantis, *materialium et terrenorum*, quia ejusdem compositionis sicut in nobis : et aqua, dico, *non succedens*, id est, non diffusa in seipsam, *sed consistens ad indiffusum supernaturali virtute*, id est, virtute divina : quod enim ambulavit, humanum fuit : sed quod sibi ambulanti aqua substitit, divinum fuit et supra naturam. Et sic patet, quod in humanis operatus est supra naturam nostram humanam virtute divina : unde operatio sua dicitur *theandrica*, quasi divina, sicut dixit sæpe Dionysius in *Ecclesiastica hierarchia*.

DUBIUM.

Ad evidentiam autem quæritur, utrum Christus habuerit dotem agilitatis?

1. Et videtur, quod sic : Hugo enim de Sancto Victore dicit, quod « Christus as-« sumpsit ante passionem dotes quando « voluit, sicut dotem claritatis in trans-« figuratione, et dotem subtilitatis quan-« do egressus de utero virginali claustra « pudoris incorrupta reliquit, dotem im-« passibilitatis in cœna quando corpus « suum discipulis masticandum præbuit « sine sui passione, dotem agilitatis « quando super aquas ambulavit. »

2. Præterea, « Cujus est actus, ejus « est potentia et habitus, » sicut dicit Philosophus in principio de *Somno et Vigilia* : sed Christus habuit actionem dotis agilitatis cum ambulavit super aquas : ergo habuit et dotem.

3. Præterea, Sicut dicit quædam Glossa super Matth. xvii, 1 et seq. : Christus venit docere beatitudinem corporis : sed non potuit docere nisi in seipso exhiberet : ergo videtur, quid ipse dotes assumpserit.

Ad oppositum :

1. Corpori habenti dotem agilitatis naturale est ambulare super aquas : sed illa ambulatio fuit supernaturalis, ut hic dicitur : ergo Christus non habuit dotem agilitatis.

2. Præterea, Si Christus habuisset dotem, fuisset hoc ex operatione dotis : ergo per hoc non probaretur quod esset divinum, sicut dicitur hic, cum alii habentes dotem possint idem facere, et non sicut uniti divinitati.

Sed dicendum, quod quidam dicunt, quod Christus assumpserit dotem agilitatis, quando ambulavit super aquas : sed hoc est manifeste contra Dionysium hic, qui dicit, quod fuit supernaturale et divinum : et ideo dicendum, quod Christus non habuit dotem, sed fuit virtute divina illa talis ambulatio : et concedimus rationes ad hoc.

Ad primum ergo dicendum, quod affirmari potest quod Magister Hugo de Sancto Victore in multis male dixit : si tamen debet in hoc sustineri, tunc dicatur, quod loquitur de usus dotis, et non de habitu.

Ad secundum dicendum, quod licet in Christo fuerit operatio dotis, non tamen fuit per modum quo est a dote, sed operatione divina, et ideo non sequitur, quod habuerit dotem, sicut aliquis caste operatur qui non habet habitum castitatis, quia non operatur sicut castus.

Ad tertium dicendum, quod futura beatitudo maxime docetur per miracula : et ideo decentius fuit, quod doceret miraculose ambulando super aquas quam per habitum dotis.

EXPOSITIO TEXTUS.

Quid quidem aliquis, etc.

H Deinde ostendit hoc communiter per omnes operationes suas dicens : quare notum sermonem, ut *pertranseat aliquis*, id est, multa de aliis operationibus Christi, in quibus idem apparet, sicut quod tetigit leprosum, humanum fuit, quod vero tangendo sanavit, divinum fuit, et similiter de multis aliis, *per quæ* si aliquis *divinius* facta ipsius consideret, et *cognoscit* cognitione divina, quæ est *super mentem*, quod illa quæ affirmantur de *benignitate*, id est, de humanitate Jesu, quam sua benignitate assumpsit, habent virtutem negationum per eminentiam dictarum, sicut dicitur Deus non sapientia, quia est super omnem sapientiam : similiter cum dicitur Jesus non homo, intelligendum est quod non tamquam desit ei humanitas, aut sicut non esset homo, sed quod est ex hominibus habens naturam humanam ultra homines, in quantum natura humana est in ipso elevata super alios, propter unionem ad naturam divinam. *Et reliquum* : alia translatio, « cæterum, » *non faciens divina secundum Deum*, tantum, *non humana secundum hominem* tantum, *sed Deo facto homine, nova quadam operatione Dei et hominis*, quæ dicitur theandrica, est *nobis conversatus*, secundum quod naturæ circumincedunt se in suis operationibus : et sic non solum est homo super homines, sed et operatur humana super homines.

EPISTOLA V

ANTIQUA TRANSLATIO.

Dorotheo ministro.

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Dorotheo ministro.

SYNOPSIS EPISTOLÆ :

Explicat quid sit caligo divina, de qua egit libro de *Mystica theologia.*

ANTIQUA TRANSLATIO.

Divina caligo est inaccessibile lumen, in qua habitare Deus dicitur [1]. Et invisibilis quidem existens, propter excedentem claritatem, et inaccessibi-

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Divina caligo lux est inaccessa, quam inhabitare Deus perhibetur. Et cum quidem sit inaspectabilis, propter exuberantem supernaturalis luminis

[1] I ad Timoth. vi, 16.

lis idem propter excessum supersubstantialis luminis effusionis, in hac fit omnis qui Deum cognoscere et videre est dignus habitus, per ipsum non videre neque cognoscere, in eo qui est vere super visionem et cognitionem factus, hoc ipsum cognoscens quod post omnia est sensibilia et intelligibilia, et prophetice dicens : *Mirabilis facta est scientia tua ex me : confortata est, et non potero ad eam*[1]. Sic quidem et divinus Paulus cognovisse Deum dicitur, cognoscens ipsum super omnem existentem intellectum et cognitionem : propter quod et investigabiles esse vias ejus dicit, et inscrutabilia judicia ejus[2], et inenarrabilia dona ejus, et pacem ejus excedentem omnem mentem[3] : sicut qui invenit existentem super omnia, et hunc super intellectum cognovit, quoniam ultra omnia est omnium causa existens.

effusionem, ad hanc pertingit, quisquis Deum nosse ac videre meruit, eoque ipso quo neque videt neque cognoscit, in illo vere, qui visionem et cognitionem superat, exsistit hoc ipsum sciens, eum in omnibus, tam sensilibus quam intellectilibus, exsistere, et cum Propheta pronuntians : *Mirabilis facta est scientia tua ex me, confortata est, et non potero ad eam.* Quemadmodum etiam divus Paulus Deum cognovisse dicitur, quando illum supra omnem scientiam et intelligentiam exsistere cognovit ; quocirca etiam vias ejus ininvestigabiles esse asserit, et inscrustabilia judicia illius, et inenarrabilia dona ejus, et pacem ipsius omnem sensum exsuperare ; quippe ut qui invenerat eum qui est supra omnia, et supra mentem agnoverat, eum qui rerum omnium auctor est, rebus quoque omnibus superiorem esse.

DIVISIO ET EXPOSITIO TEXTUS.

Divina caligo est inaccessibile lumen, etc.

A *Non videbit me homo et vivet*, Exod. xxxiii, 20 : super quo dicit Gregorius, quod « nullus humana vita vivens Deum « videre potest. » « Qui enim ad interius « lumen se colligit, oportet quod exte- « riori lumini oculos claudat, » sicut idem dicit : hoc autem lumen exterius est humanæ vitæ lumen connaturale homini, et ideo Deus videri non potest, nisi deserta vita quæ est per humanum lumen, et divina quadam vita vivere incipiat participatione divini luminis : et ideo ex verbis præpositis, potest trahi materia hujus epistolæ, in qua respondet Dionysius Dorotheo ministro, id est, diacono quærenti de caligine in quam dicitur Deus esse et videri. Et quæstio istius oriebatur ex quadam repugnantia

[1] Psal. cxxxviii, 6.
[2] Ad Rom. xi, 33 : *O altitudo divitiarum sapientiæ, et scientiæ Dei : quam incomprehensibilia sunt judicia ejus, et investigabiles viæ ejus !*
[3] Ad Philip. iv, 7 : *Pax Dei quæ exsuperat omnem sensum.*

quæ videtur esse in sacra Scriptura, quæ alicubi perhibet eum habitare in caligine, sicut Exodi, xx, 21, dicitur, quod ingressus est Moyses in *caliginem in qua erat Deus.* III Reg. viii, 12 : *Dominus dixit ut habitaret innebula.* Et in Psal. xvii, 12 : *Qui posuit tenebras latibulum suum.* Et hæc videntur esse contraria illi quod in I ad Tim. vi, 16, dicit Apostolus : *Qui lucem in habitat inaccessibilem* : qui enim inhabitat lucem, non inhabitat caliginem vel tenebras.

Huic ergo quæstioni respondet B. Dionysius in hac quinta epistola, quæ dividitur in duas partes. In prima ponit solutionem, in secunda confirmat per auctoritatem, ibi, *Et prophetice dicens*, etc.

Prima dividitur in duas. In prima ostendit quomodo Deus inhabitat caliginem. In secunda ostendit quod omnes videntes Deum, ipsum in caligine vident, ibi, *In hac fit omnis*, etc.

Circa primum duo facit. Primo dicit, quod primum inaccessibile lumen et caligo in qua habitare dicitur Deus, in prædictis auctoritatibus, est ipsum inaccessibile lumen, sed caligo non causatur ex lumine, sed ex defectu videntis, qui cum non totum accipiat, semper remanet ad aliquid in potentia, et sic in quadam caligine nescientiæ.

Deinde dicit, quod Deus dicitur invisibilis, ex quo oritur ratio caliginis, et non propter defectum sui, sed propter claritatem excedentem nostrum intellectum, unde relinquitur caligo in ipso : inaccessibilis autem dicitur propter excedentem effusionem sui luminis. Unde per hoc quod dicitur *invisibilis*, ponitur supra intellectum, qui non sufficit comprehendere ipsum in se : per hoc vero quod dicitur *inaccessibilis*, ponitur supra investigationem rationis, quæ per effusiones inquirendo venit in principium fundens : divini autem luminis effusio est infinita ex parte fundentis, non proportionata ad aliquam receptionem ipsius rationis : et ideo non potest accedi ad eam per investigationem rationis.

B

Deinde dicit, quod ex quo ipse Deus habitat in caligine, oportet quod in ipsa divina caligine fiat quicumque est dignus habitus Dei visione et cognitione : ut cognitio referatur ad scientiam conclusionum, et visio ad intellectum principiorum, sicut in *mystica Theologia* dictum est. Et qualiter aliquis fiat in divina caligine, exponit : quia per non videre et non cognoscere sicut per ignorantiam naturalium, quæ est obtenebratio luminis naturalis, fit vere (per adhæsionem intellectus) in eo quod est super visionem et cognitionem, dum cognoscit eum esse post omnia sensibilia, et post omnia intelligibilia ex resolutione causatorum in causas et ordinatione ad finem : et sic quod est post, est nobilius.

C

Deinde probat solutionem per auctoritatem Psalmi. Secundo, per auctoritatem Apostoli, ibi, *Sic quidem et divinus*, etc.

Dicit ergo primo : *Et prophetice dicens : Mirabilis facta est*, etc. scilicet Deo manifestante quod dictum est. Et dicitur scientia divina mirabilis, non solum materialiter, quia scilicet est de altissimis, sicut sumitur in principio de *Anima* : sed etiam formaliter, sicut sumit Augustinus miraculum, quod « supra facultatem admirantis apparet : » scientia enim divina est supra facultatem nostram, quia non possumus ad eam.

Deinde probat eam per auctoritates duas Apostoli. Prima sumitur ex epistola ad Rom. xi, 33, et dicit, quod beatus Paulus, qui vere *dicitur cognovisse Deum, cognoscens eum existentem super omnem cognitionem et intellectum* : et ideo exclamat et dicit : *O altitudo divitiorum sapientiæ, et scientiæ Dei*, etc.

DUBIUM.

E Sed videtur falsum quod hic dicitur :

1. Viæ enim Domini per quas investigare ipsum possumus, sunt creaturæ ejus, et in quas ipse etiam procedit per influentiam suorum donorum : sed creaturæ possunt investigari : ergo viæ ejus non sunt investigabiles.

2. Præterea, Illud quod omnibus revelatur, non est inscrutabile : sed judicia Domini omnibus revelabuntur, sicut in Isaia dicitur : ergo judicia Dei non sunt inscrutabilia.

3. Præterea, Job quod dicit, Angelus enarrat omnia mirabilia ejus : et loquitur de donis quæ eis largitus est Deus : ergo videtur, quod dona ejus sint enarrabilia.

Sed dicendum, quod creaturæ et judicia Dei materialiter accepta et divina secundum quod sunt in recipientibus, dupliciter possunt considerari : aut per suam substantiam, et sic possunt investigari : aut secundum quod exeunt à sapientia infinita, et sic sunt inscrutabilia et investigabilia et inenarrabilia : tamen quod dicit inenarrabilia dona ejus, non habet nostra littera, sed est in littera septuaginta interpretum. Nostra autem littera : *Aut quis prior dedit illi, et retribuetur ei ? Quoniam ex ipso, et per ipsum, et in ipso sunt omnia : ipsi gloria in sæcula. Amen* (ad Rom. xi, 35 et 36).

EXPOSITIO TEXTUS.

Deinde ponit secundam auctoritatem Apostoli ad idem, et dicit, quod propter idem Apostolus dicit pacem Dei excedere omnem mentem : et sumitur de epistola ad Philipp. iv, 7, ubi littera nostra habet : *Et pax Dei quæ exsuperat omnem sensum*, et hoc ideo dixit Apostolus, quia ipse invenit eum qui est super omnia, et cognovit eum esse super omnem intellectum : quia causa omnium debet esse super omnia.

DUBIA.

Et quia hæc est ultima epistola in qua tractat de visione Dei, ideo quærantur hic tria, quæ remanent quærenda de ipsa.

Primo, Utrum intellectus possit attingere vel accedere ad divinum lumen, quod Deus est ?

Secundo, Utrum Deus impleat intelle-

ctum videntis ipsum, ut ultimum agens et determinans cognitionem?

Tertio, Qualiter visio Dei impleatur, utrum per omnes potentias, vel secundum quasdam tantum? Alia quæ hic quærenda essent, supra quæsita sunt, de visione Dei.

Circa primum sic proceditur.

1. Videtur, quod intellectus creatus
1 attingat ad ipsum Deum : omnis enim finis attingitur ab his quæ sunt ad finem illum, alioquin esset frustra, secundum diffinitionem Philosophi in secundo *philosophiæ primæ* [1], qui dicit, quod « frustra est, quod est ad finem quem « non attingit vel non inducit : » nihil autem est frustra in operibus naturæ, et multo minus in operibus divinis : sed Deus est finis omnis intellectus : ergo attingitur ab intellectibus.

2. Ad idem, In excedenti nulla est delectatio : sed in visione divina summa est delectatio : ergo non est visio excedentis, sed ejus quod totum attingitur ab intellectu.

3. Ad idem, Sicut dicit Dionysius in libro de *Divinis nominibus*, cap. IV, « Delectatio fit convenientis cum conve- « niente : » conveniens autem est quod est proportionatum, et maxime proportione æqualitatis : ergo cum in visione Dei sit summa delectatio, oportet quod intellectus conjungatur proportionato æquali sibi : et sic attinget Deum secundum totum.

4. Ad idem, Scientia quæ est pars beatitudinis et quæ habetur modo divino, oportet ut habeatur ut possessio, id est, ad nutum : si enim cum difficultate et inquisitione haberetur, esset pœnosa : et hoc dicit Philosophus in primo *philosophiæ primæ*, et etiam Boetius in libro de *Consolatione* : sed excedens non habetur ut possessio : cum igitur scientia divina sit pars beatitudinis, videtur quod non sit visio excedentis : et sic idem quod prius.

5. Ad idem. Sicut dicit Philosophus in decimo *Ethicorum*, « Delectatio est « operatio proprii et connaturalis habitus, « non impedita : » sed in visione Dei est maxima delectatio : ergo est delectatio exiens a naturali perfectione et propria, talis autem perfectio non est excedentis : cum igitur ipse Deus, ut dicit Magister Hugo de sancto Victore, sic perficiat quia ipsum videmus, videtur quod non sit excedens : et sic secundum totum attingit ipsum intellectus.

Ad oppositum :

1. Deus est objectum in infinitum excedens potentiam creatam : ergo est inaccessibilis, nec potest perfecte attingi.

2. Præterea, Joan. I, 18, dicitur : *Deum nemo vidit unquam*, ubi dicit Chrysostomus : « Quod creabilis est na- « turæ, qualiter videre poterit quod in- « creabile est? » Et loquitur de perfecta visione : ergo intellectus creatus non potest perfecte attingere ad ipsum Deum.

3. Ad idem, Sicut dicit Philosophus in *Ethicis*, et Boetius in quinto de *Consolatione*, « Actus activorum sunt in pa- « tiente et recipiente secundum possibi- « litatem recipientis : sed possibilitas omnis intellectus creati est minor divina claritate : ergo nullus intellectus vidit eum perfecte, cum non videat nisi secundum id quod capit de ipso.

Sic concedimus, quod intellectus creatus non potest attingere perfecte ad Deum, ita ut nihil de cognitione ipsius maneat extra eum, sed sub quadam confusione jungitur ei quasi excedenti : eo quod non potest de ipso accipi quid ipsius, quia non habet terminationem : neque propter quid, quia non habet causam : neque quia, quia non habet causam remotam, nec effectum proportio-

[1] Aristoteles, In II Metaphys. tex. et com. 8.

natum : et ideo nec in via nec in patria videtur de ipso nisi quia confusum : quamvis ipse Deus videatur clarius vel minus clare, secundum diversos modos visionis et videntium. Et concedimus rationes ad hoc.

Ad primum vero dicendum, quod finis qui est intrinsecus, attingitur secundum totum et includitur in re ipsa et perficit rem : sed non est necessarium de fine qui est extra, perficiens ad bene esse : et talis finis est Deus, non solum intellectus, sed et omnium creaturarum : unde dicit Philosophus in secundo *Cœli et Mundi*, quod « omnia tendunt ad divinam « bonitatem sicut ad finem, quem non « omnia æqualiter attingunt, sed quæ- « dam uno motu, quædam pluribus : » nihil tamen ipsum perfecte consequitur, sicut ipse se habet.

Ad secundum dicendum, quod sensibile excedens agit actione animæ et actione sensibilis : et ideo corrumpitur organum, et non est delectatio in ipso : sed si ageret tantum actione animæ, fieret tantum intentio ipsius in sensu, et non corrumperet : sed quanto magis esset excedens, tanto magis delectaret : sed in sensibili non possunt separari duæ dictæ actiones secundum esse : sed intelligibile agit tantum actione animæ, et ideo excellens intelligibile non corrumpit, sed maxime delectat.

Ad tertium dicendum, quod ad delectationem non exigitur convenientia æquiparantiæ, sed sufficit convenientia secundum ordinem eorum quæ sunt ad ipsum finem.

Ad quartum dicendum, quod excedens quod facit resistentiam, non habetur ut possessio, et hoc est excedens et corrumpens, et tale non est Deus.

Ad quintum dicendum, quod Deus est perfectio naturalis, non sicut existens de constitutione naturæ, sed sicut id ad quod natura est ordinata : et talis perfectio naturaliter bene potest esse excedens. Et secundum hunc modum dicuntur quatuor virtutes naturales in Glossa super Lucam de paralytico, quem quatuor inferebant[1].

Circa secundum sic proceditur. Dubi

1. Videtur, quod Deus non sit illuminans et perficiens intellectum videntis ipsum : illuminans enim est naturaliter agens non determinans cognitionem unius rei tantum : sed intellectus non potest ab eodem secundum idem determinate et indeterminate moveri : cum igitur Deus non perficiat intellectum nisi secundum quod est possibile perfici, videtur quod non secundum idem perficiat et illuminet.

2. Præterea, In visu exteriori, lumen quod visum illuminat, non distinguit cognitionem alicujus visibilis, sed oportet esse aliud distinguens quod est species abstracta a sensibili : ergo in visione intellectus qua videtur Deus, non secundum idem Deus illuminat et determinat intellectum.

3. Si dicas, quod in his quæ non videntur propria luce, tenet prædicta ratio, et non in iis quæ videntur per propriam lucem, et tale est Deus. Contra : Sol videtur per propriam lucem, et lux quidem sua est determinata ad talem figuram et ad hanc materiam, quibus amotis removetur lux determinata : ergo si tantum lux solis videatur, erit visio indeterminata, et ad hoc quod determinetur, oportet accipi figuram ipsius et hunc solem : ergo etiam in iis quæ per suam lucem videntur, est aliud illuminans et aliud determinans cognitionem : ergo et in Deo oportet illud esse.

4. Ad idem, Sicut dicit Philosophus in octavo *Physicorum*, « Omnia quæ sunt « inter primum movens et ultimum mo-

[1] Cf. Luc. v, 18 et seq.; Matth. ix, 2 et seq.; Marc. ii, 3 et seq.

« tum, sunt moventia mota et sunt moventia imperfecta : quia cessante a motu primo motore, nullum erit in actu movens : unde oportet quod imperfectio impleatur a primo motore : » sed intellectus agens in nobis est medium movens inter lumen divinum et intellectum possibilem : ergo est imperfectus ad movendum, et perficitur ad hoc quod moveat : sed cum moveat ad omnes species cognoscibiles, non movet secundum determinationem alicujus formæ : ergo oportet quod perficiatur a primo agente, scilicet lumine divino, non secundum aliquam formam determinatam : sed possibilis perfectibilis est secundum aliquam formam determinatam, sicut materia non perficitur ab agente nisi per aliquam formam determinatam receptam in ipsa : ergo aliud perfectibile est intellectus agens, et alio modo perficitur quam intellectus possibilis : sed diversorum perfectibilium diversæ sunt perfectiones : ergo videtur vel quod Deus non perficiat utrumque, vel quod non secundum idem : et sic idem quod prius.

Ad oppositum :

Illud in quo nullus est numerus, non habet in se aliud et aliud : sed sicut dicit Boetius : « Deus est vere unus, in quo nullus est numerus : » ergo non secundum aliud et aliud illuminat et terminat et perficit intellectum.

Sed dicendum, quod secundum aliud et aliud Deus terminat intellectum videntis ipsum et illuminat eum ad videndum : illuminat siquidem in quantum est lux quædam per modum separati accepta : quia universaliter agens oportet esse non mixtum alicui, sicut lux non moveret ad omnes colores, si esset de compositione alicujus coloris : et propter hoc quidam posuerunt, quod intellectus agens animæ non est pars animæ, sed separatum quid, quamvis hoc sit error : sed perficit ad determinatam cognitionem secundum quod est quoddam determinatum, non per materiam, sed per suam naturam et per attributa naturæ, et secundum quod sunt personæ determinatæ suis proprietatibus. Hæc autem duo non sunt alia et alia res, sed sunt aliud et aliud secundum rationem, quæ tamen ratio fundatur in re : quamvis enim alia ratio sit quæ non inferatur ad rem sicut demonstratio mathematica, quæ demonstrat esse rectam lineam quæ non est recta : tamen si non posset aliquo modo referri ad rem, esset ratio ratiocinantis et frustra referretur etiam ad lineam, quæ per eam intelligitur : et secundum hoc ratio lucis et bonitatis et aliorum omnium referuntur ad rem divinam secundum modum attribuendi, quia vere unumquodque eorum est in ipso : et cum sint diversæ rationes secundum quod habent relationes ad proprios actus, accidit eis quod sint idem re propter simplicitatem divinæ essentiæ : et per hoc patet solutio ad totum.

K

Circa tertium sic proceditur.

Dubium 3.

1. Videtur etiam, quod sensitivæ potentiæ perficiantur divina visione : « Visio enim, ut dicit Augustinus, est tota merces[1] : » sed omnes potentiæ cooperatur ad meritum : ergo omnes debent remunerari divina visione.

2. Præterea, Joan. x, 9. dicitur : *Ingredietur, et egredietur, et pascua inveniet :* sed non invenit pascua anima nisi in divinitate : cum igitur ingressus referatur ad intellectum, et egressus ad sensum, videtur etiam quod sensus perficiatur divina visione.

3. Item, Videtur quod ratio potest in apprehensionem spiritualium, quia inquirit de eis : sed dabitur sibi omnis perfectio cujus est capax : ergo dabitur sibi visio Dei.

[1] S. Augustinus, Lib. I de Trinitate, cap. 9.

4. Præterea. Sicut dixit Augustinus : « Visio Dei succedit visioni quæ est per « vestigium : » hæc autem cognitio cum sit inquisitiva, est in ratione ergo et visio Dei erit in ratione.

Sed dicendum, quod omnes potentiæ animæ perficientur divina visione : sed quædam immediate, scilicet superiores, quædam mediate, scilicet inferiores per redundantiam a superioribus. Videmus enim, quod propter hoc quod omnes potentiæ sunt in una essentia animæ, quando superior pars animæ est in vehementi delectatione, quæ est ex consideratione theorematum, omnes contrahuntur ad delectationem illam, sed debilitantur in propriis operationibus. Erit igitur visionis delectatio immediate in intelligentia, et post ordine quodam in intellectu, a quo redundabit secundum rationem in vires sensitivas. Et ideo dicitur in libro de *Spiritu et Anima*, quod « sensus vertetur in rationem, et ratio etiam in intellectum : non quod trahantur a suis « naturis secundum esse, sed quod convertentur inferiores ad delectationem « superiorum. » Sed ad evidentiam hujus sciendum est, quod *intelligentia* tripliciter sumitur : quandoque enim dicitur ipse actus intellectus, sicut dicit Philosophus in primo de *Anima*, quod « intel- « ligentia omnis scientia est. » Quandoque vero dicitur natura intellectualis separata, sicut sumitur in libro de *Causis*. Quandoque etiam dicitur suprema virtus nostræ animæ, et distinguitur a ratione et intellectu, ut dicit Hugo de sancto Victore : quia ratio est corporum, intellectus spirituum creatorum, et intelligentia spiritus increati : et hæc distinctio sumitur penes objecta secundum quod sunt objecta, secundum quod sunt majoris vel minoris simplicitatis, quamvis intentio una abstracta a re non sit simplicior altera, nisi quia est simplicioris rei : est enim simplex per abstractionem quamlibet, et negatio non dicitur secundum majus vel minus.

Potest etiam aliter distingui, quod *ratio* consistit in compositione collativa : quia secundum quod dicit Isaac, deducit causam in causatum vel causam consequendi, vel causam essendi : intellectus autem est simplicior secundum quod stat in unitate principiorum : sed quia principia complexa sunt, sunt in intellectu simplicius, secundum quod est quædam virtus recipiens ipsum lumen simplex quo omnia uniuntur, et hæc est intelligentia. Et sciendum, quod *ratio* a Philosophis sumitur secundum quod est cum compositione collationis prædicta, et hoc solum quantum ad compositionem probabilem : quia inquisitio non est quando habetur causa proxima rei ex qua necessario concluditur res : ratio autem est inquisitiva, et ideo per signa plurima procedit, ex quibus inveniat aliquam probabilitatem : et ideo dicit Philosophus in *Ethicis*, quod « ratio est contingen- « tium, et scientia necessariarum conclu- « sionum, et intellectus principiorum. » Et Isaac dicit, quod « ratio oritur in « umbra intellectivæ, quæ accipit sim- « plices quidditates rerum, ex quibus de « necessitate concluditur aliquid. » Sancti autem non faciunt vim in verbis, et ideo nominant rationem universaliter omnem virtutem, cujus objectum est separatum a materia et appendiciis ejus : et sic ratio immediate videbit : sed si distinguantur istæ virtutes, ut dictum est, tunc intelligentia immediate videbit, vel intellectus, si non fiat vis in distinctione utriusque. Et per hoc patet solutio ad omnia objecta.

EPISTOLA VI

ANTIQUA TRANSLATIO.

Sosipatro sacerdoti.

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Sosipatro sacerdoti.

SYNOPSIS EPISTOLÆ :

Suadet Sosipatro, ut non tam in falsis opinionibus arguendis, quam in veritate stabilienda se occupet.

ANTIQUA TRANSLATIO.

Ne opineris hoc victoriam, sancte Sosipater, quod contra religionem aut opinionem non bonam apparentem facies contumeliam : neque enim oportet, si judicare ipsam redargueris, jam ea quæ sunt Sosipatri bona : possibile enim est te et alios in multis falsis et apparentibus unum existens et occul-

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Noli hoc putare victoriam, veneran- de Sosipater, quod in eam religionem vel opinionem inveheris, quæ non bona videatur ; neque enim, si illam recte coarguas, continuo Sosipatri res bene habent ; potest enim tam te quam alios, inter multa falsa et apparentia unum illud et occultum et verum late-

tum verum latere. Neque enim si aliquid non est rubeum, jam est album : neque si aliquis non est equus, de necessitate est homo. Ita autem facies mihi credens, abstinebis quidem ne dicas contra alios, pro veritate autem vere dicas, sicut omnino esse irreprehensibilia quæ dicuntur.

re. Neque enim ut quid rutilum non sit, jam continuo album est ; neque, si quis non equus, necessario est homo. Sic itaque, si me audies, facito : desistes quidem adversus alios dicere, sed omnino ita pro veritate dices, ut et ea quæ dicuntur refelli non valeant.

EXPOSITIO TEXTUS.

Ne opineris hoc victoriam, sancte Sosipater, etc.

A *Si quis videtur* inter vos *contentiosus esse : nos talem consuetudinem non habemus*. Ita Apostolus, I ad Cor. XI, 16. Ex verbis istis potest trahi hujus epistolæ materia, in qua Dionysius arguit Sosipatrem sacerdotem, de hoc quod contendebat cum idololatris, erat enim homo multum zelans fidem Christi : et ideo semper volebat arguere idololatras, et improbare cultum eorum, cum ipse prius non persuasisset eis fidem suam esse bonam : unde illi scandalizabantur, et a fide avertebantur.

DUBIUM.

Sed videtur, quod non recte arguat eum :

1. Apostolus enim ad Titum dicit de sacerdote, quod debeat esse potens exhortari in doctrina sana et contradicentes arguere [1] : sed idololatræ contradicunt doctrinæ sanæ : cum ergo ille esset sacerdos, debebat arguere, et non erat de hoc arguendus.

2. Ad idem, Nullum opus sapientis est reprehensibile : sed manifestare mentientem est opus sapientis : idololatræ enim sunt maxime mentientes : quia « mendacium quod est contra fidem, est maximum », ut dicit Augustinus : ergo non debet reprehendi de hoc quod manifestabat eis errorem suum.

3. Ad idem. Sicut dicit Philosophus, « Omni malo est injuriandum : » sed idololatria est maximum malum : ergo non debet argui, quod idololatriæ injuriabatur.

[1] Ad Tit. I, 9 : *Ut potens sit exhortari in doctrina sana, et eos, qui contradicunt, arguere.*

4. Præterea, « Si dicitur oppositum « de opposito, ut dicit Philosophus, et « propositum de proposito : » sed omnis virtus est laudabilis : ergo omne vitium est vituperabile : et sic iste bene respondebat vituperando idololatriam.

Sed dicendum, quod ille in hoc quod arguebat idololatras, non peccabat, sed ex modo quo movebatur : unde Dionysius reprehendit eum de insufficientia : quia dum aliorum sectas reprobavit, fidem suam non persuadebat : et etiam de ordine : quia prius erat eis ostendenda virtus Dei, ut sic allicerentur : postmodum erant eis eorum errores demonstrandi. Iste autem e contrario volebat facere : et ideo non convertebantur, sed trahebantur : quia ad fidem non convertuntur per coactionem rationis, sed per voluntatem, et ideo sunt alliciendi ad amorem veritatis : quamvis contrario modo sit procedendum quando veritas cogit per demonstrationem : tunc enim sunt prius reprehendendæ falsæ opiniones, ut dicit Philosophus in primo *Cœli et Mundi* : et per hæc patet solutio ad objecta.

EXPOSITIO TEXTUS.

Dividitur autem hæc epistola in duas partes : In prima reprehendit eum : in secunda ponit rationem reprehensionis, ibi, *Neque enim oportet si judicare*, etc.

Dicit ergo primo, quod non debet hic reputare victoriam si contra alienam religionem faciat contumeliam increpando eam aut reprehendendo : et vocat eum sanctum propter rectitudinem intentionis, quamvis erraret in modo. Religio autem hic dicitur, secundum quod diffinit eam Tullius, dicens[1], quod « religio est quæ « superioris cujusdam naturæ, quam di- « vinam vocant, curam cæremoniamque « affert. » Sed quia per idololatriam non colitur aliqua res divina, ideo non potuit recte dici religio, sed falsa opinio, et propter hoc corrigit se, et dicit, *Aut opinionem*, etc.

Deinde ponit rationem reprehensionis primo, et secundo probat rationem illam, ibi, *Neque enim si aliquid non est rubeum*, etc.

Dicit ergo primo, *Neque enim si redargueris*, id est, si contingat te redarguere, *judicare ipsam*, id est, quod illa opinio judicio toto sit condemnanda, sequitur quod tua sit bona. Alia translatio habet, « *judicatam redarguas* : » quia potest esse, quod tu et alii multi detenti in falsis opinionibus fuerint, et verum sit omnibus nobis occultum : et ideo non sequitur, si opinio illorum sit falsa, quod tua sit vera.

Deinde hoc probat per exemplum : quia non sequitur, si hoc non est rubeum, quod sit album : neque sequitur, si non est equus, quod sit homo : quia potest esse, quod utraque opinio sit falsa, quamvis una repugnet alteri.

Et in fine consulit sibi, ut abstineat a contradictione aliorum, sed primo loqua-

[1] Cicero, Lib. II de Inventione.

tur ad persuadendam veritatem, et taceat de falsitate aliorum, ac si essent irreprehensibilia quæ ab aliis dicuntur. Vel aliter : Loquaris pro veritate, ut quæ tu dicis, sint omnino irreprehensibilia : si enim prius persuadeant veritatem, placebunt : si autem provocentur per contradictionem, reprehendent rationem et non consentient veritati.

EPISTOLA VII

ANTIQUA TRANSLATIO.

Polycarpo hierarchæ.

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Polycarpo antistiti.

SYNOPSIS EPISTOLÆ :

I. Docet, adversus infideles non esse contentiosius agendum, sed veritatem stabiliendam, qua stabilita falsitas per se corruet.

II. Convicia infidelium parum esse curanda, et in ipsos retorquenda. Et simul argumenta suggerit Polycarpo quibus contra Apollophanem uti debeat, præsertim a prodigiosa eclipsi, quam Apollophanes una cum Dionysio spectavit tempore crucifixionis Christi.

III. Ex ipsiusmet confessione ostendit ipsum ista eclipsi convictum.

1

ANTIQUA TRANSLATIO.

Ego quidem non sum adversus Græcos aut adversus alios dicens, sufficere arbitror sanctis viris, si verum ipsum in seipso possint et cognoscere et dicere, secundum quod vere habet.

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Equidem haud scio me adversus gentiles aut alios invectum, ratus viris probis esse satis, si ipsam in se veritatem et agnoscere et proferre possint, prout revera se habet. Ubi enim

Hoc enim quodcumque est secundum legem veritatis recte demonstrato et puro existente, omne quod aliter habet, et veritatem similat, reprehendetur, et alterum existens a vere existente, et dissimile et apparens illud magis quam existens. Superfluum igitur est veritatis manifestatorem adversus istos aut illos dimicare : dicit enim unusquisque se habere numisma regale, et forsan quidem habet quamdam deceptivam imaginem cujusdam veri numismatis : et si istum redargueris, et alius et rursus alius de eodem litigabit. Vera autem ipsa posita ratione, et ab omnibus aliis irreprehensibili manente, omne quod non ita secundum omnia se habet, ipsum in seipso invincibili statione vere veri deponitur. Igitur hæc quidem, sicut arbitror, vere cognoscens non studui adversus Græcos aut adversus alios dicere : sed sufficiens mihi, et hoc Deus donet, de veritate scire primum postea scientem dicere ut oportet.

quidquid est lege veritatis demonstratum fuerit, clareque constiterit, quidquid aliter se habet,ac veritatem simulat, arguetur etiam aliud esse ab eo quod vere est, et potius esse dissimile et apparens, quam revera existens. Supervacaneum igitur est, ut is qui demonstrat veritatem, adversus hos aut illos dimicet; quilibet enim affirmat se habere regium numisma, et fortassis habet particulæ cujusdam veræ fallacem aliquam imaginem ; quam si confutaveris, alius iterum atque alius de eadem dimicabit. At si vera ratio rite fuerit stabilita, cæterisque omnibus irrefragabilis persistat, quidquid cum ea non eodem modo per omnia se habet, id ipsum per se, insuperabili ejus quod omnino verum est stabilitate, dejicitur. Hoc itaque cum, mea quidem sententia, probe nossem, minime dedi operam ut adversus gentiles aliosve dicerem, sed mihi satis est, si mihi donet Deus, ut de veritate primum quidem recte sentiam, ac deinde scite eloquar ut oportet.

DIVISIO ET EXPOSITIO TEXTUS.

Ego quidem non sum adversus Græcos, etc.

A *O Timothee, depositum custodi, devitans profanas vocum novitates, et opiniones falsi nominis scientiæ, quam quidam promittentes, circa fidem exciderunt.* I ad Tim. vi. 20 et 21.

In verbis istis exhortatur Apostolus dicit discipulum suum ad tria, scilicet ad custodiendam fidem, quæ est thesaurus nobis a Deo commissus et apud nos depositus : ut quantum possumus, custodiamus eam, et in nobis et in aliis, et maxime ad quos pertinet ex officio prælationis. Et hoc notatur in hoc quod dicit, *depositum custodi*.

Secundo, hortatur ut abstineat a contentiosa disputatione, quæ ad nihil valet, nisi ad subversionem audientium : hæc enim litigia sunt, *profanæ vocum novitates :* quia sunt præter Ecclesiæ consuetudinem.

Tertio, hortatur ut iis qui sub nomine scientiæ fidem impugnant, resistatur, et hoc est quod dicit, *et opiniones*, etc.

Unde ex verbis istis potest intelligi materia istius epistolæ, quam Polycarpo hierarchæ, id est, Episcopo, scribit. Hic autem Polycarpus fuit martyr quidam Joannis Evangelistæ discipulus, hic familiaris fuit cujusdam Apollophani qui fuerat in philosophia magister Dionysii, qui cum visitaretur a Polycarpo, et prædicaret sibi fidem, arguebat Dionysium, quod scientia quam a Philosophis didicerat, contra Philosophos uteretur : et hoc Polycarpus significavit Dionysio, petens etiam ab eo, ut scriberet aliqua quibus posset trahi ad fidem : et ideo Dionysius rescribit per hanc epistolam, in qua fidem custodire principaliter intendit, excusando se a contentione sibi imposita et invitando illum ad fidem ex propriis disciplinis ejus.

Unde dividitur in duas partes. In prima negat contentionem sibi impositam. In secunda ex oppositione contra se facta, invehitur contra alios Philosophos, et maxime contra Apollophanem, trahendo eum ad fidem, ibi (§ 2), *Tu autem dicis improperare mihi*, etc.

Prima dividitur in duas. In prima ponit quod intendit. In secunda ostendit rationem ejus, ibi, *Sufficere arbitror*, etc.

Primo ergo dicitur, quod ipse non intendit ad contradicendum neque Philosophis neque aliis a fide errantibus sicut idololatræ, qui etiam irridentur a Philosopho in tertio *Metaphysicorum*. Unde deridet opinionem Platonis, quia similis est sermoni fingentium Deos esse. Græcos autem appellat Dionysius Philosophos : et quamvis philosophia fuerit primo apud eos et Ægyptios, cum tamen fuerit apud eos secundum multos errores, apud Græcos fuit primo correcta, a quibus exercitia correcta in omnes alias nationes translata sunt.

Deinde ostendit rationem sui dicti, et primo ponit rationem, secundo concludit propositum, ibi, *Igitur hæc quidem* (*ut arbitror*), etc.

Circa primum duo facit. Primo dicit, quod sufficit veritatem dicere et cognoscere. Secundo ostendit, quod superfluum est niti contendere contra errorem singulorum, ibi, *Superfluum igitur est*, etc.

Ratio ergo sua prima talis est. In cognitione alicujus rei non sunt inquirenda, nisi ut ponatur veritas, et reprehendatur falsitas, et detegatur apparentia ejus quod non est verum : sed hæc duo ultima sufficienter habentur ex primo. Quia si verum demonstraretur, quidquid sit illud, *secundum legem veritatis*, id est, secundum propria principia, *recte*, ut principia debito modo ordinentur, in conclusiones, et existat purum ab omni suspicione contrarii, qualis est in opinionibus, simul etiam hic *reprehendetur omne quod aliter habet*, id est, falsum, et quod *veritatem simulat*, id est, apparens, esse *alterum a vero*, quantum ad falsum, et esse *dissimile et magis apparens illud*, scilicet verum, quam existens : similitudo enim ad veritatem causa est apparentiæ.

Deinde concludit partim ex dictis, et partim ex dicendis, quod superfluum est contra diversos errores contendere : motus enim ille superfluus est si aliter in illum finem deveniatur sufficienter : per ostensionem autem veritatis sufficienter depellentur omnes errores, ut ostensum est, ad quod per contentiones non potest deveniri. Et hoc probat per exemplum : sicut si aliquis haberet unum numisma, in quo esset imago regalis, et vellet redarguere aliquem quod haberet falsum numisma, in quo esset aliqua pars veræ imaginis (quia alias non esset imago deceptiva) quamvis tamen convinceret, insurgeret alius qui haberet aliquam aliam partem, et oporteret iterum cum eo contendere, et hoc numquam haberet finem : sed ostenso quod suum numisma verum esset, ostenderetur quod omnia alia falsa essent. Similiter cum omne verum sit D

imago veritatis, sententia vera habet perfectam imaginem : apparentes autem et falsæ habent aliquid imaginis per aliquam apparentiam, alioquin non deciperent : et quia infinitis modis contingit errare a veritate, nusquam disputando contra singulos, omnes poterunt comprehendi : sed hoc optime fit per unam veritatem fundatam, per quam omnes errores manifestantur : ergo superfluum est insistere contentione contra singulos errores.

E Deinde concludit propositum, et dicit, quod ipsemet cognoscens ea quæ dicta sunt, non studuit ut contradiceret Græcis aut aliis : sed hoc reputat sibi sufficere si veritatem primo sciat, et postmodum dicat aliis, sicut oportet, et hoc a Deo sibi dari petit, et dicit, *sicut arbitror*, causa humilitatis, non propter dubitationem.

Unde dicit Philosophus in secundo *Cœli et Mundi*, quod hoc fuit causa erroris Philosophorum, quod non studebant ad inveniendum veritatem, sed ad contradicendum aliis : et hoc sibi sufficere putabant, si deducebant quæstionem ad hoc, quod non posset eis resisti : et ideo non videtur, de quibusdam (quorum tota ratio et intentio est ut contradicant dictis aliorum, quidquid sit illud) quod ad veritatem, quam non conquirunt, umquam attingant : sed detinentur in quibusdam apparentibus.

DUBIUM.

Hic est dubitatio, utrum in theologica cognitione sufficiat cognoscere et dicere veritatem sine contradictione errorum.

1. Et videtur, quod non : quia, sicut dicit Boetius, « Bono scientia mali deesse « non potest : » sed scientia mali est ad reprehendendum malum : ergo oportet quod sciatur etiam reprehensio mali.

2. Ad idem, In scientiis habetur simpliciter instrumentum procedendi, scilicet syllogismus ostensivus et deducens ad impossibile, et uterque necessarius est : sed per syllogismum ducentem ad impossibile improbantur errores, et ad hoc est : ergo non est superfluum insistere contradicendis erroribus.

3. Præterea, Eadem scientia est sanitatis et ægritudinis corporalis, scilicet medicina : sed veritas est sanitas animæ, falsitas autem est quædam infirmitas ejusdem : ergo videtur, quod Theologiæ sit arguere falsitatem, et non solum fundare veritatem.

4. Præterea, Scientiæ nobilissimæ, cui omnes aliæ famulantur, est probare principia : sed principia non possunt probari, nisi per destructionem errorum, qui sunt contra principia, sicut facit Philosophus in quarto *Metaphysicorum* : ergo Theologi est non solum fundare veritatem, sed etiam arguere errores.

5. Præterea quæritur, quare aliæ scientiæ communicantur malis, cum Theologiæ præcipiatur non communicare malis,

Matth. VII, 6 : *Nolite sanctum dare canibus : neque mittatis margaritas vestras ante porcos.*

Sed ad hoc ultimum dicendum est, quod veritas aliarum scientiarum trahitur per connexiones syllogisticas necessarias, quæ habent ordinem ad principia rationis, ex quibus deducitur, et ideo habet virtutem coactivam, et etiam « resistentes invitos trahit ad se, » sicut dicit Philosophus in V *Metaphysicorum* : et ideo potest communicari malis et resistentibus : sed veritas sacræ Scripturæ est supra principia rationis, unde non deducitur ex illis per aliquas connexiones argumentorum, sed manifestatur quodam simplici lumine divino, quod est quædam res informans conscientiam ut sibi consentiatur : et ideo non communicatur nisi iis qui devote se convertunt ad ipsam. Hujusmodi autem devotio impeditur duobus, scilicet per intentionem resistendi : et ideo prohibetur dari canibus, per quos significantur ii qui fidei veritatem corrodere nituntur. Impeditur etiam per immunditiam corporis : unde dicit Apuleius, quod « Deum sapientes « vix intelligere possunt, cum a carne « etiam, quantum possibile est, se abs- « traxerunt : » et ideo prohibetur dari porcis, per quos significantur voluptatibus carnis dediti : et ideo dicitur, Sap. I, 4 : *In malevolam animam non introibit sapientia*, quantum ad primum : *nec habitabit in corpore subdito peccatis*, quantum ad secundum.

Et per hoc etiam patet solutio quantum ad primum quæsitum : quia propter hoc quod veritas Theologiæ non deducitur ex principiis rationis, non possunt per eam convinci errores, nisi ipsa prius fundetur : in aliis autem scientiis quæ procedunt ex principiis rationis, potest haberi via ad removendum aliquid ex erroribus, et per hoc ducitur ad veritatem : quamvis etiam in aliis non debeat esse tota intentio ad contradicendum : quia propter contradictiones tales devenerunt Philosophi aliqui in hunc errorem, quod dicerent nihil esse verum, quia quodlibet habet contradictionem.

Ad primum dicendum, quod Theologus per scientiam boni habet scientiam mali ad reprehendendum : quia rectum est index suiipsius et obliqui. Et similiter dicendum ad tertium.

Ad secundum dicendum, quod quamvis ita sit in aliis scientiis, tamen in Theologia hoc non potest fieri ratione prædicta : et ideo signanter datur sanctis viris.

Ad quartum dicendum, quod Theologia de qua nunc loquimur, non est principalis universalitate subjecti sub quo ordinentur subjecta aliarum scientiarum sicut sub universali : et ideo non est suum probare principia aliarum scientiarum, sed metaphorice : aliæ autem famulantur ei in quantum ipsa utitur eis ad suum obsequium.

2

ANTIQUA TRANSLATIO.

Tu autem dicis improperare mihi sophistam Apollophanem, et patrum verberatorem appellare, et sicut his quæ sunt Græcorum contra Græcos non sancte utentem. Et quidem adversus ipsum esset verius nos dicere, quod Græci divinis non sancte contra divina utuntur, per sapientiam Dei, tentantes expellere divinam venerationem. Et non multorum ego dico opinionem affectu materiæ, et passibiliter in dictis poetarum permanentium, et creaturæ præter creatorem divinum cultum exhibentium. Sed et ipse Apollophanes non sancte divinis contra divina utitur: etenim existentium cognitione pulchre dicta ab ipso philosophia, et a divino Paulo sapientia Dei appellata, ad causam et istorum existentium et cognitionis ipsorum oporteret sursum agi veros Philosophos. Et ut non aliorum quam ipsius propter hoc quod videtur opinionem reprehendam, oporteret Apollophanem sapientem existentem cognoscere, non aliter aliquando posse aliquid converti cœlestis ordinationis et motus, nisi contentorem essentiæ ipsius et causam

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Tu autem ais, sophistam Apollophanem me conviciari, ac parricidam appellare, ut qui gentilium dictis adversus ipsos non sincere utar. Atqui nos illi verius objicere possemus, gentiles illos, adversus divina divinis sacrilege abuti, dum per Dei sapientiam, divinæ religionis cultum abolere moliuntur. Neque vero hic de multitudinis opinione loquor, quæ poetarum fictionibus materialiter tenaciterque adhærens, creaturæ potius quam creatori famulatur; verum etiam ipsemet Apollophanes divinis adversus divina nefarie utitur; nam per hanc ipsum rerum scientiam, quæ ab ipso recte philosophia dicitur, et a divo Paulo sapientia Dei nominatur, ad rerum ipsarum scientiæque illius auctorem, veros philosophos ascendere oportebat. Ac ne præter institutum meum, aliorum potius quam ipsius sententiam a veritate deflectere convincam, scire debebat Apollophanes, cum sapiens esset, nihil umquam cœlestis ordinis ac motus immutari ullo modo potuisse, sine instinctu autoris sui, a quo et ut esset accepit, et cujus potentia conservatur,

haberet ad hoc moventem, qui facit omnia, et mutat secundum sanctum sermonem [1].

qui, secundum Scripturæ testimonium, cuncta perficit ac mutat.

DIVISIO ET EXPOSITIO TEXTUS.

Deinde invehitur ex objectione sibi facta contra aliquos Philosophos, et primo contra Philosophos in communi. Secundo contra idololatras, ibi, *Et non multorum ego dico*, etc. Tertio contra ipsum Apollophanem ex propriis suæ scientiæ, ibi, *Sed et ipse Apollophanes*, etc.

Circa primum duo facit. Primo ponit objectionem contra seipsum. Secundo invehitur contra oppositis, ibi, *Et quidem adversus*, etc.

Erat ergo objectio Apollophanis, talis : Injustum est ut aliquis utatur aliquo contra illud a quo accepit : sed Dionysius accepit scientiam a Græcis : ergo non juste facit, quod utitur philosophia in reprehensionem Græcorum : et ideo vocabat eum *patrum, verberatorem* : quia illos a quibus scientiam acceperat (qui *patres* dicuntur) arguendo verberabat. Nominat autem Dionysius Apollophanem *sophistam*, propter istam objectionem quæ superposita est, quamvis esset magnus Philosophus.

DUBIUM.

1. Sed videtur, quod hoc non sit arguendum, scilicet quod aliquis philosophia utatur in assertionem fidei : quia Exodi, XII, 35, dicit Glossa, quod in auro et argento et vestibus Ægyptiorum, quæ Deus præcepit filiis Israel ut peterent ab Ægyptiis, significantur Ægyptiorum doctrinæ, scilicet sæculares scientiæ, quæ ex ipsa consuetudine Gentium utiliter quæruntur : et ideo non videtur esse inconveniens si quis philosopia utatur ad assertionem fidei. B

2. Præterea, Dan. I, 4, super illud, *Ut doceret eos litteras*, etc. dicit Glossa, « Liberales scilicet artes : » sed illi parvi *proposuerunt*, sicut ibi dicitur, *ne contaminarentur*: ergo dicendo liberales artes non contaminabantur : et sic licitum est eis uti et discere et docere.

3. Præterea, Augustinus in libro de *Civitate Dei*, in primis decem libris disputat contra paganos de scriptis eorum : similiter facit hic Dionysius contra Apollophanem, et omnes alii sancti utuntur philosophia et rhetorica ad affirmationem fidei : ergo videtur quod hoc licite possit fieri, et debeat.

[1] Cf. Dan. II, 21.

Sed dicendum, quod in asserenda fidei veritate non sunt introducendæ rationes philosophicæ : sed probatur tamquam ex priori ex inspiratione Spiritus sancti, tamquam vero ex posteriori ex miraculis, quæ divinam ostendunt potentiam et philosophiæ veritatem, sicut dicit Petrus in *Itinerario Clementis* : et ideo ad Heb. II, 4, dicit Paulus Apostolus : *Contestante Deo signis et portentis...*, *et Spiritus sancti distributionibus* : sed sicut secundariæ induci possunt, et sunt maxime utiles contra Philosophos, qui propter hoc quod sunt nutriti in verbis perscrutatis, versum est eis quasi in naturam, quod non possunt recipere sine sermone perscrutato : et ideo sancti utuntur contra eos ad assertionem fidei rationibus propriis ipsorum, nec hoc est inconveniens, et concedimus rationes ad hoc. Et per hoc patet etiam ratio omnium quæ contra objici possunt : quamvis quidam qui nesciunt, omnibus modis volunt impugnare usum philosophiæ, et maxime in prædicatoribus, ubi nullus eis resistit, tamquam bruta animalia blasphemantes in iis quæ ignorant.

EXPOSITIO TEXTUS.

C Deinde ex propria objectione arguit eum, quod istam objectionem verius potest facere ipse contra Philosophos, quam e converso, qui sapientia divina, id est, a Deo eis data, sicut dicit Apostolus ad Rom. I, 19 : *Deus enim illis manifestavit*, utuntur contra eum, et per eam volunt repellere divinum cultum, dum fidem veram impugnant, quantum possunt.

Deinde prætermittendo arguit poetas, transiens ad Apollophanem specialiter, et dicit quod ipse non curat dicere esse reprobandam opinionem multorum, id est, popularem et idololatrarum, qui permanent in dictis poetarum, et serviunt creaturæ, impendentes ei cultum debitum Creatori, propter affectum quem habent ad res materiales et passiones vitiorum quæ ei idolorum cultum non prohibent, sed magis permittunt et præcipiunt. Poetæ enim enim non sunt Philosophi nisi secundum quid : finis enim poetæ est persuadere vel dissuadere aliquid ex iis quæ præveniunt judicium rationis, inducendo terrorem vel etiam abominationem aliquorum, ex aliquibus fabulosis, quæ vel terrorem vel abominationem incutiunt, et postea reditur ad rationem : sicut si aliquis velit persuadere ne comedatur mel, et dicat mel esse choleram quam aliquis vomuit, et ex hoc antequam per rationem discernat hoc esse falsum quod dicitur, subito generatur tanta abominatio, quod etiam post judicium rationis abominetur illud. Idolorum autem cultura non habebat aliam persuasionem ex iis quæ probare possunt in judicio rationis, quam fictiones poetarum, dum dicebant unum conversum in solem, et alterum in stellam. Et ideo idololatras dicit permanere in dictis poetarum : quia detinebantur in iis quæ præveniunt rationem, et non veniebant ad judicium rationis.

Deinde specialiter arguit ipsum Apollophanem ex propriis ejus invitans eum ad fidem, et primo ponit multa quæ possunt eum trahere ad fidem. Secundo committit Polycarpo, ut ipse addat secundum quod sibi videbitur expedire, ut trahat eum ad fidem, ibi, *Tui autem erit sufficienter*, etc.

Prima dividitur in duas. In prima ostendit per dicta ipsius Apollophanis, quod Philosophi debent sursum agi in Deum per suam philosophiam. In secunda ostendit quomodo Apollophanes per propriam sapientiam, scilicet per viam astrorum, quam doctus erat, in Deum duci poterat, ibi, *Et ut non aliorum*, etc.

Primo ergo dicit, sic non oportet me dicere de multis aliis qui non sunt Philosophi, *sed et ipse Apollophanes*, qui est magnus Philosophus, *non sancte*, id est, indecenter *utitur divinis*, id est, scientia philosophiæ, *contra divina*, id est, contra fidem.

Quod sic probat : quia Apollophanes diffiniens philosophiam, dixit quod philosophia est cognitio existentium, et hoc est quod philosophia dividitur secundum divisionem entis : et Paulus vocat philosophiam Dei sapientiam, I ad Cor. I, 24 : *Nam quia in Dei sapientia non cognovit mundus*, etc. : sive quia a Deo data est, sive quia in Deum ducit, quod *invisibilia* Dei... *per ea quæ facta sunt intellecta*, etc. (Ad Rom. I, 20) : et ideo oportebat quod veri Philosophi sursum agerentur in Dei cognitionem, ex his de quibus est philosophia, quia est existentium, de quibus possunt venire in causam existentium : et ex ipsa philosophia, quia ex cognitione debet deveniri in datorem et causam cognitionis.

DUBIUM.

1. Sed videtur hoc esse falsum : quia veros Philosophos non oportet sursum F
agi nisi ad ea ad quæ sufficiunt principia philosophiæ, sed ad veritatem divinorum non sufficiunt principia philosophiæ, quia divina sunt supra principia rationis ex quibus philosophia procedit : ergo Philosophos non oportet sursum agi in Deum.

2. Ad idem, Ad causam quæ non tota manifestatur in effectu, non potest deveniri per suum effectum : sed Deus cum sit in infinitum excedens creaturam, non manifestatur totus in aliquo effectu ; ergo ex affectibus ejus, de quibus est philosophia, non potest sursum agi in ipsum.

3. Ad idem, Ubi est processus de effectu ad causam, ibi est e converso processus de causa ad effectum : sed per causam primam non potest concludi aliquis effectus : ergo nec ex effectibus potest deveniri in ipsam.

4. Præterea. Omnis relatio effectus stat in causa proportionata : sed talis causa non est Deus : ergo ex effectibus non potest deveniri in ipsam.

Sed dicendum, quod sursum agi in aliquid, stat dupliciter : vel simpliciter, sicut in id quod demonstratione concluditur, et sic Philosophi non possunt sursum agi in divina : vel per admirationem, dum probatur aliquid in cujus comprehensionem ratio non potest, et sic oportebat eos sursum agi in divina :

quamvis enim philosophia nihil probet contra divinam veritatem, quam tradit fides, cum non pertingat ad ipsam, habet tamen aliquem terminum in quem deveniat, et scit se non comprehendere totum : et ideo debet admirari, non impugnare, sicut per philosophiam probatur, quod in Deo sunt perfectiones omnium generum, et quod in eo est summa simplicitas, et quod ipse est sua actio, et multa hujusmodi quæ non videntur inter se posse compati secundum principia rationis ex quibus procedit in aliis rebus : et ideo dicit Philosophus, quod causa prima est supra narrationem et rationem. Et per hoc patet solutio.

DIVISIO ET EXPOSITIO TEXTUS.

Deinde dicit quomodo ex scientia astrorum in qua peritus erat, poterat Apollophanes sursum agi in Deum : et primo in generali, secundo specificat in tribus exemplis, ibi, *Quomodo igitur non veneratur*, etc.

Dicitur ergo primo, quia non est quod ipse immoretur ad reprehendendum aliorum opinionem, quam ipsius Apollophanis. *Propter hoc quod videtur*, id est, propter id quod manifeste verum est, oporteret quod Apollophanes sciret, sicut sapiens in astris, quod ordo cœli (quantum ad hoc quod ordo unius est sub alio) et motus orbium non potest perverti nisi per operationem causæ quæ continet cœlum in se, et causat ipsum per creationem quæ facit omnia et mutat solo verbo suo sancto : et ita cum aliquando transmutatus fuerit ordo et motus cœlestium, non est dubium, quod ille qui transmutavit, Deus est, et ipsum venerari et colere debemus.

DUBIUM

Sed ad evidentiam eorum quæ hic dicuntur, quæritur de ista subversione cœlestis ordinis. Et videtur, quod non potuerit subverti.

1. Universali enim causa subversa pervertitur causatum universaliter : sed ordo cœlestis est causa universalis inferiorum : ergo cum inferiora omnia non fuerint subversa, videtur quod non fuerit perversus ordo cœlestis.

2. Ad idem, Philosophus dicit in VIII *Physicorum*, quod « motus cœli est ut « vita quædam natura omnibus subsisten- « tibus : » sed hoc non est, nisi quia continet ea : ergo si motus cœli fuit subversus, omnia fuissent destructa : cum igitur hoc non contigerit, videtur quod motus cœli nunquam fuerit subversus.

3. Præterea, Sicut dicit Philosophus, « Ea quæ sunt raro, descendunt ab iis « quæ sunt frequenter, et ea quæ sunt « frequenter, accipiunt ab iis quæ sunt « semper : » et hoc quod est semper, ponunt in motibus : ergo si motus cœli fuisset subversus, nihil remansisset, neque frequenter, neque raro : constat autem hoc esse falsum : ergo non fuit motus cœli subversus.

4. Præterea, Si aliquid est uniformiter

mobile, et motor uniformis motus ejus, non potest perverti : sed sicut probat Philosophus, « Cœlum est uniformiter mobile, « quia non recipit peregrinas impressio- « nes, et motor suus est omnino uni- « formis : » ergo non potest accedere aliqua diversitas vel subversio in motu suo.

5. Præterea quæritur, cum Deus potuerit aliter dare victoriam Josue, et sanitatem Ezechiæ, et manifestare pendentem in cruce Deum esse, quare hoc voluit facere per mutationes cœlestium, scilicet per statum solis, et eclipsim, et retrogradum ?

6. Præterea, Augustinus dicit, quod « Deus non facit contra rationes quas « rebus inseruit, sicut nec contra seip- « sum : » cum ergo hoc fuerit contra rationes ordinis et motus cœlestium, videtur quod hoc Deus facere non potuerit.

Solutio. Ad primum dicendum, quod duplex est universalis causa, in genere corporum, et simpliciter. In genere corporum motus astrorum est universalis causa : simpliciter autem Deus est universalis causa. Et quidem si causa universalis quæ simpliciter est universalis, perverteretur, tunc causatum perverteretur universaliter : sed non contingit hoc necessario, quando pervertitur causa universalis in genere corporum : quia prima causa non indiget motu astrorum, sed sine eis potest universaliter supplere causatis esse et continentiam et ordinem.

Ad secundum dicendum, quod motus superiorum non est vita existentibus, nisi ex virtute motoris : unde ad potentiæ suæ demonstrationem, hæc vita communicari potest etiam sine motibus superiorum.

Ad tertium dicendum, quod hoc est secundum cursum causarum naturalium ad propagationem mundi ordinatarum : sed miracula non accipiunt causam in iis nisi obedientialem : causam autem veram accipiunt in voluntate et sapientia divina.

Ad quartum dicendum, quod hoc intelligitur de motore intraneo et essentiali ipsi mobili : sed primus motor non sic se habet, sed potius ad voluntatem movet omnia, et idcirco stare possunt quandoque secundum suam voluntatem.

Ad quintum dicendum, quod causa perversitatis, est generalitas utilitatis miraculi : causa enim fuit utilitatis miraculi, susceptio legis et Evangelii, quæ ad omnes derivari debebat : et ideo necesse fuit ut miraculum fieret in superioribus, ubi omnibus innotescere posset.

Ad sextum dicendum, quod Augustinus ibi vocat naturam in communi prout abstrahit a cursu naturali et miraculoso : sic enim naturæ in prima creatione indidit ut obediat Creatori, et ad naturæ propagationem, et ad potentiæ suæ in miraculis demonstrationem : et contra hanc nihil fecit. Quod autem hoc non sit irrationabile, accipitur a Ptolemæo, lib. XIII *Almagesti*, ubi sic dicit : « Non est in cœlis natura prohibens ne- « que impediens ad negandum aliquem « motum, imo tota natura eorum est « conveniens ut obediat et aptetur et offe- « rat se unicuique motuum naturalium, « quamvis contrarii esse videantur [1]. » Et sicut obedit naturali motori naturaliter, rationabile est ut obediat in miraculosis.

[1] Cf. Lib. XIII Almagesti, cap. 2.

3

ANTIQUA TRANSLATIO.

Quomodo igitur non veneratur cognitum nobis, et ex hoc et vere existentium Deum, mirans ipsum de omnium causa et superineffabili virtute, quando ab ipso sol et luna secundum virtutem et stationem supernaturalissimam simul cum omni ad omnino immobile diffiniuntur, et tota die in eisdem signis stant omnia [1]? aut tanto quidem amplius si totis et melioribus et continentibus ita portatis non circumagebantur contenta. Et quando alius quidem dies secundum continuitatem fere triplicatur [2], et in viginti omnibus horis aut omne tanti patris contraria portatione regreditur et convertitur, ita naturalissimis contrariis circumactionibus : aut sol proprio cursu motum ipsius omnimodo in horis decem colligens resolutive rursus toto illo novam viam quamdam terens in aliis. Hoc quidem fuit quod et Babylonios convenienter in stuporem movit, et sine pugna Ezechiæ subjecit sicut cuidam

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Cur igitur non colit eum, quem hinc quoque cognovimus veraciter esse omnium Deum, admirando ejus, a quo cuncta subsistunt, admirabilem potestatem? Quandoquidem ab ipso sol et luna, potentia statuque mirabili, simul cum hac rerum universitate, ad omnimodam immobilitatem redacta sint, nec non ad integri diei spatium, in iisdem universa signis constiterint; vel quod amplius est, etiam cunctis orbibus primariis, qui cæteros complexu suo continent, more suo gyrantibus, ea quæ illorum complexu continebantur, non una in orbem circumlata sint; quin et alius quidam dies continuatione fere triplo longior effectus, et totis viginti horis, universum æquali omnino temporis spatio, motu contrario supra quam admirandis retrogyrationibus retrogressum ac reversum sit : vel ipse sol in cursu suo, quinqueformem istum motum ad decem horas contractum, denuo gradu

[1] Josue, x. 12.

[2] IV Reg. xx, 11.

æquali Deo et homines excedenti. Et non dico eas quæ fuerunt in Ægypto magnas operationes, aut alia quædam alibi Dei signa facta, sed communia et cœlestia in omni et in omnibus triumphantia.

Dicit autem omnino Apollophanes, non esse ista vera. Igitur maxime quidem hoc Persarum sacerdotibus effertur memoriis, et adhuc magi memorialia triplicati solis perficiunt, sed ipsi propter ignorantiam aut inexperientiam non credere volunt. Dic autem ipsi : Quid dicis de defectu facto in cruce salvatoris? Ambo enim apud Heliopolim tunc præsentes et coadstantes, inopinabiliter soli lunam incidentem videbamus (non enim erat conventus tempus) et rursus ipsam a nona hora usque ad vesperam ad solis diametrum supernaturaliter restitutam. Rememora autem et quiddam aliud ipsi : novit enim, quod eclipsim ipsam ex Oriente vidimus inchoatam, et usque ad solarem terminum venientem, postea regredientem, et rursus non ex eodem et defectum et repurgationem, sed e contrario secundum diametrum factam. Talia sunt ejus temporis supernaturalia, et soli Christo qui est omnium causa possibilia, qui facit magna et mirabilia quorum non est numerus [1].

retrogrado, aliis item decem horis novam quamdam semitam ineundo, reperierit; quod utique Babylonios jure merito consternavit, et eos Ezechiæ tamquam Deo suppari similive, atque hominibus præstantiori, sine pugna subegit. Omitto quæ in Egypto magnifice gesta sunt, atque alia quædam signa, quæ alibi divinitus patrata sunt; hæc tantum memoro quæ sunt obvia cœlestiaque, et per universum orbem ab omnibus celebrata. Sed omnino dicet Apollophanes, ista minime vera esse; attamen id vel maxime sacris Persarum monumentis celebratur, atque etiamnum magi triplicis Mithri, sive solis, memoriam recolant. Verum illi liceat sive per ignorantiam, sive per inscitiam, istis fidem derogare : sed dic illi : Quid sentis de illa solis defectione, quæ accidit in cruce salutari? Tunc enim ambo juxta Heliopolim præsentes simul et adstantes, mirabili ratione soli lunam coincidere cernebamus (neque tamen tempus conjunctionis erat), ipsamque rursus, sub horam nonam vespertinam, diametro soli opposito supernaturaliter restitui. Quin etiam in memoriam illi revoca quiddam aliud; scit enim, quomodo viderimus illum lunæ occursum ab oriente cœpisse, et usque ad solis extremitatem pervenisse, ac tum demum resiliisse, et rursum, non ex eadem parte occursum illum et recessum exstitisse, sed ex adverso diametri. Ista sunt, quæ tunc supra naturam omnino contigerunt, et a solo rerum omnium conditore Christo fieri possunt, qui facit magna ac stupenda quorum non est numerus.

[1] Cf. Job, v, 9.

4

ANTIQUA TRANSLATIO.

Hæc hic non licet tibi : et si possibile est, Apollophanes, reprehende, et contra me tunc compræsentem tibi, et simul inspicientem, et simul judicantem, et simul admirantem. Siquidem et divinationem tunc nescio. Unde Apollophanes incepit et ad me sicut quæ fiunt conferens dixit: Hæc, o bone Dionysi, sunt mutationes divinarum rerum. Tanta sicut in epistola a nobis sunt dicta. Tui autem erit sufficienter et deficientia adimplere et adducere perfecte Deo virum sapientem in multis existentem, et forsitan non dedignaturum mansuete discere supersapientem religionis nostræ veritatem.

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Hæc, si fas est, ei dicito, tuque, Apollophanes, refelle si potes, idque adversum me, qui tunc præsens una tecum adfui, et simul adspexi, et observavi omnia cum admiratione. Denique tunc nescio quo spiritu afflatus, in divinationem quoque Apollophanes prorupit, et ad me conversus : Istæ, inquiebat, o præclare Dionysi, divinarum sunt vicissitudines rerum. Hæc a nobis tamquam per epistolam dicta sint satis. Potes porro ipse supplere quæ desunt, et ad Deum perfecte virum adducere, multis sane in rebus sapientem ; neque fortasse dedignabitur mansuete ac humiliter discere plus quam sapientem religionis nostræ veritatem.

DIVISIO TEXTUS.

Quomodo igitur non veneratur, etc.

Hoc dicens Dionysius particulariter tangit miracula facta in motibus astrorum, et primo quidem statum qui fuit sub Josue, x, 13. Secundo triplicationem sub Ezechia, ibi, *Et quando alius quidem dies*, etc.

DUBIUM.

Objicitur autem ex dictis Rabbi Moysi, qui dicit, quod sol non steterit tunc, sed causa longioris diei fuit, quod Josue de Ægypto veniens a meridie in terram promissionis, quæ est ad Aquilonem respectu Ægypti, invenerit latius clima, et per consequens longiorem diem.

Quod autem hoc falsum sit, probatur : quia Jerusalem non dicitur habere nisi latitudinem duorum et triginta graduum, et Ægyptus triginta gradus habet, secundum quod colligitur ex tabulis longitudinis civitatum : adjectio autem duorum graduum per latitudinem, quantitatem sensibilem non ponit in longitudine diei : Ægyptus enim est in tertio climate, cujus longior dies est quatuordecim horarum æqualium : Jerusalem autem est in principio quarti climatis, cujus latitudo est triginta sex graduum, et dies longior est quatuordecim horarum æqualium, et triginta minutorum : Jerusalem autem deficit a tringinta sex gradibus, quatuor gradibus : et ita longior dies Jerusalem non vincit longiorem diem Ægypti nisi decem minutis unius horæ, quæ non est quantitas sensibilis : unde patet, quod secundum Rabbi Moysen textus salvari non potest, qui sic dicit, Josue, x, 13 et 14 : *Stetit itaque sol in medio cœli, et non festinavit occumbere spatio unius diei. Non fuit antea nec postea tam longa dies, obediente Domino voci hominis.*

Item, objicitur super hoc, quod tota die in iisdem signis stant omnia : hoc enim non videtur inconveniens, cum luna quæ velocioris est motus quam sol, et aliæ stellæ duobus diebus etiam et plus stent in eodem signo : motus enim ejus diurnus est tredecim gradus, et decem minuta, et triginta quinque secunda : motus autem solis diurnus est quinquaginta et novem minuta, et octo secunda.

Sed ad hoc dicendum, quod signum hoc dicitur figura, secundum quod stellæ in cœlo reducuntur ad figuras quasdam, sicut dicimus Cossiopeiam et Herculem, et hujusmodi.

EXPOSITIO TEXTUS.

C *Et quando alius quidem dies*, etc. Nota quod cum in hemisphærio sint sex signa, et motus horæ secundum revolutionem æquinoctialis sit quindecim gradus, oportet quod dies sit quindecim horarum secundum divisionem alterius hemisphærii : quia diei signa continent centum et octoginta gradus, qui faciunt duodecies quindecim. Propter quod etiam in astrolabio duodecim horæ limantur : et secundum hoc horologium Achaz habuit duodecim lineas, et descenderat jam sol per decem, et reascendit per decem, et iterum redivit per decem, quod faciebat decem horas : remanserant autem duæ lineæ quas non descenderat dies : ergo totus habuit triginta duas horas, nec defuerunt a tribus diebus artificialibus, nisi quatuor horæ : quod notate quando dicitur, *fere triplicatur*.

Aut sol proprio cursu, etc. Alia translatio : « *quinquiformem suum motum :* » et Commentator dicit, quod loquitur secundum quosdam Philosophos, qui dividebant annum in quinque partes, in hiemem, ver, æstatem, pomarium, et autumnum : et hoc nihil est : Philosophi enim non loquuntur de divisione anni nisi dupliciter, secundum mutationem superiorum, et secundum mutationes inferiorum, sicut dicit Avicenna in primo canone, et ait in quadam epistola quæ intitulatur, de *Regimine divinorum :* unde Avicenna dicit hæc verba : « Secundum Astronomos quatuor tempora « sunt, mutationes solis in unaquaque quadra circuli signorum, a puncto incipientes vernali. Secundum « medicos vero, ver in terris temperatis est tempus in quo non tantum « sunt necessariæ res cooperientes vel « calefacientes propter frigus, ut inde sit « multum curandum, neque eventatio in « eo est necessaria, de qua sit curandum « propter calorem. Et in ipso quidem est « principium frondendi arbores. Unde « incipit sole existente in Piscibus circa « medietatem, sicut et autumnus sole « existente in Virgine, hiems sole existente in Sagittario. »

D Dicendum ergo, quod sol habet circulum extrinsecum, qui habet duos motus, scilicet æqualem, quem Astronomi vocant medium : et motum augis, id est, summe elevans a centro terræ : et secundum primum quidem una die movetur quinquaginta novem minuta, et octo secunda. Juxta secundum autem, ut dicit Ptolemæus, centum annis movetur uno gradu. Habet etiam circulum signorum, sub quo movetur, ad quem cum appropinquet, elevando et deprimendo plus vel minus, necesse est quod diversimode moveatur, quare vocatur motus ejus divisus. In signis enim quæ sunt ab Ariete ad Cancrum, moratur nonaginta quatuor diebus, et triginta minutis, quibus contingit de circulo signorum nonaginta tres gradus et novem minutis. In signis autem quæ sunt a Cancro ad Libram, moratur nonaginta duobus diebus, et triginta minutis, quibus contingunt nonaginta unus gradus et duo minuta : totus autem semicirculus ab Ariete ad Libram secundum moram solis in ipso centum octoginta quatuor gradus habet et viginti minuta. Quarta autem quæ est a Libra in Capricornum, dies octoginta octo habet et octavam diei, et comprehendit de gradibus signorum octoginta sex et unum et quinquaginta minuta. Et quarta residua a Capricorno in Arietem,

dies habet nonaginta et octavam diei, et de gradibus signorum octoginta octo et quadraginta novem minuta ; et totus semicirculus a Libra in Arietem centum septuaginta sex gradus viginti minutis minus. Ex quo patet, quod motus solis in quartis circulis signorum non est æqualis. Hic ergo motus ejus dicitur divisus, et est circulus motus solis. Præterea sol habet motum octavi, qui est motus capitis Arietis et Libræ, et motus accessivus et recessivus, et multipliciter motum diurnum ab Oriente in Occidentem, qui vocatur motus totius : et isti sunt duo motus, de quibus Dionysius dicit, et Astronomi non ponunt plures.

Dic autem ipsi : Quid dicis de defectu, etc. Circa eclipsim tria considerat Dionysius, scilicet tempus, et modum, et modum repurgationis.

Tempus : quia repurgatio incœpit ex Occidente. Ad hoc autem verificandum in revolutionibus annorum secundum doctrinam Ptolemæi reduxi stellas quantum ad modum conjunctionis, id est præventionis humanum, abjectis omnibus circulis integris qui fuerunt in mille ducentis et sexdecim annis. Et quia Deus noster Jesus Cristus in Martio noscitur esse passus trigesimo quarto ætatis suæ anno, et annus secundum astronomos incipiat a Martio, in quo ipse de anno trigesimo quarto transiverat tres menses, dimisi tres menses, et a Martio primum annum nativitatis suæ computando, accepi triginta tres annos perfectos : quia hoc est idem ac si acciperentur a die nativitatis triginta tres menses. Inveni autem in tempore præventionis solis et lunæ tempus oppositionis lunæ æquatum, et diversum nullum mensem viginti tres dies, quindecim horas, quinquaginta quinque minuta horæ, et quatuordecim secunda. Et cum dies secundum astronomos incipiat a meridie, fuit oppositio solis et lunæ in nocte quæ sequitur decimam quartam diem Martis, novem horis a crepusculo, scilicet tribus horis post mediam noctem : ergo novem horis ante meridiem, vigesima quinta die Mercurii, secundum Calendas autem vigesima quinta die Martii passus fuit Deus in meridie, et tunc luna non cecidit ab angulo plenitudinis nisi motu novem horarum, qui est motus quatuor graduum, quinquaginta sex minutorum et viginta octo secundorum. Et hoc concordat alteri epistolæ Dionysii, in qua dicit ad Appollophanium, « Cum « lunæ deesset, et non esset coitus ipsi : » et concordat Calendatio, in quo scribitur, quod « octavo calendas aprilis, passus est « Deus. » qui est dies vicesimus quintus Martii : in quo luna secundum Evangelistam fuit decima quinta. Illo autem tempore, unus motus solis fine motu octavi fuit, vel in signis octo in gradibus, tria in minutis, et viginti sex in secundis : motus autem in eodem tempore lunæ novemdecim horis ante meridiem, vicesimæ sextæ diei fuit, sex signa, octo gradus, tria minuta, et viginti tria secunda : ergo sol in nono gradu Arietis fuit, et luna in nono gradu Lunæ : ergo diametraliter opponebantur : et hoc concordat verbo Dionysii hic dicentis, quod « ad vesperam luna ad solis diametrum « supernaturaliter fuit restituta : » luna enim non est in vespera opposita soli, nisi quando est plena : motus autem octavi illo tempore habuit octo gradus et quatuordecim minuta, et unum secundum, et secundum doctrinam fuit ex arcubus qui diminuuntur in meridie, hoc est, quod caput Arietis ultra æquinoctialem in meridie fuit, secundum quantitatem prædicti spatii : et ideo diminuendus prædictus motus fuit a motibus stellarum : qui si diminuantur a motu solis superius habito, remanebit motus solus undecim signa, et triginta gradus, novemdecim minuta, et viginti quinque secunda. Motus autem lunæ si ab eo removeatur prædictus motus, erunt quinque signa, viginti novem gradus, novemdecim minuta, et viginti quinque secunda : ergo secundum hoc sol fuit in trigesimo gradu Piscium, et luna in trige-

simo Virginis : et iterum hoc concordat superioribus : et iterum ibi opponuntur : conventus autem in eodem mense præcesserat solis et lunæ, qui quidem fuit secundum diligentissimam æquationem undecima die Martii : habuit enim tempus nullum mensem, decem dies, quindecim horas, triginta sex minuta, et viginti tria secunda. Luminaria autem ambo simul, sine ablatione motus octavi habuerunt undecim signa, viginti duos gradus, quadraginta sex minuta, quinquaginta unum secunda : ergo vel steterunt in vigesimo tertio gradu Piscium : ablato autem octavo fuit motus lunarius undecim signa, quatuordecim gradus, triginta duo minuta, et quinquaginta secunda : et secundum hoc in quintodecimo gradu Piscium simul steterunt : si igitur tempus conjunctionis subtrahatur a tempore oppositionis, erit differentia inter oppositionem et conjunctionem tredecim dies et una hora fere : cum autem decimus tertius dies terminetur in meridie quartædecimæ diei, patet quod ætas lunæ fuit a conjunctione ad tempus, in quo Deus pependit in cruce, quindecim dies fere, et ad noctem captivitatis hora quartadecima, quia post oppositionem (ut prius habitum est) pependit in cruce. Et hoc concordat Evangelio et dictis Sanctorum : quia decima die mensis lunaris agnus ferebatur in castra,et illa fuit dies palmarum, quando præsentavit se Deus in Jerusalem, et ita luna fuit undecimo die lunæ post palmas, duodecimo vero feria tertia, et decimotertio feria quarta, et decimoquarto feria quinta quando captus fuit : cum ergo sol non possit eclipsari nisi a luna ex conjunctione, ut probatum est in astronomia, et tunc non fuit conjunctio, sed præventio, patet quod eclipsis fuerit miraculosa : licet enim Mercurius et Venus sint sub sole, tamen numquam in iis eclipsis contingit : secundum Geber autem et suos sequentes sunt supra solem, et secundum hoc patet, quod non possunt eclipsare, quia non eclipsat solem nisi quod est sub eo, cum eclipsis solis non contingat nisi ex oppositione alicujus corporis inter nos et solem.

F

Norit enim, quod eclipsim ipsam ex Oriente vidimus, etc. Hic notat Dionysius modum eclipsationis miraculosum : cum enim eclipsis solis, ut habitum est, non contingat nisi in conjunctione solis et lunæ, conjunctio autem non contingit nisi ex hoc quod luna velociorem motum habeat quam sol, et consequatur solem motu naturali qui est ab Occidente in Orientem, patet quod luna numquam conjungitur soli, nisi veniendo per arcum qui est inter solem et Occidentem : ergo omnis naturalis eclipsis incidit ex parte Occidentis : miraculosa ergo ostenditur, quæ tunc ex Oriente inchoavit, ut dicit *Littera*. Naturalis autem eclipsis notatur per hoc quod dicitur in littera, *Usque ad solarem terminum venientem*, hoc est, quod diametra solis tota obscuretur, quæ secundum Astronomos habet duodecim puncta.

Postea regredientem. In hoc notatur triplex miraculum, quorum quodlibet majus fuit quam ipsa eclipsis. Primum est, quod lunam oportuit moveri ad solem in arcu, qui fuit inter solem et Orientem, quod est contra naturam ipsius. Secundum, quod infra nonam et vesperas, ut dicit in *Littera*, luna bis ivit octoginta quinque gradus : tempore enim oppositionis distabat centum et octoginta gradibus, quibus si addatur motus novem horarum, quas habuit ultra oppositionem, erunt gradus in prædicto numero, quo luna sola ivit accedendo ad solem et sola recedendo inter sextam et vesperas : complevit ergo infra sex horas motum fere quindecim dierum. Tertium miraculum est, quia sicut probat Ptolemæus, in auge est in oppositione, et in auge cum conjunctione, oportuit ergo quod aux circuli lunæ in eodem spatio temporis cum luna ad solem accederet, et cum luna recederet, quod est contra naturam, cum aux circuli lunæ ad oppositum moveatur.

Et rursus non ex eodem et defectum et repurgationem. Hic notat modum repurgationis. Notandum autem, quod secundum naturam quando repurgatur eclipsis et soli claritas pristina restituitur, eadem extremitas solis quæ prius obtenebratur, primo illuminatur : cum enim luna moveatur ad solem, ut prius dictum est, per arcum qui est inter solem et Occidentem, primo obscurabit partem occidentalem corporis solaris, deinde velocitate motus sui transeundo sub sole prævenit solem, et ita retrahit se a parte occidentali corporis solaris : ergo illa prius illuminatur, et successive aliæ, donec totus sol illuminetur, quando se tota luna subtraxit : tunc autem quia luna venit ad solem per arcum qui fuit inter solem et Orientem, ultimo obscuravit partem occidentalem corporis solaris, et quia redivit ad diametrum solis per eumdem arcum, primo illuminabatur pars occidentalis, quæ ultimo fuit obscurata, et hoc est contra naturam, ut patet ex præhabitis : et hoc notat Dionysius circa eclipsim. Secundum æquationem autem diligentem latitudo lunæ in illo tempore fuit sex signa, quatuordecim gradus, viginti quinque minuta, et quatuor secunda, quæ dicitur in astronomia argumentum meridionale minus : in hoc autem argumento lunaria non sunt infra gradus eclipsis, nisi latitudo habeat sex signa, minus tredecim gradibus : cum igitur habuerit plus, patet quod non habuit gradus eclipsis : ergo si tunc conjunctio fuisset solis et lunæ, nulla eclipsis fuisset : quod si daretur quod tunc fuisset infra gradus eclipsis, cum argumentum sit meridionale, tenebræ eclipsis non fuissent directæ nisi in meridie, et ad septentrionem nullæ fuissent in quarto et quinto climate et in tertio, et forsan parvæ et parum in secundo et primo : est autem Jerusalem in quinto climate : ergo nullæ tenebræ ibi apparuissent. His habitis, redeundum est ad *Litteram.*

Dicit ergo primo, ex quo nihil potest mutari in cœli motu nisi moveat ad hoc causa quæ facit omnia : *quomodo igitur* Apollophanes *non veneratur* Deum *cognitum a nobis, ex hoc* scilicet quod motum in ordine cœli mutat quando vult : *vere existentem Deum*, id est, qui per hoc apparet quod verus Deus : quomodo, dico, non veneratur ipsum, *mirans ipsum de omnium causa*, id est, de hoc quod est omnium causa, *et superineffabili virtute*, id est, quæ exprimi non potest, propter abundantiam infinitatis suæ, non enim posset alia causa virtutis finitæ cœli ordinem mutare : quomodo dico, sic non miratur ipsum, *quando sol et luna diffiniuntur*, id est, determinantur *ab ipso* Deo *ad omnino immobile*, id est, quod nullo modo moveantur, *simul cum omni*, id est, cum universo, quantum ad illam opinionem quæ ponit, quod omnia simul steterunt : et hoc *secundum supernaturalissimam virtutem* facientis illam quietem, *et stationem* supernaturalissimam, quantum ad immobilitatem ipsorum corporum, et quando *stant omnia* corpora cœlestia *in eisdem signis*, id est, in imaginibus, *tota die ?* Usque huc pendet interrogatio. Quasi dicat : Mirum est quod non veneratur. Et tangitur hic miraculum Josue factum, quod ponitur Josue, x, 13. Dicitur enim ibi : *Stetit itaque sol in medio cœli, et non festinavit occumbere spatio*, etc.

Deinde tangit aliam opinionem quæ dicit, quod superioribus motis sol quiescebat, dicens : *Aut tanto quidem amplius* miraculum fuit, *si totis*, id est, omnibus aliis corporibus cœlestibus, *et melioribus*, id est, dignioribus, quam sol et luna, *et continentibus* ea, quantum ad orbes superiores, *portatis ita*, id est, suo motu naturali vectis, *contenta*, scilicet sol et luna, *non circumagebantur*, id est, non movebantur circulariter.

Deinde ponit retrogradationem solis 1
quæ facta fuit sub Ezechia : et primo ponit ipsum miraculum : secundo, effectum miraculi in Babylonia, ibi, *Hoc quidem*

fuit, etc. Et tertio affert sibi alia negando, ibi, *Et non dico eas*, etc.

Dicit ergo primo, et quomodo non noverat Deum, *quando* ab ipso *alius quidem dies fere triplicatur*, sub Ezechia : legitur enim Isaiæ. XXXVIII, 8, quod *reversus est sol decem lineis per gradus, quos descenderat*, et ita dies fere fuit triplicatus, ut supra ostensum est : et quia hoc totum fuit sine alia interjectione, dicit, *secundum continuitatem*. Hoc autem potuit esse duobus modis : quia vel solus sol, vel etiam omnes orbes in tempore illo revertebantur : et ideo dicit, *et in omnibus viginti horis* superadditis diei, *aut omni*, id est, totum cœlum *regreditur*, *contraria portatione tanti temporis*, id est, contrario motu per tantum spatium quantum motum fuerat in decem horis illarum viginti, et convertitur rursus ad locum unde regredi cœperat in aliis decem : *ita supernaturalissimis circumactionibus*, id est, miraculosis circumvolutionibus *contrariis* sibi : si *aut* solus *sol proprio cursu colligens in decem horis* de illis viginti, *motum sui ipsius*, id est, recolligens se ad locum ubi ante decem horas erat, *rursus resolutive*, id est redeunte iterum regreditur in decem aliis horis *toto illo* spatio quo alia corpora pertransierat, ut rediret ad eamdem imaginem cum aliis corporibus, quæ esse debuisset si naturaliter motus fuisset, *terens quamdam novam viam*, id est, rediens per aliam breviorem viam quam illa per quam regressus fuerat, ut per illam posset pervenire in decem horis illuc quo naturali via devenisset in tertio.

K Deinde ponit effectum illius miraculi, scilicet stuporem Babyloniorum, dicens : *Hoc quidem* miraculum *fuit quod convertit in stuporem Babylonios*, qui solliciti erant considerare motum cœli, *et subjecit* eos *sine pugna Ezechiæ, sicut cuidam æquali Deo et homines excedenti*. Propter quod talia contingebant : legitur enim Isaiæ, XXXIX, 1, quod *rex Babylonis misit libros et munera ad Ezechiam.*

Deinde excludit viam contradicendi, et dicit, quod non dicit ibi illa miracula quæ fuerunt facta in alia regione speciali, non quæ fuerunt in plagis Ægypti, aut alia signa, quæ in aliis locis facta sunt, *sed* signa *communia* toti mundo *et cœlestia*, quod non potuit aliqua naturali virtute fieri, *triumphantia*, id est, convincentia ad ostensionem divinæ virtutis, *in omni* mundo, *et in omnibus* partibus ejus. Sed *Appollophanes* forte *dicit*, quod ista non sunt vera : quamvis substantiale hoc sibi sit, per hoc quod continetur in memoriis sacerdotum Persarum, qui colentes solem ex illo die faciunt festum triplicati solis : sed quia aut ignorat, aut per experientiam non didicit hæc, liceat sibi non credere ista. Et nota, quod vocat illos *magos* : quia magi dicuntur sapientes et maxime in astrologia : quia illa scientia est de maximis rebus. Alia translatio, « Triplasii « mithri, qui dicuntur sacerdotes solis, » *mithra* enim Persica lingua dicitur *sol*, et *triplasii mithri* dicuntur *sacerdotes solis*, qui prædicta festa triplicati solis colebant.

Deinde ponit tertium miraculum de eclipsi facta in passione Christi : et primo ponit miraculum, secundo aufert sibi omnem materiam negandi, ibi, *Hæc hic non licet tibi : et si possibile est*, etc.

Dicit ergo primo : Quamvis prædicta sibi liceat negare, o Polycarpe, *dic ipsi* Apollophani, *quid dicis de defectu solis*, id est, de eclipsi, *facto in cruce Salvatoris*, id est, Christo patiente in ligno : quia hoc non potest negare : *ambo enim*, scilicet ipse et ego, *tunc* temporis *apud Heliopolim* quamdam civitatem Ægypti, quæ dicitur *civitas solis*, *tunc præsentes et coadstantes*, id est, simul stantes ad videndum eclipsim, *videbamus lunam inopinabiliter*, id est, non naturaliter, *incidentem soli*, id est, supponere se soli, et ideo inopinabiliter, quia *non erat tempus conventus*, id est, conjunctionis, ut ostensum est. Hoc ergo fuit unum miraculum : quia præter tempus fuit universalis eclip-

sis. *Et rursus* videbamus *ipsam* lunam *supernaturaliter*, id est, divina virtute *restitutam a nona hora usque ad vesperam ad solis diametrum :* quando enim luna est in plenilunio, sicut tunc erat, in hora vespertina debet esse in Oriente, quia hora nona fuerat sub sole in medio, et adhuc magis in Occidentem reversa est in illo spatio temporis, ita quod die secundo visa fuit in Oriente, quod non potuisset evenire si naturaliter mota fuisset versus Occidentem, nisi fere in uno die naturali : et sic dicitur restituta ad diametrum solis, quia sole existente in Oriente, ipsa ex prima fuit in Oriente.

Deinde ponit aliud miraculum, dicens : *Rememora autem ipsi et quiddam aliud* miraculum. *Novit enim, quod eclipsim ipsam vidimus inchoatam ex Oriente*, id est, in orientali parte solis : *et venientem* usque *ad alterum solarem terminum*, id est, occidentalem : in quo notatur, quod eclipsis fuit universalis : *et postea* eclipsim *regredientem*, quia incepit ex parte orientali et pervenit ad occidentalem, et e converso recessit : vel hoc intelligitur de luna, quæ supposita soli eclipsim facit.

Deinde ponit aliud miraculum dicens : *Et rursus* vidimus *non ex eodem*, id est, ex eadem parte incepisse *defectum*, id est, eclipsim, et *repurgationem*, id est, illustrationem, *sed* repurgationem *factam e contrario secundum diametrum* ei a quo incepit eclipsis : unde prius luna submisit se soli, et ab Occidente incepit repurgatio, quia ex illa parte prius separari incepit a sole : et contrario autem est in eclipsi naturali : quia luna quam partem solis prius occupat, illam prius dimittit. Deinde concludit, quod talia miracula quæ fuerunt in illo tempore, fuerunt possibilia soli Christo, qui facit magna quorum non est numerus, et sumitur de Job, v, 9 [1].

Deinde removet negationem ejus, dicens : Hæc dicta sunt de eclipsi : et ideo O
licet tibi sicut in præsentia mea reprehendere Apollophanem : *et* tamen *si possibile est, reprehende, et* maxime *tibi me tunc compræsentem*, id est, simul tecum compræsentem in Heliopoli, *et simul inspicientem* eclipsim, *et simul judicantem*, quod non erat naturalis, *et simul* tecum *admirantem. Siquidem et tunc Apollophanes incepit quamdam divinationem* facere, *nescio unde*, id est, quo inspirante, *et dixit ad me sicut conferens* mecum de eclipsi : *o bone Dionysi, hæc sunt mutationes divinarum rerum*, id est, aliqua mutatio accidit contra divina : et ideo motus divinus pervertitur.

Deinde committit Polycarpo, quod sup- P
pleat illud quod epistolæ deest. *Tanta sunt dicta a nobis ut in epistola*, id est, sicut decet brevitatem epistolæ : sed tuum erit, o Polycarpe, adimplere ea quæ deficiunt, et reducere ad Deum Apollophanem *virum existentem sapientem in multis* scientiis, qui non dedignabitur *mansuete discere veritatem nostræ religionis*, id est, Christianæ fidei. Et sumitur *religio* hic sicut diffinit Tullius, quæ divinæ naturæ cultum affert : quia sapientis est mansuete addiscere omnem veritatem.

[1] Job, v, 9 : Deus... *qui facit magna et inscrutabilia et mirabilia absque numero.*

EPISTOLA VIII

ANTIQUA TRANSLATIO.

Demophilo monacho, de propria operatione et bonitate.

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Demophilo monacho. De propria operatione et clementia.

SYNOPSIS EPISTOLÆ :

I. Ostendit præcipuos Dei amicos, Moysem, Davidem, Jobum, Abelem, Josephum, mansuetudinis laude claruisse ; et in ipsomet Christo præ cæteris virtutibus vel maxime clementiam et mansuetudinem emicuisse. Unde a contrario Demophilo suam exprobrat immanitatem quod pœnitentem a sacerdote absolutum immaniter tractasset, et in sacerdotem quoque temerarie debacchatus fuisset, eo quod pœnitentem absolvisset ; et exemplis eorum qui ob similem temeritatem puniti fuerant, eum deterret.

II. Proponit Demophili objectionem, quam probabiliter posse facere videretur, eamque elidit.

III. Ostendit nequaquam convenire ut inferiores, qualis erat Demophilus, superiores suos increpent.

IV. Docet ordinem et subordinationem ubique servandam esse, eique Christi boni ac mansuetissimi pastoris exemplum ob oculos ponit.

V. Dicit Christi mansuetudinem potius imitandam esse, quam Eliæ zelum : etsimul ostendit quæ sit mansuetorum et crudelium retributio.

VI. Rem totam confirmat visione mirabili sancti Carpi, quam describit.

ANTIQUA TRANSLATIO.

Hebræorum historiæ dicunt, o nobilis Demophile, et sanctum illum Moysen propter multam mansuetudinem Dei apparitione dignum habitum. Et si aliquando ipsum extra divinam visionem describunt, non ante a Deo excludunt quam a mansuetudine. Dicunt autem, quod valde superbienti et divinis consiliis resistenti iratus est furore Dominus. Quando autem ipsum commendabilem faciunt a Deo indicatis dignitatibus, ex præeminente mansuetudine boni Dei imitatione commendatur : etenim erat mansuetus valde, et propter hoc dicitur famulus Dei, et ad Dei inspectionem universis Prophetis dignior. Sed et quando adversus ipsum et Aaron crudeles quidam pro principatu sacerdotii et principatu gentis litigabant, excessit quidem universam jactantiam et ambitionem, et concedebat a Deo indicato populi prælationem[1]. Postquam autem et surrexerunt in ipsum, et de prioribus improperan-

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Hebræorum Historiæ tradunt, generose Demophile, sanctum illum etiam Moysem, propter magnam suam mansuetudinem, Dei conspectu dignum fuisse judicatum. Ac si quando ipsum divina visione frustratum scribunt, non prius eum a Deo, quam a mansuetudine excludunt. Ipsi scilicet insolescenti admodum, et divinis consiliis reluctanti iratum asserunt furore Dominum. Ubi vero decretis illi a Deo dignitatibus illustrem prædicant, a præeminente benigni Dei imitatione commendatus ; erat enim admodum mansuetus, atque ideo Dei famulus nuncupatur, cæterisque prophetis dignior ad videndum Deum. Quinimo cum adversus eum et Aaronem de pontificatu ac gentis principatu impudentes aliqui proterve dimicarent, omne sane honoris ac primatus ambitione celsior, ei qui a Deo eligeretur, populi præfecturam deferebat. Cæterum ubi in ipsum conjurassent, pristinaque exprobrando mi-

[1] Num. xx, 3 et seq.

tes minabantur, et jam pene prævaluerant, invocabat quidem mansuetus bonum ad salvationem, confidebat autem valde mansuete, quod agressio nullorum erat causa malorum : sciebat enim, quod oportet colloquentem Deo bono ac quam maxime simillimum, sicut est possibile, figurari et sibi ipsi conscium esse Deo amabilium operationum.

nas intentassent, jamque fere impetum fecissent, tum demum mansuetus ille bonum quidem Deum in salutem advocabat, magna vero constantia singularique modestia contestatus est, se insontem esse calamitatum omnium quæ subditis obvenissent ; quippe noverat, ei qui bono Deo familiariter utitur, pro viribus conandum, ut eidem, quantum potest fieri, simillimus evadat, sibique bonorum operum conscius exsistat.

2

ANTIQUA TRANSLATIO.

Quid autem Dei patrem David faciebat Dei amicum ? Etenim de isto bono existente et contra inimicos bono dicit superbonus et amator boni : Inveni virum juxta cor meum [1]. Et quidem et lex bona data est, jumentis inimici providere [2]. Et Jacob sicut innocentiam habens, justificatus est [3]. Et Joseph de insidiatoribus fratribus non se vindicavit [4]. Et Abel simpliciter et sine suspicatione ambulabat cum fratre occisore [5]. Et omnis Theologia bonos com-

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Quid porro David illum Dei progenitorem, amicum Deo reddidit ? Nempe quod esset bonus, et in hostes benignus. Inveni, inquit ille præbenignus benignitatis amator, hominem secundum cor meum. Quinimo benigna lege sancitum erat, ut jumentorum quoque inimici cura gereretur. Job etiam, ut innocentiæ tenax, justificatus est. Atque Joseph insidiatores fratres non est ultus, Abelque simpliciter, nec quidquam suspicans, comitatus est fratricidam.

[1] Psal. LXXXVIII, 21 : *Inveni David servum meum.*

[2] Exod. XXIII, 4.

[3] Genes. XXXIII, 4.

[4] Genes. L, 19 et seq.

[5] Genes. IV, 8.

mendat, non præintendentes mala, sed neque ab aliorum malitia ex bono transmutatos, sed e contrario deiformiter malis bene facientes, et extendentes ad ipsos multam ipsorum bonitatem, et ad simile mansuete vocantes.

Omnes denique theologia bonos prædicat, qui neque mala præsagiunt, neque simulant, sed ne aliorum quidem malitia bonum deserunt, sed e diverso deiformiter pravis benefacientes, magnamque benignitatis suæ copiam in eos effundentes, benigne illos ad simile quoque provocant.

3

ANTIQUA TRANSLATIO.

Sed et ad superius respiciamus, non virorum sanctorum mansuetudines, non homines amantium Angelorum bonitates enuntiantes miserantium gentes, et pro ipsis bonum deprecantium, et perditas et malum operantes multitudines increpantium, et contristatorum quidem in malum, lætantium autem in salvatione ad bona transductorum [1], neque quæcumque alia de beneficis Angelis tradit Theologia.

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Cæterum ad altiora contendamus, sanctorum mansuetudines virorum atque amicorum hominibus angelorum benignitates omittentes, quomodo scilicet illi gentibus misereantur, ac pro ipsis divinæ bonitati preces offerant, perniciosasque ac perditas turbas increpent ; ac malis quidem nostris condoleant, saluti vero eorum qui ad bona conversi sunt congratulentur ; et quæcumque alia de beneficis angelis theologia tradit ;

[1] Script. passim Zach. I ; Apoc. VII ; Dan. X ; Luc. XV ; Tob. VIII et IX.

4

ANTIQUA TRANSLATIO.

Sed vere boni et superboni Christi beneficos radios in silentio recipientes, ab ipsis ad divinas ejus operationes illuminemur. Numquid enim non est ineffabilis et super intellectum bonitatis, et quod existentia esse facit, et quod omnia ipsa ad esse perduxit, et omnia vult semper fieri similia ipsi, et participantia his quæ sunt ejus secundum singulorum opportunitatem? Quid autem et quod recedentes amabiliter habet, et contrectat et rogat non despici ab amatis et conterentibus seipsos, et vane incusantes sustinet, et ipse excusat, et magis promittit se curaturum, et adhuc ipsis longe existentibus, tamen accedentibus occurrit et obviat, totus totos amplectens osculatur, et non accusat de prioribus, sed diligit præsentem, et festum facit, et convocat amicos, videlicet bonos [1], ut sit *lætantium omnium habitatio* [2].

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Sed penitus benigni ac præbenigni Christi beneficos radios tranquillo animo suscipientes, ab iisdem ad divinas ejus beneficentias luculenter adducamur. An non ineffabilis incomprehensibilisque bonitatis, quod ea quæ sunt, esse faciat, eaque omnia ad esse produxerit, cunctaque velit sibi semper esse similia, et pro cujusque captu communicare? quid quod a se deficientes amore prosequatur, contendatque ac roget, ne dedignentur amores; quin et deliciosos ipsos ac temere provocantes sustinet, atque ipsemet excusat, eoque magis se recipit illos curaturum, ipsisque jam adhuc distantibus, simul tamen adventantibus occurrit et obviat; totusque totos amplectens osculatur, neque de pristinis eos arguit, sed diligit præsentia, festumque diem agit, ac convocat amicos, videlicet bonos, ut sit omnium lætantium habitatio.

[1] Matth. XI, 28 et seq.; Luc. XV, 20 et seq.

[2] Psal. LXXXVI, 7.

5

ANTIQUA TRANSLATIO.

Demophilus autem, et si quis alius bonis inimicatur, valde juste increpatur, et edocetur bona, et bonum ei impenditur. Quomodo enim oportebat, dicit, bonum in salvatione perditorum lætari, et vita mortificatorum? Siquidem et super humeros levat, difficulter ab errore conversum, et bonos Angelos ad lætitiam congregat, et bonus est ingratis, et oriri facit solem suum super bonos et malos, et ipsam animam suam ponit pro refugientibus[1].

Tu autem sicut litteræ tuæ monstrant, et procidentem sacerdoti, ut dicis, impium et peccatorem, nescio quomodo contra ipsum præsens retrusisti : postea ille quidem deprecabatur et ad medicinam malorum confitebatur, tu autem non solum horruisti, sed et bonum sacerdotem temere cum injuria corporis repulisti, dicens, miserabilem esse qui pœnitentem et impium

BALTH. CORDERII. S. J. INTERPRETATIO.

Porro Demophilus, et si quis alius bonis adversatur, jure merito corripitur, bonaque docetur ut emendetur. Quomodo enim, inquit, non oportebat eum qui bonus est, de eo qui perierant salute, nec non eorum qui defuncti erant vita lætari? Siquidem etiam in humeros tollit vixdum ab errore conversum, et bonos angelos ad lætitiam excitat, quin et ingratis benignus exsistit, *et oriri facit solem suum super bonos et malos*, atque ipsam suam animam pro profugis ponit.

Tu vero, ut tuæ litteræ declarant, accidentem sacerdoti, illum quem impium ac peccatorem dicis, nescio quomodo per te præsens repuleris ; tum ille quidem deprecabatur et fatebatur se ad malorum medicinam advenisse ; tu autem, nihil veritus, bonum insuper sacerdotem cum quadam insolentia conviciatus es, quod miseratus esset pœnitentis, atque impium justificasset ; ac tandem, « Exi, » inquiens sacerdoti,

[1] Matth. v, 45, et Joan. x, 11 et seq.

justificavit : et ad finem dixisti sacerdoti : « Exi, cum similibus, » et insiluisti, cum non esset fas, ad adita et sancta sanctorum confregisti : et scribis nobis, « Corrumpenda sancta, provisive salvavi, et adhuc immaculata custodio. »

cum tui similibus contra fas in adyta irrupisti, ac Sancta sanctorum contaminasti, et scribis nobis te sancta, cum violanda essent, summa cura providentiaque servasse, eaque hactenus illibata custodire.

ANTIQUA TRANSLATIO.

Nunc igitur audi nostra : Non est fas sacerdotem a ministris qui sunt super te, aut coordinatis tibi monachis corrigi, quamvis impie agere contra divina videatur, etsi aliquid aliorum prohibitorum fecisse redarguatur. Si enim inornatus et inordinatio divinissimarum et diffinitionum et legum sunt excessus, non habet rationem pro Deo a Deo traditum perverti ordinem. Non enim in seipso Verbum divisum est. Quomodo enim stabit regnum ejus [1] ? Et si Dei est judicium, ut eloquia dicunt [2], Sacerdotes autem post hierarchas sunt Angeli et recitatores divinorum judiciorum, ab ipsis, sicut tibi

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Nunc ergo audi nostram sententiam : Nefas est sacerdotem a te dignioribus ministris, tuive ordinis monachis corripi, quantumvis in divina impius videatur: et etiamsi quid aliud vetitum egisse convincatur. Nam si distinctionis ordinisque confusio, divinissimarum constitutionum legumque transgressio est ; nulla certe ratio est propter Deum traditum divinitus ordinem intervertendi. Neque enim in se Deus divisus est, alioquin quomodo stabit regnum ejus ? Et si Dei est judicium, ut Eloquia testantur, sacerdotes autem angeli sunt, et post antistites divinorum interpretes judiciorum, et ab iis ordine,

[1] Matth. xii, 26.

[2] Isa. xxx, 18 ; ad Rom. ii, 16 ; Malach. ii, 7.

convenit, per medios ministros divina edocere, per quos et esse monachus habitus es.

prout te decet, mediantibus ministris, dum erit opportuum, divina disce, per quos etiam, ut monachus esses, habuisti.

ANTIQUA TRANSLATIO.

An non sancta signa istud clamant? Etenim non simpliciter ab universis quidem segregata sunt sancta sanctorum : appropinquat autem magis ipsis sanctitatis perfectorum ornatus, postea Sacerdotum ornatus, post illos autem consequenter ornatus ministrorum : ordinatis autem monachis portæ aditorum sunt segregatæ, juxta quas perficiuntur et assistunt, non ad custodiam ipsorum, sed ad ordinationem et cognitionem suiipsorum magis quam populus sacerdotibus propinquantes. Unde sanctorum sanctus ordinationis principatus sancte statuit, ipsos sumere de divinis, aliis videlicet interioribus ipsorum traditionem imponens : etenim circa divinum altare stantes, ut significative dicatur, vident et audiunt divina dare ipsis revelata, et procidentes boniformiter ad ea quæ sunt extra divina velamina, subjectis monachis et sancto populo et ordinibus qui purgantur, manifestant secundum dignita-

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

An vero non id ipsum sacra signa proclamant? neque enim simpliciter Sancta sanctorum ab omnibus segregata sunt; verum ad hæc proxime accedit ordo pontificum, deinde distinctio sacerdotum, quos deinceps ministrorum gradus sequitur; ordinatis autem monachis adytorum postes sunt assignatæ, juxta quas etiam initiantur et adstant, non ad custodiam earumdem, sed ut agnoscant tam se quam ordinem suum magis populo præ sacerdotibus propinquare. Unde sacrorum sacer ordinis principatus, rerum eos divinarum participes reddi sancte statuit, aliis videlicet, qui iis interiores sunt, earumdem administrationem cedens; illi siquidem qui symbolice semper divinum altare circumstant, intuentur et audiunt divina clare sibi revelata, procedentesque benevole ad ea quæ sunt extra divina velamenta, morigeris religiosis, sacroque populo, et iis qui purgantur, ordinibus, sacra mysteria pro

tem sanctam incontaminata pulchre custodita.

meritis pandunt ; quæ profecto rite immaculata tamdiu servata sunt,

8

ANTIQUA TRANSLATIO.

Donec tyrannice ipsis insiliens, educi tibi sancta sanctorum non volentia coegisti, et dicis te habere sancta et custodire : et quidem neque novisti, neque audivisti, neque habes aliquid convenientium sacerdotibus, sicut nec veritatem eloquiorum cognovisti, unaquaque ipsa die verbo impugnans in perversionem audientium.

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Donec ipse tyrannice in ea irrupisti, et Sancta sanctorum vel invita tibi publicari cœgisti, et habere te jactas et custodire sacra, cum ea neque videris, neque audieris, neque quidquam habeas eorum quæ sacerdotem decent, siquidem ne veritatem quidem Scripturarum nosti, cum eas quotidie verbis impugnes ad subversionem audientium.

ANTIQUA TRANSLATIO.

Et quidem si de principatu gentis aliquis invasisset quod sibi a rege ordinatum fuisset, juste puniretur : et si principem justificantem quosdam aut condemnantem, assistens aliquis sub ipso ordinatorum redarguere ausus esset, non enim dico contumelia, contactu corporis repellere, simul et a principatu expellere videtur. Tu autem homo audax es contra mansuetum et bonum et hierarchicam ipsius legislationem.

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Etenim si quis gentilem principatum a rege sibi nequaquam demandatum usurparet, jure merito puniretur. Quid si, principe quempiam vel absolvente vel damnante, quispiam ex adstantibus subditis præsumeret latam a Domino sententiam retractare, nedum dicam proculcare ac de principatu deturbare visus esset ? Tu autem, o homo, ita temerarius es in iis quæ clementis benignique (Dei) sunt, et pontificium ipsius institutum attingunt.

10

ANTIQUA TRANSLATIO.

Et hoc oporteret dicere, quando super dignitatem aliquis præsumens, tamen convenientia facere videretur: etenim neque hoc desiderabile est ulli. Quid enim inconveniens Ozias faciebat, Deo incensum offerens [1]? Quid autem Saul sacrificans [2]? Quid autem tyrannici dæmones vere theologizantes Jesum [3]? Sed interdictus est a Theologia omnis alienus Episcopus, et unusquisque erit in ordine suæ ministrationis, et solus princeps sacerdotum ad sancta sanctorum ingredietur, et semel in anno, et hoc in omni secundum legem hierarchica munditia [4]. Et sacerdotes cooperiunt sancta, et levitæ non tangent sancta ut non moriantur [5]. Et iratus est furore Dominus in protervitate Oziæ [6], et Maria leprosa fit, legislatori legem ponere conata [7]: et in filios Scevæ insiluerunt dæmonia [8]. Et,

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Atque hæc quidem dicenda essent, si quis, cum majora meritis suis attentaret, æqua tamen sibi afferre videtur; nam neque hoc cuiquam fas est. Quid enim absurdi Ozias gessit, cum incensum Deo obtulit? Quid Saul, dum sacrificavit? Quid truculenti dæmones, cum Jesum Dei Filium verissime prædicarunt? Verum in theologia ejiciendus omnis qui aliena spectat, sed quilibet ordinis sui ministeriis vacabit, solusque pontifex in anno semel ad Sancta sanctorum introibit, idque cum omni quam lex præscribit pontificali puritate. Sacerdotes vero Sancta circumtegunt, verum Levitæ ne sancta quidem attingunt, ne moriantur. Et iratus fuit furore Dominus ob Oziæ temeritatem Mariaque leprosa fit, legislatori legem ponere conata: et in filios Scevæ insilierunt dæmonia, et: *Non mittebam*

[1] II Paralip. xxvi, 16 et seq.
[2] I Reg. xiii, 9 et xv, 8.
[3] Marc. iii, 11 et 12.
[4] I ad Cor. xiv: Levit. xvi, 2: ad Hebr. ix, 7.
[5] Num. iv, 15.
[6] II Paralip. xxvi, 19.
[7] Num. xii, 10.
[8] Act. xix, 16.

Non mittebam eos, dicit, *et ipsi currebant* : et *non loquebar ad eos, et ipsi prohetabant*[1] : et impius qui sacrificat mihi vitulum, sicut qui occidit canem[2]. Et ut simpliciter dicatur, non sustinet perversores legis perfecta Dei justitia. Dicentibus autem rursus ipsis. *In nomine tuo virtutes multas fecimus. Non novi vos*, respondetur, *discedite a me, qui operamini iniquitatem*[3].

eos, dicit, *et ipsi currebant* ; et *non loquebar ad eos, et ipsi prophetabant* ; et, Impius qui mihi immolat vitulum, sicut qui occidit canem. Atque, ut simpliciter dicam, non tolerat legum violatores perfecta Dei justitia, dicentibusque illis : *In nomine tuo virtutes multas fecimus*, respondet : *Nescio vos, recedite a me omnes operarii iniquitatis.*

11

ANTIQUA TRANSLATIO.

Quare non est fas, sicut sancta eloquia dicunt[4], neque ea quæ sunt justa,non secundum dignitatem exsequi. Oportet autem unumquemque sibiipsi attendere, et non altiora et profundiora intendere, deliberare autem ea sola quæ sunt secundum dignitatem ipsis ordinata[5].

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Nefas itaque, uti sacra testantur eloquia, ea etiam quæ justa sunt, non secundum dignitatem exsequi. Oportet autem unumquemque sibi ipsi attendere, ne se altiora profundioraque sapiat, solumque intendat iis quæ ipsius meritis fuerint coordinata.

[1] Jerem. XXIII, 21.
[2] Isa. LXVI, 3.
[3] Matth. VII, 22.
[4] I Reg. XV.
[5] Ad Rom. XI et XII.

12

ANTIQUA TRANSLATIO.

Quid igitur, dicis, non oportet sacerdotes impie agentes, aut de alio quodam inconvenientium reprehensos castigari, solis autem gloriantibus in lege licebit per transgressionem legis Deum inhonorare [1] ? Et quomodo sacerdotes Dei sunt manifestatores ? Quomodo enuntiant primo divinas virtutes, ipsarum potestatem non cognoscentes ? Aut quomodo illuminabunt qui sunt obtenebrati ? Quomodo enim divinum tradent spiritum, cum si est Spiritus sanctus, habitu et veritate non crediderint [2] ?

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Quid igitur, inquis, non oportet sacerdotes, qui vel impie vel perperam aliquid facere deprehensi fuerint, corrigi, solisque licebit gloriantibus in lege per prævaricationem legis Deum inhonorare ? et quomodo sacerdotes Dei sunt interpretes ? quo enim pacto divinas populo virtutes enuntiant, cum earumdem vim ignorent ? vel quomodo illuminabunt qui sunt obtenebrati ? quave ratione divinum Spiritum impertientur, qui neque affectu neque veritate Spiritum sanctum crediderunt.

[1] Ad Rom. II, 23.

[2] Act. XIX, 2

13

ANTIQUA TRANSLATIO.

Ego autem respondebo tibi ad hæc : etenim non est inimicus Demophilus, neque sustinebo te acquiri a satana. Etenim unusquisque ornatus eorum qui sunt circa Deum, est divinior magis absistente, et luculentiora simul et magis illuminantia, sunt magis vero lumini propinqua. Et non localiter accipias appropinquationem, sed secundum recipiendi Deum idoneitatem. Si igitur sacerdotum ornatus est illuminativus, perfecte cecidit a sacerdotali ordine et virtute qui non est illuminativus, magis autem qui non est illuminatus. Et audax quidem mihi videtur talis, sacerdotalibus manum apponens, et non timet neque verecundatur, divina præter dignitatem exsequens, putans Deum ignorare quæ ipse in seipso cognovit, et decipere æstimat falso nomine ab ipso patrem appellatum, et audet ipsius immundas infamias (non enim dicam orationes) super divina signa Christiformiter enuntiare. Non est iste sacerdos, non est iste, sed inimicus dolosus, delusor suiipsius, et lupus super divinum populum pelle ovina armatus.

BALTH. CORDERII. S. J. INTERPRETATIO.

Ad hæc tibi ipse respondebo : Neque enim inimicus Demophilus est, neque patiar te a Satana circumveniri. Etenim quilibet circa Deum versantium ordo, deiformior est eo qui magis distat ; nec non lucidiora simul sunt ac luculentiora, quæ veræ luci magis appropinquant. Nolim autem ex loco sumas propinquitatem, sed ex capacitate recipiendi Deum. Quod si itaque sacerdotum ordo illustrandi vim habet, profecto penitus abhorret a sacerdotum ordine ac facultate, quisquis illustrandi vi caret ; multoque magis is qui necdum illustratus est. Ac mihi quidem nimis temerarius videtur hujusmodi, si sacerdotalia sibi vindicet, neque metu neque pudore a divinis supra dignitatem suam consectandis arceatur, putetque ea latere Deum, quorum sibi ipse conscius sit ; et se Deum fallere existimat, quem falso nomine appellant Patrem, audetque scelestas blasphemias suas (neque enim preces dixerim) in divinis mysteriis Christiformiter pronuntiare. Non est iste sacerdos, non est, sed inimicus, dolosus, illusor sui, et lupus in Dominicum gregem ovina pelle armatus.

14

ANTIQUA TRANSLATIO.

Sed neque Demophilo est fas ista castigare. Si enim Theologia justa juste præcipit exsequi (justa autem exsequi est quando attribuere velit aliquis unicuique secundum dignitatem), juste hoc est omnibus exsequendum, non præter dignitatem ipsorum aut ordinem : quoniam et Angelis justum est determinare ea quæ sunt secundum dignitatem, et determinantur, sed non a nobis, o Demophile, sed per ipsos nobis ex Deo ex ipsis per præeminentes amplius Angelos. Et ut simpliciter dicatur, in omnibus existentibus per primos secundis attribuuntur ea quæ sunt secundum dignitatem in omnibus bene ordinata et justissima providentia. Igitur qui sunt ordinati a Deo ut aliis principentur, distribuunt sequentibus et obedientibus ea quæ sunt secundum dignitatem.

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

At Demophilo fas non est ista corrigere. Nam si divinus sermo justa juste prosequi jubet (juste vero prosequi, est unicuique quod suum est pro meritis reddere), juste illud omnibus prosequendum, non præter suam dignitatem aut ordinem ; nam et angelis justum est officia secundum merita tribui, ac definiri, non tamen a nobis, o Demophile, sed per eos nobis ex Deo, et ipsis ab angelis superioribus. Ac simpliciter loquendo, in omnibus rebus per primas secundis, a recta æquissimaque omnium providentia, cuique justa pro meritis tribuuntur, ut nimirum ii qui a Deo ordinati sunt præsides aliorum, inferioribus quoque subditisque suis pro meritis distribuant.

15

ANTIQUA TRANSLATIO.

Demophilus autem sermoni et furori et concupiscentiæ ea quæ sunt secundum dignitatem determinet, et non injuriam faciat ipsi ordinationi, sed principetur subjectis superposita ratio. Si enim in foro videntes servum Domino, et juniorem seniori, aut et filium patri maledicentem simul et supervenientem, et plagas imponentem, impie agere videremur nisi supercurrentes melioribus auxiliaremur, etsi illi forsitan quidem prius injuriam accepissent, quomodo non verecundabimur, sustinentes a furore et concupiscentia injuriarum factum verbum, et a principatu a Deo dato expulsum, et in nobisipsis impiam et injustam inordinationem et litem inordinatam excitantes? Convenienter beatus noster ex Deo legislator non dignatur Ecclesiæ Dei præponere eum qui propriæ domui bene jam non præfuit [1]: etenim qui ordinavit seipsum, et alium ordinabit: et qui alium, et domum: et qui domum, et

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Demophilus itaque sermoni furori concupiscentiæque suæ, sicut decet, modum statuat, neque ordinem violet, sed ratio superior inferioribus dominetur. Nam si, cum in foro videmus famulum domino, seniori adolescentulum, sive etiam filium patri maledicere, simulque impetu facto plagas infere, pietatem violare videmur, nisi accurentes, præstantioribus opem ferre studeamus, quantumlibet illi fortasse prius intulerint injuriam; cur non erubescimus, qui rationem ab ira et concupiscentia violari, et a tradito sibi divinitus principatu dejici videmus atque negligimus, atque intra nosmetipsos, impiam injustamque temeritatem ac seditionem contusionemque excitamus? Merito sane divinus noster legifer, Ecclesiæ Dei præfici prohibet eum qui antea domui suæ non bene præfuit: qui enim seipsum regere novit, et alterum reget; qui alterum, etiam domum; qui domum, etiam civitatem: et qui

[1] I ad Timoth. II, 5; ad Tit. I.

civitatem : et qui civitatem, et gentem. Et ut simpliciter dicatur, ut eloquia dicunt, qui est in minimo fidelis, et in multo fidelis erit : et qui est in minimo infidelis, et in multo infidelis erit [1].

Igitur ipse quidem concupiscentiæ et furori et sermoni secundum dignitatem determina.

civitatem, etiam gentem ; atque, ut summatim dicam, juxta vocem Veritatis, qui in modico fidelis est, etiam in multo fidelis erit ; et qui in modico infidelis, et in multo quoque infidelis erit.

Ipse ergo cupiditati ac furori, rationique uti par est, sua cuique munia præscribe,

16

ANTIQUA TRANSLATIO.

Tibi autem divini ministri, et istis sacerdotes, hierarchæ vero sacerdotibus, et hierarchis Apostoli et Apostolorum successores. Et si aliquis in illa conveniente deficiat, a coordinatis sanctis corrigetur, et neque pervertetur ordo super ordinem, sed unusquisque in ordine suo et in ministratione sua erit. Tanta igitur a nobis ut scias et facias quæ ad te pertinent.

BALTH. CORDERII. S. J. INTERPRETATIO.

Tibi interim diaconi, et his sacerdotes, præsules vero sacerdotibus, atque præsulibus apostoli, successoresque apostolorum. At si quis forte etiam inter illos a decoro aberrarit, is a sanctis sui ordinis corrigatur, sic neque ordo ordini permiscebitur, verum in ordine quisque suo et officio versabitur. Atque hæc quidem tibi a nobis dicta sunt, ut et scias et facias quæ tui sunt muneris.

[1] Luc. XVI, 10.

17

ANTIQUA TRANSLATIO.

Sed de inhumanitate in virum (sicut dicis) impium et peccatorem, nescio quomodo plangam contritionem dilecti mei. Etenim cujus arbitraris famulum te esse a nobis ordinatum ? etenim nisi boni omnino, et a nobis et a famulatu toto qui est secundum nos, necesse est te esse alienum : et vide tibi et Deum quærere, et sacerdotes alios, et ab illis deprædari magis quam perfici, et esse amicæ inhumanitatis inflexibilem ministrum. Numquid enim nosmetipsi ad omnino sanctum perfecti sumus, et non indigemus divinæ nobisipsis benignitatis ? Aut duplex peccatum, sicut eloquia dicunt, secundum impios committimus, nescientes in quo offendimus, sed et justificantes nosipsos, et arbitrantes videre, vere autem non videntes. Stupuit cælum in hoc, et horrui ego, et incredulus sum mihiipsi. Et bene scias, nisi tuas nactus essem, sicut nollem, litteras, sed alii quidam persuadere dignarentur, non persuasissent, quod Demophilus putat Deum qui est bonus ad omnia, non esse et amatorem hominum, neque se indigere miserentis aut salvantis : sed

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Porro de illa in virum (ut ais) impium ac perditum immanitate, nescio quo fletu plangam contritionem dilectissimi mei, cujus scilicet cultorem te arbitraris a nobis constitutum esse, nisi certe illius summi boni cultor es, profecto et a nobis, omnio et ab omni nostræ religionis cultu alienus sis necesse est : tibique jam Deus alius quærendus est, atque alii sacerdotes, ut apud illos efficereris potius quam initieris, evadasque amicæ tibi crudelitatis minister implacabilis. Scilicet nos ipsi plane sancti et perfecti sumus, et divinæ clementiæ minime egemus. Numquid duplici peccato (ut oracula loquuntur) impiorum more delinquimus, dum nescientes in quo offendimus, nosmetipsos insuper justificamus, putamusque nos videre, cum minime videamus ? Obstupuit cœlum super hoc, et exhorrui ego, mihique ipsi vix credo. Illudque tibi certum sit, nisi tuas ipse litteras legissem (quas utinam vidissem numquam), nemo sane ullis argumentis de te id mihi persuasisset, ut crederem Demophilum non arbitrari Deum super omnia (in omnes)

et sacerdotes degradat, dignatos bonitate portare ignorantias populi, et bene scientes, quod et ipsi circumvallantur infirmitate.

bonum et benignum esse, sibique putare Dei miserantis aut salvantis gratia non opus esse; quinimo sacerdotes degradare, qui meruerunt pro sua benignitate plebis ignorantias tolerare, probe cognoscentes, quoniam et ipsi circumdati sunt infirmitate.

18

ANTIQUA TRANSLATIO.

Cæterum thearchicus sanctitatis perfector alia perfectus est via, et hoc cum a peccatoribus, ut eloquia dicunt, fuit segregatus [1], et suæ dilectionis demonstrationem fecit ovium pascendarum mansuetum officium. Et malignum quidem vocat non dimittentem conservo debitum, neque particulariter donantem de donata sibi multa bonitate [2]. Judicat autem ipsum propria recipere, quod necessarium est timere et me et Demophilum. Etenim et ipsis in eum impie agentibus in ipsa passione, remissionem producit a Patre. Increpat autem et discipulus qui immisericorditer precati sunt judicare de

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

At divinoprincipalis ille Pontifex longe aliam viam ingressus est, idque cum, ut sacra testantur eloquia, segregatus esset a peccatoribus, et hoc eximiæ erga se dilectionis argumentum statuit, si oves ejus mansuetissima gubernatione pascamus. Atque nequam eum appellat, qui conservo suo debitum minime dimiserat, neque in partem saltem indultæ sibi largissimæ benignitatis sibi venire permiserat; justeque eum propriis contentum esse jubet, quod et mihi etiam Demophilo metuere necesse est. Quippe suis etiam occisoribus Christus passionis tempore veniam a Patre precabatur, discipulos

[1] Ad Hebr. VII, 26.

[2] Matth. XVIII, 28 et seq.; Luc. XV, 6.

impietate Samaritanos ipsum persequentes [1].

vero increpabat, quod persequentes se Samaritanos impietatis crudeliter condemnari petivissent.

19

ANTIQUA TRANSLATIO.

Hæc quidem multiplex est locutio tuæ quidem temerariæ epistolæ. Sursum enim et deorsum fremis, quod non teipsum, sed Deum vindicasti. Per malitiam, dic mihi bonum ? Absit. Non habemus pontificem non valentem compati infirmitatibus nostris, sed et innocens est et misericors [2]. Non contendet neque clamabit : et ipse est mitis et propitiato de peccatis nostris [3]. Quare non recipimus tuos non zelabiles motus, sed neque similes resumas Phineen et Eliam : hæc enim audienti Jesu non placuerunt : tunc enim mitis et boni spiritus non participes erant discipuli. Etenim divinissimus nostræ sanctitatis perfector in mansuetudine docet resistentes doctrinæ Dei [4]. Doceri enim non puniri convenit ignorantes, sicut et cæcos manuducimus.

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Hoc millies in utique impudenti ista epistola tua inculcatur, dum susque deque repetis, te non teipsum, sed Deum ultum esse. Verum dic amabo, per malitiam eum qui summe bonus est vindicas ?

Absit ! *non habemus pontificem qui compati non possit infirmitatibus nostris*, sed et innocens misericors est. V
Non contendet, neque clamabit ; atqui ipse mitis est, imo *ipse est propitiatio pro peccatis nostris*. Nequaquam itaque probabimus minime zelandos conatus tuos, etiamsi millies Phineem et Heliam jactites : hæc enim Jesu, a discipulis mansueti adhuc benigneque spiritus expertibus, audienti minime placuerunt. Quin et noster quoque divinissimus Præceptor in mansuetudine

[1] Sript. passim. Matth. xviii ; Luc. xxiv, 44 et ix, 55 et 56.
[2] Ad Hebr. iv, 15 ; Matth. xii, 7.
[3] Isa. xlii, 2 ; I Joan. ii, 2.
[4] II ad Timoth. ii, 24.

sed non punimus. Tu autem et viro respicere ad lumen incipienti contra maxillam dans impegisti, et cum multa verecundia accedentem, temerarie repulisti (hoc igitur multo horrore dignum) quem Christus bonus existens in montibus errantem inquirit, et fugientem advocat, et inventum difficulter super humeros levat [1].

docet docet eos qui Dei doctrinæ adversantur : doceri quippe ignaros decet, non suppliciis affici; quemadmodum et cæcos minime cruciamus, sed manuducimus. Contra vero tu viro respirare in lucem inchoonti colaphum impingendo obstitisti, accedentemque summa verecundia, temerarie repulisti illum, quem (quod horrore dignum est) Christus in montibus errabundum fugientemque revocat, vixque repertum in humeros tollit.

20

ANTIQUA TRANSLATIO.

Ne, rogo, ne male de nobisipsis consiliemur, neque in nosipsos ensem impingamus : etenim qui injuriam quidem aliquibus facere, aut e contrario proficere nituntur, illis quidem omnino non fecerunt quibus volunt, sibiipsis aut malitiam aut bonitatem conquirentes, aut divinis virtutibus aut inhumanis pleni sunt passionibus. Et isti quidem Angelorum bonorum sequaces erunt, et coambulantes et hic et ibi cum omni pace et liberatione ab om-

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Ne, quæso, tam male nobis ipsis consulamus, neque gladium in nosmetipsos impellamus : siquidem qui alios injuriis violare vel contra fovere beneficiis nituntur, si forte quæ voluerint, facere nequiverint, sibi tamen aut malitiam, secundum propositum suum, aut bonitatem consciscunt, adeoque vel virtutibus divinis, vel ferocibus passionibus implebuntur. Atque illi quidem sanctorum angelorum sectatores ac comites et hic et ibi cum omni

[1] Luc. xv, 6.

nibus malis, in ævo semper existente beatissimos hæreditabunt fines, et cum Deo semper erunt, qui est omnium bonorum maximum. Illi vero cadunt a divina simul et sua pace, et hic et post mortem simul cum crudelibus erunt dæmonibus. Cujus quidem gratia nobis est multum studium cum Deo bono fieri, et est semper cum Domino, et non cum malis a judice segregari, secundum meritum ex ipsis sustinentes, quod ego plus quam omnia timeo, et rogo non particeps esse omnium malorum.

pace, atque a malis omnibus libertate, in sempiterno sæculo beatissimam illam requiem hæreditabunt, quodque maximum est bonorum omnium, cum Deo semper erunt; hi vero, qui a divina simul ac sua pace decidunt, cum hic, tum post mortem cum atrocibus istis dæmnibus futuri sunt. Quamobrem nobis summo studio curandum est, ut bono Deo adhæreamus, semperque cum Domino versemur, et non cum malis justissimo Dei judicio segregemur atque ex nobis ipsis pœnas debitas subeamus, quod ego maxime omnium timeo, malorumque omnium exsors esse percupio.

21

ANTIQUA TRANSLATIO.

Et si vis et divinam visionem sancti cujusdam viri memorabor, et non rideas, vera enim dicam.

Me existentem aliquando in Creta sanctus hospitio recepit Carpus vir, et si aliquis alius propter multam munditiam mentis ad Dei inspectiones aptissimus. Et quidem neque sanctis mysteriorum perfectionibus manum apponebat, nisi prius in

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Quod si placet, divinam quoque sancti cujusdam viri visionem memorabo; neque vero rideas, vera enim dicam.

Cum aliquando in Cretam venissem, sanctus Carpus me hospitio excepit, vir, si quis alius, ob insignem mentis puritatem, ad Dei contemplationem aptissimus. Neque enim sacros mysteriorum ritus auspicabatur, nisi prius ipsi inter præparatorias oratio-

orationibus quæ sunt ante perfectionem, ipsi sancta et amica visio inferretur. Dicebat igitur, quod cum contristasset eum quidam infidelium, tristitia autem hæc erat, quod ab Ecclesia ille quemdam ad infidelitatem errare fecerat : adhuc lætis diebus ipsi factis oportebat pro utrisque benigne orare, et Deum salvatorem susceptorem sumentem : hunc quidem convertere, illum autem bonitate vincere, et non deficere admonentem per vitam omnem usque hodie, et ita ad divinam ipsos rursum agere cognitionem, sicut jam et his quæ erant dubia ipsis indicans, et quæ irrationabiliter temerarie fecerant, legali justitia castigari compulsis.

nes sacra quædam et propitia visio apparuisset. Ipsum ergo (uti referebat) infidelis quispiam contristaverat aliquando, tristitiæque causa erat, quod ille ab Ecclesia quemdam ad infidelitatis errorem seduxisset : cum adhuc celebritatis quæ ab hilaritate nomen accepit, dies agerentur. Ac pro utrisque benevole Deus fuisset exorandus ut auxilio salutari alterum quidem ab errore converteret, alterum vero bonitate superaret ; neque desistendum fuisset ab eorum per totam vitam admonitione, donec tandem hodie vel sic ad divinam cognitionem promoverentur, tumque demum illis quæ ambigua videbantur et obscura, patescerent, et ab iis quæ præter rationem temerarie commiserant, resipiscere legitima veritate cogerentur ;

22

ANTIQUA TRANSLATIO.

Sed in seipso non prius hæc patiens, nescio quomodo multas quasdam inimicitias et amaritudinem intexens : infirmatus est quidem ita male habens (vespera enim erat) circa medias vero noctes, consuevit enim in hoc tempore ipse apud se ad divinos hymnos evigilare, consurgit quidem neque a somnis

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Nescio quo pacto, cum id illi antea nunquam evenisset, tunc vehementi quadam indignatione ad amaritudine concepta obdormierat (vesper enim erat) ; circa mediam vero noctem, quo tempore ad divinos hymnos evigilare consueverat, exsperrectus quidem surgit cum somnos parum quietos crebro-

multis quidem ipsi existentibus et semper incisis extra turbationem exspergiscens, stans tamen ad divinam locutionem, non religiose tristabatur et molestatus est, dicens non esse justum si vivant homines impii et pervertentes vias Domini rectas. Et hoc dicens rogabat Deum, ut combustione quadam amborum simul immisericorditer abrumperet vitas.

que interruptos, nec absque perturbatione cepisset : stans tamen ad divina colloquia, non satis religiose tristabatur, graviterque ferebat, iniquum esse dicens impios adhuc homines, rectasque Domini vias pervertentes vivere.

23

ANTIQUA TRANSLATIO.

Hæc autem dicens, dicebat apparere videre subito domum, in qua stabat, commotam prius ex vertice in duo media divisam, et quamdam fornacem multi luminis in conspectu ejus : et hinc videbatur ei postea (sub æthere locus) ex cœlesti throno usque ad ipsam descendentem : cœlum autem ipsum apertum, et super dorsa cœli Jesum infinitis humana specie ipsi assistentibus Angelis. Et hæc quidem videre desuper et ipsum mirari.

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Et hæc dicens, precabatur Deum ut simul amborum vitam fulgetro quopiam immisecorditer abrumperet. His dictis, repente se vidisse referebat domum, in qua consistebat, primum conquassatam a summo vertice bifariamque divisam et quemdam ante se ingentis luminis rogum, eumque (sub dio enim jam locus ille videbatur) e cœlo ad se usque delatum ; cœlum autem ipsum apertum, et in cœli cardine Jesum innumeris illi humana specie angelis adstantibus. Atque ista quidem sursum conspexisse, miratumque fuisse.

24

ANTIQUA TRANSLATIO.

Deorsum autem inclinatum se Carpus dixit videre et solum ipsum ad tristem hiatum et obscurum, et viros quidem illos quibus calumniabatur, ante ipsum juxta hos adstare hiatus tremulos, miserabiles, jam pene deponendos propriorum pedum instabilitate. Deorsum autem ab hiatu serpentes sursum repere, et circa pedes ipsorum suppositos, aliquando quidem abstrahere involutos simul aggravantes et trahentes, aliquando autem dentibus aut palatis percutientes aut suburgentes, et per omne ad tristitiam mittere machinatos : esse autem et viros quosdam in mediis serpentibus contra viros constitutos commoventes simul et subimpingentes et percutientes. Videbantur autem esse casuri illi, partim quidem inviti, partim autem et voluntarii, aut a malo aut coacti paulatim simul et persuasi.

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Porro deorsum respectando Carpus se vidisse asserebat, ipsum quoque pavimentum instar vastæ cujusdam tenebricosissimæque voraginis diffissum, illosque viros quos diris devoverat ante se ad os voraginis trementes stare, ac miserabiles, tamquam jamjamque præ pedum lubricitate collapsuros : inferni autem e voragine serpentes emergere cernebat, circa tam labiles illorum pedes, modo quidem in gyrum actos, et implicitos simul pertrahentes, modo quoque dentibus et caudis incendentes ac demulcentes, omnibusque modis eos in voraginem præcipites dare molientes : fuisse autem et viros quosdam in medio, qui adversus eos una cum serpentibus impetum facerent, exagitando una, et impellendo atque feriendo ; visos autem esse viros illos lapsui appropinquare, partim quidem invitos, partim vero sponte, a malo ita sensim coactos et simul persuasos.

25

ANTIQUA TRANSLATIO.

Dicebat autem Carpus seipsum delectari et deorsum inspicientem, superiora vero negligere : molestari autem et pusillanimem esse, quoniam nondum ceciderant et rei, multotiens superpositum et debilitatum et contristatum fatigari : et respicientem difficulter videre quidem rursus cœlum sicut ante viderat.

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Referebat autem Carpus, se, dum inferiora respiceret, fuisse delectatum, superiora negligendo ; cum vero graviter et indigne ferret illos necdum cecidisse, atque ad hanc rem sæpe frustra incubuisset, indignatum iis et imprecatum esse. Et cum vix tandem revocatis ad superna luminibus, vidisset quidem denuo sicut prius cœlum,

26

ANTIQUA TRANSLATIO.

Jesum autem, miseratum quod fiebat, consurgere ex supercœlesti throno, et usque ad ipsos descendentem, manum bonam extendere, et Angelos cum ipso accipientes alium aliunde tenere viros, et dicere Carpo Jesum : « Manu jam « extenta percute contra me, de cæte- « ro paratus enim sum et rursus pro « hominibus salvandis pati : et hoc « amicum mihi, non quod alii peccent « homines. Sed vide si bene habent ti- « bi mansionem in hiatu et cum ser- « pentibus commutare pro mansione « cum Deo et bonis amatoribus homi- « num Angelis. » Hæc sunt quæ ego cum audierim, credo vera esse.

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Jesum vero, miseratum quod fiebat desuper cœlesti throno descendisse, atque ad ipsos accedentem benignam iis manum porrexisse, angelosque una opem conferentes, alterum virorum ex altera parte retinuisse, Jesumque ipsi Carpo dixisse : Manu jam extensa percute me, siquidem adhuc paratus sum denuo pro hominibus salvandis pati, illudque libentissime, ne demum alii homines peccent. Cæterum considera, num tibi expediat hanc istiusmodi hiatus et et cum serpentibus mansionem Dei ac bonorum clementissimorumque angelorum consortio præferre. Hæc sunt, quæ ego cum audierim, vera esse credo.

DIVISIO ET EXPOSITIO TEXTUS.

Hebræorum historiæ dicunt, o nobilis Demophile, etc.

Altiora te ne quæsiteris, et fortiora te ne scrutatus fueris. Eccli. III, 22. In his verbis præcipitur, ne aliquis assumat sibi ea quæ sunt supra suam potestatem, quæ *altiora* dicuntur : et ne ingerat se in digniora, quia proprie stulto convenit : quæ dicuntur *sortiora*, quia incrustabilia debent esse his qui non sunt digni habiti ad participationem eorum.

Unde ex verbis istis potest trahi materia hujus epistolæ, in qua Beatus Dionysius arguit Demophilum de temeritate et impietate. Cum enim quidam peccator ad pœnitentiam conversus venisset ad sacerdotem quemdam, absolutionis causa, sacerdos induxit eum in sancta sanctorum, qui erat locus ubi sacerdotes intererant divinis mysteriis : et quia hoc erat contra consuetudinem (quia tunc de novo pœnitentes computabantur inter ordines purgandorum qui excludebantur a sacris, et non licebat eis accedere ad sacra loca, ut patet ex *Ecclesiastica hierarchia*) iratus Demophilus monachus intravit in sancta sanctorum, et cum injuria corporali et verbis injuriosis exclusit sacerdotem simul et pœnitentem, quamvis pœnitentes precarentur ne hoc fieret, et excluso sacerdote retinuit sibi custodiam sanctorum, et scripsit Dionysio commendans se de hoc facto, quasi liberantem sancta loca ab immunditia.

Et Dionysius arguit eum in hac epistola de duplici temeritate : quia sacerdotem arguere ausus fuerit : et quia in sancta intravit, cum hoc non liceret monachis, sed debent stare ad ostium chori. Arguit etiam eum de impietate, qua pœnitentem petentem veniam exclusit.

Dividitur ergo ista epistola in duas partes. In prima arguit eum ex sacris Scripturis. In secunda ex visione cujusdam sancti viri, ibi (§ 21), *Et si vis et divinam visionem*, etc.

Prima autem dividitur in duas. In prima arguit ipsius impietatem ex testimoniis Scripturæ. In secunda arguit temeritatem ejus ex ordine hierarchico, ibi (§ 6) *Nunc igitur audi nostra*, etc.

Prima dividitur in duas. In prima contra ipsius impietatem ponit testimonia Scripturæ, quibus mansuetudo vel pietas commendatur. In secunda arguit eum de hoc quod contraria fecit, ibi (§ 5) *Demophilus autem*, etc.

Prima dividitur in tres. In prima commendat mansuetudinem ab exemplis Patrum Veteris Testamenti. In secunda, ab exemplis Angelorum, ibi (§ 3), *Sed ad superius respiciamus*. In tertia, per exemplum ipsius Christi, ibi (§ 4), *Sed vere boni*, etc. Circa primum ponit sex exempla, primum de Moyse, secundum de David, ibi (§ 2), *Quid autem et Dei patrem*, etc. Tertium de quodam præcepto veteris legis, ibi, *Et quidem et lex bona*, etc. Quartum de Jacob, ibi, *Et Jacob*, etc. Quintum de Joseph, ibi, *Et Joseph*, etc. Sextum de Abel, ibi, *Et Abel simpliciter*, etc.

Circa primum duo facit. Primo commendat mansuetudinem Moysis. Secundo ostendit in quo fuit mansuetus, ibi, *Sed et quando adversus*, etc.

Dicit ergo primo (§ 1), quod Hebraicæ B
historiæ tradunt Moysen dignum factum

Dei apparitione, propter multam mansuetudinem. Et hoc probat dupliciter : primo quia si aliquando Scriptura perhibet eum exclusum a visione divina, prius excludit ipsum a mansuetudine, sicut dicitur, quod Moysi superbienti et divinis consiliis resistenti, iratus est Dominus furore. Hoc quidem nostra littera non habet, sed sumitur de circumstantia litteræ, Num. xx, 12, ubi dicitur ad eum et Aaron : *Quia non credidistis mihi, ut sanctificaretis me coram filiis Israel, non introducetis hos populos*, etc. Mansuetudinem quidem amiserat, quando propter tumultum populi in dubietatem versus, non sanctificavit Dominum, dicens (xx, 10) : *Audite rebelles et increduli : num de petra hac vobis aquam poterimus ejicere?* Et Deut. I, 37, dicitur : *Mihi quoque iratus propter vos est Dominus.*

Secundo probat : quia quando commendatur sicut dignus dignitatibus prælationis populi, per indicationem divinam sibi collatis, laudatur ex eminenti Dei imitatione, scilicet ex mansuetudine super omnes homines : quia dicitur Matth. XI, 29 : *Discite a me, quia mitis sum*, etc. Dicitur enim (quando Maria et Aaron jurgati sunt contra ipsum, de prælatione populi) quod erat mansuetus valde *super omnes homines qui morabantur in terra* (Num. XII, 3). Et propter hoc statim in eodem capitulo vocabatur famulus Dei, et magis dignus ad visionem Dei, quam aliquis aliorum Prophetarum : unde ibi dicitur (XII, 6 et seq.) : *Si quis fuerit inter vos Propheta, in visione apparebo ei :... at non talis servus meus Moyses :... ore enim ad os loquor ei : et non per ænigma et figuras Dominum videt.* Unde patet per hoc, quon mansuetudo facit dignum Dei visione : quia ea amota, amovetur, et posita, ponitur.

DUBIUM.

1. Sed VIDETUR hoc esse falsum : quia mansuetudine componitur corpus vel quietatur : sed visio Dei est perfectio animæ : ergo videtur, quod non debeatur mansuetudini visio divina.

2. Præterea, Matth. V, 8, promittitur visio mundis corde, mitibus autem possessio terræ : ergo non debetur mansuetis divina visio.

Sed dicendum, quod in anima (cum sit simplex) non est aliqua differentia ex ipsa, sed tantum ex corpore, cujus turbatione turbatur anima : et ideo ad compositionem vel quietem corporis, sequitur quies in anima, et fit potens ad intelligendum, sicut dicit Philosophus, quod in sedendo, et quiescendo, id est, in residentia et quiete humorum fit anima prudens et sciens. Et ideo dicimus, quod mansuetudo est dispositio remota, ad visionem Dei præparans animam per compositionem corporis sive quietationem : sed cordis munditia est propinqua. Et per hoc patet solutio ad objecta.

EXPOSITIO TEXTUS.

Deinde ostendit in quo fuerit mansuetus, et ponit duo in quibus apparuit ejus mansuetudo. Primum est, Num XVI, 7 et seq., quando Core et Dathan et Abiron ac Hon de tribu Ruben insurrexerunt contra eum, pro principatu sacerdotii et principatu gentis : volebant enim principarum populi sibi vindicare Hon, qui erat de tribu Ruben, et Core qui erat de tribu Levi, volebat enim esse summus sacerdos. Sed ipse *excessit*, id est, dimisit *omnem jactantiam et ambitionem*. Non enim prætulit se illis, neque pugnavit pro principatu : sed concessit, quod acciperet populi prælationem quemcumque Dominus judicaret. Unde dixit : *Quemcumque elegerit* Dominus, *ipse erit sanctus*. Secundum est, Num. XIV, 1 et seq. Et consurrexerunt in ipsum multitudo filiorum Israel, murmurantes contra eum et Aaron et comminabantur improperantes priora, dicentes : Vos interfecistis populum Domini : et jam orta seditione et tumultu populi crescente, pene prævaluerant contra eum, nisi quod fugit ipse et Aaron in tabernaculum : et Moyses invocabat Dominum ad salvationem populi, et dixit ad Aaron, quod acciperet thuribulum et iret ad populum, et rogaret pro eis. Confidebat enim, quod ipse non esset causa *in agressis*, id est, in malis quæ populus inchoaverat : et sciebat quod ille qui debet loqui Deo, oportet eum fugari a contrariis ad similitudinem Dei quantum possibile est, vel melius figurari : et oportet quod sit sibi conscius operationum quas Deus amat, quæ sunt mansuetæ operationes. Unde dicit Philosophus in *Ethicis*, quod « si aliquæ operationes « humanæ amarentur a Diis, illæ maxi- « me sunt in quibus homines imitantur « Deos. »

Deinde (§ 2) ponit secundum exemplum de David, qui dicitur Dei pater, E quia ex ipso natus est Christus secundum carnem : et de hoc quidem dicit Dominus : Inveni virum secundum cor meum : quasi ita misericors et mansuetus sicut et ego : quia erat in se bonus et inimicis bonus : quia Saul persequentem ipsum noluit occidere, ut patet in primo Regum (XXIV, 5 et seq.).

Deinde ponit tertium exemplum de lege, quæ præcipit jumentis inimici providere, Exod. XXIII, 4 : *Si occurreris bovi inimici tui, aut asino erranti, reduc ad eum.*

Deinde ponit quartum exemplum de Jacob, qui per innocentiam justificatus est, dum ad fratrem persequentem mansuete se habuit, fugiendo eum, et verba pacifica loquendo (Genes. XXVII et XXXIII).

Deinde ponit quintum exemplum de Joseph, qui non se vindicavit de fratribus qui eum vendiderant, sicut patet, Genes. L, 19 et seq.

Deinde ponit sextum exemplum de Abel, qui ambulavit cum fratre homicida sine suspicione (Genes. IV, 8 et seq.).

Deinde colligit universaliter, quod omnis sacra Scriptura laudat bonos, qui non præintendunt aliis facere malum, neque per malitiam aliorum transmutantur a prima bonitate (sicut enim dicit Glossa in Matth. V, 4. « Mitis est, quem « nec rancor nec ira afficit, sed omnia « æquanimiter sustinet »), sed ad similitudinem Dei malis et inimicis benefaciunt, et extendunt etiam in eos suam bonitatem, et provocant eos per mansuetudinem ad similem bonitatem.

F Deinde (§ 3) manifestat (quasi transeundo) per exemplum Angelorum, et dicit, quod vult respicere *ad superius* quasi ad ipsius Dei mansuetudinem, et non curat dicere mansuetudines sanctorum virorum, neque bonitates Angelorum, qui amant homines et miserantur gentium, sicut patet in Dan. x, quod Angelus egressus est in auxilium populi Hæbreorum : et deprecantur etiam Deum pro hominibus, sicut patet Zach. I, 12, de Angelo qui clamavit ad Deum, et dixit : Usquequo Domine non ædificabuntur civitates Judæ? Et etiam increpant *multitudines*, id est, populos malum operantes, sicut patet in libro Judicum, quando apparuit Angelus, et reprehendit filios Israel. Et etiam tristantur in malis hominum : unde dicitur Isa. XXXIII, 7 : *Angeli pacis amare flebunt.* Et gaudent in salvatione hominum, qui convertuntur ad salutem, sicut dicit Luc. XV, 7 : *Gaudium erit in cœlo super uno peccatore pœnitentiam agente.* Nec oportet alia dicere quæcumque sacra Scriptura tradit de beneficiis Angelorum, et commemorat.

G Deinde (§ 4) ponit exemplum de mansuetudine Christi, et primo respectu omnium causatorum, secundo etiam respectu eorum, qui ab ipso recedunt, ibi, *Quid autem et quod recedentes*, etc.

Dicit ergo primo : ita non oportet dicere de bonitate hominum et Angelorum, sed ipsius Christi *radios beneficos*, id est, emanationes, suæ bonitatis ostensivas, quibus nobis bonum facit, *in silentio*, id est, in quiete mentis tacentis, *recipientes, ab ipsis*, id est, ut per ipsos *illuminemur* ad videndum et imitandum divinas Dei operationes : ex ineffabili enim bonitate ejus est, quod omnia ad esse perduxit, et quod omnia esse facit conservando in esse, et omnia vult assimilare sibi, communicans eis propria sua, secundum eorum capacitatem.

Deinde ostendit mansuetudinem ejus circa inimicos, dicens, quod etiam *recedentes* ab ipso, amat, et certat revocare ad se, et vult quod non despiciantur ab amicis suis : etiam amabiliter se habet, *conterentibus seipsos*, id est, eos qui sua bona deliciose vivendo consumunt, sicut dicitur de filio prodigo : *Et vane incusantes* patienter *sustinet* sicut fratrem majorem : *et ipse excusat*, dicens : *Perierat, et inventus est* : et promittit quod curabit eos, et restituet in propria bona, etc. Prosequitur enim parabolam de filio prodigo recepto a Patre, *ut sit omnium lætantium habitatio.* Hoc sumitur de Psal. LXXXVI, 7 : *Sicut lætantium omnium habitatio est in te.*

Deinde (§ 5) arguit Demophilum de hoc quod contraria prædictis fecit, dicens, quod Demophilus recte increpatur, et quicumque alius, non solis malis, sed et bonis mala inferens, et in hoc bonum ei impeditur, dum provocatur ad Dei similitudinem. *Inquam*, id est, dico, vel « inquit » secundum aliam translationem, id est, aliquis vere potest dicere, quod Deum bonum decet lætari in perditorum salvatione et vita morientium, sicut Deus dicit de filio prodigo : *Mortuus erat, et revixit : perierat, et inventus est.*

Et super humeros levat difficulter conversum, et convocat bonos Angelos ad lætitiam. Hoc sumitur de parabola de centum ovibus, Luc XV, 4. *Et ingratis est bonus, et solem suum*, etc. Matth. V, 45. *Et animam suam ponit pro refugientibus*, id est, inimicis, ad Rom. V, 6 et seq. Sed tu non ita fecisti : sed, sicut scripsisti mihi, *retrusisti*, id est, exclusisti peccatorem pœnitentem procedentem ad pedes sacerdotis, *nescio quomodo præsens :* quia non licebat tibi intrare locum illum : et ille pœnitens precabatur te, et confitebatur se venisse ad pœnitentiam, et *tu non horruisti*, id est, non miseratus es ejus : *sed et sacerdotem temere repulisti* a sacro loco, *cum injuria corporis*, injecisti enim ei manus violentas, et dixisti eum esse miserabilem, quia justificavit impium. Et dixisti ad ulti-

mum : *Exi cum similibus*, id est, cum peccatoribus, sicut tu es : *et insiluisti ad adita*, id est, ad portas sanctorum, scilicet chori, *cum non esset* tibi *fas*, *et sancta sanctorum confregisti*, id est, locum, ubi colebantur divina, et ubi sunt clerici : et tamen commendasti te, quod salvaveris loca sancta, quæ corrumpenda erant, et quod adhuc custodias ea.

DUBIUM.

SED VIDETUR, hoc esse falsum : quia a correctione nullus excluditur : ergo etiam sacerdotes et prælati corrigendi sunt a subditis. K

Dicendum ad hoc, quod non intendit prohibere correctionem, quæ est ex charitate, cujus ordinem Deus in Evangelio docet, Matth. XVIII, 15, scilicet quod prius *arguas eum inter te et ipsum solum*, etc., sed correctionem quæ est ex auctoritate, quæ est superiorum in subditos, et non e contrario : et hanc sibi iste assumpsit, quia imposuit pœnam excludendo eum a sacris.

EXPOSITIO TEXTUS.

Deinde (§ 6) arguit temeritatem ipsius, ex ordine hierarchico, et primo ostendit propositionem. Secundo inducit similitudinem in principatibus humanis, ibi, *Et quidem de principatu gentis*, etc.

Circa primum tria facit. Primo ostendit quomodo secundum ordinem hierarchicum non liceat sibi arguere sacerdotem. Secundo ponit quomodo hoc significatur ex ordine hierarchico, ibi (§ 7), *An non sancta signa istud clamant*, etc. Tertio ostendit, quod ipse totum pervertit, ibi (§ 8) *Donec tyrannice*, etc.

Circa primum duo facit. Primo ponit propositionem, secundo removet quamdam excusationem illius, ibi, *Si enim inornatus*, etc.

Dicit ergo primo : Nunc audi quid ego rescribo ad tuas litteras : dico scilicet, quod *non est fas ministris*, id est, diaconis, qui sunt supra te, et multo minus tibi, et monachis qui sunt de ordine tuo, redarguere sacerdotem, etiamsi fecerit aliquid contra legem Dei impie vel contra ordinationem Ecclesiæ.

Et tunc quia posset dicere, quod hæc fecerit propter Deum, consequenter dicitur, quod nullam rationem habet ut sit pro Deo illud quod est contra ordinem traditum a Deo : quia *inornatus*, id est, L

vitium, quod opponitur virtuti quæ ornat animam, et *inordinatio* contra ordinem hierarchicum, *est excessus divinissimorum et diffinitionum*, id est, determinationum ad statuendum, *et legum* quæ sunt scriptæ. *Verbum enim Dei non est divisum in seipso*, quia non posset stare regnum Dei : *Omne enim regnum divisum contra se desolabitur*, Matth. XII, 25. Est autem divina lex talis, quod judicium omnium est Dei per auctoritatem, sicut dicitur Deuter. I, 17. *Sacerdotes autem post* Episcopos, quos vocat *hierarchas*, *sunt Angeli*, id est, nuntii, et *recitatores divinorum judiciorum*, sicut dicitur Malach. II, 7 : *Angelus* enim *Domini exercituum est. Ab ipsis*, scilicet sacerdotibus *edocere*, passivum, id est, disce, *divina per medios ministros*, id est, diaconos, *sicut tibi convenit*, id est, secundum dispositionem tui ordinis : quia diaconi sunt medii inter sacerdotem et populum, *per quos*, scilicet sacerdotes, *et esse monachus dignus habitus es* : quia sacerdotes consecrabant monachos ut dicitur in *Ecclesiastica hierarchia* : et ita fuit transgressio divinæ legis, quando exercuisti judicium in sacerdotes, per quos in te debuit devenire : et sic non potuit esse pro Deo.

M Deinde (§ 7) probat hunc ordinem, per ea quæ symbolice fiunt in Ecclesia. Quia *sancta sanctorum*, id est, altare, sunt separata ab omnibus, quibus significatur Deus, et *eis appropinquant* perfectores, id est, Episcopi, et post sacerdotes, et post diaconi : et vocat *ornatus* ordines, propter characterem, quo anima ornatur : et post eos ordinantur monachi juxta portas chori, *juxta quas, et perficiuntur*, id est, consecrantur, et stant juxta eas dum divina peraguntur, non tamquam custodes ipsarum (quia hoc potius est diaconorum, vel ostiariorum) sed ut cognoscant seipsos esse medios inter populum, qui est extra, et sacerdotes qui intus sunt. Unde patet per ipsam dispositionem, qua stant in Ecclesia singuli in locis suis, quod per principatum sanctorum ordinationis, scilicet per Deum, vel per Apostolos, statutum est, quod monachi sumant divina mediantibus illis qui sunt intra chorum, scilicet sacerdotibus et diaconis, ita quod illi sumant, et illi interiores tradant ea : quia illi adstant circa altare et vident divina sine velatione : in quo significatur, quod debent ea tradere illis, qui sunt extra, scilicet monachis, qui sunt in ordine perficiendorum : et populo, qui est in ordine illuminatorum : et purgandis sicut catechumenis, et aliis, de quibus dictum est in *Ecclesiastica hierarchia*.

Deinde (§ 8) ostendit qualiter ipse transgressus est istum ordinem, dicens : Hæc quæ dixi, hactenus observata sunt, donec tu violenter eduxisti ad tuam potestatem *sancta sanctorum non volentia*, id est, non decentia re : et tamen laudas te de hoc ; quod custodis ea, cum tamen nihil dignum sacerdotio habeas, cui ordini commissa est corona : et cum veritatem sacræ Scripturæ non didiceris, non times quotidie impugnare ipsam, per aversionem audientium, dum eam male exponis, assumens sacerdotum officium, quorum est docere legem.

Et quidem si de principatu, etc. Hic (§ 9 et seq.) ostendit per similitudinem principatus humani, quod non debuit usurpare ea quæ non erant sui gradus. Et dividitur in duas partes. In prima ostendit eum reprehensibilem de temeritate, etiamsi licitum actum exercuisset. In secunda autem arguit eum de inhumanitate actus, ibi (§ 17), *Sed de inhumanitate*, etc.

Prima dividitur in duas : in prima arguit eum de hoc quod usurpat alienum officium, etiamsi rem licitam fecisset. In secunda ponit excusationem ejus, et removet eam, ibi (§ 12), *Quid igitur dicis*, etc.

Circa primum tria facit. Primo ostendit per similitudinem humani principa-

tus, quod reprehensibile est superioris officium usurpare. Secundo per exaggerationem ejus ostendit, quod etiamsi licitum sit quod exercetur, et bonum in se, tamen reprehensibile est, ibi (§ 10), *Et hæc oporteret dicere*, etc. Tertio excludit propositionem, ibi (§ 11), *Quare non est fas*, etc.

Circa primum tria facit. Primo ponit quomodo ponitur transgressio, quæ est contra officium humanum. Secundo, quomodo punitur transgressio, quæ est contra ipsum principem, ibi, *Et si principem*, etc. Tertio, concludit ex hoc, eum esse reprehensibilem, ibi, *Tu autem homo audax*, etc.

Dicit ergo primo (§ 9), quod in humanis officiis si aliquis sibi usurparet aliquid de principatus potestate, quod sibi non esset commissum a Rege, juste puniretur, quasi transgressor contra usurpatum officium : ut si miles tribuni officium usurparet : est enim officium, secundum Tullium, « congruus actus personæ, secundum statuta patriæ, quæ « principis auctoritate firmantur : » et ideo officium per se invadens, juste a principe punitur : et multo magis si in ipsum principem insiliat, arguens eum, quod quosdam absolvit et quosdam condemnat : quia si verbis, necdum injuria corporis, eum arguat, videtur quod auferat ei principatum, dum super eum se exaltat, eum arguendo : et ideo juste punitur.

Deinde quod concludendo miratur quomodo ipse cum sit homo, ita præsumptuosus fuerit contra ipsum bonum Deum, et ejus legis ordinationem, quæ supra posita est.

Deinde (§ 10) ostendit, quod si licitum actum fecisset, reprehendi debebat : quia alienum officium usurparet. Et dicitur : *Et hoc oportet dicere*, contra eum qui supra suam dignitatem præsumens, recta ageret. Quasi dicat : Ego contra te habeo graviorem reprehensionem : quia etiam non convenientem, sed illicitum actum perpetrasti, quiam etiam hoc nullus debet considerare quasi bonum, scilicet facere bona quæ sunt supra suam dignitatem. Quia Ozias nihil inconveniens facere volebat, cum assumpto thuribulo thus adolere volebat : tamen quia non erat sui officii, lepra percussus est. Legitur II Paral. XXVI, 20. Et similiter Saul sacrificans, bonam rem fecit : tamen quia non erat suum, a Samuele reprehensus est (I Reg. XIII, 13). Similiter dæmones evangelizantes Christum, inquietantur a Christo, quia non erat ipsorum, Luc. IV, 41. Et similiter in lege interdicitur ne sit aliquis Episcopus vel summus sacerdos alienus a semine Aaron. Exodi, XXVIII, et Ezech. XLIV. Et ibidem dicitur, quod unusquisque sit in ordine sui ministerii. Et ad Hebr. IX, 7, et Exod. XXX, 10, dicitur, quod solus ingrediebatur semel in anno ad sancta sanctorum princeps sacerdotum, et tunc dicebatur esse mundatus secundum omnem ritum legis. Et Num. IV, 15, dicitur, quod sacerdotes cooperiant sancta, et levitis non licet tangere ea, ne moriantur. Et similiter Dominus iratus in protervitate Oziæ qui volebat offerre incensum, ut dicitur II Paral. XXVI, 16 et seq. : vel forte debet esse Ozæ, et tangitur historia quæ est in II Reg. VI, 6 et 7, quando Oza tetigit arcam, et iratus est ei Dominus. Et Maria soror Moysis facta est leprosa, quia voluit imponere legem Moysi (Num. XII, 10). Et in filios Scevæ insiluerunt dæmonia, quando ad invocationem nominis Christi et Pauli conjurabant ipsa, sicut legitur Actuum XIX, 16, et Jerem. XXIII, 21 : *Non mittebam eos, et ipsi currebant*, etc. Et Isa. LXVI, 3 dicitur, quod qui sacrificat vitulum, sicut qui occidit canem. Et Matth. VII, 22, dicens, *In nomine tuo virtutes multas fecimus ? respondetur*, *Non novi vos*, scilicet per approbationem, etc.

Deinde (§ 11) concludit, quod ex omnibus his quæ dicta sunt ex sacris Scrip-

turis, patet quod nulli licet exsequi ea quæ non competunt suæ dignitati, etiamsi sint sancta et justa : sed unusquisque debet intendere et cum deliberatione explere ea quæ sunt secundum gradum, et non quærere altiora, sicut dicitur Eccli. III, 22 : *Altiora te ne quæsieris*. Unde bene dicit, quod intromittere se iis quæ ad ipsum non pertinent, est occulta superbia : etsi videatur quædam obsequiositas.

R

Deinde (§ 12) ponit excusationem vel objectionem illius : et secundo ponit responsionem ejus, ibi (§ 13), *Ego autem respondebo*, etc.

Objectio autem fundatur contra duo quæ dixerat, scilicet quod a sacerdotibus sunt recipienda divina, et quod non sunt a subditis arguendi correctione auctoritatis. Contra hoc secundum, primo objicit : si sacerdotes aliquid impie agunt contra Dei cultum, aut in aliquo alio offendunt, et nullus arguat eos, relinquitur eis gloriari de lege, inhonorando Deum per legis transgressionem, quod irridet Apostolus ad Rom. II, 23. Contra aliud objicit, quod ignorans, et obtenebratus, et impius scilicet non credens, non potest annuntiare quod nescit, neque illuminare, neque Spiritum sanctum dare : sed sacerdotes mali non cognoscunt potestatem divinarum virtutum, sicut dicit Dominus, Ezech. XXII, 26 : ergo non possunt eas annuntiare populo : sunt autem obtenebrati, sicut dicitur in prima canonica Joannis, II, 10 : *Qui odit fratrem suum, in tenebris est* : ergo non possunt illuminare. Iterum nec si Spiritus sanctus est credunt (sumitur de Act. XIX, 2) *habitu* virtutis, *et veritate* operis : ergo non possunt eum dare.

S

Deinde (§ 13) solvit, et primo concedit concedenda. Secundo arguit eum de hoc in quo decipiebatur, ibi (§ 14), *Sed neque Demophilo*, etc.

Circa primum duo facit. Primo ponit causam quare respondere objectioni suæ velit. Secundo incipit solvere quod dictum est, ibi, *Etenim unusquisque*, etc.

Dicit ergo primo (§ 13), quod vult sibi respondere : quia cum non sit sibi inimicus, sed specialis amicus (quia fecit eum monachum) non vult pati quod acquiratur a satana, quod posset contingere, si dictæ objectioni inhærens, et in temeritatem et in hæresim laberetur.

Deinde concedit quæ concedenda sunt, quod malus sacerdos est multum arguendus : et primo ponit quid debeat esse in sacerdote : secundo increpat sacerdotem qui in contrarium labitur, ibi, *Si igitur sacerdotum*, etc.

Dicit ergo primo, quod ordo eorum qui sunt immediate circa Deum et divina, est dignior eo qui est absistens et magis remotus : et quanto sunt propinquiora divino lumini quod est Deus, tanto magis sunt luculenta in se, et magis illuminantia alios. Et ista appropinquatio non debet accipi secundum situm loci, sed secundum idoneitatem recipiendi a Deo. Magis enim debent esse idonei Episcopi quam Sacerdotes, et sic de aliis.

DUBIUM.

Sed videtur hoc esse falsum : quia sicut dicit Augustinus, « Idem facit in spiritualibus ordo, quod in corporalibus « situs : » sed in corporalibus illud quod est inferius, illuminat superius, sicut sol omnes superiores stellas : ergo videtur, quod ita sit in spirituali lumine.

Ad illud dicendum, quod illuminatio corporalis est situalis et ad determinatam distantiam, cum lumen sit finitæ virtutis : et ideo oportet, quod fons luminis ut possit undique illuminare, scilicet sol, sit in medio et non in summo : sicut etiam cor in animali, quod est principium vitæ : sed hoc non oportet esse in lumine spirituali, cujus virtus est infinita, et actio non situalis : et ideo fons spiritualis luminis non ordinatur post quædam alia.

Deinde concedit, quod mali sacerdotes sunt valde increpandi.

DUBIUM.

Ad evidentiam eorum quæ hic dicuntur, quæritur utrum mali sacerdotes possint conficere Ecclesiastica sacramenta? Et videtur, quod non.

1. Quia ille qui perfecte cecidit ab ordine, non habet actus illius ordinis : sed malus sacerdos perfecte cecidit a sacerdotali ordine, ut in *littera* dicitur : ergo non potest conficere Ecclesiastica sacramenta, quod est actus sacerdotalis ordinis.

2. Ad idem, Sacramenta non consecrantur blasphemiis : sed orationes quas faciunt mali sacerdotes super symbola, sunt blasphemiæ, sicut in *littera* dicitur : ergo non consecrant Ecclesiastica sacramenta.

3. Ad idem, Malach. II, 2, Dominus malis sacerdotibus dicit : *Maledicam benedictionibus vestris :* sed illa quibus Deus maledicit, non consecrantur : ergo per benedictiones malorum sacerdotum nihil consecratur.

4. Præterea, Deus dedit potestatem consecrandi Apostolis et Apostolicis viris : sed cum Apostolici sint magis vita quam potestate, mali sacerdotes non sunt Apostoli, et ita non possunt consecrare.

Sed dicendum, quod in sacerdote debent esse tria, ordo, jurisdictio, vita. Ordo datur sibi per impressionem characteris, jurisdictio in commissione plebis, vita facit idoneum ad consecrandum. Quia igitur ordo potestas quædam est, eo manente ordine, manet essentialis actus qui est conficere sacramentum, sive sit extra Ecclesiam, sive intra, dummodo formam servet : sed in hunc actum non potest aliquis sine ordine, etiamsi alia duo habeat. Sed tamen differentia est : quia si cum ordine alia duo habeat, conficit sacramenta ad salutem animæ suæ : si autem altero eorum careat, acquirit sibi perditionem, quamvis conficiat. Et hoc est intelligendum in iis in quibus requiritur jurisdictio, sicut in collatione ordinum : sed in sacramento Eucharistiæ non requiruntur hæc tria : sed sufficit bona vita cum ordine.

Ad primum vero dicendum, quod malus sacerdos cadit a re ordinis, quæ est gratia : sed non a sacramento quod est character.

Ad secundum dicendum, quod dicuntur *blasphemiæ*, non secundum substantiam, sed secundum effectum : quia propter malos sacerdotes blasphematur nomen Dei : vel propter suam virtutem, quia efficiunt reatum in sacerdote, sicut blasphemiæ.

Ad tertium dicendum, quod benedictiones quibus sacerdotes consecrant sacramenta, non sunt ipsorum, sed Dei : et ideo illis non maledicit Deus. Vel dicitur maledicere benedictionibus eorum, id est, iis quos benedicunt, quia benedi-

cunt dignos maledictione. Vel benedictionibus, id est, primitiis et decimis, quæ pro benedictionibus accipiebant.

Ad quartum dicendum, quod non dedit potestatem Apostolicis vita tantum : quia nec omnibus Apostolis dedisset, sed Apostolicis potestate, quantum ad necessitatem sacramenti, et vita, quantum ad idoneitatem. Dicit ergo, quod ex quo ordo sacerdotum est illuminativus, ut Deo propinquus, qui non est illuminans, cadit a sacerdotalis dignitatis idoneitate, et multo magis qui non est in se illuminatus : et iste sacerdos malus si apponat manum sacerdotalibus rebus, audax est præsumptione, quæ est peccatum mortale. Ex quo confirmatur sententia Magistrorum dicentium, quod Sacerdos qui est in mortali peccato, quandocumque tangit sacras vestes, aut cantat, aut facit aliquid de ordine suo, peccat mortaliter. Alia plana sunt ex dictis.

Sed sciendum, quod *indumenta* vocat vestem sacerdotalem sive exteriorem sive interiorem, scilicet characterem.

DIVISIO ET EXPOSITIO TEXTUS.

V Deinde (§ 14) arguit eum de hoc quod erraverat : et circa hæc tria facit. Primo ostendit ex præcepto legis, et exemplo Angelorum, quod etiam quæ justa in se sunt, non est justum cuilibet exsequi. Secundo ostendit quæ justa exsequi debeat Demophilus, ibi (§ 15) *Demophilus autem,* etc. Tertio ostendit quorum sit alta justa exsequi, ibi (§ 16), *Tibi autem divini ministri et istis,* etc.

Dicit ergo primo (§ 14), quod quamvis (ut dictum est) justum sit reprehendi malum sacerdotem, non tamen fuit justum, quod Demophilus monachus eum castigaret : quia lex divina præcipit, Deuter. XVI, 20, quod justa non quolibet modo, sed juste mandentur exsecutioni : et hoc fit quando datur unicuique secundum meritum suum, a quibus convenit dare secundum dignitatem et ordinem suum, non ab aliis : sicut justum est, quod Angelis distribuantur divinæ illuminationes et divina officia secundum eorum proportionem : sed non est justum, ut determinentur eis a nobis, sed e contrario : et etiam in Angelis per superiores determinantur inferioribus, et non e converso.

Deinde (§ 15) dicit, quod Demophilo justum est ut exsequatur justa in vires animæ : et hoc erit, quando supponit aliquis vires rationi : tunc enim reddit rationi quod sibi debetur, scilicet dominium, et aliis subjectionem. Et ponit exemplum : sicut si litigaret servus in foro contra dominum, aut filius contra patrem, aut minor contra seniorem, impie faceremus si non auxiliaremur domino, et patri et seniori, quamvis eis subjecti etiam ab ipsis injuriam passi essent : multo magis debemus verecundari, quando in pugna inferiorum virtutum contra rationem, non juvamus rationem, restituentes eam in dignitatem divinam sibi a Deo collatam. Et quia talem justitiam quisque in seipso debet exercere, Paulus I ad Tim. III, 5, dicit, quod non debet superponi ad custodiam Ecclesiæ Dei, qui domui suæ non præfuit bene : quia qui seipsum bene ordinat, potest unum hominem bene ordinare : et qui unum ordinat, et domum potest : et qui domum, et civitatem : et qui civitatem, et gentem breviter, ut dicitur Lucæ, XVI, 10 : *Qui fidelis est in minimo, et in majori fidelis erit* : et e contrario.

Sciendum vero, quod ista translatio, et etiam antiqua in hoc loco vitiosa est : quia transtulerunt loco rationis, verbum, vel sermonem : quia λόγος apud Græcos utrumque significat. Et in fine concludit, quod suum erat determinare de viribus animæ : quod justum est.

DUBIUM.

1. SED VIDETUR, quod hæc nulla sit justitia. Philosophus enim dicit, quod « unius ad seipsum nulla est justitia [1] : » et reprehendit de hoc Platonem, qui contrarium dicebat : ergo videtur, quod de hoc etiam hic reprehendendus sit.

2. Præterea, Justitia est reddere unicuique quod suum est : sed sicut dicit Philosophus, « Concupiscentiæ et furoris « nihil est suum nisi nomine rationis, « sicut servus nihil possidet nisi nomine « domini : » ergo videtur, quod non sit justitiæ subjicere concupiscibilem et irascibilem rationi.

3. Præterea, Hoc magis videtur esse fortitudinis et temperantiæ, quarum est refrænare inordinatos motus virium harum : et sic non videtur esse justitiæ.

Ad hoc breviter dicendum, quod unius ad se non est justitia proprie dicta, sed justitia metaphorica, de qua concedit Philosophus, quod sit unius ad se, vel domini ad servum.

EXPOSITIO TEXTUS.

Deinde (§ 16) ostendit quibus sit justum, in alios justa exercere. Et dicit, Z
quod Demophilo et aliis monachis debent determinare justa diaconi, et his sacerdotes, quibus *hierarchæ*, id est, Episcopi, et his Apostoli, vel Apostolorum successores, sicut Primates et Patriarchæ. Et si unus ex istis erraverit, debet corrigi ab aliis : et sic non pervertetur ordo Ecclesiæ. Et demum recapitulat quod dixerat de ordinatione etiamsi justa fecisset, ut per se patet.

Sed de inhumanitate in virum, etc. AA
Hic (§ 17) arguit eum de inhumanitate actus, et primo ostendit inhumanitatem actus ipsius esse reprehensibilem per se, secundo per oppositionem ad Christum, ibi (§ 18), *Cæterum thearchicus*, etc.

Dicit ergo primo (§ 17), quod nescit quomodo sufficienter possit plangere *contritionem*, id est, casum ejus quem specialiter sibi dilectum dicit, quia consecravit eum in monachum ad expiationem pro enormitate delicti. *Etenim cujus famulum te esse a nobis ordinatum arbitraris : etenim nisi boni*, scilicet Dei : antiquitus enim monachus, alio nomine *therapeuta* dicebatur, ut dictum est in *Ecclesiastica hierarchia*, quasi famula-

[1] Cf. Lib. V Ethicorum, cap. 11.

tor, quia in obsequium Dei deputatus erat, relictis saecularibus curis. Et dicit, quod nisi se corrigat, necesse est quod sit alienus et ab ipso diacono ordinante ipsum, et a monachatu in quo ordinatus erat. Et tunc maxime dicit, quod quærat sibi alium Deum et sacerdotes qui magis deprædentur animam ipsius quam perficiant : et tunc erit inflexibilis monachus, aut minister *amicæ inhumanitatis*, id est, dæmonum, quibus inhumanitas amica est. Et ut continuet se ad exaggerationem criminis, subjungit, quod cum non simus ex toto perfecti, indigemus etiam in nobis divina benignitate : aut nos qui sumus a populo segregati, sicut eloquia dicunt [1], *duplex peccatum committimus secundum impios*, id est, quantum pertinet dicere ad illos, qui mali sunt : quia et nobis ipsis et aliis qui nos imitantur, causa perditionis sumus. Et tamen nescimus in quo offendimus.

Et deinde invehitur contra eum, et dicit, quod de facto suo *stupuit cœlum*. Metonymia est, et ponitur continens pro contento, id est, Angeli qui sunt in cœlo : et sumitur ex Jerem. II, 12. Et dicit, quod ipse totus exhorruit, et quod non credit sibiipsi : et si ipse non suis litteris scripsisset, nullus potuisset ei persuadere quod Demophilus faceret aliquid, in quo ostenderet se putare, quod Deus qui ad omnia bonus est, solos homines non amet : aut quod ipse non indigeat misericordia Dei. Sed sacerdotes qui condescendunt infirmitatibus populi, scientes etiam se circumdatos infirmitate, degradat, pellendo eos de Ecclesia. Et sumitur ex epistola ad Hebr. v, 2 et seq.

BB Deinde (§ 18) arguit inhumanitatem ipsius quantum ad Christum. Et circa hoc tria facit. Primo ostendit humanitatem Christi, quamvis ipse misericordia non indigeat. Deinde secundo ponit secundam excusationem ipsius et dicit se eam non recipere, ibi (§ 19), *Hæc quidem multiplex est locutio*, etc. Tertio ostendit, quod per usum humanitatis in aliis, sibi primo benefacit, et quod contrarium est de usu inhumanitatis, ibi (§ 20), *Ne, rogo, ne male*, etc.

Dicit ergo primo (§ 18), quod non solum illi qui sunt circumdanti infirmitate, sustinent infirmitates aliorum, *cæterum*, id est, sed, *thearchicus*, id est, divinus principalis, *perfector*, id est, magister, *sanctitatis*, *alia* sanctitate *perfectus est*, quam alii : quia alii sanctificantur per remotionem a peccato vel actuali vel saltem originali : sed Christus numquam fuit non sanctus : sed est in sanctitate factus, et *segregatus a peccatoribus*, sicut ad Hebr. VII, 26, dicitur : et tamen in mundum veniens *facit mansuetum officium pascendarum ovium demonstrationem suæ dilectionis* ad nos. Dicit enim, Joan. x, 11 : *Ego sum pastor bonus*. Et ad Petrum : *Pasce oves meas*, Joan. XXI, 17. Et sicut legitur Matth. XVIII, 22, servum qui noluit conservo suo dimittere debitum, neque in toto, neque in parte, etsi ei totum dimissum esset, vocat malignum. *Serve*, inquit, *nequam*, etc. Et indicat, quod debeat *recipere propria*, id est, pœnas, quas meruit. Hoc timendum est et mihi et tibi. Unde in sua passione impetrat veniam a Patre impie eum crucifigentibus. *Pater*, inquit, *dimitte illis*, etc. Lucæ, XXIII, 34. *Et etiam increpat discipulos*, id est, filios Zebedæi, qui rogabant eum, ut judicaret de impietate Samaritanorum persequentium ipsum, in quantum nolebant ipsum recipere, sicut legitur Lucæ, IX, 55.

Deinde (§ 19) ponit excusationem ipsius dicens, quod hoc multum replicabat, *sursum et deorsum*, id est, ex omni parte in sua epistola, ejus temeritatem osten-

[1] Cf. Matth. XXIII, 2 et seq.

dere, quod non facit ad vindictam suam, sed ad vindictam Dei. Contra quod dicit : Dic mihi : numquid debet bonum fieri per malitiam ? Absit, imo per misericordiam exemplo pontificis quem habemus, qui *potest compati infirmitatibus nostris*, sicut dicitur ad Hebr. iv, 15. *Sed et innocens est*. Matth. xii, 19 : *Non contendet neque clamabit*[1]. Ipse est mitis. *Discite a me, quia mitis sum*, Matth. xi, 29. *Et propitiatio pro peccatis nostris*. I Joan. ii, 2. Et ideo dicit, quod non recipit excusatos motus suos *non zelabiles*, id est, non approbabiles, etiamsi millies ad sui excusationem exemplum de Phinees qui, ut dicitur Num. xxv, 8, zelo Dei commotus perfodit Zambri concubantem cum Madianite, resumeres. Et exemplum Eliæ, qui ut dicitur IV Reg. i, 10 et 12, fecit venire ignem de cœlo, qui consumpsit duos quinquagenarios cum suis militibus. Quia quando discipuli dixerunt ad Jesum, quod similiter faceret, ipse non recepit : quia tunc illi discipuli non erant participes boni et mitis spiritus. Unde dixit eis : *Nescitis cujus spiritus estis*, Lucæ, ix, 55. Et etiam Paulus docet in mansuetudine docere resistentes veritati, II ad Tim. ii, 25, quia ignorantes convenit doceri, non puniri, sicut nec cæcos punimus, sed manu ducimus. Sed tu non ita fecisti, imo peccatorem, qui per pœnitentiam incipiebat respicere ad verum lumen, percussisti in maxilla, et repulisti eum qui cum verecundia accesserat confiteri peccata sua. Et hoc est dignum multo horrore, quod talia feceris ei quem Christus in montibus errantem quærit, etc. et sumitur de parabola centum ovium, Lucæ, xv, 4 et seq.

D Deinde (§ 20) hortatur eum ad humanitatem per bona quæ eam consequuntur, et per mala quæ consequuntur ex contrario : et primo quantum ad damnum et lucrum virtutum, secundo quantum ad præmia, ibi, *Et isti quidem*, etc.

Dicit ergo primo (§ 20) : Rogo ne contra nosipsos consiliemur malum, neque impingamus contra nosipsos ensem exercendo inhumanitatem contra eos : et ingeminat verba ad majorem confirmationem. Connumerat autem seipsum ei, ut facilius admonitionem suscipiat : quia qui vult aut injuriam, aut misericordiam exercere in alterum, non semper proficere potest in ipsum, sed in se semper reportat lucrum virtutum per humanitatem, aut per inhumanitatem passionum inhumanarum, sicut sunt invidia, odium, etc.

Deinde dicit, quod illi qui humanitatem exercent in alios, erunt comites æqualium et sequaces superiorum Angelorum, et in hac vita per similitudinem virtutis, et in futura per similitudinem gloriæ, ubi cum omni pace, liberati a malis, *in ævo*, id est, in æternum *hæreditabunt beatissimos fines*, id est, cœlestis regni terminos, et quod est omnium optimum, semper erunt cum Deo habentes Deum, qui est omnium bonum maximum. Et sumitur de epistola prima ad Thess. iv, 16. Sed illi qui inhumanitatem exercent in alios, cadent a pace divina, et a sua : quia *non est pax impiis*, sicut dicitur Isa. lvii, 21 : et erunt semper cum dæmonibus hic et in futuro sæculo, ut habeant ibi tortores in pœnis, quos habent hic incentores in culpis. Et ideo debet esse nobis magnum studium, ut simus cum Deo, ne segregemur cum malis ex meritis nostris a judice Christo. Et hoc sumitur Matth. xxv, 32 et 33. Et hoc dicit se super omnia timere, et rogat se non fieri participem illorum malorum, quæ segregati patientur.

[1] Cf. Isa. xlii, 2.

EE *Et si vis et divinam visionem*, etc. In parte ista arguit eum per quamdam visionem : et primo ponit occasionem visionis : secundo visionem ipsam, ibi (§ 23), *Hæc autem dicens*, etc.

Circa primum duo facit. Primo ponit actionem ex parte eorum, de quibus videbatur visio, et qualiter Carpus debuisset se habere ad eos. Secundo ponit actionem ex parte Carpi, qui visionem vidit, scilicet quia non se habuit ad illos sicut debuit, ibi (§ 22), *Sed in seipso non prius*, etc.

Dicit ergo primo (§ 21), quod vult ad correctionem suam recitare visionem cujusdam sancti viri, et dicit de ipsa visione, quod vere fuit, non somnium, sed visio in oratione ostensa imaginarie.

Dicit ergo primo, quod cum ipse esset in Creta, hospitatus est apud quemdam sanctum virum nomine Carpum, qui postea martyr fuit : et hic erat multum aptus ad divinas visiones, propter munditiam suæ mentis, quamvis et aliqui alii essent apti sicut ipse : et ob hoc nusquam voluit sumere mysteria corporis et sanguinis Domini, nisi in oratione, quæ consuevit fieri ante consecrationem, quam *perfectionem* vocat, quia est teleta perfectionis, sicut dicitur in *Ecclesiastica hierarchia* : ut prius divina visione sibi amica et familiari consolaretur.

Dicebat ergo, quod quidam infidelis contristabat eum ex hoc, quod quemdam fidelem a fide averterat, et faciebat sibi lætos dies in festis paganorum vel in aliis solatiis. Et dicit Dionysius, quod Carpus tunc debebat orare Deum, ut reduceret fidelem aversum ad conversionem, et infidelem avertentem vinceret sua bonitate, et quod debuisset eos monere per totam vitam ipsorum, *usque hodie*, id est, usque dum præsentis vitæ dies durant et sic duceret eos ad cognitionem. Similiter *indicans his, quæ erant dubia ipsis*, id est, circa eos, id est, non debebat diffidere de salute ipsorum, sed indicare dubium, quia « de venia non est desperandum, quando in hac vita est, » sicut dicit Augustinus. *Et sicut compulsis eis*, id est, debebat exhortationibus compellere eos, *castigari legali justitia*, id est, ut castigarentur per justitiam legis Dei, *quæ irrationabiliter fecerant*, unus recedendo, et alius avertendo a fide.

FF Deinde (§ 22) ponit actionem ex parte videntis, et dicit, quod Carpus non patiebatur in se quod hoc faceret, sed multas inimicitias intexebat animo suo contra eos, et ita male habens in corde suo, infirmatus est et in corde circa vesperas : et in media nocte, sicut solitus erat surgere ad divinas laudes, surrexit magis a turbatione quam a somno, quæ intercidebat somnum ejus : et dum Deo orando loqueretur, tristabatur non sancte, dicens non esse justum, quod homines impii vivant, et illi qui *pervertunt vias Domini rectas* : et sumitur de verbis Pauli ad Eliman Magum, Act. XIII, 10. Et rogabat eum, ut interficeret eos ambos fulguris combustione. In Græco enim est, πρηστήρ, quod tantum valet sicut ignis turbinis.

GG Deinde (§ 23) ponit visionem, circa quam quatuor facit. Primo ponit quomodo vidit superiora : secundo, quomodo vidit inferiora, ibi (§ 24), *Deorsum autem inclinatum*, etc. Tertio, qualiter ipse se habebat ad visionem, ibi (§ 25), *Dicebat autem Carpus*, etc. Quarto, qualiter visio terminata fuit, ibi (§ 26), *Jesum autem miseratum*, etc.

Dicit ergo primo (§ 23), quod cum illa talia oraret, visum est ei imaginaria visione dum vigilaret, quod domus concuteretur, et aperiretur in parte superiori, et aperiretur in duas partes : et apparebat quædam fornax multi luminis in conspectu ejus : et dicitur fornax propter multitudinem luminis, et ista fornax descendebat usque ad ipsum de choro cœlesti, qui est locus *sub æthere*, id est, sub cœlo : et videbatur sibi, quod cœlum aperiretur, et quod Jesus staret *supra*

dorsa cœli, id est, in convexo ipsius, et circumdabant ipsum infiniti Angeli in similitudine humana, et ipse videns mirabatur.

Deinde (§ 24) dicit, quod respiciebat deorsum, et terra videbatur sibi aperta, et videbat quamdam obscuram et tristem aperturam, vel profunditatem, vel hiatum : et videbat illos duos viros, quibus calumniabatur, stare juxta illum hiatum, tremulos, et miserabiles, qui jam ad demersionem parati erant : tum propter instabilitatem propriorum pedum, in qua significabatur ipsorum infirmitas : tum quia serpentes quidem ascendebant de illo profundo, et involvebant se pedibus eorum, et trahebant eos, in quo significabatur suggestio dæmonum : et quandoque etiam mordebant eos, et quasi vi trahebant omnibus modis in illam tristitiam, in quo significabatur violentia dæmonum in eos quos jam captivos vinculis peccatorum tenent : et etiam quidam homines stabant juxta eos inter serpentes, qui impingebant et percutiebant eos, in quo significatur malorum hominum conversatio, qui exemplis et verbis alios in malum trahunt, dæmonum cooperatores : et sic illi miseri casuri erant partim inviti, et partim voluntarii, in quantum persuadebantur quantum ad principium peccati, et cogebantur postquam peccati servitio adducti erant.

Deinde (§ 25) dicit, quod Carpus ista videbat, et delectabatur periculo eorum : et tantum delectabatur inspicere deorsum in pœnas eorum, quod negligebat inspicere in superioribus, et dicebat multum gravari, quod nondum ceciderant : et huic rei quam videbat de pœnis eorum, totus per inspectionem superpositus, tristis et debilis fatigabatur, et difficile erat sibi videre cœlum sicut prius viderat.

Deinde (§ 26) dicit, quod videbat Jesum miseratum de hoc quod fiebat circa KK
illos, et surgebat de solio suo, et descendebat usque ad illos per misericordiæ officium : et Angeli descendebant cum ipso, ut tenerent viros illos ne caderent, quidam unum, et quidam alium. Et videbatur sibi, quod Jesus extendebat manum ad tenendum eos, et dicebat Carpo : « *Percute me.* » Quasi dicat : Eripui quos eripi nolebas : et dicebat, quod rursus paratus erat pati pro hominibus salvandis si esset necessarium, non quod futurum sit Christum iterum pati secundum Origenis errorem : et dicebat, quod non erat sibi carum, quod homines peccarent, quamvis peccatores liberare paratus esset. Et dicebat : Sed vide si bonum est tibi commutare habitationem cum isto hiatu cum serpentibus, id est, dæmonibus, pro mansione cœlesti, in qua homines manent cum Deo et Angelis amicis hominum : quod tibi continget, si ab hac immisericordia non resipiscas.

Deinde subjungit Dionysius, quod cum hæc audiverit a sancto viro, credit ea esse vera.

EPISTOLA IX

ANTIQUA TRANSLATIO.

Tito hierarchæ interroganti per epistolam quæ est sapientiæ domus, quis crater, quis cibus est et potus?

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Tito episcopo. Roganti per epistolam quæ sit domus sapientiæ, quis crater, et quisnam cibus ejus ac potus.

SYNOPSIS EPISTOLÆ:

I. Ostendit, symbolicam theologiam rudioribus et ignaris multas absurdas imagines atque cogitationis ingenerare; et hac occasione exempli causa diversa symbola exponit, quæ in Scripturis reperiuntur. Deinde theologiam dividit in mysticam ac demonstrantem, et quæ cujusque partes sint exponit.

II. Docet, symbola diversa diversimode esse explicanda, et simul declarat, quomodo ignis de Deo et angelis accipiendus sit. Item quid esca designet.

III. Exponit, quid crater mystice significet..

IV. Quid cibus solidus et liquidus designet.

V. Quid item Dei ebrietas, quidque discubitus beatorum in cœlis.

VI. Quid Dei somnus et evigilatio.

1

ANTIQUA TRANSLATIO.

Sanctus quidem Timotheus, o pulcherrime Tite, nescio si aliquid est cognitorum mihi theologicorum signorum quod non audierit : sed in *Theologia symbolica* bene discrevimus ipsi eloquiorum omnes de Deo visas multis esse prodigiales locutiones.

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Sanctus quidem Timotheus, optime Tite, nescio si quidpiam symbolorum theologicorum a me traditorum non audierit ; quoniam in *Symbolica theologia* distincte ipsi exposuimus, quæcumque in oraculi prodigiosa plurimis visa de Deo enuntiantur.

2

ANTIQUA TRANSLATIO.

Etenim omnem incongruentiam duram imprimunt imperfectis animabus, quando secretæ sapientiæ Patres per quædam occulta quidem et præsumpta

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Gravis etenim absurdi speciem animis rudioribus imprimunt Patres illi qui arcanam tradunt sapientiam, dum divinam illam mysticam et profanis

ænigmata manifestant divinam et mysticam et inviam immundis veritatem. Propter quod et increduli sumus multi sermonibus et divinis mysteriis : videmus enim illa cum sensibilibus signis assistentibus illis. Oportet autem et reddentes ipsa in seipsis nuda et munda facta videre : ita enim videntes honoremus fontem vitæ ad seipsum effusum, atque in seipso stantem videntes, et unam quamdam virtutem simplicem, per se mobilem, per se operantem, seipsam non relinquentem, sed cognitionem omnium existentem, et semper per seipsam inspicientem.

inaccessam veritatem sub arcanis quibusdam audacioribus ænigmatibus proponunt. Quapropter etiam in divinis mysteriis quandoque verbis ipsis vix credimus, dum illa dumtaxat per agnata symbola sensilia conspicimus. Verum his amotis, ipsa in seipsis nuda puraque intuenda sunt ; sic enim contemplantes venerabimur fontem vitæ, in seipsum effusum, et in seipso consistentem videntes, et unam quamdam potestatem simplicem, per se mobilem, per se agentem, seipsam non deserentem, sed notionem notionum omnium, ac semper se per seipsam contemplantem.

3

ANTIQUA TRANSLATIO.

Igitur arbitrati sumus oportere et ipsi, et aliis a nobis, sicut possumus, reserare largissimas formationes significativæ de Deo sanctæ compositionis : nam exteriora ejus quam incredibili et compositivo adimplentur prodigio? sicut in supersubstantiali Dei fœcunditate ventrem Dei corporaliter Deum gignentem componentis [1], et verbum

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Censuimus igitur tum ipsi, tum aliis, quoad fieri poterat, exponendas esse omnis generis formas, symbolicæ illius quæ de Deo est sacræ effigiationis ; hujus enim exteriora, quam plena sunt incredibilis et commentitii monstri ? v.g. dum in suprasubstantiali Dei generatione, uterum Dei corporee generantem effingit, et cor hominis eructans

[1] Psal. CIX, 4.

in aera a corde virili eructuante ipsum[1], et spiritum emissum ab ore distribuentis[2], et sinus deigenos in ulnis portantes Dei filium, ut decet corpus nobis laudantis, aut ad modum plantarum ista componentis, et arbores quasdam, et surculos, et flores, et radices proponentis : aut fontes aquarum emanantes, aut splendorem productivas lucis generationes, et alias quasdam supersubstantialium theologiarum manifestissimas sanctas Scripturas.

verbum in aerem effusum, et spiritum ex ore spirantem describit, ac sinus deigenos Filium Dei complectentes, in modum corporis collaudat, aut in modum stirpis hæc ipsa depingit, et arbores quasdam, et surculos, et flores atque radices proponit; aut fontes aquis manantes, aut lucigenas splendorum fœcunditates, aut quasdam alias supernaturales sacras rerum divinarum explanatorias descriptiones.

4

ANTIQUA TRANSLATIO.

Intelligibilibus autem Dei providentiis, aut donis, aut manifestationibus, aut virtutibus, aut proprietatibus, aut finibus, aut mansionibus, aut processibus, aut discretionibus, aut unitione, hominis compositione Deo, et ferarum et animalium aliorum, et plantarum et lapidum variam formationem componentis : et ornatus ipsi muliebres, aut barbaricas armaturas circumponentis : et figulariam et fusoriam, sicut operanti in igne cuidam apponentis : et equos

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

In spiritualibus autem Dei providentiis, vel donis vel manifestationibus, vel virtutibus, aut proprietatibus, aut statibus, aut mansionibus, aut emanationibus, aut secretionibus, aut unionibus formam viri Deo et ferarum, aliorumque animantium et stirpium atque lapidum multiformitatem affingit, quin etiam ornatus muliebres et barbaras armaturas illi circumponit ; et figlinam conflatoriamque artem, tamquam opifici cuipiam mechanico attribuit : et equos

[1] Psal. XLIV, 1.

[2] Psal. XXXII, 6.

ipsi, et currus, et thronos substernentis, et cibos pulmentificos construentis, et potatum et inebriatum et dormientem et crapulatum componentis.

ipsi, et currus, et sedes supponit, et convivia quædam epulis instructa apparat, atque bibentem et ebrium, et dormiturientem ac crapulantem exhibet.

5

ANTIQUA TRANSLATIO.

Quid si dicat quis iras, tristitias, omnimoda juramenta, pœnitentias, maledictiones, insanias, multiformia et obliqua peccati promissionum sophismata : in Genesi gigantium pugnam insidiari ex timore dicitur potentibus illis viris, et hoc ad ædificationem, non ad injuriam quorumdam aliorum, sed pro salvatione suiipsorum machinatis : et concilium illud in cœlo, in dolo et deceptione Achab constructum [1] : et Canticorum materiales et amatorias et multas passiones [2], et quæcumque alia sunt omnia audentis Dei compositionis, sanctæ compositiones apparentes occultorum, propositæ et multiplicatæ et divisibiles singularum et indivisibilium, et figurativæ et multiformes infigurabilium et informabilium [3].

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Quid attinet dicere iras, dolores, varia juramenta, pœnitentias et maledictiones, iras inveteratas et multiplices, et obliquas rationes frustrandi promissiones ; item illam in Genesi cum gigantibus pugnam, in qua dicitur Deus robustis illis viris propter metum insidiatus, cum alioquin, non ut alios læderent, sed ut se incolumes servarent, illud ædificium moliti essent : et concilium illud in cœlo ad decipiendum Achab fabricatum ; et illas Canticorum veluti corporeas et meretricias illecebras : et quæcumque alia sacra signa in Deo audaci fictione format, potentia occultis ; multiplicata et partita simplicibus atque individuis figurativa et multiformia, figuræ formæque expertibus obducens :

[1] III Reg. XXII, 17 et seq.
[2] Cant. IV et V.
[3] Script. passim.

6

ANTIQUA TRANSLATIO.

Quorum si quis posset videre intus absconditum decorem, inveniet mystica et deiformia omnia, et multo theologico lumine adimpleta. Non enim æstimamus apparentes compositiones pro seipsis esse compositas, sed esse propositas causa secretæ et invisibilis multis scientiæ, quod non ab immundis facile capiantur sanctissima : solum autem revelantur sanctitatis propriis amatoribus, sicut omnem puerilem phantasiam in sanctis signis destruentibus et sufficientibus transire mentis simplicitate et contemplativæ virtutis bonitate ad simplicem et supernatnralem et præcollocatam signorum veritatem.

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Quorum pulchritudinem intus latentem si quis intueri possit, reperiet omnia mystica et divina et multo lumine theologico repleta. Neque vero existimemus signa formarum apparentium sua tantum causa et ratione effficta esse, sed potius integumenta esse scientiæ arcanæ, et vulgo hominum occultæ, ut ea quæ sanctissima sunt, non sint profanis facilia ad intelligendum ; sed tantum vere studiosis sanctitatis aperiantur, utpote expeditis ab omni puerili cogitatione in sacris symbolis, et qui acie mentis et ingenii facultate ad contemplandum idonea, veritatem simplicem, et supra naturam symbolorum collocatam, assequi possint.

ANTIQUA TRANSLATIO.

Et aliter et hic intendere oportet duplicem esse Theologorum traditionem, hanc quidem secretam et mysticam, illam apparentem et notiorem : et hanc quidem significativam et perfectivam, illam autem mysticam et receptivam : et complicitum est, dicendo non dicendum. Et hoc quidem persuadet et ligat veritatem, illud autem operatur et collocat in docibilibus mysteriorum perfectionibus.

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Cæterum hoc advertendum est, duplicem esse traditionem theologorum, unam quidem arcanam et mysticam, alteram vero apertam et manifestiorem ; illam quidem symbolicam et ad mysteria pertinentem, hanc vero philosophicam ac demonstrantem ; estque arcanum cum aperto connexum. Atque hoc quidem fidem facit, et adstringit veritatem eorum quæ dicuntur, illud vero efficit et in deo, iis quæ non docentur institutionibus firmat.

8

ANTIQUA TRANSLATIO.

Et quidem neque in sanctorum mysteriorum perfectionibus, nostræ aut legalis traditionis sancti Magistri a Deo convenientibus abstinuerunt signis : sed et sanctissimos Angelorum per ænigmata mystice divina producentes videmus, et ipsum Jesum in parabolis theologizantem et deifica mysteria per figurativam cœnam tradentem.

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Atqui nec in sanctissimis mysteriis sancti magistri sive nostræ sive Mosaicæ disciplinæ a symbolis Deo convenientibus, abstinuerunt ; quin potius videmus angelos omni sanctitate plenos, per ænigmata res divinas mystice promere, et Jesum in parabolis, de divinis loqui, ac deifica sacramenta per typicum mensæ apparatum tradere.

9

ANTIQUA TRANSLATIO.

Etenim conveniens erat non solum incontaminata servari a multis sancta sanctorum, sed et ipsam humanam vitam indivisibilem simul et divisibilem existentem, juxta proprietatem suam divinis illuminari cognitionibus : et impassibile animæ quidem ad simplices et intimas deiformium insignium segregare visiones, passibile autem ipsius connaturaliter currere, simul et extendere ad divinissima ingeniose ante compositionis figurativorum signorum figurationibus, cui cognita talia naturaliter sunt velamina.

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Par enim erat, ut non solum Sancta sanctorum servarentur vulgo intemerata, sed ut ipsa vita humana, quæ individua simul et dividua est, lucem divinæ cognitionis convenienter sibi caperet ; et ea pars animæ quæ a patiendi necessitate libera est, simplicibus et intimis divinarum imaginum speciebus contemplandis destinaretur, illa vero quæ passionibus subjecta est, ut naturæ ejus convenit, curaretur simul, et in divinissimas res per typica symbola, eis artificiose abducta protenderetur, ut cui istiusmodi integumenta cognata sint,

10

ANTIQUA TRANSLATIO.

Et monstrant quicumque et ante velamina extra Theologiam planam cum audierint, in seipsis componunt figuram quamdam ad intellectum dictæ Theologiæ ipsos manuducentem.

Et etiam ipsa apparentis omnis mundi operatio est invisibilium Dei propositio, quemadmodum dicit et Paulus et verus sermo. Propter quod et Theologi quædam quidem civiliter et legaliter inspiciunt, quædam autem mundative et incontaminate, et quædam quidem humane et medie, quædam autem supermundane et perfective. Et aliquando quidem a legibus apparentibus, aliquando quidem ab occultis legibus, secundum hoc quod convenit subjectis sanctis rebus, et mentibus, et animabus. Non enim historiam habet vacuam, sed vivificam perfectionem, propositus ipsis et universis et per omnia sermo.

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Quemadmodum declarant, etiam qui, audita aperta theologia sine involucris, effingunt in se typum quemdam, qui illos ad prædictæ theologiæ intelligentiam manuducat.

Quin et ipsius quoque mundi adspectabilis fabrica invisibilibus Dei obducta est, sicut Paulus et vera ratio testantur. Quamobrem etiam theologi alia quidem civiliter legaliterque considerant, alia vero pure et intemerate; atque illa quidem humano medioque modo, hæc autem supramundiali ac perfecto. Atque interdum quidem ex apparentibus legibus, interdum vero ex occultis oraculis, prout subjectis rebus sacris, mentibusque et animis congruit; omnis enim sermo, qui illis ubique propositus est, non exilem aliquam historiam, sed vivificam continet perfectionem.

ANTIQUA TRANSLATIO.

Oportet igitur et nos pro litigativa de ipsis suspicione intra sancta signa, ut decet, sanctos transire, et neque inhonorare ipsa divinorum characterum existentia germina et expressiones et imagines manifestas secretas et supernaturalium visionum. Etenim non sola supersubstantialia lumina, et intelligibilia, et simpliciter divina figurativis variantur signis, sicut supersubstantialis Deus ignis dictus, et intelligibilia [1]: simul et intellectualium Angelorum deiformes ornatus formis variis describuntur et multiformibus et igneis formationibus.

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Quare etiam nos oportet, omissa populari de his opinione, ipsamet sacra signa, sacra, uti par est, ratione penetrare, neque eadem inhonorare, cum nativa sint et expressa rerum divinarum simulacra, nec non imagines perspicuæ arcanorum et supranaturalium spectaculorum. Etenim non solum suprasubstantialia, et intellectilia, et simpliciter divina lumina symbolis figuratis variegantur, ut cum suprasubstantialis æeus ignis dicitur, et quæ intellectu percipiuntur Eloquia æci ignea, sed præterea etiam divini ordines angelorum, qui simul sunt intellectiles et intelligentes, variis formis ac multiplici specie, et igneis figuris depinguntur.

[1] Deuter. IV, 24. — Psal. CXVIII, 140.

12

ANTIQUA TRANSLATIO.

Et aliter oportet eamdem ignis imaginem de Deo quidem super intellectum dictam accipere : aliter autem de intelligibilibus ipsius providentiis aut rationibus. Et quidem hanc secundum causam, illam autem secundum essentiam quamdam, aut secundum participationem, et alia aliter, sicut secundum ipsa contemplatio et sapiens ordinatio constituit : et non sicut casu sancta signa confundere, sed convenienter ipsa causis, aut essentiis, aut virtutibus, aut ordinationibus, aut dignitatibus aperire, quorum sunt manifestativæ compositiones.

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Aliterque eamdem imaginem ignis accipere oportet, cum de Deo dicitur qui intelligentiam superat ; aliter cum de providentiis ejus, quas intelligentia percipimus, aut de sermonibus ; et aliter cum de angelis. Atque illam quidem imaginem ignis de Deo dictam, secundum causam accipere oportet ; aliam secundum exsistentiam, aliam vero secundum participationem ; et alia aliter, ut eorum contemplatio et constitutio scienter facta præscribit. Nec enim oportet fortuito ac temere miscere symbola, sed potius explanare ea convenienter causis aut existentiis, aut potestatibus, aut ordinibus, aut dignitatibus, quæ omnia signis declarantur.

13

ANTIQUA TRANSLATIO.

Et ut non infra quam convenit epistolam faciamus, ad ipsam propositam a nobis quæstionem jam est eundum. Et dicimus, quod omne alimentum perfectivum est eorum quæ aluntur, imperfectionem ipsorum et indigentiam adimplens, et infirmum curans, et vitam ipsorum servans, et reflorere faciens, et renovans, et vivificum ipsis bonum affectum donans, et simpliciter a tristante et imperfecto liberans, et lætitiam ipsi et perfectionem largiens.

Unde ergo supersapiens et bona sapientia ab eloquiis laudatur, cratera mysticum statuens, et sanctum ipsius potum propinans. Magis autem ante hæc fortia alimenta proponens, et cum alta predicatione ipsam rogantibus ipsa benigne immittens. Duplex igitur alimentum divina sapientia proponit, unum quidem forte et manens, aliud autem humidum et profusum, et in cratere donat provisivas ipsius bonitates.

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Cæterum ne epistolæ modum excedamus, jam ad ipsam propositam a nobis quæstionem veniamus. Dicimus itaque, omnem escam vim habere perficiendi illos quos nutrit, dum imperfectum eorum et indigentiam replet, et infirmitatem curat, vitamque servat, et reflorescere facit ac renovat, et vitalem illis affectum donat, simpliciterque tristitiam et imperfectionem abigit, atque lætitiam perfectionemque conciliat.

Quamobrem recte supraquam sapiens juxta ac benigna sapientia in eloquiis divinis perhibetur craterem mysticum proponere, ac sacram ejus potionem propinare, prius tamen cibos solidos apponere, atque elata voce omnes ejus indigos benevole invitare. Duplicem ergo escam divina sapientia proponit, scilicet unam solidam atque durabilem, aliam vero liquidam ac fusilem in cratere propinat, quæ beneficas ejus providentias designant.

14

ANTIQUA TRANSLATIO.

Igitur crater quidem rotundus existens et apertus signum fit existentis simul et ad omnia circumeuntis carentis principio et interminabilis totorum providentiæ: sed quoniam ad omnia procedens manet in seipsa et stat immobili idemtitate et perfecte, inegressibili a seipsam collocata, singulariter et fixe et ipse crater stat.

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Crater igitur cum sit rotundus et apertus, symbolum est generalis providentiæ quæ principio fineque caret, atque omnia continet penetratque. Sed quoniam dum ad omnia procedit, in semetipsa quoque manet, immobili, a qua numquam excidit, idemtitate formata, crater etiam constanter immotus persistebat.

15

ANTIQUA TRANSLATIO.

Ædificans autem et sapientia domum sibiipsi dicitur, et ipsa fortia alimenta et potus et craterem proponens, quod fit divina, sicut decet Deum, conferentibus manifestum quidem est et providentia perfecta est, quæ est causa ut sint omnia, et ad omnia procedit, et in omni fit, et continet omnia, et rursus ipsa in seipsa secundum excessum nihil in nihilo secundum quod nihil est, sed segregatur a totis ipsa in seipsa eodem modo et æternaliter existens, et stans et manens, et semper secundum eadem et eodem habens, et numquam extra se ipsam facta, neque a propria sede et immobili mansione et essentia deficiens, sed in seipsa totas et perfectissimas providentias optime operans, et proveniens in omnia et manens in seipso et stans semper motus. Sed sicut aliquis dicat provisivas operationes in mansione et mansionem providendo et naturaliter simul et supernaturaliter habens.

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Dicitur autem sapientia sibi domum ædificare, in qua cibos solidos, et pocula, crateremque proponit, ut omnibus divina rite conferentibus perspicuum sit, eum, cujus est providentia, perfectum esse causam, ut sint et bene sint omnia, eumque ad universa pertingere, et in omnibus exsistere, atque omnia continere, rursusque eumdem, cum sit in se excellenter, nihil in ulla re, ulla ex parte esse, sed secretum esse ab omnibus, cum in se ipso eodem æternoque modo sit, perstetque et maneat, atque semper idem sit, eodemque modo se habeat, nec ullo modo se ipse deserat, neque sedem suam immobilemque mansionem, et quasi larem relinquat, sed in ea omnia perfectaque providentiæ suæ munera perficiat, et procedat ad omnia, et in se maneat ; et insistat semper ac moveatur ; et neque insistat neque moveatur ; sed ac si quis dicat, ut qui actiones suæ providentiæ in perseverantia, et perseverantiam in providentia connaturaliter simul ac supra naturam habeat.

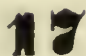
16

ANTIQUA TRANSLATIO.

Sed quod est forte alimentum, et quod humidum. Ista enim bona sapientia dare simul et providere laudatur. Igitur forte quidem alimentum compositionem fore arbitror intellectualis et manentis perfectionis et idemtitatis secundum quam divina secundum fortem et stantem et unitivam et indivisilem cognitionem participantur ab intellectualibus sentiendi instrumentis illis quibus divinissimus Paulus ex sapientia accipiens vere forte alimentum tradit.

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Verum quisnam solidus cibus, et IV
quis liquidus est? hos enim benigna sapientia largiri simul et providere prædicatur. Arbitror itaque, solidum illum cibum intellectilis ac perseverantis perfectionis et idemtitatis signum præ se ferre, quo spiritales isti sensus secundum constantem ac potissimam et singularem illam individuam scientiam divina participant, quos divinissimus quoque Paulus solidi vere cibi a sapientia accepti participes facit.

ANTIQUA TRANSLATIO.

Humidum autem diffusive simul et omnia procedere studentis affluentiæ, et adhuc per varia et multa et divisibilia ab istis ad simplicem et non tremulam Dei cognitionem nutritos juxta proprietatem suam bonitate manuducentis. Propter quod et rori et aquæ divina et intelligibilia eloquia, et lacti et melli et vino assimilantur, propter vitæ generativam ipsorum sicut in aqua virtutem, et augmentativam sicut in lacte, et revivificativam sicut in vino, et mundificativam simul et servativam sicut in melle. Hæc enim divina sapientia donat accedentibus copiose ipsis et indeficienter alimentorum affluentiam largiens et supermanans. Hoc igitur vere alere, et propter ista vivificata simul et puerorum nutritiva et renovativa et perfectiva est laudata.

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Liquidum vero cibum significare doctrinam illam profusam, quæ dum per omnia vagatur, simul etiam per varia illa multipliciaque signa ad simplicem et constantem Dei cognitionem, eos quos nutrit, per accommodatam cujusque captui bonitatem manuducit. Hanc ob causam eloquia illa divina spiritaliaque, et rori, et aquæ, et lacti, et vino ac melli merito assimilantur, quia vivificandi ac fœcundandi ut in aqua, et ad incrementum perducendi ut in lacte, et recreandi ut in vino, purgandique simul ac conservandi ut in melle vim habent : ista nimirum divina sapientia donat suis asseclis, dum redundantium et indeficientium deliciarum suarum affluentiam eis præbet, et adhuc supereffluit. Istud nempe veraciter est epulari : et idcirco, ut vivificans simul et parvulos nutriens, renovansque ac perficiens celebratur.

18

ANTIQUA TRANSLATIO.

Secundum istam autem sanctam alimenti reserationem et ipse omnium optimus inebriari dicitur proter superplenam et super intellectum alimenti, aut ut magis proprie dicatur, bonæ habitudinis Dei perfectam et ineffabilem immensurationem. Sicut enim in nobis secundum pejus ebrietas incommensurabilis adimpletio est, et mentis et sensuum excessus : ita secundum melius in Deo ebrietatem non aliud aliquid oportet cogitare quam superplenam secundum causam præexistentem in ipso omnium bonorum incommensurationem, sed et excessum sciendi qui consequitur ebrietatem, et excessum Dei qui est super intellectum convenit arbitrari, secundum quem segregatur ab intellectu, qui est super intelligere et intelligi et ipsum esse : et simpliciter ab universis quæcunque sunt bona inebriatus simul et exstasim passus est Deus, omnibus ipsis simul et superplenus existens immensurationis omnis excessum, et rursus extra et ultra tota sursum positus.

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO

Nempe juxta hanc sacram convivii V
expositionem, etiam ipsemet bonorum omnium auctor Deus inebriari dicitur, propter plenissimam, et, quæ omnem intelligentiam superat, divinæ epulationis, vel, magis proprie loquendo, bonæ habitudinis Dei perfectissimam et ineffabilem immensitatem. Sicut enim ea quæ apud nos est ebrietas, in deteriorem partem capitur, estque immodica repletio, propter quam mente sensuque destituimur ; sic in Deo si meliorem in partem capiatur ebrietas, nihil aliud est intelligenda, quam plenissima bonorum omnium immensitas, quæ dum emanat, in ipso secundum causam præexsistit. Quin et ipsum sensus excessum qui ebrietatem comitatur, accipere oportet pro ista Dei præcellentia quæ exsuperat omnem sensum, per quam ab intelligendi ratione secernitur, cum sit supra id quod intelligit et intelligitur, imo supra id quod est. Et cum simpliciter Deus bonis omnibus quæ sunt, inebriatus esse dicitur, omniaque excedere, utpote qui eis omnibus, totius immensitatis suæ præcellentia supraquam plenus sit, et extra omnia, et supra omnia sursum habitet :

19

ANTIQUA TRANSLATIO.

Ab istis quidem moti et convivia sanctorum in regno Dei secundum eumdem accipiemus modum. Transiet enim tunc ipse rex et recumbere faciet ipsos, et ipse ministrabit illis[1]. Manifestant enim hæc communem quamdam et consentientem sanctorum in divinis bonis adimpletorum et reclinatorum communionem et Ecclesiam primitivorum descriptorum in cœlis, et spiritus justorum omnibus bonis perfectos, et omnibus bonis adimpletos.

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Hisce loquendi rationibus inducti, sanctorum etiam in regno Dei convivia, eodem modo accipiemus. Transiens enim, inquit, ipse rex, faciet eos discumbere, et ministrabit eis ; quæ utique declarant communem quamdam et concordem sanctorum in divinis bonis societatem, et Ecclesiam primogenitorum qui conscripti sunt in cœlis, et spiritus justorum bonis omnibus esse consummatos, bonorumque omnium plenos.

[1] Luc. XII, 37 : *Amen dico vobis, quod dominus præcinget se, et faciet illos discumbere, et transiens ministrabit illis.*

20

ANTIQUA TRANSLATIO.

Et reclinationem quietem opinamur a multis laboribus, et vitam sine læsione, et conversationem divinam in lumine et regione viventium, universo bono affectu sancto adimpletam, et copiosissimorum et beatissimorum donorum copiosam donationem, secundum quam lætitia universa sunt adimpleta. Hoc idem est lætari Jesu recumbere facientis ipsos et ministrantis, et æternam quietem et adimpletionem bonorum distribuentis simul et infundentis.

Inquirens ante bene novi divulgatum somnum Dei et evigilationem reserari. Et quando dicimus divinum somnum esse segregatum Dei et incommunicabile a provisis, evigilationem autem attentionem ipsius ad providendum indigentibus disciplina aut salvatione ad alia theologica signa transibis.

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Porro discubitum illum putamus significare requiem ex multis laboribus, et vitam inviolatam, conversationemque divinam in lumine ac regione vivorum, omni sacra jucunditate plenam, et omnigenorum beatorumque donorum abundantem elargitionem, qua omni gaudio replentur, Jesu eos exhilarante, et in mensa collocante, et ipsis ministrante, et æternam quietem largiente, ac perfecta bona tribuente atque infundente.

Postulabis utique, probe scio, expli- VI
cari tibi celebrem illum Dei somnum et evigilationem ; cumque dixerimus, divinum quidem somnum esse id quod in Deo arcanum est et incommunicabile rebus iis quæ Providentia gubernantur ; evigilationem vero esse ipsius Providentiæ attentionem circa eos qui disciplinæ vel salutis indigi sunt, illico ad alia signa theologica transibis.

21

ANTIQUA TRANSLATIO.

Quapropter et superfluum esse arbitrati eadem eisdem revolventes, alia videri dicere simul aut et nos cognoscentes ad credendum bona,ea quidem quæ sunt epistolæ in dictis finiemus, cum exposuerimus, sicut arbitror, plura quam nostris litteris debeantur.

Ipsam autem totam nostram *symbolicam Theologiam* mittimus, in qua invenies cum sapientiæ domo et columnas septem discretas, et forte alimentum ipsius in sacrificia et panes divisim, et quæ vini mixtio, et rursus quæ ab ebrietate Dei et crapula, et ipsa etiam non dicta, diffusius in ea sunt discreta, et est, ut arbitror, omnium symbolicarum Theologiarum inventio bona, et conveniens eloquiorum sanctis traditionibus et veritatibus.

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Itaque supervacaneum rati eadem iisdem de rebus repetendo alia videri dicere, simulque nobis conscii, quod vobis, uti æquum erat, morem gessimus, epistolæ quidem hic finem facimus, cum plura putem nos persolvisse, quam litteris tuis deberemus.

Symbolicam porro theologiam nostram totam mittimus, in qua una cum domo sapientiæ columnas septem explicatas reperies, et solidum ejus cibum,in hostias panesque divisum,præterea,quæ sit vini mixtio, quæ item crapula ex Dei ebrietate proveniens, et ea ipsa etiam quæ modo retulinus, ibidem fusius invenies pertractata. Est enim,ut opinor, optima symbolicarum inventrix theologiarum, atque sacris sanctarum Scripturarum traditionibus ac veritatibus conveniens.

DIVISIO ET EXPOSITIO TEXTUS.

Sanctus quidem Timotheus, o pulcherrime Tite, etc.

Ego visionem multiplicavi in eis, et in manu Pophetarum assimilatus sum, Osee, xii, 10. Ex verbis istis potest trahi materia istius epistolæ, in qua Dionysius tradere intendit succincte et breviter artem de symbolica Theologia Tito Episcopo Dalmatiæ (cui et Paulus epistolam scribit) quærenti a Dionysio per suam epistolam, quæ sit sapientiæ domus, cibi, et alia quæ in titulo habentur.

Tanguntur enim duo in verbis præpositis, in quibus consistit integritas artis symbolicæ Theologiæ, scilicet multiplicitas signarum et symbolorum, quæ notatur in hoc quod dicit, *Ego visiones multiplicavi*, et modus expositionis symbolorum ex hoc quod sequitur, *Et in manu*, etc.

Circa primum iterum duo notantur, scilicet multitudo symbolorum, et proportio eorum ad nos. Circa primum etiam duo notantur, scilicet auctor multitudinis dictæ qui est Deus, in hoc quod dicitur, *Ego*, quia ipsius auctoritate tradentes sacram Scripturam variis signis contradicunt, signantes ipsum multipliciter, propter multas ipsius virtutes, quæ in ipsius effectibus relucent. Secundo tangitur multitudo ipsa, in hoc quod dicitur, *Visiones multiplicavi*. Multiplicantur autem visiones dupliciter, scilicet quoad videntes, quorum « alius videt « sensibili visione, alius imaginabiliter, « alius intellectualiter, » ut dicit Augustinus : et hoc potest trahi de hoc quod dicitur a Domino de Moyse, Num. xii, 6, et seq. : *Si quis fuerit inter vos Propheta Domini, in visione apparebo ei*, in quo tangitur corporalis visio, aut sensibilis, a qua transfertur primo nomen visionis : *vel per somnium loquar ad illum*, in quo tangitur visio imaginaria, quia in somno sensus exteriores vacant, et imaginatio intenditur in suo actu. *At non talis servus meus Moyses*, etc. Et infra : *Palam, et non per ænigma et figuras Dominum videt*, in quo ostenditur altissimus modus conceptionis secundum statum viæ : et hæc est intellectualis visio, quia ad contemplationem patriæ non pervenit. Secunda multiplicatio est ex parte visorum secundum quod diversis figuris ipsum diversi viderunt, vel hominis, vel ignis, etc. Quæ in *littera* tanguntur, de hac intelliguntur : quia dicitur ad Hebr. i, 1 : *Multifariam, multisque modis*, etc. Proportionalitas autem eorum ad nos tangitur in hoc quod dicitur, *Eis*, quia nec propter eum, nec propter Angelos qui sine velamine vident, fuit necessarium tales figurationes adinvenire sed propter nos, quibus connaturale est per sensibilia accipere divina : unde dicitur Exod. xxxiii, 23 : *Videbis posteriora mea*. Et Isaiæ, vi, 1 : *Ea, quæ sub ipso erant, replebant templum* : et dicuntur posteriora et inferiora, ipsius effectus, quibus impleta militans Ecclesia manuducitur in ipsius Dei cognitionem. Modus autem expositionis est per inspectionem similitudinis, sicut etiam dicit Philosophus de expositionibus sophismatum, quando inspectis proprietatibus rerum sub quarum figura describitur Deus, per similitudinem proportionalitatis in divina conscendimus : et ideo dicitur Dan. x, 1 : *Intelligentia est opus in vi-*

sione, quæ scilicet visio similitudines in Deum referat. Et hoc notatur in hoc quod dicit, *In manu Prophetarum assimilatus sum* : et dicitur assimilari in manibus, quia Prophetæ non solum verbis, sed etiam operibus occulta Dei significabant : sicut de Osee, I, 2, patet, qui duxit fornicatam uxorem, et in multis aliis [1].

B His igitur visis, sciendum est, quod ista epistola dividitur in duas partes. In prima ponit generalem artem exponendi symbolica de Deo dicta. In secunda exponit specialiter ea de quibus Titus quærit, ibi (§ 13,) *Et ut non infra quam convenit epistolam faciamus*, etc.

Prima dividitur in duas. In prima ponit necessitatem. In secunda ponit ipsum generalem modum, ibi (§ 3 circa principium), *Nam exteriora ejus*, etc.

Circa primum tria facit. Primo remittit eum ad symbolicam Theologiam, quam Timotheo scripsit, in qua fusius istam artem tradidit. Secundo, ponit necessitatem artis, ibi (§ 2), *Etenim omnem incongruentiam duram*, etc. Tertio concludit propositum, ibi (§ 3,) *Igitur arbitrati sumus*, etc.

DUBIUM.

C Ad evidentiam autem eorum quæ hic dicuntur, quæritur utrum iste modus qui est per symbolica, conveniat sacræ Scripturæ? Et videtur, quod non :

1. Altissimæ enim scientiæ convenit altissimus tradendi modus : hic autem est quando res per propria traduntur : unde etiam in problematibus reprehenduntur metaphoricæ locutiones, sicut patet in secundo capite. Ergo cum Theologia sit altissima scientia, et maxime quantum ad partem illam quæ tractat de Deo, quam solam Theologiam Dionysius vocat, videtur quod non sit modus ejus per figuras et symbola procedere.

2. Ad idem, Modus infimæ scientiæ non debet attribui supremæ scientiæ : sed modus per hujusmodi figuras tradendi, est poeticæ artis, quæ inter omnes est minus nobilis, quia finis ejus est etiam rhetoricæ debilior : ergo non debet iste modus esse Theologiæ, quæ est altissima scientia.

3. Præterea, Nullius scientiæ est prævenire judicium rationis, nisi ejus quæ non habet unde rationem persuadeat : talis autem scientia est imperfectissima : cum igitur per hujusmodi symbola præveniatur judicium rationis, videtur quod iste modus non sit Theologiæ, quæ est perfectissima scientiarum.

4. Præterea, Nullius doctrinæ modus debet esse occultans propositum, cum omnis doctrina sit ad manifestationem alicujus : sed per hæc symbola occultantur ea quæ in ipsis traduntur : unde etiam in *littera* dicitur, quod propter hoc multi non credunt divinis eloquiis : ergo videtur, quod iste modus non sit conveniens Theologicæ doctrinæ.

Ad oppositum.

1. Quod non habet aliquid prius, per quod manifestari possit, si ejus differentiæ et passiones ignorantur a nobis, oportet quod per posteriora et similia manifestetur : talis autem est Deus, ut per se patet : ergo oportet quod per similia

[1] Cf. Osee, I, 2 et seq.

nobis nota manifestetur, et hæc sunt symbola.

2. Præterea, Dionysius dicit in secundo capite *Cœlestis hierarchiæ*, quod « quanto similitudines sumuntur a rebus « vilioribus, tanto sunt convenientiores « nobis ad significandum spiritualia, « cum in eis minus possimus detineri, et « tamen non sint omnino vacua a nobili- « bus proprietatibus : » sed inter omnia entia, sensibilia et corporalia sunt minus nobilia : ergo per ea convenientissime nobis manifestantur divina.

Solutio. Sed dicendum, quod de Deo verius scimus quid non est, quam quid est, sicut patuit ex *mystica Theologia* : et ideo ea quæ sunt manifestioris remotionis ab ipso, sunt convenientia ad reducendum nos in Deum : et ideo modus per symbola est maxime conveniens Theologiæ : et concedimus rationes ad hoc.

Ad primum autem dicendum, quod scientiæ altissimæ proportionatæ nobis (qualis est metaphysica) modus debet esse altissimus per prima principia : sed Theologia est altior excedens nostram proportionem : et ideo oportet, quod manuducamur in ipsam per connaturalia nobis.

Ad secundum dicendum, quod modus symbolicæ Theologiæ est alius a modo poesis : quia modus poesis est falsus : est enim modus poetæ, ut inhæreat anima suis figmentis, in quibus accipiat vel horrorem vel delectationem ejus quod intendit persuadere vel dissuadere : et si per illa figmenta in aliquid ducatur, totum est proportionatum nobis : sed Theologia non proponit nobis symbola ut eis adhæreatur, sed intendit removere ab eis, et per similitudines in eis repertas manu ducere in id quod est supra nostram proportionem.

Et per hoc etiam patet solutio ad tertium. Quia Theologus non intendit prævenire judicium rationis, sed ratione manifestare ea quæ sunt supra proportionem ipsius per connaturalia sibi. Poeta autem proponit ea quæ deficiunt a ratione' quibus ratio non consentiret : et ideo prævenit quibusdam motivis stuporem excitantibus, quibus anima detineatur.

Ad quartum dicendum, quod quamvis hujusmodi symbola occultant veritatem in quantum sunt sensibilia quædam, tamen in quantum sunt relata ad spiritualia, manifestant ea : referuntur autem symbola sensibilium in spiritualia per similitudinis inspectionem (ut dictum est), non quæ sit secundum participationem ejusdem qualitatis, quia omnino differentes sunt qualitates corporalium et spiritualium, neque secundum proportionem ad illa quæ improportionabilia sunt, nec est eis quantitas ejusdem rationis, sed per similitudinem proportionalitatis, in qua oportet quatuor facere, scilicet accipere proprietatem rei sensibilis, et comparare eam ad suum actum, et similem comparationem invenire proprietatis rei spiritualis ad suum actum : sicut proprietas leonis est animositas per quam vincit omnia animalia resistentia : similiter Deus sua virtute superbos et sibi resistentes dejicit. Non est igitur neque virtus neque actus victoriæ ejusdem rationis in Deo et leone sed tantum comparatio : quia sicut se habet virtus leonis ad suam victoriam, ita virtus divina ad suam : et hæc est similitudo proportionalitatis, quæ semper est ad minus inter quatuor, vel re, vel ratione quando uno utitur ut duobus : sicut si dicatur : sicut se habet quatuor ad duo, ita sex ad tres : vel sicut sex ad quatuor, ita decem ad sex.

Alia autem quæ hic essent quærenda, expedita sunt in primo et secundo *Cœlestis hierarchiæ* et in *mystica Theologia*.

EXPOSITIO TEXTUS.

D Dicit ergo primo (§ 1) : *O Tite pulcherrime*, pulchritudine virtutum, nescio si aliquid scio de Theologicis symbolis (quæ *signa* vocat quia Deus in eis significatur nobis) quod sanctus Timotheus non audiens a me, in libro *symbolicæ Theologiæ*, qui translatus non est, in quo sigillatim et discrete determinavit omnes locutiones de Deo symbolice dictas : quæ in multis videntur esse prodigiales ad modum poematum, quæ dicuntur quædam insueta : et ejus non est alia ratio nisi ut producantur homines in admirationem : dicitur enim prodigium, quod procul a digito, id est, ab ostensione est.

E Deinde (§ 2) ponit duas causas necessitatis hujus artis. Prima est ex parte ipsorum symbolorum. Secunda ex parte ipsius veritatis, quæ in symbolis traditur : et hæc incipit, ibi, *Oportet autem et reddentes*, etc.

Circa primum duo facit : primo ponit causam necessitatis, secundo manifestat per effectum, ibi, *Propter quod et increduli*, etc.

Dicit ergo primo, quod ideo necessarium est istas locutiones exponere : quia faciunt quamdam incongruentiam in animabus imperfectorum, quibus videtur incongruum, quod sancti Patres tradentes occultam Dei sapientiam, manifestant divinam virtutem, ad quam non est via aliqua immundis, quia non argumentis, sed devotione acquiritur. *Per quædam occulta*, id est, per quasdam alterationes et similitudines : quia priora licet non natura, tamen sunt minus nota nobis *et præsumpta ænigmata*, id est, quasdam allegorias quæ de Deo dicere, videtur præsumptio, sicut quando manifestatur per symbola imperfectionem habentia : ut quando dicitur ebrius, vel dormiens, vel iratus : ænigma enim sumitur hic pro quolibet modo allegoriæ, non secundum quod definitur in barbarismo, quod est quæstio in obscuritate verborum implicata : quia hoc non multum usitatum est in sacra Scriptura.

Deinde manifestat hanc incongruentiam per effectum, et connumerat se aliis, et dicit, quod propter ea multi, scilicet non sapientes, sunt increduli divinis eloquiis, videntes ea tradita per quædam sensibilia, a quibus non se separant, sed in eis immorantur.

Deinde ponit secundam causam necessitatis, et dicit, quod etiam ex parte ipsius veritatis necessaria est expositio symbolorum : quia necessarium est ut per expositionem reddamus ea munda, et nuda a symbolis, et sic videamus ea non remanentes in symbolis, sicut Deus dicitur fons vitæ, sicut in Psal. xxxv, 10 : *Apud te est fons vitæ :* vel sapientiæ, Eccli. I, 5 : *Fons sapientiæ, verbum Dei in excelsis.* Videmus enim in fonte aquæ materialis, qui est principium fundens aquam per se, quod tamen semper habet aquam in se stantem propter perpetuam scaturitionem : et ideo principium fontis accipitur in Deo, quod est quædam virtus simplex : quia quod non est primum, est compositum, sed primum simplex est, quod non est in alio, sed per se movetur, et per se operatur, et numquam se relinquit, semper manens in altitudine suæ naturæ. Et quod dicitur *fons sapientiæ*, significat quod ipse est cognitio omnium cognitionum, et quod per se et non ab alio principio habet quod inspiciat omnia, sicut fons per se fundit totam aquam fluminis.

DUBIUM.

1. SED VIDETUR esse falsum, quod dicit : quia sicut dicitur in primo cap. *Cœlestis hierarchiæ* : « Impossibile est aliter nobis divinum radium superlucere, nisi « varietate sacrorum velaminum circumvelatum : » ergo videtur, quod in statu viæ non possumus nudam veritatem divinam inspicere.

2. Præterea, Omnis effusio fit ad aliquid aliud : et ita videtur falsum dicere, quod fons sit effusus ad seipsum.

3. Præterea, Philosophus probat in VIII *Physicorum*, quod « nihil est movens seipsum : » ergo falsum dicit, quod est per se mobile.

4. Præterea quæritur, secundum quid sumuntur illa quatuor quæ dicit.

5. Præterea, Diversorum cognoscentium sunt diversæ cognitiones : et ita videtur quod una non sit omnium cognitio.

Sed dicendum ad primum, quod quantum ad principium contemplationis, oportet quod in statu viæ per symbola luceat nobis radius divinæ veritatis : sed in fine per symbola in ipsam nudam veritatem venimus.

Ad secundum dicendum, quod dicitur fons effusus ad se : quia non habet aliud principium suæ effusionis, sed a se sibi est : vel a se, quia in simile sibi secundum formam effunditur : quia aqua est ejusdem rationis in fluvio et in fonte. Vel potest referri ad emanationem personarum in divinis, in quibus Pater fundit Filium non extra suam substantiam.

Ad tertium dicendum, quod translator male transtulit : posuit enim potentiam passivam loco activæ : unde *per se mobile* idem est quod per se movens, non motum ab alio : vel dicitur per se mobile, secundum quod procedit per effectus, in quibus est similitudo suorum attributorum, sicut in libro de *Divinis nominibus* dictum est.

Ad quartum dicendum, quod ipsa divina veritas potest considerari secundum suam essentiam, et sic dicit *virtutem simplicem*, in quantum est prima : vel secundum potestatem, et sic dicit *per se mobilem* : vel quantum ad operationem, et sic dicit *per se operantem* : vel ad proprietatem consequentem omnia, et sic dicit *seipsam non relinquentem*.

Ad quintum dicendum, quod dicitur una cognitio omnium cognitionum divina cognitio quantum ad se, in quantum ipse cognoscendo se cognoscit omnia alia, quia est principium uniuscujusque rei vel etiam omnium cognitionum quibus alia cognoscunt : et dicitur una cognitio omnium cognitionum sicut principium efficientis et forma universalis existentis a qua fluit omnis cognitio : quia quæ sunt in multis, oportet inveniri in uno primo a quo omnia alia fluunt.

DIVISIO ET EXPOSITIO TEXTUS.

Deinde concludit propositum, quod propter istas causas voluit et ipsi Timo- G

theo et aliis aperire, sicut potest, significationes symbolicas largissimas, id est, multas compositionis, qua significatur Deus.

Deinde (§ 3) ponit modum generalem symbolicæ Theologiæ : et dividitur in duas partes. In prima ponit ipsas significationes symbolorum : in secunda, modum exponendi symbola, ibi (§ 6), *Quorum si quis posset videre*, etc.

DUBIUM.

Sed videtur pervertere ordinem, quia per symbola ducimur in significationes : et ita prius debuit ponere modum exponendi symbola quam significationes ipsorum.

Ad quod dicendum quod in tradendo artem symbolorum oportet prius ponere propria quam ipsam symbolorum expositionem : quia in expositione symbolorum attenditur similitudo ad propria quia ignoratis propriis non possemus eis adaptare symbolica : sed in usu artis est e contrario sicut procedit objectio : quia per symbola ducimur in propria.

EXPOSITIO TEXTUS.

Prima autem pars dividitur in duas. In prima ponit significationes symbolorum cum symbolis quæ non important aliquam differentiam. In secunda, cum symbolis quæ important defectum qui est ex peccato, ibi (§ 5), *Quid si dicat quis*, etc.

Circa primum duo facit. Primo ponit significationes symbolorum quibus significantur processiones divinarum personarum : secundo, quibus significantur processiones creaturarum, ibi (§ 4), *Intelligibilibus autem*, etc.

Dicit ergo primo (§ 3), quod rationabile est reserare multiformes formationes : *nam quam prodigio*, id est, admiratione, *incredibili* quantum ad ea quæ foris patent, et *compositivo*, id est, ficto vel adinvento *adimplentur exteriora ejus ?* scilicet symbolicæ compositionis, cujus exteriora sunt ipsa spiritualia, interiora significationes intelligibiles ipsorum. Interrogative legendum est. Quasi dicat : Multum : sicut compositionis *componentis*, id est, fingentis *in supersubstantiali fœcunditate*, id est, ad exprimendam virtutem generativam Dei Patris, *ventrem Dei* quasi *corporaliter gignentem Deum*, sicut in Psal. CIX, 3 : *Ex utero ante luciferum*, etc. Et compositionis *distribuentis* Dei filium sicut *verbum* prolatum in aera *a corde virili*, id est, humano, *eructante ipsum*, ut in Psal. XLIV, 2 : *Eructavit cor meum verbum*

bonum : et distribuentis Spiritum sanctum sicut *Spiritum emissum ab ore*, ut in Psal. XXXII, 6 : *Spiritu oris ejus omnis virtus eorum : et laudantis nobis deigenos simus*, id est, Dei Patris (qui est generans) *portantes in ulnis Dei Filium, ut decet corpus*, id est, ad similitudinem corporis. Joan. I, 18 : *Unigenitus Filius, qui est in sinu Patris*, etc. Et componit divinas processiones personarum ad modum plantarum, et etiam florum, de quibus omnibus Exod. XXIV. Et similiter ad modum productionis lucis, sicut ad Hebr. I, 3 : *Qui cum sit splendor gloriæ*. Et Sapientiæ, VII, 26 : *Candor est lucis æternæ*. Et similiter multa similia quæ sunt manifestissima in sacris Scripturis.

Deinde (§ 4) ponit significationes symbolorum quibus significantur processiones creaturarum, dicens: Et compositionis *componentis intelligibilibus Dei providentiis*, de quibus in libris de *Divinis nominibus* actum est, quibus de creaturis providet : *aut donis*, quia per providentiam suam dantur dona : *aut manifestationibus*, quia in illis manifestatur nobis Deus sicut in suis similitudinibus : *aut virtutibus*, quibus communicat Deus posse operari : *aut* aliis *proprietatibus*, secundum quod unaquæque res non excedit metas a Deo impositas : *aut mansionibus*, secundum quod rebus dat in seipsis manere : *aut processionibus*, secundum quod dat causis procedere in sua causata : *aut discretionibus*, secundum quod una res distinguitur ab aliis : *aut unitione*, secundum quod reordinantur in finem : *componentis* Dei in istis omnibus, *Deo compositionem*, id est, figuram, *hominis*, sicut in Canticis, VII, 4, describit : *Nasus tuus*, et omnia alia membra. Et Ezech. I, 5. Et super similitudines throni adspectus hominis desuper [1]. *Et ferarum*, sicut Osee, XIII, 8 : *Quasi ursa raptis catulis*. *Et aliorum animalium*, in Apoc. IV, 6, in figura Agni. *Et plantarum*, Eccli. XXIV, 17 et seq. *Et lapidum variam formationem*, sicut Ezech. I, 4 : *Quasi species electri* : et compositionis circumponentis sive *ornatus muliebres*, quando loquitur de Sapientia ad modum mulieris, Prover. IX, 13, et seq. *Aut barbaricas armaturas*, sicut in secundo Machab. XI, 8. Vidit equitem hasta fulgentem aurea [2]. Apoc. II, 12 : *Hæc dicit qui habet rhomphæam*, etc., quod est barbarorum armatura, ut hic Commentator dicit. *Et apponentis* ipsi *figulariam artem*, Jerem. XVIII, 3. *Et fusoriam sicut operanti in igne*, Jerem. VI, 29. *Et substernentis sibi thronos*, Isa. VI, 1 et 2. *Et construentis cibos pulmentificos*, Prover. IX, 5. *Et componentis*, scilicet eum compositione figurarum, dicentis eum *potatum*, etc. In Psal. LXXVII, 65 : *Tanquam potens crapulatus a vino*. Et. Psal. XLIII, 23 : *Exsurge, quare obdormis Domine*.

Deinde (§ 5) ponit significationes symbolorum sumptorum ex defectibus peccati, dicens : Quid dicendum erit, *si dicat quis iras Dei*, sicut in Psal. VI, 2 : *Ne in ira tua corripias me*. *Tristitias*, sicut Isaiæ, LXIII, 10 : *Ipsi afflixerunt spiritum*, scilicet Domini. Thren. II, 11 : *Conturbata sunt viscera mea* super eum. *Omnimoda juramenta*, in Psal. CIX, 4 : *Juravit Dominus, et non pœnitebit eum*. *Pœnitentias*, Gen. VI, 6 : *Pœnituit eum quod fecisset hominem*. *Maledictiones*, Malach. II, 2 : *Maledicam benedictionibus vestris*. *Insanias*, id est, stultitias : sicut in I ad Cor. I, 18. *Multiformia et obliqua peccati*, id est, ostendentia in se obliquitatem peccati,

[1] Ezech. I, 5 : *Et in medio ejus similitudo quatuor animalium : et hic adspectus eorum, similitudo hominis in eis.*

[2] II Machab. XI, 8 : *Apparuit præcedens eos eques in veste candida, armis aureis hastam vibrans.*

sophismata, id est, deceptiones *promissionum*, sicut David promisit, quod regnum suum perpetuum esset, quod non ad literam impletum est : et Jerem. XVIII, 9 et 10, Si promisero repente ad gentem aliquam quod construam, ipsam vero feriam si avertatur a me [1] : et *in* Gen. XI, 1 et seq., *pugnam gigantium*, contra quos visus fuit pugnare quasi ex timore insidians eis, cum tamen non ædificarent turrim in nocumentum aliorum, sed in salvationem suam : *et consilium illud in cœlo constructum*, quod vidit Michæas *in dolo et deceptione Achab*, id est, ad decipiendum dolose Achab, sicut legitur in III Reg. XXII, 17 et seq. : *et multas passiones materiales et amatorias*, id est, quas carnaliter armantes patiuntur. *Canticorum*, id est, de Deo dicuntur in Canticis Canticorum, IV et V, sicut, *Vulnerasti cor meum*, etc. : et quid dicetur si dicat alia similiter dicta, *et quæcumque aliæ sunt sanctæ compositiones*, id est, figurationes vel fictiones, non ad decipiendum, sed ad ducendum in veritatem, *compositionis Dei*, id est, quibus figuratur Deus, *audientis omnia*, id est, super qualibet figura præsumit describere Deum in hoc similis poesi, sicut dicit Horatius [2], compositiones, dico, *propositæ occultorum*, id est, de occultis, *apparentes*, id est, per apparentium symbola, *et multiplicatæ singularum*, id est, de singularibus rebus, sicut Deus unus tantum est, qui et pluribus describitur figuris, *et divisibiles* et *indivisibilium et figurativæ et infigurabilium*, id est, eorum quæ carent formis : et dicitur hic forma quæ est idem quod figura, sed differt ratione.

K *Quorum si quis posset videre*, etc. In hac parte positis significationibus symbolorum et symbolis, intendit ponere modum communem symbolicæ Theologiæ, quomodo in corporalibus symbolis accipiuntur spiritualia et divina : et dividitur in duas partes. In prima assignat causas istius modi. In secunda, ex causis illis concludit modum intentum, ibi (§ 11) *Oportet igitur et nos*, etc.

Prima dividitur in partes tres. In prima assignat causam quare divina traduntur in symbolis sensibilibus ex parte audientium. In secunda, ex parte ipsius theologici negotii, ibi (§ 7), *Et aliter et hic intendere*, etc. In tertia, ex parte ipsius animæ quod dicit propter quid respectu secundæ causæ, ibi (§ 8), *Et quidem neque in sanctorum mysteriorum*, etc.

Circa primum duo facit. Primo proponit quid intendit : secundo reddit rationem propositi, ibi, *Non enim æstimamus* etc.

Dicit ergo primo (§ 6) : *Quorum*, scilicet enumerandorum symbolorum, *si quis posset videre intus absconditum decorem* (in quo notatur difficultas propter occultationem) *inveniet omnia*, scilicet symbola Ecclesiæ, *mystica et deiformia*, id est, in se occultantia divinas proprietates per quasdam similitudines, *et adimpleta multo lumine theologico*, id est, divino, id est, veritate divina. Deinde assignat causam hujus, et dicit, quod non est credendum, quod hujusmodi significationes sint compositæ a Scriptura propter se : et ideo si eis mens nostra adhæreat, vel aliud in ipsis quærat, seducitur : sed proponitur causa divinæ occultæ scientiæ, quæ multis est invisibilis, qui supra sensus se non extendunt, ut divina sic occultata symbolis non possint capi ab immundis, qui derident divina, quia non percipiunt quæ Dei sunt : sed

[1] Jerem. XVIII, 9 et 10 : *Et subito loquar de gente et de regno, ut ædificem et plantem illud. Si fecerit malum in oculis meis.... pœnitentiam agam super bono*, etc.

[2] Horatius, Ars poetica, v. 9 et 10 :
Pictoribus atque poetis
Quidlibet audendi semper fuit æqua potestas.

manifestantur solis illis qui amant veritatem, et non impugnant, qui in symbolicis locutionibus destruunt omnem puerilem phantasiam, scilicet non imaginantes Deum esse hoc modo figuratum, quod puerile esset, sed remotis a Deo omnibus figuris sunt sufficientes, propter simplicitatem mentis, et bonitatem contemplationis, transire per intellectum *ad veritatem symbolorum*, id est, per ea significatam, *simplicem*, secundum quod est separata a materia et appendiciis materiæ, *supernaturalem*, quia scilicet ad eam rationes naturales non attingunt, *præcollocatam*, id est, ante collocatam, quia licet secundum ordinem doctrinæ symbola sunt priora significatis, quia ex illis devenimus ad ista, tamen secundum ordinem naturæ significata veritas prior est symbolis : quia non componuntur symbola, nisi propter inspectionem ad veritatem rei, ut per similia figuretur.

DUBIUM.

Sed videtur, quod amatores veritatis non debeant destruere hæc signa symbolorum.

1. Nulli enim sensui sacræ Scripturæ subest falsum : sed hæc signa pertinent ad sensum historicum : ergo non subest eis falsum, et sic non sunt destruenda.

2. Præterea, Gregorius dicit quod « sacra Scriptura est fluvius in quo ag- « nus peditat et elephas natat : » et agnum dicit mansuetum et humilem fidelem, qui reficitur in sensu litterali sacræ Scripturæ, elephas autem est, qui magnitudine intellectus levatur ad mysteria, quorum profundum non potest attingere : sed illud in quo convenit esse refectio, non est abjiciendum : ergo symbola quæ ad sensum litteralem pertinent, non sunt destruenda.

3. Præterea, Hieronymus in *Prologo galeato* dicit, « Ne offendaris in Scriptu- « ris sacris simplicitate verborum, quæ « editæ sunt, ut simplicem plebem in- « struerent, in quibus aliter multum sa- « piens et simplex vident : » et vult quod simplices videant litteralem sensum, et sapientes intueantur mysteria : ergo idem quod prius.

4. Præterea, Sapientibus non sunt proponendæ metaphoricæ locutiones, unde Philosophus reprehendit eos qui platanum hominem appellabant, sed magis proponuntur simplicibus : ergo videtur, quod accipere et adaptare metaphoras, non sit difficile, neque perfectorum, ut hic dicitur.

5. Præterea, Simplex dicitur, quod caret compositione partium : sed omnis mens est hujusmodi : ergo non videtur simplicitas mentis proprium spiritualium virorum, ut hic innuit.

6. Præterea, Bonitas contemplativæ virtutis videtur esse tantum subtilitas : sed hæc non est tantum necessaria in symbolis, sed etiam in spiritualibus, et magis in istis : ergo non debuit appropriare cognitioni symbolorum.

Sed dicendum ad primum, quod sensus litteralis est dupliciter in sacra Scriptura : quandoque enim est quem verba primo adspectu faciunt, sicut dicitur, quod David vicit Goliath : quandoque vero non est sensus litteralis quem verba faciunt, sed qui accipitur ex proprietatibus eorum, quæ per verba significantur, in aliud relatis : quia hoc est quod scribens intendit : et secundum hunc modum dicimus, quod sensus metaphoricus est litteralis, sicut cum dicitur Isai. xxxvii, 29 : *Ponam circulum in naribus*

tuis, et frænum in labiis tuis, et reducam te in viam, per quam venisti. Intendit Propheta significare Sennacherib, non bubalum aliquem, in terram Assyriorum reducendum. Et sic dicimus, quod ipsa signa symbolorum non pertinent ad sensum litteralem, sed potius id quod ex eis per similitudinem quamdam significatur : et ideo sunt abjicienda, et veritas tantum significata retinenda. Et per hoc patet solutio ad secundum et tertium.

Ad quartum dicendum, quod adinvenire adaptationes non est difficile : sed facere proprias adaptationes est valde difficile : quia oportet, quod adaptans sciat proprietates utriusque rei, scilicet significatæ et significantis.

Ad quintum dicendum, quod mens dicitur actus mentis, et ipsa mens quæ in omnibus æqualibus simplex est, et dicitur actus simplex, quando stat super simplex, sicut super objectum : et hoc est illud quod est separatum a materia, id est, ab appendiciis materiæ : et hoc convenit tantum spiritualibus.

Ad sextum dicendum, quod bonitas contemplativæ virtutis, non dicitur dispositionis bonitas quæ est subtilitas, sed potius veritas in actu ipsius, ut scilicet spiritualia non accipiantur esse ad modum corporalium quibus describuntur : et hæc maxime necessaria est in symbolicis.

DIVISIO TEXTUS.

Deinde (§ 7) ponit secundam causam ex parte theologici negotii, quod dividitur in duo : et ideo duobus modis significantur nobis divina, non tantum per propria : et circa hoc ponit tres divisiones, quibus duo modi diversimode significantur. Secunda incipit, ibi, *Et hanc quidem significativam*, etc. Tertia, ibi, *Et hoc quidem persuadet*, etc.

DUBIUM.

Sed ad evidentiam litteræ dubitatur de istis divisionibus : et videtur, quod sint insufficientes :

1. Quia in mystica Theologia assignavit quatuor theologica negotia, tria affirmativa, scilicet de divinis personis, de divinis nominibus, et de symbolis, et quartum negativum : cum igitur assignet hic tantum duo, videtur insufficiens membrum.

2. Præterea, Idem membrum non cadit in duplici differentia : sed mysticum posuit ibi in negativo negotio, hic autem ponit in affirmativo, quia cum symbolicis : ergo videtur, quod id quod dicit, non sit competens.

3. Præterea, Ibidem dictum fuit, quod theologicum negotium tanto magis est apparens, quanto magis sermones minus contrahuntur : sed ibidem dictum fuit, quod in symbolica Theologia sermones maxime multiplicantur : ergo est maxime apparens : et ita non debuit hic dici secretum.

4. Præterea, Philosophicum dicitur illud ad quod per rationes philosophicas potest deveniri : sed hoc non potest fieri in aliquo theologico negotio : quia in Theologia quæ tradit propria, quam philosophiam dicit, dicit quod Deus est super vitam, et super ens : cum ergo per philosophiam non accipiatur nisi vita, vel ens, videtur quod male dicat illud negotium philosophicum.

5. Præterea, Symbolica Theologia plura recipit quam ea quæ per propria traditur, quia sermones in ipsa sunt plures, et a pluribus potest recipi : quia per connaturalia nobis : ergo symbolica magis debet dici receptiva quam altera.

6. Præterea, Ad id quod est supra rationem, non videtur esse aliqua persuasio vel ligatio argumenti, neque syllogistica, neque per habitudines locales : ergo cum doctrina divina quæ est per propria, sit supra rationem, videtur quod non persuadeat, neque liget ad veritatem quam tradit.

7. Præterea, Per indoctrinabilia nihil constituitur in veritate : ergo videtur impossibile quod dicit, scilicet quod in symbolica Theologia collocat in Deo per indoctrinabilia.

Sed dicendum ad primum, quod si dividatur theologicum negotium materialiter, quasi quantum ad ea quæ dicuntur de Deo, sic erit quadruplex, secundum quod in mystica Theologia dictum est : si autem dividatur formaliter, quasi quantum ad modum dividendi aliquid de Deo, sic erit tantum duplex, ut hic dicitur : quia nihil dicitur de Deo quin sit sine signis vel per signa : et hæc divisio est per affirmationem et negationem, et ideo non habet medium.

Ad secundum dicendum, quod negationes divinæ dicuntur mysticæ simpliciter, quia removentes nos a manifestis nobis, relinquunt nos in quodam occulto quod est supra rationem, ut ibi dictum est : sed symbolica dicuntur mystica, quantum ad modum, quia traduntur spiritualia non secundum sensum quem verba faciunt, sed in quibusdam figuris.

Similiter etiam dicendum ad tertium, quia materialiter aperta est symbolica Theologia : quia proponit nobis sensibilia nota nobis : sed quantum ad modum occulta est præ aliis, ut dictum est.

Et similiter dicendum ad quartum : quia Theologia quæ est per propria, non est philosophica materialiter quasi rationibus philosophiæ concludens : sed quantum ad modum quo philosophia utitur, quæ per propria procedit.

Ad quintum dicendum, quod receptiva ponitur pro receptibili : quia propria Theologia recipitur secundum quod significatur per nomen : sed in symbolica refutatur illud quod significatur per nomen, et ex illo accipitur quidquam aliud : unde alia translatio habet, « approbati« va. »

Ad sextum dicendum, quod Theologia propria persuadet per principia fidei, quamvis non per principia rationis : et illa sunt nota per lumen divinum infusum, sicut principia rationis per lumen naturale intellectus agentis : sed ex symbolicis nullo modo traditur argumentatio, sicut dicit Magister in tertio *Sententiarum*.

Ad septimum dicendum, quod symbolica sunt indocibilia simpliciter, sed secundum quid docibilia : quia non docentur secundum quod significant nomina, sed secundum eorum significata.

EXPOSITIO TEXTUS.

O *Littera* sic exponitur (§ 7) : *Et aliter* potest assignari causa ejus, quod dictum est, *et hic oportet intendere*, id est, considerare, *duplicem traditionem*, etc., id est, dupliciter nobis tradi divina, *hanc quidem*, scilicet symbolicam, esse *secretam et mysticam*, quantum ad ea quæ ipsi occultantur : *illam* autem quæ per propria tradit divina, *apparentem et notiorem*, quia in primo adspectu verba exprimunt quod intenditur per ea significari. *Et hanc quidem*, scilicet symbolicam, esse *significativam*, quantum ad symbola : quia sicut dicit Augustinus, « Signum est, quod præter speciem « quam ingerit sensibus, facit aliquid « aliud in cognitionem venire : » *et perfectivam*, quantum ad veritatem, quæ in symbolis continetur : *illam autem*, scilicet propriam *philosophicam*, quia per modum philosophiæ *procedit ex* propriis, *et receptivam*, id est, approbativam quæ in ipsa approbatur. *Et dicendo* quod de Deo congrue dici potest, *complicitum*, id est, conjunctum, *non dicendum*, hoc potest referri ad symbolicam Theologiam, in qua sunt sensibilia quæ non sunt dicenda, et figurata quæ dicenda sunt : et potest etiam ad propriam referri, in qua figuratur Deus per suas processiones, quæ quidem dicuntur de Deo quantum ad rem significatam eminenter, sed non secundum modum quo nomen significat. *Et hoc quidem* negotium, quod per propria divina tradit, *persuadet veritatem*, quantum ad ipsas conclusiones, et ligat quantum ad convictiones argumentorum ex principiis fidei : sicut si sint relationes originis distinguentes in divinis, oportet esse plura supposita : *illud autem*, scilicet symbolicum, *operatur* discurrendo de proprietatibus sensibilium in spiritualia, *et in perfectionibus mysteriorum*, id est, occultatorum in eis, *docibilibus* quantum ad sensum quem faciunt verba, *collocat* in Deo, id est, in inspectione divinæ veritatis.

Et quia adhuc restat quærere quare theologicum negotium est dupliciter, ideo subjungit convenienter tertiam causam, quæ reddit propter quid hujus : et dividitur in partes duas. In prima manifestat, quod Scriptura utitur symbolis. In secunda significat causam ejus, ibi (§ 9), *Etenim conveniens*, etc.

Dicit ergo primo (§. 8) quod *sancti Magistri nostræ traditionis*, id est, Evangelii, sicut Apostoli, et ipse Christus, *aut legalis*, id est, veteris legis, sicut Prophetæ, et alii sapientes, *in perfectionibus*, id est, in doctrinis divinorum non abstinuerunt, sed usi sunt quibusdam sensibilibus signis, vel aliqua similitudine, Deo convenientibus, ad ipsum significandum : *sed et videmus* ipsos Magistros *mystice producentes*, id est, proponentes nobis Angelos *per ænigmata divina*, id est, per allegorica symbola, quibus consueverunt Deum proponere : et etiam Jesus docet in parabolis quibusdam divina, sicut patet Matth. XIII, 3 et seq. : et tradidit etiam divina mysteria *per figurativam cœnam*, id est, parabolam cœnæ, sicut patet in Lucæ, XIV, 16 et seq. : vel hoc dicit de corpore et sanguine suo, quod discipulis in cœna dedit.

Deinde ponit tertiam causam acceptam ex parte animæ : et primo ponit causam, secundo probat eam, ibi (§ 10), *Et monstrant quicumque*, etc.

DUBIUM.

Sed quod causa ista est, quod oportet esse duplex theologicum negotium ad perfectionem utriusque partis animæ, scilicet divisibilis, vel indivisibilis, quæratur utrum hoc possit esse verum? Et dicitur, quod non.

1. Quia impossibile est idem esse divisibile et indivisibile : sed anima est unum quid : ergo non potest esse divisibilis et indivisibilis. Si dicatur, quod est divisibilis secundum inferiorem partem, et indivisibilis secundum superiorem. Contra : Inferior pars est, cujus est inhærere inferioribus rebus : sed ista non potest elevari ad inspiciendum divina : si ergo Theologia nititur istam perficere, videtur niti ad impossibile.

2. Præterea, Quæritur unde veniat divisibile et indivisibile in anima, et maxime si anima sit forma quædam simplex?

3. Præterea, Videtur quod tres debeant esse Theologiæ : quia in libro de *Divinis nominibus*, cap. IV, assignavit tres motus animæ, scilicet circularem, rectum et obliquum : et secundum omnes illos ponit perfici divinis : ergo videtur quod debeant esse tria negotia.

Sed dicendum ad primum, quod in anima non secundum idem est divisibile, et indivisibile, sed secundum superiorem partem ejus quæ est intellectus accipiens simplices quidditates rerum est indivisibilitas, quia stat in uno : sed ad inferiorem partem quæ est ratio quæ discurrit per signa probabilia et communia et contingentia colligendo ea ut per ea inquirat veritatem, est divisibilitas.

Ad secundum dicendum, quod ratio per inquisitionem et collationem exteriorum venit ad interiora rei, ubi attingit intellectum sicut inferior potentia vel natura attingit superiorem in ultimo sui : alioquin frustra esset inquisitio rationis : et secundum hoc etiam potest quantum ad ultimum sui perfici divinis.

Ad tertium dicendum, quod si anima ponatur substantia composita ex quo est et quod est, facile erit respondere, quod indivisibile procedit ab ipso quo est, quod est formale in ipsa, et divisibile ipsius ex ipso quod est : si autem anima rationalis sit simplex forma, per admixtionem et separationem a materia cui est conjuncta, consequitur ipsa divisibile et indivisibile : sicut enim ex parte qua conjungitur lux combustibili, consequitur ipsam obscuritas et densitas, quæ non sunt lucis secundum quod lux : ex parte vero altera secundum quod est magis remota, consequitur ipsas proprietates ipsius, claritas, et manifestatio cœlorum : ita animam ut rationalem ex parte illa qua est immersa corpori, consequitur ipsam potentia quæ versatur in collatione corporalium intentionum et contingentium : ex parte vero altera secundum quod remanet immixta, consequitur ipsam potentia indivisibilis, quæ accipit simplices quidditates rerum, et in ista attingit intelligentias in sua summitate.

Ad quartum dicendum, quod tres isti motus sunt duorum perfectibilium : et ideo non oportuit esse nisi duo perficientia de divinis : motus vero circularis animæ est, secundum quod retrahit se in seipsam et convolvitur in simplicitate sui intellectus : motus autem rectus est, secundum quod per causata discurrit, et fertur in causam, et hoc proprie est rationis : motus autem obliquus est, secundum quod intellectus obliquat se a sua simplicitate ad rationem procedens ex consideratione causæ in causata.

EXPOSITIO TEXTUS.

8 Dicit ergo primo (§ 9), quod non solum fuit necessarium, quod divina traderentur per symbola, ut ipsa divina removerentur a multitudine, quod fuit prima causa : sed et conveniens erat *ipsam humanam vitam*, quæ est principium vitæ, *simul existentem indivisibilem* quantum ad intellectum, *et divisibilem* quantum ad rationem, *illuminari divinis cognitionibus*, utramque juxta proprietatem suam : *et segregare*, id est, reservare divinum *impassibile animæ*, scilicet intellectum, qui omnino secundum actum a materia separatus est, *ad visiones simplices*, quia sine corporalibus compositionibus, *intimas deiformium insignium*, scilicet processiones, quæ sunt imagines divinorum attributorum, sicut in vita creaturæ a Deo procedente repræsentatur prima vita, sicut quoddam intimum ut exemplar in exemplato : et hoc est secundum proprietatem intellectus, qui accipit simplices et intraneas quidditates rerum : et ideo perficitur iis quæ de Deo proprie dicuntur : *autem*, id est, sed et inconveniens est *passibile* ipsius animæ, scilicet rationem quantum ad objectum, quia per exteriora et materialia procedit, *connaturaliter currere sibi simul et extendere se a formationibus*, id est, figurationibus *signorum*, scilicet symbolorum, *aut compositionis ingeniose*, id est, artificialiter, quia per assimilationem, *ad divinissima*, id est, naturale rationi, ut de signis exterioribus ad interiora percurrat : et ideo fuit conveniens, ut perficeretur per symbola, quibus discurrit in simplicem veritatem perquirendo proprietates symbolorum : et ideo sequitur, *cui*, scilicet rationi, *talia velamina*, scilicet exteriora symbola, *naturaliter sunt cognata*, id est, proportionata. Et notandum, quod dicit tantum compositionis, quia venire de simplici veritate in compositionem symbolorum, est potius intellectus obliquantis se ad rationem, quam rationis cujus est proprie motus rectus, ut dictum est.

Deinde (§ 10) ponit probationem hujus quod immediate dictum est, scilicet quod oporteat dupliciter nostram animam divinis perfici : et dividitur in partes tres, secundum quod tres probationes ponit. Secunda incipit ibi, *Et etiam ipsa apparentis*, etc. Tertia ibi, *Propter quod et Theologi*, etc.

Prima probatio sumitur ex parte eorum qui sine velationibus accipiunt divina sicut intellectuali visione : et tamen quod plane audiunt non velatum figuris, ipsi in figuris componunt : sed hoc non facerent, nisi figuræ necessariæ essent animæ secundum aliam partem sui, ut perficeretur de divinis : ergo necessarium est animæ proponi divina per symbola quantum ad divisibile sui perficiendum.

DUBIUM.

1. Sed videtur, quod qui accipit per intellectum divina sine symbolis, non debeat ea velare figuris : figuræ enim symbolorum sunt ad accipiendum intellectum eorum quæ ipsis proponuntur : sed habito fine non egemus iis quæ sunt ad finem : cum igitur talis habeat intellectum de divinis, videtur superfluum quod figuris intellecta involvat.

2. Præterea, Ipse supra dixit, quod « ad « perfectionem intellectus qui est indivisi- « bile animæ, proponitur nobis theologi- « cum negotium quod est apertum :» sed iste habet perfectionem intellectus : ergo non debet divina in figuris accipere.

3. Præterea. Quamvis via sit nobis naturalis veniendi de posteroribus naturæ in priora, tamen quia jam devenimus in priora, illa magis sunt nobis nota, et certius per illa scimus : sed in symbolica cognitione divina non velata sunt priora et notiora simpliciter ipsis symbolis : ergo acceptis ipsis divinis non velatis, si figura circumponatur, erit processus ad minus notum, et occultatio quædam, quod respuendum est in omni cognitione.

4. Præterea, Joan. xvi, 29 et 30, Discipuli dicunt ad Jesum : *Ecce nunc palam loqueris, et proverbium nullum dicis : nunc scimus, quia scis omnia.* Et Matth. xiii, 11, dicit Dominus discipulis : *Vobis datum est nosse mysteria regni cælorum*, cæteris autem in parabolis : ergo videtur, quod ipsa aperte prolata sine figuris magis manuducunt in cognitionem Dei : quia post propositionem nudæ veritatis confitentur enim omnia scire. Et quod sit perfectorum, patet ex secunda auctoritate. Et ita superfluum est habita nuda veritate, quærere figuras.

Sed ad hoc potest esse duplex responsio : una secundum opinionem Philosophorum omnium qui de viribus animæ loquuntur, et etiam sanctorum Græcorum, qui omnes ponunt quod memoria non est pars intellectivæ, sed sensitivæ : et ideo ille qui accipit divina nuda, oportet quod componat ad formas quasdam sensibiles quæ conserventur in thesauro formarum vel intentionum sensibilium, ut per eas manuducatur ad intelligendum actu quod vult : sicut docet Tullius, « Ad conservandum in memoria ea quæ « aguntur in causis, ut figurentur qui- « busdam sensibilibus, sicut obscuritas « in obscuritate loci, et actor per arie- « tem, et reus per hædum, et sic de « aliis : » quia sicut dicitur in quodam tractatu de *Memoria et Reminiscentia* : « Formæ quanto sunt spiritualiores, tan- « to difficilius reducentur ad memo- « riam. » Et sic facile patet solutio ad objecta : quia non componit figuras ut manuducatur in acquisitionem intellectus divinorum, sed tantum in conservationem.

Aliter potest dici, quod in anima sunt duæ partes quædam quæ accipit ipsa simplicia secundum se, ut intellectus simplex : quædam vero quæ accipit a phantasmatibus, et ista est magis connaturalis animæ secundum naturam ejus, et in actu ejus frequentius scimus, quia accipimus scientias ex sensibilibus : sed secundum primam partem attingit intelligentias : nihilominus quamvis divina sine symbolis accepta sint, ut melius ea possimus inspicere, reducimus ad sensibilia consueta nobis et connaturalia cognitioni nostræ.

Hoc ergo dicendum ad primum, quod quia in hac vita non sumus in perfecto actu intellectus quantum ad superiorem partem animæ, superfluum non est si ea quæ simplicia sunt, reducamus ad inferiorem partem, ut perfectius intueamur. Et per hoc patet solutio ad alia duo.

Ad quartum dicendum, quod discipuli adhuc rudes erant, et nesciebant Scripturæ metaphoras, et ideo suspicabantur in verbo Christi non latere magnam sapientiam : et ideo quando elucidabat eis, cognoscebant magnitudinem sapientiæ ejus.

Similiter ad aliud dicendum, quod perfectorum non tantum est accipere parabolas, sed mysteria parabolarum : multitudinis autem est accipere tantum parabolas, et maxime quantum ad infideles quibus occultanda est veritas sacræ Scripturæ, de quibus ibi loquitur : unde sequitur : *Quia videntes non vident*, etc. [1].

EXPOSITIO TEXTUS.

X Deinde, (§ 10) ponit secundam probationem sumptam ex ipsa divina operatione : quia ipsa operatio mundi sensibilis, est quædam propositio sensibilium et visibilium quibus invisibiles rationes quæ in mente divina sunt, probantur, sicut dicit Apostolus ad Rom. I, 20 : *Invisibilia* Dei... *per ea quæ facta sunt*, etc. Et melius ad Hebræos, XI, 3 : *Fide intelligimus aptata esse sæcula verbo Dei, ut ex invisibilibus visibilia fierent.* Et ita patet, quod necessarium est, quod occulta divinitatis sensibilibus symbolis proponantur.

Deinde ponit tertiam probationem sumptam ex divisione sacræ Scripturæ, et dicit secundum expositionem Commentatoris, quod *propter hoc*, scilicet quod necessarium est etiam sensibilia accipere, vel quia invisibilia Dei manifestantur in his quæ sunt operata in mundo, *Theologi inspiciunt quædam civiliter*, *et legaliter :* quia assumunt et loquuntur de civili scientia, sicut in qua manifestatur divina justitia. *Et quædam inspiciunt mundative* et *incontaminate*, et hoc quantum ad ea quæ accipiuntur sine materia in philosophia, quæ etiam Theologi assumunt, *et quædam humane* quantum ad naturalia ex quibus scientias accipimus, *et medie* quantum ad mathematica quæ sunt separata secundum rationem et non secundum esse, *et quædam supermundane et perfective* quantum ad metaphysica in quibus ultimo perficitur intellectus humanus.

[1] Matth. XIII, 13.

DUBIUM.

1. SED CONTRA hoc objicitur, quod sicut dicit Philosophus in sexto *primæ philosophiæ*, « Sunt tantum tres, scilicet « naturalis, mathematicus, et divinus : » cum igitur ipse ponat plures, videtur ponere superfluos.

2. Si dicatur, quod Dionysius intendit dividere philosophiam non tantum in partes essentiales, quæ sunt de rebus quas natura proponit nobis, quæ sunt tantum scientiæ rerum, sed quantum ad omnia de quibus est philosophicum negotium, quocumque modo, secundum hoc iterum erit diminutus : quia sit debuisset facere mentionem de rationali philosophia, de qua nihil dicit.

3. Præterea, Moralis philosophia dividitur in tres partes, scilicet in civilem, œconomicam, et monasticam vel moralem : sed ipse tantum facit mentionem de civili : ergo videtur diminutus.

4. Præterea, In Theologia non servatur neque modus naturalis philosophiæ, neque mathematicæ : quia non proceditur per principia illarum scientiarum : ergo cum Dionysius hic intendat dicere, « quæ sunt de consideratione Theologi, » videtur quod ista divisio non sit ad propositum, etsi in se vera esset.

Sed dicendum, quod si velimus sustinere expositionem Commentatoris, quod ipse intendit ponere divisionem philosophiæ, quia ea quæ considerantur in philosophia, accipit Theologus sicut imagines divinorum : philosophia autem est de ente, sicut ipse dicit in epistola ad Polycarpum : ens autem vel est ab opere nostro, et sic de istis est civilis : vel est a natura, et hoc vel est in materia secundum esse et rationem, et de istis est physica : vel in materia secundum esse et non secundum rationem, et de istis est mathematica : vel separatum secundum esse et rationem, et de iis est metaphysica.

Ad primum ergo dicendum, quod non tantum in operibus naturæ sunt imagines divinorum, sed etiam in operibus nostris, et maxime in operibus virtutum : et ideo cum omnibus his utatur Theologus ut imaginibus divinorum, non posuit tantum illos tres modos.

Ad secundum dicendum, quod logica potius est modus philosophiæ et instrumentum quam pars, ut dicit Commentator, et ut dicit Aristoteles in II *Metaphysicæ,* et ideo non numeratur hic inter partes philosophiæ. Vel potest dici, quod per emundativam tangitur rationalis philosophia, secundum quam anima denudatur a sensibilibus, secundum quod docet resolvere causata in causas, et ex signis venire in quidditates rerum.

Ad tertium dicendum, quod moralem vel monasticam tangit in hoc quod dicit *mundative :* quia per virtutes mundatur anima. Unde etiam ponunt virtutes heroicas et virtutes animi purgati : sed œconomicum comprehenditur sub civili : quia eadem ratione regitur regnum, vel civitas, vel domus : regimini enim patris in domo assimilatur regimen regis : regimen autem fratrum aristocratiæ, quæ est regimen divitum, ut dicit Philosophus.

Ad quartum dicendum, quod quamvis non servetur modus naturalis philosophiæ in Theologia, tamen proponuntur in ipsa naturalia : et propter hoc philosophica consideratio convenit sibi, scilicet quia Theologia, etsi utatur rebus naturalibus, non tamen utitur eis in quantum naturalia sunt, quia non considerat modos ipso-

rum, sed tantum in quantum est in ipsis vestigium, nec iterum per modum naturalis philosophiæ procedit : et multo minus etiam assumit mathematica, etsi aliquando utatur figuris regularibus, quas solas considerat mathematicus, non enim considerat mensuras et figuras irregulares, sicut sunt figuræ animalium, de quibus non possunt fieri demonstrationes, nec modum mathematicæ servat in demonstrando divina : etiam non accipit per modum philosophiæ primæ ut manifesta ex motibus cœli, sed secundum quod de ipsis sunt articuli fidei : virtutes etiam non considerat per modum civilis scientiæ, quia considerat illas secundum quod sunt infusæ, et secundum quod habent efficaciam merendi, quæ non considerat civilis. Nec etiam videtur divisio quam ponit Commentator, competere sacræ Scripturæ, sed potius philosophiæ.

Et ideo aliter dicendum, quod ea quæ traduntur in sacra Scriptura, aut sunt ad emundationem vitæ, aut ad instructionem fidei. Ad emundationem vitæ sunt vel ipsi actus virtutum, vel sacramenta : actus etiam virtutum sunt duobus modis, quidam de quibus sunt præcepta legis, secundum quod aliquis ordinatur ad alterum, et hoc est quod dicit *legaliter* : quidam autem sunt secundum quod aliquis voluntarie assumens præcepta, præparat se in seipso ad beatitudinem, et quantum ad hoc dicitur *civiliter :* quia sicut dicit Philosophus, « Civitas est dis-« positio ad felicitatem. » Sacramenta autem omnia novæ legis purgant a peccato, quantum ad ipsum opus operatum, et hoc tangit cum dicit, *mundative* : et quia est quoddam sacramentum, in quo est omnis munditia, scilicet Eucharistia, quæ habet rem in se existentem, scilicet Dominum Jesum Christum, et non solum in verbis, gratia hujus adjungit, *et incontaminate*. Quæ autem proponuntur ad instructionem fidei, quædam proponuntur sub symbolis, quorum quædam accipiuntur a rebus infimis sicut a lapide et hujusmodi, et quantum ad hoc dicit *humane*, quia a rebus nobis manifestis : quædam a rebus nobilioribus quæ habent quasdam proprietates spiritualium, cum ipsa sint corporalia, sicut lux, ut dicitur in secundo capite *Cælestis hierarchiæ*, et quantum ad hoc dicit *medie*. Alia proponuntur aperte, et hoc vel de spiritibus creatis, et quantum ad hoc dicit *supermundane*, quia sunt supra modum mundanarum rerum : vel de ipso spiritu creatore, et quantum ad hoc dicit *perfective,* quia in ipso perficitur noster intellectus sicut in ultimo fine.

EXPOSITIO TEXTUS.

Et quia præcepta quandoque sumuntur ex rationibus humanis, quandoque ex rationibus divinis, sic dicitur duplex justum : justum fori, et justum poli, sicut patet in matrimonio, in quo consensus assumitur ex legibus humanis, et indivisibilitas ex legibus divinis. Et ideo subdit de hoc quod dixit *legaliter*, dicens (§ 10) : *Et aliquando* inspiciunt legaliter *a legibus apparentibus*, sicut sunt leges humanæ, *aliquando ab occultis*, sicut sunt leges divinæ. Vel possunt intelligi per leges occultas, quæ proponuntur de exemplis historialibus, vel in aliis signis : et apparentes, quæ per propria traduntur. Et hæc inspiciunt *secundum quod convenit rebus sanctis*, quas tradit : quia quædam sunt tradenda aperte, quædam autem in symbolis : et *mentibus*, scilicet Angelis, quibus sine velaminibus proponuntur divina, *et animabus* nostris, qui-

bus necessaria sunt symbola. *Non enim propositus sermo ipsis*, scilicet Theologis, *et universis* quantum ad totam sententiam, *et per omnia :* quia sicut dicit Hieronymus, « Singula pene verba habent sua mysteria : » *habet vacuam historiam*, id est, nihil spirituale in se continentem, *sed perfectionem*, id est, doctrinam, *vivificam :* unde Joan. VI, 64, dicitur : *Verba, quæ ego locutus sum vobis, spiritus et vita sunt.*

Deinde concludit modum symbolicæ Theologiæ : et primo concludit, quod in symbolis sunt alia perscrutanda, secundo quid in eis quærere debeamus, ibi (§ 12), *Et aliter oportet eamdem*, etc.

Dicit ergo primo (§ 11), quod sacra Scriptura tradit spiritualia in symbolis. *Oportet igitur nos* (*ut decet*) *sanctos transire* intra sancta signa, id est, in contenta in sanctis signis *pro ligativa suspicione de ipsis :* alia translatio habet, « pro populari, » id est, ad removendam suspicionem quam habet populus, vel litigantes contra sacram Scripturam de symbolis quæ credunt, ut propter se posita sint : *et neque* oportet *inhonorare*, id est, despicere, *germina divinorum characterum*, id est, intelligentiam spiritualem, quæ est fructus et germen symbolorum : vel aliter, « germinationes, » per quas significantur divinarum personarum distinctiones, non sunt despiciendæ, in charactere enim significantur : et non oportet despicere *manifestas*, id est, sensibiles, *expressiones et imagines supernaturalium*, id est, spiritualium *visionum*, id est, intellectuum, scilicet ipsa symbola, in quibus exprimuntur, id est, repræsentantur divina. *Etenim figurativis signis*, id est, symbolis *variantur*, id est, diversimode repræsentantur divina, *non sola lumina supersubstantialia et intelligibilia et simpliciter divina*, id est, divinæ personæ, *sicut supersubstantialis Deus dictus est ignis.* Deut. IV, 24 : *Deus noster ignis consumens est : et intelligibilia* Dei eloquia dicuntur etiam ignita in Psal. CXVIII, 140 : *Ignitum eloquium tuum*, etc. Sed præterea etiam *deificationes ornatus Angelorum* intellectuum quantum ad superiores, *et intellectualium* quantum ad inferiores (ut in cap. IV de *Divinis nominibus* expositum est) *describuntur variis formis*, tamen semper in igne, sicut dictum est in ultimo capite *Cœlestis hierarchiæ*.

Deinde (§ 12) ostendit quid sit accipiendum in istis symbolis, et dicitur, BB
quod in eadem figura ignis aliter accipitur ipse Deus, aliter providentiæ ipsius intelligibiles : et dicuntur providentiæ materialiter ipsa dona provisa, sicut sapientia, vita, etc., quæ quidem per comparationem ad principium emanationis dicuntur *providentiæ :* per comparationem autem ad res in quibus recipiuntur, dicuntur *rationes*. Est enim vita participata ratio viventis : sed significatur Deus sicut causa amoris, qui significatur in igne, et ipsum donum in se consideratum ante participationem, significatur ut essentia quædam : et secundum quod est receptum, significatur ut participatio quædam : et similiter de aliis sicut unicuique secundum rationem ordinatur a natura et sapienti contemplatione : quia non oportet confundere sancta symbola sine ordine attribuendo diversis, *sed convenienter aperire ipsa* symbola, id est, exponere adaptando causis, sicut quando de prima vita et sapientia, etc., quæ Deus est, exponuntur, *aut essentiis* quantum ad ipsa dona in se accepta, *aut virtutibus* secundum quod participantur in spiritualibus essentiis, *aut ordinationibus* secundum quod in aliis tantum, *aut dignitatibus* secundum quod ex diversis participationibus in diversis gradibus constituuntur vicinitates ad primum, *quorum*, scilicet dignitatum, etc. prædicta signa, *sunt manifestæ compositiones*, id est, figurationes manifestantes ea diversis rationibus.

Et ut non infra quam conveniat, etc. CC
In parte ista accedit ad propositum, re-

spondens specialiter ad quæstionem Titi : et dividitur hæc pars in duas.

In prima exponit quædam symbolorum de quibus Titus quæsiverat quæ sumuntur de libro Proverb. IX. In secunda excusat se ab expositione aliorum per hoc quod mittit sibi *symbolicam Theologiam* quam Timotheo fecit et licentiat se ab eo, ibi (§ 21), circa medium. *Ipsam autem totam nostram symbolicam*, etc.

Prima dividitur in duas. In prima exponit quædam quæ circumstant potum et cibum et convivium sapientiæ, de quibus ab illo quæsiverat. In secunda exponit specialiter prædicta symbola, ibi (§ 16), *Sed quod est forte alimentum*, etc.

Circa primum tria exponit quæ circumstant ea de quibus intendit, scilicet alimentum in generali, sub quo continentur spiritualia alimenta. Secundo, craterem, ibi (§ 14), *Igitur crater quidem*, etc. Tertio, ipsam domum, ibi (§ 15), *Ædificans autem*, etc.

Dicit ergo primo (§ 13), quod ut non protendat epistolam vel modum epistolæ, vult transire ad quæstionem scilicet propositam : et proponit primo duodecim proprietates nutrimenti, quæ sic accipiuntur, quia vel sequuntur alimentum secundum quod servit nutritivæ, vel secundum quod servit augmentativæ, quia de generativa non facit mentionem. Si secundum quod servit augmentativæ, aut quantum ad finem sive terminum ad quem, et sic dicit, quod *alimentum est perfectivum eorum quæ aluntur*, id est, nutriuntur, quia terminus augmenti est quantitas perfecta : aut secundum restitutionem a contrario, vel quantum ad terminum a quo, et hoc vel quantum ad ipsam imperfectionem quantitatis, et sic dicit, *imperfectionem adimplens*, quia terminus a quo est quantitas imperfecta : vel quoad deperditi restaurationem, vel quantum ad defectum restaurationis qui consequitur imperfectionem quantitatis, et sic dicit, *indigentiam adimplens*. Si autem secundum quod servit nutritivæ, aut ex parte subjecti fuit cui primo accidit nutritio, aut ex parte consequentis in anima. Si ex parte subjecti, aut ejus quod alitur, aut ex parte alentis. Si ex parte ejus quod alitur, aut est quantum ad partes materiales quæ fluunt et refluunt, et sic dicit, *infirmum curans* : aut quantum ad partes secundum speciem quæ permanent, in quibus est integritas viventis, et sic dicit, *vitam ipsorum servans*. Si ex parte alentis, aut est ex parte formæ, et sic dicit, *reflorere faciens*, secundum quod in forma inducta, per quam factum est simile, dat decorem et vigorem nutritivæ : aut ex parte materiæ, et sic dicit *renovans*, quia succedunt variæ partes materiales loco earum quæ defluxerunt. Si autem ex parte consequentis in anima, aut est secundum habitum, et sic dicitur *vivificum bonum affectum donans*, quia per moderatum et conveniens alimentum efficitur anima bonæ dispositionis ad effundendam vitam in corpus : aut secundum actum, et hoc vel in affectu, vel in operativa virtute : si in affectu, vel secundum remotionem a contrario, et sic dicit, *a tristante liberans*, vel quantum ad finem, et sic dicit, *lætitiam largiens* : si autem in virtute operativa, vel per remotionem a contrario, et sic dicit, *ab imperfecto liberans*, vel quantum ad finem, et sic dicit, *perfectionem largiens*.

Deinde concludit secundum artem habitam proprietates positas, quod divina sapientia convenienter dicitur, quod proposuit *cratera* et propinavit vinum, et quod ante hoc proposuit fortia alimenta, scilicet cibum solidum, dum dicitur, quod proposuit mensam, et *immittens benigne ipsa se ipsam rogantibus*, id est, quærentibus eam, *alta prædicatione* : quia

dicitur : *Ut vocarent ad arcem* [1]. Et ita proposuit duo alimenta, *unum forte*, id est, solidum, *et manens* infra terminos, quod est proprietas sicci, et *alterum humidum profusum*, ad extra, scilicet potum, et dat illum potum in cratere.

Deinde (§ 14) ostendit quid significet crater, et accipit tria in cratere sive in scyphos, scilicet quod est apertus, in quo significatur divina providentia, quæ extendit se rebus : aliud est, quod est rotundus, in quo significatur per ambitum rotundi, quod divina sapientia circuit omnia per suas providentias : et in hoc quod rotundum est, non habet principium neque finem, significatur interminabilitas divinæ providentiæ : tertium quod accipit in cratere, est quod stat super mensam, in quo significatur, quod quamvis Deus circumeat omnia per sua dona, tamen manet in se immobilis per suam essentiam.

Deinde (§ 15) dicit quid significetur per domum in qua talia proponuntur, quam sapientia ædificat : et dicit, quod per hoc manifestum fit illis qui circumferunt divina (sicut decet) quod divina providentia causat omnia, et sic ipsum universum est domus quam ædificat, in quam vadit per suas emanationes, et sic in omnibus non sicut contentum, sicut corpus est in loco, sed sicut continens omnia : et quamvis sit in rebus, et per eas, et per sua dona quæ sunt suæ similitudines, ipse tamen per suam eminentiam est separatus ab omnibus : quia non est de essentia alicujus ut suam supersubstantialitatem alicui creaturæ communicet, et manet immobilis in sua essentia nusquam exiens sede sua, quæ est immobilitas suæ essentiæ, et sic in seipsa manens, operatur effusionem suorum donorum quæ *providentiæ* dicuntur, et per ea provenit in omnia, et manet in se per essentiam, et semper motus per providentiam, et tamen immobiliter stans per suam essentiam.

Deinde (§ 16) ostendit specialiter quid significent alimenta, quæ divina sapientia proponit : et dividitur in partes tres. In prima exponit ea secundum quod conveniunt hominibus in statu viæ. In secunda, secundum quod conveniunt Deo ibi (§ 18), *Secundum istam autem sanctam*, etc. In tertia, secundum quod conveniunt Angelis et hominibus in patria, ibi (§ 19), *Ab istis quidem moti*, etc.

Circa primum duo facit. Primo proponit quæstionem : secundo determinat illam, ibi, *Igitur forte quidem*, etc.

Dicit ergo primo : Diximus proprietates alimenti in communi secundum quas metaphorice potest transferri in spiritualia : et diximus, quod divina sapientia proponit duplex alimentum, restat quærere et determinare quod est alimentum forte, id est, solidum, et quod humidum, scilicet quid spiritualiter significent.

Deinde determinat propositam quæstionem : et primo quid sit solidum alimentum ; secundo quid sit humidum, ibi (§ 17), *Humidum autem*, etc. Et quia solidum est quod manet in se terminatum terminis suis, ideo potest dicere, quod *alimentum forte*, id est, solidum, *arbitror forte* (spiritualiter intellectum) *compositionem*, id est, traditionem *perfectionis*, id est, doctrinæ, *intellectualis et manentis*, id est, quæ intellectualiter divina tradit secundum modum ipsorum, non transcendens perfectionem ipsorum auditorum, propter quod dicit eam manere, *et identitatis*, alia translatio habet « *immobilitatis*, » *secundum quam compositionem divina participantur ab in-*

[1] Proverb. IX, 3.

tellectualibus instrumentis sentiendi, id est, participandi quasi experimentaliter, id est, ab iis quorum virtutes sunt paratæ ad spiritualiter percipiendum, *illis quibus divinissimus Paulus*, cujus doctrina est *ex sapientia* Dei *accipiens, tradit vere forte alimentum:* ad Hebr. v, 14 : *Perfectorum est solidus cibus.* Et I ad Corin. II, 6 : *Sapientiam loquimur inter perfectos.* Participatur dico, *secundum cognitionem fortem*, in quantum non mutat ad acceptionem spiritualium, *et stantem*, scilicet in modo ipsorum spiritualium, *unitivam*, quia per eam unitur intellectus, *et indivisibilem*, quia non multiplicatur per figuras vel similia.

GG Deinde (§ 17) ostendit quid significet humidum alimentum, et primo in generali, et secundo in speciali, ibi, *Propter quod et rori*, etc.

Et quia humidum est quod terminatur terminis alienis, ideo primo dicit, quod humidum alimentum significat compositionem copiosæ doctrinæ, quæ multis communicabilis est, et habet duplicem diffusionem, et respectu eorum quibus communicatur, quia ad omnia procedit, non tantum ad perfectos, et respectu eorum per quæ traditur, quia per diversa et divisibilia sua proponitur : et ab istis ducit eos, quos quasi parvos nutrivit, secundum suam proprietatem, ad simplicem Dei cognitionem, *et non tremulam*, id est, ad cognitionem qua Deus cognoscitur sine corporalibus similitudinibus, et sine dubietate intellectus.

Deinde exponit humidum alimentum in speciali, dicens, quod eloquia Domini assimilantur in Scriptura rori, sicut Deut. XXXII, 2 : *Fluit ut ros eloquium meum :* et aquæ, Amos, v, 24 : *Revelabitur quasi aqua judicium :* et vino, sicut Proverb. IX, 5, quod sapientia *miscuit vinum :* et melli, sicut in Psal. CXVIII, 103 : *Eloquia tua super mel ori meo :* et lacti, ad Hebr. v, 13[1]. Rori ego et aquæ assimilantur propter virtutem vivificandi : quia ros vivificat plantas, et in aquis apparuit primo anima vivens animalium, sicut patet Gen. I, 24. Lacti autem, propter nutritivam virtutem et augmentativam, quia lacte nutriuntur et augentur parvuli : sed vino, propter virtutem reviviscendi, quia vinum propter sui calorem mortificata membra restaurat : sed melli, propter virtutem mundativam et conservativam, quarum utraque est in melle : et omnia hæc proportionaliter de plano conveniunt divinis eloquiis et ideo significatur in specie talium alimentorum.

Deinde (§ 18) ostendit qualiter ista conveniunt Deo, et maxime quantum ad effectum vini qui est ebrietas, et quod ebrietas dicit abundantiam et excessum. Ideo primo ostendit quomodo ebrietas convenit Deo secundum abundantiam : secundo, quomodo convenit secundum excessum, ibi, *Sed et excessum*, etc.

Dicit ergo, quod abundantia in corporalibus semper sonat in pejus, sed in spiritualibus sonat in melius : et ideo secundum dictam expositionem alimenti dicitur Deus inebriari propter maximam et abundantem copiam prædicti alimenti in ipso, et non commensurati alicui rei : sed sine mensura dicitur : dicitur enim ebrius quod *extra briam*, id est, mensuram. Et ista abundantia hujus nutrimenti est in ipso sicut in eos quæ effundit ipsum omnibus aliis. Et quia ebrietatem consequitur excessus cognitionis, quo aliquis est extra mentem suam, per illum excessum, qui est defectus in materialiter ebriis, significatur excessus Dei,

[1] Ad Hebr. v, 13 : *Omnis qui lactis est particeps, expers est sermonis justitiæ : quia parvulus est.*

non quo excedat suam cognitionem, sed quo excedit nostram : quia ipse est intellectus, et supra intellectum, et supra esse, et sic dicitur pati exstasim respectu nostri in quantum ipse est positus extra omnia et supra omnia.

Deinde exponit secundum quod conveniunt iis qui sunt in statu patriæ, et allegorizat illud quod dicitur Lucæ, XII, 37 : *Amen dico vobis, quod præcinget se, et faciet illos discumbere, et transiens ministrabit illis.*

Dividitur autem hæc pars in duas. In prima exponit in generali. In secunda, in speciali unumquodque, ibi (§ 20). *Et reclinationem*, etc.

Dicit ergo primo (§ 19), quod propter prædictas similitudines moti, eodem modo accipimus convivia sanctorum in patria, quæ tanguntur auctoritate prædicta, in qua figuratur societas sanctorum consentientium sibi invicem, et communio repletorum divinis bonis, et reclinatorum, id est, requiescentium in eis, secundum quod Augustinus dicit, quod « fruun« tur et gaudent in se invicem, et conve« niunt omnes in Deo, » et significat *Ecclesiam primitivorum*, etc., id est, sanctorum qui ita accepti sunt Deo propter suam perfectionem sicut primitiva : et sumitur de Epist. ad Hebr. XII, 23 [1].

Deinde (§ 20) exponit ista in particulari, et dicit, quod recubitus, seu reclinatio, significat quietem a laboribus, quæ erit in futura patria, sicut dicitur in Apoc. XIV, 13 : *Ut requiescant a laboribus suis*, etc. : *et vitam* beatam, quæ erit *sine omni læsione, et conversationem in lumine viventium et regione*, id est, ipsorum habitatione, quæ erit omni sancto affectu plena. Et significat quantum ad distributionem ciborum copiosam donationem vivificantium secundum quod omni lætitia pleni erunt : et iste etiam recubitus est quies et lætitia quam habebunt in Jesu qui facit eos recumbere, collocans eos in quiete illa : et ministrat eis secundum quod seipsum offert eis, et eis dona distribuit et infundit. Et quia effectus cibi est etiam somnus, ideo consequenter exponit quid sit somnus Dei, et quid ipsius evigilatio, dicens : *Inquirens ante ego* per studium et contemplationem, *bene novi reserari*, id est, qualiter explanetur, *divulgatum*, id est, frequentatum, *somnum Dei* in Scripturis, *et evigilationem* ejus, sicut in Psal. XLIII, 23 : *Exsurge, quare obdormis.* Et quia in somno aliquis non intendit provisioni aliorum, quod facit in vigilia, et in Deo sit aliquid sibi specialiter segregatum, quod non est in aliis communicabile, scilicet eminentia suæ majestatis, hoc erit significatum per somnum ejus : sed evigilatio ejus significat actum et operationem ipsius ad providendum aliis qui indigent *disciplina*, id est, correctione *aut salvatione* ab hostibus : unde dicitur evigilari quando humiles ab oppressione superborum eripit, in illos judicans.

Deinde (§ 21) excusat se a determina- LI.
tione aliorum symbolorum, et dicit, quod ad alia symbola quibus Deus significatur, potest ipse transire, tum per artem communem hic traditam, tum per ea quæ in *symbolica Theologia* disseruit : et ideo concludit, quod judicavit superfluum eadem quæ libro illo dixerat, repetere eisdem verbis non alia dicens : et simul cum hoc quod cognoscit eum habilem ad credendum et intelligendum bona et vera, vult facere finem epistolæ in iis quæ dicta sunt, et maxime cum ipse exposuerit plura symbola quam ipse quæsierit per suam epistolam : et dicit, quod

[1] Ad Hebr. XII, 22 et 23 : *Sed accessistis ad Sion montem..., et Ecclesiam primitivorum, qui conscripti sunt in cœlis.*

mittit sibi totum librum de *symbolica Theologia*, quem ipse fecit, in quo poterit invenire cum expositione domus sapientiæ distinctas septem columnas, de quibus ibidem fit mentio, et quid sit solidum alimentum et sacrificia, de quibus ibidem, et quid panes et quæ mixtio vini, cum ibi dicatur *vinum quod miscui vobis*. Et dicit, quod de ebrietate vini et crapula et etiam ea quæ in hac epistola dicta sunt, fusius exponuntur : et dicit, quod in illo libro est bona inventio expositionis omnium divinorum, et etiam quod expositio symbolorum est conveniens et veritati fidei et sacræ Scripturæ, « quæ hæc duo oportet supponere quasi « fundamentum in allegoriis » ut dicit Hieronymus in quadam Glossa super Jeremiam contra Origenem.

EPISTOLA X.

ANTIQUA TRANSLATIO.

Joanni Theologo, Apostolo et Evangelistæ in Pathmos insula.

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Joanni theologo, apostolo et evangelistæ, in Pathmo insula exsulanti.

SYNOPSIS EPISTOLÆ :

Beato Joanni apostolo et evangelistæ, Christi discipulo dilecto, in Pathmo insula exsulanti prophetice prædicit celerem ab exsilio liberationem, et reditum in Asiam, ubi exemplo suo plurimum profuturus sit.

ANTIQUA TRANSLATIO.

Saluto te sanctam animam, o dilecte, et mihi est hoc ad te præter multos magis proprium. Gaude vere dilecte, vere amabili et desiderabili et diligibili valde dilecte. Quid est mirabile si Christus est verax, et discipulos injusti civitatibus expellunt, ipsi secundum dignitatem sibiipsis attribuentes, et a sanctis immundi dilecti et recedentes. Vere ma-

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Saluto te sanctam animam, o dilecte, quoniam id mihi præ cæteris tecum licet familiarius. Salve, o vere dilecte, et perquam dilecte illi, qui vere amandus, et expetendus, et diligendus est. Quid mirum si Christus vera loquitur, et iniqui discipulos e civitatibus expellunt, sibi ipsi quæ merentur tribuentes, dum a viris san-

nifestæ imagines sunt visibilia invisibilium : neque enim in sæculis venturis causa erit justarum segregationum ex ipso Deo, sed a Deo perfecte seipsos segregantes, sicut et alios videmus hic jam cum Deo factos : quoniam veritatis existentes amatores, ab affectu quidem recedente materialium, in omni autem omnium malorum libertate et amore divino bonorum universorum pacem diligunt et sanctitatem, et ex præsenti vita incipiunt futuram, ut decet Angelos, in medio hominum conversati cum impassibilitate omni et Dei nominatione et sanctitate et aliis bonis. Igitur non aliquando ita insaniam, quod putem nos aliquid secundum corporis passiones, sed solum judicare ipsas sentire credo. Injuriam autem nobis facientes et relegare arbitrantes non recte Evangelii solem, juste causam habens opto ab istis dimissos, qui contra seipsos faciunt ad bonum converti, et ad seipsos nos trahere et sumere de lumine. Nos autem neque contrarium privabit Joannis splendissimo radio, nunc quidem consecuturos memoria, et renovationem tuæ veræ Theologiæ : paulo autem posterius (dicam enim, quamvis est audaciæ) nobis ipsos uniendos. Dignus autem credi sum omnino, præcognita tibi et discens ex Deo et dicens, quod ex custodia quæ est in Pathmos dimitteris, et ad terram Asiæ reverteris, et facies ibi boni Dei imitationes, et his qui erunt post te trades.

ctis scelesti se segregant atque recedunt ? Revera quæ videntur manifestæ sunt imagines eorum quæ non videntur; neque enim in sæculis venturis auctor erit Deus justarum a se separationum, sed illi ipsi qui se a Deo prorsus sequestrarunt; sicut econtra jam alios etiam cum Deo hic conjunctos adspicimus, quod amando veritatem, ab omni rerum materialium affectu procul recedant et a malis omnibus liberati, divino prorsus amore pacem omnium bonorum et sanctitatem consectentur, et in præsenti vitæ futuræ vitæ primitias prælibent, inter homines angelico more conversantes, cum omni tranquillitate animi, ac Dei benedictione ac bonitate cæterisque donis. Equidem haud ita demens sum, ut arbitrer vos quidquam pati; imo vero passiones corporis hac ex parte tantum sentire credo, ut easdem sensu tenus percipiatis. Cæterum eos qui vos injuriis afficiunt, et perperam se solem Evangelii exterminare posse putant, jure merito reprehendens, opto ut abstineant ab iis quæ contra semetipsos delinquunt, et ad bonum convertantur, et ad se vos alliciendo, luminis participes exsistant. Nos autem e diverso nihil lucidissimo Joannis radio privabit : in præsentiarum quidem fruituros memoria et renovatione verissimæ theologiæ tuæ : paulo vero post (ausim dicere, licet confidentius) vobis ipsis conjungendos. Utique sum fide dignus, quando præcognita tibi a Deo, et disco, et refero te nimirum ex Pathmi ergastulo liberatum iri, et in Asiam reversurum, ubi præbebis exempla benignum Deum imitandi, eaque posteris relinques.

DIVISIO ET EXPOSITIO TEXTUS.

Saluto te animam sanctam, o dilecte, et mihi est hoc ad te præter multos, etc.

Vox speculatorum tuorum : levaverunt vocem, simul laudabunt : quia oculo ad oculum videbunt, cum converterit erit minus Sion. Isa. LII, 8. Ex verbis istis potest trahi modus istius epistolæ et materia, quam scribit Beatus Dionysius Joanni Apostolo et Evangelistæ in Pathmos insula, ex præcepto Domitiani Imperatoris in exsilium relegato. Per hoc enim quod dicit, *vox speculatorum*, significatur modus quo accepit id quod in hac epistola scripsit : quia per revelationem sibi a Deo factam per modum prophetiæ prædicit liberationem Apostoli, et reversurum eum in Asiam, ut patet in fine epistolæ. Prophetæ autem dicuntur *speculatores* duplici speculatione : quia scilicet speculantur occulta in speculo æternitatis, et quia officium speculatorum sive custodum habent in populo ut prospiciant eminentia pericula populi et annuntient : unde Dominus ad Ezechielem dicit : *Fili hominis, speculatorem dedi te domui Israel*[1]. Et Habacuc dicit : *Super custodiam meam stabo*, etc.[2].

Per hoc vero quod consequitur, *levaverunt vocem*, potest notari magnus affectus Beati Dionysii ad Beatum Joannem, quem intra non capiens, fecit in vocem prorumpere ipsum Dionysium ad scribendum Apostolo in pressuris exsilii constituto.

Quod autem sequitur, *simul laudabunt*, significat lætitiam eorum qui in Asia erant, qui in reversione Apostoli post interfectionem Domitiani, a Senatu Romano decretum proponente, ut omnia quæ Domitianus fecerat, irrita haberentur, occurrerunt sibi cum laudibus, dicentes : « Beatus qui venit in nomine Domini. »

Per *conversionem* autem *Sion*, quæ oculis videnda promittitur, significatur liberatio Apostoli, quæ in hac epistola promittitur : Sion enim *specula* interpretatur, unde significat ipsum Joannem Apostolum qui in Dei speculatione fuit præcipuus.

Dividitur autem ista epistola in partes tres. In prima ponitur affectus scribentis. In secunda ponitur confortatio, ibi, *Gaude vere dilecte*, etc. In tertia prædicitur ipsius liberatio, ibi, *Dignus autem credi sum*, etc. B

Dicit ergo primo Dionysius Joanni : *O dilecte*, ego *saluto te*, existentem sanctam animam, *et hoc*, scilicet quod diligam te, *est mihi proprium præter multos*, id est, supra multos dilectos : unde alia translatio habet, « *Apostolos*, » quos tamquam dilectos sibi commemorat, ut intelligatur, quod ipse Apostolum Joannem plusquam alios dilexerit, non plusquam alii eum dilexerunt.

[1] Ezech. III, 17.

[2] Habacuc, II, 1.

DUBIUM.

C 1. Sed contra objicitur, quod nullus homo sua anima est : ergo inconvenienter videtur nominare Beatum Joannem animam suam.

2. Præterea, Videtur quod Paulum debuerit plus diligere : quia a Paulo fuit conversus et fide instructus, et ita ab eo plus recepit : ergo plus eum diligere debuit secundum sententiam Domini, Matth. vii, 12.

3. Si dicatur, quod plus eum dilexerit secundum conformitatem ad Dei amorem : quia Beatus Joannes fuit a Christo præ aliis magis dilectus. Contra est, quod Christus dilexit plus Petrum, quia commisit ei custodiam sui gregis, et ita Petrum plus diligere debuit.

Sed ad primum dicendum, quod est ibi synecdochica locutio, secundum quod ponitur pars pro toto. Vel aliter potest dici, quod sicut dicit Philosophus in X *Ethicorum*, « homo est solum intellectus : » quia id quod est hominis in quantum homo, est solum secundum intellectum : et ideo quia solum vivit secundum intellectuales operationes humanæ vitæ. Et propter hoc sanctus vir potest dici *anima :* quia tota vita sua est secundum animam.

Ad secundum dicendum, quod secundum ordinem humanæ affectionis Dionysius plus diligebat a quo plura bona acceperat : sed secundum conformitatem ad Dei dilectionem diligebat plus Joannem.

Et ideo dicendum ad tertium, quod Christus quodammodo, sicut dicit Augustinus, dilexit plus Petrum, et alio modo dilexit plus Joannem. Dicitur enim secundum divinam dilectionem eum plus diligere secundum majorem dilectionis affectum, cui scilicet plus de suis bonis communicat : et ita plus dilexit Joannem, quia plus eum diligit, quem plus amatorem sui constituit : Petrus autem plus dilexit Christum in membris, et ideo etiam eum præfecit gregi suo : Joannes autem plus dilexit eum quantum ad quietem in ipso : et ideo prætulit eum privilegio amoris revelationis : quare non commisit sibi Ecclesiam regendam, quia contemplativi solent esse negligentes de custodia aliorum : et sic etiam Dionysius per conformitatem ad Christum quodam modo plus dilexit Petrum, et quodam modo plus Joannem.

DIVISIO ET EXPOSITIO TEXTUS.

Deinde ponit confortationem : et dividitur in partes duas. In prima ponit ea D quibus potest confortari : secundo ostendit eum confortatione non indigere, ibi, *Igitur non aliquando ita insaniam*, etc.

Circa primum ponit duas rationes confortationis. Secunda incipit, ibi, *Vere manifestæ*, etc.

Circa primum adhuc duo facit. Primo hortatur eum ad gaudium inter exsilii pressuras. Secundo ponit rationes gaudii, ibi, *Quid est mirabile*, etc.

Dicit ergo primo, Joannes *vere dilecte* et *valde dilecte* a Christo *vere amabili et desiderabili et diligibili*. Hæc tria hoc modo differunt, quod amor referatur ad ipsam virtutem appetitivam intellectualem, quia amor est secundum operabilem actum et secundum intellectivum affectum : desiderium autem referatur ad appetitivam sensibilem, quia « desiderium et animus, ut dicit Philosophus, « in sensitiva sunt, » et tunc desiderium erit de Christo secundum humanitatem. Hoc autem quod dicit *valde dilecte*, importat causam amoris : quia sicut dicit Philosophus, « Illud vere amatur, in quo « nihil nisi honestum amatur. »

Deinde ponit causam gaudii duplicem. Et prima est, quod Christus prædixit, quod discipuli sui expellendi erant ab impiis de civitate in civitatem[1] : et ideo discipulis suis est materia gaudii de hoc quod verba Magistri sui de eis inveniuntur vera, etiamsi divina de eis prædixerit : in hoc enim quod impii expellunt sanctos a se, reddunt sibi ipsis, secundum quod digni sunt, quia separant se a sanctis, quorum consortio non sunt digni. Deinde ponit secundam causam gaudii : quia in passionibus sanctorum, secundum quas separantur ab impiis, repræsentatur futura segregatio, qua in futura vita segregabuntur ab eis : sicut enim modo impii sunt causa segregationis suiipsorum a sanctis, nam hujus Deus non est causa, nisi permittendo, ita etiam per mala sua opera sunt causa quod in futuro sæculo segregabuntur a sanctis, et Deus illius segregationis non erit causa, quia ipse neminem compellit. E contrario etiam sancti in hac vita sunt cum Deo per gratiam in quantum amant veritatem, et recedunt ab amore materialium rerum, et *diligunt divinam pacem*, id est, quietem in Deo, *in omni libertate omnium malorum*, id est, omnino liberati ab omnibus malis, *et in amore divino omnium bonorum*, vera bona in Deo amantes, *et incipiunt* ex nunc *futuram* bonam *vitam* : unde conversantur in medio hominum sicut quidam Angeli, *cum impassibilitate*, id est, immunes a passionibus peccatorum, quæ non dominantur in eis, *et Dei nominatione*, quia omnia ad nomen Dei referunt, vel divinis laudibus immorantur, *et sanctitate et aliis bonis*, in quibus Angelos imitantur : et ideo *visibilia sunt imagines invisibilium*, et quantum ad vitam præsentem bonorum, in qua significatur futura vita, et quantum ad vitam malorum, in qua significatur et repræsentatur segregatio ipsorum a Deo et sanctis.

DUBIUM.

1. Sed contra hoc objicitur, quia non E
omnes mali expellunt sanctos, imo quidam eos ad se trahunt, sicut legitur de Herode, Marc. vi, 20, quod libenter audiebat Joannem, et multa pro eo faciebat : ergo videtur non universaliter verum esse.

2. Præterea, Impii adhuc etiam expellunt bonos, quia reputant se indignos ipsorum consortio : et ita videtur falsum dicere, quod reddunt sibi secundum dignitatem.

3. Præterea, Matth. xxv, 32, dicitur,

[1] Cf. Matth. xxiii, 34 : *Et persequemini de civitate in civitatem.*

quod Filius hominis in judicio segregabit malos a bonis : ergo Deus est causa segregationis quæ erit in futuro sæculo, quod ipse hic in *littera* negat.

Sed dicendum ad primum, quod mali in quantum mali semper compellunt bonos, sed in quantum habent in se aliquid boni (quia timent judicium futurum et sperant emendaturos se ex toto vel ex parte) isti volunt secum habere bonos : quidam autem nolunt omnino se emendare, et illi omnino non gaudent bonorum consortio, sed expellunt eos sicut sibi contrarios, ut dicitur Sapient. II, 12.

Ad secundum dicendum, quod quamvis non expellant eos propter hoc, quantum ad intentionem operantis : tamen propter hoc est eorum expulsio, quantum ad intentionem operis : sed Deus non sineret mala ab eis fieri, nisi ipse ad aliquid ordinaret.

Ad tertium dicendun, quod Deus non dicitur causa meritoria segregationis esse sed ipsi mali : sed tamen Deus est sicut juste infligens pœnam.

EXPOSITIO TEXTUS.

F Deinde ne videatur hoc dicere, quod credat eum in passionibus anxiari et ob hoc confortatione egere, ut reverentiam suam ad eum ostendat, concludit quod non intendit confortare ipsum quasi passionibus subjacentem : et circa hoc tria facit. Primo dicit quid de ipso credat : secundo, quid circa persecutiones ipsius Joannis operetur ipse Dionysius, ibi, *Injuriam autem*, etc. Tertio, quid ab ipso speret, ibi, *Nos autem neque contrarium*, etc.

Concludit ergo primo, quod ex quo sancti impassibiliter vivunt etiam in hac vita, non credit quod Beatus Joannes patiatur, sed quod passiones corporis sentiat secundum judicare : et ita non intendit eum confortare ex quo scit eum confortatione non indigere, quia non patitur.

DUBIUM.

G Sed videtur hoc esse falsum :

1. Quod enim sentitur tantum secundum judicare, non inducit experimentum doloris, sed tantum agit actione animæ : sed sancti in passionibus experti sunt maximos dolores : ergo non videtur, quod secundum judicium tantum senserint passiones illatas ipsis.

2. Si dicatur, quod propter intentionem contemplationis vires sensitivæ retrahebantur a suis actibus, et sic non sentiebant pœnas illatas. Contra : Non est auferendum a sanctis quod facit eis ad maximum cumulum meriti : sed experimentum doloris sensibilis facit ad meritum eorum : ergo experti sunt etiam passionum dolores.

3. Præterea, Christus sanctissimus fuit et tamen dolor suus fuit acerbissimus, sicut dicitur in Threnis, I, 12 : *Attendite, et videte si est dolor sicut dolor meus :* ergo etiam et alios sanctos sanctitate non excusabat ab experimento doloris.

4. Præterea, Philosophus dicit [1], quod « fortis tanto plus dolet de morte quam « alius qui non est virtuosus, quanto « vitam suam velut meliorem plus dili- « git. » Unde etiam dicit Augustinus de quodam Stoico, qui dum esset in periculo naufragii plus aliis timuit : cumque post evasionem periculi a quodam irrideretur, respondit « merito plus aliis ti- « muisse, velut qui plus aliis vitam suam « virtuosam diligere deberet. » Ergo videtur, quod sanctitas potius faciat ad augmentum doloris quam ad minorationem.

5. Præterea, quod sancti in passionibus habeant experimentum dolorum, probatur per auctoritatem : quia in secundo Machabæorum, VI, 30, dicitur de Eleazaro, quod orans ad Deum dixit « se « duros corporis sustinere dolores, sed « secundum animam libenter eos pati « propter Dei amorem. »

Sed dicendum, quod sancti experiuntur sensum doloris in passionibus quantum ad corpus, et quamvis propter contemplationem sensus retrahantur a suis actibus, si sit intensa, tamen tantum excitantur sensus per aliquam acerbam passionem ut potius retrahat a contemplationis intensione, quam e converso sensus omnino retrahantur ab experimento doloris. Nec tamen est similiter de Christo ac de aliis : quia Christus fuit in duplici statu : et ideo secundum statum viatoris potuit acerbissima pati, et secundum statum comprehensoris altissima et quieta contemplatione Dei fruebatur, nec ab uno retrahebatur per alterum : sed in aliis qui sunt puri viatores, unum impeditur per alterum, ita quod actualis contemplatio sit minus intensa, et dolorem etiam minus experiantur. Nec iterum est simile de his qui habent virtutes politicas quæ ordinant ad felicitatem viæ : et ideo de morte maxime dolent, quia nobilissimas perfectiones amittunt : sed virtutes sanctorum ordinantur ad felicitatem quæ non potest esse nisi in termino vitæ : et ideo etiam gaudent quodammodo de morte, sicut dicitur Job, III, 22 : *Gaudent vehementer cum invenerint sepulcrum.* Quare quod hic dicit Dionysius, sic intelligendum est : anima sanctorum non patitur ut substernatur passionibus, sed libera est ab eis : et ideo libere judicat. Et per hoc patet solutio ad totum : quia Philosophus etiam dicit, quod « quidam patiuntur decenter for- « tunas [2] : » et hoc hic nominat Dionysius *non pati*.

EXPOSITIO TEXTUS.

II Deinde ostendit Dionysius qualiter se habet ad persecutiones ipsius dicens : Ita non studeo vos confortare : sed *opto juste causam habens*, justum reputo quod volo omnes homines salvos fieri sicut et Deus, *injuriam facientes nobis et non recte arbitrantes se* posse *relegare*, id est, exsulare vos, *solem Evangelii*, propter Evangelium quod edidit altissimum, atque opto, dico, hos qui contra seipsos faciunt dum contra vos malum moliuntur, *dimissos ab istis* malis *converti ad bonum*, et quod trahant nos ad se et sumant de lumine doctrinæ nostræ.

[1] Aristoteles, In III Ethic. cap. 9.

[2] Idem, I Ethic cap. 10.

Deine ostendit quid ipse Apostolus speret, et dicit, quod etsi contrarium accidat, scilicet quod persecutores sui non convertantur, ipse tamen, cum aliis fidelibus non privabitur *radio Joannis*, id est, profundissima sua doctrina : nos dico, *nunc quidem*, id est, interim dum ex illo detineris, *consecuturos* suum radium *memoria, et renovationem*, quantum ad frequentem repetitionem, *tuæ veræ Theologiæ*, id est, librorum quos de Deo condidit, qui continentur inter Scripturas canonicas. Vos, et dico, *paulo posterius*, otioso Domitiano, *uniendos nobis* secundum corporalem præsentiam. Et facit parenthesim interponens, *dicam* hoc, *quamvis sit audaciæ*, id est, quamvis videatur esse præsumptio quædam, quod vobis futura prædico, vel quod me vobis uniendum dico : cum non sim dignus. Et sic exposuit quomodo non recte arbitrantur, quia non possunt facere quod intendunt ut tantum solem ab aliis tollant.

Deinde prædicit reditum ipsius in Asiam, dicens : *Dignus autem sum omnino credi*, id est, ut mihi credatur : *discens ex Deo* per revelationem, *et dicens tibi* quædam *præcognita*, id est, quædam futura, vel *præcognita tibi*, scilicet ex illa quæ est in Pathmos insula, *et ad terram Asiæ reverteris*, scilicet Ephesum, et ibi *facies imitationes boni Dei*, prædicando et operando salutem aliorem sicut Christus fecit, et trades doctrinam tuam, *et*, id est, etiam *his qui erunt post te*, scribendo libros. Vel aliter *facies*, id est, scribes *imitationes boni Dei*, id est, actiones et doctrinas, quæ proponuntur ut eas imitentur : quia Evangelium scripsit post reversionem ab exsilio, sicut Hieronymus in *Prologo* Evangelii ejus.

EPISTOLA XI[1].

ANTIQUA TRANSLATIO.

Apollophani Philosopho.

ANTIQUA TRANSLATIO.

Nunc nunc mihi sermo ad te dirigitur præcordialis amor, multos sollicitudinum mearum angores de te replicans, teque miti mente super vecordi nece tibi frivolitatis diutinam pertinaciam arguens, et de te fanatica illusionum phantasmata insultans, superna-

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Dionysius Apollophani Philosopho[2].

BALTH. CORDERII, S. J. INTERPRETATIO.

Jamjam ad te, cordis mei amor, sermonem dirigo, et multas meas curas sollicitudinesque tua causa olim susceptas, tibi in memoriam redigo. Nempe tenes, quam miti et benevolo animo tuam illam in errore, tametsi levibus ex causis, pertinaciam redarguerim, utque

[1] Epistola undecima a multis habetur ut spuria. Hæc dicit Le Nourry (Apparatus ad Bibl. max. Parisis, 1703 in fol. p. 169) : « Illud tandem sine observatione aliqua prætermitti non debet, quod neque in his omnibus codicibus, sive Græcis, sive Latinis, neque in omnibus fere editionibus, nisi in Bibliotheca nostra Lugdunensi, epistola undecima, Dionysii nostri nomine inscripta, decem aliis superioribus subnectitur. In ea auctor Apollophani philosopho, ad quem data est, de illius ad Christianam fidem conversione, plurimum gratulatur, et de solis defectione, quæ Christo moriente, contigerat, sermonem rursus instituit.

« Hæc autem epistola non solum certissima evidentis præfert falsitatis indicia, sed nec ab eodem auctore ac decem superiores, aliique Dionysiani libri, profecta esse videtur. Enimvero illa nec in manuscriptis, uti diximus, nec in melioris notæ editionibus vulgata est. Deinde ab aliarum cum epistolarum, tum lucubra-

turalem modificationem benignitatis Dei magnificentissime et diligentissime adorando, tibi bene resipiscenti pars animæ meæ conjubilo, tuisque te despectionibus compellabo, ut illa tibi iterato commendem, quorum pridem contempseras notionem.

istas vanas, quibus illudebaris, opiniones insimulaverim. Nunc autem summam divinæ erga te benignitatis, moderationem, quanto possum maximo affectu venerans, tibi salubriter resipiscenti, pars animæ meæ, congratulor. Quin et iis, quæ olim aspernabare, nunc juvat te affari ; et quorum prius respuebas notitiam, ea modo rursus inculcare.

Frequentissime quidem et diligenter satis dilucidavi tibi (Moyse prodente) a Domino hominem de limo factum, et transgressiones ejus cataclysmo piatas : sequenter quoque eum in amicitia sumptum, multaque in Ægypto et egressionis suæ itinere pro eo et in eo fecisse magnalia, atque Theologos multividos fecisse, quorum prænoscentia Deus humanatus fieri est dignatus ex Virgine.

Sæpe enim tibi et quidem accurate exposui, (quod et Moyses litteris prodidit) hominem a Deo primitus e limo factum, et mundi peccata diluvio expiata ; et consecutis temporibus ipsum Moysen, amicitia cum Deo copulatum, multa in Ægypto et in Ægypti egressione, ipsius Dei causa et virtute patrasse prodigia ; neque ipsum modo, sed alios quoque deinceps divinos vates similia non raro edidisse, qui et Deum e virgine naturam humanam suscepturum multo ante prænoverant.

tionum Dionysii nostri stylo prorsus abhorret. Denique divo Maximo, Operum Dionysii diligentissimo indagatori, plane penitusque ignota fuit. Nullas etenim in eam, sicut in cætera Dionysii Opera, ille edidit observationes. Quid quod et ipse Maximus Dionysium cum solis eclipsim observaret, annum ætatis vicesimum quintum attigisse meris conjecturis probare conatur. At nulla ipsi opus erat conjectura, si hæc epistola, ubi id aperte declaratur, in ejus manus aliquando venisset. Vero igitur videtur omnino simile eam a male feriato quodam scriptore ex septima auctoris nostri ad Appollophanem epistola, in quo de memorata solis eclipsi disputat, post Maximi obitum fuisse compositam. Porro autem non alia quidem ratione ille Pseudo-Dionysius eam scripsisse videtur, nisi ut eumdem Apollophanem Christianæ religioni, ad quam auctor epistolæ septimæ eum adducere tentaverat, nomen suum aliquando dedisse omnibus quocumque tandem modo persuaderet. »

Contra vero hæc habet Petrus Lansselius :

« Illa sancti Dionysii epistola ad Apollophanem jam Christianum rudiore stylo primitus e Græco in Latinum conversa fuit, ut quidem repræsentatur ab Hilduino abbate in *Vita S. Dionysii*, octingentis ante annis scripta. Et stylus vix Latinus, ac ne vix quidem arguit e Græco esse versam.

« Exemplum autem Græcum venisse videtur in manus S. Maximi, sed postea amissum, cum ad epistolam Dionysii decimam, quæ est ad Joannem, ita scribat : Ὑποθώμεθα δὲ τὸν θεῖον Διονύσιον, ὅτε τὰ ἐπὶ τῷ σταυρῷ τοῦ Κυρίου εἶδεν, εἶναι κε' ἐτῶν, ἅτε οἶμαι καὶ ἔτι ἀναγινώσκοντα. *Supponamus autem*, inquit, *sanctum Dionysium, quando ista propter Domini crucem prodigia conspexit, fuisse viginti quinque annorum, quemadmodum me adhuc legisse arbitror*. Sic ille. Cum autem id diserte in hac ad Apollophanem epistola expressum reperiatur, et alibi nusquam credibile est Maximum in eam epistolam aliquando incidisse, sed nunc eamdem intercidisse. Accedit, quod tam argumentum ipsius epistolæ, quam styli Græci vestigia (quæ magis in rudi versione notari possunt et solent quam in politiore) spiritum et orationem spirent sancti Dionysii.

[2] *Opp. S. Dionysii*, ed. Venet., 1755; tom. II, p. 99.

Unde mihi responsalia multoties remisisti, non solum te hæc vera funditus ignorare, verum etiam quis idem Moyses fuerit, pernescire, Evangelium Jesu Christi Dei totius majestatis, quod meum vocabas, renuere, Paulum vero hominem mundi circuitorem et seminiverbium de materialibus ad immaterialia non velle suscipere : imo me refellendo, quoniam paterna religionis jura degener omittens, in sacrilegia nefaria me transfuderim : hortabaris autem ea quibus innitebar, dediscere, aut his deletis paterer mea mihi sufficere, et non nomina divina seu leges proprias derogare.

Ut autem lux superna paternæ gloriæ splendorem in tuæ mentis tenebras radiare suo proposito destinavit, penetralibus cordis mei infudit, ut tibi memoriale piissimum recordarer qualiter in Heliopoli pene coævo mihi, ego quinque et viginti fere annorum tempus evolvens, pariter morabamur, cum feria quadam sexta, ferme hora quasi sexta, luna se ei injiciente, sol est horribiliter obscuratus : quia non Deus, sed creatura Dei lucis suæ occubitu lucere, nequivit. Quæstusque sum apud te, quid tibi prudentissime videretur. Ex quo prudentia tua respondit, quod adeo tenaciter cordi mentis meæ inhæsit, ut nulla oblitteratione abradi, nulla mortis imagine valeat aboleri.

Offusi namque orbe uniformiter caligine tabescente, ut purgatum rediit solis diametrum, regulam Philippi Aridei assumpsimus : cumque reperimus, quod et erat notissimum, eatenus fatigatione ecliptica solem pati molestias non debere : et ab Oriente lunam solarem fulgorem velis Æthiopicis obducentem, solem in occidua ora captare profugia. Tunc autem lucigenos

Quibus mihi non semel, sed sæpius respondisti, non modo te nescire an hæc vera essent, sed etiam quis ille Moyses fuerit, penitus ignorare, Evangelium autem Jesu Christi, qui est Deus totius majestatis, (quod meum vocabas) respuere, Paulum vero mundi circumambulonem et verbisatorem a terrenis ad cœlestia devocantem nolle recipere. Denique tu me quoque, quasi patriæ religionis jura deneger abdicassem, inque nefaria sacrilegia præcepissem, reprehendens hortabare, ut ea, quibus innitebar, dediscerem : aut saltem, aliena missa faciens, satis haberem mea retinere, neu divinis numinibus et patriis institutis derogarem.

Posteaquam vero superna lux paternæ gloriæ super mentis tuæ tenebras splendoris sui radios sua voluntate demisit, simul intimo cordi meo infudit, ut plenum pietatis negotium tibi memorarem ; nempe quo modo nobis Heliopoli degentibus (eram tum annos circiter viginti quinque natus, et tu mihi ferme coævus) die quadam sexta, et hora item fere sexta, sol horribiliter, subeunte luna, obscuratus fuerit (non quod Deus, sed quod Dei opus in veræ ipsius lucis occubitu lucere non quiverit) ; tumque ex te percunctatus sim, quid tibi, vir prudentissime, super hoc videretur ; tu autem ejusmodi responsum dederis, quod menti penitus infixum, nulla prorsus oblivione, nulla vel mortis imagine dilabi possit.

Cum enim totus orbis tetra tenebrarum caligine uniformiter obductus fuisset, ac jam repurgari solis globus et renitescere accepisset, tum assumpta Philippi Aridæi regula, et contemplatis cœli orbibus, deprehendimus, quod erat quoque alias notissimum, non potuisse id temporis defectionem solis evenire : deinde observavimus lunam ab oriente solem subivisse, ejusque ra-

thesauros caligines, quas genuerant [1], usque in Iliacos, ut putavimus, proferentes, recondere occidentes, præsertim cum lunæ deesset, et nec conventus tempus propinquaret. Aio ad te peritiæ nostræ sacrarium adhuc nescius tantæ rei mysterium : « Quid, inquam, « speculum doctrinæ Apollophanes, « his secretis adscribis ? » Ad quæ tu mihi inquiens omnino divini et non humani sensus sermone : « Ista, o bene « Dionysi, divinarum retributiones « sunt rerum. »

dios obstruxisse, donec totum occuleret, quæ tamen alias ab occidente solita esset occurrere ; quin illam quoque notavimus, cum ad extrema solis pervenisset, ejusque universum orbem obtexisset, tum retro orientem versus recurrisse, quamvis id esset tempus, quod nec lunæ præsentiam, nec solis concursum postularet. Ego igitur, o multiplicis eruditionis sacrarium, tanti mysteri nescius cum essem, sic te alloquebar : Quid sibi vult hoc rei, o doctrinæ speculum Apollophanes? Insolita ista portenta ecquorumam tibi mysteriorum videntur indicia ?Tu autem, ore divino magis quam humanæ vocis sermone, « Hæ sunt, o bone Dionysi, inquiebas, divinarum rerum mutationes. »

Denique notatum feriæ diem et annum, anuntiationi quam Paulus nostris auribus suspensis intonuit, signis acclamantibus concordari expertus, dedi vetitari manus, et falsitatis sum nexibus absolutus. Quam ineffabiliter offero tibique infero, quæ est vita et via, ac verum lumen est, quod *illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum* [2], cui tu tandem vere prudens cessisti.

Denique, cum diem annumque adnotassem, et tempus illud cum eo, quod Paulus mihi quondam ab ore suo pendenti annuntiaverat, signis conclamantibus concordare sensissem, tum et veritati manus dedi, et me falsitatis nexibus expedii. Quam proinde veritatem, et mirifice prædico, et tibi ingero, quæ est vita et via et lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. Cui et tu tandem, ut vere sapiens, cessisti.

Cessisti nempe vitæ cum abdicasti mortem, cuique bene facies inhærendo, cum hinc nobis arctius junctus fueris. Os enim illud est, cujus me fulgore obtenebrans eras solitus, hinc inde fucis, multiformibus etiam ita penetralia infuliginare, et acuminatis speculis terebrare : quoniam, ut fatebare, illius notitia sapida nosti, ut inhiabas, mentali palato resultabat, et dedignans in ventre tuæ notitiæ sedem sumere abnuebat.

Nam cessisti vitæ, cum mortem abdicasti. Et optime sane deinceps feceris, si eidem veritati prorsus adhæseris ; ita quidem nobis arctius conjungere. Illud enim, illud os nobiscum posthac erit, cujus splendore verborum, mentis meæ perstringens aciem, solitus eras, accersitis hinc inde coloribus, et fucato eloquentiæ nitore intimos pectoris nostri recessus pertentare, imo et nonnullis interdum maledicentiæ aculeis nos acrius fodicare. Quare quemadmo-

[1] Alias *germinant*.

[2] Joan. I, 9.

dum antehac, ut tute fatebare, doctrinæ Christianæ, sacrarumque litterarum quavis sapida cognitio tibi non sapiebat, sed cum ad eam vel degustandam tantum accederes, a mentis tuæ palato resiliens, ac velut dedignans in pectore tuo sedem ponere resistebat.

Sic sic modo cognoscentia et provida corda suscipe, ne pro his quæ non sunt verum remittas, et pertinacior ad falsa tentantibus esto, quam ad verum suggerentibus nostris votis exstiteras. Ita namque in Jesu esse et vita mea lætus jam, cum ipse in eo vives.

Ita modo postquam cor intelligens ac providum es nactus, tete ad superna erige, neque pro iis quæ non sunt, ea quæ vere sunt dimitte ; adeoque contra eos, qui te ad falsa provocaverint, tanto in posterum esto pertinacior, quanto tu nobis, cum ad veritatem vobis omnibus invitaremus, exstitisti pervicacior. Sic enim ego in Domino Jesu, (qui est esse mecum et vivere) lætus dehinc moriar, quandoquidem et tu in eo vivas.

DIVISIO ET EXPOSITIO TEXTUS.

Nunc nunc mihi sermo ad te dirigitur, etc.

Quis mihi det te fratrem meum sugentem ubera matris meæ, ut inveniam te foris, et deosculer te, et jam nemo me despiciat ? Cantic. VIII, 1. Ex verbis istis potest trahi materia et intentio hujus epistolæ, qua Beatus Dionysius ad Apollophanem scribit jam conversum, congratulans sibi de consecuta salute, et confortans ad persistendum in ea.

Per hoc quod dicitur, *Quis mihi det*, significatur magnum desiderium quod Dionysius de illius conversione habuit. Et hoc vero quod consequitur, *te fratrem meum*, significat quod causa desiderii esset : quia erat frater suus, ex eadem gente Græcorum, sicut distinguit quædam Glossa super Amos. I, id est, quod frater dicitur multis modis. Per hoc vero quod sequitur, *Sugentem ubera matris meæ*, ponitur altera causa desiderii et specialis amoris, scilicet eadem professio vel idem studium : quia uterque eorum simul nutriti erant lacte matris philosophiæ. Per hoc vero quod sequitur, *Ut inveniam te foris*, significatur ipsa conversio ipsius desiderata, qua Beatus Dionysius invenit eum foris a turmis Genti-

lium in solitudine Christi. Per hoc vero quod sequitur, *Et deosculer te*, significatur magnus affectus Dionysii ad eum, quem in principio istius epistolæ exprimit. Per hoc vero quod sequitur, *Et jam me nemo despiciat*, notatur consolatio quam habuit et gaudium de conversione ejus, ita ut jam non curet etiam mori, ex quo illum in Christo vivere videbat, ut in fine epistolæ dicitur.

B Dividitur autem ista epistola in partes tres. In prima ostendit affectum suum ad eum, simul et affectuose arguens de præterita erroris pertinacia. In secunda ponit modum conversionis et illius, et suæ, ibi (§ 2), *Ut autem lux superna*, etc. In tertia hortatur eum ad fortius resistendum, ibi (§ 3), *Sic sic modo cognoscentia*, etc.

Circa primum duo facit. Primo exponit sibi affectum suum circa eum, et quod ex tali affectu scribat sibi quæ in hac epistola dicuntur. Secundo replicat illius duritiam, ibi, *Frequentissime quidem*, etc.

Dicit ergo primo (§ 1) : Apollophanes *præcordialis amor*, id est, jam mihi es materia intimi amoris. Locutio emphatica, quia totus erat in amore illius. *Nunc nunc*, scilicet ad majorem expressionem verba geminantur, sicut in Isaia frequenter, *sermo* qui *est mihi*, *ad te dirigitur*, id est, istius epistolæ sermo, dico, *replicans*, id est, iteraro recitans tibi, *multos angores*, id est, anxietates *mearum sollicitudinum*, quas de tua conversione habebam, *teque arguens miti mente*, id est, amicabili affectu, *super vecordi nece tibi*, id est, super morte animæ tuæ, quæ tibi ex tua vecordia imminebat, *ex diutina pertinacia frivolitatis*, id est, quia diu frivolis idolorum *insultans* cultibus pertinaciter inhæsisti : *et* sermo *de te*, id est, contra te *fanatica illusionum phantasmata*, id est, illusiones apparitionum, quæ in fanis idolorum erant vel templis : *et conjubilo tibi*, id est, congaudeo saluti tuæ ineffabili gaudio quod intra me capio, qui es *pars animæ meæ*, per unionem amoris : unde *resipiscenti*, id est, respicienti ea quibus prius male inhæseras, *adorando*, gratias agens, *supernaturalem modificationem benignitatis Dei magnificentissimæ*, quantum ad attentiones super causata, id est, divinam providentiam, quæ omnia moderatur benigne, *tuisque te despectionibus compellabo*, id est, objiciam contra te verba, quæ in despectionem fidei contra me olim dixisti, ut non confundaris,sed *ut illa tibi iterato commendem, quorum pridem*, id est, prius *contempseras notionem*. Quasi dicat : Ut iterum reducam tibi ad memoriam ea quæ tunc cognoscere noluisti, ut memoriæ tibi firmius commendentur. Et sic patet, quod quasi in quodam prologo posuit totam intentionem istius epistolæ.

Deinde arguit eum de præterita pertinacia, et circa hoc duo facit. Primo ponit ea quæ Dionysius ei proponebat, in quo ostenditur ejus sollicitudo, quod fuit primo propositum. Secundo ponit qualiter ille pertinaciter respondebat, in quo arguitur ejus vecordia, quod fuit secundo propositum, ibi, *Unde mihi*, etc.

Dicit ergo primo, quod frequenter et *diligenter*, id est, sollicite exposuit sibi secundum quod Moyses tradidit, edoctus a Domino, quomodo homo factus est de limo terræ, et *transgressiones ejus*, id est, peccata humani generis, *piatas*, id est, punitas, *cataclysmo*, id est, diluvio, *sequenter* quoque post diluvium, cum scilicet humanum genus sumptum a Deo *in amicitia* in Abraham et ejus posteritate : et hæc omnia leguntur in Genesi. *Et dilucidavi tibi fecisse multa magnalia in Ægypto*, percutiendo eam decem plagis, *et in itinere egressionis* ejus de Ægypto, scilicet generis humani in amicitiam sumpti, fecisse dico, *pro eo* in aliis, sicut submersionem Pharaonis, *et in eo*, sicut in traductione maris Rubri et multis aliis quæ leguntur in Exodo : *atque* Deum fecisse in illo populo *Theo-*

logos, id est, Prophetas loquentes de Deo, *multividos*, id est, multis modis divina videntes, sicut dicitur Osee, xii, 10 : *Ego visionem multiplicavi in eis : quorum præcognoscentia Deus dignatus est fieri humanatus ex Virgine*, quando scilicet præsciverunt et prædixerunt.

Deinde ponit responsionem illius, in qua ostenditur ejus pertinacia : et dicit, quod ad omnia hæc ille respondebat sibi suis litteris, quod non solum hæc quæ dicta sunt, nesciebat esse vera, sed etiam quis fuerit Moyses, qui hæc dixit, dixit se nescire : et quia ipse renuebat *Evangelium Christi*, qui est Deus *totius majestatis*, id est, in quo est summa et perfecta majestas : et vocabat quasi irridendo, « Evangelium Dionysii, » et dicebat se non velle suscipere Paulum Apostolum, quem dicebat *hominem circuitorem mundi*, id est, quasi vagum, *et seminiverbium*, quasi proferentem multa verba, quibus subjicit aliquid certum, *de materialibus ad immaterialia*, id est, ut eo docente transeundum esset de visibilibus mundi ad invisibilia Dei : et etiam ipsum Dionysium arguebat refellendo ipsum de hoc quod transtulerit se ad cultum Christianorum, quem sacrilegum dicebat, relictis paternis legibus de cultu idolorum traditis, quasi a sua gente degenerans : et hortabatur eum, quod *dediscere ea*, id est, dimitteret (quasi obliviscens eorum) scilicet fidem Christianam, cui innitebatur : aut si hoc non vellet, fide Christiana contentus, saltem abstineret *derogare*, id est, evacuare cultum idolorum et leges patrum suorum, alios avertendo ab eis per suam prædicationem.

Deinde (§ 2) ponit modum conversionis ejus, et etiam suæ, in quo Dei benignitatem commemorat. Et circa hoc tria facit. Primo, ponit illud quod utrumque movit ad conversionem. Secundo, ponit conversionem suiipsius, ibi, *Denique notatum feriæ diem*, etc. Tertio, ponit conversionem illius, ibi, *Cui tu tandem ut vere prudens cessisti*, etc.

Circa primum tria facit. Primo recitat substantiam facti, quæ movit eos ad credendum. Secundo ponit quæstionem quam ipse fecit et solutionis qualitatem, ibi, *Quæstusque sum*, etc. Tertio ponit quid moverit eum ad quærendum, in quo et modum facti specificat, et quæstionem, et responsionem, ibi, *Offusi namque*, etc.

Dicit ergo primo (§ 2) : Ita tamen fuisti pertinax : *ut autem superna lux*, quia divina, *destinavit suo proposito*, non tuis meritis, *radiare*, id est, irradiando immittere in tenebras tuæ mentis infidelitatis, *splendorem paternæ gloriæ*, id est, Filium Dei, id est, fidem ipsius qui est *splendor gloriæ*, ut dicitur ad Hebr. i, 3, *infudit penetralibus cordis mei*, id est inspiravit mihi, *ut recordarer tibi piissimum memoriale*, id est, pium factum, quod ad memoriam reducendum est, in epistola quam scripsit ad Polycarpum, per quam Apollophanes fuit conversus, scilicet *qualiter pariter* ego et tu *morabamur in Heliopoli*, id est, in quadam civitate Ægypti, *ego evolvens tempus viginti et quinque annorum fere, et tu pene coævo mihi* : quia erant quasi ejusdem ætatis : vel quia tantumdem temporis fuit usque ad conversionem suam : *cum quadam feria sexta, hora fere sexta*, quando Dominus crucifixus est, *sol est obscuratus horribiliter*, id est, mirabiliter, et contra naturam, et non per interpositionem nubium, sed *luna se ei injiciente*, id est, submittente : *quia* sol, qui *non est Deus, sed factura Dei, nequivit lucere occubitu*, id est, in morte, *suæ lucis*, id est, Christi qui est causa suæ lucis.

Deinde ponit quæstionem, dicens : Et F
tunc *quæstus*, id est, conquæstus sum *apud te* præ admiratione : *Quid tibi videretur, o prudentissime ? Ex quo*, id est, propter meam quæstionem *tua prudentia respondit* quoddam, *quod adeo tenaciter*

inhæsit cordi mentis meæ, ut nulla oblitteratione, id est, deletione per inductionem aliarum specierum *valeat abradi* a memoria mea, *nulla mortis imagine*, id est, nulla ægritudine quæ foret similis morti, sicut est apoplexia, quæ oblivionem facit, *valeat* a me *aboleri*, id est, auferri : his enim duobus modis contingit oblivio.

G Deinde ponit causam quæstionis, quæ fuit, quod invenerunt eclipsim non fuisse naturalem, dicens : Ita quæstus sum, *namque nos offusi*, id est, stupefacti, *orbe*, id est, mundo, *uniformiter*, id est, per totum, *tabescente caligine*, id est, obscurato solis per defectum : *ut*, id est, postquam *diametrum solis*, id est, corpus solis secundum suum totum diametrum, *rediit* ad lucem, *purgatum* a tenebris, *assumpsimus canones*, id est, tabulas ad æquandum planetas, *Philippi Aridei*, qui fuit pater Alexandri, ut videremus si posset esse eclipsis : *cumque reperimus* per illas tabulas, *quod et erat* per se *notissimum*, *solem non debere eatenus*, id est, tunc temporis, *pati molestias ecliptica fatigatione*, id est, quod non esset tempus eclipsis : cumque invenimus *lunam obducentem*, id est, obscurantem *velis Æthiopicis*, id est, magnis tenebris, *solarem fulgorem ab Oriente*, *solem captare profugia in occidua*, scilicet regione, id est, sole vergente ad Occasum : cum enim luna suam plenitudinem pertulisset per novem horas, sole vergente ad Occasum, ipsa erat soli ad Orientem, et per arcum Orientis, qui erat inter ipsam et solem, venit et supposuit se soli, mota de Oriente in Occidentem, contra naturam. *Tunc autem* reperimus solem et lunam, *caligines quas genuerant* ex suppositione unius sub altero, *ut putavimus*, id est, sicut æstimare potuimus, *usque in Iliacos terminos*, id est, regiones Trojanas : hos dico, invenimus *thesauros lucigenos*, id est, generationes lucis in aliis corporibus, scilicet radios solis, *occidentes*, id est, occumbentes, præsertim *cum lunæ deesset* ab angulo plenitudinis, *et nec propinquaret tempus conventus*, id est, conjunctionis. Cum, inquam, ita inveniremus, ego *adhuc nescius*, id est, nesciens *mysterium tantæ rei*, *aio ad te*, *sacrarium*, id est, sacrum repositorium *vastæ*, id est, amplæ *peritiæ*, *Apollophanes speculum doctrinæ*, id est, in quo resultat maxima doctrina. *Quid adscribis his secretis*, id est, quam causam dicis hujus eclipsis, quæ non est per causas naturales nobis totas. *Ad quæ*, scilicet a me quæsita, *tu mihi* respondisti, *inquiens*, *ore* totum quod dixisti, *divino*, id est, divina revelatione : vel « *divini omnino*, » sicut habet alia translatio, *et non humani sensus sermone*, in hoc, scilicet inquiens : *Ista* quæ præter naturam vides, *sunt retributiones divinarum rerum*, id est, eo quod divinis rebus aliquid attribuitur, id est, aliqua violentia eis infertur. Hæc autem omnia, quæ hic dicta sunt, plenius exposita sunt in epistola ad Polycarpum : et ideo hic pertransimus [1].

Deinde ponit modum suæ conversionis Dionysius, dicens : *Denique ego expertus notatum feriæ diem et annum*, quando eclipsim videramus, *concordari annuntiationi quam Paulus noster Magister intonuit*, id est, clare ingessit *auribus* Atheniensium *suspensis* ad audiendum eum, quia ad nihil aliud vacabant, nisi ut aliquid novi audirent, ut dicitur in Actibus [2], *acclamantibus signis*, id est, miraculis quæ Paulus operabatur attestantibus suam prædicationem, *dedi manus veritati*, id est, obedivi veritati fidei, *et sum absolutus a nexibus falsitatis*, scilicet idololatriæ. *Quam* scilicet verita-

[1] Cf. Epist. VII, ad Polycarpum.

[2] Act. Apost. xvii, 15 et seq. usque ad finem.

tem *ineffabiliter effero*, id est, laudo supra id quod dici potest, *tibique infero*, id est, annuntio eam, *quæ* veritas, *est et vita et via*, sicut dicitur Joannis, xiv, 6 : *ac*, id est, et etiam *verum lumen quod illuminat omnem hominem*, etc. Joan. i, 9 : et hoc quidem verum est de Christo sicut illuminante efficienter, et de fidei veritate, sicut illuminante formaliter.

Deinde ponit conversionem illius : et primo ponit conversionem. Secundo laudat sapientiam ejus, ibi, *Os enim illud est*, etc.

Dicit ergo primo, quod illi veritati cautus etiam Apollophanes cessit : et hoc fuit dare locum vitæ, vel expellere mortem. Et dicit, quod bene faciet si huic veritati cui cessit, fortiter adhæserit : quia ex hoc strictius jungentur per unitatem fidei et charitatis, quam ante fuerint per conformitatem in studio philosophiæ.

Deinde commendat eum cor gratulando sibi, dicens : *Illud os*, scilicet tuum, *est cujus fulgore*, id est, subtili contradictione *me obtenebrans*, scilicet in dubitatione et in involutione ponens, *solitus eras*, dum infidelis esses, *hinc inde*, id est, ex diversis partibus sumptis, *fucis multiformibus*, id est, argumentis diversis, *etiam ita*, id est, prædicto modo, *penetralia*, id est, profunda nostri cordis, *infuliginare*, id est, offuscare, *et terebrare acuminatis spiculis*, id est, subtilibus rationibus, ita ut non viderem qualiter tibi rationabiliter responderem : *quoniam, ut fatebare*, id est, sicut dicebas, dum mihi contradiceres, *illius* veritatis, scilicet fidei *notitia sapida nosti*, id est, quæ cum quodam sapore dilectionis spiritualis noscitur, *resultabat*, quasi reverberata per tuam pertinaciam, *a mentali palato*, id est, a virtute qua doctrina dentibus animæ sumitur, sicut corporalis cibus palato, *ut inhiabas*, sicut desiderare nolebas, quia non placebat tibi eam accipere : *et* ideo ipsa *dedignans* te, *abnuebat sumere sedem*, id est, firmam collocationem, *in ventre notitiæ tuæ*, id est, ut habitus in mente esset : quia acquisitionem assimilat palato, quod capitur cibus, et habitum quiescentem in anima, ventri, in quo jam collocatus est cibus.

Deinde (§ 3) confortat eum, dicens : K *Sic sic*, ad majorem assertionem, *modo gerens corda cognoscentia* veritatem, et *provida* ad recte judicandum, *suspice*, id est, sollicite attende, *ne remittas*, id est, iterum contemnas reversus ad vomitum, id *quod est verum*, id est, Christum, cujus veritas semper est immobilis, *pro his qui non sunt* dii, id est, pro idolis, *et esto pertinacior tentantibus te ad falsa*, id est, illis qui volunt te reducere ad idololatriam, *quam exstiteras nostris votis*, id est, desideriis *suggerentibus*, id est, adhortantibus te, *ad verum*, id est, ad veritatem æternitatis. *Ita namque in Jesu esse* te volo et vivere, *qui est mea vita*, id est, causa vitæ meæ spiritualis, *et jam lætus moriar*, quasi adeptus quod desidero, *cum ipse in eo vives* : quia te successorem relinquo in Christo Jesu, qui est vita sanctorum permanens in sæcula sæculorum. Amen.

INDEX

EPISTOLARUM.

INDEX LOCORUM

SACRÆ SCRIPTURÆ,

QUI EXPLICANTUR IN EPISTOLIS BEATI DIONYSII.

EXODI.

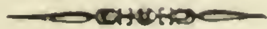
Cap. XXXIII-20. Non videbit me homo, et vivet. epist. V, A.

CANTICORUM.

VIII-1. Quis mihi det te fratrem meum sugentem ubera matris meæ, ut inveniam te foris, et deosculer te, et jam nemo me despiciat. epist. XI, A.

AD CORINTHIOS.

I AD THIMOTHEUM.

INDEX

Rerum Notabilium, quae tam in textu quam in commentariis Librorum B. Dionysii Areopagitæ continentur.

ABBREVIATIONES:

De cœl. hier.	**De cœlesti hierarchia.**
De eccl. hier.	**De ecclesiastica hierarchia.**
De myst. theol.	**De mystica theologia.**
Ep.	**Epistolæ.**
Exp.	**Expositio.**
D. vel d. un.	**Dubium vel dubium unicum.**
Tex.	**Textus.**
Div.	**Divisio.**

N. B. — *In hoc indice Rerum Notabilium, quæ tam in textu quam in commentariis suprascriptorum operum B. Dionysii Areopagitæ continentur, numerus prior romanus signat caput, posterior vero arabicus paragraphum. In libro vero* EPISTOLARUM, *notantur insuper his litteris* A, B, C, etc. *loca quædam quæ in paginarum margine quisque facile reperiet.*

Ex. ABEL *simpliciter, nec quidquam suspicans cum fratricida ambulavit.* Ep. VIII-2, tex. et exp. E. — Expositio hujus dicti invenitur in Epistola octava, ad paragraphum secundam, in textu et expositione, et etiam ad litteram E in decursu commentarii hujus octavæ epistolæ.

ABSTRACTIO *duplex, scilicet a materia et a particulari.* De cœl. hier. II-2, d. 1. — Expositio invenitur in libro de *cœlesti hierarchia*, capite secundo, paragrapho secunda, ad dubium primum et hujus expositionem.

B

C

D

E

F

J

L

R

S

T

U

INDEX GENERALIS

Omnium Operum quae in hoc tomo XIV continentur.

Sancti Amandi (Cher). — Ex typis de DESTENAY.